Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye

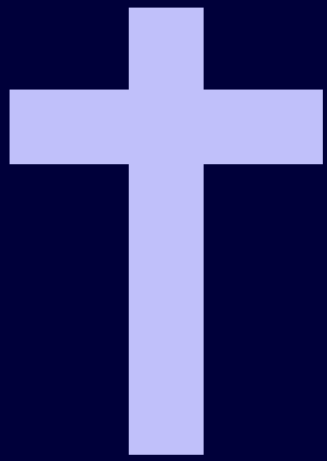

The New Testament in the Kamasau Language of Papua New Guinea

Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye
The New Testament in the Kamasau Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kamasau long Niugini

Copyright © 1998 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kamasau

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
e0dafa22-e762-5b4f-a4e5-701a95f80e02

Contents

FRT 1
Matyu 2
Mak 42
Luk 67
Jon 113
Aposel 143
Rom 183
1 Korin 205
2 Korin 222
Galesia 235
Epesus 242
Pilipai 249
Kolosi 254
1 Tesalonaika 259
2 Tesalonaika 263
1 Timoti 266
2 Timoti 272
Taitus 276
Pilemon 279
Hibru 281
Jems 296
1 Pita 302
2 Pita 308
1 Jon 312
2 Jon 317
3 Jon 318
Jud 319
Revelesen 321
Wand puate 339

Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye

The New Testament in the Kamasau language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Kamasau long Niugini

Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye
The New Testament in the Kamasau language of Papua New Guinea

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 1998, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publication, 1998 by The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http:// creativecommons.org/ licenses/ by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://tokplesbaibel.org.* Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.
Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http:// creativecommons.org/ licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Buk Buagi Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye pe rise kin

Buk Nyamb[tab]Buk Nyamb Puayi[tab]Pes

Matyu

Jisas ningg wand yuwon ye buk wen nde rise kin te Matyu ur nand. Matyu ni wute tit Juda kin iri. Wute Juda kin ni wuti iri God tiqi nundog nandi ni nateruwi yuwon pu ris ye te ningg ghimbi ruwo pu ris. Wuti te ni Mesaia puq rindig. Nyamb ven beghi oyi Kraist puq bad. Matyu ni buk wen ur nindiq ei wute Juda kin bei nindiny Jisas ni Mesaia.

Buk wen nde Jisas ni yumbo ur gre kin yembe nindiny di ni wand simbe nand kin te rise. Jisas ni wand wute bei neny kin te buk wen nde rise. Sapta 5 wuso 7 ni beghi nganyene nganye God ningg wute tedi beghi pughe gri pas kin te ningg simbe nand. Sapta 10 pe Jisas nikin wute ni otiwo mo Jisas ningg wand wute simbe mindiny kin te ni pughe gri ei puq men ye te ningg simbe nindim. Sapta 13 pe Jisas beghi pughe gri God nde si nambu pas ye te ningg kopuqu wand pe simbe nand. Sapta 18 pe Jisas ni beghi ni ningg wute nganye tedi beghi pughe gri pas kin te ningg simbe nand. Di sapta 24 di 25 ane tende Jisas ni otiwo mune nandi kin te ningg simbe nand.

Jisas ningg kuqo
Luk 3:23-38

1 Jisas Kraist ni kimem ningg wand taq pugri. Jisas ni Devit ningg kimem, di Devit Abraham ningg kimem.

2 Abraham ni Aisak kiyi. Aisak ni Jekop kiyi. Jekop ni Juda kiyi di ni kise kiqam ane. 3 Juda ni wo Peres di Sira temi. Peres Sira temi ni kumo Tamar. Peres ni Hesron kiyi. Hesron ni Ram kiyi. 4 Ram ni Aminadap kiyi. Aminadap ni Nason kiyi. Nason ni Salmon kiyi. 5 Salmon ni Boas kiyi. Boas ni kumo Rahab. Boas ni Obet kiyi. Obet ni kumo Rut. Obet ni Jesi kiyi. 6 Jesi ni King Devit ningg kiyi.

Devit ni Solomon kiyi. Solomon ni kumo asi Uria ni ngam. 7 Solomon ni Rehoboam kiyi. Rehoboam ni Abiya kiyi. Abiya ni Asa kiyi. 8 Asa ni Jehosapat kiyi. Jehosapat ni Jehoram kiyi. Jehoram ni Usia kiyi. 9 Usia ni Jotam kiyi. Jotam ni Ahas kiyi. Ahas ni Hesekia kiyi. 10 Hesekia ni Manase kiyi. Manase ni Emon kiyi. Emon ni Josaia kiyi. 11 Jekonaia ni kiqam ane ni kiyi taq Josaia. Tende puayi wute Babilon kin mandi wute Israel kin mitari mo Babilon taq pu yeru.

12 Babilon ruso taq yeru pre dobu wute men mas: Jekonaia ni Sealtiel kiyi. Sealtiel ni Serubabel kiyi. 13 Serubabel ni Abiut kiyi. Abiut Eliakim kiyi. Eliakim ni Asor kiyi. 14 Asor ni Sadok kiyi. Sadok ni Akim kiyi. Akim ni Eliut kiyi. 15 Eliut ni Eleasar kiyi. Eleasar ni Matan kiyi. Matan ni Jekop kiyi. 16 Jekop ni Josep kiyi. Josep ni Maria ngaim. Maria ni Jisas wuri wundi wute mari ni Kraist, God ni naip no wute nateri ye.

17 Pugri bu Abraham nde pu rindi rindi Devit nde te Jisas ni kimem 14 kin pugri, di Devit nde tende pu rindi rindi ni ruso Babilon taq yeru kin tende puayi te Jisas ni kimem 14 kin pugri. Di ni ruso taq yeru kin tende puayi te oyi rindi rindi Kraist nas kin tende puayi Jisas ni kimem munene 14 kin pugrine.

Jisas ni kumo wuri wundi
Luk 2:1-7

18 Jisas Kraist ni kumo wuri wundi kin wand taq pugri: Jisas ni kumo Maria ni Josep nitaqi puq mindig, pudi ni wundi teri rise segine ni nuqond yabe ni wo ane wus. Ni Ququ Yuwon Ye nari ni wo ane wus. 19 Ni ngaim Josep ni wuti yumbo tuquine puq nen ye, pugri bu ni quan rar mingi Maria minyuw new yambu nari. Ni nei namb kin ni waghi grine ni puaq nindiq.

20 Ni pugri nei namb namb nas, bur ire Yumbui ningg angelo nandi ni ruqo nyemb pe simbe nindig nari, “Josep, Devit ningg kimem, nu Maria taqi kin te ningg wune ghamb wayequ. Nu tungu, te Ququ Yuwon Ye ningg gre pe bu Maria wo ane wus. 21 Ni wo quayi wo wuri wundi, di nu ni nyamb rang Jisas ei puq ndig, te pugri ni ei nikin wute ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny di nate ruwi ye.”

22 Yumbo ur ren ruwi kin ren asi Yumbui propet iri nde gri simbe nand ye te tuqui nap ningg. 23 Wand taq ren: “Otiwo nyumbueg ambonye ire ni quayi teri rise segine di ni wo ane wus, di ni wo quayi wo ei wuri wundi ye. Di ni nyamb mirang Emanuel puq mindig.” *[Ais 7:14]* Nyamb ven kin puate te pugri, God beghi ane pas.

24 Muq Josep ni ruqo nase pu nes newo, ni Yumbui ningg angelo simbe nindig kin pugrine puq nen. Ni Maria nitaqi, ni ngam. 25 Pudi ni Maria teri rise segine ruso ruso Maria ni wo wuri wundi. Di ni nyamb nirang Jisas puq nindig.

2

Wute quan nganye nei mamb kin nginy nawi opu mas kin te mandi

1 Jisas ni kumo wuri wundi kin tiqe Betlehem Judia opu yequ kin, tende puayi Herot ni king ningg nas. Jisas ni kumo wuri wundi pre dobu, muq wute ninge quan nganye nei mamb kin nginy nawi opu mas kin ni Jerusalem mandi. 2 Di ni pengu mand, “Wo iri kumo wuri wundi, wo te otiwo Juda mingg king ningg ei nas ye. Muq

wo te muai? Beghi ni tomnji nginy nawi opu tende buqoid di beghi badi ni yumbui nyamb birag ningg." 3 King Herot ni wand ven nutungu, ni quan nganye nei kumo namb, di Jerusalem kin wute buagi anene nei kumo rimb. 4 Herot ni nari prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny kin te ninde mandi di ni pengu nindim, "Asi God ni nari Kraist ni muai opu ei kumo wuri wundi?" 5 Ni oyi mindig mari, "Ni tiqe Betlehem Judia opu tende ei kumo wuri wundi ye. Te pugri propet ni pugri ur nand:

6 'Nu Betlehem, Juda mingg qi pe yengu kin, nu tiqe aye nde si nambu yeru segi, nu nyamb yumbui. Nu nde wuti iri yumbui ningg nas, di nge sipsip Israel kin te yeng nuany, ninde si nambu yeru'." *[Mai 5:2]*

7 Muq king Herot ni wute nginy nawi opu mas pu mandi kin te waghi grine ngam niram mandi, ni tomnji pughe puayi muqoind kin te kin ningg pengu nindim. 8 Muq ni tiqi nundom Betlehem mo. Ni nari, "Nungoqi wo, otinde wo te ningg meri wat, nungoqi wuqoind, ate wandi nge simbe wundigh, ei nge mune ko di ni yumbui nyamb girag ningg." 9-10 Ni king ningg wand mutungu, di ni mo mo ngimi ni tomnji asi nginy nawi opu muqoind kin te mune muqoind. Ni tomnji te mune muqoind di ni quan nganye chumbuai mand. Ni tomnji te muqoind, ni ye nawo no Jisas nas kin tende tuquine muq newo yenu.

11 Ni mo mitari righe be baj pe mar mo, di Maria ni wo ane tende rir ris kin te muqond, ni sungomyu gure mawo, yimb maghe, di Jisas yumbui nyamb mirang. Muq ni tami bi mawo, yumbo ninge ni meng. Ni gol, di yumbo yuwon tuqo wuri kin ire frankinsens puq munduw kin te, di ire mur puq munduw kin te meng. 12 Ni bur mase, ruqo nyemb pe God ni simbe nindim nari, "Nungoqi Herot nde gri wo wayequ." Pugri bu ni mes mewo, ngim aye pe gri nikin tiqe mo.

Maria Jisas wuri Josep teri wu rise Isip ruso

13 Wute nginy nawi opu kin mo pre Yumbui ningg angelo Josep nde nandi, ruqo nyemb pe ni simbe nindig nari, "Tumo di Herot ni wo meri niting, ni nuqoind tedi ni nati ningg. Nu yes yewo, wo kumo teri tari wu wase Isip wo. Nungoqi Isip ne was ruso ruso ngene nu simbe guduw, muqdi mune wandi." 14 Muq Josep ni nes newo, Maria Jisas teri nitari, burne wu rise Isip ruso. 15 Ni ruso Isip di tene ris ris Herot nati. Ni pugri puq ren ei asi Yumbui ni propet nde gri ni simbe nand ye ane tuqui. Ni pugri puq nand, "Nge wo ni Isip nas pu nge kari ni Isip si niraq di nandi." *[Hos 11:1]*

King Herot nari wo nganye buagi mi mati

16 Herot ni nei namb wute nginy nawi opu mas pu mandi kin ni wandoqi mindig, bu ni quan nganye umbo ker nawo. Ni wute ninge tiqi nundom mo Betlehem di tiqe ninge Betlehem tumo yeru kin tende mo di quayi wo buagi mi mati. Wo buagi ber teri pu riti ri kin te mine omo mawo. Wute nginy nawi pe opu mas pu mandi kin ni tomnji muqoind di nyinge mare mandi Herot nde mi meyi kin te muq ber teri ruso pre. Pugri bu wo buagi ber teri pu di riti ri kin te mi matine omo. 17 Yumbo ren te wand propet Jeremaia nde gri rindi kin ane tuquine, ni pugri simbe nand nari, 18 "Yumbui quanji di ngaim suai ane tiqe ire Rama puq munduw kin tende ruwi. Te Resel ni wo riti ye te ningg ni ngaim suai wumb di quanji wund. Ni wute umbo rew kughe te ni yambu wuri. Te pugri ni wo quan buagine riti pre." *[Jer 31:15]*

Josep Maria di Jisas Isip pu mune rindi

19 Herot ni nati pre, di Yumbui ningg angelo Josep ruqo nyemb pe Isip tende simbe nindig, 20 di nari, "Yes yewo, wo kumo teri tari Israel mingg qi pe yo, te pugri wute ni mi puq mand kin te yabe mati pre." 21 Muq Josep nes newo, kumo wo teri nitari di ni mune Israel mingg qi pe ruso.

22 Pudi muq Josep ni nutungu te pugri Arkelaus ni kiyi Herot ningg sunyi nitangvi, ni Judia mingg yumbui ningg nas, bu ni tende ruso kin wune namb. Pudi God ni ruqo nyemb pe Josep yeri nindig, muq ni Galili opu ruso. 23 Di ni no, tiqe ire Nasaret puq munduw kin tende no nas. Muq Yumbui ni propet nde gri simbe nand kin te ane tuquine. Ni nari, "Wuti nen Nasaret kin puq mindig ye."

3

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo
Mak 1:1-8; Luk 3:1-20; Jon 1:19-28

1 Tende puayi Jon wute wuye nap kin ni nandi, Judia opu mong ire nyumo di wuye segi ye pe tende wand bir nawo. 2 Ni pugri puq nand, "Nungoqi nei ware witinde, yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin ngeri te tumo rind pre." 3 Jon ningg asi Yumbui ni propet Aisaia nde gri simbe nand nari, "Wuti iri mong nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di ngam nare nari, 'Yumbui ngim wuang, di ngim sabi wundig pu wuse ei ni nyinge nare'." *[Ais 40:3]*

4 Jon ni chongo kamel iny pe yembe
munduw kin te niraq wughe, di let kau
chongo pe yembe mindig kin te apqe pe
taq naimb. Ni quanj di gimeti nyoq ane
ne. 5 Tende puayi wute buagi Jerusalem kin
di Judia opu kin di tiqe buagi Jordan wuye
qunambe yeru kin te Jon nde ruso. 6 Ni ruso
ni yumbo ur brequ yembe rindiny kin te
simbe rind pre di Jon ni wuye Jordan tende
wuye nap.

7 Muq Jon ni Parisi di Sadyusi nganye
buagi ni wuye nap kin sunyi tende mandi
nuqond, di ni pugri simbe nindim nari,
“Nungoqi ghati sindiyu wo! God wute mai
neny puq nand kin te tumo rise. Tughe
nungoqi simbe nunduq bu God ni mai neuq
kin te ningg wu wase wandi? 8 Nei ware
witinde, di nungoqi yumbo ur wand kin te
wute nei mare mitinde pre kin yumbo ur te
bei wand. 9 Eti nungoqi umbo pe pugri nei
wamb wari, ‘Beghi Abraham ningg kuqo,
pugri bu God beghi mai nengu segi ye.’ Nge
nungoqi simbe guduq, God segine wet men
mas kin men oyi nare nitinde di Abraham
ningg kuqo mingg mas. 10 God ningg mame
puate asine nyumo puate pe tende wuse,
nyumo buagi yi oghi kin riyi segi kin te
enare di wase pe ni riwo namb.

11 “Nge nungoqi wuye pe wuye kupuqu
kin te nungoqi umbo ware witinde pre kin
te ningg bu nge wuye kupuqu. Pudi wuti
iri nge nde dobu nawi kin ni ningg gre te
nge gre ane tuqui segi, ni gre quan nganye.
Nge wuti yuwon nganye segi, pugri bu nge
ni su kiraq ye tuqui segi. Nge wuye pe wuye
kupuqu, pudi wuti nen di nungoqi Ququ
Yuwon Ye di wase pe wuye nupuqu ye. 12 Ni
nandi di sawol niraqne nandi di wit dang
nand kin sunyi raqe nand. Wit yi ir nawo,
nikin wit oghi kin mir baj pe nawo ris, di
raqe dubu ane wase awu kuso tuqui segi
ye pe nande namb.”

Jon ni Jisas wuye naip
Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

13 Tende puayi Jisas ni Galili si niraq no
Jordan wuye pe. Ni no Jon nuqoind ei Jon
ni wuye naip ningg. 14 Pudi Jon ni Jisas segi
puq nindig nari, “Nge ei nu nde godo di nu
nge wuye ghaip, pughe kin ningg nu nge
nde guadi?” 15 Pudi Jisas ni oyi nindig nari,
“Te piyi, muq nu nge wuye ghaip. Beghi
pugri puq pen ei God ni nari kin te ane
tuquine puq pen.” Pugri bu ni Jisas ningg
wand tene nutungu.

16 Jon Jisas wuye naip pre di brequne ni
wuye pe pu newo no no di rar nat. Di
nginy tu bi viso, ni nuqond God ningg Ququ
wapi mabri kin pugri nati ni, ni nde nas.
17 Di wuti iri nginy tu wam pu nari, “Wuti
nen nge wo. Nge ni quan nganye yawo
girag righe, di nge ni ningg quan nganye
chumbuai gad.”

4

Satan ni Jisas wandoqi nindig
Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

1 Ququ Yuwon Ye Jisas nitanyi mong
wuye di nyumo segi ye pe tende no ei Satan
ni Jisas wandoqi nindig ningg. 2 Jisas ni
mir ane yenu yenu nginy 40-pela pu di bur
40-pela pu, be ni quan nganye mir gureg.
3 Tende puayi muq ququ brequ wute wan-
doqi nindim kin nandi, Jisas ningg nari,
“Nu nganyene nganye God ningg wo, tedi
wet men simbe ndim bret mase.” 4 Pudi
Jisas ni oyi nindig nari, “God ningg buk
wuri, ‘Wuti iri ni bret ninggne nas tuqui
segi. Ni God ningg wand te nutungu tedi
gre nand kin tuqui’.” *[Lo 8:3]*

5 Muq Satan Jisas nitanyi tiqe yumbui
Jerusalem no, te God ningg tiqe. Ni Jisas
nitanyi God ningg baj gug wam nganye
nase kin pe tende newo no yenu. 6 Muq
ni Jisas simbe nindig nari, “Nu nganyene
nganye God ningg wo, tedi nu wam ren pu
prare yaghe. Te pugri God ningg buk wuri,
‘God nikin angelo ningg nari mandi nu
yeng muaw yuwon. Di ni ei nu mait ghase
ghasene yaghe yo, ei nu wet pe nyinge dang
ghand ye tuqui segi’.” *[Sng 91:11,12]*
7 Pudi Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri,
‘Nu Yumbui nu non God ni gre tuqui ghap
wayequ’.” *[Lo 6:16]*

8 Muq ququ brequ mingg yumbui ni
mune Jisas nitanyi rand iri dobui nganye
pe tende mewo mo, muq ni qi pe kin
kantri buagi di yumbo yuwon yuwon kin
buagi qi pe ven nde yeru kin te bei neng.
9 Di ni Jisas simbe nindig nari, “Nu nge
ningg sungomyu gure ghawo di nge yum-
bui nyamb ragh, tedi nge yumbo buagi ren
quan buagine nu kew.” 10 Muq Jisas ni
simbe nindig nari, “Satan, nu kring yo. God
ningg buk wuri, ‘Nu Yumbui nunon God ei
yumbui nyamb rang di ni ningg yembene
ei ghand’.” *[Lo 6:13]*

11 Pugri bu Satan ni Jisas si neri, muq
angelo ni Jisas nde mondo di sabi mindig.

Jisas ni yembe Galili tende puate ni righe
Mak 1:14-15; Luk 4:14-15

12 Jisas ni nutungu Jon taq maimb
pre, muq ni nyinge nare Galili opu no.
13 Ni Nasaret si niraq di no Kaperneam
nas. Kaperneam ni Galili wuye ngamo
qunambe ne yequ. Ni Sebulun di Naptali
ninde qi pe yequ. 14 Jisas yumbo ur ren
yembe nindiny kin ren, asi Aisaia, propet
kin iri, ni ningg wand te ane tuquine.
Aisaia ni pugri puq nand:

15 “Sebulun di Naptali mingg qi te Galili
wuye ngamo pe tumone, di wuye Jor-
dan pu opu gri ruso. Qi puch te Galili
puq munduw. Wute Juda segi kin ni
tende mas. 16 Wute men burpoq pe
mas di ni ti yumbui muqond. Ni God
nei mimbig segi bu ni mati kin pugri
mas, di God ni ti nem.” *[Ais 9:1-2]*
17 Tende puayi Jisas ni urupui yembe
nand, quayi nyumbueg nde wand bir nawo
nari, “Nungoqi nei ware witinde, te pugri
yumbo buagi God nde si nambu rise kin
ngeri te tumo rind pre.”

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi
Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42
18 Jisas ni Galili wuye ngamo qunambe
nyinge nare no. Ni nyinge nare no wute
temi nuqond, iri Saimon di ni kiqam An-
dru. (Saimon ni Pita puq nindig.) Ni temi
yawi wuye pe memeri naghe ei umo materi
ningg. Wute men te wute umo meri mand
ye. 19 Di ni nari, “Nungoqi nge nde dobu
wawi, di nge wute wateri ye te kin bei
keuq.” 20 Muq ni brequne yawi si mare di
Jisas nde dobu maru. 21 Di ni mune nyinge
mare mo, wute aye mune kise kiqam temi
nuqond. Jems Jon temi di ni Sebedi ningg
wo. Ni kiyi ane at pe yemu yawi bir mas kin
te sabi mindim mindim yemu Jisas nandi
nari, 22 di ni brequne at di ni kiyi ane si
mare, di ni temi mondo Jisas ane mo.

Jisas wand bir nawo di wute num ye sabi nindiny
Luk 6:17-19
23 Jisas ni no tiqe buagi Galili opu yeru
kin tende nar ir no. Ni no God yumbui
nyamb mirang kin baj manyi pe nar no,
di wute wand puate bei neny. Ni wand
yuwon ye God ni king ningg nas kin wand
bir nawo, di ni wute num isis kureny kin te
sabi nindiny. 24 Wute buagi kantri Siria ris
kin ni Jisas ningg wand te rutungu. Pugri
bu ni wute buagi num kureny, di ni ghimbi
quan nganye yuqo riti kin, di wute ququ
brequ ninde yemu kin, di wute pripri rar
ori riti kin di wute si nyinge riti kin te
rire Jisas nde rindi di ni sabi nindiny oghi.
25 Muq wute buagi Galili kin di tiqe aye
10-pela pu te kin, Jerusalem, Judia di tiqe
ninge Jordan wuye opu gri yeru ye te rindi
Jisas ane ruso.

5

Jisas ni newo no rand pe yenu wand simbe nand
Luk 6:20-26
1 Jisas ni wute tit te nuqond di newo no
rand pe nas. Nikin wute mandi quir quar
mindig, 2 di ni wand puate bei neny nari:
3 “Wute tughe ni God nde rar pe ni si
omone yeru kin te ni chumbuai rind,
te pugri tumo di ni God nde si nambu
ris.
4 “Wute tughe quanji rind rind ris kin te
ni chumbuai rind, te pugri God ni
umbo neny kughe ye.
5 “Wute tughe ni nikin nyamb rindivi viyo
segi kin te ni chumbuai rind, te pugri
God ni yumbo neny puq nand kin te
riteri ye.
6 “Wute tughe ni yumbo ur tuquine kin
te ningg ni mir pugri kureny kin te
ningg riri kin te ni chumbuai rind, te
pugri God ni tuqui nap ye.
7 “Wute tughe ni wute aye yawo rutony kin
te ni chumbuai rind, te pugri God ni
oyi yawo nitony ye.
8 “Wute tughe ni God nde rar pe umbo
yuwon kuse ye te ni chumbuai rind,
te pugri ni God ruqoind ye tuqui.
9 “Wute tughe ni wute aye ker ruwo di rege
kin te gure ruwo ye te ni chumbuai
rind, te pugri God ni ningg nari, ‘Nge
wo.’
10 “Wute tughe ni yumbo ur tuquine kin
yembe rindiny ye te ningg wute aye
ni brequ mindiny ye te ni chum-
buai rind, te pugri tumo di God ni
king ningg nas di wute ren ninde si
nambu ris.
11 “Pudi wute ninge nungoqi rundoqu,
di nge ningg bu ni nungoqi aru runduq,
di brequ runduq, di nungoqi unje ripuqu
ningg mai isis reuq, te kin ningg nungoqi
chumbuai wand. 12 Nungoqi umbo yu-
won gud di chumbuai wand, te pugri God
nungoqi oyi nunduq kin yumbo yumbui
nganye nginy tu wam nuauq rise. Te pugri
ni asi propet brequ mindim kin pugrine
muq nungoqi mune brequ munduq.

Nungoqi ghat di ti kin pugri
Mak 9:50; Luk 14:34-35
13 “Nungoqi ghat kin pugri qi pe ven nde
was. Pudi ghat ni nyong te omo, tedi pughe
gri ei puq wen di ghat asi nyong vimb kin
pugrine mune nyong vise? Ghat ven oghi
vise tuqui segi, pugri bu wute memare viso
ei wute buagi rindi nyinge ruwo.
14 “Nungoqi qi pe kin ti kin pugri. Tiqe
yumbui ire rand pe yequ kin ni suqo wuso
ye tuqui segi. 15 Di wuti iri ni lam nindiq,
os pe nuaq wughe tuqui segi. Ni nitaqwi
ede pe neq wiyo pu wus, ei wute buagi baj
pe mas kin te ti wem. 16 Te kin pugrine
ei ti nungoqi nde rise kin te wute buagi
nde ti nase, te ei ni nungoqi yumbo ur oghi
ye yembe wundiny kin te ruqond, di ni
God nungoqi nuyi wam ye te nyamb rindivi
viyo.”

God ningg lo kin wand

17 Jisas ni mune nari, “Eti wari nge gadi
Moses ningg lo di propet mingg wand te
puaq gad. Te segi. Nge gadi kin te ni mingg
wand te ane tuquine puq ken ningg. 18 Nge
nganyene simbe guduq, qi nginy tu anene
pre ye, pudi lo kin wand puch ire pre ye
tuqui segi. Ni ur mand kin di ur puch
woju lo pe ur mand kin te quan buagine di
rise. Lo ni pugrine wuse ruso otiwo yumbo
yumbo buagi lo puq wund kin te nganyene
ruwi. 19 Wuti iri ni lo puch wojiju nganye
te gure nuaq di ni wute aye te yeri nindiny
di ni mune lo gure ruaq, tedi wuti te wute
buagi God nde si nambu yeru kin ninde
nyamb yumbui segi. Pudi wuti iri ni lo te
nutungu di wute aye te yeri nindiny di ni
mune lo rutungu, tedi wuti te wute buagi
God nde si nambu yeru kin ninde nyamb
yumbui vise. 20 Nge nungoqi simbe guduq,
nungoqi yumbo ur tuquine kin te Parisi di
wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni
mingg yumbo ur tuquine kin te ane tuqui
segi, nungoqi mune quan nganye yumbo
ur tuquine kin yembe wundiny segi, tedi
nungoqi God nde si nambu yequ tuqui
segi.”

Jisas ni wute ker mawo kin wand simbe nand

Luk 12:57-59

21 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nungoqi wand ven asi nungoqi nuqo simbe
mindiny kin te wutungu pre. Ni mari, ‘Nu
wute ghamb riti wayequ. Muq wuti iri no
wuti aye iri ni nati, tedi ni kot sunyi pe no.’
[Kis 20:13]
22 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti
tughe ni kimand ker nuang, tedi ni kot
sunyi pe no. Di wuti tughe ni kimand wand
aru nindig, tedi ni no kaunsil mingg yumbui te nuqond. Di wuti tughe ni kimand
simbe nindig nari, ‘Nu jebo gad iri,’ tedi ni
wase wute brequ ye mo kin tende no.*

23 “Pugri bu nu yumbo God gueg ningg
kuare alta pe guadi, muq nu nei guab nu
nimand tequ wand ninge rise, 24 te nu
yumbo alta pe tumone si ghare ris. Di nu yo
nimand tequ wand teti wawo pre, muqdi
nu mune ghandi yumbo te God yeng.

25 “Pugri bu wuti iri nu kotim naind, muq
tequ nyinge ware kot sunyi pe wo ningg, ate
buid ghap ei nungoqi tequ ngimine wand
te teti wawo. Eti wuti te nu jas nde si pe ni
ghondo, di jas oyi polis nde si pe ni ghondo,
di polis oyi meti ghowi taq maimb. 26 Nge
nungoqi nganyene simbe guduq, eti nu taq
pune yeru ruso ruso wet bidi nu manyi
mew kin te ane tuquine tedi pre.”

Wute ngam kin wute aye ane rise kin wand

27 Jisas ni mune simbe nand, “Nungoqi
wutungu ni yabene simbe mand mari, ‘Nu
ngam kin ane wase wayequ.’ *[Kis 20:14]*
28 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri
ni nyumbueg ire nundoq, muq ni nyumbueg tende nei vise, wuti te ni umbo pe
nyumbueg te teri rise pre. 29 Pudi nu rar
si tuan pe opu kin te yumbo ur brequ
yembe wundiny, tedi bi waq meraq wuso.
Nu ghimbi puch ire ir wuso kin te musoq
yuwon, pudi ni mandi nu ghimbi quanene
wase pe memare riwo te quan nganye
brequ. 30 Di nu si si tuan pe opu kin
ni yumbo ur brequ gud, tedi di ghawo
meghare kuso. Nu ghimbi puch irene ir
viso kin te musoq yuwon, pudi nu ghimbi
quanene wase pe viso te quan nganye
brequ.”

Jisas ni wute ngam puaq mand ye te ningg simbe nand

Mak 10:1-12; Luk 16:18

31 Ni simbe nand nari, “Nungoqi wutungu God ningg buk wuri, ‘Wuti tughe
ni ngam puaq nindiq, ate nyumo raqe ire
ni ngam puaq nindiq kin te kin ningg ur
nindiq new.’ *[Lo 24:1]*
32 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri
ni ngam quayi aye wand weng segi pu ni
puaq nindiq, di ni puq nen bu nyumbueg
te ngam kin lo gure waq. Te pugri ni quayi
aye wutanyi bu ni ngimne nyumbueg kin
pugri wus. Di quayi aye ni nitaqi kin te
mune ngam kin lo gurene nuaq.”

Nungoqi yumbo ninge pe wand gre weny wayequ

33 Jisas ni wand aye mune simbe nand
nari, “Wand aye nuqo ni ritevi di nungoqi
simbe runduq wutungu pre kin te pugri,
‘Nungoqi Yumbui nde rar pe wand ninge
taq wamb, tedi nungoqi wand gure wawo
wayequ. Yumbui nde rar pe wand taq
wamb kin te kin pugrine ei puq wen.’
[Wkp 19:12]
34 Pudi nge nganyene simbe gad, nungoqi yumbo ninge pe wand ire gre weny
wayequ. Nungoqi nginy tu wam tende pe
wand ire gre weny wayequ, te pugri nginy
tu wam te God ni sia king. 35 Nungoqi
wand ire qi pe gre weny wayequ, te pugri
qi te God ni nyinge ni viyo kin. Nungoqi
Jerusalem nde wand ire gre weny wayequ,
te pugri Jerusalem te king yumbui ni tiqe.
36 Di nungoqi nde ngawu pe wand ire gre
weny wayequ, te pugri nungoqi nde ngawu
pe yu iri puq yeng quem namb o quari
namb tuqui segi. 37 Nungoqi ngiq wand
ate ngiqne wand, nungoqi segi puq wand

* **5:22:** Buk ninge yabe kin riri, “Wuti tughe ni wuti aye nge nde nandi kin te ni wand puate segi ker nuang, tedi ni kot pe no.”

ate segine puq wand. Nungoqi wand te gre weny ningg di wand aye wawo righe kin te Satan ninde pu vindi."

Nungoqi non veri sabi wundim
Luk 6:27-31

38 Jisas ni pugri puq nand, "Nungoqi wutungu asi pugri puq mand, 'Wuti iri ni wuti aye iri rar cheiq niping, ate nungoqi oyi mune wuti te rar cheiqne wuping. Wuti iri ni wuti aye iri sawo paqe nuang, ate nungoqi oyi mune wuti te sawo paqene wang.' *[Kis 21:24]*
39 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri nungoqi unje nupuqu, nungoqi oyi ni unje waip wayequ. Muq wuti iri nungoqi kowisambe si nganye pe opu kin dang nunduq, te piyi rar wuqoind opu gri mune dangne nunduq.† 40 Di wuti iri nu kot pe nitanyi no di jas simbe nindig ei nu siot te ni neti nowi ningg, tedi nu saket te anene ni yeng ei oghi. 41 Di wuti iri ni nari nu tami rang yo 1 kilomita, ate nu rang yo 2 kilomita.
42 Muq wuti iri nu yumbo ninge ningg sang nupuw, te nu yumbo yeng. Muq wuti iri nu yumbo niraw no di otiwo mune nare nandi ningg nari, te nu si rang nare no."

Jisas ni veri yawo putom ningg wand simbe nand
Luk 6:32-36

43 Jisas ni mune wand simbe nand nari, "Asi nungoqi simbe munduq mari, 'Nu wute aye nunde tumo ris kin te yawo rany righe, di veri te yambu reny.' *[Wkp 19:18]*
44 Pudi nge nungoqi simbe guduq, nungoqi veri yawo wurany righe, di nungoqi God pengu wundig ei ni wuti nungoqi unje nupuqu mai isis neuq kin te yuwon nuang.
45 Te ei nungoqi God nungoqi nuyi wam nas ye ni ningg wo. Te pugri ni nari wute brequ ye di oghi ye ane tende nginy neyi, di ni nari wute tuquine ris ye di wute brequ ye ane tende wuye wundi. 46 Nungoqi wute yawo rirauq righe kin tene yawo wurany righe, tedi pughe gri ei God ni nungoqi yumbo wam nuauq rise kin te wateri? Wute takis materi kin ni pugri qa puq men ye. 47 Di nungoqi nimand tene chumbuai kin wand wem, tedi nungoqi yumbo ur te oghi nganye segi. Juda segi kin ni pugri qa puq ren ye. 48 Pugri bu nungoqi yuwon nganye ei was. Nungoqi nuyi wam nas kin ni quan nganye yuwon nas, te kin pugrine nungoqi mune yuwon nganye ei was."

6

Jisas ni wute ghav mindim kin te kin ningg simbe nand

1 Jisas ni mune simbe nand nari, "Nungoqi nei wumbiq yuwon, nungoqi yumbo ur tuquine kin wute aye nde rar pe bei wand ei ni rundoqu di ni nungoqi nyamb rindivi viyo ningg wari muq bei wand wayequ. Nungoqi pugri puq wen, tedi nungoqi nuyi nginy tu wam yumbo oyi nunduq kin manyi nunduq segi. 2 Pughe puayi nungoqi wute yumbo segi kin te yumbo weny ningg, eti wuti iri no wub namb di wute buagi nei rimb kin pugri. Nungoqi pugri puq wen wayequ. Wute nei tevi kin ni pugri qa puq men, ni mo God yumbui nyamb mirang kin baj pe di tiqe moqine yemu pugri puq men ei wute ni nyamb rindivi viyo. Nge nganyene simbe guduq, wute te ni nyamb rindivi viyo, pudi God ni yumbo nuam rise segi. 3 Pudi nu wute yumbo segi kin te yumbo kueny ningg ate nu si tuan yumbo ur yembe gudiny kin te si qaqi nei gub wayequ. 4 Te ei wute buagi ni nei rimb segi. Di nu nuyi ni nuqond nu waghi grine pugri puq kuen, tedi nu yumbo yumbui manyi nunduq kin te ghateri tuqui."

Jisas nikin wute God ane wand kin te bei nem
Luk 11:2-4

5 Jisas mune nari, "Nungoqi God pengu wundig ningg, eti nungoqi wute nei tevi ye puq men kin pugri puq wen. Ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo di tiqe moqine mes pu yemu God ane wand ei wute buagi ni ruqond yawo kurem. Nge nganyene simbe guduq, ni oyi kin te materi pre. 6 Pudi nu Yumbui pengu gudig ningg, ate nu yo baj pe ghar yo, ngim yiqu, di nuyi suqo pu nas kin te pengu ndig. Di nu nuyi nu nuqoind nu suqo grine puq kuen, tedi ni yumbo yumbui manyi nunduq kin te ghateri tuqui.
7 "Pughe puayi nungoqi Yumbui pengu wundig ningg, nungoqi wand isis simbe wand wayequ. Juda segi kin ni pugri puq men. Ni pugri nei mamb, ni wand dobui mand ei nikin god ni wand mutungu.
8 Nungoqi ni puq men kin pugri puq wen wayequ. Te pugri nungoqi nuyi pengu wundig segine ni nei namb pre nungoqi yumbo pughe ye segi bu ni pengu wundig.
9 "Nungoqi Yumbui pengu wundig ningg, te pugri ei pengu wundig:

'Beghi wuyi, nu wam kuas ye, beghi nu
pengu buduw ei nu wute nei yeny
ei ni riri nu nyamb yuwon nganye.
10 Beghi nu pengu buduw ei wute di
yumbo buagi nunde si nambu ris ye
ngeri te tumo ndiny. Wute wam mas
kin ni nu kuari kin wand mutungu

† **5:39:** Wute Juda kin ni yumbo ur pugri. Wuti iri, ni wuti aye quan nganye ker nuang, tedi ni si dobu gri rong si nganye pe opu kin dang nindig.

kin pugrine ei wute qi pe kin mune
puq men. 11 Beghi nginy manyi
manyi mir yengu. 12 Beghi wute aye
unje rupumu kin te beghi wand puaq
bidiny kin pugrine nu oyi beghi unje
pap kin wand te puaq ndug. 13 Di
beghi yumbo wandoqi rundug kin te
si ghare rindi wayequ, pudi nu beghi
Satan ningg imb wangu.'
14 "Wute nungoqi unje rupuqu kin te
wand puaq wundiny, tedi nungoqi nuyi
wam nas kin te ni oyi nungoqi mune wand
puaqne nunduq. 15 Pudi nungoqi wute
wand puaq wundiny segi, tedi nungoqi
nuyi nungoqi unje wap kin wand te mune
puaq nunduq segi."

Wute mir uny yemu kin yumbo ur

16 Di Jisas mune nari, "Di pughe puayi
nungoqi Yumbui nyamb wundivi viyo
ningg mir uny yequ, nungoqi yivany kin
quenge nase wayequ, eti wute nei tevi kin
puq men kin pugrine puq wen. Ni quenge
nati di inyap mamb ei wute muqond di
nei mamb wute te ni mir ane yemu. Nge
nganyene nungoqi simbe guduq, wute te
ni oyi kin te materi pre ye. 17 Pudi nu mir
segine yo ningg, nu quenge wuye ghaip di
yu puraq ghand, 18 te ei nu mir ane yengu
kin te wute buagi nei rimb segi. Pudi nu
nuyi suqo pu nas kin nine nei namb, di ni
nuqond nu suqo grine puq kuen, tedi ni oyi
nunduq kin yumbo manyi nunduw kin te
ghateri tuqui."

Beghi yumbo nginy tu wam pirur ye te kin wand

Luk 12:32-34

19 Di Jisas mune nari, "Nu qi pe ven nde
nu yumbo isis yirur ei nu yumbo quan rise
ningg ghari wayequ. Qi pe ven nde choi di
bughi ane yumbo te brequ rindiny, di wute
nyungu ye mandi baj bir mawo mar mo
yumbo te nyungu mand. 20 Pudi nungoqi
yumbo wirur kin te nginy tu wam kin te
ningg ei wirur. Nginy tu wam te choi di
bughi ane yumbo te brequ rindiny segi,
di wute nyungu ye mandi baj bir mawo
mar mo yumbo te nyungu mand tuqui segi.
21 Tiqe nu yumbo ris kin te nu nei mune
tendene ei vise."

Rar ni ghimbi pe kin ti

Luk 11:33-36

22 Di Jisas mune nari, "Rar ni ghimbi pe
kin ti. Nu rar oghine wuse, tedi nu ghimbi
quanene ti rise. 23 Pudi nu rar brequ wuse,
tedi nu ghimbi quanene burpoq rip. Pugri
bu nu ghimbi pe kin ti te burpoq rip, tedi
burpoq te quan nganye yumbui.
24 "Wuti iri ni nginy iri ninggne wute temi
nde yembe nand tuqui segi. Ni pugri puq
nen tedi ni iri yambu nireng, di iri yawo
nirang righe. Di ni iri ningg wand nutungu,
di iri dob neng. Te kin pugrine nungoqi
God di wet bidi ane si nambu was tuqui
segi.

Yumbo yumbo ningg yivany ware wayequ

Luk 12:22-31

25 "Pugri bu nge nungoqi simbe guduq,
eti nungoqi non ghimbine nei wumbiny
wari, 'Beghi mir pughe ye bri pe, di wuye
pughe ye bri pe?' O wari, 'Beghi chongo
pughe ye bri pare righe?' Pudi mir chongo
ane te yumbui segi, beghi pas pas otiwo
kin te quan nganye yumbui. 26 Nungoqi
wapi te wuqond. Ni mir ri righe segi,
di ni mir riteri mir baj pe ruwo ris segi.
Pudi nungoqi nuyi wam nas kin ni mir bag
namb. Pudi wapi ni yumbui segi, nungoqi
quan nganye yumbui. 27 Di nungoqi yumbo
ren nei wumbiny kin te ningg was chiraq
tuqui segi.
28 "Di nungoqi pughe kin ningg chongo
ningg yivany ware? Nungoqi sare bori
kis ur ur kin te wuqond. Ni yembe rind
segi, di nikinne chongo yembe rindiny segi.
29 Pudi nge nungoqi simbe guduq, asi king
Solomon ni chongo ur yuwon yuwon kin
buagi te nare righe, pudi ni chongo quan
nganye yuwon segi. Sare bori kis ur ur
kin te ni quan nganye yuwon rind. 30 Muq
nyungo buagi yeru kin te prangi wute
mandi, di mawo, di wase pe memare riwo
namb. Nyungo ren kin God ni chongo neny
ye. Nungoqi wute God oghine nei wumbig
segi kin! Ni nungoqi chongo neuq ye.
31 Pugri bu nungoqi yumbo ren kin ningg
yivany ware di wari, 'Beghi muainde mir
pateri pe, di muainde wuye patekui pe?'
Di wari, 'Beghi chongo pughe ye ei pare
righe?' Nungoqi pugri puq wand wayequ.
32 Juda segi kin ni te kin ningg nei kumo
mamb. Pudi nungoqi te kin ningg nei kumo
wamb wayequ, te pugri nungoqi nuyi wam
nas kin ni nei namb nungoqi yumbo te nei
wumbiny. 33 Pudi muq nungoqi pugri ei
puq wen. Nungoqi God ei weti nowi king
ningg nas, di ni ningg yumbo ur tuquine
kin te wateri, di God ni oyi yumbo buagi
aye oghi ye te nungoqi neuq. 34 Pugri bu
nungoqi yumbo prangi kin te ningg yivany
ware wayequ. Yumbo prangi kin te rise ye.
Nginy iri kin mai te nginy te kin maine."

7

Wute yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe wundiny wayequ

Luk 6:37-42

1 Di Jisas mune nari, "Wute aye ni
yumbo ur brequ te wundony di brequ
puq wundiny wayequ, eti God oyi nungoqi
brequ puq nunduq. 2 Nungoqi wute yumbo

ur brequ rind kin te ningg pughe gri simbe wundiny kin te otiwo God nungoqi mune pugrine simbe nunduq, di nungoqi wute aye yumbo pughe gri pu weny ye te kin pugrine ei God nungoqi oyi neuq ye. 3 Pughe kin ningg nu yumbo tinanji nimand nde rar pe yequ kin te muq gudoq, pudi nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin te gudoq segi? 4 Nyumo bidi yumbui nunde rar pe yequ, tedi pughe kin ningg nu non nimand ningg kuari, 'Nu yeru, nge tinanji woju nunde rar pe yequ kin te kitaw wi?' 5 Nu wuti nei tevi kin! Nyumo bidi nu non nde rar pe yequ kin te taqwi pre, ei nu oghine rar ghat, muqdi tinanji woju nimand nde rar pe yequ kin te taqwi.

6 "Nungoqi yumbo yuwon kin te nyombui weny riq wayequ. Eti nyombui tene nungoqi mune rutuqu. Di nungoqi mitani pu nde meware ruso wayequ. Eti ni nyinge ruwo."

Wute tughe ni God pengu mindig tedi ni yumbo nem
Luk 11:9-13

7 "Yumbo ningg pengu wand tedi wateri, meri wutiny tedi wuqond, ngimrawu baq wand tedi ngim bi muauq. 8 Te pugri wute buagi yumbo riteri ningg pengu rind kin te riteri ye, di wute yumbo ruqond ningg meri ritiny kin te ruqond ye, di wute rir ruso ningg ngimrawu pe baq mand kin te ngim bi muany ye.

9 "Pudi nungoqi kin iri nonyimi bret ningg pengu nindig, di ni kiyi wet iri neng ye bri? 10 Muq wo iri umo ningg kiyi pengu nindig, di kiyi oyi ghati neng ye bri? Te tuqui segi. 11 Nungoqi wutaqu buagi brequ ye, pudi nungoqi yumbo oghi ye wateri wo weny ye nei wamb. Pugri bu nungoqi nei wamb, nuyi wam nas kin ni wuti tughe ni pengu nindig, tedi ni yumbo oghi kin neng ye. 12 Yumbo ur buagi wute aye nungoqi nde puq ren ningg wari kin pugrine ei nungoqi mune ninde puq wen. Wand ven ni Moses ningg lo di propet ni simbe mand kin wand puate ane tuquine."

Ngim wokuandi
Luk 13:24

13 "Ngimrawu wokuandi te ningg ei nungoqi war wo. Pudi ngimrawu wase pe opu kin te ni yumbui nganye, di ngim mune quan nganye yumbui, pugri bu wute tende segine nyinge rire ruso ye tuqui. Wute nganye buagi ni tende nyinge rire ruso. 14 Pudi wute ninge ni yuwon pu pas kin tiqe pe tende ruso ningg, tedi ni ngimrawu wokuandi pe opu ruso. Tiqe tende wute ruso kin ni buid kumo rip, wute ire irene ni tiqe tende ruso."

Nyumo ire yi oghi kin di nyumo ire yi brequ kin wand
Luk 6:43-45

15 Jisas ni mune simbe nand nari, "Propet wandoqi kin te ningg ei yeng wawo yuwon. Ni nyombui dabo kin sipsip chongo mirang wughe kin pugri, di ni sipsip nde tumo mondo ei sipsip mat rise ningg. Ni mandi kin te nungoqi wuqond wute oghi, pudi ninde nei pe nungoqi puamb muauq wandi, ei unje mupuqu ningg. 16 Ni yumbo ur pughe ye yembe mindiny kin te wuqond di nei wamb wute oghi ye o wute wandoqi kin. Wute wain yi sare mundim pe riyi pu yeru map segi, di sanyi yi sare tubrege pe riyi pu yeru map segi. 17 Nyumo oghi kin ni yi oghi ye rire, di nyumo brequ kin ni yi brequ ye rire. 18 Nyumo nyam kure kin pe nyumo yi brequ kin riyi tuqui segi, di nyumo brequ kuse kin pe mune pugrine nyumo yi yuwon kin riyi tuqui segi. 19 Nyumo buagi ni yi yuwon kin riyi segi kin ni di mawo wase pe memare riwo namb. 20 Te kin pugrine nungoqi ni yumbo ur brequ te wundom di nei wamb ni wute God nde pu nei matevi simbe mand kin segi.

21 "Eti nungoqi pugri nei wamb wari, nungoqi nge yumbui puq wundigh kin te ninggne ei God nde si nambu was tuqui, pudi te tuqui segi. Wuti iri ni nge wuyi wam nas kin ni nari kin yembe te yembe nindiny, tedi ni God nde si nambu nas kin tuqui. 22 Otiwo God ni wute buagi ir nawo kin tende puayi di wute nganye buagi ei nge ningg riri, 'Yumbui, beghi nunde nyamb pe propet kin wand simbe bad, di nunde nyamb pe wute ququ brequ yemu kin puaq bidiny, di nunde nyamb pe beghi yumbo ur gre ye yembe bidiny.' 23 Tende puayi di nge ni pugri simbe gidiny, 'Nge nungoqi nei gubuq segi. Nungoqi kring wo, nungoqi yumbo ur brequ yembe wundiny ye.' "

Wute nei yuwon kin di nei brequ kin
Luk 6:46-49

24 Jisas ni mune wand simbe nand, "Wute nge wand ven rutungu di nge kari kin pugrine puq ren kin te ni wuti nei yuwon ye rise kin pugri. Wuti nei yuwon ye rise kin ni wuti iri wet yumbui pe tende baj yembe nindig kin pugri. 25 Wuye yumbui wundi, wuye nime nase, di nyumurighi yumbui naghe, quan buagine rindi baj choch rip, pudi baj pombri no segi. Baj te kin wet yumbui tamu mas kin te baj rit nase, bu ni pombri no kin tuqui segi. 26 Pudi wuti iri ni nge ningg wand ven nutungu segi ye te ni wuti iri nei ghabe rindig ye ni baj wuye jiji pene yembe nindig kin pugri. 27 Wuye yumbui wundi, wuye nime

nase, di nyumurighi yumbui naghe, quan buagine rindi di baj te choch rip, tedi baj te pombri no naghe. Di baj te quanene bi no naghe."

28 Jisas ni wand ven simbe nand pre, wute buagi ni wand bei neny kin te ningg nei kumo rimb. 29 Te pugri Jisas wand nand kin te nikin wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni wand mand kin pugri segi. Ni wand nand kin te wute rutungu nei kumo rimb di riri wuti nen ni gre ane wand nand.

8

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi nindig
Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

1 Jisas ni rand pe pu nati nandi, wute nganye buagi nganye ninde dobu ruru. 2 Wuti iri num brequ leprosi niraq kin Jisas nde rar ngimi nandi, sungomyu gure nawo, yimb naghe, di nari, "Yumbui, nu nge ghav gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di nge ghimbi mune oghi rise ye tuqui."* 3 Di Jisas si neq wundo nait nase nari, "Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi oghi ghas!" Di brequne num leprosi te prene di mune oghi nas. 4 Muq ni simbe nindig nari, "Nu tungu! Nu wute aye simbe ndiny wayequ, nu yo nunon ghimbi te prist nde bei ghand pre, di Moses ningg lo ni wute wand puaq mand ningg umo wase mande kin te ningg wuri kin pugrine puq yen. Nu puq yen ei prist ni te muqond di mari te nganyene nu num oghi pre."

Jisas yembe ye wuti iri num puaq nindig
Luk 7:1-10

5 Jisas ni tiqe ire Kaperneam puq munduw kin tende nar no, Rom kin ami mingg yumbui iri ni nandi Jisas nuqoind, muq ni ghav nindig ningg pengu nindig nari, 6 "Yumbui, nge yembe ye wuti iri ni num gureg bu ni baj pene ruqo pu nase. Ni ngape riti di ni yuqo yumbui niraq."

7 Di Jisas ni oyi simbe nindig nari, "Nge ko, sabi gidig ye."

8 Pudi ami mingg yumbui ni Jisas oyi nindig nari, "Yumbui, nge wuti oghi nganye segi, pugri bu nu ngende baj pe ghandi wayequ. Nu wandne simbe ghand, di nge yembe ye wuti te num oghi. 9 Nge nei gab nu wuti te sabi gudig tuqui. Te pugri nge mune wuti nyamb kin iri nde si nambune kas ye, di ami oyi nge nde si nambu mas. Pugri bu nge ami iri simbe gidig kari, 'Nu yo,' di ni no; aye simbe gidig kari, 'Ghandi,' di ni nandi; nge yembe ye wuti ningg kari, 'Nu yembe te yembe ndiny,' di ni yembe nindiny."

10 Muq Jisas ni wand ven nutungu, ni nei quan nganye puye nand, di wute ninde dobu ruru kin te simbe nindiny, "Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nge Israel kin iri ni God pugri nganye nei nimbig kin te nge guqoid segi.

11 "Nge nungoqi simbe guduq, wute nganye buagi nginy nawi opu kin di nginy naghe no opu kin ei rindi, di Abraham, Aisak di Jekop ane God nde si nambu ris mir rind di chumbuai rind. 12 Pudi wute asi God nde si nambu ris ningg nap ruso kin te muq ni dob reng bu ni bub nare ruso burpoq pe ris. Di sunyi tende ni quan nganye riri di sawo rit ki."

13 Di Jisas ni ami mingg yumbui simbe nindig nari, "Be yo. Nu nei guab nge wuti te sabi gidig oghi ye, tedi ni segine oghi ye." Di tende puayine ami mingg yumbui ni yembe ye wuti opu oghi nase pre.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny
Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

14 Jisas ni Pita nde baj pe nar no, di Pita ni kine gang ede pe ruqo pu wuse nundoq, ni num kurew bu ni ghimbi sungue rupuw. 15 Di Jisas ni si nituw kuse, di num opu prene. Di ni wes wiyo, Jisas mir weng.

16 Tende yuram wute nganye buagi ququ brequ ninde yemu kin te Jisas nde mare mandi. Di Jisas ni nari, ququ brequ te wute te si mare. Di ni num kin buagi te sabi nindiny oghi. 17 Ni puq nen kin te propet iri Aisaia puq mindig kin ni asi puq nand kin ane tuquine. Ni pugri puq nand nari, "Nikinne beghi num nitang ruwi di puaq nand ruso pre." *[Ais 53:4]*

Jisas wute ninde maru kin te ningg wand nand
Luk 9:57-62

18 Jisas ni nuqond wute buagi ninde quir quar rindig pu yeru, di ni nikin wute te simbe nindim nari, "Be wandi, wuye ngamo pe opu gri po." 19 Wuti iri ni lo wute bei neny kin ni nandi, Jisas ningg nari, "Tisa, nge nu ane po ye. Nu muainde opu kuo te nge ane po ye." 20 Di Jisas oyi nand nari, "Nyombui dabo kin nikin rise kin sunyi yeru, di wapi nikin rise kin nyuw yeru. Pudi nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge kase kin sunyi segi."

21 Jisas nikin wuti aye iri ni Jisas simbe nindig nari, "Yumbui, nge nunde karu ye. Pudi nu ngiq ghand ei nge ko wuyi yeng guag pu kas, otiwo nati ngamo kowi pre muqdi gadi nu ane po." 22 Di Jisas nari, "Wute Yumbui nei mimbig segi kin ni wute mati pre kin pugri. Ni ei mo wute mati kin te mawo yemu. Nu nge nde ghawi."

* **8:2:** Num leprosi rire kin ni puqum rimb kin pugri. Ni wute aye ninde tumo rundo tuqui segi. Kinne ris. Di wute puqum rimb kin ni God ningg baj pe ruso tuqui segi.

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre
Mak 4:35-41; Luk 8:22-25

23 Muq Jisas ni at pe newo no, di ni nikin
wute anene mo. 24 Ni mo mo wuye ngamo
mingi nyumurighi yumbui naghe, di wuye
quan seme gub, at pe kuyo kughe. Pudi
Jisas ni ruqo mingi no pu yenu.† 25 Di
Jisas nikin wute mondo, ni buraq mindig
mari, “Yumbui, beghi ghav ndug! Beghi
pati yamb tumo!”
26 Ni oyi nindim nari, “Nungoqi God mu-
soqne nei wumbig kin, nungoqi pughe kin
ningg quan nganye wune wamb?” Muq
ni nes newo nyumurighi di wuye ane segi
puq nindiny, di ni opu prene. 27 Di nikin
wute te muqond, di nei kumo mamb, di ni
kin kin pengu mand, “Wuti nen ni pughe
gib namb ye? Nyumurighi di wuye ane ni
wand simbe nand kin te irepene rutungu!”

Jisas wute ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindim
Mak 5:1-20; Luk 8:26-39

28 Jisas ni no gherim Galili opu Gadara
mingg qi pe no nar. Di wute temi ququ
brequ ninde ghimbi pe yemu kin mandi,
Jisas muqoind. Ni temi wute mati mawo
yemu kin sunyi pe pu mandi. Ni temi
quan nganye jebo mand, pugri bu wute
ni ngim tende ruso segi. 29 Ni quan ku-
mone mari, “Nu God ningg wo, nu beghi
pughe sin guegu ningg bu guadi? Ngeri
segine nu guadi kin ren nu beghi brequ
gudug ningg bu guadi?” 30 Muq te pu
musoqne kring rundo te pu quan ni tende
mir rind rind yeru. 31 Ququ brequ ni Jisas
quan pengu mindig mari, “Nu beghi puaq
ndumu ningg, ate beghi rar ndomu bodo pu
buagi tende par po.”
32 Jisas ni ququ brequ te simbe nindim
nari, “Nungoqi wo.” Muq ququ brequ wute
temi te si mare, di mo pu buagi tende mar
mo. Pu buagi te ni quan vig rimb ruso, rand
wari pe righe ruso, wuye ngamo pe ir righe,
wuye riq di riti.
33 Wute pu yeng muany ye ni te muqond,
mes mewo, wu mase mo. Ni mo, tiqe
yumbui pe yumbo pughe ni muqond kin te
wute simbe mindiny. Di ni wute temi ququ
brequ ninde yemu kin te yumbo ninde puq
ren kin te wute simbe mindiny. 34 Di wute
buagi tiqe te kin ni Jisas nde rindi. Ni rindi
Jisas ruqoind ei ni simbe rindig di ni qi te
si niraq ei opu gri mune nandi.

9

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig
Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

1 Jisas ni at pe newo no, di nikin wute
ane wuye ngamo misiq opu gri nikin nde
tiqe pe mune mandi. 2 Wute ninge ni wuti
iri quangi rind kin te meri mondo, ni sunyi
pene ruqo pu nase. Ni nei mamb Jisas wuti
te sabi nindig ye di Jisas ni nei te nundom
pre, di ni wuti nyinge nare segi kin te ningg
nari, “Nge mand, nu umbo yuwon kuse. Nu
yumbo ur brequ guad kin wand te puaq
pre.”
3 Wute ninge ni Moses ningg lo wute bei
meny kin ni Jisas ningg wand ven mutungu
di ni kin kin wand wand mare mari, “Wuti
nen ni God wand brequ nindig, te pugri ni
God ningg sunyi natevi.”
4 Jisas ni nei te nundom pre, di ni nari,
“Pughe kin ningg nungoqi nei brequ ven
nungoqi nde umbo pe yevu? 5 Wand pughe
ye puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge
kari, ‘Nu yumbo ur brequ guad kin wand te
puaq pre,’ o nge kari, ‘Nu yes yewo nyinge
ghare yo’ puq gad di ni nyinge nare kin
wuqond di nei wamb kin tuqui? 6 Pudi puq
ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God
nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qi pe
ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq
nand ye gre rise.” Muq ni wuti nyinge nare
segi kin te ningg nari, “Nu yes yewo, nunon
sunyi ghateri, ghare baj pe yo.” 7 Di wuti
te nes newo, nikin nde baj pe no. 8 Wute
buagi ni te ruqond, di ni quan wune rimb,
di ni God nyamb rindivi viyo. Te pugri ni
gre quan nganye wute neny.

Jisas ni Matyu ngam nirang
Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

9 Jisas ni mune nyinge nare no, wuti iri
Matyu puq mindig kin nuqoind, ni takis
nateri ye baj pe nas. Di Jisas ni pugri simbe
nindig nari, “Nu nge nde ghawi.” Di Matyu
ni nes newo Jisas nde naru.
10 Jisas ni Matyu nde baj pe mir nand
nand nas, wute takis materi kin di wute
yumbo ur brequ rind kin nganye buagi
Jisas di nikin wute ane tende ris mir rind.
11 Parisi ninge ni te muqond, di ni Jisas
ningg wute te pugri pengu mindim, “Pughe
kin ningg nungoqi yumbui te ni wute takis
materi kin di wute yumbo ur brequ rind
kin ane mir rind?”
12 Jisas ni wand ven nutungu, ni pu-
gri puq nand, “Wuti num gureg segi kin
ni dokta nde no tuqui segi, wuti num
gureg kinne ei dokta nde no. 13 Nungoqi
wo, wand God ningg buk pe rise kin ven
wuqond, nei wamb.
Nungoqi umo wambui riti nge wegh kin
te nge yambu kari. Nungoqi wute
yawo wutony kin te nge yawo kare
righe.” *[Hos 6:6]*

† **8:24:** Galili wuye ngamo ni quan nganye yumbui pugri bu seme wumb kin tuqui.

Di Jisas mune nari, “Te kin pugrine nge wute yumbo ur tuquine puq ren yene kateri ningg gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni ningg bu gadi.”

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

14 Tende puayi Jon wute wuye nap ye ni ningg wute mandi Jisas muqoind di pengu mindig mari, “Pughe gri ate beghi Parisi ane pripri mir uny yembu, pudi nu ningg wute te mir uny yemu segi?”

15 Jisas ni oyi nindim nari, “Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny di kimand ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand masne kin tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi. Pudi otiwo wute ninge mandi wuti ngam no kin mitanyi mo ye ngeri te rindi ye. Di tende puayi ei ni yivany mare di mir uny yemu. 16 Wuti iri ni chongo bidi urupui ire nitaqwi, chongo wuri ire bir wus kin pe nuaq wuso rang nimbiq tuqui segi. Ni pugri puq nen, tedi otiwo ni wuye nipiq di chongo bidi urupui kin te wute rundo, di asi kin te mune bir wus di gawo quan nganye yumbui wuse. 17 Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi. Ni pugri puq nen, tedi wain urupui te yindingi di meme chongo yabe kin te bir nuaq di meme chongo te bir wus di wain dabo no. Pugri bu wain urupui te meme chongo urupui pene ei mawo maghe di ni yuwon pu ris.”

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Jisas ni wand te simbe nand nandne yenu, Juda mingg yumbui iri ninde nandi. Ni nandi Jisas nde tumone sungomyu gure nawo yimb naghe, di nari, “Nge wo nyumbueg muq tene wuti pre. Pudi nu ghandi si yew kuyo ei te ni mune wes wiyo.”

19 Di Jisas ni nes newo Juda mingg yumbui te temi mo, di Jisas nikin wute te anene mo. 20-21 Di wute ire ni uny chiraq yequ ruso ber 12-pela pu ruso. Nyumbueg te ni Jisas nde dobu gri wuwi, ni nikin nei pe pugri puq wund, “Nge ni chongone kiting rise, tedi nge oghi.” Nikin nei pe pugri puq wund, ni Jisas ni chongo cheq te wuting wuse.

22 Jisas ni dobu gri rar nat ni nundoq di nari, “Nge wo, nu nonne nei guab kuari nu nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu oghi. Nu umbo yuwon pu kuse di yo, wand nunde rise kin te muq prene.” Muq tende puayine nyumbueg te mune oghi wuse.

23 Muq Jisas ni no Juda mingg yumbui ninde baj pe nar no, wute quanji rind rind ris. Quayi ni pereru piq muqond di wute buagi ni quan riri ange nyuw rip, 24 di ni nari, “Nungoqi quan buagine dabo war wo! Nyumbueg wo te wuti segi, ni ruqo wuse!” Di wute buagi ni wur ring. 25 Pudi ni wute buagi tiqi nundony rir ruso pu dabo yeru. Jisas ni nar no, nyumbueg wo wuse kin sunyi pe, ni si nituw kuse, di ni mune wes wiyo. 26 Jisas ni pugri puq nen kin wand tene vir ir viso tiqe manyi tende opu yeru kin te rutungu.

Jisas wute rar brequ kin te sabi nindim oghi

27 Jisas ni tiqe te si niraq di nyinge nare no. Wute temi rar chukoq kin dobu maru mari, “Nu Devit ningg kuqo ate beghi temu yawo tongu.” 28 Ni baj pe nar no, muq wute rar chukoq kin te Jisas nde mandi, di Jisas ni mingg nari, “Nungoqi nei wamb ye nge sabi guduq oghi ye tuqui bri?”

Ni oyi mand, “Yumbui, nu tuqui.”

29 Muq Jisas ni si ninde rar pe nem kuyo nari, “Nungoqi tequ nei wamb ye nge sabi guduq tuqui, pugri bu nungoqi rar wat.” 30 Di ni rar mat yumbo muqond. Di Jisas ni wand gre ye ni temi simbe nindim nari, “Nungoqi tequ wand ven wute aye simbe wundiny wayequ.” 31 Pudi ni temi mo, Jisas ni yembe yuwon nand kin te wute buagi tiqe manyi tende opu yeru kin te simbe mindiny.

32 Wute temi te mo mone, muq wute ninge wuti iri wand nand segi kin te ritanyi Jisas nde rindi, ququ brequ ninde yenu. 33 Pudi Jisas ni ququ brequ te puaq nindig. Wuti te wand nand, di wute nei kumo rimb riri, “Beghi asi yumbo ur ren kin Israel ven nde buqod segi.”

34 Pudi Parisi ni mari, “Wuti nen ni ququ brequ mingg yumbui ni ningg gre pe ququ brequ puaq nand mo.”

Jisas ni wute yawo nitony

35 Jisas ni tiqe buagi tende yeru kin tende nar nar no. Ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende yenu wand yuwon ye bei neny. Di wute God nde si nambu ris kin te kin wand bir nuany. Di ni wute buagi num isis kin te ane sabi nindiny. 36 Di ni wute buagi te nuqond di ni quan nganye yawo nitony. Te ni yivany rire di bir kin kin ris, sipsip kin pugri wuti yeng nuany kin segi. 37 Muq Jisas nikin wute ningg nari, “Wuny mbe mir nganye buagi nguan pre, pudi wute mir te materi kin quan segi. 38 Pugri bu nungoqi wuny kiyi pengu wundig ei ni yembe ye wute aye tiqi nundom mo mir te mitangri meng rir.”

10

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

1 Jisas nikin wute 12-pela pu te nari
mandi, di ni gre nem ei ni wute ninge ququ
brequ ninde yemu kin te puaq mindiny
di num isis kureny kin te sabi mindiny
oghi. 2 Aposel 12-pela ni nyamb taq ren:
ye nawo kin Saimon ni nyamb ire Pita
puq nindig, ni kiqam Andru temi; di Jems,
Sebedi ningg wo, di ni kiqam Jon. 3 Di
Pilip, di Bartolomyu di Tomas di Matyu, ni
takis nateri kin; Jems ni Alpius ningg wo, di
Tadius. 4 Saimon ni Selot ningg wute tit kin
iri,* di Judas Iskariot, wuti Jisas veri nde si
pe ni nondo kin te.

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nundom mo

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

5 Jisas nikin wute 12-pela pu men tiqi
nundom mo, ni wand pugri yeri nindim,
"Nungoqi wo kin wute Juda segi kin pe
tende wo wayequ. Di nungoqi Samaria nde
tiqe pe wo wayequ. 6 Pudi nungoqi wo
kin Israel mingg sipsip ir ruso pre kin te ei
meri wutiny. 7 Nungoqi wo wand pugri puq
wundiny, 'Wute God nde si nambu ris kin
te kin ngeri tumo rind pre.' 8 Nungoqi wo,
num kin sabi wundiny oghi, wute riti kin te
mune wundiri riwo, wute leprosi riraq kin
ghimbi sabi wundiny oghi, di wute ququ
brequ ninde yemu kin te puaq wundiny.
Nungoqi gre ren wong wand segine wateri,
pugri bu nungoqi ni sabi wundiny kin te
ni wong runduq wayequ. 9 Nungoqi wo
kin gol, silva, di wet bidi te ninge hanpaus
pe rise ware wo wayequ. 10 Nungoqi wo
kin quongi tami te ware wo wayequ. Di
nungoqi chongo aye ware o su ware o botu
ware wayequ. Wuti ni yembe nindiny, tedi
ni oyi ni ghav rindig mir reng.

11 "Muq wo, tiqe yumbui o tiqe woju pe
wo, te nungoqi rar wat yuwon, wuti pughe
ye ni wuti yuwon kin, nungoqi wuti te
ane was ruso ruso otiwo nungoqi aye pe
wo ningg muqdi tiqe te si wuraq. 12 Pudi
nungoqi baj ire pe war wo ningg, tedi
nungoqi wute baj te kin simbe wundiny
wari, 'God nungoqi yuwon nuauq.' 13 Wute
baj te kin ni yuwon kin, ate nungoqi wand
yuwon ye te ninde si wurany. Pudi ni wute
yuwon kin segi, ate nungoqi wand yuwon
ye te mune nungoqi nde vindi. 14 Di wute
tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi segi, di ni
nungoqi wand mutungu yambu mari, ate
nungoqi baj te si ware o tiqe te si wuraq
ningg di nungoqi nyinge pe kin qusuqu
te buraq wand. 15 Nge nungoqi nganyene
simbe guduq, God ni wute ir nawo kin
tende puayi mai Sodom di Gomora ane
riraq kin te ni ane tuqui segi, tiqe wen kin
mai ni mune quan nganye."

Jisas nikin wute simbe nindim otiwo wute ni mai rem ye

Mak 13:9-13; Luk 21:12-19

16 "Nungoqi wutungu! Nge nungoqi tiqi
gudoqu wo kin te sipsip kin pugri nyombui
dabo ye mingi wo. Pugri bu nungoqi wo
kin ghati ni waghi waghine ruso kin pugri
nungoqi otinde nei wamb wamb wo. Di
wapi mabri mingg yumbo ur yuwon ye te
kin pugri wute ker wany segi. 17 Nungoqi
wute ningg nei wamb wamb otiwo ni nun-
goqi mutuqu wase di mitaqu kot pe mo,
di nungoqi God yumbui nyamb mirang kin
baj pe tende mumbuequ. 18 Nungoqi nge
ningg wute pugri bu nungoqi mitaqu mo
gavman nde si pe mequ wondo di king
nde si pe mequ wondo. Nungoqi puq
meuq tedi God ni wand yuwon ye te ni
simbe wundim di Juda segi kin te mune ane
rutungu. 19 Nungoqi mitaqu kot pe wo kin
tende puayi eti nungoqi nei kumo wamb
wari, 'Nge wand pughe ye bri simbe gad,
o nge pughe gri ni wand oyi gidim?' Otiwo
tende puayi Yumbui nungoqi nei neuq di
nungoqi simbe wand. 20 Wand te nungoqi
simbe wand kin te nungoqi te segi. Wand
te Ququ Yuwon Ye ni nuyi nde pu nandi
nunde mim pe simbe nand.

21 "Wute ninge nikin kise God nei mimbig
bu ni mitami kot pe mo di ni mi mati, di kiyi
ninge ni wo mune pugrine puq meny. Di
wo ninge ngawu gre rind kin ni kiyi kumo
kot pe ritari ruso mambui riti. 22 Nungoqi
nge ning wute pugri bu wute buagi nun-
goqi yambu rireuq. Pudi wute tughe ni
gre rind ris ruso ruso qi wen pre kin tende
puayi, tedi God ni nateri ye. 23 Tiqe ire te
kin wute nungoqi unje mupuqu mai isis
meuq, tedi nungoqi wu wase tiqe aye pe
wo. Nge nganyene simbe guduq, nungoqi
Israel mingg tiqe buagi tende wo war ir
omo wawo segine di wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas kin ni mune nandi.

24 "Wokuandi nikin tisa nde ni yumbui
ningg ris tuqui segi, di wute yembe ye
nikin yumbui tende ni oyi yumbui ningg
mas tuqui segi. 25 Pudi wokuandi nikin
tisa ane tiq tiqne ris tedi tuqui, di wute
yembe ye nikin yumbui te ane tiq tiqne
mas tedi tuqui. Ni baj kiyi nyamb brequ
mindig, mari, 'Belsebul' puq mindig, tedi
wute ninde baj pe ris kin quan nganye
nyamb brequ mindiny."

* **10:4:** Selot: Wute men ni kantri Rom nde si nambu mas yambu mari bu ane mege.

Jisas ni nari nungoqi God ningg ei wune wamb
Luk 12:1-7

26 Jisas ni mune pugri simbe nand, “Nungoqi wute yumbo ur brequ munduq kin te ningg wune wamb wayequ. Yumbo ninge muq imb pu rise kin te otiwo bure ris raqene rise, di wand muq suqo pu vise kin te otiwo wute buagi nei rimb ye. 27 Nge wand burpoq nungoqi simbe guduq kin te bogisumb muqdi simbe wand. Di nge nungoqi ange pe misag kare kin te wewo wo baj wam yequ wute simbe wundiny. 28 Nungoqi wute ghimbine mamb riti pudi ni ququ mamb riti segi kin te ningg wune wamb wayequ. Pudi nungoqi God ningg ei wune wamb, ni teri ane namb riti, ghimbi namb riti di ququ nate ruwi di wase pe menare righe namb. 29 Nungoqi nei wamb, wute wapi wo temi wan toea pe wong mand. Di nungoqi nuyi ni wapi wo te quan nganye sabi nindim. Pudi ni ngiq nand segi, tedi iri qi pe ir ni naghe tuqui segi. 30 Nungoqi nde ngawu pe God ni yu te manyi nand pre. 31 Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, nungoqi nuyi ni wapi wo yawo nitony pudi nungoqi mune quan nganye yawo nitouq.”

Beghi Jisas ningg wute puq bad kin minyuw pati wayequ
Luk 12:8-9

32 Jisas ni mune simbe nand nari, “Wuti tughe ni wute simbe nindiny nari, ‘Nge Jisas ningg wuti,’ tedi nge mune nginy tu wam tende nge wuyi simbe gidig kari, ‘Wuti nen nge te.’ 33 Pudi wuti tughe ni wute simbe nindiny nari, ‘Nge Jisas ningg wuti segi,’ tedi nge mune nginy tu wam tende nge wuyi simbe gidig kari, ‘Wuti nen nge te segi’.”

Wute ni Jisas quan nganye ei nei rimbig
Luk 12:51-53; 14:26-27

34 Jisas ni mune simbe nand nari, “Eti nungoqi nei wamb wari nge muq gadi kin yeng buagi qi pe kin gure kawo ningg bu gadi. Nge yeng gure kawo ningg gadi segi, nge bainat bu keri gadi. 35 Nge muq gadi kin umbo ker mune pi res, ‘Quayi wo ni kiyi ker muam, di nyumbueg wo ni kumo ker ruany, di nyumbueg ngam kin ni kine ker ruany. 36 Wute te nikin veri nganye te nikin wangone’.” *[Mai 7:6]*

37 “Wuti tughe ni kiyi o kumone yawo nirany righe di nge segi, tedi ni nge ningg wuti kin pugri nas kin tuqui segi. Di wuti ni quayi wo o ni nyumbueg wo tene yawo nirany righe di nge segi, tedi ni nge ningg wuti kin pugri nas kin tuqui segi. 38 Di wuti iri ni kruse niraq ngende dobu nawi segi, tedi wuti te ni nge ningg wuti kin pugri nas kin tuqui segi. 39 Wuti tughe ni nge nei nimbigh segi nikin ghimbine nei nimbiny di nati, tedi ni nas nas te kin nas tuqui segi. Pudi wuti tughe nikin ghimbi nei nimbiny segi nge nei nimbigh muq nati, tedi ni nas nas te kin nas ye.

Wuti iri ni Jisas ningg wute te nate mowi kin wand

40 “Wuti tughe ni nungoqi nitaqu wowi te nge neti kowi, di wuti tughe nge neti kowi te wuti nge tiqi nundogh gadi kin te neti nowi. 41 Wuti tughe ni propet iri nuqoind di ni nari, ‘Wuti nen ni propet iri pugri bu nge keti nowi,’ tedi yumbo God ni propet nuam rise kin pugrine ni mune nateri. Wuti tughe ni wuti tuquine nas kin iri nuqoind nari, ‘Ni wuti yumbo ur tuquine puq nen pugri bu nge keti nowi,’ tedi yumbo God ni wute yumbo ur tuquine puq ren ye nuany rise kin pugrine ni mune nateri. 42 Di wuti iri nari ni nge ningg wute te ghav nindim muq ni uyi wuye natekui nge ningg wuti iri nyamb segi kin te neng, nge nganyene nungoqi simbe guduq, wuti yumbo ur wokuandi nganye ren kin puq nen ye te ningg ni yumbo God nuang rise kin te nateri ye.”

11

Jon wute wuye nap ye nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo
Luk 7:18-35

1 Jisas nikin wute 12-pela pu wand ren simbe nindim pre, muq ni sunyi te si nare di nyinge nare, tiqe ninge Galili opu yeru kin tende no wand bei neny di bir nawo. 2 Muq Jon wute wuye nap ye ni taq pu yenu kin tende puayi wute ninge ni simbe mindig mari Kraist ni yumbo ur pugri nand. Pugri bu Jon nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo, 3 di ni Jisas pengu mindig mari, “Nu beghi simbe ndug, Jon ni nari nu, wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye?”

4 Di Jisas ni oyi nindim nari, “Mune wo di yumbo yumbo buagi nungoqi non rar pe wuqond di wute aye men simbe munduq wutungu kin te Jon simbe wundig: 5 Wute rar chukoq kin te ni mune rar bure rind, wute nyinge brequ kin mune nyinge rire, wute leprosi riraq kin te ghimbi mune yuwon rind, wute ange ghave rimbiny kin munene wand rutungu, wute riti kin mune res riwo, di wute yumbo segi kin te ni wand yuwon ye bir muany rutungu. 6 Wute nge yumbo yumbo buagi puq ken ye te ruqond, pudi nge dob regh segi kin wute te chumbuai rind.”

7 Jon nikin wute Jisas si meri ningg muq Jisas ni Jon ningg wand wute buagi te simbe nindiny nari, “Nungoqi mong wuye

di nyumo segi ye pe wo Jon wuqoind kin te ni kombu kin pugri nyumurighi neri no nandi nandi bri yenu wuqoind? Te segi, Jon ni kombu kin pugri segi, ni gre pu yenu ye. 8 Pudi te segi, tedi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Wuti iri chongo yuwon ye bri nare righe pu yenu bu wo wuqoind ningg? Te segi, wute ni chongo pugri ye mare righe kin ni king ningg baj pe mas ye. 9 Nungoqi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Propet iri bri wuqoind ningg wo? Te nganyene, nge nungoqi simbe guduq, Jon ni mune yumbui nganye, propet aye ni ane tuqui segi. 10 Wuti nen ningg qa God nde buk pe pugri ur mand, 'Nge wuti iri nge ningg wand nare no kin te tiqi gudog ye nawo nu ngim sabi nunduw.' *[Mal 3:1]*

11 "Nge nganyene nungoqi simbe guduq, wuti iri qi pe ven nde kin Jon wute wuye nap kin ni nde yumbui nas segi, Jon irine yumbui. Pudi wute God nde si nambu ris kin tende wuti iri nyamb segi wokuandi kin pugri nas kin te ni oyi Jon nde yumbui. 12 Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo kin tende puayi pu rindi muq ven nde puayi God ni king ningg nas di wute ninde si nambu ris kin te quan nganye gre rind di wute tende rir ruso ningg quan nganye buid rip. 13 Propet buagi di Moses ningg lo ane ni wute God nde si nambu ris kin ningg simbe mand. 14 Propet ni mari, 'Elaija ei nandi.' Nungoqi wand wutungu yawo kureuq, tedi nge nungoqi simbe guduq te Elaija segi, Jon ningg bu puq mand. 15 Wuti tughe ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.

16 "Nge yumbo pughe kin ningg ei wand gad ei nungoqi muq ven nde puayi was kin te ane tuquine? Nungoqi wokuandi kin pugri, ni ruso tiqe moqi ris, wokuandi aye mune rindi muq ni oyi oyi wand rind riri, 17 'Beghi pereru piq budouq ei nungoqi nyinge wawo ningg pari, pudi nungoqi nyinge wawo segi. Di beghi yivany kin yuwo pari ei nungoqi quanji wand ningg pari, pudi nungoqi quanji wand segi.'

18 Te kin pugrine Jon nandi kin ni mir quan nand segi, di ni wain ne segi, di wute mari ququ brequ ninde yenu. 19 Di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi kin nge mir gad di wain ke di ni mari, 'Nungoqi wuti nen wuqoind. Ni mir quan nand di wain quan ne, ni wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin kimand.' Beghi temu yumbo ur kin kinne yembe bidiny, pudi nungoqi temu ane yambu wurengu. Pudi God beghi nde yembe nand kin te bei rind ni nei te tuquine nganye."

Tiqe ninge Jisas nei rimbig segi
Luk 10:13-16

20 Tiqe ren kin wute Jisas ni yumbo ur gre ye quan nganye yembe nindiny pudi ni te ruqond di nei rire ritinde segi. Pugri bu Jisas ni tiqe ren kin wute ker nuany. 21 Ni pugri puq nand, "Korasin kin wute, otiwo nungoqi mai yumbui nganye ware, di Betsaida kin wute, nungoqi mune pugrine mai yumbui nganye ware ye. Te pugri wuti iri ni no tiqe brequ ye Tair di Saidon tende nge ningg yumbo ur gre ye nungoqi nde yembe gidiny kin pugrine ni mune tende yembe nindiny, tedi Tair di Saidon ane asine nei rire ritinde, ni chongo bir bir kin rire righe ruso wase inyap righe. 22 Pudi nungoqi nei ware witinde segi, pugri bu nge muq nungoqi simbe guduq, otiwo God ni wute buagi ir nawo kin tende puayi nungoqi mai quan nganye wuraq. Tair di Saidon ane ni mai tumo wone riraq. 23 Di nungoqi Kaperneam nungoqi nonne nyamb wundivi viyo quan nganye yumbui vise ningg wari? Te segi. God ni meniraqu mati kin tiqe pe wo. Te pugri wuti iri ni no tiqe Sodom tende nge yumbo ur gre ye nungoqi nde yembe gidiny kin pugrine ni mune tende yembe nindiny, tedi Sodom ni yequne. 24 Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, otiwo God ni wute ir nawo kin tende puayi nungoqi mai Sodom riraq kin pugri segi, nungoqi Kaperneam mai quan nganye wuraq."

Beghi Jisas nde bodo tedi beghi pas yawotuan kin tuqui
Luk 10:21-22

25 Tende puayi Jisas ni nari, "Wuyi, nu nginy tu wam di qi anene kin yumbui. Nge nu chumbuai guduw, te pugri nu wute quan nganye nei mamb kin ni nu yumbo suqo kuram, di wute ninge wokuandi nei rise kin tene nu bei gudim. 26 Te nganye wuyi nu non nei pene bu pugri puq kuen."

27 Di Jisas ni mune simbe nand nari, "Nge wuyi ni yumbo yumbo buagi nge negh. Di wuti iri ni wo te nei nimbig segi, pudi kiyi ni irine wo te nei nimbig. Di wuti iri ni kiyi te nei nimbig segi, pudi wo di wute ninge ni wo kiyi bei neny kin tene ni nei rimbig. 28 Nungoqi yumbo mai kin ware ghimbi buid segi ate ngende wandi, tedi nungoqi was yawotuan kin sunyi kew kin tuqui. 29 Nungoqi nyumo bog bulmakau nde gibe pe mirany righe ei ni yumbo qo rimb rire ruso ye te nei wumbiny. Bulmakau ni wute nde si nambu yeru di ni yumbo qo rimb rire ruso. Nungoqi te kin pugrine nge ningg wand wutungu di nge nde si nambu yequ. Nge yumbo ur oghi ye yembe gidiny di nge ningne nyamb gidivi viyo segi, di yumbo te nungoqi nde mai riwo segi, di nungoqi was yawotuan kin tuqui. 30 Nyumo bog nge nungoqi nde gibe pe kirauq righe kin

te nungoqi ware kin tuqui, di yumbo nge keuq kin te mai riwo segi, nungoqi ware kin tuqui."

12

Jisas nari ni Sabat kin puate
Mak 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Nginy iri Sabat kin tende puayine Jisas nikin wute ane wit wuny mingi tende nyinge mare mo. Jisas nikin wute mir kurem, di wit yi ninge map me. 2 Muq Parisi ni te muqond, ni Jisas ningg mari, "Muq nginy nen te Sabat kin nginy, pudi nu wute ni wit yi map me. Lo ni beghi yembe bad kin te ningg segi puq wund."

3 Di Jisas oyi nindim nari, "Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di pughe sin men kin te nungoqi buk pe wuqond segi bri? 4 Ni God ningg baj pe nar no, bret God meng ningg mawo ris kin te nare nandi, nikin wute ane me. Bret ren pristne di me ye, wute aye me kin te lo segi puq wund. 5 Nungoqi Moses ningg lo buk te wundoq segi bri? Ni nari prist ni God ningg baj pe yembe mand ye nginy Sabat te ningg ni segine yembe mand, pudi ni te kin ningg unje map segi. 6 Nge nungoqi simbe guduq, God ningg baj ni yumbui, pudi wuti iri ni mune quan nganye yumbui kin muq nen yenu. 7 God ningg buk wuri, 'Nungoqi umo wambui riti nge wegh kin te nge yambu kari. Nungoqi wute yawo wutony kin te nge yawo kare righe.' *[Hos 6:6]* Nungoqi wand puate ven kin ei nei wamb, tedi wute aye unje rip segi kin te mai weny segi. 8 Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni Sabat kin puate."

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi
Mak 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Jisas ni sunyi te si nare di nyinge nare no, ni mingg God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no. 10 Tende puayi wuti iri si kuti kin ni tende nas. Wute ninge ni Jisas kotim maind ningg ngim meri mand bu ni mandi pu tende mas, ni Jisas pengu mindig mari, "Moses ningg lo pughe puq wund, beghi wute num ye nginy Sabat kin tende puayi sabi bidiny ye o segi ye?"

11 Jisas ni oyi nindim, "Pudi nungoqi kin iri sipsip ire yequ pu di nginy Sabat kin tende puayi sipsip te ngamo pe ir wughe, tedi ni pughe sin nen? Ni nitiq wuse qo nimbiq wuwi wundi segi bri? 12 Pudi wutamu sipsip ane tuqui segi, wutamu quan nganye yumbui. Pugri bu beghi lo puq wund nginy Sabat kin te ningg wute ghav bidiny tuqui." 13 Muq ni wuti si kuti kin te simbe nindig, "Nu si tuqu kuso." Di ni si nituqu kuso, muq ni si mune oghi, si yuwon kin opu gri kuse kin pugrine ire te mune oghi kuse. 14 Pudi Parisi ni God yumbui nyamb mirang kin baj te si miraq mo aye pe mo mas, di Jisas mi nati ningg wand wand mare.

Jisas ni God ningg yembe ye wuti iri

15 Tende puayine Jisas ni nei namb Parisi ni yumbo ur ninge yembe mindiny ningg, pugri bu ni tiqe te si niraq, di wute buagi ninde dobu ruru. Wute buagi num kureny kin te ni sabi nindiny oghi, 16 di ni segi puq nindiny ei ni God ningg wo te kin ningg wute aye simbe rindiny segi. 17 Ni yumbo ur puq nen kin te propet iri Aisaia puq mindig kin ninde mim pe God simbe nand kin ane tuquine. Ni pugri puq nand:

18 "Wuti nen ni nge ningg yembe ye iri, nge
ni si gubog, ni irine nge ni yawo girag
righe, di nge umbo ni ningg quan
nganye chumbuai gud. Nge ningg
ququ ninde kowi nas, di ni nge wute
tuquine puq keny ye te ningg Juda
segi kin simbe nindiny. 19 Ni ker
nawo segi, di quan kumo nari segi,
di ni ngimne no wand kumo nand
kin te wute rutungu segi. 20 Ni taqme
nuqu te paqe nowi segi, di ni lam
ire wel omo kin te awu nindiq segi.
Ni pugrine yembe yembene yenu
ruso ruso, otiwo nge wute tuquine
puq keny kin wute buagi ruqond nei
rimb. 21 Di ninde nyamb pe Juda segi
kin buagi ni te ruqond di ni ghimbi
ruang, ni nandi di ni ghav nindiny."
[Ais 42:1-4]

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe yembe nand
Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10

22 Tende puayi wute ninge ni wuti iri mitanyi Jisas nde mandi. Wuti nen ququ brequ ninde yenu, bu ni rar chukoq di wand nand segi. Jisas ni wuti te sabi nindig, pugri bu ni wand nand di rar bure nindiq, rar nat. 23 Wute buagi ni Jisas yumbo ur yembe nindiny kin te ruqond, di ni nei kumo rimb. Ni kin kin pengu rind, "Wuti nen ne bri Devit ningg kuqo?"*

24 Tende puayine Parisi ni wand ven mutungu, di ni oyi mand mari, "Wuti nen ni ququ brequ mingg yumbui, Belsebul puq bidig kin, ni gre neng bu ni ququ brequ puaq nand ye tuqui." 25 Jisas ni nei te nundom, di ni pugri puq nindim nari, "Kantri ire kin wute ni bir mawo kin kin mege, tedi kantri te oghine yembe wund tuqui segi, ir wughe ye. Di wuti iri ngam wo ane bir ruwo di priprine riri riri, tedi ane ruwo gudo tuqui segi, kin kin yeru. Muq

* **12:23:** Ni Devit ningg kuqo puq mand kin te ni Kraist ningg mari.

tiqe ire o wute baj ire pe kin ni bir ruwo opu opu yeru rege, tedi tiqe o wute baj ire kin rikur segi, ni bir kin kin yeru. 26 Te kin pugrine Satan ni nikin ququne ququ aye puaq mand mo, tedi ququ buagi ninde si nambu mas kin ni bir kin kin mo, di gre pu yemu kin tuqui segi. 27 Nungoqi wari nge Belsebul nde gre pe bu ququ brequ puaq gad. Pugri bu nge puq gad, nge Belsebul nde gre pe ququ brequ puaq gad, tedi nungoqi non wute tughe nde gre pe ququ brequ puaq mand? Nungoqi non wute tene bei munduq nungoqi unje wap. 28 Pudi nge God ningg Ququ nde gre pe ququ brequ puaq gad, tedi nungoqi nei wamb wute God nde si nambu ris ye ngeri te nungoqi nde rindi pre.

29 “Wuti iri ni wuti aye iri gre quan rise kin ni baj bir nuang nar no yumbo nateri tuqui segi. Ni wuti gre quan rise kin te taq naimb pre, tedi ni baj bir nawo nar no yumbo sir nateri.

30 Wuti iri ni nge wuti segi, tedi ni nge veri kin pugri. Wuti nge ghav nindigh di sipsip pirur segi kin wuti te ni oyi sipsip bub nare ruso ye. 31 Yumbo ur pugri ye te ningg nge nungoqi simbe guduq, wute yumbo ur brequ mand di wand brequ mand kin wand te puaq ye tuqui. Pudi wuti iri Ququ Yuwon Ye wand brequ nindig ye ni wand te puaq segi ye. 32 Wuti tughe ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te wand brequ nindig, te kin wand God puaq nand ye tuqui. Pudi wuti tughe ni Ququ Yuwon Ye wand brequ nindig, te God ni te kin wand puaq nindig segi ye. Otiwo pudi mune tuqui segine.”

Nyumo yi oghi ye di nyumo yi brequ kin
Luk 6:43-45

33 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nyumo oghi kin te ni yi oghi ye rire. Di nyumo brequ kin te ni yi brequ ye rire, nyumo yi te wuqond di nungoqi nei wamb ni nyumo oghi o brequ. 34 Parisi, nungoqi ghati sindiyu wo. Nungoqi wutaqu brequ, tedi pughe gri ei wand oghi ye wand? Wuti te ni nei isis umbo pe vise kin te bu mim wand vind. 35 Wute yuwon kin ni nei isis yuwon kin rise, bu ni yumbo ur yuwon ye yembe rindiny. Pudi wute brequ kin ni nei isis brequ kin rise bu ni yumbo ur brequ ye te yembe rindiny. 36 Pudi nge nungoqi simbe guduq, God ni wute ir nawo kin tende puayi wute buagi ni ruso God simbe rindig pughe kin ningg ni wand isis te kin rind. 37 Nungoqi non wand tende pene ei God nungoqi ir nuaqu, nungoqi wutaqu tuquine was kin o nungoqi wutaqu brequ.”

Wute ninge yumbo ur gre ye muqond ningg mari
Mak 8:11-13; Luk 11:29-32

38 Muq wute Moses ningg lo wute bei meny kin di Parisi ane Jisas pengu mindig mari, “Tisa, beghi pari nu yumbo ur gre ye ire yembe nduw, ei beghi budoq.”

39 Di ni oyi nand nari, “Nungoqi wute muq ren nde puayi kin nungoqi wute brequ, di God nei wumbig segi. Nge yumbo gre ye yembe gidiny wuqond ningg wari bri? Nge segi puq gad. Yumbo gre ye propet iri Jona puq mindig kin ni bei nand pre. 40 Jona yabe chuqo ni wuye umo yumbui umbo wabe nar nase nginy temi ire pu bur tengi ire pu. Te kin pugrine otiwo wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni qi gawo pe nase nginy temi ire pu di bur tengi ire pu. 41 God ni wute ir nawo kin tende puayi Ninive kin wute ni res riwo di God nde rar pe simbe rind ye. Ni simbe rind kin te nungoqi wutaqu muq ren nde puayi yumbo ur brequ wand kin te simbe rind. Te pugri ni Jona wand bir nawo kin te rutungu di ni nei rire ritinde. Di nge nungoqi simbe guduq, wuti iri Jona nde quan nganye yumbui kin nen nas. Pudi nungoqi ni ningg wand te wutungu segi.

42 “Otiwo God ni wute buagi ir nawo kin tende puayi di Kwin Siba opu kin ni wes wiyo di nungoqi yumbo ur brequ muq ven nde puayi yembe wundiny kin te simbe wund. Te pugri ni qi cheq pe pu wundi King Solomon ni nei oghi ye simbe nand kin te wutungu ningg. Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri Solomon nde ni quan nganye yumbui kin nen nas, di nungoqi ni ningg wand wutungu segi.”

Ququ brequ mune wuti nde nandi
Luk 11:24-26

43 Jisas ni mune simbe nand nari, “Ququ brequ ni wuti iri si neri, ni no wuye di nyumo segi ye pe tende no nas yawotuan kin sunyi meri nat, pudi ni sunyi ire nuqond segi, 44 tedi ni nari, ‘Nge mune baj asi kas kin pe tende ko.’ Di ni mune nandi nuqond baj pe te wute mas segi, baj bureng maip, di yumbo sabi mindiny. 45 Muq ququ brequ asi nas yumbo ur brequ musoqne nand kin te ni mune no, ququ brequ aye 7-pela pu mune nitami nandi, ni quan nganye yumbo ur brequ mand ye, di ni nitami nar no tende mas. Wuti nen asi brequ nase, pudi muq ni quan nganye brequ nase. Te kin pugrine muq ven nde puayi wute ni yumbo ur brequ rind kin ane tuquine.”

Jisas kumo di kiqam ninde rindi
Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

46 Jisas ni wute buagi te wand simbe nindiny nindinyne yenu, ni kumo di kiqam ane rindi pu dabo yeru, ni ghimbi ruang nandi ei ane wand ningg. 47 Wuti iri ni simbe nindig nari, “Nu numo niqam ane

rindi pu dabo te yeru, ni nu ane wand
ningg bu pengu rind."
48 Jisas oyi nand nari, "Wute tughe nge
moyu di wute tughe nge qam?" 49 Di nikin
wute te si numbony muq nari, "Wute ren
nge moyu di nge qam. 50 Te pugri wute
tughe nge wuyi wam nas kin nari kin pugri
puq ren ye ni nge qam di nge nyumbu di
nge moyu."

13

Wuti iri wit yi wuny mbe puraq nand kin kopuqu wand
Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

1 Nginy te ningg Jisas ni baj te si nare,
di ni no Galili wuye ngamo qunambe nas.
2 Ni nas wand bir nawo kin pe tende bot ire
yequ. Di wute nganye buagi nganye rundo
rikur ni quir quar rindig, pugri bu ni bot pe
newo no nas, di wute buagi ni dabo jiji pe
yeru, muq ni wand simbe nand. 3 Muq ni
wand nganye buagi te kopuqu wand pene
simbe nindiny nari, "Wuti iri nikin wuny
mbe no di wit yi puraq nand. 4 Ni puraq
nand nand di wit yi ninge ngimne ir ri, di
wapi rindi riq. 5 Ninge qi wet kin pe ir
ri. Tende qi quan wus segi bu ni wamne
ris, pugri bu ni brequne ruwi, 6 pudi nginy
nawi, wit te nande namb di quari rimb. Te
pugri ni tumuri quan maghe mo segi. 7 Wit
yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di
nyungo quat kin ni nambu wi ruso. 8 Pudi
ninge qi oghi ye pe ir ri righe kin te ni mir
rise. Ninge 100-pela pu rire, ninge 60-pela
pu rire, di ninge 30-pela pu rire. 9 Wuti
iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei
wand ren nutungu."

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?
Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

10 Jisas nikin wute mandi ni pengu
mindig mari, "Pughe kin ningg wute ren nu
kopuqu wand pe simbe gudiny?"
11 Ni oyi nand nari, "Yumbo yumbo buagi
God nde si nambu rise kin wand suqo
pu rise kin te God nungoqi nei neuq di
nungoqi nei wumbiny tuqui, pudi ni wute
ren bei neny segi ye. 12 Wuti tughe ni nei
yuwon ye ninge rise, tedi God ni nei aye
mune neng, ei ni nei quan rise. Pudi wuti
ni nei yuwon segi, musoqne rise, tedi God
mune natevi. 13 Te puate ven ningg bu nge
kopuqu wand pe simbe gidiny.
'Ni rar pe ruqond pudi ruqond rip ruso
segi. Ni ange ruaq rutungu pudi nei
rimb segi.'
14 Ni ningg propet iri Aisaia puq mindig
kin ni simbe nand kin ane tuquine. Ni nari,
'Nungoqi ange waq wutungu, pudi nei
wumbiny tuqui segi. Nungoqi rar
wat wat, pudi wuqond tuqui segi.
15 Te pugri wute ren ni nei ghabe
rindiny, di ni ange tuq rimbiny, di
ni rar imb ruany pre. Eti ni rar pe
ruqond, ange pe rutungu, di nei pe
nei rimbiny, di ngende tindi rindi di
nge ni sabi gidiny oghi.' *[Ais 6:9-10]*
16 Pudi nungoqi nge ningg wute nun-
goqi rar pe wuqond, di ange pe wand
wutungu. Te ningg bu nungoqi chum-
buai wand. 17 Te nge nungoqi nganyene
simbe guduq, asi propet di God ningg wute
tuquine mas ye ninge ane nungoqi muq
yumbo ur wuqond kin te ni quan nganye
ruqond yawo kureny, pudi ni ruqond segi.
Di nungoqi muq wand wutungu kin ven ni
mune rutungu yawo kureny, pudi rutungu
segi.

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand
Mak 4:13-20; Luk 8:11-15

18 "Nungoqi wutungu, kopuqu wand wit
yi puraq nand kin wand puate taq pugri:
19 Wute ninge yumbo yumbo buagi God
nde si nambu rise kin te kin wand ni
rutungu, pudi ni nei rimb segi. Wute ren
ni wit yi ngimne ir ri kin pugri. Ququ
brequ mingg yumbui ni nandi God ningg
wand ninde umbo pe vise kin te puaq nand.
20 Muq wit yi ninge qi wet pe ir ri kin
taq wuti tughe ni wand ven nutungu di
brequne chumbuai ane natevi. 21 Pudi ni
tumuri quan maghe mo segi kin pugri, ni
wand te kin nei pe nawo vis nganye segi. Ni
God ningg wand nutungu, pudi wute ninge
wand te ningg brequ mindig ningg mai isis
meng kin tende puayi ni brequne ir naghe.
22 Wit yi ninge nyungo quat kin pe ir righe
kin te wuti wand nutungu, pudi yumbo qi
pe kin yivany nirany, di yumbo quan rise
ningg nari. Yumbo ren ni nei imb ruang
bu God ningg wand ni nde mir rire segi.
23 Pudi wit yi qi oghi ye pe ir ri kin te wuti
iri wand ven nutungu di puate nei nimbiny.
Wit te ni yi rise pre, ninge 100-pela pu di
ninge 60-pela pu di ninge 30-pela pu rire."

Nyungo brequ wuwi kin kopuqu wand
24 Jisas ni kopuqu wand aye mune simbe
nindiny nari, "Yumbo yumbo buagi God
nde si nambu rise kin te pugri, wuti
iri nikin nde wuny mbe wit yi oghi kin
menare. 25 Pudi wute buagi ruqo rise pre,
ni veri nandi wit yi mingi tende ni mune
nyungo brequ kin yi te menare pre, di ni
no. 26 Otiwo wit yi te ruwi mir rire ningg, ni
muqond nyungo brequ mune anene ruwi.
27 "Muq yembe ye wute ni mo wuny
kiyi pengu mindig mari, 'Yumbui, beghi
buqod nu wit yi oghi kinne bu wuny mbe
mekuare. Pudi nyungo brequ wen muai pu
wundi?'
28 "Ni oyi nand nari, 'Veri ni puq nen!'

“Yembe ye wute ni wuny kiyi pengu
mindig mari, ‘Nu nei guab ye beghi po
nyungo brequ te bi pawo?’
29 “Ni oyi nand nari, ‘Wayequ. Nungoqi
wo nyungo brequ te bi wawo, eti wit ane
bi wawo. 30 Rar wuqond teri anene ruwi.
Otiwo mir pateri kin tende puayi, muqdi
nge wute tende yembe mand kin simbe
gidim, ni nyungo brequ te bi mawo wumb
muqond wase mande pre, muqdi wit yi
materi nge nde mir baj pe mawo ris’.”

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand
Mak 4:30-32; Luk 13:18-21

31 Muq ni kopuqu wand aye mune simbe
nand nari, “Wute God nde si nambu ris kin
ni mastet yi kin pugri. Wuti mastet yi nare
no nikin nde wuny mbe ni righe. 32 Mastet
yi wokuandi nganye ni nyumo aye ninge
kin yi pugri segi, ni mowi kin minye ninge
wuny mbe mi righe kin ane tuqui segi, ni
quan nganye yumbui, ni nyumo kin pugri.
Wapi rindi ninde muange pe tende ris.”
33 Muq ni kopuqu wand aye mune simbe
nindiny, “Wute God nde si nambu ris kin ni
yis kin pugri. Wute ire yis puch wutaqwi
di plaua os yumbui pe waq wughe di ane
quang wumbiq. Di otiwo yis plaua pe wur
ir di plaua te quanene yindiqi.”

Jisas ni kopuqu wand pene simbe nand
Mak 4:33-34

34 Wand ven Jisas ni kopuqu wand pe
wute buagi te simbe nindiny. Ni wand ire
raqene simbe nand segi, ni pripri kopuqu
wand pene simbe nand. 35 Wand ven
propet iri ni simbe nand ye ane tuquine.
Ni nari, “Nge simbe gad kin kopuqu wand
pe ei simbe gad ye, di nge simbe gad kin
te God qi yembe nunduw kin tende puayi
pune rindi muq God ni yumbo suqo nare
pu rise kin te ningg ei simbe gad.” *[Sng
78:2]*

Jisas ni nyungo brequ kin wand puate simbe nand

36 Muq ni wute buagi te si nare baj pe
nar no. Di nikin wute mandi mari, “Beghi
wand puate simbe ndug, kopuqu wand pe
nyungo brequ wuny mbe ruwi kin te pughe
kin?”
37 Ni oyi nindim nari, “Wuti tughe ni wit
yi oghi ye kuan nawo kin te wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas ye. 38 Wuny te
qi. Di mir yi oghi kin te wute God nde si
nambu ris ye. Nyungo brequ te wute Satan
nde si nambu ris ye. 39 Di veri ni nyungo
brequ wuny mbe meniraq kin te Satan. Mir
nguan materi kin te ngeri pre kin tende
puayi. Wute wuny mbe yembe mand kin te
angelo buagi. 40 Nyungo brequ taq mamb
wase pe memare riwo namb kin te otiwo
ngeri pre kin tende puayi. 41 Wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas kin ni angelo tiqi
nundom wute God nde si nambu ris kin
tende mingi mo di yumbo wute nei brequ
rindiny kin te di wute yumbo ur brequ rind
kin te puaq mand ruso, 42 di wase yumbui
pe memare righe namb. Di wute ni quan
nganye mari di sawo mat ki. 43 Muq wute
yumbo ur tuquine yembe rindiny kin ni
wute kiyi nde si nambu ris kin tende nginy
kin pugri ti nase. Wuti iri ni wand nutungu
kin tuqui tedi ni ange nuaq ei wand ren
nutungu.”

Wet bidi wuny mbe wus kin di mitani kin kopuqu wand

44 “Wute God nde si nambu ris kin ni wet
bidi bokis ane wuny mbe suqo miraq pu
wuse kin pugri. Wuti iri nundoq di mune
but niraq, di ni quan nganye chumbuai
nand, di ni no yumbo buagi te wute nem
wong mand pre, di ni nandi wuny vise kin
qi puch te wong nindiq.
45 “Wute God nde si nambu ris kin te
wuti iri mitani yuwon nganye meri nand
kin pugri. 46 Wuti te mitani quan nganye
yuwon kin te nundoq, ni no yumbo buagi
te wute nem wong mand, pre di ni nandi
mitani te wet bidi yumbui pe wong nindiq.”

Yawi kin kopuqu wand

47 Jisas ni mune simbe nand, “Wute God
nde si nambu ris ye te yawi kin pugri ni
gherim pe memeri naghe no di umo isis
materi. 48 Yawi te bre, tedi wute umo qo
mamb rindi dabo, di ni mas umo te ir
mawo. Umo oghi kin te materi imbi pe
mawo righe, di brequ kin te memare ruso.
49 Te kin pugrine otiwo ngeri pre kin tende
puayi di angelo mandi wute ir mawo brequ
kin opu di tuquine puq ren kin opu, 50 di
wute brequ kin te memare wase yumbui pe
tende righe ruso, di quan nganye riri riri
sawo rit ki. 51 Nungoqi wand puate ven nei
wumbiny bri?”
Di nikin wute oyi pugri puq mindig,
“Beghi nei bab.”
52 Di ni simbe nindim nari, “Wute Moses
ningg lo wute bei meny kin ninge ni God
nde si nambu mas ningg mari kin, ni wuti
iri baj kiyi kin pugri. Ni yumbo baj pe nawo
ris kin te nare nandi, ninge urupui kin di
ninge asi kin.”

Wute Nasaret kin Jisas dob reng
Mak 6:1-6; Luk 4:16-30

53 Muq Jisas ni kopuqu wand te simbe
nand pre, di ni tiqe te si niraq, 54 mune
nikin nde tiqe pe nandi, di no God yumbui
nyamb mirang kin baj pe nar no, wand
bei neny. Muq ni wand nand kin te ni
rutungu nei kumo rimb, kin kin pengu rind
riri, “Wuti nen ni quan kumo nei namb di

yumbo ur gre ye bei nand kin ren muai pu nateri? 55 Ni kiyi kapenta iri. Di ni kumo te Maria. Di ni kiqam Jems di Josep di Saimon di Judas. 56 Di ni kunyumbu beghi ane ren nde pas. Ni quan kumo nei namb di yembe gre ye ren muai pu nateri?" 57 Di muq ni yambu rireng.

Pudi Jisas ni simbe nindiny nari, "Propet iri nikin tiqe pene di nikin nde baj pene wute ni nyamb rindivi viyo segi. Wute buagi aye ni nyamb rindivi viyo."

58 Ni God nei rimbig segi, bu Jisas yumbo ur gre ye quan tende yembe nindiny segi.

14

Jon wute wuye nap kin mi nati
Mak 6:14-29; Luk 9:7-9

1 Tende puayi Herot ni Galili king ningg nas, ni Jisas yembe nand kin wand te nutungu. 2 Di nikin yembe ye wute te ningg nari, "Wuti nen, Jon wute wuye nap kin teneqa nen, ni nati pre mune nes newo, pugri bu yumbo ur gre ye yembe nindiny kin gre ninde rise."

3-4 Herot ni asi Jon ni nati kin taq pugri: Asi Herot ni kiqam Pilip ni Herodias nitaqi, muq Herot kiqam ngam Herodias puaq nindiq nitaqi. Te ningg bu Jon ni pugri simbe nindig nari, "Nu Herodias kutaqi kin te lo segi puq wund." Pugri bu ni Jon nait nase, sare pe taq naimb, taq yemu kin sunyi pe ni nar no. 5 Herot ni Jon ni nati ningg nei nimbiq, pudi ni wute buagi wune nimbiny, te pugri ni nei rimb Jon ni propet iri.

6 Pudi Herot ni asi kumo wuri wundi kin nginy tende puayi. Herodias ni wonyumbu wundi wute buagi ris kin tende yuwo nyinge wuwo. Herot ni yuwo nyinge wuwo kin te nundoq yawo nare righe. 7 Muq ni simbe nunduw nari, "Nu yumbo pughe kin ningg nge pengu ndigh, tedi nge kew ye." Di ni Yumbui nde rar pe wand te gre neny. 8 Herodias ni kuwonyumbu pugri simbe wunduw bu kuwonyumbu wuri, "Jon wute wuye nap kin ni ngawu nyeng pe ven nde ghowi naghe nge yegh." 9 King ninde nei pe yuwon rind segi. Pudi ni asine wute ni ane mir rind kin ni nde rar pe wand gre neny pre, pugri bu ni ngiq nand, ngawu new ye. 10 Ni wuti iri tiqi nundog no wute taq yemu kin baj pe no Jon gibe pend nuang. 11 Di ni ngawu nyeng pe nowi naghe neri nandi, wo te new di ni mune wuri wuso kumo wew. 12 Di Jon nikin wute mandi, Jon meti nowi ngamo pe mowi yenu, di ni mo Jisas simbe mindig.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15

13 Muq Jisas ni wand ven nutungu, ni nikin wute ane sunyi te si mare, at pe mewo mo mas, mong wute segi ye pe tende mo. Pudi wute buagi ni wand rutungu, tiqe si rire ni nande kin tende nyinge rire dobu ruru. 14 Jisas ni at si niraq nyinge nare no, wute nganye buagi nganye ris nuqond di ni yawo nitony, di ni num kin te sabi nindiny.

15 Tende yuram Jisas nikin wute mandi, Jisas simbe mindig mari, "Mong ven nde opu te wute segi, nginy yabe quan naghe no. Wute buagi ren tiqi ndony tiqe manyi te ruso ei mir ni kinne wong rind riq."

16 Jisas ni oyi nand nari, "Ni ruso wayequ, nungoqi ei mir weny riq."

17 Ni oyi mindig mari, "Beghi bret 5-pela pune di umo terine rise."

18 Di ni oyi nand nari, "Nge nde ware wandi." 19 Muq ni nari wute buagi te nyungo pe tende ris, di ni bret 5-pela pu di umo teri te nateri, di ni wam rar neq wiyo, God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Pre muq nikin wute nde ni rundo, di ni mare mo wute buagi te meny. 20 Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq, di Jisas nikin wute mo mir cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand. 21 Di wute tende ris mir rind kin te quayine 5,000-pela pu, nyumbueg di wo buagi te manyi mand segi.

Jisas wuye wam nyinge nare no
Mak 6:45-52; Jon 6:16-21

22 Te pre di brequne Jisas nikin wute simbe nindim at pe mewo mo ye mawo mo, wuye ngamo pe opu gri mo ningg, di Jisas ni tene yenu wute buagi te tiqi nundony nikin tiqe ruso. 23 Ni wute buagi tiqi nundony ruso pre dobu nikin irine rand pe newo no yenu di God pengu nindig. Ruso nginy naghe no yuram pudi ni irine rand pe tende yenu. 24 Muq tende puayi at te wuye ngamo mingine yequ pre, pudi nyumurighi naghe gherim seme te at choch nipiq niraq nandi.

25 Di yambgriq tumo Jisas rand pe pu nati ni, di wuye wamne nyinge nare nikin wute nde nondo. 26 Muq nikin wute ni muqoind, ni wuye wam nyinge nare nandi, ni quan nganye wune mamb, ni mari, "Nen wuye wariwo!" Ni wune mamb bu quan mari.

27 Pudi brequne ni simbe nindim nari, "Nungoqi gre pu yequ. Wune wamb wayequ, ngene bu gadi."

28 Muq Pita Jisas simbe nindig nari, "Yumbui, nganyene nganye nunonne ate nge gig ghari nge mune wuye wamne nyinge kare nunde godo."

29 Ni nari, "Be ghandi." Muq Pita ni at pe pu newo naghe wuye wamne nyinge nare Jisas nde nondo. 30 Pudi ni nyumurighi quan gre nand kin te nuqoind, wune namb, di wuye pe naghe no yamb. Muq ni Jisas ningg nari, "Yumbui, nge gheti kowi."

31 Muq Jisas ni brequne si neq wondo nait nase, di ni ningg nari, "Nu nge musoqne nei

gubigh! Pughe kin ningg nu nei tevi vise?”
32 Di ni temi mandi at pe mewo maghe,
di nyumurighi opu prene. 33 Di wute at
pe mas kin te ni yumbui nyamb mirang
di mari, “Nganyene nganye nu God ningg
wo.”

Jisas ni wute num kin Genesaret kin sabi nindiny oghi

Mak 6:53-56

34 Di ni opu gri mowi mati, Genesaret
nde qi pe mandi. 35 Di wute buagi tiqe te
kin ni Jisas ruqoind rip no, di wand ri viso
tiqe manyi Genesaret yeru kin te rutungu
di wute num kin buagi rire Jisas nde rindi.
36 Di ni Jisas pengu rindig ei wute num kin
ni rindi Jisas ningg chongo cheq te riting
wuse ei ni num oghi ningg. Di wute buagi
rindi chongo riting wuse kin te ni num
oghi.

15

Beghi koku mingg wand God ningg wand ane tuqui segi

Mak 7:1-23

1 Parisi di wute Moses ningg lo wute bei
meny kin Jerusalem pu Jisas nde mandi
di pengu mindig mari, 2 “Pughe kin ningg
nunon wute te koku mingg yumbo ur te
gure mawo? Ni mari, beghi si wuye pap
pre ei mir bad, pudi nunon wute ni si wuye
map segine mir mand.”

3 Jisas ni oyi nindim nari, “Di pughe
kin ningg nungoqi God ningg lo gure waq,
di nungoqi non nuqo mingg chuqo tene
yembe wundiny? 4 God ni nari, ‘Nungoqi
nuyi numo ningg wand te irepene ei wu-
tungu,’ di ‘Wuti tughe kiyi o kumo wand
brequ nindiny tedi wi nati.’ *[Kis 20:12;
21:17]*

5 Pudi nungoqi wute simbe wundiny wari
wuti iri yumbo ninge kiyi o kumo ghav
nindiny ningg, pudi ni simbe nindiny nari,
‘Nge yumbo nungoqi ghav guduq kin ren
te God geg ningg kiping ruso pre.’ 6 Wuti
te ni kiyi ningg wand nutungu segi di
ghav nindig segi. Te kin ningg nungoqi
God ningg wand te meware ruso di nun-
goqi non nuqo mingg chuqo tene yembe
wundiny. 7 Nungoqi wutaqu umbo pe
nei brequ bre pu rise muq nange vingg
wute rundoqu ninggne yumbo ur yuwon
ye wand. Asi propet Aisaia ni nungoqi
ningg nari ye te nganyene nand. Ni nari,

8 ‘Wute men ni mim pe nge yumbui nyamb
miragh, pudi ninde umbo pe nge
nei mimbigh segi. 9 Ni nge yumbui
nyamb miragh ye te ghav rindim
segi, te pugri ni wute gri lo yembe
mindiny kin te oyi God ningg lo kin
pugri wute bei meny’.” *[Ais 29:13]*

10 Di Jisas ni wute buagi te ningg nari
ninde rundo di simbe nindiny nari, “Wu-
tungu di nei pe wawo vis. 11 Yumbo dabo
pu wuti nde rir ruso kin te ni unje rip segi,
pudi yumbo pughe wuti nde nei pe pu riyi
ri kin te ni unje rip.”

12 Muq nikin wute ninde mandi di simbe
mindig mari, “Nu wand guad kin te ningg
Parisi ni umbo brequ kuse kin te nu nei
gubiny?”

13 Jisas ni oyi nand nari, “Yumbo buagi
nge wuyi wam kin kuan nawo segi kin
otiwo ni puate ane bi nawo. 14 Nungoqi
ni si ware. Ni wute rar chukoq kin pugri.
Wuti rar chukoq kin iri ni rar chukoq kinne
aye iri ngim bei nindig, tedi temi ane mo
ngamo pe ir maghe.”

15 Pita oyi Jisas simbe nindig nari, “Beghi
kopuqu wand ven kin puate te bei yengu.”

16 Di ni oyi nari, “Pughe gri ate nungoqi
mune nei wamb segine? 17 Nungoqi nei
wamb segi bri, yumbo ninde mim pe gri
ne righe ruso kin te mune umbo che nawo
ruso. 18 Pudi yumbo mim pe simbe bad
kin te nei pe pu rindi, di yumbo ren kin
wuti unje rip. 19 Te pugri umbo pe yumbo
ur buagi ren rise: nei brequ, wute mamb
riti kin nei, wute ngam ruso kin wute aye
ane rise kin nei, quayi nyumbueg ane segi
segi rise kin nei, nyungu kin nei, wandoqi
mand, di wute aye nyamb brequ mindiny.
20 Yumbo pugri kin te God nde rar pe wute
unje rip. Pudi wuti si wuye nap segine mir
nand kin te God nde rar pe unje rip segi.”

Nyumbueg Kenan opu kin Jisas nei wumbig

Mak 7:24-30

21 Jisas ni Israel mingg qi te si niraq, Tair
di Saidon opu no. 22 Di Kenan kin nyum-
bueg ire tende wus kin wundi Jisas ningg
wuri, “O yumbui, nu Devit ningg kuqo, nu
nge yawo togh. Nge wo nyumbueg ququ
brequ ninde ghimbi pe yenu di ni mai
wuraq.”*

23 Pudi ni wand ninge simbe nand segi.
Di Jisas nikin wute mandi buid map simbe
mindig mari, “Tiqi ndow wuso, ni beghi
nde dobu wuwi wuri nyuw wup.”

24 Ni oyi nand nari, “God nge tiqi nun-
dogh gadi kin Israel mingg sipsip ir ruso kin
te ninggne bu gadi.”

25 Pudi ni wundi Jisas nde muange tingi
sungomyu gure wuwo yimb wughe wuri,
“Yumbui, nge ghav ndigh.”

26 Di ni oyi nand nari, “Beghi wo ni mir
te nikin nyombui mepirany rundo riq kin
te oghi segi.”

* **15:22:** Kenan te wute tit ire, ni Juda segi kin.

27 Di ni wuri, “Yumbui, te nganyene, pudi
mir cham ni kiyi nde ede pe tende ir ri kin
te nyombui riq yuwon ruany.”
28 Muq Jisas ni oyi nand nari, “Nyum-
bueg, nu nge quan nganye nei gubigh! God
nu yumbo nei gubiny kin te puaq nand ye.”
Di ni wo nyumbueg brequne mune oghi
wuse.

Jisas wute num kin nganye buagi sabi nindiny oghi
Mak 7:31-37

29 Jisas ni tiqe te si niraq, wuye ngamo
Galili qunambe nyinge nare no. Ni rand
pe newo no, di tende nas. 30 Di wute buagi
ninde rindi, ni wute nyinge brequ kin, di
wute rar chukoq kin, di wute nyinge rengu
kin, di wute wand mand segi kin, di num
kin buagi aye te ane mitari mandi, Jisas
nde muange tingi mawo ris, di Jisas sabi
nindiny oghi. 31 Wute buagi ni ruqond,
wute wand rind segi kin te mune wand
rind, di nyinge rengu kin te mune oghi, di
nyinge brequ kin te mune nyinge rire, di
rar chukoq kin te mune rar rit, di ni te
ruqond nei kumo rimb. Di ni Israel mingg
God ni nyamb rindivi viyo.

Jisas ni wute 4 tausen pela pu mir neny
Mak 8:1-10

32 Muq Jisas nikin wute ngam niram
ninde mandi simbe nindim nari, “Nge wute
ren yawo kutony, te pugri ni nge ane pas
nginy temi ire pu, di ni mir segi. Nge ni
mir ane tiqi gudony ruso yambu kari, eti
ni ngimi rar ori riti.”
33 Di Jisas nikin wute Jisas ningg mari,
“Beghi wuye di nyumo segi ye pe ven nde
pas, di muainde ei bret pateri kin tuqui di
wute buagi ren mir bag bab?”
34 Di Jisas ni mingg nari, “Nungoqi bret
pughe gri pu rise?”
Ni mari, “Bret 7-pela pu, di umo woju
ninge ane.”
35 Di Jisas ni wute buagi te simbe nindiny
qi pe ris. 36 Ni bret 7-pela pu di umo ane
nateri, God chumbuai nindig pre, bir nawo
di nikin wute te nem, di nikin wute mare
mo wute buagi te meny. 37 Ni mir rind
di mir rimbiq, di Jisas nikin wute ni mir
cham te mune materi imbi pe mawo righe
ruso di imbi 7-pela pu bre mand. 38 Wute
quayi ni bret me kin te 4 tausen pela pu. Ni
nyumbueg wo ane manyi mand segi. 39 Di
Jisas wute buagi tiqi nundony ruso, di ni at
pe newo no Magadan mingg qi pe no.

16

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny
Mak 8:11-13; Luk 12:54-56

1 Parisi di Sadyusi ane Jisas maip mi
newo ningg ninde mandi, pengu mindig ei
ni wam kin yumbo ur gre kin ire bei nand
muqond. 2 Ni oyi nindim nari, “Yuram
nginy ambo newo tedi nungoqi wari prangi
ngeri oghi. 3 Di burane wuye quari wumb
nginy tu ambo viyo, tedi nungoqi wari
muqdi nyumurighi naghe di wuye wundi.
Te nganye nungoqi yumbo ur nginy tu pe
kin te wuqond di nei wamb wuye wundi
o segi, pudi nungoqi muq ven nde puayi
kin yumbo ur te puate nei wumbiny segi.
4 Nungoqi muq ven nde puayi was kin nun-
goqi wutaqu brequ, God nei wumbig segi.
Nungoqi nge yumbo ur gre ye ire yembe
guduw ningg pengu wand bri? Nge yumbo
ur gre ye aye yembe gidiny segi, pudi
nungoqi Jona ningg yumbo ur te wuqond
di nei wamb.” Muq Jisas ni si nare di ni
nyinge nare no.

Parisi Sadyusi ane mingg yis ye kopuqu wand
Mak 8:14-21

5 Jisas nikin wute nei gheri map bu bret
mare segine wuye ngamo misiq opu gri mo
mewo. 6 Jisas ni mingg nari, “Nungoqi rar
wat yuwon, Parisi di Sadyusi mingg yis te
ningg ei yeng wawo yuwon.”
7 Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi
bret ninge pare badi segi bu ni pugri puq
nand.” 8 Pudi ni wand wand mare kin
te Jisas ni nei namb pre, pugri bu ni
pengu nindim, “Nungoqi nge musoqne nei
wumbigh, pughe kin ningg wari nungoqi
bret segi puq wand? 9 Nungoqi nei wamb
segine bri? Wute 5 tausen pela pu di bret
5-pela pu me di imbi pughe gri pu mune
wateri kin te nei gheri bri wap? 10 O wute
4 tausen pela pu bret 7-pela pu me di imbi
pughe gri pu mune wateri kin te nei gheri
bri wap? 11 Pughe ningg nungoqi te nei
wumbiny segi? Nge bret ningg wand gad
segi. Nungoqi Parisi di Sadyusi mingg yis
te ningg ei yeng wawo yuwon.”
12 Muq Jisas nikin wute nei mamb, Jisas
ni yis bret pe req wur kin te ningg yeng
mawo yuwon ningg nari segi. Ni Parisi di
Sadyusi mingg wand te ningg yeng muany
yuwon kin te ningg bu ni simbe nindim.

Pita nari Jisas ni Kraist
Mak 8:27-30; Luk 9:18-21

13 Muq Jisas ni tiqe ire Sisaria Pilipai
tumo tende nandi di nikin wute pengu
nindim nari, “Wute riri nge, wuti God nde
pu gadi wuti nganye kas kin, nge tughe?”
14 Di ni mari, “Wute ninge riri Jon wute
wuye nap kin, ninge riri Elaija, ninge riri
Jeremaia, o propet asi kin iri.”
15 Di ni mingg nari, “Pudi nungoqi pughe
gri nei wamb? Nungoqi wari nge tughe

bri?” 16 Saimon Pita oyi nand nari, “Nu
Kraist, God nas nas roq kin ni ningg wo.”
17 Di Jisas oyi nindig nari, “Saimon, Jona
ningg wo, nu chumbuai ghand. Ven nu
wuti iri nei new segi, pudi nge wuyi wam
nas ye nu nei new. 18 Di nge nu simbe
guduw, nu nyamb Pita, di wet nen nde
wam wute buagi nge nei rimbigh kin te
kirur di gre pu yeru, di wute riti kin gre
te ni nyinge ruwo righe kin tuqui segi.
19 Yumbo yumbo buagi God nde si nambu
yeru kin te kin ki nu kew ye. Yumbo pughe
kin nu qi pe ven nde segi puq ghand te
nginy tu wam tende God ni segi puqne
nand pre, di yumbo pughe kin nu qi pe ven
nde ngiq ghand te nginy tu wam tende God
ni ngiqne nand pre.” 20 Muq Jisas nikin
wute simbe nindim nari, “Nungoqi nge
Kraist, wuti God naip ko wute kate ruwi
ye, te kin ningg wute aye simbe wundiny
wayequ.”

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye
Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27

21 Tende puayi Jisas nikin wute waghine
simbe nindim nari, ni Jerusalem no ei mai
niraq, ni quayi kiyi di prist mingg yumbui
di wute Moses ningg lo wute bei meny kin
ninde si pe yuqo niraq di ni mi nati. Pre
di nginy temi mo pre aye ningg di God
mune nindingi newo. 22 Pita ni wand ven
nutungu ni Jisas nitanyi temi kring mo
kinne yemu, muq Jisas segi puq nindig nari,
“Yumbui, te tuqui segi. Yumbo ren nunde
ruwi kin tuqui segi.”
23 Jisas ni tindi nondo Pita ningg nari,
“Satan, nu kring yo! Nu nge ngim imb
kuagh ningg, te pugri nu God ningg nei
pe wand guad segi, nu wute ningg nei pe
wand guad.” 24 Muq Jisas nikin wute simbe
nindim nari, “Wuti nge nde nawi ningg,
tedi ni yumbo buagi qi pe kin te dob neny di
nge mai kiraq kin pugrine ei niraq. 25 Wuti
tughe nikin ghimbine nei nimbiny nimbiny
di nati, tedi ni nas nas te kin nas tuqui segi,
pudi wuti tughe nge ningg nikin ghimbi nei
nimbiny segi di nati, tedi ni otiwo yuwon
pu nas nas te kin nas ye. 26 Wuti iri nge
dob negh, qi pe kin yumbo yumbo oyi quan
nei nimbiny, di yumbo te kin yembe nand
nand muq nati, tedi yumbo te pughe gri ei
ni ghav rindig ye? Te tuqui segi. Ni otiwo
yuwon pu nas kin te yumbo ninge pe wong
nand tuqui segi. 27 Wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas ye nikin angelo ane mandi
kiyi ningg gre pe yenu kin tende puayi
di ni wute yumbo ur oghi ye rind kin te
yumbo neny di yumbo ur brequ rind kin te
mai neny. 28 Nge nungoqi nganyene simbe
guduq, nungoqi ven yequ kin nungoqi kin
ninge mati segine di wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas ye ni king kin pugri nandi
muqoind.”

17

Jisas ghimbi kin grine rise
Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

1 Nginy 6-pela pu mo pre Jisas ni Pita,
Jems, di Jems ni kiqam Jon pugri pu ni-
tami rand iri wam dobui nganye kin tende
mewo mo nikinne tende mas. 2 Ni Jisas
muqoind muqoindne ni tindi no aye gib
namb. Ni quenge nginy ti nase kin pugri,
di ni chongo quem rimb di ti nase. 3 Di
Moses Elaija temi mandi Jisas ane wand
wand yemu muqond. 4 Di Pita Jisas ningg
nari, “Yumbui, beghi ven nde pas te yuwon.
Nu ngiq ghand tedi nge baj yirbu teri ire pu
ven nde yembe gidiny. Ire nu te, ire Moses
te, di ire Elaija te.”
5 Pita wand nand nandne yenu wuye
quari ti wuri kin wundi ni imb wup, di wuti
iri wuye quari wam te pu ngam nare nari,
“Nen nge wo, nge ni quan nganye yawo
girag righe di chumbuai gidig. Nungoqi ni
ningg wand wutungu.”
6 Jisas nikin wute wand ven mutungu, ni
quan nganye wune mamb ni pombri mo
ngawu mare mo qi pe mundub. 7 Pudi Jisas
ninde nandi, nat mase nari, “Wes wewo,
nungoqi wune wamb wayequ.” 8 Di ni rar
mindigi kuyo rar mat, wute aye muqond
segi, Jisas irine muqoind.
9 Di ni rand pe pu mati mi mi, Jisas ni yeri
nindim nari, “Nungoqi wo wuti iri yumbo
ur ren wuqond kin te ningg simbe wundig
wayequ, segine ruso otiwo wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas ye ni nati pre di
God mune nindingi newo.” 10 Di Jisas nikin
wute ni pengu mindig mari, “Pughe ningg
wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni
mari Elaija ei ye nawo nandi?”
11 Ni oyi nand nari, “Te nganyene Elaija
ni ye nawo nandi di yumbo buagi sabi
nindiny asi kin pugrine rise. 12 Pudi nge
nungoqi simbe guduq, Elaija nandi pre, di
wute ni ruqoind rip no segi, pudi ni yumbo
puq meng yawo kurem kin te puq meng.
Otiwo wuti God nde pu nandi wuti nganye
nas ye ni pugrine ei mai reng ye.” 13 Muq
Jisas nikin wute nei mamb ni Jon wute
wuye nap kin ni ningg bu wand nand.

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq nindig
Mak 9:14-29; Luk 9:37-43

14 Muq ni wute buagi yeru pe mune
mandi, wuti iri nandi Jisas nde rar ngimine
sungomyu gure nawo yimb naghe nari,
15 “Yumbui, nge wo yawo tong. Ni ghimbi
yuqo quan nganye nare, pripri ni rar ori
nati, no wase pe ir naghe o wuye pe ir

naghe. 16 Di nge nunon wute nde kitanyi
gadi, pudi ni sabi mindig tuqui segi."
17 Di Jisas ni oyi nand nari, "Nungoqi
wutaqu God nei wumbig segi kin, di yumbo
ur brequ quan kumo wand ye. Nge muq
nungoqi ane pas nganye chiraq tuqui segi.
Nge nungoqi mai quan nganye kare yambu
kari. Wokuandi te ren wutanyi wandi."
18 Di Jisas ni ququ brequ te ker nuang, di
ququ brequ wo te si neri neyi ni no, di
tende puayine wo te opu oghi nase.
19 Di Jisas nikin wute waghi grine mandi,
Jisas ningg mari, "Pughe gri ate beghi ququ
brequ te puaq baid no kin tuqui segi?"
20-21 Ni oyi nindim nari, "Nungoqi God
musoqne nei wumbig pugri bu puaq waind
tuqui segi. Nge nganyene nungoqi simbe
guduq, nungoqi nge nei wumbigh kin nei
te mastet yi wojiju kin pugri, tedi nungoqi
rand nen ningg wari, 'Nu ren pu yo tende
yeru,' tedi ni no. Yumbo ninge nungoqi imb
ruauq segi."*

Jisas nikin nati kin te ningg mune simbe nand
Mak 9:30-32; Luk 9:43-45

22 Jisas nikin wute ane mandi Galili
irepene mikur, Jisas ni simbe nindim nari,
"Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas
kin ni wute nde si pe mi nondo ye. 23 Ni mi
nati, di nginy temi mo pre aye ningg di God
mune nindingi newo." Nikin wute wand
ven mutungu di quan nganye yivany mare.

God ningg baj pe kin takis materi ye te kin wand

24 Muq Jisas nikin wute ane mandi
Kaperneam, wute God ningg baj pe kin
takis materi kin ni Pita nde mandi ni pengu
mindig mari, "Nu non yumbui takis wong
bri nindiq?" 25 Ni nari, "Te nganye ni wong
nindiq." Muq Pita baj pe nandi di Jisas ni
ye nawo pengu nindig nari, "Saimon, nu
pughe gri nei guab? Qi pe ven nde tughe
king nde takis wong mand? Ni kin wo takis
wong mand, o wute aye kin te takis wong
mand?"
26 Pita oyi nand nari, "Wute aye kin takis
wong mand." Muq Jisas Pita ningg nari,
"Tedi king nikin wo takis te wong mindiq
segi. 27 Pudi eti wute God ningg baj kin takis
materi kin men puq pem tedi ni umbo ker
mawo. Nu yo, wuye ngamo pe umosungo
yeq wughe, di umo ire ye wuwo kutaqwi
kin te mim puaq nduw, di wet bidi tende
wur wuse kin te taqwi raq yo ni yem, di nge
nu temu ye God ningg baj kin takis te wong
ndiq."

18

Tughe yumbui ningg nas?
Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1 Tende puayi Jisas nikin wute Jisas nde
mandi mari, "Wute God nde si nambu yeru
kin tende wuti tughe ei yumbui ningg nas?"
2 Muq Jisas wo iri ningg nari nandi,
ninde rar ngimine teti pu yenu, 3 di ni
nari, "Nge nganyene nungoqi simbe guduq,
nungoqi nei ware witinde wokuandi kin
pugri segi, tedi nungoqi wute God nde si
nambu yeru kin tende war wo tuqui segi.
4 Wuti tughe ni wokuandi nen kin pugri ni
wute nde si nambu nas, tedi ni wute God
nde si nambu yeru kin tende yumbui nas
kin tuqui. 5 Wuti iri ni nge nde nyamb
pe wokuandi pugri ye iri neti nowi sabi
nindig, te ni nge bu neti kowi sabi nindigh."

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand
Mak 9:42-49; Luk 17:1-4

6 Di Jisas ni mune simbe nindim nari,
"Pudi wuti iri ni wokuandi nge nei rimbigh
ye ren kin ire puq neny yumbo ur brequ
gud, te wuti te wet yumbui gibe pe wuq
wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon.
7 Yumbo ur brequ kin qi pe ruwi di wute te
ningg mune yumbo ur brequ rind te ningg
ni mai yumbui nganye rire. Yumbo te kin
rindi ye, pudi wute tughe ni puq men kin te
ei ni mai yumbui nganye miraq. 8 Di nu si o
nu nyinge ni puq rew nu yumbo ur brequ
guad, tedi pend ghawo meghare viso. Te
pugri nu si ire kuse o nyinge ire vise muq yo
yuwon pu ghas kin te quan nganye yuwon.
Nu si tengi ane kuse o nyinge tevi ane vise,
di ni memeri wase awu kuso segi ye pe
tende yo kin te brequ. 9 Di nu rar puq
wew nu yumbo ur brequ guad, tedi bi waq
meraq wuso. Te pugri nu rar irene wuse
di nu ghas ghas otiwo kin te yuwon. Pudi
nu rar teri ane rise di ni memeri wase wute
brequ ye mo kin tende yo kin te brequ."

Sipsip ir wuso kin kopuqu wand
Luk 15:1-7

10-11 "Nungoqi wuti wokuandi nen kin
pugri nyamb segi kin iri perei wundig wari,
'Ni nge ane tuqui segi' puq wundig wayequ.
Nge nungoqi simbe guduq, nginy tu wam
ye angelo wokuandi yeng muany kin pripri
nge wuyi wam nas ye ninde rar ngimine
yemu.*
12 "Nungoqi pughe gri nei wamb? Muq
wuti iri ni sipsip 100-pela pu yeru di ire ir
wuso, tedi ni pughe sin nen? Wuti te ni
sipsip 99-pela si nare rand pe yeru di ni no

* **17:20-21:** Wute ninge mari wand aye ves ven nde visene; wand ven te: "Pudi ququ brequ men kinne segine meyi mandi mo segi. Nungoqi mir uny yequ di God pengu wundig, tedi ni mo." * **18:10-11:** Wute ninge mari wand aye ves ven nde visene; wand ven te: "Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nandi wute ir maghe kin te ghav nindim ningg nandi."

ire ir wuso kin te meri nituw ye. 13 Nge
nganyene nungoqi simbe guduq, muq ni
sipsip te nundoq, ni quan nganye chum-
buai nand. Ni sipsip 99-pela ir ruso segi kin
te ningg chumbuai nand, pudi ire ir wuso
kin mune nundoq kin te ningg ni quan
nganye chumbuai nand. 14 Te kin pugrine
nungoqi nuyi wam nas kin ni wokuandi
ren kin ire ir kuso ni yambu nari."

Wuti iri yumbo ur brequ nand kin wand

15 Jisas ni mune simbe nand nari, "Ni-
mand iri nunde unje nap, te nu irine yo
ni unje nap kin te simbe ndig. Ni nu
wand nutungu, tedi nu nimand kueti nowi
pre. 16 Pudi ni nu wand nutungu segi, tedi
wuti aye iri o temi ghate mowi nu ane
wo, te ei wand buagi ane irepene wutaqu
tequ o tequ ire pu simbe wundig kin te
ni nutungu. Te Moses ningg lo pugri puq
wund. *[Lo 19:15]*
17 Muq ni wand te mune nutungu yambu
nari, wo wute buagi aye nge nei rimbigh
kin te mune simbe wundiny. Di ni wute
buagi nge nei rimbigh kin ni wand te mune
nutungu yambu nari, tedi nungoqi Juda
segi kin di wute takis materi kin puq wem
kin pugrine wuti te nungoqi ane was segi
puq wundig.
18 "Nganyene nganye, nge nungoqi simbe
guduq, yumbo pughe kin nungoqi qi pe ren
nde segi puq wand te nginy tu wam tende
God ni segi puqne nand pre. Yumbo pughe
kin nungoqi qi pe ren nde ngiq wand te
nginy tu wam tende God ni ngiqne nand
pre. 19 Nge munene nungoqi simbe guduq,
wute temi ni nei irene rise di nge wuyi wam
nas ye yumbo ninge ningg pengu mindig,
tedi ni yumbo te nuam rise ye. 20 Muainde
wute temi o temi ire pu nge nde nyamb pe
mikur, nge ni ane tende pas."

Beghi wute aye mingg wand puaq bidiny

21 Muq Pita Jisas nde nandi di simbe
nindig nari, "Yumbui, nge mand iri nge nde
yumbo ur brequ quan yembe nindiny, di
nge ni yumbo ur brequ nand kin te puaq
gidig pughe gri pu ei gad? Nge puaq gidig
7-pela pu bri gad?"
22 Jisas ni oyi nindig nari, "Nge nu simbe
guduw, 7-pela pu ghand segi, pudi 77-pela
pu ghand. 23 Wute God nde si nambu ris kin
ni wand ven kin pugri. Yabe king iri nas
di ni nikin yembe ye ane wet bidi segine
materi kin te mune sabi nindiny. 24 Ni wet
bidi segine materi kin te sabi nand ningg
yenu, wuti iri mitanyi mandi, ni wet bidi
segine nateri kin te manyi mindig 10 milion
kina kin pugri. 25 Ni wet bidi te oyi nindig
tuqui segi, bu nikin yumbui nari ni di ni
ngam di nikin wo di nikin yumbo buagi
ane te wute nem wong mand. Ni pugri puq
nen ei ni wet bidi segine nateri kin te oyi
nindig ye. 26 King ningg yembe ye wuti te ni
wand ven nutungu, di ni king nde tumone
sungomyu gure nawo di nari, 'Nge yumbui,
nu nge yawo togh di nge ghimbi wagh. Wet
bidi buagi nge segine kateri kin te nge oyi
guduw ye.' 27 Di king ni yawo nitong, ni wet
bidi segi nateri kin te oyi nand segi, king
segi puq nindig di tiqi nundog no.
28 "Pudi wuti te nikin yembe ire iri asi
ninde wet bidi 10 kina segine nateri. Muq
ni no wuti te nait nase gibene naind, di
simbe nindig nari, 'Nu nge nde wet bidi
segine kuateri kin te brequne di oyi ghand.'
29 Nikin yembe ire ni wand ven nutungu di
ni sungomyu gure nawo di ni simbe nindig
nari, 'Nu nge yawo togh di nge ghimbi
wagh. Nge nunde wet bidi segine kateri kin
te nge oyi guduw ye.' 30 Ni wand te nutungu
yambu nari, di ni nitanyi no taq naimb pu
yenu ruso ni wet bidi te mune oyi nand.
31 Muq nikin yembe ire aye te muqond
yivany mare, di ni mo wuti te yumbo ur
yembe nindiny kin te ningg king simbe
mindig. 32 Pugri bu king ni wuti te ngam
nirang nondo, muq ni simbe nindig nari,
'Nu wuti brequ. Asi nu nge ningg quanji
guad bu nge nde wet bidi kuateri kin te
oyi guad segine nge si keri ko. 33 Nge oyi
nu yawo kutow. Pughe ningg nu oyi nu
non yembe ire te yawo kutong segi?' 34 Di
king ni quan ker nawo, nari ni yembe ye
wuti te mitanyi mo taq maimb di yuqo
meng ruso ni wet bidi buagi te oyi nindig.
35 Te kin pugrine nge wuyi wam nas kin ni
mune pugrine puq nen, nungoqi nimand
mai puaq wundiny segi, tedi ni oyi nungoqi
mai puaq nunduq segine."

19

Jisas ni wute ngam puaq mand ye te ningg simbe nand

Mak 10:1-12

1 Muq Jisas ni wand ren simbe nand pre,
ni Galili si niraq no Judia opu wuye Jordan
nisiny opu gri no newo, 2 di wute nganye
buagi ninde dobu ruru di ni tende num
sabi nindiny oghi. 3 Di Parisi ninge ninde
mandi, ni Jisas maip mi newo ei muqond ni
wand ire unje nap bri. Pugri bu ni pengu
mindig, "Beghi lo wuri wuti nikin nde nei
pe ni ngam segine puaq nindiq tuqui bri?"
4 Ni oyi nand nari, "Nungoqi God ningg
wand buk pe vise kin te wuqond segi bri?
Yabe God ni qi di yumbo yumbo buagi
yembe nindiny kin tende puayi 'ni quayi
nyumbueg ane pu yembe nindiny,' *[Stt
1:27]*
5 di God nari, 'Puate te ningg bu quayi
ni kiyi kumo ane si nare di ni ngam teri
irepene ris, di ni teri ghimbi irene nganye
rise.' *[Stt 2:24]*

6 Asi ni kin kin ris pudi muq ni teri ghimbi
irene. God ni teri irepene nawo righe,
pugri bu wuti iri ni bir nawo ni kin kin yeru
te brequ."
7 Di ni Jisas simbe mindig mari, "Pughe
kin ningg Moses simbe nand nari, quayi ni
ngam puaq nindiq di nyumo raqe ur nindiq
new pre di tiqi nundow wuso?" *[Lo 24:1]*
8 Ni oyi simbe nindim nari, "Nungoqi
ngawu gre wand bu Moses nungoqi ngiq
nunduq nungoqi ngam puaq wand ye
tuqui. Pudi asi God ni quayi nyumbueg
yembe nindiny kin tende puayi yumbo ur
ren kin segi. 9 Di nge nungoqi simbe guduq,
wuti tughe ni ngam quayi aye ane rise segi,
pudi ni ngam te puaq nindiq di nyumbueg
aye nitaqi, te ni ngam kin lo gure nuaq."
10 Jisas nikin wute mari, "Wuti iri ni
ngam puaq nindiq kin yumbo ur pugri
ye ninde rise, tedi ni ngam ruso segi te
yuwon."
11 Di ni oyi nindim nari, "Wand ven wute
quan buagine mutungu segi, pudi wute
ngam mo segi kin te God ni wand ven nem
ye. 12 Nungoqi wutungu, wute isis mas,
ninge ni ngam mo segi. Ninge ni ghimbi
kumo rire rindi kin tende puayine ghimbi
brequ rise di wo mare tuqui segi, ninge
wute aye ni ghimbi pend mawo di ni wo
mare tuqui segi. Wute ninge God nde si
nambu yemu di nikin yembe nei mimbiny
bu ni ngam mo yambu mari. Wuti tughe
wand ven natevi kin tuqui tedi ni ei natevi."

Wokuandi Jisas ane kin wand
Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

13 Di wute wokuandi Jisas nde ritari
rundo ei Jisas ni si neny riwo di God pengu
nindig ningg. Pudi Jisas nikin wute ni wute
wo ritari rindi kin te ker muany. 14 Pudi
Jisas nari, "Wokuandi te rar wuqond nge
nde rindi, segi puq wundiny wayequ, te
pugri wute God nde si nambu ris kin te
wokuandi pugri ye ni te." 15 Di ni si neny
riwo pre, di sunyi te si nare no.

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand
Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

16 Muq wuti iri nandi Jisas ningg nari,
"Tisa, nge yumbo ur oghi ye pughe ye
yembe gidiny ei nge kas kas te kin kas?"
17 Ni oyi nindig nari, "Pughe kin ningg
nu yumbo ur oghi ye te ningg nge pengu
gudigh? God irine oghi ye. Nu lo tungu, tedi
nu God ane was chiraq kin tuqui."
18 Ni oyi Jisas ningg nari, "Lo pughe ye?"
Di Jisas nari, "Wute ghamb riti wayequ;
wute ngam kin ane wase wayequ; nyungu
ghand wayequ; wute segi wandoqi ndiny
ghari ni unje rip puq ghand wayequ;
19 nuyi numo ningg wand irepene tungu;
di nunon ghimbi yawo kurany righe kin
pugrine wute aye yawo rany righe." *[Kis
20:12-16; Wkp 19:18]*
20 Quayi ambonye te oyi nand nari,
"Yumbo buagi ren nge puq ken ye, pudi
yumbo aye pughe ye mune puq ken?"
21 Jisas ni simbe nindig nari, "Nu mune
tuquine nganye kuas ningg, tedi nu yo
yumbo yumbo buagi te yi rundo wute aye
wong mand, di wet bidi te kin ghateri wute
yumbo segi kin te. Nu puq yen tedi nu
yumbo yuwon kin nganye nginy tu wam
rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde
ghawi." 22 Muq quayi ambonye ni wand
ven nutungu, ni no quan nganye yivany
nare. Ni yumbo quan rise ye te ningg bu
ni yivany ane no.
23 Di Jisas nikin wute te mingg nari,
"Nganyene nganye, nge nungoqi simbe
guduq, wuti yumbo quan rise kin ni wute
God nde si nambu ris kin tende nar no kin
te yembe yumbui nganye. 24 Umo yumbui
kamel puq munduw kin ni chongo rang kin
nil gawo woju tende wur wuso kin yembe
yumbui segi, pudi wute yumbo quan kin ni
wute God nde si nambu ris kin tende rir
ruso ye yembe yumbui nganye."
25 Jisas nikin wute wand ven mutungu, ni
puyene mand mari, "Tedi wuti tughe ei God
neti nowi yuwon pu nas ye?"
26 Pudi Jisas rar neq wundo nuqond di
nari, "Wute puq ren tuqui segi, pudi God
yumbo buagi te puq nen kin tuqui."
27 Muq Pita ni oyi nand nari, "Beghi
yumbo buagi te si pare di nunde dobu
pawi. Beghi yumbo pughe kin ei pateri?"
28 Jisas ni oyi nindig nari, "Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, otiwo qi urupui pe
wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye
nikin sia king yuwon ye pe tende nas kin
tende puayi nungoqi, nge nde dobu wawi
kin, nungoqi mune sia 12-pela pe tende
was, di Israel kin wute tit 12-pela pu yeng
wany. 29 Di wute buagi nge nde nyamb
pe ni baj si rire o kise kiqam si rire o kiyi
kumo si rire o wo o wuny si rire ye te ningg
ni yumbo te kin 100-pela pu pugri riteri di
otiwo ni ris ris te kin ris. 30 Pudi wute quan
muq ni ye mawo kin te otiwo ni dobu mawi,
di muq dobu mawi kin te otiwo ye mawo
ye."

20

Wute God nde yembe mand di ni oyi nindim kin wand

1 "Wute God nde si nambu yeru kin te
wuny kiyi kin pugri. Burane ne ni nyinge
nare maket sunyi pe no wute ninge ningg
nari mandi ninde wain wuny mbe yembe
mand di ni wong nand. 2 Wute ninde
yembe mand kin ni nginy iri yembe mand
kin wet bidi mat rise kin ngiq mand, dobu

di ni tiqi nundom mo wain wuny mbe yembe mand.
3 “Di 9 kilok pugri pe ni mune maket kin sunyi pe no, wute aye mune yembe segi pu tende yemu nuqond. 4 Muq ni simbe nindim nari, ‘Nungoqi mune pugrine wo nge wain wuny mbe yembe wand, di nge nungoqi tuquine wong guduq ye.’
5 “Di ni mo. Di 12 kilok mune no pugrine puq nen, di 3 kilok ni mune no pugrine puq nen. 6 Muq 5 kilok yamb tumo rind rind ni mune maket sunyi pe no, wute ninge tende yemu nuqond, di ni simbe nindim nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi ren nde segine yequ ruso ruso yuram?’
7 “Ni oyi mindig mari, ‘Pudi wuti iri beghi yembe ningg wand nuangu segi.’
Ni oyi nindim nari, ‘Nungoqi mune pugrine wo, nge wain wuny mbe yembe wand.’
8 Di yuram wuny kiyi nandi, wute yembe mand kin te ni yeng nuam kin te simbe nindig nari, ‘Nu wute yembe ye te ngam ram mandi, wong ghand. Dobu pu mandi yembe mand kin te gri ye ghawo wong ghand ruso ruso asi ye mawo mandi yembe mand kin te mune wong ghand.’
9 Di wute 5 kilok yuram yembe mand kin ni mune wet bidi nginy iri kin pugrine materi. 10 Muq wute asine ye mawo yembe mand kin ni mari ni muqdi wet bidi quan ei mat rise ye. Pudi ni ire ire nginy iri yembe mand kin wet bidi pugrine mat rise. 11 Di ni te materi muqond, ni wuny kiyi wand kumo mindig mari, 12 ‘Wute men nu dobu pu kuari mandi aua irene yembe mand. Beghi burane ne badi yembe bad ruso ruso nginy naghe no, nginy wase mingi tende beghi yembe bad kin te beghi wong gudumu kin te ni wong guad kin ane tuquine.’
13 “Pudi wuny kiyi ni kin iri oyi nindig nari, ‘Mand, nu tungu, nge nu unje kaip segi. Nu nginy iri yembe guad kin wet bidi te ningg asi wand bad di nu ngiq guad pre. 14 Nu wet bidi ghateri di nambu yo. Nge ngeningne wuti dobu nawi kin nen nu wet bidi kew kin pugrine ni mune geg. 15 Te nge te wet bidi. Ngening nde nei pe wet bidi bir kawo nungoqi keuq ye. Nge wute men nde tumb kare ningg te piyi, pughe kin ningg nu te ningg kuari’?”
16 “Te kin pugrine wute dobu mawi kin te otiwo ye mawo, di ye mawo kin te otiwo dobu mawi.”

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand

Mak 10:32-34; Luk 18:31-34

17 Di Jisas ni Jerusalem newo no, nikin wute 12-pela pu waghine nitamine no nikinne yemu di simbe nindim nari, 18 “Muq beghi Jerusalem pewo po, di wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ninde si pe mi nondo ye. Di ni mari ni nati puq mand, 19 di wute Juda segi kin ninde si pe mi nondo, ei wute Juda segi kin ni wand peq mindig, di yas muang, di kruse pe qungu mi nati. Pudi nginy temi mo pre aye ningg di God ni mune nindingi newo.”

Jems Jon temi yumbui mas ningg mari

Mak 10:35-45

20 Tende dobu Sebedi ningg quayi wo temi ni kumo ane Jisas nde rindi. Di ni rar ngimine sungomyu gure wuwo yimb wughe, di ni yumbo ninge ningg pengu wundig. 21 Di Jisas nari, “Nu yumbo pughe kin ningg kuari?”
Ni oyi wundig wuri, “Nu nge simbe ndigh, nge wo temi men otiwo nu king ningg ghas di ni temi anene nyamb yumbui mare, iri nunde si nganye pe opu nas di iri nunde si qaqi pe opu nas.”
22 Pudi Jisas oyi nand nari, “Nungoqi yumbo pengu wand kin te nei wamb segi. Nungoqi kap nge wuye ke kin te ningg wuye we tuqui bri?”
Ni temi oyi mand mari, “Beghi tuqui.”
23 Ni oyi nindim nari, “Nungoqi nge wuye ke kin kap te ninggne wuye we ye, pudi nge nde si tuan pe o si qaqi pe was kin te nge gri nungoqi sunyi te keuq tuqui segi. Sunyi ren te wute tughe nge wuyi sunyi te nipim ruso pre ye ni te.”
24 Muq Jisas nikin wute aye 10-pela pu wand ren mutungu, di ni Sebedi ningg wo temi te ningg ker mawo. 25 Pudi Jisas ni quan buagine nari mondo di simbe nindim nari, “Nungoqi nei wamb te pugri wute Juda segi kin ni mingg yumbui ningg mas ye ni quan nganye yumbui mas di wute buagi ninde si nambu ris ningg mari. Di ni nikin wute nyamb kin te ni buid map ei wute buagi ni mingg wand irepene rutungu. 26 Nungoqi ni puq men kin pugri puq wen wayequ. Pudi nungoqi kin wuti iri ni yumbui nas ningg nari, te ni nungoqi ningg yembe ye wuti kin pugri ei nas. 27 Di wuti iri ni ye nawo ningg nari, te nungoqi nde taq pu yenu yembe ye wuti te kin pugri ei nas. 28 Te kin pugrine wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni wute ni ningg yembe rindig ningg nandi segi, pudi ni oyi wute nde yembe nand ningg nandi, di ni nati ei wute nganye buagi ir pu ris ningg wong nand.”

Jisas wute rar brequ kin temi sabi nindim

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

29 Jisas nikin wute ane Jeriko si miraq mo, muq wute nganye buagi ninde dobu

ruru. 30 Di tende puayi wute temi rar brequ kin ngim qunambe tende mas, ni mutungu Jisas te gri nandi, muq ni temi mari, “Yumbui, Devit ningg kuqo, nu beghi yawo tongu.”

31 Wute buagi ni temi ker ruam di simbe rindim ei ni temi wand segi mas. Pudi ni temi mune quan kumo mari, “Yumbui, Devit ningg kuqo, beghi yawo tongu.”

32 Di Jisas yenu di ni temi ningg nari, “Nge nungoqi pughe sin keuq ningg wari?”

33 Ni oyi mindig mari, “Yumbui, beghi rar pat yumbo buqod ningg pari.”

34 Di Jisas ni temi yawo nitom si natekui rar nitim rise di brequne ni temi rar mune oghi rar mat yumbo muqond, di ninde dobu maru.

21

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

1 Muq ni Jerusalem tumo mondo di ni tiqe Betpage tende mondo. Di ni nyumo oliv yemu kin rand qunambe tende yemu, di Jisas nikin wute temi yeri nindim pre tiqi nundom mo, 2 di simbe nindim nari, “Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ kin tende wo. Nungoqi tiqe te ningg warne wondo di donki ire wuq muaw pu wo ane tende yeru wuqond ye. Sare bure wand di teri wutari nge nde wandi. 3 Wuti iri nungoqi segi puq nunduq, nungoqi simbe wundig wari, ‘Yumbui ni yembe rise.’ Puq wand di ni brequne ngiq nand di wutari wandi ye.”

4 Yumbo ur ren kin ruwi kin asi propet iri ni simbe nand kin ane tuquine. Ni nari, 5 “Wand ven wute Jerusalem kin simbe ndiny, ‘Wuqond, nungoqi king nungoqi nde nandi. Ni nandi kin wuti nyamb segi kin pugri, donki pe nas di nandi, di donki wo pe nandi’.” *[Sek 9:9]*

6 Jisas nikin wute mo, di Jisas nari kin pugrine puq men. 7 Di ni temi donki kumo di wo ane mitari mandi, chongo dobui donki wam mawo pre, Jisas newo nas. 8 Wute nganye buagi nikin chongo dobui ngimne ruwo ruwo rire ruso di ninge nyumo muange ngimne ruwo rise. 9 Wute ninge ye ruwo, ninge Jisas nde dobu ruwi, quan buagine pugri riri,

“Devit ningg kuqo Hosana puq wundig.
God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang. Yumbui wam nganye nas kin ni nyamb wundivi viyo.” *[Sng 118:25-26]*

10 Jisas ni Jerusalem nar no, wute buagi tiqe yumbui tende ris kin ni puyene rind, ni kin kin pengu rind riri, “Wuti nen tughe?”

11 Di wute buagi riri, “Wuti nen propet iri, Jisas puq mindig kin, tiqe Nasaret Galili opu kin.”

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-25

12 Di Jisas ni God ningg baj imb wabe nar no, di wute God ningg baj pe yumbo wong mand di maket muaq kin te bub nare mo. Wute ninge mas wet bidi kantri aye kin materi di ni mingg wet bidi te oyi mem. Di Jisas nandi wute men ni tebol te groq nindim ruso, di wute wapi mabri mawo mas wong mand kin ni mas kin komboiq te pombri nipim ruso. 13 Ni simbe nindim nari, “God ningg wand rise kin buk pe God pugri puq nand, ‘Nge ningg baj te wute nge ane wand ye baj puq munduw ye.’ Pudi nungoqi wute nyungu kin suqo mo ye sunyi kin pugri puq wew.” *[Ais 56:7; Jer 7:11]*

14 Di wute rar rit segi kin di wute nyinge brequ kin ritari rindi God ningg baj pe, di Jisas ni sabi nindiny oghi. 15 Pudi prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni yumbo ur oghi ye Jisas yembe nindiny kin te muqond, di wokuandi God ningg baj pe pugri riri, “Nungoqi Devit ningg kuqo Hosana puq wundig!” Pugri bu ni Jisas ningg ker mawo, 16 di ni simbe mindig mari, “Nu kutungu wo ren pughe puq rind?”

Di Jisas oyi nindim nari, “Nge kutungu ye! Nungoqi God ningg buk te wundoq segi bri? God ningg buk pugri puq wund wuri, ‘Wokuandi di wo kumo miny reny riq kin nikin mim pe Yumbui nyamb rindivi viyo’.” *[Sng 8:3]*

17 Di Jisas ni si nare, tiqe ire Betani puq munduw kin tende no, bur ire te nas.

Jisas ni nyumo fig ningg nari ni yi namb segi
Mak 11:12-14,20-26

18 Burane Jisas mune Jerusalem no, ni no no ngimi mir gureg. 19 Di ni nyumo fig ngim qunambe yenu nuqoind, be ni nondo tumo nuqond di fig yi segi, raqene rise. Di ni nyumo te ningg nari, “Nunde gidaqi pe yi mune riyi segi ye!” Di nyumo fig te brequne quari namb. 20 Jisas nikin wute te muqond, ni nei kumo mamb mari, “Pughe gri ate nyumo fig nen brequne quari namb?” 21 Di Jisas oyi nindim nari, “Nge nganyene nganye simbe guduq, nungoqi Yumbui nei wumbig di nungoqi nei tevi tevi vise segi, tedi nge nyumo fig puq geg kin pugrine nungoqi mune puq wen ye tuqui. Di ren ne segi, pudi nungoqi rand nen ningg wari, ‘Nu yo gherim pe ir yaghe,’ tedi yumbo nungoqi wari kin pugrine puq ren. 22 Nungoqi Yumbui nei wumbig, tedi yumbo pughe kin ningg ni pengu wundig di nungoqi wateri.”

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri
Mak 11:27-33; Luk 20:1-8

23 Di Jisas ni God ningg baj kin imb pe nar
no, wute wand bei neny neny yenu, prist
mingg yumbui di quayi kiyi ane mandi ni
muqoind di mari, “Nu beghi simbe ndug,
nu gre pughe ye pe yumbo ren yembe
gudiny? Tughe nu ngiq nunduw bu nu
yembe ren guad?”
24 Jisas oyi nindim nari, “Muq nge oyi
mune pengu ire nungoqi pengu guduq, di
nungoqi nge simbe wundigh tedi nge oyi
simbe guduq tughe nge ngiq nindigh bu
nge yembe ren gad. 25 Jon ni tughe nde gre
nateri di ni wute wuye nap? God nde pu
nateri o wute nde pu nateri.”
Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi
pari God nde pu nateri, tedi ni beghi ningg
nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi Jon ningg
wand te wutungu di nganyene puq wand
segi?’ 26 Pudi beghi pari, ‘Wute nde,’ tedi
beghi wute buagi te wune bibiny. Te pugri
wute buagi riri Jon ni propet iri.” 27 Te
ningg di ni oyi mand kin mari, “Beghi nei
bab segi.”
Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge tughe
nde gre pe yumbo ren yembe gidiny kin te
nungoqi simbe guduq segi.”

Wo temi kin kopuqu wand

28 “Nungoqi pughe gri nei wamb? Wuti
iri ni quayi wo temi mas, di ni no wo kiseyu
te simbe nindig nari, ‘Nge wo, nu muq yo
wain wuny mbe yembe ghand.’ 29 Di ni oyi
nand nari, ‘Nge ko yambu kari.’ Pudi dobu
pu ni nei nare nitinde di ni no. 30 Di kiyi ni
no wo kiqam nde te mune pugrine puq nen,
di oyi nand nari, ‘Yumbui, nge ko ye.’ Pudi
ni no segi. 31 Nungoqi pughe gri nei wamb,
wo pughe ye bu kiyi ningg wand nutungu?”
Ni mari, “Ni wo kiseyu.”
Jisas ni wute te simbe nindim nari, “Nge
nganyene nganye nungoqi simbe guduq,
wute takis materi kin di ngimne nyumbueg
ane ni ye ruwo God nde si nambu ris di
nungoqi oyi dobu waru. 32 Jon ni nandi kin
ngim tuquine ye bei neuq, pudi nungoqi
ni wand te wutungu segi. Pudi wute takis
materi kin di ngimne nyumbueg ane ni
ningg wand rutungu. Di muq nungoqi ren
wuqond, pudi nungoqi nei ware witinde di
ni ningg wand wutungu segi.”

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

33 “Nungoqi kopuqu wand aye ven mune
wutungu. Wuti iri ni wain wuny ire yembe
nindiny. Ni undaw nipiq, wain yembe
mindig kin sunyi ire tende wabe gri ngamo
nuaq, di baj dobui wute mas wuny yeng
muany kin iri tende yembe nindig. Ni pre
nand di wute aye nem di ni ber manyine
wong maind maind mas, di ni wonji tiqe
aye pe no. 34 Wain yi uri mand kin tende
puayi ni yembe ye wute ninge tiqi nundom
mo, wute ni wuny yeng muany kin te
muqond di wain yi ninge map. 35 Pudi
wute wuny yeng muany kin ni yembe ye
te iri pug mindig, iri mi nati, di iri wet
memirang. 36 Muq ni wute yembe ye aye
mune tiqi nundom mo, asi kin quan segi
muq quan nganye. Di ni mune pugrine puq
mem. 37 Tende dobu nikin wo nganye tiqi
nundog ninde no, ni nari, ‘Ni nge wo ningg
wand mutungu ye.’ 38 Pudi wuny yeng
muany kin ni wo te muqoind, ni kin kin
wand wand mare mari, ‘Wuti nen ei ni kiyi
ningg yumbo yumbo buagi nateri ye. Beghi
pi nati, ei ni ningg yumbo yumbo te beghi
oyi pateri.’ 39 Pugri bu ni mait nase, mitanyi
mo wuny dabo memeri nar no di mi nati.
40 Nungoqi pughe gri nei wamb? Wuny kiyi
nandi di wute wuny yeng muany kin pughe
sin bri nem?”
41 Ni oyi mindig mari, “Ni wute brequ kin
te suquan moyi gri ni mati, di wain wuny
te wute aye nem yeng muany, di otiwo
mir rise uri rind kin tende puayi di ni mir
materi wuny kiyi meng rir.”
42 Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi God
ningg wand buk pe vise kin ven wuqond
segi bri? Wand ven te:

‘Wet te asi wute baj yembe mand ye mari
brequ di kring maip no kin wet te
muq baj mingine nas di baj nare.
Yumbui ni ren kin puq nen di beghi
nde rar pe yuwon nganye.’ *[Sng
118:22,23]*

43 “Pugri bu nge nungoqi simbe guduq,
nungoqi God nde si nambu yequ kin te
ningg God ni segi puq nunduq, di ni oyi
wute aye ni wand rutungu kin te ngiq
nindiny. 44 Di wuti tughe ni wam pu ir ni
naghe wet pe yenu, tedi ni bir nas puch
puch yenu. Pudi wet oyi ir ni wuti dang
naind, tedi wuti te binye nase.”
45 Prist mingg yumbui di Parisi ane ni
kopuqu wand ven mutungu, ni nei mamb
Jisas ni mingg bu simbe nand. 46 Ni mait
nase ningg nei mamb, pudi ni wute buagi
wune mimbiny. Te pugri wute ni riri Jisas
ni propet iri.

22

Wuti ngam urupui no kin mir yembe mindiny ye kopuqu wand

Luk 14:15-24

1 Muq munene Jisas ni kopuqu wand pe
wute simbe nindiny, 2 “Wute God nde si
nambu yeru kin te pugri, king iri ni wo
ngam urupui no kin mir yembe nindig.
3 Ni wute ninge simbe nindiny otiwo ni wo
ngam urupui no kin te mir mawo kin tende
puayi di ni rindi. Muq ni mir rind kin puayi
nikin yembe ye wute te tiqi nundom mo

wute simbe mindiny rindi ningg, pudi ni
rindi yambu riri. 4 Muq nikin yembe ye aye
mune tiqi nundom mo simbe nindim nari,
‘Wute nge simbe gidiny rindi puq gad kin
te simbe wundiny, “Nungoqi wutungu, nge
mir yembe gidiny pre pu rise, bulmakau
quayi buagi di bulmakau wo buagi nyam
rire kin nge gab riti pre. Yumbo yumbo
buagi nge yembe gidiny pre, nungoqi ngam
kin mir pene wandi”.’
5 “Yembe ye wute mo ni simbe mindiny,
pudi ni rutungu yambu riri, di ni aye pe
ruso. Iri ni no wuny yembe nand, di iri ni
no bisnis yembe nand. 6 Pudi ninge king
ningg yembe ye te mat mase pug mindim
di mi mati. 7 King ni umbo ker nawo, di
ni ami tiqi nundom mo, wute nikin yembe
ye mi mati kin te mi di ni tiqe te mindany
nimbiny. 8 Muq ni yembe ye aye simbe
nindim nari, ‘Ngam kin mir nge yembe
gidiny pre pu rise, pudi wute nge simbe
gidiny kin ni wute oghi segi bu ni rindi segi.
9 Nungoqi tiqe manyi te wo wute pughe ye
wuqond simbe wundiny ngam kin mir pe
rindi.’
10 “Muq nikin yembe ye tiqi nundom mo
wute buagi ni ngimne muqond mate ruwi,
oghi kin di brequ kin, buagi ane mate ruwi
riso, di mir kin sunyi te wutene bre. 11 Pudi
king ni neyi nandi wute te nuqond, di ni
wuti iri ngam kin chongo oghi nganye nare
righe segi kin te nuqoind. 12 Ni pengu
nindig nari, ‘Nge mand, pughe gri ate nu
ngam kin chongo oghi nganye kuare righe
segine ven nde kueyi kui?’ Muq wuti te
wand segine yenu. 13 Muq king nikin
yembe ye simbe nindim nari, ‘Si muange
taq wumbig, meweri dabo burpoq pe nar
no. Tende wute quan nganye riri di sawo
rit ki.’ 14 Te pugri wute nganye buagi ngam
nirany, pudi ire irene ni nate ruwi.”

Sisar nde takis wong mand
Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

15 Parisi ni mo kin kinne wand taq mamb
pughe gri ei wandoqi mindig di ni wand
ninge unje nap tedi mait nase. 16 Di Parisi
nikin wute di wute ninge Herot nde opu
mase ye te ane mo Jisas ningg mari, “Tisa,
beghi nei bab nu wand nganye kin pene
God ningg yumbo ur te wute bei kueny ye,
di nu wute ni pughe sin ren kin te ningg
nei kumo guab segi, nu wute nyamb kin
o wute nyamb segi kin wand irene simbe
gudiny. 17 Beghi simbe ndug, nu pughe gri
nei guab? Beghi Sisar nde takis wong bad
kin te tuquine o segi?”
18 Pudi Jisas ni nei namb ni yumbo ur
brequ mand ningg bu ni nari, “Nungoqi
wute nei tevi kin. Pughe kin ningg nungoqi
nge wandoqi wundigh ei nge wand unje
kap ningg wari? 19 Takis kin wet bidi ire
te nge bei wegh.” Di ni wet bidi te miraq
mandi meng. 20 Di Jisas ni pengu nindim
nari, “Wuti tughe ngawu di nyamb ane wet
bidi wen nde rise?”
21 Ni oyi mand mari, “Sisar te.”
Di Jisas ni simbe nindim nari, “Yumbo
Sisar ningg te Sisar weng, di God ningg te
God weng.” 22 Ni wand ven mutungu, nei
kumo mamb, di ni Jisas si meri di mo.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin
wand
Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

23 Sadyusi ni mari wute mati kin ni mune
mes mewo segi ye. Nginy te ningg wute
te kin Jisas nde mandi di ni pengu mindig
mari, 24 “Tisa, Moses nari wuti iri wo segine
nati, te ni kiqam ei mune kise ngam te
nitaqi. Ni mune kise ngam te nitaqi, wo
niraw di wo te kise nati kin ni te. *[Lo 25:5]*
25 Muq beghi kise kiqam 7-pela pu mas.
Kiseyu ngam no di nati, di ni wo segi, ni
ngam kiqam nde si niraq pu wus. 26 Muq
mingi ye tende dobu mune nitaqi, ni mune
nati. Te tene ruso kiqam chumb mune
nitaqi, ni mune natine. 27 Ninde pre dobu
nyumbueg te wuti. 28 Kise kiqam 7-pela
pu ni wute te mitaqi. Pugri bu otiwo wute
mati kin mes mewo kin tende puayi tedi
nyumbueg wen ni tughe ningg ngam ei
wus?”
29 Pudi Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi
unje wap. Te pugri nungoqi God ningg
wand buk pe rise kin di God ningg gre te
nei wamb segi. 30 Wute mati kin mune mes
mewo ye tende puayi ni ngam ruso o oyi oyi
ngam mawo ruso segi. Ni angelo wam mas
kin pugrine ris ye. 31 Di wute riti kin mune
res riwo kin te ningg nungoqi God buk pe
simbe nand kin te wuqond segi bri? 32 Ni
nari, ‘Nge Abraham ningg God, Aisak ningg
God di Jekop ningg God.’ God ni wute mati
ye ni mingg God segi, ni wute urupuine mas
ye ni mingg God.” *[Kis 3:6]*
33 Wute buagi ni wand ven rutungu, di te
ningg nei kumo rimb.

God ningg lo yumbui nganye kin
Mak 12:28-34; Luk 10:25-37

34 Parisi ni mutungu Jisas ni Sadyusi
wand mand kin ngim imb nuam, di ni
mandi irepene mikur. 35 Di wuti iri ni lo
quan nei numbuw ye ni Jisas puamb nuang
ningg bu ni pugri pengu nindig, 36 “Tisa, lo
pughe ye bu yumbui?”
37 Di ni oyi nindig nari, “ ‘Nu Yumbui
nunon God te ei nunde umbo pe, ququ pe
gri, di nei pe yawo rang righe.’ *[Lo 6:5]*
38 Lo wen te quan nganye yumbui di lo
ye wuwo kin. 39 Di aye tende dobu te
pugri: ‘Nunon ghimbi yawo kurany righe
kin pugrine wute aye yawo rany righe.’
[Wkp 19:18]

40 Moses ningg lo di propet mingg wand
nikin puate taq, wute aye yawo pirany
righe di God yawo birag righe."

Kraist tughe ningg wo?
Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

41 Parisi irepene mikur pu yemu, di Jisas
ni pengu nindim 42 nari, "Nungoqi Kraist
ningg pughe gri nei wamb? Ni tughe ningg
kuqo?"

Ni oyi mindig mari, "Devit ningg kuqo."

43 Ni oyi nindim nari, "Pughe gri ate Ququ
Yuwon Ye Devit nei neng bu Devit wuti nen
yumbui puq nindig? Devit ni puq nand,
44 'Yumbui ni nge yumbui ningg nari, "Nge
nde si tuan pene ghas ruso ruso nge
nu veri nunde nyinge tingi kawo
mas".' *[Sng 110:1]*
45 "Muq Devit nikinne ni yumbui puq
nindig, tedi pughe gri ei ni Devit ningg
kuqo?" 46 Wuti iri ni wand te oyi nindig
tuqui segi. Di tende puayi pu ruso ni Jisas
wand ire pengu mindig kin wune mamb.

23

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand
Mak 12:38-40; Luk 11:37-54; Luk 20:45-47

1 Muq Jisas wute buagi di nikin wute
ane wand simbe nindim nari, 2 "Wute lo
wute bei meny kin di Parisi ane Moses
ningg lo te bu simbe munduq. 3 Pugri
bu wand pughe ye nungoqi meuq kin te
wutungu di yembe wundiny. Pudi yumbo
ur yembe mindiny kin te nungoqi yembe
wundiny wayequ. Ni wand oghi kin simbe
mand pudi nikinne yembe mindiny segi.
4 Ni yumbo ninge quan nganye mai ruwo
kin wute nde sikar pe mirany righe, di
ni rire kin tuqui segi. Pudi nikinne si
timuepu iri nganye meri mondo musoq
ghav mand segi. 5 Di ni yumbo ur buagi
yembe mindiny ei wute ni ruqond ningg.
Wute pripri God ningg wand mawo righe
kin bokis te nikin quenge pe di si pe taq
mamb. Ni bokis te kin yumbui ye taq
mamb yawo kurem. Di ni sare dobui ma-
teri chongo dobui Yumbui pengu mindig
ningg miraq wughe kin tende taq mamb.
6 Di ni mir yumbui pe mo di wute nyamb
kin mas ye sunyi pe ei mas yawo kurem,
di God yumbui nyamb mirang kin baj pe
wute nyamb kin mas ye sunyi pe tende ei
mas yawo kurem. 7 Di ni wute buagi pripri
rikur kin sunyi pe tende mo di wute ni ei
chumbuai kin wand rem yawo kurem. Di
ni tisa puq rindim yawo kurem.

8 "Pudi wute nungoqi tisa puq runduq
kin te wayequ, te pugri nungoqi Tisa irine,
di nungoqi quan buagine kise kiqam wand.
9 Nungoqi nuyi irine wam nas, bu nungoqi
wuti iri qi pe ven nde nungoqi wuyi puq
wundig wayequ. 10 Wute nungoqi tisa puq
runduq kin te wayequ, te pugri nungoqi
tisa irine te Kraist. 11 Wuti tughe nungoqi
nde yumbui ningg nas kin te ni nungoqi
yembe ye iri. 12 Wuti tughe nikin nyambne
nindivi viyo, tedi ni nyamb vighe viso, di
wuti tughe nikin nyamb ni vighe viso, tedi
ni nyamb yumbui natevi."

Wute nei tevi kin ni yumbo ur brequ mand kin wand

13-14 Jisas ni mune simbe nand nari,
"Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di
nungoqi Parisi otiwo nungoqi mai yumbui
nganye ware. Nungoqi wutaqu nei tevi kin.
Nungoqi wute God nde si nambu yeru kin
te kin ngim nungoqi wute te imb wany.
Nungoqi nonne war wo yambu wari, di
wute rir ruso kin te nungoqi ngim imb
wany.*

15 "Nungoqi wutaqu lo wute bei weny
kin di nungoqi Parisi otiwo nungoqi mai
yumbui nganye ware. Nungoqi wutaqu nei
tevi kin. Nungoqi war ir wonji nganye wo,
ei wuti iri ni Juda ningg lo te simbe wundig
nutungu. Di nungoqi lo simbe wundig di
nungoqi ningg wand te kin pugri puq nen,
tedi nungoqi wase pe wo kin pugrine ni
mune wase pe no. Ni nungoqi mai wuraq
kin pugrine ni oyi quan nganye niraq.

16 "Nungoqi rar chukoq kin, nungoqi
wute ngim bei weny pudi nungoqi nonne
ngim wundoq kin tuqui segi, otiwo nun-
goqi mai yumbui nganye ware. Te pugri
nungoqi wute yeri wundiny wari, 'Wuti
God ningg baj pe wand ire gre neny, ni
dobu puq nen segi te piyi. Pudi wuti iri
God ningg baj ni gol tende pe wand gre
neny, te ni puq nand kin pugrine ei puq
nen.' 17 Nungoqi rar chukoq di ghabe gad!
Yumbo pughe kin quan nganye yumbui?
Gol God ningg baj wabe wur wus kin te
yumbui segi, God ningg baj ni quan nganye
yumbui di gol ni God ningg baj wabe wur
wus kin te ningg bu ni anene yumbui.
18 Di nungoqi wari, 'Wuti iri alta pe wand
gre neny, ni dobu puq nen segi te piyi.
Pudi wuti iri alta pe yumbo God meng kin
tende pe wand gre neny, te puq nand kin
pugrine ei puq nen.' 19 Nungoqi wutaqu rar

* **23:13-14:** Wute ninge mari wand aye ves ven nde visene; wand ven te: "Nungoqi lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi otiwo nungoqi mai yumbui nganye ware. Nungoqi nei tevi kin. Nungoqi nyumbueg ngaim mati pre kin nyarimo wandoqi wundiny di ni baj wutanyri. Di Yumbui pengu wundig kin tende puayi wand dobui nganye wand ei wute ruqond ningg wari. Pugri bu otiwo nungoqi mai quan nganye ware ye."

chukoq kin. Yumbo alta pe mawo ris kin te yumbui segi. Alta ni quan nganye yumbui, di yumbo God meng kin ni alta pe ris kin te ningg bu ni anene yumbui. 20 Pugri bu wuti iri alta pe wand gre neny, tedi ni alta di yumbo buagi alta pe ris kin te anene wand gre neny. 21 Di wuti tughe God ningg baj pe wand ire gre neny, tedi God ningg baj di God tende nar nas kin ninde anene wand gre neny. 22 Di wuti tughe God nas kin tiqe tende pe ni wand ire gre neny, te God ningg sia pe bu wand gre neny, di God tende newo nas ye pe wand gre neny.

23 "Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi, nungoqi otiwo mai yumbui nganye ware. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi lo wojiju kin te wat rise di wuny mbe kin minye buagi mint, dil, di kumin te nungoqi 10-pela pu mone wawo puch ire God weng. Pudi nungoqi lo yumbui kin te si ware pre. Taq pugri, nungoqi yumbo ur wute aye nde tuquine yembe wundiny, di wute yawo wutony, di God nei wumbig kin yumbo ur te yembe wundiny. Nungoqi lo yumbui kin te yembe wundiny, di lo aye te si ware segi kin.† 24 Nungoqi wutaqu rar chukoq, nungoqi wute ngim bei weny ningg! Nungoqi te kin pugri, ase iri wuti iri nde minye wuye pe naghe pu yenu bu ni neti nowi meneri no. Pudi ni umo yumbui kin ire, kamel puq munduw kin, minye wuye pe wughe pu yequ kin te nundoq segi, ni minye wuye te ne di kamel anene naq wughe.

25 "Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi, otiwo nungoqi mai yumbui nganye ware ye! Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi kap nyeng ane dabo gri oghine wuye wap, pudi wabe gri te quan nganye puqum rimb. Te pugri nungoqi nyungu wand di nungoqi non ghimbine nei wumbiny kin tene nei wamb. 26 Nungoqi Parisi nungoqi rar chukoq kin! Nungoqi kap nyeng ane wabe gri wuye wap quem rimb pre, tedi dabo gri mune quemne rimb.

27 "Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi, nungoqi otiwo mai yumbui nganye ware ye. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi wute riti mawo yeru kin ngamo qi quem kin pe nyang mamb kin pugri. Wute riti mawo yeru kin ngamo wam gri buqod kin yuwon, pudi wabe gri wute riti kin ngape mboq di sigh ane tende rir rise. 28 Nungoqi mune pugrine. Wute nungoqi ghimbi rundoqu riri nungoqi wutaqu yumbo ur tuquine puq wen ye. Pudi nungoqi nde umbo pe nei tevi kin yumbo ur di yumbo ur quan nganye brequ kin nungoqi nde umbo pe rise.

29 "Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi nungoqi otiwo mai yumbui nganye ware. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi nonne propet te mati mawo yemu kin ngamo te yuwonne yembe wundiny, di wute yumbo ur tuquine yembe mand ye mati kin ngamo te yenji wupiny. 30 Di nungoqi wari, 'Beghi koku ni mas kin tende puayi beghi pas, tedi beghi ni ghav bidim propet te pi mati segi.' 31 Wand ven nungoqi nonne bei wand, nungoqi wute propet mi mati kin ni mingg wo. 32 Be wo nungoqi nuqo yumbo ur brequ puq ren kin te mune yembe wundiny.

33 "Nungoqi ghati! Nungoqi ghati sindiyu wo! God nungoqi ir nuaqu di wase pe wo ye! Di nungoqi wu wase wo ye tuqui segi. 34 Te kin ningg di nge propet di wute nei oghi ye di wute lo bei munduq kin nungoqi nde tiqi gudom mondo ye. Ninge nungoqi wi mati, di kruse pe qungu wi mati, ninge nungoqi wutari wo God yumbui nyamb wurang kin baj pe yas wuany, di bub ware tiqe manyi te ruso ye. 35 Nungoqi pugri puq wen bu wute buagi ni wute tuquine ris ye qi pe ven nde ris kin te mambui riti kin mai te nungoqi wuraq ye. Nungoqi nuqo wute oghi ye mambui riti kin taq, Kein ni Abel ni nati kin tende pu rindi Sekaraia, Berekia ningg wo, ni God ningg baj opu di alta opu di tende mingi mi nati. 36 Nge nganyene nungoqi simbe guduq, mai te kin buagi nungoqi muq was kin ware ye."

Jisas ni Jerusalem ningg yivany nare
Luk 13:31-35; 19:41-44

37 Di Jisas mune nari, "O Jerusalem, Jerusalem, nu propet te kui mati, di nu wute God tiqi nundom mondo kin te kuate mowi wet mekuram kui mati. Pripri nge nu wo ire pe kirur ningg, wapiqu kumo wo ngam wurany rindi nimbraqe nambu wirir kin pugri, pudi nu yambu kuari. 38 Nu tungu! God nu God ningg baj te si niraq di muq omone nganye yequ. 39 Nge nu simbe guduw, nu nge qoind segine ruso ruso nu nonne ghari, 'God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang'." *[Sng 118:26]*

24

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye

Mak 13:1-13; Luk 21:5-19

1 Jisas ni God ningg baj si niraq no di nikin wute ninde mandi, ni baj buagi God ningg baj pe tende rise kin tende si mundub di Jisas simbe mindig. 2 Di ni oyi nindim nari, "Nungoqi yumbo ren wuqond? Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq,

† **23:23:** Minye ren mint, dil, di kumin ni mir aye ane ri righe kin, di ni nyong rimb.

otiwo wute mandi baj ren bir mawo di wet men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir maghe di kin kin mas ye.”

3 Jisas ni newo no rand oliv ningg nas, nikin wute waghi grine mandi mari, “Beghi simbe ndug, pughe puayi bri nu yumbo kuari kin ren ruwi? Di yumbo ur pughe kin ye ruwo ei beghi buqod di nei bab nu mune guadi kin di ngeri pre kin te tumo rind?”

4 Di ni nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi wandoqi munduq di ni wand wutungu. 5 Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di mari ni Kraist, di wute nganye buagi ni mingg wand rutungu. 6 Di nungoqi yeng wundi kin wand wutungu di yeng kin yumbo riri wutungu, pudi nungoqi te ningg wune wamb wayequ. Yumbo ren kin te ruwi ye, pudi ngeri pre kin te segine. 7 Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane mes mewo di king aye nikin wute ane mege, di tiqe ninge pe mir segi. Di tiqe ninge pe titwuye naghe. 8 Yumbo ren kin te wute wo pe wuso ningg yuqo puate rew kughe kin pugri.

9 “Tende puayi nungoqi mitaqu mo unje mupuqu mai isis meuq, di mumbuequ wati, di nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ mindigh ningg mari di nungoqi yambu mireuq. 10 Di ninge nge nei rimbigh kin te si rire, di ni kin kinne ker ruwo di ni kinne oyi oyi res ruwo veri nde si pe ri rundo. 11 Di wute ninge mandi wandoqi mand mari ni propet di wute nganye buagi wandoqi mindiny. 12 Di tiqe manyi wute nganye buagi yumbo ur brequ rind, pugri bu wute nganye buagi nganye ni wute yawo rirany righe kin nei te mune gre rind segi. 13 Pudi wute tughe ni gre pu yeru ruso ruso ngeri pre, tedi God ni nateri. 14 Di wute God nde si nambu yeru kin wand yuwon ye ven tiqe buagi qi pe ven nde yeru kin tende wute buagi simbe mindiny rutungu pre muqdi ngeri pre ye.

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye
Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

15 “Nungoqi otiwo wuqond yumbo brequ nganye God ningg baj brequ wunduw ye ire yequ. Ni puq wen kin te asi propet iri Daniel puq mindig kin ni simbe nand ye ane tuquine.” (Nu wuti wand ven guqod ye nu wand puate ei oghine nei mbiny.) *[Dan 9:27]*

16 “Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso. 17 Wuti baj wam nas kin ni mune baj pe nar no yumbo ninge nateri wayequ. Ni brequne wu nase no. 18 Wuti iri wuny mbe yenu kin mune nambu no chongo aye nitaqwi wayequ. Ni brequne wu nase no. 19 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris ye ni mai quan nganye rire ye. 20 Nungoqi God pengu wundig ei yumbo ren kin ngeri uyi kin o Sabat kin nginy tende puayi puq ren segi. 21 Te pugri asi God qi di yumbo buagi yembe nindiny kin tende puayi pu rindi muq mai yumbui ren kin rindi segi. Di otiwo mune mai ren kin segi. 22 Yumbui ni wute mai rire kin ngeri te pend nawo puayi rise segi, tedi wuti iri ni gre nand nas tuqui segi. Pudi ni wute nap ruso kin ni ningg nari bu ngeri te pend nawo puayi rise. 23 Tende puayi wuti iri nandi nari, ‘Kraist nen yenu.’ O nari, ‘Ni te no yenu.’ Nungoqi ni wand te wutungu wayequ. 24 Te pugri Kraist wandoqi kin di propet wandoqi kin ni mandi di yumbo ur gre ye isis yembe mindiny. Ni puq men ei tuqui tedi wute Yumbui nap ruso kin te wandoqi mindiny di ir righe. 25 Nungoqi wutungu. Nge yumbo buagi ren ningg muqne simbe guduq pre otiwo yumbo te kin puq ren.

26 “Muq ni nungoqi ningg mari, ‘Te wuqond, ni wuye di nyumo segi ye pe tende yenu.’ Nungoqi tende wo wayequ. Muq ni mari, ‘Te wuqond, ni tende suqo pu yenu.’ Nungoqi wand te wutungu wayequ. 27 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nandi ningg tedi ti pris kin pugri nginy nawi opu ti nase tene rindi ruso nginy naghe no opu di wute buagi ni ruqoind. 28 Ni nandi kin taq pugri, umo riti kin ni muainde rise te wapi ambojig ni mandi tendene mikur.

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye
Mak 13:24-27; Luk 21:25-28

29 “Mai yumbui ren ruso pre, brequne nginy burpoq nap, di irew mune ti wuri segi, di tomnji nginy tu pe pu bi ir mi, di yumbo gre kin nginy tu pe yeru kin tit rip. *[Ais 13:10; 34:4]*

30 Tende puayi di wute buagi qi pe kin ni ruqond wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin nikin ur nginy tu pe ruwi di ni quanji rind. Di ni ruqond wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wuye quari pe gre di ti yumbui ane nandi. 31 Di angelo biugel piq nuqoind quan nganye nari, di ni nikin angelo tiqi nundom tiqe buagi mo nikin wute ni nap ruso pre kin te mirur. Angelo ni tiqe manyi wute materi ruso ruso qi cheq pene, di ni mitari mandi.

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi
Mak 13:28-31; Luk 21:29-33

32 “Nungoqi nyumo fig ni yumbo ur te wuqond di tende pu nei wateri di nei wamb tuqui. Nyumo fig ni muange te uyi mare di

raqe riyi tedi nungoqi nei wamb te wuye wundi kin ngeri te muq tumo rind. 33 Te kin pugrine otiwo yumbo nge simbe gad ye te puq ren, tedi nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi kin ni mune nandi kin ngeri te tumo nganye rind, ni ngimrawu ne yenu. 34 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit muq ris kin ren ni riti segi, risne di yumbo te kin puq ren. 35 Nginy tu di qi ane ni pre ye, pudi nge wand te pre segi ye.

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi

Mak 13:32-37; Luk 17:20-37

36 "Pudi wuti iri ni nei namb pughe puayi o aua pughe ye tende ei wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi kin te ni nei namb segi. Angelo buagi wam kin ni mune nei mamb segi, God ningg wo mune nei namb segi, wuyi irine nei namb. 37 Yumbo ur Noa ni nas kin tende puayi puq men kin te muq wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi kin mune pugrine puq men. 38 Yabe wuye nime yumbui nase segine, wute mir rind wuye riq, wute ngam ruso, tetene ruso ruso Noa ni at pe nar no, 39 di wute ni nei tuan rimb pu ris kin tende puayi wuye nime yumbui nase nandi ni quan buagine nare no. Te kin pugrine wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi kin ngeri te mune pugrine. 40 Wute temi wuny mbe yembe mand, ni nandi iri neti nowi di iri yenu. 41 Nyumbueg teri plaua bret yembe runduw kin te kin yembe rind rind yeru, ni nandi ire nitaqi no di ire pugrine yequ. 42 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon, te pugri nungoqi Yumbui mune nandi kin ngeri te nungoqi nei wamb segi. 43 Nungoqi yumbo ur ren nei wumbiny. Muq baj kiyi nei namb bur pughe ye te ningg ei wuti nyungu ye nandi ni baj bir nuang ningg, tedi ni yeng nawo di wuti nyungu kin ni baj bir nawo nar no segi. 44 Te kin pugrine nungoqi mune yeng wawo yuwon, te pugri nungoqi nginy nei wumbig segi kin tende puayi di wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi.

Yembe ye wute oghi kin di brequ kin kopuqu wand

Luk 12:41-48

45 "Wuti yembe ye ni nei oghi ye rise di ni yembe nikin yumbui neng kin te oghine yembe nand, bu nikin yumbui ni si numbog yembe ye aye te yeng nuany di mir rind kin puayi mir neny. 46 Wuti te otiwo nikin yumbui nandi nuqoind ni yembe nand nandne nas, tedi ni chumbuai nand. 47 Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq, yumbui ni yembe ye wuti te si numbog di ni yumbo yumbo buagi yeng nuany ye. 48 Pudi yembe ye wuti te ni wuti brequ di ni nari, 'Nge yumbui brequne nandi segi ye,' 49 di yembe ye ni yeng nuany kin te pug nindiny, di ni wute wuye kumo me kin te ane mir mand di wuye me. 50 Muq wuti te ni yumbui nandi kin nginy te ni yeng nawo segi, di aua pughe ye nandi kin te ni nei namb segi, 51 di ni nandi mai neng, tiqi nundog no wute nei tevi kin te ane mas. Tende wute quanji mand di sawo mat ki ye."

25

Nyumbueg ambonye 10-pela kin kopuqu wand

1 Jisas ni mune simbe nand nari, "Tende puayi yumbo buagi God nde si nambu rise kin te nyumbueg ambonye 10-pela kin pugri. Ni lam rind rire ruso, wuti iri ngam urupui no kin te ghimbi ruang pu yeru, ni nandi ei ane ngam urupui ruso kin mir pe tende ruso ningg. 2 Nyumbueg ambonye 5-pela ni nei segi, di 5-pela ni nei oghi ye rimb. 3 Nyumbueg nei segi kin ni lam rind rire, pudi wel aye rire segi. 4 Nyumbueg nei oghi kin ni wel aye lam ane rire. 5 Wuti te ngam urupui no kin ni brequ nandi segi, pugri bu ni ruqoi kureny, yabe ruqo rise.

6 "Burpoq mingi wuti iri pugri nari, 'Wuti ngam urupui no kin be nandi. Nungoqi wandi po, ngimi buqoid, muqdi pitanyi badi.' 7 Muq nyumbueg ambonye buagi res riwo, ni lam wik te mune rindiri riwo. 8 Di nyumbueg nei segi kin te ni ninge nei oghi kin te ningg riri, 'Beghi wel puch wengu lam pe pawo righe, beghi lam awu ruso.' 9 Pudi nei oghi kin oyi riri, 'Nungoqi mune peuq tedi beghi tuqui segi. Nungoqi wo, stua pe nungoqi non tene wong wand.' 10 Di ni wel wong rind yamb ruso pu yeru, wuti ngam urupui no kin nandi, ninge te ni ghimbi ruang pu ris kin te ni nitari anene ngam kin mir yumbui tende rir ruso, di ni ngim miraq wughe. 11 Dobu pu ninge te rindi riri, 'Yumbui, yumbui, beghi ngim bi wangu.' 12 Pudi ni oyi nand nari, 'Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq, nge nungoqi nei gubuq segi.'

13 "Pugri bu nungoqi yeng wawo pune ei was. Nginy pughe ye te ningg di aua pughe ye te ningg ei nungoqi non Yumbui nandi te nungoqi nei wamb segi.

Yembe ye wute temi ire pu kin kopuqu wand

Luk 19:11-27

14 "Wute buagi God nde si nambu yeru kin taq pugri: wuti iri ni wonji no ningg nikin yembe ye nari mandi, di ni yumbo buagi te bir nawo ni nem ei ni yeng muany. 15 Ni yembe ye wute ni yembe mand kin ane tuquine ire ire nem. Ni wuti iri 5,000

kina neng, iri 2,000 kina neng, di aye iri 1,000 kina neng, pre muq ni tiqe aye pe no. 16 Wuti iri ni 5,000 kina nat rise kin te ni brequne no, bisnis yembe nand, aye mune 5,000 kina nateri. 17 Pugrine wuti 2,000 kina nat rise kin te ni mune bisnis yembe nand aye mune 2,000 kina nateri. 18 Pudi wuti 1,000 kina nat rise kin te nikin yumbui ningg wet bidi te nare no qi ngamo nuaq suqo nare.

19 “Muq dobu nikin yumbui mune nandi di nikin yembe ye te nuqond ni wet bidi pughe sin bri men. 20 Wuti 5,000 kina nat rise kin te nandi, rar ngimine yenu, ni 5,000 kina aye narene nandi muq nari, ‘Yumbui, nu nge 5,000 kina kuegh, muq nge 5,000 kina aye ren mune kateri.’ 21 Nikin yumbui oyi nand nari, ‘Nu yembe ye wuti oghi di nu yuwonne yembe guad ye. Nu yumbo wokuandi nganye yeng kuany. Muqdi nge nu yumbo quan kew nu yeng wany. Nu ghandi nge nunon yumbui ane chumbuai bad.’

22 “Wuti 2,000 kina nat rise kin ni mune nandi nari, ‘Yumbui, nu nge 2,000 kina kuegh, muq nge 2,000 kina aye ren mune kateri.’ 23 Nikin yumbui oyi nand nari, ‘Nu yembe ye wuti oghi di nu yuwonne yembe guad ye. Nu yumbo wokuandi nganye yeng kuany. Muqdi nge nu yumbo quan kew nu yeng wany. Muq nu ghandi nge nunon yumbui ane chumbuai bad.’

24 “Muq wuti 1,000 kina nat rise kin mune nandi, rar ngimine yenu, muq nari, ‘Yumbui, nge nei gab nu wute aye yawo kutony segi ye. Nu mir wute aye mi righe kin te bi kuawo ye. Wute aye ni mir yi mi righe kin te nu mir tende kuateri, 25 pugri bu nge wune gab, di nge nu 1,000 kina ren kare ko, qi pe suqo kare. Te qond, nu wet bidi taq ren.’ 26 Pudi nikin yumbui oyi nand nari, ‘Nu yembe ye wuti brequ. Nu yembe ye kuen si yavi quang. Nu kuari nge wute aye mir mi righe kin te nge bi kawo, di nge ko wute aye mir yi memare kin te kateri. 27 Pughe kin ningg nge wet bidi kuare kuo, wet bidi baj pe kuawo righe segi, te ei nge mune gadi di nge wet bidi kateri, di aye ninge megh ane. 28 Muq nungoqi ni wet bidi wutangri, wuti aye 10,000 kina rise kin te ni weng. 29 Te pugri wute tughe ni yumbo ninge rise pre, tedi nge yumbo aye ninge keny, di ni yumbo quan rise. Muq wute tughe ni yumbo segi, ni musoqne rise, tedi nge mune ninde pu kateri. 30 Yembe ye wuti brequ nen wutanyi wo, burpoq pe meweri naghe. Tende wute ni quanji rind di sawo rit ki ye’.”

God ningg wo nandi wute ir nawo

31 “Otiwo wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni king kin pugri ei nikin ti yumbui ane nandi, di angelo buagi ane mandi, di ni sia king pe wam kin ti yumbui ane nas. 32 Tende ni wute buagi tiqe manyi kin mitari mandi ninde rar ngimine yeru, di ni wute ir nawo, wuti sipsip yeng nuany kin ni sipsip di meme ir nawo kin pugri. 33 Ni sipsip si nganye pe opu nawo yeru, di meme si qaqi pe opu nawo yeru. 34 Di king ni wute ninde si nganye pe opu yeru kin te simbe nindiny nari, ‘Nungoqi nge wuyi yuwon nuauq pre ye nungoqi ren wandi. Asi qi urupuine kin tende puayi ni nungoqi yumbo yuwon ye manyi nunduq pre ye. Nungoqi wandi yumbo te kin wateri. 35 Te pugri nge mir kuregh di nungoqi nge mir wegh, nge yawo singar kati di nungoqi nge wuye wegh, nge wuti aye kin di nungoqi nge wutanyi baj pe wo, 36 nge chongo segi di nungoqi nge chongo wegh, nge num kuregh di nungoqi nge yeng wagh, nge taq pu yengu di nungoqi wandi nge wuqoind.’

37 “Di wute tuquine ris ye oyi rind riri, ‘Yumbui, pughe puayi beghi nu buqoid nu mir ane kuas di beghi mir pew? Di pughe puayi nu yawo singar kuati di beghi nu wuye pew? 38 Di pughe puayi beghi nu buqoid nu aye kin di beghi pitanyi baj pe po, o pughe puayi nu chongo segi di beghi chongo pew? 39 Di pughe puayi beghi nu buqoid nu num kurew di beghi nu yeng puaw, o pughe puayi nu taq yengu di beghi badi nu buqoid’?”

40 “Di king ni oyi nindiny nari, ‘Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq, qam ren kin iri nyamb segi kin ninde yumbo ur puq wen kin te nge bu puq wegh.’

41 “Muq wute si qaqi pe yeru kin te simbe nindiny nari, ‘Nungoqi kring wo, God nungoqi brequ nunduq ye. Nungoqi wase awu kuso segi ye pe tende wo, Satan di ni angelo brequ te ane ni mingg bu wase kuen nawo kughe pu yengu. 42 Te pugri nge mir kuregh di nge mir wegh segi, nge yawo singar kati di nungoqi nge wuye wegh segi, 43 nge aye kin di nungoqi nge wutanyi baj pe wo segi, nge chongo segi di nungoqi nge chongo wegh segi, nge num kuregh di taq yengu di nungoqi wandi nge ghav wundigh segi.’

44 “Di ni oyi rind riri, ‘Yumbui, pughe puayi beghi nu buqoid nu mir ane yengu, o yawo singar kuati, o nu wuti aye kin, o nu chongo segi, o nu num kurew, o nu taq yengu di beghi nu yumbo ghav buduw segi?’

45 “Di ni oyi nindiny nari, ‘Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq, nungoqi qam ren kin iri ni nyamb segi kin ninde yumbo ur pugri ye puq wen segi te nge bu puq wegh segi.’ 46 Di ni ruso yuqo pre segi ye pe tende yuqo riraq ris ris te kin ris, pudi

wute tuquine ris kin ni ruso yuwon pu ris ris te kin ris kin tende ruso.”

26

Jisas mi ningg wand wand mare
Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

1 Jisas ni wand buagi te simbe nand omone nawo pre, muq nikin wute pugri simbe nindim nari, 2 “Nungoqi nei wamb nginy temi mo pre dobu di asi God ni Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny ye. Tende puayi di ni nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas ye, nge veri nde si pe mi godo, di kruse pe qungu mi kati.”

3 Di tende puayine prist mingg yumbui di Israel mingg quayi kiyi ni mo prist mingg yumbui mingg yumbui, Kaiapas puq mindig kin, ninde baj yumbui pe mikur, 4 di ni wand taq mamb ei waghi grine Jisas mait nase, di mi nati ningg. 5 Pudi mari, “Beghi yumbo ren kin ngeri yumbui nei bibiny kin tende puayi puq pen wayequ. Beghi puq pen tedi wute buagi beghi ker ruangu.”

Nyumbueg wel tuqo yuwon ye Jisas nde groq wuind
Mak 14:3-9; Jon 12:1-11

6 Jisas ni Betani wuti iri Saimon, wuti asi leprosi niraq kin, ninde baj pe nas. 7 Di nyumbueg ire wel yuwon nganye iri botol ane wuri wundi. Wel te wet bidi quan pe wong wuind. Botol te wet yuwon nganye iri, alabasta puq mindig kin tende pe yembe mindig ye. Jisas ni mir nand nand nas di nyumbueg te wel wuri wundo, Jisas nde ngawu pe groq wundig. 8 Pudi tende puayi Jisas ningg wute ninge ni te muqond, ni umbo brequ kuse, di mari, “Pughe kin ningg ni wel nen unje wuip? 9 Beghi wute aye pem wong maind, tedi nen ningg beghi wet bidi quan pateri, di wute yumbo segi kin te peny.”

10 Pudi Jisas ni nei te nundom pre, pugri bu ni simbe nindim nari, “Nungoqi ni rar wundoq. Pughe ningg nungoqi ni yumbo puq wen kin te ningg segi puq wand? Ni yumbo ur oghi ye nge nde yembe wundiny. 11 Wute yumbo segi kin nungoqi ane was ye, pudi nge nungoqi ane pas nganye segi ye. 12 Nyumbueg wen ni wel nge nde ghimbi pe groq wuind kin te ni nge ghimbi muqne sabi wundiny pu ei otiwo nge ngamo pe ko ye. 13 Nge nungoqi nganyene simbe guduq te pugri otiwo wute mo tiqe buagi te wand yuwon ye bir mawo kin tende puayi wute wen ni yumbo yembe wundiny kin ren anene simbe mand ye. Ni pugri puq men ei nyumbueg yumbo ren yembe wundiny kin wen anene nei rumbuw.”

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye
Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

14 Tende puayi Jisas nikin wute 12-pela kin iri, Judas Iskariot puq mindig kin, ni no prist mingg yumbui te nuqond, 15 di nari, “Nge Jisas nungoqi nde si pe ki nondo, tedi nungoqi nge yumbo pughe kin ei wegh?” Di ni wong maind silva puch 30-pela pu meng. 16 Di tende puayine Judas ni Jisas veri nde si pe ni nondo kin ngim meri nat.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny
Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30

17 Muq Juda ni bret yis segi kin riq ye nginy ye nawo ye tende puayi Jisas nikin wute ninde mandi di pengu mindig mari, “Nu nei guab ye beghi muainde ei mir yembe bidiny, di nu guadi ane mir bad ei God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny?”

18 Ni oyi nand nari, “Nungoqi wo, tiqe yumbui pe wuti te nas kin te simbe wundig wari, ‘Tisa nari, nge ngeri tumo rind. Nge ngening wute ane nunde baj pe ei pikur di God ni asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny ningg mir bad ye’.” 19 Di Jisas nikin wute ni nari kin pugrine puq men, di ni mir te kin yembe mindiny.

20 Di yuram ni nikin wute 12-pela pu ane tebol pe mas, 21 di ni mir mand mand mas di ni nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi kin iri ni nge veri nde si pe ni godo ye.” 22 Di ni quan nganye yivany mare, di ni ire ire pengu mindig mari, “Yumbui, nu nge ningg bri kuari?” 23 Ni oyi nand nari, “Wuti nge temu nyeng ire pe si pawo righe kin ni di nge veri nde si pe ni godo ye. 24 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nati kin te God ningg buk puq wund kin pugrine ei nati ye. Pudi wuti pughe ye ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni veri nde si pe ni nondo kin ni mai yumbui nganye niraq ye. Wuti te kin kumo wuri wundi segi tedi yuwon nganye.” 25 Judas wuti Jisas veri nde si pe ni nondo ye ni nari, “Tisa, nu nge ningg bri kuari?” Ni oyi nindig nari, “Nu tuquine guad.”

Jisas nikin wute bret wain ane nem
Mak 14:22-26; Luk 22:14-23

26 Ni mir mand mand mas, di Jisas ni bret nitaqwi, Yumbui chumbuai nindig pre, bir nuaq nikin wute te nem di nari, “Bret wen wutaqwi waq, wen nge ghimbi.” 27 Te pre muq ni wain mune kap ane neti nowi, Yumbui chumbuai nindig pre, nem di nari, “Nungoqi buagi ane we. 28 Nen nge yavi di yavi wen te God asi Moses ane wand taq mamb kin te gre weny. Di yavi wen te ir wi ei wute nganye buagi yumbo ur brequ kin wand te puaq. 29 Nge nungoqi simbe

guduq, nge wain nen mune ke segi segine ruso ruso otiwo nge nungoqi ane yumbo yumbo buagi nge wuyi nde si nambu yeru kin tende pas di wain urupui pe."
30 Muq ni yuwo ire mari di tiqe yumbui te si miraq, di rand iri Oliv puq mindig kin tende mo.

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi
Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:31-38

31 Muq Jisas ni pugri simbe nindim nari, "Muq bur kuen gug yumbo ninge nge nde ruwi di nungoqi ir waghe ye. Te pugri God ningg buk pe pugri ur mand mari, 'Nge wuti sipsip yeng nuany kin te ki di sipsip bure ire ire ruso ye.' *[Sek 13:7]*
32 Pudi dobu nge kes kewo, di nge ye kawo Galili ko di nungoqi waru."
33 Di Pita nes newo Jisas ningg nari, "Piyi wute buagi yumbo nunde ruwi kin te muqond di ni ir maghe, pudi nge ir kaghe tuqui segi."
34 Di Jisas oyi nindig nari, "Nge nu nganyene simbe guduw, muq bur wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire pu ghand ye."
35 Pudi Pita oyi Jisas oyi nindig nari, "Piyi, nge nu temune pati ye, nge kari nge nu nei gubuw segi ye puq gad tuqui segi." Di Jisas nikin wute quan buagine pugrine puq mand.

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand
Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

36 Muq Jisas nikin wute ane mong puch ire Getsemani puq munduw kin tende mo, di ni nikin wute simbe nindim nari, "Nungoqi ven ne was, nge tende ko God pengu gidig." 37 Di ni Pita di Sebedi ningg wo temi te ane nitami no. Ni misoqne kring mondo, di ni umbo mai kuyo, di ni nutungu ghave rimb. 38 Muq ni pugri simbe nindim nari, "Nge umbo mai kuyo di nge ghimbi kutungu ghave rimb, nge kati ningg tumo. Nungoqi ven nde was nge ane yeng pawo."
39 Di ni musoqne kring nondo wonji pugri yenu, muq ni qi pe me no nase, God pengu nindig nari, "Nge wuyi, nu tuqui tedi nge yuqo kiraq ye kap wen taqwi. Pudi nge kari kin wand te tungu segi, nu non nei pene."
40 Di ni mune nandi, nikin wute nuqond ni ruqo pu mase, di ni Pita ningg nari, "Pughe gri ate nungoqi nge ane yeng pawo ruso aua ire segi? 41 Yeng wawo, di God pengu wundig ei Satan nungoqi wandoqi nunduq kin tende puayi nungoqi ir waghe segi. Nungoqi umbo yumbo yembe gudiny ningg kuri, pudi ghimbi buid segi."
42 Ni munene no God pengu nindig nari, "Wuyi, nu nei guab kin yuqo kiraq kin te yuwon, tedi nu kuari kin pugrine puq yen."
43 Di ni mune nandi nuqond nikin wute ruqo pune mase. Te pugri ni rar mai riwo.
44 Muq ni si nare mase, di ni mune no mining kin pugrine God pengu nindig, ni wand asi nand kin tene mune simbe nand.
45 Muq ni nandi nikin wute nuqond, di ni pugri simbe nindim nari, "Nungoqi ruqo pune ei wase ye bri? Te wuqond, wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni meti nowi wute yumbo ur brequ mand kin nde si pe mi nondo ye ngeri taq tumo rind pre.
46 Wes wewo, be po. Wuti nge veri nde si pe ni godo kin taq tumo nandi pre."

Jisas mait nase
Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-14

47 Jisas ni wand nand nandne yenu, Judas nandi. Prist mingg yumbui ninge di Juda mingg quayi kiyi ni wute nganye buagi tiqi mundom mame bidi di wase puayi ane mare Judas nde dobu maru. (Judas ni Jisas nikin wute 12-pela kin iri.) 48 Muq wuti nen Jisas nikin veri nde si pe ni nondo kin yumbo ur bei nindim kin te simbe nindim nari, "Wuti nge song gireg kin te wait nase."
49 Di ni Jisas nde tuquine nondo di nari, "Bur oghi Tisa!" Di ni song nireng. 50 Jisas oyi Judas simbe nindig nari, "Mand, nu yumbo pughe yembe gudiny ningg guadi kin te nu puq yen." Di wute aye te mandi Jisas mait nase.
51 Di Jisas ningg wuti iri ni mame dobui qo naimb di prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti te iri ange di nuang ir wi. 52 Di Jisas ni simbe nindig nari, "Mame dobui mune nikin chongo pe yi ndighe. Wute buagi mame pe yeng mand tedi mame oyi namb mati. 53 Nge te ningg kari, tedi nge wuyi pengu gidig di brequne ni angelo nganye buagi tiqi nundom mandi, nge ghav mindigh di wute men ni ane tuqui segi. Nu te kin nei guab segi bri? 54 Nge ni pengu gidig kin tuqui, pudi nge te kin pugri puq ken, tedi pughe gri ei God ningg buk puq wund kin te ane tuquine? Yumbo buagi ren God ningg buk wuri kin pugrine ei nge nde puq ren ye."
55 Tende puayine Jisas ni wute buagi te simbe nindim nari, "Nge wute kitami yeng pe bri badi bu nungoqi mame dobui di wase puayi ane ware nge wait kase ningg wandi? Nginy manyi manyi nge God ningg baj pe tende kas di wute wand bei keny. Nungoqi nge pughe ningg tendene wait kase segi? 56 Pudi yumbo ur ren kin pugrine puq ren ei propet ni ur mand kin ane tuquine." Di Jisas nikin wute buagi ni si meri wu mase mo.

Ni Jisas kaunsil nde mitanyi mo
Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24

57 Wute Jisas mait nase mitanyi prist mingg yumbui mingg yumbui Kaiapas nde mo, di wute lo wute bei meny kin di quayi kiyi ni tende mas. 58 Di Pita Jisas nde dobu wonjine naru, di prist mingg yumbui mingg yumbui ni baj kin imb pe nar no. Wute tende yeng mawo pu yemu kin te ane mas, ei ni nuqond Jisas pughe sin bri meng. 59 Prist mingg yumbui di kaunsil buagi ni wute ninge meri mand ei ni wand ghav mindim di Jisas wandoqi mindig ei ni mi nati. 60 Wute nganye buagi mandi Jisas wandoqi mindig, pudi ni mi nati kin ngim ire mundoq segi. Dobu pu wute aye temi mandi, 61 di mari, “Wuti nen nari, ‘Nge God ningg baj wen bir kuaq di nginy temi ire pune di mune yembe guduw omo kuaq kin tuqui’.”

62 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui nes newo Jisas ningg nari, “Nu ni wand te oyi gudim segi ye bri? Wand ven wute men nunde memiraw viyo kin te puate pughene?” 63 Pudi Jisas ni wand nand segi. Di prist mingg yumbui mingg yumbui ni simbe nindig nari, “Nge God nganyene nas kin ninde rar pe nu simbe guduw, di nu wand nganyene ei simbe ghand. Nu Kraist bri? Nu God ningg wo bri?”

64 Jisas ni oyi nindig nari, “Te nganye, nu simbe guad kin pugrine. Pudi nge nungoqi simbe guduq. Otiwo nungoqi wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni God gre quan nganye rise ye ninde si tuan pe opu nas di God nde tiqe pe pu wuye quari wam nandi wuqoind ye.” 65 Prist mingg yumbui mingg yumbui ni wand ven nutungu, nikin chongo bir nuaq nari, “Nen God wand brequ nindig. Pughe kin ningg beghi wute aye mune pari mandi ni yumbo ur yembe nindiny kin te simbe mand? Muq tene nungoqi wutungu ni God wand brequ nindig. 66 Nungoqi pughe gri nei wamb?” Ni oyi mand mari, “Ni unje nap pre, ni nati tedi oghi.”

67 Muq ni quenge pe sombaqe miping, di si mung mamb pug mindig. Ninge si bure mand kowisambe dang mindig, 68 di mari, “Nu nganyene nganye Kraist, ate God nde pu nei ghatevi beghi simbe ndug, wuti tughe bu nu ni?”

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi
Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

69 Muq Pita baj dabo gri nas, di yembe ye nyumbueg ire ninde wundi wuri, “Nu anene Jisas Galili kin ni ningg wuti iri.” 70 Pudi wute buagi nde rar pe Pita segi puq nand nari, “Nge nei gab segi, nu pughe puq guad.” 71 Muq ni no, ngimrawu ne yenu di nyumbueg aye ire ni wuqoind, ni wute buagi te simbe wundiny wuri, “Wuti nen ni Jisas Nasaret kin ni ane ye.” 72 Di Pita mune segi puq nand nari, “Nge God nde rar pe kari nge wuti nen nei gibig segi!” 73 Ni yenu big rip pu wute ninde tumo yemu kin ni mandi Pita pugri simbe mindig mari, “Nganyene nganye, nu nikin iri. Nu wand guad kin gibe te nu bei rind.” 74 Muq Pita ni wand gre neny, puq nand nari, “Nganyene wam ye nei namb, nge wuti nen nei gibig segi. Pudi nge wandoqi gad ate God nge brequ nindigh.” Ni puq nand pre brequne di wapiqu nari. 75 Di Pita ni asi Jisas puq nand kin te mune nei nimbiny. Jisas nari, “Wapiqu nari segine nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire pu ghand ye.” Pita wand ven nei nimbiny, di dabo nar no, yumbui quanji kiyi nand.

27

Ni Jisas mitanyi gavman kin yumbui Pailat nde mo
Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32

1 Burane ne prist mingg yumbui di quayi kiyi buagi wand taq mamb ei Jisas mi nati ningg. 2 Ni taq maimb di mitanyi mo gavman kin yumbui, Pailat, ninde si pe mi nondo.

Judas nikinne pori naghe nati
Aposel 1:18-19

3 Judas, wuti Jisas veri nde si pe ni nondo ye, ni nuqond kot pe ni wand taq mamb ei Jisas mi nati ningg. Di ni yivany nirang di wet bidi silva pe kin 30-pela pu prist mingg yumbui di quayi kiyi meng kin te mune nare no nem. 4 Di ni pugri puq nand nari, “Nge yumbo ur brequ gad pre. Wuti nge nungoqi nde si pe ki nondo kin te ni yumbo ninge unje nap segi di nungoqi wi nati.”

Pudi ni oyi mand mari, “Te beghi pughe sin ei pen? Nu non nde nei pene.”

5 Di ni wet bidi te God ningg baj pe tende menare ruso ris, di ni nyinge nare no. Ni no, di nikinne pori naghe nati.

6 Pudi prist mingg yumbui ni wet bidi te materi mari, “Ren yavi kin wet bidi, pugri bu beghi lo wuri wet bidi ren God ningg baj kin wet bidi ane pawo ris segi ye.” 7 Muq ni wet bidi te ningg nei mamb mari, ni qi puch ire wute asi tende os qi yembe mindiny kin te wong mindiq. Ni nei mamb kin wute tiqe wonji kin ni mati ei ni tende mawo yemu kin sunyi puq mand. 8 Pugri bu qi puch te wute nyamb miraw mari, “Yavi kin qi,” di muq wute buagi pugrine nyamb miraw mirawne. 9 Pugri bu propet iri, Jeremaia puq mindig kin, ni asi simbe nand kin ane tuquine. Ni pugri puq nand nari, “Ni wet bidi silva pe kin 30-pela pu materi. Wute Israel kin ni wet bidi pugri manyi mand kin te pugri ni wuti nen wong maind kin. 10 Di wet bidi te kin pe ni qi puch ire wute

tende os qi yembe mindiny kin te wong mindiq. Yumbui nge simbe nindigh kin ane tuquine." *[Sek 11:12-13]*

Pailat Jisas pengu nindig
Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

11 Muq Jisas gavman kin yumbui, Pailat, ninde rar ngimine teti pu yenu di Pailat ni pengu nindig nari, "Nu Juda mingg king bu?" Di Jisas oyi nand nari, "Nu kuari nge Juda mingg king, te tuquine."
12 Pudi prist mingg yumbui di quayi kiyi ane wand quan memirang viyo, di ni wand te oyi nindim segi. 13 Muq Pailat ni ningg nari, "Nu wute buagi wand memiraw viyo kin te kutungu segi bri?" 14 Pudi Jisas ni wand ire oyi nindim segi, pugri bu Pailat ni nei kumo namb.

Pailat nari Jisas nyumo pe qungu mi nati
Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

15 Muq Rom mingg gavman kin yumbui nikin yumbo ur te pugri: Ber manyi God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye tende puayi ni wute taq pu yemu kin te iri si neri no ye. Wute buagi nikinne ei wute taq yemu kin te iri nyamb rirang, di Pailat ni wuti te si neri no. 16 Tende puayi wuti iri yumbo ur brequ nganye nand ni taq pu yenu, ni nyamb Barabas. 17 Wute buagi rindi rikur pre, Pailat ni ningg nari, "Nungoqi nei wamb ye nge wuti pughe ye ei si keri nungoqi nde nondo, Barabas o Jisas, wuti ni Kraist pug mindig ye te?" 18 Pailat ni puq nand, te pugri ni nei namb ni Jisas maip no mari bu ni kot pe mitanyi mandi.
19 Muq Pailat ni jas ningg sia pene nas, ni ngam wand ire wi vindi wuri, "Nu wuti tuquine nganye nas ye nen ningg yumbo ninge yembe ndiny wayequ. Burpoq nge ruqo nyemb pe guqoid, di nge umbo mai kuyo."
20 Pudi prist mingg yumbui di quayi kiyi ane wute chuch muany, ei ni Pailat ningg riri ni Barabas si neri nandi di Jisas mi nati. 21 Di Pailat ni pugri pengu nindiny nari, "Wute temi men, nungoqi nei wamb ye nge pughe ye ei si keri nondo?" Di ni riri, "Barabas." 22 Di Pailat ni pengu nindiny nari, "Tedi wuti nen, Kraist puq mindig kin nen, nge pughe sin ei geg?" Ni quan buagine riri, "Kruse pe qungu wi nati." 23 Di ni nari, "Pughe kin ningg, ni yumbo pughe unje nap?" Pudi ni quan kumo riri, "Kruse pe qungu wi nati."
24 Pailat ni nei namb ni wand wute rutungu segi ye, di ni yeng rind gib rimb. Pugri bu ni wuye natekui wute nde rar pene si wuye nap, nari, "Wuti nen nati, te nge unje kap segi, te nungoqi non nei pene." 25 Wute buagi ni oyi rind riri, "Mai wen si rangu, beghi piraq di beghi wo miraq!" 26 Muq ni Barabas si neri ninde nondo. Di ni nari soldia Jisas yas muang pre, di ni soldia nde si pe ni nondo ei kruse pe qungu mi nati.

Soldia buagi Jisas perei mindig
Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

27 Muq gavman kin yumbui ni ningg soldia Jisas mitanyi gavman mingg baj pe mo di soldia buagi mandi Jisas quir quar mindig. 28 Di ni chongo ir muang di king kin pugri chongo ambo kin mune mirang wughe. 29 Di ni sare quat kin materi, king hat kin pugri yembe munduw, Jisas nde ngawu pe mirang wughe. Di ni botu iri si tuan pe opu meng nait nase, ni sungomyu gure mawo, di ni perei wand mindig mari, "Nu Juda mingg king, beghi nu chumbuai buduw." 30 Di ni som miping, di botu te mune meti nowi ngawu pe mi mi. 31 Ni perei wand mindig pre, di chongo ambo kin te ir muang di nikin chongone mune mirang wughe, di mitanyi mo ei kruse pe qungu mi nati.

Jisas nyumo pe qungu mi nati
Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

32 Di ni nyinge mare mo ngimi wuti iri muqoind, wuti te Sairini kin ni nyamb Saimon, di ni simbe mindig ni Jisas ningg kruse te niraq. 33 Di ni mong puch ire Golgota puq mand kin tende mo. (Mong nyamb ven ni puate te, "ngawu ngape tiqe.") 34 Sunyi tende ni wain marasin abo weq kin ane quang mamb kin te Jisas meng ne ningg. Pudi ni musoq ne, di ni mune segi puq nand. 35 Soldia Jisas chongo ir muang di kruse pe qungu mi nati pre, muq ni satu griny mand ei Jisas ningg chongo te bir mawo ire ire mare mo ningg, 36 muq ni tene mas di ni yeng muang. 37 Ninde ngawu pe ni wand pughe ye te ningg Jisas mi nati kin te ur mand. Ni pugri ur mand mari, "Wuti nen Jisas, Juda mingg king."
38 Muq wute nyungu kin temi tendene kruse kin kin pe qungu mi mati pu yemu, iri si nganye pe opu, iri si qaqi pe opu. 39 Di wute buagi tende ruso rindi, ni wand perei rindig di ngawu uring ri, 40 di riri, "Nu wuti God ningg baj bir kuaq pre di nginy temi ire pune di mune yembe guduw omo ye taq kuen qa. Be nu non ghimbine ghav ndiny. Nu nganyene nganye God ningg wo, ate nu kruse pe te pu ghati yi."
41 Pugrine prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny kin di quayi kiyi ni mune Jisas perei wand mindig mari, 42 "Ni wute aye ghav nindiny. Ni nikinne ghav nand tuqui segi. Ni Israel mingg king. Ni kruse pe ven nde pu nati ni buqoid, tedi beghi pari te nganye. 43 Ni God nei nimbig ye di

ni nari, ‘Nge God ningg wo.’ Pugri bu muq God ni oyi chumbuai nindig, ate ni ghav nindig buqoid.” 44 Wute nyungu ye temi Jisas ane kruse kin kin pe qungu mi mati kin ni mune pugrine perei mindig.

Jisas nati
Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-37

45 Muq 12 kilok bogisumb bur ir kui ruso 3 kilok yuram. 46 Muq 3 kilok ningg tumo rind rind Jisas quan kumo pugri nari, “Eli, Eli, lama sabaktani?” Wand ven puate taq pugri, “Nge God, nge God, pughe kin ningg nu nge si kueri?” *[Sng 22:1]*

47 Wute ninge tumo yemu kin ni wand ven mutungu mari, “Wuti nen Elaija ngam nirang.” 48 Di wuti te kin iri brequne vig namb no, chongo bidi ire nyumo kamo pe wureq nimbiq, wain pe neq wughe nitaqwi, ei Jisas wain neng, ne ningg. 49 Pudi ninge te segi puq mand mari, “Ghimbi ghawo buqod, Elaija ni nandi ghav bri nindig.” 50 Di Jisas mune quan kumo nari pre, di nikin ququ si niraq wuso.

51 Tende puayine chongo God ningg baj pe meri naghe pu nase kin te newo wam pune bir tene no tingi, bidi temi pu yemu. Di qi tit wup di wet yumbui bir mas. 52 Di wute mati kin ngamo bi ruso, God ningg wute asi mati kin ninge te mune mes mewo. 53 Ni mati kin sunyi pe mes mewo pu mas, otiwo Jisas nes newo kin tende dobu di ni Jerusalem mo, di wute quan ni ruqond. 54 Ami mingg yumbui ni soldia buagi te ane Jisas yeng muang pu yemu kin, ni muqond qi tit wup di ni yumbo yumbo buagi te muqond ni quan wune mamb di mari, “Nganyene nganye, wuti nen God ningg wo.”

55 Nyumbueg nganye buagi tende yeru, ni wonjine yeru di ruqond ruqond yeru. Ni asi Galili si riraq Jisas ghav rindig ningg ni nde dobu ruwi. 56 Tende mingi Maria Magdala kin, Maria Jems di Josep ni kumo, di Sebedi ningg wo temi te ni kumo ni ane tende yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu
Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

57 Tende yuramne wuti iri Arimatea kin, ni yumbo quan rise kin, ni nandi, ni nyamb Josep. Ni Jisas ningg wand nutungu di nganyene puq nand ye. 58 Ni no Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati, neri no nowi yenu ningg. Muq Pailat ngiq nand, Jisas ni neng ye. 59 Di Josep no, Jisas neti nowi, chongo urupui quem ye pe imb naimb, 60 di ni neri no, wute mati kin ngamo urupui pe nowi yenu. Ngamo te wet pe yembe munduw kin, Josep ni asi nari ngamo te yembe mindig, ei otiwo nine tende mowi yenu. Di Josep ni wet yumbui ire choch nipiq wundi, mim tuq nimbiq pre, di ni no. 61 Maria Magdala kin di Maria aye ire te teri tende ris. Ni teri ngamo pe tumone rar pu ris.

Soldia ni ngamo pe yeng mawo pu mas

62 Muq yambgriq Sabat kin nginy te ningg prist mingg yumbui ninge di Parisi ninge ane mo Pailat muqoind, 63 di mari, “Yumbui, beghi wuti wandoqi nand kin ni nati segine ni wand nand kin te beghi nei bibiny bibinyne vise. Ni nari, ‘Nginy temi ire pu mo pre di nge mune kes kewo.’ 64 Pugri bu nu ghari ei ngamo mim te tuq mimbiq gre ruso ruso nginy temi ire pu mo. Eti nikin wute mandi nyungu maind meri mo, di wute buagi simbe mindiny mari, ‘Jisas yabe mune nes newo.’ Di ni muq wandoqi mand kin te quan yumbui, di asi ni nasne wandoqi nand kin te musoq.”

65 Pailat ni oyi nindim nari, “Nungoqi soldia wutami wo, simbe wundim ngamo pe tende yeng mawo pu yemu. Nungoqi wo, nungoqi non nei pe ngamo pughe sin wew gre wund kin te pugri puq wen.” 66 Muq ni mo segi puq mand kin yumbo ur te yembe mindiny pre, di ngamo imb muaq gre di mari soldia tende yeng muaw pu yemu.

28

Jisas mune nes newo
Mak 16:1-11; Luk 24:1-12; Jon 20:1-18

1 Sabat kin nginy te no pre, tumo di namba wan wik kin nginy neyi, tende puayi Maria Magdala kin di Maria aye ire te ane ruso ngamo rundoq. 2 Di brequne qi tit wup, te pugri Yumbui ningg angelo nginy tu wam pu nati ni, wet te choch nipiq wuso, di tende newo pu nas. 3 Ni quenge pris naghe ti nase kin pugri ti neri, di ni chongo quem nganye rimb. 4 Soldia buagi ni wune mimbig, buyaq mand, di mati kin pugri mase.

5 Pudi angelo nyumbueg teri te simbe nindiny nari, “Nungoqi wune wamb wayequ, nge nei gab nungoqi Jisas, wuti kruse pe qungu mi nati kin te wuqoind ningg. 6 Ni ven nde nase segi, ni mune nes newo pre, asi ni puq nand kin pugri. Nungoqi wandi, ni nase kin sunyi ven wuqond. 7 Di nungoqi brequne wo, nikin wute te simbe wundim, ‘Ni nati kin yabe mune nes newo pre, di brequne ni ye nawo no Galili, tende wo di wuqoind.’ Nungoqi nge wand ven simbe guduq pre kin te wutungu.”

8 Muq ni teri wune rimb, pudi ni chumbuai ane ngamo si riraq brequne vig rimb ruso ei Jisas nikin wute te simbe rindim. 9 Di brequne Jisas ni ngimi nuqond di

nari, “Nungoqi umbo yuwon kuse.” Di teri rundo tumo, ni nyinge riting vise di ni yumbui nyamb rirang. 10 Di Jisas ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wune wamb wayequ. Nungoqi wo nge qam simbe wundim ni Galili mo, tende di nge muqoind.”

Soldia mingg wand

11 Nyumbueg teri te ruso rusone soldia ngamo yeng muaw kin ninge te tiqe yumbui mo, di yumbo pughe kin tende ruwi kin te prist mingg yumbui simbe mindim. 12 Muq prist mingg yumbui ninge di Juda mingg quayi kiyi ninge ane mikur, wand taq mamb di ni wet bidi yumbui soldia mem, 13 di simbe mindim mari, “Nungoqi wari, ‘Beghi ruqo kumo pase bu Jisas nikin wute burpoq mingi mandi Jisas nyungu maind meri mo.’ 14 Otiwo Pailat gavman kin yumbui ni wand te nutungu di ker nawo, ate beghi ni ane wand teti pawo di nungoqi mai wuraq segi.” 15 Muq soldia wet bidi te mat rise, di ni simbe mindim kin pugrine puq men, wand ven kin viso Juda buagi rutungu, di Juda ni wand tene rind rind rindi muq.

Jisas nari nikin wute yembe ei mand

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

16 Muq Jisas nikin wute 11-pela pu mo Galili, di ni mo rand asi Jisas ni simbe nindim kin tende mo. 17 Ni Jisas muqoind yumbui nyamb mirang, pudi ninge nei tevi mamb. 18 Muq Jisas ninde nandi nari, “God nge ngiq nindigh di nge gre buagi wam kin di qi pe kin tende wam kas. 19 Pugri bu nungoqi wute tit buagi nde wo, di simbe wundiny ei ni nge gig wute ningg ris. Nungoqi ni wuyi nde nyamb pe di wo nde nyamb pe di Ququ Yuwon Ye nde nyamb pe wuye wap. 20 Di nungoqi ni bei wundiny ei ni wand buagi nge simbe guduq kin te kin pugrine puq ren. Nge nganyene nungoqi ane pas ruso ruso ngeri pre ye.”

Mak

Jisas ningg wand yuwon ye buk wen nde rise kin te Mak ur nand. Ni Jisas ningg wute 12-pela te kin iri segi, pudi ni Jerusalem nas di dobu ni Pol di Barnabas temi ghav nindim. Ni buk wen ur nindiq wute Juda segi kin nde neq wuso. Pugri bu ni Juda mingg yumbo ur oghine simbe nand di Juda mingg wand tuan nitari riti wand puate simbe nand. Wute Juda segi kin ninge Jisas nei rimbig pugri bu wute aye rindi unje rip mai isis reny. Pugri bu Mak ni pripri wute ni pughe gri Jisas ningg wute ningg ris kin te ningg ur nand, di ni wute Jisas nei rimbig kin te ningg mai rire kin te ningg simbe mand.

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo
Matyu 3:1-12; Luk 3:1-20; Jon 1:19-28

1-2 Wand ven te God ni wo Jisas Kraist ningg wand yuwon ye. Di wand ven te propet iri Aisaia puq mindig kin ni wand simbe nand kin ven nde pu puate ri righe. Aisaia wand simbe nand kin taq pugri:

God ni nari, “Nge wuti iri nge ningg wand
nare no kin te tiqi gudog ye nawo nu
ngim sabi nunduw. *[Mal 3:1]*
3 Wuti iri mong nyumo di wuye segi ye
pe tende yenu di ngam nare nari,
‘Yumbui ngim wuang, di ngim sabi
wundig pu wuse ei ni nyinge nare’.”
[Ais 40:3]

4 Di te kin pugrine Jon ni qi nyumo di wuye segi ye pe tende wand bir nawo di wute simbe nindiny ei ni nei rire ritinde di ni wuye nap ei God ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny. 5 Wute buagi Judia opu kin di Jerusalem kin ni ruso Jon wand nand kin te rutungu. Ni ruso ni yumbo ur brequ yembe rindiny kin te simbe rind pre di Jon ni wuye Jordan tende wuye nap.

6 Jon ni chongo kamel iny pe yembe munduw kin te niraq wughe, di let kau chongo pe yembe mindig kin te apqe pe taq naimb. Ni quanj di gimeti nyoq ane ne. 7 Di ni wand ren wute simbe nindiny, “Otiwo wuti iri nge nde dobu nawi kin ni ningg gre te nge gre ane tuqui segi, ni gre quan nganye. Nge wuti yuwon nganye segi, pugri bu nge ni ghav gidig di yimb kaghe ni su taq nimbiq kin sare te bure gad kin tuqui segi. 8 Nge nungoqi wuye pene wuye kupuqu. Pudi otiwo ni nandi, tedi Ququ Yuwon Ye pe wuye nupuqu.”

Jon ni Jisas wuye naip
Matyu 3:13-17; Luk 3:21-22

9 Tende puayi Jisas ni Nasaret pu nandi. Nasaret te Galili opu yequ. Ni nandi wuye Jordan tende di Jon ni wuye naip. 10 Pre, Jisas ni wuye pe pu nowi ni ni rar nat, nginy tu bi viso, di God ningg Ququ wapi mabri kin pugri Jisas nde nati ni. 11 Di wuti iri nginy tu wam pu nari, “Nu nge wo. Nge nu quan nganye yawo kiraw righe, di nu ningg quan nganye chumbuai gad.”

Satan ni Jisas wandoqi nindig
Matyu 4:1-11; Luk 4:1-13

12 Jon ni Jisas wuye naip pre, di opu brequne God ningg Ququ ni Jisas tiqi nundog mong wuye di nyumo segi ye pe tende no. 13 Mong tende umo dabo kin yeru, Jisas tende nas nginy 40-pela pu nawo, di Satan ni wandoqi nindig ei Jisas God dob neng ningg. Di God ningg angelo ni mondo Jisas sabi mindig.

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi
Matyu 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Jon 1:35-42

14 King Herot ni Jon taq naimb pre tende dobu Jisas ni Galili opu no, wand yuwon ye God nde pu vindi kin te bir nawo. 15 Ni pugri simbe nindiny nari, “Ngeri oghi ye muq tumo rind. Yumbo buagi God nde si nambu rise kin ngeri te tumo rind pre. Nungoqi nei ware witinde, God ningg wand yuwon kin te wutungu di umbo pe wawo vis.”

16 Jisas ni Galili wuye ngamo qunambe nyinge nare no no, di wute temi wuye ngamo pe yawi mi naghe di umo materi ri yemu nuqond. Wute men te wute umo meri mand ye, ni nyamb Saimon di kiqam Andru. 17 Jisas ni temi simbe nindim nari, “Nungoqi nge nde dobu wawi, di nge wute wateri ye te kin bei keuq. Asi nungoqi umo wateri, muq nungoqi wute wateri.” 18 Ni brequne yawi si mare di Jisas nde dobu maru.

19 Ni mune musoqne nyinge mare mondo, Sebedi ningg wo Jems di kiqam Jon temi nikin at pe yawi sabi mindim mindim yemu nuqond. 20 Ni brequne ngam niram, di kiyi wute yembe ye te ane si mare at pe tende mas di ni Jisas ane mo.

Jisas ni wuti iri ququ brequ puaq nindig
Luk 4:31-37

21 Ni mo tiqe ire Kaperneam puq munduw kin tende mo mar. Di brequne Sabat kin nginy te ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe mar mo, di Jisas ni God ningg wand te wute bei neny. 22 Wute buagi ni wand bei neny kin te rutungu, di nei kumo rimb. Te pugri ni gre ane wand simbe nand, di ni wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni kin pugri segi. 23 God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende wuti ququ brequ ninde nas kin iri

ane tende nas. Muq Jisas wand simbe nand
nandne wuti te nari, 24 “Jisas Nasaret kin,
nu guadi beghi pughe guegu ningg? Nge
nu nei gubuw, nu God ningg wuti yuwon
ye. Nu beghi brequ gudug ningg bri guadi?
Beghi si ramu pas.”
25 Jisas oyi ququ brequ te simbe nindig
nari, “Nu wand segi ghas wuti te si gheri
gheyi yi yo.”
26 Ququ brequ ni wuti te puq neng di
quan kumo buyaq nand, di ququ brequ
te nari pre neyi ni no. 27 Wute buagi te
ruqond, nei kumo rimb, bu ni kin kin wand
rind riri, “Yumbo ren pughe bri? Ni wand
urupui di gre ane kin bei nand. Di ni
ququ brequ wand gre ye simbe nindim di
ni wand irepene mutungu.” 28 Di Jisas ni
yumbo buagi puq nen kin wand te vir ir
tiqe buagi Galili opu yeru kin te rutungu.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny
Matyu 8:14-17; Luk 4:38-41

29 Tende dobu ni God yumbui nyamb
mirang kin baj te si miraq, di Saimon
Andru temi nde baj pe mo. Jems Jon temi
ni anene mo. 30 Saimon ni kine te ghimbi
sungue rupuw pu wuse, di ni Jisas simbe
mindig nutungu. 31 Di Jisas no, ni si nituw
kuse, ghav nunduw wes wuyo di num opu
brequne oghi, di ni mir wem me.
32 Tende puayine yuram nginy naghe no
pu nase, wute num kin di ququ brequ
ninde mas kin buagi Jisas nde mitari
mandi. 33 Wute buagi tiqe tende kin rindi
Saimon nde baj ngimrawu ne rikur, 34 di
Jisas ni wute nganye buagi num isis rire kin
te num puaq nindiny. Di ni ququ brequ
nganye buagi anene bub nare mo. Di ququ
brequ ni nei mamb Jisas te tughe, pugri bu
ni wand ninge simbe mand kin te segi puq
nindim.

Jisas Galili opu wand puate bir nawo
Luk 4:42-44

35 Yambgriq burane, bur yengune Jisas
nes newo, baj si nare di mong wute segi ye
pe tende no, God temi wand. 36 Saimon di
Jisas ni wute aye temi ire pu te ane Jisas
meri miting miting mo mo 37 muqoind, di
simbe mindig mari, “Wute buagi nu meri
rutuw.”
38 Jisas oyi simbe nindim nari, “Wandi,
tiqe aye ven nde tumone yeru kin tende po,
ei nge ninde anene wand bir kawo. Nge
puate te ningg bu gadi.” 39 Muq ni tiqe Galili
opu yeru kin tende opu mo, God yumbui
nyamb mirang kin baj manyi pe nar no,
wand bir nawo di ququ brequ wute nde
mas kin te puaq nand mo.

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi
nindig
Matyu 8:1-4; Luk 5:12-16

40 Wuti iri leprosi niraq kin ni nandi Jisas
nde sungomyu gure nawo, di Jisas quan
nganye pengu nindig nari, “Nu nge ghav
gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di
nge ghimbi mune oghi rise.”
41 Jisas ni wuti te quan nganye yawo
nitong, di si neq wundo, nait nase nari,
“Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi oghi
ghas!” 42 Di opu brequne num leprosi te
prene di mune oghi nas. 43 Di Jisas ni
wand ven yeri nindig pre tiqi nundog no.
44 Ni nari, “Nu yo wute aye yumbo ren kin
ningg simbe ndiny wayequ. Pudi yo nunon
ghimbi te prist nde bei ghand, di Moses
ningg lo ni wute mai puaq mand ningg umo
wase mande kin te ningg wuri kin pugrine
puq yen. Nu puq yen ei prist ni te muqond
di mari te nganyene nu num oghi pre.”
45 Pudi wuti te oyi no, raqene simbe simbe
no, di wand te vir ir wute nganye buagi
rutungu. Pugri bu Jisas ni munene tiqe ire
pe raqene nar no tuqui segi, pudi ni dabo
wute segi ye pe tende nas. Pudi wute tiqe
isis kin ni Jisas nde rundo rundone.

2

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig
Matyu 9:1-8; Luk 5:17-26

1 Ni nas nginy ninge pre tende dobu ni
munene Kaperneam no. Di wute rutungu
ni mune nambu nandi pre. 2 Wute nganye
buagi ruso baj iri pe rikur di Jisas wand
bir nawo. Ni baj te brene rind, di dabo
ngimrawu te ane brene. 3 Muq wute ninge
wuti quangi rind kin iri Jisas nde meri
mondo, di wute temi aye temi pu ni wuti te
meri. 4 Pudi wute quan di sunyi bre bu ni
wuti te Jisas nde tumo meri mondo ye tuqui
segi. Pugri bu ni mewo mo baj wam gri
gawo mamb di wuti nyinge nare tuqui segi
kin te sunyi anene gawo pe gri mi naghe
no. Ni gawo te Jisas yenu pe tuquine yembe
munduw. 5 Ni nei mamb Jisas wuti te sabi
nindig ye di Jisas ni nei te nundom pre, di
ni wuti nyinge nare tuqui segi kin te ningg
nari, “Mand, nu yumbo ur brequ guad kin
wand te puaq pre.”
6 Wute Moses ningg lo wute bei meny ye
ninge ni yumbo ren muqond di kin kin nei
pe mari, 7 “Pughe kin ningg wuti nen pugri
wand nand? Ni God wand brequ nindig!
Wuti iri yumbo ur brequ kin wand te puaq
nand tuqui segi, pudi God irine ni puq nen
tuqui.”
8 Pudi Jisas ni kin kin umbo pe pugri
nei mamb kin te nei namb pre, pugri bu
ni simbe nindim nari, “Nungoqi pughe kin
ningg pugri nei wamb? 9 Wand pughe ye
puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge
wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg
kari, ‘Nu yumbo ur brequ guad kin wand te

puaq pre,' o nge kari, 'Nu yes yewo, sunyi ghateri, di nyinge ghare yo?' 10 Pudi puq ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qi pe ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq nand ye gre rise." Muq ni wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg nari, 11 "Nge kari nu yes yewo, nunon sunyi ghateri, ghare baj pe yo."

12 Muq wute buagi ruqoind ruqoindne nes newo, brequne sunyi nateri di nyinge nare neyi ni no. Wute buagi te ruqond, puyene rind, di God ningg nyamb rindivi viyo riri, "Asi beghi yumbo ur pugri ye buqod segi."

Jisas ni Matyu ngam nirang
Matyu 9:9-13; Luk 5:27-32

13 Muq Jisas ni munene Galili wuye ngamo opu tende no. Wute nganye buagi ninde rundo, di ni God ningg wand bei neny. 14 Ni nyinge nare no no di wuti iri Livai Alpius ningg wo, ni wute takis materi kin baj pe tende nas nuqoind, di simbe nindig nari, "Nu nge nde ghawi." Muq Livai nes newo, Jisas nde dobu naru.

15 Di dobu Jisas ni Livai nde baj pe no, Livai ane mir mand. Tende puayi wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin nganye buagi Jisas di nikin wute ane tende ris mir rind. Te pugri wute te kin quan ni Jisas nde dobu ruru ye, pugri bu ni anene tende mir rind. 16 Parisi mingg wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni Jisas wute takis materi ye di wute yumbo ur brequ rind kin ane mir rind kin te muqond, di Jisas ningg wute te pengu mindim, "Pughe kin ningg ni wute takis materi kin di yumbo ur brequ rind kin ane mir rind?"

17 Jisas ni wand ren nutungu di simbe nindim nari, "Wuti num gureg segi kin ni dokta nde no tuqui segi, wuti num gureg kinne ei dokta nde no. Te kin pugrine nge wute yumbo ur tuquine puq ren yene kateri ningg gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni ningg bu gadi."

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig
Matyu 9:14-17; Luk 5:33-39

18 Muq Jon wute wuye nap kin ni ningg wute di Parisi ane ni mir uny yemu. Di wute ninge mandi, Jisas pengu mindig mari, "Pughe gri ate Jon ningg wute di Parisi mingg wute ane mir uny yemu, pudi nu wute ni mir uny yemu segi?"

19 Jisas oyi nand nari, "Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny, di kimand ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand masne kin tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi. Te pugri ni ane masne di ni chumbuai mand bu ni mir uny yemu tuqui segi. 20 Pudi otiwo wute ninge mandi wuti ngam no kin mitanyi mo ye ngeri te rindi ye. Tende puayi di ni yivany mare di mir uny yemu.

21 "Wuti iri ni chongo bidi urupui ire nitaqwi, chongo wuri ire bir wus kin pe nuaq wuso rang nimbiq tuqui segi. Ni pugri puq nen, tedi otiwo ni wuye nipiq di chongo bidi urupui kin te wute rundo, di asi kin te mune bir wus di gawo quan nganye yumbui wuse. 22 Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi. Ni pugri puq nen, tedi wain urupui te yindingi, di meme chongo yabe kin te bir nuaq, di ni teri ane brequ rise. Ni wain urupui meme chongo urupui pene nowi naghe tedi oghi."

Jisas nari ni Sabat kin puate
Matyu 12:1-8; Luk 6:1-5

23 Sabat kin nginy iri ningg Jisas nikin wute ane wit wuny mingine nyinge mare mo. Ni mo mo Jisas nikin wute ni mir kurem, bu ni wit yi ninge map me me nyinge mare. 24 Muq Parisi ni Jisas simbe mindig mari, "Muq nginy nen te Sabat kin nginy, pudi nu wute ni wit yi map me. Lo ni beghi yembe bad kin te ningg segi puq wund."

25-26 Jisas oyi nari, "Devit nikin wute ane mir kurem, mir segi, di ni God ningg baj pe nar no, bret God meng ningg mawo ris kin te nateri ne, di nikin wute ninge nem me. Bret ren kin te pristne me kin, wute aye me kin te lo segi puq wund. Tende puayi Abiatar ni prist mingg yumbui mingg yumbui ningg nas. Nungoqi wand ren buk pe wuqond segi bri?"

27 Muq ni wand aye ren mune simbe nindim, "God ni wute Sabat kin lo te rit rise sabi rindiny di Sabat yuwonne wuse ningg wute yembe nindiny segi. Pudi ni wute asine yembe nindiny pre muq Sabat kin nginy te naip no, ei tende puayi ni waghine ris di God nei rimbig. 28 Pugri bu wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni Sabat kin puate."

3

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi
Matyu 12:9-14; Luk 6:6-11

1 Muq Jisas ni munene God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no. Di wuti iri si kuti kin tende nas nuqoind. 2 Wute ninge ni Jisas kotim maind ningg ngim meri mand ye, pugri bu ni waghine Jisas yeng muang pu yemu. Ni yeng muang ei muqond muq Sabat kin nginy nen ningg ni wuti si kuti kin te sabi nindig oghi, tedi te ningg kotim maind ningg. 3 Muq Jisas ni

wuti si brequ kin te simbe nindig nari, “Nu ren ghandi wute buagi nde rar pe yeru.”

4 Di Jisas wute te pengu nindim nari, “Sabat kin lo pughe puq wund? Wute ghav bidiny yuwon pu ris, o wute unje pap? Wute ghav bidiny ei ris o wute bab riti?” Jisas ni pugri pengu nindim, pudi ni wand segine mas.

5 Jisas ni wute te ker ane nuqond nuqond, di ni God nei mimbig segi kin te ningg umbo mai riwo. Muq ni wuti si brequ ye te ningg nari, “Nu si tuqu kuso.” Muq wuti te ni si nituqu kuso di opu oghi. 6 Pugri bu Parisi ni God yumbui nyamb mirang kin baj te si miraq di meyi mi mo, wute Herot nde opu mase ye ninge ane mikur, Jisas mi nati ningg wand wand mare.

Wute quan wuye ngamo muang pe yeru
Matyu 12:15-16; Luk 6:17-19

7 Muq Jisas nikin wute ane tiqe te si miraq, di Galili wuye ngamo pe tende mo. Di wute nganye buagi Galili opu kin ni ruru. 8 Di wute buagi Judia kin, Jerusalem kin, Idumea kin, Jordan opu gri kin, di Tair di Saidon opu kin ni buagi ane Jisas yumbo yembe nindiny kin wand rutungu di Jisas nde rundo. 9 Wute nganye buagi nganye rundo, bu Jisas nikin wute te simbe nindim di ni bot woju ire miraq mandi, di ni tende newo no ei wute rindi ni imb rip tuqui segi. 10 Ni wute num kin nganye buagi nganye sabi nindiny, pugri bu wute num kin buagi ni Jisas rit nase ningg buid rip. 11 Ququ brequ wute nde yemu ye ni Jisas muqoind, di ni Jisas nde rar pene pombri mo mase di quan kumo mari, “Nu God ningg wo.” 12 Pudi Jisas ni quan nganye segi puq nindim ei ni God ningg wo te kin ningg wute aye simbe mindiny segi.

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo
Matyu 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Muq Jisas ni rand pe newo no, di wute ninde maru ningg nari kin te ngam niram mondo. 14 Di ni wute te nikin wute 12-pela ningg nap mo di aposel puq nindim, ei wute te ni ane nyinge mare di otiwo ni tiqi nundom mo wand bir mawo. 15 Di ni gre nem ei ni ququ brequ bub mare mo kin tuqui. 16 Ni wute 12-pela pu nap mo kin taq men: Saimon, di ni nyamb aye te Pita puq nindig. 17 Jems, Sebedi ningg wo, di ni kiqam Jon, ni nyamb aye nem kin te Boanerges. (Nyamb ven ni puate te “Kimereg kin pugri.”) 18 Di Andru, Pilip, Bartolomyu, Matyu, Tomas, Jems Alpius ningg wo, Tadius, Saimon ni Selot ningg wute tit kin iri, 19 di Judas Iskariot, wuti Jisas veri nde si pe ni nondo kin te.

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe yembe nand
Matyu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

20 Muq Jisas ni baj iri pe nar no, di mune pugrine wute nganye buagi rindi rikur, di Jisas nikin wute ane mir mand ye tuqui segi. 21 Nikin yavi ire ni wand buagi te rutungu pugri bu ni riri ni jebo nand di ni ruso ritanyi nikin baj pe ruso ningg.

22 Di wute Moses ningg lo wute bei meny kin Jerusalem pu mandi ye ni mari, “Belsebul ninde nas. Ni Belsebul, ququ brequ mingg yumbui, ni ningg gre pe ququ brequ puaq nand mo.”

23 Pugri bu Jisas ni ngam niram mondo, di kopuqu wand pe simbe nindim nari, “Pughe gri ei Satan ni nes newo nikin ququne bub nare mo? 24 Tiqe ire bir mawo kin kin mege, tedi tiqe te yequ tuqui segi. 25 Wute baj ire pe kin ni bir ruwo opu opu yeru, tedi ni yuwonne ris tuqui segi. 26 Di Satan nikin ququ bir mawo opu opu yemu kinne mari, tedi ni yuwonne mas segi, di ni gre te prene. 27 Wuti iri ni wuti aye iri gre quan rise kin ni baj bir nuang nar no yumbo nateri tuqui segi. Ni wuti gre quan rise kin te taq naimb pre, tedi ni baj bir nawo nar no yumbo sir nateri. 28 Nge nungoqi nganyene simbe guduq. Te pugri wute yumbo ur brequ mand di wand brequ mand kin mai te puaq ye tuqui. 29 Pudi wuti iri Ququ Yuwon Ye wand brequ nindig ye ni wand te puaq segi ye, wuti te ni yumbo ur brequ te kin ningg wand ninde vise vise te kin vise.”

30 Jisas ni pugri puq nand kin puate te pugri, wute te ni mari, “Jisas ni ququ brequ ninde nas.”

Jisas kumo di kiqam ninde rindi
Matyu 12:46-50; Luk 8:19-21

31 Muq Jisas ni kumo di kiqam ane Jisas ruqoind ningg rindi pu baj sange pe yeru, di wuti iri tiqi rundog nar no Jisas simbe nindig ei no ni nuqond. 32 Di wute buagi ninde ris ris rundo rindi kin ni simbe rindig riri, “Nu numo di niqam ane nu meri rutuw rindi pu dabo te yeru.”

33 Di Jisas oyi pengu nand nari, “Tughe nge moyu di nge qam?”

34 Muq wute ninde ris ris rundo rindi kin te rar neq wundo nuqond di nari, “Wute ren nge moyu di nge qam. 35 Wute tughe God nari kin pugrine puq ren ye ni nge qam di nge nyumbu di nge moyu.”

4

Wuti iri wit yi wuny mbe puraq nand kin kopuqu wand
Matyu 13:1-9; Luk 8:4-8

1 Jisas ni mune Galili wuye ngamo yumbui tende opu wand wute bei neny. Ni

yenu wand bei neny kin pe tende bot ire yequ. Di wute nganye buagi nganye rundo rikur ni quir quar rindig, pugri bu ni bot pe newo no nas, di wute buagi ni dabo jiji pe yeru, muq ni wand simbe nand. 2 Muq ni wand nganye buagi te kopuqu wand pene bei neny. Di tende puayi ni wand ire simbe nindiny kin te nari, 3 "Nungoqi wutungu! Wuti iri nikin wuny mbe no di wit yi puraq nand. 4 Ni puraq nand nand di mir yi ninge ngimne ir ri, di wapi rindi riq. 5 Ninge qi wet kin pe ir ri. Tende qi quan wus segi bu ni wamne ris, pugri bu ni brequne ruwi, 6 pudi nginy nawi, wit te nande namb di quari rimb. Te pugri ni tumuri quan maghe mo segi. 7 Mir yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di nyungo quat kin ni nambu wi ruso di ni yi riyi segi. 8 Di ninge qi oghi ye pe ir ri. Ni oghine ruwi di yi quan nganye riyi, puate ninge ni yi 30-pela, ninge 60-pela di ninge 100-pela."

9 Jisas ni kopuqu wand ven simbe nand pre di mune nari, "Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu."

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?

Matyu 13:10-17; Luk 8:9-10

10 Wute buagi rundo rikur Jisas wand bei neny kin te rutungu ye te ruso pre, di Jisas ni irine nikin wute 12-pela ane mas. Muq nikin wute di wute aye ni ane mas kin ni kopuqu wand puate te ningg Jisas pengu mindig. 11 Di ni simbe nindim nari, "Yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand suqo pu rise kin te God nungoqi nei neuq di nungoqi nei wumbiny tuqui. Nge kopuqu wand pe simbe gad ei wute wand nganyene kin rutungu yambu riri ye ni wandne rutungu pudi puate nei rimb segi. 12 Te ei ni rar rit rit pudi ruqond tuqui segi, ni ange ruaq rutungu pudi nei rimb segi. Eti ni nei rimb di God ningg ngim pe nyinge rire di God ni mai puaq nindiny." *[Ais 6:9-10]*

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand

Matyu 13:18-23; Luk 8:11-15

13 Muq Jisas ni simbe nindim, "Nungoqi kopuqu wand ven puate nei wamb segi bri? Tedi pughe gri ei nungoqi kopuqu wand aye te ni puate nei wumbiny? Ni puate taq pugri. 14 Mir yi wuny mbe puraq nand kin te God ningg wand. 15 Wute ninge ni God ningg wand riteri kin te ni ngim kin pugri mir yi ninde ir ri. Ni God ningg wand rutungu pre, di brequne Satan nandi wand ninde pu natevi nare no. 16 Wute ninge ni qi wet kin pugri mir yi ninde ir ri. Ni brequne chumbuai ane wand te ritevi. 17 Pudi ni tumuri quan maghe mo segi kin pugri, ni wand te kin nei pe ruwo vis nganye segi. Ni God ningg wand rutungu, pudi wute ninge wand te ningg brequ mindiny ningg mai isis meny kin tende puayi ni brequne ir righe. 18 Wit yi ninge nyungo quat kin pe ir righe kin te wute ninge wand rutungu kin pugri, 19 yumbo qi pe kin ningg yivany rirany, di yumbo quan rise ningg riri, di yumbo aye mune riteri yawo kureny kin nei te rindi. Yumbo ren ni nei imb ruany bu God ningg wand ni nde mir rire segi. 20 Pudi wit yi qi oghi ye pe ir ri kin te wute wand rutungu, umbo pe ruwo vis di mir quan rire, ninge ni yi 30-pela, ninge 60-pela, di ninge 100-pela kin pugri."

Wuti lam nindiq pre os pe but niraq kin kopuqu wand

Luk 8:16-18

21 Jisas ni wand aye mune simbe nindim nari, "Wuti iri lam niraq nandi os pe but niraq o ede nambu neq wur ye bri? Yewo, ni puq nen segi, pudi ni lam te nikin wus kin sunyi pe raqene nuaq wus di ti nase. 22 Te pugri yumbo suqo pu rise ye te otiwo raqe ei ruso wute buagi nei rimb, di yumbo but pu rise kin te otiwo raqene ei rise. 23 Wuti iri ni wand nutungu kin tuqui tedi ni ange nuaq ei wand ren nutungu."

24 Ni mune simbe nindim nari, "Nungoqi wand wutungu kin te oghine nei wumbiny. Nungoqi pughe gri wute aye yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe wundiny pu, tedi God oyi mune nungoqi pugrine simbe nunduq, di nungoqi mune quan nganye. 25 Te pugri wuti God ningg wand asi nutungu kin nat vise ye te otiwo God ni aye neng, pudi wuti God ningg wand nutungu kin te menare viso, tedi God ni wuti tende wand puch nganye vise kin te mune natevi."

Mir yi kin kopuqu wand

26 Jisas ni kopuqu wand aye mune simbe nand nari, "Yumbo buagi God nde si nambu rise kin te wuti mir yi puraq nand kin pugri. 27 Burpoq di yambgriq ni ruqo nase o nes pu nas, mir yi te ruwi di yumbui ruso pudi ni pughe gri puq ren kin te ni nei namb segi. 28 Ni nikinne qi pe pu ruwi, ni riwo ruso raqe rimb, kis rimb di yi riyi. 29 Mir yi nguan kin tende puayi wuti te ni mame bidi neti nowi, no mir di nawo, te pugri mir bi nawo kin ngeri te rindi pre."

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand

Matyu 13:31-33; Luk 13:18-19

30 Muq Jisas wand aye mune simbe nand ningg di ni nari, "Wute God nde si nambu ris kin te ningg pughe puq ei bad? Kopuqu wand pughe ye ei te ane tuqui? 31 Wute God nde si nambu ris kin te mastet yi kin pugri.

Mastet yi te wokuandi nganye nyumo yi buagi aye nungoqi kuan wawo kin ni ane tuqui segi. 32 Pudi otiwo mi righe pre, di ni ruwi kin ni minye ninge wuny mbe mi righe kin ane tuqui segi, ni quan nganye yumbui, ni nyumo kin pugri. Ni muange te yumbui di wapi rindi nyumo tende nambu rir ris kin tuqui."

Jisas ni kopuqu wand pene simbe nand
Matyu 13:34-35

33 Jisas ni pripri kopuqu wand ren kin wute rutungu nei rimbiny kin tuqui ye tende pene God ningg wand simbe nand. 34 Ni wand ire raqene simbe nand segi, ni pripri kopuqu wand pene simbe nand. Pudi ni nikinne nikin wute ane mas kin tende puayi ni mune kopuqu wand buagi te nitari riti.

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre
Matyu 8:23-27; Luk 8:22-25

35 Nginy te ninggne yuram Jisas ni nikin wute te simbe nindim nari, "Wandi wuye ngamo pe ruso ruwo opu gri tende po." 36 Muq ni wute buagi te si mare yeru, di Jisas ni bot pe pugrine nas di opu gri mo ningg. Tende puayine bot aye ninge anene ruso. 37 Ni mo mo nyumurighi yumbui naghe di wuye seme gub bot pe kuyo kughe di bre ningg tumo. 38 Jisas ni bot dobu gri tende ngawu pilo pe ninjeny di ruqo pu nase. Di nikin wute mondo buraq mindig di simbe mindig mari, "Tisa, nu beghi wuye pe paghe po ningg bri kuari?"

39 Muq Jisas nes newo nyumurighi te simbe nindig nari, "Nu muq prene!" Di wuye bir bir gudi kin te ningg nari, "Nu waghine ghase!" Di nyumurighi naghe kin te pre di wuye mune waghine kuse.

40 Muq nikin wute te simbe nindim nari, "Nungoqi pughe ningg wune wamb? Nungoqi God nei wumbig segi bri?"

41 Ni te muqond wune mamb di oyi oyi pengu mand mari, "Wuti nen tughe? Nyumurighi di wuye ane ni wand simbe nand kin te irepene rutungu!"

5

Jisas wuti ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindig
Matyu 8:28-34; Luk 8:26-39

1 Ni wuye ngamo misiq opu gri mo di Gerasa mingg qi puch pe tende mo mar. 2 Jisas ni bot pe pu nati ni, jiji pe newo no pune wuti iri matmat pe pu Jisas nde nandi. Wuti nen te ququ brequ ninde yemu. 3 Ni matmat pe nase, di wute mait nase taq maimb ye tuqui segi. Piyi ni sen pe taq maimb ningg pudi tuqui segi. 4 Te pugri ni pripri mait nase nyinge si ane sen pe taq mimbig, pudi ni sen te wurigh namb pend, di ain nyinge ap muang pu rise kin te paqe nawo. Ni quan nganye gre nand di wuti iri ni segi puq nindig tuqui segi. 5 Burpoq di bogisumb ni matmat di rand pe tende nari, di wet nateri nikin ghimbine pend nawo nawo nas.

6 Wuti te ni wonjine yenu, rar neq wundi Jisas nuqoind, di vig namb nandi Jisas nde rar ngimine sungomyu gure nawo. 7 Di ni quan kumone nari, "Jisas, God wam nganye nas kin wo, nu nge pughe sin kuegh ningg? God nde nyamb pe nge unje ghaip segi ningg wand gre yeny." 8 Te pugri Jisas ni asine nari, "Ququ brequ, nu wuti nen nde pu gheyi yi."

9 Muq Jisas ni pengu nindig nari, "Nu nyamb pughene?"

Di wuti te oyi nand nari, "Nge nyamb te Ami, te pugri beghi quan pas." 10 Di ni Jisas pengu nindig nindig ei Jisas ni bub nare aye pe mo segi.

11 Ni yemu pe tende tumone te rand woju iri yenu, di pu quan rand qunambe tende mir rind rind yeru. 12 Di ququ brequ wuti tende mar mas kin ni Jisas ningg mari, "Nu beghi pu pe tende tiqi ndog po, nu beghi rar ndomu pu pe tende par po." 13 Jisas ni ngiq nindim di ni wuti te si meri meyi mi mo, pu pe mar mo. Pu tit te tausen teri kin pugri, di ni buagi ane vig rimb rand wari pe te righe ruso, di wuye ngamo pe ir righe, wuye riq di riti.

14 Wute pu yeng muany kin ni te muqond, di vig mamb mo tiqe yumbui di tiqe wo aye pe tende mo, yumbo ren kin ningg simbe mand. Di wute buagi ruso yumbo te ruqond ningg. 15 Ni ruso Jisas nde ritari righe, di ni wuti ququ brequ nganye buagi ninde mar mas kin te nas ruqoind. Ni nei mune yuwon rise di chongo nare righe pu nas ruqoind. Ni quan nganye wune rimb. 16 Wute yumbo te ruqond kin ni wuti ququ brequ buagi ninde mas kin ni pughe sin reng kin te ningg simbe rind. Di pu ningg anene simbe rind. 17 Di ni Jisas ni mong puch ni ris kin opu te si nare ningg simbe rindig di quan nganye buid rip.

18 Jisas ni bot pe newo no, di wuti ququ brequ buagi ninde mas pudi muq oghi kin te ane no ningg nari. 19 Jisas ni wuti te ngiq nindig ane no segi, pudi simbe nindig nari, "Nu nunon tiqe yo, di nunon yavi ire te Yumbui ni yembe yumbui nganye nand di nu pughe gri yawo nitow kin te simbe ndiny." 20 Muq wuti te no di tiqe yumbui 10-pela Jordan pu nginy nawi opu yeru kin tende no, di Jisas ni pughe gri ghav nindig kin te ningg simbe nand. Di wute buagi ni puyene rind.

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo

Matyu 9:18-26; Luk 8:40-56

21 Jisas ni munene bot pe newo no, wuye ngamo te nisiq opu gri no, di wute nganye buagi rundo rikur. Ni wuye ngamo qunambe tende opune yenu, 22 di wuti iri nondo. Wuti te ni nyamb Jairus ni God yumbui nyamb mirang kin baj te kin ye quayi kiyi iri. Ni Jisas nuqoind, di nondo Jisas nde nyinge tingi sungomyu gre nawo nase, 23 di nari, "Nge wo num kurew, wuti ningg tumo. Nu ghandi, nge wo si yew kuyo ei ni num oghi di wus."

24 Di Jisas nondo temi mo. Wute nganye buagi Jisas nde dobu ruru, di yeru yeru rundo rindi. 25 Di nyumbueg ire ni asine uny chiraq yequ ruso ber 12-pela pu wuwo kin ni anene tende yequ. 26 Ni dokta nganye buagi nganye mandi sabi munduw di ni dokta puq mew kin te ningg mai quan wure. Ni wet bidi buagi mewure ruso omo wuwo, ni mune oghi segi pudi ni quan nganye puq rew. 27-28 Ni wute Jisas ningg simbe rind kin te wutungu, di Jisas nde dobu gri wuwi. Ni wute buagi aye tende mingi wuru di ni nei wumb kin wuri, "Nge ni chongone kiting rise, tedi nge oghi." Ni pugri nei wumb di si weq wundo Jisas chongo te wut rise. 29 Ni pugri puq wen di opu brequne ni uny te prene, di ghimbi pe wutungu kin te ni mai te muq yuwon pre.

30 Di tende puayine Jisas ni nutungu kin te gre ninge ninde pu riyi ri. Ni tindi nandi di pengu nand, "Tughe nge chongo nat rise?"

31 Di nikin wute oyi mari, "Wute nganye buagi nganye ruwi tumo yeru kin te guqod o segi? Pughe ningg wute nu chongo rit rise kin te ningg pengu guad?"

32 Pudi Jisas ni wute pughe ye ni chongo wuting rise kin te nundoq ningg rar nat natne. 33 Muq nyumbueg te ninde yumbo pughe sin ren kin te nei wumb, di wune ane wuso Jisas nde nyinge tingi pombri wuso buyaq buyaq wuse, di ni pughe sin rew kin te simbe wund. Ni wand ninge suqo wure segi. 34 Di Jisas ni simbe nunduw nari, "Nge wo, nu nonne nei guab kuari nu nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu oghi. Nu umbo yuwon pu kuse di yo, nu mai kuraq kin te muq prene."

35 Jisas ni wand nand nandne yenu wute ninge Jairus, wuti God yumbui nyamb mirang ye baj kin quayi kiyi iri, ninde baj pe pu mandi di mari, "Nu wo wuti pre. Tisa segi tanyi yo wayequ."

36 Pudi ni wand wandne yemu Jisas ni wand pend nuam di Jairus ningg nari, "Nu wune ghamb wayequ. God ne nei mbig gre."

37 Jisas ni wute aye te si nare yeru, di ni Pita, Jems di Jems ni kiqam Jon pugri pune natemi, ni ane mo. Ni wute buagi aye ruso kin te ningg ni segi puq nand. 38 Ni mo Jairus nde baj pe mitari righe, di Jisas nuqond wute buagi ruso rikur quan kumo quanji rind di riri riri nyuw rip. 39 Ni nar no di simbe nindiny nari, "Nungoqi pughe kin ningg quanji wand nyuw wap? Wo wen wuti segi, ni ruqo wuse." 40 Jisas ni pugri simbe nindiny, pudi ni oyi Jisas wur ring.

Muq Jisas ni tiqi nundony riyi ri ruso pre, di wo kiyi, wo kumo di nikin wute temi ire pu ni ane mo kin tene nateri di wokuandi wuse kin sunyi pe tende rir ruso. 41 Jisas ni si nituw kuse, nitaqwi di nari, "Talita kum." (Wand ven ni puate te pugri, "Nyumbueg wo! Nge nu ningg kari yes yewo.") 42 Muq wo te opu wes wiyo di nyinge wure wuso wundi. Nyumbueg wo te ber 12-pela kin pugri. Wute buagi ni te ruqond di puyene rind. 43 Jisas ni simbe nindiny ei ni puq nen kin te ningg wute aye simbe rindiny segi, di simbe nindiny ei wo te mir ninge rew wuq.

6

Wute Nasaret kin Jisas dob reng

Matyu 13:53-58; Luk 4:16-30

1 Jisas ni Jairus nde baj pe pu neyi ni nikin tiqe no. Di nikin wute ni anene mo. 2 Sabat kin nginy te ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende wand bei neny. Wute nganye buagi rindi Jisas wand nand kin te rutungu puyene rind di kin kin pengu rind riri, "Wuti nen ni wand di nei yuwon kin ren muai pu nateri? Wuti tughe ni yumbo ren bei nindig di ni yumbo ur gre ye yembe nindiny? 3 Kapenta tene bri nen? Wuti nen Maria ningg wo, di Jems, Joses, Judas di Saimon ni kise bri? Di ni kunyumbu ni beghi ane ren pas." Di ni Jisas yambu rireng.

4 Di Jisas ni simbe nindiny nari, "Propet iri nikin tiqe pene, nikin yavi ire di nikin nde baj pene wute ni nyamb rindivi viyo segi. Wute buagi aye ni nyamb rindivi viyo." 5 Di Jisas ni yumbo ur gre kin ninge yembe nindiny tuqui segi, pudi wute num kinne ire ire si neny riwo di ni num oghi. 6 Di Jisas ni wute nikin tiqe pe kin ni God nei rimbig segi kin te ningg puye nand.

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nundom mo

Matyu 10:5-15; Luk 9:1-6

Muq Jisas ni tiqe woju tende tumone yeru kin tende nar ir wand bei neny neny. 7 Di ni nikin wute 12-pela pu te nari mondo, ququ brequ puaq mand kin gre nem di temi temi tiqi nundom mo.

8 Ni mo segine di Jisas ni yeri nindim nari, "Nungoqi nyinge ware wo kin tende

yumbo ninge ware wo wayequ. Nungoqi mir tami yumbo sir wi rise kin di wet bidi te kin ware wayequ, omone nganye ei wo. Di botune ei ware. 9 Nungoqi sune ei wate riwo pudi chongo aye ware wayequ. 10 Nungoqi baj ire pe wo tedi baj te ninggne ei was was otiwo tiqe te si wuraq di tiqe aye pe wo. 11 Di nungoqi tiqe ire pe wo muq wute tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi segi, di nungoqi ningg wand mutungu yambu mari, tedi nungoqi tiqe te si wuraq kin tende puayi nyinge pe kin qusuqu te buraq wand. Nungoqi puq wen ei wute tiqe te kin ruqond ei nei rimb ni nungoqi ritaqu wowi segi kin te ningg ni yumbo ur brequ rind pre."

12 Muq ni mo wand bir mawo ei wute nei rire ritinde. 13 Ni ququ brequ nganye buagi wute nde yemu kin te puaq mand di wute num kin nganye buagi wel nyang mimbiny di ni num oghi.

Jon wute wuye nap kin ni mi nati
Matyu 14:1-12; Luk 9:7-9

14 Jisas ni nyamb yumbui vise di wute buagi nei rimb. Wute ninge riri, "Jon wute wuye nap kin ni nati pre mune nes newo, pugri bu yumbo ur gre ye yembe nindiny kin gre ninde rise." Di Herot ni te nutungu.

15 Ninge riri, "Ni Elaija." Di ninge riri, "Ni propet iri," puq rind rindne, di riri ni propet asi nganye mandi kin pugri ye iri.

16 Pudi Herot ni wand ven nutungu di ni nari, "Te Jon wuti nge kari gibe di muang kin ni mune nes newo pre!"

17-18 Te pugri Herot asine Herodias nitaqi. Herodias te Herot ni kiqam Pilip ni ngam, di Herot ni puaq nindiq nitaqi. Di Jon ni te kin ningg Herot simbe nindig nari, "Nu niqam ningg ngam kutaqi kin te lo ni te kin ningg segi puq wund." Di te kin ningg Herot nari Jon mait nase di taq maimb pu yenu. 19 Di Herodias ni Jon wand simbe nand kin te ningg umbo ker wuwo di wi nati ningg. Pudi ni Jon wi nati kin tuqui segi, 20 te pugri Herot ni nei namb Jon ni yumbo ur tuquine puq nen di ni wuti yuwon nganye, pugri bu Herot ni Jon wune nimbig di nari mi nati segi. Herot ni Jon wand nand nutungu kin te ningg ni nei mai viyo, pudi ni wand nutungu yawo gureg.

21 Herodias ni asi Jon wi nati ningg wuri kin te muq ni ngim wuse. Di ren kin te pugri: Herot ni asi kumo wuri wundi ye nginy te muq nandi pre, di tende puayi Herot ni nikin te wute nyamb kin di ami mingg yumbui di wute nyamb kin aye Galili opu kin te ni mar ane mir mand. 22 Di ni mir mand mand mas kin tende puayi Herodias ni wonyumbu wuso ni mir mand mand mas kin pe tende yuwo nyinge wuwo di Herot di wute ni ane mir mand kin ni quan nganye chumbuai mand.

Di Herot ni nyumbueg wo te ningg nari, "Nu yumbo pughe kin kuateri yawo kurew kin te nge pengu ndigh, tedi nge nu kew ye." 23 Di ni God nde nyamb pe wand te gre neny di nari, "Piyi nu yumbo buagi nge nde si nambu rise kin te nu cham kuateri ningg kuari, te nge nu kew ye."

24 Muq nyumbueg wo te wuso di kumo pengu wunduw, "Nge yumbo pughe ningg ei kari?"

Di kumo wuri, "Nu yo ghari 'Jon wute wuye nap ye ni ngawu ei di ghowi nge yegh'."

25 Muq nyumbueg wo te brequne king nde wuso di wuri, "Nu muqne ei Jon wute wuye nap ye ni ngawu nyeng pe ghowi naghe pre yegh."

26 King ninde nei pe yuwon rind segi pudi ni asine wute ni ane mir rind kin ninde rar pe wand gre neny pre pugri bu muq ni segi puq nand ye tuqui segi. 27 Di king ni soldia king baj yeng muang pu yemu ye te iri wand yeri nindig pre tiqi nundog no ei Jon ngawu neri nandi. Di wuti te no Jon taq pune yenu ngawu di nuang, 28 nyeng pe nowi naghe pre neri nandi. Ni neri nandi nyumbueg wo te new di ni wuti nowi kumo wew. 29 Jon nikin wute ni te mutungu di mandi Jon meti nowi meri mo ngamo pe mowi yenu.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Matyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15

30 Jisas nikin aposel tiqi nundom mo kin te mune mandi di Jisas meng kur mondo mandi pu mas di ni mo yumbo buagi puq men kin te Jisas simbe mindig. 31 Di wute nganye buagi ni Jisas nde mandi di mo, pugri bu Jisas nikin wute ane mir mand kin tuqui segi. Di Jisas nikin wute te simbe nindim nari, "Nungoqi ne waghine wandi nge ane mong wute segi ye pe po ei waghine pas yawotuan."

32 Muq ni nikin bot pe mewo mo di mong wute segi ye pe tende mo. 33 Pudi wute nganye buagi tiqe buagi kin ni bot pe mo kin te ruqond. Di ni bot te rundoq ripiq wuso di nei rimb te Jisas nikin wute ane. Di wute buagi ni nyinge pene vig rimb sunyi ni mo kin pe tende ye ruwo rinde pu ris. 34 Jisas ni nikin wute ane mo mitari righe di wute nganye buagi nganye ris muqond. Di Jisas ni yawo nitony, te pugri ni sipsip wuti sipsip yeng nuany ye segi nikinne yeru kin pugri yeru. Pugri bu ni wand nganye buagi nganye bei neny.

35 Pudi nginy te yuram bur pre pugri bu Jisas nikin wute mondo Jisas ningg mari, "Mong ven nde opu te wute segi, di muq yuram bur nganye. 36 Wute ren tiqi ndony

ruso, ei te rundo tiqe ninge tumone pugri yeru kin pe tende rundo mir wong rind riq."

37 Pudi Jisas oyi nand nari, "Nungoqi ei mir weny riq."

Di ni mari, "Wute ren quan nganye bu wuti iri yembe nand ruso irew 8-pela pre di wet bidi te irepene nawo righe, tedi wute buagi ren ningg bret wong nand neny riq tuqui. Nu kuari beghi wet bidi pugri pu ei mepare ruso di bret wong bad wute ren peny?"

38 Di Jisas nari, "Nungoqi bret pughe gri pu rise? Wo wuqond."

Ni mo di bret 5-pela pu di umo teri ane rise muqond di mandi Jisas simbe mindig mari, "Bret 5-pela pu di umo teri."

39 Di Jisas ni simbe nindim mo wute te simbe mindiny nyungo pe tende ris. 40 Muq ni kin kin ris, ninge 100 di ninge 50, te te ris ris ruso. 41 Jisas ni bret 5-pela pu umo teri ane nateri, wam rar neq wiyo, God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Muq nikin wute te nem mare mo wute buagi meny. Di umo teri te mune pugrine bir nawo nem mare mo wute buagi te meny. 42 Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq. 43 Di Jisas nikin wute ni mo bret di umo cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand. 44 Wute buagi ane mir rind ye te manyi mand kin te quayine ni 5 tausen kin pugri.

Jisas wuye wam nyinge nare no
Matyu 14:22-33; Jon 6:16-21

45 Ni mir rind prene di opu Jisas nikin wute simbe nindim at pe mewo mo di ye mawo Betsaida mo, di Jisas ni tene yenu wute buagi te tiqi nundony nikin tiqe ruso. 46 Jisas ni tiqi nundony ruso pre, di ni rand pe newo no ei God temi wand ningg.

47 Bur ir kui kin tende puayi Jisas nikin wute ni wuye ngamo mingi yemu pre, di Jisas irine dabone yenu. 48 Di Jisas ni nuqond pre te pugri nikin wute ni mo kin opu te nyumurighi nandi, pugri bu ni bot miraq mo kin tuqui segi. Di yambgriq tumo Jisas ni wuye wamne nyinge nare nikin wute nde nondo. Ni nondo dob nem no ningg tumo. 49 Ni rar meq wundo muqoind pudi ni nei mamb kin mari te wuye wariwo, di wune mamb mari mari. 50 Ni Jisas muqoind di quan wune mamb.

Di Jisas ni brequne wand meniram nari, "Nungoqi gre pu yequ. Wune wamb wayequ, ngene bu gadi." 51 Muq ni bot pe newo no, nyumurighi opu prene di nikin wute ni quan nganye puye mand. 52 Te pugri ni nei imb ruam di ni bret wute buagi meny riq kin te nei mamb segi.

53 Ni wuye ngamo yumbui te misiq Genesaret tende mo mar di tende bot sare wuq muaw pu yequ. 54 Ni bot si miraq meyi mi di wute Jisas ruqoind rip no pre. 55 Di ni vig rimb tiqe buagi te ruso wute num kin nyembe pe ruwo righe rire di Jisas ni muainde nas rutungu kin tende ruso. 56 Di Jisas ni tiqe buagi tiqe yumbui tiqe woju o tiqe aye wonji yeru kin tende no, te wute num kinne rire rindi maket sunyi pe ruwo rise. Di ni Jisas pengu rindig ei wute num kin ni Jisas ningg chongo cheq te ritiq wuse ei ni num oghi ningg. Di wute buagi ni chongo riting wuse kin te ni num oghi.

7

Beghi koku mingg wand God ningg wand ane tuqui segi
Matyu 15:1-20

1 Muq Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny kin ninge Jerusalem pu mandi ye, ni Jisas yenu pe tende mikur pu yemu. 2 Ni Jisas ningg wute ni si wuye map segine mir mand kin te muqond. Te pugri Juda ni mari ni mir mand kin puayi te si wuye map segi tedi ni si uny. 3 Parisi di Juda buagi aye ni pripri si wuye rip di mir rind. Ni pugri puq ren ei kuqo mingg yumbo ur te rit rise. 4 Ni maket pe ruso pu rindi, te ni si wuye rip di mir buagi rire rindi kin te wuye rip pre muqdi riq. Di ni yumbo ur aye isis kuqo nde pu riteri kin te rit rise gre. Yumbo ur ren kin te kap wuye rip, os, nyeng di yumbo aye te kin wuye rip. 5 Pugri bu Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni Jisas pengu mindig mari, "Pughe kin ningg nunon wute ni koku mingg yumbo ur te memare ruso di si wuye map segine mir mand?"

6 Di Jisas ni oyi nindim nari, "Nungoqi wutaqu umbo pe nei brequ bre pu rise muq nange vingg wute rundoqu ninggne yumbo ur yuwon ye wand. Asi propet Aisaia ni nungoqi ningg nari ye te nganyene nand. Ni nari,

'Wute men ni mim pe nge yumbui nyamb miragh, pudi ninde umbo pe nge nei mimbigh segi. 7 Ni nge yumbui nyamb miragh ye te ghav rindim segi, te pugri ni wute gri lo yembe mindiny kin te oyi God ningg lo kin pugri wute bei meny.' *[Ais 29:13]*

8 Nungoqi God ningg lo te meware ruso di wute gri lo yembe mindiny kin te wat rise gre.

9 "Nungoqi God ningg lo te meware ruso ei nuqo ningg yumbo ur te God ningg lo kin pugri wat rise ye te quan nganye nei wamb. 10 Te pugri Moses nari, 'Nungoqi nuyi numo ningg wand te irepene ei wutungu,' di 'Wuti tughe kiyi o kumo wand

brequ nindiny tedi wi nati.' *[Kis 20:12; 21:17]*
11 Pudi nungoqi wute simbe wundiny wari
wuti iri yumbo ninge kiyi o kumo ghav
nindiny ningg, pudi ni simbe nindiny nari,
'Nge yumbo nungoqi ghav guduq kin ren
te God geg ningg kiping ruso pre,' tedi ni
kiyi o kumo yumbo ninge neny segi. 12 Ni
pugri puq nand tedi nungoqi wuti te rar
wuqoind yumbo ninge kiyi o kumo neny
segi. 13 Te kin ningg nungoqi non nuqo
mingg chuqo yembe wundiny kin tende gri
nungoqi God ningg wand te meware ruso.
Nungoqi yumbo ur pugri kin nganye buagi
nganye puq wen pre."
14 Muq Jisas ni wute buagi te ningg nari
ninde rundo di simbe nindiny nari, "Nun-
goqi buagi ane ange waq nge wand simbe
gad kin ven wutungu di nei pe wawo vis.
15-16 Yumbo dabo pu wuti iri nde rir ruso
kin ni wuti te unje rip segi. Pudi yumbo
wuti nde nei pe pu riyi ri kin te ni unje
rip."*
17 Jisas ni wute buagi te si nare pre di
baj pe no, muq nikin wute ni kopuqu wand
ven kin puate te ningg pengu mindig. 18 Di
Jisas ni pengu nindim nari, "Pughe gri ate
nungoqi mune nei wamb segine? Te pugri
yumbo ninge dabo pu wuti iri nde rir ruso
kin te ni unje rip segi. 19 Te pugri yumbo
ninde mim pe gri ne righe ruso kin te mune
umbo che nawo ruso, ninde nei pe ris segi."
(Ren kin te Jisas ni mir buagi ni God nde rar
pe yuwon kin te ningg nari.)
20 Jisas ni wand aye mune simbe nand
nari, "Yumbo wuti nde wabe gri rise pu
dabo riyi ri kin te ni unje rip. 21 Te pugri
umbo pe yumbo ur buagi ren rise: nei
brequ, quayi nyumbueg ane segi segi rise
kin nei, nyungu kin nei, wute mamb riti
kin nei, wute ngam ruso kin wute aye
ane rise kin nei, 22 qi pe kin yumbo quan
nei mimbiny, wute brequ mindiny, wute
wandoqi mindiny kin nei, yumbo ur brequ
isis puq men kin nei, wute aye yumbo
yuwon kin rise di te ningg ker mawo, wute
aye nyamb brequ mindiny, nikin nyamb
mindiri ruwo, di wute nei yuwon ye rise
segi kin pugri mas. 23 Yumbo ur brequ
buagi ren kin nei te wuti nde umbo pe pu
dabo riyi ri. Di yumbo ren kin ni wuti te
unje rip."

Nyumbueg Ponisia opu kin Jisas nei wumbig
Matyu 15:21-28

24 Muq Jisas ni mong te si nare di no tiqe
ire tiqe yumbui Tair mingg qi pe yequ kin
tende no. Di ni no baj ire pe nar no ei suqo
no, te pugri ni tende nas kin te wute nei
rimb ni yambu nari. Pudi ni suqo no kin
tuqui segi. 25 Te pugri, brequne nyumbueg
ire ni Jisas nondo kin wand wutungu. Di
ni kuwonyumbu ququ brequ ninde nas.
Pugri bu ni wundo Jisas nde muange tingi
wuse. 26 Nyumbueg te ni Grik wand wund
kin. Di ni kumo te Juda segi, ni wute tit
Ponisia puq munduw ye te kin, ni Siria ris
ye. Di ni tende wuraq wundi. Ni Jisas simbe
wundig ei ni ququ brequ kuwonyumbu
nde yenu kin te puaq naind no.
27 Nyumbueg te Juda segi kin bu Jisas ni
simbe nunduw nari, "Beghi wo rar buqod
mir ni riq yawo kureny kin te riq. Te pugri
beghi wo ni mir te nyombui mepirany
rundo riq kin te oghi segi."
28 Nyumbueg te oyi wund wuri, "Yumbui
te nganye, pudi nyombui nyembe nambu
rise kin ni oyi wo ningg mir di ir righe kin
te riq yuwon ruany."
29 Muq Jisas ni nyumbueg te simbe nun-
duw nari, "Nu pugri oyi guad ye te ningg
bu muq nu yo. Ququ brequ ni nu wo te si
niraq pre."
30 Ni mune nikin baj pe wuso di ni ku-
wonyumbu sunyi pe ruqo pu wuse wun-
doq, di ququ brequ ni si niraq no pre.

Wuti iri wand nand segi di ange tuq rimb kin mune oghi
Matyu 15:29-31

31 Muq Jisas ni Tair mingg mong puch
te si nare di Saidon mingine newo naghe
Galili wuye ngamo opu tende no. Ni no
kin te tiqe yumbui 10-pela pu yeru ye tende
mingine no. 32 Tende wute ninge wuti iri
ange tuq rimbig di yuwonne wand nand
tuqui segi kin te mitanyi Jisas nde mondo.
Di ni Jisas ningg mari ei wuti te si neng
kuyo ningg.
33 Muq Jisas ni wuti te irine nitanyi
wute buagi te si mare di kring mo pu aye
pe yemu, di Jisas ni wuti tende ange pe
si suramb ange gawo pe opu opune ni
mindighe. Di ni si tumuepu te som nuang
di wuti te minjuq te niting nase. 34 Ni nginy
tu wam rar neq wiyo, di chi nateri muq
nari, "Epata." (Wand puch ven ni puate te
pugri, "Bi yo.") 35 Muq wuti te ni ange mune
oghi rise, di ni minjuq mune yuwon nand
di yuwonne wand nand.
36 Jisas ni wute yumbo ni puq nen ruqond
kin te ningg wute aye simbe rindiny segi
puq nindiny. Pudi ni quan nganye segi
puq nindiny, di ni oyi yumbo ruqond kin
te ningg wute aye quan simbe rindiny.
37 Wute buagi te ningg quan nganye puye
rind. Di ni riri, "Ni yumbo buagi yuwonne
puq nen. Ni wute ange tuq rimbiny kin te

* **7:15-16:** Buk ninge yabe kin ni wand ren jiju rind: "Wuti iri ni wand nutungu kin tuqui tedi ni ange nuaq ei wand ren nutungu."

tuq bi nawo ruso, di wute wand rind segi kin te sabi nindiny wand rind.”

8

Jisas ni wute 4 tausen pela pu mir neny
Matyu 15:32-39

1 Tende puayi wute buagi aye mune rundo Jisas nde tende rikur. Ni yeru ruso di mir rind kin mir segi. Di Jisas nikin wute ningg nari mondo di simbe nindim nari, 2 “Nge wute ren yawo kutony, te pugri ni nge ane pas nginy temi ire pu, di ni mir segi. 3 Ninge wonji pu rindi di nge ni tiqi gudony ruso, tedi ninge mir ningg ngimi te rar ori riti ye.”

4 Di nikin wute ni oyi mari, “Pudi beghi mong wuye di nyumo segi ye pe ven yembu, di wute quan nganye, pugri bu wuti iri wute buagi ren bret neny ye tuqui segi.”

5 Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Nungoqi bret pughe gri pu rise?”

Ni oyi mand mari, “7-pela pu.”

6 Di Jisas ni wute buagi te simbe nindiny qi pe ris. Muq ni bret 7-pela pu te nateri, God chumbuai nindig pre, bir nawo nikin wute te nem, ei ni mare mo wute buagi te meny. 7 Ni umo woju ninge ane rise, di te mune pugrine, God chumbuai nindig pre di nikin wute nem di simbe nindim mare mo wute buagi te meny. 8 Wute buagi te riq di mir rimbiq. Di Jisas nikin wute ni mir cham te mune materi imbi pe mawo righe ruso di imbi 7-pela pu bre mand. 9 Wute buagi te manyi mand kin te quayine te 4,000 kin pugri tende mas. Jisas ni wute buagi te tiqi nundony ruso, 10 di ni nikin wute ane bot pe mewo mo di Dalmanuta opu tende mo.

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny
Matyu 12:38-42; 16:1-4; Luk 11:29-32

11 Muq Parisi Jisas maip mi newo ningg ni nde mandi. Ni pengu mindig ei ni wam kin yumbo ur gre kin ire bei nand muqond. 12 Ni quan kumo chi nate ruso di nari, “Pughe kin ningg wute muq ven nde puayi mas kin ni yumbo ur gre ye muqond ningg mari? Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute muq ven nde puayi mas kin ni yumbo ur gre ye ninge muqond segi ye.” 13 Muq ni si nare yemu bot pe mune newo no di wuye ngamo misiq opu gri mo.

Parisi Herot ane ni mingg yis kin kopuqu wand
Matyu 16:5-12

14 Jisas ningg wute ni nei gheri map di bret ninge mare segine mo, pudi irene miraq mo pu bot pene wuse. 15 Muq Jisas ni yeri nindim nari, “Nungoqi rar wat yuwon, Herot di Parisi ni mingg yis te ningg yeng wawo yuwon.”

16 Muq ni kin kin wand mand mari, “Beghi bret segi bu ni puq nand.”

17 Pudi ni wand wand mare kin te Jisas ni nei namb pre, pugri bu ni pengu nindim nari, “Nungoqi pughe kin ningg wari nungoqi bret segi puq wand? Nungoqi yumbo te kin wuqond o nei wamb segine bri? Nungoqi nei rise segi bri? 18 Nungoqi rar rise pu muq wuqond segi, o ange rise pu muq wutungu segi bri? Di nungoqi ren nei wamb segi bri? 19 Nge wute 5,000 pela pu te ningg bret 5-pela pu bir kawo, riq pre di cham mune dong wand kin te imbi pughe gri pu bre wand?” Ni oyi mand mari, “12-pela pu.”

20 “Di nge wute 4,000 pela te ningg bret 7-pela pu bir kawo riq pre, di cham dong wand kin te imbi pughe gri pu?” Ni oyi mand mari, “7-pela pu.”

21 Ni simbe nindim nari, “Nungoqi nei wamb segine bri?”

Jisas ni wuti iri rar sabi nindig

22 Muq ni mo Betsaida di wute ninge ni wuti iri rar brequ kin te mitanyi Jisas nde mandi di Jisas ningg mari ei wuti te nait nase ningg. 23 Jisas wuti te si niting rise nitanyi temi tiqe si miraq dabo mar mo. Muq Jisas wuti te ninde rar pe som nuang pre, si neng kuyo di pengu nindig nari, “Nu yumbo ninge guqod o segi?”

24 Di wuti te rar nat di nari, “Nge wute guqod, ni ruso rindi pudi ni nyumo gib rimb.”

25 Jisas ni mune wuti te ninde rar pe si neng kuyo. Muq wuti te ni rar yuwon rind di yumbo buagi te yuwonne nuqond nap ruso. 26 Muq wuti te tiqi nundog nikin tiqe no di simbe nindig nari, “Nu mune tiqe mingine ghar yo wayequ, nu qunambe ne yo.”

Pita nari Jisas ni Kraist
Matyu 16:13-20; Luk 9:18-21

27 Jisas ni nikin wute ane tiqe woju Sisaria Pilipai opu yeru kin tende mo. Ni mo ngimi di Jisas nikin wute te pengu nindim nari, “Wute buagi ni pughe puq rind, nge tughe bu?”

28 Di ni oyi mand mari, “Wute ninge riri nu Jon wute wuye nap kin, ninge riri nu Elaija, di ninge riri nu propet asi kin iri.”

29 Di Jisas ni mune pengu nindim nari, “Pudi nungoqi pughe gri nei wamb, nge tughe bu?”

Di Pita oyi nand nari, “Nu Kraist, wuti beghi kutamu powi ningg God naip kuo ye.”

30 Di Jisas ni simbe nindim ei ni te kin ningg wute aye simbe mindiny segi.

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye
Matyu 16:21-28; Luk 9:22-27

31 Muq Jisas ni nikin wute wand bei nem,
di ni pugri simbe nindim, “Wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas kin ni mai quan
nare ye. Di quayi kiyi, prist mingg yumbui
di wute Moses ningg lo te wute bei meny
kin ni yambu mireng ye. Ni mi nati, nginy
temi ire mo pre di God mune nindingi
newo.” 32 Jisas ni wand ren raqene simbe
nand, di Pita ni Jisas nitanyi temi kring mo
kinne yemu, muq ni Jisas segi puq nindig ei
ni pugri puq nand segi.
33 Pudi Jisas ni rar neq wundo nikin wute
ninge te nuqond, di Pita ni Jisas wand te
segi puq nand kin te ningg ker nuang di
nari, “Satan nu kring yo. Nu God ningg nei
pe wand guad segi, nu wute ningg nei pe
wand guad.”
34 Muq ni wute buagi di nikin wute te ane
nari rundo di simbe nindiny nari, “Wuti
nge nde nawi ningg, tedi ni yumbo buagi qi
pe kin te dob neny di nge mai kiraq kin pu-
grine ei niraq. 35 Te pugri wuti tughe nikin
ghimbine nei nimbiny nimbiny di nati tedi
ni nas nas te kin nas tuqui segi, pudi wuti
tughe nge di God ningg wand yuwon ye
te ningg nikin ghimbi nei nimbiny segi di
nati tedi ni otiwo yuwon pu nas nas te kin
nas ye. 36 Wuti iri nge dob negh, qi pe
kin yumbo yumbo oyi quan nei nimbiny, di
yumbo te kin yembe nand nand muq nati,
tedi yumbo te pughe gri ei ni ghav rindig?
Te tuqui segi. 37 Ni otiwo yuwon pu nas kin
te yumbo ninge pe wong nand tuqui segi.
38 Wute muq ven nde puayi ris ye ni yumbo
ur brequ isis yembe rindiny di God yambu
rireng. Di wuti iri ni muq ven nde puayi
nas kin ni wute nde rar pe nari ni nge ningg
wuti di nge wand natevi puq nand kin te
ningg minyuw nati, tedi nge wuti God nde
pu gadi wuti nganye kas ye nge wuyi ningg
ti yumbui pe di angelo yuwon ye ane gadi
kin tende puayi nge oyi ni minyuw kiteng.”

9

1 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge nun-
goqi nganyene simbe guduq, nungoqi ven
yequ kin nungoqi kin ninge mati segine di
yumbo buagi God nde si nambu rise kin te
gre ane rindi muqond.”

Jisas ghimbi kin grine rise
Matyu 17:1-13; Luk 9:28-36

2 Jisas ni otiwo nati kin te ningg simbe
nand pre, tende dobu nginy 6-pela pu mo
pre Jisas ni Pita, Jems, di Jon pugri pu
nitami rand iri wam dobui nganye kin
tende mewo mo nikinne tende mas. Ni
Jisas muqoind muqoindne tindi no aye gib
namb. 3 Ni chongo nare righe kin te quan
nganye quem rimb, ni quem rimb kin te
yumbo ninge qi pe kin quem rimb kin pugri
segi. 4 Di Elaija Moses temi mandi Jisas ane
wand wand yemu muqond.
5 Di Pita Jisas ningg nari, “Tisa, beghi ven
nde pas te yuwon. Nu ngiq ghand tedi
beghi baj yirbu teri ire pu ven nde yembe
bidiny. Ire nu te, ire Moses te, di ire Elaija
te.” 6 (Ni quan nganye wune mamb, pugri
bu ni wand aye nei nimbiny segi.)
7 Muq wuye quari ire wuti wi ni buag
wure, di wuti iri wuye quari wam te pu
ngam nare nari, “Nen nge wo, nge ni quan
nganye yawo girag righe. Nungoqi ni ningg
wand wutungu.”
8 Muq ni rar mat di wute ni ane yemu kin
te yemu segi, Jisas irine yenu muqoind.
9 Ni rand pe pu mune mati mi mi, di Jisas
ni simbe nindim ei ni yumbo muqond kin
te ningg wute aye simbe mindiny segi. Ni
nari ni simbe mand segine ruso wuti God
nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nati pre
mune nes newo. 10 Di ni wand te kin ningg
wute aye simbe mindiny segi, nikinne ni
nati pre mune nes newo ye te ningg wand
mand di nei mimbiny mimbiny mas.
11 Di ni pengu mindig mari, “Pughe ningg
wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni
mari Elaija ei ye nawo nandi?”
12 Ni oyi nand nari, “Te nganye Elaija
ni ye nawo nandi di yumbo buagi sabi
nindiny asi kin pugrine rise. Pughe ningg
bu wand buk pe ur pu vise ye te viri wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas ye
ni mai quan nare di wute yambu rireng?
13 Pudi nge nungoqi simbe guduq, Elaija*
nandi pre, di ni yumbo puq meng yawo
kurem kin te puq meng. Ni puq men kin
te wand buk pe ur pu vise kin te tuquine
puq men.”

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq
nindig
Matyu 17:14-21; Luk 9:37-43

14 Ni rand pe pu mati mi di Jisas nikin
wute aye te mas pe tende mo mitari righe
di wute nganye buagi rindi tende rikur pu
yeru muqond. Di wute Moses ningg lo wute
aye bei meny ye ni Jisas ningg wute te ane
ker mawo mawo yemu. 15 Ni Jisas nondo
ruqoind di ni quan nganye puye rind di vig
rimb rundo chumbuai rindig.
16 Di Jisas ni pengu nindiny nari, “Nun-
goqi pughe ningg ni ane ker wawo?”
17 Muq wuti iri wute mingi tende yenu pu
oyi nand nari, “Tisa, nge wo ni ququ brequ
ninde nar nas di ni wand nand tuqui segi
kin nen nunde kitanyi gadi. 18 Ququ brequ
ni pripri nge wo unje naip di qi pe pombri

* **9:13:** Jisas Elaija puq nand kin te ni Jon wute wuye nap kin te ningg nari.

naip no. Ni pripri sawo nat ki, napu mim pe gri ruwi riti di ni si muange gre rind. Nge nunon wute ni ququ brequ te bub meri no ningg kari, pudi ni puq men tuqui segi."

19 Jisas oyi puq nand nari, "Nungoqi wutaqu muq ven nde puayi was kin nungoqi God nei wumbig segi. Nge nungoqi ane pas nganye chiraq tuqui segi. Nge nungoqi mai quan nganye kare yambu kari. Wokuandi te ren wutanyi wandi." 20 Muq ni wokuandi te Jisas nde mitanyi mondo. Ququ brequ ni Jisas nuqoind di ni wokuandi te meneri no quan nganye buyaq nand. Ni qi pe me no pu nase ni naghe nondo nandi di napu mim pe ruwi riti.

21 Muq Jisas wokuandi te ni kiyi pengu nindig nari, "Wokuandi nen ni pugri puq reng kin ber pughe gri pu nawo?" Di ni oyi nand nari, "Ni wokuandi ne puq reng. 22 Ququ brequ ni pripri wase pe di wuye pe meneri naghe ei nati ningg. Pudi nu tuqui tedi beghi yawo tongu di ghav ndug mune sabi ndig."

23 Jisas nari, "Pughe ningg nu kuari, 'Nu tuqui tedi'? Wuti God nei nimbig tedi ni yumbo buagi puq nen ye tuqui."

24 Di wokuandi te ni kiyi opu brequne nari, "Nge nei gab ni mune oghi ye, nu nge ghav ndigh ei nge nei ven gre vind."

25 Jisas ni wute buagi ni yumbo te ruqond ningg vig rimb rundo kin te nuqond di ququ brequ te ker nuang nari, "Nu ange wand kutungu segi kin di wand guad segi kin ququ, nu wo te si gheri di mune ninde ghandi ghar yo wayequ." 26 Muq ququ brequ ni quan kumo nari, wo te ni nondo nandi di neyi ni no. Wo te tit segi pu nase di wute buagi riri ni nati. 27 Pudi Jisas ni si niting rise, nindingi newo yenu.

28 Dobu Jisas ni nikin wute ane baj pe mas muq nikin wute ni pengu mindig mari, "Pughe gri ate beghi ququ brequ te puaq baid no kin tuqui segi?"

29 Ni oyi nindim nari, "Ququ brequ pugri kin te nungoqi God ne pengu wundig tedi ni meyi mi mo kin tuqui."

Jisas nikin nati kin te ningg mune simbe nand

Matyu 17:22-23; Luk 9:43-45

30 Ni sunyi te si mare di Galili gri mo. Jisas ni muainde mas kin te wute nei rimb yambu nari. 31 Te pugri ni nikin wute wand bei nem ningg. Di ni pugri simbe nindim nari, "Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute nde si pe mi nondo ye. Ni mi nati, nginy temi ire pre di ni mune nes newo." 32 Ni pugri simbe nindim, pudi ni wand ven kin puate nei mimbiny segi di wand ven kin puate ningg pengu mindig ye wunene mamb.

Tughe yumbui ningg nas?

Matyu 18:1-5; Luk 9:46-48

33 Ni mo Kaperneam mitari righe di ni baj pe mar mas muq ni pengu nindim nari, "Ngimi badi kin tende yumbo pughe kin ningg oyi oyi wari?" 34 Pudi ni wand segine mas, te pugri ngimi mandi kin tende puayi ni wuti tughe ei yumbui ningg nas ye te ningg oyi oyi ker mawo.

35 Muq Jisas ni chuchu nas nikin wute 12-pela pu te nari mondo di simbe nindim nari, "Wuti iri ni ye nawo ningg nari, tedi ni dobu nganye nawi di wute buagi mingg yembe ye wuti ningg nas."

36 Di ni wokuandi iri neti nowi ninde rar ngimine teti pu yenu. Ni wo te sibraj ni di nari, 37 "Wuti iri ni nge nde nyamb pe wokuandi pugri ye iri neti nowi sabi nindig, te ni nge bu neti kowi sabi nindigh, di wuti nge neti kowi sabi nindigh kin te ngene neti ki sabi nindigh segi, pudi wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni ane neti nowi sabi nindig."

Wuti iri ni beghi ane ker rise segi te ni beghi mand

Luk 9:49-50

38 Muq Jon nari, "Tisa, beghi wuti iri buqoid nu nde nyamb pe ququ brequ puaq nand. Pudi wuti te aye kin, ni beghi nde dobu nawi segi ye. Pugri bu beghi ni segi puq bidig ei mune puq nen segi."

39 Muq Jisas nari, "Nungoqi ni segi puq wundig wayequ. Wuti iri nge nde nyamb pe yumbo ur gre ye bei nand pre te brequne mune nge wand brequ nindigh tuqui segi. 40 Te pugri wuti iri beghi veri ningg nas segi kin ni beghi nde opu nas. 41 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti iri nungoqi nge te wute bu te kin ningg nge nde nyamb pe wuye kap ire neuq, tedi wuti te ni yumbo otiwo nateri kin te nateri ye."

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand

Matyu 18:6-9; Luk 17:1-4

42 Jisas mune nari, "Di wuti iri ni wokuandi nge nei rimbigh ye ren kin ye iri puq neng yumbo ur brequ nand, te wuti te wet yumbui gibe pe wuq wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon. 43-44 Nu si ire puq rew yumbo ur brequ guad, tedi si te pend ghawo. Te pugri nu si irene kuse muq yo yuwon pu ghas kin te quan nganye yuwon. Nu si tengi ane kuse di wase awu kuso segi ye pe tende yo kin te brequ. 45-46 Di nu nyinge ire puq wew yumbo ur brequ guad tedi pend ghawo. Nu nyinge ire ninggne yo yuwon pu ghas kin te yuwon, di nyinge tevi ane vise wase pe memeri yaghe kin te oghi segi. 47 Di nu rar puq wew yumbo ur brequ guad, tedi bi waq. Te pugri nu rar irene wuse di wute

God nde si nambu ris kin tende ghar yo kin te yuwon. Pudi nu rar teri ane rise di ni wase pe memeri yaghe kin te brequ.
48 Wase pe tende choi mati segi kin tende yemu, di wase awu segi ye. *[Ais 66:24]*
49 Wute buagi ni mir sol puraq bidiny kin pugri ei wase namb ye.

50 “Ghat ni oghi, pudi ni nyong te prene, tedi ni mune nyong gub segi. Nungoqi ghat kin pugri nyong wamb wambne was di wute aye ane umbo yuwonne rise was.”

10

Jisas ni wute ngam puaq mand ye te ningg simbe nand
Matyu 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18

1 Muq Jisas ni nikin wute ane Galili si miraq Judia opu mo, wuye Jordan misiny opu gri mo mewo. Di munene wute nganye buagi rundo, di ni pripri puq nen kin pugrine mune wand bei neny di rutungu.
2 Muq Parisi ninge ninde mandi, di Jisas maip mi newo ei muqond ni wand ire unje nap bri. Pugri bu ni pengu mindig, “Wuti iri ni ngam puaq nindiq ye te ningg lo segi puq bri wund?”
3 Di Jisas oyi nindim nari, “Moses ni nungoqi pughe gri simbe nunduq?”
4 Ni mari, “Moses nari wute segine ni ngam puaq mand kin nyumo raqe ur mand meny pre di tiqi mundony ruso.” *[Lo 24:1]*
5 Di Jisas oyi nand nari, “Moses ni puq nand kin puate te pugri nungoqi quan nganye ngawu gre wand, pugri bu Moses ni lo wen pugri ur nindiq. 6 Pudi asi God ni qi di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin tende puayi ‘Ni quayi nyumbueg ane pu yembe nindiny.’ *[Stt 1:27]*
7 ‘Puate te ningg bu quayi ni kiyi kumo ane si nare di ni ngam teri irepene ris, 8 di ni teri ghimbi irene nganye rise.’ Asi ni kin kin ris pudi muq ni teri ghimbi irene. *[Stt 2:24]*
9 God ni teri irepene nawo righe, pugri bu wuti iri ni bir nawo kin kin yeru te brequ.”
10 Ni munene mo baj pe mas di Jisas nikin wute ni te kin ningg mune pengu mindig. 11 Di ni oyi nindim nari, “Wuti iri ni ngam puaq nindiq muq aye nitaqi, te ni ngam kin lo gure nuaq di unje nipiq.
12 Di nyumbueg ni ngaim puaq wuind muq wuso aye wutanyi, te ni yumbo ur pugri kinne ngam kin lo gure waq.”

Wokuandi Jisas ane kin wand
Matyu 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Di wute wokuandi Jisas nde ritari rundo ei Jisas ni si neny riwo ningg. Pudi Jisas nikin wute ni wute wo ritari rindi kin te ker muany. 14 Di Jisas ni te nuqond di ker nawo, di nikin wute te simbe nindim nari, “Wokuandi te rar wuqond nge nde rindi, segi puq wundiny wayequ, te pugri wute God nde si nambu ris kin te wokuandi ren kin pugri ris ye ni te. 15 Nge nungoqi nganye simbe guduq, wuti iri ni wokuandi ren kin pugri God nde si nambu nas segi, tedi ni wute God nde si nambu ris kin tende nar no segi.” 16 Di Jisas ni wokuandi te nateri nare pu yenu si neny riwo di Yumbui pengu nindig ei ni yuwon nuany.

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand
Matyu 19:16-30; Luk 18:18-30

17 Jisas ni mune nyinge nare no no di wuti iri vig namb ninde nondo sungomyu gure nawo di nari, “Tisa, nu yuwon nganye. Nu nge simbe ndigh, nge pughe sin ken ei nge kas kas te kin kas?”
18 Jisas oyi nand nari, “Pughe ningg nu nge yuwon puq gudigh? Wuti iri yuwon segi; God irine yuwon. 19 Nu God ningg lo nei guab pre: Wute ghamb riti wayequ; wute ngam kin ane wase wayequ; nyungu ghand wayequ; wute wandoqi ndiny ghari ni unje rip puq ghand wayequ; wute wandoqi ndiny yumbo segi tanyri wayequ; di nuyi numo ningg wand irepene tungu.” *[Kis 20:12-16]*
20 Di wuti te oyi nari, “Tisa, yumbo ren kin nge asi wokuandi ne kas kin tende puayine puq ken ken rindi rindi muq.”
21 Jisas rar neq wundo wuti te nuqoind di yawo nirang righe di simbe nindig nari, “Yumbo ire nu puq kuen segine. Nu yo, yumbo yumbo buagi te yi rundo wute aye wong mand, di wet bidi te kin ghateri wute yumbo segi kin te yeny. Nu puq yen tedi nu yumbo yuwon kin nganye nginy tu wam rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde ghawi.”
22 Wuti te ni Jisas pugri puq nand kin te nutungu di ni quenge riti. Ni yumbo quan nganye rise, pugri bu Jisas wand nand kin te ningg ni yivany ane no. 23 Di Jisas ni rar nat wute buagi te nuqond pre di nikin wute simbe nindim nari, “Wute yumbo quan rise kin ni wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso kin yembe yumbui nganye.”
24 Jisas ni pugri puq nand di nikin wute ni nei kumo mamb. Pudi Jisas ni munene nari, “Nge wo, wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye yembe te yumbui nganye. 25 Umo yumbui kamel puq munduw kin ni chongo rang kin nil gawo woju tende wur wuso kin yembe yumbui segi, pudi wute yumbo quan kin ni wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye yembe yumbui nganye.”
26 Di Jisas nikin wute ni mune quan nganye nei kumo mamb di kin kin pengu mand mari, “Tedi wuti tughe ei God neti nowi yuwon pu nas ye?”

27 Muq Jisas ni rar neq wundo nuqond di
nari, “Wute puq ren tuqui segi, pudi God
yumbo buagi te puq nen kin tuqui.”
28 Di Pita Jisas ningg nari, “Beghi yumbo
buagi te si pare di nunde dobu pawi.”
29 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, wuti iri ni nge di
God ningg wand yuwon ye ningg nari nikin
tiqe, kise kiqam, kiyi kumo, wo, di wuny si
nare kin 30 otiwo di ni yumbo si nare kin te
mune quan, 100 kin pugri rise. (Yumbo ren
kin te baj, kise kiqam, kumo, wo di wuny.)
Di yumbo tene segi, pudi wute mandi ni
unje maip ningg mai isis meng, di wute te
kin ni otiwo yumbo buagi yuwon pu rise
kin tende puayi ni anene yuwon pu nas nas
te kin nas ye. 31 Pudi wute quan muq ni ye
mawo kin te otiwo ni dobu mawi, di muq
dobu mawi kin te otiwo ye mawo ye.”

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand
Matyu 20:17-19; Luk 18:31-34

32 Jisas ni nikin wute ane ni Jerusalem
mewo mo, di Jisas ni ye nawo. Ni mo mo
di Jisas nikin wute ni nei kumo mamb di
wute aye ninde dobu ruru kin ni wune
rimb. Di Jisas ni mune nikin wute 12-pela
pu waghine nitami no nikinne yemu di ni
otiwo yumbo ninde puq reng kin te ningg
simbe nindim. 33 Ni pugri simbe nindim
nari, “Muq beghi Jerusalem pewo po, di
wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye
ni prist mingg yumbui di wute Moses ningg
lo wute bei meny ye ninde si pe mi nondo
ye. Di ni mari ni nati puq mand, di wute
Juda segi kin ninde si pe mi nondo. 34 Di
wute Juda segi kin ni wand peq mindig, di
som mirang righe, yas muang di mi nati.
Nginy temi ire pre dobu di ni mune nes
newo.”

Jems Jon temi yumbui mas ningg mari
Matyu 20:20-28

35 Muq Sebedi ningg wo Jems di Jon temi
ni Jisas nde mondo di mari, “Tisa nu beghi
yumbo ninge puq yen ningg pari, di beghi
pari kin pugrine ei puq yen.”
36 Jisas oyi pengu nindim nari, “Nge nun-
goqi pughe sin keuq ningg wari?”
37 Di ni Jisas pugri simbe mindig mari,
“Otiwo nu Yumbui ningg kuas di yumbo
buagi nunde si nambu rise kin tende puayi
beghi temu nu ane ei pas, iri si tuan pe opu
di iri si qaqi pe opu.”
38 Di Jisas nari, “Nungoqi yumbo pengu
wand kin te nei wamb segi. Nungoqi kap
nge wuye ke kin te ningg wuye we tuqui
bri? Di nge wuye maip kin pugrine nun-
goqi mune wuye mupuqu kin tuqui bri?”
39 Di ni oyi mand mari, “Beghi tuqui.”
Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi
nge wuye maip kin pugrine wuye mupuqu
di nge wuye ke kin kap te ninggne wuye we
ye, 40 pudi nge nde si tuan pe o si qaqi pe
was kin te nge gri nungoqi sunyi te keuq
tuqui segi. Sunyi ren te wute tughe God
sunyi te nipim ruso pre ye ni te.”

41 Jisas nikin wute aye 10-pela pu te ni
ren mutungu di ni Jems Jon temi ningg ker
mawo. 42 Di Jisas ni quan buagine nari
mondo di simbe nindim nari, “Nungoqi nei
wamb te pugri wute Juda segi kin ni mingg
yumbui ningg mas ye ni quan nganye yum-
bui mas di wute buagi ninde si nambu ris
ningg mari. Di ni nikin wute nyamb kin te
ni buid map ei wute buagi ni mingg wand
irepene rutungu. 43 Nungoqi ni puq men
kin pugri puq wen wayequ. Pudi nungoqi
kin wuti iri ni yumbui nas ningg nari, te ni
nungoqi ningg yembe ye wuti kin pugri ei
nas, 44 di wuti iri ni ye nawo ningg nari,
te ni wute buagi nde taq pu yenu yembe
ye wuti te kin pugri ei nas. 45 Te pugri
wuti God nde pu nandi wuti nganye nas
ye ni wute ni ningg yembe rindig ningg
nandi segi, pudi ni oyi wute nde yembe
nand ningg nandi, di ni nati ei wute nganye
buagi ir pu ris ningg wong nand.”

Jisas ni wuti rar brequ kin sabi nindig
Matyu 20:29-34; Luk 18:35-43

46 Muq Jisas nikin wute ane mo Jeriko mo
mar. Di Jisas nikin wute ane di wute buagi
Jisas ningg wand rutungu ningg ruru kin ni
ane Jeriko si riraq ruso. Wuti iri rar brequ
ye ni ngim sange pe tende yumbo sang
nap nap nas. Wuti te ni nyamb Bartimeus
puq mindig kin di ni Timeus ningg wo.
47 Di Bartimeus ni nutungu Jisas Nasaret
kin nandi no, di ni ngam nare nari, “Jisas,
Devit ningg kuqo, nu nge yawo togh.”

48 Wute nganye buagi ni ker ruang di
simbe rindig ei ni wand segi nas. Pudi ni
mune nganye nari, “Devit ningg kuqo, nge
yawo togh.”

49 Muq Jisas ni yenu di nari, “Simbe
wundig nandi.”

Di ni wuti rar brequ kin te ningg riri,
“Nu nei kumo ghamb wayequ, yes yewo, ni
nari nu ghondo.” 50 Muq wuti te ni saket
meniraq wuso wuse, nes newo di Jisas nde
nondo.

51 Muq Jisas ni pengu nindig nari, “Nge
nu pughe sin kew ningg kuari?”

Di wuti rar brequ kin te nari, “Tisa, nge
rar kat yumbo guqod ningg kari.”

52 Di Jisas nari, “Nu yo, nu nge nei gubigh
ye te ningg nu rar oghi pre.” Di brequne
nganye ni rar mune oghi rar nat yumbo
nuqond, di ni wute buagi aye te ane Jisas
nde dobu ruru di ngimne nyinge rire ruso.

11

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

1 Muq ni Jerusalem tumo mondo di ni tiqe Betpage Betani ane tende mondo. Ni nyumo oliv yemu kin rand tende qunambe yemu di Jisas nikin wute temi yeri nindim pre tiqi nundom mo. 2 Ni yeri nindim nari, “Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ kin tende wo. Nungoqi tiqe te ningg warne wondo di donki ghair iri wuq muang pu yenu wuqoind ye. Wuti iri ni donki te ningg no segine. Donki te sare bure wundig di wutanyi ven wandi. 3 Di wuti iri nungoqi pengu nunduq nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi puq wen?’ tedi nungoqi oyi wuti te simbe wundig wari, ‘Yumbui ni yembe rise bu pitanyi po pre di brequne mune pitanyi badi ye’.” Ni pugri yeri nindim pre muq tiqi nundom mo.

4 Muq ni temi mo donki te ngimrawu ne sare pe mibo pre dabo opu mi neyi ni pu yenu muqoind. Di ni temi mondo sare bure mindig mindig yemu 5 di wute ninge ninde tumone yemu kin ni mari, “Pughe kin ningg nungoqi donki te sare bure wundig?” 6 Di ni Jisas yeri nindim kin pugrine simbe mand, di ni rar muqond mo. 7 Ni donki te mitanyi mo Jisas nde di ni nikin chongo dobui te donki wam mawo, di Jisas newo nas. 8 Wute nganye buagi nikin chongo dobui ngimne ruwo ruwo rire ruso di ninge nyumo muange wuny mbe pu gure ruwo rire rindi kin te ngimne ruwo rise. 9 Wute ninge ye ruwo, ninge Jisas nde dobu ruwi, di quan buagine pugri riri,

“Hosana!
God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi
kin nen yuwon wang. *[Sng 118:25-26]*
10 God, nu beghi koku Devit ni yumbo
buagi ninde si nambu rise kin te
muq mune rindi kin te yuwon wany.
Yumbui wam nganye nas kin ni
nyamb wundivi viyo.”

11 Jisas ni Jerusalem nar no di tene no God ningg baj pe, di ni yumbo buagi tende yeru kin te nuqond nuqond no. Pudi burpoq rip pre pugri bu ni nikin wute 12-pela pu te ane mune Betani mo.

Jisas ni nyumo fig ningg nari ni yi namb segi
Matyu 21:18-19

12 Yambgriq ni Betani si miraq mo di Jisas ni mir gureg. 13 Ni wonjine rar neq wuso, nyumo fig iri raqe ane yenu nuqoind, di ni no nuqoind, yi neyi pu bri. Ni nondo tumo nuqond di fig yi segi, raqene rise, te pugri tende puayi fig ni yi meyi kin ngeri te segine. 14 Muq Jisas ni nyumo fig te ningg nari, “Nu muq wute nu ningg yi te mune me segi ye.” Di ni wand ven puq nand kin te Jisas nikin wute ni mutungu mutungu ne puq nand.

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Matyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-25

15 Ni mo Jerusalem mitari righe, di Jisas ni God ningg baj imb wabe nar no, di wute God ningg baj pe yumbo wong mand di maket muaq kin te bub nare mo. Wute ninge mas wet bidi kantri aye kin materi di ni mingg wet bidi te oyi mem. Di Jisas nandi wute men tebol te groq nindim ruso, di wute wapi mabri mawo mas wong mand kin ni mas kin komboiq te pombri nipim ruso. 16 Di wute aye God ningg baj imb pe yumbo rire ruso rindi kin te segi puq nindiny. 17 Di ni God ningg wand bei neny kin tende puayi ni pugri simbe nindiny nari, “God ningg wand rise kin buk pe God pugri puq nand, ‘Nge ningg baj te tiqe buagi nge ane wand ye baj puq munduw ye.’ Pudi nungoqi wute nyungu kin suqo mo ye sunyi kin pugri puq wew.” *[Ais 56:7]*

18 Muq prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni ren kin mutungu di ni Jisas mi nati kin ngim meri mat. Te pugri wute buagi ni Jisas wand simbe nand kin te ningg puyene rind, pugri bu ni Jisas wune mimbig.

19 Di burpoq rip ningg tumo di Jisas nikin wute ane tiqe yumbui te si miraq mo.

Beghi yumbo ninge ningg God pengu bidig kin te pateri
Matyu 21:20-22

20 Yambgriq ni mune nyinge mare mo di nyumo fig te tumuri pe grine quari namb pu yenu muqoind. 21 Pita ni te nuqoind di Jisas ni nyumo te ningg wand nand kin te mune nei nimbiny di ni Jisas ningg nari, “Tisa, te qond! Nyumo fig nu wand brequ gudig kin te yabe quari namb pre.”

22 Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “God ei nei wumbig. 23 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti iri rand nen ningg nari, ‘Nu yo gherim pe ir yaghe,’ di ninde umbo pe nari yumbo te ni nari kin pugrine puq ren ye ni nei tevi vise segi, tedi yumbo te ni nari kin pugrine puq ren ye. 24 Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, nungoqi yumbo ninge ningg God pengu wundig te nungoqi nde umbo pe wari nungoqi yumbo te wateri ye puq wand, tedi nungoqi yumbo te wateri ye. 25-26 Di nungoqi God ane wand kin tende puayi wuti iri nu yumbo ur brequ nunduw kin te ghat rise pu rise wayequ. Nu ni mai te puaq ndig ei nu nuyi nginy tu wam nas kin ni oyi nu yumbo ur brequ guad kin mai te puaq nunduw.”

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri
Matyu 21:23-27; Luk 20:1-8

27 Muq ni mune mo Jerusalem mitari
righe di Jisas ni God ningg baj imb wabe
nyinge nare no no di prist mingg yumbui,
wute Moses ningg lo wute bei meny ye di
quayi kiyi ninge ni nde mondo. 28 Di ni Jisas
pengu mindig mari, “Nu beghi simbe ndug,
nu gre pughe ye pe yumbo ren yembe
gudiny? Tughe nu ngiq nunduw bu nu
yembe ren guad?”
29 Jisas oyi nand nari, “Muq nge oyi
mune pengu ire nungoqi pengu guduq, di
nungoqi nge simbe wundigh tedi nge oyi
simbe guduq tughe nge ngiq nindigh bu
nge yembe ren gad. 30 Nungoqi nge simbe
wundigh, Jon ni tughe nde gre nateri di ni
wute wuye nap? God nde pu nateri o wute
nde pu nateri?”
31 Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi
pari God nde pu nateri, tedi ni beghi ningg
nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi Jon ningg
wand te wutungu di nganyene puq wand
segi’?” 32 Di wute buagi ni riri Jon ni
nganyene propet iri, pugri bu ni mari, “Jon
ni yembe te wute nde pu nateri,” puq mand
wune mamb. 33 Te ningg di ni oyi mand kin
mari, “Beghi nei bab segi.”
Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge tughe
nde gre pe yumbo ren yembe gidiny kin te
nungoqi simbe guduq segi.”

12

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand
Matyu 21:33-46; Luk 20:9-19

1 Muq Jisas ni kopuqu wand pe simbe
nindim nari, “Wuti iri ni wain wuny ire
yembe nindiny. Ni undaw nipiq, wain
yembe mindig kin sunyi ire ngamo nuaq,
di baj dobui wute mas wuny yeng muany
kin iri tende yembe nindig. Ni pre nand
di wute aye nem ni ber manyine wong
mand mand mas, di ni wonji tiqe aye pe no.
2 Dobu wain yi uri mand kin tende puayi ni
nikin yembe ye wuti iri tiqi nundog wute
ni wain wuny yeng muany ye tende no
ei wuny te kin wain yi ninge nare nandi.
3 Pudi ni yembe ye wuti te mait nase, pug
mindig di tiqi mundog si omone mune no.
4 Muq ni yembe ye wuti aye mune iri tiqi
nundog no, di wuti te mune pugrine ngawu
pe mi di yumbo ur isis ni minyuw meng kin
te puq men. 5 Ni wuti aye nganye mune tiqi
nundog no, di wuti te ni mi nati. Di ni wute
aye nganye buagi tiqi nundom mo, di ninge
mi mati di ninge pug mindim.
6 “Muq ni wute tiqi nundom mo kin te aye
irine nas. Di te ni nikin kuwonyimi nikin
quan nganye yawo nirang righe ye. Ni
kuwonyimi te dobu nganye tiqi nundog no,
di ni nei namb kin nari nikin kuwonyimi
ne no tedi ni nari kin wand mutungu ye.
7 “Pudi wute wuny te wong mand mand
mas ye ni wand wand mare mari, ‘Wuti
nen ei ni kiyi ningg yumbo yumbo buagi
nateri ye. Beghi pi nati, ei ni ningg yumbo
yumbo te beghi oyi pateri.’ 8 Muq ni wo
te mait nase mi nati di wuny mbe pu dabo
memeri nar no.
9 “Muq wain wuny kiyi ni pughe sin ei
nen? Ni nandi di wute wain wuny wong
mand mand mas kin ni mati, di wute aye
mune nari mandi wuny te wong mand
mand mas, di ni oyi wuny te yeng muany
ye. 10 Nungoqi God ningg wand buk pe vise
kin ven wuqond segi bri?

‘Wet te asi wute baj yembe mand ye mari
brequ di kring maip no kin te muq
wet te baj mingine nas di baj nare.
11 Yumbui ni ren kin puq nen di
beghi nde rar pe yuwon nganye’.”
[Sng 118:22-23]

12 Prist mingg yumbui, wute Moses ningg
lo wute bei meny ye di Juda mingg quayi
kiyi kopuqu wand ven mutungu, ni nei
mamb Jisas ni mingg bu simbe nand. Pugri
bu ni ngim meri mat ei Jisas taq maimb
ningg, pudi ni wute buagi te ningg wune
mamb, pugri bu ni si meri yenu di mo.

Sisar nde takis wong mand
Matyu 22:15-22; Luk 20:20-26

13 Dobu ni Parisi di wute ninge Herot nde
opu mase ye te tiqi mundom Jisas nde mo
ei wandoqi mindig di tende puayi ni wand
ninge unje nap tedi mait nase. 14 Ni Jisas
nde mondo di mari, “Tisa, beghi nei bab
nu wand nganye kin simbe guad ye. Di
nu wute ni pughe sin ren kin te ningg nei
kumo guab segi, nu wute nyamb kin o wute
nyamb segi kin wand irene simbe gudiny,
di nu wand nganye kin pene God ningg
yumbo ur te wute bei kueny ye. Beghi Sisar
nde takis wong bad kin te tuquine o segi?
15 Beghi takis wong bad o wayequ?”
Pudi Jisas nei namb wute men wandoqi
mand, di ni pengu nindim nari, “Pughe
kin ningg nungoqi nge wandoqi wundigh
ei nge wand unje kap ningg wari? Nungoqi
wet bidi ire wuraq wandi nge gudoq.”
16 Ni wet bidi ire miraq mondo meng di
ni pengu nindim nari, “Wuti tughe ngawu
di nyamb ane wet bidi wen nde rise?”
Ni oyi mand mari, “Sisar te.”
17 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Yumbo
Sisar te, Sisar weng; di God te, God weng.”
Di ni quan nganye puye rind.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin wand
Matyu 22:23-33; Luk 20:27-40

18 Muq Sadyusi ni mari wute mati kin ni
mune mes mewo segi ye. Sadyusi Jisas nde

mondo di ni pengu mindig ningg. 19 Di ni
mari, “Tisa, Moses beghi ningg lo ire pugri
ur nindiq, ni nari wuti iri ni kise nyumbueg
ire nitaqi, pudi wo segine nati di ni ngam
te si niraq wus, tedi ni kiqam te ei mune
kise ngam te nitaqi. Ni mune kise ngam te
nitaqi, wo niraw di wo te kise nati kin ni te.
[Lo 25:5]
20 Muq wuti iri ni wo 7-pela pu mas. Wo
iri ni nyumbueg ire nitaqi di ni wo ire kus
segine ni nati. 21 Di ni wo aye mune nyum-
bueg te nitaqi, pudi ni mune pugrine wo
segine ni nati. Di wo aye mune nyumbueg
te nitaqi kin ni mune pugrine. 22 Ni wo 7-
pela te ni buagi anene wo ire kus segine
mati. Di dobu nyumbueg te mune wuti.
23 Wute 7-pela ni wute te mitaqi. Pugri bu
otiwo wute mati kin buagi mes mewo kin
tende puayi tedi nyumbueg wen ni tughe
ningg ngam ei wus?”
24 Jisas oyi nand nari, “Nungoqi unje wap.
Te pugri nungoqi God ningg wand buk pe
rise kin di God ningg gre te nei wamb
segi. 25 Te pugri wute mati kin mune mes
mewo ye tende puayi ni ngam ruso o oyi
oyi ngam mawo ruso segi. Ni angelo nginy
tu wam mas kin pugrine ris ye. 26 Wute
mati kin mune mes mewo. Nungoqi Moses
ningg buk pe Moses ni nyumo wase naimb
nuqoind kin pugri di God ni Moses ningg
nari, ‘Nge Abraham ningg God, Aisak ningg
God di Jekop ningg God,’ ni puq nand kin te
nungoqi wuqond o segi? *[Kis 3:6]*
27 God ni wute mati ye ni mingg God segi,
ni wute urupuine mas ye ni mingg God.
Nungoqi unje gri nei wamb.”

God ningg lo yumbui nganye kin
Matyu 22:34-40; Luk 10:25-37

28 Ni wand wand yemu di wuti iri ni
Moses ningg lo wute bei neny kin ni nondo
di ni wand mand kin te nutungu. Di ni
nuqond kin te Jisas ni yuwonne oyi nand.
Pugri bu ni Jisas pengu nindig nari, “Lo
pughe ye bu yumbui nganye?”
29 Jisas oyi nand nari, “Lo yumbui nganye
kin taq pugri: ‘Israel buagi nungoqi wu-
tungu Yumbui beghi God, ni irine beghi
Yumbui, aye segi. 30 Nu Yumbui nunon God
te ei nunde umbo pe, ququ pe gri, nei pe di
gre pe yawo rang righe.’ *[Lo 6:4-5]*
31 Di aye tende dobu taq pugri: ‘Nu non
ghimbi yawo kurany righe kin pugrine
wute aye yawo rany righe.’ Lo aye lo
teri ren nde mune nganye yumbui kin rise
segi.” *[Wkp 19:18]*
32 Wuti te oyi nand nari, “Tisa, nu yu-
wonne oyi guad. Nu kuari God aye segi
irine puq guad kin te tuquine. 33 Muq
beghi nde umbo pe, nei pe, di gre pe God
yawo birag righe, di beghi bon ghimbi
yawo pirany righe kin pugrine wute aye
yawo pirany righe. Yumbo ren kin te quan
nganye yumbui di umo alta pe bade namb
kriq ruso kin di umo bab riti God beg kin te
ane tuqui segi.”
34 Jisas ni nuqond wuti te ni yuwonne
wand nand, di simbe nindig nari, “Nu wute
God nde si nambu ris kin tende wonji kuas
segi.” Di tende pu ruso kin tende puayi
wute aye mune Jisas wand ninge pengu
mindig wune mamb.

Kraist tughe ningg wo?
Matyu 22:41-46; Luk 20:41-44

35 Jisas ni God ningg baj pe tende God
ningg wand wute bei neny neny yenu di
ni pengu nand nari, “Pughe gri ate wute
Moses ningg lo wute bei meny ye ni mari
Kraist te Devit ningg wo? 36 Pudi Devit
nikinne Ququ Yuwon Ye nei neng di ni nari,
Yumbui ni nge yumbui ningg nari, ‘Nge nde
si tuan pene ghas ruso ruso nge nu
veri nunde nyinge tingi kawo mas.’
[Sng 110:1]
37 Devit nikinne ni Yumbui puq nindig,
tedi pughe gri ei ni Devit ningg wo?”

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand
Matyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47

Wute buagi ni chumbuai ane ris ni wand
nand kin te rutungu. 38 Jisas ni wand
bei neny neny di ni simbe nindiny nari,
“Nungoqi wute Moses ningg lo wute bei
meny ye ni mingg ei yeng wawo yuwon. Ni
nei mamb kin ni nyamb kin, pugri bu ni
pripri chongo dobui kin ei mare righe pre
di wute nde rar pe nyinge mare mo yawo
kurem ye. Di ni wute buagi pripri rikur kin
sunyi pe tende mo di wute ni ei chumbuai
kin wand rem yawo kurem ye. 39 Di God
yumbui nyamb mirang kin baj pe mo di
wute nyamb kin mas ye sunyi pe tende ei
mas yawo kurem ye. Di mir yumbui pe
mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe ei
mas yawo kurem ye. 40 Nyumbueg ngaim
mati pre kin nyarimo wandoqi mindiny di
ni baj mitanyri. Di Yumbui pengu mindig
kin tende puayi wand dobui nganye mand
ei wute ruqond ningg mari ye. Wute men
kin otiwo di ni mai quan nganye mare ye.”

Nyarimo nyumbueg ni wet bidi God weng
Luk 21:1-4

41 Jisas ni wute yumbo God reng kin
ruwo ris ye bokis pe opu gri tende nas di
wute wet bidi rire rundo ruwo righe kin te
nuqond nuqond nas. Wute nganye buagi
wet bidi quan rise kin ni rundo wet bidi
yumbui yumbui ruwo righe. 42 Pudi wute
ire wet bidi segi kin ni ngaim nati ye ni
wundo di wet bidi ambo ye woju teri wuwo

righe. Wet bidi woju teri te ni wan toea kin pugri.
43 Muq Jisas nikin wute te ngam niram mondo di simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute ngaim nati di yumbo segi kin wen ni wet bidi quan nganye wet bidi bokis pe wuwo righe, wute aye segi. 44 Wute buagi ren ni yumbo quan rise bu ninge ruwo righe di ninge nikin rise. Pudi nyumbueg wen ni wet bidi segi kin bu wet bidi ambo ye woju terine nikin mir wong wund ningg rise kin tene wuwo righe.”

13

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye
Matyu 24:1-14; Luk 21:5-19

1 Jisas ni nikin wute ane God ningg baj si miraq mo mone di nikin wute te kin ye iri ni simbe nindig nari, “Tisa, nu wet yuwon di baj yuwon te qond. Ni yuwon nganye.”
2 Di Jisas oyi nand nari, “Nu baj buagi ren qond. Otiwo wute mandi baj ren bir mawo di wet men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir maghe di kin kin mas ye.”
3 Jisas ni God ningg baj wuse pe pu oyi gri te rand oliv pe tende nas, di Pita, Jems, Jon, di Andru ni waghine Jisas pengu mindig mari, 4 “Nu beghi simbe ndug, yumbo ren kin pughe puayi ei puq ren ye? Beghi yumbo ur pughe kin buqod ei nei bab yumbo buagi ren kin puq ren yamb tumo?”
5 Di Jisas ni oyi simbe nindim nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi wandoqi munduq di ni wand wutungu. 6 Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di mari, ‘Nge Kraist’ di wute nganye buagi ni mingg wand rutungu. 7 Di nungoqi yeng wundi kin wand wutungu di yeng kin yumbo riri wutungu, pudi nungoqi te ningg wune wamb wayequ. Yumbo ren kin te ruwi ye, pudi ngeri omo kin te wundi segine. 8 Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane mes mewo king aye nikin wute ane mege, di tiqe ninge pe mir segi. Di tiqe ninge pe te titwuye naghe. Yumbo ren kin te wute wo pe wuso ningg yuqo puate rew kughe kin pugri.
9 “Nungoqi yeng wawo yuwon pu ei was. Te pugri wute nungoqi kaunsil nde si pe mequ wondo, di God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende mumbuequ ye. Di nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ mindigh ningg mari di nungoqi mitaqu king di gavman kin yumbui nde mo ninde rar pe muaqu yequ, ei wand nganyene kin simbe wand. 10 Di God ningg wand yuwon ye te tiqe buagi mo simbe mand pre ei ngeri te wundi. 11 Di pughe puayi nungoqi mitiqu wase miraqu mo taq mumbuqu ningg nungoqi prine wand oyi simbe wundim ye te ningg yivany ware wayequ. Nungoqi wand pughe ye nei pe vindi kin tene simbe wand, te pugri wand ren kin te nungoqi nonne simbe wand segi, pudi Ququ Yuwon Ye ni gri simbe nand.
12 “Kise kiqam ni kinne oyi oyi veri nde si pe mi mondo di mi mati. Di kiyi wo ane mune pugrine. Wo ni nikinne kiyi kumo ane ker ruwo di wute aye simbe rindim ei ni kiyi kumo mamb riti. 13 Nungoqi nge ningg wute pugri bu wute buagi nungoqi yambu mirequ, pudi wute tughe ni gre pu yeru ruso ruso qi wen pre, tedi God ni nateri. *[Dan 9:27; 11:31; 12:11]*

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye
Matyu 24:15-28; Luk 21:20-24

14 “Otiwo yumbo brequ nganye God ningg baj brequ wunduw ye ire yequ wundoq ye.” (Nu wuti wand ven guqod ye nu wand puate ei oghine nei mbiny.) “Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso. 15 Wuti baj wam nas kin ni mune baj pe nar no yumbo ninge nateri wayequ. Ni brequne wu nase no. 16 Wuti iri wuny mbe yenu kin mune nambu no chongo aye nitaqwi wayequ. Ni brequne wu nase no. 17 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris ye ni mai quan nganye rire ye. 18 Nungoqi God pengu wundig ei yumbo ren kin ngeri uyi kin tende puayi puq ren segi. 19 Te pugri asi God qi di yumbo buagi yembe nindiny kin tende puayi pu rindi muq mai yumbui ren kin rindi segi. Di otiwo mune mai ren kin segi. 20 Yumbui ni wute mai rire kin ngeri te pend nawo puayi rise segi, tedi wuti iri ni gre nand nas tuqui segi. Pudi ni wute si numbom di nap mo kin ni mingg nari bu ngeri te pend nawo puayi rise. 21 Tende puayi wuti iri nandi nari, ‘Kraist nen yenu,’ o nari, ‘Ni te no yenu.’ Nungoqi ni wand te wutungu wayequ. 22 Te pugri Kraist wandoqi kin di propet wandoqi kin ni mandi di yumbo ur gre ye isis yembe mindiny. Ni puq men ei tuqui tedi wute Yumbui nap ruso kin te wandoqi mindiny di ir righe. 23 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon. Nge yumbo buagi ren ningg muqne simbe guduq pre muqdi yumbo te kin puq ren.

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye
Matyu 24:29-31; Luk 21:25-28

24 “Pudi tende puayi wute mai isis te kin rire pre tende dobu ‘Nginy burpoq nap, di irew mune ti wuri segi, 25 tomnji nginy tu

pe pu bi ir mi, di yumbo gre kin nginy tu pe yeru kin tit rip.' *[Ais 13:10; 34:4]*
26 Tende puayi di wute ni wuti God nde pu
nandi wuti nganye nas kin ni wuye quari
pe yenu ruqoind. Ni gre yumbui di ti ane
nandi. 27 Di ni angelo te tiqi nundom tiqe
buagi mo nikin wute ni nap ruso pre kin te
mirir. Ni wute qi cheq pe pune mirir rir mo
qi cheq opu gri.

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi

Matyu 24:32-35; Luk 21:29-33

28 "Nungoqi nyumo fig ni yumbo ur te
wuqond di tende pu nei wateri di nei wamb
tuqui. Nyumo fig ni muange te uyi mare di
raqe riyi tedi nungoqi nei wamb te wuye
wundi kin ngeri te muq tumo rind. 29 Te
kin pugrine otiwo yumbo nge simbe gad ye
te kin puq ren, tedi nungoqi nei wamb te
pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye
nas kin ni mune nandi kin ngeri te tumo
nganye rind, ni ngimrawu ne yenu. 30 Nge
nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit
muq ris kin ren ni riti segi, risne di yumbo
te kin puq ren. 31 Nginy tu di qi ane ni pre
ye, pudi nge wand te pre segi ye.

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi

Matyu 24:36-44; Luk 17:20-37

32 "Pudi wuti iri ni nei namb pughe puayi
o aua pughe ye tende ei wuti God nde pu
nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi
kin te ni nei namb segi. Angelo buagi wam
kin ni mune nei mamb segi, God ningg
wo mune nei namb segi, wuyi irine nei
namb. 33 Yeng wawo yuwon. Rar wat
yuwon. Pughe puayi ei ngeri te kin rindi
ye te nungoqi nei wamb segi. 34 Yumbo ren
kin te wuti iri ni tiqe aye pe no kin pugri. Ni
baj te si nare vise di nikin yembe ye wute
ni baj te yeng muany pu mas. Di ni ire
ire nikin yembe te nem, di wuti ngimrawu
nas kin te simbe nindig di ni mune nandi
kin te ningg rar rar yenu. 35 Pugri bu
nungoqi mune yeng wawo yuwon, te pugri
baj kiyi ni mune nandi kin ngeri te nungoqi
nei wamb segi. Ni yuram nandi, o bur
mingi nandi, o wapiqu mari mari nandi,
o nginy nowi ni pre nandi. 36 Ni nandi
di nungoqi segi ruqo ruqo wase nundoqu
wayequ. 37 Wand nungoqi simbe guduq kin
ren nge wute buagi ane ningg simbe gad.
Rar wat yuwon."

14

Jisas mi ningg wand wand mare

Matyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

1 Muq nginy temine pre tende dobu di
God Israel mingg wo rar nuqond mas kin
di bret yis segi kin me kin ngeri te nei
mimbiny ye. Di prist mingg yumbui di
wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane
ni pughe gri Jisas waghi grine mait nase di
mi nati kin ngim meri mat. 2 Pudi ninge
mari, "Ngeri yumbui nei bibiny kin tende
puayi puq pen wayequ. Beghi puq pen tedi
wute buagi beghi ker ruangu."

Nyumbueg wel tuqo yuwon ye Jisas nde groq wuind

Matyu 26:6-13; Jon 12:1-11

3 Pudi Jisas ni Betani ne nas kin tende
puayi ni wuti iri Saimon, wuti asi leprosi
niraq kin, ninde baj pe mir nand. Di nyum-
bueg ire wel yuwon nganye iri nyumo nad
pe yembe mindig kin te botol ane wuri
wundo. Wel te wet bidi quan pe wong
wuind. Botol te wet yuwon nganye iri
alabasta puq mindig kin tende pe yembe
mindig ye. Ni wuri wundo botol mim te
gure wuwi di wel te Jisas nde ngawu pe
groq wuind.
4 Wute ninge tende mas kin ni te muqond
di umbo ker mawo di kin kin wand mand
mari, "Pughe kin ningg ni wel te segi
mewuri no? 5 Beghi wel te wute aye pem
wong maind, tedi wet bidi quan pateri kin
tuqui. Wet bidi te kin te wuti iri yembe
nand nand ruso ber ire pre ni wet bidi
nateri kin ane tuquine. Di wet bidi te oyi
wute yumbo segi kin te peny." Di ni wute
te wand isis simbe minduw.
6 Di Jisas nari, "Nungoqi ni rar wundoq.
Pughe ningg nungoqi ni yumbo puq wen
kin te ningg segi puq wand? Ni yumbo ur
oghi ye nge nde yembe wundiny. 7 Wute
yumbo quan segi kin nungoqi ane was ye,
di pughe puayi ni ghav wundiny ningg te
segine otiwo ghav wundiny tuqui. Pudi
nge nungoqi ane pas nganye segi ye. 8 Ni
yumbo puq wen tuqui kin te bu puq wen.
Ni wel ngende ghimbi pe groq wuind kin
te otiwo nge kati ngamo pe ko ye te ningg
bu ni muq pugrine sir wuip. 9 Nge nungoqi
nganyene simbe guduq te pugri otiwo wute
mo tiqe buagi te wand yuwon ye bir mawo
kin tende puayi wute wen ni yumbo yembe
wundiny kin ren anene simbe mand ye.
Ni pugri puq men ei nyumbueg yumbo
ren yembe wundiny kin wen anene nei
rumbuw."

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye

Matyu 26:14-16; Luk 22:3-6

10 Muq Judas Iskariot, ni Jisas ningg wute
12-pela te kin ye iri, ni prist mingg yumbui
nde no di ni Jisas ninde si pe ni nondo kin
wand simbe nindim. 11 Prist mingg yumbui
ni te mutungu di chumbuai mand di ni wet
bidi pe wong maind ye puq mand. Pugri bu
Judas ni Jisas ninde si pe ni nondo kin ngim
meri nat.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny
Matyu 26:17-25; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30

12 Muq Juda ni bret yis segi kin riq ye nginy ye nawo ye te ningg di nginy te ninggne ni God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ningg sip-sip mamb ye. Di Jisas nikin wute ni pengu mindig mari, “Nu nei guab ye beghi muainde ei mir yembe bidiny, di nu guadi ane mir bad ei God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny?”

13 Di Jisas ni nikin wute te temi yeri nindim nari, “Nungoqi tiqe yumbui pe tende war wo di wuti iri wuye os niraq nandi kin te wuqoind ye. Di nungoqi wuti te nande pe dobu waru. 14 Nungoqi wo di wuti te baj ire ningg nar no muqdi nungoqi wondo baj kiyi te pengu wundig wari, ‘Tisa nari nu wute wonji pu mandi kin ni mase ye sunyi kuap ruso kin te muai bu? Ni di nikin wute ane Yumbui Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny kin mir mand ningg.’ 15 Di wuti te nungoqi sunyi yuwon ire baj wam wiyo yequ kin ei bei neuq ye, di yumbo buagi baj pe tende rise. Nungoqi tende ei mir bad kin te ningg sir wap.”

16 Muq Jisas ningg wute temi te ni tiqe yumbui pe tende mar mo di yumbo buagi Jisas nari kin pugrine puq ren muqond. Di ni mir te kin sir map.

17 Muq burpoq rip di Jisas nikin wute 12-pela pu ane dobu maru. 18 Ni tebol pe mas mir mand mand di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi kin iri wuti nge temu mir bad kin ni nge veri nde si pe ni godo ye.”

19 Jisas nikin wute ni te mutungu di ni yivany mare di ire ire Jisas simbe mindig mari, “Nu nge ningg bri kuari.”

20 Di Jisas oyi nand nari, “Wuti te nungoqi 12-pela te kin ye iri, di ni wuti nge temu temune bret nyeng pe peq wughe kin te. 21 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nati kin te God ningg buk puq wund kin pugrine ei nati ye. Pudi wuti pughe ye ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye te veri nde si pe ni nondo ye ni mai yumbui nganye niraq ye. Wuti te kin kumo wuri wundi segi tedi yuwon nganye.”

Jisas nikin wute bret wain ane nem
Matyu 26:26-30; Luk 22:14-23

22 Ni mir mand mand mas, di Jisas ni bret nitaqwi, Yumbui chumbuai nindig pre, bir nuaq nikin wute te nem di nari, “Nungoqi wen wutaqwi, wen nge ghimbi.”

23 Te pre muq ni wain mune kap ane neti nowi, Yumbui chumbuai nindig pre, nem di ni buagi ane wain kap te irene maq.

24 Di ni simbe nindim nari, “Nen nge yavi di yavi wen te God asi Moses ane wand taq mamb kin te gre weny. Di yavi wen te wute nganye buagi ningg ir wi. 25 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, te pugri nge muq wain nen mune ke segine ruso ruso otiwo nginy yumbo buagi God nde si nambu rise kin tende puayi di wain urupui kin ke.”

26 Ni mir mand pre dobu yuwo ire mari. Di yuwo mari pre, rand nyumo oliv yemu kin tende mo.

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi
Matyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:31-38

27 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi quan buagine nge wuqoind yambu wari di si weri ye, te pugri wand ven kin buk pe vise pre. Wand ven taq pugri, ‘Nge wuti sipsip yeng nuany kin te ki di sipsip bure ire ire ruso ye.’ *[Sek 13:7]*
28 Pudi nge mune kes kewo pre dobu te nge ye kawo Galili ko di nungoqi waru ye.”

29 Di Pita nari, “Wute buagi wu mase mo, pudi nge wu kase ko segi ye.”

30 Di Jisas oyi nand nari, “Nge nu nganyene simbe guduw, muq nu puq guad. Pudi muq bur wapiqu nari tevi nand segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire pu ghand ye.”

31 Pudi Pita buid nganye nap nari, “Piyi wute nge ane mi kati ningg, pudi nge wandoqi gad kari nge nu nei gubuw segi puq gad segi ye.” Di Jisas nikin wute aye te ni mune pugrine puq mand.

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand
Matyu 26:36-46; Luk 22:39-46

32 Muq ni mong puch ire Getsemani puq mand kin tende mo di Jisas nikin wute te simbe nindim nari, “Nungoqi ven ne was di nge ko God temu wand.” 33 Di ni Pita, Jems di Jon pugri pu natemi ane mo, di ni umbo quan nganye mai kuyo. 34 Di ni temi ire pu te simbe nindim nari, “Nge umbo pe quan nganye yivany kare di yivany ven ningg kati ye tuqui. Nungoqi ven nde yeng wawo pu was.”

35 Ni musoqne kring nondo di qi pe me no nase di God pengu nindig ei ni ngeri te kin puaq nand. 36 Ni nari, “Wuyi, nge wuyi, nu yumbo buagi puq kuen ye tuqui. Nu nge kap wen puaq ndiq wuso. Pudi nu nge nde nei pe puq yen wayequ, nunon nde nei pe puq yen.”

37 Pre muq nikin wute mas kin sunyi pe mune nandi, ni ruqo pu mase nuqond di nari, “Saimon, nu ruqo bu kuase? Nu musoq kuas, yeng kuawo aua ire kin tuqui segi bri? 38 Nungoqi wes pu was, yeng wawo, di Yumbui pengu wundig ei ququ

brequ nungoqi wandoqi nunduq yumbo ur brequ wand segi. Nungoqi nde nei pe wari nungoqi yumbo te puq wen yawo kureuq, pudi nungoqi ghimbi te buid segi."
39 Di Jisas ni mune no God temi wand, di ni asi wand nand kin pugrine mune simbe nand. 40 Di ni munene nikin wute nde nondo, ni quan nganye ruqoi kurem rar mai riwo di ruqo pu mase nuqond. Ni mune buraq nindim mes mewo di ni minyuw mati, wand mand ye koruso. 41 Di ni no pre mune nandi simbe nindim nari, "Nungoqi ruqo pune bu wase? Muqdi pre. Ngeri te muq wundi pre. Te wuqond. Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni muqdi wute yumbo ur brequ mand kin ninde si pe mi nondo. 42 Wes wewo. Be po. Wuti nge veri nde si pe ni godo ye be nandi."

Jisas mait nase
Matyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:1-14

43 Jisas ni wand nand nandne yenu di Judas, Jisas nikin wute 12-pela te kin ye iri, ni nondo raqe no. Di wute ninge mame dobui kin di wase puayi ane mare ni ane mondo. Wute men te prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute bei meny ye di Juda mingg quayi kiyi ni tiqi mundom mondo.
44 Di wuti Jisas veri nde si pe ni nondo ye ni wute ni ane mondo kin te ane wand taq mamb, di ni yumbo pughe ye yembe nindiny kin te ni simbe nindim pre, ni nari, "Wuti nge song gireg kin te Jisas ne. Wait nase wutanyi wo di yeng wang wangne ei yenu." 45 Muq Judas ni Jisas nde nondo di Jisas ningg nari, "Rabai" di song nireng. 46 Di wute Judas ane mondo kin ni mondo Jisas mait nase. 47 Muq Jisas nikin wute ninge tumone yemu ye te kin iri ni mame dobui qo naimb nandi di prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti te iri ange di nuang ir wi.
48 Di Jisas ni wute te simbe nindim nari, "Nge wute kitami ko gavman ane yeng bri bad ningg bu nungoqi mame dobui di wase puayi ane ware wandi nge wait kase ningg? 49 Nge nginy manyi nungoqi ane pas, God ningg baj imb pe tende wand wute bei keny, di nungoqi tende puayine nge wait kase segi. Pudi ren kin God ningg wand buk pe vise kin te ane tuquine ei puq ren ye." 50 Muq Jisas nikin wute ni Jisas si meri di wu mase mo.

Ambonye iri wu nase no
51 Wuti ambonye iri ni chongo ire taq nimbiq di chongo aye ninge nare righe segi, ni Jisas nde dobu naru. Di ni ambonye te mait nase ningg pudi ni chongo bure wus, 52 ir wuti wughe pu wuse di ni umbo gawo omone wu nase no.

Ni Jisas kaunsil nde mitanyi mo
Matyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24

53 Muq ni Jisas mitanyi prist mingg yumbui ni yumbui nde mo. Di prist mingg yumbui buagi di quayi kiyi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni buagi ane mo ire pe mikur. 54 Ni Jisas mitanyi mo di Pita dobu naru. Pudi ni wonji wonjine naru, di ni none no prist mingg yumbui ni yumbui ningg baj kin imb pe tende nar no. Ni tende nas di wute baj yeng muany kin ni ane wase suqo map map mas.
55 Muq prist mingg yumbui di kaunsil buagi ni Jisas mi ningg ngim meri mat. Ni ngim meri mand ei wand pughe ye te mai viyo ei Jisas mi nati ningg. Pudi ni Jisas mi kin ngim ninge muqond segi. 56 Wute nganye buagi ni Jisas ningg wandoqi kin wand ninge simbe mand pudi ni wand aye ni wand te gre meny kin segi.
57 Muq wute aye ninge mes mewo di wandoqi kin wand ren simbe mand mari, 58 "Beghi putungu putungu ne ni nari, 'Nge God ningg baj wute gri yembe munduw kin wen bir kuaq di nginy temi ire pre aye wute gri yembe munduw segi kin mune yembe guduw'." 59 Pudi wand ven mune pugrine, ni wand irene mand segi.
60 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni nes newo yenu di Jisas pengu nindig nari, "Nu ni wand te oyi gudim ye o segi? Nu yumbo puq kuen kin te ningg simbe mand ye te pughene bri?" 61 Pudi Jisas ni wand segine yenu di ni oyi nindig segi.

Di prist mingg yumbui mingg yumbui ni munene pengu nand nari, "Nu Kraist, wuti yuwon nganye wute buagi ni irine yumbui nyamb rirang ye ni ningg wo bri?"

62 Jisas oyi nand nari, "Nge teneqa. Di nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas ye nge wuti gre nganye kin ninde si tuan pe opu kas di nginy tu pe kin wuye quari pe gri gadi wuqoind ye."

63 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni nikin chongo bir nawo di nari, "Pughe kin ningg beghi wand aye ningg mune ghimbi pawo? 64 Nungoqi ni God wand brequ nindig kin te wutungu pre. Muq nungoqi pughe gri nei wamb?" Di ni quan buagine mari, "Ni nati tedi yuwon." 65 Di wute ninge som map mirang righe, chongo bidi pe rar buag mirang pre pug mindig di simbe mindig mari, "Be simbe ghand, wuti tughe bu nu ni?" Di wute baj yeng muany yemu kin ni mitanyi mo di pug mindig.

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi
Matyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

66 Pita ni tingi imb pe tende naghe nas muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye nyumbueg ire ni nas pe tende wundo. 67 Di ni Pita wase suqo nap nap nas wuqoind di ni Pita wuqoind wuri wuse. Di wuri, “Nu Jisas Nasaret kin te ane yequ ye.” 68 Pudi Pita segi puq nand nari, “Nge nei gab segi. Nu yumbo pughe kin ningg wand guad?” Ni puq nand di baj nganye pe mar mo kin ngimrawu tende nyinge nare nondo.

69 Muq nyumbueg yembe ye te ni Pita mune tende yenu wuqoind di wute ninge tende yemu kin te simbe wundim wuri, “Wuti nen ni ane ye.” 70 Di Pita ni mune segi puq nand.

Musoq big rip pre wute ninge Pita ane tumo tumone yemu kin ni mari, “Nganyene nganye nu ni ane ye, te pugri nu Galili kin.”

71 Di Pita ni God nde nyamb pe wand gre neny nari, “Nge wuti nungoqi wari kin nen nge nei gibig segi. Nge wandoqi gad tedi piyi God nge brequ nindigh.”

72 Di opu brequne wapiqu nari tevi nand. Muq Pita ni Jisas asi wand simbe nindig kin te mune nei nimbiny. Jisas nari, “Wapiqu nari tevi nand segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire ghand.” Di Pita ni quanji nand.

15

Ni Jisas mitanyi Pailat nde mo
Matyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

1 Pend ruso burane nganye prist mingg yumbui, quayi kiyi, wute Moses ningg lo wute bei meny ye, di kaunsil buagi ni nei ire taq mamb. Ni Jisas taq maimb pre mitanyi mo Pailat nde si pe mi nondo. 2 Di Pailat ni Jisas pengu nindig nari, “Nu Juda mingg king bu?” Di Jisas oyi nand nari, “Nu kuari nge Juda mingg king, te tuquine.”

3 Di prist mingg yumbui ni mari ni yumbo nganye buagi yembe nindiny. 4 Pudi Jisas ni wand segine yenu. Pugri bu Pailat ni mune pengu nand nari, “Nu ni wand mand ye te oyi gudim ye o segi? Ni nu yumbo brequ nganye buagi yembe gudiny ye te ningg simbe mand.” 5 Pudi Jisas ni mune pugrine wand segine yenu, di Pailat ni te kin ningg nei kumo namb.

Pailat nari Jisas mi nati
Matyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

6 Di Pailat ni yumbo ur ire te pugri, ni mir yumbui yembe munduw kin tende puayi te ni wute taq pu yemu ye te kin iri si neri no ye, di te kin te wute gri ei wuti te nyamb rirang. 7 Wuti iri Barabas puq mindig kin ni ane taq pu yenu. Asi wute ninge gavman ane bir mawo kin tende puayi ni wuti iri ni nati di te ningg taq maimb pu yenu.

8 Wute buagi riwo rundo di Pailat ni pripri wute taq pu yemu ye te kin ye iri si neri no ye te kin ningg simbe rindig. 9 Di Pailat ni pengu nindiny nari, “Nge nungoqi Juda mingg king nen si keri nondo ningg bri wari?” 10 Ni nei namb pre te pugri prist mingg yumbui ni Jisas yambu mireng bu ninde si pe meng. 11 Pudi prist mingg yumbui ni wute simbe mindiny ei ni Pailat simbe rindig di ni Barabas ei si neri neyi ni.

12 Di Pailat mune pengu nindiny nari, “Te muq wuti nungoqi Juda mingg king puq wundig kin nen pughe sin ei geg?”

13 Di ni ngam mare rundo mari, “Kruse pe qungu wi nati.”

14 Muq Pailat oyi ni pengu nindim nari, “Ni yumbo ur brequ pughe ye yembe nindiny?”

Pudi ni mune ngam rire rundo riri, “Kruse pe qungu wi nati.”

15 Di Pailat ni wute buagi chumbuai rind ningg nari di Barabas si neri neyi ni, di Jisas rar nuqoind pug mindig di soldia mitanyi mo ei kruse pe qungu mi nati.

Soldia Jisas perei mindig
Matyu 27:27-31; Jon 19:2-3

16 Muq soldia ni Jisas mitanyi gavman nde baj pe mar mo, di ami buagi aye te mari mo irepene mikur. (Baj te ni pretorium puq munduw.) 17 Ni chongo ambo kin ire king mingg chongo gib wumb kin mirang wughe pre, di sare quat kin meti nowi king hat kin pugri muet maimb pre ngawu pe mireng naghe. 18 Di ni Jisas ningg pugri puq mand mari, “Juda mingg king, nu kuas kuas otiwo ye.” 19 Ni gij puayi iri meti nowi ngawu pe mi, som mirang righe di king kin pugri sungomyu gure muang. 20 Di ni pugri perei mindig pre ni chongo ambo kin te ir muang di ni nikin chongone mune mirang wughe. Muq mune mitanyi meyi mi ei mo kruse pe qungu mi nati ningg.

Jisas kruse pe qungu mi nati
Matyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

21 Ni Jisas mitanyi mo mo di wuti iri Saimon puq mindig kin ni nikin yembe pe yenu pu nandi. Saimon Sairini kin ni Aleksander Rupus temi kiyi. Di soldia ni mari di Saimon ni Jisas ningg kruse te niraq. 22 Ni Jisas mitanyi sunyi ire Golgota puq munduw kin tende mo. (Nyamb ven ni puate te ngawu ngape tiqe.) 23 Muq ni wain di ghimbi yuqo kin marasin ire mur puq munduw kin te ane quang mimbiq pre meng naq ningg, pudi ni yambu nari. 24 Muq ni kruse pe qungu mi nati. Di ni

chongo te bir mawo ire ire materi ningg. Te ningg di ni satu griny mand ei muqond wuti tughe ei chongo te nateri.

25 Ni Jisas qungu mi nati kin te 9 kilok
burane pugri ye pe. 26 Di ni wand pughe
ye te ningg qungu mi nati kin te anene ur
mand pu rise. Ni pugri ur mand, “Juda
mingg king.” 27-28 Di ni wute nyungu kin
temi anene qungu mi mati pu yemu, iri
Jisas nde si tuan pe opu di iri si qaqi pe opu.
29 Wute nganye buagi te gri rundo ruso
kin ni Jisas wand peq rindig, ngawu uring
rind di riri, “Nu wuti pugri kin bu kuari
nu God ningg baj bir kuaq pre nginy temi
ire ninggne mune yembe guduw. 30 Muq
kruse si raq ghati yi ei nunon ghimbine
ghav ndiny.”
31 Wute buagi ni puq rind kin pugrine
prist mingg yumbui di wute Moses ningg
lo wute bei meny ye ni mune nikinne oyi
oyi wand mand mari, “Ni wute aye ghav
nindiny, nikin ghimbine ghav nindiny
tuqui segi. 32 Muq Kraist Israel mingg king
nen rar buqoid nikinne kruse si niraq nati
ni ei pari ni nganyene God ningg wo.” Di
wute aye kruse pe qungu pu yemu kin ni
anene Jisas wand peq mindig kin wand
nganye buagi nganye simbe mand.

Jisas nati
Matyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-37

33 Di 12 kilok kin pugri bur ir kui yengu
ruso 3 kilok yuram. 34 Di 3 kilok kin tende
puayi Jisas ni quan kumone nari, “Eloi Eloi
lama sabaktani?” Wand ven kin puate te
pugri, “Nge God, nge God, pughe kin ningg
nu nge si kueri?” *[Sng 22:1]*
35 Wute ninge tende yemu kin wand ren
mutungu di mari, “Te wutungu, ni Elaija
ningg nari.”
36 Wuti iri ni Jisas wain neng ne ningg di
no chongo bidi ire nyumo kamo pe wureq
nimbiq pre di wain jig nand kin pe tende
neq wughe pre ei Jisas nde neq wundo.
Pudi nikinne mune nari, “Muq rar buqoid
yenu, di buqod Elaija nandi ni neti nati o
segi.” 37 Muq Jisas ni quan kumone nari, di
nati.
38 Di tende puayine chongo yumbui God
ningg baj pe yequ kin te mingine bir wughe
wuso dig di bidi teri. 39 Di soldia mingg
yumbui te ni Jisas nde tumone yenu. Di
ni Jisas nari kin te nutungu di ni pughe gri
nati ye te nuqond di ni nari, “Nganyene
nganye, wuti nen ni God ningg wo.”
40 Nyumbueg ninge ni wonjine yeru di
te ruqond. Nyumbueg te yeru kin tende
Maria Magdala kin, Maria Jems kise Joses
temi ni kumo di Salome ni ane tende yeru.
41 Nyumbueg ren ni Galili pune Jisas ane
rindi ei ni yumbo jeb riping. Di nyumbueg
aye nganye buagi Jisas ane Jerusalem riwo
ruso kin ni ane tende yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu
Matyu 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

42 Muq Juda ni ngeri yumbui nei rimbiny
kin te ningg sir rip ye nginy, di nginy te
pre dobu di Sabat. Di nginy te muq yuram
pre. 43 Di Josep Arimatea kin ni Juda mingg
kaunsil te kin ye iri di wute buagi ni ningg
chumbuai rind. Di ni nikinne ni yumbo
buagi God nde si nambu rise ningg ghimbi
pu nas. Ni wune namb segi, no Pailat pengu
nindig ei Jisas neti nati neri no nowi yenu
ningg. 44 Pailat ni Jisas brequne nati kin
te nutungu di puyene nand. Di ami mingg
yumbui te nari nandi di pengu nindig ei
nuqond Jisas ni nganyene bri nati. 45 Pailat
ni soldia mingg yumbui nde wand nutungu
di Jisas ni nganyene nati pre, di ni Josep
ngiq nindig no Jisas neti nati. 46 Muq Josep
ni wute mati di imb mamb kin chongo te
ninge wong nand nare no, Jisas neti nati di
chongo quem ye pe wureq naimb pre, di
wute mati kin mawo yemu ye gawo ire wet
sange pe pend muaq pu yequ ye tende nowi
yenu. Di ni wet yumbui ire kring nipiq
wundi wuso, gawo te tuq wumbiq. 47 Maria
Magdala kin di Maria Joses kumo ni teri
Jisas nowi yenu kin te ruqond ruqondne
nowi yenu.

16

Jisas mune nes newo
Matyu 28:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

1 Sabat kin nginy te pre muq Maria
Magdala kin, Maria Jems kumo di Salome
pugri pu ruso yumbo tuqo yuwon kin wong
rind ei rire ruso Jisas nyang rimbig ningg.
2 Nginy namba wan te ningg burane ni Jisas
nde ngamo pe ruso. 3 Ni ngimi nyinge rire
ruso ruso nikinne oyi oyi pengu rind, “Wuti
tughe ei wet gawo tuq wumbiq kin te sange
nipiq wuso?”
4 Pudi ni Jisas nde ngamo pe tiq rar req
wiyo wuso ruqond wet yumbui te kring
wuso pre. 5 Ni rundo ngamo pe rir ruso
di wuti ambonye iri chongo quem kin nare
righe pre si nganye opu nas ruqoind. Di ni
quan nganye puye rind di nei kumo rimb.
6 Di wuti te ni simbe nindiny nari, “Nun-
goqi nei kumo wamb wayequ. Nungoqi
Jisas Nasaret kin kruse pe qungu mi nati
ye te bu meri wuting. Ni mune nes newo
pre. Ni ven nde nas segi. Nungoqi ni mowi
nase kin sunyi te wuqond. 7 Pudi nungoqi
wo ni nikin wute di Pita ane simbe wundim
wari, ‘Ni ye nawo Galili no pre. Nungoqi
tende wo tedi ni wuqoind. Ren kin te ni
asi nungoqi simbe nunduq kin pugrine ei
wuqoind’.”

8 Muq nyumbueg te ni buyaq rind di
wune ane ngamo si riraq riyi ri di wu rise
nambu ruso. Ni wune rimb di wute aye ane
wand rind segine ruso ruso nambu ritari
righe.

*Maria Magdala kin Jisas wuqoind**
Matyu 28:9-10; Jon 20:11-18

9 Jisas ni wik ire kin nginy ye nawo ye te
ningg burane nes newo. Di tende puayi ni
ye nawo Maria Magdala kin ninde raqe no.
Maria wen te asi Jisas ni ququ brequ 7-pela
pu ninde pu puaq nand mo. 10 Ni wuso di
wute asi Jisas ane ris di Jisas ningg yivany
rire di quanji rind kin te simbe wundiny.
11 Ni wuso simbe wundiny wuri Jisas nes
newo pre di ni wuqoind pre, pudi ni wand
te rutungu nganyene puq rind segi.

Jisas ningg wute temi Jisas muqoind
Luk 24:13-35

12 Dobu Jisas ni nikin wute temi ni
ngimne nyinge mare mo mo di Jisas ni
aye gib namb pre nondo ninde raqe no.
13 Muq wute temi te mune mo wute aye
te simbe mindiny, pudi ni mingg wand te
mune nganyene puq rind segine.

Jisas ni nikin wute yembe nem
Matyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon
20:19-23

14 Dobu Jisas ni nikin wute 11-pela pune
ni mir mand mand mas di ni nondo raqe
no. Ni nei gre rind di Jisas mune nes newo
kin wand te nganyene puq mand segi ye te
ningg abo nindim. Te pugri ni wute ninge
Jisas nes newo ruqoind pre kin simbe rind
kin wand te mutungu segi.

15 Di ni pugri simbe nindim nari, “Nun-
goqi tiqe buagi tende wo di wute buagi nde
God ningg wand yuwon ye te simbe wand.
16 Wuti pughe ye ni God ningg wand yuwon
ye te nganyene puq nand di wuye maip kin
God ni neti nowi. Pudi wuti pughe ye ni
God ningg wand te nganyene puq nand segi
ye God ni brequ nindig ye. 17 Di wute wand
yuwon kin te ningg nganyene puq mand ye
ni yumbo ur gre ye ren ei ni bei mand: Nge
nde nyamb pe ququ brequ puaq mand. Ni
wand tuan aye kin pe wand mand. 18 Ni
ghati mat rise mindiri riwo di ni yumbo
wute me di mati ye te me pudi ni mati segi,
di ni wute num kin si meny riwo num oghi
ye.” 19 Jisas ni wand ven simbe nindim pre
di mune nginy tu wam newo no di God nde
si tuan pe opu nas. 20 Muq Jisas nikin wute
ni mo tiqe buagi tende God ningg wand
bir mawo. Di Yumbui ninde dobu yenu di
yumbo ur gre kin pe ni wand simbe mand
kin te gre neny.

* **16:8:** Wute ninge mari wand puch ren, 16:9-20, te Mak nikinne ur nand segi. Wute aye iri jiju nand.

Luk

Luk ni buk wen di buk Aposel ane ur nand. Ni dokta iri di ni wute tit Grik kin iri. Ni pripri Pol temi mar ir mo. Ni buk wen ur nindiq kin puate teri. Puate ire te ni bei nand te pugri Jisas ni Mesaia. Wute Juda kin ni wuti iri God tiqi nindog nandi nateruwi yuwon pu ris ye te ningg ghimbi ruwo pu ris. Luk bei nand wuti te ni Jisas. Ni wand ur nand kin puate aye te ni Jisas puate pughe kin ningg qi pe nati ni di yembe nand kin te simbe nand. Ni beghi nei pare pitinde di Jisas nei bibig ye te ningg Jisas ningg yembe di wand te ningg ur nand. Luk ni buk wen ur nindiq kin te ni Jisas ningg yembe di wand tuquine ur nand ningg nari. Ni wand unje gri o oyi gri ur nand yambu nari. Pugri bu ni otinde nei natevi pre di buk wen ur nindiq.

Jisas ni wute Juda segi kin ningg simbe nand ei beghi nei bab, ni wute Juda kinne ghav nindiny ningg nandi segi. Ni wute buagi ghav nindiny ningg bu nandi. Wute Grik kin ni tuquine nganye ris ningg riri, pugri bu Luk ni pughe gri Jisas wuti nganyene tuquine nas kin te ningg simbe nand. Di ni Ququ Yuwon Ye ni gre, God ane wand kin, God nyamb bidiri riwo kin, di wute yumbo quan kin di segi kin te ningg simbe nand.

Wand ye wuwo kin

1 Tiopilus
Wute nganye buagi yumbo ur God beghi nde yembe nand kin te muqond kin te kin wand ur mand ningg. 2 Yumbo ren kin puate ri righe di wute te muqond di te kin wand bir mawo ye, ni beghi simbe mundug kin te kin pugrine muq wute nganye buagi te kin wand ur mand ningg buid nganye map. 3 Muq nge nge ning gri mune asi yumbo ren puate ri righe kin te otinde guqod, pugri bu nge nei gab kin te nge nyumo raqe wen ur guduw ei nu nei ghamb yumbo pughe kin ye ruwo di yumbo pughe kin dobu ruwi. 4 Te ei nu yumbo yumbo buagi te bei munduw kin te oghine nei mbiny.

Jon kumo wuri wundi kin wand

5 Herot ni Judia pe king ningg nas kin tende puayi prist iri nas ni nyamb Sekaraia. Ni prist mingg wute tit Abiya puq mindim ye te kin iri. Ni ngam Elisabet ni mune Aron ningg kuqone. 6 Ni teri ane Yumbui ningg lo irepene rutungu ye, di wand ninge gure ruwo segi ye. Pugri bu ni God nde rar pe tuquine ris. 7 Pudi Elisabet ni kimasi yequ bu wo wure segi. Di ni teri gang rise pre.

8 Muq Abiya ningg wute, Sekaraia di nikin yembe ire ane ei yembe mand ye, pugri bu Sekaraia ni God ningg baj pe prist ningg yenu. 9 Nikin yumbo ur taq wen: Ni wet wo pe prist buagi nyamb ur mindim pre os wo pe mawo maghe, otiwo iri meti ni muqond tughe ni nyamb tende vise, te muqdi ni God ningg baj pe nar no yumbo tuqo yuwon kin wase nande. Pugri bu ni te kin puq men di wet wo Sekaraia nyamb vise ye te meti nowi bu Sekaraia te kin yembe nand. 10 Muq yumbo tuqo yuwon kin wase nande kin tende puayi wute buagi God yumbui nyamb rirang kin dabo gri rikur Yumbui pengu rindig rindig yeru.

11 Muq Yumbui ningg angelo iri Sekaraia nde nandi di alta pe ni yumbo tuqo yuwon kin wase nande kin tende si tuan pe opu yenu. 12 Sekaraia ni te nuqoind di ni puye nand di quan nganye wune namb. 13 Pudi angelo te nari, “Sekaraia nu wune ghamb wayequ. Nu kuari kin te God nutungu pre. Pugri bu otiwo nungam Elisabet quayi wo iri wurew ye. Otiwo ni wo te wuri wundi di Jon ei puq ndig. 14-17 Otiwo ni Yumbui nde rar pe yumbui nas. Ni wain ne segi, di wuye gre kin aye te ne segi. Ni kumo wuri wundi kin tende puayi pune ruso ruso otiwo ni yumbui no kin tende puayi Ququ Yuwon Ye ni nde nas. Wuti nen ei otiwo Israel nganye buagi nitari Yumbui nikin God nde nandi. Yumbui nawi ningg bu ni ye nawo Elaija kin pugri Ququ Yuwon Ye ningg gre pe wand bir nawo ei wute buagi yumbo ur brequ si mare. Ni no ei kiyi di wo ane ire pe nimar, wute ngawu gre mand kin mune wand mutungu di yumbo ur tuquine kinne mand. Ni puq nen ei wute nei yuwon ye matevi pre ei Yumbui dobu nawi. Pugri bu nu Elisabet tequ wo te nas kin te ningg quan nganye chumbuai wand, di wute buagi aye te mune pugrine ni nas kin te ningg quan nganye chumbuai rind.”

18 Muq Sekaraia oyi angelo pengu nindig, “Pughe gri ei nge nei gab nu nganyene guad? Nge gang kase pre di nge ngam mune gang wuse pre.”

19 Muq angelo te oyi nari, “Nge Gebriel, nge God nde rar pe yengu ye, ni tiqi nundogh gadi nu wand yuwon ye ven simbe guduw ningg. 20 Yumbo ren nganyene nge simbe guduw kin pugrine ei puq ren ye, pudi nu kuari nge nganyene puq gad segi, pugri bu muqdi nu mim ruaw riwo pu ghas ghas otiwo, muq wand ren nge simbe guduw kin ren nganyene puq ren kin tende puayi di nu mune wand ghand.”

21 Wute buagi Sekaraia ghimbi ruang pu yeru yeru riri, “Pughe ningg ni te nar yenu chiraq?” 22 Otiwo ni mune neyi nandi pudi ni mim ruang riwo, di wand nand kin tuqui segi. Ni wand nand kin tuqui segine bu ni

si pene yeri nand nand. Ni te ruqond di nei rimb ni God ningg baj pe te nar yenu rar ri righe ruso di yumbo ninge ruqo nyemb pe pugri nuqond.
23 Otiwo ni God ningg baj pe yembe nand kin te prene ni mune baj pe no.
24 Otiwo tende dobu Elisabet wo ane wus di irew 5-pela pu ni baj pene wus. 25 Di ni wuri, “Yumbui nge ghav nindigh bu nge wo ane kas. Asi nge wo segi kas bu wute buagi minyuw kiteny, pudi muq ven nde puayi Yumbui nge yawo nitogh minyuw te puaq nindigh pre bu nge wo ane kas.”

Angelo Jisas kumo wuri wundi kin te ningg simbe nand

26 Elisabet wo ane wus irew 6-pela pu ruso pre, di God angelo Gebriel tiqi nundog Nasaret Galili opu yequ kin tende no. 27 Ni nyumbueg ambonye ire nde no. Nyumbueg ambonye te Josep Devit ningg kuqo ni meng nitaqi ningg wus ye. Ni asi wuti iri teri rise segi. Nyumbueg ambonye te ni nyamb Maria. 28 Angelo te ni nde no muq simbe nunduw nari, “Nu nei tuan mbiq, God nu quan nganye yawo niraw righe. Yumbui nu tequ was.”
29 Ni puq nand kin te ningg Maria nei kumo nganye wumb, di nei wumb segi pughe kin ningg angelo wand ven kin nand. 30 Pudi angelo te Maria simbe nunduw, “Maria nu wune ghamb wayequ, God nu quan nganye yawo niraw righe. 31 Muqdi nu wo ane ghas di otiwo nu quayi wo iri gheri ghandi. Wo te gheri di ni nyamb Jisas ei puq ndig. 32 Otiwo ni nyamb yumbui nganye vise di God Yumbui Nganye Kin nari ni ni ningg wo. Yumbui God nari di ni kuqo Devit ningg sunyi nitangvi, king ningg nas. 33 Di Jekop ningg kuqo kimem buagi ni nde si nambu ris. Di yumbo yumbo buagi ni nde si nambu rise kin te pre ye tuqui segi.”
34 Muq Maria oyi wuri, “Te pughe gri ei? Nge wuti iri temu pase segine di pughe gri ei nge wo ane kas?”
35 Di angelo oyi simbe nunduw nari, “Ququ Yuwon Ye nu nde nandi ye. Di Yumbui Wam Nganye Kin ni ningg gre nunde bre. Pugri bu nu quayi wo yuwon kin te gheri, di God ningg wo puq mindig. 36 Piyi nu yavi ire Elisabet ni gang wuse pudi muq ni wo wuri yamb tumo. Wute riri ni wo wure tuqui segi, pudi muq ni wo ane wus irew 6-pela ruso pre. 37 Te pugri yumbo yumbo buagi wute qi pe kin puq men tuqui segi kin te God puq nen kin tuqui. Yumbo ninge God puq nen tuqui segi kin rise segi.”
38 Muq Maria oyi angelo simbe wundig, “Te piyi muq nu simbe guad kin pugrine nge puq negh. Nge God ningg yembe ye wuti. Pugri bu God nge pughe sin negh ningg te piyi.” Ni puq wund di angelo Maria si niraq no.

Maria wuso Elisabet wundoq

39 Tende puayi Maria yumbo sir wup di brequne Judia opu wuso di tiqe ire rand pe opu yequ kin tende wuso. 40 Wuso tende wuso wur di Sekaraia ningg baj pe wuso, di ni Elisabet chumbuai kin wand simbe wunduw. 41 Elisabet ni Maria chumbuai kin wand simbe wunduw kin te wutungu ne, di wo Elisabet nde umbo pe kuse kin chumbuai gud prare kuyo, di opu Ququ Yuwon Ye Elisabet nde yenu. 42 Di Elisabet quan kumone wuri, “Nyumbueg buagi nde mingi God nu irine quan nganye yuwon nuaw, di wo nu nde umbo pe kuse kin te quan nganye yuwon nuany. 43 Pudi pughe kin ningg nge quan nganye yuwon nuagh bu nge Yumbui ningg kumo nge nde wundi? 44 Nu chumbuai kin wand guad kin nge nde ange pe vighe di opu wo nge nde umbo pe kuse kin chumbuai gud di prare kuyo. 45 Yumbui nu simbe nunduw kin te nu kuari otiwo nganyene yumbo te kin puq ren puq guad ye te ningg God nu yuwon nganye nuaw.”

Maria Yumbui nyamb wundivi viyo kin yuwo

46 Maria wuri,
“Nge umbo pe Yumbui nyamb gidivi viyo
47 di nge ququ God nge neti kowi kin
ni ningg chumbuai wund. 48-49 Nge
ni ningg yembe ye nyumbuegne,
pudi ni nge nei gheri nipigh segi.
Yumbui Gre Nganye Kin yumbo
yumbui kin wute aye puq men tuqui
segi kin ni nge nde yembe nindiny
kin te ningg di muq ven nde puayi
pune ruso ruso otiwo wute buagi riri
God nge yuwon nuagh. Ni nyamb yu-
won vise. 50 Wute muq mas kin men
di ni wo mune mas kin tende puayi
wute God yumbui nyamb mirang
tedi ni oyi yawo nitom di yumbo ur
pugri kin bei nindim. 51 Nikin si gre
kin pe ni yumbo gre kin puq nen.
Wute nikin nei pe mari ni yumbui
mas puq mand kin te oyi ni woingo
nuam righe. 52 Wute nyamb kin ni
ni maghe mo, pudi wute nyamb segi
kin oyi nyamb nindivi viyo yumbui
nyamb niram. 53 Wute asi yumbo
segi kin te oyi muq ni yumbo quan
kumo nem, pudi wute asi yumbo
quan kin te oyi muq tiqi nundom
yumbo segi si omone mo. 54 Ni asi
beghi koku simbe nindim kin te nei
gheri nap segi, bu muq nikin yembe
ye wute Israel yawo nitony bu nandi.
55 Ni yumbo te kin asi ni beghi

koku simbe nindim kin pugrine ei
otiwo Abraham di nikin kuqo ane bei
nindiny nindinyne ruso ruso otiwo."
56 Maria Elisabet ane ris irew teri ire ruso
pre muq mune nikin tiqe wuso.

Jon kumo wuri wundi

57 Elisabet ni wo wuri wundi kin tende
puayi ni wuso quayi wo wuri wundi. 58 Di
nikin yavi ire di tiqe ire ye ni God Elis-
abet yawo nitow di ghav nunduw kin te
rutungu, di ni ruso Elisabet ane chumbuai
rind.
59 Nginy 7-pela pu mo pre, nginy 8 te
ningg ni mandi wo te ghimbi dugu chongo
pend muang ningg. Wute ghimbi dugu
chongo pend muang kin ni kiyi Sekaraia
nyambne mirang ningg mari. 60 Pudi ni
kumo segi puq wund wuri, "Yewo! Ni
nyamb Jon."
61 Ni oyi mari, "Te pudi nungoqi nuqo iri
nyamb te kin vise pu ghari."
62 Sekaraia mim ruang riwo di ni wand
nand segine ye, pugri bu ni si pene yeri
mand di pengu mindig ei ni simbe nand
nyamb pughe ye bri wo te mirang ningg
nari.
63 Muq Sekaraia oyi si pene yeri nindim
di ni nyumo raqe meng. Muq ni wo nyamb
te nyumo raqe pe ur nand nari, "Ni nyamb
Jon." Muq wute buagi te yemu kin puyene
nganye mand. 64 Sekaraia puq nand di
brequne nganye ni mim ruang riwo kin te
prene, minjuq mune bure nondo, di mune
wand nand kin tuqui, di ni God chumbuai
nindig. 65 Wute buagi nikin tiqe kin wune
rimb, di wand te kin Judia opu tiqe buagi
rand pe yeru kin tende vir ir. 66 Wute buagi
wand ven rutungu kin te nei kumo rimb
di riri, "Wo nen otiwo ni pughe gri kin bri
nas?" Yumbui ningg gre ni nde vise bu puq
ren.

Sekaraia God nyamb nindivi viyo ningg yuwo nari

67 Di Jon kiyi Sekaraia Ququ Yuwon Ye ni
nde nas nei neng di propet kin wand ren
simbe nand:
68 "Yumbui Israel mingg God nyamb bidivi
viyo; te pugri ni nandi nikin wute
Israel nate ruwi pre. 69 Ni beghi
wuti gre nganye kin iri nengu pre.
Wuti te otiwo beghi nitamu powi
ye. Wuti te God ningg yembe ye
wuti Devit ningg kuqo. 70 Wand
ven kin yabe chuqo nikin propet
yuwon ye ni simbe nindim mandi
simbe mand kin ane tuquine. 71 Ni
simbe nindim nari otiwo ni beghi
ghav nundug, beghi bon veri nde si
pe pu nitamu powi. Di wute beghi
yambu mirengu kin ninde si pe pu
nitamu powi. 72 Yumbo ren kin puq
nen kin te asi ni wand yuwon ye taq
namb kin te nei gheri nipiny segi,
di ni beghi koku yawo nitom kin te
bei nand ningg. 73 Ni beghi koku
Abraham nde wand gre ye simbe
nindig nari, 74 Otiwo ni nganyene
beghi veri nde si pe pu nitamu powi,
di ghav nundug ei beghi wune bab
segi di ni ningg yembene bad. 75 Di
beghi ninde rar pe yuwon pu pas di
yumbo ur tuquine puq pen pen pati.
76 Di nu nge wo otiwo wute buagi
mari nu Yumbui Wam Nganye Kin
ni ningg propet iri. Te pugri nu ei
ye ghawo Yumbui ngim wang ei ni
dobu naru ye. 77-78 Di nu God ningg
wute simbe ndiny ei ni nei rimb
ni nate ruwi yuwon pu ris. Beghi
God ni quan nganye yawo nitony
ye te ningg bu ni yumbo ur brequ
rind kin wand te puaq nindiny di
Yumbui ningg ti beghi nengu. 79 Di
wute yumbo ur brequ rind di burpoq
wabe ris kin te ti neny. Ni puq nen
ei beghi ngim budoq ei yuwon pene
nyinge pare, yeng bad segi di umbo
yuwonne kuse."
80 Di wo nen yumbui no di gre natevi, di
no dabo char kumo mingi wute segi ye pe
te yenu yenu, otiwo muq mune wute buagi
Israel kin nde rar pene nandi.

2

Jisas ni kumo wuri wundi
Matyu 1:18-25

1 Tende puayi Sisar Ogastus ni Rom kin
gavman mingg yumbui. Ni wand ni viso
tiqe manyi Rom gavman nde si nambu yeru
kin te wute buagi manyi mand. 2 Ogastus ni
wand ni viso di wute manyi mand kin ren
asi puq men segi, ren kin muq teneqa puq
men. Ni wute manyi mand kin tende puayi
Kwirinius ni Siria pe gavman kin yumbui
ningg nas. 3 Wute buagi nikin tiqe pene mo
nyamb mi rundo.
4 Pugri bu Josep mune Nasaret Galili opu
pu nyinge nare no Betlehem Judia opu
yequ kin te no. Betlehem te ni kuqo king
Devit ningg tiqe. Josep ni Devit ningg kuqo
pugri bu ni te no. 5 Ni te no ei Maria,
nyumbueg te ni meng nitaqi ningg wus kin
te, teri nyamb ur rind ningg. Nyumbueg
te muq wo ane wus. 6 Ni ruso Betlehem
ris Maria wo pe wuso, 7 di quayi wo wuri
wundi. Wo te Maria nikin sonyi wo. Ni
quayi wo te wuri wundi di baj pe ris kin
sunyi segi, pugri bu ni chongo pe imb
wuimb di kau mir rind kin sunyi pe te
wuwi nase.

Angelo wute sipsip yeng muany kin nde mandi

8 Tende opune wute sipsip yeng muany
kin ninge mas, muq bur mingi pu ni nikin
sipsip yeng muany pu dabo yemu. 9 Muq
Yumbui ningg angelo iri ni nde nandi, di
Yumbui ningg ti ninde quan nganye ti nase,
di ni quan nganye wune mamb. 10 Pudi
angelo te ni simbe nindim nari, “Nungoqi
wune wamb wayequ. Nge wand yuwon
ye nungoqi nde kare gadi. Otiwo di wute
buagi te ningg quan nganye chumbuai
rind. 11 Muq bur kuen gug, Devit ningg tiqe
pe, wuti nungoqi nitaqu wowi kin kumo
wuri wundi pre. Ni Yumbui, ni Kraist God
nikin wute ghav nindiny ningg naip no!
12 Nungoqi wo yumbo ren kin wuqond di
nei wamb wo teneqa: Wo te chongo pe
imb rimb kau mir rind kin sunyi pe ruwi
naghe pu nase. Nungoqi te wuqond tedi nei
wamb wo teneqa.”

13 Muq brequne angelo nganye buagine
aye, ni wam kin ami, mandi angelo te
ane yemu, God nyamb mindivi viyo ningg
pugri yuwo mari: 14 “God wam nganye kin
ni nyamb bidivi viyo, di qi pe kin wute
ni chumbuai nindiny kin te umbo neny
kughe.”

15 Otiwo angelo te ni si mare mune
nginy tu wam mewo mo pre, wute sipsip
yeng muany kin te mari, “Be Betlehem po,
yumbo ren Yumbui simbe nundug kin ren
po buqod.”

16 Muq ni brequne mo Betlehem di Josep
Maria teri te ris muqond, di wo kau mir
rind kin sunyi pe te ruwi naghe pu nase
muqoind. 17 Ni wo te muqoind pre, muq
ni angelo wo nen ningg simbe nindim kin
te simbe mand mand mo. 18 Di wute buagi
wand ven simbe mand kin te rutungu di
ni quan nganye puye rind. 19 Pudi Maria
ni yumbo te nei pe wuwo ris. Di muq ni
te kin quan nganye nei wumbiny wumbiny
wus. 20 Muq wute sipsip yeng muany kin te
mune mo, di yumbo yumbo buagi angelo
simbe nindim kin pugrine muqond kin te
ningg Yumbui nyamb mindivi viyo viyo
mo.

Jisas God ningg baj pe riri ruso

21 Nginy 7-pela pu mo pre nginy 8 te
ningg ni ghimbi dugu chongo pend muang
kin tende puayi ni Jisas nyamb mirang.
Nyamb ven asine ni kumo nde umbo pe
nase segine angelo ni nyamb ven neng pre.

22 Muq Maria ni si uny pu wus kin nginy
te omone, bu ni ghimbi sabi munduw
ningg. Pugri bu ni Moses ningg lo puq
wund kin pugrine puq ren. Ni te kin puq
ren ningg bu wo te riri Jerusalem ruso
Yumbui nde ri nondo ningg. 23 Ni yumbo
ren kin puq ren kin Yumbui ningg lo puq
wund kin pugrine puq ren. Yumbui ningg
lo wuri, “Wute ire wo sonyi wund muq
quayi wo wuri, tedi Yumbui nde wi nondo.”
[Kis 13:2,12,15]

24 Di mir wase rinde Yumbui reng ningg,
te Yumbui ningg lo puq wund kin pugrine
ei puq ren. Yumbui ningg lo wuri, “Wapi
mabri temi o wapi mabisvir tevi wase rinde
God reng.” *[Wkp 12:8]*

25 Jerusalem pe wuti iri nas, ni nyamb
Simeon. Ni wuti yuwon ye. God nde rar pe
ni yumbo ur tuquine puq nen ye. Ni wuti
Israel nate mowi ningg nandi kin te ghimbi
nuang pu nas. Di Ququ Yuwon Ye ni nde
nas, 26 di Ququ Yuwon Ye ni simbe nindig
nari ni prine nati segi, ni nasne otiwo Kraist
ni ningg wute ghav nindim ningg Yumbui
naip no kin te nuqoind. 27 Ququ Yuwon
Ye ni nitanyi God ningg baj kin imb pe nar
no. Di Jisas opu kiyi kumo riri God ningg
baj pe rir ruso ei lo wuri kin pugrine puq
ren ningg. 28 Muq Simeon Jisas neti nowi si
pe nowi naghe di God nyamb nindivi viyo
nari,

29 “Yumbui nu king ningg kuas. Nu kuari
kin te muq nganyene puq kuen. Muq
nu ghari di nge nu non yembe ye
wuti ko. 30 Nu wuti nu tiqi gudog
nandi beghi nitamu powi kin te nge
ning gri rar pe guqod pre, 31 di wute
buagi nde rar pe nu yumbo ren puq
kuen; 32 di ni wute Juda segi kin
nei yuwon ye neny di ni nei rimb
kin tuqui, di nu non wute Israel nu
gudiri riwo yumbui nyamb kueny.”

33 Di wo te kin kiyi kumo Simeon wand
nand kin te ningg quan nganye puye rind.
34 Muq Simeon God pengu nindig ei God ni
yuwon nuany ningg. Di Maria, Jisas kumo
simbe nunduw nari, “Wo nen ningg ei
otiwo wute Israel kin nganye buagi ir righe,
di nganye buagi mune res riwo. Te ningg
bu God wo nen si numbog di tiqi nundog
nandi. Otiwo di wute ninge ni wand brequ
rindig, 35 tende puayi di ni nei brequ te raqe
ruso di wute aye ruqond. Otiwo di nu non
quayi mune ni ningg yivany ghare kin te
mame bidi dobui nu dugogu mingine cheiq
no opu gri bre no kin pugri.”

36 Tende puayi nyumbueg gang ire mune
wus, ni nyamb Ana. Ni propet ire. Ni
Panuel ningg wo, di ni wute tit Aser kin.
Asi ni ngam wuso, ngaim teri ris ber 7-
pela pu pre, 37 muq ni ngaim nati di mune
nyarimo wus. Muq ni ber 84-pela wuwo
pre. Ni God ningg baj si wuraq ye tuqui
segi, ni pripri bur di bogisumb God ningg
baj pe wuso, mir uny yequ Yumbui pengu
wundig, di God yumbui nyamb wurang.
38 Muq brequne ni wundi wo kiyi kumo
ane yeru kin pe tende yequ, God chumbuai
wundig, di wute buagi God Jerusalem nate
ruwi puq nand kin te ningg ghimbi ruwo
pu ris kin te, wo nen ningg simbe wundiny.

39 Josep Maria teri Yumbui ningg lo puq
wund kin pugrine yumbo yumbo buagi
puq ren pre, muq ni teri nikin tiqe Nasaret
Galili opu mune ruso. 40 Di wo te yumbui
no, gre nand, di nei yuwon ye ni nde bre,
di God nikin nei pene ni yuwon nuang.

Jisas God ningg baj pe nas

41 Ber manyi ni pripri God ni asi Israel
mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te
nei mimbiny di mir mawo. Di Jisas ni
kiyi kumo teri ber manyi mir te kin pe
Jerusalem ruso. 42 Jisas ni ber 12-pela nawo
pre, di ni pripri mir te kin pe ruso kin
pugrine muq mune ruso. 43 Otiwo mir te
pre, Jisas tene nas di ni kiyi kumo mune
tiqe ruso, pudi ni nei rimb segi, 44 ni riri
Jisas ni anene bu ruso. Ni nyinge rire ruso
ruso nginy iri no pre, muq ni wute buagi
ni kimand di yavi ire buagi nde mingi te
meri riting, pudi ruqoind segi. 45 Ni meri
riting ruqoind segi, di munene Jerusalem
ruso meri riting. 46 Nginy temi ire pu
mo pre muq ni God ningg baj kin imb pe
nas ruqoind. Ni wute Moses ningg lo bei
mand kin te ane God ningg baj pe te mas
ni mingg wand nutungu di ni oyi pengu
nindim. 47 Wute buagi mutungu ni oyi
pengu mand kin te ni quan nganye nei
nimbiny di tuquine nganye simbe nand,
pugri bu ni nei kumo mamb. 48 Ni kiyi
kumo teri te nas ruqoind di ni puyene
nganye rind. Di ni kumo wuri, “Wo, pughe
kin ningg nu beghi puq guegu? Nge nu nuyi
temu nu ningg nei kumo bab, bu meri buid
nganye putuw.”

49 Di ni oyi nari, “Pughe ningg nungoqi
nge meri wutigh? Nge ngening wuyi ningg
baj pe ei kas ye, nungoqi te kin nei wamb
segi bri?” 50 Ni oyi pugri simbe nindiny,
pudi ni nei rimb segi ni pughe ningg puq
nand.

51 Muq ni kiyi kumo wand nutungu di
anene mune Nasaret righe ruso, di otiwo
mune kiyi kumo ningg wand nutungu nu-
tungu ne. Di kumo yumbo buagi ren nei
pe wuwo ris. 52 Muq Jisas yumbui no di
nei yuwon ye mune ni nde yumbui yevu,
di ni God di wute nde rar pe yuwon nganye
nand.

3

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo
Matyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

1 Sisar Taiberius ni Rom pe gavman kin
yumbui ningg nas ye ber 15 te ningg Pon-
tius Pailat ni Judia opu kin yumbui ningg
nas, Herot Galili opu nas, ni kiqam Pilip
Iturea di Trakonitis opu nas, di Lisanias
Abilene opu yumbui ningg nas. 2 Di tende
puayine Anas Kaiapas temi prist mingg
yumbui ningg mas. Wute buagi men yum-
bui ningg mas kin tende puayi Jon Sekaraia
ningg wo qi nyumo di wuye segi ye pe
tende yenu di God ningg wand ni nde vindi.
3 Di ni sunyi buagi Jordan opu rise kin
tende nar ir wand bir nawo. Ni wand bir
nawo kin te wute simbe nindiny ei ni nei
rire ritinde di ni wuye nap ei God ni yumbo
ur brequ rind kin wand te puaq nindiny.
4 Ni puq nen kin te wand propet Aisaia ni
ningg wand rise ye buk pe ur nand pu rise
kin pugrine puq nen. Wand taq ren:

“Wuti iri mong nyumo di wuye segi ye
pe tende yenu di ngam nare nari,
‘Yumbui ngim wuang, di ngim sabi
wundig pu wuse ei ni nyinge nare.
5 Otiwo di ghawo buagi te righe di
rand buagi bir mas bedne mase. Asi
mong tende brequ rise di ngim wuso
tuqui segi kin te mune yuwon rind,
tuquine rise, di ngim tende gi wuti.
6 Di wute buagi God wuti beghi ni-
tamu powi ningg tiqi nundog nandi
kin te ruqoind’.” *[Ais 40:3-5]*

7 Jon wute buagi ninde rindi ei wuye
nap ningg rindi kin te simbe nindiny nari,
“Nungoqi ghati sindiyu wo! God wute mai
neny puq nand kin mai te tumo rise. Tughe
nungoqi simbe nunduw bu God ni mai
neuq kin te qibe wurany ningg? 8 Nei ware
witinde di yumbo ur oghi yene wand. Di
nungoqi nonne nungoqi ningg wari, ‘Beghi
Abraham ningg kuqo, pugri bu God beghi
mai nengu segi ye.’ Nge nungoqi simbe
guduq, God segine wet men mas kin men
oyi nare nitinde di Abraham ningg kuqo
ningg mas. 9 God ningg mame puate asine
nyumo puate pe tende wuse, nyumo buagi
yi oghi kin riyi segi kin te enare di wase ni
riwo namb.”

10 Muq wute buagi te yeru kin Jon pengu
rindig riri, “Muqdi beghi pughe ei pen ye?”

11 Di Jon oyi simbe nindiny nari, “Wuti
iri siot temi mase tedi wuti tughe siot segi
kin te iri yeng, di wuti mir quan rise kin te
pugrine puq yen.”

12 Wute takis materi kin mune pugrine
mandi ei Jon wuye nap ningg. Di ni Jon
pengu mindig mari, “Tisa, beghi pughe ei
pen?”

13 Di Jon oyi ni simbe nindim nari, “Nun-
goqi wo wute nde takis wateri kin te simbe
munduq ye tuquine ei wateri. Nungoqi non
nei pe mune so rundo wateri wayequ.”

14 Di ami ninge ni mune pugrine Jon
pengu mindig mari, “Di beghi? Beghi
pughe ei pen ye?”

Di Jon ni oyi nindim nari, “Wute wandoqi
wundim segi wat mase taq wamb di wet
bidi segi wutamri wayequ. Nungoqi fotnait
pughe gri pu meuq kin te tuqui.”

15 Wute buagi ni wuti God nikin wute
ghav nindiny ningg naip no kin te ghimbi
ruang pu ris ye. Wuti te Kraist puq rindig
kin. Pugri bu ni Jon ruqoind di nei kumo
rimb. Ni riri Kraist tene bri Jon. 16 Di Jon
nari, “Nge nungoqi wuye pe wuye kupuqu.
Pudi wuti aye iri nge nde dobu nawi kin
ningg gre te nge gre ane tuqui segi, ni gre
quan nganye. Nge wuti yuwon nganye segi,
pugri bu nge ni su taq nimbiq kin sare te
bure gad kin tuqui segi. Nge wuye pe wuye
kupuqu, pudi wuti nen di nungoqi Ququ
Yuwon Ye di wase pe wuye nupuqu ye. 17 Ni
nandi di sawol niraqne nandi di wit dang
nand kin sunyi raqe nand. Wit oghi kin
nikin mir baj pe nawo ris, di raqe dubu
ane wase awu kuso tuqui segi ye pe nande
namb.” 18 Di Jon wand yuwon ye Jisas beghi
nitamu powi ye te kin wand aye nganye
buagi simbe nindim.

19 Pudi Jon wute buagi nde rar pene
Herot Galili opu kin yumbui te ni yumbo
ur brequ buagi yembe nindiny kin te ningg
abo nindig, di ni kiqam ngam Herodias
nitaqi kin wand te simbe nindig, 20 di Herot
Jon taq naimb. Ni puq nen kin te ni
munene yumbo ur brequ nand. Asi ni
yumbo ur brequ nganye buagi nand di muq
mune yumbo ur brequ nand.

Jon ni Jisas wuye naip
Matyu 3:13-17; Mak 1:9-11

21 Jon wute buagi wuye nap kin tende
puayi ni Jisas anene wuye naip. Ni Jisas
wuye naip pre, Jisas God pengu nindig
nindig yenu di nginy tu bi viso, 22 di Ququ
Yuwon Ye ni nde nati ni. Ququ Yuwon Ye ni
nde nandi kin te wapi mabri gib namb. Di
wuti iri nginy tu wam pu nari, “Nu nge wo.
Nge nu quan nganye yawo kiraw righe, di
nu ningg quan nganye chumbuai gad.”

Jisas ningg kuqo
Matyu 1:1-17

23 Jisas ni ber 30-pela pu ruso pre muq
ni yembe puate ni righe. Wute buagi ni
nei mamb kin mari Jisas ni Josep ningg
wo. Di Josep ni Heli ningg wo, 24 Heli
Matat ningg wo, Matat Livai ningg wo,
Livai Melki ningg wo, Melki Janai ningg
wo, Janai Josep ningg wo, 25 Josep Matatias
ningg wo, Matatias Amos ningg wo, Amos
Nahum ningg wo, Nahum Esli ningg wo,
Esli Nagai ningg wo, 26 Nagai Mat ningg
wo, Mat Matatias ningg wo, Matatias Se-
men ningg wo, Semen Josek ningg wo,
Josek Joda ningg wo, 27 Joda Joanan ningg
wo, Joanan Resa ningg wo, Resa Seruba-
bel ningg wo, Serubabel Sealtiel ningg wo,
Sealtiel Neri ningg wo, 28 Neri Melki ningg
wo, Melki Adi ningg wo, Adi Kosam ningg
wo, Kosam Elmadam ningg wo, Elmadam
Er ningg wo, 29 Er Josua ningg wo, Josua
Elieser ningg wo, Elieser Jorim ningg wo,
Jorim Matat ningg wo, Matat Livai ningg
wo, 30 Livai Simeon ningg wo, Simeon
Juda ningg wo, Juda Josep ningg wo, Josep
Jonam ningg wo, Jonam Eliakim ningg wo,
31 Eliakim Melea ningg wo, Melea Mena
ningg wo, Mena Matata ningg wo, Matata
Natan ningg wo, Natan Devit ningg wo,
32 Devit Jesi ningg wo, Jesi Obet ningg wo,
Obet Boas ningg wo, Boas Salmon ningg
wo, Salmon Nason ningg wo, 33 Nason
Aminadap ningg wo, Aminadap Ram ningg
wo, Ram Hesron ningg wo, Hesron Peres
ningg wo, Peres Juda ningg wo, 34 Juda
Jekop ningg wo, Jekop Aisak ningg wo,
Aisak Abraham ningg wo, Abraham Tera
ningg wo, Tera Nahor ningg wo, 35 Nahor
Serug ningg wo, Serug Reu ningg wo, Reu
Peleg ningg wo, Peleg Eber ningg wo, Eber
Sela ningg wo, 36 Sela Kainan ningg wo,
Kainan Arpaksat ningg wo, Arpaksat Siem
ningg wo, Siem Noa ningg wo, Noa Lamek
ningg wo, 37 Lamek Metusela ningg wo,
Metusela Enok ningg wo, Enok Jared ningg
wo, Jared Mahalalel ningg wo, Mahalalel
Kenan ningg wo, 38 Kenan Enos ningg wo,
Enos Set ningg wo, Set Adam ningg wo, di
Adam God ningg wo.

4

Satan ni Jisas wandoqi nindig
Matyu 4:1-11; Mak 1:12-13

1 Jon Jisas wuye naip pre di Ququ Yuwon
Ye ni nde bre di ni Jordan si neri nandi,
di Ququ Yuwon Ye ni nitanyi mong nyumo
di wuye segi ye pe tende no. 2 Ni tende
yenu di Satan ni nde nandi di ni wandoqi
nindig. Satan nginy 40-pela pu Jisas wan-
doqi nindig. Nginy 40-pela pu te ningg ni
mir nand segine yenu, di ni quan nganye
mir gureg. 3 Muq Satan ni ningg nari,
“Nu nganyene nganye God ningg wo, tedi
nu wet nen simbe ndig ei ni tindi no bret
nase.”

4 Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri,
‘Wuti iri ni bret ninggne nas tuqui segi’.”
[Lo 8:3]

5 Di Satan ni nitanyi rand yumbui iri
ningg newo no, rand bage pe yenu di
brequne mong di kantri buagi di qi pe kin
yumbo yumbo buagi te bei nindig. 6-7 Di
simbe nindig nari, “Yumbo buagi ren nge
megh pre. Muq nge ning nei pe wuti tughe
geg yawo kuregh di geg. Pugri bu nu nge
yumbui nyamb ragh, tedi yumbo yumbo
buagi ren nge nu kew. Di wute buagi
ningg gre di nikin yumbo yuwon ye buagi
te buagi ane nu kew di nu te.”

8 Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri,
‘Nu Yumbui nunon God ei yumbui nyamb

rang di ni ningg yembene ei ghand'." *[Lo 6:13]*
9 Muq Satan Jisas nitanyi Jerusalem
mune no di nitanyi God ningg baj pe newo
no baj gug wam nganye yenu di simbe
nindig nari, "Nu nganyene nganye God
ningg wo, tedi nu wam ren pu prare yaghe.
10 God ningg buk wuri, 'God nikin angelo
ningg nari mandi nu yeng muaw yuwon.
11 Di ni ei nu mait ghase ghasene yaghe
yo, ei nu wet pe nyinge dang ghand tuqui
segi'." *[Sng 91:11-12]*
12 Di Jisas oyi nari, "God ningg buk wuri,
'Nu Yumbui nu non God ni gre tuqui ghap
wayequ'." *[Lo 6:16]*
13 Satan Jisas pugri wandoqi nindig
nindig pre, si neri di no. Otiwo ei mune
nandi di wandoqi nindig.

Jisas Galili no yembe puate ni righe
Matyu 4:12-17; Mak 1:14-15

14 Jisas Ququ Yuwon Ye ningg gre pe
munene Galili no. Di Jisas ningg wand tiqe
buagi Galili opu yeru kin tende vir ir. 15 Ni
no ni mingg God yumbui nyamb mirang
kin baj manyi tende wand bei neny di wute
buagi te opu kin ni ningg nyamb rindivi
viyo.

Wute Nasaret kin Jisas dob reng
Matyu 13:53-58; Mak 6:1-6

16 Jisas Nasaret nas yumbui no. Muq ni
mune Nasaret no Sabat kin nginy tende
di ni God yumbui nyamb mirang kin baj
pe no. Te nikin yumbo ur pugri ye Sabat
kin nginy tende di ni God yumbui nyamb
mirang kin baj pe no ye, pugri bu muq ni
pripri puq nen kin pugrine puq nen. Di
God yumbui nyamb mirang kin baj pe ni
nes newo ei buk nundoq ningg. 17 Muq buk
propet Aisaia ni ur nindiq kin te meng. Ni
buk te bure nindiq, di nuqond wand ren
rise kin tuquine bure nindiq:

18 "Yumbui nge si numbogh bu gadi wute
yumbo segi kin wand yuwon ye
simbe gidiny ningg. Pugri bu Yum-
bui ningg Ququ nge nde yenu. Ni
nge tiqi nundogh gadi ei wute taq pu
yeru kin te simbe gidiny ni taq kin
te muq prene. Di wute rar brequ kin
te simbe gidiny muq ni mune rar rit
tuqui. Di wute mai rire rire ris kin te
simbe gidiny, muq ni mune yuwon
pu ris ye. 19 Ni nge tiqi nundogh
gadi ei Yumbui ni yawo nitony kin
bei nand ye ngeri te ningg simbe gad
ningg." *[Ais 61:1-2]*

20 Muq buk te mune muet nimbiq, wuti
God yumbui nyamb mirang kin baj pe
yembe nand ye ni nde neq wundo di no
nas. Di wute buagi God yumbui nyamb
mirang kin baj pe mas kin ni rar ni nde
gre gud pu kuse, 21 di ni wand puate ni
righe pugri simbe nindim nari, "Wand ven
muq tene buk wen ningg wutungu kin ven,
muq nganyene wand te kin pugrine puq
ren pre."
22 Wute buagi ni wand nand kin te ru-
tungu quan nganye yuwon di ni chumbuai
rindig. Ni yuwonne nganye wand nand
pugri bu wute buagi ghabe rind di riri,
"Ni Josep ningg wo, pughe gri ate ni pugri
wand nand?"
23 Di Jisas ni pugri simbe nindiny, "Nge
nei gab, nungoqi nge pugri puq wundigh
ye: 'Nu wuti wute sabi gudiny ye, muq be
nu non nde mune puq yen. Nu Kaperneam
pe puq kuen kin te beghi putungu. Muq be
nu Kaperneam pe puq kuen kin pugrine nu
non tiqe pe ven nde mune puq yen.'
24 "Nge nungoqi nganyene nganye simbe
guduq, propet buagi nikin tiqe kin wute
buagi yambu rirem. 25 Nge nungoqi simbe
guduq, asi Elaija nas kin tende puayi wuye
wundi segi, nginyne yenu yenu ber teri ire
pu di ire cham. Pugri bu tiqe buagi tende
opu yeru kin mir segi. Di tende puayi Israel
pe nyumbueg nganye buagi ngaim mati pre
nyarimo ris kin te ris. 26 Pudi God Elaija
tiqi nundog nyumbueg Juda kin tende no
segi. Ni tiqi nundog nyarimo nyumbueg ire
Sarepat kin tende oyi no. Sarepat te Saidon
opu yequ ye. 27 Di Elisa propet iri ni nas kin
tende puayi Israel wute num leprosi rire
kin nganye buagi ris. Pudi ni Juda kin wuti
iri sabi nindig segi. Ni Naman irine sabi
nindig. Naman te Siria opu kin."
28 Wute buagi God yumbui nyamb mi-
rang kin baj pe ris kin ni pugri puq nand
kin te rutungu di quan nganye umbo ker
ruwo. 29 Di ni mes mewo bub meri dabo
mar mo, di mitanyi rand cheq pe mo. Rand
te ningg tiqe te yequ ye. Ni Jisas mitanyi mo
rand cheq pe tende yemu ei memeri naghe
no ningg. 30 Pudi ni tindi nandi, wute buagi
nde mingine nyinge nare no opu no nar, di
no.

Jisas ni wuti iri ququ brequ puaq nindig
Mak 1:21-28

31 Muq Jisas Kaperneam tiqe ire Galili
opu yequ kin tende naghe no, di Sabat kin
nginy tende ni wute wand bei neny. 32 Ni
wand bei neny kin te ni gre ane wand nand
pugri bu wute buagi nei kumo rimb.
33 God yumbui nyamb mirang kin baj pe
tende wuti iri ququ brequ ane kin tende
nas. Muq ququ brequ wuti tende quan
kumone ngam nare nari, 34 "Jisas Nasaret
kin, nu guadi beghi pughe guegu ningg?
Nge nu nei gubuw, nu God ningg wuti
yuwon ye. Nu beghi brequ gudug ningg bri
guadi? Beghi si ramu pas."
35 Muq Jisas ququ brequ te simbe nindig
nari, "Nu wand segi ghas wuti te si gheri

gheyi yi yo." Muq ququ brequ wute buagi nde rar pene wuti te meneri no naghe, di neyi ni, no. Ni wuti te meneri no naghe, pudi ghimbi dang nand yuqo nati segi.
36 Di wute buagi puyene rind di riri, "Ni wand gre ye nganye ququ brequ te neng. Wuti nen gre quan nganye rise. Di gre tende pe ni ququ simbe nindim di ni meyi mi mo." 37 Di Jisas ningg wand vir ir tiqe buagi tende opu yeru kin ni rutungu.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny
Matyu 8:14-17; Mak 1:29-34

38 Muq Jisas God yumbui nyamb mirang kin baj te si niraq, di Saimon nde baj pe no. Tende puayi Saimon kine num yumbui kurew, ghimbi quan nganye sungue rupuw, di buid segi pu wuse. Pugri bu ni Jisas ningg mari ei ni num te puaq nunduw ningg. 39 Pugri bu Jisas ni nde tumo nondo, num te simbe nindiny di ni si riraq. Muq ni num oghi di brequne wes wiyo, mir wem me.
40 Yuram nginy naghe no pu nase kin tende puayi ni wute num isis rire kin Jisas nde mare mandi. Ni mandi di Jisas ni wute manyine kin kin si neny riwo, di ni num te oghi. 41 Di ququ brequ anene wute nde pu meyi mandi di mari, "Nu God ningg wo." Pudi ququ brequ ni nei mamb ni Kraist, wuti God tiqi nundog nandi wute nate ruwi ye, pugri bu ni ker nuam di segi puq nindim di ni wand mand segi.
42 Yambgriq bur cham ane ni mong wute segi ye pe tende no nas, di wute buagi ni meri miting. Ni meri miting maru maru, ni nas muqoind, di puamb muang ningg ane mas ei ni si nare di no segi ningg mari. 43 Pudi ni simbe nindim nari, "Nge ko ei yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand yuwon ye te tiqe aye pe mune bir kawo ye. Puate te ningg bu ni nge tiqi nundogh gadi." 44 Di ni Judia opu no, God yumbui nyamb mirang kin baj manyi tende opu rise kin tende nar ir wand bir nawo.*

5

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi
Matyu 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42

1 Nginy iri ningg Jisas Genesaret wuye ngamo qunambe yenu, God ningg wand simbe nand, di wute buagi rindi, ni imb rip rundo rindi pu yeru, ni God ningg wand simbe nand ye te rutungu rutungu yeru, 2 di Jisas rar neq wuso at teri jiji pe te yeru nuqond. At te wute umo ningg yawi mi maghe kin ni te. Ni at te mawo yeru, di mo yawi wuye map map yemu. 3 Di Jisas no, at ire ningg newo no. At ni newo kin te Saimon ningg. Muq ni Saimon ningg nari di ni at te musoq kring nipiq wuye pe wughe wuso. Muq ni at pe tende nas God ningg wand simbe nand, di wute jiji pe yeru rutungu.
4 Ni wute buagi wand simbe nindiny pre, di Saimon ningg nari, "At raq wuye kughe kuso kin pe tende par po, di yawi wi maghe ei umo wateri."
5 Di Saimon oyi Jisas ningg nari, "Yumbui, beghi bur mingi buid pap pap pudi umo ninge pateri segi. Pudi muq nu kuari pu pugri bu nge at kring kipiq wuye mingi tende par po, di yawi ki maghe ye."
6 Muq ni Jisas nari kin pugrine puq men: At miraq wuye mingi mar mo, yawi mi maghe di umo nganye buagi nganye righe, di yawi bir mas wand mand. 7 Umo quan nganye di mate ruwi ye tuqui segi, bu ni yembe ire at aye pe kin te ngam miram mandi ni ghav mindim. Ni mandi yembe ire ghav mindim umo te mate ruwi di at teri ane bre mand. Umo quan nganye bu at mai riwo righe ruso di wuye at pe kuyo kughe.
8 Saimon Pita ni te nuqond di ni Jisas nde muange tingine sungomyu nisir nase di nari, "Yumbui, nu nge nde ghandi wayequ, nu yo. Nge wuti yumbo ur brequ quan nganye gad ye." 9 Te pugri Saimon di wute buagi ni ane at ire pe mo kin te umo quan nganye pugri muqond, di quan nganye puye mand. 10 Di Saimon kimand, Jon Jems temi mune mandi muqond di ni mune pugrine puye mand. Jon Jems temi ni Sebedi ningg wo.
Muq Jisas Saimon simbe nindig nari, "Nu wune ghamb wayequ. Asi nu umo kuateri, pudi muq pu ruso otiwo nu wute oyi ghateri ye." 11 Pugri bu ni at qo mamb riwo ruso jiji pe yeru, yumbo yumbo buagi si mare rise, di Jisas nde dobu maru.

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi nindig
Matyu 8:1-4; Mak 1:40-45

12 Jisas tiqe ire ningg yenu wuti iri num brequ leprosi niraq kin nandi. Ni nandi nandi Jisas nuqoind di yimb naghe, naghe no qi pe dung di nari, "Yumbui, nu nge ghav gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di nge ghimbi mune oghi rise ye tuqui."
13 Di Jisas si neq wundo nait nase nari, "Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi oghi ghas!" Di brequne num leprosi te prene di mune oghi nas.
14 Jisas ni num te puaq nindig pre, di simbe nindig nari, "Nu num te oghi pre pugri bu yo Moses nari kin pugrine puq

* **4:44:** Grik wand pe di buk ninge yabe nganye ur mand kin tende pe ni mari, ni Galili opu no.

yen. Nu yo nunon ghimbi te prist nde bei ghand, di Moses ningg lo ni wute mai puaq mand ningg umo wase mande kin te ningg wuri kin pugrine puq yen. Nu puq yen ei prist ni te muqond di mari te nganyene nu num oghi pre. Pudi nu wute aye simbe ndiny wayequ."

15 Pudi Jisas ni puq nen kin wand te vir ir di yumbui nganye viso, pugri bu wute nganye buagi ni nde rindi ni ningg wand rutungu di ni num puaq nindiny ningg. 16 Pudi Jisas priprine, mong wute segi ye pe tende no, ei nikin irine nas di God ane wand.

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig
Matyu 9:1-8; Mak 2:1-12

17 Nginy iri ningg Jisas wute God ningg wand bei neny neny yenu. Di tende puayi prist tit ire Parisi puq mindim kin te ninge di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mune anene mas. Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni Jerusalem tiqe buagi Galili opu yeru kin, di Judia opu yeru kin tende pu mandi. Muq God ningg gre Jisas nde vise, di ni wute num puaq nindiny tuqui. 18 Di quayi ninge wuti quangi rind kin te sunyi pe mowi naghe, meri mondo, di baj pe mar mo ei Jisas nde rar ngimi mowi nase ningg mari. 19 Ni meri mar mo ningg tuqui map, pudi baj pe wute quan nganye bre ngim imb, di ni mar mo ye tuqui segi. Pugri bu ni wuti te meri baj wam mewo mo, di wam gri gawo mamb, di sunyi anene te gri mi naghe no. Ni mi naghe no kin te wute buagi nde mingine naghe no, di no Jisas nde rar ngimine nganye nase. 20 Ni nei mamb Jisas wuti te sabi nindig ye di Jisas ni nei te nundom pre, di ni wuti te simbe nindig nari, "Mand, nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre."

21 Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni te mutungu di nikin nei pene pugri nei mamb mamb mas, ni mari, "Wuti nen nari ni wute wand puaq nindim ye. Ni pugri puq nand kin te ni God wand brequ nindig. Wuti iri yumbo ur brequ kin wand te puaq nand tuqui segi, pudi God irine ni puq nen tuqui."

22 Jisas ni nei te nundom pre pugri bu ni pengu nindim nari, "Pughe kin ningg nungoqi pugri nei wamb? 23 Wand pughe ye puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge kari, 'Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre,' o nge kari, 'Nu yes yewo nyinge ghare yo' puq gad di ni nyinge nare kin wuqond di nei wamb kin tuqui? 24 Pudi puq ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qi pe ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq nand ye gre rise." Muq wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg nari, "Nge kari nu yes yewo, nunon sunyi ghateri, ghare baj pe yo." 25 Muq brequne ni nde rar ngimine wuti nyinge brequ kin te nes newo nikin nase di meri mandi kin sunyi te muet namb, nare God nyamb nindivi viyo viyo nambu no. 26 Wute buagi te ruqond di quan nganye puye rind, di God nyamb rindivi viyo. Ni ruqond quan nganye puye rind di riri, "Beghi yumbo asi buqod segi kin te muq buqod."

Jisas ni Matyu ngam nirang
Matyu 9:9-13; Mak 2:13-17

27 Tende dobu Jisas nar no, di wuti iri takis nateri kin nikin takis nateri kin baj pe tende nas nuqoind. Wuti te ni nyamb Livai. Ni wuti te nuqoind di simbe nindig nari, "Nu nge nde ghawi." 28 Di Livai nikin yembe kin yumbo yumbo buagi si nare rise, di nes newo, Jisas nde dobu naru.

29 Muq Livai Jisas ningg mir yumbui ire yembe nunduw. Mir te nikin nde baj pene nuaq. Ni mir te nuaq kin tende takis materi kin aye nganye buagi mandi di wute aye anene rindi, Livai nde baj pene rikur, di ni ane mir rind. 30 Mir pe tende Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mandi di Jisas wute te ane mir rind kin te muqond di te kin ningg ni Jisas ningg wute te ane ker mawo. (Wute lo wute bei meny ye te ni mune Parisi ne.) Ni Jisas ningg wute te ker muam di mari, "Pughe kin ningg nungoqi wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin ane mir wand di wuye we?"

31 Di Jisas ni oyi nindim nari, "Wuti num gureg segi kin ni dokta nde no tuqui segi, wuti num gureg kinne ei dokta nde no. 32 Te kin pugrine nge wute yumbo ur tuquine puq ren yene kateri ningg gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni ningg bu gadi. Nge ni simbe gidiny ei ni nei rire ritinde ningg."

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig
Matyu 9:14-17; Mak 2:18-22

33 Di ni Jisas simbe mindig mari, "Jon ningg wute ni pripri mir uny yemu di Yumbui pengu mindig. Di Parisi mingg wute pugrine puq men. Pudi nu ningg wute ni pripri mir mand di wuye me."

34 Di Jisas nari, "Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny di kimand ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand masne kin tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi. 35 Pudi otiwo wute ninge mandi wuti ngam no kin mi-tanyi mo ye ngeri te rindi ye. Tende puayi ei ni yivany mare di mir uny yemu."

36 Di Jisas te kin ningg ni kopuqu wand ven simbe nindim, "Wuti iri siot wuri gawo namb, di siot urupui kin puch pend nowi,

di gawo pe tende rang naimb tuqui segi. Ni puq nen tedi siot urupui te unje naip, segi pend nowi. Di puch te siot wuri pe tende rang naimb, pudi urupui wuri te ane tuqui segi. 37 Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi. Ni pugri puq nen tedi wain urupui te yindingi di meme chongo yabe kin te bir nuaq di meme chongo te bir wus di wain dabo no. 38 Pugri bu wain urupui te meme chongo urupui pene ei mawo maghe. 39 Wuti iri wain asi kin ne pre, tedi urupui kin mune ne yambu nari. Tedi ni nari, ‘Yabe kin te oghi’.”

6

Jisas nari ni Sabat kin puate
Matyu 12:1-8; Mak 2:23-28

1 Sabat kin nginy iri ningg Jisas nikin wute ane wit wuny mingine nyinge mare mo. Ni nyinge mare mo mo di Jisas ningg wute wit yi ninge gure mawo, materi, si pe sosi mand, chongo puaq di nganye te me. 2 Muq Parisi ninge te muqond di ni pengu mindim, “Pughe ningg nungoqi Moses ningg lo te gure waq di Sabat kin nginy nen ningg yembe wand wit yi gure wawo?”

3 Di Jisas oyi nari, “Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di pughe sin men kin te nungoqi buk pe wuqond segi bri? 4 Beghi bon lo wuri bret God meng ningg mawo ris kin te God meng ye. Bret te kin pristne ei me, wute aye me kin te lo segi puq wund. Pudi Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di ni God ningg baj pe sunyi uny kin pe tende nar no di bret te nateri, nare nandi ne, di nikin wute ninge nem me. Nungoqi wand te kin buk pe wuqond o segi?” 5 Di ni simbe nindim nari, “Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni Sabat kin puate.”

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi
Matyu 12:9-14; Mak 3:1-6

6 Sabat aye ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no di God ningg wand wute bei neny. Di wuti iri ni si kuti kin te ane God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende nas. Wuti te ni si tuan brequ kuse. 7 Di Parisi wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane ni Jisas kotim maind ningg ngim meri mand ye, pugri bu ni waghine Jisas yeng muang pu yemu. Ni yeng muang ei muqond muq Sabat kin nginy te ningg ni wuti si kuti kin te sabi nindig oghi, tedi te ningg kotim maind ningg. 8 Pudi Jisas ni nei te nundom pre. Di ni wuti si brequ kin te simbe nindig nari, “Nu yes yewo, ghandi, wute buagi nde rar pe yeru.” Pugri simbe nindig di nes nandi, wute buagi nde rar ngimine yenu.

9 Muq Jisas ni simbe nindim, “Nge nungoqi pengu guduq, Sabat kin lo pughe puq wund? Wute ghav bidiny yuwon pu ris, o wute unje pap? Wute ghav bidiny ei ris o wute bab riti?”

10 Muq ni rar nat wute buagi nuqond nuqond nondo nandi pre di wuti te simbe nindig nari, “Nu si tuqu kuso.” Muq ni Jisas nari kin pugrine puq nen, ni si nituqu kuso, di brequne nganye ni si mune oghi. 11 Pudi ni te muqond di Jisas quan nganye umbo ker muang. Di oyi oyi pengu mand mari, “Muqdi beghi Jisas pughe sin ei beg ye?”

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo
Matyu 10:1-4; Mak 3:13-19

12 Tende puayi nginy iri ningg Jisas char iyu pe newo no Yumbui pengu nindig ningg. Ni te no di bur te ningg ni God pengu nindig nindigne ruso pend ruso. 13 Yambgriq burane nikin wute nari mandi di wute 12-pela pu si numbom di wute te aposel puq nindim. 14 Wute 12-pela pu te ni nap mo kin taq men: Saimon (ni nyamb aye te Pita puq nindig) ni kiqam Andru temi, Jems, Jon, Pilip, Bartolomyu, 15 Matyu, Tomas, Jems Alpius ningg wo, Saimon ni Selot ningg wute tit kin iri,* 16 Judas Jems ningg wo, di Judas Iskariot otiwo ni Jisas veri nde si pe ni nondo kin te.

Jisas wand bir nawo di wute num ye sabi nindiny
Matyu 4:23-25

17 Muq Jisas aposel te ane char iyu pe pu mati mi bed pe yemu. Di bed pe tende nikin wute nganye buagi rindi, tende rikur pu yeru. Di wute aye tiqe isis kin nganye buagi nganye rindi tende rikur pu yeru pre. Wute te tiqe buagi Judia opu yeru kin te pu rindi, Jerusalem pu rindi di tiqe yumbui gherim qunambe yeru kin Tair di Saidon pu rindi. 18 Wute buagi te Jisas nde rindi ni ningg wand rutungu di num puaq nindiny ningg. Wute ninge ququ brequ ni nde yemu kin te ni ququ brequ te puaq nindiny. 19 Di gre Jisas nde pu viyi vindi di wute nganye buagi num di ququ brequ puaq nindiny. Wute ni rit nase kin te ninggne di ni num oghi di ququ brequ wu mase mo. Pugri bu wute nganye buagi ni rit nase ningg tuqui rip rip.

Wute God yuwon nuany di brequ nindiny kin wand
Matyu 5:1-12

* **6:15:** Wute tit Selot kin ni Rom mingg gavman nde si nambu mas yambu mari.

20 Muq Jisas rar neq wundo nikin wute te
nuqond di nari, “Nungoqi wutaqu yumbo
quan segi kin nungoqi chumbuai wand, te
pugri tumo di nungoqi God nde si nambu
was. 21 Nungoqi wutaqu muq mir tuqui
segi di mir ane was kin te nungoqi chum-
buai wand, te pugri God nungoqi tuqui
nupuqu ye. Nungoqi wutaqu muq yivany
ane was kin te nungoqi chumbuai wand,
te pugri nungoqi oyi chumbuai ane was ye.
22 Nungoqi wutaqu nge, wuti God nde pu
gadi wuti nganye kas kin, nge nei wumbigh
di nge ningg nyamb bir wawo ye te ningg
wute buagi nungoqi yambu mireuq di ni
nde tumo wondo mundoqu yambu mari,
di nyamb brequ munduq. Nginy te ningg
nungoqi pugri puq meuq kin tende nun-
goqi chumbuai wand, nungoqi yuwon pu
was. 23 Wute nungoqi pugri puq meuq kin
nginy tende nungoqi nyinge wawo di quan
nganye chumbuai wand. Te pugri God oyi
nungoqi oyi nunduq kin yumbo yumbui
nganye nginy tu wam nuauq rise. Muq ni
nungoqi puq meuq kin te asi ni kuqo mune
propet pugrine puq mem ye.

24 “Pudi nungoqi wutaqu muq yumbo
quan rise kin nungoqi muq qi pe yuwon
pu was di quan nganye chumbuai wand
pre. Otiwo di God nungoqi mai neuq.
25 Nungoqi wutaqu mir tuqui kin te, otiwo
di God nungoqi mai neuq di nungoqi oyi
mir tuqui segi di mir ane was. Nungoqi
chumbuai ane was di wur wur was kin
te otiwo di God oyi nungoqi mai neuq di
nungoqi quanji wand di yivany ane was.
26 Nungoqi wutaqu muq wute buagi aye
chumbuai munduq di nungoqi nyamb min-
divi viyo kin te, otiwo di God oyi nun-
goqi mai neuq. Wute nungoqi chumbuai
munduq di yuwon muauq kin te asi ni
kuqo propet wandoqi kin pugrine nganye
yuwon muam ye.”

Nungoqi non veri sabi wundim
Matyu 5:38-48

27 Muq Jisas mune nari, “Nungoqi muq
nge ningg wand wutungu wutungu yequ
kin wen, nge nungoqi simbe guduq: Nun-
goqi non veri yawo wurany righe, di wute
nungoqi yambu mireuq kin te nungoqi oyi
ni yuwon wam, 28 di wute nungoqi awo
mumbuq kin te nungoqi oyi God pengu
wundig ei ni yuwon nuam, wute nungoqi
wand brequ munduq kin te nungoqi oyi
God pengu wundig ei ni oyi yuwon nuam.
29 Wuti iri nu kowisambe opu dang nun-
duw, te piyi rar qoind opu gri mune dangne
nunduw. Wuti iri nu chongo ire nitaw wi,
te piyi rar qoind aye te mune nitaw wi.
30 Wute nungoqi yumbo ningg sang mupuq
te nungoqi wem, yawo nduq wayequ. Di
wute nungoqi yumbo ninge mitaquri kin te
nungoqi mune wateri ningg wari wayequ,
te piyi ni mare mo. 31 Yumbo ur buagi wute
aye nungoqi nde puq ren ningg wari kin
pugrine ei nungoqi mune ninde puq weny.

32 “Nungoqi wute nungoqi yawo rirauq
righe kin tene yawo wurany righe kin te eti
wari God te kin ningg nungoqi chumbuai
nunduq ningg puq wand. Wute yumbo
ur brequ rind kin pugrine wute ni yawo
rirany righe kin tene ni oyi yawo rirany
righe ye. 33 Di nungoqi wute nungoqi yu-
won muauq kin tene muq oyi sabi wundim
kin te eti wari God te kin ningg nungoqi
chumbuai nunduq ye. Wute yumbo ur
brequ kin ni te kin pugrine qa puq ren
ye. 34 Di nungoqi wute yumbo wem di
nei wamb wute te otiwo ni oyi nungoqi
wem kin tuquine oyi mune meuq ye tuqui.
Pugri bu nungoqi wute tene ei yumbo wem.
Nungoqi pugri puq wen ye te eti wari God
nungoqi te kin ningg chumbuai nunduq.
Wute yumbo ur brequ rind kin ni pugrine
wute aye yumbo ur brequ rind kin te
yumbo reny pu ei otiwo ni oyi mune te
kin tuquine reny ye. 35 Pudi nungoqi oyi
nungoqi non veri yawo wurany righe, sabi
wundiny, yumbo weny di ni oyi oyi runduq
ye te ningg wari muq weny wayequ, segi ei
weny. Nungoqi pugri puq wen, tedi God oyi
nungoqi oyi nunduq kin te quan nganye.
God ni wute brequ kin di wute ni chumbuai
rindig segi kin te anene yuwon nuany ye.
Pugri bu nungoqi te kin pugrine puq wen,
tedi wute aye rundoqu di nei rimb nungoqi
God wam nganye kin ni ningg wo. 36 Beghi
wuyi wute buagi yawo nitony kin pugrine
ei nungoqi mune wute aye yawo wutony.”

Wute yumbo ur brequ rind kin te ningg
simbe wundiny wayequ
Matyu 7:1-6

37 “Wute aye ni yumbo ur brequ te wun-
dony di brequ puq wundiny segi, tedi God
oyi nungoqi brequ puq nunduq segine.
Wute aye yumbo ur te wundony wupiny
ruso segi, tedi God oyi nungoqi yumbo
ur brequ te rupuqu ruso segine. Wute
nungoqi unje mupuq pudi nungoqi wand
te puaq wundiny, tedi God oyi nungoqi
wand puaq nunduq.” 38 Jisas kopuqu wand
ven nand, “Nungoqi wute aye yumbo weny,
tedi God oyi nungoqi wute aye yumbo
weny kin pugrine neuq. Ni oyi quan
nganye ei nungoqi nde si wam nuauq di
nungoqi si bre di ninge buraq ri ye. Nun-
goqi wute aye yumbo pughe gri pu weny
ye te kin pugrine ei God nungoqi oyi neuq
ye.”

39 Di ni kopuqu wand aye ren mune
simbe nindiny: “Wuti iri rar brequ kin ni
wuti aye rar brequ kinne si niting rise di
nitanyi no ye tuqui segi. Tedi ni temi ane

ngamo pe ir maghe. 40 Skul wokuandi iri
nikin tisa nde yumbui di nikin tisa oyi ni
nde nambu nas segi. Tisa ni yumbui di skul
wokuandi oyi tisa nde nambu. Pudi skul
wokuandi ni skul omo nuaq, tedi nikin tisa
ane tuquine.
41 "Pughe kin ningg nu yumbo tinanji
nimand nde rar pe yequ kin te muq gudoq,
pudi nyumo bidi yumbui nu non rar pe
yequ kin te gudoq segi? 42 Pughe gri ei
nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin
te nei gubuw segine, muq nu non nimand
ningg kuari, 'Mand, nu yeru nge tinanji
woju nu nde rar pe yequ kin te kitaw
wi?' Nu wuti nei tevi kin! Nyumo bidi
nu non nde rar pe yequ kin te taqwi pre,
ei nu oghine rar ghat, muqdi tinanji woju
nimand nde rar pe yequ kin te taqwi."

Nyumo ire yi oghi ye di nyumo ire yi brequ kin wand
Matyu 7:15-20; 12:33-37

43 "Nyumo nyam kure kin pe nyumo yi
brequ kin riyi segi, di brequ kuse kin pe
mune pugrine nyumo yi yuwon kin riyi
segi. 44 Nyumo manyi wute nikin yi te
mundony di nei mamb nyumo te nyam
kure kin o brequ kuse kin. Wute sanyi yi
sare mundim pe riyi pu yeru map segi, di
wain yi sare tubrege pe riyi pu yeru map
segi. 45 Te kin pugrine wuti oghi kin nei
yuwon ye ni nde umbo pe rise kin te simbe
nand, di wuti brequ kin nei brequ ye ni nde
umbo pe rise kin te ei simbe nand ye. Mim
nikin nei pe wand vind segi, mim ni wuti
ningg nei umbo pe bre pu rise kin te bu
simbe vind."

Wute nei yuwon kin di nei brequ kin
Matyu 7:24-29

46 "Nungoqi nge kari kin yumbo ur te puq
wen segi, tedi pughe kin ningg nge ningg
wari, 'Yumbui, Yumbui?' 47 Wuti nge nde
nandi nge ningg wand nutungu di nge kari
kin pugrine puq nen kin te, muqdi nge
nungoqi simbe guduq ni pughe gri ei nas
ye. 48 Wuti te kin ni wuti iri baj yembe
nindig ningg di qi ngamo nuaq naghe no
wet yumbui iri raqe naind, muq simen wet
wam tende nawo muq baj yembe nindig
kin pugri. Otiwo wuye nime nandi kin
tende puayi wuye nime baj te si numbony,
pudi baj te viso vighe di bir segi. Ni baj gre
ye nganye yembe nindiny, pugri bu bir ye
tuqui segi.
49 "Pudi wuti nge ningg wand nutungu
pudi nge kari kin pugri puq nen segi kin
te, ni wuti iri ngamo nuaq naghe no simen
nowi muq baj yembe nindig segi, ni wuti qi
wamne baj yembe nindig kin te ane tuqui.
Otiwo wuye nime nase kin tende puayi
wuye nime baj te si numbony di baj te bi
viso vighe di bir vis omone viso."

7

Jisas yembe ye wuti iri num puaq nindig
Matyu 8:5-13

1 Jisas wute buagi wand ren simbe
nindiny nindiny pre di Kaperneam nar
no. 2 Kaperneam pe wuti iri num yumbui
gureg di nati ningg tumo pu nase. Wuti
te Rom kin ami mingg yumbui ni ningg
yembe ye wuti iri. Ami kin yumbui ni wuti
nen quan nganye nei nimbig ye. 3 Rom
kin ami mingg yumbui ni nutungu Jisas
Kaperneam nandi, di ni Juda ye quayi kiyi
ninge tiqi nundom Jisas nde mo. Ni mo
Jisas simbe mindig ei nandi ni ningg yembe
ye wuti te sabi nindig ningg.
4 Wute te tiqi nundom mo kin te mo Jisas
nde mo mar di Jisas simbe mindig di mi-
tanyi ne mo ningg quan nganye buid map.
Ni pugri simbe mindig, "Nu segine wuti nen
nde baj pe yo di ghav ndig. 5 Te pugri ni
beghi Juda yuwon nuangu ye. Nikin wet
bidi pene yumbo wong nand di beghi Juda
God yumbui nyamb mirang kin baj yembe
mundug." 6 Muq Jisas ni ane mo.

Jisas ami mingg yumbui nde baj pe tumo
nondo nondone di ami mingg yumbui te
kimand tiqi nundom mandi ei Jisas pugri
simbe mindig ningg, "Yumbui, nu nyinge
ghare nge nde baj pe gheyi yi wayequ, te
nu yembe yumbui guad. Nge wuti oghi
nganye segi, pugri bu nu ngende baj pe
ghandi wayequ. 7 Nge wuti oghi segi pugri
bu nge nge ningne mune nu nde godo kin
te oghi nganye segine. Pugri bu wute te
tiqi gudom mondo. Te ningg bu nu ghandi
segi, pudi nu wandne simbe ghand, di nge
yembe ye wuti te num oghi. 8 Nge nei gab
nu wuti te sabi gudig tuqui. Te pugri nge
mune wuti nyamb kin iri nde si nambune
kas ye, di ami oyi nge nde si nambu mas.
Pugri bu nge ami iri simbe gidig kari, 'Nu
yo,' di ni no; aye simbe gidig kari, 'Ghandi,'
di ni nandi; nge yembe ye wuti ningg kari,
'Nu yembe te yembe ndiny,' di ni yembe
nindiny."
9 Jisas ni wand ren kin nutungu di ni
quan nganye puye nand, di tindi nondo
wute buagi ni nde dobu ruru kin te simbe
nindiny, "Nge nungoqi simbe guduq, wuti
iri God pugri nganye nei nimbig kin te nge
guqoid segi. Israel pe mune wuti nen kin
iri guqoid segine." 10 Muq wute ami mingg
yumbui tiqi nundom mo kin te mune baj pe
mandi, di yembe ye wuti te mune num oghi
pu nas muqoind.

Jisas ni wuti ambonye iri nati pre kin te nindingi newo

11 Tende dobu Jisas tiqe ire Nain puq
munduw kin tende no. Ni no di nikin wute
di wute buagi aye te ni nde dobu ruru kin
te ni anene riso. 12 Ni riso tiqe ngimrawu

pe riso rir pune di wute tiqe te kin wuti ambonye iri nati kin te meri meyi mandi. Wuti ambonye te wute ire ni ngaim nati pre kin nyarimo nyumbueg wus ye ni ningg wo. Ni wo aye segi, quayi wo te irine nas ye muq nati. Pugri bu ni wuti te meri mandi di wute nganye buagi ni kumo ane ruwi. 13 Jisas nyumbueg te nundoq di quan nganye yawo nitow. Di simbe nunduw nari, “Quanji ghand wayequ.”

14 Muq ni wuti mowi naghe kin nyembe pe tumo nondo, si neq wundo nyembe nitiq wuse di wute nyembe miraq kin te mune nyinge mare segi, pugrine yemu. Di ni nari, “Ambonye, nge nu simbe guduw, nu yes yewo!” 15 Di wuti nati pre kin te mune nes newo nas di wand nand. Di Jisas wuti ambonye te mune nitanyi nondo kumo nde si neri.

16 Wute buagi te ruqond di quan nganye puye rind, di God nyamb rindivi viyo riri, “Propet yumbui nganye iri beghi nde bre nowi pre. God nikin wute ghav nindiny ningg nandi pre.” 17 Di wand ven kin vir ir tiqe buagi Judia opu yeru kin te rutungu, di tiqe aye pe opu yeru kin te mune rutungu ne.

Jon wute wuye nap ye nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo

Matyu 11:1-19

18 Jon wute wuye nap kin ni ningg wute Jisas yumbo yumbo buagi ren puq nen ye wand te Jon simbe mindig. Di ni nikin wute temi nari mandi, 19 di tiqi nundom Yumbui nde mandi ei pugri pengu mindig ningg, “Nu wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye?” 20 Muq wute temi te mandi Jisas nde mi meyi di mari, “Jon wute wuye nap ye ni beghi tiqi nundog bu nu nde badi ei wand ven pengu buduw ningg, ‘Nu wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye’?”

21 Ni temi mandi pu yemu kin tende puayine Jisas wute num isis rire kin num puaq nindiny, di wute ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindiny. Wute nganye buagi rar brequ kin te sabi nindiny di mune rar rit. 22 Pre, muq ni wute temi Jon ningg wand mare mandi ye te oyi simbe nindim nari, “Mune wo di yumbo yumbo buagi nungoqi non rar pe wuqond di wute aye men simbe munduq wutungu kin te Jon simbe wundig: Wute rar chukoq kin te ni mune rar bure rind, wute nyinge brequ kin mune nyinge rire, wute leprosi riraq kin te ghimbi mune yuwon rind, wute ange ghave rimbiny kin munene wand rutungu, wute riti kin mune res riwo, di wute yumbo segi kin te ni wand yuwon ye bir muany rutungu. 23 Wute nge yumbo yumbo buagi puq ken ye te ruqond, pudi nge dob regh segi kin wute te chumbuai rind.”

24 Wute Jon ningg wand mare mandi kin te mo pre, Jisas wute buagi te yeru kin te Jon ningg simbe nindiny nari, “Nungoqi mong wuye di nyumo segi ye pe wo Jon wuqoind kin te ni kombu kin pugri nyumurighi neri no nandi nandi bri yenu wuqoind? Te segi, Jon ni kombu kin pugri segi, ni gre pu yenu ye. 25 Pudi te segi, tedi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Wuti iri chongo yuwon ye bri nare righe pu yenu bu wo wuqoind ningg? Te segi, wute chongo yuwon ye mare righe di yumbo yuwon yuwon ghimbi pe mare righe kin te king ningg baj pe mas ye. 26 Nungoqi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Propet iri bri wuqoind ningg wo? Te nganyene, nge nungoqi simbe guduq, Jon ni mune yumbui nganye, propet aye ni ane tuqui segi. 27 Wuti nen ningg qa God nde buk pe pugri ur mand, ‘Nge wuti iri nge ningg wand nare no kin te tiqi gudog ye nawo nu ngim sabi nunduw.’ *[Mal 3:1]* 28 Nge nungoqi simbe guduq, wuti iri qi pe ven nde kin Jon nde yumbui nas segi, Jon irine yumbui. Pudi wute God nde si nambu ris kin tende wuti iri nyamb segi wokuandi kin pugri nas kin te ni oyi Jon nde yumbui.”

29 Wute buagi di wute takis materi kin anene ni Jon ningg wand rutungu di Jon wuye nap pre ye. Pugri bu muq ni Jisas Jon ningg wand ren simbe nand ye ren rutungu di riri God ni yumbo buagi tuquine nganye puq nen. 30 Pudi Parisi di wute lo quan nganye nei mamb ye ni asine Jon ningg wand mutungu yambu mari bu ni wuye nap segi, pugri bu ni God nari kin pugri puq men segi.

31 Jisas nari, “Nge yumbo pughe kin ningg ei wand gad ei nungoqi muq ven nde puayi was kin te ane tuquine? 32 Nungoqi wokuandi kin pugri, ni ruso tiqe moqi ris, wokuandi aye mune rindi muq ni oyi oyi wand rind riri, ‘Beghi pereru piq budouq ei nungoqi nyinge wawo ningg pari, pudi nungoqi nyinge wawo segi. Di beghi yivany kin yuwo pari ei nungoqi quanji wand ningg pari, pudi nungoqi quanji wand segi.’ 33 Te kin pugrine Jon wute wuye nap ye nandi kin ni mir quan nand segi, di wain ne segi, di nungoqi wari ququ brequ ninde yenu. 34 Di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi kin nge mir gad di wain ke di nungoqi wari, ‘Nungoqi wuti nen wuqoind. Ni mir quan nand di wain quan ne, ni wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin kimand.’ 35 Beghi temu yumbo ur kin kinne yembe bidiny pudi nungoqi temu ane yambu wurengu.

Pudi God beghi nde yembe nand kin te bei rind ni nei te yuwon nganye.”

Nyumbueg ire Jisas nyinge wuye wuping

36 Muq Parisi iri Jisas ningg nari ei Jisas nondo ni ane mir mand ningg. Pugri bu Jisas Parisi tende baj pe no di ane mas mir mand. 37 Di wute ire tende wus. Wute te ngimne nyumbueg, asine yumbo ur brequ wund wund rindi rindi muq. Ni Jisas mir nand yamb nandi pu Parisi nde baj pe tende nas ye te wutungu. Di ni os wo yuwon ye ire wet pe yembe munduw kin pe tende wel yuwon tuqo neri kin te wuwi naghe wuri wundi. 38 Ni wundi Jisas nde dobu muange tingi yequ, quanji wund, di ni ngam giji wuye Jisas nde muange wam ir mati, di nikin yu pe ku wumb. Di yimb wughe, wughe wuso Jisas nyinge song wurang, di wel yuwon tuqo neri kin nyinge wam groq wundig. 39 Parisi te Jisas ningg nari ninde baj pe nondo ye te ni te nuqond di nikin nei pene pugri nei namb, “Wute wen ngimne nyumbueg ire bu ni wuit nase. Wuti nen nganyene propet iri, tedi ni nei namb wute wen pughe gib wumb ye bu ni wuit nase.”

40 Jisas ni nei nundog, pugri bu ni oyi oyi nindig nari, “Saimon, nge nu wand ire simbe guduw ningg.”

Di ni oyi nari, “Tisa, be simbe ghand.”

41 Di Jisas simbe nand nari, “Wute temi wuti iri nde mo wet bidi ninge materi, di otiwo ni oyi mune oyi mindig ye. (Wuti te nikin bisnis yembe te wute aye wet bidi nem pu ei otiwo ni oyi mune oyi mindig kin tende di so rundo meng ye.) Wuti iri no ni ningg nari di silva kin wet bidi 500-pela nateri. Di wuti aye mune ni nde no nari di silva wet bidi 50-pela nateri. 42 Ni temi wet bidi te materi pre, pudi ni temi ane oyi mindig ye tuqui segi, ni temi wet bidi segi. Pugri bu ni segi puq nindim nari, ‘Te piyi, nungoqi tequ ane nge wet bidi te oyi wundigh wayequ.’ Ni pugri puq nindim, tedi nu nei guab kin wuti pughe ye ei ni quan chumbuai nindig ye?”

43 Di Saimon nari, “Nge nei gab kin wuti wet bidi quan nateri kin te ei wuti te quan nganye chumbuai nindig ye.”

Muq Jisas nari, “Nu tuquine nei guab.”

44 Muq ni tindi nondo nyumbueg te nundoq di Saimon simbe nindig nari, “Nu nyumbueg wen yumbo ur wund kin guqod bu? Nge nu nde baj pe keyi gadi pudi nu nge wuye kuegh di nyinge wuye kap segi. Pudi nyumbueg wen nikin ngam giji wuye pe nge nyinge wuye wupigh, di nikin yu pe ku wumb. 45 Nu nge song kuregh segi, pudi nyumbueg wen nge keyi gadi kasne di ni wundi yimb wughe nge nyinge song wureny kin tene rise rise. 46 Nu nge nde ngawu pe wel groq gudigh segi, pudi wute wen wel tuqo yuwon ye nge nyinge bage wam groq wundigh. 47 Pugri bu nge nu simbe guduw, wuti yumbo ur brequ musoqne nand pu muq God puaq nindig kin te musoqne chumbuai nand ye. Nyumbueg wen ni quan nganye yumbo ur brequ wund ye, pudi ni nge quan nganye nei wumbigh, pugri bu ni yumbo ur brequ wund kin wand te puaq pre.”

48 Muq Jisas ni simbe nunduw, “Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre.”

49 Di wute aye mune mir pe tende mandi pu mas ye te ni wand ren mutungu di kin kin wand mand mari, “Wuti nen tughe? Ni wute aye yumbo ur brequ rind ye wand te mune puaq nindiny yene?”

50 Di Jisas nyumbueg te simbe nunduw nari, “Nu yivany ghare wayequ, nu umbo yuwon pu kuse di yo. Nu nge nei gubigh ye te ningg nu wand puaq pre.”

8

Nyumbueg ninge Jisas nikin wute ane ruso ni ghav rindim

1 Tende dobu Jisas nyinge nare tiqe manyi nar ir. Tiqe yumbui di tiqe woju tende nar ir yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand yuwon ye bir nawo. Ni no di nikin wute 12-pela pu te ni ane mo. 2 Di nyumbueg ninge Jisas ququ brequ puaq nindiny di num puaq nindiny kin te ni mune anene ruso. Wute te, Maria (tiqe Magdala kin) ni ququ brequ 7-pela pu yemu pudi Jisas tiqi nundom meyi mi mo kin te. 3 Di Kusa ngam Joana, ni ngaim Kusa ni Herot nde baj pe yembe mand ye yumbui, di Susana, di nyumbueg nganye buagi aye. Wute ren nikin wet bidi di yumbo yumbo pene Jisas nikin wute ane ghav rindim ningg bu ane ruso.

Wuti iri wit yi wuny mbe puraq nand kin kopuqu wand

Matyu 13:1-9; Mak 4:1-9

4 Wute buagi tiqe manyi kin rindi, Jisas nde rikur kur di Jisas kopuqu wand ven simbe ninding, 5 “Wuti iri nikin wuny mbe no di wit yi puraq nand. Ni puraq nand nand di wit yi ninge ngimne ir ri, di wute nyinge ruwo di wapi rindi riq. 6 Ninge qi wet quan kumo kus ye pe ir riti righe kin te ruwi pre pudi wuye segi, pugri bu quari rimb. 7 Wit yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di nyungo quat kin ni nambu wi ruso. 8 Di yi ninge qi yuwon ye pe ir ri. Yi qi yuwon pe ir ri kin te yuwonne ruwi, yumbui ruso di yi riyi. Ni asi musoqne puraq nand pudi muq oyi wit puate ire ire yi 100-pela pugri riyi.”

Ni kopuqu wand ven simbe nand pre di ngam nare wute buagi te simbe nindiny, “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.”

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?

Matyu 13:10-17; Mak 4:10-12

9 Jisas nikin wute ni pengu mindig ei
ni kopuqu wand ven kin puate raqe nand
ningg mari. 10 Muq Jisas nari, “Yumbo
yumbo buagi God nde si nambu rise kin
wand suqo pu rise kin te God nungoqi nei
neuq di nungoqi nei wumbiny tuqui. Pudi
wute aye kin te nge kopuqu wand pe simbe
gidiny ei ni rar pe ruqond pudi yumbo
ninge ruqond rip ruso segi, di ange ruaq
rutungu pudi nei rimb segi. *[Ais 6:9]*

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand

Matyu 13:18-23; Mak 4:13-20

11 “Kopuqu wand te kin puate taq ven:
Wit yi te God ningg wand. 12 Wit yi ninge
ngimne ir righe kin te, te wute God ningg
wand rutungu di umbo pe ruwo vis, pudi
ququ brequ mingg yumbui nandi wand
ninde umbo vis kin te puaq nindiny viso.
Ni puq neny ei ni God dob reng di God
oyi mune ni nateri segine. 13 Wit yi wet
pe ir righe kin te wute tughe ni wand ven
rutungu di brequne chumbuai ane ritevi.
Pudi ni tumuri maghe mo segi kin pugri, ni
wand te kin nei pe ruwo ris nganye segi.
Ni God ningg wand rutungu pudi mai isis
rindi ninde meriwo di ni God ningg wand
brequne si rire. 14 Wit yi ninge nyungo quat
kin pe ir righe kin te wute wand rutungu,
pudi otiwo ni ruso mai rire di te kin quan
nganye nei kumo rimbiny, wet bidi nei
rimbiny, di qi pe kin yumbo te chumbuai
rindiny, di te kin puq ren yawo kureny. Nei
ren kin oyi ni nei imb ruany di God ningg
wand oghine nei rimbiny segi. Wute te
kin ni wit yi oghine uri rind segi kin pugri.
15 Pudi wit yi qi puch oghi kin pe ir righe
kin te, te wute yuwon ye di nei yuwon ye
rise ye. Ni God ningg wand rutungu di nei
pe ruwo ris ye. Ni mai rire pudi God dob
reng segi, ni wit kin pugri yi riyi.

Wuti lam nindiq pre os pe but niraq kin kopuqu wand

Mak 4:21-25

16 “Wuti iri lam nindiq pre di os pe but
niraq o ede nambu neq wur wuso suqo
niraq segi ye, ni wam niraq wughe pu yequ
ei wute aye mandi di lam ti te muqond
tuqui. 17 Te pugri yumbo suqo pu rise ye te
raqe ruso wute buagi nei rimb ye, di yumbo
but pu rise kin te raqene rise di wute buagi
nei rimb ye. 18 Pugri bu God ningg wand
oghine wutungu di ni nari kin pugrine ei
puq wen. Te pugri wuti God ningg wand
asi nutungu kin te nat vise ye te otiwo God
ni aye neng, pudi wuti God ningg wand
nutungu kin te menare viso ye, tedi God ni
wuti tende wand puch nganye vise kin te
mune natevi.”

Jisas kumo di kiqam ninde rindi

Matyu 12:46-50; Mak 3:31-35

19 Muq Jisas kumo di kiqam ane Jisas
ruqoind ningg rindi. Ni riyi rindi ningg
pudi wute quan nganye bre pugri bu ni
Jisas nde tumo rundo ye tuqui segi. 20 Muq
wute ninge Jisas simbe mindig, “Nu numo
niqam ane rindi pu dabo sange te yeru, ni
nu ghimbi ruaw pu yeru. Ni nu ruqoind
ningg.”

21 Pudi ni oyi nari, “Wute God ningg
wand rutungu di God nari kin pugrine puq
ren kin te nge moyu di qam.”

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre

Matyu 8:23-27; Mak 4:35-41

22 Nginy iri ningg Jisas nikin wute simbe
nindim nari, “Wandi wuye ngamo pe pu
opu gri te po pewo.” Muq ni at pe mewo
mo di mo. 23 Ni mo mo ngimi Jisas ruqo
nase. Ni ruqo nase di nyumurighi yumbui
wuye ngamo pe tende naghe di wuye seme
gub. Di wuye at pe kuyo kughe bu at wughe
wuso ningg tumo.

24 Muq nikin wute mondo ni buraq
mindig di mari, “Yumbui, Yumbui! Beghi
wuye pe paghe po wuye pe di pati yamb.”
Muq Jisas nes newo, nyumurighi di wuye
seme gub kin te segi puq nindiny, di nyu-
murighi nati di wuye mune kuti yuwon pu
kuse. 25 Di nikin wute simbe nindim nari,
“Nungoqi God nei wumbig segi bri?” Ni te
muqond, di puye mand, di wune mamb, di
kin kin wand mand mari, “Wuti nen tughe?
Ni nyumurighi wuye ane simbe nindiny di
ni mune ni ningg wand rutungu ne ye!”

Jisas wuti ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindig

Matyu 8:28-34; Mak 5:1-20

26 Muq Jisas nikin wute ane at pe Gerasa
opu mo. Gerasa te Galili wuye ngamo pe
opu gri yequ. 27 Ni mo Gadara mo mar,
Jisas naghe no, jiji pe nyinge nare newo
no pune wuti iri tiqe te kin ququ brequ
ane kin ni nde nandi. Wuti nen ni yabe
chuqone nganye chongo nare righe segi,
omone yenu ye. Di ni yabe chuqone baj
pe nas segi, ni wute mati mawo yemu ye
ngamo pe tende nas ye. 28 Wuti te Jisas
nuqoind, di quan kumone nari, di Jisas nde
rar ngimine sungomyu sungomyu yenu, di
quanne ngam nare nari, “Jisas, God Wam
Nganye nas kin wo, nu nge pughe sin kuegh
ningg? Nge nu pengu guduw, nu nge unje

ghaip wayequ." 29 Te pugri Jisas asine ququ brequ te simbe nindig ei wuti te si neri neyi ni no ningg. Pugri bu muq wuti te pugri ngam nare. Yabe chuqo nganye ququ brequ te ninde yenu, di wuti te ququ brequ ningg nei pe nyinge nare ye. Wute pripri ni si nyinge sen pe taq mimbig di taq maimb pu yenu, pudi ni pripri sen te pend nawo, di ququ brequ gri ni nitanyi vig namb mong wute segi ye pe tende no.

30 Muq Jisas ni pengu nindig nari, "Nu nyamb pughene?"

Ququ nganye buagi ninde yemu ye pugri bu ni oyi nari, "Nge nyamb Ami." 31 Muq ni Jisas pengu mindig ei ni brequ nindim segi ningg quan nganye buid map. Eti Jisas ni ngamo pre segi kin pe tende menare maghe ye te ningg wune mamb.

32 Rand qunambe tende pu quan tende ruso yeru mir rind rind. Muq ququ brequ Jisas pengu mindig ni ngiq nindim ei ni mo pu pe tende oyi mar mo ningg. Di Jisas ngiq nindim. 33 Di ququ brequ wuti tende pu meyi mandi, di mo pu pe tende oyi mar mo. Di pu buagi te oyi vig rimb, rand wari pe te righe ruso, di ruso wuye ngamo pe ir righe, wuye riq di riti.

34 Wute pu yeng muany kin ni te muqond, di vig mamb mo, Gadara simbe mand di tiqe wo tende opu yeru kin tende mo simbe mand. 35 Ni mo simbe mand, di wute buagi ruso yumbo te ruqond ningg. Ni rindi Jisas nde di wuti Jisas ququ brequ puaq nindig kin te Jisas nde muange tingi te nas ruqoind. Wuti te muq ni nei mune yuwon rise di chongo nare righe pu nas. Ni te ruqond di wune rimb. 36 Di wute ninge yeru ruqond ruqondne Jisas pughe gri wuti ququ brequ ane kin te ququ brequ puaq nindig ye wand te wute aye muq rindi kin te simbe rindiny. 37 Wute buagi Gerasa opu kin ni Jisas yumbo ren puq nen kin te ruqond di quan nganye wune rimb. Pugri bu ni Jisas simbe rindig ei ni si nare aye pe opu no. Pugri bu ni mune at pe newo no ei no ningg. 38 Ni newo no di wuti ququ brequ puaq nindig kin te nandi Jisas pengu nindig nari, "Nge nungoqi ane po." Pudi ni segi puq nindig di tiqi nundog nari, 39 "Mune nu non tiqe yo, God nu pughe gri ghav nunduw kin te wute aye simbe ndiny." Pugri bu wuti te no, di Jisas pughe gri ni ququ brequ puaq nindig ye wand te wute buagi tiqe te kin simbe nindiny.

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo

Matyu 9:18-26; Mak 5:21-43

40 Galili wuye ngamo pe opu gri tende wute Jisas ghimbi ruang pu yeru. Pugri bu Jisas nikin wute ane mune mondo ruqond di ni quan nganye chumbuai rindig. 41 Muq wuti iri nandi Jisas nde muange tingi sungomyu nisir nase, di Jisas ningg nari ei ni temi ninde baj pe mo ningg. Wuti te ni nyamb Jairus di ni God yumbui nyamb mirang kin baj te kin ye quayi kiyi iri. 42 Jairus ni wo irene wus ye. Wo te nyumbueg wo, ni ber 12-pela kin pugri, pudi muq ni wuti yamb tumo pu wuse. Pugri bu kiyi nandi Jisas ningg nari ei nitanyi ninde baj pe no ningg.

Muq Jisas nyinge nare Jairus nde baj pe no. Ni no di wute buagi rindi ni imb rip rundo rindi di ap ruwi ningg tumo. 43 Di tende puayi nyumbueg ire tende wus ye ni uny chiraq yequ ruso ber 12-pela pu ruso, pudi wuti iri ni sabi nunduw ye tuqui segi. 44 Muq ni Jisas nde dobu gri wuwi, Jisas chongo cheqne wuting wuse, di brequne ni uny te prene, mune oghi.

45 Muq Jisas pengu nand, "Wuti tughe nge nait kase?" Ni pengu nand pudi wute buagi suqo rire, di Pita nari, "Yumbui, wute nganye buagi nu imb rip rundo rindi."

46 Pudi Jisas nari, "Segi, wuti iri nge nait kase pre. Gre ngende vise kin te kutungu kutungu ne viyi vindi viso, pugri bu nge nei gab wuti iri nge nait kase."

47 Wute te wuqond Jisas nei namb pre bu ni suqo wure ye tuqui segi, di ni wundi Jisas nde muange tingine sungomyu sungomyu wuse, di wute buagi nde rar pene ni Jisas simbe wundig. Ni wuri ni uny pu yequ yequ ber 12-pela pu pudi wuti iri ni sabi nunduw ye tuqui segi, pugri bu ni wundi Jisas wuit nase di opu uny pendne. 48 Muq Jisas ni simbe nunduw nari, "Nge wo, nu nonne nei guab kuari nu nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu oghi. Nu umbo yuwon pu kuse di yo."

49 Jisas wand wandne yenu di wuti iri Jairus, wuti God yumbui nyamb mirang ye baj kin quayi kiyi iri, ninde baj pe pu nandi di Jairus ningg nari, "Nu wo wuti pre. Nu segi Tisa tanyi nunde baj pe yo wayequ."

50 Jisas te nutungu di Jairus simbe nindig nari, "Nu wune ghamb wayequ. God ne nei mbig gre, tedi nu wo te mune yuwon pu wus tuqui."

51 Jisas no Jairus nde baj pe nitari righe di wute buagi segi puq nindiny dabone yeru. Di nine, Pita, Jon, Jems, di nyumbueg wo te kin kiyi kumo pugri pune rir ruso. 52 Wute buagi aye nyumbueg wo te ningg yivany riraw di quanji runduw runduw ris. Jisas te nuqond di nari, "Nungoqi quanji wand wayequ, ni wuti segi, ni ruqo wuse."

53 Wute buagi te ris kin ni nyumbueg te rundoq wuti pre ye. Pugri bu Jisas pugri puq nand di ni wur ring. 54 Pudi Jisas si neq wundo, nyumbueg wo te si nituw kuse di nari, "Nge wo, yes yewo!" 55 Ni puq nand di nyumbueg wo te nikin ququ mune wundi

wughe di opu brequne wes wiyo teti pu yequ. Muq Jisas ni simbe nindiny ei ni mir ninge rew wuq. 56 Ni kiyi kumo te ruqond di quan nganye puye rind, pudi Jisas ni simbe nindiny nari, “Wute aye wand ren kin simbe wundiny wayequ.”

9

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nundom mo
Matyu 10:5-15; Mak 6:7-13

1 Jisas nikin wute 12-pela pu te nari mandi mikur, di ni yembe nem di gre nem ei mo wute ququ brequ buagi puaq mindiny di num puaq mindiny kin tuqui. 2 Ni gre nem pre di tiqi nundom mo ei yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand bir mawo di wute num puaq mindiny ningg. 3 Di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nyinge ware wo kin tende yumbo ninge ware wo wayequ. Nungoqi botu ware ei botu botu wo wayequ, tami ware wayequ, di bret ware wayequ, wet bidi ware wayequ, di chongo aye ware wayequ, omone ei wo. 4 Nungoqi tiqe ire ningg wo muq baj pughe ye pe wo te baj te ninggne ei was was otiwo tiqe te si wuraq di tiqe aye pe wo. 5 Nungoqi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi segi, te nungoqi nyinge pe kin qusuqu te buraq wand. Nungoqi puq wen ei wute tiqe te kin ruqond ei nei rimb ni nungoqi ritaqu wowi segi kin te ningg ni yumbo ur brequ rind pre. Pugri puq wen pre muqdi tiqe te si wuraq di tiqe aye pe wo.”* 6 Ni pugri simbe nindim pre muq ni tiqe manyi te mar ir mo, wand yuwon ye bir mawo di wute num puaq mindiny.

Herot Jisas nuqoind ningg buid nap
Matyu 14:1-12; Mak 6:14-29

7-8 Muq Herot Galili kin yumbui ni Jisas nikin wute ane yumbo buagi puq men kin te nutungu. Ni nutungu wute ninge mari Jon wute wuye nap ye mune nes newo pre. Di ninge mari Elaija mune nandi pre, di ninge mari yabe chuqo kin propet iri muq mune nes newo pre. Ni wand isis mand pugri bu Herot ni ghabe nand di nari ni nganyene mand o wandoqi mand. 9 Pudi Herot nari, “Nge kutungu kin wuti nen yumbo ur gre ye nganye puq nen. Wuti nen tughe bri? Jon nge kari di asine gibe di muang pre ye.” Di ni Jisas nuqoind ningg buid nap nap.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Matyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

10 Aposel mune mandi Jisas nde mi meyi di ni yumbo buagi puq men kin te Jisas simbe mindig. Muq Jisas ni nitami waghine ni kinne nyinge mare Betsaida mo. 11 Pudi wute buagi ni nei rimb Jisas nikin wute ane te mo pugri bu ni ninde dobu ruru. Ni ruru kin te ningg Jisas ni segi puq nindiny segi, ni chumbuai nindiny di yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand simbe nindiny. Di wute ninge num rire kin te num sabi nindiny.

12 Yuram bur Jisas nikin wute 12-pela pu te Jisas nde mandi di ni simbe mindig mari, “Beghi muq mong wute segi ye pe ven nde pas, pugri bu nu wute buagi ren tiqi ndony kin kin tiqe tumo yeru kin tende ruso ei mir meri rind di bur rise kin sunyi meri rind.”

13-14 Di Jisas oyi nari, “Nungoqi ei mir weny riq.”

Tende puayi quayine 5 tausen kin pugri tende mas. Pugri bu Jisas ningg wute oyi mari, “Pudi beghi bret 5-pela pune di umo terine rise. Beghi po mir aye wong bad, tedi wute buagi ren tuqui pap.”

Pudi Jisas nikin wute te simbe nindim nari, “Wute buagi te bir wawo 50 50 wawo ris, 50-pela pu kinne ris, 50-pela pu kinne ris. Te tene ruso ruso wute buagi omone wawo.”

15 Muq Jisas ningg wute Jisas nari kin pugrine puq men. Wute buagi chuchu ris pre, 16 di Jisas bret 5-pela di umo teri te nateri, wam rar neq wiyo God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Pre muq nikin wute nde ni rundo di ni mare mo wute buagi te meny. 17 Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq. Jisas nikin wute mo mir cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand.

Pita nari Jisas ni Kraist
Matyu 16:13-20; Mak 8:27-30

18 Nginy iri ningg Jisas nikin wute anene mas, di Jisas God pengu nindig nindig nas. Tende puayi di Jisas nikin wute te pengu nindim nari, “Wute buagi pughe puq rind, nge tughe bu?”

19 Di ni mari, “Wute ninge riri Jon wute wuye nap kin, ninge riri Elaija, di ninge riri yabe kin propet iri muq mune nes newo pre.”

20 Di ni mune pengu nindim nari, “Pudi nungoqi pughe gri nei wamb? Nungoqi wari nge tughe bu?”

Di Pita nari, “Nu Kraist, wuti beghi kutamu powi ningg God naip kuo kin.” 21 Muq Jisas ni wute aye wand ven kin simbe mindiny ye te ningg segi nganye puq nindim pu ei ni simbe mand segi.

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye
Matyu 16:21-28; Mak 8:31–9:1

* **9:5:** Te nikin yumbo ur ire, wute nyinge pe kin qusuqu buraq mand di nei mamb wute te ni ane mawo gudo segi ye.

22 Di Jisas nari, “Wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas kin ni mai quan ei nare.
Di quayi kiyi, prist mingg yumbui di wute
Moses ningg lo wute bei meny kin ni
yambu mireng ye. Ni mi nati, di nginy temi
mo pre aye ningg di God mune nindingi
newo.”
23 Muq ni simbe nindim nari, “Wuti nge
nde nawi ningg, tedi ni yumbo buagi qi
pe kin te dob neny di nge mai kiraq kin
pugrine nginy manyi manyi ei niraq. 24 Te
pugri wuti tughe nikin ghimbine nei nim-
biny nimbiny di nati tedi ni nas nas te
kin nas tuqui segi, pudi wuti tughe nge
ningg nikin ghimbi nei nimbiny segi di nati
tedi ni otiwo yuwon pu nas nas te kin
nas ye. 25 Wuti iri nge dob negh, qi pe
kin yumbo yumbo oyi quan nei nimbiny,
di yumbo te kin yembe nand nand muq
nati, tedi yumbo te pughe gri ei ni ghav
rindig ye? Te tuqui segi. 26 Wuti iri ni
wute nde rar pe nari ni nge ningg wuti di
nge wand natevi puq nand kin te ningg
minyuw nati, tedi otiwo nge ngening ti
yumbui, wuyi ningg ti, di angelo yuwon ye
mingg ti ane gadi kin tende puayi di nge,
wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin,
nge oyi mune ni minyuw kiteng. 27 Nge
nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi
muq wen yequ kin wen wute ninge mati
segine di yumbo buagi God nde si nambu
rise kin te muqond.”

Jisas ghimbi kin grine rise
Matyu 17:1-13; Mak 9:2-13

28 Jisas pugri puq nand pre, nginy 8-pela
pu mo pre, ni Pita Jon di Jems pugri pu
nate mowi, ni ane rand pe mewo mo, ei
ni Yumbui pengu nindig ningg. 29 Ni mo
tende mo mar, Jisas Yumbui pengu nindig
nindig yenu, di ni quenge kin grine nase
di ni chongo quan nganye ti riri. Chongo
ti riri kin te pris naghe di ti nase kin pugri.
30 Muq wute temi, Moses Elaija temi 31 wam
kin ti yumbui ane mandi pu Jisas ane yemu
wand wand. Ni wand mand kin te otiwo
Jisas no Jerusalem di mi nati ei God nari kin
te ane tuquine. Muq ni mi ye te kin ningg
wand mand mand yemu. 32 Pita di wute
temi te ane ruqoi kurem di ruqo mase. Pudi
otiwo ni mune mes mewo, Jisas ningg ti te
muqond muq rar mat di Moses Elaija temi
ni ane yemu wand wand muqond. 33 Moses
Elaija temi mune mewo mo mo kin tende
puayi Pita Jisas ningg nari, “Yumbui, beghi
ven nde pas te yuwon. Nu ngiq ghand tedi
beghi baj yirbu teri ire pu ven nde yembe
bidiny. Ire nu te, ire Moses te, di ire Elaija
te.” Pita ni nei namb segi, bu pugri wand
nand.
34 Pita wand nand nandne di wuye quari
wuti wi ni buag wure. Di ni wune ane wuye
quari nambu te yemu. 35 Muq wuti iri wuye
quari wam te pu ngam nare nari, “Nen nge
wo, nge ni kaip no. Nungoqi ni ningg wand
wutungu.”
36 Wuti wand nand kin te prene muq
mune rar mat di Jisas irine yenu muqoind.
Jisas ningg wute temi ire pu te tende puayi
yumbo pugri kin muqond, pudi wute aye
simbe mindiny segi. Nikin nei pene rise.

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq nindig
Matyu 17:14-21; Mak 9:14-29

37 Yambgriq ni rand pe te pu mati mi
di wute nganye buagi rindi, Jisas ghimbi
ruang pu tamu te yeru. 38-39 Ni mandi ninde
mi meyi yemu, di wuti iri mingi tende yenu
pu quanne nari, “Tisa, nge wo irine nas
ye muq ququ brequ ni nde nas. Pugri
bu pripri ququ brequ ni puye yis nireng
di ni quan kumo nari, di ququ brequ te
ni meneri no naghe, buyaq nand di napu
ninde mim pe ruwi riti. Ququ brequ te ni si
neri segi, pugri bu ni ghimbi quan nganye
unje niping. Pugri bu nge nu pengu guduw,
nu nge wo nen qoind. 40 Nge nu non wute
nge wo nen ququ brequ te puaq mindig
ningg kari pudi ni puq men tuqui segi.”
41 Muq Jisas nari, “Nungoqi wutaqu God
nei wumbig segi ye, di yumbo ur brequ
quan kumo wand ye. Nge nungoqi ane pas
nganye chiraq tuqui segi. Nge nungoqi mai
quan nganye kare yambu kari.”
Pre muq wuti te ningg nari, “Nu wo te
ven tanyi ghandi.”
42 Wo te Jisas nde nandi nandine di ququ
brequ mune nganye wo te meneri no naghe
tingi nase di quan nganye buyaq nand.
Pudi Jisas ququ brequ te ker nuang no, wo
te sabi nindig di mune kiyi nde ni nondo.
43 Wute buagi God ningg gre yumbui te
ruqond di quan nganye puye rind.

Jisas nikin nati kin wand mune simbe nand
Matyu 17:22-23; Mak 9:30-32

Wute buagi Jisas yumbo ren kin puq nen
ye te ningg nei kumo rimb rimbne yeru,
di Jisas nikin wute pugri simbe nindim
nari, 44 “Nge nungoqi wand ninge simbe
guduq yamb. Nungoqi ange waq di otinde
wutungu. Te pugri wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas kin ni wute nde si pe mi
nondo ye.” 45 Nikin wute wand ven mu-
tungu pudi wand ven kin puate nei mim-
biny segi. God ni wand ven kin puate suqo
niram, pugri bu ni wand ven mutungu pudi
puate nei mimbiny ye tuqui segi. Di ni Jisas
wand ven kin puate ningg pengu mindig ye
wunene mamb.

Tughe yumbui ningg nas?
Matyu 18:1-5; Mak 9:33-37

46 Jisas ningg wute 12-pela pu te wuti
tughe ei yumbui ningg nas ye te ningg kin
kin mari. 47 Pudi Jisas ni nei te nundom pre,
pugri bu ni wo iri nari nandi ni nde tumo
yenu, 48 muq ni simbe nindim nari, “Wuti
iri ni nge nde nyamb pe wokuandi nen neti
nowi sabi nindig, te ni nge bu neti kowi sabi
nindigh. Wuti nge neti kowi sabi nindigh
kin te wuti nge tiqi nundogh gadi kin te neti
nowi sabi nindig. Te pugri wuti iri nungoqi
nde wokuandi nen kin pugri nyamb segi
kin nas te ni yumbui nas.”

Wuti nungoqi yuwon nuauq kin wuti te nungoqi nimand
Mak 9:38-41

49 Muq Jon nari, “Yumbui, beghi wuti iri
buqoid nu nde nyamb pe ququ brequ puaq
nand. Pudi wuti te aye kin, ni beghi nde
dobu nawi segi ye. Pugri bu beghi ni segi
puq bidig ei mune puq nen segi.”
50 Muq Jisas nari, “Nungoqi ni segi puq
wundig wayequ. Te pugri wuti tughe nun-
goqi veri ningg nas segi kin ni nungoqi nde
opu nas.”

Wute Samaria kin ninge Jisas ngiq mindig ninde nandi segi

51 God Jisas nitanyi wam newo no kin
ngeri te tumo rind rind, pugri bu Jisas
Jerusalem no ningg. Ni Jerusalem no kin
nei gre nganye vind, 52 di ni wute ninge tiqi
nundom mo ei ni yumbo sir miping. Ni mo
Samaria mingg tiqe ire pe mar mo, di tende
yumbo sir miping ningg. 53 Pudi wute tiqe
te kin ni mutungu Jisas ni Jerusalem no
ningg bu nandi pugri bu ni ngiq mindig
segi. 54 Muq Jisas nikin wute Jon Jems temi
te muqond, di Jisas pengu mindig mari,
“Yumbui, nu puq guad tedi beghi God ningg
pari ei wase wam pu ir nawo kuti ni wase
namb.”
55 Pudi Jisas tindi nondo ni temi ker
nuam. 56 Di ni nyinge mare tiqe aye pe mo.

Jisas wute ninde maru kin ningg wand nand
Matyu 8:18-22

57 Ni nyinge mare mo mo di wuti iri nandi
Jisas ningg nari, “Nge nu ane po ye. Nu
muainde opu kuo te nge ane po ye.”
58 Di Jisas oyi nand nari, “Nyombui dabo
kin nikin rise kin sunyi yeru, di wapi nikin
rise kin nyuw yeru. Pudi nge, wuti God nde
pu gadi wuti nganye kas kin, nge kase kin
sunyi segi.”
59 Di Jisas wuti aye ningg mune nari, “Nu
nge nde dobu ghawi.”
Pudi wuti te nari, “Yumbui, nge nu nde
karu ye. Pudi nu ngiq ghand ei nge ko wuyi
yeng guag pu kas, otiwo nati ngamo kowi
pre muqdi gadi nu ane po.”
60 Di Jisas nari, “Wute Yumbui nei mim-
big segi kin ni wute mati pre kin pugri. Ni
ei mo wute mati kin te mawo yemu. Pudi
nu yo, yumbo buagi God nde si nambu rise
ye te kin wand bir ghawo.”
61 Wuti aye mune nari, “Yumbui, nge nu
nde dobu karu ye. Pudi nu nge ngiq ndigh
ei nge ko nge yavi ire te simbe gidiny pre
muqdi gadi nu ane po.”
62 Di Jisas wuti te simbe nindig nari,
“Wuti stia nait nase kin ni si stia pe kuse,
pudi ni priprine dobu rar neq wuso kin
te ni wute God nde si nambu ris ye te kin
yembe nand ye tuqui segi.”†

10

Jisas wute 72-pela pu tiqi nundom tiqe manyi mo

1 Tende dobu Jisas wute aye 72-pela pu
si numbom di tiqi nundom tiqe yumbui di
tiqe wo manyi te mo.* Ni wute temi temi
tiqi nundom tiqe manyi te mo. Ni tende
tiqi nundom mo kin te Jisas nikinne no
yamb, pugri bu ni tiqi nundom ye mawo.
2 Ni tiqi nundom mo ningg di kopuqu wand
ven simbe nindim nari, “Mir nganye buagi
nguan pu rise, pudi wute yembe kin quan
segi. Pugri bu wuny kiyi pengu wundig
ei ni wute yembe kin quan tiqi nundom
nikin wuny mbe tende mo ei yembe mand.
3 Nungoqi wo. Nge nungoqi tiqi gudoqu
sipsip wo nyombui dabo kin pe mingi ruso
kin pugri wo. 4 Nungoqi tami ware di
hanpaus ware wayequ. Di sendel ware
wayequ, omone ei wo. Wute ninge ngimi
wuqond tende yequ di ane wand wand
wayequ, wo wone.
5 “Nungoqi baj ire pe war wo, tedi wand
ye viwo kin te wari, ‘God nungoqi puq neuq
umbo yuwon pu kuse.’ 6 Nungoqi pugri puq
wand ei wuti yuwon kin iri baj tende nas,
tedi nungoqi ningg wand yuwon ye ven
ninde umbo pe vis. Pudi wuti te kin iri nas
segi, tedi wand yuwon ye te nu non ndene
mune vindi. 7 Nungoqi baj te ninggne was,
aye pe wo wayequ. Tene ei was, di mir
pughene reuq te we, di wuye pughe reuq
te we. Te pugri nungoqi yumbo reuq kin
te nungoqi wand bir wawo ye te ningg God
wong nunduqu kin pugri. Pugri bu baj ire
ninggne ei was, aye pe aye pe mune wo
wayequ.
8 “Nungoqi tiqe ire ningg wo muq wute
tiqe te kin nungoqi wondo ye te ningg
chumbuai rinduq di ritaqu baj pe ruso, te
muqdi mir pughe kin reuq ye te we. 9 Di

† **9:62:** Bot stia: Grik wand pe ni wute wuny mbe qi bir muaq kin yumbo plau puq mand. * **10:1:** Wute ninge nei mamb kin mari Jisas wute 70-pela pune tiqi nundom mo, 72 segi. Di lain 17 pe pugrine wute 70-pela pune.

wute num kin tiqe tende ris ye te num puaq wundiny, di simbe wundiny wari, 'Wute di yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye nginy te nungoqi nde tumo nase pre.' 10 Pudi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi ngiq runduq muq ritaqu baj pe ruso di sabi runduq segi, te muqdi puq wen: War wo tiqe mingine yequ di wari, 11 'Nungoqi non tiqe pe kin qusuqu beghi nde nyinge pe kangi ruso kin te nungoqi non nde tiqe pene mune ku bab. Nungoqi yumbo ur te kin wuqond ei nei wamb, nungoqi pugri puq wen ye te ningg nungoqi unje wap pre. Nungoqi pugri puq wen, pudi yumbo ren ei nei wumbiny, yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin nginy tumo nase pre!' 12 Nge nungoqi simbe guduq, God ni wute ir nawo kin nginy te ningg di wute tiqe wen kin ni mai quan kumo rire. Ni mai rire kin te wute Sodom kin asi mai rire kin te ane tuqui segi. Sodom mai musoqne, ni te oyi quan nganye ei."

Tiqe ninge Jisas nei mimbig segi
Matyu 11:20-24

13 Jisas ni mune nari, "Nungoqi Korasin, otiwo nungoqi pughe gri ei was, di nungoqi Betsaida, otiwo nungoqi pughe gri ei was ye. Nge yumbo ur gre ye nungoqi nde bei gad kin te nge tiqe brequ kin teri ren Tair di Saidon pe bei gad, tedi wute te kin yabene nei rire ritinde pre. Tedi muq ni asi yumbo ur brequ rind ye te ningg ei yivany rire, di yivany kin chongo rire righe, di wase inyap righe pu ris. 14 Pudi God wute ir nawo kin nginy tende di nungoqi mai quan nganye ei ware. Tair di Saidon ni ane tuqui segi, ni musoqne. 15 Di nungoqi Kaperneam, nungoqi wari nungoqi mitaqu wam bri mewo mo ye? Tuqui segi. Nungoqi tamu nganye ei waghe wo, wute mati kin tiqe pe wo ye.

16 "Wuti tughe nungoqi ningg wand nutungu, ni nge ningg wand nutungu. Wuti nungoqi dob neuq, ni nge dob negh, di wuti nge dob negh kin te ni God nge tiqi nundogh gadi kin te dob neng."

Wute 72-pela pu te mune Jisas nde mandi

17 Wute 72-pela pu asi tiqi nundom mo kin te mune Jisas nde mandi. Ni chumbuai ane mandi di Jisas ningg mari, "Yumbui, ququ brequ mune beghi ningg wand mutungu ne. Beghi nu nde nyamb pe ni simbe bidim, di ni beghi ningg wand mutungu."

18 Di Jisas nari, "Nge Satan wam pu ir nati naghe guqoid. Ni ir naghe kin te nginy tu wam pris naghe kin pugri. 19 Yumbo ninge nungoqi unje rupuqu tuqui segi. Nge nungoqi gre keuq pre. Gre te ghati di tangegamyi nyinge wawo maghe ye, di veri ningg gre buagi nyinge wawo righe ye. 20 Pudi ququ brequ buagi nungoqi ningg wand mutungu ye te ninggne chumbuai wand wayequ; God nungoqi nyamb nginy tu wam ni nde buk pe nuauq pre, pugri bu nungoqi te ningg ei chumbuai wand."

Jisas God nyamb nindivi viyo
Matyu 11:25-30; 13:16-17

21 Tende puayi Ququ Yuwon Ye gri puq nen di Jisas chumbuai nand di nari, "Wuyi nu yumbo ren puq kuen kin ren nu non asine nei gubiny te yuwon, pugri bu muq puq kuen: Wuyi nge nu nyamb gidivi viyo. Nu wam kin yumbui di tingi kin yumbui. Wute quan nei mamb ye pe nu yumbo ren suqo kuram, di wute wokuandi kin pugri ris ye te oyi nu bei gudiny.

22 "Yumbo buagi ren nge wuyi nge nde si wam nuagh pre. Nge wuti tughe, te kin wuti iri nei namb segi, nge wuyi irine ni nge nei nimbigh. Di nge wuyi ni wuti tughe, te kin wuti iri nei namb segi, nge ni ningg wo irine nge nei gab, di wute nge bei gidiny yawo kuregh di bei gidiny kin tene nei rimb."

23 Te pre Jisas nikin wute ane ni kinne mas, muq Jisas tindi nondo nikin wute waghine simbe nindim nari, "Wute yumbo nungoqi wuqond kin pugrine ruqond kin te chumbuai rind. 24 Nge nungoqi simbe guduq, yabe chuqo kin propet nganye buagi di king nganye buagi yumbo yumbo nungoqi wuqond kin ren muqond ningg mari, pudi muqond segi, di wand nungoqi wutungu kin te mutungu ningg mari, pudi mutungu segi."

God ningg lo yumbui nganye kin
Matyu 22:34-40; Mak 12:28-34

25 Muq wuti iri lo quan nganye nei namb ye ni nes newo Jisas pengu nindig. Ni segine Jisas pengu nindig ei nuqond Jisas lo nei bri namb. Ni pugri pengu nand nari, "Tisa, nge pughe sin ken ei otiwo nge kati di God nge neti kowi ni ane pas pas te kin pas ye?"

26 Di Jisas oyi nari, "Lo buk pe pughe gri ur mand? Nu guqod kin lo pughe puq wund?"

27 Di wuti te oyi pugri oyi nand nari, "Lo wuri, 'Nu Yumbui nunon God te ei nunde umbo pe, ququ pe gri, nei pe di gre pe yawo rang righe.' Di 'nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye nunde tumo ris kin te yawo rany righe'." *[Lo 6:5; Wkp 19:18]*

28 Di Jisas nari, "Nu tuquine oyi guad. Nu pugrine puq yen tedi ghati segi."

29 Pudi wuti te nei namb kin nari eti Jisas ni nari ni nei segi bu pugri pengu nand. Te ningg bu ni mune nganye pengu nand nari,

“Wute tughe nge nde tumo mas kin te ei nge yuwon kuam ye?”

30 Muq Jisas oyi ni oyi nindig nari, “Wuti iri Jerusalem pu nes newo Jeriko naghe no ningg. Ni naghe no no ngimi di wute nyungu kin mait nase, yumbo yumbo di chongo mitangri, di wuti te mi mi rar ori nati pu nase ni mo. 31 Muq tende puayine prist iri mune ngim te ninggne naghe no. Ni no no, wuti te ngimne nase nuqoind, di ni puaq nand ngim dabo sange opu gri no no nar di no. 32 Livai kin iri mune pugrine, ni nandi ngimne tende ni neyi di wuti te nase nuqoind. Di ni dabo sangene puaq nand di no. 33 Samaria ni wute aye kin. Pudi wuti Samaria kin iri mune ngim te ninggne nandi nandi, di wuti mi kin sunyi pe tende ni neyi. Di wuti mi mi rar ori nati pu nase kin te nuqoind di yawo nitong. 34 Di ni nondo wuti te nuqoind, di pend kin pe wel nueng, di wain nueng, di taq nimbig. Pre di neti nowi ni ningg donki pe ni newo, di neri baj ire wute wonji pu mandi di tende mase ye tende neri no, nowi nase, di yeng nuang. 35 Yambgriq ni silva bidi teri nateri, wuti baj pe tende yembe nand ye te neng di simbe nindig nari, ‘Nu wuti nen yeng wang. Nu wet bidi pughe gri pu wuti nen ningg yumbo wong gudig pu te otiwo nge mune gadi di oyi guduw ye’.”

36 Jisas pugri wand nand pre muq wuti te pengu nindig nari, “Wute temi ire pu men, wuti tughe wuti nyungu kin mi ye te ningg wand ire kin pugri?”

37 Muq wuti lo quan nei namb kin te Jisas oyi nindig nari, “Wuti ni yawo nitong kin te.”

Di Jisas ni simbe nindig nari, “Nu yo, te kin pugrine puq yen.”

Jisas Marta Maria teri nde baj pe no

38 Jisas nikin wute ane mo mo, tiqe ire ningg mo mar. Tiqe tende wute ire ni nyamb Marta, ni tende wus. Ni mo tiqe te ningg mo mar, di Marta wute mowi ninde baj pe mo. 39 Marta ni kiqam ire wus, ni nyamb Maria. Maria ni wuso pu Yumbui nde muange tingi wus, ni ningg wand wutungu wutungu. 40 Pudi Marta irene mir wase wuwo wuwo yequ. Ni Jisas ningg wand wutungu yawo kurew, pudi ni yembe kumo wund pugri bu ni Jisas ningg wand oghine wutungu tuqui segi. Di wundi Jisas ningg wuri, “Yumbui, nu guqod nge qam nge si wuri nge ning irine yengu mir wase kawo kawo. Nu te kin nei gubiny o segi? Nu ni simbe nduw ei wundi nge ghav wundigh.”

41 Muq Yumbui ni oyi nunduw nari, “Marta, Marta. Nu yumbo quan nei gubiny, di te ningg quan yivany kuare. 42 Nu yumbo irene ei nei mbuw. Maria ni yumbo te nei wumbuw di wutaqwi pre. Yumbo te yuwon. Muq wute aye yumbo te ninde pu mitaqwi tuqui segi.”

11

Jisas nikin wute God ane wand kin te bei nem

Matyu 6:5-15; 7:7-12

1 Nginy iri ningg Jisas sunyi ire ningg nas God pengu nindig. God ane wand pre nikin wuti iri ni pengu nindig nari, “Yumbui, beghi God ane wand ningg di beghi pughe gri ei wand bad? Jon nikin wute bei nem kin pugrine nu mune beghi bei yengu.”

2 Muq Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi God pengu wundig kin te pugri ei puq wand:

Wuyi, beghi nu pengu buduw ei nu wute nei yeny ei ni riri nu nyamb yuwon nganye. Beghi nu pengu buduw ei wute di yumbo buagi nu nde si nambu ris ye ngeri te tumo ndiny. 3 Nginy manyi manyi beghi mir yengu. 4 Wute aye beghi unje rupumu pudi beghi ni wand puaq bidiny pugri bu nu beghi wand puaq ndug. Di nu Satan rar qoind beghi wandoqi nundug wayequ.”

5 Muq ni simbe nindim nari, “Nungoqi nimand mas, muq nungoqi bur mingi pu nimand nde wo di wari, ‘Mand, nu nge bret teri ire pu yegh. 6 Nge mand iri wonji pu nandi, di nge nde baj pe nas, pudi nge mir geg kin segi, pugri bu gadi nu ningg kari.’

7 “Nungoqi puq wand muq nimand wabe nas kin te nari, ‘Nu nge yembe yegh wayequ. Nge ngim yabe kiraq wughe di nge wo ane ruqo pase pre. Muq mune kes kewo di bret kew tuqui segi.’ 8 Nge nungoqi simbe guduq, te piyi wuti te nes newo di ni kimand yumbo te neng yambu nari, pudi ni nari nari nganye pugri bu ni si yavi nati di nes newo nandi yumbo ni nari kin tuquine neng. Ni kimand kin te kin nei namb bu neng segi.

9 “Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, yumbo ningg pengu wand tedi wateri, meri wutiny tedi wuqond, priprine ngimrawu baq wand tedi ngim bi muauq. 10 Pugri bu wute buagi yumbo materi ningg pengu mand kin te materi ye, di wute yumbo muqond ningg meri mitiny kin te muqond ye, di wute ngimrawu baq mand kin te ngim bi muam.

11 “Nungoqi wuti tughe ni kuwonyimi umo ningg kiyi ningg nari, pudi kiyi oyi ni ghati neng? 12 O ni wapi nyoq ningg nari, pudi kiyi oyi ni tangegamyi neng? Te tuqui segi. 13 Nungoqi wutaqu brequ kin pudi nungoqi wo yumbo yuwon kin weny ye te nei wamb. Te kin pugrine nungoqi nuyi

wam nas kin ni wute Ququ Yuwon Ye nem
ningg quan nganye chumbuai nand. Pugri
bu wuti God ni Ququ Yuwon Ye neng ningg
pengu nindig, tedi ni neng ye."

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe
yembe nand
Matyu 12:22-32; Mak 3:20-30

14 Jisas wuti iri ququ brequ puaq nindig.
Ququ brequ te wute wand mand segi kin.
Pugri bu ququ brequ te wuti tende yenu di
wuti te wand nand segi ye. Muq Jisas ni
ququ brequ te puaq nindig, di wuti te mune
wand nand. Wute buagi te ruqond, di quan
nganye puye rind. 15 Pudi wute ninge riri,
"Wuti nen ni ququ brequ mingg yumbui,
Belsebul puq mindig kin, ni ningg gre pe
ququ brequ puaq nand." 16 Di wute ninge
Jisas wandoqi mindig ningg pengu mindig
ei ni God ningg gre pe yumbo gre ye ninge
yembe nindiny ni muqond tedi mari God
ningg gre ninde vise.
17 Ni pugri nei mamb ye te Jisas ni nei te
nundom di ni pugri simbe nindim, "Kantri
ire ni bir mawo di kin kin mege, tedi kantri
te oghine yembe wund tuqui segi, ir wughe
ye. Di wuti iri ngam wo ane bir ruwo di
priprine riri riri, tedi ane ruwo gudo tuqui
segi, kin kin yeru. 18 Te kin pugrine muq
ququ buagi Satan nde si nambu mas kin
ni bir kin kin mo, tedi ni gre pu yemu kin
tuqui segi. Nge guqod kin nungoqi wari
nge Belsebul ningg gre pe ququ brequ puaq
gad, pugri bu nge pugri puq gad. 19 Nge
Belsebul ningg gre pe ququ brequ puaq
gad, tedi nungoqi non wute tughe nde gre
pe ququ brequ puaq mand? Nungoqi non
wute tene bei munduq nungoqi unje wap.
20 Pudi nge God ningg gre pe ququ brequ
puaq gad, tedi wute God nde si nambu ris
ye ngeri te nungoqi nde rindi pre.
21 "Wuti gre kin iri ni yeng kin yumbo
yumbo nare pu nikin baj yeng nuany pu
yenu, tedi yumbo buagi nikin baj pe rise
kin te yuwonne rise. 22 Wuti te ni nei namb
kin ni yeng kin chongo te nare righe pugri
bu wute aye mandi ni mi kin tuqui segi.
Pudi wuti iri quan nganye gre kin nandi
ni temi mege, nine wuti te ni, tedi ni oyi
ni ningg yeng kin yumbo te nitangri di ni
yumbo yumbo buagi aye te anene nateri.
23 "Wuti iri ni nge wuti segi, tedi ni nge
veri. Wuti nge ghav nindigh di sipsip pirur
segi kin wuti te ni oyi sipsip bub nare ruso
ye.

Ququ brequ mune wute nde nandi
Matyu 12:43-45

24 "Ququ brequ iri wuti iri nde pu neyi ni
no, ni no mong wuye segi ye pe tende no
nas yawotuan kin sunyi meri nand. Ni no
meri nand, pudi sunyi ire nuqond segi, tedi
nari, 'Nge ngening baj asi kas pu gadi kin
tendene ei mune ko ye.' 25 Ni mune nandi
baj te nuqond, baj te bureng map yuwon di
yumbo yumbo buagi irepene mirur. 26 Muq
ni no di ququ brequ aye 7-pela pu nitami
nandi. Ni musoq brequ, pudi ququ brequ
aye 7-pela pu nitami nandi kin te ni oyi
quan nganye brequ ye. Ni mandi wuti
tende mar mo mas, di wuti te asi ni mu-
soq yuwon pu nas pudi muq quan nganye
brequ nase."

Wute tughe ei chumbuai rind?

27 Jisas ni wand ren kin nand nand di
wute buagi te yeru kin tende mingi pu
wute ire quanne wuri, "Numo tughe nu
wuri wundi di bag wuimb kin wute te ni
chumbuai wund."
28 Di Jisas oyi nari, "Te segi, wute God
ningg wand rutungu di ni nari kin pugrine
puq ren ye wute te ni chumbuai rind."

Wute ninge yumbo ur gre ye muqond
ningg mari
Matyu 12:38-42; Mak 8:11-13

29 Wute quan rindi rikur kur di Jisas nari,
"Wute buagi muq ven nde puayi kin ni
wute tit brequ kin. Ni yumbo ur gre ye ire
mundoq ningg mari. Pudi nge yumbo ur
ire bei gidim segi ye, ni Jona ningg yumbo
ur tene ei muqond. 30 Te pugri Jona te asi
God yumbo ur bei nand kin pugri wute
Ninive kin bei nindiny. Te kin pugrine muq
nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas
kin, nge God nikin yumbo ur wute muq
ven nde puayi kin bei nindiny kin pugri.
31 God ni wute ir nawo kin tende puayi di
wute tit muq ven nde puayi kin te mune
res riwo kin tende di kwin Siba opu kin
te anene wes wiyo. Ni anene wes wiyo
di wute tit muq kin ren nikin yumbo ur
brequ te raqe wundiny. Te pugri asi ni
Solomon wand wutungu ningg di qi cheq
pe pu wes wiyo wundi. Pudi muq wuti
Solomon nde yumbui kin iri nandi pre
pudi nungoqi ni ningg wand wutungu segi.
32 Otiwo God wute ir nawo kin tende puayi
di wute Ninive kin ni Jona wand bir nawo
ye te ningg ni nei rire ritinde pre ye te muq
kin wute ren anene res riwo di ni muq
kin wute ren ni yumbo ur brequ te raqe
rindiny. Pudi muq wuti Jona nde yumbui
kin iri nandi pre pudi nungoqi ni ningg
wand wutungu segi.

Rar ni ghimbi pe kin ti
Matyu 5:15; 6:22-24

33 "Wuti iri lam nindiq pre di imb pe
nuaq wus o os pe buag niraq pu wus
tuqui segi. Ni raqene nuaq wus ei wute
meyi mandi di lam ti te mundoq ye tuqui.
34 Nungoqi rar te nungoqi non ghimbi
kin lam. Nungoqi rar oghi, tedi ghimbi
quanene ti nase, di ti quan nganye bre.

Pudi rar brequ rise, tedi ghimbi anene quan nganye burpoq rip. 35 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon eti ti nungoqi nde rise kin te burpoq rip. 36 Pugri bu nungoqi ghimbi quan buagine ti nase, puch ire burpoq rip segi, tedi ni quan nganye ti nase. Di ni ti te lam ti nungoqi nde ti nase kin pugri."

Jisas Parisi di wute lo quan nei mamb ye ker nuam

Matyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

37 Jisas ni wand nand nand pre di Parisi iri Jisas ningg nari ei nondo ni ane mir mand ningg. Pugri bu ni Parisi tende baj pe nar no di ane mas. 38 Pudi Parisi te nuqond Jisas si wuye nap segine muq mir nand yamb nas, pugri bu ni puye nand.

39 Muq Yumbui ni simbe nindig nari, "Nungoqi Parisi, nungoqi dabo gri nungoqi wari nungoqi wutaqu yuwon ye, pudi nungoqi nde wabe gri nyungu kin yumbo ur di nei brequ bre pu rise. 40 Nungoqi wutaqu nei segi kin! Wuti ghimbi dabo kin yembe nindiny kin tene wabe kin yembe nindiny. Nungoqi te kin nei wamb segi bri? 41 Pudi wute aye yumbo segi kin te yuwon wam, tedi nungoqi ghimbi buagi puqum rimb segi yuwon pu rise.

42 "Nungoqi Parisi nungoqi yeng wawo otiwo di God nungoqi brequ nunduq ye. Te pugri nungoqi wuny kin minye buagi te lo wuri kin pugrine bir wawo bid 10-pela pu di bid ire God weng, pudi yumbo ur tuquine puq wen yambu wari, di God yawo wurang righe yambu wari. Yumbo God weng kin te yumbo ur yuwon kin ire te puq wen. Te yuwon, pudi eti wari te kinne puq wen di yumbo yumbui aye te wayequ. Te segi, quan buagine ei puq wen.

43 "Nungoqi Parisi, nungoqi God yumbui nyamb mirang kin baj pe wo di sia rar ngimi yeru kin te ei wateri yawo kureuq. Di wute mikur kin sunyi pe tende wo di wute nungoqi wand yuwon yene ei meuq yawo kureuq ye, pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon. Otiwo God nungoqi yumbo ur ren ningg brequ nunduq ye. 44 Nungoqi Parisi nungoqi wute ngamo kin pugri, dabo gri wari nungoqi wutaqu yuwon pudi nungoqi nde wabe gri nungoqi quan nganye brequ rise. Wute te nei mamb segi di tende nyinge mare mo bu ni puqum mamb. Pugri bu otiwo di God nungoqi brequ nunduq ye."

45 Muq wuti lo quan nei namb ye iri Jisas oyi nindig nari, "Tisa, nu pugri puq guad kin te nu beghi anene wand brequ gudug."

46 Di Jisas oyi nari, "Nungoqi wute lo quan nei wamb ye, nungoqi yeng wawo, otiwo di God nungoqi mai neuq. Te pugri nungoqi wute lo yumbo mai kin pugri wute quan nganye wany righe, di ni rire kin tuqui segi. Nungoqi te wuqond, pudi nungoqi nonne mune si timi iri wi nar di ni ghav wundiny segi.

47-48 "Yabe chuqo nungoqi nuqo ni propet mi mati di mawo yemu. Muq nungoqi wari nungoqi te kin puq wen segi ye. Pudi muq nungoqi ni ngamo te yenji wupim. Nungoqi non yumbo ur te bei rind, nungoqi nuqo propet mi ye te ningg ngiq wand. Pugri bu otiwo di God nungoqi brequ nunduq ye. 49 Yumbo ur pugri kin te God ni quan nganye nei namb di nari kin pugri. Ni nari, 'Nge propet di aposel tiqi gudom mondo, ninge mi mati di ninge unje map mai isis mem.' 50 Pugri bu qi wuse urupui ne pu rindi rindi muq kin propet buagi ni yavi ir wughe kin te ningg di God nungoqi wute tit muq kin wen mai neuq ye. 51 Wute te Abel nde pu puate ri righe di rindi rindi Sekaraia, wuti alta umo wase mande ye opu di God ningg baj opu di mingi tende mi nati ye tende pend. Nge nungoqi simbe guduq, wute buagi men ningg di otiwo God nungoqi wute tit muq kin wen oyi mai neuq ye. Te nganye.

52 "Nungoqi wute lo quan nei wamb ye, wute mar mo di God ningg nei yuwon ye matevi kin ki te nungoqi nde nase. Pudi nungoqi nonne war wo segi, di nungoqi wute mar mo mo ningg tuqui map kin te segi puq wundim di mar mo segi. Te ningg bu otiwo di God oyi nungoqi quan nganye brequ nunduq ye."

53 Jisas ni baj te si nare no pre otiwo Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni pripri Jisas ningg quan nganye umbo ker muang di wand isis pengu mindig. 54 Ni mari ni pugri pengu mindig ei muqond ni lo ire gure nuaq o God nyamb brequ nindig ei ni lo pe mitanyi mo ningg.

12

Jisas ni nari nungoqi God ningg ei wune wamb

Matyu 10:26-31

1 Wute nganye buagi nganye rindi rikur, wute quan nganye bre pugri bu ni giq giq yeru kin tende puayi Jisas wand puate ni vighe. Ni wand puate ni vighe kin te nikin wute simbe nindim nari, "Nungoqi Parisi mingg yis te ningg yeng wawo yuwon. Ni mim pe wand aye mand, pudi ni umbo pe nei brequ bre pu rise. 2 Nungoqi nei umbo pe rise kin te suqo pu rise ye tuqui segi. Yumbo waghi grine puq wen kin te otiwo di God bei nand wute buagi ruqond, di yumbo suqo pu rise ye te otiwo di God raqene nawo rise. 3 Yumbo burpoq pe wand wand kin te oyi bogisumb simbe nand, di wute

buagi rutungu ye. Di baj wabe war was waghi grine ange pe misag ware kin te otiwo di tiqe moqine yemu di wand te bir mawo di wute buagi rutungu.

4 “Nge mand, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi wute ghimbi omo mamb pre di tende dobu mune nganye brequ munduq tuqui segi kin te wune wumbim wayequ. 5 Pudi muqdi nge wuti iri bei guduq di nungoqi wuti te ei wune wumbig: Wuti te nungoqi ghimbi numbueuq riti pre, dobu di mune wase pe meniraqu waghe kin gre rise ye te ei wune wumbig. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi ni ei wune wumbig. 6 Wapi digiski woju wute wong mand kin, 5-pela pu 2 toea pene wong mand. Wapi te woju nganye, pudi God wapi wo te iri nei gheri niping tuqui segi, ni buagi ane yeng nuam. 7 Di yu nunde ngawu pe vis kin te God yu kimbi ire ire manyi nand di nei nimbiny pre. Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, God nungoqi nei numbuq kin te wapi digiski wo nei nimbim kin ane tuqui segi, nungoqi oyi quan nganye.

Beghi Jisas ningg wute puq bad kin minyuw pati wayequ

Matyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20

8 “Nge nungoqi simbe guduq, wuti tughe wute buagi nde rar pe nari ni nge ningg wuti, tedi nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin nge oyi God ningg angelo nde rar pe ni ningg kari ni nge ningg wuti. 9 Pudi wuti wute buagi aye nde rar pe nari ni nge ningg wuti segi, tedi nge oyi God ningg angelo nde rar pe kari ni nge ningg wuti segi. 10 Di wute nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin wand brequ mindigh kin te God ni wand puaq nindim kin tuqui. Pudi wute God ningg Ququ Yuwon Ye wand brequ mindig kin te God ni wand puaq nindim segi ye.

11 “Wute mandi nungoqi mutuqu wase, mitaqu God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo, di tende opu ye gavman kin yumbui o wute nyamb kin pe mitaqu mo, te nungoqi pughe gri ei wand wand o pughe sin wen ei ni nungoqi brequ munduq segi ye te ningg nei kumo wamb wayequ. 12 Te pugri tende puayi di Ququ Yuwon Ye gri ei wand bei neuq di wand wand ye.”

Wute yumbo quan materi yawo kurem kin wand

13 Muq wute buagi te yeru kin tende mingi pu wuti iri nari, “Tisa, nu nge chech simbe ndig ei ni wuyi nati di ni ningg yumbo buagi beghi si nirangu rise kin te bir nawo nge bid negh.”

14 Muq Jisas oyi nari, “Mand, wuti tughe nge si numbogh di simbe nindigh nari nge nungoqi ningg wand kutungu ye, o nge nungoqi nuyi ningg yumbo buagi te bir kawo di nungoqi puch puch wateri ye? Te segi.” 15 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Nei wamb yuwon, di yeng wawo yuwon. Eti nungoqi yumbo isis wuqond di te kin quan nganye nei wumbiny di wateri yawo kureuq. Te piyi nungoqi yumbo quan wateri, pudi wuti iri ni yumbo quan rise ye te ninggne nas nas otiwo tuqui segi.”

16 Di ni wute te kopuqu wand ven simbe nindim, “Wuti iri yumbo quan rise kin ni qi yuwon wund di mir yuwonne nganye ruwi. 17 Ni te nuqond muq nikin nei pene pugri nei namb nari, ‘Nge mir buagi ren kawo ris kin sunyi segi. Muqdi nge pughe sin ei ken?’

18 “Muq ni nari, ‘Muq nge mir baj woju kin ren bir kawo di aye yumbui kin yembe gidiny. Te ei nge wit yi di mir buagi tende kawo ris ye tuqui. 19 Te puq ken pre muqdi kari, muqdi nge yuwon pu kas ye, nge yumbo yuwon kin nganye buagi kawo ris pre. Muq nge yumbo te ninggne kas kas ber quan tuqui. Di nge waghine kas mirne gad, wuye ke, di yuwon pu kas.’

20 “Pudi God wuti te ningg nari, ‘Nu wuti ghabe gad! Muq bur kuen gugne di nge nu ququ kitaw wi di ghati. Nu kuati di tughe ei nu yumbo yumbo buagi sir kuap pu rise ye te nateri ye’?”

21 Di Jisas nari, “Wute ni yumbo buagi irepe mirur ei ni yumbo tuqui di yuwon pu mas ningg mari di God ningg yumbo ninde rise segi tedi ni wuti te kin pugri.”

Yumbo yumbo ningg yivany ware wayequ

Matyu 6:25-34

22 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, nungoqi yuwon pu was ningg yivany ware wayequ, di mir we ye te ningg yivany ware wayequ, di ghimbi pe chongo ware righe ye te ningg yivany ware wayequ. 23 Mir te yumbui segi, ququ te nganye. Di chongo yumbui segi, ghimbi te yumbui. 24 Wapi kuroqu te wuqond. Ni wuny yembe mindiny di mir mi righe segi, di mir nguan kin te materi mirur segi. Di yumbo mirur kin baj segi, di mir baj segi. Ni yumbo te kin segi, pudi God ni mir bag namb. God nde rar pe nungoqi oyi quan nganye yumbui di wapi oyi wokuandi, pugri bu nungoqi oyi quan nganye nei numbuq ye. 25 Wuti tughe ni nati kin ngeri tumo rind, pudi ni yumbo yumbo yuwon kin ningg yivany nare ye te ningg di mune nganye nas ye tuqui? 26 Nungoqi yumbo woju nganye ren kin puq wen ye tuqui segi ye, tedi pughe kin ningg yumbo buagi aye te ningg yivany ware?

27 “Nyungo ruwi kin te wuqond. Ni chongo yembe rindiny segi, di rang rimb

ei rire righe segi. Ni yumbo te kin puq ren segi. Pudi nge nungoqi simbe guduq, King Solomon ni yumbo nganye buagi di chongo yuwon yuwon rise, pudi ni chongo yuwon kin te nyungo kis ane tuqui segi, nyungo kis quan nganye yuwon. 28 Nyungo ni yeru nganye segi, ni muqne yeru, prangi mune yeru segi, pend mawo wase memare riwo namb ye, pudi God ni nei gheri nipiny segi. Nungoqi wutaqu God oghine nei wumbig segi kin! Nungoqi nei wamb, God ni nyungo nei nimbiny ye, pugri bu ni nungoqi wutaqu oyi quan nganye nei numbuq ye. 29 Di nungoqi mir di wuye we ye te ningg quan nganye nei kumo wumbiny wayequ. 30 Te pugri wute God nei rimbig segi kin ni yumbo ren kin ningg pripri yivany rire. Pudi nungoqi wutaqu God nei wumbig kin God nungoqi nuyi ni nei namb pre nungoqi yumbo ren kin wateri ei was tuqui. 31 Nungoqi yumbo ren ningg yivany ware wayequ, nungoqi God nde si nambu was ye te ningg ei meri wat. Nungoqi puq wen tedi ni yumbo buagi aye te neuq ye."

Beghi yumbo nginy tu wam pirur ye te kin wand
Matyu 6:19-21

32 Jisas nikin wute ningg nari, "Sipsip tit woju wen nungoqi wune wamb wayequ. Te pugri God nungoqi nuyi ni nungoqi nitaqu wowi di ni nde si nambu was ye. Nungoqi te ningg chumbuai wand ye. 33 Nungoqi non yumbo yumbo buagi te wi rundo wute aye wong mand, te kin wet bidi wateri di wute yumbo segi kin te wem. Nungoqi hanpaus gre ye ei wateri, di yumbo yuwon ye nginy tu wam wirur ye te kin yembe ei wand. Yumbo nginy tu wam rise ye ir ruso kin tuqui segi, wute nyungu kin tende tumo mandi segi, pugri bu nyungu mand ye tuqui segi, di choi pend ruwo tuqui segi. 34 Te pugri nungoqi yumbo yuwon yuwon kin te muainde wawo rise te nungoqi nei mune tendene ei rise.

Sir wap di yeng wawo pu ei was
Matyu 24:42-44

35-36 "Nungoqi sir wap di yeng wawo pu ei was. Wute nikin yumbui wute urupui ngam ruso kin mir pe tende no di ni sir map di ghimbi muang pu mas kin pugri. Ni pugri sir map di ghimbi muang pu mas pu ei otiwo ni mir pe te pu mune nandi ngimrawu baq nand di ni brequne ngim bi muang, neyi ni, ni muq sir map segi. Muq nungoqi ni kin pugrine sir wap, chongo kring wap riwo ruso puayi rise di let pe taq wamb gre, lam wand pre, di yeng wawo pu was. 37 Wute sir map pre muq nikin yumbui yeng muang pu mas mas muq nikin yumbui nandi ni nuqond kin wute te chumbuai mand. Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nikin yumbui pugri nuqond, tedi ni mir mawo kin chongo nare righe, chongo kring nipiq wiyo wuso puayi wuse let pe taq nimbiq gre, di nikin yembe ye wute simbe nindim mas di ni mir nuam. 38 Piyi nikin yumbui bur mingi pu nandi o yambgriq tumo pu nandi, pudi ni ruqo mase segi ni ghimbi muang pu mas. Wute te kin ni quan nganye chumbuai mand. 39 Pudi yumbo ren ei nei wumbiny. Wuti iri ni nei namb pughe puayi di wuti nyungu kin nandi ni baj bir nuang di yumbo nyungu nand ye, tedi tende puayi ni yeng nawo di wuti nyungu kin nandi ni baj bir nuang di yumbo nyungu nindig tuqui segi. 40 Muq nge nungoqi simbe guduq, nungoqi mune te kin pugrine ei yeng wawo pu was. Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nandi kin ngeri te nungoqi nei wamb segi, nungoqi nei tuan wamb pu was kin tende puayi ei ni nandi ye. Pugri bu nungoqi ni nandi ye te ningg yeng wawo pu ei was."

Yembe ye wute oghi kin di brequ kin kopuqu wand
Matyu 24:45-51

41 Muq Pita Jisas pengu nindig nari, "Yumbui, nu kopuqu wand ven beghine simbe gudug o nu wute buagi ren yeru kin ren anene simbe gudiny?"

42 Di Yumbui oyi nand nari, "Wuti tughe ni nei yuwon ye rise di nikin yumbui ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine puq nen ye? Wuti te kin di nikin yumbui ni si numbog, di ni oyi wute yembe ye aye te yeng nuam, di yumbui ngeri nap ruso kin tende tuquine mir nem. 43 Yembe ye wuti iri te kin tuquine puq nen nen muq nikin yumbui mune nandi ni nuqoind, tedi wuti te chumbuai nand. 44 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, tedi ni wuti te yumbui ningg nowi nas, di ni oyi ni ningg yumbo yumbo buagi te yeng nuany ye. 45 Pudi yembe ye wuti nari, 'Nge yumbui ni nas nas nganye pu ei nandi ye.' Ni puq nand di nes newo yembe ye wute quayi di nyumbueg te pug nindiny, di mir nand wuye ne ngawu ghabe rind. 46 Yumbui mune nandi ye nginy te ni nei namb segi, ni nei tuan namb di nei gheri nap pu nas kin tende puayi di ni mune nandi, tedi ni brequ nindig. Tedi ni pend pend nowi, di wute ni nei mimbig segi ye nawo mas kin tende ane irepe nawo mas.

47 "Yembe ye wuti iri nikin yumbui yembe neng kin te nei nimbiny, pudi ni nikin yumbui nari kin yumbo te nate ruwi segi, di ni nari kin pugrine puq nen segi ye, wuti te nikin yumbui ni quan kumo ni ye. 48 Pudi wuti nikin yumbui ningg nei

te nundog segi, pudi nikin nei pene yembe nand di unje nap, di ni unje nap ye te ningg pug nindig kin tuqui ye, wuti te kin nikin yumbui oyi musoqne ei ni ye. Wute yumbo quan kumo materi kin te otiwo ni oyi yumbo quanne ei oyi mand ye. Wute yumbo nganye buagi wuti iri nde si wam ruang kin te, otiwo di ni oyi quanne neny ningg riri ye.”

Jisas wute bir nawo ningg bu nandi
Matyu 10:34-36

49 Jisas nari, “Nge gadi kin God ni wute wase neny puq nand kin te bu kare gadi. Nge nde nei pe wase te brequne ei namb yawo kuregh. 50 Nge mai wabe ei ko yamb. Wute wuye map ningg di wuye wabe murund maghe kin pugri ei nge mai wabe ko ye. Muq nge mai te kare segine, pudi mai te rindi ye. Pugri bu mai te ningg nge nei quan nganye mai viyo. 51 Nge nungoqi simbe guduq, eti nungoqi wari nge qi pe gadi kin yeng gure kuaq di wute yuwon pu mas ningg bu gadi. Te segi. Nge wute bir kawo ningg bu gadi, 52 pugri bu muq pu ruso otiwo di wute kin kin bir ruwo. Baj ire ningg wute 5-pela pu ris, kiyi, kumo di wo. Pudi nikinne bir ruwo teri opu di teri ire pu opu, di teri res riwo teri ire pu ruqond riri, di teri ire pu res riwo teri ruqond riri. 53 Nikinne bir ruwo, kiyi kuwonyimi muqond mari, kuwonyimi oyi kiyi muqond mari, di kumo kuwonyumbu ruqond riri, kuwonyumbu oyi kumo ruqond riri, di kine gang kine ghar ruqond riri, kine ghar oyi kine gang ruqond riri.”

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny
Matyu 5:21-26; 16:2-4

54 Di Jisas wute buagi te yeru kin te simbe nindiny nari, “Wuye quari nginy naghe no opu wes wiyo, tedi wari muqdi wuye wundi ye, di nganyene wuye wundi. 55 Di nyumurighi gherim pe pu nandi wuqoind di wari muq nginy oghi ye, di nganyene nginy oghi. 56 Nungoqi wute nei tevi kin! Nungoqi nginy tu wuqond di qi pe kin yumbo wuqond di nei wamb muqdi ngeri pughe gri ei rise ye. Pudi pughe gri ate nungoqi muq kin yumbo ur ren wuqond pudi nei wamb segi?

57 “Pughe kin ningg nungoqi nonne nungoqi non yumbo ur te wuqond segi, yumbo ur pughe ye te yumbo ur yuwon ye di yumbo ur pughe ye te yumbo ur brequ ye? 58 Wuti iri nu kotim naind ningg nitanyi kot pe no, te tequ muq qa wo wone di nu buid ghap ei nu tequ wand te teti wawo. Eti ni nu nitanyi jas nde no, di jas nu polis nde si pe ni ghondo, di nu mitanyi mo taq maimb. 59 Nge nu simbe guduw, ni nu taq maimb pre tedi nu mune gheyi yi tuqui segi. Nu tene yeru yeru wet bidi buagi jas nupuw ruso ye te meghare ruso omone ghawo di gheyi yi.”

13

Wuti nei nare nitinde segi tedi mai niraq ye

1 Asi Pailat nikin ami simbe nindim di wute Galili kin ninge umo wase mande God meng meng yemu kin te mi. Ni mi mati di ni yavi te umo God meng ningg mambui riti kin yavi te ane irepene righe ruso. Muq wute ninge Jisas nde wand pe tende mandi pu yemu kin te ni Jisas wand ven kin simbe mindig. 2 Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi nei wamb kin wute Galili kin aye te ni quan yumbo ur brequ mand segi ye, pugri bu ni mi segi, pudi wute men ni quan nganye yumbo ur brequ mand ye, pugri bu ni yuqo pugri kin miraq? Nungoqi pugri nei wamb bri? 3 Te segi. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi nei ware witinde segi tedi nungoqi buagi ane mune ni kin pugrine wati. 4 Di wute 18-pela pu asi Siloam kin baj dobui bir ir nati di ni mati kin te nungoqi wari wute aye Jerusalem kin ni quan nganye yumbo ur brequ mand segi ye pugri bu ni mati segi, pudi wute 18-pela pu men ni quan nganye yumbo ur brequ mand ye pugri bu ni mati? 5 Te segi. Nge nungoqi simbe guduq. Nungoqi nei ware witinde segi, tedi nungoqi mune ni kin pugrine wati.”

Kotu brequ yi wuyi segi kin kopuqu wand

6 Di Jisas kopuqu wand ven simbe nand: “Wuti iri nikin nde wain wuny mbe kotu ire neq wughe pu yequ. Di ni no kotu te nundoq, ni yi wumb ei yi te nap ningg, pudi ni yi ire yequ nundoq segi. 7 Pugri bu ni nikin yembe ye wuti wain wuny yeng nuany ye te simbe nindig nari, ‘Nge priprine gadi, kotu wen gudoq kari ni yi wumb ei nge kap ningg pudi yi wumb segi. Nge priprine gadi gadi ber teri ire pu ruso, pudi nge yi ire gudoq segi. Pugri bu nu eraq wuso wughe. Pughe kin ningg segi yequ di qi nyong omo wuaq?’

8 “Di yembe ye wuti te oyi nari, ‘Yumbui, piyi ber wen irene mune rar ndoq yequ, di nge nyumo puate pe qi tiqe gidiq godo gadi, di kau umbo kawo. 9 Pugri puq kew pu yequ muqdi ber ire te ningg mune budoq, yi wumb o segi. Ber ire te ningg ni yi riyi te yuwon. Ni yi riyi segi, tedi epiraq wuso wughe’.”

Jisas Sabat kin nginy te ningg wute ire sabi nunduw

10 Sabat kin nginy iri ningg Jisas God yumbui nyamb mirang kin baj ire ningg

nas wute God ningg wand bei neny.
11 Tende di nyumbueg ire ququ brequ ane
kin mune anene God yumbui nyamb mi-
rang kin baj pe tende yequ, Jisas wand
nand kin wutungu wutungu. Wute te
ququ brequ ni nde nas ni num new bu
ni dob quan nganye rengu nare, di yimb
yimb wuso, oghine nyinge wure tuqui segi.
Ni pugri pune yequ yequ ber 18-pela pu.
12 Jisas wute te nundoq, di nari wundi
ninde tumo yequ, di simbe nunduw nari,
“Nyumbueg, nge nu num puaq guduw pre.”
13 Muq ni si new kuyo di brequne ni opu
wes wiyo yuwonne yequ, di God nyamb
wundivi viyo.

14 God yumbui nyamb mirang kin baj te
kin yumbui ni nuqond Jisas Sabat kin nginy
tende ni wute num puaq nunduw. Pugri
bu ni umbo ker nawo, di wute te yeru kin
simbe nindiny nari, “Yembe kin nginy 6-
pela pu mase. Pugri bu nginy te ningg ei
wandi di ni num puaq nunduq. Sabat kin
nginy nen ningg wandi wayequ.”

15 Di Yumbui ni oyi nindig nari, “Nungoqi
wute nei tevi kin. Nungoqi wand wand
kin te nungoqi non yumbo ur ane tuqui
segi. Sabat kin nginy tende nungoqi non
non nungoqi non kau di donki baj pe wo di
sare bure wundiny wutari wo wuye weny
riq segi ye bu? 16 Wute wen ni Abraham
ningg wo ire. Satan ni taq nimbiq pu wus
wus ber 18-pela pu. Te pughe ningg ate
yumbo ni taq rimbiq kin te Sabat kin nginy
tende puaq guduw tuqui segi?”

17 Jisas ni pugri puq nand di nikin veri
buagi ni minyuw mati. Pudi wute buagi ni
yumbo yuwon nganye puq nen ye te ningg
quan nganye chumbuai rind.

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand
Matyu 13:31-33; Mak 4:30-32

18 Muq Jisas ni pengu nindim, “Wute God
nde si nambu ris kin pughe gri ei ris ye?
Nge yumbo pughe kin ningg wand gad ei
ane tuquine? 19 Wute God nde si nambu ris
kin te mastet yi kin pugri. Wuti iri mastet
yi nare no nikin nde wuny mbe ni righe.
Mastet yi te yire, yumbui ruso nyumo kin
pugri yeru, di wapi rindi ninde muange pe
tende ris.”*

20 Mune pengu nand nari, “Nge yumbo
aye pughe kin ningg wand gad ei yumbo
God nde si nambu rise kin ane tuquine?
21 Ni yis kin pugri. Wute ire yis puch
wutaqwi di plaua os yumbui pe waq wughe
di ane quang wumbiq. Di otiwo yis plaua
pe wur ir di plaua te quanene yindiqi.”

Ngimrawu wokuandi
Matyu 7:13-14,21-23

22 Di Jisas nyinge nare Jerusalem no di no
tiqe yumbui di tiqe woju ngimne yeru kin
tende wand bei neny neny no. 23 Di wuti iri
ni pengu nindig nari, “Yumbui, God wute
ire irene bri nate mowi ye?”

Di Jisas ni simbe nindim nari,
24 “Nungoqi ngim wokuandi pe war wo
ningg buid nganye ei wap. Te pugri, nge
nungoqi simbe guduq wute nganye buagi
ei ngimrawu woju pe mar mo ningg buid
map, pudi tuqui segi. 25 Otiwo baj kiyi nes
newo ngimrawu niqu, di nungoqi dabo
gri yequ ngimrawu pe baq wand di wari,
‘Yumbui, beghi ngim bi wangu.’

“Pudi ni oyi pugri ei simbe nand nari,
‘Nge nungoqi nei gubuq segi, nungoqi muai
pu wandi.’

26 “Di nungoqi oyi pugri ei wari ye, ‘Beghi
asi nu ane mir bad di wuye pe, di nu beghi
nde opu guadi wand bei guegu.’

27 “Pudi ni oyi puq ei nand ye, ‘Nge
nungoqi nei gubuq segi, nungoqi muai pu
wandi ye. Nungoqi wutaqu yumbo ur
brequ wand ye! Nungoqi kring wo, nge nde
tumo wandi wayequ!’

28 “Di nungoqi Abraham, Aisak, Jekop di
propet buagi te God nde si nambu mas
wuqond di nungoqi quanji wand di sawo
wat ki. Pudi ni nungoqi ngiq nunduq di
war wo ye tuqui segi. 29 Tende puayi di
wute tiqe manyi kin yumbo yumbo God
nde si nambu rise ye mir yumbui pe tende
mas. Wute nginy nawi opu kin, nginy
naghe no opu kin, di tiqe manyi qi pe ven
nde yeru kin mandi mir pe tende sunyi
materi di mas. 30 Di wute ninge muq dobu
mawi kin te otiwo ye mawo ye, di wute
muq ye mawo kin te otiwo dobu mawi ye.”

Jisas Jerusalem ningg yivany nare
Matyu 23:37-39; Luk 19:41-44

31 Tende puayine Parisi ninge Jisas nde
mandi di simbe mindig mari, “Nu tiqe wen
si raq di tiqe aye pe yo. King Herot nu ni
ghati ningg.”

32 Di Jisas oyi ni simbe nindim nari,
“Nungoqi wo nyombui brequ dabo kin te
pugri simbe wundig, ‘Muq di prangi nge
wute ququ brequ puaq gidiny di num puaq
gidiny ye. Di nginy aye te ningg di nge
yembe omo kawo ye.’ 33 Pudi nginy nen
ningg di prangi di yamb nge nyinge kare
karene. Te pugri propet iri tiqe aye pe
mi nati wayequ, Jerusalem pene mi nati ei
oghi.”

34 Di Jisas nari, “O Jerusalem, nu propet
kui mati, di wute God tiqi nundom nu nde
mandi ye te wet pe kui mati ye. Pripri

* **13:19:** Mastet te minye ire ni yi woju nganye, wasebo kis kin pugri. Pudi ni yire di yumbui nganye, nyumo kin pugri.

nganye nge nu ningg wute wapiqu nikin wo nimbraqe nambu wirir kin pugri kimar ningg kari, pudi nu nge rar guqoid segi. 35 Nu tungu, otiwo di nu tiqe wen brequ wuse di wute segi pu wuse. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi nge mune wuqoind tuqui segi. Segi segine ruso ruso otiwo nungoqi wari, ‘God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang’!” *[Sng 118:26]*

14

Jisas wuti iri Sabat kin nginy tende num puaq nindig

1 Sabat kin nginy iri ningg Jisas Parisi mingg yumbui iri nde baj pe no ei ane mir mand ningg. Tende puayi ni Jisas yeng muang yuwon ei muqond, Jisas Sabat kin lo gure nuaq o segi. 2 Di wuti iri num brequ nare di ni ghimbi quan nganye nirang riwo kin Jisas nde rar ngimine te yenu. 3 Jisas wuti te nuqoind di Parisi di wute lo quan nganye nei mamb ye te pengu nindim nari, “Sabat kin nginy tende wute num puaq bidiny kin te lo gure puaq o segi?”

4 Pudi ni Jisas oyi mindig segi, ni wand segine yemu. Pugri bu Jisas wuti te nait nase, num puaq nindig, di tiqi nundog no.

5 Di ni wute te pugri pengu nindim nari, “Nungoqi kin iri ni quayi wo iri o kau iri Sabat kin nginy te ninggne ngamo pe ir naghe pu yenu, tedi nu brequne kuo kueti nowi ye o segi?” 6 Di ni Jisas ningg wand ven oyi mindig kin tuqui segi.

Beghi beghi bon nyamb bidivi viyo wayequ

7 Jisas ni nuqond wute mir pe tende mandi kin ni sia rar ngimi yeru kin tende ei mas yawo kurem. Ni te nuqond di kopuqu wand ven simbe nindim. 8 “Wuti iri nungoqi ngam nirauq wute urupui ngam ruso kin mir pe tende wo, te nungoqi sia rar ngimi yeru kin wute nyamb kin mas ye te wateri wayequ. Eti sia te wuti iri ni nyamb oyi musoq nu nde yumbui kin te miping wuso pre kin te muq nu oyi kuas. 9 Tedi otiwo wuti nu tequ ngam nirauq mir pe tende wandi kin te nandi di nu ningg nari, ‘Nu yes yewo, wuti te nandi sia rar ngimi yequ kin wen wung nas.’ Di nu quan nganye minyuw ghati di yes yewo yo, sia dobu nganye yeru kin wute nyamb segi kin mas ye pe tende ghas. 10 Pugri bu wuti iri nu ngam niraw mir pe tende kuo, nu sia dobu nganye yequ kin te ei taqwi. Te ei otiwo wuti nu ngam niraw mir pe tende kuo kin te nandi, nu nuqoind, nu dobu nganye kuas, tedi ni nu simbe nunduw nari, ‘Mand, nu ghandi sia rar ngimi yequ kin wen wung ghas.’ Ni pugri puq new, di wute buagi nu ane mir wand kin ninde rar pene nu nyamb yumbui. 11 Te pugri wute ni kinne nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb ni vighe viso. Pudi nikin nyamb mi vighe viso kin te God oyi ni nyamb nindivi viyo.”

Beghi wute beghi oyi rundug tiq segi kin te ei sabi bidiny

12 Muq Jisas wuti te ni ngam nirang mir pe tende nandi kin te simbe nindig nari, “Nu mir yumbui yembe guduw, te nu nimand, nuse niqam wand kin o nu non yavi ire, di wute wet bidi quan rise kin nu ane tumo tumo was kin te ningg ghari mandi ane mir wand wayequ. Eti otiwo ni oyi mir yembe mindiny di nu ningg mari ghondo ane mir wand. Ni pugri puq men tedi nu ni mir kuem kin te oyi munduw pre. 13 Pudi nu mir yumbui yembe gudiny te nu wute yumbo segi kin, wute ghimbi brequ rise kin, wute nyinge brequ kin, di wute rar ghave rimbim kin te ei ghari mandi ane mir wand. 14 Tedi God nu yuwon nuaw. Te piyi wute men kin ni oyi nu mir te oyi munduw ye tuqui segi. Pudi otiwo wute God nde rar pe tuquine mas kin ni mune mes mewo kin tende puayi di God oyi nu mir te oyi nunduw.”

Wuti ngam urupui no kin mir yembe mindiny ye kopuqu wand

Matyu 22:1-14

15 Wuti iri ni ane mas mir mand kin ni Jisas ningg wand ven nutungu di ni Jisas ningg nari, “Wuti wute God nde si nambu mas kin mir mand ye mir pe tende nas di ane mir mand kin wuti te chumbuai nand.”

16 Muq Jisas oyi nari, “Wuti iri mir yumbui ire yembe nunduw pre, di wute nganye buagi nari mir pe tende mandi ningg. 17 Ni mir te sir nap pre, muq ni yembe ye wuti tiqi nundog no, wute ni nyamb nitamri ye simbe nindim nari, ‘Be wandi, yumbo buagi sir nap pre.’

18 “Pudi ni buagi anene mari ni yembe rise, pugri bu mir tende mondo tuqui segi. Wuti iri nari, ‘Nge ni yawo kutong, ni nge ningg nari. Nge godo ningg pu qa, pudi nge wuny ire muq teneqa wong gad pu vise. Di muq ei nge ko di wuny te guqod ye, pugri bu nge godo tuqui segi.’

19 “Wuti aye nari, ‘Nge ni yawo kutong, ni nge ningg nari. Nge godo ningg pu qa, pudi muq tene qi bir kin kau quayi 10-pela pu wong gad. Muq ei nge ko tuqui kap ye. Pugri bu muq nge ko yamb gadi. Te ningg bu nge godo tuqui segi.’

20 “Di aye mune nari, ‘Nge muq tene qa ngam ko pu, pugri bu nge godo ye tuqui segi.’

21 “Di yembe ye wuti te mune nandi, ni mingg wand te nikin yumbui simbe nindig. Nikin yumbui te nutungu, umbo

ker nawo di nikin yembe ye wuti te simbe nindig nari, ‘Nu brequne tiqe wen kin ngim yumbui di woju buagi tende ghar ir, wute yumbo segi kin, wute ghimbi brequ rise kin, wute rar brequ rise kin, di wute nyinge brequ rise kin te qond, di tari nge nde baj pe ghandi.’
22 “Di yembe ye wuti te no nikin yumbui nari kin pugrine puq nen pre, muq no nikin yumbui te simbe nindig nari, ‘Yumbui, nu kuari kin te nge puq ken pre, pudi baj bre segine. Sunyi yumbui visene.’
23 “Muq yumbui nikin yembe ye wuti te simbe nindig nari, ‘Nu ngim manyi te yo di yo wuny kin imb manyi te nyinge ghare ghar ir, quayi nyumbueg tende yeru qond, te ghari buid nganye ghap ghap ei tari nge nde baj pe ghandi. Te ei nge baj bre. 24 Nge nungoqi simbe guduq, wute asi nge nyamb kitamri di nge ningg mir pe ven nde mandi ningg kari pudi mandi segi kin wute te ni nge mir wen kin puch nganye me tuqui segi.’ ”

Beghi nei bab yuwon pre muqdi Jisas nde dobu paru
Matyu 10:37-39

25 Wute nganye buagi Jisas ane nyinge rire ruso ruso, di Jisas tindi nandi ni simbe nindiny nari, 26 “Wuti iri nge nde nawi pudi ni nge quan nei nimbigh di kiyi, kumo, ngam, wo, kise, kiqam, di kunyumbu te yambu nireny segi, di nikin ghimbi yambu nireny segi, wuti te ni nge te wuti ningg nas tuqui segi. 27 Wuti nge nde dobu nawi di te ningg mai nare ye yambu nari, wuti te kin nge te wuti ningg nas tuqui segi.
28 “Nungoqi kin wuti iri nu baj dobui iri yembe gudig ningg te nu kuas otinde nei guab yuwon pre, muqdi yembe gudig ye o segi? Nu wet bidi tuqui ghap ei qond, nu baj te yembe gudig omo kuowi kin wet bidi tuqui o segi. 29 Nu pugri puq kuen segine muq baj te yembe gudig, tedi nu tingi kin yembe ghand pre dobu di nu qond nu baj te yembe gudig omo kuowi ye wet bidi tuqui segi. Di wute buagi baj te muqoind, di nu wur maw 30 mari, ‘Wuti nen baj te puate ni naghe, pudi omo nowi ye tuqui segi’.”
31 Di mune nari, “O king iri yeng pe no di king aye temi mege ningg. Te ni nas di otinde nei namb yuwon. Ni yeng kin wute 10 tausen pela pune di king aye te ni yeng kin wute 20 tausen. Pugri bu ni nei namb yuwon, nikin yeng kin wute 10 tausen pela pune te king wute 20 tausen kin te mi di kring map mo kin tuqui o segi? 32 Ni nei namb ni tuqui segi, te muqdi king aye te ni yeng kin wute ane wonjine yemu yemu di ni wute ninge tiqi nundom mo ei king te ane wand ei yeng mand segi, ane mawo gudo. 33 Te kin pugrine muq nungoqi kin wuti iri nikin yumbo yumbo buagi dob neny segi, ni nge te wuti ningg nas tuqui segi.”

Ghat kin kopuqu wand
Matyu 5:13-16; Mak 9:50

34 Di ni nari, “Ghat te yuwon. Pudi ghat ni nyong te prene, tedi beghi pughe sim peny ei mune nyong vimb? 35 Ghat ven ni mir wuny mbe ruwi kin te ghav rindiny tuqui segi. Di ghat te kin beghi kau umbo ane quang bab di wuny mbe pawo ye tuqui segi. Ghat te kin mene ei pare viso ye.
“Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.”

15

Sipsip ir wuso kin kopuqu wand
Matyu 18:10-14

1 Muq wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin rindi Jisas nde rikur di ni wand nand kin rutungu. 2 Pudi Parisi di wute lo wute bei meny ye ane ni Jisas ningg umbo ker mawo mari, “Wuti nen wute yumbo ur brequ rind ye ane sabi rind di mir rind.”
3 Di Jisas kopuqu wand ven simbe nindim: 4 “Nungoqi kin iri sipsip 100-pela pu yeru pu muq ire ir wuso. Tedi 99-pela te si nare, mong puch ire ningg yeru mir rind rind, di no ire ir wuso kin te meri nunduw ye o segi? Ni no ire ir wuso kin meri nunduw nunduw nundoqne di pre. 5 Ni nundoq tedi ni quan nganye chumbuai nand di nitaqwi sikar wam neq wiyo di niraq nambu no. 6 Ni no nambu di ni kimand di wute ni ane tumo tumo ris kin te nari rindi rikur di nari, ‘Wandi nge ane chumbuai bad. Nge sipsip ir wuso kin te mune gudoq pre.’ 7 Nge nungoqi simbe guduq, wuti yumbo ur brequ nand ye iri mune nei nare nitinde ye te ningg di nginy tu wam kin te kin pugrine quan nganye chumbuai mand. Te nganye wute 99-pela pu asine nei rire ritinde pre di God nde rar pe tuquine ris kin te ningg ni chumbuai mand. Pudi wuti yumbo ur brequ nand nand ruso ruso muq mune nei nare nitinde ye te ningg ni quan nganye chumbuai mand.”

Wet bidi ire ir wuso kin kopuqu wand

8 Di Jisas kopuqu wand aye ire simbe nand nari, “Nyumbueg ire wet bidi 10-pela pu rise pu muq ire ir wuso, tedi ni pughe ei wen ye? Tedi ni lam wundiq wus, di baj pe bureng wup, di waghine meri wunduw wunduw wundoqne di pre. 9 Ni wet bidi te wundoq pre, tedi ni kimand di wute ni nde tumo ris kin te wuri rindi di wuri, ‘Wandi nge ane chumbuai bad. Nge wet bidi ir wuso kin te yabe mune gudoq pre.’ 10 Nge

nungoqi simbe guduq. Te kin pugrine wute yumbo ur brequ mand kin iri ni nei nare nitinde ye te ningg God ningg angelo ni quan nganye chumbuai mand."

Wuti iri quayi wo ir no kin kopuqu wand

11 Di Jisas kopuqu wand aye ire simbe nand nari, "Wuti iri quayi wo temi mas. 12 Muq wo kiqam te kiyi ningg nari, 'Wuyi, nu yumbo bir kuawo nge ninge kuegh di chech ninge gueg puq guad kin te nge te be yegh.' Muq kiyi nikin ningg yumbo yumbo buagi te bir nawo di ni kin kin nem.

13 "Tende dobu nginy ninge mo pre wo kiqam te ni ningg yumbo yumbo te ni rundo wute aye wong mand, di ni wet bidi te kin nateri nare di wonji, kantri aye pe no. Ni no tende nas, di bujeyi nase di wet bidi sabi nindiny segi. Ni wet bidi segi segi menare ruso ruso di wet bidi buagi omone nawo. 14 Ni yumbo buagi omo nawo pre pu nas, di tende opu mune mir segi. Di ni wet bidi segi pugri bu ni mir ne kin segi. 15 Pugri bu ni no wuti iri te opu kinne yembe nindig. Di wuti te ni tiqi nundog no pu imb pe yembe nand pu bag namb. 16 Ni pu yeng nuany pu yenu, pu ni mir rind di mir chongo ir righe kin te nuqond di ni ne ei umbo tuq namb yawo nganye gureg. Di tende puayi wute ninge ni mir ninge meng segi.

17 "Muq ni nei yuwon ye mune vindi vighe di ni nari, 'Nge ven yengu kin mir segi di mir ningg kati yamb tumo. Nge wuyi ningg yembe ye wute buagi ni mir quan nganye rise, di me omo mawo ye tuqui segi. 18 Muqdi nge mune nyinge kare wuyi nde ko. Ko wuyi nde ko kar di simbe gidig kari, "Wuyi, nge God nde yumbo ur brequ gad, di nu nde yumbo ur brequ gad. 19 Nge muq wuti oghi nganye segi, pugri bu nu nge wo puq ndigh tuqui segi. Muqdi nge nu ningg yembe ye wuti kin pugri ei yembe yegh di yembe gad." ' 20 Pugri nei namb pre di nes newo nyinge nare kiyi nde no.

"Pudi ni nyinge nare wonjine nondo nondo kiyi rar neq wundi nuqoind, di quan nganye yawo nitong. Di ni nes newo vig namb no, kuwonyimi sibraj ni di song nireng.

21 "Muq wo kiyi ningg nari, 'Wuyi, nge God nde yumbo ur brequ gad di nu nde yumbo ur brequ gad pre. Nge wuti oghi nganye segi, pugri bu nu nge wo puq ndigh tuqui segi.'

22 "Pudi kiyi nikin yembe ye wute te simbe nindim nari, 'Brequne wo nge ningg chongo yuwon ye te wutaqwi, wuraq wandi, wurang wughe. Di ring si tumuepu pe weng naghe, di sendel nyinge pe wutang rindiwo. 23 Di kau wo quan nganye nyam wure kin te wuraq wandi, wumbueq wuti. Di beghi mir yumbui yembe bidiny, mir bad di chumbuai bad. 24 Te pugri nge wo nen ni nati pre di mune nes newo, ni ir no pre pudi mune buqoid.' Pugri bu ni mir yumbui yembe mindiny, mir mand di chumbuai mand.

25 "Tende puayi wo kiseyu ni wuny mbene yenu. Ni wuny mbe pu mune nandi kin tende, ni nandi baj pe tumo tumo di ni yuwo riri di nyinge ruwo ruwo kin te nutungu. 26 Di ni yembe ye wuti iri ngam nirang nandi di pengu nindig nari, 'Te pughe riteri?' 27 Di yembe ye oyi ni simbe nindig nari, 'Nu niqam mune nandi pre. Ni no pre di yuwon pune mune nandi. Nu nuyi ni pugri nuqoind bu ni chumbuai nand bu nari di kau wo quan nganye nyam wure kin te mumbueq, mir yumbui yembe mindiny di chumbuai mand.'

28 "Kise ni te nutungu umbo ker nawo di baj pe nar no yambu nari. Di kiyi neyi nandi wo ningg nari, ei wo nar nondo ningg. 29 Pudi wo oyi kiyi ningg nari, 'Pughe gri ate nge ber quan nu nde wet bidi segi ye yembe gad, di nge nu ningg wand sange guduw segi. Nu nge pughe kin ningg tiqi gudogh di nge nu wand irepene kutungu di te kin pugrine puq ken. Pudi nu nge meme ghar iri kuegh di nge nge ningg mand ane chumbuai bad segi. 30 Pudi nu nuwonyimi nen ni nu ningg yumbo yumbo buagi te nare no ngimne nyumbueg neny omo nawo pre, muq mune nandi ye nen ningg bu nu kau wo nyam wure kin tene gubueq.'

31 "Muq kiyi oyi nari, 'Nge wo, nu nge ane pas ye, di nge ningg yumbo yumbo buagi te nu te. 32 Pudi nu niqam nen ni nati pre, di mune nes newo, ni ir no pre di mune buqoid. Pugri bu muqdi beghi te ningg chumbuai ei bad ye'."

16

Yembe ye mingg yumbui brequ kin kopuqu wand

1 Jisas nikin wute simbe nindim nari, "Wuti iri wet bidi quan kin ni yembe ye wute ninge mas di wuti iri yembe ye wute te mingg yumbui. Yumbui te ni wet bidi sabi nindiny segi ye te ningg wute ninge mandi wuti wet bidi quan kin te simbe mindig. 2 Pugri bu ni yumbui te ngam nirang neyi nandi di pengu nindig nari, 'Nge nu ningg wand pugri ye kutungu. Te nganyene bri? Muqdi nu yumbui ningg mune ghas segi ye, pugri bu nge ningg yumbo yumbo buagi nunde si pe rise ye te kin ur ghand nge yegh.'

3 "Muq yembe ye mingg yumbui te nikin nei pene nei nimbiq nari, 'Muqdi nge pughe ei ken? Nge yumbui nge nyamb

puaq nindigh yamb. Ni nge nyamb puaq
nindigh di nge yembe ye wuti ninggne
yengu, pudi nge qi bir kuaq kin buid tuqui
segi. Di nge wute aye wet bidi ningg sang
kipim kin te minyuw kati. 4 Muq nge nei
gab nge pugri ei puq ken. Nge wute aye
ghav gidim pu ei otiwo nge yumbui nge
nyamb ven puaq nindigh di yembe segi kas
kin tende di wute te oyi nge mitanyi ni nde
baj pe mo.'
5 "Pugri bu ni wute ni ningg yumbui nde
yumbo ninge materi pudi oyi mand segine
kin te ngam niram mandi. Wuti ye nawo
nandi kin te pengu nindig nari, 'Nu nge
yumbui ningg yumbo pughe gri pu kuateri
pudi oyi guad segine?'
6 "Di ni nari, 'Nge oliv kin wel 3,000
lita kateri.' Muq yembe ye wuti te simbe
nindig nari, 'Brequne ghas, nyumo raqe
wen taqwi 1,500 litane ur ghand.'
7 "Muq ni wuti aye mune pengu nindig
nari, 'Nu pughe gri pu kuateri?' Di wuti
te nari, 'Nge wit bek 100-pela pu katemi.'
Di ni simbe nindig nari, 'Muq nu nyumo
raqe wen asi nu yumbo kuateri di ur mand
pu rise ye wen taqwi, di 80-pela pune ur
ghand.'
8 "Yembe ye mingg yumbui ni pugri puq
nen kin te otiwo nikin yumbui te nuqond di
nari ni otiwo kin nei ur namb. Te pugri ni
pugri puq nen kin te wute yumbo bar map
kin puq men kin pugri puq nen. Wute qi pe
kin yumbo ur ni nde rise kin ni wute wam
kin yumbo ur ni nde rise kin te ane tuqui
segi. Wute qi pe kin nikin yembe mand kin
ngim isis quan nganye nei mimbiny. 9 Nge
nungoqi simbe guduq, qi pe kin wet bidi pe
nungoqi quayi nyumbueg qi pe kin yuwon
wany ei ni nungoqi chumbuai runduq. Te
pu ei otiwo wet bidi wateri kin te prene, di
nungoqi wewo wo wute ris ris otiwo kin te
ane was.
10 "Wuti yumbo wokuandi kin sabi
nindiny, tedi yumbo yumbui kin mune sabi
nindiny tuquine. Di wuti yumbo wokuandi
kin sabi nindiny segi, tedi yumbo yum-
bui kin mune sabi nindiny tuqui segine.
11 Pugri bu nungoqi qi pe kin wet bidi sabi
wundiny segi, tedi ni nei mamb nungoqi
wute wandoqi wand ye di yumbo nganye
kin mune meuq wateri segine. 12 Di nun-
goqi wute aye ningg yumbo sabi wundiny
segi, tedi yumbo nungoqi non te te mune
meuq segine. 13 Yembe ye wuti iri yumbui
temi temi yembe nindim tuqui segi. Ni
wute temi temi yembe nindim tedi iri yawo
nirang righe di iri oyi yambu nireng, di iri
ningg wand nutungu di iri oyi dob neng.
Nungoqi God wet bidi anene nei wumbiny
tuqui segi."

Jisas wand aye jiju nand

14 Parisi ni wet bidi quan nganye nei
mimbiny ye, pugri bu ni Jisas pugri wand
nand kin te mutungu di Jisas wand peq
mindig di wur mang. 15 Di Jisas ni simbe
nindim nari, "Nungoqi wutaqu nungoqi
non nei pe wari nungoqi wute nde rar pe
yumbo ur yuwon ye wand ye. Pudi God
nungoqi nei nundouq pre. Yumbo wute qi
pe kin mari yuwon nganye puq mand kin
te God nde rar pe brequ."
16 Jisas nari, "Lo Moses ningg lo buk pe
rise kin wand di propet ni mingg wand buk
pe rise kin te simbe mand mand rindi rindi
Jon nas. Di Jon nas kin tende puayi pu rindi
yumbo buagi God nde si nambu rise kin
wand yuwon ye te bir mawo tiqe manyi
mutungu. Di wute buagi yumbo yumbo
God nde si nambu rise ye tende rir ruso
ningg buid nganye rip rip. 17 Qi nginy tu
ane pre kin tuqui, pudi God ningg lo puch
woju nganye ire pre kin tuqui segi.
18 "Wuti iri ni ngam puaq nindiq di
nyumbueg aye nitaqi ni ngam kin lo gure
nuaq. Di wuti iri nyumbueg ngaim puaq
nindiq pu wus kin te ni nitaqi, ni ngam kin
lo gure nuaq."

*Lasarus di wuti wet bidi quan kin kop-
uqu wand*

19 Jisas nari, "Asi wuti iri nas. Wuti te
wet bidi quan rise kin pugri bu ni chongo
yuwon yuwon, ambo kin di quem kin te
nare righe. Di nginy manyi wuti te nikin
baj pe nas di mir yuwon ye nand. 20-21 Ni
nde baj ngimrawu tende wuti iri yumbo
segi kin tende ruqo pu nase. Wuti te ni
nyamb Lasarus. Lasarus ni nei namb kin ni
tende nas ei wuti wet bidi kin te mir nand
di ni ningg mir di ir righe kin te dong nand,
ne ningg. Ni nde ghimbi pe waserar nganye
buagi ris. Waserar wuye te righe ruso di
nyombui rindi ni waserar mureng rimbig.
22 "Otiwo wuti yumbo segi kin te nati. Ni
nati di God ningg angelo mandi ni mitanyi
mo Abraham nas kin pe tende mowi nas.
Di wuti wet bidi quan kin mune natine di
mowi yenu. 23 Ni no mati kin tiqe pe nas,
di yuqo quan kumo nare. Ni wam rar neq
wiyo Abraham wonji nganye te newo nas
nuqoind, di Lasarus ni nde tumo te nas
nuqoind. 24 Muq wuti wet bidi quan kin
te pugri ngam nare nari, 'Wuyi, Abraham.
Nge wase pe ven yengu yuqo quan nganye
kare. Pugri bu nu nge yawo togh, Lasarus
tiqi ndog no, si timi wuye pe ni naghe pre,
neri nandi nge nde minjuq pe nundub ei
nge minjuq musoq uyi nare.'
25 "Pudi Abraham oyi nari, 'Nge wo, nu
yumbo ren ei nei mbiny. Asi nu kuati
segine kin tende puayi nu yumbo yuwon
kin buagi kuateri, di Lasarus oyi yumbo
brequ kin nateri. Pudi muq ni ven nde

yuwon pu nas di chumbuai nand, di nu oyi yuqo quan kumo raq. 26 Yumbo aye mune pugri. Beghi tiqe opu nungoqi tiqe opu, mingi tende God changru yumbui ire nuaq pre pu wuse. Te pu ei wute ninge beghi nde ven pu nungoqi nde mondo ningg mari, pudi tuqui segi. Di wute nungoqi yequ ye te pu beghi nde mandi ningg mari, pudi tuqui segi.'
27 "Muq wuti wet bidi quan kin te oyi nari, 'Wuyi, te kin te be nge nu pengu guduw, nu Lasarus tiqi ndog nge wuyi nde baj pe no. 28 Te pugri nge qam 5-pela pu mas. Lasarus no ni wu wand nindim ei ni nei mare mitinde ei ni mune nge yengu ye pe ven nde mawi segi. Eti ni yuqo pare kin tiqe pe ven nde mawi.'
29 "Pudi Abraham oyi ni oyi nindig nari, 'Moses ningg lo di propet ni mingg wand tende rise. Ni ni mingg wand te oyi mutungu kin tuqui.' 30 Di wuti wet bidi kin te nari, 'Wuyi Abraham, segi. Tene tuqui segi. Pudi wuti iri nati pre kin mune nes newo ni nde no ni simbe nindim, tedi ni nei mare mitinde kin tuqui.'
31 "Di Abraham ni simbe nindig nari, 'Ni Moses ningg lo di propet ni mingg wand mutungu yambu mari, tedi piyi wute mati kin iri mune nes newo ni nde no di ni simbe nindim, pudi te ningg mune nei mare mitinde tuqui segine'."

17

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand

Matyu 18:6-9,21-22; Mak 9:42-49

1 Jisas nikin wute pugri simbe nindim nari, "Yumbo isis ei rindi ye. Yumbo te wute puq rem di ir maghe yumbo ur brequ mand ye. Pudi wuti tughe ye nawo yumbo ren puq nen di wute aye mune puq men ye wuti te otiwo mai niraq ye. 2 Di wuti iri ni wokuandi nge nei mimbigh ye men kin ye iri puq neng yumbo ur brequ nand, te wuti te wet yumbui gibe pe wuq wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon. 3 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon.
"Nu nimand iri yumbo ur brequ nand, te nu simbe ndig ei ni mune yumbo ur brequ nand segi. Ni nei nare nitinde, te nu mai puaq ndig. 4 Ni nginy iri ningg nu nde yumbo ur brequ nand 7-pela pu nand pre, di mune nunde nandi nari, 'Nge nei kare kitinde.' Ni pugri puq nen 7-pela pu nand, te piyi nu wand puaq ndig."

God nei bibig kin wand

5 Muq aposel Yumbui ningg mari, "Nu beghi ghav ndug ei beghi God quan nganye nei bidig."
6 Di Jisas oyi ni oyi nindim nari, "Piyi nungoqi God nei wumbig kin te wokuandi woju nganye mastet yi kin pugri, nungoqi nyumo yumbui nen simbe wundig wari, 'Puate pene bri ghas di yo gherim wam yiri.' Tedi nyumo nen nungoqi ningg wand nutungu di nungoqi wari kin pugrine puq nen ye.

Yembe ye wute yuwon ye ni pughe gri ei puq men ye

7 "Nungoqi kin wuti iri nikin yembe ye wuti iri yenu. Di yembe ye wuti te wuny mbe qi bir nuaq o sipsip yeng nuany pu yenu yenu pre, yuram mune baj pe nandi. Tedi ni pugri bri simbe nindig nari, 'Be gheyi ghandi ghas di mir ghand'? 8 Te segi. Ni nikin yumbui ni pugri ei simbe nindig nari, 'Nu yo nge mir wase wagh, pre mir wase kin chongo taq mbiq di nge mir ghawo di ragh ghandi. Nge mir gad wuye ke pre, dobu muqdi nu mune mir ghand di wuye ye.' 9 Yembe ye wuti nikin yumbui ni yembe neng kin te yembe nindiny pre. Pugri bu nikin yumbui te kin ningg chumbuai bri nindig ye? Tuqui segi.
10 Pugri bu nungoqi mune pugrine God nari kin yumbo buagi te yembe wundiny pre, te muqdi nungoqi pugri ei puq wand wari, 'Beghi yembe ye wute oghi nganye segi, beghi yembe nupung ruso kin tene yembe bidiny. Pugri bu te ningg chumbuai nundug wayequ'."

Wute 10-pela pu Jisas ni num brequ leprosi puaq nindim

11 Muq Jisas nyinge nare Jerusalem no. Ni no kin Samaria opu yequ Galili opu yequ ni mingine ngase pene nyinge nare no. 12 Ni nyinge nare no tiqe pe nondo, di muq tene tiqe nar no ningg tumo tumone di wute 10-pela num brequ leprosi mare kin te mandi ni muqoind. Di ni wonjine yemu, 13 di pugri ngam mare mari, "Jisas, Yumbui, nu beghi yawo tongu!"
14 Jisas ni te nuqond di ni simbe nindim nari, "Nungoqi wo nungoqi non ghimbi prist nde bei wand." Ni muq qa nyinge mare mo mone di num te prene di ni ghimbi mune yuwon rind.
15 Wute 10-pela te kin iri ni nuqond ni ghimbi mune yuwon rind di mune nandi, di quan kumo ngam nare God nyamb nindivi viyo. 16 Ni nandi, Jisas nde muange tingi sungomyu sungomyu yenu di Jisas chumbuai nindig. Wuti te Samaria kin.
17 Muq Jisas pengu nand nari, "Wute aye 9-pela te muai mo? Wute 10-pela buagi anene num oghi segi, wuti irine bri oghi? 18 Pughe kin ningg ate wuti wute tit aye kin nen irine mune nandi di God nyamb nindivi viyo, di wute aye te mandi God nyamb mindivi viyo segi?" 19 Muq ni simbe nindig nari, "Be yes yewo yo. Nu God nei gubig ye te ningg nu num te oghi pre."

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi

Matyu 24:23-28,36-44; Mak 13:32-37

20 Parisi ninge Jisas pengu mindig mari,
“Pughe puayi ei yumbo yumbo buagi God
nde si nambu rise ye?” Muq Jisas ni oyi
nindim nari, “Yumbo yumbo God nde si
nambu rise ye ngeri te rindi kin te nungoqi
yumbo ur gre ye ninge wuqond di nei
wamb ngeri te tumo rind, te segi. 21 Di
wute ninge nungoqi simbe munduq mari,
‘Ni nandi ren yumbui ningg nas,’ o ‘Ni te no
nas,’ te segi. Te pugri yumbo yumbo buagi
God nde si nambu rise ye te nungoqi nde
rise pre.”

22 Muq Jisas nikin wute simbe nindim
nari, “Otiwo di nungoqi nge, wuti God nde
pu gadi wuti nganye kas kin, nge ngeri
te wuqond yawo nganye kureuq ye, pudi
wuqond tuqui segi. Te kin ngeri rindi ye.
23 Di wute nungoqi wandoqi munduq kin
te mandi ye. Ni mandi di nungoqi simbe
munduq mari, ‘Ni tende no yenu,’ o mari,
‘Ni nen yenu.’ Ni pugri ei puq mand,
pudi nungoqi ni nde dobu waru wayequ.
24 Te pugri nge, wuti God nde pu gadi wuti
nganye kas kin, nge gadi ye te pris kin
pugrine. Nungoqi nei wamb nginy tu pe
pris naghe te ni ti te ti nase wonji ruso.
Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas
kin, nge pugrine ei gadi di wute buagi nge
ruqoind. 25 Pudi muq nge yuqo quan kiraq
di wute tit muq ven nde puayi mas kin men
nge brequ puq mindigh, di dob megh pre ei.

26 “Asi Noa nas kin tende puayi wute
yumbo ur rind ye te kin pugrine ei nge,
wuti God nde pu gadi wuti nganye kas
ye, nge gadi kin ngeri tende puq ren ye.
27 Wute nei tuan rimbiq pu ris, mir rind, di
wuye riq, di quayi nyumbueg ngam ruso.
Ni te kin pugri puq ren ren ne ruso, Noa
at pe nar no kin nginy tende. Muq Noa at
pe nar no di wuye nime kur di wute buagi
rumb riti.

28 “Lot ni nas kin tende puayi mune wute
pugrine puq ren. Wute nei tuan rimb pu
ris mir rind di wuye riq, yumbo wong rind
di ri rundo wute aye wong rind, wuny
mbe yumbo ri righe di baj yembe mindiny.
29 Pudi Lot ni Sodom si niraq di no kin nginy
tende puayi God wet nyaw wase ane kin
wam pu ir nawo mati, di wute buagi ritine
omo.

30 “Nge, wuti God nde pu gadi wuti
nganye kas kin, nge nungoqi nde raqe ko
kin ngeri te ningg di asi wute te puq ren
kin pugrine nganye ei puq ren ye. 31 Tende
puayi wuti iri ni yumbo wabene rise muq
ni newo no pu baj wam nas kin te mune
nar no nikin yumbo te nateri ye tuqui
segi. Te kin pugrine, wuti iri wuny mbe
yembe yembe yenu pu mune nikin baj pe
no yumbo nateri ye tuqui segi. 32 Lot ngam
ningg yumbo ur te nei wumbiny. 33 Wuti
tughe nge ningg yembe nand nand muq te
ningg mai niraq di nati yambu nari kin te
ni mai niraq ye. Di wuti tughe nge ningg
yembe nand nand muq te ningg mai niraq
di nati, wuti te kin otiwo di ni oyi yuwon
pu nas. 34 Nge nungoqi simbe guduq, bur te
ningg wute temi ede ire ninggne mase, pudi
iri nitanyi no di iri nase. 35-36 Nyumbueg
teri wit yi dang rindiq plaua yembe run-
duw runduw yeru ire nitaqwi di ire yequ.”*

37 Muq ni Jisas pengu mindig mari, “Yum-
bui, yumbo ren kin muainde ei puq ren
ye?”

Di Jisas nari, “Umo riti kin ni muainde
rise te wapi ambojig ni mune mandi ten-
dene mikur ye.”

18

Nyumbueg ire jas ni ghav nunduw ningg buid wup

1 Muq Jisas nikin wute kopuqu wand ire
simbe nindim. Kopuqu wand te simbe
nindim kin te ni si yavi mati segi kin, ni
priprine ei Yumbui pengu mindig ye te kin
kopuqu wand. 2 Ni pugri simbe nindim
nari, “Tiqe ire ningg wuti iri wute aye ningg
wand nutungu di teti nawo kin nas. Ni
wuti God wune nimbig segi, di wute yawo
nitony segi ye. 3 Tiqe te ninggne nyarimo
nyumbueg ire wus. Nyumbueg te priprine
ninde wundi di simbe wundig wuri, ‘Wuti
nge temu kot bad kin ni nge unje naip
ningg. Nu nge kot ghav ndigh.’

4 “Pripri ni wundi wuri pudi ni ghav
nunduw yambu nari. Pudi muq ni pugri
nei nimbiq nari, ‘Nge God wune gibig segi,
di wute yawo kutony segi, 5 pudi nyarimo
nyumbueg wen priprine wundi nge mai
wegh. Pugri bu piyi nge ni kot ghav guduw
ei mune wundi segi. Eti ni priprine wundi
nge ningg wuri wuri di nge si yavi kati’.”

6 Di Yumbui nari, “Nungoqi wuti brequ
nen ningg wand ven wutungu. 7 Nungoqi
pughe gri nei wamb? God nikin wute ni
nap ruso pre kin te ni ghav nindiny ningg
pripri bur manyi di nginy manyi ris riri riri
kin te ghav nindiny ye tuqui segi bri? Ni
riri kin te ni nutungu nutungu, pudi ghav
nindiny tuqui segi bri? Te segi. 8 Nge nun-
goqi simbe guduq, God brequne nganye ei
nikin wute ghav nindiny ye. Pudi otiwo
nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas
kin, nge mune gadi ye tende puayi di nge

* **17:35-36:** Wute ninge mari wand aye ninge ves ven nde rise. Wand te kin taq pugri: “Wute temi ni wuny mbe yembe mand mand yemu, iri nitanyi no di iri yenu.” Nu Matyu 24:40 te ndoq.

guqod wute qi pe kin God nei mimbig o segi?”

Parisi di wuti takis nateri ye ni Yumbui pengu mindig

9 Wute ninge nikinne nei mamb kin mari
nine tuquine mas, di wute buagi aye te
ni kin pugri yuwon nganye segi. Wute te
kin ye mingg Jisas kopuqu wand ven simbe
nand. Ni nari, 10 “Wute temi God ningg
baj pe mewo mo, God ane wand ningg.
Wuti iri Parisi di iri wuti takis nateri ye.
11 Muq Parisi te nes newo di nikinne Yum-
bui pengu nindig, ‘God nge nu chumbuai
guduw, nge wute aye te kin pugri segi. Ni
wute aye yumbo nyungu mindim, yumbo
ur brequ mand, di nyumbueg ngam kin
wand meny ye. Pudi nge te kin puq ken
segi ye. Di nge wuti takis nateri ye nen kin
pugri segi. 12 Nge wik ire ningg nginy temi
mir uny yengu, di nge yumbo yumbo buagi
kateri kin te bir kawo bid 10-pela pu di ire
nu kew ye.’

13 “Pudi wuti takis nateri kin ni musoq
kring nondo wonjine pugri yenu. Di ni
wam rar neq wiyo segi, ni yimbne naghe
pu yenu, mand baq nand di nari, ‘God nge
wuti yumbo ur brequ gad ye, nu nge yawo
togh.’

14 “Nge nungoqi simbe guduq, wuti takis
nateri kin nen munene nikin nde baj pe
no di God nde rar pe tuquine nas. Wuti
aye te segi. Te pugri wute buagi nikinne
nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi
ni nyamb nyinge nuam vighe ye. Di wute
buagi nikinne nikin nyamb mi vighe viso
kin te God oyi ni nyamb nindivi viyo.”

Wokuandi Jisas ane kin wand
Matyu 19:13-15; Mak 10:13-16

15 Di wute wokuandi Jisas nde ritari
rundo ei Jisas ni si neny riwo ningg. Jisas
ningg wute ni te muqond, di wute te ker
muany. 16 Pudi Jisas ni nari di wo te ritari
ni nde rindi di ni nari, “Wokuandi te rar
wuqond nge nde rindi, segi puq wundiny
wayequ, te pugri wute God nde si nambu
ris kin te wokuandi pugri ye ni te. 17 Nge
nungoqi nganye simbe guduq, wuti iri ni
wokuandi ren kin pugri God nde si nambu
nas segi, tedi ni wute God nde si nambu ris
kin tende nar no segi.”

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand

Matyu 19:16-30; Mak 10:17-31

18 Muq Juda mingg nyamb ye iri Jisas
pengu nindig nari, “Tisa, nu yuwon
nganye. Nu nge simbe ndigh, nge pughe
sin ken ei nge kas kas te kin kas?”

19 Di Jisas ni oyi nindig nari, “Pughe ningg
nu nge yuwon puq gudigh? Wuti iri yuwon
segi; God irine yuwon. 20 Nu God ningg
lo ren nei guab pre, ‘Wute ngam kin ane
wase wayequ; wute ghamb riti wayequ;
nyungu ghand wayequ; wute segi wandoqi
ndiny ghari ni unje rip puq ghand wayequ;
di nuyi numo ningg wand irepene tungu’.”
[Kis 20:12-16]

21 Di wuti te oyi nari, “Yumbo ren kin nge
asi wokuandi ne kas kin tende puayine puq
ken ken rindi rindi muq.”

22 Jisas te nutungu di ni simbe nindig
nari, “Yumbo ire nu puq kuen segine. Nu
yumbo yumbo buagi te yi rundo wute aye
wong mand, di wet bidi te kin ghateri
wute yumbo segi kin yeny. Nu puq yen
tedi nu yumbo yuwon kin nganye nginy tu
wam rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde
ghawi.”

23 Wuti te ni yumbo quan nganye rise ye,
pugri bu Jisas ni pugri puq nindig kin te
nutungu di ni quan nganye yivany nare.
24 Jisas wuti te nuqoind ni quan nganye
yivany nare, di ni nari, “Wute yumbo quan
rise kin ni wute God nde si nambu ris kin
tende rir ruso kin yembe yumbui nganye.
25 Umo yumbui kamel puq munduw kin ni
chongo rang kin nil gawo woju tende wur
wuso kin yembe yumbui segi, pudi wute
yumbo quan kin ni wute God nde si nambu
ris kin tende rir ruso ye yembe yumbui
nganye.”

26 Wute wand ven mutungu di mari,
“Tedi wuti tughe ei God neti nowi yuwon
pu nas ye?”

27 Di Jisas ni oyi nindim nari, “Yumbo
wute puq ren tuqui segi kin te God puq nen
ye tuqui.”

28 Muq Pita Jisas ningg nari, “Beghi beghi
bon yumbo yumbo buagi si pare rise di nu
nde dobu pawi.”

29 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge
nungoqi nganyene simbe guduq, wute God
nde si nambu mas ningg mari muq ni tiqe,
nikin ngam, kise kiqam, kiyi kumo, di wo si
mare, 30 wute te muq qi pe ven nde masne
kin ven nde puayine God ni yumbo quan
nganye ei nem ye. Yumbo te asi kin ane
tuqui segi. Di wute te kin ni otiwo yumbo
buagi yuwon pe rise kin tende puayi ni
anene yuwon pu mas mas te kin mas ye.”

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand

Matyu 20:17-19; Mak 10:32-34

31 Jisas nikin wute 12-pela pu te wagh-
ine nitami no nikinne yemu, muq simbe
nindim nari, “Muq beghi Jerusalem pewo
po. Wand buagi asi propet ni wuti God
nde pu nandi wuti nganye nas ye ni ningg
wand ur mand ye te muq nganyene ei puq
ren yamb. 32 Muqdi ni mait nase di wute
Juda segi kin ninde si pe mi nondo ye. Di
wute Juda segi kin wand peq mindig, som

miping, yas muang, di mi nati. 33 Pudi
nginy temi mo pre aye ningg di ni mune nes
newo ye."
34 Jisas ningg wute Jisas ni wand buagi
ren simbe nand kin ren ni musoq nei mim-
biny segi nganye. Ni nei imb ruam, pugri
bu Jisas wand nand kin te wand puate ni
nei mamb segi, ni pughe kin ningg wand
nand.

Jisas wuti rar brequ kin sabi nindig
Matyu 20:29-34; Mak 10:46-52

35-36 Jisas Jeriko tumo nondo nondo di
wute buagi ni ruqoind ningg nyinge rire
ruso rindi. Di wuti rar brequ kin iri ngim
sange pe tende yumbo sang nap nap nas. Ni
nutungu wute buagi nyinge rire ruso rindi
di ni pengu nand nari, "Pughe sin ren?"
37 Di ni simbe rindig riri, "Jisas Nasaret kin
ni nyinge nare ven gri nandi."
38 Muq ni ngam nare nari, "Jisas, Devit
ningg kuqo, nu nge yawo togh."
39 Di wute ye ruwo kin te ni ker ruang di
segi puq rindig ei ni wand segi nas. Pudi ni
mune nganye nari, "Devit ningg kuqo, nge
yawo togh."
40 Muq Jisas yenu di ni simbe nindim
nari, "Wuti te wutanyi ven wandi." Ni
mitanyi mandi Jisas nde tumo di Jisas ni
pengu nindig nari, 41 "Nge nu pughe sin
kew ningg kuari?"
Di ni oyi nari, "Yumbui, nge rar kat di
yumbo guqod ningg kari."
42 Muq Jisas ni simbe nindig nari, "Be nu
rar ghat. Nu nge nei gubigh ye te ningg
nu rar oghi pre." 43 Muq brequne nganye
ni rar mune oghi rar nat yumbo nuqond,
di God nyamb nindivi viyo viyo Jisas nde
dobu naru. Wute buagi te ruqond, ni mune
God nyamb rindivi viyo.

19

Jisas Sakius nde baj pe no

1 Jisas Jeriko nar no di tene nyinge nare
Jerusalem no. 2 Wuti iri tiqe tende nas, ni
nyamb Sakius. Sakius ni wute takis materi
ye yumbui, di ni wet bidi quan nganye rise
ye. 3 Ni Jisas nuqoind yawo gureg, pudi
wute nganye buagi nganye rindi bre, di ni
wuti bog ye pugri bu ni Jisas nuqoind ye
tuqui segi. 4 Pugri bu ni vig namb ye nawo
no, nyumo dobui iri ningg newo no. Te ni
nei namb Jisas nyinge nare te gri ei nandi
ye.
5 Jisas nandi Sakius nase pe tende ni neyi
di nyumo wam tende rar neq wiyo wuso,
Sakius nuqoind, di simbe nindig nari, "Sak-
ius, muq nginy nen ningg nge nunde baj pe
ei kas ye. Pugri bu nu brequ ghati yi."
6 Pugri bu Sakius brequne nati ni, di ni
nde umbo pe quan nganye chumbuai nand,
di Jisas nitanyi ninde baj pe no.
7 Wute buagi Jisas Sakius temi Sakius nde
baj pe mo kin te ruqond di ni ker ruwo riri,
"Ni no wuti iri yumbo ur brequ nand ye ni
ningg baj pe nas."
8 Pudi ni baj pe mo mas di Sakius ni nes
newo di Yumbui ningg nari, "Yumbui, nu
tungu. Muqdi nge yumbo buagi bir kawo
bid teri di ire wute yumbo segi ris kin te
keny. Nge wuti iri wandoqi gidig di ni
ningg yumbo nyungu gidig pu tedi muqdi
nge oyi ni yumbo kateri kin tuquine 4-pela
pu oyi gidig."
9 Di Jisas ni simbe nindig nari, "Muq
God wute baj ren kin nateri pre. Wuti
nen mune Abraham ningg kuqone. 10 Te
pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye
nas kin ni wute ir ruso ye te meri nitiny
nandi nuqond ei mune nate ruwi ningg bu
nandi."

Yembe ye wute temi ire pu kin kopuqu
wand
Matyu 25:14-30

11 Jisas muq Jerusalem tumo nase nase.
Wute nei rimb kin Jisas Jerusalem no nar
di brequne yumbo yumbo buagi God nde
si nambu rise kin te raqe ruso ye. Pugri bu
wute buagi Jisas wand nand kin te rutungu
rutungu ne di ni kopuqu wand aye ven
mune simbe nand. 12 Ni nari, "Wuti nyamb
kin iri ni nes newo wonji tiqe aye pe no,
ei ni king ningg si mumbog ningg. Pre ei
mune nikin tiqe nandi, di nikin wute mingg
king ningg nas. 13 Ni no ningg di nikin
yembe ye wute 10-pela pu nari mandi di
20 kina 20 kina nem di simbe nindim nari,
'Wet bidi ren ningg yumbo ninge yembe
wundiny wundiny was was nge mune gadi.
Nge mune gadi di guqod nungoqi wet bidi
aye pughe gri pu wateri pre.'
14 "Pudi wute nikin nde opu kin ni umbo
ker muang, pugri bu ni no pre di ni wute
ninge tiqi mundom dobu maru ei simbe
mand mari, 'Wuti nen beghi ningg king
ningg nas ye beghi yambu pari.'
15 "Pudi wuti te ni no te yabe ni king
ningg si mumbog pre, di mune nikin tiqe
nandi. Ni nandi pre, muq ni nikin yembe
ye wute asi ni wet bidi nem kin te mune
wand nuam mandi. Ni wand nuam mandi
ei nuqond ni wet bidi tende pe yumbo
ninge yembe mindiny di wet bidi aye pughe
gri materi pre.
16 "Muq wuti ye nawo kin te neyi nandi
di nari, 'Yumbui, nu nge 20 kina kuegh kin
tende pe nge aye mune 200 kina yembe
gidiny pre.'
17 "Di nikin yumbui oyi nari, 'Nu nge
yembe ye wuti yuwon ye. Nu yuwonne
yembe guad. Nu yumbo wokuandi ren
yuwonne nganye puq kuen ye, pugri bu

muq nge kari di tiqe yumbui 10-pela pu ren
nunde si nambu yeru.'
18 "Di wuti aye ni nde dobu nawi kin te
mune nandi di nari, 'Yumbui, nu 20 kina
tende pe nge 100 kina aye kateri.'
19 "Di ni yumbui ni oyi nindig nari, 'Nu
tiqe yumbui 5-pela pu nu nde si nambu
yeru.'
20 "Muq yembe ye wuti aye mune nandi
di nari, 'Yumbui, nu wet bidi taq ren. Nge
chongo bidi pe imb gab yuwon, di kawo
rise. 21 Nu wuti quan nganye ker kuawo ye,
pugri bu nge wune gab bu nu wet bidi te
chongo imb gab pre kawo rise. Nu yumbo
wute aye mawo rise kin te kuateri ye, di
yumbo wute aye mi righe kin te nu kuateri
ye. Pugri bu nge wune gab.'
22 "Muq nikin yumbui oyi nari, 'Nu
yembe ye wuti brequ nganye. Nu non
wand guad kin wand tende pene di nu
brequ guduw ye. Nu kuari nu nei guab
nge wuti quan nganye ker kawo ye, nge
yumbo wute aye mawo rise kin te kateri ye,
di yumbo wute aye mi righe kin te kateri
ye. 23 Nu nei guab pu di pughe kin ningg
nu nge wet bidi benk pe oyi kuawo righe
segi? Te pu ei benk oyi wet bidi tende pe
yembe mand di aye ninge mawo righe, di
otiwo nge mune gadi di aye te ane kateri.'
24 "Muq ni wute ninde tumo yemu kin te
simbe nindim nari, 'Ni ningg wet bidi 20
kina te wutangri di ware wo wuti 200 kina
yembe nindiny kin te weng.'
25 "Pudi wute te ni simbe mindig mari,
'Yumbui, wuti te ni 200 kina rise pre.'
26 "Di ni oyi nindim nari, 'Nge nungoqi
simbe guduq, wute nikinne yumbo ninge
rise tedi nge aye ninge kem ye. Pudi wuti iri
nikinne yumbo ninge rise segi, tedi yumbo
pughe kin woju ni nde rise kin te nge puaq
gad di wute aye kem. 27 Pudi nge veri, wute
nge ni mingg king ningg yengu yambu mari
kin te ven wutami wandi di nge nde rar
pene wi mati'."

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

28 Jisas ni kopuqu wand ren simbe nand
pre di mune nes newo Jerusalem newo
no ningg. Ni nyinge nare ye nawo di
wute buagi dobu ruru. 29 Ni nyinge nare
tiqe Betpage di Betani tumo nondo nondo,
nyumo oliv kin rand iyu pe tende yenu
di nikin wute temi tiqi nundom ye mawo.
Ni tiqi nundom mo ningg di yeri nindim
nari, 30 "Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ
kin tende wo. Nungoqi tiqe te ningg warne
wondo di donki ghair iri wuq muang pu
yenu wuqoind ye. Wuti iri ni donki te
ningg no segine. Donki te sare bure wundig
di wutanyi ven wandi. 31 Wuti iri nun-
goqi pengu nunduq nari, 'Pughe kin ningg
nungoqi donki te sare bure wundig?' Te
nungoqi ni simbe wundig wari, 'Yumbui ni
yembe rise'."
32 Wute temi Jisas tiqi nundom ye mawo
kin te mo mo mar di yumbo buagi Jisas
simbe nindim kin pugrine nganye rise
muqond. 33 Ni temi donki te sare bure
mindig mindig yemu di wute donki puate
kin mandi ni pengu mindim mari, "Pughe
kin ningg nungoqi donki te sare bure
wundig?"
34 Di ni temi oyi mari, "Yumbui ni yembe
ninge rise."
35 Muq ni donki te mitanyi mandi Jisas
nde di ni nikin chongo dobui donki wam
mawo, di Jisas si miting rise newo no donki
wam nas. 36 Ni donki wam nas no no di
wute nikin chongo dobui ngimne ruwo di
Jisas chongo wamne donki pe no.
37 Ni nandi ngim suai nyumo oliv kin
rand wo yemu kin tende wughe wuso kin
tende nandi, di nikin wute ni yumbo ur gre
ye buagi bei nand ruqond ye te nei rimbiny
di ni quan nganye chumbuai rind di quan
kumone ngam rire God nyamb rindivi viyo
riri,
38 "God, nu king Yumbui nde nyamb pe
nandi kin nen yuwon wang. God
wam nganye kin ni nyamb bidivi
viyo. Ni beghi ghav nundug di yu-
won pu pas." *[Sng 118:26]*
39 Muq Parisi ninge wute buagi te ane
yeru kin te Jisas ningg mari, "Yumbui, nu
nu non wute ker wany, ei ni wand ren kin
rind wayequ."
40 Di Jisas oyi nari, "Nge nungoqi simbe
guduq. Ni wand segi yeru, tedi wet oyi
pugri mari ye."

Jisas Jerusalem ningg quanji nand
Matyu 23:37-39; Luk 13:31-35

41 Jisas Jerusalem tumo nase nase rar
neq wuso Jerusalem tiqe yumbui nundoq
di ni quanji nunduw, 42 di nari, "Jerusalem,
nge nde nei pe muq nginy nen ninggne
ei yumbo nu ghav runduw di yuwon pu
ghas ye te nei mbiny ningg kari. Pudi muq
yumbo te nu nde rar pe suqo pu rise. 43 Nu
non veri mandi nu imb maip ye nginy te
nandi ye. Nginy te ningg di nu non veri
mandi nu imb maip mondo mandi dung, di
ngimrawu manyi yeng mawo, di nungoqi
ngimrawu ire ningg war wo tuqui segi.
44 Nu bir mowi omone mowi di nu non
wute nu nde imb wabe ris kin te mambui
riti. Te pugri God ni nu ghav nunduw ningg
ngeri ren nap ruso kin te nei gubiny segi,
pugri bu ni imb kin wet te iri rar muqoind
nas tuqui segi."

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Matyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-25

45 Muq Jisas God ningg baj imb wabe nar
no, di wute God ningg baj pe maket muaq
kin te bub nare mo. 46 Di ni simbe nindim
nari, “God ningg wand rise kin buk pe God
pugri puq nand, ‘Nge ningg baj te wute nge
ane wand ye baj puq munduw ye.’ Pudi
nungoqi wute nyungu kin suqo mo ye sunyi
kin pugri puq wew.” *[Ais 56:7]*
47 Nginy manyi ni God ningg baj pe
nar no wute buagi God ningg wand bei
neny. Pudi prist mingg yumbui, wute
Moses ningg lo wute bei meny ye di Juda
mingg quayi kiyi ni Jisas mi nati ningg ngim
meri mand. 48 Pudi ni mi nati kin ngim
ire mundoq segi. Te pugri wute buagi Jisas
ningg wand quan nganye rutungu yawo
kureny.

20

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri
Matyu 21:23-27; Mak 11:27-33

1 Nginy iri ningg Jisas God ningg baj pe
yenu quayi nyumbueg wand bei neny, di
God ningg wand yuwon ye bir nawo nawo
yenu, prist mingg yumbui, wute Moses
ningg lo wute bei meny ye, di quayi kiyi ane
Jisas nde mowi mandi. 2 Ni mandi di Jisas
pengu mindig mari, “Nu beghi simbe ndug,
nu gre pughe ye pe yumbo ren yembe
gudiny? Tughe nu ngiq nunduw bu nu
yembe ren guad?”
3 Di ni oyi nari, “Muq nge oyi mune pengu
ire nungoqi pengu guduq. Nungoqi nge
simbe wundigh, 4 Jon ni tughe nde gre
nateri di ni wute wuye nap? God nde pu
nateri o wute nde pu nateri.” 5 Di ni kin kin
wand mand mari, “Beghi pari God nde pu
nateri, tedi ni beghi ningg nari, ‘Pughe kin
ningg nungoqi Jon ningg wand te wutungu
di nganyene puq wand segi?’ 6 Wute buagi
ni nei rimb kin Jon ni propet iri. Ni nei te
kin gre vind pre ye, pugri bu beghi pari,
‘Ni gre te wute nde pu nateri,’ tedi wute
buagi men yemu kin men beghi wet pe
mumbuemu.” 7 Te ningg di ni oyi mand kin
mari, “Beghi nei bab segi, ni gre te muainde
pu nateri.”
8 Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge
tughe nde gre pe yumbo ren yembe gidiny
kin te nungoqi simbe guduq segi.”

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand
Matyu 21:33-46; Mak 12:1-12

9 Muq Jisas wute kopuqu wand aye ven
mune simbe nindiny: “Wuti iri ni wain
wuny ire yembe nindiny. Ni pre nand di
wute aye nem di ni ber manyine wong
maind maind mas, di ni wonji tiqe aye pe
no nas nas nganye. 10 Ni no nas nas wain yi
uri mand kin tende puayi ni nikin yembe
ye wuti iri tiqi nundog wute ni wain wuny
yeng muany ye tende no. Ni no ni simbe
nindim ei ni wuny te kin wain yi ninge
meng pu nare no ni neng ningg. Pudi wute
wuny yeng muany kin te mes mewo yembe
ye wuti te pug mindig, di tiqi mundog si
omone mune no. 11 Di ni yembe ye wuti
aye mune tiqi nundog no. Pudi aye te mune
pugrine, pug mindig, wand brequ mindig,
di tiqi mundog si omone no. 12 Di ni aye
mune tiqi nundog no, di te mune pugrine
mi yavi naghe, di mitanyi mo wuny dabo
memeri nar no.
13 “Muq wuny kiyi te nari, ‘Muq nge
pughe ei ken ye? Nge ning wo nganye, nge
quan nganye yawo girag righe ye te tiqi
gudog no ei. Ni bri no nari ei ni ni ningg
wand mutungu.’
14 “Muq ni nikin wo te tiqi nundog no,
pudi wute wuny yeng muany kin nikin wo
te nandi muqoind, di wand wand mare
mari, ‘Wuti nen ei ni kiyi ningg yumbo
yumbo buagi nateri ye. Beghi pi nati,
ei ni ningg yumbo yumbo te beghi oyi
pateri.’ 15 Pugri bu ni mitanyi mo wuny
dabo memeri nar no di mi nati.”

Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Nun-
goqi nei wamb kin pughe gri. Wain wuny
te kin kiyi wute te pughe ei nem ye? 16 Ni
nandi di wute wain wuny wong maind
maind mas kin ni mati, di wute aye mune
nari mandi wuny te wong maind maind
mas, di ni oyi wuny te yeng muany ye.”

Wute buagi te yeru kin ni te rutungu di
riri, “Ni pugri puq nen wayequ.”

17 Di Jisas rar neq wundo wute buagi te
nuqond, di pengu nindiny nari, “Te muq
wand ven God ningg wand rise kin buk pe
ur pu vise kin puate pughe?

‘Wet te asi wute baj yembe mand ye mari
brequ di kring maip no kin te muq
wet te baj mingine nas di baj nare.’

[Sng 118:22]

18 Wute buagi wam pu ir mi maghe wet pe
tende yemu tedi bir puch puch yemu. Pudi
wet te oyi ir ni wuti iri dang rind tedi wuti
te binye nase.”

19 Wute lo wute bei meny ye di prist
mingg yumbui ni te mutungu di Jisas
muqne ei mait nase taq maimb ningg ngim
meri mat. Ni kopuqu wand ven mutungu,
ni nei mamb Jisas ni mingg bu simbe nand.
Pugri bu ni ngim meri mat ei Jisas taq
maimb ningg, pudi ni wute buagi mune
wune mimbiny.

Sisar nde takis wong mand
Matyu 22:15-22; Mak 12:13-17

20 Muq prist di wute lo quan nei mamb
ye Jisas yeng muang yuwon. Ni wute
ninge wong mand di tiqi mundom mandi
waghine yemu Jisas yeng muang. Ni yeri
mindim pu ei ni mo di wandoqi mand mari
ni Jisas ningg wand mutungu yawo nganye
kurem ye. Di ni mo Jisas wand ninge pengu
mindig. Ni mari ni puq men ei ni wand
ninge unje nap ei ni mo prist mingg yumbui
simbe mindim, ei ni wand te ningg mitanyi
gavman kin yumbui nde mo, di gavman
kin yumbui ni taq naimb. 21 Muq wute te
Jisas pugri pengu mindig mari, "Tisa, beghi
nei bab, nu wute buagi wand bei kueny
kin te wand nganye kin. Nu wute nyamb
kin wand aye simbe gudim di nyamb segi
kin wand aye simbe gudim segi. Piyi wute
nyamb kin di nyamb segi kin ni buagi ane
wand irene simbe gudiny ye. Di nu wand
nganye kin pene God ningg yumbo ur te
wute bei kueny ye. 22 Muq beghi nu pengu
buduw, nu beghi simbe ndug. Beghi Sisar
nde takis wong bad kin te tuquine o segi?"*
23 Pudi ni wandoqi mand kin te Jisas nei
namb pre, pugri bu ni simbe nindim nari,
24 "Be wet bidi ire nge bei wundigh gudoq."

Ni bei mindig nundoq di ni pengu nindim
nari, "Wuti tughe ngawu di nyamb ane wet
bidi wen nde rise?"

Ni oyi mand mari, "Sisar te."

25 Di Jisas ni simbe nindim nari, "Yumbo
Sisar te, Sisar weng; di God te, God weng."

26 Pugri bu ni wute buagi nde rar pe Jisas
wandoqi mindig, di wand ire unje nap ei
kotim maind kin tuqui segi. Di Jisas ni
wand oyi nindim kin te mutungu di ni quan
nganye puye mand, di ni mune wand mand
segi, waghine yemu.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin wand

Matyu 22:23-33; Mak 12:18-27

27 Sadyusi ni mari wute mati kin ni mune
mes mewo segi ye. Sadyusi Jisas nde
mondo di ni pengu mindig ningg. 28 Pugri
bu ni Jisas nde mandi di Jisas wandoqi
mindig mari, "Tisa, Moses beghi ningg lo
ire pugri ur nindiq, ni nari wuti iri ni kise
nyumbueg ire nitaqi, pudi wo segine nati
di ni ngam te si niraq wus, tedi ni kiqam te
ei mune kise ngam te nitaqi. Ni mune kise
ngam te nitaqi, wo niraw di wo te kise nati
kin ni te. *[Lo 25:5]*
29 Muq kise kiqam 7-pela pu mas. Kiseyu
nyumbueg ire nitaqi pudi wo segine nati.
30 Di kiqam ni nde dobu kin mune nitaqi,
pudi ni mune wo segine nati, 31 di kiqam ni
nde dobu kin mune nitaqi, pudi ni mune
pugrine. Te tene ruso ruso 7-pela ane
nyumbueg te mitaqi, pudi ni buagi ane
wo segine mati, di nyumbueg te si miraq
wus. 32 Di dobu nyumbueg te mune wuti.
33 Wute 7-pela pu ni wute te mitaqi. Pugri
bu otiwo wute mati kin buagi mes mewo
kin tende puayi tedi nyumbueg wen ni
tughe ningg ngam ei wus?"

34 Muq Jisas ni oyi nindim nari, "Quayi
nyumbueg muq qi pe ven nde ris kin ven
nde puayi ni ngam ruso. 35 Pudi wute oghi
ye riti kin otiwo God mune nindiri riwo di
ni ane ris kin te ni ngam ruso o oyi oyi
ngam mawo ruso segi ye. 36 Te pugri ni
angelo kin pugri ei ris ye, pugri bu mune
riti ye tuqui segi, ris ris te kin ris ye. God ni
mune nindiri riwo pugri bu ni God ningg
wo ningg ris. 37 Pudi Moses ni mune nari
wute mati kin mune mes mewo ye. Te
pugri char puch ire wase namb kin wand
tende buqod di Moses Yumbui ningg nari,
'Abraham ningg God, Aisak ningg God, di
Jekop ningg God.' *[Kis 3:6]*
38 God ni wute mati ye ni mingg God segi,
ni wute urupui ne mas ye ni mingg God. Te
pugri God nde rar pe wute mati kin urupui
ne mas."

39 Wute lo wute bei meny ye ninge ni
wand te mutungu di Jisas simbe mindig
mari, "Tisa, nu wand yuwon nganye simbe
guad." 40 Muq ni wune mamb, di wuti iri
Jisas wand aye pengu nindig segi.

Kraist tughe ningg wo?

Matyu 22:41-46; Mak 12:35-37

41 Muq Jisas ni simbe nindim nari,
"Pughe gri ate wute mari Kraist te Devit
ningg wo? 42 Te pugri Devit nikinne Buk
Song pe nari,

Yumbui ni nge yumbui ningg nari, 'Nge nde
si tuan pene ghas ruso ruso, 43 nge nu
veri nu nyinge yi viyo kin komboiq
woju ningg kawo mas.'

[Sng 110:1]

44 Devit nikinne ni Yumbui puq nindig, tedi
pughe gri ei ni Devit ningg wo?"

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand

Matyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

45 Wute buagi Jisas ningg wand rutungu
rutungu yeru di Jisas nikin wute te simbe
nindim nari, 46 "Nungoqi wute Moses ningg
lo wute bei meny ye ni mingg ei yeng wawo
yuwon. Ni nei mamb kin ni nyamb kin,
pugri bu ni pripri chongo dobui kin ei
mare righe pre di wute nde rar pe nyinge
mare mo yawo kurem ye. Di ni wute
buagi pripri rikur kin sunyi pe tende mo
di wute ni ei chumbuai kin wand rem

* **20:22:** Sisar te Rom kin gavman mingg yumbui. Rom ni asi Juda mingg qi mitamri di Juda ninde takis wong mand ningg mari, pudi Juda takis te wong mand yambu mari.

yawo kurem ye. Di God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe tende ei mas yawo kurem ye. Di mir yumbui pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe ei mas yawo kurem ye. 47 Nyumbueg ngaim mati pre kin nyarimo wandoqi mindiny, di ni baj mitanyri. Di Yumbui pengu mindig kin tende puayi wand dobui nganye mand ei wute ruqond ningg mari ye. Wute men kin ye otiwo di ni mai quan nganye mare ye.”

21

Nyarimo nyumbueg ni wet bidi God weng

Mak 12:41-44

1 Jisas God ningg baj pe yenu di nuqond wute wet bidi quan kin mandi nikin wet bidi Yumbui meng ningg God ningg baj pe kin wet bidi bokis pe mawo righe. Ni yenu te nuqond nuqond 2 di nyumbueg ire wundi nundoq. Nyumbueg te ngaim nati kin ni wet bidi segi ye ni wundo di wet bidi ambo ye woju teri wuwo righe. 3 Jisas ni te nuqond di wute buagi simbe nindiny nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute ni ngaim nati di yumbo segi kin wen ni wet bidi quan nganye wet bidi bokis pe wuwo righe, di wute aye segi. 4 Wute buagi ren ni yumbo quan rise bu ninge ruwo righe di ninge nikin rise. Pudi nyumbueg wen ni wet bidi segi kin bu wet bidi ambo ye woju terine nikin mir wong wund ningg rise kin tene wuwo righe.”

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye

Matyu 24:1-14; Mak 13:1-13

5 Wute ninge God ningg baj te mundoq, wet yuwon yuwon pe yembe munduw, di yumbo God meng di yumbo tende pe God ningg baj yenji mipiq kin te muqond di wand wand yemu. Pudi Jisas nari, 6 “Nge nungoqi simbe guduq, yumbo buagi muq ren rise wuqond kin ren otiwo wute mandi bir mawo di wet men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir maghe di kin kin mas ye.”

7 Di ni Jisas pengu mindig mari, “Tisa, yumbo ren kin pughe puayi ei puq ren ye? Beghi yumbo ur pughe kin buqod ei nei bab yumbo ren kin puq ren yamb tumo?”

8 Di Jisas ni oyi nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi wandoqi munduq di ni wand wutungu. Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di mari, ‘Nge Kraist’ di mari, ‘Ngeri te tumo rind pre.’ Ni nungoqi pugri puq munduq, pudi nungoqi ni ningg wand wutungu di ninde dobu waru wayequ. 9 Di qi puch aye pe opu yeng yumbui wes di mai yumbui nganye rindi kin wand wutungu, te nungoqi wune wamb wayequ. Yumbo ren kin ei ye ruwo ye, pudi qi nginy tu ane pre kin ngeri te tende puayine rindi segi ye. Yumbo ren kin puq ren pre dobu ei ngeri te kin rindi ye.”

10 Muq simbe nindim nari, “Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane mes mewo di king aye nikin wute ane mege. 11 Tende puayi di tiqe ninge pe te titwuye naghe di tiqe ninge pe te mir segi di num yumbui mare ye. Di woingo kin yumbo isis di yumbo ur gre ye nginy tu wam pu rindi ye.

12 “Pudi yumbo buagi ren puq ren segine di ni nungoqi mutuqu wase, unje mupuqu mai isis meuq, di mitaqu God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo kotim munduqu, di taq mumbuqu. Nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ mindigh ningg mari di nungoqi mitaqu king di gavman kin yumbui nde mo, di ninde rar ngimi muaqu yequ. 13 Ni pugri puq meuq te nungoqi ninde wand bir wawo kin ngim muauq. 14 Ni nungoqi kotim munduqu di nungoqi oyi ni wand oyi wundim kin te ningg nei kumo wamb wayequ. 15 Te pugri nge gri nungoqi nei yuwon ye keuq di nge gri nungoqi ni oyi wundim kin wand mim pe kuauq di nungoqi wand wand. Nungoqi oyi wand wand di wute nungoqi kotim munduqu kin te oyi nungoqi wand te oyi munduq kin tuqui segi. 16 Nungoqi non nuyi numo, nuse niqam, yavi ire di nimand ni mune anene ei nungoqi veri nde si pe requ wondo, di ninge rumbuequ wati. 17 Nungoqi nge ningg wute pugri bu wute buagi nungoqi yambu mirequ. 18 Pudi nungoqi ngawu pe kin yu kimbi iri nganye ir no ye tuqui segi. 19 Nungoqi buid wap di gre pu yequ tedi wati segi, was was te kin was.

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye

Matyu 24:15-28; Mak 13:14-23

20 “Nungoqi wute yeng kin mandi Jerusalem quir quar munduw mondo mandi pu yemu wuqond te nungoqi nei wamb tiqe yumbui wen bir kin ngeri te tumo rind. 21 Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso. Di wute Jerusalem ris kin riyi rindi wu rise ruso, di wute tiqe ris segi dabo yeru kin mune tiqe rir ruso wayequ. 22 Te pugri tende puayi te God wute ni ningg wand mutungu segi kin te oyi mai nem ye. Te pugri wand asi God ningg wand rise kin buk pe ur mand kin te nganyene ei puq ren ye. 23 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris ye ni mai quan nganye rire ye. Te pugri tende puayi mai yumbui nganye ei qi pe wundi, di God ni umbo ker te oyi wute nde oyi nand ye. 24 Veri

wute te mambui riti di ninge mitari tiqe manyi aye pe opu te mo taq mamb pu yeru. Di wute aye Juda segi kin oyi Jerusalem nyinge muaq wughe ninde si nambu yequ ruso ruso otiwo God ni ngeri nipim ruso kin te prene."

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye
Matyu 24:29-31; Mak 13:24-27

25 Jisas nari, "Otiwo ngeri tende di nginy pe, irew pe di tomnji pe yumbo ur gre ye isis ruwi. Di qi pe kin wute buagi nei kumo mamb di gherim seme yumbui gherim gug pe bir kus kuri kuri ye te ningg wune mamb di buyaq mand. 26 Wute buagi yumbo ur isis qi pe rindi ye te ningg quan nganye wune rimb di rar ori riti. Te pugri yumbo gre kin nginy tu pe kin tit rip ye. 27 Tende puayi di wute buagi qi pe kin ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nikin gre di ti yumbui ane wuye quari wabe yenu di nandi kin te ruqoind. 28 Yumbo pugri kin puate ri righe wuqond te muqdi nungoqi wes wewo ngawu wundigi kuyo di wam rar wat. Nungoqi chumbuai wand, te pugri God nungoqi nitaqu wowi ye ngeri te rindi pre."

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi
Matyu 24:32-35; Mak 13:28-31

29 Muq Jisas ni kopuqu wand ven simbe nindim nari, "Nungoqi nyumo fig di nyumo buagi aye te wuqond. 30 Ni raqe uri rind buraq ri di mune muap rind wuqond, tedi nungoqi nei wamb te wuye wundi kin ngeri te muq tumo rind. 31 Te kin pugrine nungoqi yumbo ur ren kin wuqond nungoqi nei wamb God king ningg nas di wute yumbo yumbo buagi ane ninde si nambu rise ye ngeri te tumo rind pre.

32 "Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit muq ris kin ren ni riti segi, risne di yumbo te kin puq ren. 33 Nginy tu di qi ane ni pre ye, pudi nge wand te pre segi ye."

Yeng wawo yuwon

34 Jisas mune nganye nikin wute simbe nindim nari, "Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti nungoqi wuye kumo we di jebo wand. Di qi pe kin yumbo quan nganye nei wumbiny, tedi nungoqi nei yumbo pe tende rise, di Yumbui nandi kin nginy te nandi di nungoqi puye yis nireuq. Wapi yawi pe maghe kin pugri nungoqi puye yis nireuq, 35 di nungoqi sir wap segine. Te pugri nginy nen wute buagi qi pe kin ni ruqoind ye. 36 Priprine nungoqi yeng wawo pu ei was. Di priprine God pengu wundig ei ni nungoqi gre neuq. Te ei nungoqi mai ren segine puaq wand, di wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nde rar ngimi yequ kin tuqui."

37 Nginy manyi Jisas no God ningg baj pe yenu wute wand bei neny, di bur ni no nyumo Oliv kin char iyu pe tende nase. 38 Di quayi nyumbueg pripri burane nganye res riwo di ni ningg wand rutungu ningg God ningg baj pe tende rindi di ni ningg wand rutungu.

22

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye
Matyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

1 Muq bret yis segi ye me kin ngeri te tumo rind. Ngeri yumbui te ni nyamb, God Israel mingg wo rar nuqond mas. 2 Di prist mingg yumbui wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane Jisas mi nati ningg. Te pugri ni wute buagi wune mimbiny pugri bu ni ngim meri mand. 3 Muq Satan Judas, Iskariot puq mindig kin, ninde nandi. Judas ni Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri. 4 Muq Judas prist mingg yumbui di wute God ningg baj yeng muaw ye yumbui ninde no, di ni pughe gri ei Jisas ninde si pe ni nondo ye te ningg wand taq mamb. 5 Wute te Judas ningg chumbuai nganye mand di mari ni Judas wet bidi pe wong maind ye. 6 Di Judas ni wand mand ye te ningg ngiq nand di ni Jisas ninde si pe ni nondo ningg ngim meri nat. Ni ghimbi nawo otiwo wute quan buagi Jisas ane yeru segi, nikin irine yenu kin tende muqdi ni Jisas wute tende si pe ni nondo.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny
Matyu 26:17-25; Mak 14:12-21

7 Muq bret yis segi ye me kin mir yumbui yembe munduw ye nginy te nandi. Nginy te ningg di ni sipsip wo mi mati di me, di asi God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye. 8 Pugri bu Jisas Pita Jon temi tiqi nundom nari, "Nungoqi wo mir yembe wundiny ei beghi mir bad di asi God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te ningg chumbuai bad."

9 Di ni Jisas pengu mindig mari, "Te nu nei guab ye beghi muainde ei po mir te yembe bidiny ye?"

10 Di ni simbe nindim nari, "Nungoqi nyinge ware tiqe war wo wo di wuti iri wuye os niraq nandi kin te wuqoind ye. Nungoqi wuti te wuqoind wuye os niraq ye nawo, di nungoqi ninde dobu waru waru di baj ni nar no ye te ningg war waru, 11 di baj kiyi te simbe wundig wari, 'Tisa nu ningg nari, wute aye pe pu mandi ye mase kin sunyi muai bri? Ni di nikin wute ane tende ei mas mir mand di God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny

ye.’ 12 Pugri puq wand di ni sunyi yumbui
ire nange yequ kin te ei bei nunduq ye.
Sunyi tende mir pawo ris kin nyembe di
pas kin sunyi rise pre. Nungoqi sunyi tende
ei mir wawo.”
13 Muq ni temi mo di yumbo yumbo
buagi Jisas simbe nindim kin pugrine rise
muqond. Di ni temi mir te yembe mindiny.

Jisas nikin wute bret wain ane nem
Matyu 26:26-30; Mak 14:22-26

14 Ni pripri God Israel mingg wo rar
nuqond mas ye mir te kin me ye te nginy
naghe no pre ei mir te me ye. Pugri bu muq
nginy naghe no pre bu Jisas nikin aposel
ane mas ei mir mand ningg. 15 Di ni nikin
wute simbe nindim nari, “Nginy yumbui
nen kin mir nge nungoqi ane pas mir bad
yawo quan nganye kuregh. Te pre dobu
muqdi nge yuqo kiraq. 16 Te pugri nge
nungoqi simbe guduq, nge nginy yumbui
nen kin mir aye mune ke segi segine ruso
ruso otiwo God ni king ningg nas di wute
yumbo yumbo buagi ane ninde si nambu
ris kin ngeri te rindi. Di mir wen yumbo ur
bei wund kin te nganyene puq ren pre di
nge mir wen kaq.”
17 Ni wain neti nowi, God chumbuai
nindig pre di nari, “Nungoqi wain nen wait
nase di puch puch we. 18 Te pugri nge
nungoqi simbe guduq, nge wain mune ke
segi segine ruso ruso otiwo God king ningg
nas pre di nge wain mune ke.”
19 Di ni bret ire nitaqwi, God chumbuai
nindig pre bir nuaq nem di nari, “Wen nge
ghimbi. Nge nungoqi ghav guduq ningg bu
mir kin pugri God geg. Pugri ei puq wen ei
nge nei wumbigh.”
20 Ni mir mand pre, ni wain neti nowi di
te kin pugrine mune puq nen di nari, “Kap
wen nge wand urupui nungoqi ane taq bab
ye. Nge ngening yavi nungoqi ghav guduq
ningg ei groq gad di wand urupui taq bab.
21 Pudi wuti nge veri nde si pe ni godo kin
te ni si nge te ane tebol ire pene pawo rise.
22 Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye
kas kin, nge God asine ngim nipigh wuso
pre kin te ningg ei ko ye. Pudi ni nge veri
nde si pe ni godo kin wuti te nge yawo
kutong, otiwo di ni mai yumbui niraq ye.”
23 Jisas ningg wute ni te mutungu nikinne
oyi oyi pengu mand mari, “Wuti tughe ei
pugri puq nen ye?”

Ni wuti tughe ei yumbui nas ye te ningg kin kin mari

24 Muq Jisas ningg wute 12-pela pu te
kin iri wuti tughe ei ninde yumbui nas
ye te ningg kin kin mari. 25 Di Jisas ni
simbe nindim nari, “Wute Juda segi kin
king ni yumbui mas di wute buagi ninde si
nambu ris. Di wute nyamb ye buagi mari,
‘Nge wuti nyamb kin, nge wute yumbo
keny.’ 26 Pudi nungoqi te kin pugri puq
wen wayequ. Nungoqi kin wuti iri nyamb
yumbui nganye kin nas, te ni wute nyamb
segi ye mas kin pugri ei nas. Di wuti
nungoqi nde ye nawo kin ni nungoqi ningg
yembe ye wuti ningg ei nas. 27 Te pugri qi
pe kin yumbo ur taq pugri: wuti nasne di
nikin yembe ye wuti te ni mir nirang nandi
neng kin ni wuti yumbui, di wuti mir wase
nawo ni nirang nandi kin wuti te ni yembe
ye wuti. Pudi nge muq nungoqi ane pas
kin te nge nungoqi ningg yembe ye wuti
kin pugri kas. 28 Nge mai guqod kin tende
nungoqi wutaqu nge nde dobu yequ ye.
29 Wuyi nge gre negh di nikin wute yumbo
yumbo buagi ane nge nde si nambu rise ye
te kin pugrine nge mune nungoqi gre keuq
di wute buagi nungoqi nde si nambu ris.
30 Te ei nungoqi nge nde si nambu was di
nge mir ke kin tene nungoqi we di wuye
nge ke kin te nungoqi mune we. Di sia king
pe was di Israel kin wute tit 12-pela pu te
nungoqi nde si nambu ris.”

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi

Matyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:31-38

31 Jisas nari, “Saimon, God Satan ngiq
nindig pre, ni nungoqi wandoqi nundoq ye.
Ni pugri puq nen ei ir nuaqu oghi kin kinne
mas di brequ kin kinne mas. Wute wit ir
mawo yi kinne mawo ris di dubu raqe ane
memare ruso kin pugri. 32 Pudi Saimon,
nge God nu ningg pengu gidig pre, te ei nu
God nei gubig kin te si ghare segi. Di otiwo
nu mune tindi guadi pre, te muqdi nu oyi
nimand gre yem.”
33 Pudi Saimon oyi nari, “Yumbui, nge
yeng kawo pune kas, nu taq maimb nge
temu ane taq yembu, nu mi ghati nge mune
katine.”
34 Di Jisas Saimon oyi nindig nari, “Pita,
nge nu simbe guduw, muq bur wapiqu nari
segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi
puq ghand tevi ire pu ghand ye.”
35 Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Asi
nge nungoqi tiqi gudouq wo kin tende nun-
goqi hanpaus, tami di sendel ware segine
wo. Tende puayi nungoqi yumbo ninge
segi bri?”
Di ni mari, “Segi.”
36 Muq ni simbe nindim nari, “Pudi muq
nungoqi hanpaus rise te nungoqi warene,
di tami rise te nungoqi warene. Di wuti
tughe mame bidi dobui segi te nu chongo
te yeq wundo wute aye wong mindiq di
nu wet bidi te ghateri mame bidi dobui iri
wong ghaind. 37 Te pugri God ningg buk pe
wand pugri ye ur pu rise, ni mari, ‘Quayi
nyumbueg ni ruqoind kin ni wuti yumbo
ur brequ mand kin iri.’ Nge nungoqi simbe

guduq wand te kin muq nganyene nge nde puq ren ye. God ningg buk nge ningg wand simbe wund kin te muq nganye puq ren yamb." *[Ais 53:12]*

38 Di nikin wute mari, "Yumbui, te qond, beghi mame bidi dobui temi men mase."

Di ni oyi nari, "Te tuqui."

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand

Matyu 26:36-46; Mak 14:32-42

39 Muq Jisas nikin wute ane pripri puq men kin pugrine mune Oliv kin char iyu pe mewo mo. 40 Ni mewo mo mitari righe di Jisas nikin wute simbe nindim nari, "Yumbui pengu wundig ei Satan nungoqi puamb nuauq, pudi ir waghe segi." 41 Di ni kring no nikin irine wonji pugri yenu. Ni wonji te wuti iri wet meneri di no ir naghe kin wonji pugri pe sungomyu sungomyu yenu di Yumbui pengu nindig nari, 42 "Wuyi nu nge mai wen puaq gudigh ningg te piyi puaq ndigh ei nge yuqo te kiraq segi. Pudi nge nde nei pe puq yen wayequ, nu non nde nei pene puq yen." 43 Muq wam kin angelo iri ninde nandi di ni gre neng. 44 Di Jisas nei quan nganye mai viyo di ni Yumbui quan nganye pengu nindig, di ni tuw yavi kin pugri qi pe groq ri.*

45 Jisas Yumbui pengu nindig pre di nes newo nikin wute nde mune no, di nikin wute ruqo pu mase nuqond. Ni quan nganye yivany mare bu buid omo. 46 Di ni nari, "Pughe kin ningg ruqo wase? Wes wewo di Yumbui pengu wundig wundig was ei te Satan nungoqi wandoqi nunduq kin te ningg ir waghe segi."

Jisas mait nase

Matyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:1-14

47 Jisas wand nand nandne di wute tit mowi mandi. Di Judas ye nawo di wute te nitami nandi. Judas ni Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri. Muq Judas nyinge nare Jisas nde nandi ei song nireng ningg. 48 Pudi Jisas ni pengu nindig nari, "Judas, nu wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te song gureg ei veri nde si pe kui nondo ningg bri? Te nu yumbo ur pugri kin pe bri nu veri nde si pe kui nondo ningg?"

49 Jisas ningg wute ni ane mo kin te ni te muqond di mari, "Yumbui, beghi mame bidi dobui pe ni ane bege di bub pare mo bri?" 50 Di iri mame bidi dobui naimb ni di prist mingg yumbui mingg yumbui ni ningg yembe ye wuti iri ange si tuan pe opu kin pend nuang ir wi.

51 Pudi Jisas ni oyi nindim nari, "Mune puq wen segi, prene!" Di ni wuti te ange puate niting wuse di mune oghi.

52 Di Jisas prist mingg yumbui, wute God ningg baj pe yeng mawo ye yumbui, di quayi kiyi ni mait nase ningg mandi kin te simbe nindim nari, "Nge wute yeng kin bri kitami gadi bu nungoqi mame bidi dobui di yeng kin yumbo ane wandi? 53 Nginy manyi manyi nge nungoqi ane God ningg baj pe yembu, pudi nungoqi nge wait kase segi. Pudi muq nungoqi non ngeri, te bur kin ququ brequ ni king ningg nas."

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi

Matyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

54 Muq ni Jisas mait nase, mitanyi mo, di mo prist mingg yumbui mingg yumbui nde baj pe mar mo. Di Pita ninde dobu wonji wonjine naru. 55 Wute ninge baj te kin imb wabe wase muaq wughe di suqo mipiq mipiq mas. Pita ni naru pu te ane wase pe tende mas. 56 Yembe ye nyumbueg ire ni te nas wuqoind, di tumo gri otinde wuqoind di wuri, "Wuti nen Jisas ningg wuti iri." 57 Pudi Pita segi puq nand nari, "Nge ni nei gibig segi." 58 Mas musoq big rip pu wuti iri mune ni nuqoind di nari, "Nu mune ni ningg wutine qa iri." Di Pita nari, "Segi, nge Jisas ningg wuti segi." 59 Aua ire kin pugri wuso pre di wuti aye mune Pita ningg wand buid nap nari, "Nganyene nganye, wuti nen mune Galili kinne, pugri bu ni Jisas ningg wuti iri qa."

60 Pudi Pita oyi nari, "Nu wand ven nge nei gab segi nganye!" Ni wand nand nandne di wapiqu nari. 61 Di Yumbui tindi nandi, Pita nuqoind neri nase. Muq Pita Yumbui ni wand simbe nindig kin te nei nimbiny, "Muq bur wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi. Nu pugri puq ghand tevi ire pu ei ghand ye." 62 Muq ni raqe nar no di yumbui quanji nand.

Ami Jisas yeng muang kin Jisas wur mang di pug mindig

Matyu 26:67-68; Mak 14:65

63 Wute Jisas yeng muang kin ni Jisas perei mindig di pug mindig. 64 Ni chongo pe rar buag mirang pre muq pug mindig di pengu mindig mari, "Be nu propet kin pugri God nde pu nei ghatevi di simbe ghand, wuti tughe nu ni?" 65 Di ni wand brequ isis mindig.

Ni Jisas mitanyi mo kaunsil nde rar ngimi mowi yenu

Matyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24

* **22:44:** Wute ninge mari asi Luk wand ren ur nand segi, pudi aye dobu pu ur mand kin ni ves 43 di 44 ane jiju mand.

66 Yambgriq burane kaunsil mandi
mikur. Kaunsil te quayi kiyi buagi, di prist
mingg yumbui di wute lo wute bei meny ye.
Ni mandi irepene mikur di Jisas mitanyi
ninde mandi, 67 di ni Jisas pengu mindig
mari, “Nu simbe ghand, nu Kraist, wuti
God naip kuo wute kuateri ningg guadi ye
te o aye?”
Di Jisas oyi nari, “Nge nungoqi simbe
guduq, pudi nungoqi nge wand te wutungu
di nganyene puq wand segi. 68 Di nge nun-
goqi te ningg pengu guduq, tedi nungoqi
oyi wand yambu wari ye. 69 Pudi muq wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni
God gre nganye kin ninde si tuan pe opu ei
nas nas ruso ruso otiwo.”
70 Muq ni buagi ane Jisas pengu mindig
mari, “Te nu God ningg wo bu?”
Di Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi
wari nge God ningg wo puq wand kin te
tuquine.”
71 Di ni mari, “Beghi mune wute ningg
pari mandi di ni unje nap kin te simbe
mand ningg pari wayequ. Beghi bon gri
nikin nde mim pene putungu pre.”

23

Pailat Jisas pengu nindig
Matyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

1 Muq kaunsil buagi ane mes mewo Jisas
mitanyi Pailat nde mo. 2 Mo Pailat nde mo
mar di Pailat simbe mindig mari, “Beghi
wuti nen buqoid beghi wute nare nondo
nandi. Ni wute Sisar nde takis wong rind
kin te ningg segi puq nand, di nikinne nari
ni Kraist, wuti God naip no wute nate ruwi
ningg nandi ye. Te ni king iri.”
3 Di Pailat Jisas pengu nindig nari, “Nu
Juda mingg king bu?” Di Jisas oyi nand
nari, “Nu kuari nge Juda mingg king te
tuquine.”
4 Muq Pailat prist mingg yumbui di wute
buagi te rindi pu yeru kin te simbe nindiny
nari, “Nge guqod kin wuti nen unje nap
segi.”
5 Pudi ni quan nganye buid map mari,
“Ni Judia kin tiqe buagi nar ir wute wand
simbe nindiny, di ni nei unje nipiny pre.
Ni Galili pune puate ni righe nandi nandi
ven.”

Jisas Herot nde mitanyi mo di Herot mune pengu nindig

6 Pailat ni pugri puq mand nutungu, di
ni pengu nindim nari, “Wuti nen Galili kin
bri?” 7 Pailat ni nutungu Jisas ni qi puch
Herot nde si nambu yequ kin te pu nandi,
di ni tiqi nundom Jisas mitanyi Herot nde
mo. Tende puayi Herot mune nandi pu
Jerusalem ne nas.
8 Herot asi Jisas ningg wand nutungu, di
ni Jisas nuqoind ningg nari, pudi nuqoind
segi segine. Di ni Jisas nuqoind ei nikin
nde rar pene Jisas yumbo ur gre ye ire bei
nand nuqond ningg nari. 9 Pugri bu Herot
Jisas wand quan pengu nindig. Pudi Jisas
oyi ni wand ire oyi nindig segi. 10 Di prist
mingg yumbui di wute lo wute bei meny
ye ni tumo mawi di taq maimb ningg wand
buid nganye map. 11 Muq Herot nikin ami
ane Jisas wand brequ mindig di wur mang,
di perei mindig. Di chongo yuwon ye ire
mitaqwi, taq mimbig di mune tiqi mundog
Pailat nde no. 12 Nginy te ningg Herot Pailat
temi mawo gudo, asi ni temi veri.

Pailat nari Jisas nyumo pe qungu mi nati
Matyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39–19:16

13 Di Pailat nari prist mingg yumbui, Juda
kin nyamb ye di wute buagi rindi rikur,
14 di ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wuti
nen nge nde wutanyi wandi di wari ni
quayi nyumbueg nei brequ neny di ni Rom
ningg gavman nde si nambu ris yambu riri.
Nungoqi yequ wuqond wuqondne qa nge
ni pengu gidig. Nge ni otinde nganye pengu
gidig, pudi nge guqod kin ni unje nap segi.
Ni nganyene puq nen segi pu bu nungoqi
taq waimb ningg wari. 15 Di Herot mune
nge nei gab kin pugrine nei namb, pugri bu
ni Jisas tiqi nundog beghi nde mune nandi.
Taq te wuqond, wuti nen yumbo ninge unje
nap segi, pugri bu nge kari di ni mi nati
ye tuqui segi. 16-17 Pugri bu nge kari di ni
pugne mindig pre di si meri no.”*
18 Di wute buagi ane riri, “Wuti te wi
nati, di Barabas ei si weri beghi nde nandi.”
19 Barabas ni taq maimb kin puate taq
pugri: yeng ire Jerusalem tende wes di
wute ninge mi mati. Te ni mari Barabas
bu puq nen di wute te mati, pugri bu ni taq
maimb pu yenu.
20 Pailat mune nganye wute simbe
nindiny, ni Jisas si neri no ningg. 21 Pudi
wute buagi ngam rire riri, “Kruse pe qungu
wi nati! Kruse pe qungu wi nati!” 22 Pailat
miningne segi puq nand tevi nand pre, di
muq mune nganye puq nand nari, “Pughe
ningg? Ni mai pughe kin yembe nindiny?
Nge guqod ni yumbo ninge unje nap tedi
nge kari ni mi kin tuqui, pudi ni unje nap
segi. Pugri bu nge kari ni pugne mindig pre
di si meri no.” 23 Ni Jisas kruse pe qungu
mi nati ningg quan kumo nganye ngam
mare di wand buid map, di ni mari kin
te Pailat ningg wand nyinge muang vighe.

* **23:16-17:** Wute ninge mari wand aye mune ves ven nde vise. Wand ven taq pugri, “Ni yumbo ur wen wuse, ber manyi nginy yumbui nen ningg pripri Pailat wute taq pu yemu kin iri ei si neri no ye.”

24 Pugri bu Pailat ni mari kin pugrine puq
nen ningg. 25 Di ni wuti gavman nde yeng
nindiqi wiyo di wute ni mati ye te ningg
Rom gavman taq maimb pu yenu kin te
ningg riri ye te si nireny nandi, di ni mari
kin pugrine puq nen. Ni nari Jisas oyi
mitanyi mo, nyumo pe qungu mi nati.

Jisas kruse pe qungu mi nati
Matyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

26 Rom kin ami Jisas mitanyi mo mo di
wuti iri te Jerusalem nar no yamb nandi
muqoind di mait nase di kruse Jisas niraq
kin te mitaqwi, ni muang wughe niraq Jisas
nde dobu naru. Wuti te ni nyamb Saimon,
ni Sairini kin. 27 Di wute nganye buagi
nganye ninde dobu ruru. Di nyumbueg
ninge ni ningg quanji rind di yivany kin
yuwo riri kin ni wute buagi te ane dobu
ruru. 28 Jisas tindi nandi, nyumbueg te
simbe nindiny nari, “Jerusalem nyumbueg,
nungoqi nge ningg quanji wand wayequ.
Nungoqi non ninggne ei quanji wand, di
nungoqi non wo ningg ei quanji wand. 29 Te
pugri otiwo di nungoqi wari, ‘Nyumbueg
wo kimasi yeru kin, wute wo rire segine
kin, di wute ni miny wo riq segine kin ni
chumbuai rind.’ Pugri puq wand kin nginy
te nandi ye. 30 Tende puayi di wute rand
simbe rindim riri, ‘Bir ir wati, beghi buag
wuramu.’ Di char iyu ningg riri, ‘Beghi imb
wupumu.’ *[Hos 10:8]*
31 Yumbo ren kin muq nyumo puayi urupui
ne wuse kin pe puq ren kin te otiwo
nyumo puayi quari wumb kin tende puayi
di yumbo brequ nganye ei puq ren ye.”

32 Ni Jisas mitanyi mo di wute aye temi
mune anene mitami mo. Ni temi yumbo ur
brequ mand ye pugri bu mitami mo ei Jisas
anene mi mati ningg. 33 Ni mandi mong
puch Ngawu Ngape puq mindiny kin tende
mi meyi, di ni Jisas kruse pe qungu mi nati.
Di wute temi yumbo ur brequ mand kin te
ane qungu mi nati. Iri Jisas nde si tuan
pe opu qungu mi mati, di iri si qaqi pe
opu qungu mi nati. 34 Di Jisas nari, “Wuyi,
nu ni wand puaq ndim, ni nei mamb segi
yumbo te puq men.” Di ami ni wet wo map
mewo di muqond wuti tughe maip no di
Jisas ningg chongo ire nitaqwi. Ni pugri
puq men di kin kin Jisas ningg chongo te
mitangri.

35 Wute buagi te yeru ruqond ruqond di
wute nyamb kin ni Jisas perei mindig mari,
“Ni wute aye ghav nindiny ye, ni nganyene
nganye Kraist, wuti God naip no ei ni ningg
yembe nand ye, di God ningg wute nate
mowi ningg tiqi nundog nandi ye, tedi ni
nyumo te si neri nati ni.”

36 Di ami mune pugrine mowi mi di perei
mindig. Di wain jig meng, 37 di mari, “Nu
nganyene Juda mingg king, tedi nu nyumo
te si gheri ghati yi.”

38 Di wand puch ire ur mand nange
gri teq mand viso mari, “Nen Juda mingg
king.”

39 Wute brequ temi te Jisas ane qungu mi
mati pu yemu ye te iri Jisas perei nindig
nari, “Nu Kraist segi bri? Tedi nu nyumo
te si gheri yaghe yo, di beghi anene ghav
ndug.”

40 Pudi wuti brequ kin iri te ni ker nuang
nari, “Nu God wune gubig segi bu? Beghi
temu ire ane mai irene piraq. 41 Ni beghi
temu mumbuemu pati, te ni tuquine puq
men. Te pugri beghi temu beghi bon
yumbo ur brequ bad kin te ane tuquine bu
oyi mumbuemu pati ningg. Pudi wuti nen
ni yumbo ur brequ ninge yembe nindiny
segi.”

42 Muq ni nari, “Jisas, nu king ningg kuas
kin tende puayi nu nge nei mbigh.”

43 Di Jisas ni oyi nindig nari, “Nge nu
nganyene simbe guduw, muqne nu nge
temu nginy tu wam God ningg wuny mbe
pas.”

Jisas nati
Matyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-37

44-45 Muq 12 kilok bogisumb kin pugri di
nginy mune neyi segi, pugri bu tende opu
buagi ane bur ir kuti, di bur te yengune
ruso ruso 3 kilok yuram. Di chongo God
ningg baj pe qungu muaw pu yequ kin te
mingine bir wus bid teri. 46 Di Jisas quan
kumone ngam nare nari, “Wuyi, nge ququ
nu nde si wam kuaw.” Ni puq nand di opu
nati.

47 Ami kin yumbui ni pugri nuqond,
di ni God nyamb nindivi viyo, di nari,
“Nganyene qa, wuti nen tuquine nas ye.”
48 Di wute buagi yumbo ren ruqond yamb
rindi pu yeru kin te ni yumbo ur pugri kin
ruqond, di quan nganye yivany rire, mand
baq rind, di mune nikin nde baj pe ruso.
49 Pudi Jisas nikin kimand, di nyumbueg
Jisas ane Galili pune rindi kin te ni kring
rundone yeru, di yumbo yumbo buagi te
puq ren kin te ruqond ruqond yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu
Matyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

50-51 Wuti iri ni nyamb Josep, ni tiqe ire
Arimatea puq munduw kin te pu nandi
kin. Tiqe te Judia opu yequ ye. Ni wuti
tuquine nas ye, di God nei nimbig ye, ni
God king ningg nas di yumbo yumbo buagi
ninde si nambu rise ye ngeri te ghimbi
nuany pu nas ye. Ni kaunsil te wand wand
mare di Jisas nyumo pe qungu mi nati ye
te kin iri, pudi ni kaunsil te ane wand taq
mamb segi. Ni te ningg chumbuai nand

segi. 52 Muq ni no, Pailat pengu nindig ei
Jisas neti nati neri no nowi yenu ningg. Di
Pailat ni ngiq nindig. 53 Muq ni Jisas nyumo
pe pu neti nati, chongo quem ye pe wureq
naimb, di neri no, ngamo ire rand sange
pe wet pend mawo mar mo ye pe tende
nowi yenu. Ngamo te ningg asi wuti iri
mowi yenu segine ye. 54 Sabat kin nginy te
tumo nand bu nginy nen ni Sabat ningg sir
map ye nginy. 55 Nyumbueg Jisas ane Galili
pune rindi kin te ni Josep nde dobu ruru, di
ngamo te rundoq, di Josep Jisas pughe gri
ngamo pe nowi yenu kin te ruqond. 56 Ni
te ruqond pre, di mune baj pe ruso di Jisas
ghimbi wel ruang ningg wel tuqo yuwon
kin riteruwi. Pudi Sabat kin nginy tende ni
lo wuri kin pugrine ris yawotuan.

24

Jisas mune nes newo
Matyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

1 Nginy namba wan te ningg burane
nganye nyumbueg te res ruyo wel tuqo
yuwon kin keine ritemi pu mas kin te rire
Jisas ningg ngamo pe ruso. 2 Ni ruso ngamo
pe ritari righe, di ruqond wet yumbui ng-
amo tuq mimbiq kin te kring mipiq wuso
pre. 3 Di ni rir ruso, pudi Yumbui Jisas
tende nase ruqoind segi. 4 Di ni te ningg
nei kumo rimb rimb yeru. Di wute temi
ninde tumo te yemu ruqond. Wute temi
te chongo quan nganye ti riri ye. 5 Ni te
ruqond, di ni quan nganye wune rimb di
yimb righe ni quenge righe ruso qi pe dung.
Pudi wute temi te ni simbe mindiny mari,
“Pughe ningg nungoqi wute mati kin mawo
yemu ye ngamo pe wo di wuti urupui ne
nas ye te meri wundig? 6 Ni ven nase segi,
ni mune nes newo pre. Ni Galili ne nas di
nungoqi wand te simbe nunduq kin te ei
nei wumbiny. Wand taq ven, 7 ‘Wuti God
nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute
yumbo ur brequ mand ye ninde si pe mi
nondo di kruse pe qungu mi nati. Di nginy
temi mo pre aye ningg ni mune nes newo
ye’.”

8 Muq nyumbueg te Jisas ni asi simbe
nand ye wand te nei rimbiny. 9 Di ni ngamo
te si riraq mune ruso, yumbo yumbo buagi
ren ningg Jisas ningg wute 11-pela te simbe
rindim, di wute buagi aye Jisas nde dobu
ruwi ye te simbe rindiny. 10 Nyumbueg te
wand ven rire ruso aposel simbe rindim
kin wute taq, Maria Magdala kin te di Joana
di Maria Jems kumo, di nyumbueg aye ni
ane ruso kin te ane. 11 Aposel ni nyumbueg
te simbe rindim mutungu, pudi ni mari
nyumbueg ni wand nganye kin simbe rind
segi. Pugri bu ni nyumbueg ningg wand te
mutungu segi. 12 Pudi Pita nes newo di vig
namb ngamo pe no. Ni no nitari righe, di
yimb naghe ngamo pe rar neq wur wuso,
di chongone rise nuqond. Di ni te ningg nei
kumo namb namb mune baj pe no.

13 Nyumbueg Jisas ningg ngamo pe ruso
kin nginy te ninggne Jisas ningg wute
temi Jerusalem pu nyinge mare tiqe ire
Emeus puq munduw kin tende mo ningg.
Jerusalem pu tiqe tende mo kin te 11 kilo-
mita kin pugri. 14 Ni temi ngimi nyinge
mare mo di yumbo buagi te ningg kin kin
wand wand mo. 15 Ni temi te ningg wand
kumo mand di oyi oyi pengu mand mand
nyinge mare mo mo di Jisas nikinne nandi
di ni ane nyinge mare mo. 16 Ni temi Jisas
muqoind pudi muqoind maip no tuqui segi.

17 Di Jisas ni temi pengu nindim nari,
“Nu tequ yumbo pughe kin wand bu wand
wand nyinge ware wo?” Ni pugri pengu
nindim di ni temi pugrine yemu, di ni
quenge yivany gib mamb pu yemu. 18 Di
iri, ni nyamb Kliopas, ni Jisas oyi nindig
nari, “Wute buagi tiqe manyi kin Jerusalem
mandi kin ni nei mamb, nu irine bu tende
puayi yumbo te puq ren kin te nei guab
segi.”

19 Di ni oyi pengu nand nari, “Yumbo
pughe kin?” Di ni oyi oyi mindig mari,
“Jisas Nasaret kin puq meng ye te kin wand.
Ni propet iri. Di ni God nde rar pe di
wute buagi nde rar pe yumbo ur gre ye
yembe nindiny di wand gre kin simbe nand
ye. 20 Prist mingg yumbui di beghi wute
nyamb kin ni Rom gavman kin yumbui
nde mi nondo, di ni mi nati ningg ngiq
nindim, di ami ni kruse pe qungu mi nati.
21 Pudi asi beghi nei bab kin pari wuti nen
nganyene nganye God ni tiqi nundog wute
Israel kin nate mowi ningg nandi ye. Di
wand aye mune te pugri. Ni Jisas nde
yumbo buagi ren puq men kin te nginy
temi mo pre di muq nginy nen ane te nginy
temi ire. 22 Di muq beghi kin nyumbueg
ninge beghi puye yis rirengu. Ni muq
burane nganye res ruyo, Jisas ningg ngamo
pe ruso, 23 pudi ni Jisas tende nase ruqoind
segi. Di ni munene rindi, di beghi simbe
rundug riri ni angelo ninge ruqond, di
ni simbe mindiny mari wuti te mune nes
newo pre, di muq urupui nas. 24 Ni pugri
simbe rind, di beghi kin wute ninge mune
ngamo pe tende mo. Ni mo, di yumbo
buagi nyumbueg simbe rind kin pugrine
rise muqond, pudi Jisas muqoind segi.”

25 Muq Jisas wute temi te simbe nindim
nari, “Nungoqi tequ nei segi nganye.
Propet mingg wand buagi te wutungu di
brequne umbo pe wawo ris di wari wand te
kin nganyene ei puq ren ye puq wand segi.
26 Kraist ni mai wen niraq pre dobu ei ni
wam newo no, di God ningg ti pe nas kin te
nungoqi nei wamb segi bri?” 27 Di ni Moses
ningg lo di propet mingg wand tende pu

wand puate ni vighe, di wand buagi nikin ningg simbe mand ye God ningg wand rise kin buk buagi pe ur mand pu rise ye wand te kin puate simbe nindim.

28 Ni nyinge mare mo tiqe tumo mase mase di Jisas ni wandoqi nand ni tiqe aye pe no kin pugri puq nen, ei ni nei mamb ni tiqe tendene nas ningg nandi segi, ni aye pe no ningg. Ni yumbo ur te kin ngin namb, 29 pudi ni temi ni quan nganye segi puq mindig mari, “Yuram bur nganye, nginy naghe no pre tumo di bur ir kui yamb, pugri bu ghandi beghi ane po.” Muq ni nondo, ni temi ane mo mas.

30 Ni mir mand ningg chuchu mas, di Jisas anene mas. Di Jisas bret nitaqwi, God chumbuai nindig pre, bir nuaq, di ni temi bid bid nem. 31 Ni puq nen muq ni rar pend riti, di ni Jisas muqoind maip no. Ni muqoind maip no, di ni opu brequ sei maind no di mune nas muqoind segi. 32 Di ni temi kin kin wand mand mari, “Beghi ngimi badi kin tende ni beghi ane wand bad di ni wand God ningg wand rise ye buk pe rise kin puate te simbe nand ye tende beghi nde umbo pe quan nganye yuwon rind.”

33 Puq mand di opu mes mewo mune Jerusalem mo. Mo Jerusalem mitari righe, di Jisas ningg wute 11-pela pu te di wute buagi aye Jisas nde dobu ruwi kin te ane irepene rikur pu ris muqond. 34 Di ni wute temi te simbe rindim riri, “Nganyene nganye! Yumbui mune nes newo pre. Ni Saimon nde raqe no, di Saimon ni nuqoind pre.” 35 Di ni temi mune ngimi nyinge mare mare di Jisas ninde bre newo, di ane mo Emeus mas di ni bret bir nuaq nem di ni muqoind maip no ye te simbe mindiny.

Jisas nikin wute nde bre newo
Matyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23

36 Jisas ningg wute di wute buagi aye te ane te kin ningg wand wandne yeru di Jisas nikinne mune ninde mingine bre newo pu yenu, di ni simbe nindiny nari, “Nungoqi umbo yuwon gud.”

37 Pudi ni buagi ane puye rind di wune rimb. Ni nei rimb kin riri ni ququ bri ruqoind. 38 Di Jisas ni simbe nindiny nari, “Pughe kin ningg nungoqi wune wamb di nei isis nungoqi nde nei pe rindi? 39 Nungoqi nge si wundogh di nyinge wundogh. Nge ningne nganye qa ven. Nge wait kase di wuqoind, nge som di ngape mboq rise. Ququ ni som di ngape mboq rise segi ye.”

40 Ni pugri simbe nindiny pre di ni si nyinge ane bei nindiny. 41 Ni quan nganye chumbuai rind, di nei kin kin rimb, pugri bu ni oghine nei rimb segine. Ni riri te nganye o wandoqi. Ni pugri nei rimb rimbne di ni pengu nindiny nari, “Nungoqi mir ninge rise?” 42 Di ni umo req wughe nimbiq kin te bid ritaqwi reng. 43 Di umo te nitiq wuse ninde rar pene naq.

44 Di ni simbe nindiny nari, “Nge nungoqi ane pasne kin tende puayi nge nungoqi pugri simbe guduq kari, ‘Yumbo yumbo buagi nge ningg Moses ningg lo buk pe ur mand kin di propet ni buk pe ur mand kin di Buk Song pe ur mand kin yumbo yumbo buagi te nganyene ei puq ren ye’.”

45 Muq ni nei bir nuany ei wand buagi God ningg buk pe rise ye te kin wand puate otinde nei rimbiny. 46 Ni simbe nindiny nari, “God ningg buk wuri ni Kraist mi nati ye. Pudi nginy temi mo pre, aye ningg di mune nes newo ye. 47 Di ni ningg gre pe ei wute Jerusalem pe pu mo tiqe manyi mar ir wute nei rire ritinde ei God ni wand puaq nindiny ye te kin wand bir mawo. 48 Nungoqi ei yumbo ren puq ren ye te ningg wand simbe wand ye. 49 Asi God nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq puq nand kin te muqdi nge tiqi gudog nungoqi nde nandi ye. Pudi nungoqi aye pe wo wayequ, Jerusalem ne ei was was wam kin gre weti ni pre muqdi wo.”

Jisas wam newo no
Mak 16:19-20; Aposel 1:6-11

50 Jisas nikin wute nitari no no Betani tumo di ni si nindigi kuyo di God pengu nindig ei God ni yuwon nuany ningg. 51 Ni yuwon nuany ningg si neny kuyo kuyone di God ni nitanyi nginy tu wam newo no, di ni si nare yeru. 52 Muq ni sungomyu sungomyu yeru Jisas yumbui nyamb rirang. Muq ni quan nganye chumbuai rind rind di mune Jerusalem ruso. 53 Di ni priprine God ningg baj pe ris God chumbuai rindig.

Jon

Jon ni Jisas ningg wute 12-pela te kin iri, bu ni Jisas ane mas, ni yembe te nuqond di ni wand wute bei neny kin te nutungu. Matyu, Mak di Luk, ni buk te ur mand pre, di dobu nganye te Jisas nati mune nes newo pre ber 60-pela ruso pre muq Jon mune buk wen ur nindiq.

Buk wen nde Jon ni nari Jisas te God ningg wand, ni wuti ningg nas, di beghi ane pas. Sapta 20 ves 30 wuso 31 pe Jon nari ni buk wen ur nindiq ei wute Jisas God ningg wo nei rimbig. Ni buk wen ur nindiq ei wute riri Jisas ni nganyene Kraist, wuti God tiqi nundog nandi beghi nitamu pi ye te.

Jon ni Jisas yumbo ur gre kin isis yembe nidiny kin te ningg simbe nand. Nu wand ren kin te sapta 2 pu ruso 11 pe tende qond tuqui. Beghi ni yumbo ur gre kin isis yembe nindiny kin ren buk pe buqod di nei bab kin tuqui, te pugri Jisas ni wuti God tiqi nundog nandi beghi nitamu pi ye te. Jon ni beghi simbe nindug nari wute ninge Jisas nei rimbig, pudi ninge yambu rireng.

Jisas ningg veri mandi Jisas mait nase kin bur te ningg Jisas ni nikin wute ane mas. Di veri ni mondo segine Jisas ni nikin wute wand yuwon ye nganye buagi simbe nindim. Jon ni wand Jisas bur te ningg nikin wute simbe nindim kin te buk pe ur nand ei beghi buqod tuqui. Wand ren kin te sapta 13 wuso 17 pe tende rise.

Wand nikinne wuti ningg nas

1 Asi nganye qi di yumbo buagi qi pe kin
rise segine wuti iri ni wand kin pugri puq
mindig kin ni nas pre, ni God temi mas,
di ni God ne. 2 Ni asine yumbo buagi rise
segine kin tende puayine ni God temi mas.
3 Ninde gri God ni yumbo buagi yembe
nindiny. God yumbo buagi yembe nindiny
kin te wuti aye nde gri yembe nindiny segi.
4 Ninde gri wute mas, di ninde gri wute
oghine muqond di burpoq pe mas segi. 5 Ni
ti nase kin pugri priprine bur yengu pe ti
nase, pudi wute yumbo ur brequ rind kin
ni nei rimbig segi.
6 God ni wuti iri Jon puq mindig kin tiqi
nundog nandi. 7-8 Ni nikinne ti kin pugri
segi. Ni wute ningg ti kin pugri ye te ningg
simbe nand ningg bu nandi. Ni pugri simbe
nand, ei te ninde gri wute buagi wuti ti
kin pugri ye wand te rutungu di riri te
nganyene. 9 Ti ningg simbe nand ye te ti
nganye qi pe nandi, wute buagi qi pe kin ti
nem.
10 Ninde gri God ni yumbo buagi qi pe kin
yembe nindiny, di ni qi pe nandi, pudi wute
qi pe kin ni ruqoind rip no segi. 11 Ni nikin
te wute ris pe nandi, pudi ni nikin te wute
ni riti nowi segi. 12 Ninge ni riti nowi di
nikin wand simbe nand kin te rutungu di
riri nganyene puq rind kin ni puq neny di
ni God ningg wo ningg ris. 13 Wo nikin kuqo
mas rindi muq ni mas, o wute ni gri mari,
o wuti iri ni ngam teri ningg wo kin pugri
segi, pudi God ningg wo.
14 Wand ni muq wuti ningg nas, di beghi
ane pas. Beghi ni ningg ti yuwon kin te
buqod pre, ni God ningg wo irine nganye
nas, pugri bu God ningg ti yuwon ye ni
neng, di ni nikinne kiyi nde pu nandi, ni
beghi yuwon nuangu, di wand nganyene
kin ninde rise.
15 Jon ni ningg quan kumone simbe nand
nari, “Wuti taq nen ningg bu nge asi kari,
‘Wuti iri nge nde dobune nandi kin ni quan
nganye yumbui, te pugri ni nas pre muq
nge kas’.”
16 Ni nikin nde nei pene beghi quan
nganye yuwon nuangu kin te ningg ni
beghi priprine yuwon nuangu. 17 Ni Moses
nde gri beghi yumbo ur brequ bad segi ye
lo te nengu. God ni wute yuwon nuany kin
di wand nganyene kin Jisas Kraist nde gri
rindi. 18 Wuti iri ni God nuqoind segine,
pudi God ningg wo ni kiyi nde tumo yenu
kin ni irine God raqe naind.

Jon wute wuye nap ye ni wand bir nawo
Matyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-20

19 Jon ni Jisas ningg wand simbe nand kin
taq pugri. Juda ninge Jerusalem mas kin,
ni prist di wute ninge wute tit Livai kin tiqi
mundom mo Jon pengu mindig ei Jon nikin
ningg simbe nindim. Tende puayi Jon nikin
ningg simbe nindim. 20 Ni wand ninge suqo
nare segi, pudi ni oghi pune simbe nindim
nari, “Nge Kraist segi.”
21 Ni pengu mindig mari, “Te muq nu
tughene? Nu Elaija kin pugri?”
Ni nari, “Nge Elaija kin pugri segi.”
Ni mari, “Nu propet iri beghi ghimbi
buag kin te bri?”
Ni oyi nindim nari, “Yewo.”
22 Muq ni mari, “Nu tughene? Nu beghi
simbe ndug, ei te beghi po wute beghi tiqi
mundog badi kin te simbe bidim. Nu nu
non ningg pughe puq guad?”
23 Jon ni propet Aisaia wand nand kin te
kin pugrine ni wute te oyi nindim, “Wuti iri
ni qi wuye di nyumo segi ye pe tende wand
nand nari, ‘Yumbui ningg ngim ire tuquine
waq.’ Nge wuti te.” *[Ais 40:3]*
24 Muq Parisi ninge tiqi mundom Jon nde
mo ye te Jon pengu mindig, 25 “Te muq nu
kuari nu Kraist segi, di nu Elaija kin pugri
segi, di nu propet iri beghi ghimbi buag kin
te segi, pudi pughe kin ningg nu wute wuye
kuap?”

26 Jon oyi nindim nari, “Nge wuye nganye
pe wute wuye kap. Pudi nungoqi wuti iri
nungoqi ane yequ kin te nei wumbig segi.
27 Ni nge nde dobune nandi, di nge wuti
oghi nganye segi pugri bu nge ni sendel ir
guag kin tuqui segi.”
28 Yumbo ren te tiqe ire Betani puq
munduw kin ni Jordan pu nginy nawi opu
Jon wute wuye nap kin tende puq men.

Jisas ni wute mai puaq nindim ye

29 Nginy aye ningg Jon ni Jisas ni nde tiq
nyinge nare nandi kin te nuqoind di nari,
“Te wuqond. Wute mai puaq nindim kin
sipsip wo God te ni wute buagi qi pe kin mai
puaq nindim! 30 Wuti taq nen ningg bu nge
kari, ‘Wuti iri nge nde dobune nandi kin ni
quan nganye yumbui, te pugri ni nas pre
muq nge kas.’ 31 Nge ngeningne ni nei gibig
segi. Pudi nge gadi wute wuye pe wuye kap
ei Israel kin buagi ni nei rimbig.”
32 Muq Jon ni wand ren simbe nand,
“Nge Ququ Yuwon Ye wapi mabri kin pugri
guqoid guqoidne nginy tu pe gri nandi, ni
nde nas. 33 Nge ngeningne wuti nen nei
gibig segi, pudi wuti nge tiqi nundogh gadi
ei wute wuye pe wuye kap ye ni asi nge
simbe nindigh nari, ‘Wuti nu Ququ Yuwon
Ye qoind qoindne nati ni di ni nde newo
nas kin ni Ququ Yuwon Ye pe wute wuye
nap ye.’ 34 Nge te guqod di nge te ningg
simbe gad pre, te pugri wuti nen ni God
ningg wo.”

Jisas ningg wute ninge ye mawo Jisas nde maru

Matyu 4:18-22; Mak 1:16-20; Luk 5:1-11

35 Nginy aye ningg Jon di nikin te wute
temi ane sunyi tendene mune yemu. 36 Jon
rar neq wuso, Jisas ni yemu pe tumone
nandi nuqoind, muq nari, “Te wuqond.
God ningg sipsip wo.”
37 Muq Jon ningg wute temi te mutungu
di mondo Jisas nde dobu maru. 38 Jisas tindi
nandi, ni temi dobu maru kin te nuqond, di
pengu nindim, “Nungoqi pughe kin ningg
wandi?”
Ni mari, “Rabai, nu muainde pe bu
kuas?” (Wand puch Rabai kin puate taq
pugri, wuti wand wute bei neny ye.)
39 Jisas oyi nindim nari, “Nungoqi wandi,
di nge kas kin te wuqond.” Te 4 kilok yuram
kin pugri. Muq ni maru di Jisas nas kin
sunyi te muqond, di nginy te ningg ni Jisas
ane mas ruso burpoq rip.
40 Andru, Saimon Pita ni kiqam, ni wute
temi te kin ye iri. 41 Ni brequne no kise Sai-
mon meri niting nuqoind, di simbe nindig,
“Beghi Mesaia buqoid pre.” (Mesaia te
Kraist.)* 42 Di ni Saimon nitanyi Jisas nde
nandi.
Jisas rar neq wundo nuqoind nari, “Nu
Saimon Jon ningg wo. Nu muqdi Sipas
puq buduw.” (Sipas nyamb ven te Pita kin
pugri, di ni puate te wet nyaw.)†

Jisas ni Pilip Nataniel temi ningg nari di ni nde maru

43 Nginy aye ningg Jisas ni Galili no
ningg. Ni Pilip nuqoind, simbe nindig nari,
“Ghandi nge nde dobu ghawi.”
44 Pilip, Andru di Pita ni tiqe irene, Bet-
saida kin. 45 Pilip ni Nataniel nuqoind di
simbe nindig, “Beghi wuti te Moses ni lo
buk pe ni ningg ur nand kin, di propet
anene ni ningg ur mand kin te buqoid pre.
Ni Jisas, Nasaret kin, Josep ningg wo.”
46 Nataniel pengu nand, “Nasaret! Mari
bri yumbo oghi kin ninge Nasaret pu
rindi?”
Muq Pilip oyi nand nari, “Ghandi di
qond.”
47 Jisas ni Nataniel ni nde tumo nondo
kin te nuqoind, simbe nand nari, “Wuti
nen ni Israel kin nganye, ni wute wandoqi
nindiny segi ye.”
48 Nataniel Jisas pengu nindig, “Pughe gri
ate nu nge nei gubigh?”
Jisas oyi nindig nari, “Nu nyumo fig
nambu kuar pu yengu kin tende puayi nge
nu guqoid pre, muq Pilip nu ningg nari
guadi.”
49 Muq Nataniel simbe nand nari, “Tisa.
Nu God ningg wo, di Israel mingg king.”
50 Muq Jisas nari, “Nge kari nu nyumo fig
nambu kuar kuas kin te nge nu guqoid pre
puq gad kin te ningg bri nu nge nei gubigh?
Nu segine yumbo yumbui nganye, ren ane
tuqui segi kin te qond. 51 Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, nungoqi nginy tu
ngim bi wuso kin te wundoq, di God ningg
angelo wuti God nde pu nandi wuti nganye
nas kin ni nde mati mi di mewo mo kin te
wuqond.”

2

Jisas wuye tinde ni kuso wain kuse

1 Jisas ni Pilip Nataniel temi ningg nari di
ni nde dobu maru kin tende puayi nginy
temi mo pre aye ningg di tiqe ire Kana
Galili opu yequ kin tende wute ngam ruso
kin te ningg mir yembe mindiny. Jisas
kumo ni anene tende wus, 2 di Jisas ni
nikin wute te anene mari mondo ei ane mir
mand. 3 Ni mir mand mandne mas wain
omo, di Jisas kumo wundo Jisas ningg wuri,
“Ni wain omone.”

* **1:41:** Arameik wand pe ni Kraist ningg mari Mesaia.

† **1:42:** Sipas te Arameik ningg wand pe di Pita te Grik ningg wand pe, pudi ni puate irene, te wet nyaw.

4 Jisas oyi nand nari, “Nyumbueg, nu
pughe kin ningg nge ningg kuari? Nge ren
kin puq ken kin ngeri te muq segine.”
5 Di ni kumo wundo mir te kin yembe
ye wute te simbe wundim wuri, “Ni pughe
puq nand tedi nungoqi pugrine ei puq
wen.” 6 Ni ris kin tumone tende os wet
pe yembe mindiny kin 6-pela pu wuye mat
kin te yeru. Os ren kin te Juda nikin mir
yembe mindiny kin tende puayi ei os te kin
pe wuye mat di maghe. Os ren kin te wuye
100 lita kin pugri tende mawo kughe.
7 Jisas ni wute mir te kin yembe ye wute
te simbe nindim nari, “Nungoqi os tende pe
wuye wawo righe.” Pugri bu ni mo os tende
pe wuye mawo righe righe brene. 8 Muq
ni simbe nindim nari, “Muq musoq wat,
groq wand kuso, di ware wo, wuti mir wen
ningg ye nawo kin te weng.”
Ni Jisas nari kin pugrine puq men, 9 di
wuye tinde kuso wain kuse kin te mare
mo, wuti mir te ningg ye nawo kin te
meng ei te ni puch ne, nuqond, oghi bri.
Ni wain mait meri mandi kin sunyi te ni
nei namb segi, pudi nikin ningg yembe ye
wute ni mo wuye mat ye ni nei mamb.
Muq ni wuti urupui ngam no kin te ningg
nari nandi, 10 di simbe nindig nari, “Wute
nganye buagi ni pripri wain oghi kin wute
meny riq, di otiwo ni quan nganye riq pre
tende dobu muqdi oghi segi kin te mune
meny riq. Pudi nu wain oghi ye kuowi nas
nas rindi muq.”
11 Yumbo ur gre kin ren te Jisas ni Kana
Galili opu tende puate ni righe. Ni ti yuwon
kin te bei nand, di nikin wute ni yumbo ur
te muqond di ni nei mimbig.
12 Jisas ni wute ngam ruso ningg mir
yembe mindiny kin te ane mir rind pre
tende dobu ni nikin kumo, di kiqam, di
nikin wute ane tiqe ire Kaperneam puq
munduw kin tende righe ruso, di nginy
ninge ni tende ris.

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo

Matyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Luk 19:45-48

13 God asi Israel mingg wo rar nuqond
mas ye te nei mimbiny kin ngeri te tumo
rind rind kin tende puayi Jisas Jerusalem
newo no. 14 God ningg baj kin imb wabe
tende wute ninge nuqond ni kau, sipsip
di wapi mabri mare mandi tende mawo
yeru ei te wute mandi wong mand. Di
wute ninge nyembe pe mas ei wute Rom
mingg wet bidi rire rundo, tedi ni rem di
ni oyi Juda mingg wet bidi meny. Ni te
mas nuqond. 15 Pugri bu ni tamb pe yas
iri yembe nindig, di kau di sipsip te quan
buagine God ningg baj pe pu bub nare
ruso. Ni wute ninge nyembe pe mas kin te
nyembe groq nindim, di wet bidi priq ire
ire ruso. 16 Ninge wapi mabri mawo kin
te simbe nindim nari, “Nungoqi yumbo ren
ware wo! Nge wuyi ningg baj maket kin
pugri puq wew wayequ!”
17 Ni pugri puq nen di nikin wute wand
buk pe rise kin te nei mimbiny, “Nge nu baj
wen quan nganye nei gubuw ye te ningg
nge kati ye.” *[Sng 69:9]*
18 Muq Juda mingg wute nyamb kin Jisas
ningg mari, “Nu yumbo ur gre kin pughe ye
beghi bei gudug ei beghi nei bab nu yumbo
ren puq kuen kin gre rise.”
19 Di Jisas oyi nindim nari, “Nungoqi God
ningg baj wen bir waq te nge segine nginy
temi ire ninggne mune yembe guduw ye.”
20 Muq Juda mingg wute nyamb kin oyi
mari, “God ningg baj wen ber 46-pela pre
bu omo muaq, di nu kuari nu nginy temi
ire ninggne mune yembe guduw?” 21 Jisas
God ningg baj bir muaq pre nginy temi ire
ninggne mune yembe nunduw puq nand
kin te nikin ghimbi ningg nari. 22 Ni nati
pre mune nes newo kin tende dobu nikin
wute ni wand nand kin ren nei mimbiny.
Muq ni wand buk pe vise kin di wand Jisas
simbe nand kin te nei mimbiny mari te
nganyene.
23 Muq ni God asi Israel mingg wo rar
nuqond mas kin te nei mimbiny ningg
Jerusalem mas kin tende puayi di Jisas ni
yumbo ur gre ye isis bei nand, di wute
nganye buagi Jisas nei rimbig. 24 Pudi Jisas
wute buagi nei nundony pre, pugri bu ni
nikin ningg wand raqene simbe nand segi.
25 Ni nei nundony pre, pugri bu wute ninge
wute aye ningg wand ni simbe rindig ningg
nari segi.

3

Jisas Nikodemus wand simbe nindig

1 Muq Parisi kin wuti iri ni nyamb
Nikodemus ni Juda mingg wuti nyamb kin
iri. 2 Ni burpoq pu Jisas nde nandi, di nari,
“Tisa, beghi nei bab nu wuti God ningg
wand wute bei kueny ye nu God ningg
wand kuare guadi. Te pugri wuti iri God
ningg Ququ ni nde nas segi, tedi nu yumbo
ur gre ye bei guad ye ren kin ni puq nen
tuqui segi.”
3 Jisas oyi pugri simbe nindig, “Nge
nu nganyene simbe guduw, nu mune
wokuandi ghase tedi God nde si nambu
ghas.”
4 Nikodemus nari, “Pughe gri ei wuti
iri gang nase pre mune wokuandi nase?
Ni mune kumo nde umbo pe nar no pre
munene wuri wundi kin tuqui segi.”
5 Jisas oyi nand nari, “Nge nu nganyene
simbe guduw, wuti iri ni God nde si nambu
nas tuqui segi, pudi ni mune wokuandi kin

pugri nas, yumbo ur brequ si nare, di wuye
Ququ Yuwon Ye ane pe wuye maip, tedi
ni God nde si nambu nas kin tuqui. 6 Kiyi
kumo ane wuti riri rindi kin te ni ghimbi
wuse, pudi God ningg Ququ ni nei neng di
nei urupui ni nde vise. 7 Nu nge puq gad
kin te ningg puye ghand wayequ, 'Nu mune
wokuandi ghase.' 8 Nyumurighi ni nikin
nde nei pe naghe. Nu qurur tungu, pudi
nandi no kin sunyi te nei ghamb tuqui segi.
Ququ Yuwon Ye ni wute nei urupui nem
kin te nyumurighi kin pugri."

9 Nikodemus pengu nand, "Ren kin te
pughe gri ei?"

10 Jisas oyi nindig nari, "Nu Israel mingg
tisa, pughe gri bu nu yumbo ren kin nei
gubiny segi? 11 Nge nu nganyene simbe
guduw, beghi yumbo nei bibiny kin te
ningg wand bad, di yumbo buqod kin
te ningg simbe bad, pudi nungoqi beghi
simbe bad kin te wutungu yambu wari.
12 Nge yumbo qi pe kin ningg simbe guduq
di nungoqi wari te nganye puq wand segi.
Muq nge nginy tu pe kin yumbo te ningg
simbe gad, tedi nungoqi wari te nganye
puq wand kin tuqui segi. 13 Wuti iri God
ningg tiqe pe no segine, pudi wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas kin ni irine God
nde tiqe pe nar no. 14 Moses ni qi wuye
di nyumo segi ye pe tende ghati nindingi
newo kin pugrine wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas kin ni wundingi newo no,
15 te ei wute ni nde gri God nei rimbig kin
ni ris ris te kin ris ye.

16 "Te pugri God ni wute qi pe kin quan
nganye yawo nirany righe kin te ningg
nikin wo irine nganye nas kin te neny, ei
te wute ni wo te nei rimbig kin ni riti segi
pudi ris ris te kin ris ye. 17 Te pugri God
ni wo tiqi nundog qi pe nandi ye ni wute
ir nawo ningg nandi segi, pudi ni nde gri
God ni wute nate ruwi ye. 18 Wute ni nde
gri God nei rimbig kin ni yembe neny segi,
pudi ninge ni nde gri nei rimbig segi kin
God ni yembe neny puq nand pre, te pugri
ni God ningg wo irine nganye ni nde nyamb
pe God nei rimbig segi. 19 God nari wute
unje rip puq nand kin puate taq pugri:
Wute mingg ti kin pugri ye te qi pe ven
nde nandi pre, pudi wute ti kin pugri ye te
si meri, di ni burpoq pe mas yawo kurem,
te pugri ni yumbo yembe mindiny kin te
brequ. 20 Wute buagi yumbo ur brequ rind
kin ni ti kin pugri ye te yambu rireng, di
ni nde rindi segi, te pugri ni wune rimb,
eti ni yumbo ur brequ rind kin te raqe
ruso. 21 Pudi wute ninge wand nganyene
kin rutungu ye ni ti kin pugri ye ninde
rindi, ei te ni oghine ruqond ni yumbo
yembe rindiny kin te God nari kin pugrine
yembe rindiny."

Jon wute wuye nap ye ni Jisas ningg wand simbe nand

22 Jisas Nikodemus temi wand mand pre,
Jisas di nikin wute ane Jerusalem si miraq,
mo tiqe Judia opu yeru kin tende mo ei
nginy ninge ni wute te kin ane ris, di ni
wuye nap. 23 Jon ni Ainon tiqe ire Salim
tumo yequ kin pe tende wute wuye nap,
te pugri mong tende wuye quan rise, di
wute priprine rindi ei ni wuye nap ningg.
24 (Tende puayi Jon ni taq yenu segine.)
25 Muq Jon ningg wute di Juda kin wuti iri
ane wute wuye map ye te ningg ker mawo.
26 Jon ningg wute Jon nde mandi di mari,
"Tisa, wuti nu tequ Jordan pu ruso ruwo
opu gri yequ kin, wuti te ningg nu simbe
guad kin te, ni wute wuye nap, di wute
buagi ni nde ruso."

27 Jon ni te kin ningg oyi nand nari,
"Wuti segine yumbo God nde pu rindi kin
nate ruwi. 28 Nungoqi nonne segine nge
wand gad kin te wutungu di nei wamb,
'Nge Kraist segi, pudi nge ye kawo gadi
di ni nawi.' 29 Wuti iri ni ngam nitaqi,
tedi nyumbueg te ni te. Wuti aye te segi.
Wuti te ni kimand nandi, ni nde tumo
yenu, ni gibe ko nutungu di te ningg ni
chumbuai nand. Te kin pugrine nge muq
quan nganye chumbuai gad. 30 Ni ei wute
quan ni nde maru, nge nde oyi musoqne
mandi.

31 "Wuti wam pu nandi kin ni yumbo
buagi qi pe kin di wam kin ningg yumbui,
wuti qi pe gri nandi kin ni qi pe ye, di ni
qi pe kin yumbo te ningg wand nand. Wuti
nginy tu wam pu nandi kin ni yumbo buagi
qi pe kin di wam kin ni yumbui. 32 Ni
yumbo nuqond di nutungu kin te ningg
simbe nand, pudi wute ni simbe nand kin
te rutungu segi. 33 Ninge rutungu ye ni te
kin ningg God ningg wand te nganyene puq
rind ye. 34 Te pugri God wuti tiqi nundog
nandi ye te Ququ musoq musoq neng segi,
pugri bu ni God ningg wand simbe nand.
35 God ni wo quan nganye yawo nirang
righe, di yumbo buagi ni nde si pe ni rundo.
36 Wute ni wo nei rimbig ye ni ris ris te kin
ris, pudi ninge ni wo nari kin pugrine puq
ren segi ye ni ris ris te kin ris segi, te pugri
God ni ker nuany di ni mai te wuse wuse te
kin wuse ye."

4

Jisas ni Samaria nyumbueg ire teri wand rind

1 Parisi ninge ni wute quan Jisas nde ruso
ni wuye nap di Jon ni musoqne wuye nap
kin te mutungu. 2-3 Muq Yumbui ni puq
mand kin te nutungu, di ni Judia si niraq,
munene Galili no. Pudi yumbo nganye Jisas

ni wute wuye nap segi, pudi nikin wute ni oyi wute wuye map.
4 Muq ni Galili no ningg tedi ni Samaria gri ei no ye. 5 Pugri bu tiqe ire Sikar puq munduw kin ni Jekop ningg qi puch ire ni wo Josep neng ye tende tumone yequ kin tende nandi. 6 Jekop ningg wuye ghar tende nase. Muq 12 kilok kin pugri di Jisas wonji pu nandi kin te ningg ni buid omo, bu wuye ghar pe tende nas.
7-8 Muq Jisas nikin wute ni mir wong mand ningg tiqe pe mo pu yemu. Di nyumbueg Samaria kin ire wuye wut ningg wundi, di Jisas nyumbueg te ningg nari, “Nu nge wuye mune yegh ke.”
9 Nyumbueg Samaria kin ni Jisas ningg wuri, “Nu Juda kin di nge Samaria kin. Pughe kin ningg nu nge wuye kew ningg kuari?” (Te pugri Juda ni Samaria ane irepe mawo gudo segi.)
10 Jisas oyi nunduw nari, “God otiwo nungoqi yumbo neuq ye puq nand kin te di nu wuti muq wuye ningg pengu guduw kin te nei guab, tedi nu ni pengu ndig di ni oyi wuye nu ye di ghati segi kin te new.”
11 Nyumbueg te wuri, “Yumbui, wuye ghar nen naghe nganye no, di nu wuye ghat kin yumbo segi. Nu wuye pe di pati segi kin te muai nde pu ei kuate kuwi? 12 Beghi koku Jekop ni wuye ghar nen neti nowi, di ni nikin wo ane wuye kuen me. Di ni kau sipsip ane wuye kuen riq. Nikin wuye ghar nen nase nase rindi muq beghi mune wuye kuen ne pe. Nu muq quan nganye yumbui di ni segi bri?”
13 Jisas oyi nunduw nari, “Wute wuye kuen me ye, ni mune yawo singar mati ye, 14 pudi wute wuye nge kem kin te me ye, ni mune yawo singar mati tuqui segi. Te pugri wuye nge kem kin te ni nde wuye qi pe kuyi kin pugri kuyi kuyi kuse di te kin ningg ni mati segi, mas mas te kin mas.”
15 Muq nyumbueg te Jisas ningg wuri, “Yumbui, nge wuye te kin yegh, ei te nge munene yawo singar kati segi, di priprine wuye kat ningg ven nde gadi segi.”
16 Jisas simbe nunduw nari, “Yo, nungaim simbe ndig, di ane mune wandi.”
17 Nyumbueg te oyi wund wuri, “Nge ngaim segi.”
Muq Jisas nari, “Nu kuari nu nungaim segi ye puq guad kin te nganyene. 18 Yumbo nganye taq pugri, nu asi nungaim 5-pela pu mas, di wuti muq nu tequ was kin ni nu nungaim segi. Nu mining puq guad kin te nganyene.”
19 Nyumbueg te wuri, “Yumbui, nge nei gab kin te pugri nu propet iri. 20 Beghi koku ni rand pe ven nde God yumbui nyamb mirang, pudi nungoqi Juda pugri puq wand wari beghi Jerusalem ei God yumbui nyamb birag.”
21 Muq Jisas simbe nand nari, “Nge wand gad kin ren ei nei mbiny, ngeri ire wundi ye tende di nungoqi rand pe ven nde o Jerusalem pe wuyi yumbui nyamb wurang segi. 22 Nungoqi Samaria kin nungoqi yumbo nei wumbiny segi kin te yumbui nyamb wurany, pudi beghi Juda kin beghi wuti nei bibig kin te yumbui nyamb birag, te pugri God ni wute qi pe kin nate ruwi kin te Juda ni te kin ningg simbe mand. 23 Ngeri ire ghimbi puany ye, muq wundi pre, di wute nganyene wuyi yumbui nyamb rirang kin ni ququ pe gri di ni God yumbo ur yuwon ye rise kin pugri ei yumbui nyamb rirang. Te pugri wute God yumbui nyamb rirang kin ni wuyi pugri ei yumbui nyamb rirang ningg nari. 24 God ni ququne, di ni ningg ququ nde gre pe ei wute ni yumbui nyamb rirang di ni God yumbo ur yuwon ye rise kin pugri ei yumbui nyamb rirang.”
25 Muq nyumbueg te wuri, “Nge nei gab Mesaia nandi ye. Otiwo ni nandi di yumbo buagi ren ningg simbe nundug ye.” (Mesaia, te Kraist kin pugrine, di ni teri puate irene.)
26 Muq Jisas simbe nand nari, “Nge nu temu wand bad kin nge wuti te.”

Jisas nikin wute munene mandi

27 Jisas nyumbueg Samaria kin te teri wand wandne yeru muq nikin wute mir wong mand ningg mo pre mune mandi, di Jisas nyumbueg te teri wand wand yeru muqond, te ningg ni puye mand. Pudi ni pengu mand mari, “Nu pughe ningg kuari?” o “Nu pughe ningg nyumbueg te tequ wand wand?” ni pugri puq mand segi.
28 Muq nyumbueg te wuye os te si wuraq wus, munene tiqe wuso di wute buagi tiqe pe kin te ningg wuri, 29 “Nungoqi wandi, wuti iri nge asi yumbo yembe gidiny ye te simbe nindigh omo kin nen wuqoind. Wuti nen Kraist bri?” 30 Ni quan buagine tiqe pe pu riyi ri di Jisas nde rundo.
31 Wute buagi rundo segine Jisas nikin wute ni ningg mari, “Tisa, be mir ghand.”
32 Pudi Jisas oyi simbe nindim nari, “Nge mir te nungoqi nei wamb segi.”
33 Muq nikin wute te mutungu di oyi oyi pengu mand mari, “Wute ninge mandi, mir meng ne pu bri?”
34 Jisas oyi nindim nari, “Nge mir taq wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nari ye yembe te yembe gidiny di omone ei kawo. 35 Nungoqi wand ire wutungu mari, ‘Irew 4-pela pre di mir bi pawo.’ Nge nungoqi simbe guduq, rar wat wuny te wuqond, ni nguan pre pu rise. 36 Muq wuti mir bi nawo ye God ni wong naind. Muq ni wute mas mas te kin mas kin te ningg mir bi nawo, ei te wuti mir ni righe kin di wuti mir bi nawo kin anene chumbuai mand. 37 Wand

puch ven, ‘Wuti iri mir ni righe, di iri mir bi nawo’ ye te nganyene. 38 Nge nungoqi tiqi gudoqu wo yumbo nungoqi wi righe segi kin te bi wawo. Aye ni yembe yumbui mand, di nungoqi ni yembe mand kin te ei bi wawo.”

39 Nyumbueg te simbe wund wuri, “Ni nge yumbo ur asi yembe gidiny kin te simbe nindigh omo.” Pugri bu Samaria kin wute nganye buagi tiqe tende ris kin ni Jisas nei rimbig. 40 Pugri bu Samaria kin wute buagi tiqe pe pu riyi ri Jisas nde rundo ni simbe rindig ei ni ane ris ningg. Di Jisas ni ane ris nginy temi. 41 Di Jisas ni wand simbe nand kin te ningg wute nganye buagi ni nei rimbig.

42 Muq ni nyumbueg te ningg riri, “Nu beghi simbe gudug kin te ninggne beghi ni nei bibig segi, muq beghi bonne putungu pre, di nei bab wuti nen ni nganyene nganye wute qi pe kin nate ruwi ye.”

Jisas ni wo iri num gureg kin te sabi nindig

43 Jisas ni Samaria nas nginy temi pre tende dobu ni Samaria si niraq Galili no. 44 Muq Jisas nikinne pugri simbe nand nari, “Propet ni wute nikin tiqe kinne yuwon ruang segi.” 45 Wute Galili kin ni God asi Israel mingg wo si nare mas kin te nei rimbiny ningg Jerusalem ris di Jisas yumbo ur bei nand kin te ruqond pre, pugri bu Jisas ni nondo Galili nitari righe di ni Jisas chumbuai rindig.

46 Jisas ni munene tiqe ire Kana puq munduw kin ni Galili opu yequ ye tende no. Tiqe te ningg ni asi nari di wuye tinde kuso wain kuse. Di wuti iri ni Juda mingg wuti nyamb kin ni wo num yumbui nganye gureg pu Kaperneam nase. 47 Wuti nen ni Jisas Judia pu Galili nandi pre kin te nutungu, ni Jisas nde newo no di simbe nindig ei ni no di ni kuwonyimi nati ningg tumo pu nase kin te sabi nindig.

48 Jisas wuti te simbe nindig nari, “Nungoqi kin iri nge nei nimbigh segi. Nge yumbo ur gre kin te bei gad kin te wuqond, tedi nge nei wumbigh.”

49 Wuti nyamb kin te nari, “Yumbui, nu ghati yi, eti nge wo nati.”

50 Jisas oyi nand nari, “Nu yo. Nu wo nati segi, nas ye.”

Wuti nyamb kin te Jisas ningg wand te nutungu di no. 51 Ni baj pe no nitari righe segine nikin te yembe ye wute te mandi ngimi muqoind di mari, “Nu wo yabe oghi pre.” 52 Ni pughe puayi oghi kin te ningg pengu nand di ni mari, “Kambe 1 kilok kin pugri ni ghimbi sungue kin num te oghi.”

53 Muq ni nei namb, kambe ngeri pugri ye pe nganye Jisas ni simbe nindig nari, “Nu wo nati segi, nas ye.” Pugri bu wuti nyamb kin di nikin ngam wo ane Jisas nei rimbig.

54 Asi Jisas Judia pu Galili no kin tende puayi ni yumbo ur gre kin ire bei neny pre, di muq aye wen mune bei neny.

5

Jisas wuti nyinge nare tuqui segi kin te sabi nindig

1 Jisas ni Juda mingg wuti nyamb kin iri wo te sabi nindig pre, di Juda ni ngeri yumbui ire chumbuai rindiny kin te ningg Jerusalem newo no. 2 Muq Jerusalem tende ngimrawu ire ni Sipsip Ngimrawu puq munduw kin tende tumone wuye ngamo ire Hibru wand pe Betesda puq munduw kin tende wuse. Di baj wase ede 5 pela pu wuye ngamo pe tende mase mase mondo mandi. 3-4 Wase ede pe tende wute num kin nganye buagi pripri ris: wute ninge rar rit segi kin, ninge nyinge brequ rise nyinge rire tuqui segi kin, di ninge quangi rind kin.* 5 Wuti iri ni nyinge nare tuqui segi pu nas ber 38 pela pu nawo kin ni anene tende nas. 6 Jisas wuti te tende nase kin te nuqoind di wute ninge simbe rindig riri ni asine pugri pu nase. Segi ni pengu nindig nari, “Nu mune oghi ningg kuari?”

7 Muq wuti num kin te oyi nand nari, “Yumbui, nge wuye ideng kup kin tende puayi wute nge ghav mindigh wuye pe mi kaghe kin wute segi. Nge kaghe ko pune di wuti aye naghe no sunyi nateri pre.”

8 Muq Jisas wuti num kin te ningg nari, “Yes yewo! Nunon kuase kin sunyi te ghateri di nyinge ghare yo.” 9 Muq wuti te opu oghi, nikin nase kin sunyi te nateri di nyinge nare no.

Jisas ni wuti te sabi nindig kin te nginy Sabat kin tende puayi puq nen, 10 di te ningg Juda mingg wute nyamb kin ni wuti te Jisas sabi nindig mune oghi kin te ningg mari, “Muq te Sabat, lo ni nu sunyi ghare yo kin te ningg segi puq wund.”

11 Wuti Jisas sabi nindig oghi kin te oyi nand nari, “Wuti nge sabi nindigh oghi kin ni nge simbe nindigh nari, ‘Nu sunyi ghateri di nyinge ghare yo’.”

12 Muq ni pengu mindig, “Wuti tughe bu nu sunyi kuateri di nyinge kuare kuo puq nunduw?”

* **5:3-4:** Wute ninge mari wand puch aye ves ven nde visene. Wand te kin taq pugri: “Ni tende mas di angelo ni wuye te ideng nap ningg ghimbi mawo. Yumbui ningg angelo nginy iri iri nati ni, wuye ideng nap. Di wute ninge num isis kureny kin tumone tende ris kin ni wuti pughe ye brequne naghe no ye te ni num oghi.”

13 Pudi wuti te ni wuti sabi nindig kin te
nei nimbig segi, te pugri Jisas ni wute buagi
tende tumone yeru kin tende mingi nar no
pre.
14 Dobu Jisas ni wuti te God ningg baj pe
tende nas nuqoind di simbe nindig nari,
“Nu tungu, nu mune oghi pre. Muq nu
munene yumbo ur brequ ghand wayequ,
eti mune num yumbui nganye kurew.”
15 Muq wuti te no, di Juda mingg wute
nyamb kin te pugri simbe nindim nari,
“Wuti taq Jisas bu nge sabi nindigh.”

God ningg wo nde gri wute mas ye

16 Pugri bu Jisas ni Sabat kin nginy te
ningg ni yumbo ren puq nen kin te ningg
Juda ni Jisas unje maip mai isis meng.
17 Jisas ni simbe nindim nari, “Nge wuyi
nikin yembe te kin yembe nand nand rindi
rindi muq, di nge mune pugrine yembe gad
ye.” 18 Te kin ningg wute Juda kin ni buid
map ei Jisas mi nati ningg. Ni Sabat lo gure
nuaq kin te ninggne segi, pudi ni God nikin
kiyi puq nindig kin te ningg anene. Te pugri
ni puq nand kin te ningg ni nari ni God temi
tuquine kin pugri.
19 Muq Jisas ni oyi pugri simbe nindim
nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq,
wo ni nikinne yumbo yembe nindiny kin
tuqui segi. Ni kiyi yumbo yembe nindiny
nuqond kin tene yembe nindiny, te pugri
yumbo kiyi yembe nindiny kin te wo segine
yembe nindiny ye. 20 Te pugri kiyi ni ku-
wonyimi quan nganye yawo nirang righe,
di te ningg ni yumbo buagi yembe nindiny
kin te bei nindig omo. Te nganye, ni yumbo
mune nganye yumbui kin te bei neng ye
te ningg nungoqi puye wand ye. 21 Wuyi
ni wute mati kin nindimi mewo di simbe
nindim ni mune mas ye, pugrine kuwony-
imi ni wute pughe ye nindimi mewo yawo
gureg kin te nindimi mewo ye. 22 Wuyi
ni wute ir nawo segi, pudi ni kuwonyimi
gre neng di wute ir nawo, 23 ei te wute
buagi wuyi nyamb rindivi viyo kin pugrine
kuwonyimi nyamb rindivi viyo. Wuti iri
kuwonyimi nyamb nindivi viyo segi, te ni
wuyi ni tiqi nundog nandi ye te anene ni
nyamb te nindivi viyo segi.
24 “Nge nungoqi nganyene simbe guduq,
wuti nge wand gad kin te nutungu di wuti
nge tiqi nundogh gadi kin te nei nimbig
ye, ni nas nas te kin nas di wuyi ni yembe
neng segi. Te pugri ni wute mati kin pugri
ye pe tende pu newo naghe no wute mas
kin pugri pe tende no pre. 25 Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, ngeri ire wundi ye
te muq wundi pre di muq ven nde puayi
wute mati pu pugri mas ye ni God ningg
wo wand nand kin te mutungu, di wute
mutungu kin ni mas ye. 26 Te pugri wuyi
ni nde gri wute mas di te kin pugrine muq
ni kuwonyimi gre neng ei ninde gri wute
mas. 27 Di ni wute ir nawo kin gre neng, te
pugri ni God nde pu nandi wuti nganye nas
ye.
28 “Nungoqi nge simbe gad kin ren ningg
puye wand wayequ, te pugri ngeri ire
wundi kin tende puayi wute riti kin buagi
ngamo pe rise kin ni wand nand kin te
rutungu, 29 di res riwo ye. Wute yumbo
ur oghi rind ye ni res riwo di ris, di wute
yumbo ur brequ rind ye ni res riwo ei
God ni yembe neny. 30 Nge ngening nde
gre pene yumbo ninge yembe gidiny tuqui
segi. Nge wand kutungu kin pugrine wute
ir kawo, di wute ir kawo kin te tuquine ir
kawo, te pugri nge ngeningne yumbo ren
puq ken segi, pudi wuti nge tiqi nundogh
kin ni nge yumbo ren puq ken ningg nari.”

Jisas ni nikin ningg wand simbe nand

31 Muq Jisas ni mune simbe nand nari,
“Nge ngening ningg wand simbe gad,
tedi nungoqi nge wand simbe gad kin te
nganyene puq wand kin tuqui segi. 32 Wuti
aye iri wand ghav nand kin ni nge ningg
simbe nand ye, di nge nei gab ni wand nand
ye te nganyene.
33 “Nungoqi wute Jon nde tiqi wundom
mo, di ni wand nganyene kin te ningg
simbe nindim. 34 Ren kin te wute nge wand
ghav mindigh ningg kari segi. Pudi Jon
nge ningg wand simbe nand kin te simbe
gad ei nungoqi te nei wumbiny di God
nungoqi nitaqu wowi. 35 Jon ni lam kin
pugri nimbiq di wute ti neny, di nungoqi
nonne wondo ti pe tende chumbuai ane
was.
36 “Jon nge ningg wand simbe nand kin
te ni nge wand ghav nindigh. Pudi yembe
nge wuyi negh yembe gidiny di omone ei
kawo ye ni quan nganye ghav rind, te pugri
wuyi nge tiqi nundogh gadi. 37 Di wuyi
nge tiqi nundogh gadi ye ni nikinne nge
ningg simbe nand pre. Nungoqi ni wand
nand kin gibe ko te wuntungu segi, di ni
quenge wundig segi, 38 di ni ningg wand
nungoqi nde umbo pe vise segi, te pugri
nungoqi nge ni tiqi nundogh gadi kin nge
wand simbe gad kin te nganyene puq wand
segi. 39 Nungoqi wand God ningg buk pe
rise kin te wuqond nei wumbiny ningg, te
pugri nungoqi wari nungoqi pugri puq wen
ei was was te kin was ye. Wand buk pe
rise kin te nge ninggne ur mand, 40 pudi
nungoqi nge nde wandi ei was was te kin
was yambu wari.
41 “Wute nge nyamb mindivi viyo kin te
ningg kari segi, 42 pudi nge nungoqi nei
gubuq pre. Nge nei gab kin te pugri God
wute yawo nirany righe kin pugri ye te
nungoqi nde umbo pe rise segi. 43 Nge wuyi
nde nyamb pe gadi, di nungoqi nge wand

gad kin te wutungu segi. Pudi wuti iri nikin
nde nyamb pe nandi tedi nungoqi ni ningg
wand wutungu. 44 Nungoqi nonne oyi oyi
nyamb wundivi viyo, di nungoqi yumbo ur
ninge puq wen ei God irine nas ye nungoqi
nyamb nindivi viyo ningg puq wen segi,
tedi pughe gri ei nge nei wumbigh?
45 “Pudi eti nungoqi nei wumbiq wari
nge wuyi simbe gidig kari nungoqi unje
wap, pugri nei wamb wayequ. Wuti wuyi
simbe nindig nari nungoqi unje wap puq
nand kin te Moses, nungoqi non wari ni
nungoqi ghav nunduq ye. 46 Nungoqi
nganyene nganye Moses wand nand kin
te wari nganyene, tedi nge wand gad kin
te anene wari nganyene, te pugri Moses
ni nge ningg wand ur nand. 47 Pudi muq
nungoqi Moses wand ur nand ye te wari
nganyene puq wand segi, tedi pughe gri ei
nge wand gad kin te wari nganyene?”

6

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Matyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17

1-2 Jisas ni wute num kin sabi nindiny ye
yumbo ur te bei nand, pugri bu ni nikin
ningg wand simbe nand pre tende dobu ni
Galili wuye ngamo yumbui nisiq opu gri
no, di wute nganye buagi nganye ni nde
dobu ruru. (Wuye ngamo te ni nyamb
aye Taiberias.) 3 Muq Jisas ni rand pe
newo no di nikin wute ane mas. 4 God asi
Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri
chumbuai mindiny ye te tumo rind. 5 Jisas
ni rar nat di wute nganye buagi ni nde riwo
ruru kin te nuqond, di ni Pilip ningg nari,
“Beghi bret muainde wong bad ei wute ren
peny riq?” 6 Ni pugri puq nand ei nuqond
Pilip ni pughe gri ei oyi nand, pudi Jisas ni
yumbo puq nen kin te nei namb pre. 7 Pilip
oyi nand nari, “Irew 8-pela kin fotnait pe
beghi bret wong bad, pudi wute buagi ren
puch puch riq kin tuqui segi.”
8 Jisas nikin wuti aye iri, Andru, Saimon
Pita kiqam ni nari, 9 “Wokuandi iri nen
nas kin ni bret wokuandi bali pe yembe
mindiny kin te 5-pela pu rise, di umo woju
teri ane rise, pudi ren ninggne wute buagi
ren bag bab tuqui segi.”
10 Jisas nari, “Wute buagi simbe wundiny
chuchu ris.” Mong tende nyungo nganye
buagi ris, di wute buagi nyungo pe tende
chuchu ris. (Wute buagi tende ris kin te
quayine ni 5 tausen kin pugri.) 11 Muq Jisas
bret te nateri, Yumbui chumbuai nindig
pre. Di neny neny ruso wute buagi tuqui
nap, di umo te mune pugrine puq neny.
12 Ni quan buagine riq mir rimb pre, Jisas
nikin wute ningg nari, “Nungoqi wo bret
cham te dong wand, cham ninge si ware
rise segi kin.” 13 Pugri bu ni mo, bret
bali pe yembe mindiny kin wute riq tuqui
segi cham ris kin te dong mand, di imbi
pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre
mand.
14 Wute buagi Jisas yumbo ur gre ye ven
puq nen kin te ruqond pre tende dobu
riri, “Nganyene nganye, wuti nen ningg asi
Moses simbe nand nari, ‘Propet iri ni qi pe
nandi ye’.” 15 Jisas ni nei namb wute te
rindi di ni gri buid riping ei Jisas king ningg
nas, pugri bu ni rand te si neri, nikin irine
rand aye pe no.

Jisas wuye wam nyinge nare no
Matyu 14:22-33; Mak 6:45-52

16 Bur yuram tende puayi Jisas nikin
wute te wuye ngamo yumbui pe maghe
mo, 17 bot pe mewo mo di wuye ngamo
yumbui te misiq opu gri Kaperneam tende
mo ningg. Muq bur ir kui pre, di Jisas
ninde nandi segine. 18 Nyumurighi yumbui
nganye naghe, di wuye te quan nganye bir
bir gudi. 19 Ni mo 5 kilomita kin pugri ye pe
tende Jisas wuye wamne ni nde tiq nyinge
nare nandi kin te muqoind, di ni wune
mamb. 20 Pudi Jisas ni simbe nindim nari,
“Wune wamb wayequ, ngene bu gadi.”
21 Muq ni chumbuai ane bot pe mi newo,
di bot opu brequne jiji pe opu ni mo puq
mand kin tende yequ.
22 Yambgriq wute buagi wuye ngamo
yumbui opu gri yeru kin ni nei rimb bot
irene tende yequ di Jisas ane bot pe newo
no segi, pudi nikin wutene bot pe tende
mewo mo. 23 Muq bot ninge Taiberias pu
rindi, Yumbui ni bret 5-pela pu nateri God
chumbuai nindig pre wute neny riq kin
sunyi pe tende tumone yeru. 24 Wute buagi
ruqond Jisas nikin wute ane tende yemu
segi, di ni bot pe riwo ruso di Kaperneam
ruru Jisas meri riting.

Jisas ni bret kin pugri wute maq di mas ye

25 Ni Jisas wuye ngamo yumbui pe ruso
riwo opu gri yenu ruqoind di pengu rindig,
“Tisa, nu pughe puayi ren guadi?”
26 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, te pugri nungoqi
nge yumbo ur gre ye bei gad wuqond kin
te ningg nge meri wutigh segi. Nungoqi
bret waq di omo waq kin tuqui segi ye te
ningg nge meri wutigh. 27 Nungoqi mir
brequne brequ rise kin te ningg yembe
wand wayequ, pudi mir pe ei pas pas te kin
pas ye te ningg ei yembe wand. Mir te wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni
nungoqi neuq ye. Te pugri God nge wuyi ni
ningg chumbuai nand kin te bei nand pre.”
28 Muq ni pengu rind riri, “Beghi pughe
sin pen ei God nari kin yembe te yembe
bad?”

29 Jisas oyi nand nari, “God ningg yembe
taq: wuti God tiqi nundog nandi kin te ei
nei wumbig.”
30 Muq ni Jisas pengu rindig, “Nu yumbo
ur gre kin pughe ye bei guad, di te beghi
buqod di nu nei bubuw? Nu pughe sin ei
kuen? 31 Beghi koku ni mir ire mana puq
munduw kin qi wuye di nyumo segi ye pe
tende riq kin te God ningg wand buk pe rise
kin te ane tuquine, ‘Ni nginy tu pe pu bret
neny riq’.” *[Kis 16:4]*
32 Jisas simbe nindiny nari, “Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, Moses nungoqi
nuqo bret te nginy tu pe pu neny segi. Nge
wuyi nungoqi bret nganye nginy tu pe pu
neuq. 33 Te pugri God ni bret taq wuti nginy
tu pe pu nandi, di ni nde gri wute qi pe kin
ris ye.”
34 Muq ni riri, “Yumbui, muq pu ruso
otiwo beghi bret te yengu.”
35 Muq Jisas nari, “Bret wute maq di mas
mas te kin mas ye te nge. Wute nge nde
rindi kin ni mir kureny segi, di wute nge
nei rimbigh kin ni yawo singar riti tuqui
segi ye. 36 Pudi nge nungoqi simbe guduq
pre kin pugri, nungoqi nge wuqoind pre
pudi nei wumbigh segine. 37 Wute buagi
wuyi nge negh kin te nge nde rindi ye, di
wute nge nde rindi ye nge kring kap ruso
segi. 38 Te pugri nge nginy tu wam pu
gadi kin nge ngening yumbo yembe gidiny
ningg gadi segi, pudi wuti nge tiqi nundogh
gadi kin ni nari kin yembe te yembe gidiny
ningg bu gadi. 39 Di ni nari kin yembe taq
pugri: wute buagi nge negh kin te si kare
segi, pudi ngeri pre kin tende puayi nge
kari di res riwo. 40 Nge wuyi ni nari kin taq
pugri: wute buagi ni kuwonyimi ruqoind
di nei rimbig kin ni ris ris te kin ris, di ngeri
pre kin tende puayi nge kari di mune res
riwo ye.”
41 Jisas ni nari, “Nge ngeningne te bret
nginy tu pe pu wuti wi kin,” pugri bu Juda
ni te kin ningg kin kin ker mawo. 42 Ni
mari, “Wuti nen Jisas ni Josep ningg wo, ni
kiyi di kumo ane beghi nei bibiny. Pughe
gri ate ni muq nari ni nginy tu wam pu
nandi?”
43 Jisas oyi nand nari, “Nungoqi non non
ker wawo wayequ. 44 Wuti iri nikinne nge
nde nandi tuqui segi, pudi wuyi nge tiqi
nundogh gadi kin ni gri nei neng tedi nge
nde nandi tuqui, di ngeri pre kin tende
puayi nge gidingi newo ye. 45 Wand ven te
propet iri ni ur nand pu vise. Wand ven taq
pugri, ‘God ni quan buagine nei neny di ni
nei rimb.’ *[Ais 54:13]*
Wute buagi ni wuyi nde pu wand rutungu
di nei riteri kin ni nge nde rindi ye. 46 Wuti
iri wuyi nuqoind segine, pudi wuti God nde
pu nandi kin ni wuyi nuqoind pre. 47 Nge
nungoqi nganyene simbe guduq, wuti nge
wand gad kin te nutungu nari nganyene
puq nand kin ni nas nas te kin nas ye.
48 Nge ngeningne te bret, wute te riq di ris
ris te kin ris ye. 49 Nungoqi nuqo bret ire
mana puq munduw kin te qi jijine kuse kin
tende riq, pudi ni riti. 50 Pudi bret wen
nginy tu wam pu wundi kin te wute segine
riq di riti segi. 51 Nge ngeningne te bret
wute riq di riti segi ye, nginy tu wam pu
wuti wi kin te. Wuti iri ni bret wen naq,
ni nas nas te kin nas ye. Bret wen te nge
ngening ghimbi, wute buagi qi pe kin keny
ei ni ris.”
52 Muq Juda ni kin kinne oyi oyi quan
nganye ker mawo di mari, “Pughe gri ei
wuti nen nikin ghimbi som te nengu paq?”
53 Jisas simbe nindim nari, “Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, nungoqi wuti God
nde pu nandi wuti nganye nas kin ni ningg
som te waq segi di ni yavi waq segi, tedi
nungoqi was segi. 54 Wute nge som riq di
yavi riq ye ni ris ris te kin ris, di otiwo ngeri
pre kin tende puayi nge gidiri riwo ye. 55 Te
pugri nge som te mir nganye, di nge yavi
te wuye nganye we kin. 56 Wute nge som
riq, di nge yavi riq, nge ni ane irene pas.
57 Wuyi nas nas te kin nas ye ni nge tiqi
nundogh gadi, di ninde gri nge kas, di te kin
pugrine wute nge me kin te nge nde gri ni
mas. 58 Bret taq wen bu nginy tu wam pu
wuti wi ye. Nungoqi nuqo ni mana riq di
riti, pudi wuti bret wen naq ye ni nas nas
te kin nas.” 59 Jisas ren simbe nand kin te
ni Kaperneam God yumbui nyamb mirang
kin baj pe ni wand wute bei neny kin tende
puayi ni simbe nand.

Jisas nikin wute nganye buagi Jisas dob reng

60 Jisas nikin wute nganye buagi Jisas
wand nand kin te rutungu riri, “Wand ven
te quan nganye gre kin. Tughe ei wand ven
rutungu?”
61 Jisas nikin wute ni pugri nei rimb kin
te ni asine nei namb pre, pugri bu ni simbe
nindiny nari, “Nungoqi wand ren ningg
nge dob bri wegh? 62 Nge wuti God nde pu
gadi wuti nganye kas kin nge munene asi
kas kin sunyi pe kewo ko kin te wuqond,
tedi nungoqi pughe sin ei wen! 63 God
ningg Ququ nde gri wute ris, wute mingg
gre pene tuqui segi. Wand nge nungoqi
simbe guduq kin te ningg God ningg Ququ
nungoqi nde nandi di nungoqi was was te
kin was. 64 Pudi nungoqi kin ninge nge
wand gad kin te wutungu wari te nganyene
segi.” Ni puq nand kin puate te pugri wuti
pughe ye Jisas ningg wand te nutungu nari
te nganyene segi, di wuti pughe ye ei Jisas
veri nde si pe ni nondo kin te God ni asine
yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin
tende puayine Jisas nei namb pre. 65 Ni

mune nganye simbe nand nari, “Te kin ningg bu nge nungoqi simbe guduq kari, wuti iri nikinne nge nde nandi kin tuqui segi, pudi wuyine nari tedi tuqui.”
66 Jisas puq nand kin te ningg wute ninge Jisas nde dobu ruru kin ni dob reng di ninde dobu ruru segi. 67 Muq Jisas nikin wute 12-pela pu te pengu nindim nari, “Nungoqi ni ane wo ye bri?”
68 Saimon Pita oyi nand nari, “Yumbui, beghi tughe nde ei po? Nu irine qa pas pas te kin pas ye wand te rise. 69 Beghi nu nei bubuw, di nei bab te pugri nu wuti yuwon nganye God nde pu guadi kin.”
70 Muq Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi 12-pela pu kupuqu wo. Pudi nungoqi kin iri te ququ brequ mingg yumbui ni ningg wo!” 71 Ni puq nand kin te Judas, Saimon Iskariot ningg wo, ni Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri, pudi otiwo ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye, ni ningg bu nari.

7

Jisas ni kiqam Jisas nei mimbig segi

1 Tende dobu Jisas ni tiqe Galili opu yeru kin te nuqond nuqond no. Ni Judia no yambu nari, te pugri Juda mingg wute nyamb kin tende mas kin ni Jisas mi ningg ghimbi pu mas. 2 Juda ni mir bi mawo kin ngeri te ningg ni baj yirbu pu mas di chumbuai mand ye ngeri te tumo rind kin tende puayi 3 Jisas ni kiqam simbe mindig mari, “Nu muqdi tiqe wen si raq di Judia yo, ei te nu non wute nu yumbo ur gre ye bei ghand muqond. 4 Wuti iri ni nyamb yumbui vise ningg nari kin ni suqo grine yumbo yembe nindiny segi. Nu yo yumbo ren puq yen ei wute buagi nu nei rumbuw.” 5 Jisas kiqam ni Jisas nikin ningg wand simbe nand kin te nganyene puq mand segi, pugri bu ni puq mand.
6 Te kin ningg di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge ko kin ngeri te segine. Nungoqi segi puayi wo ye. 7 Wute buagi nungoqi yambu rireuq tuqui segi, pudi nge yambu riregh, te pugri nge ni yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe gad. 8 Nungoqi mir pe tende wo. Nge mir pe tende prine kewo ko segi ye, te pugri nge ko kin ngeri te muq segine.” 9 Ni pugri puq nand di Galili ne nas.
10 Pudi ni kiqam mir pe tende mo pre, muq ni suqo grine naru, ni raqene no segi. 11 Muq mir pe tende Juda mingg wute nyamb kin ni Jisas ningg rar rar mas, di oyi oyi pengu mand, “Wuti te muainde nas?”
12 Wute buagi yeru pe mingi tende wute quan Jisas ningg misag rire. Ninge riri, “Ni wuti oghi ye.”
Ninge oyi rind riri, “Yewo, ni wute wandoqi nindiny ye.”
13 Pudi wute buagi nde rar pene ni Jisas ningg wand rind segi, te pugri ni Juda mingg wute nyamb kin te wune rimbim.

Jisas ni God ningg wand bir nawo

14 Mir yembe mindiny ye te mingi mingi yemu, Jisas ni God ningg baj pe nar no di God ningg wand wute bei neny. 15 Juda mingg wute nyamb kin ni puye mand di pengu mand mari, “Wuti nen pughe gri ate skul nand segi pudi ni yumbo quan nganye nei nimbiny?”
16 Jisas oyi nand nari, “Nge wand simbe gad kin te nge ngening nde nei pe simbe gad segi. Wand ven te wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nde pu vindi. 17 Wuti iri God nari kin pugrine puq nen ningg nari, tedi ni segine nei namb ye tuqui te pugri wand nge simbe gad kin te God nde pu vindi, o nge ngening nde nei pe simbe gad.
18 Wuti ni nikin nde nei pe simbe nand kin ni pugri puq nen ei ni nyamb kin nas ningg nari. Pudi wuti iri wuti ni tiqi nundog nandi kin ni nyamb te ningg yembe nand kin ni wand nganyene kin simbe nand ye. Ni wandoqi nand segi. 19 Moses nungoqi lo neuq, pudi nungoqi lo te gure wawo. Pughe kin ningg nungoqi nge wi ningg?”
20 Wute buagi oyi rind riri, “Ququ brequ nu nde nas. Wute pughe ye nu mi ningg?”
21 Jisas oyi nand nari, “Nge yumbo ur gre ye ire bei guduq di nungoqi puye wand.
22 Pudi Moses nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg nari, pugri bu nungoqi Sabat kin nginy tende wo ghimbi dugu chongo pend wam. (Moses nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg nari, pudi nungoqi nuqo ni te kin puate mi righe.)
23 Muq nungoqi Sabat kin nginy wo ghimbi dugu chongo pend wam, di Moses ningg lo gure waq segi, pudi pughe kin ningg nge wuti Sabat kin nginy te ningg sabi gidig kin te ningg ker wawo? 24 Nungoqi non nde nei pene wute unje map puq wundim wayequ. Nungoqi wute wuqond muqdi tuquine ir wawo.”

Jisas ni Kraist bri?

25 Muq Jerusalem kin wute ninge pengu rind riri, “Wuti mi puq mand kin tene bri nen? 26 Muq ni rar quan mingine yenu wand nand, di wute ni ningg wand ninge simbe mand segi. Beghi ningg wute nyamb kin ni nei mamb wuti nen nganyene Kraist bri? 27 Wuti nen ni tiqe beghi nei bab, pudi otiwo Kraist nganye nandi kin ni tiqe wuti iri nei numbuw ye tuqui segi.”
28 Muq God ningg baj kin imb pe tende Jisas ni wute wand bei neny nenyne di nari, “Te nganye nungoqi nge nei wumbigh, di nge muai pu gadi kin te nei wamb. Pudi nge ngeningne ren gadi segi. Ni nge tiqi nundogh gadi kin te nganyene. Pudi nungoqi

ni nei wumbig segi, 29 nge ngeningne ni nei
gibig, te pugri nge ni nde pu gadi, di ni nge
tiqi nundogh gadi."
30 Jisas ni wand ren simbe nand kin te
ningg Jerusalem kin wute ninge ni mait
nase ningg, pudi wuti iri Jisas nait nase
segi, te pugri Jisas ni mait nase kin ngeri
te segine. 31 Jisas ni yumbo ur gre ye bei
nand kin te ningg wute nganye buagi ni nei
rimbig. Ni riri, "Asi mari Kraist ni nandi di
yumbo ur gre ye nganye ei bei nand puq
mand kin te muq wuti nen ni yumbo ur bei
nand kin te wand te ane tuquine."
32 Parisi ni wute Jisas ningg pugri misag
rire kin te mutungu. Muq prist mingg
yumbui di Parisi ane wute God ningg baj
yeng muaw kin te tiqi mundom mo ei Jisas
mait nase ningg.
33 Jisas nari, "Nge nungoqi ane musoqne
pas, pre di wuti nge tiqi nundogh gadi kin
ni nde mune ko. 34 Nungoqi nge meri
wutigh, pudi nge wuqoind segi, di nge kas
kin pe tende nungoqi waru kin tuqui segi."
35 Juda mingg wute nyamb kin oyi oyi
wand wand mare mari, "Wuti nen ni
muainde bri no ningg bu nari ni no di beghi
buqoid kin tuqui segi? Ni tiqe aye pe beghi
wute tende mas, di wute Grik kin te God
ningg wand bei nem kin pe tende bri no?
36 Puate pughe ningg bu ni nari, 'Nungoqi
nge meri wutigh pudi nge wuqoind tuqui
segi,' di 'Nge kas kin pe te nungoqi waru
tuqui segi'?"
37 Muq mir yembe mindiny ruso ruso mir
te pre kin nginy di nginy te yumbui nganye.
Nginy te ningg Jisas nes newo, di quan
kumone simbe nand nari, "Wuti iri yawo
singar nati tedi nge nde nandi, ei wuye
ne. 38 God ningg wand buk pe vise kin taq
pugri, wute nge nei mimbigh kin ni wuye
wute me di mas kin te ni nde wuye ambri
kin pugri yuroru gud gud kuse." 39 Jisas
puq nand kin te ni Ququ Yuwon Ye wute
ni nei rimbig kin te neny ye te ningg nari.
Pudi Jisas ni nati pre di mune nes newo
nginy tu wam newo no di yumbui ningg
nas segine, pugri bu wute ni nei rimbig kin
te Ququ Yuwon Ye neny segine.
40 Jisas ni wand simbe nand rutungu
kin te ningg wute ninge riri, "Nganyene
nganye, wuti nen ni propet iri beghi ghimbi
buag kin te."
41 Ninge riri, "Ni Kraist." Pudi ninge
pengu rind rindne, "Pughe gri ei Kraist
Galili pu nandi? 42 Wand buk pe vise buqod
kin te pugri, Kraist ni Devit ningg kuqo
nde gri ei nandi ye, di Devit nas kin tiqe
Betlehem pu ei nandi." 43 Jisas ni wand
simbe nand kin te ningg wute bir, ninge
opu ninge opu. 44 Ninge Jisas mait nase
ningg, pudi wuti iri Jisas nait nase segi.

Juda mingg quayi kiyi ni Jisas nei mimbig yambu mari

45 Wute God ningg baj yeng muaw kin
te ni Jisas mait nase ningg mo pre, mune
prist mingg yumbui di Parisi nde mandi.
Muq prist mingg yumbui di Parisi ni pengu
mindim mari, "Pughe ningg nungoqi wuti
te wutanyi segine wandi?"
46 Wute God ningg baj yeng muaw ye ni
mari, "Wuti iri ni wand simbe nand kin
pugri wand nand kin tuqui segi."
47 Muq Parisi ni mari, "Nungoqi anene
wandoqi nunduq bri? 48 Nungoqi beghi
wute nyamb kin di Parisi kin wuti iri Jisas
ningg wand nutungu nari te nganyene puq
nand kin iri nei wumbig? 49 Pudi wute
buagi ren Moses ningg lo nei rumbuw segi
di ninde ruru ye te God di lo ane ni mai
neny ye."
50 Muq Nikodemus, Parisi te asi Jisas nde
no kin te ni nari, 51 "Beghi lo wuri, wuti
unje paip segine ni pughe sin nen kin te
beghi simbe nundug pre muqdi unje paip."
52 Wute te ni oyi mand mari, "Nu anene
Galili kinne bri? Nu wand buk pe rise kin te
qond, di te pugri propet ni Galili pu mandi
segi."

*Nyumbueg ire yumbo ur brequ wund kin te mitaqi Jisas nde mandi**

53 Muq Juda mingg wute nyamb kin te ire
ire nikin baj pe mo.

8

1 Pudi Jisas ni rand Oliv puq mindig kin
tende no. 2 Yambgriq bur ane ni munene
God ningg baj kin imb pe no, tende wute
buagi rindi rikur di ni mingine nas ei God
ningg wand bei neny ningg. 3 Muq wute
ninge Moses ningg lo wute bei meny kin di
Parisi ni wute ngam kin ire quayi aye ane
rise muqond, di nyumbueg te mitaqi Jisas
nde mondo. Ni mari nyumbueg te wute
buagi nde rar pene yequ, 4 di Jisas ningg
mari, "Tisa, nyumbueg wen ngam kin bu
quayi aye iri ane rise buqod. 5 Moses
ningg lo te pugri, wute pugri ye beghi wet
pe ei bab. Muq nu pughe puq guad?" 6 Ni
pugri pengu mand kin te ni puq mand ei
Jisas ni oghine oyi nand segi, tedi ni mo
wute nyamb kin simbe mindim mari Jisas
unje nap.
Pudi Jisas ni yimb naghe di si timi pe qi
pe ur nand. 7 Ni pengu mand mandne, segi
ni nes newo, simbe nindim nari, "Nungoqi
kin iri yumbo ur brequ guad segi ye, ate nu
ye ghawo wute wen wet meraw." 8 Ni pugri

* **7:52:** Wute ninge mari wand puch ren, 7:53 ruso 8:11, te Jon nikinne ur nand segi. Wuti aye iri jiju nand.

simbe nand pre di mune yimb naghe di qi pe ur nand.
9 Wute buagi Jisas puq nand kin te mutungu kin te ningg ire ire bure naghe mo, wute gang gri ye mawo, di wute buagi mo mo omo, Jisas ne nas, di nyumbueg te pugrine teti pu yequ. 10 Jisas nes newo yenu, di nyumbueg te pengu nunduw nari, “Nyumbueg, wute buagi men yemu kin muai bu mo? Wuti iri nu unje naip o segi?”
11 Nyumbueg te wuri, “Yumbui, wuti iri nge unje naip segi.” Muq Jisas simbe nand nari, “Nge mune pugrine nu unje kaip segi ye. Nu yo, pudi nu mune yumbo ur brequ ghand wayequ.”

Parisi mari Jisas wandoqi nand

12 Jisas ni wute mune wand simbe nindiny nari, “Nge wute buagi qi pe kin ni ti. Wute nge nde rindi ye ni wute ris ris chiraq kin ti te ningg ris, di burpoq pe ris segi.”
13 Parisi ni Jisas simbe mindig mari, “Muq nu irine nunon ninggne wand simbe guad, pugri bu beghi nu ningg wand putungu ye tuqui segi.”
14 Jisas oyi nindim nari, “Te piyi nge ngening ningg wand simbe gad, nge simbe gad kin te nganyene. Te pugri nge muai pu gadi di muai nde ko ye te nei gab. Pudi nungoqi nge muai pu gadi di muai nde ko ye sunyi te nungoqi nei wamb segi. 15 Nungoqi wute yumbo ur dabo kin te wuqond wari te brequ, pudi ni nei umbo pe rise kin te nei wamb segi. Nge wuti iri unje nap ye te ningg simbe gidig segi. 16 Pudi te piyi nge wute unje rip kin te ningg simbe gidiny, nge tuquine simbe gidiny ye, te pugri nge irine yengu segi. Wuyi nge tiqi nundogh gadi ye ni nge temu yembu. 17 Nungoqi non ningg lo taq pugri, wute temi gri wand simbe mand kin te nganyene. 18 Nge irine ngening ningg wand simbe gad ye. Pudi nge irine nganye segi, wuyi nge tiqi nundogh gadi kin ni nge wand ghav nindigh ye.”
19 Muq Parisi Jisas pengu mindig mari, “Nu nuyi muai?”
Jisas oyi nand nari, “Nungoqi nge di wuyi temu nei wumbug segi. Nungoqi nge nei wumbigh, tedi nge wuyi anene nei wumbig.” 20 Jisas ni God ningg baj pe God ningg wet bidi ruwo ris kin sunyi pe tumone God ningg wand wute bei neny neny yenu, di ni wand ren simbe nand. Pudi wute ni mait nase segi. Te pugri ni mait nase di mi kin ngeri te muq segine.
21 Jisas ni Juda mingg wute nyamb kin munene simbe nindim nari, “Nge ko, di nungoqi nge meri wutigh, di nungoqi yumbo ur brequ wand ye te ningg wati ye. Nge ko kin pe te nungoqi waru tuqui segi.”
22 Jisas ni puq nand kin te ningg Juda mingg wute nyamb kin oyi oyi pengu mand mari, “Ni nikin ghimbi nambui ningg bri nari, ‘Nge ko kin pe te nungoqi waru kin tuqui segi’?”
23 Pudi Jisas nari, “Nungoqi tingi qi pe kin, nge wam kin. Nungoqi qi wen kin, nge qi wen kin segi. 24 Nge nungoqi simbe guduq pre, nungoqi non yumbo ur brequ wand ye te ningg wati ye. Te pugri nge kari nge taq wuti nge simbe gad ye te di puq gad kin te wari nganyene puq wand segi, tedi nungoqi yumbo ur brequ wand kin te ningg wati.”
25 Muq ni Jisas pengu mindig mari, “Nu tughene?”
Jisas oyi nand nari, “Nge taq, asi nungoqi simbe guduq kin wuti te. 26 Nge nungoqi ir kuaqu kin te ningg simbe gad ye wand te nganye buagi rise. Pudi wuti nge tiqi nundogh gadi ye ni nganyene nas, di nge wand ninde pu kutungu kin te wute buagi simbe gidiny.”
27 Ni Jisas ni kiyi ningg puq nand kin te ni ghabe mand. 28 Pugri bu Jisas nari, “Nungoqi wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te kruse pe qungu wi nati pu yenu kin tende puayi di nge kari nge te wuti nge simbe gad kin te nei wamb. Te pugri nge ngeningne yumbo ninge puq keny segi, pudi nge wand simbe gad kin te wuyi nge simbe nindigh kin pugrine nge simbe gad. 29 Wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nge nde nas, ni nge si neri irine kas segi, te pugri nge yumbo yembe gidiny kin te ningg ni chumbuai nand.” 30 Wute nganye buagi Jisas wand simbe nand ye te rutungu kin te ninggne ni nei rimbig.

Abraham ningg wo

31 Jisas ni wute Juda kin ni nei rimbig ye te simbe nindiny nari, “Nungoqi nge wand simbe gad kin te wat vise, tedi nungoqi nganyene nge ningg wute. 32 Tedi nungoqi God ni nganyene pughe gri nas kin te nei wamb, di te ningg nungoqi taq pu yequ segi, ir pu was.”
33 Muq ni Jisas oyi rindig riri, “Beghi Abraham ningg kuqo, di beghi wute aye nde taq pu yembu yembe bad segi. Pughe gri ate nu kuari God beghi ghav nundug di taq pu yembu segi, ir pu pas?”
34 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute pripri yumbo ur brequ rind kin ni yumbo ur brequ nde taq pu yeru yembe rind ye. 35 Wute taq pu yeru yembe rind kin ni ris nganye tuqui segi. Wo ni kiyi temi mas mas te kin mas ye. 36 Pugri bu baj kiyi ni wo nungoqi nitaqu wowi, tedi nungoqi ir pu was. 37 Nge nei gab nungoqi Abraham ningg kuqo. Pudi nungoqi nge wi ningg, te pugri nge wand

gad kin te nungoqi wutungu yambu wari.
38 Nge yumbo wuyi nde rar pe rise guqod
kin te nungoqi simbe guduq, di nungoqi oyi
nuyi simbe nunduq kin pugri puq wen."
39 Muq ni mari, "Abraham te beghi wuyi."
Di Jisas oyi nand nari, "Nungoqi
nganyene Abraham ningg kuqo, tedi
Abraham ningg yumbo ur ei nungoqi mune
puq wen. 40 Nge yembe te wand nganyene
kin God nde pu kutungu kin te nungoqi
simbe guduq, pudi nungoqi nge wi ningg.
Abraham ni yumbo ren kin puq nen segi.
41 Nungoqi yumbo nungoqi non nuyi puq
nen kin pugrine puq wen."
Ni oyi mand mari, "God irine beghi wuyi
di beghi nikin wo nganye."
42 Jisas simbe nindim nari, "God
nganyene nungoqi nuyi, tedi nungoqi nge
yawo wuragh righe, te pugri nge God nde
pu gadi, di muq ven yengu. Nge ngening
nde gre pene gadi segi, pudi ni nge tiqi
nundogh gadi. 43 Pughe ningg nungoqi nge
wand gad kin te nei wamb segi? Te pugri
nungoqi nge wand gad kin te wutungu
tuqui segi. 44 Nungoqi te nungoqi non
nuyi Satan ningg wand wutungu di ni nari
kin pugrine puq wen ye. Ni asine wute
ni mati, yumbo ur yuwon ye di nganyene
kin ningg veri, te pugri wand nganyene
kin ninde vise segi. Ni wandoqi nand kin
tende puayi ni umbo pe ane wand nand, te
pugri ni wandoqi nand ye, di ni nari wute
wandoqi mand. 45 Pudi nge nungoqi wand
nganyene kin simbe guduq ye te ningg wari
te nganyene puq wand segi! 46 Nungoqi kin
iri nge yumbo ur brequ gad kin te simbe
guad kin tuqui bri? Nge wand nganyene
kin simbe gad di pughe kin ningg nge wand
simbe gad kin te nganyene puq wand segi?
47 God ningg wo ni God simbe nand kin te
rutungu. Nungoqi nge wand simbe gad kin
te wutungu segi ye puate te pugri nungoqi
God ningg wo segi."

Jisas nari ququ brequ ni nde mas segi

48 Muq wute Juda kin ni Jisas simbe
mindig mari, "Beghi pari nu Samaria kin
di ququ brequ nu nde nas puq bad kin te
nganyene."
49 Jisas oyi nand nari, "Ququ brequ nge
nde nas segi, pudi nge wuyi nyamb gidivi
viyo, di nungoqi oyi nge nyamb wi vighe
viso. 50 Nungoqi nge nyamb wundivi viyo
kin te ningg kari segi, pudi wuti iri bu nun-
goqi nge nyamb wundivi viyo ningg nari,
di nikinne otiwo wute ir nawo ye. 51 Nge
nungoqi nganyene simbe guduq wuti iri
nge simbe gad kin pugrine puq nen, tedi ni
nati segi ye."
52 Jisas ni pugri puq nand kin te ningg
Juda mingg wute nyamb kin ni mari, "Muq
beghi nei bab ququ brequ nu nde nas!
Abraham ni nati pre, di propet buagi ni
mati, pudi nu kuari wute nu simbe guad
kin pugrine puq ren ye ni riti segi ye. 53 Nu
kuari nu mune nganye yumbui, beghi koku
Abraham kin pugri segi bri? Nu kuari nu
tughene bri? Abraham nati, di propet ni
anene mati."
54 Jisas oyi nand nari, "Nge ngening
nyamb gidivi viyo, tedi nge nyamb yumbui
vise segi. Nge wuyi nungoqi wari nungoqi
God puq wundig kin ni bu nge nyamb
nindivi viyo. 55 Nungoqi ni nei wumbig
segi, pudi nge nei gibig. Nge ni nei gibig
segi puq gad, tedi nge nungoqi kin pugri
wandoqi gad ye. Pudi nge ni nei gibig, di
ni ningg wand kat rise gre. 56 Nungoqi
nuqo Abraham ni nge gadi ye ngeri nei
nimbiny ye te ninggne chumbuai nand. Ni
te nuqond pre di quan nganye chumbuai
nand."
57 Juda mingg wute nyamb kin ni Jisas
ningg mari, "Nu kuas kin ber 50-pela
kuawo segine bu nu kuari nu Abraham
guqoid pre!"
58 Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, Abraham ni nas
segine kin tende puayi nge kas!"
59 Jisas ni pugri puq nand kin te ningg di
ni wet materi ei Jisas mi ningg, pudi Jisas
God ningg baj te si niraq di aye pe suqo no.

9

Jisas ni wuti iri rar nat segi kin sabi nindig oghi

1 Jisas nyinge nare no no, wuti iri ni asine
kumo wuri wundi kin tende puayine ni rar
nat kin tuqui segi ye te nas nuqoind. 2 Jisas
nikin wute ni ningg mari, "Tisa, tughene
mai yembe runduw kin te ningg bu wuti
nen rar nat kin tuqui segi, wuti nen o nikin
kiyi kumo?"
3 Muq Jisas nari, "Wuti nen o nikin kiyi
kumo ningg mai segi. Pudi ni pugri puq
reng ei te wute buagi ruqond di nei rimb te
pugri God irine ni yumbo ren kin puq nen
ye tuqui. 4 Muq nginy nasene beghi yembe
yuwon nganye wuti nge tiqi nundogh gadi
kin ni ningg yembe te ei yembe bidiny.
Muq burpoq rip ningg tumo di wuti iri
yembe nand kin tuqui segi. 5 Nge qi pe
ven nde kasne kin ven nde puayi nge wute
buagi mingg ti kin pugri."
6 Jisas puq nand pre qi pe som nap, di
sombaqe pe irinyi yembe nunduw, di wuti
te rar pe nyang nimbig. 7 Muq Jisas wuti
te simbe nindig nari, "Nu yo wuye ngamo
ire Siloam puq munduw kin tende wuye
yaghe." Pugri bu wuti te no wuye ngamo
tende wuye naghe, di opu rar nat yumbo
nuqond di mune baj pe no. (Wand puch

Siloam ni puate te “wute tiqi bidom mo” kin pugri.)

8 Wuti te ni kimand di wute ninge ni asi pripri wute yumbo sang nipim muqoind kin ni pengu mand, “Wuti nen ni asi nas di yumbo sang nap kin tene bri?” 9 Ninge mari, “Nikinne qa.” Ninge mari, “Yewo, wuti nen ni temi gib irene mamb.” Pudi ni nikinne nari, “Nge wuti nungoqi wari kin tene qa.”

10 Muq ni mari, “Pughe gri ate nu munene rar kuat?”

11 Wuti te oyi nand nari, “Wuti iri Jisas puq mindig kin ni sombaqe pe irinyi yembe nunduw, di nge nde rar pe nyang nimbiq, pre wuye ngamo ire Siloam puq buduw kin te ningg tiqi nundogh ko wuye kaghe, di opu rar kat.”

12 Muq wuti te pengu mindig mari, “Wuti te muai?”

Ni nari, “Nge nei gab segi.”

Ni Jisas wuti rar sabi nindig ye te ningg pengu mand

13 Muq ni wuti asi rar nat segi ye te mitanyi Parisi nde mo. 14 Jisas ni ngeri ire Sabat puq munduw kin tende puayi wuti te irinyi rar pe nyang nimbig di rar nat. 15 Pugri bu Parisi ni wuti te pughe gri ni munene rar nat kin te ningg pengu mindig. Di wuti te oyi nand nari, “Ni nge irinyi rar pe nyang nimbigh, di nge wuye kaghe, di muq nge rar kat.”

16 Wute Parisi kin ninge mari, “Wuti nen God nde pu nandi segi, te pugri ni Sabat lo ire gure nuaq.” Pudi ninge pengu mand mari, “Pughe gri ei wuti yumbo ur brequ nand kin ni wuti nen sabi nindig, di yumbo ur gre ye ninge asi bei nand kin te puq nen?” Pugri bu ni nei irene vise segi.

17 Muq ni wuti asi rar nat segi kin te pengu mindig mari, “Wuti nen nu rar sabi nunduw kin nen ningg nu pughe puq ei guad?” Wuti te oyi nand nari, “Ni propet iri.”

18 Juda mingg wute nyamb kin ni wuti nen ni asi rar nat tuqui segi di muq ni rar nat ye wand te ni mari te nganyene puq mand segine. Ni kiyi kumo ningg mari rundo pre, muq ni mari te nganyene. 19 Ni pengu mindiny mari, “Wuti nen nungoqi wo bri? Wuti nen bu nungoqi wari ni asine kumo wuri wundi kin tende puayine rar nat segi ye? Pughe gri ate ni mune rar nat?”

20 Ni kiyi kumo oyi rind riri, “Wuti nen beghi wo di ni asi nas kin tende puayine rar nat segi ye. 21 Pudi pughe gri ni munene rar nat o wuti tughe sabi nindig di munene rar nat kin te beghi nei bab segi. Ni nikinne pengu wundig. Ni quayi kin di nikinne simbe nand ye tuqui.” 22 Ni kiyi kumo ni Juda mingg wute nyamb kin te wune rimbim, te pugri ni asine mari wuti iri Jisas ningg Kraist puq nand, tedi ni God yumbui nyamb rirang kin baj pe tende ane ris segi. 23 Pugri bu kiyi kumo ni riri, “Ni quayi kin. Nikinne pengu wundig.”

24 Muq mune nganye wuti Jisas sabi nindig di mune rar nat kin te ningg mari nandi, simbe mindig mari, “God nde nyamb pe nu beghi nganyene simbe ndug, te pugri beghi nei bab wuti nen yumbo ur brequ nand ye.”

25 Wuti te oyi nari, “Nge nei gab segi, wuti te yumbo ur brequ nand ye o segi. Pudi yumbo ire nge nei gab te pugri nge asi rar kat kin tuqui segi, muq nge rar kat!”

26 Muq ni pengu mindig mari, “Ni nu pughe sim new? Ni nu pughe gri sabi nunduw bu muq nu rar kuat?”

27 Wuti te oyi nand nari, “Nge nungoqi simbe guduq pre, di nungoqi wutungu segi. Pughe ningg nungoqi munene wutungu ningg wari? Nungoqi ni ningg wute ningg was ningg bri?”

28 Muq ni umbo sange wand mand di mari, “Nu wuti te ningg wand kutungu ye! Beghi Moses ningg wand putungu ye! 29 Beghi nei bab te pugri Moses ni God temi wand, pudi wuti te ni nandi kin sunyi te beghi nei bab segi.”

30 Wuti te oyi nand nari, “Te pughe gri nganye ate! Ni nandi kin sunyi te nei wamb segi, pudi ni nge sabi nindigh di muq nge rar kat. 31 Beghi nei bab, God ni wute yumbo ur brequ mand ye ni mingg wand nutungu kin tuqui segi. Ni wute God yumbui nyamb mirang kin di ni nari kin pugrine puq men kin ni mingg wandne nutungu ye. 32 Beghi wuti iri ni asine kumo wuri wundi kin tende puayine rar nat kin tuqui segi ye te mune rar nat kin te putungu segine. 33 Wuti nen God nde pu nandi segi, tedi ni yumbo ren kin puq nen kin tuqui segi.”

34 Wuti te puq nand kin te ningg Parisi ni oyi mand mari, “Nu numo wuri wundi kin tende puayine nu yumbo ur brequ guad guad rindi muq. Pughe gri ate nu oyi beghi ren kin ningg simbe gudug!” Di wuti te wute pripri rikur God yumbui nyamb rirang kin pe tende ni ane nandi segi puq mindig.

Wute rar mat ye ni rar mat tuqui segi

35 Jisas ni wuti te wute rindi rikur God yumbui nyamb rirang kin tende ni ane nandi kin te ningg segi puq mindig kin wand te nutungu, di ni wuti te mune nuqoind kin tende puayi ni simbe nindig nari, “Nu wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te nei gubig?”

36 Wuti te pengu nand nari, “Yumbui,
wuti te tughene? Nge simbe ndigh ei te nge
ni nei gibig.”
37 Jisas nari, “Nu ni guqoid pre. Ni
nikinne qa nu tequ wand wand.”
38 Muq wuti te nari, “Yumbui, muq nge
nu nei gubuw.” Di ni Jisas yumbui nyamb
nirang.
39 Muq Jisas nari, “Nge wute ir kawo
ningg bu qi pe gadi, ei te wute rar mat segi
kin ni mune rar mat, di wute rar mat ye ni
oyi rar mat ye tuqui segi.”
40 Muq Parisi ninge ni ane yemu kin ni
Jisas puq nand kin te mutungu di pengu
mand, “Pughene? Beghi anene rar pat kin
tuqui segi bri?”
41 Jisas nari, “Nungoqi rar wat tuqui segi,
tedi nungoqi yumbo ur brequ wand kin te
ningg mai ware segi. Pudi muq te pugri
nungoqi wari nungoqi wuqond tuqui, pu-
gri bu nungoqi mai te rise ye.”

10

Wuti sipsip bag namb kin wand

1 Muq Jisas ni Parisi simbe nindim nari,
“Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti
iri ni sipsip yeru kin imb ngimrawu pe gri
nar no segi, pudi aye pe gri newo naghe
ye ni wuti nyungu kin. 2 Wuti ngimrawu
pe gri nar no ye ni sipsip bag namb ye.
3 Wuti sipsip yeru kin imb te yeng nuaw ye
ni ngim bi nuang nar no, nikin te sipsip ire
ire nyamb nirany, nitari neyi ni, te pugri
sipsip ni ningg gibe ko te rutungu. 4 Ni
nikin te sipsip te nitari neyi ni, pre ni ye
nawo, di sipsip dobu ruru, te pugri sipsip
ni gibe ko te nei rimbig. 5 Pudi ni wuti
aye ni nei rimbig segi kin nde dobu ruru
ye tuqui segi. Wute aye mondo di ni wu
rise ruso, te pugri ni wute aye ningg gibe ko
nei rimb segi.” 6 Jisas ni kopuqu wand ven
simbe nand, pudi Juda mingg wute nyamb
kin wand puate ni nei mamb segi.
7 Pugri bu Jisas munene nari, “Nge nun-
goqi nganyene simbe guduq, nge te sipsip
yeru kin imb ngimrawu kin pugri. 8 Wute
asine mandi pre nge gadi kin ni nyungu
mbuaq di wute mambui yumbo mitanyri
ye, pudi sipsip ni ningg wand rutungu segi.
9 Nge sipsip yeru kin imb ngimrawu kin pu-
gri. Wute nge nde gri rir ruso ye ni yuwon
pu ris ye. Ni rir ruso di riyi ri di qi puch
nyungo ris kin te ruqond. 10 Wute nyungu
ye ni nyungu mand ninggne mandi, di wute
mamb riti di yumbo unje mipiny. Nge gadi
kin te gadi ei te wute ris, di yuwon pu ris.
11 “Nge sipsip bag gab kin wuti yuwon
nganye. Wuti sipsip bag namb yuwon
nganye ye ni sipsip ningg nati, ei te ni sipsip
yuwon pu ris. 12 Wuti aye wong maind di
nandi sipsip bag namb kin ni sipsip kiyi kin
pugri bag namb segi. Pugri bu nyombui
dabo kin nandi nuqoind kin tende puayi
ni sipsip si nare yeru wu nase no. Muq
nyombui dabo kin te nandi sipsip te nat di
bure ire ire ruso. 13 Wuti te wu nase no, te
pugri sipsip te ni te segi wuti aye te, pugri
bu ni sipsip te oghine nei nimbiny segi.
14-15 “Nge sipsip bag gab kin wuti yuwon
ye. Nge wuyi nge nei nimbigh di nge ni
nei gibig kin pugrine nge ning sipsip ni nge
nei rimbigh, di nge ni nei gibiny, di nge ni
ningg kati ye. 16 Nge sipsip aye yeru, pudi
ni imb wen kin segi. Nge ni anene kitari
ne gadi ye. Ni anene nge wand gad kin te
rutungu ye, di sipsip tit irene yequ di wuti
irine bag namb. 17 Wuyi nge quan nganye
yawo niragh righe ye puate taq pugri, nge
kati di munene kes kewo ye. 18 Wuti iri
nge ni kati segi, pudi nge ngening nde nei
pene kati. Nge kati kin gre rise, di mune kes
kewo kin gre rise. Nge wuyi ni nge pugri
simbe nindigh.”
19 Jisas ni puq nand kin te ningg Juda ni
munene bir mawo opu opu yemu. 20 Wute
quan mari, “Ququ brequ ninde nas, di ni
jebo nand. Pughe ningg ni ningg wand
putungu?”
21 Pudi ninge mari, “Wuti ququ brequ
ninde nas kin ni pugri wand nand kin tuqui
segi. Ququ brequ ni wuti rar nat tuqui segi
kin sabi nindig munene rar nat ye tuqui
segi.”

Quayi kiyi ni Jisas ningg wand mutungu yambu mari

22 Muq Jerusalem tende God ningg baj
asi sabi munduw kin te ningg mir yembe
mindiny. Tende puayi te uyi kin ngeri pe,
23 di Jisas ni God ningg baj pe tende wase
ede iri Solomon te wase ede puq mindig
kin tende tiq nyinge nare no. 24 Wute buagi
rindi Jisas nde yeru yeru rundo rindi di riri,
“Beghi wand nganyene kin ghimbi puany
pu pas nganye ye bri? Nu Kraist ate nu
beghi oghi pune simbe ndug.”
25 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi
simbe guduq pre, pudi nungoqi wari te
nganyene segi. Nge simbe gad kin sambu
taq te wuyi nde nyamb pe nungoqi yumbo
ur gre ye bei guduq, 26 pudi nungoqi wari
te nganyene segi. Te pugri nungoqi nge te
sipsip segi. 27 Nge te sipsip ni nge wand
gad kin te rutungu. Nge ni nei gibiny, di
ni nge nde dobu ruwi. 28 Nge kari ni ris
ris te kin ris di riti segi, di wuti iri nge
nde si pe pu nateri ye tuqui segi. 29 Nge
wuyi ni nge sipsip ren negh kin ni quan
nganye yumbui, wuti iri sipsip nge wuyi
nde si nambu yeru kin nateri ye tuqui segi.
30 Nge di nge wuyi temu beghi irene.”
31 Muq wute Juda kin ni munene wet
materi ei Jisas wet pe mi ningg, 32 pudi Jisas

simbe nindim nari, “Nge yumbo ur gre ye wuyi nde pu rindi kin te nganye buagi bei guduq pre. Muq yumbo ur pughe ye puq ken kin te ningg bu nungoqi nge wet pe wi ningg?”
33 Ni oyi mand mari, “Beghi nu yumbo ur gre ye bei guad kin te ningg nu wet pe pi segi. Pudi nu God wand brequ gudig, te pugri nu beghi kin pugrine, muq nu kuari nu God tequ irene puq guad kin te ningg bu nu wet pe pi ningg.”
34 Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi nde lo buk pe God ni puq nand nari, ‘Nge kari nungoqi god ningg was.’ *[Sng 82:6]*
35 Beghi nei bab God ningg wand buk pe vise kin ir vighe segi ye. God ni wute yabene ni ningg lo materi kin te god puq nindim, 36 pugri bu nge wuti God naip ko di tiqi nundogh gadi ye nge kari nge God ningg wo puq gad kin te ningg nungoqi wari nge God wand brequ gidig puq wand kin tuqui segi. 37 Nge wuyi ni puq nen kin te puq ken segi, tedi piyi nge nei wumbigh wayequ. 38 Pudi nge wuyi yumbo puq nen kin te puq ken di nge wand gad kin te nganyene puq wand segi, tedi piyi nungoqi nge yumbo ur gre ye bei gad kin te oyi nganyene puq wand, te ei nungoqi nei wamb wuyi nge nde nas di nge ninde kas.”
39 Muq munene Jisas mait nase ningg, pudi ni wu nase no.
40 Muq Jisas ni wuye Jordan nisiny opu gri Jon ni asi wute wuye nap kin tende no. Ni tende nas, 41 di wute nganye buagi ninde rundo. Ni riri, “Jon ni yumbo ur gre ye bei nand segi, pudi ni wuti nen ningg simbe nand kin wand buagi te nganyene.” 42 Di wute nganye buagi tende ris kin ni Jisas nei rimbig.

11

Lasarus nati

1 Muq wuti iri Lasarus puq mindig kin ni num gureg pu nase. Lasarus ni Maria di ni kunyumbu Marta ane tiqe irene. Ni tiqe nyamb te Betani. 2 Maria wen te Lasarus muq num gureg pu nase kin ni kunyumbu, di wute wen ne otiwo wel Yumbui nde nyinge pe nyang wumbig, di yu pe ku wumbig ye. 3 Muq Marta Maria teri Jisas nde wand ri viso di riri, “Yumbui, nu nimand yawo gurag righe kin Lasarus num gureg.”
4 Jisas ni te nutungu nari, “Num kuen ningg ni nati segi ye. God ni gre te bei nand ningg bu ni pugri puq reng, ei te wute buagi te ruqond di ni te kin ningg God ningg wo nyamb rindivi viyo.” 5 Jisas ni Maria, Marta di Lasarus ane quan nganye yawo nirany righe. 6 Pudi ni Lasarus num gureg kin wand te nutungu kin tende puayi ni no nuqoind segi, ni pugrine nas nginy aye temi nawo.
7 Muq Jisas ni nikin wute te simbe nindim nari, “Wandi munene Judia po.”
8 Pudi ni oyi mari, “Tisa, kambe tene pugri Juda te kin ni nu wet pe mi ningg, di muq munene tende kuo ningg kuari?”
9 Jisas oyi nand nari, “Nginy irine ni aua 12-pela pu. Pugri bu wuti bogisumb nyinge nare ye ni oghine nyinge nare di nyinge nap yeru segi, te pugri ni qi wen kin ti nuqond, di ti te ningg ni nyinge nare. 10 Ni burpoq pu nyinge nare kin tende puayi bu ni oghine nyinge nare segi di nyinge nap yeru, te pugri ni ti nase nuqond segi.”
11 Jisas ni ren kin simbe nand pre ni nari, “Beghi mand Lasarus ni ruqo nase, pugri bu nge tende ko ei buraq gidig mune nes newo ye.”
12 Jisas nikin wute te oyi mari, “Yumbui, ni ruqo nase, tedi mune oghi ye.” 13 Jisas ni Lasarus nati kin te ningg bu nari ruqo nase, pudi nikin wute mari muq ni nganyene bu ruqo nase puq mand.
14 Pugri bu ni oghine simbe nindim nari, “Lasarus ni nati, 15 di nge ko ni guqoid segi ye te ningg nge chumbuai gad, te pugri nge ko segi ei nungoqi te wuqond di God nei wumbig. Pudi muq wandi ni nde po.”
16 Muq Tomas ni Jisas ningg wute aye te simbe nindim nari, “Beghi anene po ei ni ane pati.” (Tomas ni nyamb aye taq Didimus.)

Jisas ni wute mati kin nindimi mewo di mas ye

17 Jisas no Betani nitari righe kin tende puayi wute ninge ni simbe mindig mari ni Lasarus mowi yenu ye nginy 4-pela pu mo pre. 18 Jerusalem pu Betani te 3 kilomita kin pugri, 19 di Juda kin wute nganye buagi rindi Maria di Marta ane ris, ni teri umbo reny kughe ei ni teri kinyimi nati ye te ningg quan nganye yivany rire segi. 20 Marta wutungu Jisas ninde baj pe tumo nondo di baj si wure wuyi wi ei Jisas wuqoind ningg, pudi Maria ni baj pene wur wus.
21 Muq Marta Jisas ningg wuri, “Yumbui, nu keine ven ghandi, tedi Lasarus nati segi. 22 Pudi nge nei gab te pugri muqne nu yumbo ninge ningg God pengu ndig di ni new ye.”
23 Jisas Marta simbe nunduw nari, “Nu nyimi mune nes newo ye.”
24 Marta oyi wund wuri, “Nge nei gab otiwo qi wen prene kin tende puayi wute mati ye mune mes mewo di ni ane nes newo ye.”
25 Jisas simbe nunduw nari, “Nge wute mati kin gidimi mewo di nge kari ni mas ye. Wute nge nei rimbigh ye ni piyi riti, pudi

ris ye. 26 Di wute risne di nge nei rimbigh
kin te ni riti segi ye. Nge puq gad kin te nu
kuari nganye bri?"
27 Marta Jisas simbe wundig wuri, "Yum-
bui, nge kari te nganyene, te pugri nu
Kraist, God ningg wo, di wuti qi pe nandi
ye puq mand kin wuti te."
28 Di Marta ni pugri puq wund pre ni
munene baj pe wuso di Maria waghi grine
simbe wunduw wuri, "Tisa nandi pre, di ni
nu ningg pengu nand." 29 Maria ni wand
te kin wutungu ni brequne wes wiyo Jisas
nde wuso. 30 Jisas ni tiqe te ningg nar
no segine, pudi ni asi yenu Marta wundo
wuqoind teri wand kin sunyi pe tendene
yenu. 31 Wute Juda kin ninge Maria umbo
rew kughe ningg ruso pu ni ane baj pe ris
kin ni Maria brequne wes wiyo di dabo
wuyi wi kin te rundoq, di ni nei rimb kin
ni Lasarus nde ngamo pe wuso ei quanji
wund ningg bu wuso, di ni res riwo dobu
ruru.
32 Maria wuso Jisas nde wutari righe di
wuqoind kin tende puayi ni Jisas nyinge
tingine pombri wuso wuse di wuri, "Yum-
bui, nu keine ghandi tedi Lasarus nati segi."
33 Jisas ni Maria quanji wund di wute
Juda kin ninge Maria ane rundo kin te
anene quanji rind nuqond kin tende puayi
ni umbo pe quan nganye yivany nare.
34 Muq ni pengu nand nari, "Nungoqi
Lasarus muainde pe bu wowi yenu?" Ni oyi
rind riri, "Yumbui, nu ghandi di qond."
35 Jisas quanji nand. 36 Muq wute Juda
kin ni riri, "Te wuqond, ni Lasarus quan
nganye yawo nirang righe, pugri bu ni
quanji nand."
37 Pudi ninge riri, "Nikinne qa wuti rar
nat segi kin te sabi nindig mune rar nat ye.
Ni asine nandi tedi Lasarus sabi nindig kin
tuqui."

Jisas Lasarus mune nindingi newo

38 Jisas ni mune nganye umbo pe yivany
nare, di Lasarus mowi yenu kin sunyi
pe tende no. Lasarus mowi yenu kin te
rand sange pe qi bir muaq mar mo pre,
wuti minar no pu nase, di wet yumbui ire
mitaqwi gawo te chupoq mindiq. 39 Jisas
nari, "Wet nyaw te kring wupiq wuso."
Pudi Lasarus ni kunyumbu Marta ni wuri,
"Yumbui, muqdi brequ tuqo neri ye, te
pugri ni powi yenu kin nginy 4-pela pu mo
pre."
40 Muq Jisas nari, "Nge kari nu God nei
mbig, tedi nu God ningg gre pe di ni yuwon
pughe gri nas kin te qond, te nu simbe
guduw segine bri?"
41 Pugri bu ni wet kring mipiq wuso. Jisas
wam rar new wiyo di nari, "Wuyi, nge nu
chumbuai guduw, te pugri nu nge kari kin
te kutungu pre. 42 Nge nei gab, nu priprine
nge kari kin te kutungu ye, pudi nge muq
puq gad ei wute ren yeru kin rutungu ei
riri nu nge tiqi gudogh gadi kin te nganyene
puq rind."
43 Jisas ni pugri puq nand pre quan ku-
mone nari, "Lasarus, gheyi yi!" 44 Muq wuti
nati kin te nyinge nare neyi ni, ni si di
muange ane chongo bidi pe wureq rimbig,
di chongo aye quenge pe wureq rimbig.
Muq Jisas nari, "Ni chongo te bure wundig,
di si weri no."

Jisas mi ningg wand wand mare
Matyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

45 Pugri bu Juda kin wute buagi Maria
rundoq ningg rindi kin ni Jisas Lasarus
mune nindingi newo kin te ruqond, di te
ningg ninge ni nei rimbig. 46 Pudi ninge
Jisas ni yumbo ur puq nen kin te ningg ruso
Parisi simbe rindim. 47 Muq prist mingg
yumbui ninge di Parisi ane mo Juda mingg
kaunsil mari mandi ni ane wand mand.
Muq ni mari, "Beghi pughe kin ningg ni
rar buqoid? Wuti nen yumbo ur gre ye
nganye buagi nganye bei nand. 48 Beghi ni
rar buqoid puq nen, tedi wute buagi ni nei
rimbig, di Rom ni mandi beghi tiqe di qi
ane mitanguri."
49 Muq ni wuti iri ni nyamb Kaiapas,
ber te ningg ni prist mingg yumbui mingg
yumbui, ni nari, "Nungoqi nei wamb segi.
50 Wuti irine nungoqi buagi ane ningg nati
ye, di wute buagi oyi mati segi te yuwon.
Nungoqi te kin nei wumbiny segi." 51 Ni
puq nand kin te nikin nei pene puq nand
segi, pudi ber te ningg ni prist mingg
yumbui mingg yumbui, pugri bu ni propet
kin pugri yumbo otiwo kin te ningg simbe
nand, te pugri otiwo Jisas ni Juda mingg
nati ye. 52 Di Juda minggne ni nati segi, pudi
God ningg wo buagi qi pe ris kin te anene
ningg nati, ei te ni kring nap rindi di ni ane
irene ris. 53 Muq tende puayine ni Jisas mi
nati ningg wand taq mamb.
54 Pugri bu Jisas ni mas pe raqene nyinge
nare segi. Pudi ni qi puch ire wuye di
nyumo segi ye pe tumo yequ kin tende opu
no, di ni nikin wute ane tiqe ire Epraim puq
munduw kin tende mas.
55 God asi Israel mingg wo rar nuqond
mas kin ngeri te nei mimbiny ye te tumo
rind kin tende puayi wute wonji mas kin
quan buagine Jerusalem mo, ei ni mai rise
kin te puaq mand, di God nde rar pe ni
yuwon pu mas pre, ei ni God asi Israel
mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei
mimbiny. 56 Ni God ningg baj pe mar yemu
di Jisas rar miting mitingne yemu, di oyi oyi
pengu mand mari, "Nungoqi nei wamb kin
pughe gri, ni mir pe nandi o segi?"
57 Pudi prist mingg yumbui di Parisi
ni pugri simbe mand mari, wuti iri Jisas

nuqoind tedi ni simbe nand ei te ni mait nase.

12

Maria wel tuqo yuwon ye Jisas nde nyinge pe groq wuind
Matyu 26:6-13; Mak 14:3-9

1 God asi Israel mingg wo rar nuqond mas ye te muq nginy aye 6-pela pre di ngeri te nei mimbiny. Tende puayi Jisas ni tiqe ire Betani, Lasarus nas kin pe tende no nitari righe. Lasarus taq teneqa nati di Jisas mune nindingi newo. 2 Muq tende ni Jisas nde nyamb pe mir wase ruwo ei ane mir rind ningg. Marta ni wute mir wem di Lasarus ni Jisas di wute aye ninge ane tebol pe mas. 3 Muq Maria ni wel yuwon nganye iri nyumo nad puq mindig kin pe yembe mindig di wet bidi yumbui pe wong wuind kin te wuti nowi, di quanene Jisas nde nyinge pe groq wundig. Pre, ni nikin yu pe nyinge ku wumbig. Di ni ris kin baj pe te wel tuqo paqe muet rimb.

4 Pudi Jisas nikin wutine iri ni otiwo Jisas veri nde si pe ni nondo ye, ni nyamb Judas Iskariot, ni nari, 5 “Pughe kin ningg nungoqi wel wute aye wem wong maind di wet bidi te wateri wute yumbo segi kin te weny segi? Wel nen ni wet bidi te wuti iri yembe nand ruso ber ire pre ni wet bidi nateri kin ane tuquine.” 6 Ni puq nand kin te ni wute yumbo segi kin te nei nimbiny muq puq nand segi, pudi ni nyungu nand ye. Te pugri asi ni wet bidi bek nitiq wuse ye, di tende puayi wute wet bidi ruwo righe kin te ni ninge nateri ye.

7 Muq Jisas oyi nari, “Rar wundoq, ni wel te otiwo nge kati di mowi yengu ei nyang wumbigh ningg bu nase. 8 Wute yumbo segi kin nungoqi ane was ye, pudi nge nungoqi ane pas nganye segi ye.”

9 Muq Juda kin wute nganye buagi ni rutungu Jisas tende nas di ni tende rundo. Ni Jisas ninggne tende rundo segi, pudi Lasarus nati pre di Jisas mune nindingi newo kin te ruqoind ningg ane bu rundo. 10 Pugri bu prist mingg yumbui ni wand wand mare, ei Lasarus anene mi nati ningg, 11 te pugri Jisas ni nindingi newo kin te ningg bu Juda kin wute nganye buagi Jisas nde ruso di Jisas nei rimbig.

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

12 Yambgriq wute buagi mir pe tende rindi kin ni rutungu Jisas ni Jerusalem nandi. 13 Ni chubair raqe riteri, rire ninde rundo di riri,

“Hosana! God nu wuti Yumbui nde nyamb
pe nandi kin nen yuwon wang!
God nu Israel mingg king nen yuwon
wang!”* *[Sng 118:25,26]*

14-15 Jisas ni donki ghair iri nuqoind di donki pe no.

“Wute Jerusalem kin nungoqi wune wamb
wayequ, nungoqi king ni donki ghair
pe newo pu nas di nandi ye.” *[Sek 9:9]*

Yumbo ren kin te God ningg wand buk pe rise kin pugrine Jisas mune puq nen.

16 Tende puayine Jisas nikin wute ni ren nei mimbiny segi, pudi Jisas ni nati pre mune nes newo kin tende dobu muq ni nei mamb te pugri wand buk pe vise kin di yumbo ren puq ren kin te ni ningg puq wund.

17 Muq wute buagi Jisas ane yeru kin ni Jisas Lasarus ngamo pe pu ngam nirang di mune nindingi newo kin wand te wute aye mune simbe rindiny rindinyne. 18 Wute nganye buagi ni Jisas yumbo ur gre ye wen bei nand kin te rutungu ye te ninggne ni riyi ri Jisas ruqoind. 19 Pugri bu Parisi ni oyi oyi wand wand mare mari, “Te wuqond, beghi yumbo ninge puq pen kin tuqui segi. Wute buagi wuti tende dobu ruru!”

Jisas ni otiwo nati ye te kin ningg simbe nand

20 Wute mir pe mas kin te Grik kin ninge ni anene mondo God yumbui nyamb mirang. 21 Muq ni Pilip nde mondo mari, “Pilip, beghi Jisas buqoid ningg.” (Pilip ni Betsaida, Galili opu ye.) 22 Pilip no Andru simbe nindig. Andru di Pilip temi anene mo Jisas simbe mindig.

23 Pudi Jisas ni oyi nindim nari, “God ni nge ninde pu gadi wuti nganye kas kin nge wuti yumbui pughe gri kas ye te bei nand kin ngeri te muq rindi pre. 24 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wit yi ni qi pe ir wughe segi, tedi ni yi irene wuse kin tene wuse. Pudi wit yi ni qi pe ir wughe ni mune yiraq, tedi yi aye nganye buagi rise. 25 Wuti nikin ghimbi quan nganye nei nimbiny kin, ni ghimbi te si nare ye. Pudi wuti iri wute aye ghav nindiny ningg nikin ghimbi nei nimbiny segi ye, tedi ni nas nas te kin nas. 26 Wute nge ni mingg yumbui kas ningg mari ye, ni ngende ei mandi, di nge muainde kas te nge te yembe ye wute ni anene tende mas ye. Nge wuyi ni wute nge ni yumbui ningg kas ningg riri ye ni nyamb nindiri riwo ye.

27 “Muq nge umbo pe brequ rise, di nge pughe puq ei gad? Nge kari, ‘Wuyi nge mai wen puaq ndigh,’ puq bri gad? Yewo. Puate taq te ningg bu nge gadi. 28 Wuyi, nu

* **12:13:** Hosana te Arameik mingg wand puch ire, di ni puq rind kin te ni God chumbuai rindig.

wuti yuwon pughe gri kuas kin te wute bei yeny!”

Muq wuti iri nginy tu pe gri nari, “Nge wuti yuwon pughe gri kas kin te bei gad pre, di munene bei gad ye.” 29 Wute buagi tende yeru di wand te rutungu ye ni riri te kimereg bu naghe. Ninge riri angelo iri nandi, Jisas wand simbe nindig.

30 Jisas oyi nand nari, “Wand ven te nungoqi wutungu ningg bu simbe nand, nge segi. 31 Muq God ni wute ni nei rimbig segi kin di qi wen kin yumbo ur brequ te ir nawo ye. Muq God ni ququ brequ qi wen kin yumbui te bures naip no ye. 32 Pudi nge qi pe pu mindingi kewo qungu mi kati ye tende puayi nge wute buagi kring kap nge nde rindi ye.” 33 Ni puq nand kin te otiwo ni pughe gri mi nati kin te ningg simbe nand.

34 Wute buagi mari, “Beghi putungu pre te pugri lo wuri Kraist ni nas nas te kin nas ye, pughe gri ate nu kuari, ‘Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qungu mi nati ye’? Wuti God nde pu nandi ye te tughene?”

35 Muq Jisas simbe nindim nari, “Nungoqi nde ti nase pre di muq pre ningg tumo. Ti nase kin tende puayine nungoqi nyinge ware, eti burpoq rip. Wuti burpoq wabe nyinge nare kin ni mong nuqond segi. 36 Nungoqi nde ti nase kin tende puayine nungoqi te ti te nei wumbig ei te nungoqi ti ningg wo ningg was.” Jisas ni wand simbe nand prene kin tende puayi ni wute buagi si nare di ni ningg suqo no.

Juda kin wute ni nei rire ritinde God nei rimbig segi

37 Jisas ni wute buagi nde rar pene yumbo ur gre kin buagi te bei nand, pudi wute nganye buagi ni nei rimbig yambu riri. 38 Ni pugri puq ren kin te propet Aisaia ni ningg wand te ane tuquine. Aisaia ni nari, “Yumbui, wuti iri beghi wand simbe bad kin te nutungu di ni nari te nganye puq nand segi. Di tughene Yumbui ni gre te bei nand kin te nuqond? Te segi.” *[Ais 53:1]*

39 Ni wand te rutungu pudi riri te nganyene puq rind kin tuqui segi ye puate taq pugri, Aisaia ni wand aye ninge simbe nand kin nari, 40 “God ni rar chupoq nindiny di rar rit kin tuqui segi, di nei imb nuany di nei rimb kin tuqui segi, te pugri eti ni God nde rindi di ni mune sabi nindiny.” *[Ais 6:10]*

41 Aisaia ni puq nand kin te ni Jisas wuti yumbui pughe gri nas kin te nuqond pre di te kin ningg simbe nand.

42 Pudi ni simbe nand nand kin tende puayine Juda mingg wute nyamb kin ninge ni nei mimbig. Pudi ni Parisi ningg wune mamb, pugri bu ni Jisas nei mimbig kin te raqene simbe mand segi. Te pugri ni simbe mand di God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende ni ane mo segi puq mindim. 43 Te pugri ni wute gri ei ni nyamb mindiri riwo yawo kurem, God gri ni nyamb nindiri riwo segi.

44 Muq Jisas quan kumone nari, “Wuti iri nge nei nimbigh, tedi ni ngene nei nimbigh segi, pudi wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nei nimbig. 45 Ni nge nde rar neq wundi kin tende puayi ni wuti nge tiqi nundogh gadi kin te nuqoind. 46 Nge ti kin pugri qi pe gadi, ei wute nge nei rimbigh ye ni burpoq pe ris segi.

47 “Wute nge wand rutungu pudi pugrine puq ren segi ye, nge te kin ningg ni ir kawo segi. Te pugri nge wute unje rip kin te ningg ir kawo ningg gadi segi, pudi nge wute kateruwi ningg bu gadi. 48 Wute nge wand gad kin rutungu segi di pugrine puq ren segi ye te yumbo irene ni te kin ningg ir wuwo ye. Te pugri wand buagi nge simbe gad kin ren ne ei otiwo ngeri pre kin tende puayi ni unje rip kin te ningg simbe rind. 49 Te pugri nge ngening nde nei pene wand ren simbe gad segi, pudi wuyi nge tiqi nundogh gadi kin ni nari nge wand simbe gad, di ni wand simbe nand kin pugrine nge simbe gad. 50 Nge nei gab ni nari nge wand simbe gad kin te wute ghav rindiny di ni ris ris te kin ris ye. Pugri bu yumbo buagi nge simbe gad kin te wuyi nge yeri nindigh bu nge simbe gad.”

13

Jisas ni nikin wute nyinge wuye nipim

1 Nginy aye irine pre tende dobu di God asi Israel mingg wo rar nuqond mas ye ngeri te nei mimbiny kin te ningg mir mand. Pudi te segine Jisas ni nei namb pre te pugri ni qi wen si niraq di munene kiyi nde no kin ngeri te tumo rind. Ni wute qi pe ven nde ris ye ni ningg wand rutungu di pugrine puq ren kin quan nganye yawo nirany righe, di muq ni wute quan nganye yawo nirany righe kin te bei nand.

2 Yuram Jisas nikin wute ane irepene mikur mas mir mand, di ququ brequ mingg yumbui ni Judas Iskariot, Saimon ningg wo, ni Jisas veri nde si pe ni nondo kin nei neng pre. 3 Jisas ni nei namb pre te pugri kiyi ni asine yumbo buagi ninde si pe ni rundo pre, di ni God nde pu nandi di otiwo God nde mune no ye, 4 pugri bu ni nes newo chongo niraq wughe kin te ir nuaq, di taul ire apqe pe taq nimbiq. 5 Pre nand, wuye nyeng pe nawo kughe, muq nikin wute te nyinge wuye nipim di taul apqe pe taq nimbiq pu wuse kin tende wuye giji ku nimbim.

6 Ni nyinge wuye nipim nipim nandi nandi di Saimon Pita mune nyinge wuye

niping ningg, di Saimon Pita nari, “Yumbui nu nge nyinge wuye pigh wayequ.”

7 Jisas oyi nand nari, “Nge yumbo ren puq ken kin ren nu muq nei guab segi, pudi otiwo di nei ghamb.”

8 Pita nari, “Yewo, nu nge nyinge wuye pigh wayequ.”

Jisas oyi nand nari, “Nge nu nyinge wuye kupuw segi, tedi nu nge te yembe ye wuti segi.”

9 Saimon Pita oyi nand nari, “Yumbui, te kin ye be, pudi nyingene segi, si di ngawu anene wuye ghap!”

10 Jisas oyi nand nari, “Wute wuye maghe pre kin ni nyingene ei wuye map, ni ghimbi buagi te puqum rise segi. Di nungoqi puqum segi yuwon pu was, pudi nungoqi buagi ane segi.” 11 Jisas ni wuti pughe ye ni veri nde si pe ni nondo ye ni nei namb pre, pugri bu ni nari, “Nungoqi puqum segi yuwon pu was, pudi nungoqi buagi ane segi.”

12 Jisas ni nikin wute te nyinge wuye nipim pre, nikin chongo mune niraq wughe, di asi nas kin sunyi pe mune no. Muq ni pengu nindim nari, “Nge yumbo ren puq ken kin puate nungoqi nei wamb? 13 Nungoqi nge tisa di yumbui puq wundigh kin te tuquine qa puq wand, te pugri nungoqi wari kin te nge teneqa. 14 Nge nungoqi tisa di yumbui, pudi nge wuti nyamb segi kin pugri nungoqi nyinge wuye kupuq pre, pugri bu nungoqi mune pugrine oyi oyi nyinge wuye wap. 15 Nge puq ken ei nungoqi te wuqond di nge puq ken kin pugrine puq wen. 16 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, yembe ye wuti ni oyi yumbui di wuti ninde yembe nand kin ni oyi ninde si nambu nas kin tuqui segi. Di wuti wand nare ye ni oyi yumbui di wuti ni tiqi nundog no ye ni oyi ninde si nambu nas tuqui segi. 17 Muq nungoqi yumbo ren nei wumbiny pre, nungoqi pugrine puq wen tedi God nungoqi yuwon nuauq.

18 “Nge puq gad kin te nungoqi quan buagine ningg puq gad segi. Nge wute ir kawo nge nde dobu maru kin te nge ni nei gibim. Pudi nge simbe gad kin te pugri ei God ningg wand buk pe vise kin ven, ‘Wuti nge ane bret puch puch paq kin ni nge veri,’ puq wund kin te ane tuquine. *[Sng 41:9]*

19 “Nge nungoqi muqne simbe guduq pre muqdi yumbo te kin puq ren, ei te yumbo te puq ren kin tende puayi nungoqi nei wamb te pugri nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin tene, aye segi. 20 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti pughe ye wute nge tiqi gudom mo ye nate mowi ye ni nge neti kowi, di wuti nge neti kowi ye ni wuti nge tiqi nundogh gadi ye neti nowi.”

Wuti pughe ye Jisas veri nde si pe ni nondo kin wand

Matyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

21 Jisas puq nand pre, ni nei mai viwo, di simbe nand nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi kin iri ni nge veri nde si pe ni godo ye.”

22 Jisas ni puq nand kin te ningg nikin wute oyi oyi rar mat, ni nei mamb segi Jisas tughe ningg bri puq nand. 23 Jisas ningg wute te kin ye iri, Jisas nikin quan nganye yawo nirang righe ye, ni Jisas nde tumone nas. 24 Pugri bu Saimon Pita ni ngawu puraq nindig nari, “Nu Jisas pengu ndig, ni tughe ningg bu puq nand.”

25 Muq wuti te Jisas nde tumo kring nondo, pengu nindig nari, “Yumbui, tughene bu?”

26 Jisas oyi nand nari, “Wuti te nge bret puch wen nyeng pe keq wughe pre kitaqwi geg ye.” Muq ni bret puch nyeng pe neq wughe pre nitaqwi Judas Iskariot, Saimon ningg wo neng. 27 Judas ni bret te nitiq wuse pre, muq Satan ninde nar no.

Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Nu yumbo puq kuen puq guad kin te brequne puq yen.” 28 Pudi wute mir pe tende mas kin ni nei mamb segi, Jisas ni pughe ningg bri puq nand. 29 Judas ni Jisas ningg wute buagi mingg wet bidi nat rise ye, pugri bu ninge ni nei mamb kin mari muqdi Jisas ni tiqi nundog no ei mir te kin ye wong nand, o wute yumbo segi ye te yumbo ninge nem ningg bu ni no yumbo wong nand. 30 Judas bret te nitaqwi pre, di opu nes newo no. Di burpoq rip pre.

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi

Matyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

31 Judas ni no pre, Jisas nari, “Muq nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gre yuwon kin te bei gad, di nge puq ken kin te ningg God ni gre yuwon kin te bei gad wute buagi ruqond. 32 Nge wuti nganye kas kin nge God ningg gre yuwon kin te bei gad, di wute buagi God nyamb rindivi viyo tedi God ni nge wuti nganye kas kin nge gre yuwon kin te wute bei neny, di ni nge nyamb rindivi viyo. Di te bei nand ye muq tumo rind.

33 “Nge wo, muq nge nungoqi ane pas chiraq nganye tuqui segi. Nge asi Juda ninge simbe gidim kin pugrine nungoqi mune simbe guduq, nungoqi nge meri wutigh ye. Pudi nge ko kin pe te nungoqi waru tuqui segi.

34 “Muq nge nungoqi yeri guduq, asi nge nungoqi pugri yeri guduq segi. Wute aye te oyi oyi yawo wurany righe. Nge

nungoqi yawo kirauq righe kin pugrine nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe. 35 Nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe, tedi te kin ningg wute buagi nei rimb nungoqi nge te wute."

36 Saimon Pita nari, "Yumbui, nu muai nde kuo?"

Jisas oyi nand nari, "Nge ko ye pe te nu muq gharu kin tuqui segi, pudi otiwo nu gharu ye."

37 Pita nari, "Yumbui, pughe kin ningg nge muqne nu nde karu tuqui segi? Nge nu ningg kati ye tuqui."

38 Muq Jisas nari, "Nu nganyene nge ningg kuati ye tuqui? Nge nu nganyene simbe guduw, wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire pu ghand ye."

14

Jisas nikin wute umbo nem kughe

1 Muq Jisas nikin wute te simbe nindim nari, "Nungoqi yivany ware wayequ. Nungoqi God ei nei wumbig di nge anene nei wumbigh. 2 Nge wuyi ningg baj pe sunyi nganye buagi rise, segi tedi nge muq nungoqi simbe guduq segi. Nge tende ko ei nungoqi sunyi kupuq ruso. 3 Nge nungoqi sunyi kupuq ruso, tedi munene gadi nungoqi kitaqu nge kas kin sunyi pe tende ko. 4 Nungoqi ngim tiqe nge ko ye pe wuso kin te nei wamb ye."

5 Muq Tomas Jisas ningg nari, "Yumbui, beghi nu kuo ye tiqe te nei bab segi. Pughe gri ei beghi ngim te nei bubuw?"

6 Jisas oyi nand nari, "Nge nde gri wute God nei rimbig, di nge nde gri wute God nganyene pughe gri nas kin te nei rimb. Di nge nde gri wute ris ris te kin ris. Wuti iri ngim aye pe gri wuyi nde nandi segi, nge nde grine. 7 Nungoqi nganyene nge nei wumbigh, tedi nge wuyi anene nei wumbig. Muqne nungoqi ni nei wumbig di wuqoind pre."

8 Pilip nari, "Yumbui, nu beghi wuyi bei yengu, tedi beghi umbo yuwon gud."

9 Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi ane pas nganye chiraq, pudi pughe gri ate Pilip nu nge ghabe gudigh? Wute nge ruqoind, te ni wuyi ruqoind pre. Pughe kin ningg nu kuari, 'Nu beghi wuyi bei yengu'? 10 Wuyi nge nde nas di nge wuyi nde kas puq gad ye te nu nganyene puq guad segi bri? Wand nge nungoqi simbe guduq kin te nge ngening nde nei pe kateri segi, pudi nge puq ken kin te wuyi nge nde nas kin ni bu nikin yembe te puq nen. 11 Nge kari nge wuyi nde kas di wuyi nge nde nas puq gad kin te nganyene ei puq wand. Te segi ate yumbo ur gre ye bei gad kin te ningg ei nganyene puq wand. 12 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute nge nei rimbigh kin ni nge yumbo gre ye puq ken kin te puq ren ye. Ni yumbo mune nganye yumbui kin te puq ren ye, te pugri nge wuyi nde ko. 13 Di nge nde nyamb pe nungoqi yumbo ninge ningg pengu wand, te nge puq ken ye. Te pugri ei te wuyi ni gre yuwon ye rise kin te bei gad. 14 Nungoqi yumbo pughe kin ningg nge nde nyamb pe pengu wundigh, te nge puq ken ye."

Jisas nari ni Ququ Yuwon Ye nikin wute nem ye

15 Muq Jisas nikin wute te simbe nindim nari, "Nungoqi nge yawo wuragh righe, tedi nungoqi nge kari kin pugrine puq wen. 16-17 Di nge wuyi ningg kari, di ni Ququ Yuwon Ye, ni God nganye nas ye te kin ningg wute simbe nindiny ye te tiqi nundog nandi, nungoqi nde yenu, nungoqi pugrine ghav nunduq, di ni nungoqi nde nas nas te kin nas ye. Wute yumbo ur brequ nde si nambu ris ye ni riti nowi ninde umbo pe nas ye tuqui segi, te pugri ni ruqoind segi di nei rimbig segi. Pudi nungoqi ni nei wumbig, te pugri ni muq nungoqi ane was di otiwo ni nungoqi nde nar nas ye. 18 Nge nungoqi nyarimo wo kin pugri nonne si kiraqu segi ye. Nge nungoqi nde gadi ye. 19 Tumo di wute buagi nge ruqoind segi, pudi nungoqi nge wuqoind ye. Nge kes kewo ye te ningg nungoqi anene wes wewo ye. 20 Ngeri te ningg di nungoqi nei wamb te pugri nge ngening wuyi nde kar kas, di nungoqi nge nde war was, di nge nungoqi nde kar kas. 21 Wute nge wand rit rise di pugrine puq ren kin ni nge yawo riragh righe ye. Wute nge yawo riragh righe ye, nge wuyi ni yawo nirany righe di nge anene ni yawo kirany righe, di gadi ni nde raqe ko ye."

22 Muq Judas nari, "Pudi Yumbui, pughe kin ningg nu kuari nu beghi ndene raqe kuo, di wute buagi qi pe kin segi?" (Judas nen te aye, ni Judas Iskariot segi.)

23 Jisas oyi simbe nand nari, "Wuti iri ni nge yawo niragh righe, tedi ni nge wand gad kin pugrine puq nen ye. Te kin ningg di nge wuyi ni yawo nirang righe ye, di nge wuyi temu ane badi ninde pas ye. 24 Wute nge yawo riragh righe segi, tedi ni nge kari kin pugrine puq ren segi. Wand nungoqi simbe guduq wutungu kin ren nge ngening nde nei pene simbe gad segi. Wand ren te wuyi nge tiqi nundogh gadi kin ninde pu rindi.

25 "Muq nge nungoqi ane pas bu nge grine wand buagi te simbe guduq. 26 Pudi Ququ Yuwon Ye nungoqi ghav nunduq ye, otiwo wuyi nge nde nyamb pe tiqi nundog nandi kin, ni nungoqi yumbo buagi bei neuq, di ni nungoqi nei neuq di yumbo

buagi nge simbe guduq kin te nei wumbiny ye. 27 Nge kari nungoqi umbo oghi kuse. Nge umbo oghi kuse kin pugrine nungoqi te oghi kuse. Nge kari nungoqi umbo oghine kuse kin te wute qi pe kin mari wute umbo oghi kuse kin pugri segi. Otiwo nungoqi yumbo ninge wuqond di te kin ningg puye wand di wune wamb wayequ.

28 “Nungoqi nge asi simbe gad kin te wutungu pre, ‘Nge kari nge ko di nungoqi nde mune gadi ye.’ Nungoqi nge yawo wuragh righe, tedi nge wuyi nde ko kin te ningg chumbuai ane was, te pugri wuyi ni quan nganye yumbui di nge segi. 29 Nge muqne nungoqi simbe guduq pre, muqdi yumbo te kin puq ren, ei te yumbo te puq ren kin tende puayi nungoqi nge wand gad kin te ningg wari te nganyene. 30 Nge muq nungoqi ane wand bad bad pas nganye chiraq ye tuqui segi, te pugri qi wen kin yumbui ni nandi. Ni nge nyinge nowi kaghe ye tuqui segi, 31 pudi wute buagi qi pe kin ni pugri ei nei rimb te pugri nge wuyi yawo girag righe, di wuyi simbe nindigh kin pugrine nganye puq ken. Muq wandi, be po.”

15

Wain big di wain muange

1 Jisas mune simbe nand nari, “Nge wain sare nganye, di nge wuyi ni wain ni maghe ye. 2 Muange buagi yi meyi segi kin nge nde mase kin te ni pend nawo, pudi muange buagi yi meyi kin te ni qunati puaq nand, ei te oghi pu mase di yi quan meyi. 3 Wand nge nungoqi simbe guduq kin te ningg nungoqi yumbo ur brequ puaq di yuwon pu was pre. 4 Nungoqi nge nde was di nge nungoqi nde kas ye. Wain muange iri nikinne yi neyi tuqui segi. Ni wain big pe nase, tedi ni yi neyi ye tuqui. Te kin pugrine, nge nungoqi ghav guduq segi, tedi nungoqi nonne yi ware tuqui segi.

5 “Nge wain big, nungoqi wain muange. Wuti iri nge nde nas di nge ninde kas, tedi ni segine yi quan nare. Nge ghav gad segi, tedi ni yumbo ninge puq nen tuqui segi. 6 Wute nge nde ris segi ye ni wain muange memare ruso di quari mamb kin pugri. Muange pugri ye te materi, wase pe memare righe di namb. 7 Nungoqi nge nde was di nge wand nungoqi nde vise, tedi nungoqi yumbo ninge nei wumbiny kin te ningg pengu wand di wateri ye. 8 Nungoqi wain muange kin pugri yi quan ware di bei wand te pugri nungoqi nge te wute ningg was. Nungoqi puq wen ei nge wuyi nyamb yumbui natevi.

9 “Wuyi nge yawo niragh righe kin pugrine nge nungoqi yawo kurauq righe. Nungoqi yumbo ur yuwon kinne puq wen ei nge nungoqi yawo kurauq righe righene was. 10 Nungoqi nge kari kin pugrine puq wen, tedi nge wuyi nari kin pugrine puq ken di ni nge yawo niragh righe righene kas kin pugrine nge nungoqi yawo kurauq righe righene was. 11 Nge nungoqi ren kin simbe guduq ei te nge umbo yuwonne kuse kin pugrine nungoqi umbo yuwonne kuse, di te kin ningg nungoqi quan nganye chumbuai wand. 12 Nge wand taq pugri: Nge nungoqi yawo kirauq righe kin pugrine nungoqi nonne oyi oyi yawo wurany righe. 13 Wute ni kimand quan nganye yawo rirany righe kin ni kimand yawo rirany righe ye te ningg riti ye. 14 Nungoqi nge kari kin pugrine puq wen, tedi nungoqi nge mand. 15 Nge muq nungoqi yembe ye wute puq guduq segi, te pugri yembe ye wute ni nikin yumbui ningg yembe te nei mamb segi. Pudi nge nungoqi mand puq guduq, te pugri yumbo buagi wuyi nge bei negh kin te nungoqi nde bir kawo di nei wumbiny pre. 16 Nungoqi nge si wumbogh segi, pudi nge nungoqi si gubouq, di kupuqu wo, di wo wain muange kin pugri yi quan ware. Di yi te rise rise te kin rise ye. Nungoqi wain kin pugri yi quan ware, tedi nungoqi yumbo ninge ningg nge nde nyamb pe pengu wand kin te wuyi nungoqi neuq ye. 17 Nge wand taq: Nonne oyi oyi yawo wurany righe.

Wute qi pe kin Jisas ningg wute yambu mirem

18 “Wute yumbo ur brequ nde si nambu ris ye nungoqi yambu rireuq, tedi nungoqi nei wamb te pugri ni nge yambu riregh pre, muq nungoqi mune yambu rireuq. 19 Nungoqi wute buagi yumbo ur brequ nde si nambu ris ye pugrine was, tedi wute buagi yumbo ur brequ nde si nambu ris kin ni nikin wute yawo rirany righe kin pugrine nungoqi yawo rirauq righe. Pudi nge nungoqi kupuqu wo di qi pe kin yumbo ur te si ware pre, pugri bu wute buagi qi pe kin nungoqi yambu rireuq. 20 Nge nungoqi wand simbe guduq ye ren nei wumbiny. Te pugri yembe ye wuti ni oyi yumbui di wuti ninde yembe nand kin ni oyi ninde si nambu nas kin tuqui segi. Pugri bu ni nge unje maip mai isis megh, tedi nungoqi anene unje mupuqu mai isis meuq ye. Di ni nge wand rutungu di pugrine puq ren, tedi nungoqi wand rutungu di pugrine puq ren ye. 21 Nge nungoqi kupuqu wo di nge te, pugri bu ni puq reuq ye, te pugri ni wuti nge tiqi nundogh gadi ye te ghabe rindig. 22 Nge gadi di wand simbe gad segi, tedi wute ni yumbo ur brequ rind kin te ningg mai rire segi. Pudi muq nge simbe gad di ni nei rimb pre, pugri bu ni riri ni unje rip segi puq rind ye ngim segi. 23 Wute

nge yambu riregh ye ni wuyi anene yambu rireng. 24 Nge ninde yumbo wute buagi aye puq men tuqui segi kin te puq ken segi, tedi ni yumbo ur brequ rind kin te ningg mai rire segi. Pudi muq ni yumbo ur gre ye ren ruqond pre, pudi nge wuyi temu yambu rirengu. 25 Ni nge yambu riregh kin te pugri puq ren ei te wand ninde lo buk pe vise kin ven ane tuquine. Wand ven taq pugri, ‘Ni nge yambu riregh, pudi ni nge yambu riregh ye puate segi.’ *[Sng 35:19]*

26 “Ququ Yuwon Ye, wand nganyene kin simbe nand ye, wuyi nde pu nandi wute ghav nindiny ye, otiwo nge wuyi nde pu tiqi gudog nungoqi nde nandi kin tende puayi ni nge ningg simbe nand ye. 27 Di nungoqi anene nge ningg ei simbe wand, te pugri nungoqi asine nge yembe puate ki righe kin tende puayine nge ane pas.

16

1 “Nge nungoqi wand buagi ren simbe guduq pre ei te nungoqi Yumbui dob weng segi. 2 Te pugri wute nungoqi God yumbui nyamb birag kin baj pe war wo kin te segi puq munduq. Di ngeri ire wundi kin tende puayi wute ninge nungoqi mumbuequ wati di ni nei mamb kin mari ni God ningg yembe te yembe mand bu puq men. 3 Ni nge di nge wuyi temu nei mumbug segi, pugri bu ni yumbo te kin puq men ye. 4 Nge nungoqi yumbo te kin ningg simbe guduq pre ei te yumbo te kin puq ren kin tende puayi nungoqi nei wamb ye te pugri nge te kin ningg nungoqi simbe guduq pre. Nge asine yembe puate ki righe kin tende puayine nungoqi simbe guduq segi, te pugri tende puayi nge nungoqi ane pasne.

Ququ Yuwon Ye ni pughe gri yembe nand ye

5 “Muq nge wuti nge tiqi nundogh gadi kin ninde ko ye, di nge ko kin te ningg nungoqi kin iri pengu nand nari, ‘Nu muainde kuo?’ ni pugri pengu nand segi. 6 Nge wand ren kin gad kin te ningg nungoqi umbo mai kuyo. 7 Pudi nge nungoqi nganyene simbe guduq: Nge ko kin te nungoqi ningg bu nge ko. Nge ko segi, tedi wuti nungoqi ghav nunduq kin nungoqi nde nandi segi. Pudi nge ko, tedi ni tiqi gudog nungoqi nde nandi ye. 8 Ni nandi kin tende puayi ni wute buagi qi pe kin ni yumbo ur brequ rind kin te bei nindiny, di ni yumbo ur pughe ye ni tuqui di God ni pughe gri wute ir nawo kin te bei nindiny ye. 9 Yumbo ur brequ ningg bei nindiny ye te pugri, ni nge nei rimbigh segi. 10 Di yumbo ur pughe ye ni tuqui kin te ningg bei nindiny ye, te pugri nge wuyi nde ko di nungoqi nge mune wuqoind tuqui segi. 11 Di ni God pughe gri wute ir nawo ye te ningg bei nindiny ye, te pugri God ni qi wen kin yumbui yembe neng puq nand pre.

12 “Nge nungoqi yumbo simbe guduq ye te nganye buagi nganye, pudi muqne nungoqi nei wumbiny kin tuqui segi. 13 Otiwo Ququ Yuwon Ye ni God ningg wand nganyene kin simbe nand ye ni nandi kin tende puayi ni nungoqi nei neuq, di God ningg wand nganyene kin te quan buagine nei wumbiny ye tuqui. Ni nikin nde nei pe wand nand segi ye. Ni yumbo nutungu kin di yumbo otiwo rindi kin te ninggne ei nungoqi simbe nunduq ye. 14 Ni nge wand simbe gad kin tene nungoqi mune simbe nunduq, di te kin ningg ni nge gre yuwon kin te nungoqi bei neuq ei nungoqi nge nyamb wundivi viyo. 15 Yumbo buagi wuyi nde si nambu rise kin te nge te. Pugri bu nge kari, Ququ Yuwon Ye ni nge simbe gad ye tene ei nare nandi di nungoqi simbe nunduq ye.”

Nungoqi yivany te ningg otiwo chumbuai wand ye

16 Muq Jisas nari, “Nginy aye ninge pre di nungoqi nge mune wuqoind segi, di tende dobu nginy aye ninge pre di wuqoind.”

17 Jisas ni nikin wute ninge Jisas puq nand kin te mutungu di oyi oyi pengu mand mari, “Pughe kin ningg bu ni puq nand? Ni beghi simbe ndug nari, nginy ninge pre di beghi ni mune buqoid segi, di tende dobu nginy aye ninge pre di buqoid. Di ni mune beghi simbe nundug nari ni kiyi nde no ye.” 18 Ni pugri pengu mand mand, ni mari, “Yumbo pughe kin ningg bu ni ‘nginy ninge pre’ puq nand? Beghi ni pugri puq nand kin te nei bab segi.”

19 Ni Jisas yumbo te kin ningg pengu mindig ningg wand wand mare kin te ni nei namb pre, pugri bu ni pengu nindim nari, “Nge kari ‘nginy ninge pre di nungoqi nge mune wuqoind segi, di tende dobu nginy aye ninge pre di wuqoind.’ Nungoqi te ningg bu oyi oyi pengu wand? 20 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi yivany ware di quanji wand ye, pudi wute buagi qi pe kin ni oyi chumbuai rind ye. Nungoqi yivany ware, pudi yivany ware ye te otiwo pre, di chumbuai ane was ye. 21 Nyumbueg wo wure wundi kin ni yuqo wuraq ye, te pugri muq ni wo pe wuso ye ngeri. Pudi wo wure wundi pre dobu ni wo urupui ire qi pe gudi ye te ningg chumbuai wund, di ni mai mining wuraq kin te nei gheri wupiny. 22 Nungoqi muq nyumbueg wo pe wuso di mai wuraq kin pugrine. Muq nungoqi yivany ware ye, pudi nge munene nungoqi gudoqu di nungoqi chumbuai wand ye, di wuti iri nungoqi chumbuai wand ye te pend nawo righe ye tuqui segi. 23 Nge nungoqi

nganyene simbe guduq. Ngeri te wundi kin tende puayi nungoqi yumbo ninge ningg nge pengu wundigh segi, te pugri nungoqi yumbo ninge ningg nge nde nyamb pe pengu wand, tedi nge wuyi nungoqi yumbo te neuq ye. 24 Muqne nungoqi yumbo ninge ningg nge nde nyamb pe pengu wand segine. Pengu wand di yumbo wateri, di quan nganye chumbuai wand.

25 “Nge nungoqi wand ren simbe guduq kin te kopuqu wand pe simbe guduq. Pudi ngeri ire wundi ye, di tende puayi nge kopuqu wand gad segi ye, pudi nge wuyi ni yumbo ninde nei pe rise kin di yumbo pughe puq wen ningg nari kin te yuwonne simbe guduq. 26 Ngeri te ningg nungoqi ngende nyamb pe pengu wand ye. Nge nungoqi ningg nyamb pe wuyi pengu gidig ningg kari segi. 27 Pudi nungoqi nge wuyi nde pu gadi kin te nganyene puq wand di nge yawo wuragh righe, pugri bu wuyi nikinne nungoqi yawo nirauq righe. 28 Nge wuyi nde pu gadi di qi pe keyi ki pre. Muq nge qi wen si kiraq di wuyi nde mune ko ye.”

29 Muq Jisas nikin wute te mari, “Muq nu yuwonne wand simbe guad, di kopuqu wand pe simbe guad segi. 30 Pugri bu muq beghi nei bab nu yumbo buagi nei gubiny, di nu wute nei gudony ye. Wuti iri nu wand ninge pengu nunduw tuqui segi, te pugri ni wand te nu nei guab pre. Nu wute nei gudony ye pugri bu nu God nde pu guadi ye te beghi pari te nganyene puq bad.”

31 Jisas oyi nand nari, “Muqne nungoqi nge nei wumbigh. 32 Pudi ngeri ire wundi ye, te muq wundi pre, di tende puayi nge irine si weri yengu, di nungoqi ire ire wu wase nungoqi non baj pe wo ye. Pudi nge irine nganye yengu segi, te pugri nge wuyi ni nge temu yembu. 33 Nge yumbo simbe gad kin te simbe guduq, ei te nungoqi ngende wandi di umbo yuwon gud ye tuqui. Qi pe ven nde nungoqi mai ware ye. Pudi wune wamb wayequ. Te pugri nge qi pe kin gre te nyinge kawo righe pre.”

17

Jisas ni nikin wute te ningg ni kiyi pengu nindig

1 Jisas ni wand te simbe nand pre, ni wam rar neq wiyo di nari, “Wuyi nge mi kati ye ngeri te muq wundi pre. Nge nu wo, nge gre yuwon kin te bei ghand, ei te kin ningg nge nu wo oyi nu gre yuwon kin te bei gad wute buagi ruqond di te kin ningg nu nyamb rindivi viyo. 2 Te pugri nge gre kuegh di wute buagi nge nde si nambu yeru, ei te nge nde gri wute nu nge kuegh ye te ris ris te kin ris. 3 Muq ris ris te kin ris ye te pugri ni nu irine God nganyene kin nei rumbuw, di nge Jisas Kraist nu tiqi gudogh gadi ye nei rimbigh. 4 Nu nge yembe kuegh kin te yembe gidiny omo kawo ye te ningg nge nu gre yuwon kin te wute buagi bei keny. 5 Pugri bu muq, wuyi, asi qi di yumbo buagi rise segine kin tende puayi beghi temu gre yuwon kin rise kin te ninggne muq nunde rar pene gre yuwon kin te bei ghand.

6 “Nge wute qi pe kin nu ir kuawo nge kuegh ye te nu wuti pughe gib guab kin te bei kem pre. Wute men nu te, nu nge kuegh, di ni nu wand mutungu kin pugrine puq men. 7 Muq ni nei mamb pre te pugri yumbo buagi nu nge kuegh kin te nunde gri rindi. 8 Te pugri nu nge wand simbe gudigh kin te simbe gidim, di ni wand te umbo pe mawo vis, nge nganyene nunde pu gadi di nu nge tiqi gudogh gadi kin te nganyene puq mand. 9 Nge wute buagi qi pe kin ningg kari segi, pudi wute nu nge kuegh kin men ningg bu kari, te pugri wute men te nu te. 10 Nge te wute buagi te nu te, di nu te wute buagi te nge te. Ni yumbo yembe mindiny kin te ningg nge nyamb yumbui vise. 11 Nge qi pe ven nde kas nganye segi ye, pudi nge wute men ni qi pe ven nde mas di nge nunde godo ye. Pugri bu, wuyi yuwon nganye, nu nunon nyamb nge kuegh ye ni gre te ningg ni yeng wam, ei te beghi temu umbo irene kuse kin pugrine ni umbo irene kuse. 12 Nge ni ane pasne kin ven nde puayi nge nyamb nu kuegh kin ven ningg ni yeng kuam di ghav gidim yuwon pu mas. Wuti iri ir no segi, pudi Judas ni ir no ninggne, pugri bu ni ir no ei te nu ningg wand buk pe vise kin pugrine yumbo te puq ren.

13 “Muq nge nunde godo, pudi nge qi pe kas kin ven nde puayine nge wand ren simbe gad, ei te nge umbo pe quan nganye chumbuai gad kin pugrine ninde umbo pe chumbuai mand. 14 Nge nu wand simbe gudigh kin te simbe gidim pre di wute yumbo ur brequ nde si nambu risne kin ni yambu rirem ye. Te pugri nge yumbo ur brequ nde si nambu kas segi kin pugrine wute men ni yumbo ur brequ nde si nambu mas segi. 15 Nge nu ni qi pe ven nde pu ghate mowi ningg kari segi, pudi nu yeng wam ei Satan ni nyinge nawo maghe segi. 16 Nge yumbo ur brequ nde si nambu kas segi ye pugrine ni yumbo ur brequ nde si nambu mas segi. 17 Nu wand simbe guad kin te wand nganyene kin simbe guad, pugri bu nu wand nganyene kin te ningg ni ghap mo di ni nunon tene. 18 Nu nge tiqi gudogh qi pe gadi kin pugrine nge ni tiqi gudom mo. 19 Ni ningg bu nge kari nge nunon te wuti ei ni mune pugrine nunon te wute.

20 “Wuyi, nge wute men ninggne nu pengu guduw segi, pudi otiwo wute ninge

wute men nge ningg wand simbe mand kin te rutungu di te ningg nge nei rimbigh ye te anene, 21 te ei ni quan buagine nu nge nde kuas di nge nunde kas di beghi temu irene pas kin pugrine ni irene ris. Ni beghi nde ris ei te kin ningg wute qi pe kin ni te ruqond di nei rimb, nu nge tiqi gudogh gadi. 22-23 Beghi temu irene pas kin pugrine ni irene ris, nge ninde kas di nu ngende kuas, te ningg bu nu gre yuwon kin kuegh kin te ni keny pre. Ni irene ei ris di wute qi pe kin te ruqond di nei rimb te pugri nu nge tiqi gudogh gadi, di nu nge yawo kuragh righe kin pugrine ni yawo kurany righe pre.

24 "Wuyi, qi di yumbo buagi rise segine nu nge yawo kuragh righe, pugri bu nu nge gre yuwon kin bei guad. Wute nu nge kuegh ye nge kas pe tende ghawo ris ei nu nge gre bei guad kin te ruqond. 25 Wuyi, nu yuwon kuawo ye, wute buagi qi pe kin nu ghabe runduw. Pudi nge nu nei gubuw, di wute men nu nge tiqi gudogh gadi kin te nei mamb pre. 26 Nge nu ningg ni simbe gidim di nu nei mumbuw pre, di otiwo nge mune pugrine puq ken, ei nu nge yawo kuragh righe kin pugrine ni mune yawo ram righe, di nge ngeningne ninde kas ye."

18

Jisas mait nase

Matyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

1 Jisas ni kiyi pugri pengu nindig pre, ni nikin wute ane wuye iri Kidron puq mindig kin te misiny opu gri mo. Ruso ruwo opu gri tende mong puch ire nyumo olivne tende yemu, di ni tende mar mo. 2 Jisas ni pripri nikin wute ane tende mikur, pugri bu Judas ni sunyi te nei namb pre. (Judas nen te ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye.) 3 Prist mingg yumbui di Parisi ninge ni wute God ningg baj yeng muaw kin ninge tiqi mundom mo. Judas ni wute God ningg baj yeng muaw kin te di Rom mingg ami ninge ane nitami nyumo oliv yemu kin sunyi pe tende no. Ni soi di lam di yeng kin yumbo ane mare mo. 4 Jisas ni yumbo pughe sin meng kin te quan buagine nei namb pre, pugri bu ni nandi pengu nindim nari, "Nungoqi tughe ningg wandi?"

5 Ni oyi mand mari, "Jisas Nasaret kin."

Jisas oyi nand nari, "Nge wuti te." (Di Judas ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye ni anene tende yenu.) 6 Jisas nari, "Nge wuti te" puq nand kin tende puayi ni dobu dobune kring mo di pombri mo qi pe mase.

7 Muq ni munene pengu nindim nari, "Nungoqi tughe ningg wandi?"

Di ni mari, "Jisas Nasaret kin."

8 Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi simbe guduq pre te pugri te nge. Nungoqi nge meri wutigh, ate wute men si ware mo." 9 Jisas ni pugri simbe nindim ei te ni asi kiyi ningg nari, "Nge wute nu kuegh ye te iri si keri segi ye" puq nand kin te ane tuquine.

10 Muq Saimon Pita ni mame bidi dobui iri nase ye te qo naimb nandi, prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti iri ange si tuan opu kin te pend nuang ir wi. (Wuti te ni nyamb Malkus.) 11 Muq Jisas Pita simbe nindig nari, "Nu mame dobui te nikin chongo pe mune yi ndighe. Nu nei guab kin kuari wuyi nge mai kiraq puq nand ye te kiraq segi ye bri?"

Ni Jisas mitanyi Anas nde mo

12 Muq Rom mingg ami ni yumbui ni nikin ami ninge ane di wute God ningg baj yeng muaw ye te ane Jisas mait nase, si taq mimbig. 13-14 Ber te ningg Kaiapas ni prist mingg yumbui mingg yumbui di asi ni Juda simbe nindiny nari, "Wuti iri nungoqi buagi ane ningg nati te yuwon." Kaiapas ni wuti iri Anas puq mindig ye ni kuwonyumbu te nitaqi. Ni Jisas mitanyi Anas nde mo.

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi

Matyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:54-57

15 Saimon Pita di Jisas ningg wuti aye iri temi Jisas nde dobu maru. Prist mingg yumbui mingg yumbui ni Jisas ningg wuti iri te nei nimbig ye, pugri bu ni Jisas ane prist mingg yumbui mingg yumbui ni nas kin imb wabe mar mo, 16 pudi Pita ni dabo ngimrawu ne ghimbi nawo pu yenu. Jisas ningg wuti iri te ni prist mingg yumbui mingg yumbui ni nei nimbig ye, pugri bu mune neyi ni, nyumbueg ngimrawu yeng wuwo pu yequ kin te simbe nunduw di Pita nitanyi nar no.

17 Muq nyumbueg ngimrawu yeng wuwo pu yequ kin te Pita pengu wundig wuri, "Nu Jisas ningg wuti iri segi bri?"

Pita oyi nand nari, "Nge segi."

18 Wute God ningg baj yeng muaw kin di yembe ye wute ni uyi mati, di wase muaq wughe suqo mipiq mipiq yemu. Di Pita ni anene wase suqo nap nap yenu.

Prist mingg yumbui ni Jisas pengu nindig

Matyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

19 Muq Anas, prist mingg yumbui mingg yumbui, ni Jisas nikin wute te ningg di Jisas ni wand pughe ye simbe nindim kin te ningg Jisas pengu nindig.

20 Jisas oyi nand nari, "Nge pripri wute God yumbui nyamb mirang kin baj pe di God ningg baj Juda buagi rikur pe tende

wand raqene simbe gad. Nge wand ninge suqo grine simbe gad segi. Di wute buagi nei rimb. 21 Pughe kin ningg nge pengu gudigh? Nu wute nge wand gad kin rutungu ye te ei pengu ndiny. Nganyene nganye, ni nge wand simbe gad kin te nei rimb."

22 Jisas ni puq nand kin tende puayi wute God ningg baj yeng muaw ye wuti iri Jisas nde tumone yenu kin te si namb kui Jisas kowisambe dang nindig, di simbe nindig nari, "Tughe simbe nunduw bu nu prist mingg yumbui mingg yumbui nde rar pe pugri wand guad?"

23 Jisas oyi nand nari, "Nge wand ire unje kap, ate nu nge wand unje kap kin te simbe ghand. Pudi nge wand simbe gad kin te nganyene, te pughe kin ningg nu nge kui?" 24 Muq Anas ni Jisas si taq pune rise tiqi nundog prist mingg yumbui mingg yumbui, Kaiapas, nde no.

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi puq nand tevi nand

Matyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

25 Saimon Pita ni wase suqo nap napne yenu, wute ninge pengu mindig mari, "Nu Jisas ningg wuti iri bri?" Saimon Pita segi puq nand nari, "Nge segi."

26 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti iri di ni Malkus ni yavi ire te quan buid nap nari, "Nu Jisas ane oliv yemu kin sunyi pe tende yequ. Nu kuari nge nu guqoid segi bri?" Malkus te Pita ange di nuang kin te. 27 Pita mune nganye segi puq nand, di ni segi puq nand pre brequne di wapiqu nari.

Jisas Pailat nde mitanyi mo

Matyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

28 Muq Juda mingg wute nyamb kin Jisas Kaiapas nde baj pe pu mitanyi Rom mingg yumbui Pailat nde baj yumbui pe mo. Tende puayi te burane di ni Pailat nde baj pe mar mo segi. Te pugri ni mar mo tedi ni Juda mingg lo gure muaq di ni God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri chumbuai rindiny di mir rind ye te ni ane mir mand tuqui segi. Te ningg bu ni dabone yemu. 29 Pugri bu Pailat neyi nandi di pengu nindim nari, "Wuti nen yumbo ur brequ pughene puq nen bu nge nde wutanyi wandi?"

30 Ni oyi mand mari, "Ni unje nap segi, tedi beghi nunde si pe pi nondo segi."

31 Pailat nari, "Nungoqi nonne wutanyi wo, nungoqi non nde lo pene wand ir wang." Juda mingg wute nyamb kin segi puq mand mari, "Nungoqi wute Rom kin beghi wuti iri pi nati ye te ningg segi puq wand." 32 Yumbo ren puq ren kin asi Jisas ni kruse pe nati ye te ningg simbe nand ye ane tuquine rise.

33 Muq Pailat mune baj yumbui pe nar no, Jisas ngam nirang nondo, di pengu nindig nari, "Nu Juda mingg king bu?"

34 Jisas oyi pengu nand nari, "Nu wand simbe guad kin ren nunon nde nei pene puq guad, o wute aye nge ningg puq mand kin te nu simbe munduw?"

35 Pailat oyi nand nari, "Nu nei guab kin nge Juda kin bri? Nunon wute di nunon prist mingg yumbui bu nu nge nde si pe mi guadi. Nu pughe sin bu kuen?"

36 Jisas nari, "Nge qi pe kin king segi. Nge qi pe kin king, tedi nge te yembe ye wute ni oyi yeng mand, di nge ghav mindigh ei Juda nge mait kase segi. Pudi nge tiqe aye pe kin king."

37 Pailat oyi nari, "Muq nu kingne iri."

Jisas oyi nand nari, "Nu kuari nge king iri puq guad kin te nu tuquine guad. Te pugri nge te kin ningg moyu wuri wundi di qi pe ven nde gadi, ei wand nganyene kin te ningg simbe gad. Wute wand nganyene kin opu yeru ye ni nge ningg wand rutungu ye."

38 Muq Pailat pengu nand nari, "Wand nganyene kin te pughene?"

Muq ni Jisas si neri mune dabo neyi ni di Juda kin wute buagi te simbe nindiny nari, "Nge wuti nen nati puq gad kin wand puate ninge guqod segi. 39 Pudi nungoqi non yumbo ur te pugri, God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri yumbui chumbuai wundiny kin tende puayi di nge wute taq pu yemu kin te kin ye iri si keri nondo ye. Pugri bu nge Juda mingg king nen si keri nondo ningg bri wari?"

40 Muq ni Pailat nde ngam mare rundo di mari, "Yewo, ni segi. Beghi Barabas ei si gheri nandi." (Barabas ni yeng nand ye iri.)

19

Jisas mi nati ningg mari

Matyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

1 Muq Pailat ami simbe nindim, Jisas mitanyi mo yas pe pug mindig. 2 Ni sare quat kin muet mamb pre ngawu pe mirang righe, di king kin pugri chongo ambo kin ire mirang wughe pre, 3 di ire ire ninde mandi di mari, "Juda mingg king nu kuas nganye chiraq ye!" Ni puq mand di Jisas kowisambe pe mi.

4 Pailat ni mune nganye dabo neyi ni di wute buagi simbe nindiny nari, "Te wuqond! Nge wuti nen pi nati puq gad kin wand puate segi, pugri bu nge kitanyi keyi ki ei nungoqi nonne wuqoind." 5 Pugri bu Jisas ni sare quat kin ngawu pe rise kin te di chongo ambo kin mirang wughe kin te

risene neyi ni. Muq Pailat wute buagi te ningg nari, “Te wuqond. Wuti taq nen.”
6 Muq prist mingg yumbui di wute God ningg baj yeng muaw kin ni muqoind di ngam mare rundo mari, “Kruse pe qungu wi nati. Kruse pe qungu wi nati.” Pailat simbe nindim nari, “Nungoqi nonne wutanyi wo kruse pe qungu wi nati. Nge ni ki nati ye wand puate ninge guqod segi.”
7 Muq Juda kin wute buagi te oyi mune simbe mand, “Beghi ningg lo wuri ni nati ye tuqui, te pugri ni nari ni God ningg wo.”
8 Pailat ni te nutungu kin te ningg ni quan wune namb. 9 Ni mune baj yumbui pe mar mo, di Jisas pengu nindig, “Nu muai pu guadi?” Pudi Jisas ni oyi nindig segi.
10 Muq Pailat nari, “Nu nge wand kuegh segi ye bri? Nu nei guab te pugri nge segine nu si keri yo, o wute simbe gidim nu kruse pe qungu mi ghati kin gre rise.”
11 Jisas oyi nand nari, “God nari bu nu wuti pugri ye kuas, bu muq nu segine wute simbe ndim nge kruse pe qungu mi kati ye tuqui. Pugri bu wuti nge nu nde si pe ni godo ye ni mai te quan nganye yumbui, nu te musoqne.”
12 Pailat ni te nutungu kin te ningg ni Jisas si neri no kin ngim meri nat. Pudi Juda buagi ngam mare rundo mari, “Nu si gheri no, tedi nu Sisar kimand segi! Wuti iri nari ni king puq nand ye ni opu gri yenu, di Sisar ningg veri!”
13 Pailat ni wand ven nutungu, Jisas nitanyi raqe nar no. Di jas nas kin komboiq te miraq mandi sunyi puch ire wet mawo yuwon muany pu rise kin tende muaq yequ di Pailat ni tende nas. (Sunyi puch te Hibru wand pe Gabata puq munduw.) 14 Muq Juda ni Sabat kin nginy te ningg sir rip ye ngeri di ngeri te muq bogisumb. Di te kin te God ni asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny kin wik te ninggne. Pailat wute buagi te ningg nari, “Nungoqi king taq nen.”
15 Ni ngam mare rundo mari, “Weri wo! Weri wo! Kruse pe qungu wi nati!”
Pailat ni pengu nindim nari, “Nge nungoqi king nen kruse pe qungu ki nati ningg bri wari?”
Muq prist mingg yumbui ni oyi mand mari, “Beghi king aye segi, Sisar irine!”
16 Muq Pailat ni Jisas Rom mingg ami ninde si pe ni nondo ei kruse pe qungu mi nati ningg.

Jisas kruse pe qungu mi nati
Matyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43

Pugri bu Rom mingg ami Jisas mitanyi mo. 17 Ni nikin kruse te niraq tiqe yumbui pe pu neyi ni, di mong puch ire “Ngawu ngape tiqe” puq mand kin tende no. (Mong te Hibru wand pe Golgota puq mand.) 18 Tende ni kruse pe qungu mi nati, di wute aye temi anene qungu mi mati, iri opu yenu iri opu yenu di Jisas mingine yenu. 19 Pailat nari wand ninge ur mand pre kruse pe mi riwo pu yeru. Ni wand ur mand kin taq pugri, “Jisas Nasaret kin, ni Juda mingg king.” 20 Jisas qungu mi nati kin sunyi pe pu tiqe yumbui pe te tumone. Di wand ur mand kin te Hibru wand, Latin wand, di Grik wand pe ur mand, pugri bu Juda nganye buagi ni wand ur mand kin te ruqond. 21 Juda mingg prist mingg yumbui ni Pailat ningg mari, “Nu Juda mingg king ur ghand wayequ. Pudi nu pugri ei ur ghand, ‘Wuti nen nari ni Juda mingg king’.”
22 Pailat oyi nand nari, “Nge kari ur mand kin te rar wuqond, ur mand kin pugrine rise.”
23 Rom mingg ami ni Jisas kruse pe qungu mi nati pre, ni chongo te materi bir mawo 4-pela pu di ire ire materi. Ni chongo dobui kin wabe gri niraq wughe, di chongo irine pe yembe munduw kin te anene ir muang. 24 Rom mingg ami te kin kin wand wand mare mari, “Chongo dobui kin wen bir puaq wayequ. Satu griny bad ei buqod tughe nitaqwi.” Ni pugri puq men kin te God ningg wand buk pe vise kin ane tuquine. God ningg wand taq pugri, “Ni nge chongo bir mawo ire ire materi, di nge chongo dobui kin te satu griny munduw ye.” *[Sng 22:18]*
Di muq Rom mingg ami ni pugri puq men.
25 Jisas nde kruse pe tumone te nikin kumo, nikin kumotumo, Maria Klopas ngam, di Maria Magdala kin ni tende yeru.
26 Jisas ni nikin kumo di nikin wuti iri ni yawo nirang righe ye ni tende yeru nuqond. Pugri bu nikin kumo te simbe nunduw nari, “Ni nu wo ei puq ndig.”
27 Muq nikin wuti te ningg mune nari, “Ni nu numo ei puq nduw.” Di tende puayine Jisas nikin wuti te Maria nitaqi no ninde baj pe wus.

Jisas nati
Matyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49

28 Jisas nei namb te pugri tende puayi ni yembe buagi te omo nawo pre, pugri bu ni nari, “Nge yawo singar kati.” Ni puq nand ei wand buk pe vise kin te ane tuquine.
29 Wain abo neq kin os ane tende nas, pugri bu ni chongo bidi nyumo kamo pe wureq mimbiq, wain pe meq wughe pre Jisas nde mim pe meq wundo. 30 Jisas ni wain te ne pre di nari, “Omone.” Muq ni ngawu nindinyi nati, nikin ququ te wuwi wundi wuso di nati.
31 Muq Juda mingg wute nyamb kin ni Pailat pengu mindig ngiq nand tedi wute

kruse pe yemu kin te muange gure muam ei brequne mati di mate mati ningg. Ni puq men kin te pugri muq Sabat kin nginy te ningg sir rip di ni Sabat kin ngeri yumbui nganye te tumo rind, di ni Sabat kin nginy te ningg wute kruse pe yemu kin te ni yambu mari. 32 Pugri bu ami ni wute Jisas ane kruse pe qungu mi mati kin te muange gure muam. 33 Pudi ni Jisas nde mondo kin tende puayi ni muqond Jisas nati pre, pugri bu ni muange gure muang segi. 34 Pudi ami iri yir neti nowi qut pe cheiq neri, di opu brequne yavi wuye ane buraq ri. 35 Wuti yumbo ren nuqond kin ni ren kin ningg simbe nand, di ni simbe nand kin te nganyene. Ni nei namb ni wand simbe nand ye te nganyene, di ni te kin ningg simbe nand ei nungoqi Yumbui nei wumbig. 36 Yumbo ren puq ren ei te wand buk pe vise kin ven te ane tuquine. Wand buk pe vise kin taq pugri, “Ni ningg ngape ire gure muang segi ye,” *[Kis 12:46; Nam 9:12]*
37 di aye te “Wuti ni yir pe cheiq meri kin te ei ruqoind ye.” *[Sek 12:10]*

Jisas ngamo pe mowi yenu
Matyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56

38 Tende dobu Josep Arimatea kin ni Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati neri no nowi yenu ningg. (Josep ni Jisas ningg wand nutungu di nganyene puq nand ye, pudi ni Juda mingg wute nyamb kin te wune nimbim, pugri bu ni suqo grine Jisas nei nimbig.) Pailat ni Josep Jisas neti nati neri no kin te ningg ngiq nindig, pugri bu ni no di Jisas neti nati, di neri no. 39 Nikodemus, wuti asi Jisas nuqoind ningg burpoq pu Jisas nde no kin te, ni wel tuqo kin mur di alos pe yembe mindig kin te 30 kilogram kin pugri nare Josep temi mo. 40 Ni temi Jisas meri mo di wel tuqo kin te muang di chongo quem kin pe wureq maimb. Ni puq men kin te Juda ni wute mati kin mawo yemu ningg tedi pugri ei puq men ye. 41 Jisas qungu mi nati kin sunyi pe tende tumone wuny ire vise, di wuny mbe mingi tende wute mati mawo yemu kin ngamo ire yequ, ngamo te urupui, wuti iri mowi yenu segine.* 42 Muq Juda buagi Sabat kin ngeri te ningg sir map ningg, di ngamo te tumone yequ, pugri bu ni Jisas meri mo ngamo pe tende mowi yenu.

20

Jisas mune nes newo
Matyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

1 Nginy namba wan te ningg burane, bur yengune Maria Magdala kin ni Jisas nde ngamo pe wuso, di wuqond wet nyaw ngamo pe yequ kin te kring mipiq wuso pre. 2 Pugri bu ni mune vig wumb Saimon Pita di Jisas ningg wuti te kin ye iri Jisas nikin yawo nirang righe kin te ni temi nde wuso di simbe wundim wuri, “Yumbui ngamo pe pu meti nowi meri mo pre, di ni muainde mowi nase kin te beghi nei bab segi.”
3 Muq Pita di Jisas ningg wuti aye te temi mes mewo Jisas nde ngamo pe mo. 4 Ni temi ane vig mamb mo, pudi Jisas ningg wuti aye te oyi ye nawo no ngamo pe nitari righe, di Pita naru. 5 Ni yimb naghe, rar neq wur di chongo bidi Jisas nde ghimbi pe wureq mamb kin te nuqond, pudi ni ngamo pe nar no segi. 6 Muq Saimon Pita, ni wuti tende dobune naru kin, ni no nitari righe di ngamo pe nar no. Ni chongo bidi Jisas nde wureq mamb kin te rise nuqond, 7 di chongo bidi ngawu pe mirang wughe kin te anene gure muaq pre pu wuse nundoq. Chongo bidi te nikinne wuse, di chongo bidi aye te ane ire pene rise segi. 8 Muq Jisas ningg wuti aye te ye nawo no ngamo pe nitari righe kin ni mune ngamo pe nar no. Ni chongo te rise nuqond, di ni nei namb Jisas ni nganyene mune nes newo pre. 9 (Pudi ni temi Jisas mune nes newo ye wand te God ningg wand buk pe rise kin te nei mimbiny segine.) 10 Muq Jisas ningg wute temi te munene kin kin baj pe mo.

Jisas Maria Magdala kin ninde raqe no
Matyu 28:9-10; Mak 16:9-11

11 Pudi Maria ni Jisas nde ngamo qunambe tende quanji quanji yequ. Ni quanji quanjine yimb wughe ngamo pe rar weq wur, 12 di angelo temi yemu wuqond. Ni chongo quem kin mare righe pre Jisas asi mowi nase kin sunyi pe tende mas, iri ngawu tiqe opu nas, di iri muange tingi opu nas. 13 Ni temi Maria pengu munduw mari, “Nu pughe kin ningg quanji guad?”
Ni oyi wund wuri, “Wute ninge nge yumbui meti nowi meri mo pre, di nge nei gab segi ni muainde bri mowi nase.”
14 Ni puq wund pre, muq dobu gri rar wut di Jisas te yenu wuqoind, pudi ni wuqoind wuip no segi. 15 Jisas ni pengu nunduw nari, “Nyumbueg, nu pughe kin ningg quanji guad? Nu tughe meri kuting?”
Ni nei wumb kin wuri ni wuti wuny mbe tende yembe nand kin bri yenu, pugri bu ni simbe wundig wuri, “Nu kueti nowi kueri kuo, ate sunyi muainde kuowi nase kin te simbe ghand di nge ko keti nowi ye.”
16 Jisas simbe nunduw nari, “Maria!”

* **19:41:** Juda nikin wute mati kin mawo yemu ye ngamo te rand sange pe gawo yembe munduw pre di wet pe gawo chupoq mindiq.

Maria Jisas nde tindi wundo di Hibru wand pe wuri, “Rabonai!” (Wand ven ni puate te, wuti wand wute bei neny ye.)

17 Jisas ni simbe nunduw nari, “Nu nge ghait kase wayequ, te pugri nge mune nge wuyi nde kewo ko segine. Pudi nu yo, nge te wute te simbe ndim ghari, nge mune ngening wuyi nde kewo ko ye. Ni nge wuyi di nungoqi nuyi, nge God di nungoqi God.”

18 Muq Maria Magdala kin ni wuso di Jisas ningg wute te simbe wundim wuri ni Yumbui wuqoind pre, di ni Jisas simbe nunduw kin wand te simbe wundim.

Jisas nikin wute nde bre newo

Matyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

19 Nginy namba wan te ningg yuram bur Jisas ningg wute irepene baj pe mikur, di ngim miraq wughe gre pu mas, te pugri ni Juda mingg wute nyamb kin te wune mimbim. Muq Jisas nandi ninde mingine yenu di nari, “Nungoqi umbo yuwon kuse.” 20 Ni puq nand pre, ni qut di si te bei nindim. Jisas ningg wute ni Yumbui muqoind kin te ningg ni quan nganye chumbuai mand.

21 Jisas munene simbe nindim nari, “Nungoqi umbo yuwon kuse. Wuyi nge tiqi nundogh gadi kin pugrine nge mune nungoqi tiqi gudouq wo.” 22 Ni pugri puq nand pre di ni puy nuqond di simbe nindim nari, “Ququ Yuwon Ye weti nowi. 23 Nungoqi wuti iri mai puaq wundig, tedi ni mai te puaq. Nungoqi ni mai puaq wundig segi, tedi ni mai te puaq segi.”

Jisas Tomas nde raqe no

24 Muq Tomas (Didimus puq mindig kin) ni Jisas ningg wute 12-pela te kin ye iri, di Jisas ni nikin wute nde raqe no kin tende puayi ni ane mas segi. 25 Pugri bu Jisas ningg wute ninge te ni simbe mindig mari, “Beghi Yumbui buqoid pre.” Pudi ni simbe nindim nari, “Nge ni muanji si pe rise kin te guqod di nge nil maghe kin sunyi te si kawo, di ninde qut pe si keq wur, tedi nge kari nungoqi nganyene wand.”

26 Wik ire pre Jisas nikin wute ni munene baj pe tende mas, di Tomas ane mas. Ni ngim miraq wughe, pudi Jisas nandi ninde mingine yenu di nari, “Nungoqi umbo yuwon kuse.” 27 Muq ni Tomas ningg nari, “Nu si suramb ven yi mandi, nge si ren qond. Nu si yeq wundi di nge nde qut pe si yeq wur. Nu nei tevi tevi kin te si ghare, di wand simbe munduw kin te nganyene puq ghand.”

28 Muq Tomas Jisas ningg nari, “Nge Yumbui di nge God!”

29 Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Nu nge guqoid pugri bu nu kuari te nganyene. Wute nge ruqoind segine nganyene puq rind kin God ni yuwon nuany ye.”

30 Jisas ni yumbo ur gre ye nganye buagi nganye nikin wute nde rar pe bei nand, pudi te kin te quan buagine buk wen nde ur gad segi. 31 Pudi ren ne ur gad ei nungoqi wari Jisas ni nganyene Kraist, God ningg wo, di nungoqi ni nei wumbig kin te ningg ninde nyamb pe nungoqi was.

21

Jisas nikin wute 7-pela nde raqe no

1 Tende dobu nginy ninge mo pre Taiberias wuye ngamo pe tende Jisas nikin wute nde mune raqe no. Jisas nikin wute nde raqe no kin taq pugri. 2 Saimon Pita, Tomas (Didimus puq mindig kin te), Nataniel Kana Galili opu kin te, Sebedi ningg wo temi, di Jisas ningg wute aye temi ninge ane ni quan buagine irepene yemu. 3 Muq Saimon Pita ni simbe nindim nari, “Nge ko umo meri kat.” Di ni mari, “Beghi nu ane po ye.” Muq ni mes mewo mo, bot pe mewo mo di mo, pudi bur te ningg ni umo ninge materi segi.

4 Yambgriq burane Jisas dabo jiji pe tende yenu, pudi nikin wute ni muqoind maip no segi. 5 Muq ni ngam nare rundo nari, “Mand, nungoqi umo ninge wateri segi bri?”

Ni oyi mand mari, “Segi.”

6 Muq ni nari, “Nungoqi yawi si nganye opu mune meweri naghe, di umo ninge wateri.” Ni Jisas nari kin pugrine puq men di umo nganye buagi nganye yawi pe righe, di yawi qo maimb nondo bot pe mowi naghe kin tuqui segi.

7 Muq Jisas ningg wute te kin ye iri Jisas nikin yawo nirang righe kin ni Pita ningg nari, “Te Yumbui bu yenu ye.” Saimon Pita ni wand te nutungu kin tende puayi ni chongo ir nuaq pu wus di yembe nand kin chongo te mune niraq wughe, wuye pe prare naghe ei wuye ghiri numboq dabo no ningg. 8 Muq Jisas nikin wute aye ninge te mune bot pe maru ei yawi pe umo righe bre pu yeru kin te yawi ane qo mamb mare dabo jiji pe mo. Bot te jiji pe tumone yequ, 100 mita kin pugri. 9 Ni mo jiji pe mo mar kin tende puayi wase ire namb namb yengu di umo ninge wase pe tende rise, di bret ninge ane rise muqond.

10 Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi umo ninge muq tene wateri kin ninge ren ware wandi.”

11 Muq Saimon Pita mune bot pe newo no di yawi te qo naimb neri dabo jiji pe newo no. Umo yumbui kinne 153 kin pugri yawi pe tende bre, pudi yawi pend nas segi. 12 Jisas ni simbe nindim nari, “Wandi, mir wand.” Jisas ningg wute te iri Jisas ningg pengu nand nari, “Nu tughene” ni nei mamb pre te Yumbui, pugri bu ni pengu

mand segi. 13 Jisas nandi bret te nateri nem
di umo mune pugrine. 14 Muq ven te Jisas
nati pre mune nes newo nikin wute nde
raqe no tevi ire pu nand kin.

Jisas ni Pita pengu nindig tevi ire nand

15 Ni mir mand pre, muq Jisas Saimon
Pita ningg nari, “Saimon, Jon ningg wo, nu
nganyene nge quan nganye yawo kuragh
righe, di wute aye te nge musoqne yawo
miragh righe bri?”

Ni nari, “Yumbui, nu nei guab nge nu
yawo kiraw righe.”

Jisas nari, “Nge sipsip wo te bag ghamb.”

16 Jisas munene nari, “Saimon, Jon ningg
wo, nu nganyene nge quan nganye yawo
kuragh righe?”

Ni oyi nand nari, “Yumbui, nu nei guab
nge nu yawo kiraw righe.”

Muq Jisas nari, “Nge sipsip te sabi ndiny.”

17 Jisas mune nganye puq nand nari, “Sai-
mon, Jon ningg wo, nu nge yawo kuragh
righe bri?”

Jisas ni pengu nindig tevi ire pu nand
nari, “Nu nge yawo kuragh righe?” Di
Pita ni umbo mai kuyo. Pugri bu ni nari,
“Yumbui, nu yumbo buagi nei guab omo.
Nu nei guab nge nu yawo kiraw righe.”

Jisas nari, “Nge sipsip te bag ghamb.
18 Nge nu nganyene simbe guduw, nu am-
bonye kuas kin puayi nunonne chongo
kuare righe di muainde kuo puq guad kin
tende kuo. Pudi nu gang ghase kin tende
puayi di nu si ndiri riwo, di wute aye mait
ghase, di sunyi nu kuo yambu kuari kin
tende mitanyi mo.” 19 Jisas ni puq nand kin
te otiwo Pita ni pughe gri nati di God gre
yuwon ye te bei nand kin te ningg bu puq
nand. Muq Jisas Pita ningg nari, “Nge nde
dobu ghawi.”

20 Pita trombui nandi, Jisas nikin wute
te kin ye iri Jisas nikin yawo nirang righe
kin te ninde dobu naru nuqoind. (Wuti
nen te asi mir mand mand mas di ni yimb
nondo Jisas pengu nindig nari, “Wuti tughe
ei nu veri nde si pe ni godo,” puq nand kin
te.) 21 Pita ni nuqoind di pengu nand nari,
“Yumbui, te muq ni pughe gri?”

22 Jisas oyi nand nari, “Nge ni nati segine
nas nge mune gadi ningg kari, tedi nu
te kin ningg yivany ghare wayequ. Nu
ngende ghawi.” 23 Pugri bu wand vir ir
wute nganye buagi Jisas nei rimbig kin ni
nei rimb kin riri Jisas ningg wuti nen ni nati
segi ye. Pudi Jisas ni wuti te nati segi ye
te ningg nari segi. Jisas nari, “Nge ni nati
segine nas nge mune gadi ningg kari, tedi
nu te kin ningg yivany ghare wayequ.”

24 Wuti nen bu yumbo ren ningg simbe
nand, di ur nand. Beghi nei bab ni simbe
nand kin te nganyene.

25 Jisas ni yumbo aye quan yembe
nindiny. Quan buagine ur gad, tedi nge
nei gab kin buk nganye buagi nganye, di
wute buagi qi pe ven nde buk mawo rise
kin sunyi segi.

Aposel Mingg Yembe

Luk ni buk ye wuwo kin pe Jisas ni yembe nand kin di wand simbe nand kin te ningg ur nand. Tende dobu ni buk wen ur nindiq. Buk wen nde ni Ququ Yuwon Ye ni Jisas ningg wute nde yembe nand kin te ningg simbe nand. Luk ni bei nand kin te Jisas ningg aposel ni wand mare mo Jerusalem, di Judia buagi, di Samaria buagi, di tene ruso tiqe buagi qi wen wung yeru kin tende mo, Jisas ningg wand wute simbe mindiny.

Buk wen Ququ Yuwon Ye ningg simbe wund. Nginy yumbui iri Pentikos puq mindig kin tende Ququ Yuwon Ye ni Jisas ningg wute nde nati ni nas. Ququ Yuwon Ye ninde nas di ni nei neny di gre neny ei ni Jisas ningg wand yuwon ye wute simbe rindiny. Jisas ningg aposel tiqe manyi mo wand te bir mawo, di wute ninge ni wand te rutungu di Jisas nei rimbig.

Beghi buk wen budoq sapta ninge Luk ni Pol ningg wand nand di ni “beghi” puq nand. Beghi te buqod di nei bab tende puayi Luk Pol temi nyinge mare mo mo.

1 Tiopilus, nge buk ire ye wuwo ur gidiq, di Jisas ni yembe puate ni righe di wute
wand bei nindim kin te kin bei guduw.
2 Asine pu rindi muq nginy nen ningg ni
ningg aposel ir nawo pre kin te wand nem.
Ni Ququ Yuwon Ye ningg gre pe yembe kin
wand ven yeri nindim nindim ruso ruso
God Jisas nitanyi newo no. Wand ven kin
nge buk aye pe ur gad pu rise. 3 Asi ni yuqo
nare di ni nati pre, otiwo muq ni nikin wute
nde mune nandi. Di ni nikin ghimbi bei
nindiny, te ei ni ruqond di nei rimb, riri,
“Ni urupuine qa nas.” Ni nginy 40-pela pu
ni ane ris, di ni wute God nde si nambu ris
kin wand simbe nindiny. 4 Nginy iri ningg
Jisas ni ane mir rind rind ris di ni simbe
nindiny nari, “Nungoqi Jerusalem si wuraq
wayequ. Nungoqi wasne, ei wuyi ni nari
ni yumbo te neuq puq nand kin te ghimbi
wany. Asi nge simbe guduq kin te. 5 Jon ni
wute wuye tuan pe wuye nap. Pudi nginy
quan segine di God ni ningg Ququ Yuwon
Ye nungoqi nde nati ni.”

Jisas wam newo no
Mak 16:19-20; Luk 24:50-53

6 Muq Jisas ningg wute Jisas nde irepene
rikur muq ni pengu rindig riri, “Yumbui,
muq ven nde puayi nu beghi wute Israel
kin ghav gudug, di beghi munene yumbui
pas di wute aye beghi nde si nambu ris
bri?”

7 Muq ni oyi simbe nindiny nari, “Pughe
puayi yumbo isis ruwi kin te nge wuyi
nikin gre pe nap ruso pre ye, nungoqi nei
wamb tuqui segi. 8 Pudi otiwo God ningg
Ququ Yuwon Ye nati ni nungoqi nde nas,
tedi nungoqi gre wateri. Di segine nungoqi
wand ware wo Jerusalem, di Judia buagi,
di Samaria buagi, di tene ruso tiqe buagi
qi wen wung yeru kin tende wo, wute nge
ningg simbe wundiny.”

9 Ni wand ren puq nand pre, ni rar rar
yeru, di God ni neti nowi di nitanyi wam
newo no. Di ni wuye quari ire pe nar no, di
ni mune ruqoind segi. 10 Ni no di ni nginy
tu pe rar rarne yeru, muq brequne wute
temi ni ane yemu. Ni temi chongo quem
kin mare righe. 11 Ni temi mari, “Nun-
goqi wute Galili opu kin pughe kin ningg
nungoqi nginy tu pe rar rar yequ? Jisas
nen muq God nungoqi nde pu neti nowi
di nitanyi wam newo no, di otiwo nungoqi
muq wuqoind wuqoindne wam newo no
kin pugrine nganye ei mune nandi.”

Ni wuti iri Judas ningg yembe nitangri kin si mumbog

12 Muq ni rand Oliv puq mindig kin te si
meri, di mune Jerusalem mo. Rand Oliv
ni Jerusalem tumone, 1 kilomita kin pugri.
13 Ni mo tiqe mar mo, di baj ire nyembe
tevi, ire tingi, di ire wam kin tende mo. Di
ni nyembe wam kin tende mewo mo mas.
Wute men baj pe tende mewo mo: Pita di
Jon di Jems di Andru, di Pilip Tomas temi,
di Bartolomyu Matyu temi, di Jems Alpius
ningg wo, di Saimon wute tit Selot kin iri, di
Judas Jems ningg wo.* 14 Wute buagi men
ni pripri ire pe mas God ane wand mand
mand. Nyumbueg ninge di Maria Jisas ni
kumo di Jisas ni kiqam ni anene God ane
wand rind rind.

15 Tende puayi Pita ni wute aye Jisas nei
rimbig kin ninde mingine yenu, muq wand
ire nand. Wute te buagi ane 120-pela kin
pugri. 16 Pita ni nari, “Chech qam, muqdi
nge Judas Iskariot ni wute Jisas mait nase
kin ngim bei nem ye te kin simbe gad yamb.
Asi God ningg Ququ Yuwon Ye Devit nei
neng. Muq Devit wand nand, bu muq God
ningg wand pe vise. Asi Devit simbe nand
kin wand te nganyene ei puq ren ye, pugri
bu muq Judas te kin tuquine puq nen. 17 Asi
Judas beghi ane pas. Ni beghi ane yembe
wen pitaqwi.” Pita ni puq nand.

18 (Judas Jisas bei naind di wute aye
mandi mait nase di Judas ni yumbo ur
brequ ren puq nen ye te ningg ni wet bidi
ninge nateri. Judas wet bidi te nare no,
qi puch ire wong nindiq. Wong nindiq
pre, muq ni qi pe tende ir naghe, di ni
umbo bir kus, di umbo buagi qi pe groq ri.
19 Otiwo wute buagi Jerusalem mas kin nei

* **1:13:** Wute tit Selot kin ni Rom mingg gavman nde si nambu mas yambu mari ye.

mamb. Muq nikin wand pe qi puch wen “Akeldama” puq munduw. Nyamb ven kin puate taq pugri: Yavi qi.)

20 Muq Pita ni nari, “Wand ven beghi Buk Song pe pugri vise:

‘Ni baj piyi segine nase. Wuti iri tende nas segi kin.’ *[Sng 69:25]*

Di buk te aye pe opu wuri,

‘Wuti aye ei ni sunyi te nitangvi wuti ye nawo kin ningg nas.’ *[Sng 109:8]*

21 “Pugri pu bu muqdi beghi wuti iri si bubog ei Judas ningg sunyi natevi. Wuti beghi ane pripri Jisas ane nyinge pare po badi po badi kin te ei iri paip no. 22 Jon ni wute wuye nap, di Jisas ni yembe nindiri riwo, yembe nand rindi God ni Jisas beghi nde pu neti nowi nitanyi newo no. Muq wuti yumbo buagi ren nuqond kin te ei beghi si bubog. Di ni beghi ane ei yembe bad, Jisas mune nes newo kin te kin wand bir pawo.”

23 Pita ni pugri puq nand, muq ni wute temi si mumbom. Iri taq Josep, ni Barsabas nyamb mirang, ni nyamb aye mune visene, taq Jastus. Di wuti aye taq Matias. 24 Muq ni God ane pugri wand mand, “Yumbui, nu wute buagi nei mamb kin te nei gubim. Nu mune beghi bei ndug, nu wute temi men yemu kin men nu pughe ye si gubog pre te beghi bei ndug, 25 te ei ni Judas ningg sunyi natevi, aposel ningg nas ei beghi ane yembe bad. Judas ni yembe wen si niraq di nati, muq nu sunyi kuping ruso pe tende no pre.” 26 Muq ni wet wo map mewo di muqond Matias ni nyamb ye wuwo. Di muq ni aposel 11-pela te ane mikur.

2

God ningg Ququ Yuwon Ye nati ni

1 Nginy iri Pentikos puq mindig kin te ningg ni buagi ane irepene rikur pu ris. 2 Muq brequne nganye qurur yumbui wam pu rindi di wute buagi baj tende ris kin quan buagine qurur te rutungu. Qurur te nyumurighi yumbui naghe kin qurur pugri. 3 Muq ni yumbo ninge wase nyungu kin pugri ruqond. Di yumbo te bir puch puch wute buagi te yeru kin ire ire ninde wam rise. 4 Di God ningg Ququ Yuwon Ye Jisas ningg wute nde bre. Muq ni nei neny di ni segine wand tuan isis rind.

5 Juda ninge kantri buagi aye pe mas kin mandi pu Jerusalem mas, wute te ni pripri God ningg wand mutungu ye. 6 Qurur nyumurighi yumbui kin pugri mutungu, di wute buagi rindi rikur. Muq wute buagi kin kin rutungu Jisas ningg wute ni nikin nde wand tuan pene nganye wand mand. Muq ni puye rind, 7 di ni nei kumo rimb. Ni riri, “Pughe sin ren? Wute buagi men wand mand kin men ni Galili opu kinne. 8 Pughe gri qa te beghi wutamu manyi ire ire bon wand tuanne nganye putungu, beghi bon wuyi moyu nde mim pe putungu kin pugri nganye? 9 Beghi kantri bon bonne badi. Beghi ninge Partia di Media di Elam kin, muq wute ninge Mesopotemia kin, di Judia di Kapadosia, di Pontus di Esia kin, 10 di Prigia di Pampilia, di Isip di beghi ninge kantri Libia Sairini tumo yequ ye te kin, di wute ninge Rom pu badi ren pas. 11 Beghi Juda di wute aye kin ninge ane Juda mingg yumbo ur te pitaqwi, di Krit di Arebia, beghi quan buagine putungu. God ni yembe yumbui nand kin te kin wand beghi bon wand tuan pene nganye simbe mand.” 12 Muq quan buagine puye mand di ni nei kumo mamb. Di kin kin pugri wand mand mari, “Yumbo ren pughe gri ate?”

13 Pudi ninge perei mand mari, “Ni wain quan nganye me, bu ngawu ghabe rind.”

Pita wand bir nawo

14 Pudi Pita ni 11-pela pu te ane yemu di ni quan kumone ngam nare di pugri simbe nand, “Nungoqi Juda di nungoqi wute buagi wandi pu Jerusalem was kin te nungoqi nge nde ange waq, wand ven wutungu ei yumbo ren nei wamb. 15 Nungoqi nei wamb kin di wute men ngawu ghabe rindim. Segi. Muq 9 kilok burane, bu muq wain pe segine. 16 Propet Joel God ningg wand simbe nand ye ni yabe yumbo ren ningg qa puq nand:

17 God ni nari, ‘Otiwo ngeri muq pas kin ren pre ningg tumo di nge ningg Ququ te wute buagi keny ye. Di nungoqi quayi wo di nyumbueg wo ane propet kin pugri wand bir ruwo. Di nge nungoqi wo ambonye ruqo nyemb pe pugri yumbo isis bei gidim, di nungoqi wute gang te nge ruqo nyemb nganye kem. 18 Tende puayi di nge ningg Ququ Yuwon Ye ningg gre nge ningg yembe ye quayi di yembe ye nyumbueg keny, te ei ni propet kin pugri wand bir ruwo. 19-20 Di nge nginy tu wam yumbo ur aye kin yembe gidiny, di nge nginy kitindi no burpoq nap, di irew kitindaq wuso yavi kin pugri ambo wuyo. Di nge tingi qi pe yumbo ur gre ye aye yembe gidiny. Yavi di wase di wasebo yumbui nganye ei ris. Muq tende dobu di Yumbui nandi kin nginy. Ni nandi kin nginy te di yumbui nganye. 21 Di wute Yumbui munene nateri ningg riri, tedi Yumbui ghav nindiny di ni ni ningg wute ris.’ *[Jol 2:28-32]*

22 “Wute Israel kin, nungoqi wand ven wutungu. Nge Jisas Nasaret kin ningg simbe guduq yamb. Nungoqi non gri qa

yumbo ur gre ye di yumbo ur God gri Jisas nde si pe nungoqi nde mingi puq nen ye wuqond. Ni puq nen ei nungoqi nei wamb God ni Jisas tiqi nundog nandi. 23 Asine God ni nei namb di wand taq namb pre, bu wuti nen nungoqi nde si pe nowi nas. Di wute brequ nde si pe nungoqi kruse pe qungu wi nati. 24 Pudi matmat wuit nase gre pu nase tiq segi, bu God wuti nen mune nindingi newo. Ni nati kin yuqo brequ buagi te mune puaq nindig. 25 Yabe nganye Devit mune Jisas ningg pugri puq nand:

Nge pripri Yumbui guqoid nge nde tumone nganye nas. Ni nge nde tumo nas, pugri bu nge yumbo ninge ningg wune gab segi. 26 Pugri bu nge umbo chumbuai nganye gud, di nge wand chumbuai kin simbe gad. Nge ningne yumbo yuwon kin ghimbi kuany. 27 Muq nu nge ququ mati kin tiqe pe si kueri nas segi. Di nge nunon wuti yuwon ye si kueri matmat pe kase sigh gab segi. 28 Nu nge yuwon pu kas kin ngim bei gudigh pre. Muqdi nu nge temu pas, di te kin ningg di nge quan nganye chumbuai gad. *[Sng 16:8-11]*

29 “Chech buagi, nge beghi koku Devit ningg oghi pune simbe guduq ningg. Ni nati pre, di ngamo mowi. Di ni ngamo beghi nde mingine yequ yequ rindi rindi muq. 30 Pudi Devit ni propet, bu ni nei namb God ni pugri puq nand nari, ‘Otiwo nu nuqo dobu iri si gubog, di ni nu kin pugrine king ningg nas.’ *[Sng 132:11]* 31 Asi Devit ni God otiwo yumbo puq nen kin nuqond pre, di nari otiwo di Kraist mune nes newo. Ni nari, God ni mati kin tiqe pe si neri nase tiq segi. Di ni ghimbi sigh rimb tiq segi. 32 Muq Jisas te God nindingi newo pre. Beghi quan buagine ni buqoid pre, muq beghi simbe buduq. 33 Muq God ni nitanyi wam newo no, di ninde si tuan pe nas pre. Wuyi ni Ququ Yuwon Ye neng pre, te asi ni neng puq nand kin pugrine. Pugri bu muq Ququ te kin nengu pre, di nungoqi wuqond di wutungu. 34 Jisas ni puq nen kin te asi Devit wand nand kin te ane tuquine. Devit wam newo no segi, pudi ni kin oyine nari, Yumbui ni nge yumbui pugri simbe nindig nari, ‘Nu nge nde si tuan pe ghas ruso ruso 35 nge nu veri nu nyinge yi viyo kin komboiq woju ningg kawo mas.’ *[Sng 110:1]*

36 “Pugri pu bu nungoqi wute Israel kin wand ven ei wutungu yuwon. Jisas nen nungoqi kruse pe qungu wi nati ye te muq God ni yumbui ningg nowi nas, di Kraist ningg nas.” Pita pugri wand nand.

Wute nganye buagi ni umbo pe chumbuai rind di wuye map

37 Ni Pita wand ven simbe nand kin te rutungu, muq ni wand ven ningg umbo pe quan nganye yivany rire. Di ni Pita di aposel aye te ane pugri simbe rindim, “Chech buagi, muqdi beghi pughe sin ei pen?”

38 Muq Pita ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wutaqu manyi ire ire nei ware tinde, di Jisas Kraist nde nyamb pe wuye pupuqu, tedi God nungoqi yumbo ur brequ wand kin wand puaq nunduq. Nungoqi pugri puq wen, tedi God nikin Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq. 39 Yumbui ni beghi God, di ni asine puq nand pre, nari ni wute ninge ngam nirany rindi kin te Ququ Yuwon Ye neny ningg nari. Pugri ni Ququ Yuwon Ye neuq ningg nari, di nungoqi wo neny puq nand, di wute ninge wonji ris kin te neny puq nand.”

40 Di Pita ni wand aye nganye buagi pe wu wand nindiny, di ni quan kumo nganye pugri simbe nindiny nari, “Nei wamb yuwon: Eti nungoqi wute brequ kin te anene yuqo neuq.”

41 Pugri bu wute ninge Pita ningg wand oghine matevi, di ni wuye map. Nginy te ningg wute 3 tausen kin pugri ni Pita ningg wand rutungu rindi asi ye te ane rikur.

Wute urupui God nde si nambu mas kin ni yumbo ur yuwon

42 Di ni aposel wand bei meny kin te rutungu ningg buid nganye rip, di ni umbo ire kuse, di ire pe mir rind, di anene God ane wand. 43 God ni aposel nde si pe yumbo ur gre kin yembe nindiny, bu wute buagi wune rimb. 44 Muq wute buagi Kraist nei rimbig ye te ire pene ris. Muq ni nei rimb ni te yumbo sir buagi te wute God nei rimbig ye te anene ye. 45 Ni pripri qi puch o yumbo yumbo ni ningg riteri, wute aye rem wong mand. Di ni wet bidi te kin riteri, di wute buagi mir o yumbo yumbo segi kin te ire ire reny. 46 Ni quan buagine umbo ire kuse, di nginy manyi manyi God ningg baj pe ruso. Di ni umbo irene kuse, ni chumbuai rind, di oyi oyi kimand nde baj pe ruso ane ire pe mir rind. 47 Pripri ni God nyamb rindivi viyo, di wute buagi ni yuwon ruany. Nginy manyi manyi Yumbui wute ire ire mune nate ruwi, di ni rindi wute asi God ningg wand rutungu kin te ane rikur.

3

Wuti nyinge brequ kin ni mune oghi

1 Nginy iri ningg Pita Jon temi 3 kilok pugri pe ni God ningg baj pe mo ei God ane wand. Te pugri Juda buagi ni pripri 3 kilok di God ane wand mand. 2 Muq wuti iri ni nas, ni nyinge brequ ye. Ni kumo pugrine wuri wundi ye. Nginy manyi ni God ningg baj ngimrawu pe ei mowi nas,

ngimrawu te ni nyamb, “Yuwon nganye.” Ni pripri wute God ningg baj pe rir ruso di ni wet bidi sang nipiny. 3 Pita Jon temi God ningg baj pe mar mo ningg, muq wuti nen ni simbe nindim ei ni wet bidi ninge meng. 4 Muq Pita Jon temi muqoind muqoind pre, muq Pita ni nari, “Nu beghi temu ndomu.” 5 Muq ni tindi nondo, ni temi nuqond. Ni nei namb kin nari, “Muqdi temi nge yumbo megh.” 6 Pudi Pita ni nari, “Nge wet bidi segi. Nge nu ghav guduw, di Jisas Kraist Nasaret ye ni gre pe nge nu simbe guduw, nu yes yewo nyinge ghare yo.” 7 Muq ni si tuan niting kuse di ni nindingi newo. Muq brequne ni nyinge jam di op rar mune gre rind. 8 Muq ni brequne nes newo, teti pu yenu, di nyinge nare. Di ni temi te ane God ningg baj pe mar mo muq ni nyinge nare di ni prare newo, ni God nyamb nindivi viyo. 9 Wute buagi anene ni ruqoind, ni nyinge nare di God nyamb nindivi viyo. 10 Muq ni nei rimb, wuti nen qa pripri ngimrawu pe nas, ngimrawu te yuwon nganye puq munduw ye tende nas wet bidi ningg nari. Ni te ruqoind, muq ni puyene rind, di quan nganye nei kumo rimb.

Pita ni God ningg baj pe wand bir nawo

11 Ni Pita Jon temi sibraj ni, muq wute buagi rindi, ninde veranda God ningg baj pe rise kin tende rikur. (Veranda te nyamb mirany mari, “Solomon ningg veranda.”) Muq ni puyene rind.

12 Pita ni te nuqond di wute pugri simbe nindiny, “Nungoqi Israel ye wute, pughe kin ningg nungoqi ren nei kumo wamb? Pughe kin ningg beghi temu wundomu? Nungoqi nei wamb kin di wari, beghi bon gre o beghi bon yumbo ur ninge yuwon ye pe bu wuti nen yembe bidig nyinge nare no. Segi nganye. 13 Abraham di Aisak di Jekop di beghi koku mingg God ni nikin yembe ye wuti Jisas nyamb yumbui neng, bu ni ningg gre pe wuti nen nes newo. Asi nungoqi ni weti nowi, veri nde si pe wi nondo. Di Pailat ni si neri no ningg, pudi nungoqi segi puq wand. Di nungoqi dob weng.

14 “Wuti nen wuti yuwon ye nganye di yumbo ur tuquine puq nen kin nungoqi ni dob weng, di rar wuqoind taq pu yenu. Di nungoqi Pailat ningg wari ei wuti iri ni wute ni mati kin te ei si neri nungoqi nde nondo. 15 Jisas ni beghi pas pas te kin pas ye puate, pudi nungoqi ni wi nati pre. Pudi God ni ngamo pe pu mune nindingi newo. Muq nge temu nungoqi nde wand ren bir pawo. 16 Beghi temu Jisas nei bibig. Pugri bu Jisas ningg nyamb pe ninde gri beghi God nei bibig ye te ningg bu wuti nen yuwon. Nungoqi wuti nen wuqoind di waip no kin tuqui. Beghi Jisas nei bibig, bu nungoqi nde rar pe ni wuti nen sabi nindig mune yuwon nas.

17 “Nganyene nge chech qam buagi, nge nei gab, nungoqi oghine nei wamb segi bu nungoqi Jisas wi nati. Nungoqi wute nyamb kin mune pugrine ghabe mand bu Jisas mi nati. 18 Yabe chuqo nganye God ni propet buagi nde mim pe wand bir nawo, nari Kraist ni yuqo ei niraq. Muq nungoqi yumbo ur brequ ren kin puq wen ye te ni ningg wand te ane tuquine.

19 “Pugri bu muqdi nungoqi nei ware witinde, God nei wumbig, di ni nungoqi wand te puaq nunduq. Muq nungoqi puq wen, tedi Yumbui ni gre neuq 20 di ni Kraist nowi naghe nungoqi nde nandi, nungoqi ghav nunduq, di nungoqi yuwon pu was. Jisas ni Kraist wuti beghi nitamu powi ningg God naip no ye. 21 Muq ni wam nas, di otiwo God yumbo yumbo buagi mune sabi nindiny yuwon pu yeru kin tende puayi di ni mune nandi. Te asi nganye nikin propet yuwon ye ni ningg wand mare mandi pugri qa simbe mand. 22 Te pugri Moses ni Kraist ningg pugri puq nand:

> ‘Otiwo Yumbui nungoqi ningg God ni nungoqi nuqo iri neti nowi, di nge propet kas kin pugri nowi nas. Tedi nungoqi ni ningg wand wutungu, di ni ningg wand tene nungoqi mune puq wen. 23 Muq nungoqi ni ningg wand wutungu segi, tedi God mune numbuequ wati, di nungoqi non wute Israel ane was ye tiq segi.’ *[Lo 18:15-16,19]*

24 “Asi Moses ni pugri puq nand, di propet buagi wand te bir mawo ye te, Samuel di propet aye ni nde dobu mas kin, ni ngeri muq pas kin te ningg simbe mand. 25 Yabe chuqo propet God ningg wand simbe mand, di God nungoqi nuqo ane wand taq mamb pu bu muq wand taq mamb kin nungoqi nde vise. Asi God Abraham simbe nindig nari, ‘Otiwo nu nuqo nas, di nge ninde gri wute buagi qi pe kin yuwon kuany.’ *[Stt 22:18; 26:4]* 26 God ni yembe ye wuti tiqi nundog nungoqi nde nondo ei nungoqi ye wawo ni ningg wand wutungu pre dobu muqdi wute aye mune rutungu. Di ni nungoqi yuwon nuauq, ni yuwon nuauq kin te nei nirauq nitindauq ei nungoqi yumbo ur brequ wand segi.”

4

Ni Pita Jon temi taq mamb

1 Pita Jon temi wute simbe mindiny mindinyne, prist di wute God ningg baj yeng muaw ye ni mingg yumbui di prist mingg wute tit ire nyamb Sadyusi ni mandi. 2 Ni nei mamb mari, “Muqdi ni wute bu

wand bei meny, ni Jisas ngamo pe pu nes di wute riti kin te mune res ye wand te simbe mand." Pugri bu ni aposel temi te umbo ker muam. 3 Ni temi taq mamb, di muq yuram bu temi burpoq yemune yambgriq. 4 Pudi wute nganye buagi ni mingg wand te rutungu di ninge Jisas nei rimbig, di muq wute Jisas nei rimbig kin te riwo ruso 5 tausen.

Ni kaunsil nde rar pe kotim mand

5 Yambgriq muq Juda mingg wute nyamb kin, quayi kiyi, di ninge Moses ningg lo wute bei meny kin ni quan buagine Jerusalem mikur. 6 Anas prist mingg yumbui mingg yumbui, di Kaiapas, di Jon, di Aleksander, di prist mingg yumbui ni mingg yavi ire mandi, ni ane mikur. 7 Ni aposel temi te mitami mandi, ninde rar ngimi yemu, muq ni pugri pengu mindim, "Nungoqi tughe ningg gre wateri di nungoqi tughe nyamb wurang bu yumbo ren kin yembe wundiny?"

8 God ningg Ququ Yuwon Ye ni Pita nde nas, di Pita ni simbe nindim nari, "Nungoqi wute nyamb kin, di nungoqi quayi kiyi. 9 Muq nungoqi beghi temu wuti iri muange brequ kin te sabi bidig ye te ningg bu nungoqi pengu wand. Nungoqi wuti te pughe gri ni oghi kin te ningg bri beghi pengu wundug? 10 Te muqdi nungoqi di wute buagi Israel kin nei wamb, te pugri Jisas Kraist Nasaret kin ni nyamb pe muq wuti nen op rar gre rind, muq nungoqi nde rar pe yenu. Nungoqi Jisas nen kruse pe qungu wi nati, pudi God mune ngamo pe pu nindingi newo. 11 Jisas ni wet kin pugri, di

'Wet te asi nungoqi baj yembe wundig kin
wari brequ di kring waip no kin te
muq wet te baj mingine nas di baj
nare.' *[Sng 118:22]*

12 Muq wuti aye pughe ye ei Jisas kin pugrine beghi ghav nundug? Muq wuti aye iri te kin muai nas ei ni nari di God beghi mune nitamu powi?"

13 Pita Jon temi wune mamb segi. Muq prist te muqond nei mamb ni temi skul mand segi, di nyamb segi kin. Pugri pu ni nei kumo mimbiq, di ni nei mamb asi ni temi Jisas ane mas. 14 Muq ni wuti te muqoind, di ni ghimbi yuwon pre, muq ni ane yemu. Pugri bu ni wand aye ningg oyi mindim ye tuqui segi. 15 Muq ni temi simbe mindim lotu kaunsil ningg baj te si miraq, raqe mar mo. Ni temi mo, muq ni pugri simbe mand, 16 "Beghi wute temi men pughe sin ei pem? Ni temi yumbo ur gre ye ren mand, bu wute Jerusalem kin te ruqond nei rimb pre. Muq beghi suqo pare tuqui segi. 17 Pudi eti wand ven viso wute buagi rutungu. Pugri bu beghi ni temi quan nganye segi puq bidim ei ni temi Jisas ningg wand te aye pe simbe mand segi."

18 Muq ni temi mari mandi di simbe mindim ni temi Jisas ningg nyamb pe wute aye ni ningg wand bei meny ye tiq segi.

19 Pudi Pita Jon temi ni wand te oyi simbe mindim mari, "Beghi temu God ningg wand si pare muq beghi nungoqi ningg wand tene putungu te kin God nde rar pe tuqui o segi? Te kin nungoqi nei wamb. 20 Pudi beghi wand segi yembu ye tuqui segi. Beghi yumbo yumbo buqod di ange pe putungu kin te ei wute nde bir pawo ye."

21-22 Wuti nen nyinge brequ pu nas ber 40-pela pu nawo pre, muq Pita Jon temi Jisas ningg gre pe ni sabi mindig. Wute buagi te ruqond, di God ningg nyamb rindivi viyo. Pugri bu lotu kaunsil ni Pita Jon temi brequ mindim ye tuqui segi, ni wute buagi ni oyi ker ruam ningg wune mamb, bu ni Pita Jon temi taq mamb segi. Pudi ni mune nganye ker muam pre di si mare mo.

Wute Jisas nei rimbig kin ni gre ritevi ningg riri

23 Ni temi kaunsil si mare pre, muq ni mo, nikin kimand ris pe mo, muq ni prist mingg yumbui di quayi kiyi ni pughe sin mem kin wand te simbe mand omo. 24 Ni rutungu pre, muq ni ane ire pe rikur, muq God ane pugri wand rind: "Yumbui, nu King di nu qi di nginy tu di gherim te yembe gudiny, di yumbo yumbo buagi tende rise kin te yembe gudiny. 25 Yabe chuqo beghi koku Devit nu ningg yembe ye wuti ni nas, di nu Ququ Yuwon Ye tiqi gudog, ni nde no, ni nei neng, di ni wand nand nari,

'Pughe kin ningg wute aye ni Juda segi
ye ni nu umbo ker muaw? Pughe
kin ningg wute ni nei brequ mamb?
26 King buagi kin kin qi pe ven nde ni
yeng mand ningg sir map. Di wute
nyamb kin ni Yumbui di Kraist ni
nikin wuti si numbog pre kin te temi
mi maghe mo ningg mari.' *[Sng
2:1-2]*

27 "Wand ren kin te muq nganyene nganye puq ren, Herot di Pontius Pailat, di wute Israel kin, di wute Juda segi kin ni mandi, tiqe wen wung mikur, ei Jisas mi naghe no ningg. Yabe chuqo nu si gubog nunon yembe ye wuti yuwon ye ningg nas. 28 Ni mandi, mikur, ei yumbo yumbo buagi asi nunde gre pe di nunde nei pe puq guad kin pugrine di puq men. 29 Muq ni beghi oyi brequ mundug ningg mari, te ningg bu nu beghi nu ningg yembe ye wute beghi ghav ndug. Pugri ei beghi gre bad, ei beghi wune bab segi nu ningg wand bir pawo. 30 Di nu wute num kin ghat rise di ni num oghi nganye. Muq yumbo ur gre ye ren kin

nunon yembe ye wuti Jisas nde nyamb pe yembe bidiny."
31 Ni God ane wand pre, muq God ningg Ququ Yuwon Ye nandi wute buagi nde nas di baj te ni rikur ye te tit vip. Muq ni God ningg wand bir ruwo. Ni wune rimb segi quan nganye simbe rind.

Wute Jisas nei rimbig kin buagi ni nei irene vise

32 Wute God nei mimbig ye ni nei irene, di umbo irene kuse. Wuti iri ni yumbo yumbo nuqond segi pu muq ni nari, "Yumbo yumbo ren nge te." Te kin segi. Yumbo yumbo buagi te mawo, muqdi ire ire mare mo. 33 Aposel buagi ni Yumbui Jisas nes newo kin wand te bir mawo, te kin quan nganye gre vind. Di God nikin nde nei pene quan nganye yuwon nuany. 34 Wuti iri ni mir di yumbo segi nas segi. Te pugri wute ninge ni qi di baj tuqui kin ni yumbo yumbo te mi rundo wute aye wong mand, ni wet bidi materi. 35 Ni wet bidi te mare mandi, aposel mem. Di aposel ni materi, wute yumbo segi kin te meny.
36 Muq wuti iri ni nyamb taq Josep. Muq aposel ni nyamb aye mirang mari Barnabas. Nyamb ven kin puate taq pugri: "Wute umbo neny kughe ye." Ni wute tit Livai kin iri di ni ailan Saiprus kin. 37 Ni qi puch ire wute aye kin ye ni nem. Muq ni qi kin wet bidi te nare nandi, aposel nem, di ni oyi wute yumbo segi kin te meny.

5

Ananaias Sapaira teri

1 Wuti iri ni nyamb Ananaias, di ngam nyamb Sapaira. Ananaias ni wuti iri qi puch ire neng. 2 Di qi te kin wet bidi puch te nikin nawo rise. Ni cham nare nandi aposel nem di nari ni quane nare nandi. Ni ngam wet bidi puch nawo rise kin te nei wumb pre.
3 Muq Pita ni nari, "Ananaias, pughe kin ningg ate nu Satan rar guqoid nunde umbo pe nas, di nu God ningg Ququ Yuwon Ye wandoqi gudig, di qi puch te kin ye wet bidi cham nunon suqo kuare? 4 Asi ni qi puch te wong mindiq segine tende puayi qi te nu non irine ye. Muq ni qi te wong mindiq pre, muq nu non wet bidi te kuat rise. Pughe ningg nu umbo pe pugri nei guab? Te nu wute wandoqi gudim segi. Nu God wandoqi gudig."
5 Ananaias ni wand ven nutungu, ni nati di pombri no. Di wute te kin mutungu, di ni quan nganye wune mamb. 6 Muq quayi ambonye mandi, ni chongo pe imb maimb meri mo ngamo mowi.
7 Otiwo aua teri ire ruso pre, muq Ananaias ni ngam wuyi wundi. Ni yumbo ur ren kin ye puq ren ye ni wutungu segine. 8 Di Pita ni pengu nunduw, "Nungoqi tequ qi puch wen ye wet bidi pugri pu bu wateri o segi?"
Muq ni ngam wuri, "Te nganye. Pugri pune qa."
9 Di Pita ni simbe nunduw nari, "Pughe kin ningg nungoqi tequ ane wand wand ware, muq Yumbui ningg Ququ wandoqi wundig, ei wuqond ni oyi numbuequ o segi? Nu tungu, wute nu ngaim ngamo mowi kin taq mandi pu ngimrawu ne te yemu. Muqdi nu mune meri mo."
10 Brequne nganye wute te wuti, di Pita nde muange tingine wuso wughe. Muq wute ambonye meyi mandi, wute te mundoq, wuti pre. Di miraq mo, ni ngaim nde ngamo pe tumone muaq yequ. 11 Wute tit Jisas nei rimbig kin di wute buagi wand ven rutungu kin ni quan nganye wune rimb.

Aposel ni yumbo ur gre ye isis mand

12 Jisas ningg aposel yumbo ur gre ye isis wute buagi nde rar pene yembe mindiny. Di wute buagi Jisas nei rimbig kin ni umbo ire kuse, di ni pripri veranda God ningg baj pe rise kin tende rikur. Veranda te ni nyamb mirany mari, "Solomon ningg veranda." 13 Wute aye Jisas nei rimbig segi kin ni Jisas ningg wute ningg nyamb rindivi viyo, pudi ni wune rimb bu ni rindi ane ire pe rikur segi. 14 Di wute quan nganye Yumbui nei rimbig, muq ni riyi ri ninde opu rise. 15 Pugri bu wute buagi nikin wute num kin rire rindi, ngimne ruwo rise, di ede isis pe ruwo rise. Ni riri, pugri pu rise, ei ninge Pita ni nyinge nare no di ni ququ te ninde wundo ningg. 16 Wute buagi tiqe manyi manyi Jerusalem tumone yeru kin te ni anene rindi rikur. Ni wute num kin di wute ninge ququ brequ ninde yemu kin te ritari rindi. Muq wute buagi ren mune yuwon ris.

Angelo ni aposel ninge taq pu yemu kin te ni meyi mi

17 Wute buagi ni aposel mingg wand rutungu. Pugri bu prist mingg yumbui mingg yumbui di wute buagi ni ane mas kin ni umbo brequ nganye rise. Wute te prist tit ire Sadyusi puq mindim ye te kin. 18 Ni mes mewo, aposel te mat mase taq mamb wute brequ kin te ane mas.
19 Pudi burpoq Yumbui ningg angelo iri taq yemu kin baj ye ngimrawu bi nuaq, ni ni meyi mi, 20 di nari, "Nungoqi wo, God ningg baj pe war wo, di yequ wute yuwon pu ris kin wand ren otinde simbe wundiny." 21 Jisas ningg aposel ni ven mutungu, di ni burane nganye mes mewo mo, God ningg baj pe wute wand bei meny meny yemu.

Muq prist yumbui mingg yumbui nikin wute ane mandi, di Juda mingg lotu kaunsil di Israel kin quayi kiyi te ngam miram mandi mikur. Lotu kaunsil te Israel nikin quayi kiyi. Muq ni taq yemu kin baj pe wand mi viso, ei ni Jisas ningg aposel mitami mandi. 22 Wute God ningg baj yeng muaw kin ni taq yemu kin baj pe mo rar mat, pudi aposel tende mas muqond segi. Ni mune mo, pugri simbe mindim, 23 "Beghi taq yemu kin baj kin ngimrawu buqod, di ngimrawu miqu gre, di wute yeng mawo yemu kin ni ngimrawu buagi tende yeng mawo pu yemu. Di beghi ngim bi pawo, pudi beghi wuti iri tende nar yenu buqoid segi."

24 Muq wute God ningg baj yeng muaw ye ni mingg yumbui di prist mingg yumbui ni wand ven mutungu di mari, "Muqdi yumbo pughe sin ei ren?" 25 Muq wuti iri nandi ni simbe nindim, "Wutungu, wute buagi men nungoqi taq wamb pre kin te ni muq God ningg baj pe mar mo wute wand bei meny meny yemu." 26 Pugri mutungu, di wute God ningg baj yeng muaw ye ni mingg yumbui di nikin wute te ane mo aposel te mat mase. Pudi ni mamb segi. Ni wune mamb di mari, "Eti wute beghi wet pe rumbuemu."

Aposel ni Juda mingg kaunsil nde wand bir mawo

27 Ni aposel mitami mandi Juda mingg lotu kaunsil buagi nde rar pe mawo yemu. Muq prist yumbui mingg yumbui ni simbe nindim, 28 "Nungoqi nyamb ven ningg wute wand bei weny kin te ningg qa beghi segi nganye puq bad. Pudi nungoqi wand ven Jerusalem pe bre wand. Di Jisas ni nati kin te ningg beghi si wumbog."

29 Pudi Pita di aposel ninge te ane pugri oyi mand, "Beghi God ningg wand pene ei po. Beghi wute ningg wand pe po segi. 30 Nungoqi Jisas kruse pe qungu wi nati, pudi beghi koku mingg God mune nindingi newo. 31 God ni nitanyi newo no, di ni si tuan pe nowi nas di ni wuti ye nawo kin di beghi nitamu powi kin ningg nas. Te ei ni beghi wute Israel kin ghav nundug ei nei pare pitinde, di beghi wand puaq nundug kin. 32 Beghi wutamu yumbo buagi ren ningg wand bir pawo, di God ningg Ququ Yuwon Ye mune wand ren bir nawo. God ni wute pripri ni ningg wand rutungu kin ni Ququ Yuwon Ye neny."

Gamaliel nari kaunsil aposel waghi waghi ei simbe mindim

33 Juda mingg lotu kaunsil te mutungu, muq ni umbo ker nganye mawo, di ni aposel te mi mati ningg mari. 34 Pudi lotu kaunsil iri yenu. Ni Parisi iri, ni nyamb Gamaliel. Ni wute Moses ningg lo wute aye bei meny ye iri, di wute buagi pripri ni nyamb rindivi viyo. Gamaliel ni aposel temi te tiqi nundom dabo mar mo musoq ju yemu. 35 Muq ni lotu kaunsil ninge te simbe nindim, "Nungoqi wute Israel kin, muq nungoqi wute men pughe sin wem ningg nungoqi nei wamb yuwon muqdi. 36 Te pugri nungoqi nei wamb asi wuti iri Teudas ni nes newo, nari, 'Nge wuti yumbui ye, nge nyamb kin.' Puq nand di wute 400-pela pu ninde dobu maru. Pudi wute aye ni mi nati, di wute ni wand mutungu dobu maru kin wu mase ire ire mo, di ni yembe te ir wughe. 37 Ninde dobu gavman wute nyamb mitanyri kin tende puayi Judas Galili kin nes newo, wute nei qo nimbiny. Di wute buagi ni nde opu mase, di gavman bub mare mo ningg yeng mindiqi wuyo. Pudi ni mi nati, di wute ni wand mutungu kin ni wu mase ire ire mo. 38 Pugri bu muq nge simbe guduq, wute men ningg nungoqi kring wo ei wute men si ware mas. Te pugri wute men nikin nei pene yumbo ren puq men, tedi ni yembe te mune ir wughe ye. 39 Pudi yembe wen God ningg tedi nungoqi wat mase mas kin tiq segi. Eti nungoqi God ane yeng wand."

40 Di ni Gamaliel ningg wand mutungu. Ni aposel ngam miram mandi muq mari di pug mindim. Ni Jisas ningg nyamb pe wand mand kin te ningg segi nganye puq mindim. Pre muq si mare mo. 41 Juda buagi ni Jisas brequ mindig ningg aposel oyi brequ mindim. Aposel ni mai te kin mare ningg chumbuai mand, te pugri ni nei mamb God ni nei nimbim ni Jisas ningg nyamb pe mai mare kin tuqui. Pugri bu ni lotu kaunsil si mare di chumbuai mand mand mo. 42 Di nginy manyi God ningg baj pe di wute nikin baj pe ni pripri God ningg wand bei mindiny. Ni Jisas ni Kraist kin te kin wand yuwon ye bir mawo kin suqo mare segi.

6

Ni wute aposel ghav mindim ye wute 7-pela pu si mumbom

1 Tende puayi Jisas ningg wute nganye buagi nganye. Jisas ningg wute buagi wand Grik nei rimb ye ni Jisas ningg wute ninge wand Hibru rutungu ye umbo ker ruany. Ni riri, "Nginy manyi nungoqi wute ninge mir segi kin tene bu ghav wundiny, pudi nungoqi beghi Grik kin nyarimo nyumbueg te mir ghav wundiny segi." 2 Pugri bu aposel 12-pela pu ni mes mewo, Jisas ningg wute aye quan buagine ngam mirany rindi, muq ni mari, "Beghi wute God ningg wand ghav bidiny kin te si pare muq mir pawo te oghi rise segi. 3 Chech, pugri bu muqdi nungoqi nonne ven yequ kin ven kinne

ei wute 7-pela pu wuqond. Ni wute nde nyamb yuwon vise ye, di God ningg Ququ Yuwon Ye ni nde nas ye, di nei yuwon ye rise ye. Di beghi wute 7-pela pu men ei yembe ven kin pe pawo mas, ei ni mir mawo. 4 Pudi beghi bonne ei pripri God ane wand, di wute God ningg wand ghav bidiny."

5 Wute buagi ni wand ven rutungu, chumbuai rind. Di ni Stiven nyamb rirang, ni wuti God nei nimbig gre, di God ningg Ququ Yuwon Ye ni nde nas ye. Di ni Pilip nyamb rirang, di Prokorus, di Nikanor, di Timon, di Parmenas, di Nikolas. Nikolas ni Antiok kin, asi ni neyi nandi Juda nde opu nase. 6 Wute men aposel nde rar ngimi ruwo yemu, di ni God ane wand mand, si mem kuyo ei ni wute mir ghav mindiny ningg map mo.

7 Di God ningg wand vir ir viso di wute nganye buagi Jerusalem ris kin ni Jisas ningg wute ningg ris, di prist nganye buagi mune Jisas nei mimbig.

Ni Stiven kotim maind

8 God nikin nde nei pene Stiven quan nganye yuwon nuang di gre neng, di ni wute nde yumbo ur gre kin isis bei nand.

9 Pudi wute ninge mes mewo Stiven ane wand pe mege. Wute te God yumbui nyamb mirang kin baj ire kin. Baj te Juda ni nyamb miraw mari, wute asi wute aye nde taq pu yemu yembe mand kin mune meyi mi ye ni God yumbui nyamb mirang kin baj. Wute men ni wonji pu mandi kin. Ni Sairini, di Aleksandria, di Silisia opu kin, di Esia opu kin. 10 God ningg Ququ Yuwon Ye Stiven nei yuwon nganye neng. Pugri bu wute ni wand nyinge muang vighe kin tiq segi. 11 Pugri bu ni suqo gri wute ninge simbe mindim, di ni oyi Stiven wandoqi mindig mari, "Beghi putungu ni Moses God temi wand brequ nindim." 12 Wute buagi, quayi kiyi, di wute Moses ningg lo wute bei meny kin wand ven kin mutungu, di ni Stiven umbo ker muang. Muq ni mo, Stiven mait nase, di lotu kaunsil nde mitanyi mo. 13 Di wute ninge wandoqi kin tende mawo yemu. Wute buagi te mari, "Pripri wuti nen God ningg baj yuwon ye wen di Moses ningg lo ane wand brequ nindiny. Te si nare segi. Pripri wand brequ nindiny. 14 Te pugri beghi putungu ni nari, 'Otiwo di Jisas Nasaret kin God ningg baj wen unje nipiq, di yumbo ur Moses beghi nengu kin te nare nitinde'!"

15 Muq wute lotu kaunsil ningg mas kin te ni Stiven muqoind meri mase mase di ni quenge mundog angelo quenge kin pugri.

7

Stiven ni lotu kaunsil nde wand bir nawo

1 Muq prist mingg yumbui ni yumbui ni nari, "Wand ven nganyene bu?"

2 Muq Stiven ni nari, "Chech buagi di wuyi buagi, nungoqi wutungu! Asi beghi koku Abraham kantri Mesopotemia nas, ni Haran no segine, tende puayi God quan ti nase ye ninde nandi. 3 Muq God ni simbe nindig nari, 'Nu qi wen si raq, nu nuse niqam si ghare yo qi puch ire otiwo ei nge nu bei guduw ye tende yo.' *[Stt 12:1]* 4 Pugri bu Abraham ni kantri Kaldia ningg qi te si niraq, muq ni no Haran nas. Tende nas ni kiyi nati pre muq God mune tiqi nundog nandi qi ven nde nas, muq nungoqi ven nde was. 5 God ni Abraham qi nikin tene ninge neng segi. Qi puch woju nganye mune ire neng segine. Abraham ni wo segine kin tende puayi God wand taq namb di ni simbe nindig, otiwo ni qi puch neng di ni kuqo qi te mitaqwi. 6 God ni pugri simbe nindig,

'Nu ningg nuqo otiwo di wute aye ningg qi pe ris. Di wute tit te kin mes mewo ni unje map, di nu ningg nuqo taq pu yeru yembe rind di wet bidi riteri segi. Di ni ber 400-pela pugri tende yembe rind. 7 Nu ningg nuqo ninde taq yeru yembe rind. Pudi otiwo nge wute ren oyi brequ gidiny. Muq otiwo nganye di nu ningg nuqo ni qi te si riraq, di ven nde rindi nge yumbui nyamb riragh.'

God ni pugri puq nand. *[Stt 15:13-14]* 8 God ni nari Abraham ghimbi dugu chongo pend nawo ei te ni God ane wand taq mamb ye yumbo ur, pugri bu dobu pu Abraham ni wo iri nas, ni nyamb Aisak. Aisak ni bur 8-pela pu nawo pre kiyi ni ghimbi dugu chongo pend nuang. Muq Aisak ni Jekop kiyi, di Jekop ni wo 12-pela pu te beghi Juda ningg koku mas.

9 "Beghi koku ninge ni kiqam Josep umbo ker muang, bu ni wute aye nde mi nondo ni wong maind mitanyi Isip mo ni tende taq yenu yembe nand. Pudi God ninde nas. 10 Tende ni Pero Isip ye king temi wand mand, God ni Josep nei yuwon ye neng, bu king ni quan nganye chumbuai nindig. God ni Josep ghav nindig, di ni mai puaq nindig. Pugri bu king ni Josep Isip kin yumbui ningg nowi nas, di king ningg yumbo yumbo buagi ninde si pe rise.

11 "Dobu pu muq Isip opu di Kenan opu mir segi mas, ni mai yumbui mare. Muq beghi koku ni mir pughe gri materi? 12 Muq Jekop ni nutungu Isip mir rise. Muq beghi koku tiqi nundom mo, 13 pre otiwo munene tiqi nundom mo, muq Josep ni kise kiqam pugri simbe nindim, 'Nge Josep.' Pugri bu king Pero ni Josep ningg yavi ire nei nimbim. 14 Muq Josep wand ni viso, muq kiyi Jekop ningg nari nandi. Di nikin kise

kiqam ni ngam wo ane te 75-pela pu quan buagine ninde rindi.

15 “Muq Jekop ni naghe no Isip, di ni nati, di beghi koku anene mati. 16 Di ni mare mandi, Sekem matmat pe mawo yemu. Yabe chuqo Abraham ni wet bidi ninge menare ruso, Hamor ningg wo ni mingg qi puch ire Sekem tende wong nindiq.

17 “Asi God ni wand taq namb di Abraham simbe nindig ni kuqo kantri te si miraq mune Kenan mo kin ngeri tumo rind. Tende puayi Isip pe Israel nganye buagi mas pre. 18 Pre dobu pu muq wuti iri ni king ningg Isip nas, ni Josep nuqoind segi. Josep ni asine nati pre. 19 Ni beghi koku yambu nirem, bu ni nari, beghi koku ni wo pe ruso di wo te rire ruso dabo ruwo rise ei riti. 20 Tende puayi Moses ni kumo wuri wundi. Ni quan nganye yuwon. Muq ni kiyi kumo baj pe ruwi nase irew teri ire. 21 Dobu pu muq mune riti nowi, dabo ruwi nase. Muq king Pero ningg kuwonyumbu wundi wuti nowi, muq ni kuwonyimi kin pugri bag wuimb. 22 Moses ni Isip mingg nei di yumbo ur yuwon te nateri omo, muq ni oyi wand di yembe te ningg quan nganye gre nand.

23 “Moses ni ber 40-pela kin pugri muq ni yavi ire mas pe no ningg nei namb. 24 Ni nuqond Isip kin iri nes newo, Israel kin iri ni. Pugri bu Moses nes newo Israel kin te ghav nindig Isip kin te ni nati. 25 Muq ni nikin yavi ire te nei nimbiny di nei namb, ‘Muq nge yavi ire nei rimb nge ni ghav gidiny, di riri, “God ni beghi ghav nundug kin Moses nde si pe beghi ghav nundug”.’ Pudi Israel buagi ni Moses nei namb kin pugrine nei rimb segi.

26 “Nginy iri ningg Moses nandi nandi di wute Israel kin temi mege mege yemu nuqond. Di ni nandi yeng gure nuam ningg nandi. Ni nari, ‘Ei, pughe kin ningg nu nuse niqam nunon tequne wege?’

27 “Pudi wuti iri ni aye te brequ nindig ningg ni Moses choch naip no, di oyi simbe nindig nari, ‘Wuti tughe nu simbe nunduw nu beghi ningg yumbui o beghi nde wand ir kuawo ningg kuas? 28 Nu nge kui bri ningg? Kambe pugrine nu Isip kin te kui nati.’ *[Kis 2:14]*

29 “Ni puq nand, di Moses wu nase no. Ni no, Midian opu te no nas. Pre, dobu muq ni ngam no, di ni wo temi mas. 30 Ber 40-pela pu pre muq Moses Sainai rand tumone wute mas segi ye pe tende yenu. Nyumo kamo iri wase naimb naimb yenu, di Moses angelo iri wase nyungu wabe nar nas kin te nuqoind. 31 Moses te nuqond, ni quan nganye nei kumo nimbiq. Muq ni nondo tumo yenu nuqond muq Yumbui ni simbe nindig nari, 32 ‘Nge nu nuqo Abraham di Aisak di Jekop mingg God.’ Moses te nutungu di ni wune namb, ni buyaq nand di ni rar nat segi. *[Kis 3:6]*

33 “Muq Yumbui ni pugri simbe nindig, ‘Sunyi muq nu yengu kin ven te nge te. Pugri bu nu nge nyamb gudivi viyo ningg nu su ir waq omone yeru. 34 Wute Isip kin nge ningg wute yumbo ur brequ mindiny ye te nge guqod pre. Nge ni quanji rind kin te kutungu pre. Muq nge kati ki, di ni ghav gidiny, di ni mai te puaq gidiny ningg. Pugri bu nu yes yewo. Nge nu tiqi gudow Isip mune yo.’ *[Kis 3:5,7-8,10]*

35 “Moses nen asine Israel buagi ni choch maip no, ni simbe mindig mari, ‘Wuti tughe nu simbe nunduw nu beghi ningg yumbui o beghi nde wand ir kuawo ningg kuas?’ Wuti nen ne qa God ni tiqi nundog no ni mingg yumbui ningg nas di Israel mune nate mowi. God ni angelo nyumo woju pe nas ye ninde gri Moses wute Israel kin nde ye nawo ye yembe neng. 36 Moses ni mune Isip no, di yumbo ur gre ye isis nand. Muq ni wute Israel kin nitari Isip si riraq, di Gherim Ambo pe opu gri te ruso. Ni wute segi ye pe opu ris, ber 40-pela pu ruwo, di Moses ni mune yembe gre ye isis nand. 37 Muq Moses nen Israel simbe nindiny, ‘Otiwo God ni nungoqi nuqo iri neti nowi di nge kin pugri propet ningg nowi nas.’ *[Lo 18:15]*

38 Dobu pu muq beghi koku qi wute segi kin tende rikur, di Moses ni ane ris. Ni Sainai rand pe God ningg angelo Moses temi wand mand kin ni ane ris. Ni wand te beghi pas pas otiwo kin te God nde pu natevi, muq beghi nengu.

39 “Pudi beghi koku ni Moses ningg wand te rutungu yambu riri. Muq ni kring rip no, di ni Isip mune ruso ningg riri. 40 Ni Aron simbe rindig, ‘Nu beghi ambojig ninge yembe ndiny, ei ni beghi god puq bidiny. Moses nen beghi Isip pu nitamu nandi kin te muq muai nde no? Beghi ghabe bad.’ *[Kis 32:1]*

41 Tende puayi Aron no wandoqi kin god ire bulmakau kin pugri yembe nunduw yequ, muq ni mir muaw te ningg yuwo rind. Ni wandoqi kin god nikin si pe yembe runduw kin te ningg quan nganye chumbuai rind.

42 “Ni pugri puq ren bu God ni dob neny, di nginy di irew di tomnji yumbo ren ni god kin pugri yumbui nyamb rirany. Ni pugri puq ren kin te propet ningg wand God ningg buk pe vise kin ane tiqne. Propet ningg wand buk pe pugri vise:

God ni nari, ‘Nungoqi Israel, asi nungoqi
ber 40-pela pu qi wute segi kin tende
was, di nungoqi sipsip di bulmakau
te wambui di mir wawo kin te nge
mir wagh segi. 43 Nungoqi wandoqi
kin god Repan ningg tomnji ququ

te yembe wundig, di wandoqi kin
god Molek ningg yumbui nyamb wu-
rang kin sel baj te ware wo. Temi
men nungoqi god kin pugri yumbui
nyamb wuram. Pugri bu nge nun-
goqi tiqi gudouq Babilon opu gri te
wo.' *[Amo 5:25-27]*

44 "God asi Moses sel baj ire bei nindig
kin ni pugri yembe nunduw. Beghi koku
asi qi wuye di nyumo segi ye pe ris, di God
ningg baj sel pe kin wen ni ris kin tende
wuse, ni te rundoq di ni nei rimb, God ni
ane ris. 45 Dobu pu muq beghi koku ni God
ningg baj sel pe kin te riraq Josua ane rindi.
God ni wute aye tende mas kin te kring nap
mo. Beghi koku rindi wute aye mingg qi te
ritaqwi, di tiqe te ninggne ris ris muq Devit
mune nas. 46 God Devit yuwon nuang, di
ni Jekop ningg God ni ningg baj iri yembe
nindig ningg pengu nindig. 47 Pudi ni baj
te yembe nindig segi. Ni wo Solomon baj te
yembe nindig.

48 Pudi baj wute si pe yembe mindiny kin
te God wam nganye nas kin tende nas segi.
Te kin te asi propet iri puq nand kin wand
ane tiqne. Ni pugri simbe nindim:

49 God ni pugri puq nand, 'Nginy tu te nge
sia king, di qi te nge nyinge tende
keq wuyo kin. Nge yumbui, pugri
bu baj pughe gib vimb kin te yembe
wundiny, pudi nge tende kas kin
tuqui segi. Nge sunyi ire pene kas
yawotuan kin tuqui segi. 50 Yumbo
buagi ren nge nde si pe bu rise kin.'
[Ais 66:1-2]

51 "Nungoqi ngawu gre nganye wand.
Nungoqi umbo pe di ange pe wute God nei
mimbig segi kin ni ange di umbo kin pugri.
Pugri bu nungoqi God ningg Ququ Yuwon
Ye wand wutungu yambu wari. Nungoqi
nuqo puq men kin pugrine nungoqi mune
puq wen. 52 Yabe chuqo nungoqi nuqo
propet buagi unje map ningg mai isis mem.
Ni wute buagi wuti tuquine nas kin wand te
bir mawo ye te mi mati. Muq nungoqi wuti
yuwon ye nen wetinowi veri nde wi nondo
mi nati. 53 Nungoqi God ningg lo angelo nde
pu wateri ye te nungoqi pugrine puq wen
segi!" Stiven ni pugri puq nand.

Ni Stiven wet nyaw pe mi nati

54 Lotu kaunsil buagi ni wand te mu-
tungu, di te ningg ni Stiven umbo ker
muang di sawo mat ki. 55 Pudi God ningg
Ququ Yuwon Ye Stiven nde nas, muq ni
wam rar nat. Ni rar nat pune God ni quan
nganye ti nase kin ti te nuqond. Di Jisas God
nde si tuan pe yenu nuqoind. 56 Muq Stiven
ni puq nand, "Wutungu! Nge guqod wam
ye ngimrawu bi viso, di Jisas wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas kin God nde si
tuan pe yenu."

57 Pugri bu ni quan kumone mari di ange
tuq mamb, ni quan buagine mes mewo vig
mamb mo Stiven mait nase. 58 Ni mait nase
mitanyi mar mo tiqe dabo sange di wet
nyaw pe mi. Wute Stiven wet nyaw pe mi
kin te ni saket ir mawo, wuti ambonye iri
nas kin tumone mawo ris. Ambonye te ni
nyamb taq Sol.

59 Ni Stiven wet nyaw pe mi mi di Stiven
pugri Yumbui simbe nindig, "Jisas nu Yum-
bui, nu nge ququ taqwi!" 60 Muq ni pombri
no sungomyu pe yenu di quan kumone
nari, "Yumbui, ni pugri puq men ye te oyi
ndim wayequ." Stiven ni pugri puq nand,
di opu nati.

8

1 Ni Stiven mi nati, muq Sol ni tende yenu
nuqond di ni umbo yuwon gud.

*Sol ni wute Jisas nei rimbig kin brequ
nindiny*

Nginy te ningg ni wute Jisas nei rimbig ye
Jerusalem kin unje map di mai isis meny.
Puq ren bu wute buagi Jisas nei rimbig
kin wu rise ire ire Judia di Samaria opu
ruso. Pudi aposel ne Jerusalem mas. 2 Wute
ninge God ningg wand mutungu kin ni
Stiven ngamo mowi di ni ningg yumbui
quanji mindig. 3 Muq Sol ni wute Jisas nei
rimbig kin brequ nindiny nindiny. Ni baj
manyi nar no, wute Jisas nei rimbig kin
nateri. Di ni nitari no, taq namb.

*Ni wand yuwon ye Samaria opu tende
bir mawo*

4 Wute Jisas nei mimbig kin wu mase
ire ire mo ye ni tiqe aye pe mas wand
yuwon ye bir mawo. 5 Pilip ni tiqe ire
Samaria yequ kin tende naghe no, Kraist
ningg wand bir nuany. 6 Wute nganye
buagi nganye ni Pilip ningg wand rutungu,
di yumbo ur gre ye isis nand kin te ruqond,
di wand nand ye te ningg ange ruaq yuwon.
7 Wute nganye buagi ququ brequ ninde
mas, pudi muq ququ brequ te suquan moyi
gri nyeq mand, di ni si mare wu mase
mo. Muq wute nganye buagi ngape riti
di nyinge brequ kin mune oghi. 8 Pugri
bu wute buagi tiqe te kin quan nganye
chumbuai rind.

9 Tiqe tende wuti iri nas, ni nyamb
Saimon. Asi ni pripri awo namb di mu
nand. Ni puq nen di wute buagi Samaria
kin nei kumo rimb. Ni pripri nari, "Nge
yumbui." 10 Di wute buagi nyamb kin
di nyamb segi kin quan buagine Saimon
wandne rutungu. Ni riri, "Wuti nen God
ningg gre ninde vise." Gre te ningg ni
Yumbui Gre puq rindig ye. 11 Pripri ni mu
pe yumbo ur isis nand, di wute te ruqond,
di ni nei kumo rimb. Di ni Saimon ningg
wand rutungu ningg buid rip. 12 Pudi Pilip

ni God ni yumbui nas kin wand di Jisas Kraist ningg wand yuwon ye bir nawo. Di wute buagi quayi nyumbueg ane Pilip ningg wand rutungu riri ni wand nganyene nand, di ni wuye nap. 13 Muq Saimon mune pugrine God nei nimbig di ni wuye naip. Di ni Pilip nde naru. Ni yumbo ur gre ye isis nuqond, di nei kumo namb.

14 Aposel Jerusalem mas kin ni wand mutungu wute Samaria kin God ningg wand ritevi. Pugri bu ni Pita Jon temi tiqi mundom ninde mo. 15-16 Wute Samaria kin God ningg Ququ Yuwon Ye riti nowi segi, di ni ninde nati ni segine. Pilip ni wute te Yumbui Jisas nde nyamb pe wuye nap. Muq Pita Jon temi ninde mo, di God pengu mindig ei ni wute Samaria kin ghav nindiny ei ni Ququ Yuwon Ye neny. 17 Pugri bu muq ni temi ninde si meny kuyo, di ni Ququ Yuwon Ye riti nowi.

18 Saimon ni nuqond aposel temi te sine wute nde mi kuyo di ni Ququ Yuwon Ye riti ni. Di Saimon wet bidi ni temi nde nare nandi, 19 muq nari, “Nungoqi tequ gre te nge mune wegh. Te pu ei otiwo nge wuti iri nde si ki kuyo, di ni segine Ququ Yuwon Ye neti nowi.”

20 Pudi Pita ni simbe nindig nari, “God nikin nei pe beghi gre nengu, pudi nu kuari nu segine ei wet bidi pe wong guad! Nu puq guad ye te ningg otiwo nu nunon wet bidi anene brequ pe yo! 21 God nde rar pe nu umbo tuquine kuse segi kin te muq beghi God ningg yembe ren bad kin ren nde nu mune gheyi ghandi kin tiq segi. 22 Pugri bu muqdi nu nei ghare tinde di nei brequ ven dob yeny. Di Yumbui pengu ndig ei qond ni nu wand puaq nunduw kin tuqui bri. 23 Nge nu guqoid, nu God ningg yumbo ningg buyaq nganye guad, di yumbo ur brequ taq nganye rimb pu yengu.”

24 Muq Saimon ni pugri oyi nand, “Nungoqi tequ ei Yumbui ane nge ningg wand wand, ei nge ghav nindigh. Te ei mai nungoqi tequ wari kin ren nge kare segi.”

25 Di Pita Jon temi Yumbui ningg wand wute buagi simbe mindiny. Pre ni temi mune Jerusalem mo. Ni mo ngimi Samaria mingg tiqe nganye buagi wand yuwon ye bir muany.

Pilip wuti Itiopia kin iri wand yuwon ye simbe nindig

26 Muq Yumbui ningg angelo Pilip simbe nindig nari, “Nu bogisumb di nu yes yewo, ngim ire Jerusalem pu wuso Gasa kin te wung yo.” Ngim tende tiqe ninge yeru segi. 27 Muq Pilip ni nes newo sir nap pre, nyinge nare. Ni no ngimi wuti Itiopia kin nuqoind. Ni wuti yumbui nyamb kin. Ni wute Kwin Kandasi Itiopia kin yumbo yumbo yeng muany ye yumbui. Wuti nen Jerusalem nandi God yumbui nyamb nirang pre, 28 muq mune no ningg. Ni nikin wilkar pe nas muq hos qo naimb. Ni buk propet Aisaia ur nindiq kin te nundoq nundoq no.

29 Muq God ningg Ququ Yuwon Ye Pilip simbe nindig, “Nu wilkar tende ghondo.” 30 Muq Pilip ni vig namb tumo nondo wuti te propet Aisaia ningg buk nundoq nundoq nas kin te nutungu. Di ni pengu nindig nari, “Nu wand te guqod ye puate nei gubiny o segi?”

31 Muq ni pugri oyi nindig nari, “Wute nge puate simbe mindigh segine, tedi pughe gri ei nge nei gab?” Muq ni Pilip ningg nari, “Nu ghowi yi nge temu pas.”

32 Ni God ningg wand puch buk tende pe nuqond kin taq pugri vise:

“Wute sipsip ire mumbueq wuti ningg mitaqi mandi, pudi ni wuri segi. Di sipsip iny pend muaw ir wughe, pudi ni wuri segi. Otiwo di wuti iri te kin pugrine mi nati ningg pudi ni nari segi. 33 Ni minyuw kin wand simbe mindig, di ni murundi naghe, di ni kot tuquine mutungu segi. Ni mi nati pre, muq ni qi pe ven nde mune nas segi. Pugri bu ni kuqo pughe ye ris be wute simbe mindiny?” *[Ais 53:7-8]*

34 Wuti Itiopia kin ni wand te nuqond pre, muq Pilip ningg nari, “Nge nu pengu guduw, propet wuti tughe ningg bu wand ven puq nand? Ni nikin ningg puq nand, o ni wuti aye ningg puq nand?”

35 Muq Pilip ni wand te kin puate bir nuang. Ni God ningg wand puch ven simbe nand nare no no, muq Jisas ningg wand yuwon ye te mune bir nuang. 36-37 Ni temi ngimne mo mo, wuye ire muqond. Muq wuti te nari, “Wuye te kuse. Nu muq nge wuye kuaip tiq bri?”

38 Muq ni nari di wilkar yequ. Di Pilip wuti te temi wuye pe maghe mo. Muq Pilip ni wuye naip.

39 Pre, temi wuye si mare mowi mi, Yumbui ningg Ququ nandi, Pilip nitanyi no. Di wuti te Pilip mune nuqoind segi. Muq wuti te Jisas nei nimbig ye te ningg chumbuai nand, di wilkar pe newo no, di mune no. 40 Pudi God ningg Ququ Pilip nitanyi brequne nganye no Asotus yenu. Ni tiqe manyi wand yuwon ye bir nawo nawo no. Dobu ni no Sisaria no nar.

9

Sol yumbo ur brequ dob neny di God nde si nambu nas

Aposel 22:6-16; 26:9-18

1 Sol ni Jisas ningg wute namb riti ningg quan nganye buid nap. Puq ren bu ni prist mingg yumbui ni yumbui nde no, 2 di

ni simbe nindig, di ni wute nyamb kin Juda God yumbui nyamb mirang kin baj Damaskus rise ye tende mas kin nyumo raqe ur nindim. Muq ni nyumo raqe te Sol neng. Nyumo raqe te puq wund: “Sol ni quayi ninge nuqond o nyumbueg ninge nuqond Jisas ningg ngim pe ruso, tedi ni segine taq namb, di Jerusalem nitari nandi.” 3 Muq Sol ni no. Ni Damaskus tumo nondo nondo, brequne nganye pris kin pugri naghe, di ninde tuquine quan nganye ti nase. 4 Di Sol ni no naghe qi pe nase. Muq ni nutungu mim ire pugri simbe vind, “Sol, Sol, pughe ningg nu nge pripri unje kuaip mai isis kuegh?”

5 Muq Sol ni nari, “Yumbui, nu tughe?”

Di ni nari, “Nge Jisas, nu pripri nge unje kuaip kuaip. 6 Muq nu yes yewo, tiqe ghar yo. Otiwo di wuti iri nu pughe sin ei yen kin te kin wand simbe nunduw ye.”

7 Wute Sol ane mo kin ni wand ven mutungu, pudi ni wuti muqoind segi. Di ni pugrine wand segi pu yemu. 8 Sol ni yumbo quan nganye ti nase kin nuqond pre, muq ni nes newo rar bure nand, di rar burpoq rip. Segi di ni si miting kuse, mitanyi Damaskus mar mo. 9 Ni te nas nginy temi ire, pudi ni rar te pugrine burpoq rip pu rise. Di ni mir nand segi wuye ne segi pu nas.

10 Jisas ningg wuti iri ni nyamb Ananaias ni Damaskus ne nas. Ni ruqo nyemb pe pugri nuqond, Yumbui ni ningg nari, “Ananaias!”

Di Ananaias nari, “Yumbui nge ven kas.”

11 Di Yumbui ni simbe nindig nari, “Nu yes yewo, ngim ire ni nyamb Gi Wuti te ningg yo. Nu yo Judas nde baj pe wuti iri Tarsus kin ni nyamb Sol ni ningg pengu ghand. Ni nge pengu nindigh nindigh nas. 12 Di ruqo nyemb pe pugri wuti iri nuqoind, ni nyamb Ananaias. Ni neyi nandi, ninde si neng kuyo, ei ni mune oghine rar nat ningg.” Yumbui pugri Ananaias simbe nindig.

13 Muq Ananaias Yumbui pugri oyi nindig nari, “Yumbui, wute nganye buagi wuti nen ningg nge simbe mindigh kutungu, ni nu ningg wute Jerusalem kin yumbo ur brequ isis nindiny. 14 Muq ni prist mingg yumbui nde nyumo raqe nitaqwi pre pu bu nandi ye. Ni wute ninge tiqe ven kin nuqond nu wand rutungu di nu ane wand, tedi ni taq namb.”

15 Pudi Yumbui ni Ananaias pugri simbe nindig nari, “Nu yo. Wuti nen nge yembe nindigh ningg kaip no pre ye. Otiwo ni nge wand nare wute buagi Juda segi kin di nikin king ane ninde no di Israel nde mune no ye. 16 Otiwo di ni nge ningg wand bir nawo, di wute buagi ni oyi mai meng kin te kin simbe gidig.”

17 Muq Ananaias nes newo no. Ni no baj pe nar no, muq Sol nde si ni kuyo di nari, “Chech Sol, Yumbui Jisas nu ngimi guqoid pre kin te nge tiqi nundogh bu gadi, ei nu munene oghine rar ghat, di God ningg Ququ Yuwon Ye nunde nas.” 18 Muq brequne nganye yumbo Sol nde rar pe rise kin umo bidi kin pugri puaq ir riti righe, muq ni mune oghine rar nat. Muq ni nes newo nari di wuye maip. 19 Otiwo Sol ni mir nand, muq ni mune buid nap.

Sol Kraist ningg wand yuwon ye Damaskus pe bir nawo

Nginy ninge Sol ni Jisas ningg wute ane Damaskus mas. 20 Di brequne Juda God yumbui nyamb mirang kin baj buagi tende no Jisas ningg wand bir nawo, ni nari, “Jisas ni God ningg wo.”

21 Ni wand te kin nand, wute buagi puyene nganye mand. Ni mari, “Wuti pughe ye bu asi Jerusalem nas di wute nyamb ven qa rindivi viyo di ni unje nap mai isis neny? Wuti nen ne qa muq mune ven nandi ei wute ninge nyamb ven rire nutungu, tedi taq namb di nitari prist mingg yumbui nde no.”

22 Pudi Sol ni muq gre nganye nand. Di ni Jisas ni Kraist kin wand raqe nganye nindim, bu wute Juda kin Damaskus mas kin wand te mutungu, di ni oyi mindig tiq segi.

Juda ni Sol mi ningg bu ni wu nase no

23 Nginy nganye buagi mo pre di Juda mandi irepene mikur, Sol mi nati ningg wand taq mamb. 24 Di ni mi nati ningg wand wand mare kin te ni nutungu. Muq Juda buagi ni mi nati ningg mo vang ngimrawu manyi te yeng mawo pu yemu. Bogisumb burpoq ane yeng mawo. 25 Pudi Sol ningg wute ni wand mutungu ni Sol mitanyi mo vang pe mewo mo yemu di ni imbi yumbui ire wung naghe no nas muq ni vang kin windua pe gri sare pe mi naghe no.

Sol Jerusalem nas

26 Otiwo Sol Jerusalem nandi, ni Jisas ningg wute aye te ane irepene mikur yembe mand ningg nari. Pudi wute buagi ni wune rimbig, di ni riri ni Jisas ningg wuti nganye segi ye, ni wuti aye bu. 27 Pudi Barnabas ni Sol nitanyi Jisas ningg aposel nde no. Muq ni Sol ngimi Yumbui nuqoind, di Yumbui ni wand neng di ni Damaskus pe wune namb segi Jisas ningg wand raqene bir nawo ye te kin simbe nindim.

28 Pugri bu Sol ni ane Jerusalem mas di ane irepene nyinge mare mo mandi. Di Yumbui ningg gre pe ni wune namb segi, di Yumbui ningg gre pe ni Jisas ningg wand raqe nand. 29 Ni pripri Juda ni wand Grik

nei mamb kin te ane wand mand, di ane wand pe mege. Di ni mi nati ningg ngim meri mand. 30 Otiwo Jisas ningg wute aye ni wand ven kin mutungu, di mes mewo Sol mitanyi maghe mo Sisaria di tiqi mundog Tarsus no.

31 Pugri bu muq wute buagi Jisas nei rimbig kin, Judia opu kin di Galili opu kin di Samaria opu kin, yuwon pu ris. Yeng te kin segi bu ni gre rind. Ni Yumbui nde si nambu ris, di God ningg Ququ Yuwon Ye gre neny. Di wute nganye buagi Jisas nei rimbig, di riyi ri ni ane ire pe rikur.

Pita ni Ainias sabi nindig oghi

32 Pita nyinge nare tiqe buagi no no, di tene no tiqe Lida mune naghe no, di God ningg wute Lida kin te ane ris. 33 Tiqe te ningg Pita wuti iri nuqoind, ni nyamb Ainias. Ni ngape buagi riti omo pre, di nyinge nare kin tiq segi, ni sunyi pene nas nas ber 8-pela pu nawo.

34 Muq Pita ni ningg nari, “Ainias muq Jisas Kraist nu oghi sim naind pre. Nu yes yewo sunyi sabi ndiny.”

Di brequne nganye Ainias nes newo. 35 Muq wute buagi Lida di Saron kin te ruqond, di ni nei rire ritinde, Yumbui nei rimbig.

Pita ni Tabita wuti pre pu mune nindiqi wuyo

36 Tiqe Jopa pe Jisas ningg wute ire wus, ni nyamb Tabita. Grik wand pe mari Dorkas. Pripri ni yumbo ur yuwon ye wund, wute ninge yumbo pughe kin segi di ghav wundiny. 37 Muq yabe num yumbui wure di wuti pre. Di ni wuye ripiq. Te ni nikin yumbo ur pugri ye, wute riti di wuye rip, pugri bu ni wuye ripiq pre, muq rum ire nange yequ ye tende ruaq wuse, ei ni quanji runduw ningg.

38 Lida Jopa teri tumo tumone yeru. Pugri bu Jisas ningg wute ni Pita Lida nas ye wand rutungu, ni wute temi tiqi mundom ninde mo, di ni Pita simbe mindig mari, “Nu beghi nde ghandi. Nu mune ghimbi ghawo wayequ.”

39 Di Pita nes newo ni ane mo. Ni mo mo mar, di ni Pita mitanyi rum ire nange te ningg mewo mo. Wute buagi ngaim mati pre kin nyarimo ni rindi, Pita nde tumone yeru quanji rind rind. Dorkas asi wusne puayi chongo buagi di saket yembe wundiny kin te Pita bei rindig. 40 Di Pita wute buagi tiqi nundony rir ruso omo, di ni sungomyu nisiri, muq Yumbui pengu nindig. Pre tindi nondo wute wuti kin te nundoq, muq nari, “Tabita nu yes yewo.” Di wute wuti pre kin te rar bure wundiq Pita wuqoind di wes wuyo wus. 41 Di Pita ni si nituw rise, muq ni wes wuyo yequ. Di Pita wute God nei rimbig kin te di wute ngaim mati pre kin nyarimo te ningg nari rindi Dorkas mune neny. 42 Wand ven Jopa pe vir ir, di wute rutungu omo. Di wute nganye buagi Yumbui nei rimbig. 43 Pita Jopa nas nginy quan nawo. Ni wuti iri bulmakau chongo pe yumbo yembe nindiny kin ni nyamb Saimon ni temi mas.

10

Angelo iri nandi Kornilius wand neng

1 Rom kin wuti iri Sisaria nas kin ni nyamb Kornilius. Ni Rom kin ami 100-pela kin yumbui. Ami men ni nyamb miram mari, “Itali mingg ami.” 2 Ni di nikin yavi ire ane pripri God wune rimbig di nine rar ngimi ruwi nas ye. Ni pripri nikin wet bidi nateri, Juda kin wet bidi segi kin ninge neny, di ni pripri God ane wand ye. 3 Nginy iri ningg 3 kilok kin pugri ni ruqo nyemb pe pugri God ningg angelo iri ninde raqene nganye yenu nuqoind. Muq angelo te nandi nyamb nirang.

4 Muq Kornilius ni te nuqoind quan nganye wune namb, pudi ni nari, “Nge yumbui, pughe sin ren?”

Muq angelo ni Kornilius simbe nindig nari, “Nu kuari kin te God nutungu pre, nu wet bidi kuateri wute ninge wet bidi segi kin te kueny ye te God ni chumbuai nand. Di ni te nei nimbiny nimbinyne. 5 Muqdi nu yo, wute ninge tiqi ndom Jopa mo, ei Saimon ni nyamb ire Pita ni mitanyi mandi. 6 Wuti nen ni Saimon ne iri ninde baj pe nas, ni bulmakau chongo pe let yembe nindim ye. Ni baj gherim qunambe ne vise.”

7 Angelo te Kornilius simbe nindig kin te mune no pre, di Kornilius wute temi ire pu nari mandi. Iri ami di temi ni nikin yembe ye wute. Ami te mune pripri God ninde rar ngimi nowi nas ye, di pripri ni Kornilius ane mas ye. 8 Muq Kornilius ni angelo ningg wand te wute temi ire te waghine simbe nindim yuwon, muq tiqi nundom Jopa mo.

Pita ni yumbo ruqo nyemb pe pugri nuqond

9 Ni nyinge mare mo mo ngimi mase. Yambgriq mune nyinge mare mo. Ni mo Jopa tiqe tumo mondo mondo, Pita baj pe newo no ei God pengu nindig ningg. Muq belo ningg tumo, 10 bu Pita mir gureg, be ni mir nand yamb nas. Ni muq qa mir ri righe pu yeru. Muq Pita ni rar ri righe ruso yumbo ninge nuqond. 11 Ni nuqond nginy tu bi kring viso, muq yumbo ire chongo gib wumb kin te nyang wi. Di yumbo ire ni qunyup 4-pela pu te wut rise di waghi waghi qi pe weq wuti wi. 12 Ni yumbo isis umo dabo kin di ghati di wapi ni chongo tende rir rise nuqond.

13 Muq mim ire pugri simbe vindig, “Pita,
nu yes yewo, umo ren ghambui, di ye.”
14 Pudi Pita ni nari, “Nge yumbui, nge
puq ken tiq segi! Nge musoq ju mir uny kin
ke segi ye.”
15 Muq mim te mune pugri simbe vindig,
“Yumbo God ni oghi puq nindiny kin te nu
uny simbe ghand wayequ.”
16 Yumbo te kin riyi ri tevi ire rind pre,
muq mune nginy tu pe rir ruso.
17 Muq Pita ni tene nei kumo nimbiq nari,
“Ruqo nyemb wen gibiq kin puate te pughe
gri bri?” Ni tene nei nimbiq nimbiq nas
nas, di wute Kornilius tiqi nundom kin te
mandi. Ni mandi kin wute buagi Saimon
ningg baj ningg pengu mindiny mindiny
mandi mandi muq muqond. 18 Muq ni
ngimrawu tumone yemu di pugri ngam
mare mari, “Saimon, ni nyamb ire Pita, ni
ven nde nas o segi?” 19 Pita ni ruqo nyemb
pe pugri yumbo nuqond kin te nei nimbiq
nimbiq, muq God ningg Ququ Yuwon Ye
ni Pita pugri simbe nindig nari, “Nu tungu,
wute temi ire pu nu meri munduw. 20 Pugri
bu nu nei kumo mbiq wayequ. Nge ningne
bu tiqi gudom mandi. Nu yaghe yo ni qond
ei ane wo, yambu ghari wayequ.”
21 Muq Pita wute te yemu pe te naghe no,
di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nge meri
wundigh kin nge taq ven gadi. Nungoqi
pughe kin ningg wandi?”
22 Muq ni oyi mari, “Beghi Kornilius,
Rom kin ami 100-pela mingg yumbui ni tiqi
nundog bu badi. Ni wuti yumbo tuquine
puq nen ye, ni God nei nimbig, di wute
buagi Juda kin ni pripri mari ni wuti yuwon
ye. God ningg angelo yuwon ye iri ni simbe
nindig nari, nu ninde baj pe ghondo, ei ni
wand ninge simbe ndig.”
23 Pugri puq mand, muq Pita nitami baj
pe mar mo, di bur ni ane mase.

Pita ni Kornilius ningg baj pe no

Yambgriq muq Pita anene mo. Di Jisas
ningg wute ninge Jopa kin ni mes anene
mo. 24 Ni nyinge mare mo mo ngimi mase,
yambgriq mune mo mo Sisaria mo mar. Di
Kornilius ni ghimbi nuang pu nas. Ni nikin
yavi ire di nikin kimand te nari rindi ane
ni ghimbi ruang rikur pu ris. 25 Pita ni Ko-
rnilius ningg baj pe nar no pune Kornilius
nandi, Pita nde sungomyu sungomyu yenu
yimb naghe, muq ni yumbui nyamb nirang.
26 Muq Pita ni simbe nindig nari, “Nu yes
yewo. Nge God kin pugri segi, nge nu kin
pugri, nge wutine.” 27 Muq Pita ni temi
wand wand baj pe mar mo di wute buagi
baj pe te rir ris ye te nuqond. 28 Di Pita
ni simbe nindiny nari, “Nungoqi nei wamb
beghi Juda kin di nungoqi wute aye kin
ane ire pe pas kin tiq segi. Te kin beghi
Juda uny simbe nganye bad. Pudi God nge
yumbo ren kin ningg pugri simbe nindigh
nari, nge wuti iri puqum nimbiq puq gidig
tuqui segi. 29 Pugri bu nungoqi wand wi
vindo pu nge kas ye tuqui segi, nge gadi.
Muqdi nge pengu guduq, pughe kin ningg
nge wand wagh gadi?”
30 Muq Kornilius ni Pita simbe nindig
nari, “Kei muq nginy nase kin pugri pu
nase nge yumbo ninge guqod. Yumbo te
guqod kin tende puayi pu rindi muq nginy
temi ire pu mo pre. Te pugri 3 kilok pugri
pe nge nge ning nde baj pe kas, God temu
wand bad. Nge God temu wand bad badne
wuti iri ni chongo quan nganye ti riri kin
nandi nge nde rar ngimine yenu. 31 Muq ni
pugri puq nand nari, ‘Kornilius, nu wand
guad kin te God nutungu pre. Di nu pripri
wet bidi di yumbo yumbo ninge kuateri di
wute ninge yumbo yumbo di wet bidi segi
kin te kueny kin te God ni nu chumbuai
nunduw, di ni muq nu yumbo ur te nei
namb nambne. 32 Pugri bu muqdi nu wute
ninge tiqi ndom Jopa mo, ei Saimon ni
nyamb ire Pita ni simbe mindig nandi. Pita
ni wuti iri ni nyamb Saimon ne ni pripri
kau chongo pe let yembe nindim kin ni
temi mas. Ni baj gherim qunambe ne
vise.’ 33 Pugri pu nge brequne wute te tiqi
gudom nunde mondo, di nu wuti oghi ye
bu wand kutungu di brequne guadi. Muq
beghi quan buagine God nde rar pe ven
pas, di Yumbui nu yumbo bei nunduw kin
te beghi simbe ndug.” Kornilius ni pugri
simbe nand.

Pita ni Kornilius nde baj pe wand bir nawo

34 Muq Pita ni pugri simbe nand nari,
“Nganyene nganye, muq nge nei gab God
ni wute tit ire nei nimbiny di wute tit
aye te si nare segi. Ni buagi anene nei
nimbiny. 35 Piyi ni Juda ane yavi ire segi
ni aye kin, pudi ni ni ningg wand rutungu
di yumbo ur tuquine puq ren, tedi God ni
nate ruwi. 36 Wand ven God beghi Israel
simbe nundug, Jisas Kraist ni wute buagi
mingg yumbui, di ni beghi nei nengu ei
beghi God ane nei irene vise ye te kin wand
yuwon ye bir mawo kin te nei wamb pre.
37 Nungoqi nei wamb, asi Jon ni wute wuye
nap ningg wand bir nawo ye tende puayi
yumbo puq ren ye nei wamb. Yumbo te kin
Galili pu puate ri righe di ruso Judia opu te
yumbui yeru. 38 Wand ven Jisas Nasaret kin
ni ningg wand. God ni ningg gre di Ququ
Yuwon Ye te Jisas neng. Pugri bu muq God
ninde nas, bu ni tiqe manyi manyi te no,
wute buagi ququ brequ mingg yumbui nde
si pe ris kin te ghav nindiny di ni mune
oghi. 39 Muq beghi ni asi Jerusalem di beghi
wutamu Juda kin nde ni yumbo ur nand

kin wand te kin bir pawo. Wuti nen mi nati kin te ni kruse pe qungu mi nati.

40 "Pudi nginy temi mo pre aye ningg God ni nari di mune nes newo di raqene nandi. 41 God ni wute buagi nde Jisas raqe naind segi. Ni beghi God ningg wand raqe bad ningg manyi nundumu pre kin beghi ndene bu ni Jisas raqe naind. Asi ni mune nes newo kin tende puayi beghi ni ane mir bad di wuye pe. 42 Muq ni beghi simbe nundug kin beghi wute nde wand pugri ei bir pawo: God ni Jisas irine naip no, otiwo di wute mati kin di wute urupuine mas kin ni mingg kot te nutungu. 43 Yabe propet buagi ni wuti God naip no kin nen ningg qa wand mand mari, otiwo wute buagi ni wuti nen nei rimbig, tedi ni ningg nyamb pe ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny."

44 Wute buagi Pita God ningg wand te bir nawo kin te rutungu rutungu ne, God ningg Ququ Yuwon Ye ninde nati ni. 45-46 Juda kin wute tit Jisas nei mimbig ye ni Pita ane mandi ye ni mutungu, ni God nyamb rindivi viyo kin te ni wand tuan isis pe rindivi viyo. Pugri bu puyene mand, muq ni mari, "God ni beghi Juda kinne Ququ Yuwon Ye nengu segi. Ni beghi di wute tit Juda segi kin anene Ququ Yuwon Ye nengu."

Muq Pita ni simbe nand nari, 47 "Asi Ququ Yuwon Ye beghi Juda kin nde nati ni kin pugrine muq ninde mune nati ni. Pugri bu muq beghi wute ren wuye pap kin te ningg Juda iri nari kin tiq segi." 48 Muq Pita mune simbe nindim nari, "Nungoqi Jisas Kraist ningg nyamb pe ei wute ren wuye wap."

Muq wute te Pita simbe rindig, "Muqdi nu beghi ane pas nginy quane pawo pre muqdi nu yo."

11

Pita ni yumbo nuqond kin te Jerusalem pe simbe nand

1 Aposel di Jisas ningg wute ninge Judia opu tiqe kin kin mas kin te wand mutungu wute Juda segi kin ni mune God ningg wand ritevi pre. 2 Pugri bu Pita mune Jerusalem no, di wute Jisas nei mimbig kin ninge ni ghimbi dugu chongo pend mawo kin ni ker muang. 3 Ni mari, "Nu wute ghimbi dugu chongo pend segi ye baj pe kuo di ane mir wand pre ye!"

4 Pudi Pita ni yumbo ur buagi nuqond kin te simbe nand. Ni nari, 5 "Nge Jopa kas, nge God temu wand bad bad pas, di nge rar ri righe ruso, di nge yumbo ire ruqo nyemb pe pugri gudoq. Yumbo ire chongo yumbui gib wumb ye wuti wi. Yumbo ire ni qunyup 4-pela pu te wut rise, muq waghi waghi nginy tu pe pu weq wuti wi, nge nde wundi. 6 Nge oghine nganye nei gab ningg kari, bu nge otinde ququ kare, di umo buagi qi pe ven nde yeru kin, umo dabo kin, di ghati, di wapi buagi te guqod. 7 Di nge kutungu mim ire nge simbe vindigh viri, 'Pita, nu yes yewo, umo te ghambui, di ye.'

8 "Pudi nge kari, 'Yumbui, nge puq ken tiq segi! Nge musoq ju mir uny kin ke segi ye.'

9 "Pudi mim te wam pu mune nganye viri, 'Yumbo God ni oghi puq nindiny kin te nu uny simbe ghand wayequ.'

10 "Yumbo ur ren kin puq ren tevi ire rind pre, mune wam riwo ruso. 11 Di brequne nganye wute temi ire pu mandi, beghi pas kin baj tende bre mowi. Wuti iri Sisaria nas kin ni wute temi ire pu te tiqi nundom nge nde mandi. 12 Muq God ningg Ququ nge simbe nindigh nari, 'Nu ni ane wo. Nu nei kumo ghamb wayequ.' Jisas ningg wute Jopa kin 6-pela pu men mune nge anene po, di po wuti te ningg baj pe par po. 13 Di ni angelo iri ninde baj pe nar yenu nuqoind kin te kin wand beghi simbe nundug. Ni nari, angelo ni simbe nindig nari, 'Nu wute ninge tiqi ndom Jopa mo, ei Saimon ni nyamb ire Pita simbe mindig nandi. 14 Ni ei nu wand ninge new, di wand te ningg God nu di wute nu non ane baj ire pe was kin te buagi ane mune nitaqu wowi.' Wuti te beghi pugri simbe nundug.

15 "Muq nge wand gad, di asi Ququ Yuwon Ye beghi nde nati ni kin pugrine ninde mune nati ni. 16 Di nge asi Yumbui ni puq nand kin wand te nei gibiny. Asi Yumbui ni nari, 'Jon ni wute wuye tuan pe wuye nap, pudi nungoqi otiwo God ni ningg Ququ Yuwon Ye ei wuye nupuqu ye.' 17 Asi beghi Yumbui Jisas Kraist nei bibig bibig di God te ningg beghi ni ningg Ququ Yuwon Ye nengu. Muq God ni wute aye kin mune te kinne neny. Nge pughe gib gab ye ate nge God segi puq gidig?" Pita pugri puq nand.

18 Ni Pita ningg wand te mutungu, di ni mune ker mawo segi. Ni God ningg nyamb mindivi viyo, di mari, "Muq beghi nei bab wute Juda segi kin te mune nei mare mitinde God ne nei mimbig, tedi ni mune nate mowi di mas mas te kin mas ye."

Antiok opu wute muq urupui Kristen puq mindim

19 Asi ni Stiven mi nati di wute Jisas nei mimbig kin unje map mai isis mem. Di te ningg wute Jisas nei mimbig ye wu mase ire ire mo, di tene mo Ponisia opu mo, ninge mo qi puch Saiprus mas, di ninge Antiok. Ni te mo mas di wute aye kin nde wand yuwon ye bir mawo segi, ni Juda ne simbe mindim. 20 Pudi wute ninge Saiprus kin di ninge Sairini kin ni ane mo Antiok, di ni oyi wute Grik kin nde mune wand bir mawo. Ni Yumbui Jisas ningg wand yuwon

ye simbe mindim. 21 Di Yumbui ni gre
nem, bu wute nganye buagi nei rire ritinde
Yumbui nei rimbig.
22 Di Jerusalem kin wute Jisas nei mimbig
ye ni wand ven mutungu, ni mes mewo
Barnabas tiqi mundog Antiok no. 23 Ni
no no nar, di ni nuqond God nikin nde
nei pene yuwon nuany, di ni chumbuai
nand. Di ni wute buagi simbe nindiny ei
ni Yumbui si riri segi kin. 24 Barnabas ni
wuti yuwon ye, Ququ Yuwon Ye ni nde nas
di ni God quan nganye nei nimbig gre ye,
bu wute nganye buagi nganye Yumbui nei
rimbig.
25 Barnabas te pre nand, muq ni Sol meri
niting ningg Tarsus no. 26 Ni meri niting
no no nuqoind, muq nitanyi mune Antiok
nandi. Ni ber ire Antiok wute Jisas nei
rimbig kin te ane ris, wute nganye buagi
nganye God ningg wand bei meny. Antiok
pe wute buagi ni Jisas ningg wute te ruqond
di “Kristen” puq rindiny. Asi Jisas ningg
wute ni pugri nyamb rirany segi, muq tene
ni nyamb ven kin rirany.
27 Tende puayi propet, wute God nde
pu wand matevi simbe mand ye, ninge
Jerusalem pu Antiok mati mi. 28 Propet iri
ni nyamb Agabus, ni Ququ Yuwon Ye nde
gre pe ni nes newo di simbe nand nari,
otiwo di tiqe buagi qi wen wung yeru ye
mir segi di ni mir ningg si rip riti. (Pre,
otiwo Klodius king ningg nas kin tende
puayi nganyene mir segi, di ni mir ningg si
rip riti.) 29 Pugri bu Jisas ningg wute buagi
wute Judia kin ghav mindiny ningg wet
bidi ninge mi ruso ningg wand taq mamb.
Wute buagi nikin ire ire nei mamb, wet bidi
bir mawo ni cham rise, cham kimand Judia
kin ghav mindim. 30 Ni pugri puq men pre,
Barnabas Sol temi tiqi mundom wet bidi te
mare mo wute Jisas nei mimbig kin quayi
kiyi Jerusalem mas kin te mem.

12

Herot Jems ni nati, Pita taq naimb

1 Tende puayi King Herot nari di wute
ninge Jisas nei rimbig kin te unje map mai
isis meny ningg mat rise. 2 Ni Jems Jon ni
kise mame dobui pe mi nati. 3 Ni nuqond ni
Jems mi nati ye te ningg Juda ni chumbuai
mand, di ni nari di Pita mune taq maimb.
Herot ni Juda bret yis segi ye mir mawo
kin tende puayi ni Pita Jems temi pugri puq
nem. 4 Ni Pita nait nase pre, muq ni taq
naimb. Muq ami tit teri aye teri pu yeru,
di ami tit ire ire ami temi aye temi pu. Ami
men Pita yeng muang pu yemu. Herot ni
nei namb kin nari otiwo wute buagi ni God
asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin
ngeri te nei mimbiny pre, muqdi ni Pita
ni neyi ni wute buagi nde rar pene ei kot
nand. 5 Pugri bu Pita ni taq pune yenu di
ami buagi yeng muang yuwon. Pudi wute
Jisas nei rimbig kin te ni God pengu rindig
rindig ei God ni ghav nindig.

Pita taq pu yenu, angelo ni neyi ni

6 Prangi di Herot Pita nitanyi kot pe no
ye. Pudi pend ruso segine, bur te ningg ami
opu opu mase muq Pita mingine nase. Ni
sen temi pe si taq mimbig, di sen iri si opu
kin ami iri nait nase, di sen opu kin ami aye
nait nase. Muq ami ninge ngimrawu yeng
mawo pu yemu. 7 Muq brequne Yumbui
ningg angelo iri taq yemu ye baj pe bre
newo, di rum te ti nase. Muq ni Pita ut
pe ni nondo nandi di buraq nindig. Muq
angelo ni nari, “Nu brequne yes yewo.”
Muq sen temi Pita nde si pe mase ye te
kinne bure ir maghe. 8 Angelo ni simbe
nindig nari, “Nu let taq ghaimb, su nyinge
pe taq wundio.” Muq Pita ni angelo simbe
nindig kin pugrine puq nen. Muq angelo
ni simbe nindig nari, “Nu saket raq wughe,
di nge nde dobu ghawi.” 9 Pre muq ni temi
rum te si miraq di mo. Pudi angelo te puq
nen kin te Pita ni nei namb segi, ni nari ni
ruqo nyemb pe bri nuqond.
10 Ni temi nyinge mare mo, ami tit temi
imb pe yeng mawo kin te ibe miram, di
dodi ain kin tende mondo, dodi kinne bi
wuso. Muq temi mar mo, ngim ire ningg
nyinge mare mo. Nyinge mare mo mo di
brequne angelo Pita si neri sei nand no.
11 Muq Pita ni nei mune vinde vighe, ni nei
namb, di ni nari, “Muq nge nei gab. God ni
angelo tiqi nundog nandi ei Herot nde pu
neti kowi, te ei Juda buagi ni nge pughe sin
regh ningg riri pudi tiq segi.”
12 Ni ren kin nei namb pre muq ni no
Maria, Jon ni nyamb ire Mak ni kumo nde
baj pe no. Baj tende wute buagi miningne
rindi rikur di God ane wand rind rind ris.
13 Muq Pita nondo baj imb kin ngimrawu
pe baq nand, di yembe ye nyumbueg ire
ni nyamb Roda ni wundi ei ngim bi wang
ningg. 14 Pudi ni Pita gibe ko wutungu, ni
quan nganye yawo wure righe, di ni ngim
bi wang segine vig wumb wur wuso ninge
te simbe wundiny wuri, “Pita ngimrawu te
yenu!”
15 Muq ni Roda simbe runduw riri, “Nu
ghabe bri guad?”
Pudi Roda simbe wundiny wuri,
“Nganyene nganye, ni te yenu.”
Di ni riri, “Te ni ningg angelo bri?”
16 Pudi Pita ni ngimrawu baq nand
nandne, di ni ngim bi ruang, muq ni
ruqoind di ni puyene rind.
17 Muq Pita ni si nipiny righe ei ni wand
segi yeru. Muq ni wand segi yeru di ni taq
yenu di pughe gri Yumbui ni ghav nindig ni
neyi ni ye te simbe nand. Pre dobu muq ni

mune pugri simbe nindiny nari, “Nungoqi wo, Jems di Jisas ningg wute aye yumbo ren kin ningg simbe wundim.” Pre, muq ni neyi ni aye pe no.
18 Yambgriq burane ne ami rar mat, Pita nas segi. Di ni quan nganye nei kumo mamb di vig mo mandi nikinne oyi oyi pengu mand mari, “Pita muainde no?” 19 Muq Herot nari di ni Pita meri miting, pudi muqoind segi. Pugri bu ni ami te kotim nand, ei mi mati. Muq Herot ni Judia si niraq no, Sisaria nas.

Herot nati

20 Herot ni wute Tair kin di Saidon kin umbo ker nuany. Pugri bu ni quan buagine rikur King Herot nde rindi. Ni rindi, Blastus wuti iri king ningg baj te yeng nuany kin ni ane wand, di ni ninde opu nase ei ni ghav nindiny ningg riri. Pre muq ni king nde ruso. Pripri wute Tair opu kin di Saidon opu kin ni Herot nde opu mir wong rind riq ye. Pugri bu ni king ningg riri riri, ei ni umbo ker te pre di ni ane ruwo gudo ningg.
21 Muq king ni wand simbe nindiny kin nginy te naip no. Nginy te ningg Herot ni king ningg chongo te nare righe pre, ni king ningg sia pe nas, di ni wute wand simbe nindiny.
22 Muq wute Herot puamb ruang ningg riri, “Wuti nen nari kin te god gibe pugri, wuti gibe segi!”
23 Pugri puq rind ei Herot yawo nare righe ei ni oghi puq nindiny ningg. Muq Herot ni nikin nyambne nindivi viyo. Ni nari di wute God nyamb rindivi viyo segi. Di brequne Yumbui ningg angelo Herot ni meneri no nase, kuambki mandi me me di nati.
24 God ningg wand vir ir wute nganye buagi rutungu di God nei rimbig.
25 Barnabas Sol temi wet bidi mare mandi kin te God ningg wute mingg quayi kiyi mem pre di Jerusalem si miraq mune mo. Ni mo di Jon Mak mitanyi ne mo.

13

Ququ Yuwon Ye Barnabas Sol temi nap mo di tiqi nundom mo

1 Wute Jisas nei mimbig kin Antiok mas ye ninge propet di ninge God ningg wand wute bei meny kin te mas. Wute te ni nyamb taq: Barnabas, di Simeon ni nyamb ire Niger, di Lusius Sairini kin, di Manain, ni gavman yumbui Herot ningg kimand, di Sol. 2 Wute men mir uny yemu God yumbui nyamb mirang mirang, di Ququ Yuwon Ye ni simbe nindim nari, “Nungoqi Barnabas Sol temi ei si wumbom di tiqi wundom mo yembe te nge ni kap mo di simbe gidim pre kin te yembe mand.” 3 Pugri bu ni mir unyne God ane wand mand mand pre, di ni temi nde si mem kuyo, di tiqi mundom mo.

Barnabas Sol temi ailan Saiprus pe wand bir mawo

4 Ququ Yuwon Ye ni temi tiqi nundom mo, di temi Selusia maghe mo. Selusia pu bot ire mitaqwi Saiprus ailan mo. 5 Ni mo ailan te kin tiqe ire Salamis puq munduw kin tende mo mar, di ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe Juda mirur, God ningg wand simbe mindiny. Jon Mak ni temi ane yemu pu ei ni ghav nindim kin.
6 Ni tiqe buagi Saiprus ailan pe yeru kin te omone mawo mandi mandi Papos mi meyi. Papos pe ni wuti iri muqoind, wuti te ni awo namb di mu nand kin. Ni Juda iri ni propet wandoqi ye pudi ni nari ni God ningg propet iri. Ni nyamb Barjisas. 7-8 Barjisas ni nyamb aye Elimas. Ni pripri awo namb di mu nand ye te ningg bu Grik wand pe Elimas puq mindig. Ni wuti iri gavman yumbui ni nyamb Sergius Paulus ni ane mas ni ghav nindig ye. Sergius Paulus ni nei yuwon ye namb ye, ni God ningg wand nutungu yawo gureg, bu ni Barnabas Sol temi wand nuam ei mandi ningg. Sergius Paulus ni Barnabas Sol temi mingg wand nutungu, tedi Elimas ningg wand nutungu segi. Elimas te kin ningg yambu nari, bu ni pripri ni temi nyamb nem vighe viso, ni nari ni temi wandoqi mand. Ni gavman yumbui te nei brequ neng, ei ni God nei nimbig kin nei te si nare ningg.
9 Pudi Sol, ni nyamb aye Pol puq mindig kin, ni Ququ Yuwon Ye ningg gre ninde yumbui nganye vise. Ni Elimas otinde gri nuqoind nuqoind pre muq nari, 10 “Nu Satan ningg wo! Nu wute yumbo ur tuquine kin te yambu kuari! Nu pripri wute wandoqi gudiny! Nu yumbo ur wandoqi kin di yumbo ur brequ nunde bre pu rise! Nu pripri Yumbui ningg yumbo ur nganye kin te kuare kuitinde di wandoqi kin puq guad! Nu yumbo ur ren si kuare yambu bri kuari?
11 Muq nu tungu! Muq Yumbui nikin si pe nu ni, di nu rar wughe, di rar ghat tiq segi. Di nginy qoind tiq segi, pugri pune ghas ghas bur quan.” Pol puq nand pune di brequne nganye yumbo wuye quari kin pugri quan nganye burpoq rip di Elimas rar imb ruang. Di ni tuqui nondo nandi nondo wute meri nat, iri nuqoind ei ni si niting kuse ei ngim bei nindig. 12 Gavman yumbui ni yumbo ur ren nuqond, di Yumbui ningg wand ni bei meny ye te ningg quan nganye nei kumo namb, di ni Yumbui nei nimbig.

Ni temi Antiok Pisidia opu yequ kin tende yembe mand

13 Pol di wute ni ane mo kin te Papos pu di bot wutemi wure wuso Perga Pampilia

opu wi mati. Jon Mak ni te pu si nare di munene Jerusalem no. 14 Ni Perga si miraq, di nyinge mare mo Antiok ire Pisidia opu yequ kin tende mo mar. Di Sabat nginy mas yawo tuan kin tende ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe mar mo mas.

15 God yumbui nyamb mirang kin yumbui ni Moses ningg lo kin wand di propet ningg wand te muqond pre, muq wute ninge simbe mindim mondo Pol nikin yembe ire ane simbe mindim. Ni mari, “Chech, nungoqi wand ninge wute umbo weny kughe ye rise ate simbe wand.”

16 Di Pol ni nes newo, si nindingi kuyo, di nari, “Nungoqi wute Israel kin, di nungoqi wute aye kin God yumbui nyamb wurang kin, nungoqi nge wand wutungu. 17 Israel mingg God beghi koku yabene ir nawo pre pu muq mo Isip mas. Ni tende mas pudi wute muq mandi kin pugri wute aye nde si nambune mas. Tende puayi God nari di ni quan nganye mas. Otiwo God nikin gre yumbui pe tende ni nitami Isip si miraq, wonji wute segi pe mo. 18 Di qi wute segi ye pe tende God ni ane mas ber 40-pela pu mawo. Wute te ni pripri yumbo ur brequ mand, di ni te ningg yivany nare, pudi ni si nare segi. 19 Kenan pe ni wute tit 7-pela pu namb riti, di ni mingg qi te Israel nem, di otiwo ni kuqo qi te mitaqwi. 20 Ni qi tende mas ber 450-pela pugri mawo. Otiwo ni Israel pe yumbui ninge nawo mas, di ni mas masne rindi rindi propet Samuel mune nas.

21 “Propet Samuel nas kin tende puayi muq ni king iri meti nowi ningg mari, di God ni Sol Kis ningg wo nem. Ni wute tit Benjamin kin. Di ni ber 40-pela pu king ningg nas. 22 Pre di God ni puaq naind, di Devit oyi Israel mingg king ningg nowi nas. Di God Devit ningg ninde pugri simbe nand, ‘Nge wuti iri guqoid pre, ni nyamb Devit, ni Jesi ningg wo. Wuti nen nge yumbo nei gibiny kin tuquine ni nei nimbiny ye bu otiwo di ni yumbo yumbo nge kari kin te puq nen ye.’ *[1Sml 13:14]*
23 Di God ni puq nand kin pugrine puq nen. Asi ni nari, otiwo Devit ningg kuqo ei iri yumbui ningg nowi nas di ni beghi Israel nitamu powi kin. Muq ni asi puq nand kin tuquine puq nen pre, ni Jisas tiqi nundog nandi.

24 “Asi Jisas nandi segine tende puayi Jon ni wute Israel kin wand bir nuany, di ni nei rire ritinde ei ni wuye nap. 25 Jon ni yembe omo nawo ningg tumo di nari, ‘Nungoqi nei wamb kin nge tughe bu? Nge nungoqi wuti ghimbi wuang pu was kin te segi. Nungoqi ange wuaq wutungu! Nge ni segi, pudi ni nge nde dobu nawi ye. Ni nge nde quan nganye yumbui. Nge oghi nganye segi bu nge ninde tumo godo segi, di nge ni su nyinge pe kin ir guag kin tiq segi.’

26 “Chech qam, Abraham ningg kuqo di nungoqi wute tit aye kin God yumbui nyamb wurang kin, wand ven God nari ni beghi mune nitamu powi puq nand ye te yabe nengu pre. 27 Wute Jerusalem mas kin nikin wute nyamb kin ane Jisas beghi nitamu powi ningg nandi kin te nei mamb segi. Di ni propet mingg wand Sabat kin nginy manyi muqond di simbe mand kin te oghine nganye nei mimbiny segi. Pudi ni oyi Jisas ningg mo nikin yumbui nde wandoqi wand simbe mand, di ni mi nati ningg wand taq mamb. Ni puq men kin te nganyene asi propet te simbe mand kin wand te ane tuquine muq puq men. 28 Ni musoq ju unje nap muqoind muq mi nati ningg mari segi, ni segi nganye bu Pailat ningg mari mari ei ni nati ningg. 29 Ni yumbo yumbo buagi asi propet Jisas ningg wand ur mand kin tuquine nganye mune puq meng pre muq otiwo ni kruse pe pu meti nati, di ngamo ire wung mowi yenu.
30 Pudi God ni ngamo pe pu mune nindingi newo. 31 Di wute asi Jisas ni ane Galili pu Jerusalem mo kin te ni pripri Jisas ninde bre newo muqoind. Muq wute men ni ningg wand beghi wute Juda kin nde bir mawo ye.

32 “Di beghi muq Yumbui ningg wand yuwon ye ven nungoqi nde bir kawo ningg badi: Yumbo ren asi God beghi koku nem puq nand kin 33 taq te muq beghi ni kuqo oyi nengu pre. Ni Jisas mune nindingi newo kin te Buk Song pe God ningg wand puch yuwo namba tu pe rise kin ane tiqne. Ni nari, ‘Nu nge wo. Muq nge nu nuyi ningg kas.’ *[Sng 2:7]*
34 Ni ngamo pe pu nindingi newo pre pu bu muq munene ngamo pe no sigh namb kin tiq segi. Te taq God ni nari,

‘Muqdi nge nungoqi yumbo yuwon kin buagi asi Devit geg puq gad kin te keuq, di ni ningg wand nungoqi wutungu kin tiq nganye.’ *[Ais 55:3]*

35 Pugri pu bu yuwo aye pe Devit puq nand nari,

‘Nu nunon wuti yuwon ye ngamo pe si kueri nase sigh namb segi ye.’ *[Sng 16:10]*

36 “Beghi nei bab Devit wute ane ris, di ni pripri God ningg nei pene yembe nand. Pre otiwo ni nati, di ni nikin kuqo kin pugrine ngamo mowi di sigh namb. 37 Pudi wuti te God nindingi newo kin te sigh namb segi. 38 Pugri pu bu chech nge kari nungoqi beghi wand simbe buduq kin ven ei oghine nei wumbiny. Beghi nungoqi wand simbe buduq kin taq pugri: Jisas nungoqi wand puaq nunduq kin tuqui. 39 Moses ningg

lo nungoqi wand puaq wunduq di tuquine nganye was tiq segi. Pudi wuti nen wute buagi ni nei rimbig kin ni wand puaq nindiny di tuquine nganye ris ye. 40 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon eti propet ni wand ren puq mand kin ren nungoqi nde puq ren. Ni pugri puq mand mari,

41 ‘Nungoqi wutaqu God perei wundig ye
nungoqi wutungu. Otiwo di nungoqi
nei kumo wamb di wati! Te pugri
nungoqi was kin tende puayi di nge
yumbo ninge yembe gidiny, pudi
nungoqi nei wumbiny tiq segi. Piyi
wuti iri te kin ningg simbe nunduq,
pudi nungoqi nei wumbiny tiq segi’.”
[Hab 1:5]

42 Pol ni wand te kin simbe nindim pre, di ni Barnabas temi nyinge mare mar mo, di wute riri, “Wik ire te wung Sabat kin nginy tende nungoqi tequ wand ven ne ei beghi munene simbe wundug.” 43 Ni God yumbui nyamb mirang kin baj si miraq, tiqe mar mo pre, di Juda ninge di wute aye kin ninge Juda kin pugri mas yawo kurem di mes, Pol Barnabas temi ane mo. Di ni otinde simbe mindim ei God nikin nde nei pene yuwon nuam ye te ningg ni nei God ndene mi viso di gre pu yemu.

44 Nginy Sabat kin aye iri te ningg wute tiqe te kin nganye buagi nganye rindi rikur, di Pol ni Yumbui ningg wand bir nawo ye te rutungu ningg. 45 Pudi wute buagi Pol ningg wand rutungu, di Juda mingg yumbui ni te muqond, di ni umbo brequ kuse. Di ni Pol wand sange mindig di perei mindig.

46 Di Pol Barnabas temi ni gre grene simbe mindim mari, “Te nganye, beghi temu God ningg wand nungoqi ei simbe buduq pre, muqdi aye mune simbe bidim. Pudi nungoqi wand ven dob weny. Te nungoqi nonne bu wari, ‘Beghi God nde si nambu pas pas te kin pas kin wutamu yuwon nganye segi.’ Pugri bu muq nungoqi ange wuaq wutungu. Muq beghi temu nungoqi si piraqu, di wute Juda segi kin pe po. 47 Te pugri Yumbui beghi pugri simbe nundug:

‘Nge nu wute aye Juda segi kin nde sinde
kin pugri kowi yengu, di nu ei tiqe
manyi qi ven nde yeru kin te ngim
bei ndiny, di God mune nateri ye’.”
[Ais 49:6]

48 Wute buagi Juda segi kin te ni wand ven rutungu, di ni umbo yuwon nganye gud. Ni Yumbui ningg wand ningg chumbuai rind. Di wute ninge God ninde si nambu ris ris te kin ris ningg ir nawo pre kin te ni wand ven rutungu di nganye puq rind.

49 Di tiqe buagi tende opu yeru kin te Yumbui ningg wand vir ir omo. 50 Pudi Juda ni yemu nyumbueg nyamb kin God yumbui nyamb rirang ye te di quayi tiqe te kin yumbui te nei brequ meny, di wute tiqe te kin Pol Barnabas temi unje rip mai isis rem, umbo ker ruam, di res riwo bub rire aye pe opu mo. 51 Pugri bu ni temi qi nyinge pe kin tende buraq mand ri, yumbo ur te kin te pugri ni yumbo ur brequ tende yerune. Di ni temi Aikoniam mo. 52 Di Jisas ningg wute Antiok kin chumbuai nganye rind, di Ququ Yuwon Ye ninde nas.

14

Pol Barnabas temi Aikoniam yembe mand

1 Aikoniam pe ni temi mune pugrine puq men. Ni Juda God yumbui nyamb mirang kin baj pe mar mo, wand bir mawo. Ni wand bir mawo, Juda di Grik kin nganye buagi rutungu rutungu ruso ruso yuwon rind, muq ni God nei rimbig. 2 Pudi Juda ninge Jisas nei rimbig segi ye ni wute ninge Juda segi kin nei reny, di Juda segi kin ni Jisas ningg wute umbo ker ruany. 3 Pugri bu ni Aikoniam mas nginy quan nganye mawo. Ni Yumbui ningg wand raqene bir mawo ni wune mamb segi, di Yumbui ni ghav nindim ni gre nem, di ni temi yumbo ur gre ye isis mand. Wute buagi ni temi yumbo ur gre ye isis mand kin te ruqond, di ni temi Yumbui nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin wand simbe mand kin te ni riri te nganyene. 4 Pudi wute tiqe te kin ni bir ruwo, ninge Juda ane opu rise Jisas nei rimbig segi, di ninge Jisas ningg aposel ninde opu rise Jisas nei rimbig.

5 Dobu pu muq wute Juda segi kin di Juda kin di Juda mingg wute nyamb kin ni mes mewo, ei Pol Barnabas temi brequ mindim di wet nyaw pe mi mati ningg mari. 6 Pol Barnabas temi te mutungu, mes mewo wu mase mo tiqe teri Likonia opu yeru kin, ni nyamb Listra di aye te ni nyamb Derbe, di tiqe woju tende opu yeru kin tende mo. 7 Muq temi tiqe tende Jisas ningg wand yuwon ye bir mawo.

Temi Listra di Derbe opu yembe mand

8 Listra opu tende wuti iri nyinge gre vind segi ye ni tende nas. Ni musoq ju nyinge nare no segi. Yabene ni kumo nde umbo pene nase, ni nyinge pugrine vise kumo wuri wundi. 9 Ni Pol ni God ningg wand te bir nawo kin te nutungu nutungu nas. Pol rar neq wundo ni nuqoind di ni nuqond ni God nei nimbig ye te ningg di ni nyinge oghi kin tuqui. 10 Di ni quan kumone pugri nari, “Nu yes yewo, teti pu yeru.” Muq wuti te brequne nes newo, di opu nyinge nare.

11 Wute buagi ruqond Pol ni yembe gre ye nand, bu wute buagi anene ni Likonia mingg wand tuan pe pugri riri, “God ninge

tinde mo wute mase, muq beghi nde mati mi." Ni nikin wandoqi kin god te ningg puq rind. 12 Muq ni Barnabas Sus puq rindig. Di Pol ni wand simbe nand kin bu ni Hermes puq rindig.* 13 Nikin wandoqi kin god Sus ni ningg yumboyi baj te tiqe vang tumone wuse. Wandoqi kin god Sus te ni ningg prist te ni kau nitami nandi, di ambomawi ninge nare tiqe vang ngimrawu nandi, muq ni wute te ane Pol Barnabas temi god kin pugri mir ruam di yumbui nyamb riram ningg.

14 Pudi aposel Barnabas Pol temi wand te mutungu ni pugri puq ren ningg, di ni umbo brequ kuse di ni nikin chongo te bir mawo, vig mamb mo wute buagi yeru pe mingine yemu, muq pugri mari, 15 "Nungoqi wutaqu, nungoqi pughe kin ningg beghi mir wangu? Beghi temu nungoqi kin pugri, beghi wutamu ne. Beghi temu wand yuwon ye bir pawo ei nungoqi wandoqi kin yumbo ur ren si ware, ei God iri nas nas te kin nas ye tene nei wumbig. Ni nginy tu di gherim di qi di yumbo yumbo buagi tende rise kin nine yembe nindiny. 16 Asi God ni wute buagi rar nuqond nikin nei pe ris. 17 Pudi ni suqo nganye no segi. Ni raqe no ningg bu ni yumbo ur yuwon ye nand. Ni wuye neuq di wam pu wundi, di ni nungoqi mir wi righe ni sabi nindiny mir te ruwi. Ni nungoqi mir te neuq, di nungoqi yawo ware righe." 18 Ni temi wand ren kin pe wute mir ruam kin te ni segi puq mindiny, pudi ni buid rip. Muq ni temi segi puq nganye mand, di ni mir ruam segi.

19 Muq Juda ninge Aikoniam di Antiok opu pu mandi di ni wute te nei brequ ye meny, bu ni Pol wet nyaw pe mi. Muq ni tiqe vang pe pu qo maimb meri raqe mar mo. Ni riri Pol nati pre bri. 20 Dobu pu muq Jisas ningg wute rindi ninde rikur, muq Pol mune nes newo tiqe mune nar no. Yambgriq muq Barnabas temi Derbe mo.

Pol Barnabas temi mune Antiok mo

21 Pol Barnabas temi Derbe opu wand yuwon ye bir mawo di wute nganye buagi Jisas ningg wute ningg ris. Pre muq mune mandi Listra, Aikoniam di Antiok. 22 Ni temi Jisas ningg wute umbo meny kughe ei ni God nei rimbig kin nei te si rire segi ningg ni quan kumone pugri simbe mindiny mari, "Nungoqi God nei wumbig gre. Beghi par po God nde si nambu pas ningg pari, tedi muq beghi mai quan nganye pare kin ngim tende nyinge pare, tedi beghi God nde si nambu pas kin tuqui." 23 Muq ni temi mir uny mas di God ane wand mand ei Jisas nei rimbig kin wute tit manyi kin quayi kiyi map mo. Quayi kiyi men Yumbui nde nei mundub ye, muq Barnabas Pol temi ni Yumbui nde si pe mi mondo.

24 Ni temi Pisidia opu mar ir pre, muq Pampilia opu mune mandi. 25 Ni mo Perga pe God ningg wand bir mawo, pre di maghe mo Atalia. 26 Atalia pu bot ire mitaqwi Antiok mo. Tiqe tende asi wute God ane wand rind, ei Barnabas Pol temi God nde si pe ri mondo ei God ni temi yuwon nuam ei ni God ningg yembe mand kin tuqui. Muq ni temi yembe te pre mand pre muq Antiok mune mandi.

27 Ni mandi Antiok mitari righe di ni wute Jisas nei rimbig kin irepe mirur, muq ni temi God ni yumbo yumbo ninde yembe nindiny kin te simbe mindiny. Ni mari, "God ni wute tit Juda segi kin nei neny bu muq ni God irine nei rimbig." 28 Di ni temi nginy quan pugri Jisas ningg wute ane ris.

15

Jerusalem pe wute nganye buagi wand ningg rikur

1 Juda kin wute ninge Judia pu mati mi Antiok, di Jisas ningg wute wand bei meny meny yemu. Ni mari, "Nungoqi lo Moses beghi nengu kin te nei wumbiny segi di lo te wuri kin pugrine ghimbi dugu chongo pend muauq segi, tedi nungoqi God mune nitaqu wowi segi." 2 Ni puq mand ye te ningg di Pol Barnabas temi ni ane wand pe mege. Pre muq wute Jisas nei rimbig ye Pol Barnabas temi di Jisas nei mimbig kin wute aye ninge ane ir ruwo ei ni Jerusalem mo ei wand ren kin ningg aposel di wute Jerusalem kin Jisas nei rimbig kin ni mingg quayi kiyi ane wand mand ningg.

3 Wute buagi Jisas nei rimbig kin ni tiqi rindom mo. Ni mo kin te ni Ponisia di Samaria opu te gri mo. Ni wute te opu kin te God ni wute aye Juda segi kin umbo nare nitindam kin te kin wand simbe mand mand mo. Jisas ningg wute wand ven rutungu di ni quan nganye chumbuai rind.

4 Ni mo Jerusalem mo mar di aposel di wute buagi Jisas nei rimbig kin te di nikin quayi kiyi ane ni chumbuai rindim. Muq Pol Barnabas temi yumbo buagi God ni temi nde gri puq nen kin te simbe mindiny.

5 Parisi, prist tit ire, ni ningg wute ninge Jisas nei mimbig kin ni mes mewo di mari, "Nungoqi wute aye beghi ane Juda kin segi ye te ghimbi dugu chongo ei pend wuam, di simbe wundim ni Moses ningg lo ei nei mimbiny."

6 Muq aposel di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ane mikur, te kin ningg wand mand. 7 Ni wand quan kumo mand pre,

* **14:12:** Sus nyamb te wute Grik kin ni mingg wandoqi kin god iri ni nyamb, di Hermes nyamb te mune pugrine ni wandoqi kin god iri ni nyamb.

muq Pita ni nes newo di ni simbe nindim nari, “Chech, nungoqi nei wamb, asi God beghi yembe ire ire nengu. Ni nge naip ko ei wute aye Juda segi kin ni nge nde mim pe Jisas ningg wand yuwon ye rutungu di Yumbui nei rimbig ye. 8 God ni wute buagi umbo nundony ye, ni wute aye Juda segi kin Ququ Yuwon Ye beghi nengu kin pugrine ni mune neny. Pugri puq nen kin te ni beghi bei nundug, ni wute aye Juda segi kin anene nate ruwi ye. 9 Ni beghi yumbo ur aye kin bei nundug di ni yumbo ur aye kin bei nindiny segi. Wute ni nei rimbig kin te ninggne ni wand puaq nindiny.

10 “Nungoqi wari wute aye beghi Juda ane yavi ire segi kin te mandi, Moses ningg yumbo ur buagi tene ei mand. Puq wand wawo yeru. God puq nand segi. Nungoqi pughe ningg God ningg wand ware witinde? Pugri puq wen kin te nungoqi God tuqui waip ningg bu Jisas ningg wute mai ren kin weny. Asi beghi di beghi koku ane mai ren kin pare tuqui segi. 11 Te segi! Pudi beghi pugri nei bab: Beghi Yumbui Jisas nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu ye te ningg di God beghi nitamu powi, te kin pugrine ni mune nate ruwi.”

12 Pita pugri puq nand, di wute buagi mune wand segi mas di Barnabas Pol temi wand mand ye te ningg ange muaq. Di God wute Juda segi kin nde mingi ni temi nde si pe yumbo ur gre ye isis nand kin wand simbe mindim.

13 Ni temi wand mand pre, muq Jems ni nari, “Chech, nungoqi ange wawo nge wand ven wutungu. 14 Saimon ni God asi urupui wute Juda segi kin yawo nitony di ninge ir nawo nikin wute ningg ris kin wand te simbe nundug pre. 15 Propet mingg wand mune ven kin pugrine. Ni pugri ur mand mari:

16 “Yumbui nari, ‘Otiwo di nge mune gadi,
muq nungoqi Devit ningg baj viso
vighe pre kin pugri, nge munene
gidivi viyo ye. Yumbo yumbo baj ven
kin brequ rise pre, di nge aye mune
yembe gidiny ye, di mune gidivi viyo.
17 Te ei wute ninge risne kin nge meri
ritigh kin tuqui. Te wute buagi wute
Juda segi kin nge ir kawo pre kin te
segine nge meri ritigh.’ *[Amo 9:11-12]*

Yumbui ni pugri puq nand, di ni wand te kin pugrine puq nen ye. 18 Asi nganye ni puq nand kin te yabene nei bab pre.

19 “Pugri bu nge nei taq pugri: Wute aye Juda segi kin ni nei mare mitinde God nei mimbig, te beghi ni yembe yumbui pem wayequ. 20 Beghi ni nyumo raqe ei ur bidim, di simbe bidim ei ni umo wute wandoqi kin god mem ningg mambui kin te me segi kin. Di ni nyumbueg segi griny mindiny kin te ei puaq mand yuwon. Di ni umo wute gibe pori muany riti kin te me segi kin. Di ni yavi me segi kin. 21 Te pugri beghi nei bab Moses ningg lo yabe chuqone qa wute ni ningg wand bir mawo kin tiqe manyi ni ningg wand bir mawo mawone rindi rindi muq. Di nginy Sabat kin ni pripri Moses ningg wand God yumbui nyamb mirang kin baj pe muqond.”

Ni wute Juda segi kin nde nyumo raqe meq wuso

22 Muq aposel di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi di wute Jisas nei rimbig kin nikin nde kinne wute aye temi si mumbom ei tiqi mundom Pol Barnabas temi ane Antiok mo ningg. Muq ni wand wand mare di Judas ni nyamb ire Barsabas, di Sailas ni temi si mumbom di tiqi mundom ni temi ane mo. Wute temi men Jisas ningg wute buagi kin yumbui. 23 Ni temi nde si pe nyumo raqe ire meq wuso. Nyumo raqe pe ni pugri ur mand:

“Nungoqi wute Juda segi kin Antiok, Siria, di Silisia opu was kin. Beghi aposel di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ane, nungoqi beghi mand. Muq beghi nyumo raqe wen ur bidiq, nungoqi wute aye kin ninge Jisas nei wumbig ye nungoqi nde peq wundo. 24 Beghi wute ninge beghi nde kin nungoqi nde mondo wand mand di nungoqi ni wand te ningg puye wand di nei kumo wamb kin te putungu pre. Ni nungoqi nei unje mupuq. Wute men beghi nde wand materi muq mondo segi ye. 25 Beghi wand ven putungu, di ire pe pikur, wand wand pare, beghi umbo irene kuse, muq wute temi si bubom, di ni temi tiqi bidom beghi mand Barnabas Pol temi ane nungoqi nde mondo. 26 Ni temi beghi Yumbui Jisas Kraist ningg nyamb mindivi viyo viyo muq mati kin te kin wune mamb segi. 27 Pugri bu beghi Judas Sailas temi tiqi bidom mondo, ei ni temi beghi wand nyumo raqe pe rise ye te kin pugrine mim pe mune simbe munduq ei wand te gre meny. 28 God ningg Ququ Yuwon Ye beghi ane pas, muq beghi wand ven kin taq bab pari, beghi nungoqi mai aye aye peuq wayequ, nungoqi yumbo ren ne ei puaq wand yuwon: 29 Umo wute wandoqi kin god meng ningg mambui kin te we wayequ. Nungoqi yavi we wayequ. Nungoqi wute umo gibe pori muany riti kin te we wayequ. Nungoqi nyumbueg segi segi griny wundiny kin yumbo ur te ei puaq wand yuwon. Nungoqi yumbo ur buagi ren kin puaq wand yuwon, tedi nungoqi yuwon.

Teneqa. Nungoqi yuwonne was.”

30 Muq wute Jisas nei rimbig kin te ni
wute temi aye temi te tiqi rindom Antiok
maghe mo. Ni mo wute tiqe te kin Jisas
nei rimbig kin te ngam mirany rindi, di
nyumo raqe te meny. 31 Di ni wand yuwon
ye nyumo raqe pe vise kin te ruqond, ni
gre rind di ni chumbuai rind. 32 Judas
Sailas temi ni kinne propet ningg mas pu
bu ni wand yuwon kin nganye buagi Jisas
ningg wute meny, di wand tende ni gre
meny. 33-34 Ni temi Antiok mas mas bur
quan mawo pre, muq Jisas ningg wute
Antiok kin ni Yumbui pengu rindig ei ni
temi yuwon nuam, pre di tiqi rindom wute
ni tiqi rindom mandi kin tendene mune
mo.* 35 Pudi Pol Barnabas temi Antiok ne
mas. Ni temi tene mas di wute aye ninge
ane wute God ningg wand bei meny, di ni
Yumbui ningg wand yuwon ye bir muany.

Pol Barnabas temi kin kin mo

36 Otiwo nginy ninge mo pre di Pol Barn-
abas simbe nindig nari, “Beghi temu muqdi
mune po ei Jisas ningg wute buagi tiqe
manyi ris kin te beghi asi Yumbui ningg
wand bir puany kin te buqod. Te ei beghi
nei bab ni yuwon pu ris o segi.” 37 Barnabas
ni Jon nyamb aye Mak puq mindig kin ni ei
ni temi ane mo ningg nari. 38 Pudi Pol ni
nari, “Wuti nen asi beghi ane po Pampilia
pudi ni beghi si niramu di beghi ane yembe
bad segi. Pugri bu muq beghi wuti nen
pitanyi ane po te yuwon segi.” 39 Ni temi
te ningg quan kumo ker mawo. Pugri puq
men, di ni temi mune ire pe yembe mand
segi. Barnabas ni Mak nitanyi di ni temi
mo, bot ire mitaqwi di ailan Saiprus mo.
40 Muq Pol nes newo, Sailas neti nowi ni
temi mo, di Jisas ningg wute riri, “Yumbui
nungoqi yuwon nuauq nuauqne wo.” 41 Ni
nyinge mare Siria di Silisia opu mo, di wute
Jisas nei rimbig kin te gre meny meny mo.

16

Timoti ni Pol Sailas ane mo

1 Pol ni no Derbe di te pu mune no Listra.
Tiqe tende Jisas ningg wuti iri tende nas, ni
nyamb Timoti. Ni kumo Jisas nei wumbig
kin, di ni Juda kin. Pudi ni kiyi Grik kin.
2 Jisas ningg wute buagi Listra di Aikoniam
kin ni Timoti chumbuai rindig ye. Timoti
ni wuti yuwon ye. 3 Pol ni nari Timoti ni
ane ei mo, pugri bu ni neti nowi, ghimbi
dugu chongo pend nuang. Te pugri ni nei
namb kin nari, Juda ni yumbo ur ren kin
yembe mindiny ye, di Juda buagi tende mas
kin ni nei mamb Timoti kiyi ni wuti Grik
kin. 4 Ni nyinge mare, tiqe manyi mo kin ni
wand asi aposel di wute Jisas nei mimbig
kin quayi kiyi asi Jerusalem pe wand taq
mamb ye te kin wand wute Jisas nei rimbig
ye ni simbe mindiny. Ni mari, “Nungoqi
ren kin ei puq wen.” 5 Pugri bu wute buagi
Jisas nei rimbig kin quan nganye gre rind,
di nginy manyi manyi wute nganye buagi
aye urupui Jisas nei rimbig di rindi ane
rikur.

Pol Masedonia kin wuti iri nuqoind

6 Ni Esia opu mo wand bir mawo ningg,
pudi Ququ Yuwon Ye ni tende wand bir
mawo ye segi puq nand. Di ni Prigia
opu Galesia opu mingi tende nyinge mare
mo. 7 Ni mo, Misia mingg ngase pe mo,
muq Bitinia opu mar mo ningg, pudi Jisas
ningg Ququ ni simbe nindim ei tende mar
mo segi. 8 Pugri bu ni Misia opu nyinge
mare mandi mandi Misia dob mew di
mandi Troas. 9 Bur ire gug Pol ni rar
kinne ri righe ruso ruqo nyemb pe pugri
wuti iri Masedonia kin nuqoind, ni pugri
simbe nindig nari, “Muqdi nu gherim te
bir ghawo ghandi Masedonia, ei beghi ghav
ndug.” 10 Pol ni yumbo te ruqo nyemb pe
pugri nuqond pre, muq beghi brequne sir
pap di Masedonia po kin ngim meri pat.
Beghi nei bab, God beghi ningg nari po ei
tende wand yuwon ye bir pawo.

Lidia ni God ningg wand wutungu

11 Pugri bu beghi Troas pu bot pe pewo
po Samotres paghe po. Yambgriq mune
te pu bot pitaqwi po Neapolis paghe po.
12 Muq beghi tiqe te si piraq, di nyinge
pare po Pilipai par po. Yabe chuqo Rom
mingg gavman tiqe te yembe munduw, di
Masedonia opu puch ire pe tiqe te yumbui.
Beghi tende pas, nginy ninge pugri pawo
pre, 13 di Sabat kin nginy tende beghi po
wuye ambri iri tiqe ye vang dodi pe tumo
nase pe tende po. Beghi nei bab kin wute
pripri rikur God ane wand kin sunyi tende
vise. Di wuye ambri tende beghi buqod,
nyumbueg ninge tende rikur pu ris di beghi
po ane pas wand bad. 14 Wute ire ni ane ris
di beghi wand rutungu kin ni nyamb Lidia.
Ni tiqe Taiataira kin, di ni chongo ambo ye
te rang wumb, di wute ninge mandi wong
mand ye. Te ni kun wet bidi yembe. Ni Juda
segi pudi ni yabene God yumbui nyamb
wurang ye. Muq Yumbui ni nei bir nuaw,
di Pol wand nand kin te wutungu yawo
kurew. 15 Muq ni di wute ni ane baj ire pe
ris ye ane wuye pap. Ni wuye pipiq pre
muq ni beghi simbe wundug wuri, “Muq
nungoqi nei wamb kin nge Yumbui nei
gibig ye, tedi nungoqi wandi nge nde baj pe
was.” Ni quan nganye buid wup bu beghi
bodo ninde pas.

Pol Sailas temi Pilipai pe taq yemu

* **15:33-34:** Buk ninge asi kin pe ni wand aye ven jiju mand mari, “Pudi Sailas nari ni tende nasne.”

16 Nginy iri ningg beghi God ane wand
kin sunyi pe tende po, muq nyumbueg
wute aye nde taq pu yequ yembe wund kin
ire beghi wundomu. Nyumbueg ambonye
te ququ brequ ninde yenu, di otiwo yumbo
pughe kin puq ren ye te ningg simbe wund
ye. Nyumbueg ambonye te ni ququ te
pengu wundig, di ni otiwo kin yumbo te
simbe nunduw, di ni wute wand te simbe
wundim, di ni oyi wet bidi mew. Muq
ni wet bidi wuteri nikin yumbui te wem.
Pugri bu nyumbueg te nikin yumbui ni
pripri wet bidi quan nganye materi. 17 Muq
nyumbueg ambonye te beghi nde dobu
wuwi, di ni priprine pugri quan kumone
wuri, “Wute men God wam nas kin ni ningg
yembe mand ye. Ni otiwo nungoqi God
mune nitaqu wowi ye wand simbe mand
ye.”
18 Nginy quan nyumbueg te pugri wuri
wuri, muq Pol ni nutungu nutungu si yavi
nati, di ni tindi nondo ququ brequ te simbe
nindig nari, “Nge Jisas Kraist nde nyamb pe
kari, nu nyumbueg te si raq di yo.” Muq
brequne ququ brequ te nyumbueg te si
niraq, wu nase no.
19 Muq nyumbueg ambonye te nikin
yumbui te muqond ququ brequ te ni si
niraq no pre. Pugri bu ni nei mamb nyum-
bueg te mune wand suqo pu vise kin te
simbe wund tuqui segi, di ni wet bidi mune
materi tuqui segi. Pugri bu ni Pol Sailas
temi mat mase, mitami mo, maket pe rar
ngimi muq wute nyamb kin te mem. 20 Di
ni temi wute kot mutungu kin pe mitami
mo di pugri wandoqi mindim mari, “Wute
temi men Juda kin. Ni beghi tiqe wen kin
wute mai meny. 21 Beghi Rom opu beghi
yumbo ur te dob peny kin te ni temi wand
te kin bir mawo.”
22 Wute ni mune pugrine puq rind, bu
wute kot mutungu kin mari di ni chongo
bure mindim, kande pe mi. 23 Ni kande pe
mi pre, muq ni taq mamb. Muq ni wuti
iri kalabus baj pe yeng nawo kin simbe
mindig, ei ni yeng nuam yuwon.
24 Wuti yeng nawo kin ni wand te nu-
tungu, di ni temi nate mowi, rum ire te wur
wuso nganye yequ kin tende ni mar mo,
muq ni palang puayi pe bi nand mo, nyinge
taq nimbim.
25 Burpoq mingi Pol Sailas temi God
ane wand mand di yuwo mindig mindig,
di wute ninge taq pune yemu kin te ni
mas mutungu mutungu. 26 Muq brequne
wariqo yumbui naghe di opu kalabus baj
pe yuwod buagi te tit rip, di opu dodi buagi
te kinne bi omo, muq wute taq pu yemu kin
buagi sen si pe taq mimbim kin te kinne
bure.
27 Wuti kalabus baj pe yeng nawo kin ni
ruqo nase pu nes newo nuqond ngimrawu
buagi te kinne bi omo, di ni nei nimbiq nari
wute taq kin wu mase mo pre bri. Pugri
nei nimbiq di si nawo righe nikin mame
dobui neti nowi nikin ghimbi baq nindiny
ei nati ningg pune 28 Pol brequne quan
kumone nari, “Nu nu nonne ghimbi unje
ghap ghawo yeru. Beghi wu pase po segi.
Beghi quan buagine ven yembu!”
29 Muq wuti kalabus baj yeng nawo kin
ni soi ningg nari di soi miraq mandi. Ni
wune namb ngape buyaq rindig omo, di vig
namb Pol Sailas temi yemu pene neyi ni
muange gure nawo. 30 Pre muq nitami raqe
nar no, muq ni nari, “Nu tequ nge yumbui.
Nge pughe sin ken ei God nge mune neti
kowi?”
31 Muq ni pugri simbe mindig mari, “Nu
beghi Yumbui Jisas irine nei mbig, tedi God
nu di wute nu ane baj ire pe was kin buagi
ane nitaqu wowi, di nungoqi ni te.” 32 Muq
ni Pol Sailas temi nitami ninde baj pe mo,
muq Pol Sailas temi Yumbui ningg wand te
ni di wute nikin ane baj ire pe ris kin pe
simbe mand. 33 Bur te gug ni kande pe yas
muam kin waserar te wuye nipim, pre muq
ni di nikin baj ire ane wuye map. 34 Di ni
Pol Sailas temi nitami baj pe nar no, di ni
mir nem. Muq ni di nikin baj ire ane God
nei rimbig di quan nganye chumbuai rind.
35 Yambgriq muq wute kot mutungu kin
nikin polis ninge tiqi mundom mandi, muq
wuti kalabus baj pe yeng nawo kin ni simbe
mindig mari, “Muqdi nu wute temi te si
ghare mo.”
36 Muq wuti te nandi, Pol simbe nindig
nari, “Wute kot mutungu kin mari, nu
Sailas tequ muqdi si pirauq wo. Pugri bu
nungoqi tequ taq yequ kin prene. Tequ wo
di umbo yuwonne rise was.”
37 Pudi Pol ni polis te simbe nindim nari,
“Beghi wutamu Rom kinne, pudi wute kot
mutungu kin ni beghi kot mutungu segine
muq rar ngimi kande pe mumbuemu di
taq mumbumu. Ni puq men kin te ni Rom
mingg lo gure muaq. Pudi muq beghi suqo
grine si miramu peyi pi po tuqui segi. Muq
ni nikinne mandi di beghi mitamu mar
mo.”
38 Polis ni mo wute kot mutungu kin
simbe mindim mari, “Ni temi Rom kinne.”
Pugri bu ni wune mamb. 39 Di ni mo mune
yawo mutom ye wand te simbe mindim,
di sabi mindim pre, muq mitami mar mo
di waghine simbe mindim ni ngiq mand ei
tiqe te si miraq aye pe mo ningg.
40 Pudi Pol Sailas temi kalabus baj pe pu
meyi mi di Lidia nde baj pe mo. Di ni temi
Jisas ningg wute tende ris muqond, di ni
umbo meny kughe pre, muq ni aye pe mo.

17

Wute Tesalonaika kin ni Pol Sailas temi mi ningg mari

1 Ni nyinge mare mo Ampipolis mo mar.
Ampipolis pu mune nyinge mare mo Apolonia mo mar. Apolonia pu mune nyinge
mare mo Tesalonaika mo mar. Tiqe te
wung Juda God yumbui nyamb mirang kin
baj ire tende wuse. 2-3 Muq Pol ni pripri
puq nen kin pugrine mune puq nen. Wik
teri ire pu Sabat ye nginy tende Pol ni God
yumbui nyamb mirang kin baj pe Kraist
yuqo niraq, nati di mune nes newo ye te
ningg wand nand nand di wand God ningg
buk pe vise ye te nuqond. Di tende pe ni
bei nand Kraist ni nganyene God ni manyi
naind pu bu ni yuqo niraq di nati, di mune
nes newo. Di nari, “Wuti te Jisas nge ni
ningg wand bir kawo ye te, ni Kraist.”
4 Muq Juda kin ninge Jisas nei mimbig, bu
muq ni Pol Sailas temi nde ire pe mikur. Di
wute Grik kin God yumbui nyamb rirang ye
mune nganye buagi nganye Pol Sailas temi
nde wand rutungu, di ni riri te nganye. Di
nyumbueg nyamb kin nganye buagi mune
pugrine puq ren.
5 Pudi Juda ni muqond wute quan Pol
ningg wand rutungu di Jisas nei rimbig,
di ni umbo brequ kuse, bu ni wute ninge
brequ kin maket pe yemu kin te matemi
di ni yeng yumbui mindiqi wuyo. Ni vig
mamb Jeson nde baj pe mo Pol Sailas temi
meri mitim. Ni muqond ei mat mase
mitami wute nde mo ningg. 6 Ni meri
mitim pudi muqond segi, bu ni Jeson di
Jisas ningg wute aye ninge ane mat mase,
mitami tiqe te ye yumbui nde mo di pugri
quan kumone mari, “Pol Sailas temi tiqe
manyi yumbo ur brequ mand mand mandi
muq ven nde mi meyi. 7 Di Jeson ni nitami
ninde baj pe no. Wute men beghi yumbui
Sisar ningg wand mutungu segi. Ni mari,
‘Beghi king iri nas, ni nyamb Jisas’.”
8 Wute buagi di tiqe te kin yumbui ni
wand te rutungu puyene rind, di riri riri
nyuw ruwo. 9 Pugri bu tiqe te kin yumbui
ni mari Jeson di wute ninge te ane ni kot
wong mand tedi si mare meyi mi mo.

Pol Sailas temi Beria tende yembe mand

10 Bur te gugne Jisas ningg wute Pol Sailas
temi tiqi mundom Beria mo. Ni temi mo
Beria mo mar, di Juda God yumbui nyamb
mirang kin baj pe mar mo. 11 Juda ninge
Beria mas kin ni yuwon nganye mawo.
Ni Juda ninge Tesalonaika mas kin pugri
wand te kin mutungu yambu mari segi.
Ni wand mutungu yawo nganye kurem,
bu nginy manyi manyi ni God ningg wand
muqond, ei nei mamb Pol nganyene bri
nand. 12 Pugri bu Juda kin nganye buagi ni
Jisas nei rimbig, di Grik kin quayi di nyumbueg nyamb kin nganye buagi ni pugrine
Jisas nei rimbig.
13 Dobu pu muq Juda ninge Tesalonaika
mas kin ni mutungu Pol yabe Beria no di
God ningg wand tende mune bir nawo,
di ni mune dobu maru wute Beria kin te
nei brequ ye mune meny ei Pol mi ningg.
14 Pugri bu Jisas ningg wute brequne Pol
tiqi rindog jiji pe no. Pudi Sailas Timoti
temi Beria ne mas. 15 Wute Pol mitanyi mo
kin ni Pol mitanyi mo Atens si meri di mune
mandi. Ni mune mandi ningg, di Pol ni
Sailas Timoti temi ningg yeri nindim nari,
“Ni temi brequne ei nge nde mune mandi.”

Pol ni Atens pe wand bir nawo

16 Pol ni Sailas Timoti temi Atens pe
ghimbi nuam pu nas kin tende puayi ni
nuqond tiqe te ningg wute wandoqi kin god
nganye buagi mawo ris, bu Pol ni umbo
brequ kuse. 17 Pugri bu ni God yumbui
nyamb mirang kin baj pe no, di ni wute
Juda kin di wute Juda segi kin ninge God
yumbui nyamb rirang kin God ningg wand
simbe nindiny. Di nginy manyi manyi ni
maket pe no, di ni nuqond sunyi pughe ye
pe wute quan nganye rikur pe tende no
God ningg wand simbe nand.
18 Wute tit ire Epikurian puq mindim kin
di wute tit aye Stoik puq mindim kin ni
quan nganye nei mamb ye ni Pol ane wand
pe mege. Pol ni Jisas di wute mati kin mune
mes mewo kin wand yuwon ye bir nuam.
Di wute ninge nei mamb ye ni mari, “Wuti
ghabe gad nen pughe puq nand ningg?” Di
ninge mari, “Ni tiqe aye kin god ningg bri
wand bir nawo?”
19 Muq ni Pol mitanyi Areopagus kaunsil pe mo, muq ni pugri pengu mindig
mari, “Nu muq wand urupui ven wute
bei kueny kin te muq beghi oghine simbe
ndug. 20 Nu wand ninge simbe guad kin
te beghi putungu kin grine rise. Pugri bu
nu wand puate te tari riti, beghi putungu.”
21 (Wute Atens kin di wute tiqe aye kin ni
mandi Atens mas kin ni yembe aye ningg
nei mimbiny segi, ni pripri segine mandi
mas, di wand urupui ye simbe mand, di
wand urupui ye mutungu ningg. Ni yembe
aye segi ye.)
22 Muq Pol ni Areopagus kaunsil rar
ngimine yenu di nari, “Nungoqi Atens kin,
nge nungoqi gudoqu, nungoqi god isis nei
wumbiny yawo kureuq. 23 Te pugri nge ven
nde nyinge kare ko di nge guqod nungoqi
yumbo yumbui nyamb wurany kin nganye
buagi yeru. Nungoqi wari eti ambojig iri
nei gheri wuping. Puq wand bu alta ire
segine yembe wunduw, di pugri ur wand
wari: ‘god nen beghi nyamb ghabe bidig.’
Muq nge nungoqi simbe guduq. Nungoqi

God ghabe wundig kin te ningg qa nge muq simbe guduq ningg.

24 “God ni qi yembe nunduw di yumbo buagi qi pe rise ye te yembe nindiny. Ni irine wam kin yumbui nas, di ni irine qi pe yumbui nas. Pugri bu baj wute si pe yembe mindiny kin ni tende nas segi. 25 Ni nikinne wute nyumurighi neny muq ni wute nganye ris, di nikinne wute yumbo yumbo buagi neny. Ni yumbo yumbo buagi segi ghari wute ni si pe yumbo yembe mindiny kin tende ni ghav mindig. 26 Ni asi Adam irine yembe nindig, ninde pu muq ni kuqo nganye buagi mas. Di God ni sunyi nipim ruso, di kantri buagi te nawo mas mas te no, di tende mas kin ngeri te nipim ruso. Di pughe puayi ei ni pre kin ngeri te nipim ruso. 27 Ni pugri puq nen, ei beghi ni meri bidig, ei ni buqoid ningg nari. Pudi beghi wute rar burpoq rip kin yumbo meri mindiny kin pugri God meri piting. Pudi God ni beghi nde wonji nas segi. 28 Ni gre te beghi nengu bu beghi pas nyinge pare po badi ye tuqui. Te nungoqi non wutene ninge oghine nei mamb ye ni pugri puq mand. Ni mari, ‘Beghi mune ni ningg wone pas.’

29 “Pugri bu muq beghi nei bab, beghi God ningg wo pas. Muq beghi te kin nei bab, tedi pughe ningg pari God ni gol o silva o wet nyaw kin? O beghi pughe gri nei bab pari, wute si pe di wute nei pe God ningg ququ yembe mindig? Te kin segi. 30 Asi wute oghine nei mamb segi, bu tende puayi ni ambojig te nei rimbiny ye te God ni quan nganye wand kumo nand segi. Pudi muq ni wute tiqe tiqe te ningg nari, ‘Muqdi nungoqi nei ware witinde di yumbo ur te kin dob weny.’

31 “Muq God kot rind kin ngeri te ni nap ruso pre, di ni wuti iri kot nutungu kin te ni manyi naind pre. Kot te ningg di ni wute nikin yumbo ur te ninde simbe rind nutungu. Di ni wute kot nutungu kin te tuquine nganye ei nutungu. Wuti kot nutungu kin te nati pudi God ni ngamo pe pu nindingi newo, pugri bu muq beghi nei bab ni irine ei kot nutungu ye.”

32 Pol ni Jisas nati di mune nes newo kin wand te simbe nand ni mutungu di wute ninge ni quan nganye wur maq. Pudi ninge oyi Pol simbe mindig mari, “Beghi wand ven mune putungu yawo nganye guregu. Otiwo nu mune simbe ghand ei beghi putungu.”

33 Pugri bu Pol ni kaunsil te si nare neyi ni no. 34 Pudi wute ninge Pol ane ire pe rikur di Jisas irine nei rimbig. Pol ane rikur kin wuti iri taq Dionisius. Ni Areopagus ye kaunsilne iri. Di nyumbueg ire ni nyamb Damaris, di aye ninge te ane Pol ane rikur.

18

Pol Korin pe yembe nand

1 Otiwo Pol Atens si niraq, Korin no. 2 Di ni Juda iri nuqoind, ni nyamb Akwila, ni Pontus opu kin. Asi Rom kin king Klodius, ni Juda buagi tende mas segi puq nindim di ni Rom si miraq aye pe mo. Pugri bu Akwila ni ngam Prisila teri Itali si riraq di rindi Korin ris. Muq Pol no ni teri nuqond. 3 Pol ni asi sel baj yembe nindiny ye, muq ni teri mune sel bajne yembe rindiny ye pugri bu ni teri ane yembe ire. Pugri bu ni Akwila ngam teri ane ris, di ni yembe ghav nindiny nindiny ris. Ni sel baj yembe rindiny ye. 4 Pol te nas di nginy Sabat kin manyi ni Juda God yumbui nyamb mirang kin baj pe no, di ni ane wand mand. Ni Grik di Juda mingg nei nindivi viyo, ei Jisas ne nei mimbig ningg nari.

5 Pudi otiwo Sailas Timoti temi Masedonia opu pu mati mi, di Pol sel baj yembe nindiny kin si niraq di nginy manyi yenu wand bir nawo nawo. Ni Juda simbe nindim nari, “Jisas ni Kraist.” 6 Pudi Juda buagi ni wand sange mindig, di perei mindig. Ni pugri puq men di ni chongo buraq nindiq tinanji buraq ri. Muq ni simbe nindim nari, “Muq God nungoqi mai neuq te nungoqi nonne. Nge te ningg wand kare tiq segi. Muqdi nge wute Juda segi kin nde oyi wand bir kawo.”

7 Muq Pol God yumbui nyamb mirang kin baj te si niraq, di wuti iri ni nyamb Titius Jastus ninde baj pe no. Wuti nen pripri God yumbui nyamb nirang ye. Ni baj God yumbui nyamb mirang kin baj pe tumone nganye vise. 8 Muq wute God yumbui nyamb mirang kin yumbui, ni nyamb Krispus, ni nikin ngam di wo ane mune nei rire ritinde Yumbui nei rimbig. Di Korin ni nganye buagi Pol ningg wand rutungu, di God nei rimbig, di ni wuye map.

9 Muq bur ire ningg Pol ni yumbo ruqo nyemb pe pugri nuqond, Yumbui Pol simbe nindig nari, “Nu wune ghamb wayequ. Nu raqene simbe ghand. Nu mim tuq pu yeru wayequ. 10 Te pugri wuti iri nu ni o unje naip kin tiq segi, nge nunde dobu yengu. Te pugri nge wute tiqe ven nde nganye buagi ris.” 11 Pugri bu Pol ni Korin God ningg wand bei neny neny, nas nas ber ire nuaq irew 6-pela pu nawo.

12 Otiwo Rom mingg gavman mari di Galio ni Akaia opu pe gavman yumbui ningg nas kin tende puayi Juda buagi ane mes mewo Pol veri mindig. Ni kot pe mitanyi mo di mari, 13 “Wuti nen pripri wute simbe nindiny ei ni lo wand sange runduw di yumbo ur aye kin pe God yumbui nyamb rirang.”

14 Pol ni wand te oyi nindim ningg, pudi
Galio Juda simbe nindim nari, “Nungoqi
Juda buagi wuqond wuti nen lo gure nuaq
o yumbo ur brequ nand, tedi nge nungoqi
wand kutungu kin tiq. 15 Pudi nungoqi
nge pengu wundigh kin te wand nganye
kin segi, nungoqi non nyamb di nungoqi
non lo ninggne nge pengu wundigh. Wand
ren ware wo nungoqi nonne wand wand.
Nge kutungu yambu kari. Nge yumbo
ur ren kin ningg nge kot kutungu yambu
kari.” 16 Di kot mand segi puq nindim, di
ni kot mand segine meyi mandi. 17 Muq ni
Sostenes Juda God yumbui nyamb mirang
kin yumbui te oyi mait nase, di kot kin
sunyi pe tumone mowi nase pug mindig.
Pudi Galio ni puq men kin te ningg nei
kumo namb segi.

Pol munene Antiok Siria opu yequ kin tende no

18 Pol ni nas nginy quan nawo pre, muq
ni Jisas ningg wute te si nare mas di no. Ni
no di Prisila Akwila teri ni anene ruso. Ni
ruso ruso Senkria, di Pol ni yu ghir nand.
Te ni yumbo ninge puq nen ningg God nde
wand taq namb kin te prene. Muq bot ire
tiqe te pu Siria wuso ningg di ni tende riwo
ruso, di ane ruso.

19 Ni ruso Epesus ruso rir, di Pol ni teri
tiqe tende si nare ris, di nikin irine Juda
God yumbui nyamb mirang kin baj pe
nar no, di ni ane wand mand. 20 Ni Pol
simbe mindig, “Nu beghi ane pas nganye
pu muqdi yo.” Pudi ni nari, “Nge kas
nganye ye tiq segi. 21 Pudi God nge mune
gadi ningg nari tedi nge munene gadi.” Pre
ni si nare mas di ni mune bot pe newo
Epesus si niraq di no.

22 Bot wuso Sisaria yequ di Pol nati ni,
Jerusalem no wute Jisas nei rimbig kin te
chumbuai kin wand neny pre di Antiok no.
23 Pol ni Antiok nas nas nganye pre muq no.
Ni nyinge nare tiqe kin kin Galesia di Prigia
opu yeru kin tende no, di Jisas ningg wute
buagi gre neny neny nar ir.

Apolos Epesus pe wand bir nawo

24 Di Juda iri ni wuti Aleksandria kin
nandi pu Epesus nas. Ni nyamb Apolos.
Ni wuti wand oghine simbe nand ye, di ni
God ningg wand quan nganye nei namb ye.
25 Ni asi Yumbui ningg wand pe minar nar
di Yumbui ningg ngim ningg simbe mindig
di muq ni chumbuai ane Jisas yembe nand
kin wand tiqne nganye wute bei neny ye.
Pudi wute wuye map kin te ni Jon wute
wuye nap kin tene nei namb. 26 Ni Juda
God yumbui nyamb mirang kin baj pe no
di wand bir nawo. Ni wute buagi te yeru
kin wune nimbiny segi. Muq Prisila Akwila
teri ni wand nand kin te rutungu di ritanyi
ninde baj pe ruso otinde nganye God ningg
ngim ningg yeri rindig.

27 Otiwo Apolos ni Akaia opu no ningg,
muq Jisas ningg wute Epesus kin ni gre
meng. Di nyumo raqe ire ur mindiq Jisas
ningg wute Grik kin te mem, di simbe
mindim pu ei Apolos nondo no nar di meti
nowi. Muq Apolos no Grik pe no nar, di
wute buagi God nikin nde nei pene yuwon
nuany di ni nei rimbig ye wute ren Apolos
ni quan nganye ghav nindiny. 28 Te pugri
wute buagi nde rar pe ni Juda wand unje
map kin te oyi nindim, di ni wand buid
nganye nap di ni mingg wand nyinge nuam
vighe. God ningg wand buk pe rise ye tende
pe Jisas ni Kraist kin te kin wand ni raqe
nganye nindim.

19

Pol Epesus pe wand bir nawo

1 Apolos ni Korin nas kin tende puayi Pol
ni Epesus opu tiqe rand yumbui yumbui
yemu kin tende opu yeru kin tende nyinge
nare nar ir. Ni Epesus opu tende nyinge
nare di nuqond, Jisas ningg wute ninge
tende ris. 2 Muq ni pengu nindiny, “Nun-
goqi asi God nei wumbig kin tende puayi
nungoqi God ningg Ququ Yuwon Ye weti ni
o segi?”

Muq ni riri, “Beghi God ningg Ququ Yu-
won Ye beghi ghabe bad.”

3 Muq Pol mune pengu nindiny nari,
“Nungoqi pughe gri bu wuye mupuqu?”

Muq ni riri, “Beghi Jon ni wute wuye nap
kin pugrine beghi wuye mupumu.”

4 Muq Pol ni pugri simbe nindiny nari,
“Yabe chuqo Jon ni wute wuye nap di ni
pugri simbe nindiny nari, ‘Nungoqi nei
ware witinde yumbo ur brequ wand kin
te dob weny, di nungoqi wuti nen nge nde
dobu nawi kin ni irine nei wumbig, tedi
nge wuye kupuqu.’ Wuti dobu nawi kin ni
nyamb taq Jisas.”

5 Ni wand ven mutungu, muq ni Yumbui
Jisas nde nyamb pe wuye nap, muq ni nari,
“Ni Jisas nei mimbig kin.” 6 Muq Pol ni
si nem kuyo, muq Ququ Yuwon Ye ninde
nandi, muq ni wand tuan isis pe wand
mand, di ni propet kin pugri God ningg
nei matevi simbe mand. 7 Wute God ningg
wand mutungu kin te 12-pela kin pugri.

8 Pol ni God yumbui nyamb mirang kin
baj pe nar no, God ningg wand gre grene
bir nawo nawo irew teri ire nawo, di wute
di yumbo yumbo buagi God nde si nambu
ris ye te kin wand wute rutungu di riri te
nganyene. 9 Pudi ninge ni nei quan nganye
gre vind, bu ni God nei rimbig segi. Ni wute
buagi nde rar pene riri, “Jisas ningg ngim
te brequ.” Pugri bu Pol ni si nare, di Jisas
ningg wutene nitari no. Di nginy manyi

manyi ni Tiranus ningg skul baj pe ris di ane God ningg wand ningg wand rind. 10 Ni pugri puq nen ruso ber tevi nawo, di wute buagi Juda kin di Grik kin Esia pe ris ye ni Yumbui ningg wand rutungu.

Seva ningg wo ni wuti iri ququ brequ puaq mindig ningg

11 God ni yumbo ur gre ye isis Pol nde si pe yembe nindiny. 12 Ni chongo bidi Pol nde ghimbi pe teiq mindig ruso pre muq mare wute num kin mas pe mo. Ni puq men di wute num kin te num oghi di ququ brequ te puaq mo.

13 Muq Juda ninge mune mar ir mo wute ququ brequ puaq mindiny. Ni Yumbui Jisas ningg nyamb pe ei ququ brequ puaq mindiny ningg tuqui map. Ni pripri mo di pugri puq mand mari, “Jisas nen ni ningg wand Pol bir nawo kin ni ningg nyamb pe nge kari nu wuti nen si gheri yo.” 14 Di Juda mingg prist yumbui iri ni nyamb Seva, ni ningg wo 7-pela pu ni pugrine puq men.

15 Muq nginy iri ningg ni mune pugri puq mand, pudi ququ brequ te oyi pugri oyi nand nari, “Jisas nge nei gibig, di Pol ni pughe gri yembe nand kin wand nge kutungu. Pudi nungoqi tughe?” 16 Muq ququ brequ wuti tende yenu kin te wuti te gre neng di wuti te wute 7-pela pu yemu pe prare newo, suquan moyi gri ni. Ni ghimbi quan nganye unje nipim, ni chongo bir nuam omo. Pugri bu ni baj te si mare, chongo taq mamb segine wu mase yavi groq groq mo.

17 Muq Juda buagi di Grik buagi Epesus ris kin ni wand ven rutungu di ni quan nganye wune rimb, di ni Yumbui Jisas nyamb quan nganye rindivi viyo. 18 Muq wute yabene Jisas nei rimbig pre kin nganye buagi rindi ni yumbo ur brequ rind kin te simbe rind bir ruwo. 19 Di wute quan ni awo rimb kin di mu rind kin ni mu kin buk te rire rindi, wute buagi nde rar pene muq wase rinde. Ni buk te manyi rind ruso wet bidi 50,000 Kina kin pugri pe wong mand kin pugri. 20 Ni yumbo ur gre ye ren ningg di Yumbui ningg wand te vir ir di quan nganye yumbui.

Epesus buagi ni Pol kotim maind ningg mari

21 Tende dobu Pol ni nei namb kin ni Masedonia di Akaia opu te gri ei nar ir no no di tene no Jerusalem ningg. Ni nari, “Nge tiqe te ningg ko pre, otiwo nge Rom mune kone ei.” 22 Muq ni wute temi ni ghav mindig ye ni nyamb Timoti di Erastus ni temi tiqi nundom Masedonia mo. Di Pol nikinne Esia opune musoq nas.

23 Tende puayi Epesus pe mai yumbui nganye rise. Wute ninge Jisas ningg ngim brequ munduw ningg quan nganye buid map. 24 Ambojig ire ni nyamb Artemis. Ni yumboyi baj ire tende wuse. Wuti iri ni nyamb Demitrius, ni wuti silva pe yumbo yembe nindiny ye. Ni pripri silva pe yumboyi baj te kin ququ yembe nindiny di wute aye mandi wong mand. Te nikin wet bidi yembe. Pugri bu ni nikin yembe ye wute te yembe quan nganye nem, ni yumbo silva pe yembe mindiny wute mandi wong mand di ni wet bidi quan nganye materi.

25 Muq ni wute yumbo silva pe yembe mindiny kin te di wute aye yembe pugri yene mand kin ni ngam niram mandi, di simbe nindim nari, “Wand ire buagi, nungoqi nei wamb yembe wen wung beghi wet bidi quan nganye pateri ye. 26 Muq Pol ni wute buagi qo namb, di ni nei te unje nipiny. Ni pugri puq nand nari, ‘Ambojig wute nde si pe yembe mindiny kin te wandoqi kin.’ Te nungoqi non grine wuqond di wutungu pre. Ni Epesus pene puq nen segi, ni Esia opu kin tiqe buagi mune puqne neny omo. 27 Muq Pol wand ven puq nand ye ven ningg segine beghi yembe wen kin nyamb te brequ vise. Di yumbo aye te yumboyi baj wen wute brequ puq runduw. Di mune beghi god nyumbueg wen wute ninde nei pe riri, ‘God wen Artemis ni oghi segi, brequ.’ Asi nganye wute buagi Esia kin di wute buagi qi pe ven nde kin ni god nyumbueg wen bu yumbui nyamb riraw ye. Pudi Pol ningg wand ven ningg ni nyamb te brequ vise ye.”

28 Ni wand ven mutungu, di quan nganye umbo ker mawo, di quan kumone ngam mare mari, “Artemis, beghi Epesus beghi bon god te yuwon nganye!” 29 Wute buagi aye tiqe te kin ni te rutungu muq tiqe te kin wute buagi anene riri menge rip rip. Muq ni quan buagine ruso Gaius Aristarkus temi rit mase, qo rimb rire wand kin sunyi pe ruso rikur. Gaius Aristarkus temi ni Masedonia kin, ni pripri Pol ane nyinge mare kin.

30 Muq Pol ni wute mingi te nar no ei wand simbe nindiny ningg, pudi Jisas ningg wute ninge ni segi puq rindig. 31 Wute ninge Rom mingg gavman pe tende yembe mand ye ni Pol kimand. Pugri bu ni mune wand mi vindi mari, “Pol ni wute rikur pe tende nar no segi kin.”

32 Wute buagi ren ni ghabe rind. Te pugri wute ninge res riwo wand aye simbe rind, di wute ninge res riwo wand aye simbe rind. Pugri bu wute buagi ni quan nganye ghabe rind, ni pughe kin ningg bri rindi tende rikur.

33 Wute ninge Juda kin ni Aleksander choch maip wute buagi yeru pe mingine nar no, di wute ninge wand te ye wand puate simbe mindig, muq ni si ni kuyo ei

wute buagi wand segi yeru ei ni oyi nindiny ningg.
34 Pudi ni Aleksander ruqoind, di ni rip
no ni Juda kin. Di ni buagi anene ghis tene
riri, “Beghi Epesus beghi bon god Artemis
quan nganye yuwon wund ye.” Ni buagi
ane ghis tene puq rind ruso ruso aua teri.
35 Muq wuti iri Epesus kaunsil ye kuskus
ni nandi menge nap di ni wand pend, muq
ni simbe nindiny nari, “Nungoqi Epesus
kin, tiqe buagi ni nei mamb Epesus ren
nde opu Artemis wung yumboyi baj yum-
bui ven nde qa wuse. Di ni kun uny
wet nginy tu pe pu ir wughe kin te ven
nde wus, di beghi Epesus kin qa baj wet
te ane yeng puany ye. 36 Muq wuti iri
wand ven menare viso segi kin. Pugri
bu nungoqi wand segine ei yequ. Nun-
goqi pughe sin wen segi kin. 37 Nungoqi
wute temi men wutami ven wandi, pudi ni
beghi god Artemis ningg yumboyi baj pe
yumbo ninge nyungu mand segi, o beghi
god Artemis wand brequ munduw segi.
38 Muq Demitrius nikin yembe ye ane wuti
iri ane wand vise, te muqdi otiwo kot pene
mo ei yuwon. Kot kin ngeri te rise di beghi
gavman ye nyamb kin te mas. Ni segine ni
kot te mutungu. 39 Pudi muq nungoqi wand
aye mune vise tedi otiwo wand kin puayine
ei wandi simbe wand di teti wawo.
40 “Muq nginy nen ningg nungoqi yumbo
ur ren puq wen ye ren ningg beghi bege
di mai pe yembu yamb tumo nganye. Te
puq pen, tedi Rom mingg gavman beghi
mitamu powi kotim mundumu di kot wong
bidiq. Muq beghi pari pari kin ren pu-
ate segi. Te pu bu muq ni wand puate
ren ningg beghi pengu mundug, tedi beghi
pughe puq ei bad ye?” 41 Kuskus ni pugri
simbe nindiny pre, muq mune tiqi nun-
dony ruso.

20

Pol Masedonia di Grik opu nar ir

1 Wand nyeq nyeq kin te pre, muq Pol
Jisas ningg wute te nari ninde rindi. Muq
ni umbo neny righe ye wand gre ye nganye
neny. Ni gre neny kin wand simbe nindiny
pre, muq ni si nare ris, di ni Masedonia opu
no. 2 Ni tende nar ir, wute God nei rimbig
ye wand quan nganye neny, di umbo neny
kughe. Ni pugri puq nen nen no no otiwo ni
no Grik pe opu no nar. 3 Ni Grik pe nas irew
teri ire pu nawo. Pre otiwo ni bot nitaqwi,
Siria opu no ningg. Pudi Juda ni mi nati
ningg wand taq mamb kin te nutungu, bu
ni Siria no segi, di Masedonia grine mune
no ningg nei namb. 4 Otiwo Pol ni no ningg,
Beria kin wuti iri, ni nyamb Sopater ni
Pirus ningg wo, di Tesalonaika kin temi,
Aristarkus di Sekundus temi, Gaius Derbe
kin, di Timoti, di Esia kin temi Tikikus
Tropimus temi, ni Pol anene mo. 5 Wute
buagi men ye mawo mo pu Troas beghi
ghimbi muangu pu mas. 6 Beghi oyi pasne
Juda ni bret yis segi ye me kin wik te wuso
pre, dobu muq beghi bot pitaqwi, di Pilipai
si piraq paru. Beghi po po nginy temi aye
temi ire pu pawo pre muq Troas po par,
di ni buqod di anene Troas pe pas nginy 7-
pela pu pawo.

Troas pe mas Pol Yutikus mune nindingi newo

7 Wik ye nginy namba wan tende beghi di
wute God ningg wand mutungu kin te ane
ire pe pikur ei Yumbui ningg mir bad ningg.
Muq Pol yenu wute buagi nde wand bir
nawo. Te pugri prangi di ni no ningg, pugri
bu muq ni yenu wute nde otinde nganye
wand bir nawo nawo ruso ruso bur mingi.
8 Baj bidi beghi pikur pu pas kin tende lam
nganye buagi yeru. 9 Muq wo ambonye iri,
ni nyamb Yutikus, ni windua pe newo pu
nas. Pol wand dobui nand nand ruso ruso
ni ruqoi gureg, ruqo nase di puaq ir ni. Ni ir
ni kin baj ire tamu vise di ire tende nange
vise, muq ni ire nange nganye vise kin te
pu ir nati naghe tingi. Di ni maghe mo meti
nowi pudi ni nati pre.
10 Muq Pol nati ni, wo ambonye tende
wam nase sibraj ni muq nari, “Nungoqi nei
kumo wamb wayequ, ni mune urupuine
nas.”
11 Pre di Pol mune newo no, bret bir nuaq
di quan buagine riq. Pre ni munene wand
mand mand mas mas yambgriq. Pend ruso
omo pre muq Pol no. 12 Di wuti ambonye te
urupuine nas mune nambu mitanyine mo,
di ni umbo munene yuwon nganye gud.

Pol Troas si niraq, Miletus no

13 Beghi ye pawo po bot pe pewo, di po
Asos. Pudi Pol ni nyinge pe no Asos di te pu
ei beghi peti nowi di bot pe peri po ningg.
Te asi Pol nikinne pugri puq nand pu bu. Ni
nari ni nyinge pene ei no Asos. 14 Pugri bu
ni nandi beghi Asos nundomu, muq beghi
bot pe peri po Mitilini. 15 Di yambgriq
Mitilini pu po po ailan Kios tumo bodo bodo
di munene bur, di yambgriq ailan Samos
po par. Samos tuqui yembu di munene
burpoq rip. Yambgriq di Miletus po par.
16 Pol ni tuqui tedi ni Jerusalem mune no
ei tende Pentikos kin ngeri nuqond ningg.
Ni Esia opune nas nas nginy quan nawo
yambu nari. Ni brequne no ningg bu
Epesus puaq bidiq yequ di aye pe gri po, te
kin ni asine puq nand pre pu.

Pol ni Epesus mingg wute yumbui si nare mas

17 Beghi badi Miletus tiqe pi peyi di Pol
Epesus pe wand ni viso. Ni wute Jisas nei

rimbig kin ni quayi kiyi mingg wand ni viso ei ninde mandi ningg. 18 Ni mandi ninde mi meyi di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nge asi urupui Esia pe gadi di nungoqi ane pripri pikur pas di nge yumbo ur gad ye te nei wamb ye qa. 19 Nungoqi non gri qa wuqond, pripri Juda ni nge nyamb nyinge muagh vighe ningg wand taq mamb di nge bub wand mindigh, di te ningg nge umbo yivany kare. Pudi nge ngening nyamb ki vighe viso, di nge Yumbui ningg yembene gad. 20 Di nge God nungoqi ghav nunduq ye te kin wand bir kawo ye wune gab segi. Di nungoqi wikur pu was ye tende di nungoqi non baj pe mune nge Jisas ningg wand bei guduq. Te nungoqi nei wamb. 21 Pripri nge Juda di Grik wand bir kuany, di ni nei kirany kitidany God nde viso, di ni beghi Yumbui Jisas ei nei rimbig.

22 “Muq ange wuaq wutungu. Ququ Yuwon Ye nge tiqi nundogh, bu nge Jerusalem ko ye. Nge ko Jerusalem di pughe sin bri regh te nge nei gab segine. 23 Nge nei gab ye taq: Tiqe manyi ko kin te Ququ Yuwon Ye pripri nge pugri simbe nindigh nari, ‘Nu otiwo di taq maimb, di mai nganye buagi ghare.’ 24 Nge nei gab kin nge kati kin wune gab segi. Nge ngim asi nyinge kare kin tene ei mune yembe gad yawo kuregh. Nge Yumbui Jisas nge yembe negh kin te ei omo kawo yawo kuregh. Te yembe God nikin nde nei pene wute yuwon nuany ye te kin wand yuwon ye bir kawo kin te.

25 “Muq nungoqi wutungu. Asi nungoqi nge wuqoind nge nungoqi nde mingi nyinge kare di God ni king ningg nas di yumbo yumbo buagi ninde si nambu rise ye te kin wand bir kawo. Nge nei gab, otiwo di nungoqi quan buagine nge quenge mune wundogh segi. 26-27 Pugri bu nge muq nungoqi simbe guduq: Nge nungoqi God ningg wand bir kuauq kin te kin wune gab segi, nge ni nei buagi te nungoqi nde bir kawo pre. Pugri pu bu nungoqi kin wuti iri ir nati, te nge unje kap segi.

28 “Nungoqi nonne yeng wawo yuwon, di God ningg wute yeng wuany yuwon. Te ningg bu Ququ Yuwon Ye nungoqi nupuqu wo. Di nungoqi wute Jisas nei rimbig kin te sabi wundiny yuwon. God ningg wo wute ren ningg nati pugri bu muq ni God ningg wo ningg ris. Pugri bu nungoqi ni sabi wundiny yuwon. 29 Nge nei gab, muq nge ko pre otiwo di wute ninge nyombui dabo kin pugri nungoqi nde mandi, di nungoqi sipsip kin pugri brequ munduq. 30 Di wute ninge nungoqi non kinne mes mewo, di wandoqi kin wand mand di Jisas ningg wute qo mamb ninde dobu ruru. 31 Te ningg nungoqi yeng wawo yuwon. Nungoqi nei wamb, ber teri ire pu bogisumb di burpoq nge nungoqi nei gidivi viyo kin te kin ningg kring ko segi. Nge pripri ngam giji wuye rar pe ritiri ri nungoqi keuq war. Te ei nei wumbiny.

32 “Muq nge nungoqi God nde si pe kuaqu was, di nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin wand yuwon ye pe was. Wand ven segine nungoqi gre reuq, di wand ven segine nungoqi yumbo yumbo yuwon ye buagi God nikin wute ir nawo pre kin neny ye te reuq. 33 Nge musoq ju wuti iri ningg silva di gol di chongo ningg buyaq gad segi. 34 Nungoqi non gri qa nge wuqoind nge si yembe gud wet bidi kateri pu bu nge yumbo pughe segi di nge ningg wet bidi pene kateri, di nge ningg wute yumbo segi di ni mune ghav gidim. 35 Nge yumbo buagi puq ken kin te nge nungoqi bei guduq, beghi yembe buid pap ei beghi wute ninge yembe mand tiq segi kin te ghav bidim kin tuqui. Beghi beghi bon Yumbui Jisas ni wand ven puq nand ye ven ei nei bibiny. Ni nari, ‘Wute yumbo wute aye mem ye te kin chumbuai yumbui nganye, muq wute yumbo wute aye nde pu materi kin te chumbuai yumbui nganye segi’.”

36 Pol ni wand ven nand pre, muq ni sungomyu nisir, di wute ni wand nem kin te buagi anene sungomyu misir di God ane wand mand. 37-38 Pol ni mining nari, “Otiwo di nungoqi quan buagine nge quenge mune wundogh segi.” Ni puq nand di ni quan nganye yawo mutong. Ni God ane wand mand pre, muq ni quan buagine quanji mand, di Pol mait nase, song mireng. Te ni Pol nari otiwo ni mune nandi quenge mundog tuqui segi. Te ningg bu ni quan nganye yawo mutong di quanji mindig di mitanyi mo bot pe si meri.

21

Pol ni Jerusalem no

1 Beghi ni ane pas pre, ni si pare di beghi bot pitaqwi ailan Kos po. Yambgriq beghi po ailan Rodes. Pre, Rodes mune si piraq, po Patara. 2 Tende beghi bot ire budoq, ni Ponisia wuso ningg, di beghi bot te ningg pewo di tene po. 3 Beghi po po ailan Saiprus budoq pre, di si qaqi pe opu puaq bidiq. Di po kantri Siria budoq, di po Tair paghe po. Bot yumbo sir ninge tende wi riti ningg. 4 Di beghi po Jisas ningg wute te buqod, di ane pase nginy 7-pela pu pawo. Ququ Yuwon Ye wute te nei nem bu ni Pol Jerusalem no kin te segi puq mindig ei ni no segi. 5 Pudi beghi tende pas nginy te prene, di pes pewo, tiqe te si piraq mune po. Jisas ningg wute ni ngam di wo anene beghi ritamu tiqe si piraq par po. Po jiji pe tende beghi quan buagine sungomyu pisir di God ane wand bad. 6 Pre, muq beghi ni si pare bot pe pewo po, di ni mune nikin baj pe ruso.

Sisaria pe propet Agabus Pol wand neng

7 Beghi bot pe pewo po, Tair si piraq, di
tene po Tolemes po par. Muq Jisas ningg
wute chumbuai kin wand pem pre, di ni
ane pas nginy iri powi. 8 Yambgriq beghi
Tolemes si piraq di po Sisaria. Tende wuti
iri nas ni Jisas ningg wand yuwon ye wute
simbe nindiny ei ni Jisas nei rimbig ningg,
ni nyamb Pilip. Beghi ninde baj pe po di ni
ane pas. Pilip ni wute 7-pela pu aposel ghav
mindim kin te ye iri. 9 Ni nyumbueg wo
4-pela pu ris, ni ngam ruso segine. Ni wo
te propet, God ningg wand rutungu simbe
rind ye.

10 Beghi Sisaria pe pas nginy aye ninge
pawo, di propet iri, ni nyamb Agabus, ni
Judia pu nati ni Sisaria. 11 Ni nandi beghi
nde, muq ni Pol chongo taq nimbiq kin sare
te neti nowi, di ni nikin si muange ane taq
namb. Muq ni nari, “Ququ Yuwon Ye ni
pugri puq nand nari, ‘Otiwo di Juda buagi
Jerusalem kin let nen kin kiyi pugri ei taq
maimb di meti nowi di wute aye Juda segi
kin nde mi nondo’.”

12 Beghi te putungu, muq beghi di wute
tiqe te kin ane Pol Jerusalem no kin te segi
nganye puq bidig.

13 Pudi Pol ni oyi nand nari, “Pughe
ningg nungoqi quanji kumo wand wand
bu nge nei unje wupigh? Nge taq yengu
ninggne sir kap segi. Nge Jerusalem kati ei
nge Yumbui Jisas ningg nyamb gidivi viyo
ningg ane bu sir kap.” 14 Beghi oyi ni wand
te oyi bidig kin tiq segi, di beghi wand te si
pare di pari, “Yumbui nikin nei pene.”

Pol Jerusalem kin wute nyamb kin wand nem

15 Beghi tende pas nginy ninge pawo pre,
muq beghi yumbo sir pap, di Jerusalem
pewo po. 16 Di Jisas ningg wute Sisaria kin
ninge beghi anene po. Ni beghi mitamu
mo, wuti iri nde baj pe si miramu. Wuti
te ni nyamb Neson, ni wuti Saiprus kin, ni
wuti iri asine Jisas ningg wuti ningg nas ye.
Ni nari beghi ninde baj pe ei pas. 17 Beghi
Jerusalem pas di Jisas ningg wute aye beghi
mitamu powi ye chumbuai nganye mand.

18 Yambgriq beghi Pol anene po Jems
buqoid. Di wute Jisas nei rimbig kin quayi
kiyi mandi Jems ane mas di beghi ninde
bodo. 19 Di Pol ni ane si mat rise pre muq
ni wute aye kin mingi yembe nand di God
ni yumbo yumbo buagi wute Juda segi kin
nde yembe nindiny kin te otinde nganye
simbe nindim.

Pol ni God ningg baj pe no

20 Ni te mutungu pre, muq ni God nyamb
mindivi viyo. Muq ni Pol ningg mari,
“Chech te qond, wute Juda kin nganye
buagi nganye Jisas ningg wand mutungu
di nei mimbig pre. Di wute buagi men
ni Moses ningg lo wuri kin pugrine puq
men ningg buid nganye map. 21 Pudi wute
ninge nu ningg simbe mand mari, ‘Pol ni
pripri Juda ninge wute Juda segi kin ane
mas kin te simbe nindim ei ni Moses ningg
lo si miraq ningg nari. Ni pripri nari ni wo
ghimbi dugu chongo pend muam wayequ.
Di beghi bon yabe kin yumbo ur te nei
mimbiny wayequ.’

22 “Beghi nei bab, nu ven guadi kin wand
muqdi ni mutungu ye. Eti ni mutungu di
ni nu umbo ker muaw ye. 23 Pugri bu
muqdi beghi nu yeri buduw, di nu beghi
yeri buduw kin pugrine ei puq yen. Beghi
wute temi aye temi pu mas, ni yumbo ninge
yembe mindiny ningg God nde wand ire
taq mamb pu vise. 24 Nu wute men ane God
ningg baj pe wo di prist ni wute uny puaq
mindiny kin pugrine nu uny puaq munduw
ei nu God nde rar pe yuwon pu ghas. Pre di
nu wute prist ni uny puaq mindim kin te ni
yumbo uny puaq kin te ningg mi rundo kin
te nu gri wong ghand. Te ei ni yu ngawu
pe kin ghir mand kin tuqui. Nu pugri puq
yen, ei ni nei mamb wand ven asi nu ningg
puq munduw kin te wandoqi wandne bu.
Te ei ni nei mamb nu Moses ningg lo mune
kutungu ne ye qa.

25 “Wute aye beghi ane Juda segi ye te
ni Jisas nei mimbig ye ni beghi wand ren
asi taq bab kin ren kin ningg nyumo raqe
peq wuso simbe bidim pre ye. Wand asi
taq bab kin taq ren ningg: Ni yeng mawo
yuwon pu ei mas di ni wute umo wandoqi
kin god mem ningg mamb kin te ni me
segi kin, di ni yavi me segi kin, di wute
umo pori muany riti kin te ni me segi kin,
di nyumbueg segi segi griny mindiny segi
kin.”

26 Di yambgriq Pol wute men nate mowi
ane mo di uny puaq mand ye yumbo ur te
puq men. Pre muq ni God ningg baj pe mar
mo nginy pughe gri pu ei ni uny puaq kin
yumbo ur yembe mindiny, di nginy pughe
ye te ningg ei ni wute yuwon kin mas, di ni
kin kin mir mare mandi God muang ye te
ningg prist simbe mindim.

Juda ni Pol God ningg baj pe yenu mait nase

27 Otiwo nginy 7-pela pu te pre ningg
tumo, muq Juda ninge Esia kin ni Pol God
ningg baj pe nar yenu muqoind, di ni quayi
buagi simbe mindim ni buagi ane Pol umbo
ker muang, di ni Pol mait nase. 28-29 Asi
Tropimus Epesus kin Jerusalem neyi nandi
Pol temi mas, di ni nei mamb kin mari
Pol Tropimus nitanyi God ningg baj pe
tende nar no. Muq quan kumo ngam mare
mari, “Nungoqi wute Israel kin beghi ghav
wundug! Wuti nen ni pripri wute tiqe aye
kin beghi ningg wute di beghi lo di God

ningg baj wen ningg wand bei nindim nari ni brequ. Tene segi, pre otiwo di ni Grik ninge nitami God ningg baj pe neyi nandi, puq nen kin te ni sunyi yuwon ye ven unje nap."

30 Muq wute buagi Jerusalem kin puyene mand, di wute vig mamb mandi mikur, Pol mait nase God ningg baj pe pu qo maimb meri dabo mar mo. Muq brequne dodi miqu.

Rom kin ami mingg yumbui Pol neti nowi

31 Ni Pol mi mine, wand vir ir viso Rom kin ami mingg yumbui nyamb kin wand te nutungu. Ni mari, "Jerusalem buagi wuti iri ri ningg riri riri nyuw ruwo." 32 Muq ni brequne ami ninge nate mowi, di yumbui ninge nate mowi, di vig mamb Pol mi mi pe tende maghe mo. Juda ni ami mingg yumbui nyamb kin nikin ami ane mandi muqond, muq ni Pol mune mi segi, si meri.

33 Ami mingg yumbui nyamb kin Pol nde tumo nawi, Pol nait nase, muq nikin ami simbe nindim ei ni sen temi pe taq maimb. Muq ni wute te pengu nindiny nari, "Nen tughe? Ni pughe sin nen?"

34 Wute nganye buagi nganye rikur pu yeru, wute ninge wand aye ningg ngam rire, wute ninge wand aye ningg ngam rire. Ni wand nyuw ruwo di ami mingg yumbui nyamb kin te wand puate nutungu kin tiq segi. Puq ren bu ni ami te simbe nindim, Pol mitanyi ami mingg baj pe mar mo. 35 Ni Pol mitanyi mo baj te kin sinyembe pe mo mar, di wute buagi ni ri nati ningg buid nganye rip, di ami Pol mindingi newo wamne meri mo. 36 Wute dobu ruru, di riri, "Wi nati!" Ni pugri riri riri dobu ruru.

Pol ni God nei nimbig kin puate te Juda simbe nindim

37 Ami ni Pol mitanyi ninde baj pe mar mo ningg, muq ni wand Grik pe ami mingg yumbui nyamb kin te simbe nindig nari, "Nge segine bri nu wand ire simbe guduw?"

Muq ami mingg yumbui te nari, "Nu Grik wand kutungu ye bu? 38 Nge kari nu Isip kin bu, asi nu gavman nde yeng ir kuaq wi, di wute 4,000-pela pu mame mat rise di kutami qi wute segi ye pe kuo."

39 Di Pol nari, "Nge Juda kin wuti. Nge Tarsus Silisia opu kin. Nge tiqe ni nyamb kin. Nu ngiq ghand ei nge wute wand keny ningg." 40 Muq ami mingg yumbui nyamb kin te Pol ngiq nindig, di Pol sinyembe pe tendene yenu, di si nindigi kuyo, di wute wand rind segi yeru. Muq Pol ni Arameik wand pe pugri wand nand:

22

1 "Chech buagi di wuyi buagi, muqdi nge oyi nungoqi wand te oyi guduq yamb."
2 Quayi nyumbueg buagi ni rutungu Pol ni Arameik wand pe wand nand di buagi anene musoq ju wand rind segi, di musoq ju tit rip segi, waghine yeru.

Muq Pol ni simbe nand, 3 "Nge Juda kin. Nge moyu Tarsus Silisia opu yequ kin tende wuri wundi. Pudi nge Jerusalem ren nde yengu yengu yumbui ko. Di nge ven nde kas di Gamaliel nde skul gad. Tende nge beghi Juda mingg yumbo ur di beghi Juda kin lo te nei gibiny omo. Pugri bu nge God ningg yembe gidig, ei ni chumbuai nand yawo kuregh. Muq nungoqi mune God yembe wundig ningg buid wap kin pugrine, nge asi pugrine qa buid kap. 4 Nge asi pugrine quayi nyumbueg Jisas nei rimbig kin unje kap mai isis keny. Ninge guqod di gabui riti wand nganye rind, di ninge sen pe si taq gibiny pre kitari ko taq gab. 5 Prist mingg yumbui ni yumbui di lotu kaunsil ni nge asi puq ken ye te kin wand nungoqi simbe munduq ye tuqui. Ni nyumo raqe ur mand nge megh kare ko ni kimand Damaskus kin kem muqond, ngiq mand, di wute Jisas nei rimbig kin sen pe si taq gibiny kitari gadi Jerusalem ei lotu kaunsil ni mai meny ningg.

Pol ni muq Jisas nei nimbig ye te kin simbe nand

Aposel 9:1-19; 26:9-18

6 "Nge ko ko belo pugri pe nge Damaskus tumo godo. Nge tumo godo pune ti yumbui ire brequne nganye pris kin pugri naghe, 7 di nge opu qi pe mei ko pugrine kase. Muq nge kutungu, wuti pugri wam tende wand nand nari, 'Sol, Sol pughe kin ningg nge unje kuaip mai isis kuegh ningg?'

8 "Muq nge oyi pugri pengu gidig kari, 'Yumbui, nu tughe?'

"Muq ni oyi nge pugri simbe nindigh nari, 'Nge Jisas Nasaret kin. Nu nge bu unje kuaip kuaip.' 9 Wute nge ane yembu kin ni ti tene muqond, pudi ni wuti nge temu wand bad kin ni gibe ko te mutungu segi.

10 "Muq nge kari, 'Yumbui, muqdi nge pughe sin ei ken?'

"Muq Yumbui nge simbe nindigh, 'Nu yes yewo, Damaskus ghar yo, otiwo di wuti iri nunde nandi, di nu ningg yembe God nu nupuw ruso pre kin te kin wand simbe nunduw ye.'

11 "Ti te quan nganye ti wuri, bu nge nde rar pe wughe bu nge rar ghave rimbigh di rar kat yumbo guqod ye tiq segi. Muq wute te nge ane nyinge pare po kin te ni nge si mitigh rise, mitanyi Damaskus par po.

12 "Di wuti iri tende nas ni nyamb Ananaias. Ni wuti God rar ngimi nowi nas di God

ningg lo te musoq gure nawo segi ye. Ni pugri puq nen ye bu Juda buagi Damaskus mas kin mari, ‘Ananaias wuti yuwon ye.’ 13 Ni nge nde nandi, di nandi nge nde tumo yenu, muq nge pugri simbe nindigh nari, ‘Chech Sol, muq nu mune rar ghat yumbo qond tuqui.’ Muq tendene nge rar mune yuwon di ni guqoid.

14 “Muq ni nari, ‘Beghi koku mingg God ni nu naip kuo pre. Ni nu naip kuo ei nu ni ningg nei te nei mbig, di nu God ningg wuti tuquine nas ye qoind, di ni mim pe nu wand simbe nunduw kutungu ningg. 15 Di nu ei ni ningg wand ghare yo ye, te ni yumbo ninge muq puq nen nu guqod di kutungu ye te wute buagi simbe ndiny. 16 Pugri bu muq nu pughe kin ningg ghimbi kuawo? Nu yes yewo Jisas pengu ndig, di nu wand puaq nunduw, ei nu wuye maip.’

God Pol tiqi nundog wute ni ane yavi ire segi pe no

17 “Nge munene gadi Jerusalem, muq God ningg baj pe kar ko God ane wand ningg. Nge kar ko God ane wand wand yengu di rar kinne ri righe ruso, 18 Yumbui guqoid. Ni simbe nindigh nari, ‘Brequne di nu Jerusalem si raq di aye pe yo. Ven nde nge ningg wand te bir ghawo pudi wute rutungu segi ye.’

19 “Pudi nge oyi Yumbui simbe gidig kari, ‘Yumbui wute buagi nge nei rimbigh. Asi nge tiqe manyi ko, di God yumbui nyamb mirang kin baj manyi pe kar ko, wute nu nei rumbuw kin taq gab di yas kuany. 20 Asi wute Stiven wuti nu wand bir nawo kin te wet nyaw pe mi, nge anene qa yeng bad di nge ni mi kin te ningg nge ngiq gad. Ni Stiven mi ningg mo di ni saket ir mawo mare mandi nge nde mawo ris di nge yeng kuany.’

21 “Pudi Yumbui nge simbe nindigh nari, ‘Nge nu tiqi gudow, nu Jerusalem si raq wonji wute Juda segi kin pe yo’.”

Ami mingg yumbui nyamb kin ni Pol sabi nindig

22 Muq wute buagi Pol ningg wand te ange ruaq rutungu rutungu yeru yeru di Pol ni nari ni Juda segi kin pe no puq nand. Ni te rutungu muq ni quan buagine ghis tene menge rip riri, “Wi nati, wuti pugri kin ni qi pe ven nde nas ye tiq segi.” 23 Ni quan nganye umbo ker ruwo di menge rip riri riri, di ni saket ir ruwo rip ruwo, di qusuqu si pe riteri rip ruwo. 24 Muq ami mingg yumbui te nari ei Pol mitanyi ami mas pe mar mo. Ni nari ni mitanyi mar mo yas muang di pengu mindig ei muqond pughe kin ningg bu wute Pol ruqoind riri.

25 Muq ni Pol yas muang ningg sare pe taq maimb pu yenu, di Pol ami 100-pela mingg yumbui iri nandi ninde tumone yenu kin te simbe nindig nari, “Nge Rom kinne, di Rom mingg lo pughe puq wund, nungoqi wute Rom kin pugri puq wem tuqui ye o segi? Di nungoqi nge kot wutungu segine bu nei wamb segi nge unje kap o segi, te kin segine muq nge yas wagh, te kin oghi o brequ?”

26 Ami 100-pela mingg yumbui te ni wand ven nutungu, muq ni no nikin yumbui nyamb kin te simbe nindig nari, “Nu pughe sin kuen ningg? Wuti nen Rom kinne.”

27 Muq ami mingg yumbui nyamb kin ni nandi, Pol pengu nindig nari, “Nu Rom kin bu?”

Muq Pol ni nari, “Nge Rom kin qa.”

28 Muq ami mingg yumbui nyamb kin ni nari, “Nge wet bidi quan nganye mekare ruso, bu nge wuti Rom kin, muq ven kas.”

Muq Pol ni nari, “Nge moyu wuri wundi nge Rom kin.”

29 Muq ami ninge Pol yas muang ningg yemu kin te Pol wand ven simbe nand mutungu, di ni quan buagine kring mo. Di ami mingg yumbui nyamb kin asi ni nari di Pol sen pe taq maimb kin te ni nuqond Pol Rom kinne bu ni mune wunene namb.

30 Ami mingg yumbui nyamb kin ni oghine nei namb segi, Pol ni pughe kin bri unje nap kin te ningg bu Juda ni riri. Pugri bu nginy aye ningg muq ami mingg yumbui nyamb kin te nandi nari di ni si meri. Muq ni Juda mingg prist yumbui di lotu kaunsil te ningg nari mandi mikur ei wand mand. Ni mandi mikur muq ni puate nei namb ningg di nari Pol mitanyi mandi, Juda mingg lotu kaunsil nde rar ngimi mowi yenu.

23

Pol ni Juda mingg lotu kaunsil nde wand bir nawo

1 Pol ni lotu kaunsil nuqond nare nase nase, muq nari, “Chech buagi, nge umbo pe nei gab nge God nde rar pe yuwonne nyinge kare. Te tene rindi rindi muq, nge musoq ju unje kap guqod segi.”

2 Ni puq nand, muq prist mingg yumbui mingg yumbui Ananaias ni wute ninge Pol nde tumone yemu kin te simbe nindim Pol mim dang mindig.

3 Muq Pol Ananaias simbe nindig, “Nu nyumo taq kughe kin pugri! Otiwo di God nu ni. Nu ven kuas kin te nu nge wand tungu nge lo pughe ye gure kuaq nu te kin ei tungu ye, pudi muq nu oyi lo gure kuaq pre. Nu ni simbe gudim mandi di nge mi!”

4 Muq wute Pol nde tumo yemu kin te mari, “Nu God ningg prist yumbui ni mingg yumbui wand brequ bri gudig qa?”

5 Di Pol oyi nari, “Chech buagi, wuti nen prist mingg yumbui mingg yumbui ningg

nas kin te nge nei gab segi. God ningg buk pe wand ven vise, ‘Nu nunon wute mingg yumbui wand brequ ndig wayequ,’ te nge nei gab.” *[Kis 22:28]*

6 Pol nei namb lotu kaunsil kin wute ninge Sadyusi, di ninge Parisi. Ni te kin nei namb di ni kaunsil mingg quan kumone ngam nare nari, “Chech buagi, nge Parisi, nge Parisi iri ningg wo. Wute mati pre di mune mes mewo ye te kin nge nei gab te nganyene, di muq nge te ningg ghimbi kawo. Ni wand puate ven ningg qa nge muq taq maimb ningg.”

7 Ni wand ven nand, di Parisi mes mewo, Sadyusi ane ker mawo, di wute mikur pu mas kin te bir mawo. 8 Sadyusi ni pripri mari wute mati ngamo pe mawo yemu pre kin mune mes mewo kin tiq segi, di angelo segi, di ququ segi. Pudi Parisi ni mari wute mati ngamo pe mo pre ye otiwo di mune mes mewo ye, di angelo yemu, di ququ yeru. 9 Pugri bu lotu kaunsil ni quan kumone menge map mari mari. Muq wute Moses ningg lo wute bei meny kin ninge ni Parisi opu kin ni mes mewo yemu, mari, “Beghi wuti nen buqoid ye ni unje nap segi. Ni nganyene nganye ququ o angelo iri bri ni wand neng?”

10 Ni quan kumo nganye ker mawo, ami mingg yumbui nyamb kin ni te nuqond di wune namb eti Sadyusi Parisi ane Pol opu opu qo maimb maimb pend nas di nati. Pugri bu ni ami tiqi nundom maghe mo, ei Pol wute mingi yenu pu mait nase meri meyi mi ei mitanyi ami nde baj pe mo.

11 Bur te ningg pend ruso segine bur yengune Yumbui nandi Pol nde tumo yenu di nari, “Nu gre pune yeru. Nu wune ghamb wayequ. Nu nge ningg wand Jerusalem pe gre grene bir kuawo kin pugrine ei Rom pe mune bir ghawo.” Yumbui ni pugri simbe nindig.

Juda ni Pol mi nati ningg wand taq mamb

12 Yambgriq Juda ninge ni irepene mikur, di God nde rar pe wand ire taq mamb. Ni mari, “Beghi muq nganyene nganye ei Pol pi nati. Beghi Pol pi nati segine, tedi beghi mir bad segi di wuye pe segine.” 13 Wute men ni wand ven taq mamb kin ni wute 40-pela pu di mune riwo ruso. 14 Ni prist mingg yumbui di Juda mingg quayi kiyi nde mo di mari, “Beghi God nde rar pe wand ire pugri taq bab: Muq beghi musoq ju mir bad segi segine Pol pi nati, tedi mir bad. 15 Pugri bu muqdi nungoqi ei lotu kaunsil ane ami mingg yumbui nyamb kin nde wand wi viso, wari nungoqi Pol ningg wand mune otinde wutungu ningg. Di beghi yeng pawo pu yembu. Te ei ni Pol mitanyi nungoqi nde mati mi, ni nungoqi nde mandi mandi di beghi Pol ngimine pi nati.”

16 Pudi Pol ni kuqowi wute te ngimi yeng mawo pu mas Pol nandi ei mi nati ningg wand taq mamb kin te nutungu, di ni ami mas kin baj pe te nar no di Pol simbe nindig.

17 Muq Pol ami 100-pela mingg yumbui iri nari nandi di simbe nindig nari, “Nu wo ambonye nen tanyi ami mingg yumbui nyamb kin nde yo. Wo ambonye nen ni wand ninge rise, ni ami mingg yumbui nyamb kin te simbe ninding ningg.” 18 Muq ni Pol kuqowi te nitanyi yumbui nyamb kin tende no di nari, “Pol wuti taq pu yenu kin te nge ningg nari godo di wuti ambonye nen kitanyi nunde gadi ningg nari, pugri bu nge ni nunde kitanyi gadi. Te pugri ni wand ninge rise ni nu simbe nunduw ningg.”

19 Muq ami mingg yumbui nyamb kin te ni si niting kuse nitanyi no nikin irine yenu, muq ni pengu nindig nari, “Nu wand pughe kin nge simbe gudigh ningg?”

20 Di ni simbe nand nari, “Juda ni wand wand mare di mari prangi ei nu ningg mari di nu Pol tanyi lotu kaunsil nde ghondo. Ni wandoqi mand mari nu ni tanyi ninde ghondo ei ni pengu mindig di wand oghine matevi ningg, ni nu pugri ei puamb muaw. 21 Pudi nu ni wand tungu wayequ. Te pugri ni ningg wute ninge mandi ngimi suqo pu yemu di Pol ghimbi muang, nu Pol tanyi ghondo di ngimine mi nati. Wute ngimi suqo pu mas kin te 40-pela di mune so rundo. Ni God nde rar pe te kin wand ire taq mamb pre, ni mari ni mir mand segi di wuye me segi segine ruso ruso Pol mi nati di pre. Ni te ningg sir map pre, di muq nu ni ngiq ndim kin te ninggne ghimbi mawo pu mas.”

22 Muq ami yumbui nyamb kin te wuti ambonye te simbe nindig nari, “Nu wand ven kuare guadi nge simbe gudigh kin ven wute aye simbe ndim wayequ.”

Pol mitanyi gavman kin yumbui Peliks nde Sisaria mo

23 Muq ami yumbui nyamb kin te nikin ami 100-pela kin yumbui temi ngam niram mandi di simbe nindim nari, “Ami ninge watemi ei Sisaria wo ningg sir wap. Ami 200-pela pu watemi, ami hos kin 70-pela pu watemi, ami yir pe yeng mand kin 200-pela pu watemi pu ei muq 9 kilok bur di wo. 24 Pol hos ninge wuping mo, te pu ei ni wutanyi wo di yuwonne no gavman kin yumbui Peliks nde no nar.” 25 Muq ami mingg yumbui nyamb kin ni nyumo raqe ire pugri ur nindiq:

26 “Gavman kin yumbui Peliks, nu yumbui nganye, nge Klodius Lisias nu nyumo raqe ur guduw. Nu yuwon pu

ghas. 27 Juda wuti nen mait nase di mi
nati yamb tumo. Pudi nge kutungu ni
Rom kin wutine, pugri bu nge nge ning
ami ane po di ninde si pe pu peti nowi
pitanyi badi. 28 Nge ni pughe kin ningg
mait nase di mi ningg mari kin wand
puate te kutungu ningg kari di kitanyi
Juda mingg lotu kaunsil nde kaghe ko.
29 Tende di nge kutungu, beghi ni pi nati
o taq baib ye tuqui kin yumbo ninge unje
nap segi. Nge pengu gidim di ni nikin lo
kin wand ninggne simbe mand, di wand
te kin ninde memirang riwo. 30 Dobu di
nge kutungu Juda ninge ni mi nati ningg
yeng muang muang, pugri bu nge ni tiqi
gudog nunde nondo. Nge wute ni kotim
maind kin te mune simbe gidim kari ni
mondo nunde rar pe ei ni kotim maind."

31 Ami nikin yumbui nari kin pugrine
puq men. Bur te ningg ni Pol meti
nowi di burne mitanyi mo mo Antipatris.
32 Yambgriq di ami hos pe mo kin tene si
mare ni mitanyi mo di ninge nyinge pe mo
kin te mune nikin mas kin baj pe mandi.
33 Wute hos pe kin Pol mitanyi mo Sisaria
mitari righe, nyumo raqe te gavman kin
yumbui meng, di Pol ninde si pe mi nondo.
34 Gavman kin yumbui ni nyumo raqe te
nundoq pre di Pol pengu nindig ni muainde
opu kin bri. Ni pengu nindig di nutungu ni
Silisia opu kin, 35 di ni simbe nindig nari,
"Nge nu wand kutungu ye, wute nu kotim
maind kin te mandi muqdi." Muq ni nari
di Pol mitanyi mo king ningg baj pe mowi
yenu di yeng muang. Baj te asi King Herot
nasne kin tende puayi yembe nindiny ye.

24

Juda mingg quayi kiyi Pol kotim maind

1 Nginy 5-pela pu mo pre muq Juda
mingg prist mingg yumbui ni yumbui, ni
nyamb Ananaias, ni Juda mingg quayi kiyi
ninge nate mowi, di wuti iri wute kot pe
wand ghav nand kin, ni nyamb Tertulus,
ni neti nowi di ane Sisaria maghe mo. Ni
Pol kotim maind kin wand te mare mo
ei gavman mingg yumbui Peliks ni simbe
mindig ningg. 2 Gavman mingg yumbui
te Pol ningg nari nandi, muq Tertulus ni
Pol kotim naind. Ni nari, "Peliks nu wuti
yumbui nganye, beghi nunde si nambu pas
di yeng segi yuwon pu pas pas rindi rindi
muq. Nu nunon nde nei pene nu beghi
nde opu ven nde yumbo ur asi kin ninge
puaq guad di aye kin puq kuen di beghi pas
kin yuwon. 3 Pugri bu beghi nde umbo pe
quan nganye yawo pare righe, di nu quan
nganye chumbuai buduw. 4 Pudi eti nge nu
taq pugri gaib, di nu ghas ghas big rip. Nge
nu pengu guduw, nu beghi yawo tong di
ker ghawo segine nge wand puch ven gad
ye te tungu.

5 "Beghi buqod kin wuti nen ni yumbo ur
brequ tumo gri nand ye. Tiqe manyi qi pe
ven nde yeru kin wuti nen ni ye nawo Juda
buagi nde mingi ker nawo di yeng nindiqi
wiyo ye. Ni wute ninge beghi nde pu bir
mo di nikinne wute tit ire yembe munduw,
di wute tit te ni Nasaret kin wute tit puq
munduw ye, ni wute tit te kin ye nawo ye.
6 Di aye te ni Jerusalem no God ningg baj
te mune brequne nunduw ningg. Pugri bu
beghi ni pait nase, di beghi bon nde lo pe
tende kotim baid ningg. 7-8 Pudi ami mingg
yumbui nyamb kin te ni nyamb Lisias, ni
nandi nari wuti iri ni kotim naind ningg te
muqdi nandi nunde ei kotim naind. Pugri
bu ni buid nap nap di nitanyi no. Muq nu
wuti nen pengu ndig, tedi yumbo yumbo
buagi beghi kotim baid kin te nikin nde
mim pene simbe nand tungu di nei ghamb
kin tuqui." Tertulus ni pugri puq nand.

9 Muq Juda buagi ni Tertulus ghav
mindig, ni kotim maind. Ni pugrine simbe
mand mari, "Wand Tertulus simbe nand ye
te nganye."

10 Muq gavman kin yumbui Pol mune oyi
simbe nand ningg nari bu ni si numbog,
di Pol oyi pugri oyi nand nari, "Nge nei
gab, nu ber nganye buagi ven nde opu
kuas wand teti kuawo, pugri bu nge nunde
kot gad kin te quan nganye chumbuai gad.
11 Muq nu wute ninge pengu ndim, tedi ni
simbe munduw, nge God yumbui nyamb
girag ningg Jerusalem kewo ko kin tende
puayi pu rindi muq nginy 12-pela pune mo
pre. 12 Wute men mari nge unje kin puq
mand kin men ni nge God ningg baj pe
wute ninge ane ker pawo muqoind segi,
di ni nge God yumbui nyamb mirang kin
baj pe o tiqe yumbui tende opu yeng gidiqi
wuyo muqoind segi. 13 Di muq ni nge
kotim maind kin wand nu simbe munduw
ye ren, pughe gri ei bei mand nu qond di
nei ghamb ni nganyene mand. Ni wand
puate ire map viso segi.

14 "Wand ven di nganyene. Te pugri:
Nge beghi bon koku mingg God yumbui
nyamb girag ye. Nge Jisas ningg ngim wen
wung bu nyinge kare ye, ngim wen te ni
mari wandoqi kin. Pudi nge yumbo yumbo
buagi Moses ningg lo rise kin buk pe rise
kin di wand buagi propet mingg wand rise
kin buk pe rise kin te mune quan nganye
nei gibiny ye. 15 Wute men ni God wute
riti kin munene nindiri riwo kin te quan
nganye nei mimbiny. Nge pugrine, nge nei
gab otiwo di God wute tuquine ris kin di
brequ kin riti pre kin te buagi ane mune
nindiri riwo ye, di nge te ningg ghimbi
kawo. 16 Pugri bu pripri nge nde nei pe nge
quan nganye gre gad ei nge nde umbo pe

nei gab nge wute nde rar pe di God nde rar pe unje kap segi.

17 “Nge Jerusalem si kiraq ko pu tiqe aye pe yengu yengu ber ninge kawo pre muq nge nge ningg wute nde Jerusalem mune gadi. Nge gadi kin te yumbo sir ninge di wet bidi ninge kare gadi ei wute yumbo segi di wet bidi segi kin te keny ningg. Di nge umo wase gade God geg ningg ane gadi. 18 Nge uny puaq kin yumbo ur te yembe gidiny di God nde rar pe yuwon pu yengu pre, muq nge God ningg baj pe yengu di yumbo ren puq ken. Nge yumbo ren puq ken ken yengu kin tende ni nge muqoind. Di tende puayi beghi wand kumo bad segi, di wute ninge nge ane yembu segi. 19 Pudi Juda ninge Esia mas kin ni mandi nge mait kase. Muqdi ni ei ven yemu ei simbe mand nge yumbo pughe unje kap. 20 Segi te muqdi wute men yemu kin men oyi simbe mand, nge lotu kaunsil nde rar pe yengu wand gad kin tende ni mutungu nge lo pughe ye gure kuaq. 21 Nge ninde rar pe yengu nge wand irene simbe gad kin te, nge quan kumone kari, ‘Wute mati pre di mune mes mewo ye te nge nei gab te nganyene. Ni wand puate ven ningg qa nge muq taq maimb ningg’.” Pol ni pugri simbe nand.

22 Peliks ni wute Jisas nei rimbig kin ngim te quan nganye nei namb ye, pugri bu ni kot te musoq nat vise vise. Muq ni Pol simbe nindig nari, “Otiwo ami mingg yumbui nyamb kin Lisias ni nandi, muqdi nge nu simbe guduw nu unje kuap o unje kuap segi.” 23 Muq ni ami mingg yumbui iri simbe nindig ei ni Pol taq kin baj pe mowi yenu di yeng muang. Pudi ni nari ni Pol quan nganye yeng muang segi kin, ni rar muqoind nar no di neyi ni. Di ni Pol kimand ngiq mindim ei ni mandi Pol muqoind, di yumbo pughe ni nei nimbiny kin te mare mandi meng.

Peliks ni Pol taq naimb pu yenu, ber tevi nawo

24 Nginy quan mawo pre, muq Peliks ni ngam Drusila teri rindi. Drusila ni Juda kin. Muq Peliks Pol ningg nari nandi ei mune wand nand kin te nutungu ningg. Pol ni nandi di wute Kraist Jisas nei rimbig ye te kin wand simbe nand. 25 Di mune wute tuquine mas kin te simbe nand, di wute ni yumbo ur yeng ruany yuwon kin wand simbe nand, di otiwo beghi God nde rar ngimi yembu di ni beghi ir nuamu ye te kin simbe nand. Muq Peliks ni nas te nutungu nutungu di quan nganye wune namb, muq ni Pol ningg nari, “Muq prene, be yo. Otiwo nge yembe segi kas kin tende puayi muqdi mune kari ghandi.” 26 Pudi tende puayi Peliks ni nei aye te ni nari Pol ni wet bidi ninge neng ei ni si neri no. Te pu bu priprine ni Pol ningg nari nandi ni temi wand mand.

27 Ber tevi viso pre, be Porsius Pestus mune Peliks sunyi nitangvi, gavman kin yumbui ningg nas. Peliks ni yembe pe prene pudi ni Juda puamb nuam ei ni mari Peliks ni wuti yuwon ye te ningg nari bu ni Pol si neri taq pune yenu.

25

Pol nari, Sisar irine ei ni kot nutungu

1 Pestus mune nandi nikin nde opu Sisaria nas nginy temi ire nawo pre, Jerusalem no. 2 Ni no Jerusalem nas di prist mingg yumbui ninge di Juda mingg wute yumbui nyamb kin ninde mondo di mari Pol ni unje nap. 3 Ni ngimne yeng mawo pu mas ei Pol mi nati ningg wand wand mare pre. Pugri bu ni mo Pestus simbe mindig, ei Pestus ni mingg wand nutungu di nari ei Pol brequne mitanyi Jerusalem mo.

4 Pudi Pestus ni oyi nindim nari, “Segi, Pol ni Sisaria pene taq pu yenu ye. Brequne di nge ningne mune Sisaria ko ye. 5 Pugri bu nungoqi non wute nyamb kin te mingg wari ei nge ane Sisaria po, ei wuti te ni yumbo pughe unje nap pu tedi ni kotim maind.”

6 Pestus ni ane mas kin nginy 8-pela o 10-pela pugri mawo pre, muq mune Sisaria no. Yambgriq ni kot kin sunyi pe nas, di nari ami Pol mitanyi mandi.

7 Pol nandi yenu di Juda Jerusalem pu mandi kin te ni mandi Pol nde yemu yemu mondo mandi di mari wuti nen quan nganye unje nap. Ni wand isis simbe mand pudi ni wand puate ire map viso kin tuqui segi.

8 Muq Pol ni oyi simbe nand nari, “Nge musoq ju Juda mingg lo ire gure kuaq o God ningg baj pe unje kap segi, o nge Sisar nde wand brequ ninge gad segi.”

9 Pudi Pestus ni Juda puamb nuam ei mari ni wuti yuwon ye puq mand ningg nari, bu ni Pol pugri pengu nindig nari, “Nu Jerusalem kuo di nge karu tende nu kot kutungu ye?”

10 Pudi Pol ni nari, “Muq baj ven nge yengu ye ven Sisar ningg kot baj. Baj ven ndene ei nge kot tungu ye. Nu nonne nei guab, nge wute Juda kin unje kap segi. 11 Nge lo gure kuaq di yumbo ninge unje kap di te ningg lo wuri nge kati kin tuqui ye, tedi piyi mi kati, nge segi puq gad segi. Pudi Juda men ni nge kotim maind kin te wand nganye kin pe kotim maind segi, tedi wuti iri nge ninde si pe ni godo tuqui segi. Nge mune Sisar nde kot gad ningg kari.”

12 Muq Pestus ni wute ni ghav mindig kin ni ane wand mand pre, muq ni nari, “Nu

Sisar nu kot nutungu ningg kuari, te kin muq di nu Sisar nde yo."

Pestus ni Pol ningg King Agripa pengu nindig

13 Nginy ninge mawo pre, muq King Agripa ni kunyumbu Bernaisi teri Sisaria rindi, ei Pestus ruqoind ningg. 14 Ni teri Sisaria ris nginy quan pugri ruwo, di Pestus Pol ningg wand te Agripa simbe nindig. Ni simbe nindig nari, "Wuti iri nen asi Peliks ni gavman kin yumbui ningg nas kin tende puayine taq pu yenu. Di muq Peliks ni pre pudi ni wuti nen si neri taq pune yenu. 15 Nge Jerusalem kewo ko kin tende Juda mingg prist mingg yumbui di Juda mingg quayi kiyi mandi kotim maind, di nge simbe mindigh ei ni pi nati.

16 "Pudi nge ni simbe gidim kari, beghi Rom gavman kin yumbo ur te beghi wuti iri wandoqi bidig mai beg di pi nati ye tuqui segi. Wuti ni kot vise te muqdi beghi ni ghimbi buag, ni wute kotim maind kin te ei ane kot mand, di ni oyi wand nand kin te putungu, ni unje nap, tedi pi nati.

17 "Ni nge ane Sisaria badi, di nge mune ghimbi kawo segi, beghi badi yambgriqne di nge kot baj pe kas, di nge kari wuti te mitanyi mandi. 18 Nge nei gab kin kari ni unje nganye nap bu ni kotim maind ningg, pudi wute ni kotim maind kin te mes mewo wand mand, pudi ni wand ire brequ kin pe kotim maind segi. 19 Ni wuti te ane umbo ker mawo kin te nikin God nei mimbig kin ngim te ningg bu umbo ker mawo, di wuti iri Jisas puq mindig kin te ni nati, pudi Pol ni nari ni nati, pudi mune nes newo. Te kin ningg bu umbo ker mawo. 20 Nge ni wand ven kutungu pudi wand ven kin nge pughe gri teti kawo kin te nei gab segi, bu nge simbe gidig kari, 'Nu Jerusalem kuo ningg, tedi nge nu ningg kot tende mune kutungu.' 21 Pudi Pol ni nari, taq pune nas di Sisar nde ei mune no kot nand ningg nari. Pugri bu nge kari di ni taq pu yenu, di otiwo Sisar nde no."

22 Muq Agripa ni Pestus simbe nindig nari, "Muqdi nge ning grine mune ni ningg kot te kutungu yawo kuregh."

Muq Pestus ni nari, "Prangi muqdi nu mune tungu."

23 Pugri bu yambgriq be King Agripa Bernaisi teri rindi. Ni teri chongo quan nganye yuwon kin rire righe pre muq rindi, wute pripri rikur kin baj pe rir ruso. Ni teri rir ruso di ami mingg yumbui nyamb kin di tiqe te ye yumbui ni ane rir ruso. Muq Pestus ni nari di ami Pol mitanyi mandi.

24 Muq Pestus ni nari, "King Agripa di wute buagi beghi ane pas kin nungoqi wuti nen wuqoind. Juda mingg wute buagi Jerusalem kin di ven kin ni nge nde kotim rind. Di ni quan kumone ngam rire riri, 'Nu wuti nen yi nati. Ni nas segi kin.' 25 Wuti nen ni pi nati kin tuqui ye yumbo ninge unje nap tedi pi nati ye tuqui. Pudi nge guqod kin ni musoq ju yumbo ninge unje nap segi. Di nikinne nari, ni Sisar nde mune no ei Sisar ni kot te nutungu ningg. Pugri bu nge nei gab kin ni mune tiqi gudog Rom no ye. 26-27 Nge nyumo raqe ire ur gidiq beghi bon yumbui Sisar geg ningg tumo, pudi nge nei gab segi nge pughe gri ei Sisar simbe gidig wuti nen yumbo te unje nap. Te pugri nge nei gab kin wuti taq pu yenu kin iri tiqi gudog beghi bon yumbui nde no kot nand ningg muq nge nyumo raqe ur gidiq ni yumbo pughe unje nap ye te ningg simbe gidig segi te brequ rise. Pugri bu King Agripa di nungoqi quan buagine, nge wuti nen kitanyi gadi ei beghi ni ningg wand te putungu, di wand puate oghine kutungu ei nyumo raqe pe ur gad ye tuqui."

26

Pol Agripa nde wand bir nawo

1 Muq Agripa Pol simbe nindig nari, "Muqdi nu segine nu non ningg wand simbe ghand."

Muq Pol si nindigi kuyo, muq ni nikin ninggne wand pugri simbe nand:

2 "King Agripa. Nge nu nde rar pe yengu wand gad di Juda ni nge kotim maind kin wand buagi te oyi gidim kin te nge nde nei pe te quan nganye yuwon rind. Pugri bu nge wand gad ye. 3 Nu beghi Juda beghi pas kin yumbo ur te quan nganye nei guab, di yumbo yumbo buagi beghi nei kin kin bibiny kin te nu nei guab. Pugri bu nu ei nge wand tungu yawo kuregh, nu yambu ghari wayequ.

4 "Asi nge wone kas kin tende puayine nge pughe gri kas kas rindi rindi muq kin te Juda buagi ni nei mamb. Nge ning nde opune kas di pughe gri kas di Jerusalem pughe gri kas kin te ni nei mamb. 5 Ni nge yabene nei mimbigh ye. Muq ni nikinne simbe mand yawo kurem, segine simbe mand. Ni nge nei mimbigh, asi nge Parisi kin wuti iri. Beghi God yumbui nyamb birag kin yumbo ur te lo quan nganye nei bibiny. Beghi yumbo ur wen Juda aye te God nei mimbig kin yumbo ur te ane tuqui segi, wen quan nganye gre. 6 Di muq nge ren yengu, di ni nge taq maimb ningg mari kin wand puate taq pugri: Nge nei gab God ni asi beghi koku simbe nindim kin yumbo te nganye puq nen ye. Muq nge yumbo te ghimbi kuany. Te ningg bu nge taq yengu. 7 Te yumbo beghi Juda kin wute tit 12-pela pu te pripri burpoq di bogisumb God ane wand mand, di ni God

quan nganye yumbui nyamb mirang, di ni yumbo tene ghimbi muany kin te. Muq King Agripa, nge mune pugrine God quan nganye yumbui nyamb girag di yumbo ren ne ghimbi kuany ye te ningg bu Juda ni nge taq maimb ningg mari. 8 Nungoqi wute ninge nei wamb kin wari beghi God wute riti kin mune nindiri riwo kin te nei bibiny wayequ. Te pughe kin ningg nungoqi pugri puq wand?

9 “Asi nge mune pugrine, nge Jisas Nasaret kin nyamb nyinge kawo vighe ningg quan kumo buid kap. 10 Nge Jerusalem pe te kin puq ken. Prist mingg yumbui nge puq ken kin ngiq mand, di nge God ningg wute nganye buagi taq gab. Di ni wute te babui riti kin ngeri mipiny ruso kin te nge anene ngeri pap ruso. 11 Pripri nge God yumbui nyamb mirang kin baj buagi te ko, di ni unje kap mai isis keny. Nge ni puq keny ei ni Jisas wand brequ rindig ningg kari. Nge ni umbo ker nganye kuany, bu ni piyi tiqe wonji yeru kin tende ruso, pudi nge dobu karu.

12 “Nge God ningg wute brequ gidiny ningg kar ir ir kin tende puayi nge prist mingg yumbui nde nyumo raqe kitaqwi, di ni nge tiqi mundogh Damaskus ko ei ni kitari gadi taq gab ningg. 13 Di king, nge ko ngimi belo kin pugri pe di nginy tu pe gri ti nase riti ri guqod, ni quan nganye ti nase, nginy ti nase kin ni ane tiq segi. Ti wam pu riti ri kin te quan nganye ti nase. Ti te riti ri, nge di wute nge ane nyinge pare kin beghi nde ti nase. 14 Di beghi quan buagine po paghe qi pe pase, di nge mim ire Arameik wand pe wand vind kutungu. Mim te viri, ‘Sol, Sol, pughe kin ningg nu nge pripri unje kuaip kuaip? Nu yumbo muy kin bu nyinge baq gudiny, te nunon ghimbine bu yuqo kueny. Te kin pugrine nu nge unje kuaip ningg, pudi nunon ghimbine bu unje kuap.’

15 “Di nge kari, ‘Yumbui, nu tughe?’

“Di Yumbui ni nari, ‘Nge Jisas, nu pripri nge unje kuaip kuaip. 16 Muq nu yes yewo teti pu yeru. Nge yumbo taq ren ningg bu nu nde raqe ko: Nge gadi nu kaip yo ei nu nge yembe ye wuti ningg ghas. Te ei nu yo yumbo muq guqod ye te kin wand bir ghawo, di yumbo ninge otiwo di nge nu bei guduw kin te kin wand bir ghawo ningg. 17 Muqdi nge nu ghav guduw di nunon wute Juda di wute Juda segi kin nu unje maip segi. Muqdi nge nu tiqi gudow ninde yo, 18 ei ni wand simbe ndiny ningg. Nu ei yo ni rar bure ndiny, di burpoq pe pu ghare tinde ti pe rindi, di Satan ningg gre pe pu ghare tinde God nde rindi. Te ei ni nge nei rimbigh ye te ningg di God ni wand puaq nindiny di God wute ir nawo pre kin te ane ris.’

19 “Pugri bu, King Agripa, nge yumbo ren nginy tu wam pu ruqo nyemb pe pugri guqod kin ni wand dobu ki viso segi. 20 Nge wand bir kawo kin nge wute Damaskus kin pe puate ki righe, pre dobu muq wute Jerusalem kin mune wand bir kuam, dobu di tiqe buagi Judia opu kin, di wute buagi Juda segi kin te mune wand birne kuam. Nge ni wand bir kuam kin taq pugri: ‘Nungoqi nei ware witinde God nde ruso, di nungoqi yumbo ur wand kin te wute nei mare mitinde pre kin yumbo ur te bei wand.’ 21 Nge pugri puq ken ye te ninggne bu Juda ni nge God ningg baj pene yengu, di mait kase, ei mi kati ningg. 22 Pudi God ni nge ghav nindigh nindigh rindi muq, pugri bu nge muq ren yengu, wute buagi nyamb segi kin nyamb kin anene wand bir kuauq. Nge wand aye bir kawo segi. Nge wand ven asi propet di Moses ane yumbo te puq ren puq mand ye te kin wandne bu bir kawo. 23 Ni pugri puq mand, Kraist ni yuqo niraq, di wute buagi asi mati kin te matmat pe masene di ni ye nawo matmat pe pu mune nes newo. Pre, di ni God ni wute Juda kin Juda segi kin ane nate mowi ye te kin wand bir nawo. Di wand te ninde ti kin pugri vise.”

Pol ni Agripa simbe nindig ei ni Jisas nei nimbig

24 Pol ni wand ven kin nand, di Pestus ni quan kumone nganye ngam nare nari, “Pol, nu ghabe guad! Nu nei yumbui nganye kuatevi, bu nu nei yumbui te puq rew bu nu ghabe guad!”

25 Di Pol ni nari, “Yumbui Pestus, nge ghabe gad segi. Nge nganye gad, nge nei yuwon pune vise wand gad. 26 King Agripa ni yumbo buagi ren nei nimbiny pre ye. Te bu nge ni simbe gidig kin wune gab segi. Nge nei gab, yumbo yumbo buagi ren ni nikin ange pe nutungu di rar pe nuqond pre ye. Ni yumbo ren nei nimbiny pre ye. Yumbo ren suqo pu rise segi. 27 King Agripa, nu propet ningg wand nei bu gubiny? Nge nei gab, nu nei gubiny!”

28 Muq Agripa Pol simbe nindig nari, “Pughe gri ei muqne nge nu ningg wand kutungu di nge Kristen ningg kas?”

29 Di Pol ni nari, “Ngeri puayi o dobui te tiqne. Pudi nge God pengu gidig ei nu di wute buagi muq ren was nge wand wutungu kin wen nge kin pugri ei was ningg kari. Pudi sen nge nde si gubuq pe taq pu nase ye nen kin pugri taq mumbuq nge yambu kari.”

30 Pol ni pugri puq nand, di King Agripa nes newo, di gavman ye yumbui te di Bernaisi di wute buagi ni ane ris kin te ane res riwo. 31 Ni rum te si riraq, rum aye pe rir ruso, muq ni kin kin pugri wand rind,

“Wuti nen pughe kin unje nap ghari mi nati kin tuqui, o taq pu yenu kin tuqui.”

32 Di Agripa Pestus simbe nindig, “Wuti nen Sisar nde no ei Sisar mune ni wand nutungu ningg nari segi pu, tedi muq nu ni segine si gheri no.”

27

Ni Pol bot pe mi newo ei Rom no

1 Beghi bot pitaqwi di Itali po ningg wand taq mamb pre, muq ni Pol di wute aye taq kin ninge ane matemi, di ami 100-pela mingg yumbui Julius ninde mi mondo. Julius ni ami tit ire Sisar ningg ami puq munduw ye te kin iri. 2 Muq beghi Adramitium mingg bot pe tende po. Bot te tiqe ninge Esia opu yeru kin te wuso ningg. Beghi po di wuti iri ni nyamb Aristarkus, ni Masedonia kin, Tesalonaika nas ye, ni beghi ane po.

3 Beghi po po yambgriq Saidon po par. Julius ni Pol yuwon nuang ye pugri bu ni Pol rar nuqoind no nikin kimand nuqond, ni mir ninge meng nare nandi. 4 Beghi Saidon si piraq po nyumurighi bot choch nipiq, di beghi tuquine po ye ko ruso, bu beghi nyumurighi puaq baid ningg ailan Saiprus dobu gri puaq bidiq po. 5 Beghi Pampilia di Silisia opu po, di gherim mingine po po Maira po par. Maira te tiqe ire Lisia opu yequ kin. 6 Tiqe tende muq ami 100-pela mingg yumbui ni Aleksandria mingg bot ire nundoq, muq bot te Itali wuso ningg di ni beghi ningg nari bot te ningg pewo po di ane po. 7 Beghi po kin te gherim seme gub bu bot waghi waghi wuso wuso nginy quan pugri pawo. Wute bot pe yembe mand kin te quan nganye buid map, di beghi badi Nidus pi peyi. Di nyumurighi quan nganye buid nap, bu beghi tuquine po ye tuqui segi. Pugri bu beghi Krit ailan dobu gri Salmone opu gri bijaqi bijaqi po. 8 Di ni mune buid nganye map, bu mune po po Krit ailan yequ kin qunambe ne bidiwo po po, gherim sungriq ire “Sungriq Yuwon Ye” puq munduw kin tende po par. Gherim sungriq te Lasea tiqe tumone.

9 Beghi bot pe po kin te nginy quan nganye pawo, bu Juda ni mir uny mas kin ngeri muq prene, di muq gherim seme gub kin puayi. Pugri bu Pol ni wute bot pe yembe mand kin te simbe nindim nari, 10 “Nungoqi wutungu, nge nei gab kin beghi po tedi ngimi di mai yumbui ire budoq ye. Nge nei gab kin bot brequ wuse, di yumbo ninge ir ruso, di beghi pas ye tuqui segi. Nge pugri bu nei gab.”

11 Pudi ami 100-pela mingg yumbui ni bot kiyi di bot te ye yumbui ni simbe mand kin te ni quan nganye nei nimbiny. Pugri bu ni Pol ningg wand nutungu segi. 12 Gherim sungriq wen wung nyumurighi yumbui naghe kin tende di bot yeru ye tiq segi. Pugri bu wute bot pe yembe mand kin ni buagi anene wand wand mare, ei bot munene miraq mo, Piniks ei yequ. Piniks tende opu ni sunyi yuwon ye. Piniks te gherim sungriq ire Krit ailan pe wuse ye. Tende nyumurighi yumbui naghe ye tuqui segi.

Nyumurighi yumbui naghe bu gherim quan nganye seme gub

13 Muq nyumurighi tamu im gri oyi nandi kin te buid nap segi, bu ni mari, muq ni sungriq tende mo kin tuqui. Pugri bu ni anka qo maimb nowi nandi, di sel wuq muaw. Di Krit yequ ye pe qunambe ne jiji pe tumone budiyo po. 14 Pudi brequne nyumurighi yeng yumbui dabo pu oyi nati ni, 15 di bot choch nipiq gherim mingine wuso bu bot mune miraq mitindaq dabo mune wundi ye tuqui segi, bu beghi bot si piraq, nyumurighi niraq no. 16 Beghi po po ailan woju iri ni nyamb Kauda tende dobu badi di beghi bot kin kanu woju te qo bibiq wuwi wi ei bot pe taq bibiq ningg buid kumo pap brequne qo bibiq wuwi wi tiq segi. 17 Di kanu woju te qo mimbiq wuwi wi bot pe muaq wughe, taq mimbiq. Ni sare aye materi, bot mune taq mimbiq ei bir wus tiq segi. Di ni wune mamb, eti nyumurighi nare no, Aprika opu gherim kughe kuso segi pe tende mo, pugri bu ni sel mindiqi wuti di segine yembu. 18 Nyumurighi yeng yumbui te yenune ruso ruso yambgriq di wute bot pe yembe mand kin ni yumbo sir ninge materi gherim pe memare righe.

19 Mune yambgriq ni sel di sare ninge memare righe. 20 Nginy quan beghi tomnji buqod segi di nginy buqoid segi, te tene ruso ruso nginy quan pudi nyumurighi yeng te gure no segine bu beghi pari, “Muqdi beghi pas segi ye, beghi pati ye.”

21 Wute buagi mir mand segine ruso ruso nginy quan nganye mawo, di Pol nes newo, wute bot pe yembe mand kin te simbe nindim nari, “Mand nungoqi kei nge ningg wand te wutungu segi, bu Krit si piraq badi pre muq yumbo ren kin puq rengu, di yumbo yumbo meware ruso. 22 Pudi muq nungoqi nei kumo wamb wawo yeru. Te pugri beghi kin wuti iri nati ye tuqui segi. Botne di brequ wuse. 23 Te pugri nge God ningg wuti, nge ni yumbui nyamb girag ye. Pugri bu burpoq God ningg angelo iri nandi, nge nde tumone yenu, 24 muq ni nari, ‘Pol nu wune ghamb wayequ. Nu yo Sisar nde rar ngimi yeru ye. God nu ningg wand te nutungu pre di nu yuwon nuaw bu wute buagi nu ane bot pe was kin te iri si weri ye tuqui segi.’ 25 Pugri bu nge mand,

nungoqi wune wamb wawo yeru. Te pugri nge nei gab muqdi ni nge simbe nindigh kin pugrine nganye ei puq nen ye. 26 Pugri bu muqdi beghi po ailan iri ningg po ei bot wet iri ningg giq wund ei yequ."

27 Bur 13-pela pu beghi Gherim Edria puq munduw kin mingi tende yembu. Di bur 14 te ningg beghi tende yembune, di bur mingi wute bot pe yembe mand kin mari muqdi beghi ailan iri ningg bri badi pre. 28 Ni mandi, sare iri wet nyaw wuq muang pre, tende mi naghe no pre, meti nowi muqoind, gherim kughe kuso kin 40 mita. Muq munene kring maru tende munene mi naghe no muqoind 30 mitane. 29 Pugri bu ni nei mamb mari, muqdi dabo jiji pe mandi ye. Di ni wune mamb, eti bot wuso wet nyaw pe giq wund. Pugri bu ni bot umbo gawo pe opu anka temi aye temi pu memare maghe. Pre muq nginy ti neyi ningg nikin god pengu mindim.

30 Wute ninge bot pe yembe mand ye ni bot si miraq yequ ningg mari, bu ni kanu woju te meq wughe. Ni wute ninge te wandoqi mindim mari, ni anka bot kime pe opu memare maghe. 31 Pugri bu Pol ami di ni mingg yumbui te simbe nindim nari, "Wute bot pe yembe mand kin men mo tedi wati." 32 Pugri bu ami mes mewo, kanu woju te sare pend muaw, ir wughe.

33 Be pend ruso nginy nawi ningg tumo, Pol wute buagi simbe nindim ei mir mand. Ni nari, "Nungoqi nei kumo wamb di musoq ju mir wand segi segine wik teri ruso bu nungoqi ngape buid rip segi. 34 Pugri bu nge simbe guduq, ei nungoqi mir wand. Te ei ngape musoq ju buid rip. Nungoqi wutungu, wuti iri nati segi ye. Buagi anene yuwon pu pas ye." 35 Ni pugri puq nand pre, muq ninde rar pe bret nitaqwi, God chumbuai nindig pre, muq bir nuaq di naq.

36 Ni pugri puq nen bu wute buagi nei yuwon rind, muq ni mir ninge materi me. 37 Beghi quan buagine bot pe pas kin taq 276-pela pu. 38 Ni mir mand pre, muq wute bot pe yembe mand kin wit materi, gherim pe memare righe. Ni puq men ei bot mai wuyo segi.

Bot brequ wuse

39 Nginy neyi bu ni sunyi te muqond, pudi ni mong map ruso segi. Ni gherim sungriq ire quan nganye wur wuso kin tende muq jiji yuwon nganye nase, pugri bu ni tuqui map, ni tuqui tedi segine bot miraq mondo mandi tende mar mo, ei bot wuso dabo jiji pe yequ. 40 Pugri bu ni bot anka te buagi ane pend mawo gherim pe maghe mo. Muq ni sare te bot stia taq maimb pu nase kin te mune bure mand. Di ni sel mune mindiqi wuyo, ei nyumurighi nandi sel pe naghe ei bot te niraq jiji pe no. 41 Pudi bot wonji wuso segi bot kime te quan nganye giq nand gre, bu bot wuso segi, yequ. Di gherim mune seme gub gudi, di bot umbo gawo paqe wuaq.

42 Muq ami buagi ni wute taq pu yemu kin te mi mati ningg. Ni mari, eti ni ghiri mumboq mo mar, tedi wu mase mo ye. 43 Pudi ami 100-pela mingg yumbui ni Pol ghav nindig ningg. Pugri bu ni segi puq nand. Muq ni simbe nindim wute buagi ghiri mumboq tuqui kin ye mawo prare maghe mo, ghiri mumboq jiji pe mo. 44 Di wute ninge nyumo bidi materi, di bot bir kin bidi te materi muqdi ghiri mumboq jiji pe mo. Pugri bu wute buagi oghine mo jiji pe mo mar.

28

Pol ni Malta pe nas

1 Beghi oghine badi jiji pe pi peyi, di beghi putungu mari ailan te ni nyamb Malta. 2 Wute ailan te kin beghi quan nganye yuwon muangu. Muq wuye wundi, di uyi rir pu yeru mong uyi rire, bu ni wase mawo kughe di beghi ningg mari bodo ane wase suqo pap. 3 Pol ni wase muange nare nandi wase pe menare riwo riwo di ghati iri wase pe tende nase pu wase gre nati, di neyi nandi Pol si sawo nirang. 4 Wute ailan te kin ni ghati te ruqoind, Pol nde si pe qungu pu yenu kin te ruqond di ni riri, "Wuti nen wute ninge ni mati pre ye bri. Te piyi ni gherim pe nati segi, pudi muq god wute yumbo ur brequ mand kin oyi brequ nindim ye ni rar nuqoind nas segi ye." 5 Pudi Pol ni ghati te meneri no wase ir naghe, pudi Pol ni musoq ju yuqo nati segi. 6 Di ni ghimbi mawo pu yemu, ni mari muqdi ni si nare kuyo o no naghe di nati ye. Ni ghimbi mawo yemu nganye, pudi Pol yumbo pugri kin puq reng segi. Muq ni nei aye mimbiq di mari, "Wuti nen god ne iri."

7 Qi puch beghi yembu kin te wuti iri ni nyamb Publius ni ailan te kin yumbui ninde qi pe tumone yequ. Wuti nen beghi nitamu ninde baj pe no, di nginy temi iri pu ni beghi sabi nundug yuwon nganye nuangu. 8 Publius ni kiyi num gureg pu nase. Ni ghimbi sungue riping, di umbo wuye nand. Pol ninde nondo, muq God pengu nindig. Pre di ni si Publius kiyi nde ni kuyo, di ni num oghi. 9 Ni pugri puq nen, di wute num kin ailan te kin Pol ndene rindi, di ni sabi nindiny oghi. 10 Pugri bu ni beghi sabi rundug yuwon nganye ruangu di beghi chumbuai rundug kin bei rind ningg yumbo nganye buagi rengu. Otiwo beghi po ningg di beghi yumbo yumbo buagi segi kin te ni beghi rengu, di rire ruso bot pe ruwo ris.

Pol ni no Rom no nar

11 Beghi ailan tende pas, irew teri ire
pu pawo pre. Muq beghi bot ire asine
nyumurighi yumbui naghe di ni wundi pu
ailan pe te yequ ye te pitaqwi. Bot te
Aleksandria mingg. Ni nikin ningg god
Kastor di Poluks mingg ququ bot kime
tende ur mand pu rise. Muq beghi tiqe
te si piraq di po. 12 Beghi po Sirakyus,
di tende pas nginy temi ire pawo. 13 Pre
muq Sirakyus si piraq, po po Regium po
par. Yambgriq nyumurighi tamu im gri
nandi, di beghi po po yambgriq, di Puteoli
po par. 14 Tiqe tende beghi Jisas ningg wute
ninge mas buqod. Di ni mari, di beghi ni
ane pas, nginy 7-pela pu pawo. Pre, otiwo
muq Rom po. 15 Jisas ningg wute Rom kin
beghi bodo kin wand mutungu, di beghi
ngim mengu righe mandi. Ninge mandi
beghi Apius maket pe tende mundomu di
ane nyinge pare po. Di po sunyi ire mari
wute wonji kin mandi mase kin Baj Temi
Ire puq mand ye tende di wute aye mune
mandi mundomu. Pol ni nuqond, di ni
God chumbuai nindig, muq ni umbo pe gre
natevi. 16 Beghi po Rom par po, di gavman
Pol ngiq mindig, di ni nikin baj iri ningg nas
pudi ni taq pune nas ye pugri bu ami iri ni
yeng nuang.

Pol ni wand yuwon ye Rom pe bir nawo

17 Nginy temi ire pu mo pre, muq Pol
ni Juda mingg yumbui ngam niram mandi
mikur ningg. Ni mandi mikur pre, muq
pugri simbe nindim, “Chech buagi, nge
beghi bon wute ningg nyamb nyinge kawo
vighe ningg yumbo puq ken segi. O beghi
bon koku mingg yumbo ur te nyinge kawo
righe ningg puq ken segi. Ni nge Jerusalem
pe segi taq maimb, di Rom nde mi godo.
18 Rom ni nge wand mutungu nge unje kap
segi pu bu ni nge mi kati ningg mari, pugri
bu Rom ni nge si meri ko ningg. 19 Pudi Juda
ni nge si meri ko kin wand ven mutungu
yambu mari, pugri bu nge ngim aye segi.
Di nge kari Sisar ni nge wand nutungu.
Pudi nge oyi nge ning wute ningg Sisar nde
simbe gad segi ye. 20 Wand puate taq ven
ninggne qa ngam kirauq wandi. Nungoqi
wandi ei nge nungoqi gudouq di wand
keuq ningg bu kari. Nge God nei gibig, di
yumbo te beghi Israel buagi ghimbi puany
kin te ghimbi kuany. Wand puate ven
ningg muq sen nen nge nde taq pu nase.”

21 Muq ni simbe mindig mari, “Wuti iri
Judia kin beghi nyumo raqe nengu di nu
ningg simbe nundug segi. Di beghi bon
Juda kinne wuti iri te pu beghi nde nandi,
simbe nand o nu nyamb brequ nunduw
kin te mune segine. 22 Pudi beghi nu non
nde mim pene nganye putungu di nei te
budow ningg pari. Te pugri beghi nei bab,
tiqe manyi wute buagi nu ningg wute tit, te
wute tit Jisas nei rimbig ye, te pripri wand
brequ rindiny.” Ni pugri puq mand.

23 Ni nginy iri maip no, muq nginy te
ningg wute nganye buagi Pol ni nas kin
baj pe tende mandi. Nginy te ningg Pol ni
burane ne yenu, ni wand puate bir nuam
nuam ruso ruso yuram. Di ni wute God
nde si nambu ris kin te kin wand otinde bir
nuam. Ni priprine Moses ningg lo di propet
ningg wand te simbe nindim. Te ei ni nei
mamb ni simbe nand kin te nganyene, ei
ni Jisas ne nei mimbig ningg nari.

24 Wute ninge Pol ningg wand mutungu
di Jisas nei mimbig, pudi wute ninge Pol
wand mutungu segi. 25 Pol ni wand ire
simbe nindim, di ni te ningg nei kin kin
mamb di mo. Ni wand te simbe nindim
kin taq pugri: “God ningg Ququ Yuwon Ye
wand nganye kin propet Aisaia nde mim pe
beghi bon koku ningg nari,

26 ‘Nu wute tende yo di pugri simbe
ndiny: “Nungoqi segine wand wu-
tungu wutungu, pudi wand te pu-
ate nei wumbiny tiq segi. Nungoqi
segine rar wat wat, pudi yumbo
ninge wuqond tiq segi. 27 Te pugri
wute ren ni nei imb ruany pre, di ni
ange tuq rimbiny, di ni rar chukoq
rip pre. Segine eti ni rar pe yumbo
ruqond kin tuqui, di ni ange pe wand
rutungu kin tuqui, di ni nei pe wand
puate nei rimbiny kin tuqui, di ni
nei rire ritinde, di nge nde munene
rindi, tedi nge ni puq keny di mune
yuwon pu ris”.’ *[Ais 6:9-10]*

28-29 “Pugri pu bu nungoqi segine nei
wamb, God ni beghi nitamu powi di yuwon
pu pas ye wand ren God wute buagi Juda
segi kin nde ni ruso pre. Te ei ni mune
wand rutungu.”*

30 Pol ni ber teri nikin baj wong nand kin
pe nas, di wute buagi ninde mandi kin te ni
yumbo ur yuwon ye bei nindim. 31 Ni wute
God nde si nambu ris kin te kin wand bir
nuany, di wute beghi Yumbui Jisas Kraist
ningg wand bei neny. Di ni wune namb
segi quan nganye wand bir nawo, di wuti
iri ni segi puq nindig segi.

* **28:28-29:** Buk ninge asi kin pe ni wand aye ven jiju mand mari, “Pol ni wand ven nand pre dobu di Juda ni si meri mo. Ni Pol wand ven ningg oyi oyi ker mawo mawo mo.”

Rom

Pol ni nyumo raqe wen ur nindiq wute Jisas nei rimbig kin Rom ris ye ninde neq wuso. Ni nei namb kin te ni otiwo Rom no ni ane ris, di brequne mune no kantri Spen pe God ningg wand simbe nand.

Buk wen nde Pol ni God beghi puq nengu tuquine nganye pas kin te ningg ur nand. Te piyi beghi wute Juda kin o wute Juda segi kin. God ni wuti iri neti nowi tedi wuti te nas kin te urupui. Ququ Yuwon Ye wuti tende nas di yumbo ur brequ ni mune wuti te nyinge wuwi naghe kin gre te pre. Sapta 5 wuso 8 pe Pol ni God ningg lo di Ququ Yuwon Ye ningg gre te ningg ur nand.

Sapta 9 wuso 11 pe Pol ni mai ire ningg ur nand. Te pugri Pol ni wute tit Juda kin iri, pudi ni wute Juda kin buagi Jisas dob reng nuqond. Wute aye kin quan Jisas nei rimbig, pudi wute Juda kin te ire ire. Pol nari te nikinne unje rip, te pugri ni God ningg wand te otinde ruqond nei rimbiny segi. Pudi Pol nei namb kin te otiwo ei wute Juda kin quan nei rire ritinde Jisas nei rimbig.

Sapta dobu kin tende Pol ni beghi Kraist nei bibig kin, beghi pughe gri ei pas kin te ningg ur nand. Sapta tende ni yumbo ur ren ningg ur nand: beghi wute aye yawo pirany righe, beghi pughe gri God ningg yembe te tuquine yembe bad, beghi gavman nde si nambu pas, di beghi wute aye sabi bidiny.

1 Nge Pol, Kraist Jisas ningg yembe ye wuti iri, nge nyumo raqe wen ur gidiq. Ni nge aposel ningg naip ko ei ni nde nyamb pe God ningg wand yuwon kin te wute simbe gidiny. 2 God ningg wand yuwon kin te asi nganye God ni wand yuwon kin te wute simbe nindiny ye di propet asi kin ni te kin ningg simbe mand, di God ningg wand yuwon nganye rise kin buk pe tende ur mand. 3-4 Wand yuwon kin te God ningg wo ningg mari. Nge God ningg wo ningg kari, te Jisas Kraist beghi Yumbui. Ni wutamu kin pugrine nas, di King Devit ningg kimem dobu. Ni nati pre God ni mune nindingi newo di te kin ningg Ququ Yuwon Ye ni bei nand te pugri God ni gre neng di ni God ningg wo. 5 Jisas Kraist nde gri God ni nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu di aposel ningg nupumu po di ninde nyamb pe wand simbe bad. God ni pugri puq nen ei beghi Jisas nde nyamb pe wute Juda segi kin buagi ane simbe bidiny ei ni Kraist nei rimbig di te ningg ni nari kin pugrine puq ren. 6 Nungoqi wutaqu tiqe yumbui Rom was kin nungoqi wute God ngam nirany Jisas Kraist ningg wute ningg ris ye te kin ninge.

7 Nge nungoqi buagi ane Rom was kin, God nganyene nungoqi yawo nirauq righe di nari wondo nikin te wute yuwon kin ningg was ye nungoqi nde nyumo raqe wen ur gidiq.

Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di beghi Yumbui Jisas Kraist ane nikin nde nei pene wute yuwon muany kin te di umbo yuwon kin te nungoqi nde rundo.

Pol Rom no ningg, pudi ni no segi

8 Muq nge wand gad ningg di nge wand ven ye kawo vis, wute nganye buagi qi pe kin ni riri nungoqi Rom kin Kraist quan nganye nei wumbig. Pugri bu te kin ningg nge Jisas Kraist nde gri God nge te chumbuai gidig. 9 God nge nuqoind di nei namb te pugri, nge nungoqi wand simbe guduq kin te nganyene nganye. Nge yumbo buagi si kare di nge nde umbo pe God irine ningg quan nganye yembe gad di yumbui nyamb girag. Nge wand bir kawo kin te ni kuwonyimi ningg wand yuwon ye simbe gad, di God nei namb te pugri nge priprine nungoqi nei gubuq di nungoqi ningg God ane wand. 10 Nge pripri nungoqi ningg God temu wand kin tende puayi nge God pengu gidig ei God nei namb nge godo kin te yuwon tedi nge asine nungoqi gudoqu ningg kari kin te muq ngim ire wuse.

11 Nge quan nganye God pengu gidig ei nge godo nungoqi gudoqu kin puate te pugri: nge godo nungoqi gudoqu ei te Ququ Yuwon Ye nde gri God wute ququ pe gri yuwon nuany di yembe neny kin te nungoqi keuq ei nungoqi gre pu yequ. 12 Nge godo ei beghi oyi oyi ghav bad. Di te kin te pugri: Nge godo nungoqi nge Kraist nei gibig kin te wuqond di te kin ningg nge nungoqi ghav guduq di nungoqi gre pu yequ. Di te kin pugrine nge mune nungoqi Kraist nei wumbig kin te guqod di te kin ningg nge gre pu yengu. 13 Nge mand nungoqi yumbo ren ei nei wamb ningg kari, nge pripri godo nungoqi gudoqu ningg kari pudi nge godo segi segine rindi muq. Di nge godo ningg kari ye puate te pugri: nge godo ei wute Juda segi kin aye te ghav gidiny Kraist nei rimbig di ni nari kin pugrine puq ren kin pugrine nungoqi mune ghav guduq Kraist nei wumbig di ni nari kin pugrine puq wen.

14 Nge wand bir kawo kin te wute Grik ris kin pugrine ris ye, di segi kin, wute nei yuwon kin rise ye di wute nei yuwon kin rise segi ye ninde ei wand bir kawo. God nge yembe ren negh di nge ni nari kin pugrine ei puq ken. 15 Pugri bu nge nungoqi ninge Rom was kin nungoqi nde anene Jisas ningg wand yuwon ye bir kawo yawo kuregh.

16 Te pugri nge Jisas ningg wand yuwon
ye te simbe gad kin te ningg minyuw kati
segi. Jisas ningg wand yuwon ye te God
ningg gre rise, pugri bu wand te ningg God
ni wute ni nei rimbig kin yumbo ur brequ
nde si pe pu nate ruwi di ninde rar pe
yuwon pu nawo ris. Te Juda pre muq wute
Grik kin mune. 17 Te pugri wand yuwon kin
pe God ni pughe gri wute puq neny ninde
rar pe tuquine nganye ris kin te bei nand.
Ren kin te wute God nei rimbig tedi God
nari ni God nde rar pe tuquine ris ye. God
ni pughe gri wute puq neny ninde rar pe
tuquine ris kin ngim te irene, aye segi. Di
te kin te God nei bibig kinne. Ren kin te
wand puch ire buk pe ur mand kin ane
tuquine. Wand puch taq: “Wute God nde
rar pe tuquine nganye ris ye ni God nei
rimbig ye te ningg di urupui ris ye.” *[Hab
2:4]*

God nde rar pe wute buagi unje rip pre

18 Wute God ningg wand rutungu segi,
di ni nari kin pugrine puq ren segi, di ni
yumbo ur brequ rind. Ni puq ren kin te
ningg ni wand nganyene kin te imb ruwo
di ni nei rimb segi. Pugri bu God ni ker
nawo di wute yembe neny ye te nginy tu
wam pu bei nand. 19 God ni yembe neny ye,
te pugri God ni nganyene pughe gri nas kin
te wute nei rimb ningg nari kin te raqene
rise. God nikinne raqe nand. 20 God ni qi
di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny
kin tende puayi pu rindi rindi muq ni gre
te pre kin tuqui segi di ni nganyene nas. Di
God ni gre pre tuqui segi ye di nganyene
pughe gri nas kin buqod tuqui segi kin te
wute segine nei rimb, te pugri ni yumbo
God yembe nindiny kin te ruqond di nei
rimb kin tuqui. Pugri bu ni riri ni God nei
rimbig segi di nikin nde nei pe yumbo puq
ren yawo kureny kin te puq reny ye, ni puq
rind kin tuqui segi.

21 Te pugri ni God nei rimbig, pudi God
ni wute ni yumbui nyamb rirang ningg
nari kin pugrine yumbui nyamb rirang o
ni ghav nindiny kin te ningg God chumbuai
rindig segi. Pudi ni nei oghi ye vise segi di
riri God ni wuti pughe gib namb, di yumbo
pughe ye te ni puq ren di yumbo pughe ye
te puq ren segi. Te kin ningg di ni nei imb
ruany di ni yumbo pughene te segine puq
ren di yumbo pughene te puq ren segi ye te
nei rimb segi. 22 Ni riri ni nei oghi kin rise,
pudi ni nei te wute jebo mand kin pugri.
23 Ni God ti yumbui pe nas nas te kin nas kin
ni dob reng di oyi yumbo ninge wute, wapi,
kau, di kuraip gib rimb kin ni rise nganye
segi ye te yembe mindiny di yumbo te God
kin pugri yumbui nyamb rirany.

24 Ni pugri puq ren kin te ningg God ni
yumbo ur brequ ni nikin quan nganye puq
ren yawo kureny kin ninde si pe ni rundo
di ni minyuw kin yumbo te oyi oyi nikin
nde ghimbi pe puq ren. 25 Ni God ningg
wand nganyene kin te merire viso, di te
kin oyi te ni wandoqi kin wand te ritevi.
Ni yumbo God yembe nindiny kin te oyi
yumbui nyamb rirany di ni ningg yembe te
yembe rind, di ni God wuti yumbo yembe
nindiny kin ni yumbui nyamb rirang segi.
Beghi God irine ni nyamb ei bidivi viyo viyo
te kin vise. Te nganyene nganye.

26 Wute pugri puq ren kin te ningg God
ni minyuw kin yumbo ur di ni yumbo ur
nikin umbo pe puq ren yawo kureny kin
tende si pe ni rundo. Yumbo ur ren kin te
nyumbueg ni quayi ane rise kin te si rire di
ni nyumbuegne aye ninge ane rise. 27 Te
kin pugrine quayi ni nyumbueg ane rise
kin te si mare di nikin quayi quayine ane
quan nganye mase yawo kurem. Quayi ni
quayine aye ane yumbo ur brequ mand, di
te kin ningg God oyi ni mai nem kin te ni
yumbo ur brequ mand kin te ane tuquine.

28 Tene segi, God pughe gri nganyene nas
kin bei neny ye te ni nei pe ruwo ris yambu
riri, pugri bu ni nei brequ nde si pe ni
rundo di yumbo wute puq ren segi ye te
puq ren. Te kin ningg di ni yumbo wute
puq ren kin tuquine puq ren segi. 29 Yumbo
ur brequ buagi isis ninde bre pu rise kin
taq ren: ni wute aye nde oyi oyi yumbo
ur brequ yembe rindiny, nine yumbo quan
riteri yawo kureny, di wute aye ane ker
ruwo di rege kin yumbo ur yembe rindiny.
Ni wute rip riri, wute aye rumb riti, oyi oyi
ker ruwo, wute wandoqi rindiny, di wute
aye brequ puq rindiny kin yumbo ur ninde
bre pu rise. Ni wute dobu simbe rindiny
ye, 30 di wute aye oyi oyi wand brequ
rindiny, ni wute God yambu rireng ye,
wute wand peq rindiny, nikin nde nei pe
riri ni mune nganye, nikin nyamb rindivi
viyo, ni yumbo ur brequ rind kin ngim aye
isis nei rimbiny, di kiyi kumo ningg wand
rutungu segi. 31 Ni wute yumbo ur brequ
rind ye, nei oghi kin ninde vise segi; ni
yumbo puq ren puq rind kin te puq ren
segi; di ni wute aye sabi rindiny o yawo
rutony segi. 32 Ni nei rimb pre te pugri God
ningg lo tuquine kin ni wuri wute yumbo
ur pugri kin puq ren ye ni te kin ningg riti
ye tuqui. Ni ren kin te nei rimb pre, pudi ni
yumbo ur brequ yembe rindiny rindinyne.
Pudi tene segi, ni wute aye mune yumbo
ur tene puq ren kin te simbe rindiny riri
ni puq ren kin te yuwon.

2

God ni wute buagi ir nawo ye

1 Beghi wutamu buagi yumbo ur brequ
bad kin pugri bu nungoqi wute aye yumbo

ur brequ rind ye te kin ningg simbe wundiny, tedi nungoqi wari nungoqi yumbo ur brequ wand segi ye puq wand kin ngim segi. Di nungoqi wute aye simbe wundiny ye te ningg nungoqi nonne unje wap di God nungoqi yembe neuq ye. Te pugri nungoqi wute aye yumbo ur brequ rind ye te ningg simbe wundiny, pudi nungoqi nonne yumbo ur ni puq ren kin tene puq wen. 2 Beghi nei bab te pugri God ni wute priprine yumbo ren kin puq ren kin te ningg simbe nindiny, tedi ni tuquine simbe nindiny. 3 Pudi nungoqi wutene, nungoqi wute yumbo ur brequ rind di te kin ningg simbe wundiny, muq nungoqi mune yumbo ur brequ pugri kinne yembe wundiny! Nungoqi God wute yembe neny kin te ningg wu wase wo kin tuqui segi. 4 God ni nungoqi quan nganye yuwon nuauq, brequne ker nuauq segi, di unje nupuqu segi ye puate taq pugri: Nungoqi rar nundoqu musoq was chiraq ei God ni wute yawo nitony kin te nei wamb di nei ware witinde. God ni yumbo ur ren puq nen kin te nungoqi nei pe wawo ris yawo kureuq segi.

5 Pudi nungoqi ngawu gre wand di nei ware witinde segi ye te ningg nungoqi nonne God ni umbo ker nawo di wute otiwo yembe neny di tuquine wute ir nawo kin nginy te ningg nungoqi yembe kring wap riwo rinde yumbui rise. 6 Te pugri God ni wute ire ire yumbo ur pughe gri yembe rindiny kin pugrine ei oyi mune yembe neny ye. *[Sng 62:12; Snd 24:12]* 7 Wute ninge ni pripri God nde rar pe yumbo ur tuquine puq ren. Ni puq ren ei God ni nyamb nindiri riwo, ni nyamb yumbui neny, di ris ris te kin ris ningg riri. Wute pugri ye te God nari ni nganyene ris ris te kin ris ye. 8 Pudi wute nikin nde nei pe yumbo ur puq ren yawo kureny kin te puq ren di ni God ningg wand nganyene kin te rutungu yambu riri, di yumbo ur yuwon kin te puq ren yambu riri kin te God ni quan nganye umbo ker nuany di wute yembe neny kin te ninde rindi ye. 9 Wute buagi yumbo ur brequ yembe rindiny ye ni mai di yuqo rire ye, God Juda nde puq nen pre, di Grik kin mune. 10 Pudi wute yumbo ur yuwon kin puq ren ye, God ni yumbo neny puq nand kin te neny. Ni nyamb nindiri riwo, nyamb yumbui neny, di umbo yuwon kin neny yuwon pu ris, te Juda nde pre muqdi Grik kin mune. 11 Te pugri God ni wute buagi te yumbo ur irene bei nindiny di tuqui tuquine ir nawo, ni opu ire nase segi ye.

12 Wute Juda segi kin ni lo ninde wundi segi bu ni yumbo ur brequ rind tedi ni ir righe di wase pe ruso ye, pudi God ni lo wuri kin pugrine ir nawo segi. Wute Juda kin ni Moses ningg lo te ritaqwi, pugri bu ni yumbo ur brequ rind, tedi lo wuri kin pugrine God ni ir nawo di wase pe tiqi nundony ruso. 13 Te pugri wute lo kin wand rutungu kin te ninggne ni tuquine ris segi, pudi lo te rutungu di lo wuri kin pugrine puq ren ye ni God nde rar pe tuquine ris. 14 Wute Juda segi kin ni lo ninde wundi segi pudi ni nikin nde nei pe yumbo puq ren yawo kureny kin te puq ren muq lo wuri kin pugrine puq ren, tedi piyi ni lo segi, pudi ni nikinne lo nikin nde yembe runduw. 15 Ni yumbo ur yembe rindiny kin te bei rind te pugri lo ni wuri kin yumbo buagi te ninde umbo pe bre pu rise. Ninge puayi ninde umbo pe ni nei rimb di riri ni unje rip. Pudi ninge puayi ni nei te gre rind, di riri ni tuquine puq ren. Te kin ningg di nei bab, lo te ninde umbo pe wuse pre. 16 Di te kin pugrine nge God ningg wand yuwon ye bir kawo kin ven ni simbe rind te pugri yumbo ren kin te otiwo God ni Jisas Kraist nde gri wute nei suqo pu rise kin ir nawo kin nginy te ningg ei ni pugri puq nen.

Lo ni wute Juda kin pughe gri simbe wundiny

17 Muq nungoqi wari nungoqi Juda kin, di nungoqi wari nungoqi lo wutaqwi pre bu yuwon pu was ye, di wute simbe wundiny wari nungoqine God te wute yuwon ye puq wand di wute aye segi. 18 Di nungoqi yumbo pughe ye God ni puq wen ningg nari kin te nei wamb, di lo nde gri nungoqi nei wateri di yumbo yuwon kin te ir wawo. 19 Di nungoqi nei wamb te pugri nungoqi wute rar mat segi ye ngim bei wem kin pugri ye, wute burpoq pe mas kin ni ningg ti kin pugri, 20 di wute umbo pe oghine gre pu yemu segi kin te wand yeri wundim ei gre materi, di nungoqi wari nungoqine ei wute pughe gri God nyamb rirang kin te bei weny kin pugri. Di nungoqi quan nganye nei wamb gre te pugri nungoqi wari lo nungoqi nde wuse pugri bu nungoqi yumbo buagi te nei wumbiny di nungoqi wand simbe wand kin te nganyene. 21 Muq nungoqi wute aye bei weny-pudi nungoqi nonne wand te nei wumbiny segi. Di nungoqi wand bir wawo wari, “Nyungu wand wayequ” - pudi nungoqi nonne nyungu wand. 22 Nungoqi wute simbe wundiny wari, “Nungoqi wute ngam kin ane wase wayequ.” Pudi nungoqi nonne wute ngam kin ane wase. Nungoqi god wandoqi kin ni ningg yembe te ningg quan nganye segi puq wand, pudi nungoqi ni ningg yumbo mawo ris kin baj yumbui pe war wo di ni yumbo wateri. 23 Nungoqi God ningg lo nungoqi nde wundi kin te ningg nungoqi non nyamb wundiri riwo, pudi nungoqi nonne lo te gure waq ye te

ningg wute Juda segi kin ni lo te brequ puq runduw di God ningg wand rutungu yambu riri. 24 God ningg wand buk pe rise kin taq pugri, “Nungoqi wute Juda kin nungoqi yumbo ur brequ wand kin te ningg di wute Juda segi kin ni God wand brequ rindig.” *[Ais 52:5]*

25 Nungoqi Juda nungoqi God ningg lo wuri kin pugrine puq wen, tedi nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo kin ane tuquine puq wen. Pudi nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen segi, tedi nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo segine was kin ane tuquine. 26 Wuti iri ni Juda kin segi di ghimbi dugu chongo pend segi kin ni lo wuri kin pugrine puq nen, tedi otiwo God nari wuti nen ni ghimbi dugu chongo pend nawo pre kin pugri. 27 Te kin ningg di nungoqi Juda nungoqi unje wap, te pugri nungoqi lo ur pu rise kin te wateri pre di ghimbi dugu chongo pend wawo pudi lo wuri kin pugrine puq wen segi. Ni ghimbi dugu chongo pend mawo segi, pudi ni lo wuri kin pugrine puq men, pugri bu te kin ningg di otiwo nungoqi pughe gri unje wap kin te ningg simbe mand. 28 Nungoqi pugri ei nei wamb. Wuti iri nari ni Juda kin di ni Juda mas kin pugrine nas, o ni ghimbi dabo gri ghimbi dugu chongo pend nawo kin te ninggne ni Juda kin nganye segi. 29 Pudi wuti Juda kin nganye te wuti God ningg Ququ nde gri yumbo ur brequ ninde umbo pe rise kin te ghimbi dugu chongo pend mawo memare ruso kin pugrine menare ruso. Ni lo ur mand kin te ningg nari puq nen segi. Wuti pugri kin te God gri ni nyamb nindiri riwo, wute gri segi.

3

1 Pugri bu eti wute ninge mari, “Pughe gri wute Juda kin ni nyamb yumbui vise di wute Juda segi kin ni nyamb yumbui vise segi? O wute ghimbi dugu chongo pend mawo kin te ningg ni pughene oghi kin nganye tende materi?” 2 Ni nganyene ghav wund, di ngim nganye buagi pe ghav wund! Ni ngim ire te God nikin wand Juda nde ni rindi ei ni wand te rit vise di wute aye te simbe rindiny.

3 Pudi Juda nikinne ninge ni wand God neny kin te rit vise di nganyene puq rind segi. Pugri bu te kin ningg di God ni yumbo puq nen puq nand kin te puq nen segi bri? 4 Nungoqi pugri nei wamb wayequ. Te tuqui segi! Pudi nungoqi pugri ei nei wamb: God ni wand nganyene kin simbe nand, pudi wute buagi ni wandoqi mand ye. Ren kin te God ningg wand buk pe vise kin ane tuquine. God ningg wand buk pe vise kin taq:

“God nu wand guad kin tende puayi wute
buagi nei rimb nu nganyene guad; di
wute ninge mari nu unje kuap puq
mand kin tende puayi nu raqene bei
guad te pugri beghi yumbo ur brequ
bad di nu nganyene simbe guad ye.”
[Sng 51:4]

5 Pudi beghi Juda, beghi yumbo ur tuquine bad segi kin te God ni yumbo tuquine puq nen kin te bei rind, tedi beghi pughe puq ei bad? Beghi pari God ni beghi yembe nengu kin te ningg unje bri nap? (Nge muq wand gad kin te wute ninge pugri puq mand.) 6 Pudi beghi pugri puq bad kin tuqui segi! Te pugri God ni yumbo tuquine puq nen segi ye, tedi pughe gri ei wute buagi qi pe kin yumbo ur brequ rind ye te ningg ir nawo di yembe neny?

7-8 Wute ninge ni nge wand brequ mindig ningg di wandoqi mand mari nge kari, “Yumbo ur brequ bad ei yumbo ur oghi kin rindi.” Wute ninge pugri nei mamb kin tuqui te pugri God ni wand nganyene kin simbe nand ye pudi beghi wandoqi bad ye. Pudi wute beghi wandoqi bad kin te ruqond di ni oyi God nyamb rindivi viyo, pugri bu God ni beghi yembe nengu wayequ. Wute pugri nei mamb kin te God ni unje nap kin tuqui, di ni unje nap ye.

Wuti iri pripri yumbo ur oghi kinne puq nen segi

9 Beghi Juda beghi God nde rar pe wute yuwon di wute Grik kin ni yuwon segi bri? Yewo, te segi! Nge asine simbe gad pre, te pugri wute Juda kin di Grik kin ni buagi ane yumbo ur brequ kin si nambu ris. 10 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ane tuquine. Wand buk pe rise kin taq pugri:

“Wuti iri yumbo ur tuquine puq nen segi!
Wuti iri nganye segi! 11 Wuti iri ni
yumbo ur yuwon nganye kin te nei
nimbiny segi; Wuti iri ni God ninde
nas ningg nari segi. 12 Wute buagi
God dob reng pre, ni buagi ane unje
rip di ninde gri God ni wute aye
ghav nindiny ye tuqui segi. Wuti iri
yumbo ur yuwon kin puq nen segi,
wuti iri nganye segi.” *[Sng 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20]*

13 “Wute pugri ye ni wand rind kin te quan
nganye brequ di te ningg wute rumb
riti. Ni minjuq pe gri ni wandoqi
kin wand simbe rind.” “Wand brequ
nganye ghati ni yeng kin pugri ye
ninde mim pe gri rindi.” *[Sng 5:9; 140:3]*

14 “Ni pripri wute aye umbo ker ruany di
ninde nei pe wute te unje rip yawo
kureny kin te simbe rindiny.” *[Sng 10:7]*

15 “Ni brequne wute unje rip di rumb riti;
16 Ni muai nde nyinge rire ni wute
aye yumbo unje ripiny di ni yivany

ane ris. 17 Ni umbo yuwon kuse kin
yumbo ur te ninde rise segi, *[Ais 59:7-8]*

18 di God wune rimbig segi." *[Sng 36:1]*

19 Muq beghi nei bab te pugri yumbo lo pe rise kin te beghi Juda beghi lo nde si nambu pas kin beghi ningg simbe wund ei te wuti iri nari ni unje nap segi puq nand tuqui segi. Di God ni wute Juda segi kin ir nawo ye pugrine, beghi Juda mune ir nuamu. 20 Te pugri wuti iri ni lo wuri kin pugrine puq nen ye te ningg ni God nde rar pe tuquine nas segi, yumbo lo simbe wund kin te ni wute bei weny ei nei rimb ni yumbo ur brequ rind pre.

Wute Jisas nei rimbig ye te ningg ni God nde rar pe tuquine ris

21 Pudi muq God ni pughe gri wute unje rip segi tuquine ris kin yumbo ur te bei nand pre, di te kin te lo nde gri segi. Moses ningg lo di propet ni asine te kin ningg simbe mand. 22 Wute pughe ye God Jisas tiqi nundoq nandi wute Jisas Kraist nei rimbig kin nate ruwi ye te nganyene puq rind ye ni God nde rar pe unje rip segi tuquine ris. Di te kin te beghi buagi ane, Juda di Juda segi kin anene. 23 Te pugri wute buagi yumbo ur brequ rind di te kin ningg ni God ane God ningg ti yuwon pe tende ris tuqui segi. 24 Di Kraist Jisas nde gri God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany di yumbo ur brequ nde si pe pu nateri di ninde rar pe tuquine nganye ris. 25 God ni Jisas Kraist tiqi nundog nandi wute buagi nde rar pe yavi ir wi di nati ei wute Jisas nei rimbig kin ni mai puaq nindiny. Di ni yumbo ren kin puq neny kin te ningg God ni bei nand te pugri ni pripri yumbo ur tuquine kin puq nen. Di God ni asi wute yumbo ur brequ mand kin te yembe nem segi waghine nas kin te ni tuquine puq nen. 26 God ni Jisas nandi wute buagi yumbo ur brequ muq di asi yembe rindiny kin te ningg nati ye ngeri te ghimbi nuany. Di Jisas ni yumbo ur brequ ningg nati kin te ningg God ni pughe gri yumbo ur tuquine puq nen kin te bei nand. Di te kin ningg ni bei nand te pugri ni tuquine nas di wute Jisas nei rimbig kin te ninde rar pe yuwon pu nawo yeru.

27 Pugri bu beghi God ni beghi ni nde rar pe yuwon pu nuamu yembu kin te ningg beghi bon nyamb bidiri riwo wayequ. God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin te nikin nde nei pene puq nen, di wute Jisas Kraist nei rimbig kinne ninde rar pe yuwon pu yeru. Pudi wute lo wuri kin pugrine puq men kin te ninggne God nde rar pe yuwon pu yemu segi, pugri bu beghi bon nyamb bidiri riwo kin ngim segi. 28 Te pugri beghi nei bab di simbe bad pre te pugri wute Jisas Kraist nei rimbig kin te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine ris kin te nganyene, di wute lo wuri kin pugrine puq ren kin te ningg segi. 29 God te Juda mingg God ne bri? Ni wute Juda segi kin ni God segi bri? God te irine wute Juda di Juda segi kin anene ye. 30 God te irine di ni wute Juda kin Jisas nei rimbig ye te ningg ni God nde rar pe tuquine ris di wute Juda segi kin ni mune pugrine Jisas nei rimbig kin te ninggne ni God nde rar pe tuquine ris. 31 Te kin ningg di muq beghi Jisas ne nei bibig di lo te brequ bri puq bad? Yewo, beghi pugri nei bab wayequ! Pudi beghi Kraist nei bibig kin tende pe lo gre pew.

4

Abraham ni yumbo ur te God nei bibig ye te bei rind

1 Muq nge Abraham beghi Juda mingg koku ni pughe gri God nde rar pe tuquine nas kin te ningg simbe gad. 2 Abraham ni yumbo yembe nindiny kin te ningg ni God nde rar pe tuquine nas, tedi ni nikin nyamb nindivi viyo kin tuqui, pudi God nde rar pe ni nikin nyamb nindivi viyo kin ngim segi. 3 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin te ane tuqui, "Abraham ni God nei nimbig, di God nei nimbig ye te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine nas." *[Stt 15:6]*

4 Muq wuti iri ni yembe nand di ni wet bidi nateri kin te ni yumbo segine meng kin pugri segi, pudi ni wet bidi nateri kin te ni yumbo nateri ningg yembe nand kin. 5 God ni wute ni nde rar pe tuquine ris kin te wet bidi yembe kin pugri segi. Wute yembe rind segi. Pudi ni asi yumbo ur brequ rind, di muq ni God nei rimbig kin te ningg ni nei rimb God ni puq neny tuquine ris ye, tedi ni God nde rar pe tuquine ris. God ni wute pugri ye te ningg nari, "Wuti nari ni nge nei nimbigh ye te ningg ni yumbo ur brequ te puaq gidig ei yuwon pu nas puq nand, tedi ni nge nde rar pe tuquine nas." 6 Devit ni puate ren kin ningg bu asi ni nari, wute ni lo wuri kin pugrine puq ren segi pudi ni God nde rar pe tuquine ris kin ni chumbuai rind ye. Devit nari:

7 "Wute God ningg lo gure ruaq, pudi God ni
lo gure ruaq kin te nei nimbiny segi,
di wute ni yumbo ur brequ te puaq
nindiny ruso kin ni quan nganye
chumbuai rind! 8 God ni wute ni
yumbo ur brequ te manyi nindiny
segi di te kin ningg wute chumbuai
rind." *[Sng 32:1-2]*

9 Devit ni wute pughe gri chumbuai mand ye te kin ningg wand nand kin te wute ghimbi dugu chongo pend mawo ye nine chumbuai mand ningg nari segi, pudi wute ghimbi dugu chongo pend mawo segi

kin anene. Te pugri beghi God ningg wand buk pe vise kin te buqod di pari, “Abraham ni God nei nimbig di God nei nimbig kin te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine nganye nas ye.” 10 Abraham ni ghimbi dugu chongo pend segine ni God nde rar pe tuquine nas di ni ghimbi dugu chongo pend muang pre tende dobune segi. 11 Ni ghimbi dugu chongo pend muang kin te dobune. Di ni puq meng kin te yumbo ur ire bei rind, te pugri Abraham ni God nei nimbig, pugri bu God nari ni God nde rar pe tuquine nas pre muq ghimbi dugu chongo pend muang. Di te kin ningg Abraham ni wute buagi ghimbi dugu chongo pend mawo segi, pudi ni God nei mimbig kin te ningg ni God nde rar pe tuquine mas kin ni mingg kiyi. 12 Tene segi, Abraham ni wute ghimbi dugu chongo pend mawo kin ni mingg kiyi. Ni ghimbi pe puq men kin te ninggne segi, pudi ni beghi wuyi Abraham asi ni ghimbi dugu chongo pend segine ni God nei nimbig kin pugrine ni mune God nei mimbig kin ni anene mingg kiyi.

13 God ni asi nganye wand taq namb di Abraham simbe nindig nari, qi di yumbo buagi te Abraham di nikin kuqo ni te. God ni puq nand kin te Abraham ni lo wuri kin pugrine puq nen kin te ningg segi. Pudi Abraham ni God nei nimbig kin te ningg ni God nde rar pe tuquine nas bu God nari ni qi di yumbo buagi te Abraham di nikin kuqo ane neny ye. 14 Te pugri God ni wute yumbo neny puq nand kin te wute lo wuri kin pugrine puq ren ye ni neny, tedi wute God nei rimbig kin te yuwon nganye segi, di God wute yumbo neny puq nand kin wand te merire viso. 15 Lo ni God wute umbo ker nuany di yembe neny kin te bei rind. Di wute lo gure ruaq te ni unje rip, pudi lo wuse segi tedi lo gure ruaq segi.

16 Pugri bu God ni wute yumbo neny puq nand kin te wute God nei rimbig di te kin ningg ni yumbo neny puq nand kin te neny. Di God wute yumbo neny puq nand kin te yumbo God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te ningg neny. Ni pugri puq nen ei Abraham ningg kuqo buagi ni yumbo God neny puq nand kin te riteri. Abraham nikin kuqo te Juda ne segi, pudi wute buagi Abraham God nei nimbig kin pugrine ni mune God nei rimbig kin ni kiyi. 17 Ren kin te God ningg wand buk pe vise kin ven ane tuquine, “Nge kari nu tiqe buagi mingg kiyi.” *[Stt 17:5]*
Di Abraham ni nganyene God nde rar pe ni beghi buagi ane kin wuyi. Te God Abraham nei nimbig kin, di God wute mati kin nindimi mewo mune mas kin, di God ni yumbo beghi pari rise tuqui segi puq bad kin te ni puq nen di rise ye.

18 Abraham ni nei namb ni ngam teri gang ris pre. Pudi ni nei namb God ni wo iri neng ye, di te ningg ghimbi pu nas. Pugri bu te kin ningg ni “tiqe buagi mingg kiyi.” Ren kin te wand buk pe vise kin ven ane tuquine: “Nu nuqo ni quan nganye mas ye.” *[Stt 15:5]*
19 Ni nas ber 100-pela nawo ningg tumo, nikin ghimbi te quan nganye gang rise, di ngam Sara ni gang wuse wo wure kin tuqui segi, pudi te kin ningg ni God nei nimbig kin te si nare segi. 20 Ni nei tevi vise di God yumbo neng puq nand kin te neng segi ye puq nand segi. Pudi ni God quan nganye nei nimbig di wute aye nde rar pe God nyamb rindivi viyo. 21 Ni nei namb gre, te pugri God ni yumbo yembe nindiny kin gre rise, pugri bu ni Abraham simbe nindig kin yumbo te puq nen ye. 22 Puate ren ningg bu God nari, “te ningg ni nge nde rar pe tuquine nganye nas ye.” *[Stt 15:6]*
23 Wand puch ven, “God nari ni God nde rar pe tuquine nas” kin ven te Abraham irine ni wuti oghi puq mand segi. 24 Pudi ni wand ven ur mand, ei wuti Jisas beghi Yumbui nati pre mune nindingi newo ye ni nei bibig, di te kin ningg God nari beghi anene Abraham kin pugrine God nde rar pe tuquine pas kin te nei bab. 25 God ni wute rar nuqond Jisas mi nati ei beghi yumbo ur brequ te puaq nand. Di mune nindingi newo ei te ningg beghi ninde rar pe tuquine nganye pas.

5

Muq beghi God nde rar pe tuquine nganye pas

1 Muq beghi God nei bibig kin te ningg beghi God nde rar pe tuquine nganye pas, pugri bu beghi Yumbui Jisas Kraist nde gri beghi God ane umbo irene kuse. 2 Beghi Jisas nei bibig kin te ningg ni muq beghi God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende nemu par po pu yembu. Di beghi nei bab otiwo God ni mune nitamu powi ni wuti yuwon pughe gri nas kin pugrine nuamu pas ye te kin ningg chumbuai bad! 3 Tene segi, pudi beghi mai pare kin tende puayi beghi chumbuai ei bad, te pugri beghi nei bab mai pare kin te ni gre rengu di God ningg yembe si pare segi. 4 Di beghi mai pare muq God ningg yembe si pare segi tedi God nari beghi ni ningg yembe ye wute yuwon kin. Di God nari beghi ni ningg yembe ye wute yuwon kin tedi beghi pari God ni yumbo nengu puq nand kin te nganyene nengu ye. 5 Di beghi pari yumbo te nganyene pateri ye puq bad, tedi beghi nei te mir rise ye. Te pugri God beghi Ququ Yuwon Ye nengu di ninde gri God ni wute

yawo nirany righe kin yumbo ur te beghi nde umbo pe nawo ris.

6 Te pugri beghi yumbo ur brequ nyinge pawo righe kin gre rise segine pas kin tende puayi Kraist ni wute God nari kin pugrine ris segi ye ni ningg di God ngeri nap ruso ye tende puayi ni nati. 7 Beghi wutamu qi pe kin beghi wute aye tuquine nganye ris ye ni ningg pati ningg ngiq bad ye tuqui segi. Beghi wuti iri yuwon kin nganye buqoid tedi beghi ni ningg pati kin tuqui pudi brequne ngiq bad tuqui segi. 8 Pudi God ni pughe gri ni beghi quan nganye yawo nirangu righe kin te bei nand, te pugri asi beghi yumbo ur brequ nde si nambune pas kin tende puayi Kraist ni beghi ningg nati! 9 Muq beghi nei bab te pugri God Kraist nati di ni yavi ir wi kin te ningg nari beghi ninde rar pe tuquine nganye pas. Di te kin ningg Jisas ni beghi yumbo ur brequ bad kin te ningg God ni otiwo umbo ker nawo di wute yembe neny kin te ningg ghav nundug yuwon pu pas. 10 Te pugri asi beghi God ni veri, pudi ni kuwonyimi nati kin te ningg ni puq nengu ni ane pawo gudo. Muq beghi God ane pawo gudo pre di Kraist nas di beghi ghav nundug ye, pugri bu ni beghi ane pas di ngeri pre kin tende puayi beghi nitamu no ni ane God nde tiqe pe pas. 11 Pudi tene segi, beghi Yumbui Jisas Kraist ni muq beghi puq nengu God ane pawo gudo kin ninde gri ei God chumbuai bidig.

Adam nde gri wute mati, Kraist nde gri wute mas

12 Muq beghi God ni kimand ningg pas ye puate te nei bab, di te kin te pugri: Adam yumbo ur brequ nand kin te ningg yumbo ur brequ qi pe ven nde wuse. Di ni yumbo ur brequ nand kin te ningg wute mati kin yumbo ur qi pe ven nde wuse di te kin ningg wute buagi riti, te pugri wute buagi yumbo ur brequ rind, 13 lo wundi segine yumbo ur brequ qi pe ven nde wuse pre. Pudi lo wuse segine kin tende puayi God ni wute yumbo ur brequ rind kin te manyi nand segi. 14 Pudi Adam nas kin tende puayi pu rindi Moses nas kin tende puayi wute buagi ni Adam lo gure nuaq kin pugri lo gure ruaq segi. Pudi yumbo ur brequ rind kin te ningg ni riti. Adam ni Jisas otiwo nandi kin piksa kin pugri.

15 Pudi Jisas ni Adam temi tuqui tuquine segi, yumbo God beghi segine nengu kin te yumbo ur brequ kin pugri segi. Te nganye wuti irine ni God ningg wand nutungu segi di te ningg wute buagi riti. Pudi God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te yumbui nganye di te kin ningg ni Jisas Kraist irine tiqi nundog nandi wute buagi ghav nindiny. 16 Wuti irine, Adam, ni yumbo ur brequ nand kin te ningg wute buagi unje rip di riti. Pudi te kin te Kraist wuti irine kin pugri segi. Te pugri Adam ni yumbo ur brequ nand di te kin ningg God nari, “Nu di nunon nuqo buagi te ane unje wap di te kin ningg nungoqi wati ye.” Pudi te kin pugrine, wuti irine, Jisas Kraist, ni nati kin te ningg God ni nikin nde nei pene wute buagi ghav nindiny. Ni wute buagi yumbo ur brequ rind kin te nuqond di Kraist nati kin te ningg nari, “Nungoqi unje wap segi tuquine was.” 17 Te nganye wuti irine yumbo ur brequ nand irene nand kin te ningg wute buagi wute mati kin yumbo ur nde si nambu ris, pudi yumbo Jisas Kraist wuti irine yembe nindiny kin te quan nganye yumbui! God ni nikin nde nei pene wute buagi yuwon nuany di Jisas Kraist nde gri nateri ni nde rar pe tuquine ris. Wute pughe ye God wute yuwon nuany kin te riteri ye ni God ane king ningg ris ris te kin ris ye.

18 Pugri bu muq nei bab, wuti irine yumbo ur brequ nand irene nand ye te ningg God nari wute buagi unje rip di riti ye. Te kin pugrine, wuti irine yumbo ur tuquine puq nen irene nand kin te ningg God nari wute buagi unje rip segi di ris ye. 19 Di wuti irine God ningg wand nutungu segi kin te ningg wute buagi yumbo ur brequ rind. Te kin pugrine, wuti irine God ningg wand nutungu kin te ningg wute buagi God nde rar pe tuquine nganye ris.

20 Muq beghi God ni Moses lo neng kin puate te nei bab. Lo ni wundi ei wute unje rip kin te kring riwo rinde. Pudi yumbo ur brequ ni kring wuyo wunde God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin mune quan nganye kring wuyo wunde. 21 Te ei yumbo ur brequ nde gri wute mati kin pugrine God nikin nei pene wute yuwon nuany di Jisas Kraist beghi Yumbui nde gri beghi yumbo ur brequ nde si pe pu nitamu powi ni nde rar pe tuquine nganye pas di beghi wute ris ris te kin ris ye pe tende par po.

6

Yumbo ur brequ ningg wute mati pudi Kraist nde gri wute mas

1 Muq beghi pughe puq ei bad? Beghi yumbo ur brequ yembe bidiny bidinyne ei God priprine beghi yuwon nuangu bri? 2-3 Beghi pugri puq bad tuqui segi! Te pugri beghi wuye mupumu kin te ningg beghi Kraist Jisas ningg ghimbi cham kin pugri pas. Di te kin ningg beghi ni ane irepene pati kin ane tuquine. Di beghi pati kin puate te beghi pati ei yumbo ur brequ ni gre te puaq bad. Te pugri wuti nati pre te ni mune yumbo ur brequ nand nandne

nas ye tuqui segi. Nungoqi ren kin nei wamb segi bri? 4 Te kin pugrine beghi wuye mupumu kin te ningg beghi ni ane pati di ni ane ngamo pe yembu. Te ei Kraist ni God ningg gre yuwon kin pe mune nes newo kin pugrine beghi ane pes pewo di yumbo ur oghi yene rise pas.

5 Beghi ni nati kin pugrine ni ane irepene pati, tedi ni nes newo kin pugrine ni ane irepene pes pewo. Di ren kin te nganyene nganye. 6 Beghi nei bab te pugri beghi yumbo ur asi kin te ni ane kruse pe riti, te ei yumbo ur brequ ni gre te nyinge nawo righe ei beghi mune yumbo ur brequ ningg yembe ye wute ningg pas segi. 7 Te pugri wuti pughe ye ni nati pre kin ni yumbo ur brequ ni gre tende si nambu nas segi.

8 Muq beghi nei bab te pugri beghi Kraist ni ane pati pre, te beghi nganyene mune ni ane pas ye. 9 Te pugri beghi nei bab Kraist nati pre God mune nindingi newo kin tende puayi pu rindi muq ni mune nati tuqui segi ye; ni mune wute mati kin yumbo ur tende si nambu nas segi. 10 Wute mati kin pugri ye te ni nati pre, ni yumbo ur brequ ni gre te nyinge nawo righe ningg nati irene nand, pudi ni nas kin te ni God nari kin pugrine nas.

11 Te kin pugrine nungoqi non ningg wari, “Beghi pati kin te ningg yumbo ur brequ nde puaq pu yembu, di Kraist Jisas ni God nari ni nas kin pugrine God nde rar pe beghi pas. Yumbo ur brequ nde si nambu pas segi.” 12 Pugri bu nungoqi ghimbi yumbo ur brequ nde si pe wi rundo ei nungoqi ghimbi ni yumbo ur brequ quan nganye puq ren yawo kureny, nungoqi pugri puq wen wayequ. 13 Nungoqi ghimbi yembe ye yumbo kin pugri yumbo ur brequ nde si pe wi rundo wayequ. Pudi nungoqi oyi wute riti pudi God mune nindiri riwo kin te ningg nungoqi ghimbi te yembe ye yumbo kin pugri God nde wi rundo di nungoqi ghimbi yumbo tuquine puq ren. 14 Te pugri nungoqi Moses ningg lo nde si nambu was segi, pudi God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende si nambu was. Pugri bu yumbo ur brequ nungoqi nyinge ruaqu waghe segi ye.

Beghi yumbo ur tuquine kin te ningg yembe ye wute ningg pas

15 Muq beghi pughe puq ei bad? Beghi Moses ningg lo nde si nambu pas segi, di God beghi yumbo ur brequ bad kin te ningg yembe nengu segi, pudi ni beghi yuwon nuangu pugri bu beghi yumbo ur brequ bri bad? Beghi puq pen tuqui segi! 16 Nungoqi nei wamb segi bri? Te pugri nungoqi wuti iri nde wondo ei ni ningg yembe ye wute ningg was tedi ni nde taq pu yeru yembe ye wute ningg was di ni nari kin pugrine puq wen. Te kin pugrine nungoqi yumbo ur brequ nde wondo yembe ye wute ningg was yumbo ur brequ wand, wati di wase pe wo. O nungoqi God nde wondo yembe ye wute ningg was di ni nari kin pugrine puq wen ei God nari nungoqi ni nde rar pe tuquine was.

17 Asi nungoqi yumbo ur brequ nde si nambu was. Pudi wute Jisas tiqi nundom mo God ningg wand bei meuq kin te wutungu umbo pe wawo ris di te kin pugrine puq wen. Ren kin te nganyene, di beghi te ningg God chumbuai bidig. 18 Nungoqi yumbo ur brequ nde si nambu was kin te si ware pre di muq wuti aye nde yumbo ur tuquine kin te ningg yembe ye wute ningg was.

19 Nge ququ kin yumbo te ningg simbe gad, pudi nungoqi nei wamb segi. Pugri bu nge wuti yembe ye di nikin yumbui kin pugri simbe gad ei nungoqi nei wamb te pugri nungoqi wute yembe ye te kin pugri. Nungoqi asi ghimbi yumbo ur brequ wute ghimbi pe yembe rindiny kin tende si pe wi rundo di God ningg lo wuri kin pugrine puq wen segi. Di yumbo ur brequ aye te ane yembe wundiny di yumbo ur oghi kin si ware. Te kin pugrine muq nungoqi yuwon pu pas kin te ningg nungoqi non ghimbi te yumbo ur tuquine kin te ningg yembe ye wute ningg pugri wi rundo ei te kin ningg nungoqi God nari kin pugrine puq wen. 20 Nungoqi yumbo ur brequ ningg yembe ye wute ningg was kin tende puayi nungoqi yumbo ur tuquine kin puq wen ye nei rise segi. 21 Nungoqi yumbo muq te ningg minyuw wati kin tende yumbo ninge wateri segi. Yumbo te ningg wute riti di wase pe ruso! 22 Pudi muq God nungoqi yumbo ur brequ nde si pe pu nitaqu wowi, di yumbo ur brequ nde si nambu was segi. Nungoqi God ningg yembe ye wute ningg was, di God nungoqi yumbo yembe wundiny kin te ningg yeri nunduq. Pugri bu nungoqi God nas kin pugrine yuwon pu was. Te kin ningg nungoqi was was te kin was ye. 23 Te pugri yumbo ur brequ kin oyi te wute mati, pudi God beghi yumbo segine nengu kin te pas pas te kin pas, di te kin te Kraist Jisas beghi Yumbui ni nde gri pas pas te kin pas.

7

Beghi Moses ningg lo nde si nambu pas segi

1 Nge mand, nungoqi lo buagi te nei wamb pre. Pugri bu nungoqi nei wamb wuti qi pe ven nde nasne kin tende puayi ni lo nde si nambu nas, di lo ni te kin gre rise, ni nati pre te segi. 2 Muq nge nungoqi kopuqu wand ninge simbe guduq

di ni te kin bei rind. Te pugri nyumbueg ire ngam kin ni lo wuri kin te ningg ni ngaim nasne kin tende puayine ngaim ane ris, pudi ni ngaim nati tedi ni ngam kin lo tende si nambu wus segi. Ni segine quayi aye wutanyi. 3 Pugri bu nyumbueg ni ngaim nasne muq quayi aye ane rise, tedi ni wute ngam toti wuwi ye puq munduw. Pudi ni ngaim nati muq wuso quayi aye wutanyi, tedi ni ngam kin lo nde si nambu wus segi, di ni wute ngam toti wuwi ye puq munduw segi.

4 Pugri bu, nge mand, beghi mune pugrine, Kraist nati kin te ningg beghi anene pati di God ni lo Moses neng kin tende si nambu pas segi. Pugri bu muq beghi wuti aye, Kraist Jisas wuti nati pre God mune nindingi newo nas kin, ni nde po, ei beghi God nde rar pe yumbo yuwon kin yembe bidiny. 5 Te pugri beghi bon nei brequ kin tende pe pas kin tende puayi lo wuse pre. Lo nde gri yumbo ur brequ ghimbi pe yembe bidiny kin nei te quan rindi, ei te kin ningg God beghi wase pe puaq nundumu po. 6 Pudi muq beghi lo God Moses neng kin tende si nambu pas segi. Jisas nati kin te ningg beghi anene pati di God ghav nundug lo te nde taq pu yembu segi. Pugri bu muq beghi God ningg yembe ye wute ningg pas tuqui. Di yumbo ur asi kin, lo ur pu rise kin tende si nambu pas segi. Pudi Ququ Yuwon Ye ghav nundug di yumbo ur oghi yene rise pas.

Lo di yumbo ur brequ

7 Muq beghi pughe puq ei bad? Lo te yumbo ur brequ bri? Pugri segi! Lo te oghi, te pugri lo wuse segi, tedi nge yumbo ur brequ te nei gibiny segi. Te pugri lo ni wuri, “Nu wute aye ningg yumbo te qond di ghateri yawo kurew wayequ.” Lo puq wund segi, tedi nge wute aye ningg yumbo te kateri yawo kuregh kin te nei gab segi. *[Kis 20:17; Lo 5:21]*

8 Te kin te pugri, lo nde gri yumbo ur brequ ni nge nei brequ isis wegh kin ngim rise, di nge yumbo isis guqod di kateri yawo kuregh. Lo wuse segi tedi yumbo ur brequ ni gre rise segi. 9 Nge God ningg lo nei gab segine, nge nei gab kin kari nge God nde rar pe yuwon pu kas. Pudi nge God ningg lo te nei gab kin tende puayi di nge wute aye te yumbo kitanyri yawo kuregh di nge nei gab nge unje kap. 10 Di nge yumbo ur brequ gad kin te ningg nge kati. Lo ni ghav wund ei wute mas, pudi nge nde te lo nde gri nge God nde puaq pu yengu. 11 Yumbo ur brequ ni yumbo God segi puq nand kin tende grine nge wandoqi wundigh di yumbo tene yembe gidiny kin nei wegh, di God nde puaq pu yengu. 12 Pugri bu God ningg lo te yuwon, te pugri yumbo God beghi puq pen ningg nari kin ni God pughe gri nas kin te bei rind, di yumbo God puq pen ningg nari kin ni ghav rundug God nde rar pe tuquine pas.

13 Ren kin te yumbo yuwon kin te ningg bri nge God nde rar pe puaq pu yengu? Nge te kin ningg God nde rar pe puaq pu yengu segi! Pudi yumbo ur brequ ni nge nei wegh di God nari kin pugrine puq ken segi di God nde puaq pu yengu. Yumbo ur brequ ni nei wegh di yumbo God segi puq nand kin te puq ken di te kin ningg nge nei gab nge yumbo puq ken yawo kuregh kin te quan nganye brequ.

14 Beghi nei bab te pugri God ningg Ququ ni beghi lo nengu di beghi nei bab yumbo ur pughe ye te oghi di yumbo ur pughe ye te brequ. Pudi nge wuti yumbo ur brequ gad kin nei quan rise ye, nge yumbo ur brequ pe taq pu kas. 15 Nge nei gab segi pughe ningg nge yumbo ur brequ te yembe gidiny. Te pugri yumbo nge yembe gidiny yawo kuregh kin te yembe gidiny segi, pudi yumbo nge yambu kureny kin nge quan nganye puq keny yawo kuregh. 16 Muq yumbo nge yembe gidiny yawo kuregh segi kin te yembe gidiny tedi te kin ningg nge nei gab te pugri lo ni nge yumbo yuwon kin puq ken kin te ningg simbe wundigh. 17 Pugri bu muq nge kari nge ngeningne yumbo ur brequ gad segi pudi yumbo ur brequ kin nei nge nde umbo pe rise kin ni nge nei regh di yumbo ur brequ gad. 18 Nge ngeningne ren kin nei gab di te nganyene: Te pugri nei brequ isis nge nde umbo pe rise, bu nge ngening nde gre pe yumbo ninge yuwon kin yembe gidiny tuqui segi. Nge yumbo yuwon kin puq ken yawo kuregh kin nge nde umbo pe rise, pudi nge yembe gidiny segi. 19 Te kin pugrine, yumbo yuwon kin nge puq ken yawo kuregh kin te yembe gidiny segi, pudi yumbo ur brequ nge puq ken yambu kari kin te nge priprine puq ken. 20 Di te kin ningg nge nei gab te pugri, nge yumbo yembe gidiny yambu kari kin te yembe gidiny kin te nge ngeningne yembe gidiny segi, pudi yumbo ur brequ nge nde umbo pe wuse kin ni nge nei wegh di te kin yembe gidiny.

21 Muq nge wand buagi simbe gad kin te omo kawo ningg. Nge yumbo ur ren kin nei gab te pugri, nge yumbo yuwon kin ninge yembe gidiny ningg kari kin tende puayi nge yumbo ur brequne yembe gidiny. 22 Ren kin te pugri, nge nde umbo pe nge God lo nengu kin te ningg chumbuai gad. 23 Pudi lo aye nge nde wabe gri nge puamb ruagh di yumbo dabo gri yembe gidiny di nge nei ire viri nge yumbo yembe gidiny kin te brequ puq wund kin tende puayi nge te nei gibiny yawo kuregh segi.

Nei brequ te kin ni nge nyinge ruwi kaghe di yumbo ur brequ nge ghimbi puq ren yawo kureny kin te puq ken. 24 Nge ren kin nei gibiny di nge unje pu kas! Wuti tughe ghav nindigh ei yumbo ur brequ gad kin nei te si kare di God nde puaq pu yengu segi? 25 Nge God chumbuai gidig, te pugri Jisas Kraist beghi Yumbui nde gri God ni nge mune neti ki di yumbo ur brequ ni nge nyinge wuwi kaghe segi. Nge nei taq pugri: nge ngeningne nge nde nei pe nge God ningg lo te oghi puq gad, di kari nge te kin pugrine ei puq ken ye. Pudi nge ghimbi te yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny kin te yembe gidiny.

8

God ningg Ququ nari kin pugrine was

1 Pugri bu muq wute Kraist Jisas riti nowi kin te God nari ni unje rip segi, di ni yembe neny segi. 2 Te pugri beghi Kraist Jisas peti nowi kin te ningg Ququ Yuwon Ye nde gri beghi yumbo ur oghi ye pe pas, di ni beghi yumbo ur brequ di pati kin gre tende puaq nundumu pre. 3 Te pugri yumbo ur brequ ghimbi pe puq pen kin ni quan nganye gre rind, di lo nyinge wuwo righe kin tuqui segi. Pugri bu God ni kuwonyimi irine nas ye te beghi ningg sambro nase. Ni tiqi nundog nandi di ni oyi wuti yumbo ur brequ nand kin pugri nati. Te kin ningg ni beghi yumbo ur brequ ghimbi pe puq pen yawo guregu kin te nyinge nawo righe. 4 Ni pugri puq nen ei beghi yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny kin te si pare di God ningg lo tuquine kin wuri ye pugrine puq pen. Di yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te God ningg Ququ nari kin te ei puq pen.

5 Wute ni yumbo ur brequ nikin ghimbi puq ren yawo kureny ye, ni nei te yumbo ghimbi pe quan nganye puq ren yawo kureny kin tende rise. Pudi wute God ningg Ququ nari kin pugrine ris ye ni nei te yumbo Ququ Yuwon Ye nari kin tene puq ren kin nei rise. 6 Pugri bu wute ni nei yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin tende rise ye ni te kin ningg God ane ris segi; di wute God ningg Ququ nde nei pe ris ye, God nari ni ris di ni umbo yuwon pu kuse ye. 7 Di wute ni nei te yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te nei rimbiny ye ni God ningg veri. Te pugri ni God ningg lo te kin pugrine puq ren segi, di piyi ni God ningg lo wuri kin pugrine puq ren yawo kureny pudi puq ren tuqui segi. 8 Wuti yumbo ghimbi pe puq nen yawo gureg kin ni yumbo God chumbuai nand ningg puq nen kin tuqui segi.

9 God ningg Ququ nungoqi nde nas tedi nungoqi ni nari kin pugrine puq wen. Pudi muq nungoqi ghimbi yumbo puq ren yawo kureny kin tende was segi. Te pugri wute pughe ye God ningg Ququ Kraist tiqi nundog nandi ye te ni nde nas segi ye ni Kraist ningg wute segi. 10 Di Kraist God ningg Ququ nde gri nungoqi nde nas, pudi nungoqi ghimbi pe anene wati ye. Pudi wabe gri nungoqi was ye, te pugri God nungoqi ni nde rar pe tuquine nuaqu was. 11 Di God wuti Jisas nati pre mune nindingi newo kin ni ningg Ququ nungoqi nde nas, di ni Kraist nati pre mune nindingi newo kin pugrine ni ningg Ququ nungoqi nde nas kin ni nde gri otiwo nungoqi ghimbi te riti pre mune nindiri riwo.

12 God ni beghi nirangu, pugri bu muq nge mand, beghi God ningg Ququ nari kin pugrine ei puq pen. Beghi yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te puq pen wayequ. 13 Te pugri nungoqi yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te puq wen tedi nungoqi God ane was was te kin was segi ye. Pudi God ningg Ququ nari kin pugrine puq wen di yumbo ur brequ yembe wundiny kin te nyinge wawo righe, tedi God ane was was te kin was. 14 Wute God ningg Ququ nari kin pugrine ris ye ni God ningg wo. 15 Te pugri Ququ God neuq ye te ningg asi ni nungoqi yembe neuq puq nand kin te ningg nungoqi wune wamb ningg neuq segi. Pudi Ququ nde gri nungoqi God ningg wo ningg was di Ququ ningg gre pe nungoqi wari, “Wuyi! Nge wuyi!” 16 God ningg Ququ ni beghi ningg ququ te ane irepe mas di ni beghi ququ te simbe nindig te pugri beghi God ningg wo. 17 Muq God ni beghi nikin wo ningg nuamu pas, pugri bu God ni nikin wo yumbo yuwon ye nuany rise kin te anene pateri ye. Di God ni Kraist te yumbo nuang rise kin te anene pateri ye. Pugri bu ni Kraist mai reng kin pugrine ei beghi mune mai rengu ye. Beghi mai pare tedi God otiwo nari di wute Kraist nyamb rindivi viyo kin pugrine God mune beghi nyamb nindiri riwo ye.

Otiwo God beghi yuwon nuangu ye

18 Te pugri nge ren kin ningg nei gab di kari, muq mai pare kin di yumbo yuwon kin otiwo God nengu ye te ane tuqui pap tedi pari mai musoqne pare pudi yumbo God nengu kin te quan nganye nengu ye. 19 Yumbo buagi nginy tu pe di qi pe kin God yembe nindiny ye te God ni wute pughe ye nikin wo ningg ir nawo kin te bei nand ruqond ningg ghimbi ruwo pu rise. 20 Te pugri qi di yumbo buagi God yembe nindiny kin te brequ rise ye, te nikinne puq ren segi, pudi Adam unje nap bu God nari yumbo buagi brequ rise. Pudi God nikinne mune nari, 21 te pugri nginy iri ningg di

yumbo buagi tinde ruso di mune riti di sigh rimb segi di God ningg wo quan nganye yuwon pu ris kin pugrine rise ye.

22 Beghi ren kin nei bab te pugri, asi nganye pu rindi muq ven nde puayi yumbo God yembe nindiny kin ni mai riraq riraq ris. Ni mai riraq kin te wute wo pe ruso kin ane tuquine. Ni yuqo riraq di riri ni brequne wo te rire rindi ei yuqo te pre. 23 Pudi yumbo God yembe nindiny kin tene yuqo riraq riri riri yeru segi, beghi anene. God beghi Ququ Yuwon Ye nengu pre di otiwo yumbo aye te nengu ye. Pugri bu beghi mune pugrine, God beghi nikin wo ningg nuamu pas di beghi ghimbi anene nateri yuwon pu rise kin te ningg yuqo piraq pari pari ghimbi pu pas. 24 Te pugri God beghi ghav nundug di ni nde rar pe yuwon pu pas pre, di tende puayi pu rindi muq God beghi ghimbi ane nitamu pi kin te ningg ghimbi pu pas. Pudi yumbo buqod pre kin te ningg mune ghimbi pu pas tuqui segi, te pugri wuti yumbo ghimbi nuany kin te nuqond pre tedi mune ghimbi nuany kin tuqui segi. 25 Pudi beghi yumbo pateri segine di nei bab yumbo te rindi ye bu te ningg ghimbi pu pas.

26 Te kin pugrine Ququ Yuwon Ye ni beghi mai rindi di God nari kin pugrine pas tuqui segi kin tende puayi beghi ghav nundug. Ni beghi ghav nundug kin te pugri: Beghi yumbo pughe kin ningg God pengu bidig kin te nei bab segi, pudi Ququ Yuwon Ye nikinne ni beghi nde nyamb pe yivany ane God pengu nindig ei beghi ghav nundug. Te wuti iri puq nen tuqui segi. 27 Di God, ni beghi umbo nuqond di nei namb, Ququ Yuwon Ye ni pughe gri God beghi ghav nundug ningg nari kin te nei namb, te pugri Ququ Yuwon Ye ni wute God nei rimbig kin ni nde nyamb pe God beghi pughe gri pas ningg nari kin te ningg God ane wand.

God ni beghi yawo nirangu righe kin te bei nand

28 Di beghi nei bab te pugri mai di yumbo buagi wute God yawo rirang righe kin di wute God nikin nei pene nap ruso pre kin te ninde rindi ei tende pe God ni ghav nindiny di yuwon pu ris ningg. 29 Te pugri God ni wute pughe ye ni te wute ningg ris kin te asine nei namb pre. Di ni asine yumbo ur yuwon ye yembe rindiny kin te God ningg wo ni yumbo puq nen kin pugrine puq ren ye te ningg nap ruso pre. Ni puq nen ei Jisas kiseyu ningg nas di beghi ni kiqam ningg pas. 30 Di God wute nap ruso kin te ngam nirany, di wute ngam nirany kin te puq neny ninde rar pe tuquine nganye ris, di wute ninde rar pe tuquine nganye ris kin te yuwon pu ris di Kraist yumbui nyamb nirang kin pugrine ni mune yumbui nyamb nirany.

31 Muq beghi yumbo ren kin ningg pughe puq ei bad? God ni beghi ghav nundug, pugri bu wuti iri beghi nyinge nuamu paghe ye tuqui segi. 32 Ni kuwonyimi te yawo ndig di nowi nas segi pudi beghi buagi ane ningg ni nandi di mi nati. Pugri bu beghi nei bab te pugri ni beghi yuwon nuangu ningg di yumbo aye ren ningg ghav nundug ye. 33 Wuti tughe ei God simbe nindig nari wute God nap ruso ye te yumbo ur brequ rind ye puq nindiny? God nikinne nari ni unje rip segi ninde rar pe tuquine nganye ris. 34 Wuti iri ni God beghi yembe nengu ningg nari ye tuqui segi. Te pugri Kraist Jisas irine ni beghi mai puaq nand ningg nati, pudi mune nes newo nas. Di God nde si tuan pe opu yenu, di ni beghi nde nyamb pe God temi wand ei God beghi ghav nindug. 35 Yumbo ninge Kraist beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe tuqui segi. Te pugri ni priprine beghi nei numbug. Beghi mai pe yembu, o yuqo pare, o God nei bibig kin te ningg wute beghi mumbuemu puq mand, o beghi mir quan segi, o chongo segi, o sunyi brequ wute mo wune mamb kin tende po, o wute beghi mumbuemu pati. Yumbo ren kin ningg Kraist beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe tuqui segi. 36 Ren kin te wand buk pe rise kin ane tuquine:

> “Beghi nu te wute pugri bu wute nu nei mumbuw segi ye ni nginy manyi beghi mumbuemu pati puq mand; beghi sipsip mambui riti kin pugri mumbuemu pati ningg woingo muangu righe.” *[Sng 44:22]*

37 Pudi beghi mai buagi ren nyinge pawo righe ye tuqui, te pugri wuti beghi yawo nirangu righe kin ni beghi ghav nundug gre pu yembu! 38 Pugri bu nge nei gab yumbo ninge ni oyi God beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe ye tuqui segi. Wute mati o mas; angelo o ququ nyamb kin, o wute nyambu mawo kin, di yumbo te kin muq puq ren o otiwo kin, o yumbo isis gre rise kin, yumbo ren ni God beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe tuqui segi. 39 Di yumbo qi tamu o wam kin; o yumbo aye ninge qi pe rise kin ni God ni Kraist Jisas beghi Yumbui ninde gri beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe tuqui segi.

9

God ni nikin te wute nap ruso ye

1 Nge wand simbe gad kin te nganyene te pugri Kraist nge nde nas di nge ninde kas pugri bu nge wandoqi gad segi. Ququ Yuwon Ye nge nde umbo pe simbe nindigh

te pugri nge wandoqi gad segi. Di nge wand simbe gad kin te nge wute Israel kin quan nganye nei gibiny kin te ningg simbe gad. 2-3 Nge wute Israel kin, te wute tit nge gadi kin ni Kraist dob reng kin, ni ningg nge quan nganye yivany kare, di nge umbo quan nganye mai kuyo! Nge ni ningg quan nganye nei gab di te kin ningg nge ni ghav gidiny God pengu gidig. Di nge nei gab kin nge ei God nde rar pe unje kap di ninde nyamb pe nge yembe negh, di ni wayequ. Pudi te tuqui segi. 4 Nungoqi God Israel yuwon nuany kin ren nei wumbiny: Ni nari ni God ningg wo ningg ris, di ni ti yumbui te bei neny. Ni nap ruso nikin te wute ningg ris, di Moses nde gri ni lo neny. Ni God ningg baj pe yumbui nyamb rirang kin yumbo ur tuquine puq ren kin te bei neny. God nari ni yuwon nuany di ghav nindiny ye. 5 Koku nyamb yumbui kin Abraham, Aisak di Jekob ni Israel mingg wute tit pe gri mandi di Kraist, wuti nganye nas kin, ni Israel mingg wute tit pe grine nandi. Kraist ni yumbo buagi ren ni nde si nambu rise, di ni God di ni irine ni nyamb bidiri riwo riwo te kin rise! Ren kin te nganyene.

6 Wute Israel kin ni buagi ane God te wute ningg ris segi, ninge ni dob reng. Pugri bu God ni asi nari Israel kin wute buagi te ni te puq nand kin te ningg wandoqi nand puq bad tuqui segi. 7 Abraham ningg kuqo buagi ane ni nikin kuqo nganye segi, pudi wute God nap ruso Abraham wo ningg ris ye tene. God Abraham ningg nari, “Aisak nde gri ei nu nuqo buagi nge kari kin te ris.” *[Stt 21:12]*
8 Te kin te Abraham nikin kuqo buagi ane te God ningg wo ningg ris segi. Pudi wute asine God nari Abraham ningg wo ningg ris ye puq nand kin tene Abraham ningg kuqo nganye. 9 Te pugri God ni yumbo puq nen puq nand kin te ningg wand taq namb di nari, “Nginy nen kin tuquine otiwo mune gadi di Sara quayi wo iri wuri wundi.” *[Stt 18:10,14]*

10 Di tene segi. Te pugri Rebeka ni Juda mingg kuqo Aisak teri rise di ni quayi wo temi temi wure wundi. 11-12 Pudi ni yumbo ninge oghi o brequ yembe mindiny segine, God ni iri naip no pre. God ni pugri puq nen ei bei nand te pugri ni nikin nde nei pene wute nap ruso ni ningg wo ningg ris. Pugri bu ni Rebeka simbe nunduw nari, “Nu wo kiseyu ni kiqam ningg yembe ye wuti ningg nas ye, di nikin kuqo mune pugrine.” God ni asine puq nand pre muq ni mas, di puq nand pre ni yumbo oghi kin o brequ kin yembe mindiny ei nei bab te pugri God nikinne wute nap ruso di ngam nirany, di ni yumbo ur yembe rindiny kin te ningg segi. *[Stt 25:23]*
13 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ane tuquine: “Nge Jekop kaip no di nge te wute buagi mingg kuqo ningg nas pudi Iso segi.” *[Mal 1:2-3]*

14 Muq beghi pughe puq ei bad? God ni wute ninge yuwon nuany di ninge segi kin te ningg unje bri nap? Yewo, pugri segi! 15 Te pugri asi God ni Moses ningg nari, “Nge wute pughe ye yawo kutony yawo kuregh kin tene yawo kutony di wute pughe ye yuwon kuany ye puq gad kin tene yuwon kuany ye.” *[Kis 33:19]*
16 Pugri bu yumbo ren kin te wute nde nei pe pugri ningg mari o puq men segi, pudi God nikin nde nei pene wuti pughe ye yawo nitong kin tene yuwon nuang. 17 Te pugri God ni Moses Isip mingg king Pero nde tiqi nundog no di nari, “Nu king ningg kuas kin puate te pugri, nu king ningg ghas ei God ni gre te bei nand di wute buagi qi pe kin ni nei rimb God irine ni God nganye.” *[Kis 9:16]*
18 Pugri bu muq beghi nei bab te pugri God wute yawo nitony yawo gureg kin tene yawo nitony, di wute pughe ye nei imb nuany yawo gureg di God nei rimbig yambu riri kin tene nei imb nuany.

19 Muq nungoqi kin iri nge pengu ndigh ghari, “God ni pugri puq nen tedi pughe kin ningg God ni wute ni ningg wand rutungu segi kin te ningg ker nawo? Nungoqi pugri ei nei wamb te pugri, God ni wuti iri yumbo ninge puq nen ningg nari, tedi ni yambu nari ye tuqui segi.” 20 Pudi nu wutine, pughe kin ningg nu God wand sange gudig? Muq nge asi Aisaia simbe nand kin wand ire simbe gad. Ni nari, “Wuti iri qi os ire yembe nunduw, di os wuti ni yembe nunduw kin ni ningg wuri, ‘Pughe kin ningg nu nge pugri yembe gudigh?’ Ni puq wund tuqui segi.” *[Ais 29:16; 45:9]*
21 Wuti os yembe nunduw kin nikin nde nei pene qi nitaqwi os yembe nunduw ye tuqui, di qi puch ire ningg ni os teri yembe nindiny. Ire nikin mir wase nawo kin, di ire mueq mir yumbui kin yembe mindiny kin tende puayine mir mawo ye te yembe nunduw. 22 Muq te kin pugrine, God ni wute umbo ker nuany kin te bei nand di ni gre te bei nand ningg. Ni wute umbo ker nuany di brequ nindiny yamb tumo. Pudi ni brequ nindiny segine ni waghine ghimbi pu nas. 23 Ren kin pugrine ni beghi yawo nitong di ni ti yumbui te beghi bei nengu. Ni asine beghi ninde ti yumbui pe pas ningg nei namb pre. 24 Te beghi Juda kinne segi, pudi Juda segi kin anene ni beghi ngam nirangu. 25 Ren kin te ni buk Hosea pe ni wute Juda segi kin te ningg simbe nand, di ni wand ren simbe nand,

“Wute pughe ye ni asi nge te wute segi, te
muq ni ‘nge wute’ puq gidiny. Wute

pughe ye asi nge yawo kirany righe segi ye te, muq ‘nge quan nganye yawo kirany righe ye’ puq gidiny. *[Hos 2:23]*

26 Muq wute mari, ‘Israel nungoqi God ningg wute segi.’ Pudi otiwo di mari ‘Nungoqi God nas nas te kin nas ye ni ningg wo’.” *[Hos 1:10]*

27 Pudi Aisaia Israel mingg simbe nand nari, “Piyi Israel kin wute gherim jiji kin pugri nganye buagi nganye ris, pudi God ni misoqne nateri ye. 28 Te pugri Yumbui ni brequne ngeri ire ningg wute buagi Israel mingg qi pe kin ir nawo di yembe neny ye. Ni brequne puq nen, ghimbi nawo segi ye.” *[Ais 10:22-23]*

29 Yumbo ren kin ningg Aisaia asi nari, “Yumbui gre nganye kin ni wute beghi nde tiqe pe kin te yembe neny, pudi ninge si nare ris ye. Ni pugri puq nen segi tedi beghi tiqe yumbui Sodom kin pugri di Gomora kin pugri buagi ane brequ nindiny di ninge ris segi.” *[Ais 1:9]*

Pol Israel ningg God temi wand

30 Pugri bu muq nge simbe gad ye te nei bab ye tuqui. Beghi nei bab te pugri wute Juda segi kin ni God nde rar pe tuquine ris ningg ngim meri rit segi, pudi ni God nde rar pe tuquine ris pre. Te pugri ni Kraist nei rimbig, pugri bu God nari ni God nde rar pe tuquine ris. 31 Muq Israel ni God nde rar pe tuquine ris ningg buid rip, Moses ningg lo buagi te rit rise gre di riri ni tuquine ris, pudi ni God nde rar pe tuquine ris segi. 32 Ni God nde rar pe tuquine ris segi ye puate te pugri: Ni God nei rimbig di te kin ningg ni God nde rar pe tuquine ris kin te puq ren segi. Pudi ni riri ni lo wuri kin pugrine pu ren ei ni God nde rar pe tuquine ris. Ni Kraist kruse pe nati kin wand te yambu rireny kin te ningg ni wet pe gureq ruso kin ane tuquine. 33 Ren kin te wand buk pe rise kin ane tuquine,

“Te wuqond! Nge wet iri wute nyinge rip yeru di pombri ruso kin Sion tiqe yumbui pe tende kowi nas. Wute riri wet te ni ghav nindiny ye puq rind kin ni nyinge rip yeru di ir righe segi ye, te pugri God ni ghav nindiny di God nde rar pe tuquine ris.” *[Ais 8:14; 28:16]*

10

1 Nge mand, nge umbo pe nge ngening wute Israel ningg nge quan nganye nei gab di God temu wand ei ni yumbo ur brequ nde si pe pu nate ruwi ninde rar pe yuwon pu ris. 2 Nge ni wand ghav gidiny, te pugri ni God chumbuai nand ningg yumbo ur yembe rindiny yawo kureny, pudi ni God yumbo ur pughe ye yembe rindiny ningg nari kin te ni oghine nei rimb segi. 3 Te pugri ni God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin yumbo ur te nei rimb segi. Di nikin nde nei pe lo ritiq wuse gre, di riri ni God nde rar pe yuwon pu yeru. Pugri bu ni God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin wand te dob reny. 4 Te pugri Kraist nde gri lo ni gre te pre ei wute Kraist nei rimbig kin ni God nde rar pe unje rip segi yuwon pu yeru.

5 Te pugri Moses ni lo wuri kin pugrine puq pen di te kin ningg God nde rar pe yuwon pu yembu ye te ningg simbe nand kin taq pugri: “Wuti iri yumbo yumbo buagi lo wuri kin pugrine puq nen nen nas kin te ningg ni nati segi nas kin tuqui.” *[Wkp 18:5]*

6 Di God nei bibig kin te ningg God nde rar pe yuwon pu yembu kin te ningg Moses ni nari, “Nungoqi nde umbo pe non ninggne wari, ‘Wuti tughe ei nginy tu wam newo no’ Kraist nitanyi nati ni? 7 O ‘Wuti tughe qi tamu naghe no’ ei Kraist wute mati kin pe te pu nitanyi nowi ni? Nungoqi puq wand wayequ!” *[Lo 30:13]*

8 Wand buk pe rise kin te pugri: “God ningg wand te nu nde tumone vise, nu nde mim pe di nu nde umbo pe.” God ningg wand ven te God ningg wand bir pawo di simbe buduw. Te pugri nu God nei mbig ei nu ni nde rar pe yuwon pu yeru. *[Lo 30:14]*

9 Te pugri nu nde mim pe ghari, “Jisas ni Yumbui”, di nunde umbo pe ghari God ni nganyene Jisas nati pre mune nindingi newo puq ghand, tedi nu yumbo ur brequ nde si pe pu neti ghowi yuwon pu ghas ye. 10 Te pugri beghi umbo pe God nei bibig kin te ningg beghi God nde rar pe yuwon pu yembu, di beghi mim pe te kin simbe bad ye te ningg Jisas beghi nitamu pi yuwon pu pas. 11 Te pugri God ningg wand buk pe vise kin ire te pugri, “Wuti tughe nari Jisas ni ghav nindig ye puq nand kin ni minyuw nati segi ye.” *[Ais 28:16]*

12 Ren kin te wutamu buagi ane, te pugri Juda ni aye di Grik kin ni aye segi. Yumbui irine buagi ane kin Yumbui, di wute buagi ninde rundo ghav nindiny ningg riri kin te quan nganye yuwon nuany. 13 Te pugri “Wute buagi Yumbui nde nyamb pe ni nate ruwi ningg riri ye ni nate ruwi di yuwon pu ris ye.” *[Jol 2:32]*

14 Juda ni Jisas nei rimbig segi, tedi Jisas ni ghav nindiny yumbo ur brequ nde si pe pu nateri ningg riri tuqui segi. Di wute God ningg wand simbe mand ye ni te kin ningg simbe mand rutungu segi, tedi ni Jisas nei rimbig tuqui segi. Di wute God ningg wand bir mawo segi, tedi ni God ningg wand rutungu tuqui segi. 15 Di God ni wute wand bir mawo kin tiqi nundom mo segi, tedi

ni wand bir mawo tuqui segi. Pudi God ni wute tiqi nundom mo wute Juda kin pughe gri God nde rar pe yuwon pu yeru kin te ningg simbe mindiny pre. Te pugri propet iri Aisaia ni ren kin ningg simbe nand nari, “Wute wand yuwon ye God ni pughe gri beghi ghav nundug kin te ningg mandi simbe mand kin te ningg beghi quan chumbuai bad.” *[Ais 52:7]*

16 Wute ni te rutungu pudi ni buagi ane wand yuwon ye simbe mand kin te nganyene puq rind segi. Beghi ren kin nei bab te pugri Aisaia ni wand aye te nari, “Yumbui, wuti iri beghi wand simbe bad kin te nutungu di ni nari te nganye puq nand segi.” *[Ais 53:1]*

17 Pugri bu Kraist nei bibig kin te ni ningg wand wute simbe mand kin te putungu di pari ni nganyene nitamu pi. Di wand simbe mand putungu kin te Kraist ni beghi yumbo ur brequ nde si pe pu nitamu pi kin te kin ningg simbe mand. 18 Muq Juda ni riri ni wand te rutungu segi puq rind ye tuqui segi. Ni rutungu pre, te pugri “God ni wute wand bir mawo kin te tiqi nundom tiqe buagi tende mo. Di wute wonji nganye ris kin ni anene rutungu.” Wand ven te God ningg wand rise kin buk pe tende vise. *[Sng 19:4]*

19 Pugri bu ni riri ni nei rimb segi puq rind ye tuqui segi. Te pugri ni pughe gri God nde rar pe yuwon pu yeru ye te nei rimb pre. God ni ren kin ningg Moses simbe nindig di Moses ur nand,

> “Nge wute aye Juda segi kin yuwon kuany kin te ningg, di nungoqi Juda umbo brequ rise di wari nungoqi ei yuwon kuauq di ni wayequ. Nge wute Juda segi kin nungoqi wari ni nei rimb segi ye puq wand kin te ghav gidiny nge nei rimbigh di nungoqi te kin ningg umbo ker wawo ye.” *[Lo 32:21]*

20 Di Aisaia mune te kin ningg ni simbe nand di ur nand,

> “Juda segi kin ni nge meri ritigh segi, pudi ni nge nei rimbigh ye. Ni nge wuti yuwon pughe gri kas kin te ningg pengu rind segi, pudi nge ni nei keny di ni nei rimb.” *[Ais 65:1]*

Aisaia ni wand ren simbe nand kin tende puayi ni wune namb segi. 21 Pudi wute Israel kin ni ningg nari, “Nge priprine ni kateri ningg kari, pudi ni ngawu gre rind di nge wand te merire viso.” *[Ais 65:2]*

11

1 Muq te kin ningg God ni Israel bures bri nap ruso? Yewo, ni bures nap ruso segi. Te pugri nge ngeningne Israel kin iri, Abraham ningg kuqo Benjamin ningg wute tit pe gri gadi ye, ni nge bures naip ko segi. 2 God ni nikin wute bures nap ruso segi, te pugri asi ni nari Israel kin wute te ni nikin te. Di ni nei nare nitinde segi. Nungoqi Elaija ni Juda mingg umbo ker nawo di God ningg nari kin te nei wamb. Ren kin te God ningg wand rise kin buk pe tende rise. 3 Di Elaija nari, “Yumbui, nu propet buagi te mi mati, di alta te bir muam. Ni pugri puq men rindi rindi di nge irine si meri pu kas, di muq nge mune mi ningg.” *[1Kin 19:10,14]*

4 Pudi Elaija irine nganye nas segi, te pugri God oyi mune simbe nindig kin te nari, “Nu irine kuas segi. Nu kuas di nge ningg wute aye 7 tausen pela pu te masne, di ni god wandoqi kin ni nyamb Bal puq mindig kin ninde sungomyu gure mawo segi.” *[1Kin 19:18]*

5 Di muq mune asi kin pugrine wute Juda kin misoqne God nei rimbig di God nari ni nikin te wute ningg ris. Te pugri God nikin nde nei pene ni yuwon nuany ningg nari. 6 God ni nikin nde nei pene yuwon nuany ningg nap ruso, di ni lo wuri kin pugrine puq ren kin te ningg segi. Ni Juda lo wuri kin pugrine puq ren ye te ningg nap ruso, tedi nikin nde nei pe ni yuwon nuany muq nap ruso kin te nganyene segi.

7 Israel ni God nde rar pe yuwon pu yeru ningg buid rip, pudi buagi ane God nari ni God nde rar pe yuwon pu yeru ningg nap ruso segi. Juda musoqne God nap ruso kinne ni God nde rar pe yuwon pu yeru. Di Juda aye te ni nei imb nuany di ni God ningg wand rutungu yambu riri. 8 Ren kin te God ningg wand buk pe rise ye ane tuquine. Ni nari, “God ni nei imb nuany di wute ruqoi kurem, di ngim oghine mundoq o wand oghine mutungu segi kin pugri, di te tene rindi muq.” *[Lo 29:4]*

9 Di king Devit ni wute pugri ye te ningg nari, “God, Juda ni nu lo kueny ye te kin ningg riri ni ngim tuquine ruso, pugri bu nu puq yeny ei ni wapi kin pugri moqaw pe righe, di nu brequne ni yembe yeny. 10 Nu nei imb wuany di ni nu ningg wand nganyene kin te nei rimb segi, di ni priprine mai ruqond.” *[Sng 69:22-23]*

God ni wute Juda segi kin nateri

11 Muq nge pengu gad: wute Israel kin ni yumbo ur brequ rind kin te ningg quan nganye bri ir righe? Segi! Te pugri ni yumbo ur brequ rind kin te ningg God wute nateri kin te wute Juda segi kin ninde rindi ei Juda ni te ningg ker ruwo. 12 Juda ni yumbo ur brequ rind di ir righe kin te ningg wute aye qi pe kin ni yumbo quan nganye yuwon kin te riteri, te God ni nateri yuwon pu ris. Otiwo Juda ni quan buagine irepene ris, tedi wute Juda segi kin ni yumbo te riteri ye te mune quan nganye riteri.

13 Nge muq nungoqi Juda segi kin nungoqi nde wand simbe gad, te pugri nge wute Juda segi kin ni mingg aposel ningg Yumbui naip ko, di nge yembe ren ningg quan chumbuai gad. 14 Te pugri nge nde nei pe nge kari nge puq ken ei ngening wute Juda kin ni God nungoqi yuwon nuauq kin te ruqond di ker ruwo. Di te kin pe nge Juda ninge qo gab rindi di God mune nateri. 15 Te pugri God ni Juda ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin pe tende pu puaq nand ruso ei ni wute aye Juda segi kin ni ane ruwo gudo. Pudi muq ni mune nate ruwi, tedi ni riti pre mune res riwo kin pugri, di quan nganye chumbuai ane ris. 16 Nungoqi wit pend wawo muq plaua te kin wutaqwi bret muq tene yembe wunduw di bret ye wuwo kin God weng, tedi bret cham quanene te God tene. Di nyumo ire yire muq wuti ni nari te God te, tedi nyumo muange di ni yi te God tene.

17 Muq nge nungoqi Juda segi kin wand ire simbe guduq, di nungoqi nei wamb. Wuti nyumo oliv iri ni naghe, di ni muange ninge oghine yi meyi segi, tedi pend nawo di oliv dabo kin ni muange te nare nandi tende nundub di ni muange aye te ane irepene mase. Di oliv dabo kin ni muange te oliv kuan kin ni ningg tumuri pe gri wuye yuwon kin matekui, di wuny kiyi ni sabi nindim. Nungoqi Juda segi kin nungoqi oliv dabo kin ni muange kin pugri Juda ane irepene was di God nde rar pe yuwon pu yequ. Di God ni Juda yumbo yuwon kin neny kin te anene wateri. 18 Pugri bu muq nungoqi Juda segi kin nungoqi God nde rar pe yuwon pu was kin te ningg nungoqi non nyamb wundiri riwo di wari nungoqi wutaqu yuwon di Juda segi. Nungoqi pugri puq wand wayequ. Te pugri nungoqi oliv dabo kin pugri, oliv kuan kin ni nde tumuri pe gri wuye watekui. Nungoqi nyumo muange kin pugri tumuri nungoqi wuye reuq, nungoqi ni weny segi. Di nungoqi Juda segi kin nungoqi God ni Juda yumbo yuwon kin neny kin te wateri bu God nde rar pe yuwon pu was.

19 Juda ni oliv kuan kin muange kin pugri pend mawo memare ruso kin te nungoqi Juda segi kin oliv dabo kin muange kin pugri mare mondo mundub ningg bri puq men? Yewo, nungoqi pugri nei wamb wayequ. 20 Te nganye, pudi Juda ni Jisas ni ghav nindiny kin te nganyene puq rind segi, pugri bu ni oliv kuan kin muange kin pugri pend nawo. Pudi nungoqi Juda segi kin nungoqi Jisas nei wumbig kin te ningg nungoqi oliv dabo kin muange kin pugri nare nandi nundub, di nungoqi Jisas nei wumbig wumbigne tedi was. Pugri bu nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ, pudi wune ei wamb, te pugri eti nungoqi mune pugrine puq neuq. 21 Te pugri God ni wute Juda kin oliv muange kin pugri bures nap ruso, ni yawo nitony di si nare ris segi, pugri bu nungoqi non nyamb wundiri riwo, tedi Juda puq neny kin pugrine puq neuq ye.

22 Pugri bu muq nungoqi ange waq di wand ren wutungu. God ni wute sabi nindiny yuwon nuany, pudi ni wute ker nuany yene. Te pugri Juda ninge ni God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin te nganyene puq rind segi bu ni bures nap ruso. Te kin pugrine, nungoqi Juda segi kin nungoqi God nei wumbig wumbigne di ni nari kin pugrine puq wen wen ne, tedi ni sabi nunduq. Nungoqi ni nari kin pugrine puq wen segi tedi nungoqi mune Juda kin pugrine bures nupuqu wo ye. 23 Di Juda ni oliv muange kin pugri pend nawo menare ruso ye, di God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru ye te nganyene puq rind, tedi ni mune nateri nyumo muange kin pugri nundub. Nge pugri puq gad ye puate te pugri, God mune ninde rar pe yuwon pu nawo yeru ye gre rise. 24 Te pugri ni wuti oliv dabo kin nikinne yiri ye ni muange nare nandi kuan kin nde nundub kin pugrine nungoqi Juda segi kin nungoqi God yumbo yuwon kin neuq, di Juda ninge God nde rar pe yuwon pu ris kin ni ane irepene was. Nungoqi te kin ningg wari segi. Ren te nganyene, pugri bu nungoqi segine nei wamb, te pugri God ni segine wute Israel kin oliv muange kin pugri mune nare nandi nikin nde sunyi pene mune nundub ye.

God ni wute buagi yawo nitony kin te bei nand

25 Te pugri, nge mand, nge wand ire suqo pu vise kin ven simbe gad ei nungoqi nei wamb. Asi wand ven nei mamb segi, pudi muq God beghi simbe ndug di nungoqi wand ven nei wumbiny ei nungoqi wari nungoqine nei yuwon ye vise di God nde rar pe yuwon pu yequ puq wand wayequ. Wand ven taq pugri: God ni Israel kin ninge nei imb nuany di Jisas ni ghav nindiny ye te nganyene puq rind segi. Pudi ni pugrine ris segi ye. Wute wand bir mawo ye ni mo tiqe buagi te Jisas ningg wand simbe mand pre di wute Juda segi kin God nap ruso ye te buagi ane God nei rimbig pre, tedi Israel mune rar nuqond Jisas nei rimbig ye. 26 Ni pugri puq nen ei Israel kin wute buagi ane mune nate ruwi. Ren kin ningg wand buk pe vise kin tende God nari,

“Wuti wute yumbo ur brequ nde si pe pu
nateri ye ni Jerusalem pu nandi, di ni
Jekop ni kuqo ghav nindiny yumbo
ur brequ rind kin nei te puaq nand
ruso. 27 Ren kin te nge Juda mai puaq

gidiny ningg wand taq gab." *[Ais 59:20-21; 27:9]*

28 Pudi muq Juda ni God ningg wand yuwon ye te merire viso. Te kin ningg di ni God ningg veri ningg pugri ris. God ni pugri puq nen ei te kin ningg nungoqi Juda segi kin yuwon nuauq. Pudi ni nikin te wute ningg nap ruso pre, pugri bu ni yawo nirany righe righene. Te pugri God ni asi Abraham, Aisak di Jekob simbe nindim nari ni Abraham, Aisak, Jekob di nikin wute buagi te yuwon nuany ye. 29 Di God ni wute nap mo di nikin nde nei pene yumbo yuwon kin te nem pre, te ni mune nei nare nitinde segi ye. 30 Asi wute Juda segi kin nungoqi God ningg wand irepene wutungu yambu wari. Pudi muq wute Juda kin ni mune God ningg wand rutungu yambu riri pugri bu God nungoqi yawo nitoqu di nitaqu wowi. 31 Di muq Juda ni pugrine God ningg wand merire viso ei God ni pughe gri wute yawo nitony kin te nungoqi Juda segi kin bei neuq kin pugrine ni mune bei neny. 32 Muq beghi nei bab te pugri, God nari wute buagi Juda di Juda segi kin ni God ningg lo rit rise segi pugri bu ni rar nuqond ni ningg wand rutungu segi kin pugrine ris. Ni pugri puq nen ei ni wute yawo nitony kin te wute buagi Juda di Juda segi kin te bei neny.

33 Nge God chumbuai gidig, te pugri ni wute yawo nitony kin te yumbui nganye. God ni beghi ghav nundug di yumbo yuwon kin nganye buagi nganye nengu. Ni gri nari yumbo pughe ye te yuwon, di ni nei namb pughe gri puq pen te yuwon. Beghi bonne ni yumbo puq nen puq nand kin te nei bab ye tuqui segi. Di wutamu ni yumbo ur te nei bab ye tuqui segi. 34 Te pugri, wand ven kin te God ningg wand rise kin buk pe tende rise:

"Wuti iri ni God nei te nundog segi. Di wuti iri ni yumbo pughe ye oghi kin te yembe nindiny ningg God simbe nindig segi." *[Ais 40:13]*

35 "Di wuti ni yumbo ninge asine God neng pre bu muq God oyi mune te kin oyi nand. Yewo te kin segi." *[Jop 41:11]*

36 Te pugri God nikinne ni asi yumbo buagi yembe nindiny, di muq ni buid nap ei otiwo yumbo buagi ni nari kin pugrine rise.

Pugri bu beghi ni irine ei ni nyamb te bidiri riwo riwo di te kin rise. Nge simbe gad kin te nganyene.

12

God ningg yembe wand kin yumbo ur

1 Muq nge mand, God ni beghi quan nganye yawo nitongu, pugri bu nge wand ren nungoqi simbe guduq. Nungoqi nonne umo urupuine God weng kin pugri God nde wondo, ni ningg yembene yembe wundiny ningg was di yumbo God nuqond chumbuai nand kin te puq wen. Nungoqi puq wen tedi nungoqi nganyene God yumbui nyamb wurang. 2 Nungoqi ghimbi dabo gri qi pe kin yumbo ur te mune puq wen wayequ. Pudi God ne rar wuqoind nei urupui yuwon kin neuq. Nungoqi puq wen tedi God yumbo yuwon kin, yumbo ni te ningg chumbuai nand kin, di yumbo tuquine puq wen ningg nari kin te nei wamb.

3 Di God nikin nde nei pene nge yuwon nuagh, pugri bu nge nungoqi simbe guduq di nungoqi non nei pe wari nungoqi yumbui puq wand wayequ, te pugri nungoqi yumbui segi. Pudi nungoqi ire ire musoq nei watevi di pughe gri God nei wumbig kin te nei ir wawo tedi nei wamb te pugri God nikinne nungoqi yembe te neuq. 4 Beghi ire ire beghi bon ghimbi rise. Beghi ghimbi te irene, pudi puch nganye buagi. Di puch ire ire nikin yembe te kin kinne rise. 5 Te kin pugrine beghi quan pas, pudi beghi buagi ane Kraist nde pas kin te ningg Kraist ane ghimbi irene rise, di oyi oyi ghav bad. 6 Te kin pugrine God ni nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu di beghi ire ire yembe isis bad kin gre nengu. Pugri bu beghi ei God beghi gre nengu kin te pat rise gre, di yembe God nengu kin te puq pen. Yembe beghi nengu kin te God nde pu wand pateri di simbe bad, tedi beghi nei bab God ningg Ququ ni beghi gre nengu ye di gre pu yembu wand simbe bad. 7 Ni beghi yembe nengu kin te wute aye ghav bidiny ye, tedi beghi wute yuwonne ei ghav bidiny. O wuti iri ni God ningg wand nutungu nei nimbiny di wute aye bei neny ye ni wute yuwonne ei bei nindiny. 8 Wuti iri ni wute aye God nari kin pugrine ris kin simbe nindiny ye, tedi ni yembe te yuwonne ei puq nen. Wuti iri ni yumbo te wute aye yumbo segi kin ninde tumb neri ningg, tedi ni umbo te yuwonne ei kuse. Di wuti iri ni ye nawo di wute buagi dobu ruru ye te ni yuwonne ei puq nen ningg buid nap. Wuti iri ni wute aye mai pe ris kin te yawo nitony di sabi nindiny ye, ni chumbuai ane ei puq nen.

Wute God yawo rirang righe kin ni yumbo ur ren ei rise

9 Nu wute aye yawo kurany righe di yumbo ur yuwon ye yembe gudiny kin te nganyene ei puq yen. Nu yumbo urne yuwon kin puq kuen di nu umbo pe nganyene wute yawo kurany righe segi, nungoqi pugri puq wen wayequ. Nungoqi yumbo ur brequ te quan nganye dob weny di yumbo ur God nde rar pe yuwon kin te wat rise gre. 10 Nungoqi God nde kise kiqam kin pugri

was. Pugri bu nungoqi wute aye ane te nungoqi puate irene, di wute aye te oyi oyi yawo wurany righe. Nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ. Nungoqi nyamb te wi righe ruso di wute aye ei wi riwo ruso. 11 Quan kumo ei yembe wand di si yavi wati wayequ. Nungoqi ghimbi te quanene God weng di Yumbui nari kin yembe tene ei puq wen. 12 Nungoqi Yumbui otiwo yumbo neuq ye te ningg chumbuai ane ei ghimbi pu was. Nungoqi mai wuqond kin tende puayi waghine ei nyinge wawo righe di minyang wand wayequ. Nungoqi yumbo ninge ningg God pengu wundig, te pengu wundig wundigne. 13 God ningg wute ni yumbo quan rise segi, te nungoqi ningg te ni ninge weny. Wuti aye iri God nei nimbig kin nungoqi nde tiqe pe nandi, muq mir di nase kin sunyi segi, te nungoqi ni weti nowi di nungoqi ane was.

14 Wute ninge nungoqi unje rupuqu tedi God pengu wundig ei ni yuwon nuany. Ni yuwon nuany ningg ei pengu wand, di oyi unje nap ningg pengu wundig wayequ. 15 Wute chumbuai rind kin te ane chumbuai wand, di wute yivany rire quanji rind kin te ane quanji wand. 16 Nungoqi wute aye ane oyi oyi sabi wand di umbo yuwonne ei rise was. Nungoqi bujeyi wase wayequ. Pudi wute nyamb segi kin te ane ei tambye wand. Nungoqi nonne wari nungoqi nei yuwon ye vise puq wand wayequ.

17 Wuti iri nungoqi yumbo ur brequ puq neuq, nungoqi mune pugrine oyi wand wayequ. Pudi yumbo ur wute mari te oghi puq mand kin tene ei puq wen. 18 Nungoqi wute aye ane umbo irene kuse ningg ei quan buid wap. 19 Nge mand, nungoqi wute unje mupuqu kin te oyi wand wayequ, pudi rar wuqond God nikinne puq nen. Te pugri God ningg wand buk pe wuse kin ni wuri, “Yumbui nari, ‘Wuti yumbo ur brequ nand, te nge ngeningne ei yembe geg ye’.” *[Lo 32:35]*

20 Pudi nungoqi oyi wand aye buk pe vise kin ven kin pugrine ei puq wen, “Nungoqi veri ni mir kurem, te mir bag wamb; ni yawo singar mati, wuye wem me. Nungoqi pugri puq wen tedi ni asi nungoqi unje mupuqu kin te ningg minyuw mati di nungoqi ane yuwonne was.” *[Snd 25:21-22]*

21 Nungoqi yumbo ur brequ rar wuqond nyinge ruauq waghe wayequ, pudi yumbo ur oghi ye te puq wen ei te kin ningg di yumbo ur brequ oyi nyinge wawo righe.

13

1 Muq nge nungoqi wute gavman pe, di sios pe ye mawo kin, nambu wute pughe ye ye mawo kin, ni pughe gri ni ningg wand putungu kin te ningg simbe gad. Di wute buagi te ninde si nambu ei ris. Te pugri wuti iri ni yembe pugri kin nare ye te God ne ni gre neng bu ni yembe te nare. Wute muq ven nde puayi ye mawo kin te God ni gre nem bu ni yembe mand. 2 Pugri bu wuti iri ni wute pugri ye ni wand te meniram ruso di oyi gri wand meniram ye ni God bu puq neng. Te pugri God ni wute te gre nem bu ni yembe te mare. Di wuti ni wand meniram ruso di oyi gri wand meniram ye te God nari wuti te oyi yembe meng ye. 3 Te pugri nu yumbo ur yuwon kinne puq yen, tedi nu wute ye mawo kin te wune mbim segi. Pudi nu yumbo ur brequ yembe ndiny tedi nu wute ye mawo kin te ningg wune ghamb. Di nungoqi ni wune wumbim segi ningg wari, tedi yumbo ur yuwon kin puq wen, di ni mari nu wuti yuwon. 4 Nge wand ren simbe gad kin ni puate te pugri: Wute men ni God ningg yembe ye wute, God ni nap mo nungoqi nde ye mawo, ei nungoqi yuwonne was. Pudi nungoqi kin iri unje ghap tedi nu wute ye mawo kin te wune mbim. Te wute ye mawo kin ni nu yembe mew ye tiq, te pugri ni God ningg yembe ye wute di ni wute lo ni yembe mindiny kin gure ruwo ye te yembe meny ye. 5 Pugri bu nungoqi wute gavman pe ye mawo kin, wute Jisas nei rimbig kin pe ye mawo kin, kaunsil o yembe aye pughe kin pe ye mawo kin te ninde si nambu was ye tuqui. Te kin te ni mingg wand tungu segi, tedi nu yembe mew ye, pugri bu nu ni ningg wand kutungu. Pugri segi, pudi nu nonne nunde umbo pe nu kuari ni mari kin te tuquine, pugri bu nu ni mari kin pugrine puq kuen.

6 Nungoqi nei wamb te tuquine pugri bu nungoqi takis wong wand. Te pugri ni yembe ren mand kin te ningg bu ni God ningg yembe ye wute ningg mas, wute ghav mindiny di ni pripri yembe tene yembe mindiny. 7 Pugri bu nungoqi takis di yumbo aye lo wuri wong wand puq wund kin te wong wand. Wute ye mawo kin nu yumbo di nunon te takis te wong ghand ningg mari te nu wong ghand. Nungoqi wuti pugri kin iri yumbo ur yuwon kin bei weng di nyamb yumbui weng ningg te nungoqi tene ei puq wen.

8 Nu yumbo ninge wong guad segine kuateri te nu brequne mune yumbo te wong ghand. Pudi God beghi yawo nirangu righe kin te wong bad tuqui segi, pugri bu wute aye ei oyi oyi yawo wurany righe. Te pugri wuti iri ni wute aye priprine yawo nirany righe ye, ni God ningg lo buagi te nat rise gre. God ningg lo buagi puq gad kin te lo asi God ni Moses simbe nindig di buk pe ur nand ye te. 9 Lo ren kin te, “Wute ngam kin ane wase wayequ,” “Wute wamb riti wayequ,” “Nyungu wand wayequ,” “Wute aye yumbo te wuqond di

wateri yawo kureuq wayequ," di lo aye ninge ren ane ire pene rise kin, ni buagi ane te lo wen irene nde rir rise. Lo wen te, "Nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe." Di lo wen anene God Moses neng di Moses ur nand. *[Kis 20:13-15,17; Wkp 19:18]*
10 Wuti iri ni wuti aye iri nuqoind di ni yawo nirang righe, tedi ni brequ nindig ye tuqui segi. Pugri bu wuti ni wute aye te yawo nirany righe, tedi ni lo buagi aye te nat rise gre kin ane tuquine.

11 Te pugri beghi muq nei bab yumbo yumbui kin ninge rindi ye, di beghi te ningg sir pap pu ei pas. Di wuti ruqo nase pu nes newo kin pugri ei rar bure bad di sir pap. Te pugri Kraist ni mune nandi di yumbo buagi mune yuwonne rise kin ngeri te tumo rind. Ren kin te God ni nari ni otiwo puq nen ye. Asi beghi God nei bibig urupuine kin tende puayi Kraist ni mune nandi nitamu pi kin ngeri te tumo rind segine. Pudi muq quan nganye tumo rind.
12 Bur kring kuso, di yambgriq, di te kin pugrine Kraist mune nandi di yumbo ur brequ te prene, di yumbo buagi yuwonne rise. Pugri bu muq yumbo ur brequ asi yembe bidiny kin te si pare di God nari kin pugrine pas ei yuwon pu pas di yumbo ur brequ oyi nyinge pawo righe. 13 Di wute yambgriq ti nase pe ris kin pugrine yumbo ur oghi yene rise pas. Wuye pe di bijeyi pase pari, queg pap kin te segi. Di wute ane ngam po segi kin te ane pase, di minyuw kin yumbo ur brequ ghimbi pe yembe bidiny kin te segi. Di wute aye ane ker pawo, di wute aye yumbo yuwon kin ninge riteri di te kin ningg ane ker pawo, te kin segi. 14 Pudi beghi Yumbui Jisas Kraist pugri bu ni ningg yumbo ur tene ei puq wen di yumbo ur brequ nungoqi non ghimbi pe puq wen yawo kureuq kin te puq wen ningg nei wamb wayequ.

14

Wute ninge God quan nei rimbig di ninge segi

1 Muq nungoqi yumbo aye ren ei nei wumbiny. Te pugri wute ninge ni mir ninge me uny kin puq mand mandne. Wuti iri ni God nei nimbig ye ni yumbo te ne di unje nap, di te kin ningg ni yumbo te ne segi, di nungoqi ni unje nap puq wand di ane ker wawo. Nungoqi puq wen wayequ, pudi ane tambye wand. 2 Te kin pugrine, wuti aye iri God nei nimbig kin ni nei te gre rind di nari ni yumbo asi uny simbe mand kin te segine ne ye, pudi wuti iri ni nei gre rindig segi kin ni yumbo te kin puaq nand, di nari eti ni ne di ni God nde rar pe yuwon pu yenu segi. Pugri bu ni umo ne segi. 3 Wuti nari ni segine ne ye ni wuti aye ni nari ni ne segi ye puq nand kin te ningg nari ni wandoqi nand puq nand wayequ. Di te kin pugrine, wuti yumbo uny simbe nindiny ye ni wuti aye yumbo uny simbe nindiny segi kin te ningg nari ni unje nap puq nand wayequ. Te pugri God nari ni wuti oghi di neti nowi ni ane mas pre.
4 Ren kin te pugri, wuti iri ni wuti aye nde yembe nand, di wuti te ninde baj pe yembe nand, tedi wuti te grine ei ni yembe pughe ye yembe nand kin te ningg simbe nindig. Pugri bu wuti te nikinne ei nari ni wuti yembe ye te oghine yembe nand o segi puq nand. Te kin pugrine beghi Yumbui irine nde yembe bad, di ni irine beghi Yumbui di ni irine ei nari wuti pughe ye unje nap, di wuti pughe unje nap segi, di nungoqi gri puq wand segi. Di wuti te ni God nde rar pe yuwon pu yenu. Te pugri beghi Yumbui ni ghav nindig di ninde rar pe yuwon pu yenu ye gre rise.

5 Wute ninge God nei mimbig kin ni muq ven nde puayi ni asi kin pugri mari nginy ninge yumbui di ninge segi puq mand di ni lo te kin mat rise. Di ninge mari nginy te buagi ane God nde rar pe te yumbui. Nginy men te Sabat kin nginy di nginy aye te mir yembe mindiny kin. Nungoqi non ire ire nungoqi non umbo pe nei wamb, di nungoqi Juda ni mir yembe mindiny ye ngeri te nei wumbiny ye o segi. 6 Muq wuti iri nei namb nari ngeri te God nyamb birag kin ngeri yumbui nganye puq nand, te ni Yumbui nyamb nindiri riwo ningg bu puq nand. Di te kin pugrine, wuti iri ni nari ni segine umo puch uny simbe mand ye te ne, te ni Yumbui nyamb nindiri riwo ningg puq nen. Te pugri ni umo puch te ningg God chumbuai nindig pre muq ne. Di wuti ni yumbo te uny simbe nindiny ye ni Yumbui nyamb nindiri riwo ningg di yumbo ur ni nei namb te oghi bu ni pugri puq nen. Ni yumbo te puaq nand di yumbo aye ne kin te ningg ni God chumbuai nindig pre muq yumbo te ne. 7 Te pugri beghi qi pe ven nde pasne kin ven nde puayi beghi yumbo puq pen yawo guregu kin te ningg pari muq puq pen wayequ. Di te kin pugrine wuti iri nikin grine ni pughe gri ei nati di pughe puayi ei nati kin te ningg nei namb wayequ.
8 Te pugri beghi qi pe ven nde pasne kin tende puayi beghi Yumbui irine ni nyamb ei bidivi viyo. Di beghi pati kin tende puayi Yumbui nyamb bidivi viyo viyone. Piyi beghi pati o pati segine, pudi beghi Yumbui nikin te wutene.

9 Te pugri Kraist ni puate ren kin ningg ni nati di mune nes newo. Ni nati di mune nes newo ei wute buagi mingg Yumbui ningg nas. Wute mati di wute masne kin anene. 10 Pugri bu nungoqi wutaqu Jisas

nei wumbig kin lo wuri kin pugrine puq wen ye nungoqi nimand Jisas nei mimbig kin ni yumbo asi me segi kin muq me ye te ningg wari ni unje map puq wand wayequ. Di nungoqi mir buagi segine we ye nungoqi mune pugrine nimand te wuqond di brequ puq wundiny wayequ. Te pugri otiwo God ni wute ir nawo kin sunyi pe nas kin tende puayi ni beghi buagi ane ir nuamu ye. 11 Wand ren kin te God ningg wand rise kin buk pe tende rise, “Nge nganyene kati segi kin pugrine wute buagi ni nganyene nge nde sungomyu gure ruwo di riri nge irine te God puq rind ye. Yumbui ni pugri puq nand.” *[Ais 45:23]*
12 Pugri bu beghi nei bab te pugri beghi buagi ane otiwo yumbo buagi yembe bidiny kin te simbe bidig ye.

13 Pugri bu nungoqi oyi oyi wari nungoqi unje wap puq wand wayequ. Pudi nungoqi nimand ninde rar pe yumbo ni segi puq rind kin te puq wen di te kin ningg ni puq weny ir righe wayequ. 14 Nge Yumbui Jisas nei gibig di nge nei gab te pugri mir beghi pe kin te beghi unje rupumu segi. Pudi wuti nari ni yumbo te ne tedi God nde rar pe yuwon pu yenu segi puq nand, tedi wuti tene ni yumbo te ne uny. 15 Te pugri nimand yumbo te ne segi ye ninde rar pe nu yumbo te ye, tedi ni umbo mai kuyo di te kin ningg nu wute aye oyi oyi yawo pirany righe kin ngim pe tende nyinge kuare segi. Kraist ni wute pugri kin te ningg ni nati. Pugri bu nungoqi yumbo ni riq segi kin te ninde rar pe we di te kin ningg nungoqi ni nei te unje wupiny, nungoqi puq wen wayequ. 16 Te piyi nungoqi wari nungoqi segine yumbo te we, pudi nungoqi raqene we di wute aye yumbo te riq segi kin rundoqu di riri nungoqi unje wap. Nungoqi pugri puq wen wayequ. 17 God king ningg nas di yumbo buagi ninde si nambu rise kin tende par po ye te mir di wuye pe kin te ningg segi. Pudi beghi God nde si nambu pas pre pugri bu beghi God nde rar pe yumbo ur tuquine puq pen, wute aye ane umbo yuwonne rise pas, di Ququ Yuwon Ye nde gre pe chumbuai ane ei pas. 18 Te pugri wuti iri ni Kraist nde nyamb pe yembe nand ye ni yumbo ur pugri ye rise, tedi God ni wuti te ningg quan chumbuai nand. Di wute buagi ruqoind di riri ni yumbo ur yuwon kinne rise nas. 19 Pugri bu muq beghi buid pap ei wute buagi God nei rimbig kin ni umbo yuwonne rise ris. Di beghi wute aye te ghav bidiny ei buagi ane gre pu yembu di God nari kin pugrine puq pen. 20 Nungoqi mir ningg wari di God ni pughe gri wute nateri kin yembe te pend wawo ir righe wayequ. God nde rar pe yumbo buagi te segine pe. Pudi nu mir wuti aye uny simbe nindiny kin te ninde rar pe kue muq ni mune ne di ir naghe te nu unje kuap. 21 Pugri bu yumbo ur wen te yuwon. Nungoqi umo uny simbe mindiny kin te we, o wain we, o yumbo aye te puq wen muq nungoqi nimand ni te ruqond di ir righe, te nungoqi yumbo te kin mune puq wen segi tedi oghi. 22 Nungoqi yumbo ur ren kin ningg pughe gri nei wamb kin te nungoqi non nde nei pene ei rise, di nungoqine God ane nei wamb. Ren kin te pugri, wuti ni segine yumbo te puq nen pudi ni unje nap segi di otiwo ni nde umbo pe nari ni unje nap segi. Wuti te ni chumbuai nand ye. 23 Pudi wuti ni mir asi uny simbe mand ye te nei kumo namb namb muq ne ye, ni nikin nde rar pe di God nde rar pe unje nap. Te pugri ni yumbo te ne kin tende puayi ni nei te gre rind segi. Te pugri wuti iri ni yumbo ninge puq nen di ni nei namb segi, “te God nde rar pe yuwon bri.” Pudi ni yumbo te puq nen, tedi ni yumbo ur brequ nand pre.

15

1 Muq beghi God nei bibig kin te ningg beghi nei gre rind di yumbo ninge brequ segi puq bad di pe te beghi wute aye ni nei oghine gre rind segi ye ni nei te unje pipiny di ni mune yumbo uny kin te riq. Beghi puq pen wayequ. Pudi beghi ni ghav bidiny ei ni Jisas irine nei rimbig di mir uny simbe mand kin yumbo ur te segi. Di beghi yumbo ninge beghine puq pen yawo guregu kin te ningg puq pen wayequ. 2 Pudi nungoqi yumbo wute buagi mari te yuwon puq mand kin tene puq wen, ei te kin ningg ni ghav wundiny di ni anene God ni pughe gri pas ningg nari kin te nei rimb di pugrine puq ren ye tuqui. 3 Kraist ni yumbo yembe nindiny kin te nikin nde nei pe yembe nindiny segi, pudi yumbo God nari kin tene puq nen. Di ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ane tuquine. Di wand ven te pugri: “God, wute nu perei munduw, te ni nge bu perei mindigh.” *[Sng 69:9]*
4 God ni asi wand buagi ren wute simbe nindim di ur mand kin puate te pugri. God ni wute God quan nei mimbig kin simbe nindim di ur mand ei beghi bei nundug di gre pu yembu ei beghi buagi ane God otiwo mune nitamu pi kin te ningg waghine ghimbi pu pas. 5 Di muq nge God ni beghi pripri ghav nundug gre pu yembu di waghine pas kin ni pengu gidig nungoqi ghav nunduq ei nungoqi Kraist Jisas ningg yumbo ur te kin pugrine puq wen di nei irene vise. 6 Te ei nungoqi buagi ane nei irene vise di God, beghi Yumbui Jisas Kraist ni kiyi ni nyamb te wundiri riwo.

7 Pugri bu muq Kraist nungoqi nitaqu wowi God nde si nambu was kin pugrine,

wute aye te wateri ane yuwonne was. Nungoqi puq wen ei God nyamb yumbui rise.
8 Nge wand ren simbe gad te pugri. God ni Kraist tiqi nundog nandi beghi Juda ghav nundug.* Ni pugri puq nen ei ni bei nand te pugri God ni asi Juda mingg kuqo te simbe nindiny nari ni Juda ghav nindiny ye puq nand kin te nganyene. 9 Di Juda ne segi, muq ni Juda segi kin te ghav nindiny God nyamb rindiri riwo. Te pugri God ni Juda segi kin anene yawo nitony di Kraist tiqi nundog nandi. Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ren ane tuquine.

"Puate ren kin ningg bu nge wute Juda segi kin nde nu nyamb gidiri riwo. Di nge nunde nyamb pe yuwo kari ei wute nu nyamb rindivi viyo." *[2Sml 22:50]*

10 Di wand aye mune pugri,

"Nungoqi Juda segi kin nungoqi Juda ane irepene wikur di chumbuai wand ye." *[Lo 32:43]*

11 Di aye mune pugri,

"Nungoqi Juda segi kin nungoqi buagi ane Yumbui beghi nde ye nawo kin ni ningg nyamb te ei wundiri riwo di wute buagi ni nyamb ei rindiri riwo." *[Sng 117:1]*

12 Di propet Aisaia mune pugrine nari,

"Wuti iri Jesi, king Devit ni kiyi ni ningg wute nde gri nandi ye. Di God nari ni Juda segi kin ni mingg yumbui ningg nas, di Juda segi kin riri ninde gri di God yumbo yuwon kin beghi nde yembe nindiny puq nand kin te yembe nindiny." *[Ais 11:10]*

13 Nge God wuti nungoqi nei neuq bu ni yumbo neuq ningg ghimbi pu was kin te pengu gidig ei nungoqi ghav nunduq umbo yuwonne kuse di priprine chumbuai ane Jisas nei wumbig. Di tende puayi nungoqi umbo yuwonne kuse di yumbo yuwon kin otiwo ye te ningg chumbuai ane ghimbi pu was. Ququ Yuwon Ye ni nungoqi gre neuq bu nei gre rind di yumbo otiwo God neuq ye te ningg ghimbi pu was.

Pol wute Juda segi kin pe wand yuwon ye bir nawo

14 Nge mand, nge wute aye nungoqi ningg nei rimb kin pugrine nei gab. Nge nei gab te pugri nungoqi nonne yumbo ur yuwon kin quan puq wen ye, God pughe gri pas ningg nari kin te nei wamb omo, wute aye pughe gri yuwon pu pas kin te ningg oyi oyi yeri wundiny kin tuqui. 15 Pudi nge nyumo raqe wen ur gidiq kin wen God ni pughe gri was ningg nari kin te ningg simbe gad kin tende puayi wand gre kin nganye simbe gad. Te pugri God ni nikin nde nei pene nge yuwon nuagh kin te ningg yembe ren negh ei ninde nyamb pe yembe gad. Pugri bu nge wand gre kin simbe gad ei nungoqi God ni pughe gri was ningg nari kin te mune nei wumbiny. 16 God ni nge naip ko ei Kraist Jisas ningg yembe ye wuti ningg kas ei wute aye Juda segi kin ghav gidiny. Pugri bu nge prist kin pugri God ningg wand yuwon ye te wute simbe gidiny. Nge prist kin pugri kas ei wute Juda segi kin te prist umo God nde si pe ni rundo kin pugri God nde si pe ki rundo di God ningg Ququ Yuwon Ye ninde nas. Di te kin ningg God ni chumbuai nand di ni God nikin te wute ningg ris.

17 Pugri bu muq nge God ningg yembe gad kin te ningg nge Kraist Jisas temu irepene pas di te kin ningg nge quan nganye chumbuai gad. 18 Te pugri nge wand simbe gad kin te nge ngening nde nei pe simbe gad segi, Kraist ni ngende mim pe simbe nand, di wute Juda segi kin ni God ni pughe gri ris ningg nari kin te nei rimb. Di te kin ningg ni God nari kin pugrine ris. Ren kin te ni nge wand simbe gad kin di yumbo ur te ruqond di nei rimb.
19 Te pugri, God ni yumbo ur gre kin yembe nindiny kin te ningg nge yembe wute grine yembe mindiny tuqui segi kin ren yembe gidiny. God ningg Ququ Yuwon Ye ni nge gre negh di nge ni ningg yembe ye wuti ningg kas. Pugri bu Jerusalem pu puate ri righe ruso Ilirikum, te nge ko di Kraist ningg wand yuwon kin te simbe gad prene.
20 Pudi nge Kraist ningg yembe gad kin te tiqe wute mo Kraist ningg wand yuwon ye simbe mand segine kin tende ko wand bir kawo ningg kari. Te pugri nge tiqe wute mo Kraist ningg yembe te puate mi righe pre kin tende ko segi, pudi tiqe wute Kraist ningg wand rutungu segine ye tende ko.
21 Ren kin te propet Aisaia ni God ningg wand rise kin buk pe tende ur nand kin ane tuquine: "Te piyi asi wute ni ningg wand rutungu segi, ni rutungu di ni nei rimbig ye. Di piyi God ningg wand simbe nand kin te rutungu segi, muq ni nei rimb ye." *[Ais 52:15]*
22 Puate ren kin ningg bu nge tiqe aye pe te ko wand bir kawo, di nge godo nungoqi gudoqu segi. Nge pripri godo nungoqi Rom was kin gudoqu ningg nei gab pudi godo segi.

Pol nari muq ni Rom no ye

23 Pudi muq ven nde opu nge yembe omo kawo di tiqe buagi God ni Jisas Kraist ningg wand simbe nand kin te simbe gad rutungu pre. Di nge asi pripri godo nungoqi gudoqu ningg, di muq nge godo ye. 24 Te pugri muq

* **15:8:** Ren kin te God ni asi Juda mingg kuqo Abraham, Aisak di Jekop simbe nindim: Stat 12:2-3 di 28:13-14 te qond.

nge Spen ko ningg di nge nungoqi nde te gri ei godo ko ye. Di nge godo Rom kitari righe kin tende puayi di nge nungoqi ane misoq pas pre ei ko ye. Di te piyi nge nungoqi ane quan nganye pas yawo kuregh, pudi nge ko ye. Di nge ko kin tende puayi nungoqi nge ghav wundigh ei ko. 25 Pudi muqne nge wute God nei rimbig kin Jerusalem ris kin ni wet bidi kirany ko. 26-27 Te pugri wute God nei rimbig kin ninge Jerusalem ris ye ni mir wong rind kin wet bidi segi. Di wute Juda segi kin Masedonia di Akaia opu ris kin ni wet bidi ninge ire pe ruwo. Ni nikinne Juda kin wute God nei rimbig ye wet bidi ninge reny ei ni ghav rindiny ningg. Te pugri, Juda ni Juda segi kin ghav rindiny di ni Kraist ningg wand God nde pu vindi kin te nei rimb. Pugri bu muq ni oyi mune wet bidi pe ghav rindiny. 28 Te ningg nge ko Jerusalem di ni wet bidi te yuwonne keny pre tedi nge Spen ko. Tende puayi di nge godo nungoqi gudoqu. 29 Di nge nei gab nge godo nungoqi gudoqu kin tende puayi nge nde gri Kraist nungoqi quan nganye yuwon nuauq.

30 Pudi mand, beghi Yumbui Jisas Kraist ningg gre pe nungoqi di nge ane irepene God ningg yembe bad. Di God ni nikin Ququ Yuwon Ye tiqi nundog nandi beghi nde nas di beghi God ningg wute buagi te yawo pirany righe. Pugri bu nge kari nungoqi nge ghav wundigh God pengu wundig ei wute God ningg wand merire viso kin ni nge mai regh segi. 31 Di God pengu wundig ei wute God ningg wand dob meny kin Judia opu mas ye ni nge mi puq mand kin te puq men segi. Di wute God nei rimbig kin Jerusalem ris kin ni wute Juda segi kin God nei rimbig kin ni wet bidi ruwo ye te riteri ningg ngiq rind. 32 Nungoqi te kin ningg God pengu wundig ei te nge yuwonne ko kitari righe, ei God nari kin te ningg nge nungoqi nde godo kin tende puayi, chumbuai ane godo nungoqi ane pas di oyi oyi gre pateri. 33 Di muq nge God, wuti beghi ghav ndug umbo yuwonne rise pas ye ni pengu gidig ei nungoqi ane was. Te nganye.

16

Pol ni chumbuai kin wand simbe nand

1-2 Di muq nge Pibi wundo ye te ningg simbe gad ningg. Pibi ni beghi Kraist nei bibig kin pugrine Kraist nei wumbig. Di ni wute Jisas nei rimbig kin Senkria pe ris kin ninde Jisas Kraist ningg yembe yuwon nganye yembe wundiny; ni God ningg wute ghav wundiny. Pugri bu nge nungoqi pengu guduq ni wundo wutari righe te nungoqi ni wutaqwi, te pugri ni nungoqi ane te Yumbui Jisas Kraist ningg wutene. Di ni tende opu wus yumbo ninge nei wumbiny te nungoqi ni ghav wunduw. Te pugri ni oyi nge di nge wute ane quan nganye sabi wundug.

3 Nge chumbuai kin wand Akwila di ni ngam Prisila nde ki rundo. Ni pripri nge ane Kraist Jisas ningg yembe bad. 4 Asi ni nge ghav rindigh kin te ningg ni anene mamb riti ningg, pudi ni nge ghav rindigh rindighne. Di nge ni ningg quan nganye chumbuai gidiny. Nge irine segi, wute buagi Juda segi kin Jisas nei rimbig ye ni anene teri te chumbuai rindiny. 5 Di wute Jisas nei rimbig kin aye pripri Akwila di Prisila nde baj pe rikur God nyamb rirang ye te anene chumbuai kin wand weny. Nge chumbuai kin wand nge mand Epainetus nde ki rundo. Esia opu tende ni ye nawo Kraist nei nimbig pre muq wute aye mune.

6 Nge Maria nde chumbuai kin wand ki rundo. Ni Jisas ningg yembe ye wute di quan nganye yembe wund nungoqi nganye buagi ghav wunduq.

7 Nge Andronikus di Junias teri nde chumbuai kin wand ki ruso. Ni asi nge ane irepene Jisas Kraist ningg yembe bad kin te ningg taq yembu. Beghi buagi ane wute tit irene kin di Yumbui ni nap ruso aposel ningg ris pugri bu wute nganye buagi ni nei rimbiny. Ni asine Kraist nei rimbig pre muq nge mune ninde dobune Kraist nei gibig.

8 Nge chumbuai kin wand nge mand, Ampliatus nde ki rundo. Ni beghi ane Yumbui ningg wute di nge ni quan nganye yawo girag righe.

9 Nge chumbuai kin wand Urbanus nde ki rundo. Ni nge temu ane Kraist nde nyamb pe yembe bad di nge Stakis nge mand ni nde anene chumbuai kin wand ki rundo.

10 Nge Apeles nde chumbuai kin wand ki rundo. Ni Kraist ningg yembe nand kin te ningg mai nare, di ni Kraist nei nimbig nimbigne. Nge chumbuai kin wand wute Kraist nei rimbig kin Aristobulus nde baj pe ris kin ninde ki rundo.

11 Nge chumbuai kin wand Herodion nde ki rundo. Ni nge temu wute tit irene kin. Nge chumbuai kin wand wute Jisas nei rimbig kin Narsisus nde baj pe ris kin ni nde ki rundo.

12 Nge chumbuai kin wand Tripina di Triposa nde ki rundo. Nyumbueg teri ren ni Jisas nei rimbig di ni Yumbui ghav rindig ningg yembe yumbui nganye rind. Nge chumbuai kin wand nge mand yuwon nganye Persis nde ki rundo. Ni beghi Yumbui ningg yembe ye wute di ni Yumbui ghav wundig ningg yembe yumbui nganye yembe wundiny.

13 Nge chumbuai kin wand Rupus nde ki
rundo. Ni beghi Yumbui nde nyamb pe
yuwonne nganye yembe nand. Di ni kumo
nde anene chumbuai kin wand ki rundo.
Ni nge nikin wo ningg pugri sabi wundigh.

14 Nge chumbuai kin wand Asinkritus,
Plegon, Hermes, Patrobas, di Hermas di
wute God nei mimbig kin ni ane mas ye ni
nde chumbuai kin wand ki rundo.

15 Nge chumbuai kin wand Pilologus di
ngam Julia teri ni nde ki rundo. Di Nereus
kunyumbu teri, Olimpas di wute buagi ni
ane ire pe rikur God nyamb rirang kin
ninde anene chumbuai kin wand ki rundo.

16 Nungoqi nonne oyi oyi chumbuai kin
wand te simbe wand di God nde nyamb
pe song wureny. Nungoqi puq wen ei bei
wand, te pugri nungoqi wute aye te oyi oyi
yawo wurany righe. Di wute Kraist nei
rimbig kin ven nde opu ris ye ni nungoqi
nde chumbuai kin wand ri rundo.

17 Di muq nge mand, nge nungoqi yumbo
ren puq wen ningg kari. Wute ninge ni
yumbo God ningg wand asi wutungu kin te
ane tuquine segi kin te ningg wute simbe
mindiny. Di te ningg wute oyi oyi ker ruwo,
di wute Jisas Kraist ningg wand yuwon ye
te dob reny ye. Pugri bu nge nungoqi
simbe guduq nungoqi wute pugri ye te
puaq wand. 18 Te pugri wute men kin
Kraist beghi Yumbui ni ningg yembe ye
wute nganye segi. Pudi ni nikinne yumbo
materi yawo kurem kin te ningg bu yembe
mand. Di ni wand te quan nganye yuwon
rind di wute rutungu yawo kureny. Te
kin ningg di wute nei oghine gre rind segi
ye ni riri wand te nganyene. 19 Te pugri
wute buagi nungoqi Kraist nari kin pugrine
puq wen kin te rutungu, pugri bu nge
nungoqi ningg quan nganye chumbuai gad.
Pudi nge nungoqi simbe guduq ei nungoqi
gre pu yequ, di oghine nei wamb, yumbo
pughe kin te yuwon di segine puq wen. Di
yumbo ur brequ kin te ane puq wen segi ei
yuwon pu was. 20 Nungoqi pugri puq wen
tedi God beghi ghav nundug umbo yuwon
ye rise pas ye ni brequne Satan ningg gre
nyinge nawo righe. Ni nungoqi nde nyinge
pe nas di nungoqi Satan ni gre te nyinge
wawo righe. Nge beghi Yumbui Jisas pengu
gidig ei ni nikin nde nei pene wute yuwon
nuany kin te nungoqi nde rundo di ghav
nunduq nunduqne.

21 Timoti ni nge temu ane Kraist ningg
yembe bad ye ni nungoqi nde chumbuai
kin wand ni rundo. Di Lusius, Jeson di
Sosipater ni nge ane wute tit ire kin ni
mune pugrine.

22 Di nge Tertius, Pol wand simbe nand
di nyumo raqe wen ur gidiq kin, nge
anene nungoqi nde Yumbui ningg nyamb
pe chumbuai kin wand ki rundo.

23-24 Di Gaius, ni anene chumbuai kin
wand nungoqi nde ni rundo. Ni nge di
wute aye Jisas nei rimbig kin ane nitamu
no ninde baj pe pas.

Erastus wuti tiqe yumbui wen kin wet
bidi nat rise ye ni anene nungoqi nde
chumbuai kin wand ni rundo. Di beghi
mand Kwartus mune pugrine chumbuai
kin wand ni rundo.*

25 Di muq God, wuti nungoqi gre neuq
di nge Jisas Kraist ningg wand simbe gad
kin te ningg nungoqi Kraist nei wumbig
di ni ningg yumbo ur tene puq wen ye,
ni ei chumbuai bidig. Nge wand yuwon
ye simbe gad kin te Jisas Kraist ni pughe
gri beghi nitamu pi kin te ningg simbe
gad. God ni asi nganye suqo kin wand
ren raqene simbe nand segi. Ni waghi
nindiny pu rise, 26 pudi muq ni beghi ni
ningg yembe ye wute simbe nundug di
beghi wute simbe bidiny ei ni wand te nei
rimbiny. Di wand ren te propet asi Jisas
Kraist nandi ye te ningg ur mand kin te
wute simbe bidiny. Di God nas nas te kin
nas ye ni nari di beghi po wute wand ren
simbe bidiny ei wute Juda segi kin ni buagi
ane wand ven rutungu di Jisas nei rimbig
di ni nari kin pugrine puq ren. 27 God te
irine di ni irine nei yuwon kin rise. Beghi
ni irine ei Jisas Kraist nde gri ni nyamb te
bidiri riwo riwo te kin rise. Te nganye.

* **16:23-24:** Wute ninge ni yabe wand ven jiju mand, “Beghi Yumbui Jisas Kraist ni nungoqi ghav nunduq di nungoqi umbo yuwonne rise was. Te nganye.”

1 Korin

Pol ni munene nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin tende puayi ni Korin no. Korin te tiqe yumbui ire kantri Gris tende yequ. Ni misoq tende nas nganye, ber ire aye cham di wute Jisas ningg bei neny. Ni tiqe wen si niraq pre di no Epesus nas kin tende puayi wute Jisas nei rimbig kin Korin ris ye ni yumbo ur brequ isis yembe rindiny kin te nutungu di nyumo raqe wen ur nindiq neq wuso. Nyumo raqe wen nde pe ni pengu isis te oyi nand di simbe nindiny ei ni mune yumbo ur brequ rind segi.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge
Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko. Nge
di beghi mand Sostenes temu nyumo raqe
wen nungoqi nde peq wundo.
2 Nyumo raqe wen te nungoqi God te
wute Jisas nei wumbig kin Korin tiqe yum-
bui was ye nungoqi nde peq wundo. Te
nungoqi wutaqu Kraist Jisas nde gri God
nari nungoqi God te wute yuwon ye ningg
was. Nungoqi di wute buagi tiqe aye pe ris
kin ni beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb
pe God mune nate ruwi ningg riri ye ni
anene God nari nungoqi ni te wute yuwon
ye ningg was. Yumbui te beghi di ni anene
te.
3 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni
di Yumbui Jisas Kraist nikin nei pene wute
yuwon muany kin di umbo yuwon kin te
nungoqi nde rundo.

Pol God chumbuai nindig

4 Nge pripri nungoqi ningg God nikin nde
nei pene Kraist Jisas nde gri nungoqi yu-
won nuauq kin te ningg nge God chumbuai
gidig. 5 Te pugri Kraist nungoqi ane was kin
te ningg nungoqi yumbo buagi ren tuqui
nupuq pre. Te nungoqi nei di wand simbe
wand kin anene. 6 Te pugri nungoqi yumbo
buagi tuqui nupuq kin te Ququ Yuwon Ye ni
nungoqi nde bei nand te pugri beghi Kraist
ningg wand simbe bad kin te nganyene.
7 Pugri bu muq nungoqi beghi Yumbui
Jisas Kraist raqene mune nandi wuqoind
ningg ghimbi pu was kin ven nde puayi
nungoqi Ququ Yuwon Ye wute yembe nem
kin yembe buagi te nungoqi tuqui nupuq
pre. 8 Jisas Kraist ni nungoqi ghav nunduq
gre pune yequ ruso ngeri pre ye. Te ei
beghi Yumbui Jisas Kraist nandi kin ngeri
te ningg nungoqi wand pe yequ segi. 9 God
nungoqi ngam nirauq ni wo Jisas Kraist
beghi Yumbui ane umbo irene kuse puq
nand kin ni yumbo puq nen puq nand kin
te nganyene puq nen ye.

Wute God nei rimbig kin Korin ris ye ni bir

10 Nge mand, nge beghi Yumbui Jisas
Kraist nde nyamb pe nungoqi simbe guduq
ei puq wen ningg kari. Te pugri nungoqi
buagi ane wand irene ei simbe wand di
nungoqi nei di yumbo puq wen ningg wari
kin te irene rise. Te ei nungoqi nonne oyi
oyi bir wawo segi. 11 Nge mand, wute ninge
Kloe nde baj pe ris kin ni nge simbe rindigh
riri nungoqi oyi oyi ker wawo. 12 Nge kari
oyi oyi ker wawo puq gad kin taq pugri:
Nungoqi wand isis wand. Wuti iri nari,
“Nge Pol ningg wand kutungu ye.” Aye
nari, “Nge Apolos ningg wand kutungu ye.”
Aye nari, “Nge Pita ningg wand kutungu
ye.” Di aye mune nari, “Nge Kraist ningg
wand kutungu ye.”
13 Kraist ni bir segi. Di nge Pol nge
nungoqi ghav guduq ningg kruse pe kati
segi. Nungoqi nge nde nyamb pe wuye
mupuqu segi. 14 Nge God chumbuai gidig
te pugri nge nungoqi nde wute quan wuye
kap segi, Krispus Gaius temine wuye kap.
15 Pugri bu wuti iri nari ni nge nde nyamb
pe wuye maip puq nand tuqui segi. 16 (Te
nganye nge wute Stepanas nde baj pe ris
kin te wuye kap, pudi tende dobu nge nei
gab segi nge wute aye ninge wuye kap pu
bri?) 17 Te pugri Kraist ni nge wute wuye
kap ningg tiqi nundogh ko segi, ni nge God
ningg wand yuwon ye bir kawo ningg bu
tiqi nundogh ko. Di nge wuti nei yuwon ye
quan kumo rise kin pugri wand bir kawo
segi. Nge puq ken ei Kraist ni kruse pe nati
kin wand ni gre te pre segi.

Kraist ni God ningg gre di nei yuwon ye

18 Te pugri wute otiwo wase pe ruso ye
ni Kraist kruse pe nati kin wand te ningg
riri wand te wute jebo rind ye ni wand kin
pugri. Pudi beghi Yumbui mune nitamu pi
kin beghi nde wand ven te God ningg gre.
19 Te pugri God ningg wand buk pe vise kin
ni viri, “Nge wute mari ni nei yuwon ye rise
puq mand kin ni nei te unje kipim. Di wute
quan kumo nganye nei mamb kin ni nei te
imb kuam.” *[Ais 29:14]*
20 Wute nei yuwon kin rise ye ni muai
mas? Wute Moses ningg lo wute bei meny
ye ni muai? Wute wand buid map ye ni
muai? Wute men ni qi pe kinne. God ni
qi pe kin nei yuwon ye te puq neny ni wute
jebo mand ye ni nei kin pugri ye. 21 Te pugri
God ni nei yuwon kin te ningg ni puq nen
di wute riri ni nei yuwon kin rise puq rind
kin tende pe ni God nei rimbig segi. God
ni wand wute riri te wute jebo mand ye ni
wand kin pugri ye te beghi bir pawo kin
te wute rutungu nganyene puq rind kin te
ningg bu ni chumbuai nand di wute te nate
ruwi. 22 Wute Juda kin ni yumbo ur gre

kin ruqond ningg riri di wute Grik kin ni nei yuwon kin quan kumo rise ningg riri. 23 Pudi beghi Kraist kruse pe nati ye wand bir pawo. Beghi wand simbe bad kin ren te wute Juda kin ni riri wand ven ni brequ kin di ni rutungu yambu riri, di wute Grik kin ninde nei pe wand ven te wute jebo mand ye ni wand kin pugri. 24 Pudi wute God ngam nirany ni te wute ningg ris ye, te Juda di Grik kin anene, ninde te Kraist te God ningg gre di nei yuwon ye. 25 Te pugri God ningg nei wute mari te wute jebo mand ye ni nei kin pugri ye puq mand kin te ni oyi mune nganye oghi, di wute ni nei yuwon kin te oyi segi. Wute nei mamb kin mari God ni gre quan rise segi. Pudi God ningg gre wute mari te musoqne rise puq mand kin te oyi quan nganye gre, di wute ni gre ane tuqui segi.

26 Nge mand, nungoqi asi pughe gri was God ngam nirauq kin te nei wamb. Nungoqi mune pugrine, ire ire ni nei yuwon kin rise. Te nei yuwon kin wute qi pe kin mari ye pugri. Wute ire ire ni wute nyamb kin ningg ris, di wute ire ire wute nyamb kin ni wo ningg ris. 27 Pudi God ni wute qi pe kin nei yuwon ye rise segi kin te nap ruso ei ni wute nei yuwon ye rise kin te minyuw neny. Di ni wute wute mari buid quan segi puq mand kin te nap ruso ei ni wute buid quan kin te minyuw neny. 28 Ni wute wute mari te wute nyamb segi kin puq mand di mari ni yuwon tuqui segi puq mand kin te nap ruso ei ni wute wute mari te yuwon puq mand kin te puq neny nyamb segi kin ris. 29 God ni puq nen ei ninde rar pe wuti iri ni nikin nyamb nindivi viwo tuqui segi. 30 God nikinne bu nungoqi Kraist Jisas ane was kin puate. Kraist Jisas ni beghi ghav nundug ningg God ningg nei yuwon ye ningg nas. Ninde gri beghi God nde rar pe tuquine nganye pas, beghi God te wute yuwon nganye pas, di ninde gri God beghi wong nundumu yuwon pu pas. 31 Pugri bu wand ur pu vise kin ven ei pat vise: “Wuti tughe nyamb nindivi viwo ningg te ni Yumbui ningg nyamb ei nindivi viwo.” *[Jer 9:24]*

2

Pol ni Kraist nati kin wand simbe nand

1 Nge mand, nge asi nungoqi nde godo God ningg wand nganyene kin simbe gad kin tende puayi nge wand nyong kin di wute nei yuwon ye quan kumo rise kin pugri wand simbe gad segi. 2 Te pugri nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge kari nge yumbo buagi te nei gheri ei kipiny, di Jisas Kraist di ni kruse pe nati kin tene ei nei pe kawo ris. 3 Nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge buid segi di wune gab, buyaq gad. Nge yumbo ur pugri kin pe nungoqi ane pas. 4 Nge wand di nge pughe gri wand bir kawo kin yumbo ur te nge wute nei yuwon ye quan kumo rise kin pugri di wute puamb kuany kin pugri wand gad segi. Pudi nge God ningg Ququ ni gre tene bei gad. 5 Nge puq ken ei nungoqi wute wand yuwonne nganye simbe mand kin nei yuwon kin rise ye te ningg God nei wumbig segi, pudi God ningg gre te ningg ei God nei wumbig.

Nei yuwon ye Ququ nde gri rindi

6 Te nganye beghi wute ninge ququ pe gri gre pu yeru kin ninde wand nei quan kumo rise kin ninge simbe bad, pudi wute qi pe kin nei quan kumo rise ye ni wand kin pugri o wute qi pe ven nde ye mawo ye ni wand kin pugri segi. Wute qi pe ye mawo kin ni pre ye. 7 Pudi beghi God ningg nei yuwon kin suqo pu rise kin te ningg simbe bad. Nei yuwon kin ren te asi nganye suqo pu rise di wute nei mamb tuqui segi. Di asine yumbo buagi rise segine beghi nyamb yumbui nengu ningg nei yuwon kin ven taq namb pu vise. 8 Wute qi pe ven nde ye mawo ye ni God ningg nei yuwon kin ven nei mamb segi. Te pugri ni nei mamb, tedi Yumbui God ningg ti pe nas kin te kruse pe mi nati segi. 9 Pudi wand ire buk pe ur pu vise kin taq pugri: “Yumbo wute muqond o mutungu segi kin, yumbo wute mari te ruwi segi ye puq mand kin yumbo te God ni wute ni yawo rirang righe kin ni ningg nipiny ruso pu rise.” *[Ais 64:4]* 10 Pudi God ni nikin Ququ nde gri yumbo te raqe nand beghi buqod pre.

Te pugri Ququ ni yumbo buagi te nuqond omo ye, di ni God ni nei suqo pu nganye rise kin te anene nuqond omo ye. 11 Te pugri wuti iri ni wuti aye ni nei te nundog ye tuqui segi, pudi wuti te nikin ququ ninde nas kin nine nei namb ye tuqui. Te kin pugrine wuti iri ni God ningg nei te nei namb ye tuqui segi, pudi God ningg Ququ ne ni nei namb. 12 Beghi Ququ peti ni kin te qi pe ven kin segi, pudi God nde pu nandi kin. Te ei God nikin nde nei pene beghi ququ kin yembe nengu kin te oghine nei bab. 13 Yembe te beghi te pugri bu simbe bad. Beghi wand simbe bad kin te wute gri nei yuwon ye bei mengu muq ni ningg wand tene simbe bad segi. Pudi beghi wand simbe bad kin te Ququ kin wand bu simbe bad. Te Ququ Yuwon Ye beghi bei nengu di beghi wute Ququ Yuwon Ye riti nowi ye ninde wand puate simbe bad. 14 Wuti God ningg Ququ ninde nas segi ye ni wand God ningg Ququ nde gri rindi ye te nateri yambu nari. Te pugri ninde nei pe wand ren te wute jebo mand ye ni wand kin pugri. Di wand te Ququ pe grine

otinde nei bab kin tuqui, pugri bu wuti te nei namb ye tuqui segi. 15 Wuti Ququ ninde nas ye ni segine yumbo buagi te ir nawo ye tuqui, pudi wuti aye kin iri wuti te ni yumbo yembe nindiny kin te ir nawo tuqui segi. 16 God ningg wand ven te ane tuqui: “Te pugri wuti iri ni Yumbui ningg nei te nei namb segi, pugri bu ni gri yeri nindig ye tuqui segi.” *[Ais 40:13]*
Pudi Kraist ningg nei beghi nde vise.

3

Nungoqi bir wawo wayequ

1 Nge mand, nge nungoqi wute Ququ ninde nas pre kin ninde wand simbe gad kin pugri wand simbe guduq segi ye. Nge wute qi pe kin nei pe ris kin ni wand simbe gidiny kin pugri ei nungoqi mune wand simbe guduq. Nungoqi Kraist nei wumbig kin te nungoqi wokuandi ne was kin pugri ei simbe guduq. 2 Nge nungoqi minyne keuq di mir gre kin keuq segine, te pugri nungoqi te kin ningg sir wap segine. Di nganyene mune nungoqi mir gre kin we ningg sir wap segine. 3 Nungoqi wute qi pe kin nei pe ris kin pugrine was. Te pugri wute wap wari di minyang kin yumbo ur te nungoqi nde risene. Te kin te nungoqi wute qi pe kinne, di nungoqi wute qi pe kin ni yumbo ur te puq wen. 4 Te pugri wuti iri nari, “Nge Pol ningg wand kutungu ye,” di aye nari, “Nge Apolos ningg wand kutungu ye.” Nungoqi pugri puq wand kin tende nungoqi wute Ququ ninde nas segi kin ni ningg yumbo ur puq wen.

5 Apolos ni pughe gib namb di nge Pol nge pughe gib gab? Beghi temu yembe ye wutene di beghi nde gri nungoqi Jisas nei wumbig, di Yumbui nikinne beghi yembe te nupung ruso. 6 Nge mir yi te ki righe di Apolos ni wuye nuany, pudi God gri puq nen di ni yire riwo ruso. 7 Pugri bu wuti mir yi ni righe kin ni nyamb yumbui vise segi, di wuti wuye nuany kin ni nyamb yumbui vise segi, God irine ni puq neny yumbui ruso kin ni nyamb ei yumbui vise. 8 Wuti mir ni righe kin di wuti mir wuye nuany kin ni temi yembe te tuqui tuquine kin mand di ni kin kinne otiwo ni oyi kin te materi ye. 9 Te pugri beghi temu te God ningg yembe ire di nungoqi te wuny God tende yembe nand kin, o baj God yembe nand kin.

10 God nikin nde nei pene nge yuwon nuagh di yembe ren negh kin te ningg nge yuwod yumbui baj nare kin te ki naghe. Nge wute baj yembe mand yuwon ye ni kin pugri yuwod te ki naghe, di wuti aye yuwod tende baj te yembe nindig. Pudi wute ire ire ni nei mamb yuwon muqdi baj te yembe mindig. 11 Te pugri Jisas Kraist ni yuwod yumbui baj nare kin te kin pugri nas pre. Wute yuwod yumbui baj nare kin aye mune mi naghe tuqui segi. 12 Wute segine mandi yuwod yumbui pe tende baj te yembe mindig. Ni nikin nei pe gol, silva, wet aye yuwon nganye kin, nyumo, tan di yaq te kin mare mandi baj te yembe mindig. 13 Pudi wute ire ire ni yembe yuwon pughe gri mand kin te otiwo Kraist mune nandi kin tende puayi raqe ruso ye. Te pugri ngeri te ni wase kin pugri di wase tende pe wute ni pughe gri yembe mand kin te raqene rise. Di wase grine ni yembe pughe gri yuwon kin te ir wuwo. 14 Wuti ni yumbo yembe nindiny kin te wase namb segi, tedi ni oyi kin te nateri. 15 Pudi ni yumbo yembe nindiny kin te wase namb, tedi ni oyi kin yumbo te nateri segi. Wuti te nikinne God ni neti nowi, pudi ni wase pe pu meti nowi kin pugri.

16 Nungoqi yumbo ren ei nei wamb, te pugri nungoqi buagi ane te God ningg baj, di God ningg Ququ nungoqi nde nas. 17 Pugri bu wuti iri ni wute aye unje nap te ni God ningg baj brequ nindig, di te kin ningg God oyi ni brequ nindig ye. Te pugri God ningg baj te sunyi yuwon nganye nikin nas ye, di nungoqi quan buagine te God ningg baj.

18 Nungoqi non ghimbine wandoqi wundiny wayequ. Nungoqi kin wuti iri nari ni qi pe kin nei yuwon kin rise te ni nei te oghi segi. Ni nei yuwon kin te si nare te ei ni God ningg nei yuwon kin te nateri tuqui. 19 Te pugri qi wen kin nei yuwon kin te God nde rar pe ni wute jebo mand ye ni nei kin pugri. Wand ren kin te buk pe ur pu rise, “Ni wute nei yuwon kin rise ye ni kin nei yumbui pe yumbo yembe rindiny kin tende pe ni unje nap.” *[Jop 5:13]*
20 Di wand aye te, “Yumbui ni nei namb wute nei yuwon kin rise ye ni nei te ghav rindiny tuqui segi.” *[Sng 94:11]*
21 Pugri bu nungoqi beghi wutamu nyamb wundiri riwo wayequ. Yumbo buagi te nungoqi te, 22 Pol, Apolos, Pita, qi wen, wute mas di mati, muq di otiwo, yumbo buagi te nungoqi te. 23 Di nungoqi Kraist te, di Kraist God te.

4

Beghi Kraist ningg yembe ye wute

1 Wute buagi beghi ningg pugri ei nei rimb: Beghi Kraist ningg yembe ye wute di God nari beghi ni ningg wand suqo pu rise kin te ningg simbe bad. 2 Wute yembe ren kin mare ye ni nganyene ei bei mand ni yembe te yuwonne puq men ei nikin yumbui ni chumbuai nand. 3 Nge nungoqi gri nge yembe gad ye te ir wawo o wute qi pe kin ni mingg kot pe ir mawo

te nge nde nei pe te yumbui nganye segi. Nge ngeningne yumbo ur te ir kawo segi. 4 Nge nde umbo pe nge nei gab nge yumbo ninge unje kap segi. Pudi te kin ningg di nge kari nge wuti yuwon unje kap segi ye, yewo nge puq gad tuqui segi. Yumbui nine bu nge yumbo yembe gidiny kin te ir nawo ye. 5 Pugri bu muq Yumbui ni wute ir nawo kin ngeri nap ruso kin te segine kin ven nde puayi nungoqi wute ir wawo wayequ, ghimbine wawo pu was ruso Yumbui nandi. Ni yumbo burpoq pe suqo pu rise kin te ti pe ni riyi, di ni wute ni nei umbo pe suqo pu rise ye te raqene nawo rise. Tende puayi di God ni wute unje rip segi yuwonne ris kin te ire ire chumbuai nindiny.

6 Muq nge mand, nge wand buagi simbe gad kin te nge Apolos temu nde ghimbi pe kawo righe. Nge nungoqi ghav guduq ningg bu puq ken. Te ei nungoqi beghi nde gri nei watevi te pugri, “Wand ur pu vise kin te uronyi wawo nungoqi non nde nei pe wo wayequ.” Nungoqi puq wen tedi wute ninge chumbuai wundiny di ninge yambu wureny segi. 7 Te pugri tughe nari nungoqi yumbui nyamb kin, wute aye segi? Yumbo buagi nungoqi nde rise kin te God nungoqi neuq. Di yumbo buagi te God nungoqi neuq tedi pughe kin ningg nungoqi non nde gre pene wateri kin pugri nungoqi non nyamb wundiri riwo?

8 Nungoqi wari nungoqi yumbo buagi nei wumbiny kin te wateri pre, yumbo quan rise ye pugri was pre, di nungoqi oyi beghi uronyi wuamu king kin pugri was pre. Nge nde nei pe nungoqi nganyene ei king ningg was yawo kuregh. Te ei beghi nungoqi ane king ningg pas. 9 Te pugri nge nei gab kin God ni beghi aposel beghi sunyi dobu nganye kin tende nuamu pas, di te kin te wuti iri wute buagi nde rar pe mi nati ningg yenu kin pugri. Beghi pugrine wute buagi nde rar pe yembu ei wute di angelo ane beghi rundomu. 10 Beghi Kraist ningg yembe ye wute ningg pas kin te ningg wute riri beghi wutamu nei yuwon kin rise segi ye, pudi nungoqi oyi Kraist nei wumbig kin te ningg nungoqi wute nei oghi ye rise kin pugri was. Beghi buid segi pudi nungoqi buid rise. Wute nungoqi nyamb rindivi viyo pudi beghi nyamb ri righe ruso. 11 Yembe bad kin tende puayi pu rindi muq beghi mir ane pas, yawo singar pati di chongo bir bir kin pare righe. Beghi pase kin baj segi di wute beghi unje mupumu. 12 Beghi bon si pene yembe kumo bad. Wute beghi wand brequ mundug, beghi oyi God pengu bidig ei ni yuwon nuam. Wute beghi unje mupumu mai isis mengu kin tende puayi beghi ni rarne buqod unje mupumu. 13 Wute beghi wand brequ isis mengu kin tende puayi beghi ni wand yuwon kinne pem. Te te rindi muq qi pe ven nde wute buagi riri beghi subugi kin pugri di beghi wute buagi ni som rip kin sunyi kin pugri.

14 Nge wand ren ur gad kin ren te nge nungoqi minyuw wati ningg kari segi, pudi nge nungoqi nge wo yawo kirauq righe kin pugri buraqi kireuq ningg. 15 Te piyi nungoqi Kraist nei wumbig kin nungoqi wute yeng muauq kin nganye buagi mas, pudi nungoqi nuyi te irine. Te pugri God ningg wand yuwon ye kare godo di nungoqi Kraist Jisas nei wumbig kin te ningg nge nungoqi nuyi kin pugri kas. 16 Pugri bu nge kari nungoqi nge ningg yumbo ur te ei sonyi wand. 17 Puate te ningg bu nge muq Timoti tiqi gudog nungoqi nde nondo. Timoti ni Kraist nei nimbig kin te ningg ni nge wo nge ni yawo girag righe ye pugri nas. Ni nge wand irepene nutungu ye. Ni nondo di nge Kraist Jisas nei gibig kin yumbo ur te ningg nungoqi nei nitrauq ye. Wand te kin te nge wute buagi Jisas nei rimbig kin tiqe aye pe ris ye ni bei keny kin wand tene.

18 Nungoqi kin wute ninge nei rimb kin riri nungoqi gudoqu ningg mune godo segi ye puq rind di mune bujeyi rise. 19 Pudi Yumbui nei namb kin te yuwon tedi nge brequne mune godo ye. Nge godo di wute bujeyi rise kin te ni pughe gri wand rind kin te nei gab, di tene segi pudi ni nganyene gre rise o segi te anene nei gab. 20 Te pugri beghi God nde si nambu pas kin bei bad ye te wand bad kin te ningg segi pudi ni ningg gre pe yumbo yembe bidiny kin tende pe bei bad. 21 Muq nungoqi pughe gri nei wamb? Nge nungoqi nde godo kin te nge yas ane kare godo o nge godo kin te nungoqi yawo kirauq righe di umbo yuwonne kuse di ghav guduq?

5

Wuti yumbo ur brequ nand kin ni sios pe yenu segi kin

1 Wute ninge nge simbe mindigh mari nungoqi nde quayi nyumbueg ane rise kin yumbo ur brequ te rise. Di yumbo ur brequ ren kin te wute God nganyene kin yumbui nyamb rirang segi ye ni mune yumbo ur te kin yambune riri. Te pugri wute nge simbe mindigh mari nungoqi nde kin wuti iri ni kumo woip teri rise. 2 Pudi nungoqi yivany ware segi, bujeyi wase! Nungoqi yivany ei ware, di wuti yumbo ur te kin puq nen ye te segi puq wundig di nungoqi wikur ye pe tende ni ane nandi wayequ. 3 Nge nungoqi ane pas segi, pudi nungoqi nge nde nei pe was. Di nge wuti te yumbo ur puq nen kin te ningg kari ni unje nap puq gad pre, di

te kin te nge nungoqi ane pas kin pugri.
4-5 Nungoqi beghi Yumbui Jisas nde nyamb
pe wikur di nge ququ pe gri nungoqi ane
pas kin tende puayi nungoqi wuti te beghi
Yumbui Jisas nde gre pe Satan nde si pe wi
nondo ei Satan ni wuti te ni ghimbi te unje
niping. Te ei Yumbui nandi kin tende puayi
ni ququ te nitang wuwi.

6 Nungoqi non nyamb wundiri riwo kin
te oghi segi. Te pugri yis puch woju ire ni
yembe wund kin te ningg bret yumbui ire
yindiqi ye. Nungoqi wand ren kin te nei
wamb segi bri? 7 Yumbo ur brequ kin te
yis asi kin mewuraq wuso ye pugri meware
ruso, di nungoqi bret urupui yis segi kin
pugri ei was. Muqne God nde rar pe te
nungoqi bret yis segi kin pugri was pre.
Te pugri Kraist ni asi God Israel mingg wo
rar nuqond mas kin ngeri nei rimbiny kin
tende puayi sipsip ire mumbueq ye te kin
pugri nati pre. 8 Pugri bu muq beghi mir
yumbui te yembe bidiny bidinyne ei. Di
te kin te beghi yis, te yumbo ur brequ asi
kin di yumbo ur wute puq men kin tuquine
puq pen segi kin te yis asi kin pugri mepare
ruso. Pudi bret yis segi kin te yumbo ur
yuwon ye di wand nganyene kin te ei pat
rise.

9 Nge nungoqi nde nyumo raqe ur gidiq
kin te nge quayi nyumbueg ane rise kin
yumbo ur brequ rind ye ni ane irepe was
ye te ningg bu segi puq gad. 10 Wute yumbo
ur brequ rind kin qi pe ris ye ni ane irepe
was kin te ningg segi puq gad segi. Wute
ren kin ni yumbo ur ren yembe rindiny:
Wute ane rise kin yumbo ur brequ, yumbo
yawo rindiny, yumbo nyungu rind, di god
wandoqi kin yumbui nyamb riram. Pudi
nungoqi wute ren kin puaq wand ningg,
te nungoqi qi wen si wuraq tedi ni puaq
wand kin tuqui. 11 Pudi nge ur gad kin
te pugri, nungoqi wute ren kin ane irepe
was wayequ: wuti iri nari ni Kraist nei
nimbig bu ni nungoqi ane kise kiqam kin
pugri was puq nand, pudi ni nyumbueg
ane rise kin yumbo ur brequ nand, yumbo
yawo nindig, god wandoqi kin nyamb ni-
ram, wute aye wand brequ nindiny, wuye
kumo ne, di wute yumbo nyungu nindiny.
Nungoqi wute pugri kin ane ire pe was di
ane mir wand wayequ.

12-13 Wute aye Jisas nei rimbig segi kin
nge ni ir kawo tuqui segi. Te nge yembe
segi. God ni ir nawo ye. Nungoqi wute Jisas
nei rimbig kin tene ei ir wawo. Te pugri
wand buk pe vise kin ni viri, “Wuti yumbo
ur brequ nand ye te kring ei waip no.” *[Lo
17:7]*

6

*Wute Kraist nei rimbig kin ni oyi oyi kot
pe ritari ruso wayequ*

1 Nungoqi kin iri nunon nimand tequ ker
ninge rise te wuti te wute God nganyene
kin yumbui nyamb rirang segi ye ni mingg
kot tende tanyi yo tequ kot wand wayequ.
Pudi nungoqi God ningg wute ninde wo di
ni gri nungoqi wand te mutungu. 2 God
ningg wute ni ei otiwo wute buagi qi pe
kin ni yumbo ur te ir mawo ye. Nungoqi
te kin nei wamb segi bri? Muq nungoqi
otiwo wute buagi qi pe kin ni yumbo ur
te ir wawo ye, tedi pughe gri ate nungoqi
nonne mai ren kin ir wawo segi. Mai ren
te yumbui segi. 3 Di beghi angelo buagi te
anene ir pawo ye. Nungoqi ren nei wamb
segi bri? Nungoqi otiwo angelo ir wawo ye,
tedi muq nonne ei mai woju muq ven nde
puayi res kin te teti wawo! 4 Pugri bu qi
pe mai woju ren kin res te nungoqi wutaqu
Jisas nei wumbig kin nungoqi nonne teti
wawo tuqui. Piyi nungoqi kin wute nyamb
segi kin ni segine mai te teti mawo. 5 Nge
wand ven simbe gad ei nungoqi minyuw
wati. Nungoqi wikur kin pe tende wuti nei
oghi ye rise kin iri wute Kraist nei rimbig
kin ni ningg mai teti nawo ye nas segi bri?
6 Pudi muq nungoqi oyi Jisas ningg wute
aye ane ker rise kin te ware kot pe wo di
wute God nei mimbig segi kin ni gri wand
te teti mawo!

7 Nungoqi oyi oyi wute kot pe wutare wo
kin te bei rind te pugri nungoqi ir waghe
pre. Piyi wute nungoqi unje rupuq, ni rar
wuqond unje rupuq. Piyi wute nungoqi
yumbo nyungu runduq, te rar wuqond
puq ren. 8 Pudi muq nungoqi wute Jisas
nei rimbig kin aye te unje wap di yumbo
wutanyri.

9 Nungoqi nei wamb pre te pugri wute
yumbo ur brequ ren kin yembe rindiny
ye ni God king ningg nas di wute ninde si
nambu ris ye te tende ane ris tuqui segi.
Nungoqi mune unje gri nei wamb wayequ.
Wute quayi nyumbueg ane rise kin yumbo
ur brequ rind ye, wute god wandoqi kin
yumbui nyamb riram ye, wute ngam kin
aye ane rise kin, quayi quayine aye ane
mase kin, 10 wute nyungu rind kin, wute
aye yumbo te ritanyri yawo kureny ye,
wuye kumo riq ye, wute perei rindiny ye,
di wute rumb di ni yumbo ritanyri ye, wute
pugri ye ni God king ningg nas di wute
ninde si nambu ris kin tende ane ris tuqui
segi. 11 Di nungoqi kin wute ninge ni asi
yumbo ur pugri kin puq ren. Pudi Yumbui
Jisas Kraist di beghi God ni ningg Ququ nde
gri nungoqi yumbo ur brequ wand kin te
puaq nand di nungoqi God te wute yuwon
ye ningg was di God nde rar pe tuquine
was.

Beghi wute ane segi segi pase kin yumbo ur bad wayequ

12 Wuti iri nari, “Nge segine yumbo buagi
te puq ken ye.” Pudi yumbo te buagi ane
ghav rind segi. Ni nari, “Nge segine yumbo
buagi te puq ken ye.” Pudi nge yumbo te rar
guqod ninde nambu kas wayequ. 13 Wuti
aye nari, “Mir te umbo pe ruso ye di umbo
te mir ni ris kin sunyi,” pudi God ni teri
ane unje nap ye. Beghi ghimbi te wute
aye ane segi segi pase kin segi, pudi beghi
ghimbi te Yumbui te, di Yumbui ne ni beghi
nde ghimbi pe yembe nand. 14 Ninde gre
pe God ni Yumbui nati pre mune nindingi
newo di ni ningg gre pe ni beghi mune
nundumu pewo ye. 15 Nungoqi yumbo ren
ei nei wamb te pugri nungoqi ghimbi te
Kraist ningg ghimbi puch ire. Pugri bu
nge Kraist ningg ghimbi puch ven katevi
di ngimne nyumbueg ire ane ghimbi irene
pas ye tuqui segi. Segi nganye! 16 Wuti iri ni
ngimne nyumbueg ire teri rise, te ni nyum-
bueg te teri ghimbi irene ris. Nungoqi ren
kin nei wamb segi bri? Te pugri wand ven
kin te buk pe ur pu vise, “Ni teri ghimbi
irene nganye rise.” *[Stt 2:24]*
17 Pudi wuti Yumbui temi irepe mas ye ni
Yumbui temi nei irene mas.

18 Nungoqi wute segi segi rise ye yumbo
ur brequ te puaq wand. Yumbo ur brequ
buagi aye wuti yembe nindiny kin te nikin
ghimbi unje nap segi, pudi wuti nyum-
bueg ane rise kin yumbo ur brequ yembe
nindiny ye ni nikin ghimbi unje nap.
19 Nungoqi yumbo ren ei nei wamb te pugri
nungoqi ghimbi te God ningg baj di Ququ
Yuwon Ye God nungoqi neuq kin ni tende
nas, di nungoqi ghimbi te nungoqi non tene
segi. 20 God nungoqi yumbo yumbui kin
nganye tende pe wong nunduq pre. Pugri
bu nungoqi ghimbi tende pe God ei nyamb
yumbui weng.

7

Ngam kin wand

1 Muq nge wand nungoqi nyumo raqe
pe pengu wand kin te ningg simbe gad.
Nungoqi wari wuti iri ni nyumbueg ane
rise segine nganye nas ye te ni yuwon
nawo. 2 Te nganye, pudi wute nganye buagi
nganye ni segi segi rise kin yumbo ur quan
kumo yembe rindiny. Pugri bu wute kin
kin nikin ngam te ris, di nyumbueg mune
pugrine kin kin ngaim te mas tedi yuwon.
3 Quayi ni ngam nde nikin ghimbi te nare
nari wayequ. Di te kin pugrine ni ngam
mune ngaim nde nikin ghimbi te wure
wuri wayequ. 4 Ngam ni ghimbi te ni nikin
tene segi, ni ngaim te anene ye. Te kin pu-
grine ngaim ni ghimbi te ni nikin tene segi,
ni ngam te anene. 5 Nungoqi oyi oyi ghimbi
ware wari wayequ. Nungoqi tequ ane ngiq
wand di God ane wand ningg te muqdi
puq wen. Pudi ngeri wap ruso kin tende
puayine di pre. Te pre muqdi nungoqi
mune irepe wase, ei Satan nungoqi puamb
nuauq segi. Te pugri nungoqi segine was
nganye tuqui segi. 6 Nge wand ren simbe
gad kin te nungoqi yeri guduq ei nungoqi
yumbo te yuwonne puq wen, di nungoqi
nge kari kin pugrine nganye puq wen ningg
kari segi. 7 Nge nde nei pe te wute buagi ni
nge kin pugri ngam ruso segine ei ris ningg
kari. Pudi te tuqui segi. Wute buagi God ni
nei di gre ane neny kin te kin kinne, ninge
ni nei gre rind di ngam ruso segine ris, di
ninge ngam ruso.

8 Muq wute ngam ruso segi kin di wute
nyarimo ris kin ni ningg mune simbe gad.
Ni nge kin pugri ngam ruso segi ris tedi
yuwon. 9 Pudi ni segine ris kin tuqui segi
tedi ni ngam ei ruso. Te pugri ni ngam ruso
kin te oghi, pudi segine ris muq wute ane
rise kin yumbo ur quan nganye puq ren
yawo kureny te brequ.

10 Wute ngam kin ningg nge wand quari
ren simbe gad. (Te nge simbe gad segi,
Yumbui simbe nand.) Ngam ni ngaim si
wuri kinne wus wayequ. 11 Ni puq wen
tedi ni mune ngam wuso wayequ. Ni segine
wus tiq segi tedi ni ngaim nde mune wuso
di ni ngaim teri mune ruwo gudo. Quayi
nungoqi nungam puaq wand wayequ.

12 Pudi nungoqi aye ningg nge wand
quari ren simbe gad. (Te nge puq gad,
Yumbui segi.) Wuti iri Kraist nei nimbig
ye ni ngam ire wus, muq ni Kraist nei
wumbig segi ye, di ni wuti te teri ris ye
te ningg ngiq wund, te quayi ni ngam te
puaq nindiq wayequ. 13 Di nyumbueg ni
ngaim iri nas, muq ni Kraist nei nimbig segi
ye, di ni nyumbueg te teri ris ye te ningg
ngiq nand, te nyumbueg ni ngaim te puaq
wuind wayequ. 14 Te pugri ngaim ni Kraist
nei nimbig segi, pudi ni ngam Kraist nei
wumbig kin te ningg ni anene God ningg
wute ane ris. Di ngam Kraist nei wumbig
segi kin ni ngaim Kraist nei nimbig kin te
ningg ni anene God ningg wute ane ris. Ren
kin te segi, tedi ni wo te puqum rimb. Pudi
muq ni wo God ningg wute yuwon ye.

15 Pudi quayi o nyumbueg ni Kraist nei
rimbig segi ye ni ngam ruso kin te si rire
ningg te ni piyi puq ren. Ni puq ren kin te
ningg ni ngaim o ngam Yumbui nei rimbig
ye ni ngam kin lo pe taq pu yeru segi.
Te pugri God nari beghi umbo yuwonne
ei rise pas. 16 Nungoqi nyumbueg nun-
goqi nei wamb segi nungoqi Yumbui nei
wumbig ye te ningg nungoqi nungaim ghav
wundim Yumbui nei mimbig o segi. Di
nungoqi quayi nungoqi mune pugrine nei
wamb segi nungoqi Yumbui nei wumbig ye

te ningg nungoqi nungam ghav wundiny Yumbui nei rimbig ye o segi.
17 Pudi ire ire nungoqi Yumbui ni pughe gri was ningg nari God nungoqi ngam nirauq kin pugrine ei was. Te nge lo di wute Jisas nei rimbig kin buagi nde simbe gad.
18 Wuti iri ni ghimbi dugu chongo pend pre muq God ni ngam nirang te ni mune ghimbi dugu chongo pend segine nas ningg buid nap wayequ. Di wuti ghimbi dugu chongo pend segine muq God ni ngam nirang te ni muq ghimbi dugu chongo pend ningg buid nap wayequ.
19 Ghimbi dugu chongo pend o ghimbi dugu chongo pend segi te kin te yumbo yumbui nganye segi. Yumbo yumbui kin nganye te God ningg lo te ei wat rise.
20 Wute ire ire ni asi pughe gri ris di God ngam nirany kin pugrine ei ris.
21 Nu asi wute aye nde taq pu yengu yembe guad guad muq God nu ngam niraw, te nu te kin ningg nei kumo ghamb wayequ. Pudi nu taq pu yengu segi kin ngim ire wuse, te nu piyi puq yen di taq pu yengu segi kin pugri ei ghas.
22 Te pugri wuti iri wute aye nde taq pu yenu yembe nand muq Yumbui ni ngam nirang te wuti te ni Yumbui te wuti taq yenu segi kin pugri. Te kin pugrine wuti asi taq pu yenu segi kin muq Yumbui ni ngam nirang ye ni Kraist nde taq pu yenu yembe nand ye.
23 God nungoqi yumbo yumbui kin nganye pe wong nunduq pre, pugri bu nungoqi mune wute nde taq pu yequ yembe ye wute ningg was wayequ.
24 Pugri bu, nge mand, wute ire ire ni asi pughe gri ris God ngam nirany te ni pugrine ei ris.
25 Muq nge nungoqi nyumbueg quayi ane rise segine ris kin te ningg pengu wand kin te mune simbe gad. Yumbui ni ren kin ningg nge wand ninge simbe nindigh segi, pudi nge yumbo pughene te oghi di yumbo pughene te brequ kin te simbe gad. Yumbui ni nge yawo nitogh di ghav nindigh nge yumbo nganyene puq ken bu nge wand ren simbe gad.
26 Mai isis muq ven nde puayi ruwi, pugri bu nge nei gab kin te nungoqi muq was kin te pugrine ei was.
27 Nungoqi ngam wo pre te mune nungam puaq wand ningg wari wayequ. Wuti tughe ngam kuo segine o nungam wuti pre te mune ngam yo ningg ghari wayequ.
28 Pudi wuti iri ngam no te ni te kin ningg unje nap segi. Di nyumbueg quayi ane rise segine wus kin ire ni ngam wuso te ni te kin ningg unje wup segi. Pudi wute ngam ruso kin ni muq pas kin ven nde puayi mai quan kumo ruqond. Pugri bu nge nungoqi mai tende pe puaq pu yequ ningg kari.
29 Mand, nge wand ren simbe gad kin puate te pugri: Ngeri puayi rise pre. Pugri bu muq pu ruso kin ven nde puayi wute ngam kin ni ngam nei mimbiny wayequ. Ni wute ngam ris segi kin pugri ei Yumbui ningg yembe mand.
30 Wute quanji rind kin ni wute quanji rind segi kin pugri ei ris. Wute chumbuai rind kin ni wute chumbuai rind segi kin pugri ei ris. Wute yumbo wong rind kin ni yumbo te ni nikin tene segi.
31 Wute yumbo qi pe kin riteri ye ni yumbo te ninde rar pe te yumbo yumbui nganye, ni pugri nei rimb wayequ. Te pugri qi muq wuse kin pugri ye wen ni pre ye.

32 Nge nungoqi nei kumo wamb segi ningg kari. Wuti iri ni ngam no segine nas tedi ni Yumbui ningg yembe pe quan puaq no. Ni puq nen ei Yumbui chumbuai nand ningg.
33 Pudi wuti ngam no pre te ni yumbo qi pe kin quan nei pe nawo ris, te ni ngam chumbuai wund ningg yumbo puq nen.
34 Te kin ningg di ni yumbo irene nei nimbiny segi. Nyumbueg ire ni ngaim segi kin di nyumbueg ire quayi ane rise segine nganye wus ye ni Yumbui ningg yembe pene quan puaq wuso, te ninde nei pe ni ghimbi di ququ anene Yumbui ne weng ningg. Pudi wute ngam kin ni yumbo qi pe kin quan nei pe wuwo ris, te ni nikin ngaim chumbuai nand ningg yumbo puq wen.
35 Nge wand ren puq gad kin te nge nungoqi ghav guduq Yumbui ningg yembe wand, nge nungoqi taq gubuqu ningg kari segi. Pudi nge nungoqi tuquine was di nei tevi segi Yumbui irine nde yembe wand ningg kari.

36 Wuti iri ni nyumbueg quayi ane rise segine kin ire miping wuso pu wus di wuti te ni nei namb ni wute tende yumbo ur tuquine kin tene yembe nindiny tiq segi pudi ninde umbo pe nei brequ quan rise, di ni teri ngam ruso yawo nganye kureny, tedi piyi ngam ruso. Ni te kin ningg yumbo ur brequ rind segi.
37 Pudi wuti aye iri nikin nde nei pe nei namb ni ngam no segine nas ye tuqui di nari ni segine nas ei yumbo puq nen yawo gureg kin te puq nen. Ni pugri nei namb di nari ni nyumbueg quayi ane rise segine wus kin te nitaqi segi te ni anene tuquine puq nen.
38 Pugri bu wuti nyumbueg ni miping wuso pu wus kin te nitaqi ye ni tuquine puq nen, di wuti nari ni nyumbueg te nitaqi segi puq nand kin ni quan nganye tuquine puq nen.

39 Nyumbueg ire ni ngaim nasne te ni ngaim terine ei ris. Pudi ni ngaim te nati, tedi ni segine aye pughe ye ni wutanyi yawo kurew kin te wutanyi tuqui. Pudi wuti te anene Yumbui nei nimbig kin ei.
40 Nge nei gab kin te nyumbueg te ni ngam wuso segine wus, tedi quan chumbuai wund ye. Ren te nge nei gab, nge wute aye kin pugri God ningg Ququ nge nde nas nei negh.

8

Wandoqi kin god mir muam kin wand

1 Muq nge umo mambui god wandoqi kin
mem kin te ningg pengu wand ye te mune
simbe gad. Wute ninge mari, “Beghi buagi
ane nei pateri pre.” Te nganye pudi wute
nei materi kin te ningg ni bujeyi mase ye.
Pudi wute aye te quan yawo pirany righe
kin te ningg beghi wute Jisas nei rimbig
kin te ghav bidiny gre pu yeru. 2 Wuti
iri nari ni nei quan rise ye puq nand kin
te ni nganyene yumbo ninge nei nimbiny
segine. 3 Pudi wuti God yawo nirang righe
kin te God oyi wuti te nei nimbig pre.

4 Pugri bu muq nge umo god wandoqi kin
mem kin cham we ye te kin ningg wand
gad. Beghi nei bab te pugri god wandoqi
kin ni God nganyene kin pugrine mas segi,
di beghi nei bab God nganyene kin te irine,
aye segi. 5 Te piyi god isis nyamb miram di
mari god ninge nginy tu pe mas di ninge qi
pe mas. Piyi god men ni quan di ni yumbui
te quan, 6 pudi beghi God te irine. Te wuyi
yumbo buagi yembe nindiny ye di beghi ni
ningg yembe te yembe bad ningg pas. Di
beghi Yumbui te irine, te Jisas Kraist, ninde
gri yumbo buagi rise di ninde gri beghi pas.

7 Pudi wute buagi ane te kin nei rise segi.
Wute ninge ni god wandoqi kin mir rem
kin yumbo ur pene ris. Di muq ven nde
puayi umo god wandoqi kin mem ye te ni
mune riq di ni nei rimb kin mir te god
wandoqi kin ni ningg. Ni nei oghine gre
rind segi kin te ningg ninde nei pe mir te
ni unje rip ye. 8 Pudi mir pe kin te ningg
beghi God nde tumo bodo segi. Di mir
pe yambu pari kin te ningg God ni beghi
yambu nirengu, di mir te pe ei God ni beghi
ghav nundug, yewo pugri segi.

9 Pudi nungoqi ninge mir te kin segine
we ye nungoqi nei wamb yuwon. Te pugri
eti nungoqi mir te we ye te ningg wute
aye nei oghine gre rind segi kin ni mune
riq di ir righe. 10 Te pugri eti wuti iri nei
gre rind segi ye ni nungoqi nei wamb pre
kin nungoqi god wandoqi kin ni baj pe mir
wand kin te nuqond di ni mune mir god
wandoqi kin meng kin te ne. 11 Di te kin
ningg nu nimand Kraist oghine nei nimbig
gre segi ye di Kraist ni wuti te ningg qa nati
ye te ni nungoqi nei wamb kin te ningg ni ir
naghe. 12 Nu nimand iri pugri puq yeng di
ni yumbo ur brequ nand di ni nei oghine
gre rind segi kin te unje ping te nu Kraist
nde bu yumbo ur brequ guad. 13 Pugri bu
yumbo nge ke kin te ningg nge mand puq
keny di ni yumbo ur brequ rind, tedi nge
umo god wandoqi kin meng ningg mambui
kin te mune ke segi, ei ni yumbo ur brequ
rind segi.

9

Pol aposel ningg nas kin te ningg simbe nand

1 Nge lo nde nambu kas segi. Nge aposel
iri. Nge ngening nde rar pene nganye Jisas
beghi Yumbui guqoid pre. Di nge Yumbui
ningg yembe gad kin te ningg nungoqi nei
ware witinde. 2 Te piyi wute aye mari nge
aposel iri segi, pudi nge nungoqi nde aposel
ningg kas. Te pugri nungoqi Yumbui nde
was kin te ningg nungoqi nge aposel ningg
kas kin te bei wand kin pugri.

3 Ren te wute nge wand isis megh tedi nge
ghimbi ghav gidiny ningg wand ren simbe
gad. 4 Beghi yembe ren bad kin te ningg
beghi mir di wuye pateri pe tuqui segi bri?
5 Pita, di aposel aye, di Yumbui ni kiqam ni
tiqe aye pe wand bir mawo ningg mo kin
tende puayi ni ngam te mitari ne mo. Ni
ngam ni anene Kraist nei rimbig kin. Di
beghi mune ni puq men kin pugrine puq
pen tuqui segi bri? 6 Te pughe kin ningg nge
Barnabas temune beghi bonne mir pateri
pe, di aposel aye te nungoqi bag wamb?

7 Wuti iri ami ningg yenu kin ni nikinne
mir wong nand, ne, no yeng nand segi.
Wuti iri wain wuny mbe yembe nand, te
ni wain yi ninge nap ne ne yembe nand.
Di wuti iri sipsip bag namb ye ni sipsip
miny te nduruq naq naq yembe nand. 8 Nge
wand gad kin ren te wutene pripri puq men
kin te simbe gad segi. Pudi Moses ningg lo
ur pu wuse ye te mune pugrine puq wund.
9 Te pugri Moses ningg lo ur pu wuse ye ni
wuri, “Kau ni wit yi nyinge ruwo ei wit yi
wateri kin tende puayi nungoqi ni mim taq
wumbiny wayequ. Piyi rar wuqond wit yi
ninge riq.” *[Lo 25:4]*
Ren kin te God ni kau ninggne puq nand
segi. 10 Nge nungoqi nganyene simbe
guduq, God ni beghi wutamu ningg anene
puq nand. Te nganye wand ven beghi
ningg puq nand, te pugri wuti qi bir nuaq
kin ni qi bir nuaq, di wuti mir yi puraq
nand kin ni puraq nand. Ni temi pugri
yembe mand ei mir nguan kin puayi ni mir
te puch puch materi ningg mari. 11 Beghi
nungoqi nde umbo pe ququ kin mir yi
ninge puraq bad pre. Te kin pugrine beghi
oyi nungoqi nde pu yumbo ninge pateri kin
te oghi segi bri? 12 Wute ninge nungoqi
nde yembe ren mand kin te ningg nungoqi
yumbo wem ningg mari, tedi beghi temu ei
quan nganye wengu ye tuqui.

Pudi beghi te kin ningg quan nganye
pari segi. Beghi oyi bonne yumbo buagi te
pateri. Beghi puq pen ei wute rar buqod
Kraist ningg wand yuwon ye ritevi di beghi
ni imb puany segi. 13 Nungoqi ren kin nei
wamb segi bri? Te pugri wute God ningg
baj pe yembe mand ye ni mir te God ningg

baj pe tende pune materi. Di wute alta pe yembe mand kin ni wute umo God reng ningg rire rundo kin tene ni mune materi ye. 14 Te kin pugrine ni nari wute God ningg wand yuwon ye bir mawo ye ni mir tende grine ei materi.

15 Pudi nge, nge pugri wand gre keny ei yumbo ninge kateri ningg kari segi. Di nge wand ren ur gad kin te nungoqi nge yumbo puq wegh ningg kari segi. Nge te kin ningg kari puq ken tedi nge kati ei yuwon. Te pugri nge wuti iri ni nge nyamb gidivi viyo kin puate te puaq nand yambu kari. 16 Te pugri nge wand yuwon ye bir kawo kin te ninggne nge nyamb gidivi viyo tuqui segi. Te pugri Yumbui nari nge yembe te ei puq ken. Pugri bu nge God ningg wand yuwon ye te bir kawo segi tedi nge unje pu kas. 17 Nge ngeningne wand ren bir kawo, tedi nge yumbo oyi kin te kateri. Pudi nge ngening nde nei pene wand bir kawo segi. Te pugri God ni nge si numbogh yembe ren negh. 18 Nge te oyi kin yumbo taq ren, nge chumbuai ane God ningg wand yuwon ye bir kawo, di wute ni wand te wong rind segi. Di nge te kin ningg yumbo ninge kateri ye tuqui pudi nge te ningg kari segi.

19 Te piyi nge wuti iri nde taq pu yengu yembe gad segi, pudi nge wute buagi ghav gidiny ningg taq pu yengu yembe gad kin pugri kas ei wute quan mune kateri. 20 Wute Juda kin ninde te nge wuti Juda kinne pugri kas ei wute Juda kin kateri. Wute Moses ningg lo nde si nambu ris kin ninde te nge wuti lo nde si nambu kasne kin pugri kas ei nge ni kateri. (Pudi nge ngeningne lo nde si nambu kas segi.) 21 Wute Moses ningg lo ninde wuse segi kin ninde te nge wuti lo nge nde wuse segi kin pugri kas ei nge wute lo ninde wuse segi ye te kateri. (Pudi nge ngeningne God ningg lo si kiraq segi, pudi nge Kraist ningg lo nde si nambu kas.) 22 Wute God nei rimbig gre segi ye ninde te nge wuti God nei gibig gre segi ye pugri kas ei wute God nei rimbig gre segi ye te kateri. Nge wute buagi nde te ni mas kin pugrine kas ei nge puq ken kin te ningg nge wute ninge kateri tuqui. 23 Nge yumbo buagi ren puq ken kin te nge God ningg wand yuwon ye ningg kari bu puq ken ei wand yuwon ye te ningg God nge yuwon nuagh.

24 Nungoqi nei wamb te pugri resis ire pe wute buagi vig mamb, pudi wuti irine ni yumbo materi ningg vig mamb kin te nateri ye. Muq nungoqi wuti yumbo nateri ningg vig namb kin pugri ei vig wamb. 25 Wute buagi griny yumbui pe mo vig mamb kin ni wand quari te irepene mutungu di sir map. Ni puq men ei yumbo materi ningg vig mamb kin te materi. Ni yumbo te rise nganye segi ye. Pudi beghi yumbo pateri kin te yumbo rise rise te kin rise ye te pateri. 26 Puate ren kin ningg bu nge wuti yumbo ninge nei nimbiny segi pudi segine vig namb ye nikin pugri vig gab segi. Di nge wuti yeng nand kin ni yir segi segi menare ye nikin pugri yeng gad segi. 27 Pudi nge ngening ghimbi yumbo ur brequ puq wen kin te ningg yeng kawo yuwon di ni puq wen kin te segi puq gad. Eti nge wute ndene wand bir kawo di nge ngeningne yumbo nge kateri ningg vig gab kin te kateruwi segi.

10

Wandoqi kin god yumbui nyamb piram kin wu wand

1 Muq nge mand, nungoqi yumbo ren ei nei wamb ningg kari. Te pugri asi beghi koku ni Moses nde dobu ruru kin tende puayi ni buagi ane wuye quari nambu nyinge rire, di gherim ambo kin pe tende yuwonne opu gri ruso riwo. 2 Ni wuye quari nambu nyinge rire di gherim ambo pe opu gri ruso riwo kin te ningg ni buagi ane Moses nde dobu ruru ye te kin ningg wuye map kin pugri. 3 Ni buagi ane mir irene God ningg Ququ neny kin te riq, 4 di wuye irene God ningg Ququ neny kin te riq. Te pugri ni wuye te ququ kin wet pe gri kuyi kin te riq, di wet te ni ane ruso. Di wet te Kraist nikinne. 5 Pudi God ni beghi koku nganye buagi umbo ker nuany di ni qi wute segi ye pe tende riti.

6 Yumbui ren puq nen kin te beghi buqod di nei pateri ningg puq nen. Te ei beghi, beghi koku kin pugri yumbo ur brequ nganye kin te puq pen yawo guregu segi. 7 Nungoqi ni kin ninge god wandoqi kin yumbui nyamb riram kin pugri god wandoqi kin yumbui nyamb wuram wayequ. Wand ren kin te ur pu rise, “Wute ni irepe ris di mir rind di wuye riq pre muq quayi nyumbueg ane rise kin yumbo ur brequ rind.” *[Kis 32:6]*

8 Beghi ni kin ninge puq ren kin pugri quayi nyumbueg ane pase kin yumbo ur brequ bad wayequ. Ni puq ren di nginy iri ningg wute 23 tausen pela pu riti. 9 Beghi Yumbui tuqui paip wayequ. Ni kin ninge puq ren di ghati rit riti. 10 Di nungoqi ni kin ninge minyang rind kin pugri minyang wand wayequ. Ni puq ren di angelo wute unje nap kin ni nambui riti.

11 Yumbo buagi ninde puq ren kin ren te beghi buqod di wune bab, di buk pe ur mand ei beghi buqod di nei pateri. Te pugri beghi God ni yumbo buagi omo nawo kin ngeri tende tumone pas. 12 Pugri bu wuti iri nari ni gre pu yenu te ni yeng nawo yuwon ei ni ir naghe segi. 13 Yumbo nungoqi puamb ruauq kin te yumbo pripri

wute buagi puamb ruany kin tene. Pudi God ni yumbo puq nen puq nand kin te puq nen ye. Ni nungoqi rar nundoqu puamb muauq ei nungoqi yequ tuqui segi ye. Ni nungoqi puamb muauq kin tende puayi God nungoqi ghav nunduq wu wase wo kin ngim rise ye. Te ei yumbo te nungoqi nyinge ruauq waghe segi.

Beghi God di god wandoqi kin anene yumbui nyamb piram wayequ

14 Pugri bu muq nge mand nge quan nganye yawo kirauq righe ye, nungoqi god wandoqi kin yumbui nyamb wuram kin yumbo ur te puaq wand. 15 Nge nungoqi nde wand simbe gad kin te wute nei yuwon kin rise ye ni kin pugri simbe guduq. Nungoqi nonne nge wand simbe gad kin ren ir wawo. 16 Beghi Yumbui ni kap beghi pitaqwi kin tende pe beghi yuwon nuangu ye te ningg Yumbui chumbuai bidig pre di kap te pitaqwi. Di kap tende pe wuye pe kin te ningg beghi Kraist ningg yavi pe beghi ni ane umbo irene pas. Di bret bir puaq paq kin te ningg beghi Kraist ane ghimbi irene. 17 Bret puayi te irene di wutamu nganye buagi. Pudi buagi ane bret puayi te irene pitaqwi. Pugri bu beghi buagi ane ghimbi irene.

18 Nungoqi wute Israel kin nei wumbiny. Wute umo God meng ningg mambui kin cham te me ye te ningg ni alta te kin pe God ane irepe mas. 19 Nge puq gad kin te nungoqi god wandoqi kin umo wem kin te ghav rind segi. Te pugri god wandoqi kin ni ghav mand segi. 20 Wute Juda segi kin ni umo mambui god wandoqi kin mem kin te ququ brequ bu mem, God segi. Di nungoqi ququ brequ ane irepe was nge yambu kari. 21 Te pugri nungoqi Yumbui ningg kap pe wuye we di ququ brequ mingg kap pe anene wuye we tuqui segi. Nungoqi Yumbui ningg tebol pe mir wateri di ququ brequ mingg tebol pe anene mir wateri tuqui segi. 22 Beghi puq pen di Yumbui ni te kin ningg ker nawo segi ye bri? Yumbui ni gre quan nganye rise di beghi segi.

Beghi pughe gri yuwon pu pas kin wand

23 Wute ninge mari, “Beghi yumbo buagi te segine puq pen ye.” Te nganye, pudi yumbo te buagi ane oghi segi. Ni mari, “Beghi yumbo buagi te segine puq pen.” Pudi ni buagi ane ghav rind segi. 24 Nungoqi nonne yumbo puq wen yawo kureuq kin tene nei pe wawo ris wayequ. Nungoqi yumbo puq wen di wute aye gre weny kin te anene ei nei pe wawo ris.

25 Umo puch buagi maket pe ris kin te segine wong wand we. Nei isis nungoqi nde umbo pe ruwi di pengu wand wayequ. 26 Te pugri God ningg wand buk pe vise kin taq pugri, “Qi di yumbo buagi qi pe rise kin te Yumbui nikin te.” *[Sng 24:1]*

27 Muq wuti Yumbui nei nimbig segi ye iri ni nu ngam niraw ghondo ei tequ mir wand ningg di nu kuo tequ mir wand, te nu ni mir buagi nawo ris kin te ye. Nei isis nunde umbo pe ruwi di pengu ghand wayequ. 28 Pudi wuti iri nu simbe nunduw nari, “Umo wen god mem kin cham,” te muqdi nu mir te ye wayequ. Nu mir te ye segi kin puate te: wuti te nu simbe nunduw di ninde umbo pe nei namb kin te ningg bu nu ye wayequ. 29 Te nunon nei segi, pudi wuti aye te ni nei. Te pugri wuti aye ninde umbo pe pughe gri nei namb ye te ningg ni nge yumbo segine ke ye te ningg segi puq nand tuqui segi. 30 Nge Yumbui chumbuai gidig pre di mir te ke. Pugri bu wuti iri ni nge mir Yumbui chumbuai gidig pre ke kin te ningg nge wand brequ nindigh tuqui segi.

31 Nungoqi mir we o wuye we o yumbo aye pughe kin puq wen kin te nungoqi God nyamb yumbui weng ningg ei puq wen. 32 Nungoqi yuwonne was ei wute Juda kin, Grik kin o wute God te wute Jisas nei rimbig kin ni nungoqi ningg ir righe di yumbo ur brequ rind segi. 33 Nungoqi nge puq ken kin pugrine ei puq wen. Nge yumbo buagi puq ken kin te wute buagi chumbuai rind ningg puq ken. Te pugri nge yumbo nge ghav rindigh kin te ningg kari puq ken segi. Nge wute buagi ghav gidiny ei God mune nate ruwi.

11

1 Nungoqi nge Kraist ningg yumbo ur sonyi gidig kin pugrine nungoqi mune nge yumbo ur yembe gidiny kin te sonyi wand.

Beghi wute aye nde nambu ei pas

2 Nungoqi pripri nge yumbo buagi puq ken kin te nei wumbiny di nge wand bei keuq kin watevi ye te nge bei keuq kin pugrine nganye watevi ye te ningg nge nungoqi chumbuai guduq.

3 Muq nungoqi yumbo ren ei nei wamb ningg kari, Kraist ni ngawu namb di quayi buagi Kraist nde nambune mas. Di quayi ni ngawu namb di ngam ninde nambune wus. Di God ni ngawu namb di Kraist ninde nambune nas. 4 Quayi ni God ane wand o propet kin wand simbe mand muq ni ngawu buag mare te ni Kraist beghi ninde nambu pas kin ni nyamb mi vighe viso. 5 Di nyumbueg ni ngawu buag wure segine God ane wand o propet kin wand simbe wund te ni nikin ngaim ninde nambu wus kin ni nyamb wi vighe viso. Di te kin te ni nyumbueg ire minyuw mew ningg yu ghir munduw kin ane tuquine. 6 Te pugri nyumbueg ire ni ngawu te buag wure segi te ni yu te ghir ei wund. Di ni yu ghir wund

o pend wuwo puayi rise minyuw wuti, tedi ngawu te buag ei wure. 7 Quayi ni ngawu buag nare wayequ. Te pugri ni God nikin gib namb, di ninde gri God nyamb yumbui nateri. Pudi nyumbueg nde gri ni ngaim ni nyamb yumbui nateri. 8 Te pugri quayi ni nyumbueg nde gri nandi segi, nyumbueg bu quayi nde gri wundi. 9 God ni quayi yembe nindig nyumbueg new segi, pudi nyumbueg oyi yembe nunduw di quayi neng. 10 Puate te ningg bu nyumbueg ni ngawu buag ei rire. Ni puq ren ei bei rind ni aye nde nambu yeru wand simbe rind. Di puate aye te angelo ni yumbo ur buagi muqond muqond yemu.

11 Yumbui nde rar pe nyumbueg ni quayi si wuri kinne yequ tuqui segi, di quayi ni nyumbueg si niraq kinne yenu tuqui segi. 12 Te pugri nyumbueg ni quayi nde gri wundi di muq quayi mune pugrine nyumbueg wuri wundi. Pudi yumbo buagi te God nde pu rindi. 13 Nungoqi nonne yumbo ren kin ir wawo. Nyumbueg ni ngawu buag wure segine God ane wand kin te yuwon o segi? 14 Beghi bon yumbo ur te pugri quayi ni yu dobui nganye yeru te nikin nyamb unje nap. 15 Pudi nyumbueg ni yu te dobui yeru te ei wute mundoq yuwon wund. Te pugri yu dobui te ni ngawu buag wure ningg bu rise. 16 Wute ninge ni yumbo ren ningg minyang mand di mari ye. Pudi nge kari beghi God te wute Jisas nei rimbig kin ane beghi yumbo ur aye kin puq pen segi ye.

Yumbui ningg mir unje pap wayequ

17 Muq nge wand aye mune simbe gad di wand ren nungoqi nyamb gidivi viyo segi. Te pugri nungoqi buagi ane irepe wikur kin tende puayi nungoqi yumbo quan unje wap di yumbo ur yuwon kin yembe wundiny segi. 18 Nge wand ye ruwo simbe gad kin te pugri: Nge kutungu nungoqi God yumbui nyamb wurang ningg irepe wikur kin tende puayi nungoqi bir wawo. Di nge nde nei pe te musoq nganyene. 19 Te pugri nungoqi nde nei isis ruwi ei nei bab tuqui te pugri wute pughe ye te God nde rar pe yumbo tuquine puq ren. 20 Nungoqi pripri wandi ire pe wikur Yumbui nikin wute ane mir mand pre ni nati ye te kin mir wand, pudi nungoqi mir te kin ane tuquine puq wen segi. 21 Te pugri nungoqi mir wand kin puayi nungoqi brequne mir wand di wute aye ghimbi wany segi. Te kin ningg di wute ninge mir ane mas di wute ninge wuye quan kumo me ngawu ghabe rind. 22 Nungoqi non baj rise di nungoqi segine non baj pe mir wand di wuye we tuqui. Nungoqi puq wen di wute yumbo quan segi kin te unje wap yivany ane ris, di te kin ningg nungoqi God te wute Jisas nei rimbig kin ni nyamb unje wupiny. Muq nge pughe puq ei guduq? Nge nungoqi nyamb yumbui keuq tuqui segi.

23 Te pugri nge Yumbui nde pu wand kateri kin tene nungoqi mune simbe guduq pre. Judas ni Yumbui Jisas veri nde si pe ni nondo kin bur te ningg Jisas bret nitaqwi, 24 di God chumbuai nindig pre bret te bir nuaq di nari, “Wen te nge ghimbi di ghimbi wen nungoqi ghav wunduq ye. Nungoqi pugri puq wen ei nungoqi nge nungoqi nde nei pe wowi kas.” 25 Mir mand pre wain mune pugrine kap ane neti nowi nari, “Kap wen te wand urupui God taq namb kin te. God wand urupui taq namb kin te nge nde yavi pe taq namb. Pughe puayi nungoqi ren kin puq wen te nungoqi nge nungoqi nde nei pe wowi kas ningg ei puq wen.” 26 Te ningg bu nungoqi bret te waq di wain te we te nungoqi Yumbui ni nati kin te bei wand ningg ei puq wen di te tene ruso ruso otiwo ni mune nandi.

27 Pugri bu wuti tughe bret te naq di Yumbui ningg kap tende pe wuye ne ye ni yuwonne puq nen segi te ni Yumbui ningg ghimbi di yavi nde yumbo ur brequ nand di wand ninde rise. 28 Wuti iri bret te naq di kap te ningg wuye ne ye ni nikin yumbo ur te otinde nei nimbiny yuwon. Ni nei namb ni unje nap segi te muqdi ne. 29 Te pugri wuti iri ni Yumbui ni ghimbi te otinde nei numbuw segine muq bret di wain te ne ye ni unje nap di te kin ningg God ni yembe neng ye. 30 Puate ren ningg bu nungoqi kin wute nganye buagi ni buid segi, num kureny di ninge quanne riti pre. 31 Pudi beghi bon yumbo ur te otinde nei bibiny yuwon pre muq puq pen tedi God beghi mai nengu segi. 32 Yumbui gri ni ir nuamu di mai ren nengu te ni beghi buraqi nirengu ei yumbo ur tuquine puq pen. Te ei wute qi pe kin brequ nindiny kin tende pe beghi ni ane brequ nundug segi.

33 Pugri bu, nge mand, nungoqi irepe wikur mir wand kin tende puayi wute aye te ghimbi wany. 34 Wuti iri ni mir gureg, te ni nikin baj pene mir nand pre muqdi nandi. Te ei mir tuqui tuquine wateri di God nungoqi mai neuq segi.

Pughe puayi nge godo tedi yumbo ren kin ningg mune nganye yeri guduq ye.

12

Ququ kin yembe

1 Nge mand, muq nge Ququ Yuwon Ye ni yembe nengu kin te ningg simbe gad ei nungoqi nei wamb ningg kari. 2 Nungoqi nei wamb te pugri asi nungoqi God nganyene kin yumbui nyamb wurang segine kin tende puayi yumbo ur isis pe wandoqi munduq god wandoqi kin ni

wand mand tuqui segi ye te yumbui nyamb wuram. 3 Pugri bu muq nge nungoqi simbe guduq te pugri God ningg Ququ ni wuti iri nde gri wand nand ye wuti te ni Jisas wand brequ nindig tuqui segi. Di wuti iri nikinne nari, “Jisas te Yumbui” puq nand tuqui segi. Pudi Ququ Yuwon Ye ni nei neng tedi ni puq nand tuqui.

4 Ququ pe kin yembe te isis rise, pudi Ququ irine yembe te puq nen. 5 Yembe isis yembe bidiny, pudi Yumbui irine ningg yembe bidiny. 6 Di yembe bad kin yumbo ur te isis rise, pudi God irine beghi buagi ane gre nengu yembe isis bad.

7 Beghi buagi ane Ququ pe kin yembe yembe bidiny kin te God ni beghi nde yembe nand. God ni Ququ beghi nde nas kin yumbo ur te bei nand ei beghi oyi oyi ghav bad. 8 Ququ ni wuti iri nde ni wute aye nei yuwon kin neny kin yembe neng, di Ququ tene mune wuti aye nde ni wute ghav nindiny God ningg nei te nei rimb kin yembe neng. 9 Ququ tene mune wuti aye iri nde ni Kraist quan nei nimbig gre kin nei neng, di Ququ te irine mune wuti aye iri nde Yumbui ningg nyamb pe wute num kin sabi nindiny kin yembe neng. 10 Ququ tene mune wuti aye nde yumbo ur isis gre kin yembe nindiny kin gre neng, di wuti aye propet kin pugri wand simbe nand ye, wuti aye ququ nuqond nap mo te God ningg Ququ o ququ aye kin, wuti aye wand tuan isis pe wand nand kin, di mune wuti aye wand tuan isis te nitari riti kin. 11 Yumbo buagi ren te Ququ iri tene yembe nand. Di ni wute ire ire yembe neny puq nand kin tene yembe neny.

Ghimbi irene, puch quan

12 Wutamu ghimbi te puch quan irepene rise ye. Piyi ghimbi ni puch te quan, pudi ghimbi irene. Di Kraist ni mune te kin pugrine. 13 Te pugri beghi buagi ane Juda o Grik kin, wute wute aye nde taq yemu yembe mand kin o taq yemu segi kin, beghi buagi ane Kraist ane ghimbi irene rise ningg Ququ irine pe wuye mupumu, di Ququ irine peti ni pre.

14 Te pugri ghimbi ni puch irene segi, ni puch quan. 15 Muq nyinge ni wuri, “Nge si segi pugri bu nge ghimbi kin puch iri segi.” Ni piyi puq wund, pudi te kin ningg ni ghimbi kin puch segi, o ghimbi si wuraq kinne yequ tuqui segi. 16 Di ange ni wuri, “Nge rar segi pugri bu nge ghimbi kin puch segi.” Ni piyi puq wund, pudi te kin ningg ni ghimbi kin puch segi, o ghimbi si wuraq kinne yequ tuqui segi. 17 Ghimbi buagi te rarne, tedi wuti wand nutungu tuqui segi. Di ghimbi buagi te angene, tedi wuti tuqo nutungu tuqui segi. 18 Pudi God ni ghimbi puch buagi te kin kinne nitari riti di buagi ane ni nari kin pugrine rise. 19 Ni buagi ane te ghimbi puch irene, tedi ghimbi wuse segi. 20 Muq wuse kin te ghimbi puch quan, pudi ghimbi irene.

21 Rar ni si ningg wuri, “Nu nge temu irepe pas yambu kari,” ni puq wund tuqui segi. Di ngawu ni nyinge ningg nari, “Nu nge temu irepe pas yambu kari,” ni puq nand tuqui segi. 22 Pudi beghi ghimbi puch ninge beghi buqod kin ni buid quan segi, pudi beghi si pare tuqui segi. 23 Di ghimbi puch ninge pari te oghi nganye segi puq bad kin te sabi bidiny yuwon. Di ghimbi puch ninge raqene rise segi kin te suqo pare yuwon. 24 Beghi ghimbi puch raqene rise kin te pugrine sabi bidiny segi. Pudi God ni ghimbi puch buagi muq rise kin pugrine irepe nawo righe, di puch yuwon segi kin te mune yuwon nganye nuany. 25 Ni pugri puq nen ei ghimbi ni bir kin kin yeru segi, pudi puch ire ire ni buagi ane ghimbi irene kin ghimbi puch di ni oyi oyi sabi ei rind. 26 Puch ire ni mai wuraq te buagi ane mai riraq. Di puch ire ni nyamb te riwo ruso te buagi ane chumbuai rind.

27 Muq nungoqi buagi ane te Kraist ningg ghimbi di nungoqi ire ire te Kraist ningg ghimbi puch. 28 Di wute Jisas nei rimbig kin ninde God ni aposel nap mo nyamb yumbui kin ningg mas. Ninde tumo te propet, ninde tumo wute ninge wute aye bei meny kin, di ninde pu wute yumbo ur isis gre kin bei mand kin te nap mo. Di ni wute aye men anene nap mo: Te wute num kin sabi mindiny kin yembe nem ye, wute ninge wute aye ghav mindiny kin yembe nem ye, wute ninge ni wute aye yembe isis mand kin te ni yembe mand kin te ningg yeri mindim ye, di ninge wand tuan isis pe wand mand kin. 29 Ni wute buagi ane aposel kin yembe nem segi, ni buagi ane propet segi, ni buagi ane wute bei meny kin segi, ni buagi ane yumbo ur gre kin yembe mindiny kin segi. 30 Ni buagi ane wute num kin sabi mindiny kin yembe rise segi, ni buagi ane wand tuan isis pe wand mand kin segi, di buagi ane wand tuan isis mitari riti kin segi. 31 Pudi nungoqi yembe yumbui kin God ningg Ququ nde gri rindi kin te ei wateri ningg buid wap.

Wute yawo pirany righe kin yumbo ur

Di muq nge nungoqi yumbo ur yuwon nganye ire bei keuq.

13

1 Piyi nge wute mingg wand tuan di angelo mingg wand pe wand gad pudi nge wute yawo kirany righe segi, tedi nge belo quan kumo wuri nyuw rip kin pugri o wokuandi wub segi segi mi nari kin pugri.
2 Piyi nge propet kin pugri wand simbe

gad kin yembe rise di wand wute asi nei
mamb segi kin te nei gab, di nge nei quan
kumo rise, nge Yumbui nei gibig gre di nge
Yumbui nei gibig kin te ningg nge rand
kring kap mo kin tuqui pudi nge wute
yawo kirany righe segi, tedi nge wuti
yembe buagi te yembe gad segi kin pugri.
3 Piyi nge yumbo buagi te wute yumbo
segi kin keny, Yumbui ningg yembe gad
kin te ningg wute nge wase mendi ei kati
ningg mari kin te rar guqod puq men pudi
wute yawo kirany righe segi, tedi nge
yembe gad kin te nge ghav rindigh segi.

4 Wuti wute yawo nirany righe ye ni
yumbo ur ren ei rise. Ni brequne ker nawo
segi di wute sabi nindiny. Ni wute aye ni
yumbo riteri kin te ningg umbo brequ kuse
segi, nikin nyamb nindiri riwo segi, di ni
bujeyi nase segi. 5 Ni yumbo ur tuquine
segi kin te puq nen segi di yumbo nikin
puq nen yawo gureg kin te ye nawo ris
segi. Ni brequne umbo ker nawo segi di
wute unje rip kin te manyi nand segi. 6 Ni
yumbo ur brequ kin te chumbuai nindiny
segi, pudi wand nganyene kin te ningg ei
quan chumbuai nand. 7 Wute yawo pirany
righe kin yumbo ur tende pe yumbo ur
ren rise: mai buqod pudi yembe si pare
segi, God nde nei budub, God beghi yuwon
nuangu ningg ghimbi pu pas, di gre pu
yembu yembe bad badne.

8 Wute yawo pirany righe kin yumbo ur
ni pre segi ye. Te nganye propet kin wand
simbe bad kin yembe te rise, pudi ni pre
ye. Di wand tuan isis pe wand bad kin
yembe te rise, pudi ni pre ye. Di nei quan
kumo rise kin yembe te rise, pudi ni pre ye.
9 Te pugri beghi muq nei pateri kin te puch
puch pateri, di beghi propet kin pugrine
wand simbe bad ye te puch puch pateri
simbe bad. 10 Pudi otiwo yumbo yuwon
nganye kin te rise ye tende puayi di yembe
buagi beghi muq puch puch pateri kin te
pre ye. 11 Nge wokuandi ne kas kin tende
puayi nge wokuandi kin pugri wand gad,
nge wokuandi kin pugri nei gab, di nge nei
wokuandi ni nei rise kin pugri rise. Otiwo
nge quayi kin pre te nge wokuandi kin
yumbo ur te dob keny. 12 Te pugri yumbo
muq beghi buqod kin te yumbo nganye rar
pe buqod segi, glas pene buqod kin pugri.
Pudi otiwo tende puayi di raqene buqod.
Muq nge musoqne nei gab, otiwo di God
nge quan nei nimbigh kin pugrine nei gab.
13 Pugri bu yumbo teri ire pu ren ni rise rise
te kin rise ye. God nei bibig kin, God beghi
yuwon nuangu ningg ghimbi pu pas kin, di
wute yawo pirany righe kin yumbo ur te
rise. Pudi yumbo ur ren kin yumbo yumbui
kin nganye te wute yawo pirany righe kin
yumbo ur.

14

Propet kin pugri wand bad di wand tuan isis pe wand bad

1 Nungoqi wute yawo pirany righe kin
yumbo ur ei wat rise gre ningg buid wap, di
Ququ Yuwon Ye yembe wute neny kin te ei
wat rise ningg wari. Di te kin te propet kin
pugri wand simbe wand kin yembe te ei ye
wawo ris. 2 Te pugri wuti wand tuan isis pe
wand nand kin te ni wute nde wand simbe
nand segi, ni God temi bu wand. Ni wand
nand kin te wute nei mamb segi. Ni Ququ
nde gre pe yumbo wute nei mamb segi kin
te ningg wand nand. 3 Pudi wute propet kin
pugri wand simbe mand ye ni wute buagi
simbe mindiny kin te ni wute ghav mindiny
gre pu yeru, wute nei meny quan kumo
yembe rind, di wute umbo meny kughe
ningg simbe mand. 4 Wute wand tuan isis
pe wand mand kin ni nikinne ghav mand
gre pu yemu. Pudi wuti propet kin pugri
wand simbe nand ye ni wute buagi Jisas nei
rimbig kin ghav nindiny gre pu yeru. 5 Nge
nungoqi buagi ane wand tuan isis pe wand
wand ningg kari, pudi propet kin pugri
wand simbe wand kin yembe te ei nganye
wateri. Wute propet kin pugri wand simbe
mand kin ni quan nganye yumbui di wute
wand tuan isis pe wand mand kin te ni ane
tuqui segi. Pudi wute aye ni wand mand
kin te mitari riti, tedi ni ane tuqui tuquine.
Te pugri wuti wand tuan isis pe wand nand
kin ni wand te mune nitari riti, tedi ni wute
buagi Jisas nei rimbig kin te ghav nindiny
tuqui.

6 Mand, muq nge nungoqi nde godo
di wand tuan isis pe wand gad pudi te
nge nungoqi ghav guduq segi. Nge wand
nganyene kin asi wute nei mamb segi kin
te simbe guduq, nei ninge keuq, propet kin
pugri wand simbe guduq, o nungoqi yeri
guduq tedi nge nungoqi ghav guduq. 7 Ren
kin te yumbo aye ninge nei rise segi ye
riri kin mune pugrine. Yumbo ninge gita
di puat kin pugri. Wute gita mamb kin
te oghine riri segi tedi wute yuwo mari
kin gibe ghabe mand. 8 Di wute yeng pe
mo kin mune pugrine, yeng wub oghine
mamb segi tedi wute yeng pe mo ningg sir
map segi. 9 Te kin pugrine piyi nungoqi
wand tuan isis pe wand yumbui kin nganye
simbe wand pudi wutari riti segi, tedi wute
nei rimb segi. Nu non segine wand guad.
10 Qi pe ven nde wand tuan isis nganye
buagi rise, di buagi ane ni kin wand puate
rise. 11 Pudi nge wuti iri wand nand kin
puate te nei gab segi tedi wuti te ninde
nge wuti aye kin pugri, di wuti te oyi nge
nde ni wuti aye kin pugri. 12 Muq nungoqi
mune pugrine. Nungoqi God ningg Ququ

ni yembe wateri yawo kureuq, tedi nungoqi wute buagi Jisas nei rimbig kin ghav wundiny kin yembe te ei wateri ningg wari.
13 Puate te ningg bu wuti wand tuan isis pe wand nand pre kin ni Yumbui pengu nindig ei mune nitari riti kin tuqui. 14 Te pugri muq nge wand tuan aye kin pe God ane wand te nge ququ bu God ane wand, pudi yumbo ur te kin nge nei ghav rindiny segi. 15 Muq nge pughe ei ken? Te piyi nge ququ pe God ane wand di nge nei pe te anene ei God ane wand. Nge ququ pe yuwo kari di nge nei pe te anene ei yuwo kari. 16 Muq nu wand tuan aye pe wand guad di God chumbuai gudig muq wuti iri nei namb segi kin ane tende yenu, tedi pughe gri ei nu chumbuai guad kin te ningg nari, “Te nganye” puq nand? Te tuqui segi. 17 Te piyi nu yuwonne nganye God chumbuai gudig, pudi wuti aye te ghav gudig segi.
18 Nge God chumbuai gidig te pugri nge pripri wand tuan isis pe wand gad, di nungoqi musoq musoqne. 19 Pudi wute Jisas nei rimbig kin ninde nge wand puch 5-pela pune wand wute nei rimb kin pe simbe gad ei ni bei keny, di wand nganye buagi te wand tuan aye kin pe wand gad te kin te oghi segi.
20 Nge mand, nungoqi wokuandi kin pugri nei wamb wayequ. Yumbo ur brequ nungoqi unje rupuqu kin te ningg te piyi nungoqi nei te wokuandi nei kin pugri rise, pudi yumbo aye ningg nungoqi nei te quayi kiyi ni nei kin pugri ei rise. 21 Ren kin te God ningg lo pe ur pu rise. Ni wuri, “Wute wand tuan isis mand kin di wute tiqe aye pe kin ninde gri di nge ngening wute wand simbe gidiny. Piyi nge puq ken pudi ni nge wand rutungu segi ye.” Yumbui ni puq nand. *[Ais 28:11-12]*
22 Wute wand tuan isis pe wand mand kin te ni wute God nei mimbig segi ye ni yumbo ur ire bei wundiny te pugri God ni gre rise, di wute God nei rimbig kin ni segi. Di propet kin pugri wand simbe mand ye ni wute God nei rimbig pre kin ni te, te wute God nei rimbig segi kin ni segi. 23 Pugri bu nungoqi wute Jisas nei wumbig kin buagi wikur di buagi ane wand tuan isis pe wand wand, muq wute ninge nei rimb segi kin o God nei rimbig segi kin ni rindi nungoqi rundoqu tedi riri nungoqi jebo wand. 24 Pudi wuti God nei nimbig segi kin o wuti nei namb segi kin ni nandi muq nungoqi buagi ane propet kin pugri wand simbe wand kin te nutungu, tedi nungoqi buagi ane wand wand kin te ningg ni nei namb ni wuti yumbo ur brequ nand ye. 25 Di nei brequ ninde umbo pe suqo pu rise kin te raqe ruso ye. Di ni pombri no God yumbui nyamb nirang nari, “God ni nganyene nungoqi ane was!”

God yumbui nyamb birag kin yumbo ur buagi te yuwonne ei puq pen

26 Mand, nge kari kin taq pugri. Nungoqi wikur God yumbui nyamb wurang kin tende puayi wute buagi ni yembe ire ire ei rise. Wuti iri ni yuwo nari kin yembe rise, wuti iri ni wute bei neny kin, wuti iri ni yumbo God bei neng kin simbe nand ye, wuti iri wand tuan aye pe wand nand ye, di wuti iri ni wand tuan aye kin te nitari riti ye. Yumbo ren te buagi ane puq wen ei wute Jisas nei rimbig kin ni gre pu yeru. 27 Wute ni wand tuan aye pe wand rind ningg te wute temi o temi ire pune wand mand di pre. Di ni ire ire ei wand mand, di wuti iri ni wand te mune nitari riti. 28 Muq wuti wand nitari riti kin segi, tedi wute wand tuan aye pe wand mand kin ni wute Jisas nei rimbig kin rikur kin pe tende ni waghine ei mas di nine ei God ane wand mand.
29 Wute propet kin pugri wand simbe mand kin te temi o temi ire pune ei wand mand. Di aye te ni waghine ei mas ni wand mand kin te mutungu di otinde ir mawo. 30 Di wute chuchu mas kin iri ni God yumbo ninge bei neng, tedi wuti ye nawo wand nand kin ni wand te nawo, di wuti te mune wand nand. 31 Nungoqi pugri puq wen ei God wand simbe nunduq kin te simbe wand kin puayi wuti iri simbe nand pre dobu aye mune simbe nand. Te ei wute buagi te oghine simbe wundiny di ni nei riteri di ghav wundiny gre pu yeru. 32 Wute propet kin pugri wand simbe mand kin ni grine ei pughe puayi ni mewo mo wand simbe mand kin te yuwon di mo wand tuquine simbe mand kin te yeng muany. 33 Wute Jisas nei rimbig kin buagi rikur God ane wand kin puayi ni mune pugrine ei puq ren. Te pugri God ni wute puq neny nei kin kin rise kin God segi, pudi God te wute umbo yuwon pu kuse kin God.
34 Wute Jisas nei rimbig kin rikur ye pe tende nyumbueg ni waghine ei ris. Ni wand rind tuqui segi, pudi lo wuri kin pugrine aye nde nambune ei ris. 35 Ni yumbo ninge ningg pengu rind ningg te nikin baj pe ngaim ei pengu rindim. Te pugri nyumbueg ire wute Jisas nei rimbig ye ni rikur kin pe tende yequ wand wund kin te ni nikin ghimbi minyuw weny.
36 God ningg wand ni nungoqi nde pu puate ri vighe segi. Di God ningg wand ni nungoqi ndene ni vindo segi. 37 Nungoqi kin iri nari ni propet iri puq nand o Ququ kin yembe ninge rise, tedi ni segine nari te pugri wand nge nungoqi nde ur gad kin ren te Yumbui ni simbe nand di nungoqi pugrine ei puq wen. 38 Wuti ni wand ren nutungu yambu nari te beghi ni mune yambu bireg ye.

39 Pugri bu, nge mand, nungoqi propet
kin pugri wand simbe wand kin yembe te ei
wateri ningg wari. Di nungoqi wand tuan
aye pe wand wand kin yembe te ningg segi
puq wand wayequ. 40 Pudi yumbo buagi te
tuquine di yuwonne ei puq wen.

15

Kraist nati pre mune nes newo kin wand

1 Mand, muq nge God ningg wand yuwon
ye asi bir kawo di nungoqi wand te wat
vise di muq wand te ningg nungoqi God
nei wumbig gre pu yequ kin te mune simbe
gad ei nei kitirauq. 2 Nungoqi nge wand
yuwon ye nungoqi nde bir kawo kin te wat
rise gre, tedi wand yuwon ye nde gri God
nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was. Segi
tedi nungoqi God nei wumbig kin te mir
rise segi.
3 Te pugri nge wand quan nganye yum-
bui kin te katevi di nungoqi simbe guduq.
Wand ven te pugri: Kraist ni God ningg
wand wuri kin pugrine beghi yumbo ur
brequ te ningg nati. 4 Ni mowi yenu nginy
temi mo pre aye ningg mune nes newo.
Yumbo ren kin te God ningg wand wuri
kin pugrine puq ren. 5 Di ni Pita nde raqe
no pre dobu nikin wute 12-pela nde mune
raqe no. 6 Te pre di wute Jisas nei rimbig
kin 5 handet pela pu irepene yeru di ninde
mune raqe no. Wute te kin nganye buagi
ni muq risne di ninge ire ire riti pre. 7 Pre
ni Jems nde raqe no, di aposel buagi aye
te ninde mune raqe no, 8 di dobu nganye
ni nge Pol nge nde mune raqe no. Nge
wuti wo ire kumo wunjagi kin pugri ye, nge
nyamb segi.
9 Te pugri aposel buagi aye te ni nyamb
yumbui kin di nge nyamb segi kin. Di
nge aposel puq mindigh kin te oghi nganye
segi. Te pugri asi nge God te wute Jisas nei
rimbig kin te unje kap mai isis keny. 10 Pudi
God nikin nde nei pene nge yuwon nuagh
kin te ningg nge muq aposel ningg kas, di
nikin nde nei pene nge yuwon nuagh kin te
mir rise. Mir rise te pugri nge quan kumo
nganye yembe gad di aposel aye te segi.
Pudi te nge ngeningne yembe gad segi. Te
God nikin nde nei pene wute yuwon nuany
kin nge nde rise ye te bu yembe rind. 11 Te
piyi nge yembe kumo gad o ni yembe kumo
mand, pudi beghi wand irene bir pawo di
nungoqi wari te nganyene.

Wute riti kin mune res riwo kin wand

12 Muq wute nganye buagi wand bir
mawo mari Kraist nati di mune nes newo
pre, tedi pughe ningg nungoqi kin wute
ninge mari wute mati kin ni mune mes
mewo segi ye puq mand? 13 Wute mati kin
ni mune mes mewo segi ye tedi Kraist ni
mune nes newo segi. 14 Di Kraist ni mune
nes newo segi, tedi beghi te kin ningg wand
bir pawo kin te ghav rind segi, di nungoqi
Yumbui nei wumbig kin te mir rise segi.
15 Di yumbo aye ire te beghi God ningg
wand bir pawo kin te wandoqi bad. Te
pugri beghi wand bir pawo kin pari Kraist
nati pre God mune nindingi newo. Pudi
nungoqi wari wute mati kin mune mes
mewo segi ye puq wand pugri bu God ni
Kraist mune nindingi newo segi di beghi
wand bir pawo kin te wandoqi bad. 16 Te
pugri wute mati kin ni mune mes mewo
segi tedi Kraist ni mune nes newo segi. 17 Di
Kraist mune nes newo segi, tedi nungoqi
Kraist nei wumbig kin te mir rise segi, di
nungoqi yumbo ur brequ wand kin te puaq
segi. 18 Di wute Kraist nei rimbig kin riti
pre ye ni prene. 19 Beghi Kraist nde nei
budub gre di pari ni beghi nitamu pi yuwon
pu pas kin te muqne yuwon pu pas otiwo
segi. Beghi pugri nei bab, tedi wute buagi
ni beghi ei quan yawo mutongu di wute aye
te segi.
20 Pudi nganyene nganye te Kraist ni
munene nes newo pre, di te kin te pugri
ni ye nawo nes newo di dobu wute riti
kin ni mune res riwo ye. 21 Te pugri wuti
iri nde gri wute riti pugri bu wuti iri nde
grine wute riti kin mune res riwo. 22 Te
pugri Adam nde gri wute buagi riti, te kin
pugrine Kraist nde gri wute buagi mune res
riwo ye. 23 Pudi ni res riwo kin puayine ei
res riwo. Kraist ni ye nawo nes newo pre,
muq otiwo ni mune nandi kin tende puayi
di wute ni ningg wute ningg ris ye ni mune
res riwo. 24 Tende dobu di yumbo buagi te
prene. Di Kraist ni ququ nyamb kin, ququ
ye mawo kin, ququ gre kin, di ni yumbo
buagi ninde nambu rise kin ni yembe di
gre te nyinge nawo righe, di qi di yumbo
buagi te nateri wuyi God nde si pe ni rundo.
25 Te pugri Kraist ei king ningg nas ruso
ruso God ni veri buagi te ninde nyinge tingi
nawo mas. 26 Veri dobu nganye nyinge
nuaq wughe kin te wute mati kin yumbo
ur te nyinge nuaq wughe. 27 Te pugri God
nari, “Nge yumbo buagi ninde nyinge tingi
kawo rise ye.” Muq wand buk pe wuse
kin te wuri “yumbo buagi” te Kraist nde
nambu ris kin te God nikin anene Kraist
nde nambu nas puq wund segi. *[Sng 8:6]*
28 Pudi God ni puq nen kin pre tedi wo
ni nikinne mune God wuti yumbo buagi
ninde nyinge tingi nawo rise kin ninde
nambu nas. Jisas ni puq nen ei yumbo
buagi te God nde nambu rise.
29 Muq nungoqi kin ninge wari wute riti
kin mune res riwo segi ye tedi nungoqi non
nde nei pene wari nungoqi wute ninge riti
kin ghav wundiny ningg nungoqi oyi wuye
mupuqu kin te pughe gri nei wamb? Ni
mune res riwo segi ye tedi puate pughe

ningg nungoqi ni ghav wundiny ningg wuye mupuqu? Nungoqi wand wand kin te nungoqi yumbo ur ane tuquine segi. 30 Di wute riti kin mune res riwo segi ye tedi beghi pughe kin ningg yembe ren ningg priprine ghimbi wase pe pi rundo? 31 Nge mand, nge pripri kati ningg tumo. Beghi buagi ane Kraist Jisas beghi Yumbui nde pas di nge nungoqi ningg quan nganye chumbuai gad pugri bu wand ren simbe gad. 32 Muq nge wute nei mamb kin pugrine nei gab, tedi pughe ningg nge segi yembe gad di wute Epesus kin ni nyombui dabo kin pugri nge mi ningg di nge yumbo yuwon kin ninge kateri segi? Muq wute riti kin ni nganyene mune res riwo segi ye, tedi wute ninge mari kin pugrine puq pen, “Beghi mir bad di wuye pe pu ei prangi pati ye.” *[Ais 22:13]*
33 Nungoqi ni rar wuqond wandoqi munduq wayequ. Wute yumbo ur brequ mand kin ni wute yumbo ur oghi kin rise ye te unje mipim di ni mune yumbo ur brequ mand ye. 34 Nungoqi nei oghi kin te mune watevi di yumbo ur brequ wand kin te si ware. Te pugri nungoqi kin ninge ni God ghabe mimbig segi ye. Nge puq gad ei nungoqi non yumbo ur te ningg minyuw wati.

Wute ghimbi ane mune res riwo kin wand

35 Muq wute ninge ni pengu mand mari, “Wute mati kin pughe gri bu mune mes mewo? Di ni ghimbi pughe gri kin ei rise?” 36 Wute nei rise segi ye bu ni pugri pengu mand. Te pugri muq nu nyumo yi ire qi pe yeq wughe pu wus, ni prine yiraq segine ruso ni quari wumb pre tedi yiraq. 37 Di nu nyumo kui naghe kin tende puayi ni big ane wuse segi, yine. Te wit yi o nyumo yi aye te kin pugri. 38 Pudi otiwo ni mune wiyo wuso di big te mune rise. Di te kin te God nari kin pugrine ni big te rise di nyumo ire ire ni big te kin kinne rise. 39 Te pugri ghimbi som buagi ni irene segi. Wute ni som te aye, umo dabo kin ni som te aye, wapi ni som te aye, di wuye umo ni som te aye. 40 Yumbo ninge nginy tu wam yeru, di ninge qi pe ven nde yeru. Di yumbo pughe gri buqod yuwon rind kin te kin kinne rise, nginy tu wam kin te kinne di qi pe kin te kinne. 41 Nginy ni pughe gri buqoid yuwon nand kin te kinne di irew ni kinne. Di tomnji ni pughe gri buqod yuwon mand kin te ni nikinne, di tomnji buagi ane gib irene segi.

42 Wute riti kin res riwo ye ni mune te kin pugrine. Ghimbi qi pe buag pare kin ren ni pre ye, pudi ghimbi otiwo mune res riwo kin te ni pre segi ye. 43 Beghi ghimbi qi pe mawo yeru kin tende puayi ni quan nganye brequ, pudi res riwo kin tende puayi ni oghi nganye. Ni buid segi di qi pe buag mare, pudi res riwo kin puayi ni gre rise. 44 Ni ghimbi qi pe kinne miraq mo qi pe buag miraq, pudi otiwo ni wes wuyo kin te ni God nas kin tiqe pe kin ghimbi.

Ghimbi muq rise kin pugri ye ire wuse, tedi God nas kin tiqe kin ghimbi anene wuse ye. 45 Wand ren kin te God ningg wand rise kin buk pe tende ur pu rise, “Adam ye nawo kin te God ni yembe nindig di ni nas.” *[Stt 2:7]*
Adam dobu nawi kin ni ququ, di ninde gri wute mas ye. 46 Ququ kin yumbo ni ye ruwo segi. Ghimbi muq rise kin pugri ye ni ye ruwo rise pre muq ququ kin yumbo mune rise. 47 Wuti ye nawo kin ni qi pe kin qusuqu pe God ni yembe nindig, muq wuti dobu nawi ye ni God nas kin tiqe pe pu nandi. 48 Wute qi pe kin ni wuti God qi pe yembe nindig ye ni kin pugrine ris di wute God nas kin tiqe pe ruso ye ni wuti tende pu nandi ye ni kin pugrine ris. 49 Di muq beghi wuti qi pe kin ni gib bab kin pugrine beghi mune wuti God nas kin tiqe pe pu nandi kin ni gib ei bab.

50 Mand, nge nungoqi simbe guduq te pugri wuti qi pe kin ni yumbo God nde si nambu rise kin pe tende nar no tuqui segi. Di yumbo rise nganye segi ye ni yumbo rise nganye kin riteri tuqui segi. 51-52 Muq nge wand nganyene kin asi suqo pu rise kin te simbe guduq. Beghi buagi ane pati segi pasne, pudi otiwo ngeri pre ningg biugel wuri kin tende puayi di beghi rar prei bidiq kin pugri brequne tinde po aye gib bab. Te pugri biugel wuri wute riti kin mune res riwo di ris ris te kin ris. Di beghi wutamu pati segi pasne kin beghi tinde po ni kin pugri pas ye. 53 Te pugri ghimbi brequ wuse kin wen ni tindaq wuso ei mune brequ wuse segi, di ghimbi wuti kin te ni tindaq wuso ei ni wuti segi. 54 Pugri bu ghimbi brequ wuse kin wen ni tindaq wuso oghi kin wuse, di ghimbi wuti kin wen ni tindaq wuso ghimbi wuti segi kin wuse. Yumbo ren puq ren tedi God ningg wand buk pe rise kin te ane tuquine puq ren. Wand ren te pugri, “Wute mati kin yumbo ur ni nyinge nuaq wughe pre.” *[Ais 25:8]*
55 Wand aye ren kin pugri:

> “Wute mati kin yumbo ur nu wute nyinge kuawo maghe kin gre te muai? Wute mati kin yumbo ur nu wute yuqo kueny kin yumbo te muai?” *[Hos 13:14]*

56 Wute mati kin yumbo ur ni wute yuqo weny kin yumbo te yumbo ur brequ bad kin te. Di yumbo ur brequ nikin gre te lo. 57 Pudi beghi God ei chumbuai bidig! Ni beghi Yumbui Jisas Kraist nde gri beghi

ghav nundug di beghi veri nyinge puaq wughe.

58 Pugri bu, nge mand nge quan nganye yawo kirauq righe ye, nungoqi gre pu ei yequ. Nungoqi ni rar wuqond wandoqi munduq wayequ. Nungoqi pripri Yumbui ningg yembe ei yembe wundiny ningg buid wap. Te pugri Yumbui ningg yembe yembe wand kin te segi yembe wand segi. Te kin nungoqi nei wamb pre.

16

God ningg wute ghav rindiny ningg wet bidi ruwo

1 Muq nge nungoqi wet bidi wawo God te wute Judia opu ris kin ghav wundiny ye te ningg simbe guduq. Nungoqi nge wute Jisas nei rimbig kin buagi Galesia opu kin simbe gidiny kin pugrine ei puq wen. 2 Wik ye nginy namba wan manyi manyi wute ire ire nungoqi wik te ningg wet bidi wateri kin te ninge wap ruso di irepe wirur pu rise. Te pu ei otiwo nge godo kin tende puayi nungoqi mune wet bidi wawo kin yembe segi. 3 Nge godo kitari righe kin tende puayi di nge wute nungoqi wap mo kin te nyumo raqe ni ghav wundim wute ni nei rimbim kin te ur gidiq kem di tiqi gudom wet bidi nungoqi wawo kin te mare Jerusalem mo. 4 Muq nge mune ko kin te yuwon tedi ni nge ane po ye.

Pol nyinge nare kin te ningg simbe nand

5 Nge Masedonia tende ko kar pre tedi nge nungoqi nde godo ye, te pugri nge godo kin te Masedonia gri ei godo. 6 Di nge nungoqi ane musoq pas pre ei ko ye. Nge nei gab kin te uyi kin ngeri tende puayi te nge nungoqi ane pas ei nungoqi nge tiqe aye pe ko kin te ningg ghav wundigh. 7 Te pugri nge godo nungoqi gudoqu ye, di gudoqu pre brequne ko kin te nge yambu kari. Nge nei gab kin irew ninge nge nungoqi ane pas, pudi Yumbui ni ngiq nand tedi tuqui. 8 Pudi muq nge Epesus ne kas ruso ruso Pentikos kin nginy yumbui te pre. 9 Piyi wute quan ni nge yambu miregh pudi muq nge yembe yumbui ye yuwon kin ninge yembe gidiny kin ngim rise te ningg bu nge kas.

10 Timoti ni nge kin pugrine Yumbui ningg yembe nare. Pugri bu ni nungoqi nde nondo kin tende nungoqi ni ghav wundig ei ni nungoqi ane was kin tende puayi ni wune ane nas segi. 11 Di nungoqi wute rar wuqond Timoti ningg mari ni yembe nand tuqui segi ye puq mindig wayequ. Nungoqi ni ghav wundig umbo yuwon pu kuse di tiqi wundog no, te ei ni mune nge nde nandi ye. Nge ni di beghi mand aye ane nge nde mandi ningg ghimbi kuam pu kas.

12 Muq nge beghi mand Apolos ningg mune simbe gad. Nge ni di beghi mand aye ane nungoqi nde mondo ningg yeri gidig. Pudi muqne ni nondo yambu nari, pudi pughe puayi nondo kin tiq tedi nondo ye.

13 Nungoqi yeng wawo yuwon, Yumbui nei wumbig kin te wat rise gre, nungoqi wune wamb wayequ, di gre pu yequ. 14 Nungoqi yumbo buagi puq wen kin te wute yawo wurany righe kin pugrine ei puq wen.

15 Nge mand, nungoqi nei wamb Akaia opu tende Stepanas di wute ninde baj pe ris kin ni ye ruwo Kraist nei rimbig di ni nikin nde nei pene God ningg wute ghav rindiny ningg yembe rind. 16 Nge kari nungoqi wute ni kin pugri ye di wute aye Yumbui ningg yembe te ningg ghav rind ye ninde si nambu ei was. 17 Nge Stepanas, Portunatus di Akaikus ni mandi kin te ningg quan chumbuai gad. Te pugri nungoqi ven nde wandi tuqui segi pudi ni oyi nungoqi sunyi mitaquri. 18 Te pugri ni wand nungoqi simbe munduq di chumbuai ane was kin pugrine nge mune ghav mindigh chumbuai ane kas. Wute pugri kin te wute buagi ni wand mand kin te rutungu tedi yuwon.

Chumbuai kin wand

19 Wute Jisas nei rimbig kin Esia opu ris ye ni nungoqi nde chumbuai kin wand ri vindo. Akwila Prisila teri di wute Jisas nei rimbig ye ninde baj pe rikur kin ni Yumbui nde nyamb pe chumbuai kin wand nungoqi nde ri vindo. 20 Jisas ningg wute buagi ren nde ris kin ni chumbuai kin wand ri vindo. Wute aye te ane chumbuai kin wand oyi oyi weny di Yumbui nde nyamb pe song wureny.

21 Nge Pol nge chumbuai kin wand ven ngening nde si pene ur gad.

22 Wuti iri ni Yumbui yawo nirang righe segi te God oyi ni brequ nindig tedi yuwon. O Yumbui nu ghandi.

23 Yumbui Jisas nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rise ye.

24 Nge nungoqi buagi ane Kraist Jisas nde gri yawo kirauq righe. Te nganye.

2 Korin

Wen Pol ni nyumo raqe aye ur nindiq wute Korin ris kin neny ye. Ni nyumo raqe ye wuwo kin ur nindiq wuso pre tende dobu wute Yumbui nei rimbig kin ninge ni yumbo ur brequ rind kin te si rire. Pudi ninge riri Pol ni nganyene Jisas ningg aposel iri segi, di ni yumbo ur brequ si rire segi. Pugri bu ni nyumo raqe aye wen ur nindiq ei ni riri Pol te nganyene aposel nganye. Ni Jisas ningg wand yuwon ye nei rimbiny kin nei te nitrany. Di ni pengu nindiny ei ni wute Jisas nei rimbig kin Jerusalem ris ye ni yumbo segi kin te wet bidi pe ghav rindiny.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko. Nge di beghi mand Timoti temu nyumo raqe wen nungoqi wute Jisas nei wumbig ye Korin kin di God ningg wute yuwon ye buagi aye nungoqi Akaia tende opu was kin nungoqi nde peq wundo.

2 God beghi wuyi di Yumbui Jisas Kraist ni nikin nei pene wute yuwon muany kin te nungoqi meuq di puq meuq umbo yuwon kuse.

3 Beghi God nyamb bidivi viyo. Ni beghi Yumbui Jisas Kraist ningg God di kiyi. Ni beghi wuyi wute ningg quan nganye yawo nase ye, di ni God wute umbo neny kughe ye. 4 God ni pripri mai buagi buqod kin tende puayi ni beghi umbo nengu kughe ye. Te ei beghi mune wute tughe mai isis ruqond kin te ni beghi bon gri umbo nengu kughe kin tende pene ni mune umbo peny righe kin tuqui. 5 Te pugri Kraist mai yumbui nare kin pugrine beghi mune pare, pugri bu te kin pugrine Kraist nde gri God beghi quan nganye umbo nengu kughe. 6 Beghi mai pare kin te beghi nungoqi umbo peuq kughe di ghav buduq ei nungoqi yuwon pu was ningg bu mai te pare. Di God beghi umbo nengu kughe kin te nungoqi umbo neuq kughe ningg. Te ei nungoqi beghi mai pare kin ren nungoqi mune ware kin tende puayi ni beghi umbo nengu kughe di gre pu yembu kin pugrine nungoqi mune umbo neuq kughe di gre pu yequ. 7 Beghi nei bab nungoqi gre pu yequ ye, beghi nei kumo bab segi. Te pugri beghi nei bab nungoqi beghi mai pare kin pugrine ware ye, te kin pugrine God beghi umbo nengu kughe kin pugrine nungoqi mune umbo neuq kughe ye.

8 Mand, beghi nei bab kin beghi mai Esia opu pare kin te simbe buduq wutungu ei nei wamb. Mai beghi Esia pe pare kin te quan nganye yumbui di beghi nyinge ruamu paghe, pugri bu beghi nei bab kin beghi pati ye. 9 Te nganye beghi nde umbo pe beghi nei bab kin beghi pati kin ngeri te muq rindi pre. Pudi yumbo ren kin beghi nde puq ren ei beghi nei bab beghi bon nde gre pene pas kin tuqui segi, beghi God wute riti kin mune nindiri riwo kin ninde gre pe di tuqui. 10 Ni beghi pati kin mai brequ nganye ren nde pu nitamu powi pre, di otiwo mune nitamu powi ye. Beghi ninde nei budub di ni priprine beghi mai buqod kin tende puayi beghi nitamu powi ye. 11 Nungoqi beghi ghav wundug God pengu wundig tedi ni beghi yuwon nuangu. Te ei wute nganye buagi ni beghi ningg God pengu rindig kin oyi nand di yuwon nuangu ye te ningg ni beghi nde nyamb pe God chumbuai rindig di ni nyamb rindivi viyo ye.

Pol Korin pe no puq nand pudi no segi

12 Te pugri beghi yumbo taq ren ningg bu chumbuai bad: Beghi nde nei pe beghi nei bab beghi qi pe ven nde pas kin beghi yumbo ur yuwon nganye di yumbo ur nganye kin God beghi nengu kin tene wute buagi nde bei bad. God nikin nei pene beghi yuwon nuangu di yumbo ur ren kin nengu, beghi wutamu qi pe kin nei yumbui patevi kin tende pu patevi segi. Beghi wute buagi nde yumbo ur ren kinne puq pen, pudi nungoqi nde beghi yumbo ur ren kin quan nganye puq pen. 13 Te pugri beghi nyumo raqe ur bad nungoqi nde pi rundo kin ren wand ninge suqo pare segi, beghi wand buagi simbe buduq kin te raqene simbe buduq. Nge nei gab, 14 muq nungoqi beghi pas kin musoqne nei wamb, pudi otiwo di oghine nganye nei wamb ye. Te ei nungoqi beghi ningg chumbuai wand. Nungoqi beghi ningg chumbuai wand kin te otiwo Yumbui Jisas mune nandi kin nginy tende di beghi nungoqi ningg chumbuai bad kin te ane tuquine.

15-16 Nge nei gab nungoqi beghi yumbo ur ningg quan nganye chumbuai wand ye, pugri bu nge asine nungoqi nde godo tevi gad ningg nei gab. Te nge ven pu Masedonia ko ningg di godo nungoqi nde pre muqdi Masedonia ko. Di Masedonia pu di mune gadi nungoqi nde. Te ei God nungoqi yuwon nuauq tevi nand, di nungoqi nge ghav wundigh ei Judia ko ningg. 17 Nungoqi nei wamb kin nge nungoqi nde godo puq gad kin te nge otinde nei gab segine bri wand gad? Di nge wute qi pe kin nei mamb kin pugri bri nei gab bu wand ire ngiq gad di segi puq gad anene? 18 God yumbo puq nen puq nand kin te puq nen ye ni nuqond beghi wand nungoqi nde pi vindo kin te ngiq bad di segi puq bad tevi ane segi. 19 Te pugri nge, Sailas di Timoti Jisas Kraist God ningg wo ningg wand nungoqi

nde bir pawo. Ni nei tevi, ngiq nand di segi puq nand anene segi. Ni nei irene, ngiq nand yene. 20 Te pugri God ni wand buagi taq namb kin te Kraist nde gri nganyene puq nen. Te ningg bu ninde gri beghi God nyamb bidivi viyo ningg di pari, “Te nganye.” 21 God ni beghi di nungoqi ane puq nengu di Kraist nde gre pu yembu. Ni kinne beghi nupumu po di nikin yumbo ningg pas, 22 di beghi ni kin te yumbo ningg nikin ur beghi nde nawo. Nikin ur te nikin Ququ beghi nde umbo pe nowi nas. God beghi yumbo yumbo yuwon kin buagi nuangu rise kin ye ruwo ye te Ququ Yuwon Ye, te beghi nengu pre. Beghi Ququ Yuwon Ye nengu pre te beghi nei bab beghi ni ningg yumbo buagi aye te mune pateri ye.

23 Nge mune Korin godo segi kin puate taq pugri, eti nge nungoqi kin ninge ker kuany di te kin ningg nungoqi mai keuq, pugri bu nge munene godo segi. Nge God nde rar pe wand ven gad, nge wandoqi gad tedi piyi God nge yembe negh. 24 Beghi nungoqi yumbui ningg pas di nungoqi God nei wumbig ningg yeri buduq segi. Te pugri nungoqi God nei wumbig kin nei te gre pu rise, pugri bu beghi nungoqi ane irepe yembe bad ei nungoqi chumbuai wand ningg pari.

2

1 Te pugri nge nei gab kin nge nungoqi nde mune godo di umbo mai keuq kin te wayequ. 2 Te pugri nungoqi ne qa nge puq wegh chumbuai gad ye, aye segi. Nge nungoqi puq keuq yivany ware, tedi wute aye tughe ei nge puq megh chumbuai gad ye? Nungoqi ne qa nge puq wegh chumbuai gad ye taq te nge mai keuq di yivany ware pre. 3 Te ningg bu nge kei nyumo raqe ire ur gidiq nungoqi nde keq wundo, te pu ei otiwo nge nungoqi nde godo te nungoqi ei nge puq wegh chumbuai gad ye tene mune puq wegh yivany kare kin te yambu kari. Te pugri nge nei gab nge chumbuai gad, tedi nungoqi buagi ane mune chumbuaine wand ye. 4 Te pugri nge nyumo raqe te ur gidiq kin tende puayi nge nde umbo pe nungoqi quan nganye nei gubuq di yivany kirauq di ngam giji wuye ane nyumo raqe te ur gidiq. Nyumo raqe te nge nungoqi yivany ware ningg keuq segi, nyumo raqe te wundoq ei nei wamb nge nde umbo pe nge nungoqi quan nganye yawo kirauq righe.

Wuti yumbo ur brequ nand kin te wand puaq wundig

5 Wuti iri yumbo ur brequ nand di wute ninge puq neny yivany rire pre kin te ni ngene puq negh segi, ni nungoqi anene bu puq neuq, o nungoqi kin ninge anene bu puq neny. (Nge te kin ningg wand kumo gad yambu kari.) 6 Wuti te kin nungoqi quan buagi ni pughe gri yembe weng ningg wand taq wamb kin te tuqui. 7 Pudi muq nungoqi oyi gri ei puq wen, wuti nungoqi unje nupuqu kin te nungoqi oyi ni wand puaq wundig di umbo weng kughe. Eti ni quan nganye yivany nare di yivany te ni nyinge ruwi naghe. 8 Pugri bu nge nungoqi pengu guduq, nungoqi tende ni yawo wurang righe kin yumbo ur mune bei wand ni nuqond ei mune nei namb nungoqi ni nganyene yawo wurang righe. 9 Nge nyumo raqe kei keq wundo kin te nge nungoqi tuqui kupuqu ei gudoqu nungoqi wand buagi nge simbe gad ye te kin pugrine puq wen o segi. Te ninggne bu nyumo raqe te keq wundo. 10 Nungoqi wuti iri unje nap muq nungoqi ni wand puaq wundig, te nge mune ni wand puaqne gidig ye. Wuti iri unje nap muq nge ni wand te puaq ei gidig ye, tedi nge ni wand te puaq gidig. Nge ni wand te puaq gidig kin te nge nungoqi ghav guduq ningg bu Kraist nde rar pe puaq gad. 11 Beghi wute aye wand puaq bidiny te ei Satan beghi nyinge nuamu paghe tuqui segi. Te pugri beghi ni ningg yumbo ur otinde nganye nei bibig pre ye.

Kraist nde gri aposel gre mand

12 Nge Kraist ningg wand yuwon ye bir kawo ningg ko Troas ko kar di nge guqod Yumbui nge tende yembe gad ningg ngim nuagh pre. 13 Pudi nge nde umbo pe quan nganye yivany kare, te pugri nge mand Taitus nungoqi nde pu wand nare nandi pudi tende nas guqoid segi. Pugri bu nge Troas si kiraq di tene Masedonia gadi.

14 Pudi beghi God chumbuai bidig. Beghi Kraist nde taq pu yembu ye pe God beghi nde ye nawo di beghi ninde dobu paru. Di ni beghi nde gri puq nen Kraist ningg nei bab kin nei te wel yuwon tuqo neri kin pugri tiqe manyi vir ir. 15 Te pugri beghi yumbo tuqo yuwon ye Kraist God neng ye te kin pugri. Tuqo te wute buagi God muq nateri kin di wute buagi wase pe ruso kin ngim pe ris ye tende vir ir. 16 Wute God brequ nindiny kin ngim pe ris kin tuqo te wute rumb riti ye tuqo kin pugri, ni rumb riti kin tuqui. Pudi wute God muq nateri kin tuqo te ni nde wute puq reny ris kin tuqo kin pugri, tuqo te ningg God ni nateri kin tuqui. Wuti iri yembe ren nand kin tuqui segi. 17 Te pugri beghi wute quan wet bidi riteri ningg God ningg wand bir ruwo ye te kin pugri puq pen segi, God beghi tiqi nundogu ye, pugri bu beghi Kraist nde gre pu yembu di God nde rar pe wand nganye kinne simbe bad.

3

God wand urupui taq namb kin yembe ye wute

1 Nge wand ven nungoqi wutungu kin nge beghi wutamu pughe gri yuwon ye te ningg bri munene simbe guduq ningg? Beghi wute ninge puq ren kin pugri wute aye nungoqi nyumo raqe reuq o nungoqi wute aye nyumo raqe weny di beghi wutamu pughe gri yuwon ye te ningg simbe wand ningg bri pari? Te segi. 2 Nungoqi nonne beghi nyumo raqe kin pugri. Nyumo raqe te beghi nde umbo pe ur pu wuse. Wute buagi nyumo raqe te rundoq di beghi nungoqi nde yembe yuwon kin bad ye te nei rimb. 3 Nungoqi bei wand nungoqi te nyumo raqe Kraist nikinne ur nindiq di beghi nde gri neq wuso ye te kin pugri. Ni pen pe ur nand segi, ni God nas nas te kin nas ye ni ningg Ququ pe ur nand, di ni wet pari pe ur nand segi, ni wute nde umbo pe ur nand.

4 Beghi pugri puq bad te pugri beghi Kraist nde gri God nde rar pe gre pu yembu. 5 Nge kari beghi bon grine yembe ren bad kin tuqui puq gad kin tuqui segi, God gri beghi puq nengu di beghi yembe ren bad kin tuqui. 6 Ni gri beghi puq nengu bu beghi ni wand urupui taq namb ye te kin yembe bad ye tuqui. Te lo ur pu vise kin tende pe segi, pudi Ququ pe gri. Lo ur pu vise kin te wute gure ruaq kin te ni wumb riti ye, Ququ wute puq neny ris ye.

Wand urupui taq namb kin ti yumbui

7 Yabe kin lo wet pari pe ur pu rise, di lo te Moses nare nandi kin tende puayi wute God ningg ti ruqond. Piyi ti te Moses nde quenge pe rise chiraq segi, pudi Moses quenge quan nganye ti neri bu wute Israel kin Moses ruqoind riri rise kin tuqui segi. Lo ni yembe te wute wumb riti ye ni pugrine ti ane rindi, 8 tedi God ningg Ququ ningg yembe pe oyi ti yumbui nganye rise. 9 Yembe wute unje wup kin te wuri nganyene unje rip di te ningg mai rire ye, di ninde ti rise, tedi yembe wute puq weny God nde rar pe tuquine nganye ris ye oyi ninde ti quan nganye rise. 10 Te nganyene God ni muq wand urupui taq namb kin ti te quan nganye ti riri pugri bu asi kin lo ni ti quan nganye ti riri kin te muq prene. 11 Lo ni rise nganye segi ye pudi ni ti ane rindi, tedi wand urupui taq namb di pre tuqui segi kin ni ti oyi quan nganye yumbui.

12 Beghi ti urupui kin ni pre tuqui segi ye te ningg ghimbi pawo, pugri bu beghi wune bab segi wand simbe bad. 13 Beghi Moses kin pugri segi, ni chongo bidi pe quenge buag nare ei wute Israel kin ti yumbui ninde quenge pe ti riri kin te ruqond segine kring ruso di prene. 14 Pudi ni nei imb ruany, ni wand asi Moses nde taq namb kin te rutungu ye tende puayi chongo asi Moses quenge buag nare kin tene ni nei imb ruany. Chongo te ni nei imb wany pune wuse wuse muq ven nde puayi. Chongo te puaq mindiq wuso segine, te pugri Kraist nde grine di chongo bidi te puaq wuso kin tuqui. 15 Piyi muq ven nde puayi ni Moses ningg lo muqond kin tende puayi chongo bidi ni nei imb wany. 16 Pudi wuti nei nare nitinde Yumbui nde nandi tedi chongo ni nei imb wang kin te puaq wuso. 17 Yumbui nen te Ququ Yuwon Ye. Yumbui ningg Ququ ni wuti nde nas tedi yumbo ninge ni taq rimb segi, ir pune nas. 18 Muq beghi chongo te beghi quenge buag wurangu segi kin, Yumbui ningg ti beghi nde ti riri riri rise, di wute beghi nde gri ni ningg ti yumbui te ruqond. Di ti Yumbui nde pu vindi kin tene beghi mune puq rengu ni kin pugrine nganye pas, di priprine quan nganye ti peri peri. Yumbui te ni Ququ di ni pugrine puq nengu.

4

Yumbo yuwon kin qi os pe ris

1 Pugri bu beghi yembe ren si pare segi, te pugri God nikinne beghi yawo nitong di yembe yuwon ren nengu. 2 Pudi beghi minyuw kin yumbo suqo pu ei rise kin ren dobu pi ruso, beghi wandoqi kin yumbo ur pe puq pen segi, di beghi God ningg wand pare pitinde segi. Beghi God nde rar pe yembu wand bad di wand nganye kin raqene simbe bad ye tende pe beghi bei bad beghi wutamu pughe gri ye. Di wute buagi wand te rutungu di ninde umbo pe nei rimb beghi nganyene bad. 3 Di piyi beghi Kraist ningg wand yuwon ye bir pawo kin ven wute ninge nde raqe viso segi, te wute wase pe ruso kin ngim pe ris kin nindene bu raqe viso segi. 4 Satan, qi wen kin god, ni wute God nei rimbig segi kin ni nei burpoq pe nuany vise. Ni imb nuany te ei ti ninde ti riri kin te ruqond tuqui segi. Ti te Kraist, wuti God nas kin pugrine nganye nas kin, ni ningg ti kin wand yuwon ye pe pu vindi kin ti te. 5 Te pugri beghi wand bir pawo kin te beghi bon ninggne wand bir pawo segi. Beghi Jisas Kraist ni beghi Yumbui ningg nas ye te kin ningg bu wand bir pawo. Di beghi bonne beghi pari beghi Jisas nde nyamb pe beghi nungoqi ningg yembe ye wute. 6 Te pugri God te nikin wand rise kin buk pe nari, “Ti te burpoq pe tende pu ti nase ye” puq nand kin God tene mune nikin ti yumbui Kraist nde quenge pe ti riri kin ti te kin nei nengu ningg ni beghi nde umbo pe ti nase. *[Stt 1:3]*

7 Pudi yumbo yuwon nganye beghi nde rise kin te qi os pe ris kin pugri. Te ei beghi

buagi ane nei bab, gre yumbui nganye te God nde pu vindi, beghi nde pu vindi segi. 8 Beghi pripri mai isis buqod, pudi beghi nyinge ruamu paghe segi. Nginy ninge ningg beghi nei bab segi beghi pughe sin ei pen ye, pudi beghi nei kumo bab segi. 9 Wute ninge beghi unje mupumu ningg mai isis mengu, pudi God beghi si niramu segi. Ni beghi pripri mai yumbui mengu pudi beghi mumbuemu pati segi. 10 Priprine beghi nde ghimbi pe beghi Jisas mi nati ye mai te kinne ei pare, te ei wute buagi Jisas urupui nas kin te beghi nde ghimbi pe gri ruqond. 11 Te pugri beghi muq pas kin ven nde puayi God beghi si niramu Jisas ningg yembe bad ye te ningg wute beghi mumbuemu pati ningg. Te ei beghi ghimbi rise chiraq segi kin ven nde pe Jisas ni nas kin te bei bad. 12 Pugri bu beghi pati kin te mai piraq, pudi nungoqi ququ riti segi urupui ris ye te nei wamb.

13 Wuti iri asi God ningg wand rise kin buk pe nari, “Nge God nei gibig ye pugri bu nge simbe gad.” *[Sng 116:10]* Muq beghi mune pugrine Yumbui nei bibig bu beghi simbe bad. 14 Te pugri beghi nei bab God te Yumbui Jisas nati pu mune nindingi newo kin te beghi mune Jisas nindingi newo kin pugrine ane nundumu pewo di beghi nungoqi ane ni nas kin pe irepe nemu par. 15 Te pugri mai buagi beghi nde rindi kin ren te beghi nungoqi ghav buduq ningg. Te ei God nikin nei pe wute yuwon nuany kin wute nganye buagi nde vir ir kin te wute nganye buagi puq reny ei wute nganye buagi God chumbuai rindig. Te ei ni nyamb quan nganye yumbui.

16 Te ningg bu beghi God ningg yembe te si pare segi. Piyi beghi ghimbi riti ye, pudi beghi wabe gri kin gre priprine yumbui ruso. 17 Muq beghi mai di yuqo ren pare kin ren yumbui segi, woju nganye, di mai ren rise nganye segi. Mai woju muq pasne kin ngeri puch ren ningg pare ye te ningg di otiwo God beghi puq nengu yuwon nganye pas. Beghi otiwo yuwon pu pas kin te rise rise te kin rise ye. Te oyi quan nganye yumbui di mai muq pare kin te oyi woju nganye. 18 Beghi rar yumbo rar pe buqod kin tuqui ye tende kuse segi, beghi rar yumbo rar pe buqod tuqui segi ye tende kuse. Te pugri yumbo rar pe buqod kin tuqui ye te rise nganye tuqui segi, yumbo rar pe buqod tuqui segi kin te rise rise te kin rise ye.

5

Wam pas kin

1 Te pugri beghi nei bab beghi muq qi pe pas kin ghimbi te sel baj kin pugri bir wus, tedi God beghi ghimbi urupui baj aye kin pugri nupung wuso pu nginy tu wam wuse. Baj te wute si pe yembe mindiny segi, baj te God nikin gri yembe nindiny. Di baj te vise vise te kin vise ye. 2 Beghi wam kin baj te chongo urupui kin pugri pare righe yawo nganye guregu, pugri bu beghi te ningg pari pari pas. 3 Te pugri beghi ghimbi urupui chongo kin pugri piraq wughe te ei beghi qi pe kin ghimbi wen brequ wuse tedi beghi ququ ghimbi segi yequ segi. 4 Te pugri muq beghi qi pe kin sel baj ven ndene pas kin ven nde puayi beghi mai pare di pari pari pas. Te beghi pati ei muq qi pe pas kin ghimbi ren si pare ningg pari segi, pudi God beghi ghimbi urupui riti tuqui segi ye chongo urupui pare righe kin pugri nirangu wughe yawo nganye guregu. Te ei beghi ghimbi riti ye ren nare nitinde ghimbi riti segi te kin rise ye. 5 God nikinne beghi yumbo ren kin ningg sir nupumu, di Ququ Yuwon Ye nengu. God beghi yumbo yumbo yuwon kin buagi nuangu rise kin ye ruwo ye te Ququ Yuwon Ye, te beghi nengu pre. Beghi Ququ Yuwon Ye nengu pre te beghi nei bab beghi ghimbi urupui mune pare righe ye.

6 Pugri bu beghi pripri te nei bibiny di beghi nei pe gre pateri. Beghi nei bab beghi qi pe kin ghimbi wen wungne pas, te beghi Yumbui nde tiqe pe pas segi, ninde wonji pas. 7 Te pugri muq beghi yumbo neine bibiny kin tende pe pas, yumbo buqod kin tende pe pas segi. 8 Pudi nge munene simbe gad, beghi nei gre peny di beghi tiqe te muq kin ghimbi wen si piraq di po beghi bon tiqe nganye, te Yumbui ane pas kin tende po yawo nganye guregu. 9 Pugri bu piyi beghi ghimbi pene pas o ni nas kin tende pas, pudi beghi ni chumbuai nand ningg ni nari kin yumbo ur tene ei puq pen ningg quan nganye buid pap. 10 Te pugri Kraist wute ir nawo kin sia pe nas kin tende puayi di beghi buagi ane ei ninde rar ngimi yembu di ni beghi ir nuamu ye. Beghi wutamu ire ire ghimbi wen ningg pas kin ven nde puayi beghi yumbo ur pughe gri ye yembe bidiny, yumbo ur oghi kin o yumbo ur brequ kin, ni beghi bon yumbo ur bad ye te kin ane tuquine ei oyi nundug ye.

Wute aye ghav bidiny ei God ane ruwo gudo

11 Te ningg bu beghi Yumbui wune bibig ye pugri bu beghi wute aye mune pateri God nde rindi ningg quan nganye buid pap. God beghi wutamu pughe gri ye pas te ni nei namb omo, di nge nei gab kin nungoqi mune nungoqi nde umbo pe beghi wutamu pughe gri ye te ei nei wamb yawo kuregh. 12 Nge wand ven gad kin ven te nge

beghi wutamu pughe gri ye te ningg mune simbe guduq segi. Nge wand ven ki vindo nungoqi wuqond ei nungoqi beghi yumbo ur ningg ei chumbuai wand ningg pari. Te pugri beghi nde nei pe nungoqi wute nikin ghimbi pe yumbo yembe mindiny kin te ninggne chumbuai mand, ni umbo pe kin yumbo ur te ningg chumbuai mand segi ye, wute te kin wand oyi wundim kin nei watevi ningg pari. 13 Muq nge wand ven nungoqi wutungu kin beghi God chumbuai bidig bidig bu beghi nei tende bir ruso pre, pugri bri puq wand? Te piyi te beghi God yumbui nyamb beg ningg. Beghi nei yuwon ye pe yembe bad, te beghi nungoqi ghav buduq ningg. 14 Kraist ni beghi quan nganye yawo nirangu righe kin tende pe beghi yembe bad. Te pugri beghi nei bab wuti irine wute buagi ningg sunyi nitanguri di nati, pugri bu beghi buagi ane pati pre. 15 Ni wute buagi ningg sunyi nitanguri nati ei wute risne kin nikin nei pe ris segi, ni wuti ni ghav nindiny ningg nati di mune nes newo kin te ni chumbuai nand kin yumbo ur pene ei ris ningg.

16 Pugri bu muq beghi qi wen kin nei pe wute ir pawo segi. Te nganye beghi asi yabe kin nei brequ pe Kraist ni yumbo ur ir buag, pudi muq mune pugri puq pen segi. 17 Pugri bu muq wuti iri Kraist nde nandi di ni ningg wuti ningg nas te God ni puq neng wuti urupui kin nas pre. Yabe kin te prene di urupui kin vindi pre. 18 Yumbo buagi ren God ni puq nen. Te God asi beghi ni veri ningg pas pudi Kraist nde gri ni beghi puq nengu ni ane pawo gudo, di ni beghi wute aye mune puq peny ni ane ruwo gudo kin yembe wen nengu kin God te. 19 Beghi wand te God Kraist nde gri wute buagi puq nengu ni ane pawo gudo ningg yembe nand nand. Ni wute yumbo ur brequ rind kin te manyi nindiny segi. Di beghi ni pughe gri wute puq neny ni ane ruwo gudo ye wand simbe bad kin yembe nengu pre. 20 Pugri bu muq beghi Kraist nde nyamb pe wand bad ye. Te God nikinne beghi nde mim pe wand nand kin pugri. Kraist nde nyamb pe beghi nungoqi simbe buduq pari, nungoqi veri wundig kin yumbo ur te si ware ei God nungoqi puq neuq ni ane wawo gudo. 21 Kraist yumbo ur brequ nand segi ye, pudi God beghi ghav nundug ningg pugri bu ni beghi ningg yumbo ur brequ buagi te ningg Kraist oyi mai neng. Ni pugri puq nen ei Kraist nde gri God ningg yumbo ur tuquine kin beghi nde rise.

6

1 Beghi God ane yembe bad ye beghi nungoqi simbe buduq, God nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise pre. Eti nungoqi yumbo ur te bei wand God nikin nei pene nungoqi yuwon nuauq kin te yumbui segi. 2 Te pugri God nari, “Nge nginy kaip no pre kin tendene nge nungoqi wari kin kutungu, nge nungoqi kitaqu wowi yuwon pu was kin nginy tende nge nungoqi ghav guduq.” *[Ais 49:8]* Nge nungoqi simbe guduq, muq ven nde puayi te nginy God naip no pre kin te, muq nginy nen te God beghi nitamu powi yuwon pu pas kin nginy.

Pol mai nuqond

3 Beghi wute beghi yembe ren ningg wand brequ mand kin te yambu pari, pugri bu beghi yumbo ninge wute mitandi di pombri mo maghe kin puq pen segi. 4 Beghi God ningg yembe ye wute ningg yembu pugri bu pripri yumbo ur ren nde pe beghi bei bad beghi wutamu pughe gib bab ye: Beghi gre pu yembu, pripri beghi mai isis buqod, beghi unje rupumu, beghi yuqo piraq. 5 Ni beghi pug mundug, taq mumbumu, veri beghi umbo ker muangu di mandi imb mupumu mondo mandi di quan kumo mari mari, ni beghi puq mengu yembe buid nganye pap, oghine pase segi di oghine mir bad segi. 6 Beghi yumbo ur yuwon nganye bad, nei yuwon ye beghi nde vise, brequne umbo ker pawo segi waghine pas, wute yuwon puany, Ququ Yuwon Ye beghi nde nas, di beghi wute nganyene nganye yawo pirany righe. 7 Beghi wand nganye kinne bir pawo, di God ningg gre beghi nde vise. Beghi si tuan pe di si qaqi pe beghi tuquine nganye pas kin yumbo ur te yeng kin yumbo kin pugri pat rise. 8 Wute ninge beghi nyamb rindivi viyo, ninge beghi nyamb ri vighe viso, ninge beghi chumbuai rundug di ninge beghi wand peq rundug. Wute beghi wute wandoqi bad kin puq rundug, pudi beghi wand nganye kinne simbe bad. 9 Wute ninge riri beghi nganyene aposel segi, pudi wute nganye buagi beghi nei rumbug omo. Wute ninge nei rimb kin beghi pati ningg tumo, pudi segi beghi pasne. God beghi teti nuamu ningg rar ndomu pug mundug, pudi mumbuemu pati segi. 10 Beghi mai pare di te ningg quan nganye ei yivany pare ye pudi segi, beghi chumbuai ane pas. Beghi yumbo segi kin pugri pas, pudi beghi wute nganye buagi puq peny ni yumbo quan rise. Beghi yumbo ninge rise segi nganye kin pugri pas, pudi segi yumbo yumbo buagi beghi te.

11 Korin, beghi mand, beghi wand buagi raqene simbe buduq pre, wand ninge suqo pare segi. Beghi umbo pe nungoqi quan nganye yawo pirauq righe. 12 Beghi nungoqi yawo pirauq righe kin si pare segi, pudi nungoqi oyi beghi yawo wurangu righe kin te yabe si ware yamb tumo pugri

bu beghi nungoqi ane umbo irene kuse segi. 13 Muq nge nungoqi nge wo kin pugri di nge nungoqi nuyi kin pugri simbe guduq, nungoqi oyi mune beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe kin pugrine ei beghi yawo wurangu righe.

Wute God nei rimbig segi kin ane nyinge ware wayequ

14 Nungoqi wute Kraist nei rimbig segi kin ane kise kiqam nganye kin pugri wawo gudo wayequ. Te pugri pughe gri ei yumbo ur tuquine kin lo wand sange rindiny kin yumbo ur ane irepe ruwo gudo? Pughe gri ei ti bur ane irepene rise? 15 Kraist Satan temi umbo ire kuse tuqui bri? Wuti Kraist nei nimbig kin di wuti Kraist nei nimbig segi kin ni temi nei irene vise ye tuqui bri? 16 Pughe gri ei God ningg baj god wandoqi kin baj ane ire pe pawo righe? Te pugri beghi Jisas ningg wute tit te beghi God nas nas te kin nas ye ni ningg baj. Te God nikinne asi simbe nand kin pugri, “Nge ni ane ei pas di ni ane ei nyinge pare ye. Nge ni God ningg kas, di ni nge wute ningg ris.” *[Jer 32:38]*

17 Pugri bu Yumbui nari,

“Nungoqi ni si ware weyi wi di wo nungoqi nonne was. Yumbo nge God nge nde rar pe puqum rimb kin pe tumo wondo wayequ. Tedi nge nungoqi kitaqu wowi. *[Ais 52:11; Ese 20:34,41]*

18 Nungoqi nge quayi wo di nyumbueg wo ningg was di nge nungoqi nuyi ningg kas.” *[2Sml 7:8,14]*

Yumbui Gre Nganye Kin ni pugri puq nand.

7

1 Nge mand nge yawo kirauq righe kin, God beghi nde pugri wand taq namb pre, pugri bu muq beghi ghimbi di ququ puq reny puqum rimb kin tende tumo bodo wayequ, di God wune bibig ye te ningg beghi bon ghimbi buagi ni beg di ni yuwon nganye nas kin pugrine ei pas.

Pol chumbuai nand kin wand

2 Nungoqi nde umbo pe beghi ei yawo wurangu righe. Te pugri beghi wuti iri unje paip segi, beghi wuti iri puamb buag segi, beghi wuti iri wandoqi bidig di ni yumbo pitangri segi nganye. 3 Nge pugri puq gad kin te nge kari nungoqi unje wap puq gad segi. Te pugri nge mining simbe gad, beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe. Piyi beghi pati o pasne beghi nei ven kin si pare tuqui segi. 4 Nge nei gab nge segine nungoqi wand buagi simbe guduq kin tuqui pugri bu nge simbe guduq pre. Nge nungoqi ningg quan nganye chumbuai gad, di nge umbo yuwon pu kuse. Beghi mai pare kin tende nge nungoqi nei gubuq, di te ningg nge umbo pe chumbuai yumbui nganye.

5 Te pugri beghi badi Masedonia, beghi pas yawotuan tuqui segi, tiqe manyi mai beghi ghimbi ruangu pu rise. Wute beghi wand pe miramu, te ningg di beghi umbo pe wune ane pas. 6 Pudi God ni wuti wute yivany ane ris kin umbo neny kughe ye ni Taitus tiqi nundog beghi nde nandi kin tende ni beghi umbo nengu kughe. 7 Ni nandi kin tene segi, nungoqi pughe gri ni umbo weng kughe kin te anene. Ni beghi simbe nundug nungoqi nge wuqoind yawo nganye kureuq, nungoqi unje wap kin te ningg quan nganye yivany ware, di nungoqi nge ane pawo gudo yawo nganye kureuq. Pugri bu muq nge mune quan nganye chumbuai gad.

8 Piyi nge nyumo raqe te wundoq di nge wand te ningg nungoqi yivany ware pudi nge oyi yivany kare segi. Asi nge musoq yivany kare, te pugri nge guqod nge asi nyumo raqe keq wundo ye te ningg nungoqi umbo yuqo wati, pudi umbo yuqo te rise nganye segi, muqne kin. 9 Pudi muq nge chumbuai gad. Nge chumbuai gad kin te nge nungoqi puq keuq yivany ware ye te ningg chumbuai gad segi. Nge chumbuai gad kin te nungoqi yivany te puq reuq di nei ware witinde ye te ningg. Te pugri God nikinne nungoqi yivany neuq pugri bu nge wand nungoqi musoq unje rupuqu segi. 10 Te pugri yivany God nde pu rindi kin te wute puq reny nei rire ritinde di te ningg God ni nateri yuwon pu ris ye tende ruso ye. Pugri bu beghi te ningg umbo yuqo pati tuqui segi. Pudi yivany qi pe kin yumbo ur pe pu rindi ye te ningg wute riti ye. 11 Te pugri yivany God nde pu rindi kin tende pe God nungoqi pughe sin neuq kin te wuqond. Yivany tende pe God nungoqi puq neuq di nungoqi nge ane pawo gudo ningg quan nganye buid wap, nungoqi non wand sabi wand ei bei wand nungoqi unje wap segi, wute unje rip kin ker wany di segi puq wundiny, God wune wumbig, nge wuqoind yawo kureuq, nge quan nganye yawo wuragh righe, di puq reuq nungoqi non kinne wute ninge unje rip kin teti wawo ningg yembe weny. Yumbo ur buagi ren nde pe nungoqi bei wand nungoqi te ningg unje wap segi yuwon nganye was. 12 Pugri bu piyi nge nyumo raqe te keq wundo pudi nge wuti iri unje nap bu te ningg keq wundo o wuti iri wuti aye ni unje naip pu nas ye te ningg keq wundo segi. Nge nyumo raqe te keq wundo ei nungoqi beghi pugri yawo wurangu righe kin te raqe guduq ei God nde rar pe nungoqi nei wamb nungoqi beghi quan nganye yawo wurangu righe. 13 Nungoqi yumbo ur ren ningg beghi umbo wengu kughe.

Te ningg beghi umbo wengu kughe di beghi umbo wengu kughe kin aye mune te nungoqi Taitus ghav wundig ni mai puaq wundig di chumbuai nand. Te ningg beghi quan nganye chumbuai bad. 14 Asi nge Taitus nungoqi ningg simbe gidig di nungoqi nyamb gidivi viyo, di ni nondo di te kin pugrine nuqond te ningg di nungoqi nge minyuw wegh segi. Pudi beghi wand buagi nungoqi simbe buduq kin te nganye. Te kin pugrine beghi nungoqi ningg Taitus simbe bidig di nungoqi nyamb bidivi viyo kin te mune nganyene. 15 Asi Taitus nungoqi nde nondo di nungoqi buyaq wand di wune ane weti ni di ni nari kin pugrine puq wen. Pugri bu muq Taitus ni te nei nimbiny di ni nungoqi yawo nirauq righe kin te quan nganye gre rind. 16 Nge nungoqi ningg nei kumo gab segi, nge nei gab nungoqi yumbo yuwon kin buagi puq wen ye. Te ningg bu nge quan nganye chumbuai gad.

8

Wute Judia opu kin ghav rindiny ningg wet bidi ruwo

1 Beghi mand, beghi nei bab kin beghi God nikin nei pene wute yuwon nuany kin te wute Jisas nei rimbig kin buagi Masedonia opu kin nde bei nand kin te simbe buduq wutungu ei nei wamb. 2 Ni Jisas nei rimbig kin nei te tuqui ripiny ningg priprine mai quan nganye rire, pudi God ni puq neny quan nganye chumbuai rind di piyi ni yumbo segi nganye ris pudi ni wute Jisas nei rimbig kin aye te ghav rindiny ningg wet bidi quan nganye ruwo. 3 Nge ning gri guqod kin muq nungoqi simbe guduq, ni yumbo pughe gri pu rise ye te kin pugrine ruwo righe, di nikin nei pe mune nganye so rundo ruwo righe. 4 Nikin nei pene beghi pengu rundug ei beghi ni ngiq bidiny ei ni God ningg wute tit aye te ane God ningg wute Judia kin wet bidi pe ghav rindiny ningg quan nganye buid rip. 5 Beghi nei bab kin ni wet bidine ei ruwo di pre, yumbo aye mune puq ren tuqui segi ye. Pudi segi, ni nei quanene Yumbui reng, te ye ruwo kin, di tende dobu ni nei beghi nde mune ri rindi. Te ni God nei namb kin tuquine puq ren. Te ningg bu ni beghi nei bab kin tuquine ri rindi segi, ni oyi quan nganye so rundo. 6 Taitus asi nungoqi nde nondo di wute aye yuwon wany di ghav wundiny kin yembe te puate ni righe. Pugri bu muq beghi ni buid piping ei ni nungoqi nde mune nondo di yembe te omo nawo. 7 Nungoqi yumbo yumbo buagi puq wen kin quan nganye yuwon. Te pugri nungoqi God nei wumbig kin nei quan nganye yumbui, nungoqi oghine wand bir wawo kin nei wamb, nungoqi nei quan nganye rise, God ningg yembe wand yawo nganye kureuq, di nungoqi beghi quan nganye yawo wurangu righe. Nungoqi yumbo buagi ren quan nganye puq wen pugri bu nungoqi wute aye te yuwon wany di wet bidi pe ghav wundiny kin yumbo ur te ei mune anene quan nganye puq wen.

8 Nge nungoqi wand ren simbe guduq kin ren nge nungoqi yeri guduq ei nungoqi te kin pugrine puq wen ningg buid kupuq segi, pudi nge wute aye wute quan nganye ghav rindiny kin yumbo ur te nungoqi simbe guduq ei ni wute aye ghav rindiny kin yumbo ur te nungoqi te ane tuqui kap ningg. Te ei nge guqod nungoqi mune nganyene bri wute aye yawo wurany righe. 9 Te pugri nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nei wamb pre. Te pugri ni yumbo quan nganye rise ye, pudi ni beghi ningg nari di ni yumbo segi kin pugri nas. Ni yumbo segi kin pugri nas ei beghi ghav nundug di beghi yumbo quan rise.

10 Wet bidi wawo ye te ningg nge nei gab kin ren mune nungoqi simbe guduq ningg. Nge nde nei pe wute nungoqi kin pugri ye nungoqi pugri ei puq wen tedi tuquine. Te pugri ber ire wuso pre kin te ningg nungoqi ye wawo yembe ren kin wand. Nungoqi ye wawo yembe ren kin wand yawo nganye kureuq, pudi yembe omone wand segi. 11 Muqdi nungoqi yembe te ei omo wawo. Muq nungoqi non yumbo te kin ninge pughe gri pu ei wawo kin tuqui ye te kin pugrine wawo. Te ei wute ruqond di nei rimb nungoqi asi yumbo ren kin puq wen yawo kureuq kin muq quan nganye puq wen. 12 Te pugri wute wute aye yumbo reny yawo nganye kureny di yumbo ruwo, God ni yumbo te nitanyri ye. Ni wute yumbo pughe kin rise di te kin cham ruwo kin tuqui di ruwo ye te ei nateri yawo gureg. Ni wute yumbo te segi bu ruwo segi, ni te kin nei kumo nimbiny segi.

13 Nge kari nungoqi mai yumbui ware ei wute aye mai segi yuwon pu ris puq gad segi. 14 Nge nei te beghi buagi anene oyi oyi ghav bad ei yuwon. Muq ven nde puayi nungoqi yumbo quan rise bu muq nungoqi wute yumbo segi kin te ei ninge weny. Te ei otiwo ni oyi yumbo quan rise di nungoqi oyi yumbo segi, tedi ni yumbo te oyi nungoqi ninge reuq. Pugri puq wen tedi oyi oyi ghav wand. 15 Te God ningg wand rise kin buk mir ire mana puq munduw kin te ningg simbe wund kin pugri, “Wute quan materi kin te wute pughe gri pu nikin baj pe ris ye te kin ane tuquine materi di mir cham rise segi, di wute musoqne materi kin te nikin ane tuquine materi.” *[Kis 16:18]*

Taitus wute aye temi ane tiqi nundom Korin mo

16 Nge God chumbuai gidig, ni Taitus puq
neng di nungoqi ghav nunduq yawo gureg.
Ni nungoqi ghav nunduq yawo gureg kin
te nge nungoqi ghav guduq yawo kuregh
kin ane tuquine. 17 Beghi ni nungoqi nde
nondo ningg tiqi budog di ni ngiq nand
bu te nondo. Pudi beghi tiqi budog ye
te ninggne segi, ni nikinne mune yembe
ren nand yawo nganye gureg. Pugri bu
nikin nei pene nungoqi ghav nunduq ningg
nondo. 18 Di beghi mand iri ane tiqi budog
ni ane mondo. Ni wute Jisas nei rimbig
kin buagi nde Kraist ningg wand yuwon
ye bir nawo ye te ningg ni nyamb quan
nganye rindivi viyo. 19 Te anene di aye te
wute Jisas nei rimbig kin ni beghi ane wet
bidi wute aye ghav rindiny ningg ruwo kin
te pare nyinge pare ningg si rumbog pre
ye. Beghi yembe ren kin bad kin te beghi
Yumbui nyamb bidivi viyo ningg, di beghi
wute ghav bidiny yawo guregu kin te bei
bad ningg. 20 Eti beghi wet bidi yumbui ren
pateri di pughe gri bir pawo ye te ningg
wute wand kumo rundug, te ningg beghi
wutamu quan nyinge pare ei te kin puaq
bad ningg. 21 Te pugri beghi nei pe te
beghi yumbo ur oghi kinne ei bad. Di beghi
Yumbui nde rar pene yumbo ur oghi ye bad
segi, beghi wute nde rar pe anene ei yumbo
ur oghi ye bad.

22 Di beghi mand aye iri mune tiqi budog
ni temi ane mondo. Ni beghi pripri yembe
isis pe tuqui paip di buqoid ni yembe isis
pe ghav nand yawo gureg ye. Ni nei
namb nungoqi nganyene nganye yumbo
ren puq wen ye, pugri bu ni quan nganye
mune yembe ren nand yawo nganye gureg.
23 Taitus ni nge yembe ire di nge temu nun-
goqi ningg yembe bad ye wuti yuwon ye. Di
mand aye temi te ni wute Jisas nei rimbig
kin buagi rip mo di tiqi rundom ninde
nyamb pe mondo ye, di ni mingg wute
quan Kraist nyamb rindivi viyo ye. 24 Pugri
bu nungoqi wute yawo wurany righe kin
yumbo ur te wute men bei wundim ei wute
Jisas nei rimbig kin buagi ni te ruqond ei
nei rimb, di nei rimb beghi nungoqi nyamb
bidivi viyo kin te nganyene.

9

Pol ni wute Judia kin ghav rindiny ningg mune simbe nand

1 Beghi God ningg wute Jerusalem kin
ghav bidiny ningg wet bidi pi ruso kin
te nungoqi nei wamb pre, pugri bu nge
te kin ningg mune nganye simbe guduq
wayequ. 2 Te pugri nge nungoqi wute aye
ghav wundiny yawo nganye kureuq kin
te nei gab, pugri bu nge nungoqi ningg
chumbuai ane wute Masedonia opu kin
simbe gidiny kari, “Wute Akaia opu kin
ni wute aye ghav rindiny yawo nganye
kureny.” Di nge simbe gidiny kari nungoqi
ber ire te wungne puate wi righe di puq
wen wen rindi muq. Ni nungoqi wute
aye ghav wundiny ningg wet bidi wawo
yawo nganye kureuq kin te rutungu di
nikin wute nganye buagi ni mune nun-
goqi puq wen kin pugrine puq ren yawo
kureny. 3 Nge nei gab pre, pudi nge beghi
mand men mune tiqi gudom mondo, te
ei beghi nei bab beghi nungoqi wute aye
ghav wundiny yawo kureuq kin te ningg
chumbuai ane wute Masedonia opu kin
simbe bidiny kin te beghi wand omone bad
segi, pudi nganyene nge ni simbe gidiny kin
pugrine nungoqi wute aye ghav wundiny
ningg wet bidi wawo pre. 4 Te pugri eti
wute Masedonia opu kin ninge nge ane
nungoqi nde bodo di ni ruqond nungoqi
wute aye ghav wundiny kin wet bidi wawo
segi, tedi beghi nungoqi ningg simbe bad
ye te ningg quan nganye ei minyuw pati ye.
Di nungoqi mune quan nganye ei minyuw
wati ye. 5 Pugri bu nge nei gab kin nge
mand men tiqi gudom ye mawo nungoqi
nde mondo ei nungoqi wute aye yuwon
wany kin wand taq wamb pre kin te sabi
mand ei yuwon. Te ei otiwo nge godo
di nungoqi wet bidi wawo kin te bei rind
nungoqi nonne wute aye ghav wundiny
yawo kureuq bu wet bidi te wawo, nge
nungoqi wet bidi kitaquri ningg kari di
buid kupuq bu wet bidi te wawo segi.

Wute wute ghav rindiny kin te God ni yuwon nuany ye

6 Nungoqi wand ven nei wumbiny: Wute
mir yi musoqne ri righe ni mir mune mu-
soqne riteri, wute mir yi quan ri righe ni
mir mune quanne riteri. 7 Wute buagi
ni yumbo ruwo ningg te ninde umbo pe
yumbo pughe ye ruwo ningg chumbuai
rind kin te ei ruwo. Eti ni nikin yumbo
te yawo ndiny di te ningg umbo brequ
kuse pu yumbo te ruwo, o wute gri buid
mipiny bu yumbo te ruwo. Te pugri wute
chumbuai ane wute aye ghav rindiny ningg
yumbo ruwo kin te God ni yawo nirany
righe ye. 8 Di ni nikin nei pene wute
yuwon nuany kin te nungoqi nde quan
nganye ei rise ye. Te ei priprine nungoqi
yumbo pughe segi kin te tuqui di mune
quan nganye di wute aye yumbo segi kin te
ghav wundiny ye. 9 Te God ningg wand rise
kin buk wuri kin pugri, “Ni wute yumbo
segi kin te oyi yumbo quan nganye segine
neny, di ni yumbo ur tuquine kin te rise
rise te kin rise ye.” *[Sng 112:9]*
10 God, wuti wute mir yi kuan mawo kin
mir yi nem di bret mir ningg nem kin te

nungoqi mune yumbo ren neuq di puq neny quan rise. Ni nungoqi puq neuq nungoqi yumbo ur tuquine kin te oyi quan nganye yumbui ruso. 11 Ni nungoqi yumbo buagi quan nganye neuq, te ei nungoqi oyi priprine tumb weri. Te ei ni nungoqi yumbo wawo di beghi pare po ni peny ye te ningg ni God chumbuai rindig.

12 Te pugri nungoqi yumbo ren kin puq wen ye ren nungoqi God ningg wute yumbo segi kin tene ghav wundiny segi, nungoqi puq wen kin te ningg wute nganye buagi nganye God chumbuai rindig. 13 Nungoqi yembe ren kin wand ye tende pe nungoqi bei wand nungoqi nganyene Kraist ningg wand yuwon ye wat rise kin te ni riri kin pugrine puq wen, di nungoqi ni di wute buagi aye te segine ghav wundiny ningg yumbo wawo. Pugri bu wute nganye buagi te ningg ei God nyamb yumbui reng ye. 14 Nungoqi God nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde oyi quan nganye rise pugri bu te ningg di ni nungoqi ningg God pengu rindig di ninde umbo pe ni nungoqi rundoqu yawo nganye kureny. 15 God nungoqi yumbo quan nganye yumbui kin te neuq, beghi wand bad ye tuqui segi. Muq beghi te kin ningg God chumbuai bidig.

10

Wute ninge Pol ni yembe pend muang righe ningg wand mand

1 Nungoqi kin wute ninge nge ningg mari nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge buid segi, nge nungoqi si kirauq ko wonji wonji pas kin tende di nge wand gre ye keuq. Pudi nge Pol ngeningne Kraist wuti wute waghi nindiny di wute ni unje rip kin oyi nand segi kin ninde nyamb pe 2 nungoqi pengu guduq, nge nungoqi nde godo kin tende puayi nge nungoqi nde gre pu yengu ningg buid wupigh wayequ. Te pugri wute ninge mari beghi wute qi wen kin yumbo ur bad ye puq mand ye ninde nge gre pu yengu di wand gre ye ei simbe gidim. 3 Te nganye muq beghi qi pe pas di ghimbi ane pas, pudi beghi qi pe pas kin beghi ami nikin veri ane yeng mand kin pugri yeng bad segi. 4 Beghi yeng bad kin yeng yumbo te qi wen ye yeng kin yumbo pe yeng bad segi. Pudi God ningg yeng kin yumbo quan nganye gre kin, yumbo te veri gre quan rise kin gre te nyinge ruam righe kin tuqui ye, beghi yeng yumbo tende pe ei yeng bad ye. 5 Yeng yumbo tende pe beghi qi pe kin nei di wandoqi kin nei God ningg nei matevi kin imb ruam kin te nyinge pawo righe. Di beghi nei buagi taq bab te ei beghi nei buagi Kraist ni nei vise kin pugrine yembe rind. 6 Di nungoqi Kraist nari kin pugrine nganye puq wen pre, tedi beghi nungoqi kin wute ninge Kraist wand sange mindig kin te yembe pem ningg yeng pawo ye.

7 Nungoqi yumbo wuqond kin te otinde ei nei wumbiny. Nungoqi kin wuti iri nari ni Kraist ningg wuti puq nand, tedi ni nikin ningne mune nei namb, te pugri beghi ni ane tuquine. 8 Yumbui ni beghi nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te gre peuq ningg bu yembe ren nengu. Beghi nungoqi unje pupuqu ningg segi. Piyi nge yembe te kin ningg musoq quan chumbuai gad di nyamb gidiri riwo, te piyi, nge te ningg minyuw kati segi. 9 Eti nungoqi nei wamb wari nge wuti nungoqi woingo kuauq righe ningg bu nyumo raqe ur gad ye, pugri nei wamb kin te nge yambu kari. 10 Te pugri wute ninge mari, “Pol nyumo raqe pe wand mai kin di gre kin simbe nand, pudi ni ven beghi ane pas kin tende puayi ni buid segi kin pugri nas, di ni wand oghine bir nawo segi.” 11 Wute pugri puq mand kin te pugri ei nei mamb, beghi nungoqi ane pas segi beghi wand nyumo raqe pe simbe bad, otiwo beghi nungoqi nde mune bodo beghi yumbo ur wand nyumo raqe pe simbe bad ye te kin pugrine ei puq pen ye.

12 Beghi wute nikin nyamb mindiri riwo ningg ni wute pughe gib mamb ye te ningg simbe mand ye te ane tuqui pawo segi, di beghi yumbo ur ni te yumbo ur ane tuqui pawo segi ye. Wute te ni nei segi ye. Te pugri ni nikin nei pene nikin yumbo urne ir mawo, wuti iri nikin yumbo ur wuti aye ningg yumbo ur ane tuqui nawo ye. 13 Pudi beghi, beghi yumbo aye ningg beghi bon nyamb quan nganye bidiri riwo segi ye, beghi God ni beghi yembe nengu di yembe bad ye te kin tuquine ei nyamb bidiri riwo ye. Te beghi nungoqi Korin nde yembe bad ye te ningg anene. 14 Beghi nyamb ven ningg quan nganye nyamb bidiri riwo segi, beghi yembe ane tuquine nyamb bidiri riwo. Te pugri beghi asi nungoqi nde bodo wand yuwon ye bir pawo segi, tedi beghi nyamb bidiri riwo tuqui segi. Pudi beghi ye pawo nungoqi nde Kraist ningg wand yuwon ye pare bodo. 15 Beghi beghi bon yembe ane tuquine nyamb bidiri riwo, mune so bodo wute aye yembe mand ye te ningg anene beghi nyambne bidiri riwo segi. Nge nei gab kin beghi God beghi yembe nengu ye te kin pugrine yembe bad, te ei nungoqi God nei wumbig kin nei te gre rind ningg kari, te ningg di beghi yembe mune nungoqi nde quan nganye yumbui rise. 16 Te ei beghi segine tiqe aye nungoqi nde dobu yeru kin tende mune po Kraist ningg wand yuwon ye bir pawo kin tuqui. Te pugri beghi tiqe God wute aye yembe nem di mo yembe mand pre ye tende po yembe bad di ni yembe mand ye te

ningg beghi nyamb bidiri riwo yambu pari.
17 Pudi God ningg wand rise kin buk wuri,
“Wuti tughe nyamb nindiri riwo ningg te ni
Yumbui ningg nyamb nindivi viyo.” *[Jer 9:24]*
18 Te pugri wuti nikinne ni wuti pughe gib
namb ye te ningg simbe nand kin te ni
nyamb segi. Pudi wuti Yumbui gri ni wuti
pughe gib namb kin bei nand ye wuti te ni
nyamb yumbui.

11

Aposel wandoqi kin

1 Nge nei gab kin nungoqi nge rar
wuqoind wand ghabe gri gad ye. Nungoqi
nge ngiq wundigh. 2 God nungoqi ni ningg
wute ninggne ei was ningg quan nganye
yeng nuauq ye te kin pugrine nge nungoqi
Kraist ningg wute ninggne ei was ningg
quan nganye yeng kuauq. Nungoqi nyum-
bueg ambonye ire asi quayi iri teri rise segi,
yuwonne nganye wus kin nge ni wuti iri
nde keq wundo di ni ngam ninggne wus
ningg wand taq gab pre ye te kin pugri.
Nungoqi nyumbueg ambonye te kin pugri
nge Kraist ndene kequ wondo ningg. 3 Pudi
nungoqi ghati asi Ewa wandoqi nunduw ye
te nei wamb. Te ningg bu nge wune gab,
eti nungoqi mune te kin pugri: Wute ninge
nungoqi wandoqi munduq di nungoqi nei
unje mupuq di nungoqi Kraist nganyene di
quan nganye yawo wurang righe kin te si
ware. 4 Te pugri wute ninge nungoqi nde
mondo Jisas aye ningg wand bir mawo di
otinde nganye ange waq di wand te watevi
yawo nganye kureuq. Te Jisas beghi ni
ningg wand bir pawo kin wand te segi.
Di nungoqi ququ aye kin weti nowi ningg
chumbuai wand, pudi te Ququ asi wetini ye
te segi. Di wand yuwon ye aye kin nganye
watevi ningg chumbuai wand, pudi wand
te beghi nungoqi nde pare bodo ye te kin
ane tuqui segi. 5 Wute nungoqi “aposel
yumbui” puq wundim kin te ni mari nge
yembe ninde nambune, pudi nge nei gab
kin nge ninde nambu kas segi. 6 Piyi nge ni
kin pugri nge wand bir kawo kin te wute
nde yuwon rind segi, pudi nge nei quan
vise. Beghi pripri di yumbo ur isis pe beghi
nei te nungoqi nde bei bad pre.

7 Nge ngening nyamb ki vighe viso di
God ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir
kawo ei nungoqi nyamb oyi viyo viso ningg
kari, pudi nge nungoqi nde wand bir kawo
ye te ningg wong waind ningg kari segi.
Nge pugri puq ken kin te nge yumbo ur
brequ bri gad? 8 Nge nungoqi nde yembe
gad ye te ningg wute Jisas nei rimbig kin
tiqe aye kin oyi nge wong rind. Te nge ni
wet bidi di yumbo aye te nyungu gidiny kin
pugri. Ni nge wong rind ei nge nungoqi
ghav guduq ningg yembe gad tuqui. 9 Nge
asi godo nungoqi ane pas kin tende puayi
nge yumbo segi te nge nungoqi yumbo te
ningg pengu guduq di te ningg mai pugri
keuq kin te segi. Te pugri nge yumbo segi
kin te mand Masedonia pu mandi kin te ni
nge yumbo buagi te megh. Nge asine nei
gab nge nungoqi yumbo ninge ningg mai
keuq segi kin, di segi segine ei ruso ruso
otiwo. 10 Kraist ningg wand nganye kin
nge nde vise ye tende pe nge kari nungoqi
Akaia opu kin wuti iri nge nyamb gidivi
viyo kin ven ningg segi puq nindigh tuqui
segi. 11 Pughe ningg bu nge yumbo ninge
segi ye te ningg nungoqi pengu guduq segi?
Nge nungoqi yawo kirauq righe segi bri
pengu guduq segi? Te segi. God nei namb
nge nungoqi quan nganye yawo kirauq
righe. 12 Nge nungoqi nde yumbo segi kin
te ningg pengu guduq segi kin te puq ken
kenne ei wandoqi kin aposel ninge nikin
nyamb mindiri riwo kin di mari wute nde
rar pe ni beghi kin pugrine yembe mand ye
puq mand kin te ngim imb kuam.

13 Te pugri wute te kin ni aposel wan-
doqi kin, di ni wute wandoqi mindiny kin
yembe ye wute. Wute nde rar pe ni wan-
doqi mand ni yumbo ur te mare mitinde ei
wute riri ni nganyene nganye Kraist ningg
aposel bu. 14 Ni puq men ye te beghi puye
bad wayequ. Te pugri Satan nikinne mune
wute wandoqi nindiny ningg ni yumbo ur
te nare nitinde ei ni ti kin angelo kin pugri
nas. 15 Pugri bu nikin yembe ye wute
ni yumbo ur mare mitinde di yumbo ur
tuquine kin yembe ye wute ningg mas,
te nungoqi te ningg puye wand wayequ.
Otiwo di ni yumbo ur te ningg pughe gri
ei oyi nindim di tuqui ye te kin pugrine
nganye ei oyi nindim ye.

Pol aposel yembe nand di mai nare ye te ningg simbe nand

16 Mune simbe gad. Wuti iri nge wand
ghabe gri gad ye puq nand tuqui segi. Pudi
nungoqi wari nge wand ghabe gri gad ye te
piyi. Pudi nungoqi ghabe gad rar wuqond
kin pugri nge rar wuqoind wand gad, te ei
nge mune ni kin pugri nge nyamb musoq
gidivi viyo. 17 Nge pugri ngening nyamb
gidivi viyo kin ven te nge Yumbui ningg nei
pe wand gad segi. Nge ghabe gad kin pugri
nganye wand gad. 18 Wute nganye buagi qi
pe kin yumbo ur pe nikin nyamb mindiri
riwo, nge mune pugrine qi pe kin yumbo
ur pe nyamb gidivi viyo ye. 19 Nungoqi
wari nungoqi nei quan nganye rise ye,
pudi wute nungoqi nde mondo ghabe gri
wand mand kin te rar wuqond wand mand
wutungu. 20 Nungoqi wute nungoqi nde
mandi kin te rar wuqond nungoqi ninde
taq pu yequ yembe wand kin pugri puq

meuq, nungoqi yumbo yumbo mitaquri, nungoqi puq meuq ninde si nambu was, ni nungoqi nde yumbui ningg mas di nungoqi wokuandi kin pugri was, di nungoqi quenge pe mumbuequ. 21 Nge minyuw kati, nge ni nungoqi puq meuq kin pugri puq keuq kin buid segi.

Di wuti iri nyamb ningg nari nikin yumbo ur ninggne wand buid nap, tedi nge mune pugrine wand buid kap ye. Pudi nge puq gad kin te nge ghabe gad kin pugri bu mune wand gad. 22 Ni Hibru kin bri? Te nge mune Hibru kinne. Ni Israel kin bri? Te nge mune Israel kinne. Ni Abraham ningg kuqo bri? Te nge mune Abraham ningg kuqone. 23 Ni Kraist ningg yembe ye wute bri? Muq nge munene ghabe gad nganye pugri wand gad yamb, nge oyi quan nganye Kraist ningg yembe ye wuti. Nge oyi yembe buid nganye kap, priprine taq maimb, priprine pug mindigh nge manyi gad kin tiq segi, di priprine nganye nge kati yamb tumo. 24 Puayi 5-pela pu wute Juda kin nge yas muagh. Te taq yengu kin puayi ire ire yas mitigh newo 39-pela pu mand, pugri puq megh 5-pela pu mand. 25 Puayi tevi ire pu wute Rom kin nge nyumo kamo pe mi. Puayi ire wute aye nge wet pe mi. Puayi teri ire pu at nge ko kin te bir ris, di ire nge gherim mingi ghiri guboq guboq yengu nginy iri di bur ire. 26 Puayi nganye buagi nge tiqe aye pe ko kin tende nge mai quan kare. Wuye nime riri ruso yamb tumo, wute nyungu kin nge brequ mindigh, ngening wutene Juda nge brequ mindigh, wute Juda segi kin nge brequ mindigh. Nge tiqe yumbui pe kas tende mai kare, di dabo kas kin tende mai kare. Gherim mingi mai guqod, di wute wandoqi mand Jisas nei mimbig kin nge brequ mindigh. 27 Nge yembe kumo nganye gad di yembe gre kin gad bu nge ghimbi yuqo kati. Pripri nge bur yembe gad bu oghine kase segi. Nge mir kuregh di yawo singar kati. Pripri nge oghine mir gad segi, pripri nge uyi buyaq gad pudi sungue kin chongo segi. 28 Di mai nganye buagi aye te simbe gad segi. Di nginy manyi manyi nge pripri wute Jisas nei rimbig kin buagi pughe gri ei puq keny ye te ningg nei gab, di te ningg nge mai pugri kare. 29 Wuti iri Yumbui nei nimbig kin buid omo, te nge mune buid omone. Wuti iri, wuti aye ni puq neng yumbo ur brequ nand, nge te ningg quan nganye umbo ker kawo ye.

30 Wute nge puq megh nge nyamb ei gidiri riwo ye, tedi nge yumbo pughe kin bei rind nge buid segi ye te ningg ei nyamb gidivi viyo. 31 Beghi Yumbui Jisas ningg God di kiyi ni nei namb nge wandoqi gad segi. Beghi priprine ni nyamb ei bidivi viyo viyo te kin rise. 32 Tiqe yumbui Damaskus pe King Aretas ningg gavman kin yumbui ni ami tiqe imb kin ngimrawu pe nawo yemu ei nge mait kase ningg. 33 Pudi wute ninge nge imbi pe mowi kaghe di tiqe vang kin windua pe gri sare pe mi kati ki tingi di gavman kin yumbui te ningg wu kase ko.

12

Pol Kraist wand suqo kin te nutungu di mai nare kin wand

1 Nge ngening nyamb mune nganye ei gidiri riwo ye. Piyi nge ngening nyamb gidivi viyo kin te ghav rind segi, pudi nge si kare segi ye, nge Yumbui yumbo ruqo nyemb pe pugri bei nindigh di wand suqo pu rise kin bei negh ye te simbe gad ye. 2 Nge wuti Kraist nei nimbig kin iri nei gibig,* asi ber 14-pela pu ruso pre God ni neti nowi nginy tu wam nganye newo no. Ni ghimbi ane bri newo no o ni ququne bri wuyo wuso nge nei gab segi, God ne nei namb. 3 Mune simbe gad, wuti te ghimbi ane o ququne bri nge nei gab segi, God ne nei namb, pudi nge nei gab God wuti te neti nowi, nginy tu wam newo no, 4 di yumbo suqo pu nganye rise kin te nutungu. Wute yumbo te ruqond kin te ningg munene simbe rind kin uny. 5 Wuti te nge ni nyamb ei gidivi viyo ye. Pudi nge ngening nyamb gidivi viyo kin te nge gre tuqui segi ye te kin ninggne ei nyamb gidivi viyo. 6 Piyi nge ngening nyamb gidivi viyo ningg kari, pudi nge ghabe gad kin pugri puq ken segi ye. Te pugri nge wand simbe gad kin te wand nganye kinne. Pudi nge ngening nyamb gidivi viyo kin te mune nganye puq ken yambu kari. Te pugri nge nyamb gidivi viyo ye te ningg nungoqi nge nei yuwon wumbigh kin te yambu kari, nge yumbo yembe gidiny wuqond di wand wutungu ye te ningg ei nge nei yuwon wumbigh te yuwon.

7 God nge yumbo quan nganye yuwon kin te Kraist nge nde raqe naind ningg bei negh ye te ningg nge quan nganye bujeyi kase kin segi puq nand. Te ningg bu ni nge yumbo muy kin pugri nge nde ghimbi pe nawo rise di priprine nge ghimbi cheiq ripigh. Mai te wuti Satan ningg angelo kin pugri nge pug nindigh ei nge yumbo te ningg quan nganye bujeyi kase segi. 8 Puayi tevi ire pu nge Yumbui pengu gidig ei ni nge mai wen puaq nindigh ningg. 9 Pudi ni nge simbe nindigh nari, “Nge ngening nde nei pene wute yuwon kuany kin nunde rise kin te tuqui nganye. Te pugri nge ningg gre wute buid segi kin nde quan nganye yembe

* **12:2:** Beghi ves 7 budoq di nei bab Pol ni “wuti Kraist nei nimbig kin iri” puq nand kin te nikinne ningg wand nand.

rind.” Ni pugri puq nand bu nge quan nganye chumbuai gad di nge buid segi ye te ningg bujeyi kase, te ei Kraist ningg gre nge nde vise. 10 Te ningg bu Kraist nde nyamb pe mai buagi ren ningg chumbuai gad: nge buid segi, wute nge wand brequ mindigh, nge mai isis kare, wute unje maip ningg mai isis megh, di mai yumbui guqod. Te pugri nge gre tuqui segi, tedi nge gre quan nganye rise.

Pol Korin kin wute Jisas nei rimbig kin ghav nindiny

11 Nge ghabe gad kin pugri puq ken pre. Pudi nungoqi nge puq wegh bu nge pugri puq ken pre. Nungoqi gri ei nge wuti pughe gib gab ye te simbe wand ye. Te pugri piyi nge wuti nyamb segi nganye kin, pudi nge wute nungoqi “aposel yumbui” puq wundim kin ni nde nambu kas segi nganye. 12 Nge aposel nganye kin yumbo ur nungoqi nde bei gad kin te nge si yavi kati segi gre pu yengu yumbo bei gad ningg yumbo ur gre ye yembe gidiny, yumbo wute puq men tuqui segi kin puq ken, di yumbo gre kin yembe gidiny. 13 Nge wute Jisas nei rimbig kin tiqe aye kin pughe gri puq keny pu bu nungoqi puq keuq segi bu te ningg nge nungoqi unje kupuqu? Nge nungoqi ningg yumbo ningg kari segi kin tene di puq ken, te bri nge nungoqi unje kupuqu? Tedi nge unje kap kin wand te puaq wundigh.

14 Nge nungoqi nde godo tevi gad pre, muq munene godo ningg sir kap. Nge godo di nungoqi mai keuq segi ye. Te pugri nge nungoqi yumbo kitaquri yawo kuregh segi, pudi nge nungoqi wutaqu kitaqu wowi yawo kuregh. Te pugri wo ni kiyi kumo yumbo ripiny ruso pu rise tuqui segi, pudi kiyi kumo ei wo yumbo ruany rise ye. 15 Pugri bu nge nungoqi ghav guduq ningg di chumbuai ane ei nge ningg yumbo yumbo buagi mekare ruso di ngening ghimbi ane nungoqi keuq. Nge pugri nungoqi yawo kirauq righe, tedi nungoqi oyi nge musoqne nganye bri yawo wuragh righe ye? 16 Nungoqi kin ninge mari te nganye nge nungoqi mai mekirauq riwo segi. Pudi nge wuti nungoqi puamb kuauq ye di wandoqi guduq kin tende pe nungoqi kitaqu wowi. 17 Te pughe gri, wute nge tiqi gudom nungoqi nde mondo ye te kin iri nde gri bri nge nungoqi wandoqi guduq di yumbo kitaquri? 18 Nge asi Taitus ningg kari di ni nungoqi nde nondo, beghi mand Jisas nei nimbig kin iri tiqi gudog ni temi mondo. Tende bri Taitus nungoqi wandoqi nunduq di yumbo nitaquri? Te segi. Nungoqi nei wamb Taitus nge temu nei irene vise di yumbo ur irene bad.

19 Beghi nyumo raqe wen mune peq wundo kin wen nungoqi nei wamb kin beghi wand puaq bad ningg bri peq wundo? Te segi. Beghi God nde rar pe wand ren bad, di wute Kraist nde gre pu yemu ye wand mand kin pugri wand bad. Beghi mand quan nganye yawo pirauq righe kin, yumbo buagi beghi puq pen kin te beghi nungoqi gre peuq ningg bu puq pen. 20 Te pugri nge wune gab eti nge nungoqi nde godo kin tende puayi nge nungoqi pughe gri kin ei was gudoqu yawo kuregh ye te kin pugri was gudoqu segi. Di nungoqi oyi nge pughe gri kin ei wuqoind yawo kureuq ye te kin pugri wuqoind segi. Nge wune gab eti nge godo di yumbo ur ren kin rise guqod: Oyi oyi wand pe wege, di wute segi wuqond wari, di umbo ker wawo, di nungoqi nonne bir wawo, di wute aye wand brequ wundiny, di wute dobu simbe wundiny, di ngawu gre rind, di nei kin kin rise. 21 Nge wune gab eti nge nungoqi nde mune godo kin tende puayi nge God nge nungoqi nde rar pe nge nyamb ni vighe viso. Di eti nge wute nganye buagi asi yumbo ur brequ rind kin te muq yumbo ur brequ rind rindne, nei rire ritinde segine kin te ningg quanji gad. Ni nei rire ritinde segi, di yumbo ur puqum kin puq ren, quayi nyumbueg segi segi wand kin yumbo ur, di yumbo ur brequ isis puq ren yawo kureny kin nei te si rire segine kin te ningg quanji gad.

13

Nyumo raqe cheq pe Pol wu wand nindiny

1 Nge asi godo tevi gad pre, muq munene godo ye. God ningg wand buk pe rise kin ni wuri, “Muq wuti iri unje nap, te wute temi o temi ire pu ni unje nap kin te muqoind di simbe mand, tedi beghi nei bab ni nganyene puq nen.” *[Lo 19:15]*
2 Te kin pugrine nge asi nganye nungoqi nde godo pu di tende dobu mune godo nungoqi ane pas kin tende nge nungoqi kin wute ninge asi yumbo ur brequ rind kin di wute aye pughe ye yumbo ur brequ rind kin te wu wand gidiny. Di muq nge nungoqi ane pas segi kin ven nde puayi nge nyumo raqe pe mune wu wand guduq. Nge munene godo kin tende di wute te yawo kutony di rar guqod ris tuqui segi.
3 Nungoqi nei wamb wari nganyene Kraist nge nde mim pe gri wand nand o segi. Te kin oghine wap ruso ningg wari. Te kin ningg muq nge puq ken wuqond ei nei wamb, Kraist ni nungoqi teti nuaqu kin gre meri nat segi, ni gre yumbui nungoqi nde bei nand pre. 4 Te nganye asi ni buid segi di kruse pe qungu mi nati. Piyi ni kruse pe

ungu mi nati, pudi God ningg gre pe muq ni urupui nas. Beghi ni ane pas kin beghi mune buid segi, pudi God ningg gre pe di beghi ni urupui nas kin pugrine urupui pas di nungoqi nde yembe bad.

5 Nungoqi nonne tuqui wap ei wuqond nungoqi nganyene Kraist nei wumbig o segi. Nungoqi non yumbo ur te otinde ir wawo ei wuqond. Jisas Kraist nungoqi nde umbo pe nas ye, te kin nungoqi nei wamb segi brì? Nungoqi ni nei wumbig segi, tedi ni nungoqi nde nas segi. 6 Nge nei gab beghi nganyene nganye aposel yembe bad ye te otiwo nungoqi nei wamb ye. 7 Beghi God pengu bidig ei nungoqi ghav nunduq ei nungoqi yumbo ur brequ wand segi. Beghi wute beghi yuwon puq rundug ningg pari bu pugri God pengu bidig segi. Piyi wute riri beghi yembe tuquine bad segi ye, pudi beghi nungoqi yumbo ur yuwon kinne wand ningg pari bu pugri God pengu bidig. 8 Te pugri beghi wand nganye kin nyinge pawo vighe kin yumbo yembe bidiny tuqui segi, beghi wand nganye kin bidivi viyo kin yumbone ei yembe bidiny. 9 Te pugri beghi buid pap segi muq nungoqi oyi buid wap, te beghi te ningg chumbuai bad ye. Di beghi pripri God pengu bidig ei nungoqi unje pu was kin te ningg sabi nunduq ei mune yuwon pu was. 10 Te ningg bu nge muq wonji kas kin ven nde puayi nge wand ren nyumo raqe pe ki rundo. Te ei otiwo nge godo Yumbui ni nge ni ningg yembe ven gad ningg naip ko di gre negh kin gre ven nde pe nungoqi teti kuaqu ningg wand gre ye nganye keuq segi. Nge nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te gre keuq ningg bu yembe ven negh. Nge nungoqi unje kupuqu ningg segi.

Wand omo nawo ye chumbuai kin wand

11 Mand, muq nge wand omo kawo yamb nge kari nungoqi chumbuai ane ei was. Nungoqi unje pu was kin te sabi wand ei mune yuwon pu was, nge wand wutungu, nungoqi buagi ane nei irene vise, di umbo ire kuse. Tedi God wuti nungoqi puq neuq wute aye yawo wurany righe di umbo yuwon kuse kin te nungoqi ane was ye.

12 Oyi oyi chumbuai kin wand weny kin te yuwonne nimand kin pugri song wureny. 13 God ningg wute buagi ren kin ni nungoqi nde chumbuai kin wand ri rundo.

14 Yumbui Jisas Kraist nikin nei pene wute yuwon nuany kin, di God wute yawo nirany righe kin yawo, di Ququ Yuwon Ye wute ire pe nirur kin te nungoqi buagi ane nde rise.

Galesia

Pol ni nyumo raq wen te wute Jisas nei rimbig ye Galesia opu ris kin ninde ur nindiq. Buk wen ningg Pol ni wute Juda kin ninge Jisas nei rimbig pudi ni Jisas ningg wand te Moses ningg lo ane irepe ruwo righe ye te ningg segi puq nindiny. Ni riri wute buagi Jisas nei rimbig kin te ni puq ren kin pugrine ei Moses ningg lo te rit rise. Pol nari te tuquine segi. Pol nari beghi lo wuri kin pugrine puq pen kin te ningg God nde rar pe tuquine yembu tiq segi. Beghi Jisas nei bibig kin te ninggne bu God nde rar pe tuquine yembu.

1 Nge Pol, nge Kraist ningg aposel iri. Nge wute gri yembe wen gidiq ningg maip ko segi, di wute gri nge tiqi mundogh ko yembe wen gidiq segi. Nge Jisas Kraist di God beghi wuyi, wuti Jisas ngamo pe pu nindingi newo ye, ni nge tiqi mundogh ko yembe wen gidiq. 2 Nge di Jisas nei rimbig kin buagi nge ane pas ye beghi nyumo raqe wen nungoqi wute Galesia opu was ye Jisas nei wumbig kin buagi nungoqi nde peq wundo.

3 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon kuse. 4 Kraist beghi God di wuyi ningg wand nutungu ni nati ei beghi yumbo ur brequ kin wand puaq nundug, te ei beghi muq pas kin ngeri brequ ven nde pu nitamu powi yuwon pu pas. 5 Beghi God nyamb priprine ei bidivi viyo viyo.

Wand yuwon ye aye segi

6 Nge nungoqi ningg quan nganye puye gad. Te pugri Kraist nikin nei pene wute yuwon nuany kin tende pe God nungoqi ngam nirauq ninde wandi pudi brequne nganye ni mune dob weng di wand yuwon ye aye kin wutungu. 7 Pudi wand te nganyene nganye wand yuwon ye segi. Ni nungoqi wand isis simbe munduq te ningg bu nungoqi ghabe wand, di Kraist ningg wand yuwon ye mare mitinde yawo kurem. 8 Pudi nge simbe guduq, wuti iri nungoqi nde wand yuwon ye bir nawo kin te beghi asi bir pawo kin ane tuqui segi, piyi beghi kin iri o angelo wam kin iri ni wand yuwon ye kin grine bir nawo, tedi God ni wase pe meneri naghe di yuqo niraq niraq te kin nase te yuwon. 9 Wand ven beghi asi simbe bad pre kin bu mune simbe gad. Te pugri wuti iri nungoqi nde wand yuwon ye bir nawo pudi ni wand te wand yuwon ye nungoqi watevi pre kin te ane tuquine bir nawo segi, God ni wase pe meneri naghe di yuqo niraq niraq te kin nas.

10 Nungoqi nei wamb kin nge wand ven gad kin te wute chumbuai rindigh ningg o God chumbuai nindigh ningg? O wute nge nyamb miragh ningg kari bu wand ren simbe gad? Nge mune wute nge nyamb miragh ningg kari muq wand gad, tedi nge Kraist ningg yembe ye wuti ningg kas tuqui segi.

God Pol neti nowi di tiqi nundog no wand yuwon ye bir nawo

11 Mand, nge nungoqi simbe guduq ei nungoqi oghine nei wamb ningg kari. Te pugri wand yuwon ye nge nungoqi nde bir kawo kin te wand wute nei pe yembe mindiny kin segi. 12 Te pugri nge wand te wute nde pu katevi segi, di wute nge wand te ningg mowi kaghe segi. Pudi God nikinne Jisas Kraist nde gri nge puq negh di nge wand yuwon ye te nei gab.

13 Te pugri nge asi beghi bon Juda ningg yumbo ur pene kas kin tende puayi nge yumbo ur gad kin te nungoqi wutungu pre. Tende puayi nge God ningg wute Jisas nei rimbig kin te unje kap mai isis keny di ni brequ gidiny ningg quan nganye buid kap kap. 14 Nge beghi Juda beghi bon yumbo ur te kat rise gre. Yumbo ur te kin ningg nge quan nganye ye kawo, Juda aye nge ane ber ire kin te nge ane tuqui segi. Nge beghi koku Juda mingg yumbo ur te kat rise gre ningg buid nganye kap. 15 Pudi nge kas segine kin tende puayine God nge naip ko pre, di muq nikin nde nei pene nge yuwon nuagh ningg di puq negh nge ni ningg wuti ningg kas. Ni nikin nde nei pene 16 nikin wo nge nde raqe naind, te ei nge ni ningg wand yuwon ye wute Juda segi kin nde bir kawo ningg. Ni puq negh kin tende puayi nge wute ninge nde ko di wand ven katevi segi. 17 Di nge Jerusalem mune kewo ko di Kraist ningg aposel asine mas kin ninde wand ven katevi segi, pudi nge brequne Arebia opu oyi ko. Pre di Damaskus ne mune gadi.

18 Dobu ber teri ire pu ruso pre muq nge Jerusalem kewo ko Pita guqoid di temu pas nginy 15-pela pu. 19 Tende puayi nge aposel aye tende mas guqod segi. Jems, Yumbui ni kiqam, ni irine tende nas guqoid, aposel aye segi. 20 Nge God nde rar pe muq nungoqi simbe guduq, wand nge ur gad nungoqi nde ki rundo kin ren wandoqi kin wand segi. 21 Tende dobu nge Siria opu di Silisia opu ko. 22 Wute Judia opu ris kin Jisas nei rimbig ye ni nge ruqoind nei rimbigh segine. 23 Ni pripri wandne rutungu mari, “Wuti asi beghi unje nupumu mai isis nengu kin te muq Jisas nei bibig kin nei te asi ni brequ nindiny ningg buid nganye nap kin te ningg wand yuwon ye bir nawo nawo.” 24 Di ni nge pugri puq ken ye te ningg God ningg nyamb rindivi viyo.

2

Aposel aye te Pol ane Jerusalem mikur

1 Ber 14-pela pu ruso pre nge munene
Jerusalem kewo ko. Tende puayi nge Barn-
abas temu po. Di nge Taitus mune kitanyi
ne po. 2 God wand ninge raqe nand bu
nge te ko. Nge God ningg wute nikin wute
nyamb kin puq rindim kin tene ane pikur
di nge Jisas ningg wand yuwon ye wute
Juda segi kin ane pas kin tende bir kawo
ye te simbe gidim. Eti ni ngiq mand segi di
nge muq yembe gad kin ren di asi yembe
gad kin te mir segi. 3 Taitus, wuti beghi
ane po kin te, ni nge ane pas, ni Grik kin
pudi ni ghimbi dugu chongo pend buag
ningg mari segi. 4 Wute ninge wandoqi
mand Jisas ningg wute kin pugri mandi
pudi ni nganyene nganye Jisas ningg wute
segi kin ni waghine meyi mandi beghi ane
pas. Wute men waghi grine meyi mandi
beghi ane pas ei beghi Kraist Jisas nde pas
bu mune Juda mingg lo pe taq pu pas segi ir
pu pas kin te suqo grine muqond di beghi
puq mengu mune Juda mingg lo pe taq pu
pas ningg mari. 5 Pudi beghi ni mingg wand
putungu segi nganye. Beghi puq pen ei
wand yuwon ye kin wand nganye nungoqi
nde visene di ghav runduq.

6 Wute ninge wute Jisas nei rimbig kin
nikin yumbui puq rindim kin te nge nde
nei pe ni wute nyamb kin o nyamb segi
kin te ane tuquine. Te pugri God wute
nyamb pe ir nawo segi ye. Wute nyamb
kin te nge pripri wute Juda segi kin nde
wand gad kin te sabi mand segi. 7 Ni wand
ninge sabi mand segi pudi ni muqond God
Pita Juda nde Jisas ningg wand yuwon ye
bir nawo ye te kin yembe neng ye te kin
pugrine nge wute aye kin nde wand bir
kawo kin yembe negh pre. 8 Te pugri God
te Pita Juda nde aposel ningg yenu kin gre
neng kin tene nge mune wute aye Juda segi
kin nde aposel ningg yengu kin gre negh.
9 Jems, Pita di Jon, ni God ningg wute nikin
quayi kiyi puq rindim kin te ni muqond
God nikin nei pene nge yuwon nuagh ningg
yembe wen negh. Pugri bu ni beghi ane
kimand kin yumbo ur bei mand, ni nge
Barnabas temu ane si pat rise. Di ni ngiq
mand mari beghi wute aye Juda segi kin
nde yembe bad di ni Juda nde yembe mand
ye. 10 Wand irene simbe mand kin te mari
beghi ni ningg wute yumbo segi kin te ei nei
gheri pipiny segi kin. Ni mari kin yembe
ren nge yembe ren ninggne qa buid kap
kap kin te ninggne nganye mari.

Antiok pe Pol Pita ker nuang

11 Pita ni Antiok nandi nas di unje nap
pugri bu nge ni wute buagi nde rar pene
ker guag. 12 Te pugri asi wute Juda kin
ninge Jems tiqi nundom mo kin te mo mar
segine Pita wute Juda segi kin Jisas nei
mimbig kin ane mas mir mand. Pudi wute
te mondo mo mar pre Pita kring no di ni
ane mune mir mand segi. Te pugri wute te
ni wute Juda segi kin ningg mari ni ghimbi
dugu chongo pend muam di Juda kin pugri
mas kin te Pita ni wune nimbim ye. 13 Di
Juda kin wute Jisas nei mimbig kin aye Pita
muqoind di ni mune te kin pugrine puq
men. Ni nei mamb ni pugrine kring mo
kin te brequ pudi ni puq men. Ni puq men
kin te ningg Barnabas mune ni yumbo ur
brequ te sonyi nindim.

14 Nge guqod ni yumbo ur te wand
nganye kin Jisas ningg wand yuwon ye pe
rise ye te kin pugrine puq men segi. Nge
te guqod di wute buagi nde rar pene Pita
simbe gidig kari, “Nu Juda kin pudi nu wute
Juda segi kin ane mir wand te nu Juda
mingg yumbo ur gure kuaq di Juda segi kin
pugri kuas. Pudi nu muq kring kuo kin
te bei rind nu Juda segi kin ni Juda mingg
yumbo ur sonyi mindim ningg buid kupim.
Nu pughe ningg pugri puq kuen?

15 “Beghi wuyi moyu Juda kin riramu
rindi, beghi wute Juda segi kin Moses ningg
lo nde nambu mas segi ye te kin pugri
segi. 16 Beghi nei bab wuti iri lo wuri
kin pugrine puq nen ye te ningg God ni
puq neng tuquine nganye nas tuqui segi.
Ni Jisas Kraist nei nimbig ye te ningg ei
tuquine nganye nas ye. Pugri bu piyi beghi
Juda kin beghi mune pugrine beghi Kraist
Jisas nei bibig ei Kraist nei bibig ye te ningg
God beghi puq nengu tuquine nganye pas.
Beghi lo wuri kin pugrine puq pen ye te
ningg segi. Te pugri lo wuri kin pugrine
nganye puq pen ye te ningg wuti iri tuquine
nganye nas tuqui segi. 17 Beghi God nde
rar pe tuquine pas ningg pari di Kraist nei
bibig bibig pas kin ven nde puayi beghi
mune lo nde nambu pas segi bu wute mari
beghi yumbo ur brequ bad. Te ningg di pari
Kraist ni puq nengu yumbo ur brequ bad
puq bad bri? Te tuqui segi. 18 Te pugri nge
lo nde si nambu kas segi puq gad pre pudi
nge mune lo wuri kin pugri puq ken tedi
nge bei gad nge wuti lo gure kuaq ye. 19 Te
pugri lo nikinne nge puq wegh nge kati
kin pugri di nge lo nde nambu mune kas
segi. Lo nde rar pe kati kin pugri, te ei nge
God ningg wuti kas. Lo nde gri nge Kraist
temu kruse pe qungu memu pati, 20 pugri
bu muq nge asi kin pugri nge ningne kas
segi, pudi Kraist oyi nge nde nas. Nge muq
kas kin te nge God ningg wo nei gibig kin
yumbo ur pe kas. God ningg wo ni nge
quan nganye yawo niragh righe di ni nge
ghav nindigh ningg nati. 21 Nge God nikin
nde nei pene beghi yuwon nuangu kin te
dobu ki ruso yambu kari. Te pugri beghi
Moses ningg lo wuri kin pugrine puq pen ye

te ningg beghi tuquine nganye pas ye tedi Kraist ni nati kin te segi bu nati."

3

Beghi lo wuri kin pugrine puq pen o Kraist nei bibig?

1 Nungoqi Galesia kin nungoqi ghabe wand. Wute tughe nungoqi nei unje mupuq? Nungoqi Jisas Kraist kruse pe nati kin wand te otinde nganye wutungu pre, nungoqi non rar pe wuqond kin pugri. 2 Nge nungoqi wand puch irene pengu guduq ei nungoqi simbe wand nge kutungu ningg. Te pugri nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen ye te ningg God ningg Ququ weti ni, o Jisas ningg wand yuwon ye wutungu di wari te nganyene puq wand ye te ningg God ningg Ququ weti ni? 3 Nungoqi ghabe pughe gri wand ye? Nungoqi Ququ Yuwon Ye pe God nde rar pe tuquine was kin puate wi righe pre, pudi muq nungoqi non gre pene bri tuquine was was wati ningg wari? 4 Di asi nungoqi mai te ware kin te segine bri ware? Nungoqi segine nganye mai te ware segi. 5 Nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen ye te ningg bri God nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq di yumbo gre ye isis nungoqi nde bei nand? O nungoqi Jisas ningg wand yuwon ye wutungu di wari te nganyene puq wand ye te ningg?

6 Abraham nei wumbig. God ningg wand rise kin buk wuri, "Ni God nei nimbig, di God nei nimbig ye te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine nganye nas ye." *[Stt 15:6]*
7 Pugri bu nungoqi nei wamb. Wute God nei rimbig kin ni oyi Abraham ningg kuqo nganye ris ye, te kin ei nei wamb. 8 God ningg wand rise kin buk ni bei wund, God asine nei namb otiwo di wute aye Juda segi kin mune God nei rimbig di te ningg God ni puq neny ninde rar pe tuquine nganye ris. Pugri bu ni asine Abraham nde wand yuwon ye simbe nand nari, "Nu nde gri di otiwo wute buagi qi pe kin yuwon kuany ye." *[Stt 12:3; 18:18]*
9 Pugri bu muq wute buagi aye God nei rimbig kin te God Abraham wuti ni nei nimbig ye yuwon nuang kin pugrine yuwon nuany ye.

10 Te pugri wute riri ni Juda mingg lo wuri kin pugrine puq ren tedi God ni nateri ye puq rind kin wute te God ni brequ nindiny yamb ris. Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri, "Wute ni pripri yumbo yumbo lo kin buk pe rise ye te kin pugrine puq ren ren ris segi kin te God ni brequ nindiny ye." *[Lo 27:26]*
11 Pudi God ningg wand rise kin buk mune wuri, "Wute God nde rar pe tuquine nganye ris ye ni God nei rimbig ye te ningg di urupui ris ye." *[Hab 2:4]*
Pugri bu beghi nei bab wuti lo wuri kin pugrine puq nen kin te ningg God nari ni wuti yuwon nganye nas kin puq nindig tuqui segi. 12 Wute lo wuri kin pugrine puq ren kin puate te God nei rimbig kin te segi. Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri, "Wuti iri yumbo yumbo buagi lo wuri kin pugrine puq nen nen nas kin te ningg ni nati segi nas kin tuqui." *[Wkp 18:5]*
13 Beghi lo wuri kin pugrine yumbo yumbo buagi puq pen segi ye te ningg God beghi brequ nundug yamb, pudi God beghi brequ nundug kin te oyi Kraist nde rise di beghi lo pe taq pu pugri pas pu wong nundumu di nitamu powi. Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri, "Wute buagi nyumo pe qungu mi mati kin te God ni brequ nindim ye." *[Lo 21:23]*
14 Ni beghi wong nundumu ei te God asi Abraham nde wand taq namb nari ni yuwon nuang puq nand kin te wute Juda segi kin Kraist Jisas nati ye te ningg ninde mune rindi ye. Te ei beghi Kraist nde nei budub di God asi Ququ nengu puq nand kin te peti nowi.

Lo ni God wand taq namb kin wand te nyinge wuwo vighe tuqui segi

15 Mand, muq nge God ni wand taq namb kin te beghi wutamu wand taq bab kin yumbo ur pe simbe gad. Te pugri wute temi wand mand di wand ire taq mamb pre, te wuti aye wand te kin puch puaq nand o wand aye puch jiju nand tuqui segi. God ni wand taq namb ye te kin pugrine. 16 God ni Abraham nde wand taq namb di Abraham kuqo iri nde wand taq namb. God ningg wand rise kin buk wuri "nu nuqo buagi" puq wund segi. Tedi wute quan puq wund, te segi. Ni wuri, "nu nuqo iri." Ni wuti irine ningg wuri. Wuti te te Kraist. *[Stt 12:7]*
17 Nge kari kin taq pugri, God ni wand taq namb kin te asine Abraham nde wand taq namb di nari ni te kin pugrine puq nen ye. Dobu ber 430-pela pu ruso pre ni lo nem. Lo te dobune rise ye, ni God asine wand taq namb pre kin wand te nyinge ruwo vighe tuqui segi. 18 Te pugri beghi lo wuri kin pugrine puq pen ye te ningg di God beghi yumbo nengu puq nand kin te pateri tuqui ye, tedi yumbo te God ni wand taq namb kin tende grine pateri segi. Pudi God nikin nde nei pene wand taq namb di yumbo Abraham neng kin te ningg beghi ane pateri.

19 Te muqdi lo ni yembe pughe kin? Ni wand taq namb pre dobu lo mune neny, te pugri lo ni wuse ei bei wund wute yumbo ur te kin rind kin te ni yumbo ur brequ rind. Lo ni wuse wuse ruso ruso Abraham

ningg kuqo, te Kraist, God ni ningg qa wand taq namb kin te nandi. God angelo nde gri lo te Moses, mingi wuti kin pugri nas kin, ninde si pe beghi nengu. 20 Pudi wuti irine yumbo ninge yembe nindiny ningg tedi mingi wuti ningg nari tuqui segi. Di God nikin irine nas kin pugri nikinne wand taq namb.

21 Lo kin wand ni puate te ningg God wand taq namb kin wand te ane veri bri? Te segi nganye. Te pugri ni lo nengu di lo te wute puq weny riti segi ris kin tuqui ye, tedi wute lo wuri kin pugrine puq ren ye te ningg ni puq weny God nde rar pe tuquine nganye ris. 22 Pudi God ningg wand rise kin buk ni raqene simbe wund wuri God ni wute buagi rar nuqond yumbo ur brequ pe taq pu ris. Te pu ei God wute Jisas Kraist nei rimbig ye te ningg yumbo yuwon kin neny ningg wand taq namb kin te wute Jisas nei rimbig kin te neny.

23 Asi beghi Jisas nei bibig kin ngeri te rindi segine, beghi wute taq yemu kin pugri lo ni taq wumbumu. Te ei beghi taq pune yembu yembu ruso otiwo God Jisas nei bibig kin ngeri te raqe nand ningg. 24 Pugri bu lo ni beghi yumbo ur brequ ningg yeng wuangu wutamu Kraist nde wuso, di Kraist oyi nei bibig di te ningg God beghi puq nengu ninde rar pe tuquine nganye pas. 25 Muq beghi Jisas nei bibig kin ngeri te rindi pre. Pugri bu muq lo beghi mune yeng wuangu segi.

Nungoqi buagi ane God ningg wo

26 Nungoqi Kraist Jisas nei wumbig ye te ningg nungoqi buagi ane God ningg wo. 27 Te pugri nungoqi Kraist nde nyamb pe wuye mupuqu ei nungoqi Kraist ane was kin te nungoqi buagi ane Kraist ningg yumbo ur wateri di ni kin pugri was pre. 28 Pugri bu nungoqi kin kin segi, Kraist Jisas nde nungoqi buagi ane irene. Piyi Juda kin o Grik kin, wute wute aye nde taq pu yeru yembe rind kin o ir pu ris kin, quayi o nyumbueg, nungoqi buagi ane irene. 29 Nungoqi Kraist te, tedi nungoqi Abraham ningg kuqo, di nungoqi God Abraham nde wand taq namb kin yumbo te wateri ye.

4

1 Nge wand gad kin taq pugri, wuti iri ni wo iri nas. Kiyi nati di otiwo ni wo te ei kiyi ningg yumbo buagi nateri ye. Piyi ni kiyi ningg yumbo yumbo buagi nateri ye, pudi wo ni wokuandi ne nas kin tende puayi ni wute ni kiyi nde taq pu yemu yembe mand ye te ane tuquine. 2 Ni wo te wute aye ni yeng muang di ni ningg yumbo buagi te yeng muany kin ninde si nambune nas. Te te ruso ruso kiyi ngeri nap ruso kin ngeri tende. 3 Te kin pugrine beghi asi pas wand nganye kin nei bab segine kin tende puayi beghi qi wen kin wand quari pe taq pu yembu yembe bad. 4 Pudi otiwo God nikin ngeri nap ruso kin tendene ni nikin wo tiqi nundog qi pe nandi. Ni nandi kin te ni kumo wute nganye qi pe kin wuri wundi di beghi wutamu kin pugri nas, di lo nambu nas. Ni lo nambu nas, 5 ei beghi lo nambu pas kin tende pu wong nundumu te ei beghi buagi ane God ningg wo ningg pas. 6 Beghi God ningg wo ningg pas, pugri bu God nikin wo ningg Ququ tiqi nundog nandi beghi nde nas di ni gri beghi puq nengu di beghi pari, “Aba,* nge wuyi.” 7 Pugri bu nungoqi muq aye nde taq pu yequ yembe wand segi, nungoqi God ningg wo was. Di nungoqi God ningg wo was bu yumbo God ningg wo riteri kin te nungoqi mune wateri ye.

Pol Galesia quan nganye nei nimbiny

8 Asi nungoqi God nei wumbig segine kin tende puayi ququ te nungoqi god kin pugri di ninde taq pu yequ yembe wand. Pudi ni nganyene god segi. 9 Pudi muq nungoqi God wuqoind pre, o God nungoqi nundoqu pre puq gad ei yuwon. Te pre di pughe ningg nungoqi qi wen kin wand quari tende mune tindi wondo di wand te wutungu? Ni quan nganye brequ di gre segi. Nungoqi mune nganye bri ninde taq pu yequ yembe wand ningg wari? 10 Di nungoqi nei wamb kin wari Sabat kin nginy, irew manyi nginy yumbui waip no, ber manyi nginy yumbui wap mo di nginy tende God chumbuai nunduq ningg mir yembe wundiny kin te yumbui. 11 Nge nungoqi ningg nei kumo nganye gab. Eti nge yembe buagi nungoqi ghav guduq ningg yembe gad kin te segi yembe gad.

12 Mand, nge nungoqi quan nganye pengu guduq, nge nde umbo pe nungoqi nge kas kin pugri was ningg kari. Te pugri nge oyi nungoqi was kin pugri kas. Asi nungoqi nge unje waip segi. 13 Nungoqi nei wamb asi nge num kuregh, pugri bu nungoqi nde godo kas, di tende puayi nge Jisas ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir kawo. 14 Piyi nge num ningg kase ye te ningg nge nungoqi yembe yumbui keuq, pudi te ningg nungoqi nge yambu wuregh di nge wand dobu wi viso segi. Nungoqi nge God ningg angelo kin pugri weti kowi, di Kraist Jisas nikinne kin pugri weti kowi. 15 Di tende puayi nungoqi quan nganye chumbuai wand. Pudi muq pughe sin ren? Nge simbe guduq, tende puayi nungoqi nungoqi non rar bi wawo kin tuqui ye tedi yabe bi wawo nge wegh pre. Tende puayi nungoqi nge ghav wundigh yawo quan

* **4:6:** Wand puch Aba ven wand Arameik pe ni mari “Wuyi.”

nganye kureuq. 16 Di muq nge nungoqi wand nganye kin simbe guduq ye te ningg nungoqi nei wamb kin nge nungoqi veri bri?

17 Wute wand yuwon ye mare mitinde kin te nungoqi puamb muauq ei nungoqi ni mingg wand wutungu ningg mari, pudi ni nei te oghi segi, nei te nungoqi ghav runduq kin tuqui segi. Ni puq men ei nungoqi nge ningg wand wutungu segi ei nungoqi ni yawo wuram righe ningg mari. 18 Wute aye nei wumbim kin te yuwon, pripri nungoqi nonne te kin ei puq wen, nge ane pas kin tende puayine segi. Pudi wute yumbo yuwon kin puq men ye te ningg nei wumbim tedi yuwon. 19 Nge wo, nge nungoqi ningg munene umbo yuqo kati, nyumbueg wo rire rindi ningg umbo yuqo riti kin ane tuquine. Nge umbo yuqo te yeru yeru ruso ruso nungoqi Kraist kin pugrine was tedi pre. 20 Nge nungoqi ane pas yawo nganye kuregh te ei nge ker kin wand si kare di chumbuai guduq kin wand keuq. Nge nungoqi ningg quan nganye yivany kare, muq nge nei gab segi nge pughe sin ei ken.

Hagar di Sara ningg kopuqu wand

21 Nungoqi wutaqu lo nde nambu was yawo kureuq kin nungoqi nge simbe wundigh, nungoqi lo wuri kin nei wamb o segi? 22 Te pugri lo kin buk pe pugri ur mand mari, Abraham ni quayi wo temi mas. Wo iri Hagar wute Sara nde taq pu yequ yembe wund ye ni wuri wundi, di aye yembe ye nyumbueg segi nikin ngam nganye Sara wuri wundi. 23 Ni wo yembe ye nyumbueg wuri wundi kin te ni qi pe kin yumbo ur pe wo ane wus. Te wo buagi aye ane tuquine. Pudi wo yembe ye nyumbueg segi nikin ngam nganye wuri wundi kin te God Abraham nde wand taq namb ye te kin wo.

24 Ni ningg wand ven kopuqu wand kin pugri. Nyumbueg teri ren ni God asi wand tevi taq namb kin ire Abraham nde di ire Moses nde wand taq namb ye te kin yumbo ur bu bei rind. Hagar nikin wo ane wute aye nde taq pu yeru yembe rind. Ni wand God Sainai rand pe Moses nde taq namb kin te bei wund. 25 Nge Hagar puq gad kin te nge Sainai rand Arebia opu yenu ye te kin ningg kari. Di ni muq kin Jerusalem te bei wund. Te pugri muq kin tiqe yumbui Jerusalem nikin wute te Moses ningg lo nde taq pu yeru yembe rind. 26 Pudi Jerusalem nganye nginy tu wam kin ni yembe ye wute ningg wus segi, di ni beghi wutamu Jisas nei bibig kin beghi moyu kin pugri. 27 Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri,

“Nu nyumbueg wo kimasi yengu kin nu
chumbuai ghand, nu nyumbueg wo
umbo yuqo riti kin yuqo te kutungu
segine kin nu quan kumo ghari queg
ghap di chumbuai ghand. Te pugri
otiwo wute wo segi kin ni oyi quan
nganye, wute ngaim ane wus kin ni
wo ane tuqui segi ni te oyi quan
nganye ei ris ye.” *[Ais 54:1]*

28 Mand, muq nungoqi, nungoqi Aisak kin pugri, God wand taq namb ye te kin wo. 29 Tende puayi wo qi pe kin yumbo ur pe nas kin te nes newo wo God ningg Ququ ningg gre pe nas kin te unje naip mai isis neng. Di yumbo ur te kin muq mune pugrine. Wute lo nde nambu mas kin ni mes mewo beghi God wand taq namb ye te kin wo mai mengu. 30 Pudi God ningg wand rise kin buk pughe puq wund? Ni wuri, “Wute taq pu yequ yembe wund ye ni wo ane puaq wand ruso. Te pugri yembe ye nyumbueg ningg wo ni yembe ye nyumbueg segi ngam nganye ningg wo ni kiyi ningg yumbo yumbo nateri kin te ni mune nateri tuqui segi nganye.” *[Stt 21:10]*

31 Pugri bu, mand, beghi nyumbueg ire wute aye nde taq pu yequ yembe wund kin ni ningg wo segi, beghi yembe ye nyumbueg segi ngam nganye ningg wo.

5

Muq beghi lo pe taq pu pas segi

1 Kraist beghi lo pe taq pu pas ye tende pu nitamu pi ei ir pu pas ningg. Pugri bu nungoqi gre pu ei yequ. Wute aye rar wuqond nungoqi puq meuq mune lo nde taq pu yequ yembe wand wayequ.

2 Ange waq nge wand otinde wutungu. Nge Pol, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi ni rar wuqond nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq, tedi Kraist nati kin te nungoqi ghav wunduq tuqui segi nganye. 3 Nungoqi wutaqu wute aye nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq kin te nge mune nganye simbe guduq, nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq te muqdi nungoqi lo te buagi anene gure wawo segi kin. 4 Nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen ei God nde rar pe tuquine nganye was yawo kureuq kin wutaqu te nungoqi Kraist si weri pre. Nungoqi God nikin nde nei pene yuwon nuauq kin te si ware pre. 5 Te pugri beghi Ququ Yuwon Ye ningg gre beghi Kraist nei bibig kin nei tende yembe nand, bu beghi pughe puayi God beghi wutamu ninde rar pe tuquine nganye pas kin puq nundug ye te ningg ghimbi pawo pu pas. 6 Te pugri yumbo teri ren, ghimbi dugu chongo pend di ghimbi dugu chongo pend segi kin ni teri ane wute Kraist Jisas nde mas kin te ghav rindim segi. Pudi wute Kraist nei mimbig di Kraist nei mimbig ye

te ningg wute aye yawo mirany righe kin yumbo ur te ni ghav rindim.

7 Asi nungoqi wand nganye kin pe tuquine nganye nyinge ware. Pudi muq wuti tughe nungoqi ngim imb nuauq di nungoqi wand nganye kin dob weny? 8 Nungoqi muq puq wen kin nei ven God wuti nungoqi ngam nirauq ninde wandi kin ninde pu vindi segi. 9 Wute pripri riri, yis puch woju ninggne di bret quanene yindiqi kin tuqui. 10 Nge nungoqi ane Yumbui nde pas kin tende pe nge nei gab nungoqi nge ningg nei ven ndene nyinge ware, di nei aye pe nyinge ware segi. Di wuti tughe nungoqi nei unje nupuqu kin te Yumbui ni mai neng ye. 11 Pudi, mand, nge wute ghimbi dugu chongo pend mawo ye te ninggne wand bir kawo kawo, tedi pughe ningg ei wute nge unje maip mai isis megh? Nge kari wute buagi ghimbi dugu chongo ei pend mawo puq gad, tedi nge Kraist kruse pe nati kin wand bir kawo kin te ningg wute umbo brequ kuse segi. 12 Nge nei gab kin wute nungoqi nei unje mupuq kin te nikin sem pend mawo ei yuwon.

13 Nungoqi, nge mand, God nungoqi ir pu was ningg ngam nirauq pre. Pudi eti nungoqi ir pu was di wari, “Muq beghi ir pu pas, muqdi beghi segine yumbo ur buagi beghi bon ghimbi puq ren yawo kureny ye puq pen pen pas.” Nungoqi pugri nei wamb segi kin, pudi nungoqi wute aye yawo wurany righe kin nei te ei puq reuq di oyi oyi yembe ye wute ningg was. 14 Te pugri lo wen irene pe lo buagi aye te rir rise. Lo te, “Nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe.” *[Wkp 19:18]*
15 Nungoqi umo dabo kin pugri oyi oyi ker wawo di wege wege was, te nungoqi yeng wawo yuwon. Eti nungoqi oyi oyi brequ wand di buagi ane ir waghe.

Ququ Yuwon Ye ningg nei pe ei nyinge ware

16 Nge kari kin taq pugri, nungoqi Ququ Yuwon Ye ei rar wuqoind nungoqi yeri nunduq di nungoqi ni yeri nunduq kin pugrine ei puq wen wen was. Pugri puq wen tedi nungoqi yumbo ur brequ nungoqi non ghimbi puq ren yawo kureny ye te mune puq wen wen was segi. 17 Te pugri yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye ni Ququ Yuwon Ye ningg nei nyinge ruwo righe ningg, di Ququ Yuwon Ye ningg nei ni oyi yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye te nyinge ruwo righe ningg. Ni teri oyi oyi veri, ni puq ren ei nungoqi yumbo puq wen yawo kureuq kin te puq wen wen was tuqui segi. 18 Nungoqi Ququ Yuwon Ye ningg nei pe was tedi nungoqi lo nde nambu was segi.

19 Yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye te nungoqi nei wamb omo. Te quayi nyumbueg segi segi wand kin yumbo ur, wute puq reny God nde rar pe puqum rimb kin yumbo ur, yumbo ur brequ isis rind yawo kureny kin nei, 20 wandoqi kin god yumbui nyamb riram, wute awo rimbiny, wute yambu rireny, yeng rind, wute aye yumbo yuwon kin riteri ruqond di wute te umbo ker ruany, brequne umbo ker ruwo, nikin ninggne nei rimb di wute aye nei rimbiny segi, oyi oyi ker ruwo, bir ruwo kin kin ris, 21 wute aye ningg yumbo ruqond di buyaq rindiny, wuye riq jebo rind, bujeyi rise ningg griny yembe rindiny ei griny tende ni yumbo ur brequ isis rind, di yumbo ur aye ren kin pugri. Asi nge yumbo ren ningg simbe guduq pre bu muq munene simbe guduq, wute yumbo ur te kin puq ren ye ni God nde si nambu ris tuqui segi.

22 Pudi Ququ Yuwon Ye ningg yumbo ur mir kin pugri beghi nde puq nen kin te beghi wute aye yawo pirany righe, quan nganye chumbuai bidiny, umbo yuwon gud, mai pare kin te ningg ker pawo segi waghine pas, wute aye ghav bidiny, wute aye sabi bidiny, priprine yumbo nganyene puq pen, 23 umbo yuwonne kuse di wute aye ghav bidiny, beghi yumbo ur bad ye te ningg yeng pawo yuwon. Lo ire yumbo ur ren kin ningg segi puq wund segi. 24 Kraist Jisas ningg wute buagi ni yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny kin di yumbo brequ kin nei mimbiny kin te buagi ane kruse pe qungu mi riti pre. 25 Ququ ni puq nengu bu beghi pas, pugri bu beghi ni rar buqoid ni beghi pughe gri pas ye te ningg yeri nundug di te kin pugrine ei puq pen. 26 Beghi bujeyi pase di beghi yumbui pu yembu kin te wayequ, di wute aye chuch puam di ni umbo ker mawo wayequ, di wute aye ningg yumbo yumbo buqod di buyaq bidiny kin te wayequ.

6

Nungoqi oyi oyi ghav wand

1 Mand, nungoqi wute Jisas nei rimbig kin iri wuqoind yumbo ur brequ nand, te muqdi nungoqi wutaqu Ququ Yuwon Ye nari kin pugrine puq wen ye nungoqi ei ni ghav wundig di yuwonne nas. Di nungoqi ni waghi waghine ei ghav wundig, umbo ker ane wand wand wayequ. Pudi nungoqi nonne mune yeng wawo yuwon, eti Satan nungoqi puamb nuauq di mune ir waghe. 2 Nungoqi wute aye mai muqond nungoqi ghav wundim ni ane mai te ware di nungoqi oyi mai ware ni oyi nungoqi ghav munduq. Pugri ei oyi oyi ghav wand. Pugri puq wen tedi Kraist ningg lo ane tuquine

nganye puq wen.* 3 Te pugri wuti iri nari ni yumbui pudi nganyene nganye ni yumbui segi, te wuti te nikin ghimbine wandoqi nindiny. 4 Wute buagi nikin yumbo ur te ei muqond, ni yumbo ur oghi kin mand o segi. Wuti nikin yumbo ur wute aye mingg yumbo ur ane tuqui nap segi kin wuti te ni di piyi nikin yumbo ur te ningg chumbuai nand. 5 Te pugri wute buagi nikin yembene ei mand.

6 Wute Kraist ningg wand matevi kin te ni ei nikin yumbo yuwon ye buagi rise kin te wute ni wand te bei mem kin te ninge mem.

7 Nungoqi nungoqi nonne wandoqi wand wayequ. Nungoqi nungoqi non yumbo ur pughe ye yembe wundiny kin tende pe God puamb wang tuqui segi. Te pugri nungoqi wuny mbe yumbo pughe kin wi righe pu te otiwo yumbo tene nganye ei mune ruwi di wateri ye. 8 Te kin pugrine wuti iri yumbo ur brequ nikin ghimbi puq ren yawo kureny ye te puq nen kin te otiwo ni mir quan nateri kin te God ni brequ nindig. Ni Ququ ningg nei pe yumbo puq nen kin te mir kin pugri wuny mbe yumbo ni righe pu tedi otiwo Ququ Yuwon Ye oyi puq neng di ni mir quan nateri kin te ni nas nas te kin nas ye. 9 Pugri bu beghi yumbo ur yuwon ye bad kin si yavi pati wayequ. Te pugri beghi si yavi pati segi yumbo ur yuwon ye bad tedi otiwo ngeri tende di beghi mir yuwon kin pateri. 10 Pugri bu muq beghi wute aye yumbo ur yuwon ye bei bidiny kin ngeri risene kin ven nde puayi beghi wute aye sabi bidiny. Wute Jisas nei rimbig kin ni beghi bon yavi ire kin pugri, beghi ni ei nganye sabi bidiny.

Pol wand omo nawo ningg wand yuwon kin neny

11 Nungoqi nyumo raqe cheq pe wen wundoq nge ur yumbui kin pe nge ning nde si pene ur gidiq.

12 Wute nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg buid mupuq kin te, te wute wute aye nde rar pe ni nyamb yumbui vise ningg mari kin te bu pugri puq men. Ni puq men kin puate taq te eti ni Kraist kruse pe nati kin wand bir mawo tedi wute ni unje map mai isis mem ye te ningg wune mamb bu ni pugri puq men. 13 Ni ghimbi dugu chongo pend muam pre, pudi nikinne mune lo wuri kin pugrine puq men segi. Pudi muq ni nungoqi buid mupuqu ei nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg mari. Ni puq men ei nungoqi ni mingg wand wutungu di ghimbi dugu chongo pend wawo ye te ningg ni nyamb yumbui matevi. 14 Pudi nge ngening nyamb gidivi viyo tuqui segi, nge beghi Yumbui Jisas Kraist ni kruse pe nati ye te ni ningg nyambne ei gidivi viyo. Te pugri ni kruse pe nati ye te ningg qi pe kin nei brequ nge nde vise kin te viti, di nge mune kruse pe kati pre kin pugri di qi pe kin yumbo ur mune puq ken segi. 15 Piyi ghimbi dugu chongo pend o ghimbi dugu chongo pend segi, ni teri ane yumbui segi. God ni beghi puq nengu di wutamu urupui kin pas ye te nganye. 16 Wute nge yeri gad kin pugrine puq men men mas kin te God ni puq nem umbo yuwon kuse di God wute yawo nitony kin te ninde vise. Ni God ningg wute Israel kin nganye.

17 Nge wand omo kawo ningg di kari, nge wute nge mai aye mune megh kin te yambu kari, te pugri asi nge mi kin muanji nge nde ghimbi pe rise kin ren bei rind nge Jisas ningg yembe ye wuti nganye.

18 Mand, nge beghi Yumbui Jisas Kraist pengu gidig ei nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rise. Te nganye.

* **6:2:** “Kraist ningg lo”: nu Galesia 5:14 ndoq.

Epesus

Pol ni nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin tende puayi ni Epesus nas ber teri ire. Wute Jisas nei rimbig kin Epesus ris kin te ninge Juda kin di ninge Juda segi kin. Dobu Pol ni Rom taq pu yenu di ni nyumo raqe wen ur nindiq wute Jisas nei rimbig kin Epesus ris ye te neny ei ni rundoq pre di wute Jisas nei rimbig kin aye tiqe ninde tumo yeru kin ni mune rundoq. Buk wen ningg Pol ni bei neny te pugri God ni wute buagi Jisas nei rimbig kin irepe ni rur ningg, te Juda di Juda segi kin anene. Ni nari beghi buagi ane te ghimbi irene kin ghimbi cham, di Kraist ni ngawu namb. Di ni nari beghi Jisas nei bibig pre kin beghi yumbo ur urupui kin pe ei pas, asi Jisas nei bibig segine kin tende puayi pas kin pugri segi. Di beghi God ningg gre te anene pateri ei Satan ane yeng bad kin tuqui.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge
Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko. Nge
nyumo raqe wen ur gidiq.

Di nge nungoqi God te wute Epesus was
kin nungoqi Kraist Jisas nde was di ni nei
wumbig kin si ware segi ye nungoqi nde
keq wundo.

2 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di
Yumbui Jisas Kraist temi nikin nde nei pene
nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo
yuwon pu kuse.

Kraist nde pas kin te ningg Yumbui ni beghi yuwon nuangu

3 Muq beghi God di nikinne mune beghi
Yumbui Jisas Kraist ni kiyi ni nyamb te
ei bidivi viyo. Te pugri beghi Kraist nde
pas kin te ningg God ni Ququ pe gri beghi
yuwon nuangu di ni ququ pe opu kin
yumbo buagi te beghi nengu. 4 Te pugri
Kraist nde gri te ni qi di yumbo buagi qi
pe kin rise segine ni beghi nikin te wute
ningg nupumu po. Ni pugri puq nen ei
beghi ninde rar pe unje pap segi yuwon pu
yembu. God ni beghi yawo nirangu righe
kin te ningg, 5 ni asine nei namb di nari,
Jisas Kraist nde gri di ni beghi ni wo ningg
nuamu pas. Ren kin te ni nikinne nari ni
puq nen ye di ni te kin ningg chumbuai
nand. 6 Ni puq nen ei nikin nde nei pene
beghi yumbo yuwon kin pe nganye yuwon
nuangu kin te ningg ni nyamb bidivi viyo.
Di te kin te ni nikin wonyimi nikin quan
nganye yawo nirang righe ye te ninde gri
beghi yuwon nuangu. 7 Kraist ni nati di
ni yavi ir wi kin te ningg ni beghi wong
nundumu yuwon pu pas. Te beghi yumbo
ur brequ bad kin mai te puaq nundug. God
ni puq nen kin te nikin nde nei pene beghi
quan nganye yuwon nuangu ningg puq
nen. 8 Di te kin te beghi quan nganye nengu
di wong bad segi. Di beghi nei yuwon ye
anene nengu ei ni yumbo puq nen kin te
nei bab. 9 Di ni nikin nde nei pe beghi ghav
nundug yumbo yuwon kin Kraist nde gri
puq nen puq nand kin asi nei bab segi ye
te muq nei bab pre. 10 Yumbo ren kin te
otiwo ngeri God nap ruso kin tende puayi
puq ren, di yumbo ren kin te: Ni yumbo
buagi yembe nindiny kin te yumbo ni nas
kin tiqe pe kin di qi pe kin te buagi ane
irepene nirur, di Kraist ngawu namb di
yumbo buagi te ninde si nambu rise.

11 Beghi Juda kin beghi Kraist nde pas kin
te ningg God ni beghi ni nikin wute ningg
nupumu po. Yumbo buagi ren kin te God ni
asine puq nen ningg nei taq namb di nari ni
puq nen ye. Di yumbo buagi te ni puq nen
puq nand kin pugrine puq nen. 12 Ni beghi
nupumu po ei beghi wutamu asine nei bab
pari Kraist ni beghi nitamu powi ye puq
bad kin beghi God ni wuti yuwon pughe gri
nas kin te ningg nyamb bidivi viyo.

13 Di nungoqi Juda segi kin nungoqi
mune pugrine. Nungoqi wand nganyene
kin te God nungoqi nitaqu wowi kin wand
yuwon ye wutungu nganyene puq wand
kin te ningg nungoqi Kraist ningg wute
ningg was. Nungoqi Kraist nei wumbig kin
te ningg God ni Ququ Yuwon Ye nungoqi
neuq puq nand kin te neuq. Di Ququ
Yuwon Ye neuq kin tende pe ni bei nand te
pugri ni manyi nunduqu di nungoqi ni te
wute ningg was. 14 Ququ Yuwon Ye beghi
nde nas kin te ningg beghi nei bab te pugri
beghi God ni nikin wute yumbo neny puq
nand kin te pateri ye. Ni beghi nde nas
ruso ruso God ni nikin wute te wong nand
yuwon pu ris. Muq beghi God nikin nde
nei pene yuwon nuangu kin te ningg ei God
nyamb bidivi viyo.

Pol ni pughe gri God temi wand kin te ningg simbe nand

15 God ni wute Kraist nei rimbig kin na-
teri ye, pugri bu nge nungoqi Yumbui Jisas
nei wumbig di God te wute buagi yawo
wurany righe ye te kutungu di tende puayi
pu rindi muq 16 nge te kin ningg God chum-
buai gidig di muq chumbuai gidig gidigne.
Di nge God temu wand kin tende puayi
nge nungoqi nei gubuq gubuqne. 17 Nge
beghi Yumbui Jisas Kraist ni God di wuyi
yuwon nganye pengu gidig gidig ei ni Ququ
Yuwon Ye wute nei neny kin di wute bei
neny kin te nungoqi neuq, di Ququ Yuwon
Ye nungoqi nei neuq ei nungoqi God oghine
nei wumbig. 18 Di nge yumbo ren ningg
anene God pengu gidig. Nge God pengu
gidig ei ni nungoqi nei neuq di nungoqi
wand nganyene kin te nei wamb di te kin

ningg nungoqi yumbo wateri ningg ghimbi pu was kin te nei wamb di yumbo yuwon kin nganye nungoqi ni te wute neuq ningg ngam nirauq wondo kin te wateri ye. 19 Di nge ni pengu gidig ei ni nei neuq di ni gre yumbui nganye kin te pughe gri beghi wutamu ni nei bibig kin beghi nde yembe rind kin te nei wamb. Ni gre beghi nde yembe rind kin te gre yumbui nganye, 20 Kraist nati pre mune nindingi newo di ququ pe opu tende ni si nganye pe opu nowi nas ye gre pugri kinne. 21 Kraist ni tende nas di ququ pe opu kin yumbo buagi ninde si nambu rise, ququ nyamb kin, ququ ye mawo kin, ququ gre kin buagi di yumbui buagi te ninde si nambu mas. God ni wuti nyamb kin ningg nowi nas di ni nyamb te wute nyamb kin muq ven nde puayi mas kin di otiwo kin anene ni nyamb te ane tiq segi. Ni nyamb te yumbui nganye. 22 Di God ni yumbo buagi ninde nyinge tingi nawo rise. Di ni wute Jisas nei rimbig kin te ghav nindiny ningg bu ni naip no ei ngawu namb di yumbo buagi te ninde si nambu rise. 23 Wute Jisas nei rimbig kin ni Kraist nikin ghimbi. Di Kraist yumbo buagi tuqui nap ye ni wute ni nei rimbig kin buagi te tuqui nap.

2

Kraist nde gri wute mas

1 Asi nungoqi God nari kin pugrine puq wen segi di yumbo ur brequ wand kin te ningg ququ pe gri nungoqi wati pre. 2 Tende puayi nungoqi qi wen kin yumbo ur brequ te puq wen. Di nungoqi ququ brequ mingg yumbui beghi nde tumone nas kin ni ningg wand wutungu. Di ququ brequ tene ni muq wute God ningg wand rutungu di te kin pugrine puq ren segi ye te nei brequ neny bu ni puq ren. 3 Beghi buagi ane asi nikin pugrine, yumbo beghi bon puq pen yawo guregu kin di yumbo beghi bon ghimbi di nei pe puq pen yawo guregu kin te puq pen. Beghi wute aye ninge te kin pugrine beghi bon yumbo puq pen yawo guregu kin puq pen ye te ningg beghi God ni umbo ker nawo wute unje nap kin tende par pas pre. 4-5 Beghi yumbo ur brequ bad kin te ningg ququ pe gri beghi pati. Pudi God, wuti wute quan nganye yawo nitony ye, ni beghi quan nganye yawo nirangu righe. Pugri bu ni Kraist nindingi newo kin tende puayi ququ pe gri beghi anene puq nengu pas. Di God nikin nde nei pene wute yuwon nuany ye te ningg nungoqi mune nitaqu wowi was. 6 God ni Kraist nindingi newo kin tende puayi beghi anene pes pewo, di Kraist Jisas nde pas kin te ningg ni beghi ququ pe opu kin tende Kraist anene nuamu pas. 7 Ni pugri puq nen ei otiwo ni pughe gri nikin nde nei pene wute quan nganye yuwon nuany kin te bei nand. Di beghi yuwon nuangu kin te beghi Kraist Jisas nde pas kin te ningg bei nand. 8 Te pugri God nikin nde nei pene nungoqi yuwon nuauq kin te ningg bu Kraist nei wumbig kin tende gri nungoqi nitaqu wowi. Di ren kin te nungoqi nonne puq wen segi, God nikinne neuq. 9 Ren kin te yembe bad kin te ningg segi, pugri bu wuti iri nikin nyamb nindivi viyo ye tuqui segi. 10 Te pugri beghi te God nikinne Kraist Jisas nde gri yembe nundug ei beghi ni ningg yembe yuwon ye ni asine nupung ruso pre kin te yembe bidiny.

Kraist nde gri beghi irene pas

11 Te ningg bu nungoqi wutaqu numo riraqu rindi kin tende puayine wute Juda segi kin ningg was ye nungoqi “wute ghimbi dugu chongo pend segi ye” puq munduq. Te wute nikin ninggne mari ni “wute ghimbi dugu chongo pend ye” ni puq mand. (Yumbo ur ren kin te wute nde si pe di nikin ghimbi pe puq men.) 12 Nungoqi yumbo ren ei nei wumbiny te pugri asi tende puayi nungoqi Kraist nde wonjine yequ. Nungoqi wute Israel kin segi, di God nikinne ni wute nikin wute ningg nap ruso di wand taq namb nari ni nikin te wute ningg ris ye pe tende ane was segi, nungoqi wute tiqe aye pe kin pugri was. Nungoqi yumbo yuwon kin ninge nei wumbiny di ghimbi wany segi, di nungoqi God nei wumbig segi. 13 Pudi muq Kraist Jisas nde was kin te ningg nungoqi asi wonji yequ kin muq Kraist ni yavi te ningg God ni mune kring nupuqu wondo ninde tumo yequ.

14 Te pugri Kraist nikinne ni beghi umbo yuwon kin nengu di ni Juda di Juda segi kin irepene nirur. Asi ni veri ningg ris pudi muq Kraist ni nati kin te ningg ni Juda di Juda segi kin ni veri ningg ris kin imb te bir nuaq pre. 15 Imb te Juda nikin yumbo ur di Moses ningg lo, di Kraist ni nati kin tende pe ni nyinge nawo righe pre. Ni pugri puq nen ei wute tit teri te irepene nirur. Di ni teri wute tit urupui kin irene wuse. Te ei wute tit irene wuse di ni umbo irene kuse. 16 Ni kruse pe nati kin te ningg ni wute tit teri ni ker te nyinge nuany righe, irepe nirur di ni God ane ruwo gudo. 17 Ni nandi ei nungoqi wutaqu God nde wonjine yequ kin di wute God nde tumo yeru kin anene nungoqi nde wand yuwon ye bir nawo. Wand ren te nungoqi pughe gri God ane wawo gudo kin wand yuwon ye. 18 Te pugri ninde gri beghi buagi ane Juda di Juda segi kin beghi Ququ irine peti nowi di God nde bodo kin tuqui.

19 Pugri bu nungoqi Juda segi kin nungoqi wute tiqe aye pe kin di muq wandi kin pugri segi, pudi nungoqi anene wute God nei rimbig kin aye te ane God te wute di ni wo ningg was ye. 20 God ni baj iri yembe nindig di ni baj taq pugri yembe nindig: Kraist Jisas te gudob kin pugri. Aposel di propet ane te ni baj urete naimb kin pugri. Di nungoqi ni baj te imb naip omo kin pugri. 21 Te kin pugrine Kraist nde beghi God ni baj yembe nindig kin yumbo aye te kin pugri ye beghi Yumbui ane irepe pas di God ningg baj yuwon ye ningg yembu. 22 Di Kraist nde gri God ni Juda nateri kin pugrine nungoqi anene ni baj yembe nindig kin yumbo kin pugri nitaqu wowi ei nungoqi anene God ni Ququ pe gri nandi nas ye baj kin pugri was.

3

Pol ni wute Juda segi kin ninde wand bir nawo ye

1 Puate te ningg bu nge Pol, nge nungoqi Juda segi kin nungoqi ningg God ane wand. Di nge nungoqi ghav guduq ningg Kraist Jisas ningg wand simbe gad kin te ningg nge taq yengu.

2 Nge nei gab nungoqi God ni pughe gri nikin nde nei pene nge yuwon nuagh di yembe ren negh ei nungoqi ghav guduq kin te nei wamb pre. 3 Di God ni yumbo puq nen ningg nei taq namb pre di asi suqo pu rise kin te nge bei negh pre. Di nge te kin ningg misoqne ur gad pre. 4 God ni Kraist nde gri yumbo puq nen puq nand kin suqo pu rise ye te nge nei gab. Pugri bu nungoqi nge wand ur gad kin te wuqond tedi nei wamb te pugri nge nei gab. 5 Ren kin te wute asi mas kin ninde simbe nand segi. Pudi muq God ni Ququ nde gri ni ningg aposel di propet yuwon ye nde raqe nand. 6 Wand suqo pu rise kin taq pugri: God ningg wand yuwon ye te ningg wute Juda segi kin ni Juda ane irene, di ni buagi ane ghimbi irene kin, di ni Kraist Jisas nde ris kin te ningg God ni yumbo neny puq nand kin te anene riteri.

7 God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin nge segine negh kin te ningg nge God ningg wand yuwon ye te ningg yembe ye wuti ningg kas. Ni gre pe nge yembe te kin negh. 8 God ningg wute ninge ni nyamb rise di nge ninde nambune kas, pudi ni nikin nde nei pene nge yuwon nuagh. Ni puq nen ei nge wute Juda segi kin nde wand yuwon kin te bir kawo. Wand ren te yumbo yuwon kin nganye Kraist nde pu pateri kin wand. Asi beghi buagi ane wand te oghine nganye nei bab segi. 9 Di nge God ni pughe gri yumbo buagi irepe nirur di Kraist ni yumbui ningg nas kin te oghine kitari riti. Ren kin te God wuti yumbo buagi yembe nindiny kin tende puayine wand ven suqo nare pu vise pugri bu wute nei mamb segi. 10 God ni pugri puq nen ei muq ven nde puayi ni wute Jisas nei rimbig kin ninde gri ni nei oghi kin rise ye te ngim isis pe gri yembe nindiny. Te ei ququ pe opu tende ququ nyamb ye di ququ ye mawo ye ni nei mamb. 11 Di yumbo ren kin te God ni yumbo buagi qi pe kin rise segine ni puq nen ningg nari. Di muq ni Kraist Jisas beghi Yumbui ninde gri puq nen. 12 Di Kraist nde gri di ni nei bibig kin te ningg beghi segine God nde bodo ye tuqui di wune bab segi. 13 Te ningg bu muq nge nungoqi simbe guduq te pugri eti muq nge mai kare kin te wuqond di nei kumo wamb. Nungoqi pugri puq wen wayequ. Nge nungoqi ningg mai kare kin te ghav rind God nungoqi nyamb yumbui neuq kin te bei rind.

Pol ni wute Epesus kin ni ningg God ane wand

14-15 Puate te ningg bu nge wuyi nde rar pe sungomyu gure kawo di pengu gidig. Wuyi nde gri wute buagi qi pe di ni nas kin tiqe pe ni ris. 16 Nge ni pengu gidig ei ni ningg Ququ nungoqi nde nas kin ni nungoqi gre yuwon kin neuq di gre pu yequ. Di ren kin te yumbo yuwon kin nganye ninde rise kin tende pu nateri neuq. 17 Ni pugri puq nen ei nungoqi Kraist nei wumbig kin te ningg Kraist nungoqi nde umbo pe nas. Di nge God pengu gidig ei nungoqi yumbo buagi puq wen kin te God yawo wurang righe bu puq wen. 18 Te pugri ei nungoqi di God te wute aye te ane gre rise di nungoqi Kraist ni pughe gri beghi quan nganye yawo nirangu righe kin te nei wamb. 19 Di nge God pengu gidig ei nungoqi Kraist ni pughe gri wute yawo nirany righe kin te beghi oghine nganye nei bab tuqui segi ye te nei wamb, di te kin ningg yumbo God nde rise kin te nungoqi tuqui nupuqu ye.

20 Muq God ni gre beghi nde rise kin te ningg God yumbo ninge puq nen ningg pari te ni puq nen kin tuqui. Te pugri ni gre quan nganye rise di yumbo beghi nei bibiny kin di pari kin te yumbui segi. Ni mune quan nganye puq nen. 21 Muq beghi Jisas nei bibig kin beghi ei Kraist Jisas nde gri God ningg nyamb bidivi viyo viyo. Te nganye.

4

Kraist nde ghimbi pe beghi buagi ane irene pas

1 Muq nge wuti Yumbui ningg yembe gad kin te ningg taq yengu ye nge nungoqi simbe guduq te pugri nungoqi yumbo ur te God ni nungoqi ni ningg wute ningg

was puq nunduq di nungoqi pughe gri was ningg nari kin pugrine ei was. 2 Nungoqi yumbo ur ren ei priprine puq wen: Wute aye te wuqond di wari ni nungoqi ane tuquine, nungoqi yumbui di ni segi puq wand wayequ. Nungoqi ker ane wute wand simbe wundiny segi. Brequne ker wawo segi di wute aye oyi oyi wateri sabi wundiny. Nungoqi pugri puq wen ei te kin ningg nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe kin te bei wand. 3 Nungoqi buid wap ei Ququ Yuwon Ye nungoqi umbo yuwon kin neuq ye te wat rise gre di te kin ningg nungoqi beghi ane irene pas. 4 Kraist nde gri beghi buagi ane ghimbi irene di God ningg Ququ irine. Te kin pugrine beghi yumbo otiwo pateri kin te ghimbi puany pu pas kin te irene di God ni yumbo te ninggne Kraist nde gri ngam nirauq wandi. 5 Yumbui irine, God nei bibig kin ngim irene, wute wuye map kin te irene, 6 di God te irine di ni yumbo buagi kin kiyi, ni yumbo buagi ningg yumbui, ni yumbo buagi nde gri yembe nand di yumbo buagi nde nas.

7 Pudi beghi buagi ane Kraist nikin nde nei pene yuwon nuangu di yembe ninge nengu kin te beghi yembe kin kin pateri pre. Wute ire ire Kraist ni yembe neny puq nand kin te neny. 8 Te ningg di wand puch ire God ningg wand rise kin buk pe vise ye ni puq vind viri, “Ni sunyi wam nganye kin tende newo no kin tende puayi ni ququ nyinge nawo maghe kin te raqene nitami newo no. Di ni wute yuwon nuany di yumbo neny.” *[Sng 68:18]*

9 Muq ni newo no puq bad kin te ni puate pughene? Te kin te pugri ni asi qi tamu nganye nati ni pre, pugri bu muq ni newo no puq bad. 10 Wuti nati ni kin te nikinne mune God nas kin tiqe si niraq mune wam nganye newo no. Ni pugri puq nen ei qi nginy tu ane te ni nas tiqne nap omo. 11 Di ni nikinne bu wute yuwon nuam di yembe nem puq nand kin te nem di yembe nipim ruso di wute Kraist nei rimbig kin ghav mindiny ningg ni mondo. Wute ninge ni yembe te aposel, ninge propet, ninge Jisas ningg wand yuwon ye wute simbe mindiny ei ni Jisas nei rimbig, di ninge wute aye Yumbui nei rimbig ye ghav mindiny di ninge wute wand bei meny ye. 12 Ni pugri puq nen ei God ningg wute buagi ghav mindiny God ningg yembe te yembe rindiny ningg sir rip di oyi oyi ghav rind, di te kin ningg Kraist ningg wute ni gre pu yeru. 13 Di te kin ningg beghi buagi ane nei bab Kraist ni God ningg wo di ni nei bibig kin te ningg beghi irene pas, quayi kin pugri pas di Kraist nas kin pugrine pas.

14 Di te kin ningg beghi wokuandi kin pugri pas segi, di wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni stori wandoqi kin pe wute wandoqi mindiny ye ni mingg wand te gherim seme kin pugri beghi wuramu wuso wundi segi, di nyumurighi niramu no nandi kin pugri segi. 15 Pudi beghi wand nganyene kin simbe bad kin pugrine wute aye te yawo pirany righe ei beghi Kraist ni ngawu namb di yumbo buagi ninde si nambu rise ye ni kin pugrine pas. 16 Ninde ghimbi puch buagi aye te rundo dung, rit rise gre pu rise. Di ghimbi puch ire ire ni nikin yembe te yembe rindiny kin te ningg ghimbi quanene ni yumbui wuse. Ren kin te wute aye oyi oyi yawo pirany righe kin te ningg ni puq ren.

Wute Yumbui nei rimbig kin ni yumbo ur tuquine ei rise

17 Muq nge Yumbui nde nyamb pe nungoqi wand ren simbe guduq, di nge wand ren ningg quan buid kap ei nungoqi nei wamb. Te ei nungoqi wute Juda segi kin ni nei quan nganye brequ rise ye ni ris kin pugri mune was segi. 18 Ni Yumbui nei rimbig yambu riri. Pugri bu ni nei brequ rise di yumbo ninge nei rimbiny segi. Pugri bu ni nei imb di ni God ningg wand nei rimb segi di ni God nari wute ni nei rimbig kin ni ququ yuwon pu ris ye pe tende ane ris segi. 19 Ni yumbo yembe rindiny kin te ningg minyuw riti segi. Pugri bu ni yumbo ur brequ kin nde si pe rundo pre. Te ei ni yumbo ur brequ isis te si rire yambu riri. Ni mune puq ren yawo kureny.

20 Pudi nungoqi wute Kraist ningg wand simbe munduq wutungu kin te ni yumbo ur te kin pugri segi. 21 Nungoqi nganyene ni ningg wand te bei meuq pre. Nungoqi ni nei wumbig ye te ningg nge nei gab ni wand nganyene kin te Jisas ningg wand nganye kin te bei meuq pre. 22 Te kin te nungoqi nei brequ asi kin te si ware. Nei brequ asi kin te nungoqi qo rumbuqu yumbo ur brequ wand yawo kureuq di unje pu was. Pudi ni nungoqi nei brequ asi ye te meware ruso kin te bei meuq. 23 Di muq nungoqi pughe gri nei urupui ye mune rise kin te ningg bei meuq. 24 Di pughe gri nei urupui God yembe nindiny kin te chongo kin pugri ware righe ei ni kin pugri ye was ye te bei meuq. Te God ni tiqne di yuwon nganye nas kin pugrine was.

25 Pugri bu nungoqi wutaqu ire ire nungoqi nimand wandoqi wundiny wayequ, nungoqi ni wand nganye kinne ei simbe wundiny, te pugri beghi buagi ane te ghimbi irene kin ghimbi cham. 26 Nu umbo ker kuawo te nu umbo ker te rar qond rise nganye di te ningg nu yumbo ur brequ ghand wayequ. Nu umbo ker te risene nginy naghe no wayequ. *[Sng 4:4]*

27 Di te kin ningg Satan nu puamb nuaw
yumbo ur brequ ghand kin te ningg ngim
wang wayequ. 28 Wute pripri nyungu
mand kin ni muq mune nyungu mand
wayequ. Pudi ni nikin si pene ei yumbo
yuwon kin ninge yembe mindiny ei ni
yumbo ninge rise di wute aye yumbo segi
kin te meny ye tuqui.
29 Di aru kin wand nungoqi nde mim pe
gri rindi wayequ, pudi wand oghi kinne
simbe wand. Te wand wute aye rutungu
di ni nei yuwon kin riteri di te kin ningg
ni ghav rindiny di ni yuwonne ris. Wand te
kinne ei wand wand. 30 Nungoqi God ningg
Ququ Yuwon Ye te yivany weng wayequ.
God ni Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq ei
nungoqi nei wamb nungoqi God ningg
wute di otiwo wong nunduqu yuwon pu
was. 31 Nungoqi yumbo ur brequ ren si ei
ware. Te pugri wute aye ningg umbo brequ
kuse segi, wute aye yumbo yembe rindiny
kin te ningg umbo ker wawo segi, umbo ker
kumo wawo segi, wute menge wupiny segi,
wute aye nyamb brequ wundiny di yumbo
ur brequ aye isis wute unje wap ningg
yembe wundiny segi. 32 Pudi wute aye te
yuwon wany di ane umbo irene rise. Di
wute aye nungoqi unje rupuqu kin te God
ni Kraist nde gri nungoqi mai puaq nunduq
kin pugrine ni mai te puaq wundiny.

5

1 Pugri bu nungoqi God ningg wo nikin
quan nganye yawo nirauq righe ye pugri ei
was di yumbo ur ni puq nen kin pugrine ei
puq wen. 2 Di Kraist ni beghi yawo nirangu
righe kin te ningg ni beghi mai puaq nand
kin yumbo kin pugri nandi. Di beghi mai
puaq nand kin yumbo tuqo yuwon nganye
God ni te ningg chumbuai nand kin pugri
mi nati kin pugrine nungoqi wute yawo
wurany righe righene ei was.
3 Nungoqi yumbo ur ren nyumbueg nun-
goqi nungam segi kin ane wase wayequ,
nyombui kin pugri minyuw segi puq
wen wayequ, o wute aye yumbo te wu-
tanyri yawo kureuq wayequ, di yumbo ur
brequ ren kin puq wen ningg wand wand
wayequ. Te pugri nungoqi God te wute
yuwon ye ningg was pre pugri bu nungoqi
yumbo ur ren kin puq wen wayequ. 4 Tene
segi, pudi minyuw kin wand nyumbueg
ane wase kin wand simbe wand, wand war
pu yequ di wand oghi segi aru kin wand pe
wute griny wand wundiny wayequ. Yumbo
ur pugri kin buagi te brequ bu nungoqi
puq wen tuqui segi, pudi God ei chumbuai
wundig. 5 Nungoqi yumbo ren kin nei
wamb te pugri: Wuti nyumbueg nikin te
segi aye kin ane rise ye, ni nyombui kin
pugri minyuw segi yumbo puq nen ye, di
wute aye yumbo nateri yawo gureg ye,
wuti pugri ye God Kraist temi wute ninde
si nambu ris kin pe tende ni yumbo ninge
nateri tuqui segi. Wuti iri ni wute aye
ningg yumbo nitanyri yawo gureg ye ni god
wandoqi kin yumbui nyamb niram kin ane
tuquine. 6 Te pugri yumbo ur pugri ye te
kin ningg qa God ni umbo ker nawo di wute
ni ningg wand rutungu segi kin te yembe
neny. Pugri bu nungoqi wute wandoqi kin
wand ni wand nganyene kin ane tuquine
segi ye simbe mand kin te nganyene puq
wand wayequ. 7 Di nungoqi wute pugri kin
prongi wi wayequ.
8 Te pugri nungoqi nonne asi burpoq pe
was, pudi muq nungoqi Yumbui te wute
ningg was kin te ningg nungoqi ti pe was.
Pugri bu muq nungoqi wute ti pe ris kin
pugri ei was. 9 (Te pugri ti pe te ni
yumbo ur yuwon nganye kin, tuquine kin
di wand nganyene kinne rise ye.) 10 Pugri
bu nungoqi yumbo Yumbui ni te kin ningg
chumbuai nand kin te ei nei wamb ningg
buid wap. 11 Nungoqi wute yumbo ur
brequ mir rise segi kin puq ren kin te anene
puq wen wayequ, pudi nungoqi oyi yumbo
ur oghi kin yembe wundiny ei ni ruqond
di nei rimb ni yumbo ur te brequ. 12 Te
pugri ni yumbo ur suqo gri puq ren kin te
ningg simbe bad kin te minyuw gib rimb.
13 Pudi yumbo buagi ti pe rise tedi buqod
ye tuqui. 14 Te pugri ti pe bu yumbo raqene
rise buqod. Di te ningg bu wute mari,
“Wute ruqo wase kin nungoqi wes wewo,
wati kin pe pu wes wewo ei Kraist nari di
nungoqi nde ti nase.”
15 Nungoqi ti pe was pre pugri bu nun-
goqi non yumbo ur te yeng wany yuwon
muqdi was, nungoqi wute nei yuwon ye
di yumbo bar segi kin pugri was wayequ,
pudi nei yuwon ye rise yumbo bar ane
ei was. 16 Nungoqi yumbo ur yuwon ye
yembe wundiny ye ngim yuwon pu wuse
te nungoqi puq wen, te pugri muq ven
nde puayi te yumbo ur brequ nganye buagi
ruwi ye. 17 Pugri bu nungoqi yumbo bar
segi yumbo puq wen wayequ, pudi Yumbui
ni nungoqi yumbo puq wen ningg nari kin
te ei nei wumbiny. 18 Nungoqi wuye quan
nganye we di ngawu ghabe rind wayequ,
te pugri yumbo ur pugri kin puq wen tedi
nungoqi unje pu was. Pudi nungoqi Ququ
Yuwon Ye ei weti ni nungoqi nde nas.
19 Nungoqi wute aye te oyi oyi wand Buk
Song pe rise kin te simbe wundiny, Yumbui
chumbuai wundig ningg yuwo wari, di
yuwo Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq kin te
wari. Nungoqi nde umbo pe Yumbui ningg
yuwo wari. 20 Nungoqi priprine ei beghi
Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe yumbo
buagi te ningg God beghi wuyi chumbuai
wundig.

21 Nungoqi God ningg wute aye te ane
oyi oyi aye nde nambune ei was. Nungoqi
puq wen kin te Kraist nde nambune was ye,
pugri bu God ningg wute aye te ane oyi oyi
aye nde nambune was.

Wute ngam kin ni yumbo ur ren ei puq ren

22 Nyumbueg ngam kin nungoqi Yumbui
nde nambune was kin pugrine nungoqi
nungaim nde nambune was. 23 Te pugri
ngaim ni ngawu namb di nyumbueg ninde
nambune ei wus. Di ren kin te Kraist
ni ngawu namb di wute Jisas nei rimbig
kin te nikin ghimbi di wute ni nate ruwi
ye te ninde nambu ris kin ane tuquine.
24 Pugri bu nyumbueg nungoqi wute Jisas
nei rimbig kin ni Kraist nde nambune ris
kin pugrine ei nungoqi mune nungaim nde
nambune ei was.

25 Quayi nungoqi Kraist ni wute ni nei
rimbig kin yawo nirany righe kin pugrine
ei nungam yawo wurany righe. Te pugri
Kraist ni wute ni nei rimbig kin yawo
nirany righe kin te ningg ni ghav nindiny
ningg nati. 26 Ni nati ei ni wand yuwon
ye simbe nand kin te ningg beghi nikin
wutamu ni nei bibig kin beghi wuye pe
wuye nupumu ei God nde rar pe wute
yuwon nganye pugri yembu. 27 Di ni nati ei
nikin te wute ni nei rimbig kin ni yuwon pu
yeru di unje rip segi, puqum ninge ninde
rise segi, ghimbi budiq budiq yeru segi o
yumbo brequ kin aye ninge ninde ghimbi
pe rise segi, pudi mai rise segi yuwon kin
ni nate ruwi. 28 Yumbo ur ren kin pugrine
quayi nungoqi non ghimbi yawo wurany
righe kin pugrine nungam yawo wurany
righe. Te pugri wuti ni ngam yawo niraw
righe te nikin ghimbi bu yawo nirany righe.
29 Wuti iri ni nikin ghimbi yambu nireny
segi. Ni pripri nikin ghimbi mir bag namb
di sabi nindiny yuwon pu rise. Te kin te
Kraist ni wute ni nei rimbig kin puq neny
kin ane tuquine. 30 Te pugri beghi buagi
ane te ni ningg ghimbi irene kin ghimbi
cham. 31 Puate te ningg bu quayi ni kiyi
kumo ane si nare di ngam teri irepene ris,
di ni teri ghimbi irene nganye. *[Stt 2:24]*
32 Wand nganyene kin suqo pu vise kin ven
te yumbui nganye. Te nge Kraist di wute ni
nei rimbig kin ni ningg wand gad. 33 Te kin
pugrine nungoqi ire ire nungoqi nungam
te nungoqi non ghimbi yawo wurany righe
kin pugrine ei ni yawo wurany righe. Di
nyumbueg nungoqi nungaim nyamb yum-
bui ei wem.

6

Wo di kiyi kumo ane kin wand

1 Wo nungoqi Yumbui nei wumbig kin
te ningg nungoqi nuyi numo ningg wand
irepene ei wutungu, te pugri yumbo ur
pugri kin te yuwon di nungoqi puq wen
te yuwon. 2 God ni lo ire nuaq wuse di
lo wen ne te wand yuwon kin ane taq
namb. Lo wen te pugri, “Nungoqi nuyi
numo ningg wand te irepene ei wutungu.”
Di wand yuwon kin taq namb ye taq pugri:
3 “Nungoqi ni ningg wand irepene wutungu
tedi yumbo yuwon kin buagi nungoqi nde
ruwi di nungoqi qi pe ven nde was chiraq
kin tuqui.” *[Lo 5:16]*

4 Kiyi nungoqi wo te unje wap di ni umbo
ker ruwo wayequ. Pudi nungoqi ni wand
bei weny di yeri wundiny ei ni Yumbui nari
kin pugrine puq ren.

Wute wute aye nde taq yeru yembe rind ye kin wand

5 Nungoqi wutaqu wute aye nde taq yequ
yembe wand kin nungoqi wute nungoqi
ninde yembe wand kin ni mingg wand
irepene wutungu di ni mari kin pugrine ei
puq wen. Nungoqi ni wune wumbim ninde
nambu was di ni mingg yembe te oghine ei
yembe wand ningg nei wamb. Te nungoqi
Kraist ningg wand irepene wutungu kin
pugrine ei puq wen. 6 Nungoqi ni mingg
yembe ye wute yuwon ye puq munduq
ningg wari di ni mundoqu kin tende puayi
nungoqi quan nganye yembe kumo wand.
Nungoqi pugri puq wen wayequ, pudi nun-
goqi wutaqu Kraist nde taq pu yequ yembe
wand ye nungoqi God nari kin pugrine
nungoqi nde umbo pe nganye yembe wand
kin pugri ei yembe wand. 7 Nungoqi umbo
pe nganye ei yembe wand te nungoqi Yum-
bui ningg yembe wand kin pugri ei yembe
wand di wute ningg yembe segi. 8 Te pugri
Yumbui ni wute buagi taq yemu yembe ye
wute ningg mas kin o yembe ye wute ningg
mas segi kin ni buagi ane yumbo oghi kin
yembe mindiny ye te ningg oyi nindim ye.

9 Di nungoqi wute pughe ye wute yembe
kin mas ye nungoqi mune pugrine, nun-
goqi non yembe ye wute te yuwonne ei
sabi wundim. Nungoqi nei wamb te pugri
nungoqi di wute yembe kin ane nungoqi
buagi ane kin yumbui God nas ye tiqe pe
nas kin ni wute buagi ni yumbo yembe
rindiny kin pugrine ei ir nawo ye. Pugri
bu nungoqi yembe ye wute te quan kumo
yembe rind ningg wari di woingo wany
righe wayequ.

God ningg yeng kin chongo

10 Muq nge wand omo kawo ningg di nge
wand ren simbe guduq. Te pugri nungoqi
Yumbui nde was ei ni ningg gre yuwon kin
te nungoqi neuq di nungoqi gre pu yequ.
11 Nungoqi chongo yeng kin buagi God nde
pu rindi kin te buagi ane ware righe ei
Satan ni wute wandoqi nindiny yumbo ur
brequ rind kin tende puayi nungoqi gre

pu yequ. 12 Te pugri beghi wute nganye
ane yeng bad segi. Beghi yeng te ququ
nyamb kin, ququ ye mawo kin, yumbo isis
qi pe ven nde muq burpoq kin puayi ni
ye mawo ye di ququ pe opu kin gre brequ
kin buagi te ane bu yeng bad. 13 Pugri
bu nungoqi God ningg yeng kin chongo te
buagi ane ware righe. Nungoqi pugri puq
wen ei ququ brequ ni mai isis mi rindi di
te ane yeng wand kin tende puayi nungoqi
gre pu yequ kin tuqui. Di yeng omo kin
tende puayi nungoqi pugrine yequ ye. 14 Di
nungoqi gre pu yequ ningg tedi yumbo ren
ei puq wen: Nungoqi wand nganyene kin
te let apqe pe taq mamb kin pugri wat rise
gre. Di yumbo ur tuquine kin te yir imb
muany kin yumbo mand pe taq mamb kin
pugri nungoqi yumbo ur tuquine wand.
15 Di nungoqi pughe gri umbo yuwon ye
rise kin wand yuwon ye simbe wand ningg
sir wap pu ei was. Te kin te soldia ni
yeng pe mo ningg su taq mamb kin pugri.
16 Yumbo ren kin rise pre tende pu aye
te, God nei wumbig kin te yir imb wany
ye yumbo ningg pugri wat rise pu yequ ei
tende pe Satan ningg yir wase namb ane
mandi kin te imb wawo di wase te awu
wand. 17 Nungoqi nei pe wari God nungoqi
nitaqu wowi ye puq wand kin te hat kapa
ngawu pe mare righe kin pugri nungoqi
nei te kin ei rise. Di nungoqi God ningg
wand te Ququ pe kin mame dobui kin pugri
wat rise. 18 Di nungoqi Ququ Yuwon Ye
ningg gre pe nungoqi yumbo buagi ren puq
wen kin tende puayi God pengu wundig
wundigne. Nungoqi priprine God pengu
wundig ningg yeng wawo yuwon di God
ningg wute yuwon kin te nei pe wawo ris
di ni ningg anene God pengu wundig.

19 Nungoqi nge ningg anene Yumbui
pengu wundig ei nge God ningg wand yu-
won ye asi suqo pu vise ye te ningg simbe
gad kin tende puayi wand te ngende mim
pe tumone rise di wune gab segi simbe gad.
20 Te pugri wand te ningg bu God nge tiqi
nundogh ko ei wand te bir kawo. Di wand
te bir kawo kin te ningg nge sen pe taq
maimb pu kas. Nungoqi Yumbui pengu
wundig ei wune gab segi wand te simbe
gad. Te nge pugri ei wand te simbe gad ye.

Pol ni wand omo nawo kin wand

21 Tikikus ni Yumbui nei nimbig kin te
ningg ni beghi mand beghi yawo birag
righe ye di ni Yumbui ningg yembe ye wuti
yumbo nyanyene puq nen. Ni nondo di
yumbo buagi te ningg simbe nunduq ye. Te
pugri nungoqi simbe nunduq ei nungoqi
nge pughe gri kas di pughe kateri kin te
nei wamb. 22 Nge ni tiqi gudog nungoqi
nde nondo kin puate taq pugri, ni nondo ei
beghi pughe gri pas kin te nungoqi simbe
nunduq ei nungoqi nei wamb di nungoqi
ghav nunduq gre pu yequ tuqui.

23 Jisas ningg wute tende ris kin God ni
umbo yuwon kin te ninde rundo. Wute
yawo pirany righe kin di God nei bibig
kin ane God di beghi Yumbui Jisas Kraist
ninde pu rundo. 24 Nge God pengu gidig
ei ni wute buagi beghi Yumbui Jisas Kraist
pripri yawo rirang righe righene ris ye te
nikin nde nei pene yuwon nuany.

Pilipai

Pol ni munene nar ir no Jisas ningg wute simbe nindiny kin tende puayi ni Pilipai no. Ni wute nde wand bir nawo di wute ninge Yumbui nei rimbig. Pudi wute ninge tende kin ni Pol Sailas temi taq mamb. (Wand ren kin te Aposel 16:12-40 tende qond.) Pol Sailas temi taq yemu kin puayi ni God nyamb mindiri riwo, di God puq nen titwuye naghe di taq yemu kin baj ngim bi.

Dobu wute Pilipai kin rutungu Pol ni tiqe aye pe mune taq yenu, di ni wet bidi ruwo pre wuti iri Epaproditus puq mindig kin tiqi mindog wet bidi te nare Pol nde no. Pugri bu Pol ni wet bidi ruwo ye te ningg chumbuai nindiny ningg nyumo raqe wen ur nindiq. Ni nari piyi ni taq yenu pudi ni chumbuai nand, di nari ni mune pugrine mai rire kin puayi ni chumbuai ei rind. Di nari ni Jisas nikin nyamb ni vighe viso kin pugrine ei ni mune nikin nyamb ri vighe viso.

1 Nge Pol di Timoti temu beghi Kraist Jisas
ningg yembe ye wute, beghi nyumo raqe
wen nungoqi nde peq wundo.

Di beghi nungoqi Pilipai opu was kin
Kraist Jisas ane was ye te ningg nungoqi
God te wute yuwon nganye was ye, wute
nungoqi Jisas nei wumbig kin yeng muauq
kin, di wute nungoqi nde yembe mand ye
ane nungoqi nde peq wundo.

2 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di
Yumbui Jisas Kraist ni nikin nde nei pene
wute yuwon muany kin di umbo yuwon
kin nungoqi meuq.

Pol wute Pilipai ris ye ni ningg God chumbuai nindig

3 Nge pripri nungoqi nei gubuq kin tende
puayi nge God nge te chumbuai gidig. 4 Di
pripri nge nungoqi buagi ane ningg God
ane wand ei nungoqi ghav nunduq kin
tende puayi nge chumbuai ane God temu
wand. 5 Nge God chumbuai gidig kin puate
te pugri: Nungoqi asi God nei wumbig
urupuine pu rindi muq nungoqi nge God
ningg wand yuwon ye simbe gad kin te
ningg ghav wundigh. 6 Di nge nei gab te
God ni nungoqi nde yembe yuwon ye ren
puq nen, di ni puq neuq yembe ren pugrine
nungoqi nde rise rise Jisas Kraist ni mune
nandi ye.

7 Nge pripri nungoqi nei pe kuaqu was.
Pugri bu nge nungoqi ningg pugri nei gab
ye tuqui, te pugri God ni nikin nde nei
pene nge yuwon nuagh di yembe ren negh
kin ren ningg nungoqi nge ghav wundigh.
Di nungoqi nge ghav wundigh kin te muq
nge taq pu yengu kin ven nde puayi di
taq yengu segine wute God ningg wand
yuwon ye memare viso kin te oyi gidim di
otinde simbe gidim ei ni wand te mat vise
gre kin tende puayi anene. 8 Nge nungoqi
nei pe kuaqu was te pugri nge nungoqi
gudoqu yawo nganye kuregh di Kraist Jisas
nungoqi yawo nirauq righe kin pugrine
yawo kirauq righe, di God ni nei namb nge
nganyene gad.

9 Di nge God pengu gidig ei nungoqi wute
aye oyi oyi yawo wurany righe kin te quan
yumbui ruso ruso, nei oghi ye rise di umbo
pe yumbo ur buagi te ningg otinde nei
wamb. 10 Di te kin ningg nungoqi yumbo
ur pughe ye te tuquine kin te ir wawo ye
tuqui di God nde rar pe nungoqi wutaqu
yuwon kin was di wand ninge nungoqi nde
rise segi ruso ruso Kraist mune nandi. 11 Di
nungoqi yumbo ur tuquine puq wen kin
te ningg nungoqi was kin te mir rise. Di
yumbo ur tuquine puq wen kin te Jisas
Kraist nde gri rindi. Yumbo buagi ren puq
ren ei wute buagi riri ni yumbui nganye di
God ningg nyamb rindivi viyo.

Pol taq yenu kin te ghav rind di God ningg wand yumbui viso

12 Muq, nge mand, nungoqi yumbo ren ei
nei wumbiny ningg kari, te pugri mai muq
nge kare kin ren ni God ningg wand yuwon
ye nyinge ruwo vighe segi, pudi ghav rind
wute nganye buagi God ningg wand yuwon
ye te rutungu. 13 Te kin ningg di wute buagi
king ningg baj pe yeng mawo kin di wute
buagi aye ren nde kin ane ni nei rimb te
pugri nge Kraist ningg yembe ye wuti pugri
bu nge taq yengu. 14 Di nge taq yengu kin
te ningg mand Jisas nei rimbig kin nganye
buagi Yumbui ghav nindiny ni nei te mune
quan nganye gre rind di ni God ningg wand
simbe rind kin te ningg wune rimb segi.

15 Te nganye wute ninge ni wute nge
wand rutungu ye te ningg ni nge ningg
umbo brequ rise di ker mawo bu ni Kraist
ningg wand yuwon ye bir mawo. Pudi
ninge ni nei yuwonne rise di wand bir
mawo yawo kurem bu puq men. 16 Wute
nei yuwonne rise wand bir mawo kin ni
nge yawo miragh righe bu ni puq men di
ni nei mamb God nge naip ko di nge wute
God ningg wand yuwon ye memare viso
kin te oyi gidim. 17 Pudi wute ninge ker
mawo ye ni nganyene Kraist ningg wand
bir mawo segi. Ni mari ni puq men ei wet
bidi materi di nyamb yumbui rise, di mari
ni puq men ei nge taq pu yengu kin ven
nde puayi nge mai quan megh. 18 Te piyi
ni nge mai megh pudi nge te nei gibiny
segi. Nge chumbuai gad te pugri ni Kraist
ningg wand bir mawo. Piyi ni nei yuwon
ye rise puq men o segi, pudi wand ni bir

mawo kin te Kraist ningg wand pugri bu nge chumbuai gad.

Di nge priprine chumbuai gad ye, 19 te pugri nungoqi pripri nge ningg Yumbui pengu wundig di Jisas Kraist ningg Ququ ni nge ghav nindigh kin te ningg nge nei gab nge taq yengu kin te mune si meri ko ye. 20 Te kin pugrine nge nde umbo pe nge nei gab kin te nge yembe te si kare di minyuw kati segi ye, pudi pripri di muqne nge wune gab segi wand gad ei nge ghimbi quanene pe nge Kraist yumbui nyamb geg. Te kin te nge kas o kati te nge ni nyamb yumbui geg ye. 21 Te pugri pas kin te puate pughe kin ningg pas? Nge kati segi kas te Kraist ningg nge kas. Di nge kati te nge chumbuai gad te nge ko ni ane pas ye. 22 Pudi nge kati segi kas tedi nge yembe aye yuwon kin yembe gidiny ye tuqui. Muq nge pughe ei ken, nge kas o kati. Nge nei gab segi. 23 Nei tevi nge qo rimb. Nge nei yumbui te kati ei ko Kraist temu yuwon pu pas kin te quan nganye yuwon. 24 Pudi nge nungoqi ei ghav guduq ye, te ningg nge kasne. 25 Nge te kin ningg nei gab di muq nge nei gab kin te nge kati segi ye. Nge nungoqi ane pas ei ghav guduq Yumbui nei wumbig kin te yumbui ruso di chumbuai ane puq wen. 26 Pugri ei nge mune godo nungoqi ane pas kin te ningg nungoqi nge ningg Kraist Jisas nyamb wundiri riwo.

27 Muq yumbo yuwon kin nganye te pugri nungoqi yumbo ur te Kraist ningg wand yuwon ye te kin pugrine ei puq wen. Te ei nge godo nungoqi gudoqu o segi, tedi nge nungoqi yumbo puq wen kin tene kutungu. Te pugri nungoqi buagi ane umbo irene rise gre pu yequ, di nungoqi nei irene rise di anene yembe irene wand ei wute Kraist ningg wand yuwon ye te rutungu di nganyene puq rind. 28 Di nungoqi wute nungoqi nyinge muaqu waghe ningg yumbo yembe mindiny kin te wune wumbim wayequ. Nungoqi gre pune yequ ei ni te muqond di nei mamb God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was di ni oyi ir maghe ye. 29 Te pugri God nungoqi Kraist ningg yembe wand kin yembe neuq ye te Kraist nei wumbig kinne segi, pudi ni ningg nyamb pe mai anene ware ye. 30 Nungoqi nge mai asi kare kin te wuqond di nge muq kare kin te ningg wutungu, te nungoqi mune pugrine ei mai ware ye.

2

Nungoqi Kraist ni nikin nyamb ni vighe viso kin pugri ei was

1 Muq nungoqi Kraist ane was kin te ningg nungoqi umbo pe gre wateri, Kraist nungoqi yawo nirauq righe kin te ningg nungoqi yivany puaq nunduq, nungoqi Ququ Yuwon Ye ane umbo irene kuse, wute aye yuwon wany di yawo wutony. 2 Nge simbe gad kin ren te nganyene nungoqi nde puq ren, tedi nungoqi yumbo ren ei puq wen: Nungoqi wute aye ane oyi oyi nei irene rise, wute oyi oyi yawo wurany righe, buagi ane yumbo ur irene puq wen, di buagi ane umbo irene rise. Nungoqi puq wen tedi nge chumbuai nganye gad. 3 Nungoqi nyamb wundiri riwo ningg wari wayequ di nungoqi segi bujeyi wase wayequ. Pudi wute aye nde nungoqi non nyamb wi righe ruso di wari wute aye te yumbui nungoqi yumbui segi. 4 Nungoqi yumbo nungoqi ne puq wen yawo kureuq kin tene nei wumbiny wayequ, pudi wute aye puq ren yawo kureny kin te anene ei nei wumbiny.

5 Nungoqi nei wamb kin te Kraist Jisas ni nei namb kin te kin pugrine ei rise. 6 Kraist nikinne ni God kin pugrine nganye, pudi ni nari ni buid nap ei ni God temi tuquine nganye mas kin te si nare segi, ni pugri nei namb segi. 7 Pudi ni oyi yumbo buagi ninde si nambu rise kin te si nare nandi wuti yembe ye ningg nas. Ni wutamu kin pugrine nas di wutamu ane tiqne. 8 Di ni wutamu kin pugrine nas kin tende puayi ni nikin nyamb te ni vighe viso di God ningg wand irepene nganye nutungu. Ni nei namb ni nati ye, pudi ni God nari kin pugrine puq nen nen di kruse pe nati. 9 Pugri bu God ni nindingi newo sunyi wam nganye kin tende nowi nas. Di God ni nyamb ire neng di nyamb te quan nganye yumbui, di nyamb buagi aye te ni nyamb ane tuqui segi. 10 Te ei wute buagi nginy tu wam ris kin qi pe ris kin di qi tamu ris kin ni buagi ane Jisas irine ei sungomyu gure ruang, 11 di buagi ane riri, “Jisas Kraist ni Yumbui” puq rind ye di God wuyi nyamb yumbui reng.

Nungoqi tomnji ti meyi kin pugri ei was

12 Pugri bu muq, nge mand nge yawo kirauq righe ye, nungoqi pripri wand irepene wutungu. Nungoqi nge nungoqi ane pas kin puayine wand irepene wutungu segi, pudi muq nge nungoqi ane pas segi kin puayi anene ei quan kumo puq wen. God nungoqi nitaqu wowi pre, pugri bu nungoqi puq wen wen ne ei yembe te omo wawo. Te nungoqi wune wamb di buyaq ane ei puq wen. 13 Te pugri God ni pripri nungoqi puq neuq bu yumbo ni nari kin te puq wen yawo kureuq, di puq neuq yumbo ni nari kin te puq wen.

14 Yumbo buagi puq wen kin te oyi oyi minyang wand o ker wawo segine ei puq wen, 15 te ei wute mari nungoqi unje wap puq mand kin ngim segi, nungoqi yuwonne nganye was, di God ningg wo puqum segi

kin was. Te pugri muqne nungoqi wute brequ kin pripri yumbo ur brequ rind kin ane was. Pugri bu wute buagi nde rar pe nungoqi tomnji nginy tu pe ti meyi kin pugri ei was. 16 Nungoqi beghi pas kin wand yuwon ye te simbe wundiny. Nungoqi puq wen tedi nge Kraist nandi kin tende puayi nungoqi ningg nge quan nganye chumbuai gad kin puate rise, te pugri nungoqi puq wen kin te bei rind te pugri nge yembe buid kap kin te segi yembe gad segi. 17 Nungoqi God nei wumbig kin te ningg nungoqi non ghimbi yumbo God weng kin pugri God nde wondo di ni ningg yembe te wand. Di nge yavi te prist ni yumbo God meng kin puayi ni wain guroq maind ei yumbo God meng ningg sir map kin yembe omo mawo ye te kin pugri nungoqi nde keq wundo. Ren kin te nganyene tedi nge chumbuai gad di nungoqi nge anene chumbuai bad. 18 Te kin pugrine nungoqi mune nge ane ei chumbuai bad.

Pol ni Timoti Epaproditus temi ningg simbe nand

19 Yumbui Jisas ni ngiq nand tedi nge nei yumbui nganye te nge Timoti ei tiqi gudog brequne nungoqi nde nondo ye. Ni nondo ei nungoqi pughe gri was kin te ningg wand nare nandi simbe nand ei te kin ningg nge anene chumbuai gad. 20 Wuti iri ni kin pugri ye nge temu pas segi. Te pugri ni nungoqi quan nganye ghav nunduq yawo gureg. 21 Te pugri wute buagi ni nikin yumbone nei mimbiny, ni Jisas Kraist ningg yembe te nei mimbiny segi. 22 Pudi nungoqi nonne Timoti wuqoind di nei wumbig pre, ni wuti oghi te pugri ni nge God ningg wand yuwon kin simbe gad kin te ningg ghav nindigh kin te wo kiyi ghav nindig kin pugri. 23 Nge nde nei pe te nge muq pughe gri kas kin te nei gab pre, tedi nge brequne ni tiqi gudog nondo. 24 Di nge nei gab pre Yumbui ni nge ghav nindigh di nge brequne mune nungoqi nde godo ye.

25 Epaproditus ni nge mand nge temu yembe bad ye, ni nge temu Kraist ningg ami ningg yembe bad. Ni wuti nungoqi nde pu wand nare nandi ye, di nge yumbo segi ye te ningg ghav nindigh ningg tiqi wundog nandi pu nas. Muq nge nei gab kin te nge ni mune nungoqi nde ei tiqi gudog nondo. 26 Te pugri ni nungoqi buagi ane nundoqu yawo gureg. Nungoqi ni num gureg kin wand te wutungu, pugri bu ni yivany nare. 27 Te nganye ni num gureg di nati ningg tumo. Pudi God ni yawo nitong num oghi. Di ni yawo nitong kin te ningg God ni nge anene yawo nitogh ei yivany quan nganye nge nde umbo pe rise segi. 28 Pugri bu nge muq ni tiqi gudog nondo ningg nganye kari. Te ei nungoqi ni mune wuqoind kin tende puayi nungoqi chumbuai wand kin tuqui. Di nge mune nei kumo gab segi. 29 Pugri bu nungoqi chumbuai yumbui ane ni Yumbui nde nyamb pe weti nowi. Wute Epaproditus kin pugri ye te ni nyamb yumbui rem ye tuqui. 30 Te pugri ni Kraist ningg yembe nand kin te ningg ni nati ningg tumo. Ni nge ghav nindigh ningg quan nganye yembe nand di ni nikin ghimbi te nei nimbiny segi. Ni nge ghav nindigh kin yembe te nungoqi puq wen tuqui segi.

3

Kraist nei bibig kin te ningg God nde rar pe tuquine pas

1 Muq, nge mand, nge wand omo kawo ningg, nungoqi chumbuai wand te pugri nungoqi Yumbui ane was. Nge wand asi ur gad kin te mune ur gad kin te ningg si yavi kati segi, di nge puq ken tedi nungoqi ir waghe segi.

2 Nungoqi wute yumbo ur brequ isis mand kin ni ningg ei yeng wawo yuwon. Ni wute brequ, ni nyombui, di ni sem quanene pend mawo kin pugri. 3 Yumbo nganye te beghi bu ghimbi dugu chongo pend pawo kin nganye, ni segi. Te pugri beghi God ningg Ququ nde gri God yumbui nyamb birag di Kraist Jisas ningg chumbuai nganye bad. Beghi pari beghi yumbo beghi bon gre pe puq pen kin te ghav rind puq bad segi. 4 Yumbo beghi bon gre pe puq pen kin ni ghav rind tuqui ye, tedi nge muq tuquine nganye kas. Te pugri nge yumbo buagi te puq ken pre.

Di wuti iri nari yumbo pugri ye ni ghav rindig kin tuqui, te nge pugri nei gab ye puate rise. 5 Te pugri nge moyu wuri wundi nginy 8-pela pu mo pre nge ghimbi dugu chongo pend muagh. Di nge wuti Israel kin iri, Benjamin ningg wute tit pe kin, di nge Hibru nganye kin. Di nge Parisi iri pugri bu nge lo buagi te kat rise yuwon. 6 Di nge nei gab kin te yumbo God nge puq ken ningg nari kin te puq ken yawo kuregh, pugri bu nge asi wute Jisas nei rimbig kin buagi te unje kap mai isis keny. Wuti iri lo wuri kin yumbo buagi te puq nen muq te kin ningg ni God nde rar pe tuquine nas kin tuqui, tedi wute mari nge unje kap puq mand kin ngim segi.

7 Pudi yumbo ur nge asi kari ni nge ghav rindigh puq gad kin te muq kari te ghav rind segi, te ei nge Kraist te wuti ningg kas. 8 Tene segi, nge kari yumbo buagi asi puq ken kin te muq Kraist Jisas nge Yumbui nei gibig kin ren ane tiq segi. Nge Kraist nei gibig kin te yumbui nganye. Te pugri nge Kraist nei gibig kin te ningg nge yumbo buagi si kare, kari ni ghav rind segi. Te ei nge Kraist te wuti ningg kas, 9 di nge ninde

kas. Nge ninde kas kin te nge ngeningne lo nde gri God nde rar pe tuquine kas kin te segi, pudi Kraist nei gibig kin te ningg. God nde rar pe tuquine pas kin te God nde pu rindi di te kin te beghi Kraist nei bibig kin te ningg. 10 Yumbo nge puq ken yawo kuregh kin te Kraist di ni nati pre mune nes newo kin gre te nei gab ningg. Te kin te Kraist nge ningg yuqo nare kin tende nge ni ane yuqo pare kin pugri, di ni nei namb namb nati kin pugrine nei gab ningg kari. 11 Nge yumbo ren rise tedi nge nei gab kin nge kati pre mune kes kewo ye.

Beghi yumbo pateri ningg yembe bad kin te ei nei bibiny

12 Nge wand gad kin te nge yumbo te kateri pre o nge yumbo buagi te tuquine puq ken pre te segi. Pudi nge muq yumbo te kateri ningg buid kap kapne. Di Kraist Jisas ni te ningg qa nge neti ki nikin te wuti ningg kas pre. 13 Nge mand nge ngeningne kari nge yumbo kateri ningg yembe gad kin te kateri pre ye puq gad tuqui segine. Pudi nge yumbo ren puq ken: Yumbo asi yembe gidiny kin te nge si kare di yumbo otiwo kateri kin te ningg quan nganye buid kap. 14 Nge puq ken kin te ningg nge yumbo otiwo kateri kin te ningg buid kap ei yumbo te kateri. Te kin te God ni Kraist Jisas nde gri ni nge ngam niragh kewo ko ei ni nas kin tiqe pe kas kas te kin kas.

15 Beghi wutamu ququ pe gri gre pu yembu pre kin beghi buagi ane nei pugri kin ei rise. Pudi nungoqi ninge nei pugri kin rise segi ye, te God nungoqi ghav nunduq di nei wamb ye. 16 Pudi muq beghi wand pughe gri putungu pre ye te kin pugrine ei puq pen.

17 Mand, nungoqi wute aye te ane nge yumbo ur puq ken kin te ei sonyi wand, di wute beghi yumbo ur bei peuq kin pugrine puq ren ye te wuqond warene ris. 18 Te pugri wute nganye buagi ni Kraist kruse pe nati kin wand te dob meny ye. Ren kin te asi pripri simbe guduq di muq mune pugrine quanji quanji simbe guduq. 19 Wute men kin ni otiwo wase pe mo ye. Ni god te nikin ghimbi pe yumbo puq men yawo kurem kin, di yumbo beghi te ningg minyuw pati kin te ni oyi te kin puq men yawo kurem. Ni nei te yumbo qi pe kin quan nei mimbiny. 20 Pudi beghi beghi bon tiqe pas kin nganye te God nas kin tiqene. Di beghi wuti beghi nitamu pi kin ni tiqe tende pu nandi kin te ningg ghimbi buag pu pas. Te Yumbui Jisas Kraist. 21 Ni yumbo buagi ninde si nambu rise kin gre te ningg di ni beghi ghimbi oghi segi kin ren nare nitinde ni te ghimbi yuwon nganye rise kin pugri rise ye.

4

Pol ni wute Pilipai kin pughe ei ren kin te ningg yeri nindiny

1 Muq nge mand, nge nungoqi quan nganye yawo kirauq righe di gudoqu ningg kari. Nungoqi yumbo buagi nge kari kin puq wen ye te ningg nge chumbuai ane kas, di te kin ningg nungoqi ningg nge chumbuai gad. Mand nge nungoqi simbe guduq pre, nungoqi Yumbui nari kin pugrine ei puq wen wen di gre pu yequ.

2 Yuodia Sintike tequ nge kari nungoqi Yumbui nde nyamb pe mune wawo gudo. 3 Di nu nge mand nge ane yembe irene bad ye nu nyumbueg ren ghav ndiny ei ni teri umbo ire rise. Te pugri ni nge ane God ningg wand yuwon ye bir pawo wute buagi rutungu ningg yembe kumo rind. Ni di Klemen di wute aye nge ane yembe bad kin ninge ane ni nyamb te wute ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk pe tende rise pre.

4 Nungoqi priprine Yumbui chumbuai wundig. Nge mune puq gad: Chumbuai wand! 5 Nungoqi wute aye nde waghi gri yumbo buagi yembe wundiny ei wute buagi te ruqond. Te pugri Yumbui mune nandi ningg tumo rind. 6 Nungoqi yumbo isis te ningg nei kumo wamb wayequ, pudi nungoqi God ane wand kin wand buagi di chumbuai wundig kin tende gri nungoqi yumbo buagi te ningg pengu wundig. 7 Nungoqi puq wen tedi God ni umbo yuwon kin wute nei mamb segi kin te nungoqi neuq di nungoqi Kraist Jisas ane was di nei umbo ane yuwonne rise.

8 Di muq, nge mand, nungoqi yumbo nganyene kin, yumbo oghi kin wute te ningg chumbuai rind kin, yumbo tuquine kin, yumbo yuwon nganye kin, yumbo wute ruqond riri ni yuwon kin, yumbo wute te ningg nungoqi nyamb rindivi viyo kin, yumbo te yuwon nganye di nyamb yumbui kin tene ei nei pe wawo ris. 9 Nungoqi yumbo nge nde pu wateri di wutungu kin te nge mim pe simbe gad o yumbo ur puq ken kin te nge puq ken wuqond kin te ei sonyi wand. Di God beghi umbo yuwon kin nengu kin ni nungoqi ane was ye.

Pol ni wute ni ghav rindig kin te chumbuai nindiny

10 Nge Yumbui nde quan nganye chumbuai gad, te pugri asine nganye pu rindi muq nungoqi nge nei wumbigh wumbighne. Nungoqi munene yumbo wi rindi kin te bei wand te nungoqi nge nei wumbigh. Nge nei gab nungoqi priprine nge nei wumbigh pudi te bei wand kin ngim segi. 11 Nge ren puq gad kin te nungoqi nge mune ghav wundigh ningg kari segi, te pugri nge nei katevi pre bu

nge mai kare kin puayi o segi kin puayi
nge chumbuai ane kas ye. 12 Nge yumbo
rise segi kin nei gab di yumbo quan rise
kin te nge nei gab. Nge ren kin nei gab
pu ei pughe puayi di muainde ko, nge mir
kuregh o mir quan ke mir gab, nge yumbo
ninge rise segi o yumbo quan rise te nge
chumbuai ane kas ye. 13 Kraist wuti nge
gre negh kin ninde gri nge yumbo buagi te
puq ken ye tuqui.
14 Pudi nungoqi nge mai ren ningg ghav
wundigh kin te quan nganye oghi. 15 Tene
segi nungoqi Pilipai kin nungoqi yumbo
aye ren nei wamb pre. Te pugri nge
God ningg wand yuwon ye nungoqi nde
bir kawo urupuine kin tende puayi nge
Masedonia si kiraq ningg di nungoqi ne nge
wet bidi pe ghav wundigh, wute buagi aye
Jisas nei rimbig kin te segi. 16 Te kin te
nge Tesalonaika kas kin tende puayi nge
yumbo segi, te nungoqi nge priprine ghav
wundigh. 17 Ren kin te nge yumbo aye
kateri ningg nei gab segi, pudi nge puq gad
ei nungoqi yumbo ur yuwon ye aye mune
puq wen, di nungoqi nyamb yuwon pu vise.
18 Muq nge yumbo asi segi kin te rise pre,
di quan nganye mune. Epaproditus yumbo
nungoqi nge wegh kin te nare nandi di muq
yumbo buagi nge asi segi kin te rise pre.
Nungoqi yumbo nge wegh kin te yumbo
tuqo yuwon kin nganye God meng ye te kin
pugri di God ni yumbo te ningg chumbuai
nand. 19 Di nge God nari ei ni Kraist Jisas
nde gri ni yumbo yuwon kin nganye ninde
rise kin tende pu yumbo nungoqi segi kin
te mune tuqui nupuq. 20 God beghi wuyi
ei nyamb bidivi viyo viyo te kin rise. Te
nganye.
21 God te wute yuwon kin buagi Kraist
Jisas nde ris ye te chumbuai kin wand
weny. Beghi mand ninge nge ane pas kin ni
chumbuai kin wand nungoqi nde mi vindo.
22 God te wute buagi ni chumbuai kin wand
nungoqi nde ri vindo. Di wute Sisar nde baj
pe ris ye ni anene chumbuai kin wand ri
vindo.
23 Yumbui Jisas Kraist ni nikin nde nei
pene wute yuwon nuany kin te nungoqi
nde ququ pe rise. Te nganye.

Kolosi

Pol ni taq pu yenu kin tende puayi ni Epapras tiqi nindog Kolosi no. Ni no tende wand bir nawo di wute tende kin ninge ni Yumbui nei rimbig. Pol nikinne wute te nei nimbiny segi, pudi ni wute te ningg God pengu nindig di nyumo raqe wen ur nindiq.

Epapras ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ninge Kolosi mas ye te ningg Pol simbe nindig, bu Pol ni nyumo raqe wen ur nindiq ei ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni pughe gri unje map kin te nei rimb. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni Jisas ningg wandoqi kin wand simbe mand bu Pol ni nyumo raqe wen ur nindiq ei ni wand nganyene kin pe Jisas ningg simbe nand. Ni nari Jisas ni nganyene God kin pugri. Di mune te pugri Kraist nde gri God yumbo buagi yembe nindiny. Di wand aye ren mune ur nand te pugri, Kraist irine beghi nitamu powi kin tuqui, ghav nundug yuwon pu pas di Kraist ni wam nganye nas, yumbo buagi ni nde nambune rise.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge
Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko. Nge
di beghi mand Timoti nge temu nyumo
raqe wen 2 nungoqi beghi mand Kolosi kin
Kraist ane umbo irene was kin nungoqi
nde peq wundo. Nungoqi God ningg wute
yuwon ye di wute Kraist nei wumbig kin te
si ware segi ye.

Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni
nikin nde nei pene nungoqi yuwon nuauq
di puq neuq umbo yuwon pu kuse.

Pol ni wute Kolosi kin ningg God chumbuai nindig

3 Beghi nungoqi ningg God ane wand
kin tende puayi beghi pripri God beghi
Yumbui Jisas Kraist ningg kiyi chumbuai
bidig. 4 Te pugri nungoqi Kraist Jisas nei
wumbig kin di God ningg wute buagi yawo
wurany righe kin te beghi putungu pre.
5-6 Nungoqi God nei wumbig di God ningg
wute aye yawo wurany righe kin nei te
nungoqi yumbo nginy tu wam muauq rise
kin ghimbi wany pu was ye tende pu vindi.
Yumbo nginy tu wam muauq rise kin wand
te wand nganye kin, te wand yuwon ye
miningne nungoqi nde vindi kin tende wutungu pre. Asi nungoqi Jisas ningg wand
yuwon ye wutungu kin nginy tende nungoqi God nikin nde nei pene wute yuwon
nuany kin te nei wumbiny te nganyene
ye. Te kin pugrine muq wand yuwon ye
ven tiqe manyi qi pe ven nde yeru kin
tende mir nganye buagi rire di yumbui viso
viso. 7 Epapras wuti beghi ane Kraist ningg
yembe ye wute ningg pas kin te beghi ni
quan nganye yawo birag righe ye, ni Kraist
ningg yembe ye wuti yumbo nganyene puq
nen ye. Ni beghi nde nyamb pe nungoqi
nde yembe nand ye, ni nungoqi God nikin
nde nei pene wute yuwon nuany kin te
ningg simbe nunduq pre. 8 Di ni nungoqi
wute yawo wurany righe kin yumbo ur
God ningg Ququ neuq kin te beghi simbe
nundug.

9 Puate ven ningg beghi nungoqi ningg
wand putungu kin nginy tende puayi pune
rindi muq beghi nungoqi ningg God pengu
bidig kin te si pare segi. Beghi God pengu
bidig ei ni ningg Ququ nungoqi nei yuwon
ye di yumbo otinde nei wumbiny kin nei
neuq kin tende pe nungoqi God nungoqi
pughe sin wen ningg nari kin te otinde nei
wumbiny kin tuqui. 10 Beghi te ningg ni
pengu bidig te ei nungoqi Yumbui nari kin
pugrine was, di pripri Yumbui chumbuai
nand kin yumbo urne yembe wundiny.
Te kin te nungoqi yumbo ur yuwon kin
buagi yembe wundiny kin te mir rire, di
God ningg nei nei wumbiny kin te priprine
yumbui viso viso. 11 Di ni ningg gre yuwon nganye te nungoqi gre buagi reuq ei
nungoqi gre pu yequ di mai ware kin te
ningg ker wawo segi. Di nungoqi chumbuai
ane 12 wuyi chumbuai wundig. Te pugri ni
nungoqi puq neuq ei otiwo yumbo nikin
wute yuwon ye nikin ti pe nuany rise kin
te wateri ye tuqui. 13 Te pugri ni beghi
bur kin gre pe pu nitamu powi, nitamu
nandi nikin wo ni yawo nirang righe kin
ninde si nambu pas. 14 Nikin wo tende ni
beghi wong nundumu yuwon pu pas. Te
beghi yumbo ur brequ bad kin mai te puaq
nundug.

Kraist ni yumbo buagi nde ye nganye nawo

15 Kraist ni God beghi buqoid tuqui segi
ye ni pughe gri nas kin te tuquine nganye
bei nand. Ni wo kiseyu nganye, yumbo
buagi aye God nawo kin te ninde dobune.
16 Te pugri God ni nde si pe yumbo yumbo
buagi yembe nindiny. Te yumbo yumbo
nginy tu wam kin di yumbo qi pe kin,
yumbo buqod kin di yumbo buqod tuqui
segi kin. Piyi ququ yumbui, ququ gre
kin, ququ nyamb kin di ququ ye mawo
kin, God yumbo yumbo buagi ninde si pe
yembe nindiny di yumbo buagi te ni nyamb
rindivi viyo ningg. 17 Yumbo buagi rise
segine ni nas, di ninde gri yumbo buagi
muq rise kin te pugrine rise. 18 Wute Jisas
nei rimbig ye ni Kraist ningg ghimbi di
ni oyi ni ningg ngawu kin. Ni nde gri
nikin ghimbi te urupui wuse. Te pugri ni
wo kiseyu kin pugri ye nawo wute mati
kin pe pu mune nes newo, te pu ei ni

irine yumbo buagi nde ye nawo nas. 19 Te
pugri God nikinne nei namb Kraist ni kin
pugrine nganye nas ye di ni oyi ninde nas.
20 Di ninde gri God yumbo yumbo buagi qi
pe kin di nginy tu wam kin anene ninde
nambune mune nawo rise. Te ni wo ningg
yavi kruse pe ir wi kin tende pe ni wute
buagi ningg umbo yuwon gud di ane mune
ruwo gudo.
21 Asi nungoqi yumbo ur brequ wand,
pugri bu nungoqi nde nei pe nungoqi God
ningg veri ningg was di ni ane irepe was
segi. 22 Pudi muq Kraist ningg ghimbi
wuti ye tende pe God nungoqi puq neuq
ni ane mune wawo gudo, te ei nungoqi
ninde rar pe yuwon nganye yequ, tuquine
nganye yequ, di yumbo ur brequ kin wand
nungoqi nde vise segi. 23 Nungoqi pugrine
was ningg tedi yumbo ur ren ei puq wen:
Nungoqi God nei wumbig kin nei si ware
segi tabyuwod kin pugri gre pu yequ, di
asi nungoqi Jisas ningg wand yuwon ye
wutungu kin tende nungoqi God yuwon
nuauq ye te ghimbi wany pu was kin nei te
si ware wayequ. Jisas ningg wand yuwon
ye ven qi pe ven nde tiqe manyi wand ven
bir mawo pre, di nge Pol nge wand ven kin
yembe ye wuti ningg kas.

Pol wute Jisas nei rimbig ye ni ningg yembe ye wuti ningg nas

24 Di muq nge nungoqi ningg mai kare
kin ren ningg chumbuai gad. Te pugri nge
ghimbi pe kin mai kare kin te nge Kraist
nikin ghimbi te wute Jisas nei rimbig ye ni
ningg mai nare kin cham te nge mune kare.
25 God nge wute Jisas nei rimbig ye ghav
gidiny kin yembe wen gad ningg naip ko.
Pugri bu nge nungoqi ningg yembe ye wuti
ningg kas. Ni nge naip ko ei nge ni ningg
wand otinde raqe gad. 26 Asi ni wand ven
wute yabe chuqo mas kin di muq kin wute
buagi nde raqe nand segi suqo pu vise, pudi
muq nikin wute yuwon ye nde raqe nand.
27 God ni nei namb kin ni wand suqo pu
vise kin te nikin wute yuwon ye wute Juda
segi kin nde mingi ris kin ninde raqe nand.
Wand suqo pu rise kin te yuwon nganye.
Wand suqo pu rise kin taq pugri, Kraist
nungoqi nde nas bu nungoqi God ane ni
ningg ti pe was kin te ningg ghimbi wawo.
28 Beghi wute buagi nde Kraist ningg
wand bir pawo. Beghi nei yuwon ye pe
yumbo pughe kin ei puq ren ye te ningg
bei peny di yumbo pughe ei puq ren segi
ye te ningg simbe bidiny. Te ei beghi ni
God nde rar pe pawo yeru kin tende puayi
ni tuquine nganye ris di Kraist ane umbo
ire rise. 29 Nge yumbo buagi ren puq ken
ningg kari bu gre yumbui Kraist nge negh
kin di nge nde yembe vind kin tende pe nge
yembe buid nganye kap kap.

2

1 Muq nge nungoqi di wute Laodisia kin
di aye nge muqoind segine kin nge nungoqi
ningg yembe buid kap kin te ningg simbe
guduq ei nungoqi nei wamb ningg. 2 Nge
puq ken ei nungoqi umbo pe gre keuq di
nungoqi nimand kin pugri wawo gudo di
oyi oyi yawo ware righe, te ei nungoqi
oghine nganye nei wamb kin te nungoqi
yumbo quan rise kin pugri. Te ei nungoqi
wand God suqo pu nawo rise kin te nei
wumbiny kin tuqui, wand suqo pu rise
kin te Kraist. 3 God ningg nei yuwon kin
buagi di God ningg nei wateri kin te Kraist
nde rise. 4 Nge wand ven simbe guduq ei
wute wandoqi mand kin wand yuwon yu-
won nungoqi meuq pudi nungoqi wandoqi
munduq tuqui segi. 5 Piyi nge nungoqi ane
pas segi pudi nungoqi nge nde nei pe was,
di nge nungoqi umbo irene was di Kraist
nei wumbig kin nei wat vise gre kin te
gudouq di chumbuai gad.

Kraist nde pas di lo beghi imb ruangu tuqui segi

6 Pugri bu nungoqi Kraist Jisas beghi
Yumbui weti nowi ye te kin pugrine nin-
dene ei was. 7 Nungoqi ninde was kin
te ni bei meuq kin pugrine ei was. Di
Kraist nde was kin te nyumo yit qi pe quan
nganye righe ruso kin pugri di yumbui
wo. Te ei gre pu yequ, di nungoqi Kraist
nei wumbig kin nei te ei quan nganye gre
vind. Di Yumbui chumbuai wundig kin te
ei nungoqi nde quan nganye bre.
8 Nungoqi qi pe kin yumbo kin wand
quari ningg ei yeng wawo yuwon. Wand
quari te wandoqi kin di mir rise segi ye. Eti
wute ninge wand quari tende pe nungoqi
taq pugri rumbuqu. Wand quari te wute di
qi wen kin wand quari nde pu rindi, Kraist
nde pu rindi segi.
9 Te pugri Kraist ni qi pe nas kin tende
ni God nas kin pugrine nganye nas di God
oyi ninde nas, 10 di nungoqi Kraist nde
was kin te ningg God puq neuq di nungoqi
yuwon nganye was. Ni irine ngawu namb,
ququ yumbui di ququ ye mawo kin buagi
ninde nambune mas. 11 Nungoqi ninde
was ye te ningg nungoqi mune ghimbi
dugu chongo pend pre kin. Te wute nde
si pe ghimbi dugu chongo pend muauq
segi, nungoqi Kraist ningg yumbo ur oyi
wateri di ni yumbo ur brequ ghimbi puq
ren yawo kureny ye te meware ruso ye te
nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq
kin pugri. 12 Nungoqi wuye mupuqu kin
tende nungoqi Kraist anene ngamo pe wo
kin pugri. Di nungoqi nei wamb God ni gre
yumbui nganye rise di gre tende ni Kraist
ngamo pe pu mune nindingi newo. Gre
te nei wumbiny ye te ningg nungoqi mune

Kraist anene ngamo pe pu wes wewo kin pugri.

13 Asi nungoqi, nungoqi non nei brequ isis nungoqi nde umbo pe ris kin tende pene was di nungoqi yumbo ur brequ wand kin nei brequ taq pugri rumbuqu pu was kin te ningg nungoqi ququ riti. Pudi God nungoqi Kraist anene ngamo pe pu mune nunduqu wewo. Te God beghi yumbo ur brequ bad kin wand puaq nundug. 14 Lo ni beghi yumbo ur brequ bad kin te simbe wundug di beghi yumbo ur brequ raqe wundug di puq wengu ninde nambu pas. Pudi God ni lo beghi simbe wundug kin wand buagi te buagi ane puaq nand di lo nikin gre te puaq nand di buagi ane kruse pe qungu ni riti. 15 Kruse pe God ni ququ nyamb kin di ye mawo kin ni gre te puaq nindim. Ni ye nawo di ququ buagi taq pu yemu ninde dobu maru ei ni wute buagi nde raqene bei nand ni gre buagi te nyinge nawo righe pre.

16 Pugri bu nungoqi wute rar wuqond yumbo ren puq wen ningg buid mupuqu wayequ: Te mir o wuye we kin, God yumbui nyamb wurang kin nginy yumbui, irew manyi manyi irew urupui kin mir yumbui yembe mindiny kin nginy, di Sabat kin nginy pe God ane wand. 17 Yumbo buagi ren kin te yumbo nganye otiwo rindi ye te kin ququne. Pudi yumbo nganye kin te Kraist nde buqod. 18 Wute ninge God yumbui nyamb mirang ningg sir map ningg nikin ghimbi mai meny, di angelo yumbui nyamb miram. Nungoqi wute te rar wuqond nungoqi nyinge muaqu waghe wayequ. Wute te kin ni yumbo ruqo nyemb pe muqond kin te quan nganye nei kumo mimbiny. Ni nei brequ ninde umbo pe rise kin pene yumbo yembe mindiny di mari nine nei yuwon kin rise ye, wute aye segi. 19 Wute te kin ni Kraist beghi ngawu kin pugri ye ninde mas segi. Ngawu pe gri ghimbi buagi mir riteri di ngape mboq pon di wuraim gre rind di ghimbi buagi nat rise gre, di ghimbi quanene God nari kin pugrine yumbui wuso.

Kraist ane wati

20 Nungoqi Kraist ane wati pre bu qi wen kin wand quari nde nambu mune was segi. Muq pughe ningg bu nungoqi qi wen kin wute ningg was di lo ren wutungu: 21 “Nu mir ren ghat rise segi kin. Te ye segi kin. Aye te tiq wuse segi kin.” 22 Lo ren ni yumbo yembe bidiny pre di brequne brequ rise ye te ninggne wand rind. Te pugri lo ren te wute gri yembe mindiny di wute lo te ningg mawo maghe ye. 23 Te nganye wute riri lo te nei yuwon ye. Ni nikinne angelo yumbui nyamb miram ningg buid map, di God yumbui nyamb mirang ningg sir map ningg nikin ghimbi mai meny, di ghimbi sabi mindiny kin yumbo yumbo materi segi pugri bu wute riri lo te nei yuwon ye. Pudi lo te beghi ghav rundug ghimbi pe kin nei brequ puaq bad tuqui segi nganye.

3

Yuwon nganye pas kin lo

1 God nungoqi Kraist ane mune nunduqu wewo pre, pugri bu muq nungoqi nei te yumbo wam kin Kraist ni God nde si tuan pe opu nas kin tende rise kin tende ei rise. 2 Yumbo wam kin tende ei nei wi rundo, qi wen kin yumbo te nei wumbiny wayequ. 3 Te pugri nungoqi wati pre di ququ pe gri nungoqi Kraist ane God nde suqo pu was. 4 Nungoqi was kin puate te Kraist, di otiwo ni raqe no di nungoqi anene raqe wo, di nungoqi anene ni ningg ti yumbui pe was.

5 Pugri bu qi wen kin nei brequ nungoqi nde yembe rind kin ren wambui riti. Te nei brequ quayi nyumbueg ane segi segi wand kin nei brequ, yumbo puqum kin, yumbo brequ kin nei kumo wumbiny, yumbo ur brequ wand yawo kureuq kin nei brequ, di yumbo quan nganye ei wateri yawo kureuq kin nei brequ. Te pugri yumbo quan wateri yawo kureuq kin te god wandoqi kin yumbui nyamb wuram kin pugri. 6 Te pugri wute buagi nei brequ ren kin rise ye God ningg umbo ker yumbui ninde rindi ye. 7 Nungoqi asi was kin te yumbo ur ren kin pe qa was ye. 8 Pudi muq nungoqi yumbo ur buagi ren me ei ware ruso: Te umbo brequ kuse, wute aye umbo ker wany, wute aye mai weny kin nei brequ, wute aye nyamb brequ wundiny, di aru kin wand nungoqi nde mim pe pu vindi wayequ. 9 Nungoqi oyi oyi wandoqi wand wayequ, te pugri nungoqi yabe kin nei brequ di yumbo ur nungoqi nde rise kin te meware ruso, 10 di wutaqu urupui kin ningg was pre. God ni nungoqi puq neuq wute urupui kin was di ni nas kin pugrine nganye was te ei nungoqi ni ningg yumbo ur te otinde nganye nei wamb. 11 God beghi puq nengu wutamu urupui kin pas ei wute Juda kin di wute Grik kin ane irene pas, wute ghimbi dugu chongo pend kin di ghimbi dugu chongo pend segi kin, wute tit wand tuan aye kin, wute qi puch aye kin, wute ninge wute aye nde taq pu yemu yembe mand kin di wute ir pu mas kin beghi buagi ane irene pas. Te pugri yumbo yumbo buagi te Kraist irine nas, di Kraist irine beghi wutamu buagi nde nas.

12 Nungoqi wutaqu God si numbouq ye ni nungoqi ir nuaqu nikin wute yuwon ye ningg was di quan nganye yawo nirauq righe. Pugri bu nungoqi yumbo ur ren ei chongo kin pugri ware righe: Wute aye

ei quan nganye yawo wutony, wute aye yuwon wany, nungoqi wute aye wuqond di wari ni nungoqi ane tuquine, nungoqi yumbui di ni segi puq wand wayequ, ker ane wute wand simbe wundiny segi, di brequne umbo ker wawo segi. 13 Nungoqi oyi oyi ghav wand, di nungoqi kin iri ni wuti aye unje naip te wuti te oyi ni oyi nindig segi kin, ni oyi ni wand puaq nindig. Yumbui nungoqi wand puaq nunduq pre kin pugrine ei nungoqi mune oyi oyi wand puaq wand. 14 Yumbo ur buagi ren nde wam wute aye yawo wurany righe kin yumbo ur te ei nungoqi nde wawo vis. Wute yawo pirany righe kin yumbo ur te ye ruwo di yumbo ur buagi aye te irepe rirur di gre reny ye.

15 Umbo yuwon kuse kin yumbo ur Kraist beghi nengu kin te ei nungoqi nde gre rind. Yumbo ur te ei nungoqi pughe sin wen ye te ningg yeri runduq. Te pugri umbo yuwon kuse kin yumbo ur wen ningg qa God nungoqi irepe nequ war ghimbi irene kin pugri was. Di priprine ei God chumbuai wundig. 16 Kraist ningg wand te ei nungoqi umbo pe wat vise gre. Di nei yuwon ye pe Kraist ningg wute aye Kraist ningg wand bei weny di yeri wundiny ei ni yumbo ur yuwon kinne rind. Nungoqi nde umbo pe God ei chumbuai wundig di yuwo Buk Song pe rise kin te ei wari, di Yumbui chumbuai wundig kin yuwo te ei wari, di yuwo Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq kin te ei wari. 17 Nungoqi yumbo buagi puq wen o wand wand ningg te nungoqi Yumbui Jisas nde nyamb pe ei puq wen, di ninde gri ei God beghi wuyi chumbuai wundig.

Wute baj ire pe ris kin nikin wand

18 Nungoqi nyumbueg ngam kin nungoqi nungaim nde nambune ei was, te pugri nungoqi Yumbui ningg wute bu nungoqi pugrine puq wen kin te tuquine puq wen.

19 Nungoqi quayi nungoqi nungam yawo wurany righe, ni umbo yuqo riti kin yumbo ur bei wundiny wayequ.

20 Nungoqi wo nungoqi nuyi numo wand buagi yeri runduq di te kin pugrine ei puq wen. Te pugri Yumbui ni yumbo ur te kin ningg chumbuai nand ye.

21 Nungoqi kiyi nungoqi wo yumbo yumbo buagi puq ren ye te ningg wand pe ware wayequ, eti ni nei rimb kin riri ni yumbo ur yuwon kin puq ren tuqui segi puq rind di yumbo ur yuwon kin si rire.

22 Nungoqi wutaqu wute aye nde taq pu yequ yembe wand ye nungoqi nungoqi non yumbui mingg wand irepene wutungu di mari kin yembe te yembe wundim. Eti nungoqi ninde rar pene yembe wand te ei ni nungoqi chumbuai munduq ningg wari, ni rar suqo pe nungoqi yembe wand segi, te wayequ. Nungoqi beghi Yumbui yawo wurang righe di chumbuai nand ningg wari te nungoqi yumbui ni mari kin yumbo te chumbuai ane puq wen. 23 Yumbo buagi yembe wundiny kin te nungoqi nde umbo pe nungoqi non yembe nei wumbiny kin pugrine yembe wundiny. Nungoqi nde nei pe nungoqi Yumbui yembe wundig kin pugri, wute yembe wundim segi. 24 Te pugri nungoqi nei wamb Yumbui oyi te kin ningg oyi nunduq ye di nungoqi Yumbui nikin wute yumbo yumbo nuany rise kin te wateri ye. Nungoqi Yumbui Kraist ningg yembe ye wute, ni nungoqi non yumbui nganye. 25 Wute buagi yumbo unje rip kin God ni unje rip kin tuquine ei oyi nindiny ye. Te pugri God ni wute nyamb kin di nyamb segi kin buagi ane tuqui tuquine ei ir nawo ye.

4

1 Nungoqi wutaqu yumbui ningg was kin nungoqi mune wute nungoqi nde taq pu yeru yembe rind ye te yumbo ur tuquine kin di yuwon kin ei bei wundiny. Te pugri nungoqi nei wamb nungoqi mune nungoqi Yumbui nginy tu wam nas.

Priprine Yumbui pengu bidig

2 Yumbui pengu wundig kin te si ware wayequ. Yumbui pengu wundig kin tende puayi nei wamb yuwon di Yumbui chumbuai wundig. 3 Nungoqi Yumbui pengu wundig kin tende puayi beghi ningg anene Yumbui pengu wundig ei God beghi ni ningg wand bir pawo kin ngim nuangu, te ei Kraist ningg wand suqo pu vise kin te bir pawo. Nge Kraist ningg wand yuwon ye te bir kawo ye te ningg qa muq taq pu yengu. 4 Nungoqi Yumbui pengu wundig ei nge wand ven oghine bir kawo, God ni nari kin pugrine oghine raqe gad. 5 Wute Jisas nei rimbig segi kin nde nungoqi oghine nei wamb yuwon di yumbo ur yuwon ye ei bei wand. Pughe puayi nungoqi Kraist ningg yumbo ur ninde bei wand kin tuqui tedi bei weny. 6 Nungoqi wute aye ane wand wand nungoqi wand yuwon kin wute rutungu yawo kureny kin wand tene ei wand. Te ei wute buagi nungoqi ningg pughe gri wand mand kin te tuquine oyi wand kin nei wamb.

Pol ni chumbuai kin wand neny

7 Tikikus nge kas kin te ningg wand buagi nungoqi simbe nunduq ye. Tikikus ni beghi mand beghi quan nganye yawo birag righe ye, ni wute Jisas nei rimbig kin yembe ye wuti yumbo nganyene puq nen ye, di ni beghi ane Yumbui ningg yembe ye wute ningg pas. 8 Nge ni tiqi gudog nungoqi nde nondo kin puate taq pugri, ni beghi pughe gri pas kin te nungoqi simbe

nunduq di ni nungoqi ghav nunduq gre pu yequ tuqui. 9 Ni Onesimus temi ei mondo ye. Onesimus nungoqi non wutine iri, ni beghi mand yawo birag righe ye, di ni wuti yumbo nganyene puq nen ye. Ni temi ei yumbo yumbo buagi ren nde puq ren kin te ningg simbe munduq ye.

10 Aristarkus wuti nge temu taq pu yembu kin ni nungoqi chumbuai kin wand neuq, di Mak ni mune pugrine nungoqi nde chumbuai kin wand ni vindo. Mak ni Barnabas kinyangri. Ni ningg nge asine nungoqi simbe guduq pre, ni nungoqi nde nondo tedi nungoqi ni weti nowi di nungoqi nde baj pe ei nas. 11 Di Jisas ni nyamb aye Jastus puq mindig kin te ni mune pugrine nungoqi nde chumbuai kin wand ni vindo. Wute Juda kin temi ire pu men ne nge ane wute God nde si nambu ris ye te kin ningg yembe bad, Juda kin ninge aye segi, di ni nge umbo megh kughe ye.

12 Epapras nungoqi non kin wutine iri, di Kraist Jisas ningg yembe ye wuti, ni mune nungoqi chumbuai kin wand neuq. Ni pripri nungoqi ningg God pengu nindig kin te ningg buid kumo nap. Ni God pengu nindig ei God nungoqi gre neuq ei God nungoqi pughe gri was ningg nari kin pugrine was, nungoqi wute quayi kin ningg was, di ni nei wumbig kin te ningg nei tevi wamb segi. 13 Nge nungoqi simbe guduq ni nungoqi di beghi mand Laodisia kin di Hierapolis kin ghav nunduq ningg buid nganye nap. 14 Beghi mand yawo birag righe ye dokta Luk ni Demas temi mune nungoqi nde chumbuai kin wand mi rundo. 15 Nungoqi nge ningg chumbuai kin wand beghi mand Laodisia ris kin weny, di Nimpa di wute Jisas nei rimbig ye pripri ninde baj pe rikur kin te ane nge ningg chumbuai kin wand te weny.

16 Nungoqi nyumo raqe wen wundoq pre di wute Jisas nei rimbig ye Laodisia kin ninde mune weq wuso ei ni mune rundoq. Di Laodisia kin oyi nge nyumo raqe ninde keq wuso kin ni rundoq pre di nungoqi nde mune req wundo ei nungoqi mune wundoq.

17 Arkipus pugri simbe wundig, “Nu yeng ghawo yuwon Yumbui ningg yembe kuateri kin te yembe ndiny omone ei ghawo.”

18 Nge Pol, nge chumbuai kin wand ren nge ning nde si pene ur gad. Nge taq pu yengu kin te nei gheri wap wayequ. Nge God pengu gidig ei ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise ye.

1 Tesalonaika

Pol ni tiqe manyi nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny. Ni nar ir no kin te buagi ane manyi bad te tevi aye tevi nand. Di buk wen te Pol ni nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin namba tri. Di ni wute Tesalonaika nde wand bir nawo. (Nu Aposel 17:1-15 te ndoq.) Pudi Juda mingg wute ye mawo kin ni wute Pol ningg wand rutungu kin te ningg umbo brequ kuse di bub meri no. Timoti no di mune nganye Jisas ningg simbe nindiny.

Dobu Pol ni Korin nas kin tende puayi ni nyumo raqe wen wute Jisas nei rimbig ye Tesalonaika ris kin ninde ur nindiq. Nyumo raqe wen nde Pol ni wute Tesalonaika kin God nde nei rundub ye te pugrine rise kin te ningg God chumbuai nindig. Ni Pol nei rimbig di yawo rirang righe, pugri bu piyi ni mai nganye buagi rire pudi ni God nde nei rundub kin te risene. Di Pol ni wute mati kin di Jisas otiwo mune nandi kin puayi pughe sin ren kin te ningg pengu rind kin te oyi nindiny ningg.

1 Nge Pol, di Sailas Timoti temi beghi temu ire nyumo raqe wen peq wundo.

Nyumo raqe wen nungoqi wute Jisas nei wumbig kin Tesalonaika kin, nungoqi God beghi wuyi di Yumbui Jisas Kraist ni te, nungoqi nde peq wundo.

Nge God pengu gidig ei nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise di puq neuq umbo yuwon pu kuse.

Wute Tesalonaika kin pughe gri Jisas nei rimbig kin

2 Beghi pripri nungoqi ningg God ane wand kin tende puayi beghi nungoqi buagi ane ningg God chumbuai bidig. 3 Te pugri nungoqi Jisas nei wumbig kin te ningg yumbo ur yuwon kin yembe wundiny, wute aye yawo wurany righe ye te ningg yembe buid wap, di beghi Yumbui Jisas Kraist mune nandi ye te ningg ghimbi wang pu was ye te ningg gre pu was. Beghi God beghi wuyi ane wand kin tende puayi nungoqi yumbo ur te nei bibiny di God chumbuai bidig.

4 Mand God yawo nirauq righe kin, beghi God chumbuai bidig kin puate taq pugri, beghi nei bab God nungoqi ir nuaqu di nikin wute ningg was pre. 5 Te pugri Jisas ningg wand yuwon ye nungoqi nde pare bodo kin te beghi wand omone simbe buduq segi, beghi Ququ Yuwon Ye ningg gre pe yumbo ur gre ye anene bei buduq, di beghi nungoqi nde yumbo ur bad ye tende pe yumbo nganye kin Jisas ningg wand yuwon ye pe rise kin te raqene bei buduq. Beghi nungoqi ane pas di nungoqi ghav buduq ningg yumbo ur bad kin te nungoqi wuqond pre. 6 Te pugri nungoqi beghi ningg yumbo ur di Yumbui ningg yumbo ur wateri bu piyi nungoqi God ningg wand watevi ye te ningg mai quan ware pudi Ququ Yuwon Ye chumbuai neuq kin tende pe wand te chumbuai ane watevi. 7 Pugri bu nungoqi oyi wute Jisas nei rimbig kin Masedonia opu kin di Akaia opu kin nungoqi yumbo ur yuwon ye te rundouq di ni mune yumbo ur te kin pugrine puq ren. 8 Te pugri Yumbui ningg wand nungoqi nde gri vindi kin te wonji nganye viso. Masedonia di Akaia ne mutungu segi, nungoqi God nei wumbig kin wand vir ir tiqe buagi mutungu nei mamb omo pre. Pugri bu beghi wand pughe ye ei mune simbe bad. 9 Te pugri wute te nikinne beghi nungoqi nde bodo di pughe gri beghi wutamu pi ye te kin simbe mand. Di nungoqi wandoqi kin god dob weny di God nganye nas nas te kin nas ye ni nde wondo ei ni ningg yembe ye wute ningg was ye te ningg simbe mand. 10 Di ni kuwonyimi, ngamo pe pu mune nindingi newo kin te, ni wam pu nati ni ye te ningg ghimbi wawo pu was ye te ningg simbe mand. Ni kuwonyimi Jisas ni God beghi umbo ker nuangu di mai nupung wuso pu wuse kin tende pu mune nitamu powi ye.

2

Pol Tesalonaika pe yembe nand kin

1 Mand, nungoqi non gri nei wamb beghi bodo nungoqi nde pas di yembe bad kin yembe te ir righe segi. 2 Nungoqi nei wamb beghi nungoqi nde bodo segine beghi Pilipai pe po. Di Pilipai pe beghi yuqo quan pare di wand brequ mundug. Pudi beghi God beghi gre nengu di beghi yuqo ren kin nungoqi nde mune pare kin wune bab segi gre pu yembu di God ningg wand yuwon ye nungoqi nde simbe bad. 3 Beghi bodo nungoqi wand yuwon ye simbe buduq kin te beghi unje gri simbe buduq segi, yumbo ur brequ kin nei pe simbe buduq segi, di beghi nungoqi wandoqi buduq segi. 4 Beghi te kin pugrine puq pen segi. Pudi God ni beghi tuqui nupumu beghi tuqui pugri bu ni beghi wand yuwon ye bir pawo kin yembe wen nengu. Beghi wand te wute chumbuai rind ningg bir pawo segi, pudi God, wuti beghi umbo tuqui nupung ye, ni chumbuai nand ningg. 5 Nungoqi nei wamb beghi nungoqi puamb puauq kin wand bad segi, di beghi nungoqi wet bidi qo bubuq kin nei brequ te buag pare ningg wand bad segi. God ni beghi nei nundog nge wandoqi gad segi. 6 Beghi yembe ren

bad kin beghi nungoqi o wute aye beghi nyamb mindiri riwo ningg yembe bad segi.

Piyi beghi Kraist ningg aposel bu beghi nungoqi ghav wundug ningg pengu buduq kin tuqui ye, 7 pudi beghi nungoqi ghav wundug ningg pengu buduq segi. Wo kumo miny reny riq di sabi rindiny kin pugrine beghi asi nungoqi ane pas kin tende beghi waghine pas di sabi buduq. 8 Beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe, pugri bu beghi nungoqi God ningg wand yuwon yene yeri buduq ningg sir pap segi, pudi beghi nungoqi ningg pati ningg anene sir pap. Te pugri beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe. 9 Mand, beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi pughe gri yembe buid pap kin te nungoqi nei wamb. Beghi God ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir pawo kin tende puayi bur di bogisumb beghi bon gri yembe bad, te ei beghi nungoqi ane pas ye te ningg mir bag wumbumu ningg wet bidi meware ruso segi.

10 Beghi nungoqi wute Jisas nei wumbig kin ane pas di pughe gri nungoqi nde yuwon nganye pas, di yumbo buagi tuquine puq pen, di yumbo ninge unje pap kin wand beghi nde vise segi kin te nungoqi nei wamb di God nei namb. 11 Te pugri nungoqi nei wamb beghi nungoqi ghav buduq kin te kiyi wo ghav nindiny kin pugri nungoqi wutaqu ire ire ghav buduq di yeri buduq. 12 Beghi nungoqi gre peuq, di umbo peuq kughe, di nungoqi God nari kin pugrine was di God chumbuai nand kin yumbo ur yembe wundiny ye te ningg priprine simbe buduq. God nungoqi ngam nirauq wandi wute ninde si nambu ris ye tende ni ane was di ninde ti pe was.

13 Te kin ningg anene beghi pripri God chumbuai bidig. Te pugri beghi God ningg wand nungoqi nde pare bodo simbe bad kin te nungoqi wute wand omone simbe mand kin pugri wutungu segi, nungoqi God ningg wand nganye kin pugri watevi di umbo pe wawo vis. Nungoqi wutaqu God nei wumbig kin God ningg wand nungoqi nde yembe vind. 14 Mand, yumbo yumbo nungoqi nde puq ren kin te God ningg wute Jisas nei rimbig ye Juda kin nde puq ren kin ane tuquine. Ni nikin wand irene ni mai meny kin pugrine nungoqi mune nungoqi non wand irene mai yumbui meuq. 15-16 Wute Juda kin propet nganye buagi mi pre, di Yumbui Jisas mi, di muq ni beghi mune puaq mundumu po. Ni beghi wute Juda segi kin God ni nate ruwi di yuwon pu ris ye te kin wand simbe bidiny kin te ningg segi puq mand bu ni God puq meng ni mingg quan nganye umbo ker nuam di ni wute buagi quan nganye veri mindim. Ni puq men kin te muq ni yumbo ur brequ te quan nganye yumbui pre. Di muq God ni umbo ker yumbui nganye ninde vise pre.

Pol mune Tesalonaika no yawo gureg

17 Mand, wute aye beghi puq mengu di ngeri puch ren ningg beghi nungoqi si piraqu bon bon pas. Pudi beghi nungoqi si piraqu ye te ningg quan nganye umbo yuqo pati di mune bodo nungoqi budoqu yawo nganye guregu. Te ningg bu beghi bodo ningg buid nganye pap pap. 18 Beghi nungoqi nde mune bodo yawo nganye guregu. Nge Pol, nge beghi nungoqi nde bodo ye te ningg quan nganye buid kap kap, pudi Satan beghi ngim imb nuangu. 19 Nge nungoqi nde godo yawo kuregh kin taq pugri otiwo beghi Yumbui Jisas mune nandi kin tende puayi di beghi yumbo pughe kin pe ei beghi ninde rar pe gre pu yembu di chumbuai ane yembu? Beghi yumbo pughe kin pe bei bad beghi yembe tuquine yembe bidiny? Te nungoqi. Beghi nungoqi ninggne ei chumbuai bad ye. 20 Te pugri nungoqi ningg di beghi nyamb yumbui patevi di chumbuai ane yembu.

3

1 Beghi nungoqi quan nganye yawo putouq bu beghi mune nganye ghimbi pawo kin tuqui segi, pugri bu beghi nei bab kin nge Sailas temune Atens pas, 2 di Timoti oyi nungoqi nde nondo. Timoti beghi mand, ni God ningg yembe ye wuti yuwon ye beghi ane Kraist ningg wand yuwon ye bir pawo ye. Beghi ni tiqi budog nungoqi nde nondo ei nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te gre neny di ghav nunduq ningg. 3 Te ei wute nungoqi mai meuq pudi te ningg nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te si ware segi. Nungoqi nonne nei wamb mai te kin te God nari beghi pugri ei mai pare pare pas ye. Te kin ningg bu ni beghi nupumu po. 4 Asi mai ren kin ruwi segine beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi nungoqi simbe buduq otiwo di beghi unje mupumu mai isis mengu ye. Muq nungoqi non gri otinde nganye nei wamb beghi simbe buduq ye te kin pugrine nganye puq ren. 5 Puate ven ningg bu nge mune nganye ghimbi kawo kin tuqui segi. Nge brequne Timoti tiqi gudog nungoqi nde nondo ei guqod nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te pughe gri vise. Nge wune gab eti wuti wute puamb nuany kin nungoqi puamb nuauq di nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te si ware di beghi yembe bad kin mir rise segi.

Timoti ni Tesalonaika pughe gri mas kin wand nare nandi

6 Pudi muq Timoti nungoqi nde pu muq tene nandi beghi nde ni neyi pre, di ni nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te si ware segi di wute aye yawo wurany righe

kin wand yuwon ye te nare nandi simbe nand. Ni beghi simbe nundug nari nungoqi pripri beghi nei wumbug di quan nganye chumbuai wand, di beghi nungoqi budoqu yawo guregu kin pugrine nungoqi beghi wundomu yawo kureuq. 7 Mand, nungoqi pughe gri Jisas nei wumbig kin te beghi putungu, pugri bu beghi unje mupumu mai isis mengu kin tende puayi beghi te nei bibiny di gre pateri. 8 Muq nungoqi Yumbui ane was di gre pu yequ ye te ningg beghi mune chumbuai ane pas. 9 Muq beghi nungoqi ningg God chumbuai bidig. God nungoqi ningg beghi chumbuai yumbui nganye nengu, di te ningg beghi oyi ni chumbuai bidig. Pudi beghi ni chumbuai bidig kin te ni beghi chumbuai nengu kin te ane tuqui segi, ni oyi beghi nungoqi ningg chumbuai yumbui nganye nengu. 10 Bur di bogisumb beghi God pengu bidig gre te ei beghi ngiq nundug ei beghi mune bodo nungoqi budoqu ningg. Te ei nungoqi Jisas nei wumbig kin nei ninge tuqui segi di beghi ghav buduq.

11 Nge beghi God di wuyi pengu gidig ei ni nikinne di beghi Yumbui Jisas ni beghi ngim muangu ei beghi nungoqi nde bodo. 12 Nge Yumbui pengu gidig ei ni nungoqi wute Jisas nei wumbig kin nonne oyi oyi yawo wurany righe di wute buagi aye te yawo wurany righe kin yumbo ur te nungoqi nde bre nand di quan nganye yumbui ruso ei beghi nungoqi yawo pirauq righe kin ane tuquine. 13 Di nge ni pengu gidig ei ni puq neuq nungoqi umbo pe gre wateri pu ei otiwo beghi Yumbui Jisas nikin wute yuwon ye ane mandi kin tende puayi nungoqi beghi God di wuyi nde rar pe wand nungoqi nde rise segi yuwon nganye yequ.

4

God chumbuai nundug kin yumbo ur ei bad bad pas

1 Mand, nungoqi pughe gri was ei God chumbuai nunduq kin yumbo ur te beghi yeri buduq di nei watevi pre, di muq nungoqi yumbo ur te kin qa puq wen wen was pre. Di muq beghi Yumbui Jisas nde nyamb pe nungoqi buid nganye pupuq nungoqi yumbo ur te kin ei mune quan nganye puq wen. 2 Te pugri beghi Yumbui Jisas ningg gre pe nungoqi wand yeri buduq kin te nungoqi nei wamb.

3 God ni nei namb kin nungoqi ninde rar pe yuwon nganye ei was: Te pugri quayi nyumbueg segi segi wand kin yumbo ur te puaq wand yuwon. 4 Te kin te nungoqi wutaqu ire ire nei brequ nungoqi nde rindi di nungoqi unje rupuqu ye te ningg nungoqi non ghimbi yeng wany yuwon, di yuwon nganye was kin yumbo ur di God chumbuai nunduq kin yumbo ur pene ei was. 5 Nei brequ wute Juda segi kin ni God ningg yumbo ur nei mamb segi di nikin nei brequ pe puq men kin pugri nyumbueg segi segi wand weny wayequ. 6 Di te kin pugrine wute Jisas nei mimbig kin aye unje wap di ni ngam wutim rise wayequ. Te pugri Yumbui ni yumbo ur buagi ren kin ningg wute quan nganye brequ nindiny ye. Yumbui wute brequ nindiny ye te kin ningg beghi asine wand gre ye simbe buduq di wu wand buduq pre. 7 Te pugri God ni beghi ngam nirangu ninde bodo kin te ni beghi quayi nyumbueg ane segi segi wand ningg ngam nirangu bodo segi, beghi ninde rar pe yumbo ur brequ bad segi yuwon nganye ei pas ningg bu ngam nirangu bodo. 8 Pugri bu wuti beghi wand ven dobu ni viso te ni wute dobu ni mo segi, ni God wuti nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq ye ni dobu ni no.

9 Nungoqi non nimand aye Jisas nei rimbig kin yawo wurany righe ye te kin wand beghi gri nyumo raqe ur buduq di simbe buduq kin yembe segi. Te pugri nungoqi pughe gri wute aye oyi oyi yawo wurany righe kin yumbo ur te God nungoqi non grine nuaqu waghe pre. Pugri bu muq nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe. 10 Di muq nungoqi nimand tiqe buagi Masedonia opu yeru kin ninde yumbo ur ren kin qa bei wand wand. Pudi mand, beghi nungoqi simbe buduq nungoqi yumbo ur te kin quan nganye ei mune puq wen.

11 Beghi asi nungoqi simbe buduq kin pugrine waghine was, nungoqi non yembene nei wumbiny wute aye ningg yembe wunjari ruso wayequ, di nungoqi non si pene yembe wand mir wateri di was. 12 Te ei wute aye nde si pe was segi nungoqi non nde gre pene was, di wute aye Jisas nei rimbig segi kin ni te kin rundoqu di chumbuai runduq.

Yumbui mune nandi kin

13 Mand, beghi nei bab kin nungoqi wute mati kin otiwo pughe sin ei rem ye te kin ei oghine nei wamb ei yuwon. Te ei nungoqi wute God nei rimbig segi kin ni wute riti kin mune res riwo ye te ningg mune ghimbi ruwo segi ye ni wute riti ye ningg yivany rire kin pugri yivany ware segi. 14 Beghi nei bab nganyene nganye Jisas nati di mune nes newo pre, pugri bu beghi nei bab wute Jisas nei rimbig kin riti ye ni nganyene nganye otiwo God mune nindiri riwo di Jisas ane mune rindi ye.

15 Muq beghi Yumbui nikin wand simbe buduq ningg, te pugri beghi wutamu pati segi pasne ruso ruso Yumbui nandi, di wute mati kin masne di beghi gri oyi ye

pawo Yumbui ane po tuqui segi nganye. 16 Te pugri tende puayi di wute buagi Yumbui quan kumone nari kin rutungu, di angelo yumbui nyamb kin nari ye gibe ko rutungu, di God ningg biugel wuri kin rutungu. Te rutungu di Yumbui nikinne nginy tu wam pu nati ni di wute Kraist nei rimbig kin riti ye te ye ruwo res riwo. 17 Muqdi wutamu pasne kin ni ane ire pe pikur di wuye quari pe pewo po di Yumbui wam tende buqoid ye, pugri bu Yumbui ane pas pas te kin pas. 18 Pugri bu nungoqi oyi oyi wand ven kin ei simbe wand ei gre wateri tedi wute mati kin ningg yivany ware segi.

5

1 Mand, beghi nyumo raqe ur buduq di Yumbui ni pughe puayi nandi kin nginy te ningg simbe buduq tuqui segi. 2 Te pugri nungoqi non gri oghine nganye nei wamb pre, Yumbui ni nandi kin nginy te wute nyungu kin burpoq mandi kin pugri ei nandi ye. 3 Wute buagi nei tuan rimb riri, “Muq yuwon waghine pas, yumbo ninge ningg wune bab segi” puq rind kin tende puayi muqdi mai yumbui ninde wundi. Mai yumbui ninde wundi kin te brequne nganye wundi, te wute wo pe wuso yamb tumo di ghimbi yuqo brequne ninde rindi kin pugri. Ni mai te puaq rindiq kin tuqui segi.

4 Pudi, mand, nungoqi burpoq pe was segi, pugri bu Yumbui nandi kin nginy te wute nyungu kin mandi kin pugri nungoqi puye yis nireuq tuqui segi. 5 Nungoqi buagi ane wutaqu ti kin di bogisumb kin, beghi bur kin wute segi di burpoq kin wute segi. 6 Pugri bu beghi wute ninge kin pugri ruqo pase wayequ. Beghi urupui ne ei pas di nei bab bab pas. 7 Te pugri wute ruqo mase kin bur ei mase, di wute wuye me jebo mand kin bur ei wuye me di jebo mand. 8 Pudi beghi, beghi bogisumb kin wute, pugri bu beghi nei bab yuwon di yeng pawo pu ei pas. Beghi Yumbui nei bibig kin nei di wute yawo pirany righe kin nei te ei siot kapa kin pugri pare righe, di God beghi nitamu powi di yuwon pu pas kin te ghimbi puany kin nei te ei hat kapa kin pugri ngawu pe pare righe. 9 Te pugri God ni beghi nupumu po kin te ni beghi brequ nundug di mai piraq ningg nupumu po segi. Ni beghi nupumu po kin te ni beghi Yumbui Jisas Kraist nde gri nitamu powi di yuwon pu pas ningg bu nupumu po. 10 Ni beghi ningg nati te ei beghi anene urupui pas. Piyi beghi urupui pas o pati pre kin beghi buagi ane ni ane pas ye. 11 Te ningg bu nungoqi muq oyi oyi ghav wand di gre wateri kin pugrine ei puq wen wen.

Wand omo nawo ningg di mune nganye yeri nindim

12 Mand, beghi nungoqi simbe buduq, nungoqi wute Jisas nei wumbig kin nungoqi yumbui ni nyamb wundiri riwo. Yumbui ni nap mo ei ni nungoqi nde yembe yumbui mand di nungoqi wand yeri munduq kin. 13 Nungoqi ni yembe mand ye te ningg ni nyamb wundiri riwo di yawo wuram righe. Di nungoqi wutaqu buagi ane umbo irene ei kuse. 14 Mand, beghi nungoqi simbe buduq, nungoqi wute si yavi riti kin te wu wand wundiny, wute wune rimb kin te gre weny, wute buid segi kin ghav wundiny, di wute buagi waghi wundiny. 15 Yeng wawo yuwon eti wuti iri wuti aye unje naip di ni oyi mune ni unje naip. Pugri puq wen segi kin, pudi pripri oyi oyi ei sabi wand di wute aye sabi wundiny.

16 Priprine chumbuai ei wand, 17 di priprine ei Yumbui pengu wundig, 18 di piyi yumbo pughe kin nungoqi nde puq ren pudi nungoqi priprine ei te ningg God chumbuai wundig. Te pugri God nari nungoqi Kraist Jisas ningg wute was kin nungoqi pugri ei puq wen wen was ye.

19 Ququ Yuwon Ye nungoqi pughe wen ningg nei neuq te nungoqi segi puq wundig wayequ, 20 wute propet kin pugri wand simbe runduq kin ni wand te perei wundiny wayequ. 21 Pudi ni wand buagi te tuqui wap wuqond; wand nganye kin wat rise, 22 di wand unje rip kin buagi meware ruso.

23 Nge God wuti beghi puq nengu umbo yuwon gud kin te pengu gidig ei ni nungoqi puq neuq priprine yuwon nganye was. Di beghi Yumbui Jisas Kraist nandi kin tende puayi nungoqi ququ pe, ghimbi pe di was kin pe wand ninge rise segi. 24 Wuti nungoqi ngam nirauq ninde wandi kin te ni puq nen ye. Te pugri ni pripri nikin wand ane tuquine yumbo puq nen ye.

25 Mand, nungoqi beghi ningg Yumbui pengu wundig. 26 Di nge nde nyamb pe wute Jisas nei rimbig kin tende ris ye nimand kin pugri song wureny. 27 Nge Yumbui nde nyamb pe simbe guduq nungoqi nyumo raqe wen nimand Jisas ningg wute buagi aye tende wundoq di simbe wundiny.

28 Beghi Yumbui Jisas Kraist ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise.

2 Tesalonaika

Pol ni nyumo raqe aye wen Tesalonaika nde ur nindiq. Wute te kin ninge ni unje gri nei rimb riri, Jisas ni munene nandi pre, di ninge ni munene nandi kin te ningg yembe buid rip segi, ghimbine ruwo pu ris. Pol nari ni nikinne ei yembe rind mir riteri. Di ni yeng ruwo pu ris kin te ningg anene simbe nindiny, te pugri Satan ni wute nganye buagi wandoqi nindiny ye, di tende dobu ei Jisas nandi di nyinge nowi naghe.

1 Nge Pol di Sailas Timoti temi nge ane nyumo raqe wen peq wundo.

Nyumo raqe wen nungoqi wute Jisas nei wumbig kin Tesalonaika kin, nungoqi God beghi wuyi di Yumbui Jisas Kraist ni te, nungoqi nde peq wundo.

2 Nge wuyi God pengu gidig ei ni di Yumbui Jisas Kraist nikin nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon pu kuse.

God chumbuai mindig kin wand

3 Mand, muq beghi priprine ei nungoqi ningg God chumbuai bidig. Beghi God chumbuai bidig kin te God nde rar pe tuquine puq pen, te pugri nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te quan nganye yumbui ruso di wutaqu ire ire wute aye ane oyi oyi yawo wurany righe kin nei nungoqi nde rise kin te quan nganye yumbui ruso ye te ningg. 4 Pugri bu beghi nungoqi yuqo meuq di unje mupuqu mai isis meuq kin tende puayi nungoqi gre pu yequ God nei wumbig ye te ningg priprine God ningg wute Jisas nei rimbig kin aye pe ris kin ninde chumbuai ane simbe bad.

5 Nungoqi pugrine mai ware kin te bei rind God ni wute wand tuquine nganye nutungu ye, di nungoqi pugri puq wen ye ren ningg di nungoqi puq neuq yuwon pu was di wute ni nde si nambu ris ye tende war wo di ni nde si nambu was ye. Nungoqi God nde si nambu was ningg qa mai ware. 6 Te pugri God ni yumbo tuquine nganye puq nen kin. Te pugri ni wute nungoqi mai meuq kin te ni oyi puq nem mai mare, 7 di nungoqi wutaqu mai ware kin te oyi puq neuq mai segi was, beghi mune nungoqi kin pugrine puq nengu. Yumbo ren kin te otiwo Yumbui Jisas nikin angelo gre nganye kin te ane nginy tu wam pu wase nyungu mingi mandi beghi nde raqe mo kin tende puayi ei puq ren ye. 8 Ni wute God muqoind nei mimbig yambu mari di beghi Yumbui Jisas ningg wand yuwon ye mutungu segi kin te yembe nem ye. 9 Wute te ni mai quan nganye ei nem di puq nem ni Yumbui di nikin gre yumbui kin ti pe wonji mas di yuqo miraq miraq mas mas te kin mas ye. 10 Te ni nikin wute yuwon ye nde nyamb yumbui nateri di wute buagi ni nei rimbig kin ni nyamb rindivi viyo ningg nandi kin nginy tende puayi ei. Tende puayi di nungoqi mune ni anene ei Yumbui nyamb wundivi viyo ye, te pugri beghi God ningg wand nungoqi nde simbe bad ye te ningg wari nganyene puq wand ye te ningg.

11 Beghi yumbo ren qa nei bibiny bu beghi pripri nungoqi ningg God pengu bidig. Te ei ni nungoqi puq neuq ni ningg wute yuwon ye ningg was ningg ngam nirauq wandi ye te kin pugrine was. Di nge ni pengu gidig ei ni puq neuq di ni gre tende nungoqi yumbo ur yuwon ye puq wen yawo kureuq kin te puq wen, di Yumbui nei wumbig kin te ningg yumbo ur yuwon kin buagine puq wen. 12 Beghi God pengu bidig di ni nungoqi ghav nunduq pugri puq wen te ei beghi Yumbui Jisas nungoqi ningg ni nyamb yumbui natevi di nungoqi oyi ninde nyamb yumbui watevi. Te beghi God di beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nei pene nungoqi yuwon muauq kin tende pe nungoqi puq wen kin tuqui.

2

Wuti yumbo ur brequ kin

1 Mand, beghi Yumbui Jisas Kraist nandi di beghi ane ninde irepene pikur ye te ningg beghi nungoqi simbe buduq: 2 Te pugri otiwo wute ninge nungoqi simbe munduq mari “Pol nari Yumbui nandi kin nginy te nandi pre.” Piyi ni mari “Pol propet kin pugri wand nand kin tende simbe nand,” o mari “Pol wand bir nawo kin pe simbe nand,” o ni mari “Pol nyumo raqe pe ur nand.” Pudi nungoqi wand ren kin wutungu te nungoqi prine nei kumo wamb di yivany ware wayequ. 3 Wute nginy te ningg wandoqi wand simbe munduq o yumbo ur wandoqi kin pe nungoqi wandoqi munduq te ni mingg wand te wutungu wayequ. Te pugri nginy te prine nandi segi ye, wute nganye buagi God wand sange rindig di wuti God ningg lo wand sange nunduw ye raqe no pre ei. Te wuti otiwo wase pe no di unje pu yenu ye wuti te. 4 Ni yumbo buagi wute nikin god kin pugri nei rimbiny di ni yumbui nyamb rirany kin te brequ puq nindiny. Ni nikin nyambne nindivi viyo di yumbo buagi te nyinge nawo righe, di nar no God ningg baj pe nas di nari ni God.

5 Asi nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge wand ren kin qa nungoqi simbe guduq kin te nei wamb segi bri? 6 Di muq yumbo pughe wuti God ningg lo wand sange nunduw kin imb ruang bu nandi segi

kin te nungoqi nei wamb pre. Muq imb ruang te ei otiwo ngeri tende tuquine di ni raqe no. 7 Te pugri wuti God ningg lo wand sange nunduw kin ni gre te asine suqo grine yembe rind rind. Pudi yumbo muq puq ren ningg rise kin te puq ren segine ei rise rise ruso otiwo God ni wuti ni imb nuang kin te kring naip no. 8 Te muqdi wuti God ningg lo wand sange nunduw kin ni raqe no, di Yumbui Jisas ni mim ki pe wuti te ni nati di ni nandi kin tende nikin ti yumbui ane bre no kin ti yumbui tende pe ei nikin gre te nyinge nawo righe ye. 9 Otiwo Satan wuti God ningg lo wand sange nunduw kin te gre neng di ni nandi kin tende ni wute wandoqi nindiny ningg yumbo ur gre ye isis yembe nindiny ei wute te ruqond di riri ni nganyene God ningg gre pe puq nen. 10 Di yumbo ur brequ isis ye wand pe di ni wute brequ rise kin ngim pe ris kin te wandoqi nindiny. Ni brequ rise ye te pugri God ni nateri yuwon pu ris ye wand nganye kin te yawo rirany righe di ritevi yambu riri pugri bu ni brequ rise ye. 11 Puate ren ningg bu God ni nei quan nganye imb nuany te ei ni wandoqi kin wand oyi quan nganye nei rimbiny. 12 Di ni nei imb nuany ei otiwo God wute ir nawo kin tende puayi ni wute wand nganye kin nei rimbiny segi pudi yumbo ur brequ rind ningg oyi chumbuai rind kin te wute brequ kin puq nindiny ye.

Gre pu yequ

13 Pudi, mand, Yumbui nungoqi quan nganye yawo nirauq righe ye, beghi nei bab kin beghi priprine ei nungoqi ningg God chumbuai bidig. Te pugri God yumbo yumbo buagi yembe nindiny segine kin tende puayi nungoqi ir nuauq ei nitaqu wowi yuwon pu was ningg. Ququ Yuwon Ye nikin gre pe nungoqi puq neuq nungoqi God ningg wute yuwon ye ningg was di wand nganye kin nei wumbiny ye te ningg God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was. 14 Beghi wand yuwon ye nungoqi nde bir pawo ye tende pe God nungoqi ngam nirauq, te ei nungoqi mune beghi Yumbui Jisas Kraist ningg gre di ti yumbui pe was ningg nari. 15 Pugri bu, mand, nungoqi gre pu yequ di wand nganye kin beghi bei peuq kin, te beghi mim pe simbe buduq di nyumo raqe pe simbe buduq kin, wand te ei wat vise gre.

16 Beghi Yumbui Jisas Kraist nikinne di God beghi wuyi ni beghi yawo mirangu righe di nikin nei pene beghi yuwon muangu kin tende puq mengu umbo yuwon pu pas pas te kin pas, di ni beghi ghav mundug di God beghi yuwon nuangu ningg ghimbi pawo pu pas ye, 17 ni nungoqi umbo meuq kughe di ghav munduq ei nungoqi yumbo ur yuwon kinne wand di wand oghi kinne wand.

3

Nungoqi God pengu wundig ei beghi ghav nundug

1 Mand, beghi wand aye te pugri, nungoqi God pengu wundig ei ni beghi ghav nundug ei ni ningg wand brequne tiqe manyi vir ir ir di ni wand te nungoqi yumbui puq wundiny kin pugrine tiqe aye pe mune yumbui puq mindiny. 2 Di nungoqi God pengu wundig ei ni beghi wute brequ yumbo ur brequ mand ye ninde si pe pu nitamu powi. Te pugri wute buagi ane Jisas nei rimbig segi. 3 Pudi Yumbui ni yumbo nganyene puq nen ye, ni nungoqi gre neuq di imb nuauq ei Wuti Brequ nungoqi unje nupuqu tuqui segi. 4 Yumbui beghi nei gre neny te pugri nungoqi muq beghi yumbo buagi simbe buduq kin te puq wen di otiwo mune puq wen wen ne ye. 5 Beghi Yumbui pengu bidig ei ni nungoqi nei neuq ei nungoqi God wute yawo nirany righe kin te oghine nei wamb di Kraist mai nare pudi gre pu yenu kin pugrine mai ware pudi gre pu yequ.

Wute yembe segi ris ye te ningg yeng wawo yuwon

6 Mand, beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe beghi nungoqi simbe buduq, nungoqi wute Jisas nei rimbig kin yembe si yavi riti, beghi bei peuq kin pugrine puq ren ren ris segi kin ninde tumo wondo wayequ. 7 Te pugri nungoqi nonne otinde nganye nei wamb nungoqi beghi yumbo ur bad kin pugrine ei puq wen. Beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi yembe si yavi pati di yembe segi pas segi. 8 Di beghi wuti iri nde mir ninge segine pateri segi, beghi wongne bad di pe. Beghi yembe kumo bad, burpoq di bogisumb beghi yembe buid pap pap. Puq pen ei beghi nungoqi mai peuq segi. 9 Beghi nungoqi nde mir ningg pari kin tuqui segi bu pari segi te segi, beghi nungoqi nde mir ningg pari kin tuqui nganye, pudi beghi nungoqi ningg pari segi. Te beghi puq pen ei nungoqi yumbo ur yuwon ye bei buduq ei nungoqi mune te kin pugrine puq wen ningg. 10 Di beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi lo wen simbe buduq pari, “Wuti yembe nand yambu nari te ni mir nand segi kin.”

11 Pudi muq beghi putungu nungoqi kin ninge ni yembe rind segi, yembe segi pu ris. Ni wute aye ningg yembe te ninggne rinjari ruso ruso ris. 12 Muq beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe wute te wand gre ye simbe bidiny ni waghine ei ris di yembe rind ei ni kin mir riteri di ris. 13 Di, mand,

nungoqi yumbo ur yuwon ye puq wen kin
te ningg si yavi wati wayequ.
14 Wuti iri wand beghi nyumo raqe wen
nde yeri buduq ye ren kin pugrine puq nen
segi, te wuti te oghine wuqoind di ninde
tumo wondo segi kin. Te ei ni minyuw nati.
15 Pudi veri kin pugri puq weng wayequ,
nungoqi ni nimand kin pugri wand yeri
wundig ei ni nei yuwon ye natevi.

Nyumo raqe cheq pe chumbuai kin wand neny

16 Nge Yumbui umbo yuwon kuse kin
puate ni pengu gidig ei ni nungoqi puq
neuq ei nungoqi priprine yumbo isis pe
umbo yuwonne kuse. Yumbui nungoqi ane
was ye.
17 Nge Pol ngening nde si pene chumbuai
kin wand ren ur gad. Nge ningg nyumo
raqe buagi pe nge wand ren kin ur gad.
Wand ren kin te ngening ur kin pugri kawo.
18 Beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nde
nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi
buagi ane nde vise.

1 Timoti

Timoti ni Esia opu tende kin. Ni kiyi Grik kin di kumo Juda kin. Pol ni mune nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin tende puayi ni Timoti ningg nari temine mo ei ni ghav nindig. (Aposel 16:1-3 pe qond.) Dobu Pol ni yembe ire neng di ni wute Jisas nei rimbig ye Epesus ris kin te yeng nuany.

Nyumo raqe wen nde Pol ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ninge sios pe tende gri meyi mi kin te ningg wu wand neng, di Timoti ni wand nganyene kin pugrine ei wute bei neny. Timoti ni wute pughe gri God nari kin pugrine ris ye te ningg ei simbe nindiny. Di ni wute pughe gri kin ei ye mawo kin ningg mas ye te ningg anene simbe nindiny, te pugri ni wute God nari kin pugrine mas ye di ni yumbo ur yuwon kinne puq men ye ei. Pol ni Timoti pughe gri God te yembe ye wuti yuwon kin nas ye te ningg anene simbe nindig.

1 Nge Pol, God wuti beghi nitamu pi ye di
Kraist Jisas beghi nitamu pi ningg ghimbi
buag kin ni mari nge Kraist Jisas aposel
ningg kas ye, nge nyumo raqe wen ur gidiq.
2 Nge nu Timoti nu nge wand simbe gad
ye te kutungu di Yumbui nei gubig kin
te ningg nu nge wo quan nganye yawo
kiraw righe kin pugri puq guduw ye, nunde
nyumo raqe wen ur gidiq.
Nge God beghi wuyi di Kraist Jisas beghi
Yumbui ni pengu gidim ei ni nikin nde nei
pene nu yuwon muaw, nu yawo mitow di
ni umbo yuwon kin te nu mew.

Wute wandoqi wand simbe mand ye te mingg yeng ghawo yuwon

3 Asi nge Masedonia ko ningg godo di
nu yeri guduw kin pugrine ei muq mune
simbe guduw. Te pugri nge nei gab kin nu
Epesus ne ghas ei wute wandoqi kin wand
simbe mand kin te simbe ndim di ni mune
puq men wayequ. 4 Simbe ndim ei ni stori
wandoqi kin di ni kuqo asi pughe gri ris kin
wand quari te simbe mand di pugrine mas
kin yumbo ur te si mare. Yumbo ur ren
kin te ker kin yumbo urne. Ni God ningg
yembe te ningg ghav rind segi. God ningg
yembe te yembe God nei bibig ningg yembe
bad. 5 Nge wand ven simbe gad kin puate
te nge simbe gad ei beghi wute aye oyi oyi
yawo pirany righe. Di wute yawo pirany
righe kin te beghi nde umbo pe nganye,
beghi nde umbo pe nei bab pari beghi God
nde rar pe yuwon pu yembu, di Kraist Jisas
nei bibig kin te pugrine rise. Beghi yumbo
ur pugri kin pe ei wute yawo pirany righe.
6 Wute ninge ni yumbo ur te kin si rire di ni
wand ninge puate segi kin oyi nei pe ruwo
ris. 7 Ni Moses ningg lo kin wand te wute
bei meny yawo kurem, pudi ni nikinne ni
nei mamb segi. Ni simbe mand mari ni
yumbo simbe mand kin te ni nei mamb pre,
pudi ni nei mamb segi.

8 Moses ningg lo te oghi. Pudi wute
yuwonne mitiq wuse tedi beghi buagi ane
nei bab Moses ningg lo te oghi. 9 Yumbo
ren ei nei bab te pugri, lo te wute tuquine
ris ye ni ningg wuse segi. Pudi lo te wute
God yambu rireng kin, wute God nganyene
kin nei rimbig segi di yumbo ur brequ quan
yembe rindiny kin, wute yumbo ur yuwon
kinne puq ren segi, di God nei rimbig segi
kin, wute kiyi kumo rumb riti di wute aye
rumb riti kin ni te. 10 Di wute ngimne
yeru, quayi ni quayine aye ane mase di
nyumbueg ni nyumbuegne aye ane rise,
wute aye mat mase mare mo wuti aye
mem wong mand di ni taq pu yemu yembe
mand, wandoqi kin wand simbe rind di kot
pe wand taq rimb riri ni nganyene rind
ye pudi dobu ni wandoqi rind kin, di ni
yumbo aye nganye buagi God ningg wand
simbe rind kin te nyinge ruwo righe ningg
puq ren. Lo te wute pugri ye ningg bu
wuse. 11 Yumbo ren kin te God ningg wand
nge te kin ningg simbe gad ningg nari kin
tende rise. God ningg wand yuwon kin te
God yumbui nganye di quan nganye yuwon
kin ni ningg wand.

Pol ni Kraist ni yuwon nuang kin te ningg chumbuai nindig

12 Nge Kraist Jisas beghi Yumbui ni nge
gre negh kin ni chumbuai gidig. Nge ni
chumbuai gidig te pugri ni nari nge ni
ningg yembe te yuwonne puq ken ye tuqui
di ni ningg yembe te yembe gidiny ningg
naip ko. 13 Nge asi wuti Kraist wand brequ
gidig ye, di wute Kraist nei rimbig kin unje
kap mai isis keny di nge ker ane ni unje
kap ningg yumbo yembe gidiny. Pudi God
nge yawo nitogh, te pugri tende puayi nge
Kraist nei gibig segine di nge yumbo yembe
gidiny kin te nei gab segi. 14 Pudi Yumbui ni
nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin
te quan nganye yumbui. Pugri bu ni nge
yawo nitogh di nge Kraist Jisas nei gibig,
di wute aye Kraist nei rimbig kin te yawo
kirany righe.

15 Muq wand puch ire ven te nganyene
di wute buagi ni wand puch ven rit ei
vise: Kraist Jisas ni qi pe nandi ei wute
yumbo ur brequ rind kin te mune nate
ruwi. Wute pugri ye iri te nge, nge yumbo
ur brequ quan nganye yembe gidiny, wute
aye musoqne. 16 Pudi puate te ningg Yumbui ni nge yawo nitogh ei te nge wuti quan
nganye yumbo ur brequ gad ye nge nde
gri Kraist Jisas ni pripri ghimbi nawo di

brequne ker nawo segi ye yumbo ur te bei nand, ei wute pughe ye ni Kraist nei rimbig di ris ris te kin ris ningg riri ye ni ruqond. 17 Muq King nas nas te kin nas nati segi ye, di rar pe buqoid segi ye, ni irine God, aye segi ye, ni ei ni nyamb te bidivi viyo di chumbuai bidig bidig te kin rise. Te nganyene.

18 Timoti nge wo, nge nu wand ren simbe guduw kin te asi wute God nde pu nei materi wand simbe mand ye ni nu ningg simbe mand kin te ane tiqne. Wand te ei yeng kin yumbo ningg pugri ghat rise, tedi yuwonne yeng ghand kin tuqui. 19 Nu God nei gubig kin te di nei yuwon kin nunde umbo pe nei guab kuari nu God nde rar pe yuwon pu yengu kin nei te ghat rise gre. Wute ninge ni nei ren kin si rire bu ni Yumbui nei rimbig kin te si rire pre. 20 Wute ren kin ninge te Himeneus di Aleksander, wute nge Satan nde si pe ki mondo ei ni nei materi di God wand brequ mindig segi.

2

Pol ni God yumbui nyamb birag kin te ningg simbe nand

1 Muq nge nu simbe guduw yumbo quan yumbui kin te pugri, wute buagi God nei rimbig ye ni wute buagi nde nyamb pe ei God chumbuai rindig di ni God pengu rindig ei ni wute aye te yuwon nuany. 2 Ni king di wute nyamb kin aye te ningg anene ei God pengu rindig ei te beghi wutamu God nei bibig kin beghi pas ye te yuwon di waghine pas. Beghi ei yumbo ur God nari te tuquine di oghi puq nand kin te puq pen di wute nyamb kin yuwon puam kin pugrine wute aye te yuwon puany. 3 Wute aye ningg God ane wand kin yumbo ur te yuwon di God beghi nitamu pi ye ni te kin ningg chumbuai nand. 4 Ni wute buagi nateri di ni wand nganyene kin ei nei rimb ningg nari. 5 Te pugri, God te irine, di wuti mingi yenu kin te God opu wute opu di ni mingine yenu te wuti Kraist Jisas irine. 6 Ni nikinne beghi wutamu buagi mai pe pu wong nundumu. Di Kraist nandi kin te God nikinne ngeri te nap ruso kin tende puayine nandi. Di te kin bei rind di nei bab te pugri God ni beghi nitamu pi ningg nari. 7 Di puate te ningg qa God ni nge wuti wand bir kawo ye di aposel ningg naip ko. (Ren te nganyene di nge wandoqi gad segi.) Ni nge naip ko ei nge wute Juda segi kin bei keny ei ni Yumbui nei rimbig di wand nganyene kin te nei rimb.

8 Nge kari wute buagi ni God yumbui nyamb rirang kin tende puayi ni yuwonne mas si mi riwo God ane wand, di ni umbo ker mawo di minyang mand segine mas.

9 Di nyumbueg mune pugrine, ni chongo te oghine ei rire righe, di ni bijeyi rise ningg ni yu te yenji ripiny wayequ. Ni gol o mitani o yumbo ninge wet bidi yumbui pe wong rind kin tende pe ni ghimbi yenji rip wayequ. 10 Pudi ni yumbo ur tuquine kin nyumbueg God yumbui nyamb rirang kin ni yumbo ur te tuquine ei puq ren.

11 Nyumbueg ni waghine ei ris di quayine ye mawo di ni ninde nambune ei ris. 12 Nge nyumbueg ni quayi wand bei rem o ni nyamb kin ris di quayi ninde si nambu mas ye te ningg ngiq gidiny segi, ni waghine ei ris. 13 Te pugri God ni Adam yembe nindig pre muq Ewa mune yembe nunduw. 14 Di Adam ni wandoqi kin wand nutungu segi, nyumbueg ni wandoqi kin wand wutungu di te kin ningg ni wute yumbo ur brequ wund ye. 15 Pudi nyumbueg ni God nei wumbig wumbigne wus, wute yawo wurany righe di yuwonne wus, tedi ni wo wure wundi kin te ningg ni mai te wure pre, di ni mune yuwonne wus kin tuqui.*

3

Pol ni wute sios pe ye mawo kin te ningg wand nand

1 Wand ven te nganyene di wute buagi ni wand ren ei rutungu. Te pugri wuti iri ni wute Jisas nei rimbig ye ni kin wuti yeng nuany kin ningg nari tedi ni yembe yuwon nganye kin te ningg nari. 2 Di wuti wute Jisas nei rimbig kin yeng nuany ningg nari kin ni wuti yumbo ur brequ nand segi kin ei, ni ngam no pudi ngam irene ei nitaqi, wuti waghine nas kin, di yumbo ur brequ buagi te puaq nand. Ni yumbo ur te yuwon kinne ei puq nen. Wute buagi ni chumbuai rindig di ni ningg wand rutungu ye, di wute aye kin ninde baj pe mondo nate mowi. Di ni yuwonne wute wand bei neny. 3 Ni wuti wuye kumo ne segi ye, ni wuti ker nawo segi pudi waghine ei nas, wute aye ane riri segi yuwonne ris, di ni wuti wet bidi yawo niraw righe segi ye. 4 Ni nikin ngam di wo ane te simbe nindiny ei ni yuwon pu ris, di ni nikin wo te ni nari kin wand irepene ei rutungu di ni nari kin pugrine puq ren. 5 Te pugri wuti iri ni nas kin baj pe yuwon segi, tedi pughe gri ei ni God ningg wute buagi nde ye nawo di yuwonne yembe rind? 6 Ni wuti asine ei God nei nimbig gre kin. Te pugri eti ni urupui God nei nimbig di ni bijeyi nase di Satan ni unje pu nas kin pugrine unje pu nas. 7 Di wuti pugri kin te wute aye Jisas nei rimbig segi kin te ni nei rimbig di riri ni wuti oghi ye.

* **2:15:** Wand puch wen ni puate nganye te oghine nei mamb segi.

Te ei ni nyamb te yuwon pu vise di Satan ni
wandoqi nindig yumbo ur brequ nand segi.
8 Te kin pugrine wuti iri ni wute Jisas
nei rimbig ye ni kin yembe ye wuti ningg
nas ye ni mune anene: Ni pripri wute ni
ningg wand rutungu di ni chumbuai rindig
ye. Ni wand simbe nand kin pugrine puq
nen ye, wain quan ne segi di wute wandoqi
nindiny di wet bidi segine nitanyri segi kin
ei. 9 Ni wand nganyene kin asi te kin nei
bab segi pudi muq God ni raqe nand kin te
ei nei nimbiny nimbinyne di ninde umbo
pe nei namb ni God nde rar pe yuwon pu
yenu. 10 Ni maip mi newo ei muqond ni
yumbo ninge unje nap segi muqdi ni wute
Jisas nei rimbig kin ni ningg yembe ye wuti
ningg nas.
11 Te kin pugrine ni ngam te anene
wute ni ningg wand rutungu di chumbuai
rindiny ye. Di ni yumbo ur oghi ye ei rise di
ni wute aye dobu simbe rindiny segi, pudi
waghine ris di yumbo buagi te tuquine puq
ren.
12 Wute Jisas nei rimbig kin ni yembe ye
wuti ni ngam irene ei nitaqi, di nikin wo di
nikin baj pe te ni simbe nindiny di yumbo
ur yuwon ye ei puq ren. 13 Ni pugri ei puq
men, te pugri ni yuwonne yembe mand ye
tedi ni nyamb te yumbui vise di Kraist Jisas
nei mimbig kin wand simbe mand ye te gre
ane simbe mand.
14-15 Nge kari nge brequne godo nu
guqoid puq gad, pudi eti nge kas nganye
pu godo. Pugri bu nge wand ren simbe
guduw ei nu beghi wutamu Jisas nei bibig
kin beghi pughe gri ei pas kin te nei ghamb.
Beghi buagi ane te God nati segi kin ni
ningg wute. Di beghi God ningg wand
nganyene kin te ningg ghav bad di God
ningg wand nganyene kin te raqene rise di
wute wandoqi kin ni suqo mare segi. 16 God
ni beghi pughe gri ninde rar pe yuwon pu
yembu kin bei nand ye te asi suqo pu vise
di ni quan nganye yumbui. Di muq beghi
te kin ningg simbe bad.
Kraist ni wutamu kin pugrine qi pe nandi.
Ququ Yuwon Ye bei nand te ni wuti
yuwon nganye. Di angelo buagi ni
muqoind. Wute ni ningg wand te
mare mo tiqe buagi te bir mawo. Di
qi pe ven nde wute nganye buagi ni
nei rimbig. God ni nyamb yumbui
neng, di te kin te ni nginy tu wam
nitanyi newo no.

4

Pol ni wandoqi kin wand te ningg Timoti yeri nindig

1 God ningg Ququ ni raqene simbe nand,
te pugri otiwo ngeri tumo rind kin tende
puayi di wute ninge ni God nei rimbig kin
te si rire ye. Ni ququ wandoqi kin ni
ningg wand te rutungu di ququ brequ ni
wandoqi kin wand bei meny kin pugrine
puq ren ye. 2 Wand pugri kin te wute
wandoqi mand God nei mimbig ye ninde
gri ei rindi. Ni nei te brequ rise pre, di
wute pugri kin te ni yumbo ur brequ mand
kin te nikin nde nei pe te ni tuquine puq
men. 3 Ni wute ngam ruso kin te ningg
segi puq mindiny di mir ninge ni riq di
ninge ni riq segi puq mindiny. Pudi God
ni mir te pe ningg yembe nindiny, di wute
Yumbui nei rimbig di wand nganyene kin
nei rimb ye ni Yumbui chumbuai rindig pre
muqdi mir te riq. 4 Te pugri yumbo buagi
God yembe nindiny kin te yuwon ye, di
beghi te kin ningg Yumbui chumbuai bidig
pre te yumbo te mune uny simbe bidiny
wayequ. 5 Te pugri God ningg wand di
Yumbui chumbuai bidig kin te ningg God
nde rar pe yumbo te yuwon.
6 Nu wand ren wute God nei rimbig
kin tende ris kin te simbe ndiny tedi nu
Kraist Jisas ningg yembe ye wuti yuwon
nganye. Nu God ningg wand nganyene kin
te kutungu di nei pe kuawo ris di te kin
pugrine puq kuen. Muq nu pugrine puq
yen yen, tedi nu ququ pe gri gre pu yeru.
7 Nu wute stori wandoqi kin puate segi ye di
God ningg wand nganyene kin ane tuquine
segi ye te simbe mand kin te nu ane puq
yen wayequ. Nu God nari kin pugrine ei
puq yen ningg buid ghap. 8 Te pugri nu
ghimbi buid rip ningg ghimbi sabi gudiny
kin te musoqne oghi, pudi God nari kin
pugrine kuas ningg kuari yumbo yembe
gudiny kin ni quan nganye oghi. Te pugri
ni muq ven nde pas kin di otiwo pas kin te
ningg anene ghav wund.
9 Wand puch ire ven te nganyene nganye,
di wute ni wand ven ei rit vise. 10 Wand
ven ningg beghi yembe bad di mai pare, te
pugri beghi nei te God nati segi ye ninde pi
rundo. Ni wute buagi nate ruwi ye, di te kin
te wute ni nei rimbig kinne.
11 Nu wand ren wute bei yeny di simbe
ndiny ei ni pugrine puq ren. 12 Nu ambonye
ne pugri bu nu wute rar qond nyinge ruwi
yaghe di nu wand meriraw viso wayequ.
Pudi nu yumbo ur ren puq yen ni ruqond ei
wute God nei rimbig kin ni mune pugrine
puq ren. Di te kin te nu wand simbe guad
kin, nu pughe gri kuas kin, wute yawo
kurany righe kin, pughe gri God nei gubig
kin, di yumbo ur brequ ghand segi yuwon
pu ghas. 13 Nu wute buagi nde rar pe God
ningg wand te qond, wand bir ghawo di
wute bei yeny. Nu pugri puq yen yenne ei
ghas nge godo. 14 Nu wand bir kuawo kin
yembe God ningg Ququ nu new kin te si
ghare wayequ. Yembe ren ningg wute Jisas
nei rimbig ye ni ningg quayi kiyi ni nu si

mew kuyo kin tende puayi wuti iri propet kin pugri nu yembe te ningg simbe nand.
15 Nu yumbo buagi te ei puq yen di nu non ghimbi te quanene yembe te ningg ei yi rundo. Nu pugri puq yen ei wute buagi ni ruqond nu yembe te quan nganye gre rind kin. 16 Nunon yumbo ur di wand simbe guad kin te ei yeng wany yuwon. Nu yumbo ren ei priprine puq yen, te pugri nu puq yen tedi God nu neti ghowi di wute nu ningg wand rutungu kin te anene nate ruwi.

5

Yumbo ur wute aye Yumbui nei rimbig kin bei peny kin

1 Nu quayi gang yumbo ninge unje map kin te ker ane segi puq ndim wayequ. Pudi nunon nuyi puq gueg kin pugrine ei waghine simbe ndim. Nu quayi ambonye te nunon nuse niqam kin pugri yumbo ur bei ndim. 2 Nyumbueg gang te nunon numo kin pugri puq yeny, di nyumbueg ambonye te nunon nyumbu kin pugri puq yeny, nu nyumbueg ambonye nde yumbo ur tuquine nganye puq yen, di nyumbueg ane wase wayequ.
3 Nyarimo nyumbueg ni nikinne yumbo riteri tuqui segi kin te ei yuwon wany. 4 Pudi wute ire ngaim nati kin ni wo o kuqo ris, tedi ni ei simbe ndiny ei God ningg wand wuri kin pugrine puq ren. Di ni ei baj pe kin yembe buagi te yembe rindiny, di te kin ningg ni kiyi kumo di kuqo ni asi yembe kumo rind kin te oyi rindiny. God ni ren kin ningg quan chumbuai nand, pugri bu ni yumbo ren ei nei rimbiny. 5 Nyumbueg ire ni ngaim nati di yumbo segi pu irene wus ye ni nei te God nde ei wi rundo. Di burpoq bogisumb te ni priprine God ane wand ei God ni ghav nunduw ningg pengu wundig. 6 Pudi nyumbueg ire ngaim nati ye ni yumbo ghimbi pe puq wen yawo kurew kin te puq weny, tedi wute nganye wusne pudi ni wuti pre kin ane tuquine. 7 Nu wand ren kin te anene wute simbe ndiny ei ni unje rip di wand pe yeru segi. 8 Wuti God nei nimbig kin iri ni yavi ire te ghav nindiny segi di nikin kise kiqam te mune quan nganye ghav nindiny segi, tedi ni God nei nimbig kin te si nare pre. Ni quan nganye unje nap di wuti iri God nei nimbig segi kin ni oyi musoqne unje nap.
9-10 Nyarimo nyumbueg ire ni God ningg yembe wund ningg tedi ni ber 60-pela wuwo kin, di ni ngaim nati kin tene nei wumbig, aye segi. Di ni yumbo ur yuwon ye puq wen kin te ningg wute buagi ni nei rumbuw. Ni yumbo ur yuwon kin puq wen ningg pari kin te wo bag wumb, wute wutari baj pe wuso, wute aye God nei rimbig kin te nyinge wuye wupiny, wute mai pe yeru kin te ghav wundiny di ni yumbo ur buagi te yuwon kinne puq wen. Nungoqi wute pugri kin ei sios pe yembe wund ningg nyamb wutaw ri.
11 Pudi nyumbueg ambonye ne ris ngaim mati ye ni riri ni God ningg yembe rind ye puq rind, te nungoqi ni ane nyamb wutanyri wayequ. Te pugri otiwo ni nei te mune ngam ruso yawo kureny di mune ngam ruso, tedi ni wand taq rimb kin te gure ruwo. 12 Di te kin ningg ni asi wand taq rimb kin te nikinne mune gure ruwo di God nari ni unje rip di yembe neny ye. 13 Ni wand taq rimb kin gure ruwo ye tene segi, ni yembe segi pu rise di ni em yamb baj manyi rir ir kin yumbo ur ninde bre pu rise. Pudi tene segi, yumbo ur quan nganye brequ kin te ni wute dobu simbe rindiny, di wute aye yumbo te ningg ni segi rundo wand rind di ni wand rind kin te ghav rind segi. 14 Te kin ningg bu nge kari nyumbueg ambonye ne ris ngaim mati kin ni piyi ngam ruso wo rire rindi, ei nikinne yembe rise di wute God nei rimbig segi ye ni beghi wand brequ rundug ye ngim segi. 15 Nge ren kin simbe gad, te pugri wute pugri kin ninge ni nganyene Yumbui dob reng di Satan nde ruru pre.
16 Nungoqi nyumbueg Kraist nei wumbig kin nungoqi nde yavi ire pe wute ninge ngaim mati kin ris, tedi nungoqi ei ni ghav wundiny. Nungoqi pugri puq wen ei wute Jisas nei rimbig kin ni wute pugri kin ghav rindiny kin ni mai quan nganye segi. Di wute Jisas nei rimbig kin ni wute ngaim mati kin ningene ni yavi ire ris segi di quan nganye mai pe ris kin tene ghav mindiny.
17 Wute wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ningg mas di yembe te kin yuwonne yembe mand ye te wute Jisas nei rimbig kin ni wute pugri kin ei quan nganye chumbuai rindim. Wute pugri kin ninge te wute pughe ye wute aye bei meny ye di wute wand bir mawo ye. 18 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ren ane tuquine, “Kau ni wit yi ir ruwo ei wit yi wateri kin tende puayi nungoqi ni mim taq wumbiny wayequ. Piyi rar wuqond wit yi ninge riq.” Di “Wuti yembe nand kin ni oyi kin te nateri ye.” *[Lo 25:4]*
19 Nu wuti wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi iri unje nap di ni te kin simbe mand kin te prine ni wand te ghat rise wayequ, pudi wute aye temi o temi ire ni anene muqond di simbe mand, te muqdi nu wand te ghat rise. 20 Pudi quayi kiyi ninge ni yumbo ur brequ mand kin ni wute buagi nde rar pene simbe wundim ei wute aye ni te muqond wune mamb, di ni mune puq men segi.
21 Nge God nde rar pe, Kraist Jisas nde rar pe, di angelo buagi God nap mo kin ni nde rar pe nu simbe guduw ei nu wand buagi

te ghat rise gre di nu wand teti kuawo kin tende puayi nu opu ire ghase wayequ.
22 Nu wute Yumbui ningg yembe rind ningg te nu brequne si yeny kuyo wayequ. Te pugri nu wuti iri si gueg kuyo pre, di dobu ni yumbo ur brequ nand tedi nu ni yumbo ur brequ nand kin te ngiq gudig kin ane tuquine. Nu puq yen wayequ, yuwon pune ei ghas.
23 Nu pripri num kurew, umbo brequ rise, di pripri wuyene kue kin te muqdi pre di wain puch mune ane ye.
24 Wute ninge ni yumbo ur brequ rind kin te raqene rise di nei bab kin tuqui. Di te kin te God ni ir nawo segine beghi nei bab. Pudi wute aye ninge ni yumbo ur te otiwo di buqod. 25 Te kin pugrine wute ninge ni yumbo ur oghi ye te raqene buqod kin tiq. Piyi ninge suqo pu rise, pudi ni suqo pu pugrine rise kin tuqui segi.

6

1 Wute buagi God nei rimbig kin ni wute aye nde taq pu yeru yembe rind ye ni nikin yumbui ningg wand te irepene ei rutungu. Ni pugri puq ren ei wute ni God nyamb di wand beghi simbe bad kin te ningg wand brequ rind segi. 2 Muq ni nikin yumbui ni anene God nei mimbig kin te eti ni riri wute pugri kin te ni ane kise kiqam rind ye puq rind bu wune rimb segi di oghine yembe rind segi. Yewo, ni pugri nei rimb wayequ, pudi ni mune quan kumo nganye ei yembe rind. Te pugri wuti ninde yembe rind kin ni Kraist nei rimbig di ni ane kise kiqam yuwon nganye.

Wet bidi yawo pirany righe kin yumbo ur

Yumbo nge simbe gad pre kin ren ei wute bei yeny di simbe ndiny ei ni pugrine puq ren. 3 Wute ninge ni wandoqi kin wand wute bei meny di ni wand te beghi Yumbui Jisas Kraist ni wand nganyene kin simbe nand ye di God nari ye ane tuquine segi. 4 Wute pugri ye te ni nikin ninggne quan chumbuai mand di ni yumbo ninge nei mimbiny segi. Ni yumbo ur brequ ren kin puq men yawo kurem. Ni pripri wand ninggne minyang mand di ker mawo. Di te kin ningg yumbo ur brequ aye ren: Wute map mari, wute aye ane oyi oyi mege, wute wand peq mindiny, di wute aye wandoqi mindiny mari ni yumbo ur brequ rind. 5 Di wute nei yuwonne rise segi kin nikinne oyi oyi ker mawo. Wute men kin ni wand nganyene kin ninde vise segi, di mari God nari kin pugrine mas kin te ni yumbo quan materi kin ngim ire.
6 Te nganye God nari kin pugrine puq pen kin te beghi yumbo quan rise kin pugri. Di te kin te nu God nari kin pugrine kuas pre di yumbo aye nei gubiny segi, tedi nu yumbo te kuateri pre. Te kin ningg di nu yumbo quan rise kin pugri. 7 Te pugri beghi moyu riramu rindi kin tende puayi yumbo ninge qi pe ven nde pare badi segi, pugri bu beghi yumbo ninge qi pe ven nde pu pare po tuqui segi. 8 Pudi beghi mir di chongo ane rise tedi pre. 9 Wute yumbo quan rise ningg riri ye ni nikinne nei isis riteri yumbo ur brequ rind di Satan ningg yawi pe righe kin pugri. Di nei brequ wute mai weny di unje pu ris kin nei te ninde rise. Nei ren kin ningg ni ir righe di God ni yembe neny ye. 10 Te pugri wet bidi yawo piraw righe kin yumbo ur ni yumbo ur brequ aye buagi isis te kin ye puate. Wute ninge wet bidi quan rise yawo kureny ye ni God nei rimbig kin te si rire pre di muq ni yivany isis pe rir ruso.

Nu yumbo ur ren puq yen

11 Pudi nu God te wuti ningg kuas ye nu yumbo ur brequ buagi pugri kin te puaq ghand. Di nu yumbo ur tuquine kin, God nari kin pugrine ghas. Te God nei mbig kin yumbo ur, wute God nei rimbig kin te yawo rany righe, mai kuare kin te ningg ker ghawo wayequ, di wute aye te sabi ndiny. Yumbo ur ren kin ei nu puq yen ningg quan buid ghap. 12 Wute resis mand kin ni buid map ei ni nyamb yumbui vise ningg mari kin pugrine nu God nei gubig kin ghat rise gre. Di te kin ye oyi te wute mas mas te kin mas ye te God ni nu yembe ren ningg ngam niraw kin tende puayi new puq nand kin te ghateri. Di nu wute buagi nde rar pe nu Jisas nei gubig kin te simbe guad kin tende puayi God nu ngam niraw. 13 Nge God ni nari yumbo buagi rise kin ninde rar pe di Kraist Jisas ni Pontius Pailat nde rar pe wand nand kin tende puayi ni yuwonne wand simbe nand kin ninde rar pe nge nu simbe guduw, 14 te pugri nu wand ren ei ghat rise gre di unje ghap segine ruso ruso otiwo beghi Yumbui Jisas Kraist ni mune raqe no. 15 Ni raqe no kin te God nikinne ngeri nap ruso. God ni yuwon nganye, ni irine ni Yumbui, king buagi mingg King, yumbui buagi mingg Yumbui. 16 Ni irine ni God nas nas te kin nas ye, ni ti gre kin wute tende tumo rundo tuqui segi kin pe tende nas. Beghi wutamu ni buqoid segine di ni buqoid tuqui segi ye. Ni irine ei nyamb yumbui beg di ni irine gre rise rise te kin rise ye. Te nganye.
17 Nu wute yumbo quan rise ye muq ven nde puayi mas kin te simbe ndim ei ni quan nganye bijeyi mase di ni yumbo te quan nei pe mawo ris wayequ, te pugri yumbo ren ni otiwo kin te ningg ghav rind segi. Pudi ni God beghi chumbuai bad ningg yumbo wong bad segine quan nganye nengu kin

ni ei nei pe mowi nas. 18 Simbe ndim ei ni
yumbo ur yuwon ye puq men, di yumbo ur
yuwon ye ei quan rise, di ni yumbo te wute
aye ane riteri di wute aye te ghav mindiny.
19 Ni pugri puq men tedi ni nikin te yumbo
otiwo materi kin te mirir pu rise. Te kin te
pas pas te kin pas ye te kin ningg puate mi
righe, di puate mi righe kin quan nganye
gre rind.
20 Timoti, wand yuwon ye God nunde
si pe ni rundo kin te ghat rise gre. Nu
wute wand aru brequ isis mand kin te
puaq ghand. Di wute ni God nei bibig kin
te nyinge mawo righe kin wand te simbe
mand di minyang mand kin te dob yeny.
21 Ni mari ni nei rise puq mand, pudi ni
God nei bibig kin yumbo ur nganye te si
mare. Nge God pengu gidig ei ni nikin nde
nei pene wute yuwon nuany kin te nunde
rundo.

2 Timoti

Wen te Pol ni nyumo raqe aye mune Timoti nde ur nindiq kin. Pol ni Rom taq yenu kin tende puayi nyumo raqe wen ur nindiq. Ni Kraist ningg wand bir nawo bu ni taq yenu. Pol nei namb pre te pugri ni mi nati kin ngeri tumo rind, pugri bu ni nyumo raqe wen Timoti nde ur nindiq.

Timoti ni Epesus nas wute Jisas nei rimbig ye tende kin ghav nindiny. Pol nari Timoti nikin wo pugri quan nganye yawo nirang righe. Ni Timoti simbe nindig ei wute Kraist yambu mireng kin ni mai meng kin tende puayi ni gre pune yenu. Di ni Timoti pripri wand nganye kinne simbe nand ningg anene simbe nindig, di ni irine nas bu Timoti brequne ninde nondo ningg nari.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko, di ni nge tiqi nundogh ko ei ni Kraist Jisas nde gri beghi pas pas te kin pas ningg wand taq namb ye te ningg simbe gad ye, nge nyumo raqe wen ur gidiq.

2 Timoti nu nge wand simbe gad ye kutungu di Yumbui nei gubig ye te ningg nu nge wo quan nganye yawo kiraw righe ye puq guduw ye, nge nunde nyumo raqe wen ur gidiq.

Nge God beghi wuyi di Kraist Jisas beghi Yumbui ni pengu gidim ei ni nikin nei pene nu yuwon muaw, nu yawo mitow, di ni umbo yuwon kin te nu mew.

God nei bibig bibigne pas kin wand

3 Nge God koku asi ni ningg yembe mand kin pugrine nge mune ni ningg yembe quan nganye yembe gad ye te chumbuai gidig. Nge nde umbo pe nge nei gab kin te nge tuquine puq ken. Nge pripri burpoq di bogisumb ane God temu wand di nu nei gubuw kin tende puayi nge ni chumbuai gidig. 4 Nge asi nu si keri kin tende puayi nu quanji guad kin te nei gibiny di nge munene nu guqoid ei chumbuai gad ningg kari. 5 Nge nu nganyene God nei gubig kin te nei gibiny. Di nu God nei gubig kin pugri ye te nu numo Yunis di ni kumo Lois teri ni God nei rimbig kin ane tuquine. 6 Puate te ningg bu nge nu simbe guduw ei nge asi nu si kew riwo kin tende puayi God nu Ququ Yuwon Ye new kin te rar qoind yembe nand nandne. 7 Te pugri God ni beghi Ququ nengu kin te wune bab ningg nengu segi, pudi ni Ququ nengu kin te ni beghi gre nengu, beghi wute aye God nei rimbig kin yawo pirany righe di beghi yumbo ur brequ bad ye te ningg yeng pawo yuwon.

8 Pugri bu nu beghi Yumbui Jisas Kraist ni wand simbe ghand kin te ningg minyuw ghati wayequ. Di nge, wuti ni ningg yembe gad di taq yengu kin, nge ningg minyuw ghati wayequ. Pudi nu nge kin pugrine God ningg wand yuwon ye te ningg ei mai ghare, te pugri nu te kin ningg God ningg gre kuateri pre. 9 God ni beghi nitamu powi di yumbo ur yuwon ye ni chumbuai nand kin tene puq pen. Te kin te beghi yumbo ninge puq pen di te kin ningg ni oyi ren puq nen segi, pudi ni nikin nde nei pe di ni nikinne beghi yuwon nuangu kin te ningg Kraist Jisas nde gri ni puq nen. Ren kin te asi qi di yumbo buagi qi pe kin rise segine kin tende puayine ni beghi yuwon nuangu di yumbo ren puq nen. 10 Di muq Kraist Jisas, wuti beghi nitamu pi ye, ni nandi kin te ningg God ni beghi yuwon nuangu kin te raqe nand. Di God ningg wand yuwon ye te nde gri beghi nei bab te pugri Kraist ni wute mati kin gre te nyinge nawo righe pre, di muq beghi pas pas te kin pas ye tuqui.

11 Di God ni nge aposel ningg naip ko, wuti wand bir kawo ye di wute bei keny ye te ningg naip ko ei nge wand yuwon ye ren wute simbe gidiny. 12 Di te ningg bu nge mai ren kare. Pudi nge te ningg minyuw kati segi. Te pugri nge nei gab Jisas wuti nge nei gibig ye ni nge ghav nindigh ye. Di nge nei gab te pugri ni nge ghav nindigh yuwonne kas ruso ruso ngeri ni nge nipigh ruso kin te rindi.

13 Nu nge wand nganyene kin bei kew kin te ghat rise gre di tende pu nei ghateri ei nu tuquine wute bei yeny. Te kin ningg di beghi Kraist Jisas ane pas di ni nei bibig di wute yawo pirany righe kin te pugrine rise. 14 Ququ Yuwon Ye beghi nde nas kin ninde gre pe wand yuwon ye God new ye te ghat rise gre di yuwonne vise.

15 Nu nei guab te pugri wute Esia opu kin Pigelus Hermogenes temi di aye te ane nge si meri di muq nge irine kas.

16 Nge Yumbui pengu gidig ei ni Onesiporus di nikin yavi ire ane yawo nitony, te pugri ni pripri nge ghav nindigh di ni nge wuti taq yengu ye ghav nindigh kin te ningg minyuw nati segi. 17 Di ni Rom nandi kin tende puayi ni nge nuqoind ningg meri buid nap nap di nge nuqoind. 18 Nge Yumbui pengu gidig ei ni wute ir nawo kin tende puayi ni yawo nitong. Nu nei guab ni Epesus tende nge yumbo nganye buagi pe ghav nindigh.

2

1 Muq nu, nge wo, God ni beghi Kraist Jisas ane pas kin beghi yuwon nuangu kin te ningg nu gre pu yeru. 2 Di nge wute nganye buagi nde rar pe wand simbe gad nu kutungu kin te ghat rise gre. Di nu

mune wute aye ni wand ren mutungu di wute aye bei meny tuqui ye te bei yem ei ni mune wute aye bei meny. 3 Beghi mai pare kin te ningg beghi Kraist Jisas ningg ami yuwon ye ningg pas kin pugrine nu mune mai ghare di Kraist Jisas ningg ami yuwon ye ningg ghas. 4 Wuti iri ami ningg nas kin ni yuwonne yembe nand ei nikin yumbui ni chumbuai nand, pugri bu ni yembe aye nei nimbiny tuqui segi. 5 Te kin pugrine wuti iri resis pe vig namb kin ni yuwonne vig namb ei ni yumbo nateri ningg vig namb kin te nateri, pugri bu ni resis kin lo te gure nawo ye tuqui segi. 6 Wuti wuny mbe yembe kumo nand kin ni ei wuny mbe tende yumbo nikin yembe nand kin te ye nawo nateri. Te pre muqdi aye mune materi. 7 Yumbui nu ghav nunduw di yumbo ren nei ghamb ye, pugri bu nge wand simbe gad kin ren ei nei mbiny mbinyne ghas.

8 Jisas Kraist, Devit ningg kuqo ni nati pre God ni mune nindingi newo kin ni ei nei mbig mbigne. Nge God ningg wand yuwon ye simbe gad kin te nge te kin ningg simbe gad, 9 di nge te kin ningg mai kare. Nge wuti yumbo ur brequ gad kin pugri sen pe taq maimb. Pudi God ningg wand yuwon ye te sen pe taq mamb segi. 10 Nge te kin ningg mai buagi ren kare di te ningg ker kawo segi. Nge puq ken ei wute Yumbui nap ruso kin ni ghav gidiny ei ni anene God ni Kraist Jisas nde gri wute nateri kin te riteri di ni ris ris te kin ris.

11 Wand ren te nganyene di wute buagi ni wand ren ei rutungu:

Beghi Kraist ane pati, tedi beghi munene ni ane pas ye. 12 Beghi mai pare di te ningg ker pawo segi, tedi beghi ni king ningg nas kin pugrine pas. Beghi pari ni beghi Yumbui segi, tedi ni mune pugrine nari ni beghi nei numbug segi. 13 Beghi wutamu wandoqi bad ye, pudi ni wandoqi nand segi ye, pugri bu ni nari ni wute ni nei rimbig segi kin yembe neny puq nand kin te ni yembe neny ye.

Nu wuti yembe ye yuwon kin pugri ei ghas

14 Nu wute buagi te priprine yumbo ren ei simbe ndiny. Nu God nde nyamb pe simbe ndiny ei ni wand rind di riri ni nganyene rind di te kin ningg oyi oyi ker ruwo segi. Yumbo ur pugri kin te yuwon segi, di ni pugri puq ren tedi ni wute wand rutungu pre kin ni nei te unje ripiny. 15 Nu buid ghap ei God nde rar pe nu God nari nu yembe ye wuti yuwon kin ghas. Nu puq yen tedi nu yembe guad kin te ningg minyuw ghati segi, te pugri nu wand nganyene kin te tuquine wute bei kueny kin yembe guad. 16 Wute ninge ni God ningg wand te unje map di ni wand aru brequ isis mand. Nu wute pugri ye te puaq ghand, te pugri wute puq men kin ni priprine God quan nganye dob meng. 17 Wute men ni wand simbe mand kin te waserar yumbui quari wumb segi kring kring wuso kin pugri, ni wand te vir ir wute buagi unje wup. Wute wand pugri ye simbe mand kin temi taq Himeneus Piletus temi. 18 Wute temi men te ni wand nganyene kin si mare pre. Ni mari wute mati kin mune mes mewo ye yumbo ur te asine pre, di muq wute mati kin mes mewo segi ye. Di ni puq mand kin te ningg ni wute nganye buagi ni nei te unje mipiny di ni Jisas Kraist nei rimbig segi. 19 Pudi God nikinne wute Jisas nei rimbig kin te puq neny gre pu yeru. Di ni wand ren taq namb: Yumbui ni wute ni te buagi te nei nimbiny. Wute ni Yumbui ni nyamb te ningg simbe rind ye ni yumbo ur brequ te si ei rire. *[Nam 16:5]*

20 Baj yumbui iri pe ni yumbo tende rise kin te gol di silva pene yembe mindiny segi. Yumbo ninge nyumo pe yembe mindiny di ninge qi pe yembe mindiny kin anene tende rise. Yumbo ninge te mir yumbui yembe mindiny kin tende puayi yumbo tende pe mir wase mawo, di yumbo ninge te subugi tende mawo righe. 21 Te kin pugrine wute yumbo ur brequ isis te dob meny di yuwon pu mas, tedi ni yumbo yumbui kin te kin yembe ye yumbo ningg pugri mas. Wute pugri ye te God nikin te, di ni yembe ye yumbui ni yembe kin yumbo yuwon nganye yembe yumbui kin yembe rindiny ningg ghimbi pu rise kin pugri.

22 Nu yumbo ur brequ wute ambonye puq ren yawo kureny kin te puaq ghand, di nu yumbo ur tuquine kin, God nei bibig kin, wute aye God nei rimbig kin te yawo pirany righe kin, di umbo yuwon pu kuse kin ren ei puq yen ningg buid ghap. Nu wute aye ni umbo pe nganye Yumbui ghav nindiny ningg riri kin ni anene ei puq wen. Nu yumbo ur te ei puq yen. 23 Nu wand brequ puate segi kin te dob yeny, te pugri yumbo ur pugri kin te wute ker mawo di oyi oyi mege ye, nu te kin nei guab pre. 24 Nu wuti Yumbui ningg yembe kuare ye nu ker ghawo segi, wute buagi aye te yuwon wany, wute yuwonne bei yeny, di wute nu unje maip kin te oyi ghand segi. 25 Wute nu yembe te nyinge mawo righe, te nu waghi waghine ei simbe ndim. Te pugri nu nei guab segi eti God ni ghav nindim nei brequ te si mare di wand nganyene kin te nei mimbiny. 26 Di ni nei oghi ye matevi di Satan wute wandoqi nindim kin te puaq mand di ninde si nambu mune mas segi.

3

Otiwo mai isis ruwi ye

1 Nu yumbo ren ei nei mbiny. Te pugri
otiwo ngeri omo kin tende puayi di yumbo
nganye buagi beghi mai rengu kin ruwi ye.
2 Tende puayi di wute yumbo ur isis ren kin
yembe rindiny ye. Ni nikin ghimbine yawo
rirany righe, wet bidi yawo riraw righe,
nikin nyamb rindivi riwo, bijeyi rise, wute
aye wand peq rindiny, kiyi kumo ningg
wand rutungu segi, God ningg chumbuai
rind segi, di God ningg wand rutungu yawo
kureny segi. 3 Ni wute yawo rirany righe
segi, wute yawo rutony segi, di wute aye
dobu simbe rindiny. Ni yumbo ninge puq
ren kin nei rise te ni puq ren ye. Ni wute
yeng kumo rind ye, di yumbo ur oghi kin
yambu rireny ye. 4 Ni nikin kimand unje
rip ye, di ni nei rimb segi yumbo brequ
nganye puq ren ye. Bijeyi rise kin yumbo
ur ninde quan bre pu rise di yumbo ni puq
ren yawo kureny kin te quan yawo rirany
righe di God yawo rirang righe segi. 5 Ni
riri ni God nei rimbig ye, pudi ni yumbo ur
te wute God nei rimbig kin pugri segi. Nu
wute pugri kin te puaq ghand.

6 Wute pugri ye ninge ni yumbo ur ren
kin rise. Ni wute aye nde baj pe mar mo
di nyumbueg gre segi kin ni wute men
ningg wand rutungu di ninde si nambu ris.
Nyumbueg ren kin ni nei brequ isis rise di
ni yumbo ur brequ isis rind ye, di yumbo ur
brequ asi yembe rindiny kin te ningg riri
ni unje rip. 7 Nyumbueg ren kin ni wute
bei meny yawo kureny, pudi ni nikinne ni
wand nganyene kin te nei rimb tuqui segi.
8 Wute men ni Janes Jambres temi Moses
wand sange mindig kin pugrine, ni mune
wand nganyene kin te ningg wand sange
mand. Wute men kin ni nei te yuwonne
rise segi, di ni God nei mimbig yambu mari.
9 Pudi wute men kin ni pugrine puq men
men mas nganye segi ye. Te pugri wute
nganye buagi ni yumbo ur brequ te nei
rimbim ye. Ni Janes di Jambres temi kin
pugri, brequne ir maghe ye.

Pol ni Timoti yeri nindig ei ni yuwonne nas

10 Pudi nu nge wand buagi simbe gad kin
te kutungu di nei guab pre ye. Nge wute
Jisas nei rimbig kin wuti ye kawo kin nge
yumbo ur pughe ye rise, nge yumbo pughe
kin ningg yembe gad, nge Yumbui nei gibig,
nge waghine kas, nge wute aye Yumbui nei
rimbig kin te yawo kirany righe di nge mai
kare kin te ningg ker kawo segi. Nu nge
yumbo ur buagi ren nei guab pre. 11 Di
nge mi kati ningg, di mai aye nganye buagi
kare. Te kin te asi Antiok, Aikoniam di
Listra tende nge mai te kin kare di nu
te kin anene nei guab pre. Pudi Yumbui
ni nge mai buagi ren ningg ghav nindigh,
mune neti kowi. 12 Wute Kraist Jisas nde
ruru ei ni wute Yumbui nei rimbig yuwon
kin ris ningg riri ye ni mambui puq mand
di unje map ye. 13 Di tende puayi wute
wandoqi mand kin ni yumbo ur te quan
nganye mune brequ rise, ni wute wandoqi
mindiny di ni nikinne wute aye ni wandoqi
mindim. 14 Pudi nu wand nganyene kin
bei mew di kuari te nganyene puq guad ye
te ei ghat rise gre. Te pugri wute nu bei
mew kin te nu nei guab. 15 Di nu nei guab
te pugri nu wokuandi ne kuas kin tende
puayi nu God ningg wand buk pe rise kin
te bei mew. Te kin ningg di nu nei oghi
ye kuateri bu Kraist Jisas nei gubig di God
ni mune neti kuowi. 16 God ningg wand
buagi te God nikinne wute simbe nindim
ur mand. Pugri bu wand tende pe beghi
wute aye bei peny, wute unje rip kin te ker
puany di oghine mune puq ren, di yumbo
ur tuquine kin te sonyi rind ningg bei peny
God ningg wand pene beghi yembe te kin
puq pen ye tiq. 17 Wuti iri ni pugri puq nen
tedi ni God ningg yembe te yembe nand
kin yumbo buagi rise di ni yembe yuwonne
yembe nand.

4

1 Nge God nde rar pe di Kraist Jisas ni
wute mati kin di mas kin ane ir nawo ye di
ni otiwo mune raqe no di king ningg nas ye
ninde rar pe simbe guduw. 2 Nu God ningg
wand ei bir ghawo. Piyi wute rutungu
yawo kureny o segi, pudi nu priprine te
kin ningg sir ghap pu ghas ei wute oghine
nei riteri segi kin te bei yeny, unje rip kin
te ker wuany, di yumbo yuwon kin yembe
rindiny kin te ghav ndiny ei ni quan puq
ren. Nu waghine ghas di wute bei yeny.
3 Te pugri ngeri ire wundi ye, di tende puayi
wute ni wand tuquine kin simbe bad kin
te rutungu yambu riri ye. Ni wand aye kin
di urupui kin ei rutungu yawo kureny, di
nikinne wute isis ei rite mowi di ni wand
rutungu yawo kureny kin te bei meny. 4 Ni
wand nganyene kin te rutungu yambu riri
ye, di ni stori wandoqi kin yuwon segi
ye te quan rutungu yawo kureny. 5 Pudi
nu yumbo ur brequ buagi te kin te puaq
ghand di nu muq gre pu yengu kin pugrine
yeru. Nu mai ghare kin te ningg ker ghawo
wayequ, di God ningg wand yuwon ye bir
ghawo kin yembe ghand. Di nu yembe
guad kin te wuti God ningg yembe ye wuti
ningg nas kin ni yembe te buagi ane ei puq
yen.

6 Te pugri nge ko kin ngeri te muq wundi
pre, di nge wain Yumbui meng ningg alta
pe guroq maind kin pugri ei puq megh ye.
7 Nge yuwonne nganye yeng gad pre. Nge
resis te omo kuaq pre, di nge Yumbui nei

gibig kin te pugrine rise. 8 Muq yumbo
otiwo kin muagh rise kin pe tende nge
yumbo ur tuquine kin hat ire wuse, di hat
wen te Yumbui ni wute tuquine ir nawo ye
ni wute ir nawo kin tende puayi nge negh
ye, di te nge irine segi, pudi wute buagi ni
nandi ruqoind ningg ghimbi pu ris ye ni
anene.

Pol ni Timoti yeri nindig

9 Nu buid ghap ei brequne nge nde
ghandi, 10 te pugri Demas ni yumbo qi pe
kin quan yawo nirany righe, pugri bu ni
nge si neri Tesalonaika no pre. Kresens ni
Galesia no, di Taitus ni Dalmesia no. 11 Luk
irine ni nge temu pas. Mak ni nge yembe
ren ningg quan nganye ghav nindigh ye,
pugri bu nu guadi tedi gheti ni tequne
wandi. 12 Tikikus nge tiqi gudoq Epesus
no pre. 13 Nu guadi kin tende puayi nge
saket Troas, Karpus nde si kiraq wuse kin
te raqne ghandi. Di nge God ningg wand
rise kin buk buagi te raghne ghandi, di buk
umo chongo pe yembe mindiny kin te ei nei
gheri piny wayequ.

14 Aleksander wuti ain pe yumbo yembe
nindiny kin ni nge quan nganye mai negh.
Yumbui oyi ni te kin ningg oyi nindig ye.
15 Nu mune pugrine wuti te ningg yeng
ghawo yuwon pu ei yeru. Te pugri wuti
te ni beghi wand simbe bad kin te ni nari
beghi wand te nganyene segi.

16 Nge kot pe yengu wand teti kawo
urupuine kin tende puayi wute ninge nge
nde dobu yemu segi, pudi ni buagi ane nge
si meri. Nge God pengu gidig ei ni mai te
manyi nindim segi. 17 Pudi Yumbui ni nge
nde dobu yenu di nge gre negh. Ni pugri
puq nen ei nge God ningg wand simbe gad
kin te quan nganye raqe viso di wute Juda
segi kin ni buagi ane rutungu. Di God nge
ghav nindigh mi kati segi. 18 Yumbui ni
nge wute nge mi ningg mari kin ninde pu
neti kowi di ko ni ane nginy tu wam ni king
ningg nas ye pe tende kas ye. Ni nyamb te
ei bidivi viyo viyo te kin vise. Te nganye.

19 Nu Prisila Akwila teri chumbuai kin
wand te yeny, di wute Onesiporus nde baj
pe ris kin te anene chumbuai kin wand
te yeny. 20 Erastus ni Korin ne nas di
Tropimus ni num gureg bu nge Miletus
tende si keri pu nas. 21 Nu buid ghap
ei brequne ven ghandi pre muqdi uyi kin
ngeri te rindi. Yubulus, Pudens, Linus,
Klodia di wute aye Yumbui nei rimbig kin
ni nunde chumbuai kin wand ri rundo.

22 Yumbui ni nu ningg ququ te ane nas.
Nge God pengu gidig ei ni nikin nde nei
pene wute yuwon nuany kin te nungoqi
buagi ane nde rundo.

Taitus

Taitus ni wuti Juda kin iri segi. Ni Pol wand bir nawo kin te nutungu di Jisas nei nimbig. Pol no wand bir nawo kin te ninge puayi Taitus temi mo. Taitus ni Pol temi Jerusalem aposel mikur wand kin tende mo, di ni Pol temi Korin mo tevi mand. Di ni temi ailan iri Krit puq mindig kin tende mo Jisas ningg wand simbe mand. Pol ailan te si neri kin tende puayi ni Taitus simbe nindig tene nas ei wute Jisas nei rimbig kin tende ris ye te ghav nindiny, di yembe Pol omo nawo segine kin te omo nawo.

Nyumo raqe wen nde Pol ni Krit kin Jisas nei rimbig ye nikin wute ye mawo kin rip mo ye te ningg Taitus simbe nindig. Di ni wute Jisas nei rimbig kin ni pughe gri ei tuquine ris kin te ningg anene simbe nindig. Ni Taitus wute wandoqi kin wand wute bei meny kin te ningg yeri nindig ei ni yeng nawo yuwon, di ni pughe kin ei wute Jisas nei rimbig kin bei neny ye te ningg simbe nindig. Wand nganye buagi nyumo raqe ven nde kin te ni Timoti nde mune urne nand.

1 Nge Pol, nge God ningg yembe ye wuti
di Jisas Kraist ningg aposel iri nge nyumo
raqe wen ur gidiq. God ni nge naip ko di
tiqi nundogh ko ye puate te pugri: Nge ko
ei wute God nap ruso ye te ghav gidiny God
nei rimbig kin te quan kumo nei rimbig, di
ghav gidiny wand nganye kin beghi simbe
bad ye te nei rimb ei ni God nari kin
pugrine ris. 2 Ni God nei rimbig di wand
nganyene kin te nei rimb te pugri ni ris ris
te kin ris ye te ningg ghimbi pu ris. Di pas
pas te kin pas ye wand ven te God ni asi
nganye qi di yumbo buagi rise segine ni
nari beghi pas pas te kin pas ye, di God ni
wuti nganyene nand ye. 3 Di muq ni ngeri
nap ruso kin ren nde puayi ni nikin wand te
raqe nand. Te kin te God wuti beghi nitamu
pi ye ni nge wand bir kawo kin yembe negh
di nari nge yembe te ei yembe gidiny.
4 Di nge nyumo raqe wen te nu Taitus, nu
nge Yumbui nei gibig kin pugrine nei gubig
kin te ningg nu nge wo nganye puq guduw
ye nunde keq wundo. Nge God beghi wuyi
pengu gidig ei ni di Kraist Jisas wuti beghi
nitamu pi ye ni nikin nde nei pene wute
yuwon muany kin di umbo yuwon kin te
nu mew.

Taitus ni Krit tende quayi kiyi nap mo kin wand

5 Nge nu Krit ailan woju pe tende si
keri pu kuas ye puate te pugri: Nge nu
tende si keri ghas ei yumbo ninge yembe
bidiny ningg pudi yembe bidiny segine kin
te yembe ndiny, di nu tiqe buagi tende yo di
wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi te ghap
mo. 6 Di nu wute kuap mo kin tende puayi
nu yumbo ren ei nei mbiny. Te pugri, wuti
wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ningg
nas ye ni wute buagi nde rar pe unje nap
segi kin ei. Ni ngam irene ei nitaqi. Di ni wo
te anene Yumbui nei rimbig, di wute buagi
riri ni wo te yumbo nikinne puq ren yawo
kureny kin puq ren ye di wand rutungu
segi ye puq rindiny segi kin ei. 7 Wuti
wute Jisas nei rimbig kin yeng nuany kin ni
yembe te ni God ningg yembe yeng nuany.
Pugri bu ni wuti yumbo ur brequ nand segi
kin ei. Ni nikin nyamb nindiri riwo segi,
brequne umbo ker nawo segi ye, wuti wuye
ne ngawu ghabe gud segi ye, wuti yeng
nand segi ye, di ni wute wandoqi nindiny ni
yumbo nitanyri ei ni yumbo quan rise segi
ye ei. 8 Pudi ni yumbo ur ren ei rise: Wute
aye mandi te ni ghav nindim natemi baj pe
mas, di ni wuti yumbo ur yuwon kinne ei
yawo nirany righe ye. Ni wuti nikin yumbo
ur buagi te yeng nuany yuwon di ni yumbo
ur tuquine puq nen ye. God nde rar pe
yuwon pu nas ye di ni wuti yumbo ur brequ
puaq nand ye. 9 Ni wand nganyene kin
beghi wute bei peny kin te nari wand te
nganye di nat rise gre. Ni pugri puq nen
ei ni wand nganyene kin pe wute aye ghav
nindiny tuqui. Di ni wute wand nganye kin
yambu rireny ye te bei neny ei ni nei rimb
te pugri ni unje rip pre.
10 Te pugri wute nganye buagi Krit ris
kin ni wand nganyene kin wand te tuquine
puq ren yambu riri. Ni wute puamb muany
ningg wand puate segi kin te simbe mand
ye. Nge kari kin te wute Juda kin ninge
Jisas nei mimbig ye ni mo wute Juda segi
kin te simbe mindim ei ni Juda kin pugrine
ghimbi dugu chongo pend mawo ningg
mari ye. 11 Nu wute pugri kin te segi puq
ndim ei ni mune puq men segi. Te pugri
ni yumbo wute bei meny kin te yuwon segi
di ni puq men kin te ningg wute nganye
buagi wand te rutungu kin te ni nikin yavi
ire anene unje map. Di ni puq men kin
te ni wet bidi materi ningg bu puq men.
12 Ren kin te Krit kin propet iri ni Krit
ningg simbe nand kin ane tuquine. Ni nari,
“Wute Krit kin ni pripri wandoqi mand
ye. Ni umo brequ dabo kin pugri, si yavi
mati, yembe segi pu mase mir ne rindighe
rindighe.” 13 Propet nen ni wand simbe
nand kin te nganyene. Pugri bu nu ker
ane segi puq ndiny ei ni Kraist nei rimbig
kin te gre rind. 14 Nu mune pugrine puq
yen ei ni Juda mingg stori wandoqi kin di
wute wand nganyene kin yambu mari kin
ni mingg wand te rutungu segi. 15 Wute
ninde ququ pe gri ni yumbo ur brequ kin
ninge rise segi ye te piyi ni yumbo wute

uny simbe mand kin riteri pudi te ningg ni God nde rar pe brequ rise segi. Pudi wute yumbo ur brequ quan rind ye di Yumbui nei rimbig segi ye piyi ni yumbo uny kin buagi te puaq rind yuwon pudi God nde rar pe ni wute brequ. Wute pugri kin ni nei te brequ rise di ni yumbo ur tuquine kin nei rimbiny kin nei te brequ vise pre. 16 Ni mari ni God nei mimbig, pudi ni yumbo ur brequ yembe mindiny kin te bei rind ni wute God yambu mireng ye. Wute men ni brequ nganye ni God nari kin pugrine puq men yambu mari ye di ni yumbo yuwon kin ninge puq men tuqui segi.

2

Nungoqi wand nganyene kin simbe bad ye pugrine ei was

1 Pudi nu wute bei gudiny kin te wand nganyene kin wute Jisas nei mimbig kin ni simbe mand kin te ane tuquine ei. 2 Te kin pugrine quayi gang simbe ndim ei ni wuye quan me segi, ni yumbo ur wute buagi ruqond chumbuai rind kin ei puq men di nikin yumbo ur te yeng muany yuwon. Bei ndim ei ni yumbo ur tuquine kin, te God nei mimbig kin, God yawo mirang righe kin di mai mare pudi te ningg ker mawo segi kin yumbo ur ei mat rise.

3 Te kin pugrine nu nyumbueg gang te bei ndiny ei ni ris kin te God nei rimbig kin pugrine ris. Ni wute aye wand brequ rindiny segi, di wain quan riq kin yumbo ur te puaq rind. Pudi ni yumbo ur yuwon kin te ei wute aye bei reny. 4 Te ei ni nyumbueg ambonye ni ngaim di wo ane yawo rirany righe kin te ningg bei rindiny. 5 Te ei ni nikin yumbo ur yeng ruany yuwon di Yumbui nde rar pe yuwonne ris, ni nikin baj pe oghine yembe rind, wute yuwon ruany di ngaim ningg wand irepene rutungu. Ni pugri puq ren tedi wute God ni wand beghi nengu kin te ningg wand peq mand segi.

6 Te kin pugrine nu quayi ambonye te simbe ndim ei ni yumbo ur te yeng muany yuwon. 7 Di nu yumbo buagi yembe gudiny kin te yuwon kinne puq yen ei ni te muqond di ni mune pugrine puq men. Di nu wute wand bei kueny kin te nganyene ei puq yen di nu wand te griny kin wand pugri simbe ghand wayequ. 8 Di nu wand simbe guad kin tende puayi nu wand nganyene kinne simbe ghand ei wute nu wand sange runduw tuqui segi. Nu pugri puq yen ei wute nu wand sange runduw ye ni minyuw riti, te pugri ni beghi wand brequ rundug kin ngim segi.

9 Wute Jisas nei rimbig kin ninge ni wute aye nde taq pu yeru yembe rind ye te bei ndiny ei ni pripri nikin yumbui ni mingg wand irepene rutungu ei ni chumbuai mand, di ni wand sange rindim wayequ. 10 Di ni nikin yumbui nde yumbo nyungu rind wayequ. Pudi ni yumbo ur yuwon ye puq ren ei nikin yumbui nei mamb ni wute oghi. Ni pugri puq ren ei ni yumbo buagi yembe rindiny kin te bei rind te pugri God wuti beghi nitamu powi ye ni ningg wand te yuwon.

11 Te pugri God nikin nde nei pene wute yuwon nuany di nate ruwi kin te raqe ruso wute buagi ruqond pre. 12 God wute yuwon nuany kin te bei nengu ei beghi nei pateri di God wand sange bidig segi di yumbo wute qi pe kin puq men yawo kurem kin te puaq bad. Di God ni wute yuwon nuany kin ni muq qi pe ven nde pughe gri yumbo ur te yeng puany yuwon, yuwon pu pas di tuquine pas kin te bei wengu. 13 Muq beghi pugrine ei pas Jisas Kraist beghi God yumbui nganye di ni beghi nitamu pi ye, mune ti ane nandi ye te ningg ghimbi pu pas. 14 Ni nikinne ni beghi ningg ni ghimbi te ni rindi, ni nati di beghi wong nundumu di yumbo ur brequ nde si pe pu nitamu powi. Ni nati ei te ningg beghi ni te wute yuwon, yumbo ur brequ segi kin ningg pas di yumbo ur oghi kinne quan puq pen ningg nei bab. 15 Nu wute buagi te bei yeny ei ni yumbo ur te puq ren. Di nu simbe ndiny ei ni quan kumo yembe rind, di nu wute yembe ren puq ren segi kin te ker wuany. Nu gre ane ei puq yen. Wute rar qond nu nyinge ruwi yaghe wayequ.

3

Yumbo ur oghi yene ei puq pen

1 Nu wute buagi te nei trany ei ni king di wute gavman pe ye mawo ye ninde si nambu ei ris. Ni mari kin wand te irepene rutungu di yumbo yuwon kin puq ren ningg sir rip pu ei ris. 2 Ni wute aye wand brequ rindiny segi, pudi ni umbo ire kuse di wute aye te ni kimand kin pugri puq reny di pripri nikin nyamb rindivi viyo segi wute buagi te yuwonne sabi rindiny.

3 Te pugri asi beghi wutamu Jisas nei bibig kin beghi mune pugrine wute nei oghi ye rise segi kin pugri pas, wand irepene putungu segi di beghi nei te unje rip. Beghi yumbo ghimbi puq ren yawo kureny di puq pen ningg chumbuai bad kin te puambu ruangu ni ningg yembe ye wute ningg pas. Beghi pripri wute aye brequ bidiny di wute aye yumbo yuwon kin rise kin te ningg beghi umbo brequ kuse. Beghi wute oyi oyi yambu pireny di wute aye beghi yambu rirengu. 4 Pudi God wuti beghi nitamu powi ye ni beghi yuwon nuangu di yawo nirangu righe kin te, 5 ni beghi nitamu pi. Ni beghi yumbo ur tuquine puq pen muq te ningg nitamu pi

segi, pudi nikinne beghi yawo nitongu kin
te ningg nitamu powi. Di te kin te ni Ququ
Yuwon Ye nde gri ni beghi wuye nupumu
di mune urupui pas. 6 Ququ Yuwon Ye
God ni Jisas Kraist wuti beghi nitamu pi
ye ninde gri beghi segine nengu. 7 Ni puq
nen ei nikin nde nei pene wute yuwon
nuany kin te ningg nari beghi ninde rar
pe tuquine nganye pas pas te kin pas ye te
ningg ghimbi pu pas kin te pateri. 8 Wand
nge simbe gad kin te nganyene di wute
buagi wand te ei nei pe ruwo vis. Di nu
wand te ei simbe ghand gre ei wute God
nei rimbig pre kin ni yumbo ur yuwon kin
wute ghav mindiny yuwon pu ris kin te
yembe rindiny ningg nei rimb. Yumbo ur
buagi ren kin te yuwon di wute buagi ghav
rindiny.
9 Pudi nu yumbo ur ren ei puaq ghand:
Wute segi segi ker ruwo kin yumbo ur, ni
kuqo asi pughe gri ris kin wand quari te
simbe rind di ni pugrine ris kin yumbo ur,
minyang rind di lo kin wand te ningg mege
kin yumbo ur. Yumbo ur ren kin ni ghav
rind segi di brequ nganye, pugri bu nu puq
yen wayequ. 10 Wuti iri ni wute aye God
nei rimbig kin te bir nawo kin kin yeru, tedi
nu simbe ndig ei ni mune puq nen segi. Ni
mune puq nen tedi mune simbe ndig. Di ni
puq nen nen ne, tedi wuti te puaq ghaind
di ninde tumo ghondo segi. 11 Te pugri nu
segine nei ghamb wuti pugri kin te brequ
nase pre di ni wuti yumbo ur brequ nand
ye. Ni nikin yumbo ur te bei rind ni mai
nare ye.

Pol ni Taitus ninde nondo ningg nari

12 Nge wute temi men Artemas di Tikikus
temi kin iri tiqi gudog nu kuas pe tende
nondo, tedi nu buid ghap ei Nikopolis
ghandi. Te pugri nge nei gab kin te ngeri
uyi kin tende puayi te nge tende ei kas ye.
13 Nu Senas Apolos temi ghav ndim. Senas
te wuti lo quan nei numbuw ye iri di ni te
gri mondo ye. Nu qond ni yumbo buagi
tiq muqdi mo. 14 Wute Jisas nei rimbig kin
ni pripri yumbo ur yuwon kin puq ren kin
nei ei rise. Te pugri ni puq ren tedi nginy
manyi manyi ni yumbo tuqui di ni pugri ris
kin te ningg ni wute aye ghav rindiny tuqui.
15 Wute buagi nge ane ven pas kin ni
nunde chumbuai kin wand ri vindo. Wute
Yumbui nei rimbig kin te ningg ni beghi
yawo rirangu righe ye te chumbuai kin
wand yeny. Nge God pengu gidig ei ni nikin
nde nei pene wute yuwon nuany kin te
nungoqi buagi ane nde rundo.

Pilemon

Pol ni Rom tende taq yenu kin tende puayi ni nyumo raqe wen Pilemon nde ur nindiq. Pilemon ni Yumbui nei nimbig ye di ni wet bidi quan rise. Ni Kolosi nas di wute Yumbui nei rimbig kin aye te pripri ninde baj pe rikur. Di Pilemon ni wute ninde taq pu yemu yembe mand ye iri, ni nyamb Onesimus, ni asi Pilemon si neri wu nase no. Ni no di Rom tende taq pu yenu. Ni pughe ningg taq pu yenu kin te simbe mand segi. Tende ni Pol temi irepene taq yemu, di Pol ni Jisas ningg wand yuwon ye simbe nindig, ni yumbo ur brequ si nare di Jisas nei nimbig. Onesimus ni taq yenu kin te pre, di muq Pol ni mune Pilemon nde tiqi nindog no ningg di nyumo raqe wen ur nindig neng niraqne no. Pol ni Pilemon simbe nindig ei ni Onesimus ker nuang segi, pudi wand puaq nindig di Kraist nde gri ni kise kiqam kin pugri ei neti nowi.

1 Nge Pol, nge Kraist Jisas ningg taq pu yengu kin, di Timoti beghi chech iri ni temu nyumo raqe wen peq wundo. Pilemon nu beghi mand quan nganye yawo piraw righe kin di yembe ire. 2 Beghi nyumo raqe wen nu, di Apia beghi wute nyumbu, di Arkipus, di wute Jisas nei rimbig kin buagi pripri rindi nunde baj pe rikur kin nungoqi nde peq wundo. Arkipus ni beghi ane Yumbui ningg yembe bad kin te ningg beghi ane ami kin pugri yembu.

3 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon pu kuse.

Pol Pilemon ningg yumbo ur oghi ye te ningg chumbuai nand

4 Nge pripri nge ning God temu wand kin tende puayi nge nu nei gubuw di God chumbuai gidig. 5 Te pugri nge kutungu nu Yumbui Jisas nei gubig di God ningg wute buagi aye te yawo kurany righe. 6 Nge Yumbui pengu gidig ei nu beghi ane Yumbui nei bibig kin nei irene vise kin nei te gre vind te ei yumbo buagi God Kraist nde gri beghi nengu kin te oghine nei mbiny. 7 Chech, nu wute aye yawo kurany righe ye te ningg nu nge chumbuai yumbui nganye kuegh di umbo kuegh kughe. Te pugri nu God ningg wute puq kueny chumbuai rind.

Pol nari Pilemon Onesimus mune neti nowi

8 Pugri bu nge nu waghi waghine simbe guduw. Te nganye Kraist nde gri nge nu yumbo puq kuen kin te ningg yeri guduw ye tuqui. 9 Pudi nu wute aye yawo kurany righe kin te ningg nge nu waghi waghine simbe guduw. Piyi nge Pol, nge Kraist Jisas nde nyamb pe tiqe aye pe ko wand bir kawo di muq nge te ningg taq pu yengu, pudi nge waghi waghine simbe guduw. 10 Nge nu Onesimus te wuti asi nunde taq pu yenu di yembe nand kin ni ningg pengu guduw. Ni asi nunde pu wu nase nandi di nge taq pu yengu kin tende puayi nge ni ghav gidig di ni Kraist nei nimbig. Pugri bu nge kari ni nge wo kin pugri. 11 Asi ni nunde yembe nand kin tende puayi ni oghine yembe nand segi. Pudi muq ni nu nge temu ane oghine ghav nundug kin tuqui.

12 Nge ni quan nganye yawo girag righe di muq nge ni tiqi gudog nunde mune nondo. 13 Nge Jisas ningg wand yuwon ye ningg taq pu yengu kin ven nde puayi nu guadi nge ghav gudigh tuqui segi. Pugri bu nge ni kait nase nas ei ni nu sunyi nitawuri nge ghav nindigh ningg kari. 14 Nge gri ni nge ghav nindigh ningg kari tuqui pudi nge yambu kari. Nge nei gab kin nu non nde nei pene ghari ni nge ghav nindigh tedi yuwon. Pugri bu nge nge ning nde nei pene kari ni nge ghav nindigh tuqui segi ye, nu ngiq ghand tedi yuwon.

15 Onesimus asi wu nase no kinne nas ei nu mune gheti nowi nu tequ was nganye. Te ningg bri nu si neri no kinne nas. 16 Muq ni nunde taq pu yenu yembe nand ye nganye kin pugri nei ghamb wayequ. Te nganye ni nu yembe ye iri, pudi nu ni chech nu yawo gurag righe kin pugri ei nei mbig. Ni nge nde quan nganye yuwon nand pudi nu nde di mune nganye ei yuwon nand ye. Te ni yembe ye ningg nas kin te di Yumbui ningg nyamb pe nunde chech kin pugri nas kin te ningg quan nganye ei yuwon nduw ye.

17 Pugri bu nu nge nu non nimand kin pugri nei mbigh tedi nge nunde godo di nu nge chumbuai ane kueti ki kin pugrine ni chumbuai ane gheti ni. 18 Ni nunde unje nap pu, o nu nde yumbo ninge wong nand segine nateri pu te ni nyamb puaq ndig di nge nyamb oyi ni yumbo segine nateri kin pe tende ur ghand. 19 Nge Pol, nge ning nde si pe wand ven ur gad. Nge oyi yumbo ni segine nateri kin te wong gad ye. Pudi nu yumbo nge nde segine kuateri kin te oyi guad segine, te pugri nge nu ghav guduw di Yumbui nei gubig, di te kin quan nganye yumbui. 20 Chech, nu nge temu ane Yumbui nei bibig kin te ningg nge nu oyi mune nge ghav ndigh ningg kari. Di te kin te nu nge kari kin pugrine puq yen. Nu nge temu Kraist nde pas kin pugri, nu nge kari kin pugrine puq yen ei nge umbo yuwon gud. 21 Nge nyumo raqe wen keq wundo di nei gab nu nge kari kin pugrine puq kuen ye. Nge nei gab muq nu Onesimus quan

nganye ei yuwon guag ye, nge kari kin te ane tuqui segi.
22 Di wand aye ire te nungoqi nge ningg God pengu wundig kin te nge nei gab kin God ngiq nand tedi nge nungoqi nde godo ye. Pugri bu nge sunyi ire nunde baj pe pigh viso pu ei vise.
23 Epapras, wuti nge temu ane Kraist Jisas ningg nyamb pe taq pu yembu kin, nu chumbuai kin wand new. 24 Di nge mand wute nge ane yembe bad kin Mak, Aristarkus, Demas di Luk ni mune pugrine nu chumbuai kin wand mew.
25 Nge beghi Yumbui Jisas Kraist pengu gidig ei ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rise.

Hibru

Wen te nyumo raqe ire wute Juda kin Jisas nei rimbig ye ninde wuso kin, pudi wuti tughe ur nindiq kin te wute nei mamb segi. Juda kin ni nikin wand tuan te Hibru, pugri bu wute wand te rind ye ni Hibru ne puq mindiny. Te ningg di buk wen ni nyamb te Hibru.

Wute Jisas yambu mireng kin ni wute Hibru kin Jisas nei rimbig kin mai meny, pugri bu ni mune nikin yabe kin yumbo ur pene God nyamb rirang ningg. Te ningg di wuti nyumo raqe wen ur nindiq kin ni simbe nindiny te pugri ni yabe kin yumbo ur te si ei rire di Jisas ndene nei rundub. Jisas irine te beghi God nde rar pe tiqne pas kin ngim. Ni Jisas pughe gri God ningg wo nas kin te simbe nindiny di te yumbui nganye. Angelo, propet buagi, di Moses ni Jisas ane tiq segi.

Ni simbe nindiny te pugri wute lo nde nambu ris kin te ningg ni God nde rar pe tuquine ris segi. God ni beghi mai puaq nindug kin ngim te Jisas nde grine. Ni beghi prist mingg yumbui ni yumbui te ni yumbui, di ni pripri God nde si tuan pe opu nas.

God nikin wo nde gri simbe nand

1 Yabe nganye God priprine beghi koku propet nde gri yumbo ur isis pe simbe nindim. 2 Pudi muq ngeri pre ningg tumo kin ven nde puayi ni nikin wo nde gri beghi mune simbe nundug pre. Ni nde gri God qi di yumbo yumbo buagi yembe nindiny. Di otiwo ngeri pre kin tende puayi ni ei yumbo yumbo buagi nateri ye te ningg God naip no pre. 3 Ni God ningg ti yumbui beghi nde quan nganye ti neri di ni kiyi God ni kin pugrine nganye nas. Nikin wand gre nganye kin tende pe ni yumbo yumbo buagi nat rise gre pu yeru. Ni wute yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny yuwon pu ris kin yembe te pre nand, di ni nginy tu wam newo no God Gre Nganye Kin ninde si tuan pe nas. 4 God ni nikin nyamb yuwon nganye te nikin wo neng, angelo iri nyamb te kin neng segi. Ni nyamb te kin pugrine ni angelo nde quan yumbui.

Ni wo oyi angelo nde yumbui

5 Te pugri yabe chuqone pu rindi God angelo iri ningg nari, “Nu nge wo. Muq nge nu nuyi ningg kas pre.” *[Sng 2:7]*
Ni angelo iri pugri puq nindig segi. O ni angelo iri ningg nari, “Nge ni kiyi ningg kas, di ni nge wo ningg nas.” Ni angelo iri ningg puq nand segi. *[2Sml 7:14]*
6 Di God nikin wo kiseyu te tiqi nundog qi pe nati nandi ningg tumo tumo di ni mune nari, “Nge God, nge kari nge angelo buagi ni ei yumbui nyamb mirang.” *[Lo 32:43]*
7 God angelo mingg pugri puq nand nari, “Nge angelo puq kem nyumurighi kin pugri, di nge yembe ye wute wase nyungu kin pugri.” *[Sng 104:4]*
8 Pudi ni yabe chuqone wo ningg nari,

O God, nu king ningg kuas kin te pre tuqui segi, kuas kuas te kin kuas ye. Nu king ningg kuas di wute buagi nunde si nambu ris kin tuquine nganye yeng kuany ye. 9 Nu yumbo ur tuquine kin te yawo kurany righe di God ningg lo dob reny kin yumbo ur te yambu kureny. Te ningg bu God, nu non God nu wel pe wuye naip di naip ko. Te ningg di nu quan nganye chumbuai ghand. Ni nu wam nganye nowi kuas di nimand aye nunde nambu mas. *[Sng 45:6-7]*

10 Di mune nari,

O Yumbui, nu yembe puate kui righe kin tende puayi qi yembe guduw, di nginy tu te nu non nde si pe yembe gudiny kin. 11 Yumbo buagi ren pre ye, pudi nu kuas kuas te kin kuas ye. Yumbo ren chongo wuri rimb kin pugri wuri rimb ye. 12 Wute chongo gure mawo kin pugri nu yumbo ren gure kuawo ye, di chongo wuri rimb kin ir mawo di aye urupui kin mare righe kin pugrine yumbo ren aye urupui rise ye. Pudi nu kuas kin pugrine ei kuas ye. Di nu kuas kin ngeri te pre tuqui segi. *[Sng 102:25-27]*

13-14 Angelo buagi ni ququ, God ni tiqi nundom mo ni ningg yembe mand ye. Ni yembe mand kin te wute God nate ruwi ningg nap ruso pu ris ye te ghav mindiny ye. Pudi angelo pughe ye te ningg God nari, “Nu nge nde si tuan pe ghas ruso ruso nge nu veri nu nyinge yi viyo kin komboiq woju ningg kawo mas”? *[Sng 110:1]*
Ni angelo iri pugri puq nindig segi nganye. Ni wo irine pugri puq nindig.

2

God beghi nitamu powi di yuwon pu pas kin te yumbui

1 Pugri bu beghi wand nganye kin putungu ye te ei pat vise gre nganye te ei beghi wand nganye kin te si pare di aye pe po segi. 2 Te pugri Moses ningg lo kin wand te yabe God angelo nde mim pe simbe nand kin te wand nganye, di wute buagi ni wand te kin pugrine puq men segi, wand te dob meny kin te, ni yumbo ur brequ mand ye te kin tuquine mai miraq pre. 3 Te kin pugrine muq God beghi nitamu powi di yuwon pu pas kin ngim yumbui nganye

ire nuangu pre. Beghi te kin dob peny, tedi pughe gri ei beghi yumbo ur brequ kin mai piraq ningg pas kin te puaq bad? Asi Yumbui nikinne beghi nitamu powi di yuwon pu pas ye te kin ningg wand bir nawo. Wute ni ningg wand te mutungu kin te bei mand beghi buqod di nei bab wand te nganye. 4 Di tende puayine God mune nganye beghi bei nundug ningg yumbo ur yumbui kin wutene puq men tuqui segi kin isis yembe nindiny di ni yumbo ur gre kin isis yembe nindiny, di nikin nei namb kin pugrine Ququ Yuwon Ye ningg gre isis nengu. Tende pe ni bei nand ni ningg wand te nganye kin.

Jisas irine beghi nitamu powi kin

5 God ni qi urupui otiwo yembe nunduw puq nand kin te ni angelo nde si nambu nuaq yequ puq nand segi. Te qi muq beghi wand bad kin te. 6 Pudi God ningg wand rise kin buk opu ire pe wand pugri kin vise:

> God, wute te pughe gib rimb ye ate nu ni nei gubiny di yeng kuany yuwon? Ni yumbui segi, ni wutene. 7 Muq ven nde puayi ngeri puchne ni angelo nde nambu musoq kuawo ris. Pre nu ti di nyamb yumbui te king hat kin pugri kurany righe. 8 Di ni yumbui ningg kuawo ris di yumbo yumbo buagi ninde nambu kuawo ris. *[Sng 8:4-6]*

Wand te mari God yumbo yumbo buagi ninde nambu nawo ris kin te buqod di nei bab yumbo ninge nikinne yeru segi, yumbo yumbo buagi ni nde nambune yeru. Pudi muq beghi buqod yumbo buagi wute nde nambu yeru segine. 9 Pudi muq beghi Jisas buqoid kin ni te kin pugri segi. Asi God ni ngeri puchne angelo nde nambu musoq nowi nas ei God nikin nde nei pene wute yuwon nuany ye te ningg wute buagi nde nyamb pe nati ei nate ruwi. Ni yuqo niraq di nati pugri bu muq beghi buqod God ni ti di nyamb yumbui te king hat kin pugri nirang wughe.

10 God nine yumbo yumbo buagi kin puate di ni yumbo buagi yembe nindiny kin, nikin wo nganye buagi nitari newo no nginy tu wam ris ningg, ni nari Jisas ei yembe te kin nand. Pugri bu ni Jisas rar nuqoind nati, di ni yuqo te niraq ye te ningg God ni puq neng ni wute nateri kin yembe neng ye te kin yembe nand kin tuqui. God ni yumbo ur ren kin puq nen kin te yuwon nganye. 11 Ni wute puq neny di ni God nde rar pe yuwon nganye ris. Di ni di wute ni puq neny yuwon nganye ris kin te ane ni buagi ane kiyi irine. Pugri bu Jisas ni kiqam puq nindiny kin minyuw nati segi. 12 Te ni nari kin pugrine. Ni nari, “God, nge nu nyamb nge qam nde raqe gad ye. Nge wute buagi nu ningg nyamb pe rikur pu ris kin ninde rar pe nu nyamb gidivi viyo.” *[Sng 22:22]*

13 Di mune pugri puq nand nari, “Nge God ndene ei nei gudub.” Di mune nari, “Nge ven nde kas, wo God nge negh kin ane pas.” *[Ais 8:17-18]*

14 Ni wo puq nindiny kin te ni som rise di yavi rise, pugri bu Jisas mune ni ris kin pugrine nas. Ni mune wuti kin pugrine nas di wute ane tuquine. Te pu ei ni nati kin tende ni wuti quayi nyumbueg puq neny riti kin gre rise ye te brequ nindig ningg. Wuti te Satan. 15 Wute riti ningg wune rimb kin te ningg ni Satan nde taq pu yeru yembe rind kin pugri ris. Ni nati kin puate te ni nati di wute te ngim bi nuany riyi ri yuwon pu ris. 16 Beghi nei bab Jisas ni angelo ghav nindim ningg pugri puq nen segi, ni Abraham ningg kuqo ghav nindiny ningg bu pugri puq nen. 17 Te ningg bu ni yumbo yumbo buagi pe ni kiqam ris kin pugrine nganye nas, te ei ni wute yawo nitony di ni God nari kin pugrine nganye prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas di God ningg yembe te tuquine yembe nand. Te ei ni wute yumbo ur brequ rind di God umbo ker nuany yembe neny kin te puaq nand kin tuqui. 18 Te pugri ni nikinne Satan ni bub nuang kin tende puayi ni mai nare, pugri bu muq wute Satan bub nuany kin te ni ghav nindiny kin tuqui.

3

Jisas Moses nde yumbui

1 Pugri bu, nge mand, God nungoqi ni ningg yembe wand ningg nupuqu wo pre kin di nungoqi mune God nitaqu wowi pre ye, nungoqi Jisas ndene ei nei wi rundo. Jisas ni wuti God tiqi nundog beghi nitamu powi ye di ni wand yuwon ye beghi simbe bad kin te ningg ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas. 2 Ni God, wuti ni naip no kin te, ni ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine puq nen kin te Moses asi God ningg wand nutungu di God nari kin pugrine God ningg wute God ningg baj kin pugri yuwonne nganye yeng nuany kin te ane tuquine. 3 Nungoqi nei wamb wuti baj yembe nindig kin te ni nyamb yumbui di bajne ni nyamb yumbui nganye segi. Te kin pugrine Jisas ni yuwon nganye bu God ni nyamb yumbui neng. Moses ni nyamb musoqne. 4 Baj buagi wute yembe mindiny, pudi God ni yumbo yumbo buagi yembe nindiny. 5 Moses ni God ningg yembe ye wuti kin pugri nas, God ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine nikin wute ni baj kin pugri yeng nuany. Di God otiwo simbe nand ye te kin wand bir nawo. 6 Pudi Kraist ni wo kin pugri God nari kin pugrine

nganye God ningg wute ni kin baj kin pugri yeng nuany. Beghi mune wune bab segi gre pu yembu di ni nandi beghi nitamu powi kin te ningg chumbuai ane ghimbi buag pu pas, tedi beghi ni ningg baj.

Beghi Jisas nei gheri piping segi kin

7 Beghi ni ningg baj pugri bu beghi Ququ Yuwon Ye ningg wand Buk Song pe vise kin ven ei nei bibiny. Ququ Yuwon Ye ni nari,

Muq nungoqi God ni nari kin te wutungu,
8 tedi asi nungoqi nuqo puq ren kin
pugri umbo tuq wamb wayequ. Ni
asi ngawu gre rind di nge wand
sange rindigh. Ni mong wuye di
nyumo segi ye pe yeru kin nginy
tende ni nge tuqui ripi. 9 Tende
puayi ni nge tuqui ripi di nge yembe
rundogh ningg. Di ber 40-pela pu
nge yumbo ur gad kin te ruqond, 10 te
ningg bu nge wute tende puayi ris
kin te umbo ker kuany di kari, “Wute
ren ni pripri nei aye pe vise. Nge
ni ngim kipiny wuso kin te si riraq.”
11 Pugri bu nge umbo ker kawo di
wand gre ye taq gab kari, “Ni nge kas
yawotuan kin tende riyi rindi tuqui
segi nganye.” *[Sng 95:7-11]*

12 Nge mand nungoqi yeng wawo yuwon, eti nungoqi kin iri ni yumbo ur brequ kin nei brequ ni nde nei pe bre di ni God nas nas te kin nas ye nei nimbig segi di dob neng. 13 Nginy manyi manyi nungoqi oyi oyi God ningg wand yuwon ye pe ghav wand te ei God nei wumbig kin nei yuwon ye te si ware segi. Nginy buagi te “Muqne,” pugri bu muq nungoqi oyi oyi ghav wand, eti nungoqi kin iri ni yumbo ur brequ kin nei brequ ni wandoqi rindig di ni nei quan nganye imb ruang di yumbo ur brequ nand. 14 Beghi asi Yumbui nei bibig urupuine beghi nei te quan nganye gre rind. Te kin pugrine ni nei bibig kin nei te gre rind pune rise rise ruso beghi ngeri te prene, tedi beghi buagi ane Kraist ningg kimand nganye. 15 Nge miningne simbe gad kin pugri:

Muq nungoqi God ni nari kin te wutungu,
tedi asi nungoqi nuqo puq ren kin
pugri umbo tuq wamb wayequ. Ni
asi ngawu gre rind di God wand
sange rindig. *[Sng 95:7-8]*

16 Wute tughe bu asi God ni nari kin rutungu pudi ni wand sange rindig? Te wute buagi asi Moses Isip pu nitari neyi ni kin wute te. 17 Di wute tughe ningg God umbo ker nawo ruso ruso ber 40-pela pu? Te wute Israel kin ni yumbo ur brequ rind di ni mong wuye di nyumo segi ye pe riti kin wute te. 18 God wute tughe ningg umbo ker nawo di wand gre ye taq namb nari ni God nas yawotuan kin tende rir ruso tuqui segi? Te wute ni wand rutungu segi kin te. 19 Muq beghi buqod ni God nei rimbig segi, pugri bu ni qi God nitari no di ris yawotuan kin tende rir ruso kin tuqui segi.

4

God ningg wute ris yawotuan kin wand

1 Asi God ni wand te kin taq namb nari beghi segine ni ningg yawotuan kin tiqe pe par po ye. Di wand te kin muq visene, pugri bu muq beghi yeng pawo yuwon, eti nungoqi kin iri ni yawotuan kin tiqe pe nar no segi. Muq beghi te ningg ei wune bab. 2 Te pugri ni God wute ghav nindiny di yuwon pu ris kin wand yuwon ye rutungu kin pugrine muq beghi nde mune bir mawo putungu pre. Pudi wand te ni ghav rindim segi, te pugri ni mutungu pudi nei pe mawo vis di mari te nganye puq mand segi. 3 Te pugri beghi wute wand te putungu di nganyene puq bad kin te beghi pas yawotuan kin tende par po pre. Te God nari kin ane tuquine. Ni nari, “Pugri bu nge ker kawo di wand gre ye taq gab kari, ‘Ni nge ningg yawotuan kin tiqe pe riyi rindi tuqui segi nganye’.” *[Sng 95:11]*

Ni qi puate neq wughe di rindi rindi yembe omo nawo pre, pudi ni wand ven puq nand. 4 God ningg wand rise kin buk opu ire pe ni yembe nand ruso nginy 7 te ningg di ni nas yawotuan kin wand pugri puq nand nari, “God ni nikin yembe buagi yembe nand nand ruso nginy 7 te ningg ni nas yawotuan.” *[Stt 2:2]*

5 Di wand te kinne mune simbe nand. Ni nari, “Ni nge kas yawotuan kin tende riyi rindi tuqui segi nganye.”

6 Pugri bu muq wute ninge segine God nas yawotuan kin tende rir ruso ye wand te kin muq visene. Pudi wute asine God ni wute ghav nindiny kin wand yuwon ye bir mawo rutungu pre kin ni God nas yawotuan kin tende rir ruso segi. Ni rir ruso segi ye te pugri, ni God ningg wand yuwon ye rutungu pudi wand te dob reny. 7 Pugri bu God nginy aye naip no di nginy te “Muq” puq nindig. Ber nganye buagi ruso pre dobu ni nginy nen ningg Devit nde gri simbe nand. Te wand God ningg buk pe rise kin mining simbe gad kin te. Wand taq ren, “Muq nungoqi God ni nari kin te wutungu, tedi nungoqi umbo tuq wamb wayequ.” *[Sng 95:7-8]*

8 Te pugri asi Josua wute nitari no kin tende ni ruso God nas yawotuan kin tende rir ruso, tedi God dobu pu nginy aye ningg wand nand segi. 9 Pugri bu beghi nei bab yawotuan kin te risene. God ningg wute ni God nas yawotuan kin pugrine yawotuan kin nginy te Sabat kin nginy kin pugri ni ghimbi nuany. 10 Te pugri God ni yembe te

yembe nand nand di nas yawotuan. Te kin pugrine wuti iri ni yawotuan kin tende nar no kin te mune nikin yembe nand nand di nas yawotuan. 11 Pugri bu beghi yawotuan kin tende par po di God ane pas yawotuan ye te ningg ei quan nganye buid pap. Te ei beghi kin iri ni asi God ningg wand dob reny di rir ruso segi kin pugri God ningg wand dob neny di ir naghe segi.

12 Te pugri God ningg wand ni gre quan nganye rise di ni waghine vise segi. Wand te quan nganye yeng vind. Ni yeng vind kin mame bidi dobui opu opune sawo rise kin ane tuqui segi, ni quan nganye yeng vind. Ni wute pend ruwo mingi nganye rir ruso di ruso wute nikin ququ di nei ane dung kin tende pend. Di rir ruso ngape mboq di ngape pon ane dung kin tende pend. Ni wute nei di umbo pe yumbo pughe kin yawo kureny kin nei te rundony di ir ruany ye. 13 Yumbo yumbo buagi qi pe kin God nde rar pe suqo pu rise segi. Yumbo buagi raqene rise di ninde rar pene rise. Wuti tende ei beghi bon yumbo ur te simbe bad ye.

Jisas ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas

14 Pugri bu beghi prist mingg yumbui nde quan nganye yumbui kin iri nginy tu wam newo no pre. Te Jisas God ningg wo. Pugri bu beghi ni nei bibig kin nei wute aye simbe bidiny kin te pat vise gre. 15 Te pugri beghi prist mingg yumbui ni yumbui nen ni prist mingg yumbui ninge wute yumbo ur brequ rind ningg nei rimb ye nei te mundony tuqui segi ye te kin pugri segi, ni wute nei nundony di yawo nitony ye. Satan beghi yumbo ur brequ bad ningg bub nuangu kin yumbo ur buagi ren ni nde mune rindi prene ye. Satan ni bub nuang pudi ni yumbo ur brequ nand segi. 16 Pugri bu wune bab wayequ, beghi God nde sia king pe tumo bodo ei ni nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu. Di beghi mai buqod kin tende puayi ni wute yawo nitony kin di nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende pe beghi ghav nundug.

5

1 Prist mingg yumbui ni yumbui buagi ni wutene di God gri nawo yemu di si numbom ni ei wute nde nyamb pe ni ningg yembe mand ye. Ni wute nde nyamb pe God yumbo meng di wute yumbo ur brequ rind ye te ningg umo mambui God meng ye. 2 Ni mune buid map segi bu yumbo ur brequ mand ye, pugri bu ni wute aye nei rimb segi di yumbo ur brequ rind kin te ker muany segi waghi mindiny. 3 Ni nikinne mune buid map tuqui segi ye, pugri bu ni wute yumbo ur brequ rind ye te ninggne umo mambui God meng segi, ni nikin yumbo ur brequ te ningg anene ei umo mambui God meng.

4 Wuti prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas kin ni nyamb yumbui nateri, pudi nikin grine nyamb yumbui te nateri segi, God gri ei ni ngam nirang di nyamb yumbui neng. Te Aron kin pugrine, asi God ni naip no di prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas kin pugrine. 5 Te kin pugrine Kraist ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas kin nyamb yumbui ven nikinne natevi segi, pudi God ni naip no di simbe nindig nari, “Nu nge wo. Muq nge nu nuyi ningg kas pre.” *[Sng 2:7]*
6 Di God ningg wand rise kin buk opu ire pe ni nari, “Nu Melkisedek nas kin pugrine nganye prist ningg ghas ghas te kin ghas ye.” *[Sng 110:4]*
7 Jisas qi pe nas kin tende puayi ni God, wuti ni ngamo pe pu mune neti nowi ye tuqui kin te, temi wand ningg di yumbo pughe kin ningg pengu nindig ningg ni quan kumone nari di ngam giji wuye rar pe ritiri ri ni pengu nindig. Ni nikin nyamb ni vighe viso di ni nei God ndene ni vindo ye, pugri bu ni nari kin te God nutungu. 8 Piyi ni God ningg wo pudi ni yuqo niraq kin tende ni pughe gri ei God ningg wand nutungu di te kin pugrine puq nen ye te kin nei natevi. 9 Di te ningg ni tuquine nganye nas, pugri bu ni wute ni wand rutungu kin te nate ruwi yuwon pu ris ris te kin ris ye te kin puate. 10 Di God ni naip no prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas, ni Melkisedek kin pugrine nas.

Wute ir maghe God dob meng kin wu wand

11 Beghi yumbo ren kin ningg wand bad kin wand nganye buagi rise, pudi nungoqi wand wutungu di brequne nei wumbiny segi ye, pugri bu beghi te kin puate simbe buduq kin yembe yumbui. 12 Nungoqi yabene Jisas nei wumbig pre ye, muq ven nde puayi di nungoqi ei wute aye God ningg wand ningg wawo maghe ye pu bu segi. Nungoqi oyi God ningg wand nganye kin ye ruwo ye buagi te ningg munene muauq waghe. Te nungoqi minyne waq kin pugri. Miny si wuraq di mir gre kin we segine. 13 Wute miny maq maqne kin te ni wone, ni nei misiv segine. Ni yumbo ur tuquine kin te oghine nei mimbiny tuqui segine. 14 Mir gre kin te wute quayi kin te. Wute te nikinne nei matevi di nikin nei tuqui map di yumbo oghi kin di brequ kin nei mamb pre ye te.

6

1 Pugri bu beghi wokuandi kin pugri pas di Kraist ningg wand puate mi vighe di bei

mundug kin te ninggne pas wayequ. Te si pare di quayi kin nei misiv ye wand matevi ye te ei patevi. Beghi wand ye viwo kin te ninggne pas kin te beghi baj yuwodne pi righe righe pudi baj nganye yembe bidig segi te kin wayequ. Te pugri beghi Jisas nde dobu paru ye puate pi righe kin tende beghi wand ren putungu: Beghi pati ye yumbo ur brequ te si pare, di God nei bibig, 2 di wuye mupumu kin, di wute si mem kuyo kin, di wute mati kin mune mes mewo ye, di otiwo God wute ir nawo di ris ris te kin ris ye ninge nginy tu wam ris di ninge wase pe ris. Wand ren ye ruwo kin. Beghi ren kin muq si pare. 3 Muq God ni ngiq nand tedi beghi pugri puq pen, beghi quayi kin nei misiv ye wand matevi ye te ningg wand bad.

4 Pughe gri ei wute Yumbui nei mimbig ye ir maghe kin mune mitami Yumbui nde mandi? Te pugri ni God ningg wand mutungu di nei mamb pre. Di wam kin yumbo tuqui map muqond pre, di Ququ Yuwon Ye meti nowi pre. 5 Di ni nei mamb God ningg wand te yuwon, di ni ngeri otiwo wundi ye nikin gre muqond pre, 6 muq ni Yumbui dob meng di te ningg ir maghe. Wute te kin mune mitami Yumbui nde mandi di nei mare mitinde tuqui segi. Te pugri ni God ningg wo mune nyumo pe qungu mi nati kin pugri. Ni nyumo pe qungu mi nati ei wute ni perei rindig di minyuw reng ningg.

7 Qi pughe ye wuye wundi di taqi wughe di wute mir mi righe di mir wute te ghav rindiny kin yuwon yuwon ruwi kin qi te God yuwon nuaw. 8 Pudi qi nyungo di sare quat kin ruwi kin qi te brequ. Tumo di God ni qi te brequ nunduw ye. Yumbo yumbo pre kin tende puayi di qi te wase nimbiq omo wuso ye.

9 Mand nge yawo kirauq righe ye, piyi beghi wand ven kin bad pudi beghi nei bab nungoqi mai wen kin wundoq segi ye. God nungoqi yuwon nuauq nitaqu wowi di yuwon pu was ye. 10 Te pugri God ni yumbo buagi tuquine puq nen ye. Nungoqi asi God ningg wute aye te ghav wundiny di muq ghav wundiny wundinyne kin te, di nungoqi yembe aye puq wen kin te nungoqi bei wand nungoqi God yawo wurang righe. God ni nungoqi yembe yuwon ye te kin nei gheri nipiny tuqui segi. 11 Beghi nei yumbui te nungoqi non non yumbo ur ren ne ei puq wen wen ruso ruso yumbo yumbo pre kin ngeri te rindi. Te ei yumbo nungoqi ghimbi wany pu was kin te nganyene puq ren. 12 Te ei nungoqi si yavi wati segi. Beghi nei bab kin nungoqi wute Jisas nei rimbig di ni Jisas nei rimbig kin te pugrine rise ye te ningg ni God nari kin yumbo te riteri ye, nungoqi te kin pugri ei was.

God nari kin yumbo te nganyene puq ren ye

13 Asi God Abraham nde wand ire taq namb di wuti iri nyamb nirang ei wand te gre neny ningg pudi wuti iri ninde yumbui kin te nas segi. Pugri bu ni nikin nde nyamb pene wand te gre neny. 14 Ni nari, “Nge nganyene nganye nu simbe guduw, nge nu yuwon kuaw di nuqo nganye buagi kew ye.” *[Stt 22:17]*
15 Di Abraham ni waghine God nari kin te ghimbi nuany pu nas, bu God ni simbe nindig kin yumbo te nateri.

16 Wute pripri ni wand ire mand muq wand te gre meny ningg di ni wuti iri ni nde yumbui kin te ei nyamb mirang di ni wand te gre meny ye. Te ei wute aye ni mutungu di mari te nganye, di ni wand kumo mand segi. 17 God ni wute ni nari kin yumbo te materi ye bei nindim ei ni nei mamb ni nganyene nand, ni mune nei aye namb segi ye. Ni te kin raqe nindim ningg nari pugri bu ni wand te gre neny. 18 Yumbo teri ren: wand taq namb, di wand gre neny. Te ni wandoqi nand segi ye, di mune nei aye kin namb segi ye. Pugri bu beghi wutamu wu pase God nde badi ei yuwon pu pas ningg pari kin te wand tevi ven beghi gre rengu di beghi God yumbo nengu puq nand ye te ghimbi puany kin nei te pat vise gre. 19 God ni nari kin yumbo te nei pe pawo ris di ghimbi puany pu pas kin nei te umbo pe at anka gherim pe memeri naghe di quan nganye naghe no ye te kin pugri. Beghi yumbo te pateri ningg ghimbi puany kin nei ven quan nganye vir viso chongo God ningg baj kin dodi pe qungu muaw pu yequ kin tende vir viso di viso sunyi quan nganye uny kin pe tende vise. 20 Jisas ni beghi ngim nuangu ningg ye nawo sunyi quan nganye uny kin tende nar no. Ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas pre, ni Melkisedek nas kin pugrine nganye nas di nas nas te kin nas ye.

7

Melkisedek God nde prist yembe nand

1 Te pugri wuti nen Melkisedek ni Salem kin king di ni God Wam Nganye Kin ni ningg prist. Abraham ni yeng pe mo king ninge mi mati pre pu mune mandi mandi ngimi Melkisedek nandi ni nuqoind. Di Melkisedek God pengu nindig ei God Abraham yuwon nuang. 2 Di Abraham yumbo yumbo yeng pe pu nare nandi kin te bir nawo bid 10-pela pu di bid ire Melkisedek neng. Nyamb Melkisedek ni puate taq, “Yumbo ur tuquine kin king.” Di ni Salem kin king pugri bu nyamb ven kin puate aye te “Umbo yuwon kin king.” 3 Ni kiyi kumo di kuqo ris kin wand ninge rise buqod segi.

Ni kumo wuri wundi kin wand rise buqod segi, di ni nati kin wand rise buqod segi. Ni God ningg wo kin pugrine nas di ni prist ningg nas kin te pre segi ye.

4 Nungoqi nei wamb ni yumbui pughe gri kin. Te pugri Abraham beghi koku ngawu kin nganye te ni mune nikin yumbo yumbo yeng pe pu nare nandi kin te bir nawo bid 10-pela pu di bid ire ni neng. 5 Muq Livai ningg kuqo prist ningg mas kin ven nde lo wuri wute yumbo yumbo materi kin te ei bir mawo bid 10-pela pu di bid ire ni materi. Te wute Israel kin. Piyi ni nikin wutene di ni mune Abraham ningg kuqone. 6 Wuti nen Melkisedek ni Livai ningg kuqo segi, pudi ni Abraham ningg yumbo buagi kin bid ire nateri. Di ni God ane wand ei God Abraham wuti God ni nde wand taq namb kin te yuwon nuang. 7 Wute buagi nei rimb wuti yumbui puq mindig kin te ni ei wuti nyamb segi kin te si neng kuyo. 8 Livai ningg wute tit pe kin prist ni wute nikin yumbo yumbo bir mawo bid 10-pela pu di ni bid ire materi ye, pudi ni otiwo mati kin tuqui. Pudi Melkisedek Abraham ningg yumbo buagi kin bid ire nateri kin te, God ningg wand rise kin buk wuri ni nas ye. 9-10 Di yumbo aye te, Livai ningg kuqo ni dobune prist ningg mas, di ni wute buagi mingg yumbo kin bid ire te materi. Pudi ni nikinne mune ni yumbo bid 10-pela kin bid ire Melkisedek meng. Te kin te Abraham ni yumbo te Melkisedek bid ire neng kin te ni anene meng kin pugri. Te pugri Abraham ningg kuqo buagi ni asine ninde ghimbi pe mase pre dobu di ni mas.

Jisas Melkisedek kin pugri

11 Livai ningg wute tit ni prist ningg mas di lo ni nde gri Israel kin wute nde rindi. Pudi prist te mingg lo pe wute ghav rindiny yuwon ris tuqui segi. Ni ghav rindiny yuwon ris tedi pughe kin ningg God otiwo prist aye nas ningg nari? Te prist te Melkisedek temi tuquine kin ei nas, ni Aron kin pugri segi. 12 Te pugri otiwo prist aye mas tedi lo mune pugrine aye ei rise ye. 13 Beghi Yumbui, wuti te God nari ni prist ningg nowi nas puq nand kin te, ni wute tit aye kin. Wute aye ni ningg wute tit pe kin iri asi alta pe yenu prist yembe nand segine. 14 Te pugri beghi nei bab beghi Yumbui nen ni Juda ningg wute tit pe kin. Asi Moses ni prist ningg wand nand kin tende puayi ni wute tit wen nyamb niraw segi. 15 Di beghi muq simbe bad kin wand ven muq quan nganye raqe viso. Wuti aye Melkisedek kin pugri prist ningg nas pre. 16 Ni Livai mingg lo puq wund kin tende pe prist ningg nas segi, ni wute mati segi mas mas te kin mas ye te kin gre pe prist ningg nas. 17 Te pugri God ningg wand rise kin buk ni raqe wund wuri, “Nu Melkisedek nas kin pugrine nganye prist ningg ghas ghas te kin ghas ye.” *[Sng 110:4]*

18 Yabe kin lo ni gre segi di wute ghav rindiny tuqui segi, pugri bu God ni lo te puaq nand. 19 Te pugri lo ni wute ghav rindiny di God nde rar pe tuquine yeru ye tuqui segi. Pudi muq God beghi ngim aye quan nganye yuwon kin te nupung wuso pre. Tende gri di beghi God nde tumo bodo.

20 Di God Jisas prist ningg nowi nas kin ni segine nowi nas segi, ni wand taq namb di wand te gre neny pre. Asi kin prist ni pugri segi, God ni wand taq namb di wand te gre neny pre muq ni prist ningg nawo mas segi. 21 Pudi Jisas God nikinne wand gre ye taq namb pu bu ni prist ningg nas. God ningg wand rise kin buk pe God ni simbe nindig nari, “Nu prist ningg ghas ghas te kin ghas ye. Yumbui ni wand te gre neny pre, ni mune nei nare nitinde segi ye.” 22 Beghi nei bab God wand ven taq namb di gre neny pre, pugri bu Jisas nde gri God wand urupui taq namb kin te quan nganye yuwon. Asi God Moses nde gri wand taq namb kin te ane tuqui segi.

23 Di yumbo aye te prist asi kin ni mati di ni prist yembe te si mare rise ye, pugri bu ni quan mas pu ei. 24 Pudi Jisas ni nati segi nas nas te kin nas ye. Pugri bu ni prist ningg yembe nat rise kin te pre di wuti aye ni sunyi nitanguri tuqui segi, ni te kin nas ye. 25 Pugri bu muq pu ruso otiwo wute ni nde gri God nde tumo rindi kin te nate ruwi yuwon pu ris ris te kin ris ye. Te pugri ni nati segi nas nas te kin nas di ni gri wute nde nyamb pe God ane wand.

26 Prist mingg yumbui ni yumbui nen kin ni beghi yumbo buagi ghav nundug kin tuqui nganye. Ni God nari kin pugrine nas ye, ni unje nap kin wand ire ninde vise segi. God nde rar pe ni yuwon nganye nas. God ni neti nowi di nginy tu wam wute yumbo ur brequ mand ye ninde wonji nganye nowi nas. 27 Ni prist mingg yumbui ni yumbui aye te kin pugri segi. Ni nginy manyi manyi umo nambui God neng segi. Ni nikin yumbo ur brequ nand ye te ningg umo nambui God neng pre, dobu muq di wute yumbo ur brequ rind ye te ningg mune umo nambui God neng segi. Ni wute yumbo ur brequ rind ye te ningg nikin ghimbi oyi umo kin pugri God neng. Di nginy manyi manyi puq nen segi, ni puq nen ire simbene nand. 28 Te pugri Moses ningg lo wuri kin pugri puq men di wute prist mingg yumbui ni yumbui ningg map mo kin prist te ni gre tuqui segi di yuwon nganye segi. Pudi God Moses lo neng pre dobu wand aye taq namb kin wand te ningg ni nikin wo prist mingg yumbui ni yumbui ningg naip no. Prist te ni musoq unje nap

segi ni quan nganye yuwon di ni te kin pugrine nas nas te kin nas ye.

8

Jisas beghi prist mingg yumbui ni yumbui

1 Beghi wand bad kin wand puate nganye taq ven: Beghi prist mingg yumbui ni yumbui te kin iri nas pre. Ni nginy tu wam newo no God Gre Nganye Kin ni ningg sia king nde si tuan pe opu nas. 2 Muq beghi prist mingg yumbui ni yumbui nen nginy tu wam newo no di sunyi quan nganye uny kin pe tende te God ningg sel baj nganye tende prist yembe nand. Prist asi kin ni baj wute gri yembe mindiny kin tende yembe mand. Pudi beghi prist nen ni baj Yumbui nikin yembe nindiny kin tende prist yembe nand.

3 Te pugri prist mingg yumbui ni yumbui buagi ni yumbo God meng di umo mambui God meng ye te ningg bu si numbom. Pugri bu beghi prist mingg yumbui ni yumbui nen mune pugrine ei puq nen, ni yumbo God neng kin te rise. 4 Ni qi pene nas tedi ni prist ningg nas tuqui segi. Te pugri qi pe ven nde prist mir di yumbo isis lo wuri kin pugrine God meng kin te mas pre. 5 Ni sunyi uny kin tende yembe mand. Sunyi ni yembe mand kin te yumbo nginy tu wam rise ye te kin yumbo ur di te kin ququne. Beghi te kin nei bab kin te pugri Moses ni God ningg sel baj yembe nunduw ningg di God ni simbe nindig nari, “Nei ghamb yuwon eti nu kin grine yembe nduw. Nge baj te kin ququ rand pe munde bei guduw ye te kin pugrine ei yembe nduw.” *[Kis 25:40]*

6 Pudi muq God Jisas naip no di ni prist ningg nas. Jisas prist mingg yumbui ni yumbui ningg yembe nat rise kin te quan nganye yumbui. Prist mingg yumbui aye te ane tuqui segi. Te kin pugrine God ni wand urupui taq namb di Jisas ni wand te kin mingi wuti kin nas kin wand te God asi Moses nde gri wand taq namb kin te ane tuqui segi, muq urupui kin te quan nganye yuwon. Te pugri yumbo ni wand urupui taq namb kin tende nengu puq nand kin te wand asi taq namb kin tende nengu puq nand kin te ane tuqui segi, muq kin te quan nganye yuwon.

7 Te pugri wand asi taq namb kin te yuwon nganye segi, pugri bu ni wand aye taq namb. 8 Pudi God nikin wute unje rip kin te nuqond di nari, “Yumbui nari, ‘Nge wute Israel kin di Juda kin wute tit nde wand urupui taq gab kin ngeri te rindi. 9 Wand te asi nge ni kuqo si kitiny rise di kitari Isip mingg qi si riraq di ruso kin tende puayi ni kuqo nde wand taq gab kin te ane tuqui segi. Ni nge ane wand taq bab kin pugrine puq ren segi, pugri bu nge ni dob keny. 10 Pudi muq nge wand urupui taq gab kin taq wand ren ei nge ning wute Israel nde taq gab. Nge Yumbui nge kari, Nge nge ningg lo ni nde nei pe ei kawo ris, di ni nde umbo pe ur gad. Di nge ni ningg God ningg kas di ni nge ningg wute ningg ris’. 11 Tende puayi di wuti iri ni nikin kimand o yavi ire mune nge ningg simbe nindiny nari, ‘Yumbui ei nei wumbig,’ ni puq nand segi ye. Te pugri tende puayi di wute buagi ni nei rimb pre. Wute nyamb kin pe pu ruso wute nyamb segi kin ni buagi ane nei rimb pre. 12 Nge ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq gidiny di wand te mune nei gibiny segi.” *[Jer 31:31-34]*

13 God ni wand urupui taq namb kin te ningg wand pugri kin nand, pugri bu beghi te kin buqod di nei bab ni wand asi kin te wuri vimb pre. Yumbo wuri rimb di ting rind kin te rise brequ di prene.

9

God yumbui nyamb mirang kin baj qi pe kin

1 God ni asi Moses ane wand taq mamb kin wand pe God yumbui nyamb mirang kin lo rise di God yumbui nyamb mirang kin sunyi wute gri yembe mindiny kin vise. 2 Sunyi te sel pe God ningg baj ire yembe mindiny kin. Baj sunyi ye wuwo yequ kin tende lam mawo ris kin yumbo yenu, di tebol di bret prist God meng kin tende mawo ris. Sunyi wen ni sunyi uny kin puq munduw. 3 Tende dobu sunyi aye yequ, di ni chongo aye dodi pe qungu muaw, sunyi te sunyi quan nganye uny kin puq munduw. 4 Sunyi tende yumbo tuqo yuwon ye wase mande kin alta gol pe yembe munduw kin tende yequ. Di God ningg lo rise kin bokis gol pe imb mipiq kin tende wus. Di bokis wabe tende kap ire gol pe yembe munduw kin tende wus di mir ire mana puq munduw kin tende mawo righe, di Aron ningg botu muap muap nase kin tende nase, di God Moses ane wand taq mamb kin lo rise kin wet puayi temi bokis pe tende mase. 5 Bokis wam tende angelo temi cherubim puq mindim ye ni ququ tende yembe mindim pu yemu. Ni tende yemu kin te God ti nganye kin ni tende nas kin pugri. Angelo te ni nimbraqe mindiri riwo di bokis rar buag miraq. Bokis rar pe tende God ni wute yawo nitony di ni yumbo ur brequ te ningg ker nuany di yembe neny kin te puaq nand. Pudi muq beghi yumbo yumbo buagi ren otinde simbe bad kin tuqui segi.

6 Yumbo yumbo buagi pugri yembe
mindiny pre pu rise muq prist nginy manyi
manyi sunyi ire ye wuwo rar ngimi yequ
kin tende mar mo di nikin yembe mand.
7 Pudi prist mingg yumbui ni yumbui ni
irine ei sunyi ire wur wunde yequ ye tende
nar no. Di ber ire ningg ni sunyi tende
nar no ire simbene nand di pre. Di ni yavi
segine nar no segi, ni yavi nikin yumbo ur
brequ nand ye te ningg di wute nei rimb
segi yumbo ur brequ rind ye te ningg God
neng kin nare ei nar no. 8 Ququ Yuwon Ye
ni beghi yumbo ur ren kin pe bei nundug,
beghi sunyi quan nganye uny kin tende
par po kin ngim bi segine. Te pugri dabo
kin imb te wusene. 9 Yumbo yumbo buagi
ren muq kin yumbo ur tene bu bei rind.
Te pugri ni yumbo God meng kin di umo
mambui God meng kin te ningg wute God
yumbui nyamb mirang kin te puq rem di
ni umbo pe yuwon nganye mas kin te nei
mamb tuqui segi. 10 Yumbo ur ren ni mir di
wuye di wute puqum segi yuwon pu ris kin
yumbo ur te ninggne wand rind. Lo ren ni
ghimbi dabo kin ninggne simbe rind. God
ni lo ren ni rindi ei wute buagi lo ren kin
pugrine puq ren ren ruso otiwo God ni ris
kin yumbo ur te sabi nindiny.

Kraist ningg yavi

11 Kraist ni yumbo yumbo yuwon kin ren
rise pre ye te ningg ni prist mingg yumbui
ni yumbui kin pugri nandi pre. Ni nandi
ye te ni God ningg baj quan nganye gre di
yuwon nganye kin tende nar no. God ningg
baj te wute gri yembe munduw segi, te
pugri baj te ni qi wen God yembe nunduw
ye te kin cham segi. 12 Kraist ni sunyi
quan nganye uny kin pe tende nar no ire
simbene nand di prene. Ni sunyi quan
nganye uny kin tende nar no kin ni meme
di kau wo yavi nare nar no God neng segi,
ni nikin yavi niraq nar no. Ni nikin yavi
tende beghi yumbo ur brequ pe pu wong
nundumu di yuwon pu pas pas te kin pas
ye. 13 Te pugri yabe kin yumbo ur pe prist
ni meme di kau quayi ningg yavi di kau
nyumbueg wo wase mindaq nimbiq kin
nyaqi wute yumbo ur brequ rind di puqum
rimb kin te puraq mindiny di ni yumbo ur
brequ dabo gri kin te puaq di yuwon ris kin
tuqui. 14 Pugri bu Kraist ni yumbo ur brequ
kin wand ire ni nde vise segi pudi Ququ
nas nas te kin nas ye ni ningg gre pe beghi
yumbo ur brequ pati kin tuqui ye yembe
bidiny di puqum bab ye te ningg nikin yavi
quan nganye yuwon kin oyi mir kin pugri
God neng di beghi puqum umbo pe kin te
puaq nundug di yuwon nganye pas. Di ni
puq nengu di beghi umbo pe nei bab beghi
yuwon nganye pas. Te ei beghi God nas nas
te kin nas ye ni ningg yembe ye ningg pas.

15 Puate taq ven ningg bu Kraist ni God
wand urupui taq namb ye te kin mingi wuti
ningg nas. Te ei wute God ngam nirany pre
kin te yuwon nuany di yuwon pu ris ris te
kin ris puq nand kin te riteri. Yumbo ren
kin muq puq ren kin tuqui. Te pugri wute
God asi wand taq namb kin tende nambune
ris kin tende puayi ni yumbo ur brequ rind
kin te ningg muq ni nati di ni wong nand
pre di muq ni ir pu ris.

16 Wuti iri ni nyumo raqe ire ur nindiq
pu wuse muq ni nati, nyumo raqe te ni
nati di wute ninge ni yumbo mitangri kin
yumbo te ur nand pu rise. Ni te kin ur
nand pre, pudi wute ninge ni yumbo te
prine mitangri segine ei ruso ruso otiwo
ni bei mand wuti nyumo raqe ur nindiq
kin te nganyene nati pre. 17 Te pugri wuti
nyumo raqe ur nindiq kin ni nati segine
tedi nyumo raqe te gre segi. Ni nasne
tedi wuti iri nyumo raqe tende pe ni ningg
yumbo materi puq nand kin te nateri tuqui
segine. 18 Te ningg bu ni wand asi taq namb
kin te mune yavi pene bu yuwon. 19 Te
pugri Moses ni lo kin wand lo buk pe rise
kin te ni wute buagi nde simbe nand pre
dobu kau wo kin yavi di meme kin yavi
wuye ane nateri, di nyumo hisop muange
pe sipsip iny ambo kin taq nimbiq pre yavi
pe neq wughe nitaqwi di God ningg lo rise
kin buk pe puraq nindiq di wute buagi nde
puraq nindiq. 20 Di ni nari, “Yavi wen God
ni wand taq namb di nari nungoqi wand
te ei wat rise di te kin pugrine puq wen ye
wand te gre weny kin.” *[Kis 24:8]*
21 Te kin pugrine Moses yavi te God ningg
sel baj te puraq nunduw di God yumbui
nyamb mirang kin yumbo buagi sel baj
wabe tende yeru kin te ane puraq nindiny.
22 Te pugri lo wuri, yavi pene ei yumbo
yumbo buagi puqum puaq kin tuqui, yavi
groq wi segi tedi wute yumbo ur brequ
mand kin te puaq segi.

23 Ni umo mambui God meng kin tende
pe di yumbo te puqum puaq ye tuqui.
Yumbo ren te yumbo yumbo buagi nginy
tu wam rise ye te kin ququne. Di yumbo
nganye wam kin te ningg ni yumbo mune
nganye yuwon kin ei neng ye. 24 Te pu-
gri Kraist sunyi uny kin nganye wam kin
ququne wute si pe yembe munduw kin
tende nar no segi, ni nginy tu wam newo
no. Muq ni beghi ghav nundug ningg God
nde rar pe nas. 25 Muq ni mune nginy tu
wam newo no di nikin ghimbi munene God
neng segi, ni mune mune puq nen segi. Ni
prist mingg yumbui ni yumbui aye te nikin
yavi mare segi yumbo aye kin yavi mare
ber ire ire sunyi quan nganye uny kin tende
mar mo kin pugri segi. 26 Te pugri tedi
Kraist priprine God qi yembe nunduw kin
tende puayi pune ei yuqo niraq niraq rindi

muq. Pudi segi, muq ngeri pre yamb tumo kin ven nde puayi ni nandi ire simbene nand di prene. Ni umo nambui God neng kin pugri beghi ningg nati di te ningg ni yumbo ur brequ kin gre te kring nap ruso pre. 27 God nari di wute buagi riti ire simbene rind, di dobu ni God nde rar pe yeru di God ni ir nawo ye. 28 Te kin pugrine Kraist wute nganye buagi yumbo ur brequ rind kin wand ni nde rise kin te puaq nindiny ningg nati ire simbene nand. Otiwo di mune nandi ye, pudi mune yumbo ur brequ puaq nand ningg nandi segi. Ni nandi kin te wute ni ghimbi ruang pu ris kin te nate ruwi yuwon pu ris ningg ei nandi.

10

Kraist ni God mir nuang kin pugri nati ire simbene nand

1 Lo te yumbo yuwon kin otiwo Kraist beghi nde puq nen ye te kin ququne. Ni yumbo nganye kin nginy tu wam rise ye te kin segi. Te ningg bu ni umo ire tene priprine ber manyi manyi mambui God meng kin te ningg ni wute God nde mondo di ni yumbui nyamb mirang kin te ghav rindim God nde rar pe yuwon nganye mas kin tuqui segi. 2 Ni tuqui tedi ni mir wase mande God meng kin yumbo ur te mune prene. Te pugri lo ni wute God yumbui nyamb mirang kin te puq wem di ni yumbo ur brequ mand kin wand ni nde vise kin te puaq di yuwon nganye mas, di ni yumbo ur brequ mand kin te ningg umbo yuqo mati segi. Pudi ni puq wen tuqui segi. 3 Pudi ni ber manyi umo mambui God meng kin te ni wute nikin yumbo ur brequ rind kin te nei ritirany ei nei rimbiny rimbinyne. 4 Te pugri meme di kau kin yavi ni wute yumbo ur brequ kin te puaq rind kin tuqui segi nganye.

5 Pugri bu Kraist ni qi pe nandi kin tende puayi ni God ningg nari,

Nu ni umo mambui mew kin di yumbo isis
mew kin te ningg kuari segi, pudi nu
nge ghimbi sir kupigh pre. 6 Nu umo
alta pe wase mande namb kriq ruso
kin di yumbo ur brequ puaq gudim
ningg umo wase mande nu mew kin
te ningg chumbuai guad segi. 7 Muq
nge kari, “Nge ven kas, God. Nge ven
gadi kin te nge nu kuari kin pugrine
puq ken ningg bu gadi. Te lo kin buk
pe nge ningg simbe mand ye te ningg
bu gadi.” *[Sng 40:6-8]*

8 Ni wand ye viyo kin te ni nari, “Umo mambui mew kin di yumbo isis nu mew kin, di umo alta pe mande namb kriq ruso kin, di yumbo ur brequ puaq gudim ningg umo wase mande nu mew kin nu te ningg kuari segi, nu mir ren ningg chumbuai guad segi.” Piyi ni mir wase mande God meng kin te ni lo wuri kin tuquine puq men. 9 Di otiwo mune nari, “Nge ven kas, God. Nge ven gadi kin te nge nu kuari kin pugrine puq ken ningg bu gadi.” Muq God yabe kin mir te kring nap ruso di Jisas Kraist ningg mir te nateri yabe kin te sunyi ritanyri. 10 Jisas Kraist ni God nari kin pugrine puq nen ye pugri bu ni nikin ghimbi God neng ire simbene nand ye te ningg beghi God ningg wute yuwon ye ningg pas.

11 Juda kin prist buagi nginy manyi manyi ni yemu nikin prist yembe mand, umo ire tene pripri God meng. Pudi ni umo te wute yumbo ur brequ puaq rindiny kin tuqui segi nganye. 12 Pudi prist nen wute yumbo ur brequ puaq nindiny ningg nikin ghimbi oyi umo kin pugri God neng ire simbene nand di prene, ni yembe te omone nawo. Pre di newo no God nde si tuan pe nas. 13 Tende puayi pu rindi muq God nikin veri te ninde muange tingi nawo mas di nikin nyinge neq wuyo kin sia woju ningg nawo mas ye te ningg ghimbi nawo pu nas. 14 Te pugri Kraist nikin ghimbi God neng ire simbene nand ye te ningg di God nikin wute yumbo ur brequ puaq nindiny di puq neny ni ningg wute yuwon kin ningg ris.

15 Ququ Yuwon Ye mune ren kin ningg beghi simbe nundug. Wand ye viyo kin ni nari, 16 “Yumbui ni nari ngeri tende dobu di nge wand ven ei ni ane taq bab: Nge nge ningg lo ninde umbo pe kawo ris di ninde nei pe ur gad.” *[Jer 31:33]*

17 Di mune nari, “Ni yumbo ur brequ kin wand ninde vise kin te di lo gure ruwo kin yumbo ur te nge mune nei gibiny segi ye.” *[Jer 31:34]*

18 Ni lo gure ruwo kin yumbo ur di yumbo ur brequ rind kin wand puaq nand pre, pugri bu yumbo ur brequ puaq nand kin umo mambui God meng kin yumbo ur te mune prene.

God nde tumo ei bodo

19 Pugri bu mand, muq beghi sunyi quan nganye uny kin tende par po kin ngim ir pu nganye wuse. Yumbo ninge beghi imb ruangu segi. Beghi Jisas ningg yavi pe di wune bab segine sunyi uny kin nganye tende par po ye. 20 Muq ni beghi ngim urupui nuangu. Ngim te pas pas te kin pas ye ngim. Ngim te chongo ngimrawu qungu pu yequ ye te gri ei par po. Kraist nikin ghimbi pe ni ngim te nuangu. 21 Muq beghi prist yumbui nganye ni God ningg wute yeng nuany ye te nas. 22 Nikin yavi pe beghi wabe gri kin puqum te ku numbug, te ei muq beghi puqum segi di beghi yabe yumbo ur brequ bad ye te ningg mune

nei kumo bab segi pudi umbo pe nei bab beghi muq yuwon pu pas. Di ni wuye suriq kup segi quan nganye yuwon kin tende beghi ghimbi wuye nupung. Pugri bu beghi ninde tumo ei bodo. Beghi nganyene nganye ei ninde nei budub, umbo yuwonne kuse di wune bab segi ninde tumo bodo.
23 Beghi wute simbe bidiny pari God ni nari kin yumbo buagi te nganyene puq ren ye, beghi nei te kin ei pat vise gre di nei tevi bab segi. Te pugri God ni wand taq namb kin te nganyene puq nen ye te ningg ei ni nde nei budub gre. 24 Beghi wute Jisas nei rimbig kin aye te nei bibiny di oyi oyi ghav bad te ei wute aye yawo pirany righe di yuwon puany kin te bei bad. 25 Yumbui ni nandi kin ngeri tumo rind pugri bu beghi wute ninge puq ren kin pugri ire pe pikur kin yumbo ur te si pare wayequ. Beghi ire pe pikur di oyi oyi gre pateri kin te quan nganye ei buid pap pap ruso otiwo Yumbui nandi.

26 Te pugri beghi wand nganye kin te buqod di nei bab pre, di beghi nde nei pe beghi nei bab kin beghi yumbo ur brequ bad badne ei pas, te pu di beghi yumbo ur brequ kin wand puaq rundug kin yumbo God beg kin aye mune rise segi. 27 Beghi yumbo ur brequ bad badne tedi beghi ngim aye segi, pudi beghi God ni wute ir nawo ye te di wase quan nganye namb kin God ningg veri brequ rindiny ye te ei wune ane ghimbi puany pu pas. 28 Wuti iri Moses ningg lo nutungu yambu nari di gure nawo, di wute temi o temi ire pu ni lo gure nawo kin te muqond pu muq simbe mand, tedi wute buagi ni yawo mutong segi ye, ni mi nati. 29 Te kin pugrine wuti God ningg wo brequ nindig kin ni mai brequ nganye ei nare ye. Te pugri God ningg wo dobu ni no, di ni ningg yavi God wand urupui taq namb kin te gre weny di wuti te puq weng yuwon nganye nas kin yavi te ningg ni nari te yumbui segi puq nand, di ni Ququ nikin nei pene wute yuwon nuany kin te wand brequ nindig. 30 Te pugri beghi nei bab God nikinne bu nari, “Ngene wute yumbo ur brequ rind ye te oyi gidiny. Aye segi. Nge ni mai keny ye.” Di God nikinne wand aye nari, “Nge Yumbui, nge ning wute ir kawo ye.” *[Lo 32:35-36]*
31 Wuti yumbo ur brequ nand kin ni God nas nas te kin nas ye ninde si pe nondo kin te wune kin yumbo.

32 Asi yumbo nungoqi nde puq ren kin te ei nei wumbiny. Te God ningg ti nungoqi nde ti nase pre dobu di nungoqi mai nganye buagi wuqond. Tende puayi nungoqi gre pu yequ ningg quan nganye buid wap wap pudi nungoqi buid kumo wap ye te ningg si yavi wati segi. 33 Ngeri ninge puayi wute quan rar ngimi nungoqi wand brequ munduq di mai meuq. Di ninge puayi nungoqi wute wand brequ mindiny di mai meny kin te ghav wundiny ane mai te ware. 34 Te pugri wute taq pu yeru kin te ghav wundiny ane mai te ware. Di ni nungoqi yumbo yumbo mitaquri di nungoqi yumbo segi was ye te ningg yivany ware segi. Te pugri nungoqi nei wamb nungoqi God nari kin yumbo te wateri ye. Yumbo te quan nganye yuwon di rise rise te kin rise ye te wateri ye pugri bu nungoqi chumbuai wand.

35 Te pugri nungoqi gre pu yequ ye te ningg di God oyi quan nganye ei oyi nunduq ye. Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, gre pu yequ ye te ningg ei quan nganye buid wap, si yavi wati wayequ.
36 Nungoqi gre pu ei was, te ei nungoqi yumbo yumbo God nari kin pugrine puq wen pre, tedi ni yumbo nungoqi neuq puq nand kin te wateri ye. 37 Te pugri wand God ningg wand rise kin buk pe rise kin pugrine,

> Big rip segine di wuti te nandi puq nand kin te nandi ye, ni mune ghimbi nawo segi ye. 38 Pudi nge ning wute nge kari kin tuquine puq ren kin te ni nge nde nei rundub ye te ningg di ris ris te kin ris ye. Pudi nikin wuti iri mune nge dob negh, tedi nge ni chumbuai gidig segi. *[Hab 2:3-4]*

39 Pudi beghi wutamu ni nde nei budub di ni nitamu powi yuwon pu pas ye te kin wute ningg pas. Beghi wute ni dob meng di ir mo ye te kin wute ningg pas segi.

11

Wute yabe chuqo God nei rimbig kin

1 Beghi God nde nei budub kin te beghi nei bab beghi yumbo ghimbi puany kin te nganyene pateri ye, di beghi yumbo buqod segine pudi beghi nei bab yumbo te nganyene puq ren ye. 2 Wute yabe kin ni pugri God nei mimbig ye te ningg bu God ni chumbuai nindim kin te bei nand.

3 Beghi God nei bibig ye tende pe beghi nei bab God ni nari di qi nginy tu ane rise. Pugri bu yumbo buqod kin te God ni yumbo yumbo beghi buqod tuqui segi ye tende pe ni yembe nindiny.

4 Abel God nei nimbig ye te ningg bu ni mir wase nande God neng kin te yuwon di Kein te segi. Ni God nei nimbig ye te ningg bu God nari ni wuti God nari kin tuquine puq nen ye. Ni bei nand kin te ni Abel ningg mir te ningg ni chumbuai kin wand nand. Ni God nei nimbig ye tende bu piyi ni nati pre pudi muq ni wand nand nandne. Te pugri ni yumbo ur nand kin yumbo ur te muq wand kin pugri beghi simbe rundug rundugne.

5 Enok God nei nimbig ye te ningg bu
God ni ghimbi ane neti nowi, te ei ni nati
segi. Asine God ni nitanyi no segine, God
ni bei nand ni Enok chumbuai nindig ye.
Pugri bu God ni nitanyi newo no di ni
mune muqoind tuqui segi. 6 Wuti God nei
nimbig segi, God oyi ni ningg chumbuai
nand segine. Te pugri wute God nde rindi
kin ni nei rimb God ni nganyene nas di
wute ni yumbui nyamb rirang kin te ni oyi
nindiny kin yumbo neny ye.
7 Noa ni God nei nimbig ye te ningg bu
ni God otiwo yumbo ni nuqond segine kin
te puq ren ye te ningg wu wand nindig
di ninde nei pe ni nei namb kin God ni
yumbui di God nari kin pugrine at ire
yembe nunduw. Ni God nari kin pugrine
at ire yembe nunduw di ni nikin ngam wo
ane at pe tende yuwon pu ris. Ni God nei
nimbig ye te ningg bu ni wute buagi qi
pe kin yumbo ur brequ raqe nindiny. Di
Noa ni God nde nei nundub ye te ningg
God ni wute aye te puq nindim kin pugrine
ni mune puq nindig nari ni wuti tuquine
nganye nas ye.
8 Abraham ni God nei nimbig ye te ningg
bu God ni tiqi nundog qi puch aye pe no
ningg nari, di ni God nari kin pugrine nikin
qi puch si niraq di qi puch ni nei namb
segi kin pe tende no. Qi puch te otiwo God
ni neng puq nand ye tende no. 9 Ni God
nei nimbig ye te ningg bu ni no di God
ni qi neng puq nand ye tende tiqe nipiq
nas. Ni tende nas kin ni tiqe aye pe muq
nandi kin pugri sel baj pene nas. Aisak di
Jekop, te wute God Abraham qi neng puq
nand kin te ni mune anene materi yene,
ni mune Abraham kin pugrine sel baj pene
mas. 10 Te pugri Abraham ni tiqe te wuse
wuse te kin wuse ye te ghimbi nuaw. God
tiqe te pughe gri ei yembe nunduw ye te nei
namb pre di te kin pugrine yembe nunduw.
Ni tiqe te ningg bu rar pu nas.
11 Abraham ni God nei nimbig ye te ningg
bu piyi ni gang nganye nase pre di piyi Sara
mune kimasi yequ pudi God ni puq neng
wo nare kin tuqui. Te pugri ni nari God
ni yumbo yumbo puq nen puq nand kin te
nganyene ei puq nen ye. Pugri nei namb ye
te ningg bu ni wo kiyi nas. 12 Te piyi ni gang
nase nati yamb tumo, pudi ni irine ningg
muq ni kuqo nganye buagi nganye tomnji
nginy tu wam kin pugri di gherim jiji manyi
bad tuqui segi ye te kin pugri ris.
13 Wute buagi men God nei mimbig mim-
bigne di mati. Te nganye ni God yumbo te
nem puq nand kin te materi segine mati,
pudi ni yumbo te wonjine rise muqond di
quan nganye chumbuai mindiny. Di ni
raqene simbe mand mari qi ven nde ni
tiqe aye kin muq mandi pu mas kin pugri,
mas nganye segi. 14 Wute wand pugri kin
mand kin te ni bei mand ni qi aye mitaqwi
ei qi te ni te. Ni te ningg bu rar pu mas.
15 Te ni qi asi mas pu di si miraq mandi kin
te nei mumbuw segi. Ni qi asi kin te nei
mumbuw tedi segine mune mo pre. 16 Ni qi
asi mas pu mandi kin te nei mumbuw segi,
pudi ni qi oghi kin nginy tu wam kin te bu
meri munduw. Pugri bu ni God nikin God
puq mindig kin te ningg God minyuw nati
segi. Te pugri God ni mas kin tiqe te yembe
nindim pre.
17-18 God Abraham nde wand taq namb
nari, “Aisak nde gri ei nu nuqo buagi nge
kari kin te ris.” Pudi God ni Abraham Aisak
umo kin pugri ni nati ei God neng ningg
tuqui naip. Abraham God nei nimbig ye te
ningg bu nikin wo irine nas kin te ni nati
God neng ningg ngiq nand. *[Stt 21:12]*
19 Abraham ni nei namb kin nari Aisak ni
nati pudi God ni mati kin mune nindimi
mewo kin tuqui ye. Ni pugri nei namb kin
te nganyene, Abraham Aisak ni ningg pudi
God ni mune segi puq nindig. Di te kin te
Aisak nati pre pu di Abraham mune neti
nowi kin pugri.
20 Aisak God nei nimbig ye te ningg bu ni
Jekop Iso temi ningg God pengu nindig ei ni
otiwo mas ye te yuwon nuam.
21 Jekop God nei nimbig ye te ningg bu ni
nati ningg tumo di ni Josep ningg quayi wo
temi te ningg God pengu nindig ei ni yuwon
nuam. Di ni nikin botu cheq pe si nare
righe gre pu yenu di God yumbui nyamb
nirang.
22 Josep God nei nimbig ye te ningg bu ni
nati ningg tumo di ni Israel Isip si miraq
mo ye te kin wand simbe nand, di otiwo
ni ngape mboq pughe sin ei meny ye te kin
ningg yeri nindim.
23 Moses ningg kiyi kumo ni God nei
rimbig ye te ningg bu Moses kumo wuri
wundi pre dobu di ni suqo riri pu yenu
irew teri ire pu. Te pugri ni ruqond kin wo
nen wo aye te kin pugri segi ni quan nganye
yuwon nand, di ni king nari ni quayi wo
buagi mi mati kin wand te dobu ri viso kin
wune rimb segi.
24 Moses God nei nimbig ye te ningg bu
ni yumbui no di wute ni king Pero ningg
nyumbueg wo ningg wo bag puq rindig
yambu nari. 25 Ni nei namb kin ni God
ningg wute ane mai miraq kin te yuwon.
Ni yumbo ur brequ rise nganye tuqui segi
ye te kin puq nen di te ningg chumbuai
nand kin te yambu nari. 26 Te pugri ni
God oyi ni oyi nindig ye yumbo yuwon ye
te ningg ghimbi nawo pu nas ye. Pugri
bu ni nei namb ni Kraist ninde nyamb pe
minyuw niraq kin te ni wet bidi di yumbo
yumbo yuwon ye Isip kin te ane tuqui segi,
Kraist nde nyamb pe minyuw niraq kin te
quan nganye yumbui. 27 Moses ni God nei

nimbig pugri bu ni Isip si niraq di aye pe no di king ni umbo ker nuang pudi ni te ningg wune namb segi. Wute rar pe God muqoind tuqui segi ye, pudi Moses ni gre pu yenu ye te ni God nuqoind pre kin pugri. 28 Ni God nei nimbig ye tende bu ni God Israel mingg wo rar nuqond mas kin te ningg nari sipsip mambui di ni yavi dodi pe nyang mamb. Te ei angelo quayi wo kiseyu ni mati kin te nandi di Israel mingg quayi wo kiseyu ni mati segi.

29 Israel ni God nei mimbig ye te ningg bu ni gherim te Gherim Ambo puq mindiny ye te gure mawo opu gri mo mewo. Ni gherim te gure mawo kin qi gre kin pene pugri opu gri mo mewo. Isip ni mune pugrine mo mewo ningg pudi gherim ni buag wure di mati.

30 Israel God nei mimbig ye te ningg bu nginy 7-pela pu ni Jeriko tiqe yumbui miraq meq wughe di Jeriko tiqe yumbui kin imb bir ir wi.

31 Ngimne nyumbueg Rahab ni God nei wumbig ye te ningg bu ni wute mo Jeriko suqo grine mundoq pre ei mune mandi kin te wutemi ninde baj pe suqo wure. Pugri bu wute Israel kin ni wute God ningg wand rutungu segi kin te mambui riti pudi ni mumbueq segi.

32 Muq di nge yumbo aye pughe kin ningg ei simbe gad? Nge Gideon, Barak, Samson, Jepta, Devit, Samuel di propet mingg wand gad kin ngeri tuqui segi. 33 Wute men God nei mimbig ye tende pe ni qi puch aye pe mo mege di wute men ne nganye mand ni mi mati. Ni wute buagi nikin yumbo ur ane tuquine oyi mindim. Ni yumbo puq men kin te God nari kin tuquine puq men pugri bu God ni yuwon nuam puq nand kin te yuwon nuam. Wute te laion mim tuq mimbiny, 34 di wase nyungu yumbui awu maind, di wute ni mame bidi dobui pe mi mati ye te mingg wu mase mo. Ni asi buid map segi ye pudi muq oyi rire ritinde ni gre oyi quan materi. Ni yeng pe quan nganye gre mand di nine nganye mand qi puch aye kin ami te mi mati. 35 Nyumbueg God nei rimbig ye tende pe nikin wute riti pre kin te mune ninde rindi.

Ninge ni taq pu yeru kin te ni God nei rimbig kin nei te si rire ei ni si mare ruso yuwon pu ris ningg pudi ni yambu riri bu ni taq mamb pu yeru yuqo meny meny di mambui riti. Te pugri, ni riti pu ei otiwo mune res riwo di yuwon pu ris ye te ningg riri. 36 Wute God nei rimbig ye ninge perei mindiny, yas muany, di ninge mitari mo taq mamb di sen pe si taq mimbiny pu yeru. 37 Di ni wet pe mambui mambui di riti, di ninge so pe pend mawo puayi teri, di ninge mame bidi dobui pe mambui riti. Ni chongo rire righe kin te ni sipsip chongo rire righe di meme chongo rire righe di nyinge rire ruso rindi. Ni yumbo yumbo segi, ni unje map mai isis meny, di yumbo ur brequ bei mindiny. 38 Ni wute aye kin muq wu rise rindi suqo pu ris kin pugri rir ir qi wute segi ye pe tende ruso, di char iyu pe riwo ruso, wet gawo rir ruso di qi gawo pe rir ruso. Wute qi wen kin ni quan nganye yumbo ur brequ rind ye pugri bu wute te ni ane ris kin tuqui segi.

39 Wute God nei rimbig ye ren ni God nde nei rundub ye te ningg God ni bei nand ni wute ren chumbuai nindiny. Pudi ni oyi nindiny puq nand kin yumbo te riteri segine. 40 Te pugri God ni nei namb kin ni yumbo quan nganye oghi kin pe ei oyi nindiny kin te ni beghi puq nengu ni nde rar pe yuwon pas kin tende puayine di ni mune puq neny yuwon nganye ris.

12

God nikin wo buraqi nireny ye

1 Wute God nei rimbig kin asi ris ye te nganye buagi nganye beghi rundomu rundomu yeru. Pugri bu beghi mune yumbo buagi beghi imb ruangu kin te kring pap ruso. Di yumbo ur brequ beghi nde quan nganye gre rind kin te si pare, di God beghi ngim nupung wuso pu wuse ye tende ei nyinge pare ningg buid pap. 2 Jisas, wuti beghi God nei bibig kin puate di ni beghi nei te puq nengu yumbui rise ye, beghi rar ninde ei budub. Ni kruse pe nati ye te ningg wune namb di yambu nari segi. Ni otiwo chumbuai nand kin chumbuai te ni ghimbi ruang pu rise kin te nei nimbiny di kruse pe nati kin minyuw te nei nimbiny segi. Di muq ni God ningg sia king pe si tuan pe opu nas. 3 Wute yumbo ur brequ mand kin ni quan nganye yambu mireng di mai meng kin te nei wumbiny. Te ei nungoqi nei wamb di nikin pugri si yavi wati di God nei wumbig kin nei te si ware segi.

4 Nungoqi wute yumbo ur brequ mand kin mai meuq kin te puaq wand ningg buid wap wap pudi te kin ningg wati segine. 5 Di God nungoqi nikin wo kin pugri umbo neuq kughe kin wand neuq kin te nei gheri wupiny pre bu? Ni nari,

> Nge wo, Yumbui nu unje kuap kin te bei new ningg mai new kin te nu yambu ghari wayequ. Di ni nu unje kuap kin te bei new ningg ker nuaw kin te ningg nu ni nei gubig kin nei te si ghare wayequ. 6 Te pugri pripri Yumbui ni wute buagi ni yawo nirany righe kin unje rip kin te bei neny ningg bu mai neny ye. Di wute buagi ni wo puq nindiny kin te ni unje rip tedi teti nawo ningg yembe neny. *[Snd 3:11-12]*

7 Nungoqi mai pughe ware, te nungoqi te
ningg kring wo wayequ, nungoqi nei wamb
kin God nungoqi nuyi kin pugri nungoqi
unje wap kin te bei neuq ningg bu mai
neuq, pugri ei nei wamb. Te pugri wo buagi
nikin kiyi ni buraqi mireny ye. 8 God nikin
wo buagi te buraqi nireny ye. Nungoqi
unje wap pu muq God nikin wo aye te mai
neny kin pugri mai neuq segi, te nungoqi
ni ningg wo nganye segi, nungoqi mingi
puayi wo kin pugri. 9 Te ire di aye ren
mune neine wumbiny. Beghi qi pe kin
wuyi ni beghi buraqi mirengu, di te ningg
beghi nei bab ni yumbui. Beghi qi pe kin
wuyi nde nambu pas kin te yuwon, pudi
beghi ququ kin wuyi nde nambu pas kin te
quan nganye yuwon. Beghi puq pen tedi
pas pas te kin pas ye. 10 Beghi qi pe kin
wuyi ni beghi buraqi mirengu ningg mai
mengu kin te rise nganye tuqui segi. Di
ni muqond pughe puayi beghi mai mengu
kin tuqui ei mai mengu. Pudi God ni beghi
mai nengu kin te ni beghi yuwon pu pas ye
te ningg bu puq nengu. Te ei beghi ni kin
pugrine yuwon nganye pas. 11 God beghi
unje pap kin te bei nengu ningg mai nengu
ye tende puayi beghi chumbuai bad segi,
yivany pare. Pudi tende dobu beghi nei
pateri, di te ningg beghi ni nari kin pugrine
tuquine pas, di beghi umbo yuwon gud.

12 Pugri bu nungoqi si riti kin te wundiri
riwo di nungoqi sungomyu buid rip segi
kin te teti wawo. 13 Nungoqi ngim gi wuti
kin te ninggne ei nyinge ware, te ei nungoqi
nyinge brequ rise kin te mune brequ rise
segi yuwon kin tuqui. *[Snd 4:26]*

God wand putungu yambu pari kin wu wand

14 Wute buagi aye te ningg umbo yuwon
gud te ningg ei quan nganye buid wap, di
God nde rar pe yuwon nganye was ye te
ningg ei quan nganye buid wap. Te pugri
wuti iri yuwon nganye nas segi ni Yumbui
nuqoind tuqui segi. 15 Nungoqi yeng wawo
yuwon eti wuti iri God nikin nde nei pene
wute yuwon nuany kin te si nare, di nyumo
yi brequ riyi kin pugri mai yembe nindiny
di wute nganye buagi nei yuwon ye unje
nipiny. 16 Nungoqi yeng wawo yuwon, eti
nungoqi kin iri ni nyumbueg ane segi segi
wand kin yumbo ur brequ nand. Di eti
nungoqi kin iri Iso kin pugri, ni kiseyu nas
bu kiseyu kin yumbo nateri yamb rise kin
te mir woju irene ningg ni oyi ni yumbo
te ni kiqam neng. Eti nungoqi kin iri ni
ni kin pugri God ningg yumbo yuwon ye
te nei nimbiny segi. 17 Te pugri nungoqi
nei wamb tende dobu di ni nei nare nitinde
ei kiseyu ningg wand yuwon ye kiyi ningg
te mune nateri ningg nari pudi tuqui segi,
ni kiyi segi puq nindig. Piyi ni ngam giji
ritiri ri, kiyi ningg wand yuwon ye te mune
nateri ningg buid nap, pudi tuqui segi.

18 Nungoqi wute Israel kin rand pe rindi
di yumbo rutungu di ruqond kin pugri
wandi segi. Ni rand pe tende rindi wase
nyungu, bur ir kui, wuye burpoq di nyu-
murighi yeng ruqond, 19 di biugel quan
kumo wuri kin te rutungu, di God wand
nand kin gibe koq rutungu. Ni wuti wand
nand kin gibe koq rutungu wune rimb di
riri ni mune wand nand rutungu yambu
riri. 20 Te pugri ni wand te ritevi yambu
riri. Wand taq ven: Piyi wute o umo
rand pe tende rundo te ni wet pe mambui
mambui di riti. *[Kis 19:12-13]*
21 Moses wute buagi ane yumbo pugri kin
rand pe tende ruqond di wune rimb di
Moses nari, “Nge wune ningg buyaq gad.”
[Lo 9:19]

22 Pudi muq nungoqi rand Saion, God nas
nas te kin nas ye ni ningg tiqe pe wandi
pre. Te wam kin Jerusalem, angelo nganye
buagi nganye mikur chumbuai chumbuai
mas kin tiqe pe wandi. 23 Nungoqi wute
Jisas nei rimbig kin te nikin wo kiseyu kin
pugri ni nyamb wam ur mindiny pu rise
ye chumbuai ane rikur pu ris ye tende
wandi. Nungoqi God wute buagi ir nawo ye
ninde wandi, di wute God nari kin tuquine
nganye puq men ye di God puq nem quan
nganye yuwon mas ye ni mingg ququ nde
wandi. 24 Nungoqi Jisas wuti God wand
urupui taq namb ye te kin mingi wuti ni
nde wandi, di ni yavi beghi nde puraq
nundug kin tende wandi. Abel ningg yavi
tende God ni wute mai neny, pudi Jisas
ningg yavi ni yuwon nganye, yavi tende pe
God wute wand puaq nindiny.

25 Nungoqi yeng wawo yuwon, eti nun-
goqi wuti wam pu wand nand kin ni wand
te wutungu yambu wari. Te pugri wute
God ningg wu wand qi pe ven nde mutungu
yambu mari kin wute te ni wu mase mo kin
tuqui segi. Ni wu mase mo tuqui segi, pugri
bu muq beghi mune God wam pu wu wand
nundug kin te dob beg, tedi beghi oyi quan
nganye tuqui segi. 26 Tende puayi ni wand
nand ye te ningg qi anene tit wup. Pudi
muq ni wand taq namb pre. Ni nari, “Nge
munene tit kipiq ye. Pudi muq nge qine tit
kipiq segi, nge qi di yumbo yumbo nginy tu
wam yeru kin anene tit kap ye.” *[Hag 2:6]*
27 Wand puch “munene” ven bei vind
yumbo yumbo ni yembe nindiny kin gre
rind segi, tit rip kin te ni kring nap ruso ye.
Te ei yumbo tit rip segi kin tene rise.

28 Beghi sunyi ni nde si nambu rise bu
tit rip tuqui segi ye tende pateri, pugri bu
beghi te ningg ei ni quan nganye chumbuai
bidig. Beghi God chumbuai ane yumbo ur
pughe gri pe ni yumbui nyamb birag ei ni
chumbuai nand ye yumbo ur te kin pe ni

yumbui nyamb birag. Beghi ni wune bibig, di ni nde nambu ei pas di ni nyamb bidivi viyo. 29 Te pugri beghi God ni wase yumbui yumbo yumbo buagi rinde namb omo ye te kin pugri. *[Lo 4:24]*

13

God chumbuai nundug kin yumbo ur

1 Nungoqi wute aye Jisas nei rimbig ye yawo wurany righe kin te si ware wayequ. 2 Wute tiqe aye kin mandi ye watemi nungoqi nde baj pe wawo mas kin yumbo ur te si ware wayequ. Te pugri wute ninge pugri puq men men di ni nei mamb segine angelo oyi matemi ninde baj pe mawo mas. 3 Wute taq pu yemu kin te nei wumbim di ghav wundim. Nungoqi nonne ni kin pugrine taq pu yequ di pughe gri was kin te nei wumbiny. Nungoqi nei pugri ei rise di ni ghav wundiny. Wute mai mare mare mas kin te nungoqi ni ane mai ware ware was ye te kin pugri ei nei wamb.

4 Wute buagi pugri ei nei rimb, quayi nyumbueg ngam ruso kin te quan nganye yumbui. Ngaim ngam ni yeng ruwo yuwon, eti ni wute aye ane wand di ngaim ngam kin te unje rip. Te pugri quayi nyumbueg segi segi wand kin te di wute ngam kin wute aye ngam o ngaim wand rem kin wute te God ni yembe neny ye. 5 Nungoqi nei pe wet bidi quan nganye yawo wuraw righe di nei te kin nungoqi imb ruauq kin te wayequ. Nungoqi yumbo pughe kin rise te pre. Te pugri God ni pugri puq nand nari, “Nge nu si keri ghas tuqui segi, nge nu si keri yumbo segi ghas segi ye.” *[Lo 31:6]*

6 Pugri bu beghi gre pu yembu di pari, “Yumbui wuti nge ghav nindigh kin, bu nge wune gab segi ye, wute nge pughe ei megh?” *[Sng 118:6]*

7 Nungoqi non wute nyamb ye asi God ningg wand simbe munduq ye te nei wumbim. Ni pughe gri mas kin te nei wumbiny di ni God nei mimbig ye yumbo ur pughe gri bei mand ye te kin pugrine ei nungoqi mune puq wen. 8 Jisas Kraist ni nas kin tene nas. Ni asi nas kin pugrine muq nas di te kin pugrine ei nas nas te kin nas.

9 Wand aye aye wutungu di wand te nungoqi puq reuq di nungoqi ngim nganye si wuraq wayequ. God nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu kin tende pe ei beghi umbo gre peny. Beghi mir yuwon kinne pe kin lo nei bibiny di tende pe beghi umbo gre peny wayequ, te pugri asi wute mir kin lo nei mimbiny kin te ni ghav rindim segi.

10 Beghi alta ire yequ di prist sel baj pe yembe mand ye ni alta tende umo cham ren materi me tuqui segi. Umo cham wen kin te beghi nyamb yumbui beg kin te. 11 Juda kin prist mingg yumbui ni yumbui ni ber ire ire umo yavi nare sunyi quan nganye uny kin tende nar no ei wute yumbo ur brequ rind ye te ningg God neng. Pudi umo yavi nateri ye te kin umo nganye te tiqe imb dabo sange mande namb. 12 Pugri bu Jisas mune pugrine tiqe imb dabo sange nati ei nikin yavi pe nikin wute yumbo ur brequ puaq nindiny, di puq neny ei ni God nde rar pe yuwon nganye ris. 13 Pugri bu beghi mune ni nde tiqe dabo sange te bodo di ni minyuw niraq kin te beghi mune piraq. 14 Te pugri qi pe ven nde tiqe wuse wuse te kin wuse ye ire wuse segi, pudi beghi tiqe wuse wuse te kin wuse ye te ningg bu rar pu pas. 15 Pugri bu muq beghi Jisas nde gri God nyamb bidivi viyo, di yumbo ur te kin ei umo kin pugri God beg. Te beghi bon mim pe ni nyamb bidivi viyo kin te mir kin pugri beg. 16 Wute aye sabi wundiny di oyi oyi ghav wand ye yumbo ur te ei nei gheri wupiny wayequ. Te pugri yumbo ur ren kin oyi umo kin pugri God beg kin te ni mir te ningg chumbuai nand.

17 Nungoqi wute ye mawo kin ni wand wutungu di ninde nambune ei was. Te pugri ni mas yawotuan segi, ni priprine nungoqi yeng muauq muauq. Di otiwo ni pughe gri nungoqi yeng muauq kin te God simbe mindig ye. Pugri bu nungoqi ni mingg wand wutungu, tedi ni chumbuai ane yembe mand. Nungoqi ni wand wutungu segi di ni umbo yuqo mati di umbo yuqo ane yembe mand, tedi ni yembe te nungoqi ghav runduq tuqui segi.

18 Nungoqi Yumbui pengu wundig ei ni beghi ghav nundug. Beghi nei bab God nde rar pe beghi unje pap kin wand ire vise segi, beghi umbo yuwon pu kuse. Te pugri pripri beghi te kin pugrine yumbo yumbo buagi tuquine ei puq pen pen pas yawo guregu. 19 Di nge nungoqi pengu buid nganye kupuq, te pugri nungoqi Yumbui pengu wundig wundig ei ni nge tiqi nundogh nungoqi nde brequne mune godo.

20 God beghi puq nengu beghi umbo yuwon gud ye ni beghi Yumbui Jisas sipsip yeng nuany kin yumbui nganye te ngamo pe pu nindingi newo pre. Te Jisas nikin yavi pe God wand urupui taq namb di vise vise te kin vise ye te gre neny. Yavi tende pe ni Jisas mune nindingi newo. 21 Nge God pengu gidig ei ni nungoqi yumbo yuwon ye neuq ei nungoqi ni nari kin pugrine puq wen, di ni Jisas Kraist nde nyamb pe beghi buagi ane puq nengu di yumbo ur ni chumbuai nand kin tene pateri. Di God ningg nyambne bidivi viyo viyo ruso ruso otiwo. Te nganye.

22 Nge mand, nge wand nyumo raqe pe
rise kin ren nungoqi gre keuq ye wand di
nyumo raqe dobui nganye segi. Pugri bu
nge nungoqi pengu guduq nungoqi wagh-
ine ange waq wand ren wutungu.
23 Nge nungoqi simbe guduq beghi mand
Timoti taq pu yenu kin te yabe si meri neyi
ni pre. Muq ni brequne nandi ven ni neyi,
tedi nge ni temune bodo nungoqi budoqu.
24 Nungoqi beghi chumbuai kin wand te
God ningg wute buagi di nungoqi wute ye
mawo kin te wem. Wute qi puch Itali pu
mandi kin nungoqi chumbuai kin wand
meuq.
25 Nge God pengu gidig ei ni nikin nei
pene wute yuwon nuany kin te nungoqi
nde rise.

Jems

Wuti nyumo raqe wen ur nindiq kin te Jems. Ni Jisas ningg aposel 12-pela kin iri segi. Wute ninge mari ni Jisas kiqam, di ni wute Jisas nei rimbig kin Jerusalem ris kin ni ningg quayi kiyi. (Nu Matyu 13:55 di Aposel 15:13 qond.) Ni wute Juda kin Jisas nei rimbig ye tiqe aye pe ris kin ninde ur nindiq. Wute mandi wute Jisas nei rimbig kin te mambui riti, pugri bu ni wu rise ruso tiqe aye pe te ris ris ruso.

Nyumo raqe wen nde Jems ni beghi wutamu Jisas nei bibig kin beghi pughe gri ei pas ye te ningg simbe nand. Ni nari beghi Jisas nei bibig pre te yuwon, pudi tene segi, yumbo aye ane ei puq pen. Ni nari pas kin te ei bei rind te pugri beghi nganyene Jisas nei bibig. Beghi wandne bad pari beghi Jisas nei bibig, te oghi nganye segi.

1 Nge Jems, nge God ningg yembe ye wuti di Yumbui Jisas Kraist ningg yembe ye wuti. Nge nyumo raqe wen nungoqi Juda buagi wute tit 12-pela kin te bure naghe wo tiqe aye pe aye pe was kin te nungoqi nde keq wundo. Nge nungoqi chumbuai guduq.

Nei yuwon ye God nde pu vindi

2 Nge mand, nungoqi God nei wumbig ye te ningg wute aye nungoqi mai meuq te nungoqi te kin ningg yivany ware wayequ, te ningg chumbuai ei wand. 3 Te pugri nungoqi nei wamb mai ren kin te nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te tuqui rupuq ningg. Nungoqi mai wuqond pudi Jisas dob weng segi, tedi nei watevi di nungoqi gre pu yequ kin tuqui. 4 Priprine mai ware pudi ir waghe segi gre pune yequ yequ ruso ngeri pre, tedi wand nungoqi nde rise segi di tuquine nganye yequ kin tuqui. Di Jisas ningg nei yuwon kin buagi te nungoqi nde tuqui. 5 Nungoqi kin wuti iri ni nei yuwon ye natevi ningg nari te ni God ei pengu nindig, tedi God ni neng ye. Te pugri wute buagi God ningg nei yuwon ye ningg riri kin te God ni chumbuai ane neny ye. Ni ker nawo segi. 6 Pudi ni God pengu nindig kin tende puayi ni nei namb kin God ni neng ye pugri ei nei namb. Ni nei tevi tevi vise wayequ. Te pugri wuti nei tevi tevi vise kin te ni gherim seme kin pugri, nyumurighi nindigi kuyo di mune menare gudo gudi ye te kin pugri. 7-8 Wuti ni nei ire vise di God pengu nindig pre, dobu ni nei asi kin te menare viso di nei aye namb, wuti te kin ni nei quan quan qo rimb no nandi ye. Wuti nei tevi namb ye te kin ni Yumbui nde pu yumbo ninge nateri ye te kin nei namb wayequ. Ni Yumbui yumbo ninge ningg pengu nindig, pudi Yumbui ni yumbo ninge neng segi ye.

9 Nungoqi nimand aye God nei nimbig kin iri yumbo segi kin ni chumbuai ei nand, God ni nindingi newo, di nyamb yumbui neng pre. 10 Pudi nimand yumbo quan kin God ni nyamb neng vighe viso wokuandi vise ye te ningg ei chumbuai nand. Te pugri wute wet bidi di yumbo quan kin te ni nyungo riti di kis buraq ri kin pugrine mati ye. 11 Nginy nawi gre nand di quan nganye sungue nap. Ni sungue te ningg nyungo quari rimb di ni kis ur isis yuwon yuwon rise kin te buraq ri. Wuti yumbo quan kin ni te kin pugrine nikin yumbo yumbo te nei nimbiny nimbinyne di nati.

12 God nari wute ni yawo rirang righe kin te otiwo ni oyi nateri di ris ris te kin ris ye. Pugri bu wuti iri wute aye mai meng pudi ir naghe segi gre pu yenu kin wuti te chumbuai nand. Te pugri mai te ni Jisas nei nimbig kin nei te tuqui riping kin. Ni mai te nuqond pudi gre pu yenu te God ni oyi oyi nindig puq nand kin te ni nas nas te kin nas ye.

13 Wuti iri yumbo ninge ni puq reng di ni yumbo ur brequ nand ningg di ni nari, “God nge puq negh ei yumbo ur brequ gad ningg” puq nand wayequ. Te pugri yumbo ur brequ kin ni God yumbo ur brequ nand ningg tuqui rip tuqui segi. Di God nikinne mune wuti iri puq neng di yumbo ur brequ nand tuqui segi. 14 Pudi wute manyi ire ire nikin nei brequ umbo pe rise kin tene puq reny di yumbo ur brequ rind. Nikin nei brequ te bub ruany rundo di ir righe. 15 Nei brequ wute nde umbo pe rise kin ren nyumbueg wo ane ris kin pugri. Ni wo mir nguan di wo rire rindi, te kin pugrine nei brequ wute nde umbo pe rise kin quan nganye res di wute yumbo ur brequ rind. Di yumbo ur brequ te mune yumbui rise di te ningg wute riti.

16 Nge mand nganye, eti nei brequ te kin nungoqi nde rindi di wari te nganye kin. 17 Yumbo yuwon kin buagi beghi segi pateri kin te wam pu rindi ye. Wuyi wam kin ti nawo ye ni beghi yumbo buagi ren nengu. Ni nginy di irew righe ruso di mune ruwi ri kin pugri tindi no di mune tindi nandi segi, ni nas kin tene nas ye. 18 Nikin nei pene beghi nitamu powi di nikin wo ningg pas. Ni Jisas ningg wand nganye kin pe beghi nitamu powi. Ni beghi nitamu powi ei beghi oyi ni yumbo aye yembe nindiny kin tende ye pawo pas ningg nari.

God ningg wand putungu di te kin pugrine ei puq pen

19 Nge mand nganye, nungoqi wand ven ei nei pe wawo vis. Te pugri wand wutungu kin te brequne ange waq di wutungu kin

te yuwon. Pudi nungoqi brequne wand wand wayequ. Di brequne umbo ker wawo wayequ. 20 Te pugri wuti umbo ker kumo nawo kin ni God wute yumbo ur tuquine ei rind rind ris ningg nari kin pugrine nas tuqui segi. 21 Pugri bu yumbo ur brequ kin nei isis nungoqi nde rise kin te si ware, di yumbo ur brequ isis nungoqi nde rindi kin te dob weny. Di nungoqi non nyamb wundiri riwo segine wand nungoqi nde umbo pe nawo pu ris kin te wateri. Wand te nungoqi ghav runduq di otiwo God nungoqi nitaqu wowi ye.

22 Pudi nungoqi wand te wutungu ne segi, wutungu di te kin pugrine ei puq wen. Nungoqi wand te wutungu di te kin pugrine puq wen segi, te nungoqi nonne nungoqi non umbo wandoqi wundiny. 23 Wuti wand nutungu pudi wand te kin pugrine puq nen segi kin wuti te ni wuti iri nikin quenge glas pe nuqoind ye te kin pugri. 24 Nikin quenge glas pe nuqoind pre di no, pudi brequne nganye nikin quenge mune nei gheri niping. 25 Pudi God ningg lo te lo yuwon nganye di lo te wute ghav rindiny yumbo ur brequ si rire di yuwon pu ris ye. Wuti ni priprine lo te otinde nuqond di nei nimbiny di lo te nei pe nawo ris di te kin pugrine puq nen nen, wuti te God ni yuwon nuang di ni yumbo yumbo buagi yembe nindiny kin te yuwon.

26 Wuti iri nari ni Jisas ningg wuti oghi ye di pripri God yumbui nyamb nirang ye, pudi ni nei namb segi wand isis nand ye wuti te nikin umbone wandoqi nindiny. Ni segi bu pripri God yumbui nyamb nirang nirang. 27 Beghi God beghi wuyi yumbui nyamb birag kin yumbo ur yuwon taq ren: Wo kiyi kumo riti pre kin di nyumbueg ngaim mati pre kin ni mai pughe kin ruqond te ni ghav bidiny. Di qi wen kin yumbo ur brequ beghi unje rupumu ye te ningg ei puaq bad yuwon. Yumbo ur ren kin te God nde rar pe musoq brequ rise segi quan nganye yuwon, di yumbo ur ren kin ni chumbuai nindiny.

2

Wute buagi yumbo ur irene ei bei wundiny

1 Nge mand, nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist ti kin yumbui te nei wumbig ye, pugri bu nungoqi wute nyamb kin di nyamb segi kin ane yumbo ur irene ei bei wundiny. 2 Nungoqi wikur pu was muq wuti yumbo quan kin ni chongo yuwon nganye nare righe di ring gol kin nate rindiwo kin neyi nandi di wuti iri yumbo segi kin chongo bir bir kin nate rindiwo kin ni mune nandine. 3 Di nungoqi wuti chongo yuwon yuwon nare righe kin tene yuwon wang ningg di wari, “Nu ghandi wute nyamb ye mas kin komboiq rar ngimi yequ kin wen wung ghas.” Di wuti yumbo segi kin te ningg wari, “Nu yo dobu tende teti pu yeru.” O simbe wundig wari, “Nu ghandi nge nde muange tingi ven ghas.” 4 Nungoqi pugri puq wen kin te nungoqi gri nungoqi non nei brequ tende pe bu wute oghi kin wap mo di brequ kin wap mo pre. Te kin nungoqi wuqond di nei wamb o segi?

5 Nge mand nganye, nungoqi wutungu! Wute God yawo rirang righe di nei pe ruwi nas kin di qi pe kin wute buagi nde rar pe ni yumbo segi kin te God ni neny puq nand pre di ni oyi God nei rimbig kin yumbo ur te quan nganye rise. Di yumbo wute ninde si nambu ris kin ni riteri puq nand kin te neny ye. 6 Pudi nungoqi wute yumbo segi kin te wand peq wundiny. Wute yumbo quan kin ni nungoqi nyinge muaqu waghe ningg mitaqu kot pe mo, di jas nungoqi yembe neuq ye. 7 Nungoqi Kraist ningg wute ningg was di ni ningg nyamb yuwon ye nungoqi nde vise kin te ni qa nyamb te wand brequ mindiny ye.

8 God ningg lo rise kin buk pe lo wen wuse, “Nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe.” *[Wkp 19:18]*
Lo wen nungoqi nei pe waq wus di te kin pugrine puq wen, tedi nungoqi ni nari kin tuquine puq wen. 9 Pudi nungoqi wute yumbo quan kin yumbo ur aye bei wundiny di wute yumbo segi kin yumbo ur aye bei wundiny, te nungoqi yumbo ur brequ wand. Nungoqi lo te gure waq pre, di lo te ei nungoqi brequ wunduq ye. 10 Te pugri wuti iri ni lo buagi te gure nawo segi ni lo te riri kin pugrine puq nen, pudi ni lo irene gure nuaq, te ni lo buagi te buagi anene gure nawo pre. Te ningg ni unje nap pre. 11 Wuti te nari, “Nu wute ngam kin ane wase wayequ” puq nand kin wuti iri tene mune nari, “Wute ghamb riti wayequ.” Piyi nungoqi wute aye ngam o ngaim ane wase kin te puq wen segi, pudi wute aye wambui riti, te nungoqi lo buagi te buagi ane gure wawo pre. *[Kis 20:13-14; Lo 5:17-18]*

12 Lo te wute ghav wundiny di yuwon pu ris ye tende pe ei wute ir nawo ye. Pugri bu nungoqi wand di yumbo ur wute yuwon pu ris ye te kin pugri ye ei bei wand. 13 Nungoqi wute aye ei yawo wutony. Te pugri nungoqi wute aye yawo wutony segi, te otiwo ni wute ir nawo kin tende puayi ni oyi mune nungoqi yawo nitouq segine. Pudi wuti wute aye yawo nitony kin te God wute ir nawo kin tende puayi ni chumbuai ane yenu.

Jisas nei wumbig tedi yumbo ur yuwon ye anene ei bei wand

14 Nge mand, wuti iri nari ni Jisas nei
nimbig ye puq nand pudi ni yumbo ur te
Jisas nei nimbig kin yumbo ur te kin bei
nand segi, tedi ni Jisas nei nimbig puq nand
kin te ninggne Jisas ni neti nowi tuqui segi.
15 Nungoqi nimand quayi di nyumbueg
ninge chongo segi di nginy iri mir rind kin
mir segi, 16 di nungoqi ni simbe wundiny
wari, “Nungoqi wo chongo yuwon kin ware
righe di mir wand di yuwon pu was. God
nungoqi yuwon nuauq.” Nungoqi ni pu-
gri simbe wundiny pudi wand omone puq
wand di yumbo ni segi kin te weny segi,
tedi nungoqi wand te ghav rind segi. 17 Te
kin pugrine wuti Jisas nei nimbig pudi ni
yumbo ur te kin anene yembe nindiny segi,
te ni Jisas nei nimbig ye nei te ninggne
otiwo Jisas ni neti nowi kin tuqui segi.
18 Pudi wute ninge ni mari, “Nu kuari nu
Jisas nei gubig ye di nge yumbo ur yuwon
ye yembe gidiny ye. Ni teri ane tiq.” Be nu
Jisas nei gubig kin te bei ghand nge guqod
ei nei gab nu Jisas nei gubig ye. Nu yumbo
ur yuwon ye yembe ndiny di tende pe nge
bei ndigh wayequ, segine bei ghand. Di nge
oyi yumbo ur yuwon ye yembe gidiny kin
te qond di nei ghamb nge Jisas nei gibig ye.
19 Nu nei guab God irine nas. Te yuwon.
Pudi nu nei guab kin te ququ brequ ni
mune pugrine nei mamb, di te ningg ni
quan nganye wune mamb.
20 Nu ghabe gad, wuti Jisas nei nimbig
pudi yumbo ur yuwon ye anene yembe
nindiny segi kin wuti te ni Jisas nei nimbig
kin te ninggne ni ghav rindig tuqui segi.
Te kin nu non gri guqod ei nei gubiny
ningg bri kuari? 21 Nu nei guab beghi koku
Abraham ni wo Aisak ni nati ei God neng
ningg alta pe ni newo. God ni yumbo ur
te nundog ye te ningg di nari ni wuti God
nde rar pe tuquine nas ye. 22 Nu tungu,
Abraham ni God nei nimbig di God nari kin
yumbo ur buagi te anene yembe nindiny
ye te ningg Abraham ni nganyene nganye
God nei nimbig kin. 23 God ningg buk pugri
puq wund kin te nganyene puq ren, ni
wuri, “Abraham God nei nimbig di God nei
nimbig ye te ningg God nari ni God nde rar
pe tuquine nganye nas ye.” Di God nari
Abraham ni kimand. *[Stt 15:6]*
24 Muq nu nei guab wute God nei rimbig
kin te ninggne God ni wute tuquine ris ye
puq nindiny segi. Wute God nei rimbig di
yumbo ur yuwon kin anene yembe rindiny
kin wute te God ni wute tuquine ris ye puq
nindiny.
25 Te kin pugrine Rahab ngimne nyum-
bueg te ni yumbo ur yuwon ye yembe
wundiny ye te ningg ni God nde rar pe
tuquine nganye wus. Ni Israel kin wute
temi Josua tiqi nundom waghine mo tiqe
di mong muqond ningg mo kin te wutemi
ninde baj pe suqo wure. Pre di ghav
wundim tiqi wundom ngim aye pe gri mo.
26 Wute ghimbi pe ququ segi, tedi ghimbi te
riti. Te kin pugrine nu Jisas nei gubig pudi
yumbo ur yuwon kin yembe gudiny segi, te
nu Jisas nei gubig kin nei te ninggne otiwo
Jisas nu neti ghowi tuqui segi.

3

Nei wamb yuwon muqdi wand wand

1 Nge mand nungoqi quan buagi wute
Jisas ningg wand wute aye bei weny ye
te kin ningg yequ wayequ. Nungoqi nei
wamb otiwo God ni wute ir nawo kin tende
puayi ni beghi wute Jisas ningg wand wute
aye bei peny ye beghi kot otinde nganye
nutungu ye. Pugri bu nungoqi quan buagi
nganye Jisas ningg wand wute bei weny
kin pugri yequ wayequ. 2 Te pugri beghi
buagi ane unje pap ye. Pudi wuti iri ni
wand musoq unje nap segi kin te ni tuquine
nganye nas ye, ni ghimbi buagi yeng nuany
kin tuqui nganye.
3 Hos iri beghi wand nutungu ningg pari
di beghi ain puayi iri bit puq mindig kin
te ninde mim pe powi naghe. Di beghi ni
muainde no ningg pari tedi segine puq beg
tende no. 4 Di at mune nei wumbiny. Ni
yumbui nganye di nyumurighi yumbui ni
niraq no. Pudi stia woju at pe dobu gri nase
ye tende pe wuti stia nait nase kin ni at
te muainde opu wuse ningg nari di segine
puq new tende wuso. 5 Te kin pugrine
minjuq ni beghi wutamu kin ghimbi puch
ire. Ni wokuandi woju pudi ninde pe
wute bijeyi mase di nikin nyamb mindiri
riwo. Nungoqi nei wamb wase uranji woju
nganye pe char yumbui namb kin tuqui.
6 Minjuq ni wase kin pugrine, ni wute
ghimbi quanene unje nipiny kin tuqui. Ni
wutamu ghimbi kin puch woju ire. Ni
yumbo ur brequ isis puq nen. Ni puq nen
ye te ningg yumbo ur brequ ghimbi pe rir ir
ruso, di ghimbi buagi quanene brequ rise.
Ni wute nde ghimbi pe wase pugri nawo
kughe di wute yumbo ur quan buagine
brequ rise. Ni wase kuen wute brequ otiwo
wase te ningg mo ye tende pu natekui.
7 Umo dabo kin, wapi, ghati, di woremi
kin pugri, di wuye umo te wute bag mamb
kin. Yumbo buagi ren wute bag mamb di
wand rutungu ye. 8 Pudi wuti iri nikin
minjuq yeng nuang kin tuqui segi. Ni
wand nutungu tuqui segi, ni priprine wand
brequ nand ye. Ni yeng ghati kin pugri
wute nambui riti kin tuqui.
9 Minjuq pe God beghi wuyi di yumbui
ni chumbuai bidig, di minjuq tende pene
beghi wute aye mune wand brequ bidiny.
Wute te God nikin nas kin pugrine yembe
nindiny ye. 10 Mim ire tene Yumbui nyamb

bidivi viyo di mune wute aye brequ bidiny ningg wand brequ bad. Nge mand yumbo pugri kin nungoqi nde puq ren wayequ. 11 Wuye ngamo ire wungne wuye oghi kin di abo kin ane irepene kuyi kin tuqui bri? Te tuqui segi. 12 Nge mand. Nyumo kotu pe sanyi yi neyi kin tuqui segi. Di wane pe kotu yi wuyi kin tuqui segi. Te kin pugrine wuye ngamo abo kin pe wuye oghi kin mune kuyi tuqui segi.

Nei yuwon ye di nei brequ

13 Nungoqi kin wuti iri nei yuwon ye rise di yumbo nei nimbiny kin nas, tedi ni yumbo ur yuwon kin ei yembe nindiny. Di ni yumbo ur yuwon kin te ei bei rind ni wuti nei yuwon kin rise ye. Wuti nei yuwon kin rise ye ni nikin nyamb nindivi viyo segi di yumbo ur yuwon kin nand ye. 14 Pudi nungoqi nde umbo pe wute aye ningg yumbo ur te wundom di te ningg ni umbo ker wam di yumbo yawo nduq kin yumbo ur puq wen yawo kureuq kin te nungoqi non nyamb wundiri riwo kin tuqui segi. Nungoqi non nyamb wundiri riwo te nungoqi wute wandoqi wand kin. Te nungoqi yumbo ur wandoqi kin tende wand nganye kin nyinge wawo vighe. 15 Nei ven wute mari “nei yuwon ye” puq mand pudi nei ven ni wam pu viti vi segi, nei ven kin te qi wen kin nei. Nei ven kin wuti Jisas nei nimbig segine kin tende puayi ni nei brequ ven kin vise ye te bu ven. Nei ven kin Satan nde pu vindi. 16 Te pugri wute wute aye yumbo ur te mundony di umbo ker muany, di yumbo yawo ndim kin yumbo ur mand yawo kurem kin wute te ni pripri wute brequ mindiny kin yumbo ur puq men. Di ni yumbo ur brequ buagi aye te mune puqne men ye.

17 Pudi wute Jisas nei rimbig kin ni nei yuwon ye God nde pu ritevi kin wute te ni yumbo ur ren kin rise. Yumbo ur ye wuwo kin te ni yumbo ur nganye kin wand ninde umbo pe vise ye te kin pugrine ei puq ren ye. Di dobu wuwi kin te ni wute aye ane umbo irene kuse di wute aye sabi rindiny. Di ni wute aye nde nambune ris. Ni wute aye yawo ritony di yumbo ur yuwon yene bei rindiny. Ni wute buagi yumbo ur irene bei rindiny. Di ni nganyene nganye yumbo ur yuwon yene puq ren ye ni wandoqi rind segi. 18 Beghi umbo irene kuse kin te beghi mir yi wuny mbe pi righe kin pugri. Di umbo irene kuse kin yumbo ur tende pe wute tuquine nganye ris di yumbo ur tuquine kin te mir yuwon wuny mbe ruwi kin pugri riteri.

4

Jisas ningg wute God ningg wandne ei rutungu

1 Yumbo pughe kin puq reuq bu nungoqi oyi oyi wand pe wege di ker wawo? Te nungoqi non nei yumbo yuwon kin wateri ei yuwon pu was yawo kureuq kin nei brequ te bu nungoqi nde ghimbi pe rege. 2 Nungoqi yumbo wateri yawo kureuq, pudi wateri segi. Wute aye wap wari di wi mati, pudi yumbo wateri yawo kureuq kin te wateri tuqui segi. Nungoqi ker wawo di wege. Nungoqi yumbo nei wumbiny kin te ningg God pengu windig segi, pugri bu yumbo te wateri kin tuqui segi. 3 Di nungoqi God pengu wundig pudi yumbo te wateri segi, te pugri nungoqi nei oghi kin pe God pengu wundig segi. Nungoqi yumbo te wateri ei nungoqi nonne chumbuai wand ningg. 4 Nungoqi nyumbueg ngam kin ngimne yeru kin pugri God si weri pre. Nungoqi yumbo qi wen kin te quan nganye nei wumbiny kin te nungoqi God ningg veri kin pugri. Nungoqi te kin nei wamb segi bri? Te pugri wuti qi wen kin yumbo yumbo buagi ningg kimand ningg nas yawo gureg, wuti te ni God ningg veri. 5 Nungoqi nei wamb God ningg buk ni wuri, “God ni Ququ beghi nde nowi nas kin te beghi quan nganye yawo nirangu righe.” Nungoqi wari te nganye segi bri? 6 Pugri puq wen pudi God ni beghi nikin nde nei pene quan nganye yuwon nuangu ye. Pugri bu God ningg buk wuri, “Wute nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb nyinge nuam vighe, di wute mosing mamb di nikin nyamb mi vighe viso kin te God nikin nde nei pene yuwon nuam.” *[Snd 3:34]*

7 Pugri bu God nde si nambune ei was. Ququ brequ mingg yumbui puaq waind no, tedi ni nungoqi nde yenu segi wu nase no. 8 Nungoqi God nde tumo wondo tedi ni nungoqi nde tumo nandi. Nungoqi wutaqu yumbo ur brequ wand ye, nungoqi si wuye wap. Di wutaqu nei tevi kin nungoqi nei brequ umbo pe vise kin te meware ruso di nei irene nganye vise. 9 Nungoqi yivany ware di quanji ei wand. Nungoqi wur wur was kin te muqdi nungoqi quanji ei wand, di nungoqi chumbuai wand kin te muqdi nungoqi yivany ei ware. 10 Yumbui nde rar pe nungoqi non nyamb wi vighe viso di ni nungoqi nunduqu wewo.

Nungoqi non nimand aye God nei rimbig kin ir wawo wayequ

11 Nge mand nungoqi oyi oyi wand brequ wand wayequ. Wute ni wute aye wand brequ rindiny di ir ruwo kin te ni lo wand brequ runduw di ni lo ir ruwo kin pugri. Nungoqi lo ir wawo, tedi nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen segi, nungoqi wute ir wawo kin ningg was. 12 God irine lo yembe nindiny di ni irine wute ir nawo ye. Ni

irine wute nateri kin tuqui, di ni irine wute brequ nindiny kin tuqui. Pudi nungoqi, nungoqi non nimand ir wawo di brequ puq wundiny kin tuqui segi.

Beghi otiwo kin nei bab tuqui segi

13 Nungoqi wutaqu wari, “Muq o prangi di beghi tiqe yumbui te ningg po di tende pas ber ire di beghi wet bidi yembe bad, di wet bidi quan pateri.” Nungoqi wute tughe pugri puq wand kin te nungoqi nge wand ven wutungu. 14 Nungoqi prangi yumbo pughe kin puq ren kin te nungoqi nei wamb segine. Nungoqi was kin te wasebo brequne kring wuso ye te kin pugri. Wasebo wuwi nginy tu pe wuyo wuso pre di brequne kring wuso ye te kin pugri. 15 Nungoqi pugri ei puq wand, “Yumbui ni puq nand tedi beghi pati segi pasne di yumbo nei bibiny kin te yembe bidiny.” 16 Pudi muq nungoqi bijeyi wase, nungoqi non nyamb wundiri riwo di yembe yumbui ye pughe kin yembe wundiny ye te ningg wute aye simbe wundiny. Yumbo ur pugri yembe wundiny ye te ningg nungoqi quan nganye yumbo ur brequ wand. 17 Pugri bu wuti iri ni yumbo yuwon ye wute yumbo ur te kin pugri ei puq men ye te nei nimbiny pre, pudi te kin pugrine puq nen segi, ni yumbo ur brequ nand pre.

5

Jems wute yumbo quan kin simbe nindim

1 Nungoqi wutaqu yumbo quan kin nungoqi wutungu. Mai quan nganye ei nungoqi nde rindi ye, pugri bu muq nungoqi te ningg ei quan nganye yivany ware di quanji wand. 2 Nungoqi yumbo yumbo buagi te sigh rimb di choi wo nungoqi chongo pend mawo. 3 Nungoqi silva di gol ane te ros rind ruso ruso di omone ruso ye. Di ros te bei rind nungoqi yumbo qi pe kin quan nganye nei wumbiny di te kin ningg nungoqi wute unje wap kin. Di ros te ei wase kin pugri nungoqi ghimbi brequ runduq ye. Muq ngeri pre yamb tumo kin ven nde puayi bu nungoqi yumbo yumbo buagi wirur rur. 4 Nungoqi wutungu. Wute nungoqi nde wuny mbe yembe mand mir nguan kin mupuq maket pe wawo di wet bidi quan wateri pudi ni fotnait te wem segi. Ni wet bidi te ningg mari mari kin te wam kin ami mingg yumbui gre nganye kin ninde ange pe righe pre. 5 Nungoqi qi pe was kin ven nde pripri yumbo yuwon yuwon kin quan nganye wateri di te ningg quan nganye chumbuai wand wand was. Pudi nungoqi nei wamb segi. Te pugri nungoqi kau kin pugri mir quan we di nyam ware pu was ei mumbuequ wati. Di muq mumbuequ wati kin ngeri tumo rind pre. 6 Nungoqi wuti unje nap segi kin te brequ wundig di wi nati. Wuti te ni oyi nungoqi yeng te oyi nunduq segi ye te wi.

Waghine pas di mai pare kin te ningg ir paghe wayequ

7-8 Nge mand, nungoqi mai ware di te ningg ir waghe wayequ, gre pu yequ. Waghine was di Yumbui otiwo nandi kin nginy te ei ghimbi wang pu was. Wuti wuny yembe nand kin te wuqoind, ni mir wuny mbe ni righe pre di waghine nas qi nikin grine mir te puq wen ruwi. Ni waghine ghimbi nawo pu nas wuye nginy teri ghimbi nuany nikin yembe rind, nginy nuqond di wuye ruany. Te te ruso ruso mir quan nganye yuwon kin te nguan pre muqdi ni nateri. Nungoqi mune pugrine, waghine was di gre pu yequ. Te pugri Yumbui ni nandi kin ngeri te tumo rise pre. 9 Mand, nungoqi wute aye ane oyi oyi minyang wand wayequ. Minyang wand tedi wuti wute ir nawo kin oyi nungoqi mai neuq. Wuti te muq ngimrawu yenu. 10 Nge mand, nungoqi propet asi Yumbui ningg nyamb pe wand bir mawo di mai mare kin te nei wumbim. Ni mai mare pudi waghine mas. Nungoqi te kin pugrine ei puq wen. 11 Nungoqi nei wamb wute mai muqond pudi gre pu yemu kin te beghi pari ni chumbuai mand. Nungoqi Job ni mai nuqond pudi gre pu yenu kin te wutungu di nei wamb pre. Job ni mai buagi te nare pre dobu Yumbui ni ghav nindig. Nungoqi nei wamb, Yumbui wute yawo nirany righe di yawo nitony ye. 12 Nge mand nungoqi wand ire gre weny ningg nungoqi nginy tu o qi o yumbo ninge pe wand gre weny wayequ. Nungoqi ngiq wand tedi ngiqne wand. Nungoqi segi puq wand tedi segi ne puq wand. Puq wen tedi God mai neuq segi.

Jisas nei mimbig kin Yumbui pengu mindig ye

13 Nungoqi kin iri mai nuqond, ni Yumbui ei pengu nindig. Wuti iri chumbuai nand te ni Yumbui nyamb nindivi viyo kin yuwo ei nari. 14 Wuti tughe num gureg te ni wute Jisas nei rimbig ye ni ningg quayi kiyi ningg ei nari mandi, ni num gureg ye te ningg Yumbui pengu mindig, di Yumbui nde nyamb pe wel nyang mimbig. 15 Quayi kiyi te ni nei mamb ni Yumbui pengu mindig kin te Yumbui ni oyi nindim ye, tedi wuti te num oghi. Di Yumbui wuti te nindingi newo. Wuti te ni yumbo ur brequ nand pu tedi Yumbui ni yumbo ur brequ nand kin te puaq nindig. 16 Pugri bu nungoqi yumbo ur brequ te oyi oyi simbe wand, di oyi oyi Yumbui pengu wundig tedi God nungoqi num puaq nunduq di yuwon pu was. Wuti tuquine nas ye ni Yumbui

pengu nindig kin wand te quan nganye
gre vind, di God ni ghav nindig kin tuqui
nganye.
17 Elaija ni wuti beghi kin pugrine ye.
Ni wuye wundi segi ningg Yumbui pengu
nindig buid nganye nap di wuye wundi
segine ruso ruso ber 3-pela pu di irew 6-
pela. 18 Di munene Yumbui pengu nindig
di wuye mune wundi di mir qi pe kin ruwi.
19 Nge mand, nungoqi kin iri ni wand
nganye kin si nare di wand aye aye kin
mune nutungu di wuti aye munene ni
nitanyi wand nganye kin pe neyi nandi,
20 tedi nei wamb: Wuti iri ni wuti yumbo ur
brequ nand ye mune nitanyi nandi, wuti te
ni ququ mune nitangwi di ni nati segi. Ni
puq nen ye te ningg di God yumbo ur brequ
nganye buagi puaq nindig ye.

1 Pita

Pita ni nyumo raqe wen wute Jisas nei rimbig ye tiqe kin kin pe ris kin ninde ur nindiq, di wen te ni nyumo raqe ye wuwo kin. Pita ni Rom taq pu yenu kin tende puayi ni kopuqu wand pe Rom ningg Babilon puq nand. Rom kin gavman ni Jisas ningg wute ni Jisas nei rimbig ye te ningg mai quan nganye meny. Pita ni gre neny ei ni gre pu yeru ningg. Pita ni nei nitrany, te pugri ni Jisas nde nei rundub pre, di simbe nindiny ei wute ni unje map mai isis meny kin tende gre pune yeru. Di ni mune simbe nindiny te pugri Jisas mune nandi ye. Ni yumbo ren simbe nindiny ei ni te nei rimbiny di gre pu yeru. Di ni yumbo ur pughe ye te yuwon, beghi pughe gri pas ei God ningg wo ningg pas kin te ningg anene simbe nindiny.

1 Nge Pita, nge Jisas Kraist ningg aposel iri. Nge wand ven nungoqi wute God nupuqu wo pre kin di war ir wo pu tiqe aye pe aye pe was ye te nungoqi nde ki vindo. Nungoqi Pontus opu was kin, Galesia opu was kin, Kapadosia opu was kin, Esia opu was kin, di Bitinia opu was kin, nungoqi nde wand ki vindo. Nungoqi qi wen nde muq was kin wen nungoqi tiqe nganye segi. 2 God beghi wuyi ni yabene nikin Ququ nde gri nungoqi nupuqu wo di nikin wute yuwon ye ningg was ningg nei namb pre. Pugri bu muq nupuqu wo ei nungoqi Jisas Kraist nari kin pugrine puq wen, di ni ningg yavi pe nungoqi yumbo ur brequ wand kin wand nungoqi nde rise kin te wuye nupuq.

Nge God pengu gidig ei nikin nde nei pene nungoqi quan nganye yuwon nuauq, di ni ghav nunduq ei nungoqi yuwon pu was.

3 Beghi pripri God beghi Yumbui Jisas Kraist ni kiyi ei nyamb yumbui beg. God ni beghi quan nganye yawo nitongu, pugri bu ni beghi puq nengu di beghi wutamu urupui kin pas. Pugri bu muq beghi nei bab ni Jisas Kraist nati pu mune nindingi newo ye te kin pugrine ei beghi mune nundumu pewo ye. 4 Ni beghi puq nengu wutamu urupui kin pas bu beghi God yumbo yumbo yuwon ye nikin wute neny ningg nginy tu wam nipiny ruso pu rise kin te ningg rar pu pas. Yumbo te ni nginy tu wam nuauq rise, di yuwon pu rise, di ni brequ rise tuqui segi, God nde rar pe yuwon nganye, di yumbo te kin pre ye tuqui segi. 5 Nungoqi Jisas nei wumbig ye te ningg bu God nikin gre pe nungoqi yeng nuauq di imb nuauq ei nungoqi yuwon pune was was otiwo mune nitaqu wowi. Ni nungoqi mune nitaqu wowi ei yuwon pu nganye was kin ngeri te qi nginy tu ane pre kin tende puayi di raqe ruso ye.

6 Tende puayi ei nungoqi chumbuai wand. Pudi muq ngeri puch ren ningg mai isis ei nungoqi nde rindi ye. 7 Mai te nungoqi nde rindi kin puate te pugri, God ni nungoqi Jisas nei wumbig kin te tuqui nupuqu ei nuqond, nungoqi nganyene Jisas nei wumbig o segi. Beghi nei bab gol ni rise nganye tuqui segi, brequne di pre kin te ni wase mande wuye rind ei gol kinne wuso di yumbo aye kinne yeru. Nungoqi Jisas nei wumbig kin te yumbui di quan nganye yuwon, gol ane tuqui segi. Te pugri gol ni brequne di brequ rise ye. Pudi nungoqi Jisas nei wumbig ye te ningg otiwo Jisas Kraist raqe naind, di nungoqi ningg quan nganye chumbuai nand, di nyamb yumbui neuq, di ni ningg ti neuq. 8 Nungoqi ni wuqoind segine, pudi nungoqi ni quan nganye yawo wurang righe. Muq ven nde puayi nungoqi ni wuqoind segi, pudi nungoqi ni nei wumbig, di quan nganye chumbuai wand. Chumbuai te yumbo qi pe kin ninge chumbuai wundiny kin ane tuqui segi. Chumbuai te yumbui nganye di beghi te kin wand bad ye tuqui segi. 9 Te pugri nungoqi Jisas nei wumbig ye te ningg God oyi nungoqi nitaqu wowi di yuwon pu was ye.

10 Propet ni yumbo yuwon ye muq God nungoqi nde puq nen ye ren kin ningg qa wand bir mawo. Ni mas God beghi nitamu powi di yuwon pu pas ye te kin wand puate muqond ningg otinde meri mat di quan nganye buid map. 11 Kraist ningg Ququ propet nde umbo pe nas. Di Ququ gri Kraist mai isis nare pre otiwo di nyamb yumbui natevi ye te kin wand ninde mim pe bir nawo. Di ni pughe puayi ei wuti beghi nitamu powi kin ni nandi ye te kin muqond ningg buid map, di ni nandi kin tende puayi pughe sin ei ren ye te kin muqond ningg buid nganye map. 12 Pudi God ni pugri bei nindim nari yumbo yumbo ren kin te nine ghav rindim ningg segi. Ni wand bir mawo kin te God nungoqi nitaqu wowi ye te kin ningg bu simbe mand. Muq wute wand bir mawo kin yumbo te kin ninggne nungoqi simbe munduq pre. Ni wand yuwon ye bir mawo kin tende di God Ququ Yuwon Ye wam pu tiqi nundog nati ni, di Ququ Yuwon Ye ningg gre pe ni wand te bir mawo. God nungoqi nitaqu wowi kin te ningg angelo ni mune yumbo te ningg nei mamb yawone kurem.

Nungoqi God nde rar pe yuwonne ei was

13 God ni yumbo yumbo buagi te puq nen pugri bu nungoqi nde nei pe nungoqi yumbo ren puq wen ye te ningg ei yeng

wawo yuwon. Qi pe kin yumbo ur brequ puaq wand yuwon. Nungoqi nde nei pe otiwo Jisas Kraist ni beghi nde raqe no kin tende puayi di God ni nungoqi nitaqu wowi yuwon nuauq kin te ei nei wumbiny gre, di nungoqi nei yumbui tende ei vise. 14 Nungoqi God ningg wo kin pugri was di ni nari kin wand tene ei wutungu. Nungoqi asi God ghabe wundig wundigne kin tende puayi nungoqi non nei pe was di yumbo isis nei wumbiny di puq wen ye te muq mune puq wen wayequ. 15 Wuti nungoqi nupuqu wo kin te ni wuti yuwon ye, pugri bu nungoqi mune ni kin pugrine nganye ei was. Yumbo ur brequ dob weny, di yumbo ur yuwon yene ei yembe wundiny. 16 Te pugri God ningg buk wuri, “Nge wuti yuwon ye, pugri bu nungoqi mune yuwonne ei was.” *[Wkp 19:2]*

17 Nungoqi God ane wand di wari, “beghi wuyi” puq wand ye. Di nungoqi nei wamb ni wute nyamb kin di nyamb segi kin nikin yumbo ur rind kin ane tuquine ei ir nawo ye, ni nyamb ningg ir nawo segi. Pugri bu muq nungoqi qi pe ven nde was kin ven nde puayi wutaqu muq wandi kin pugri ei was, di ni ningg ei quan nganye wune wamb. 18 Te pugri nungoqi nei wamb, nungoqi nuqo ningg chuqo nungoqi ghav runduq tuqui segi kin tende wabe was pu ni nungoqi wong nunduqu nitaqu wowi di yuwon pu was. Ni qi pe kin yumbo ninge brequ rise kin tuqui ye, silva o gol kin pugri pe wong nunduqu segi. 19 Ni yumbo quan nganye yumbui kin, te Kraist ningg yavi pe nungoqi wong nunduqu. Kraist ni sipsip wo waserar o muanji ire ninde wuse segi kin pugri. 20 God qi yembe nunduw segine ni Kraist naip no pre. Di muq ngeri pre yamb tumo kin ven nde puayi ni nungoqi ghav nunduq ningg di ni Kraist raqe naind. 21 Nungoqi God wuti Kraist ngamo pe pu nindingi newo di nyamb yumbui neng kin te Kraist nde gri ni nei wumbig. Pugri bu nungoqi nei yumbui God nde vise di nei wamb ni yumbo yumbo buagi puq nen puq nand kin te nganye puq nen ye.

22 Muq nungoqi wand nganye kin wutungu di te kin pugrine puq wen ye te ningg yumbo ur brequ nungoqi unje rupuqu kin te si ware pre. Pugri bu nungoqi nimand quan nganye yawo wurany righe. Muq nungoqi nde umbo pe ei oyi oyi yawo ware righe. 23 Te pugri God ningg wand pre segi vise vise otiwo ye te ningg nungoqi mune muq tene numo rirauq rindi kin pugri was, di wuti nati tuqui segi nas nas te kin nas ye ni ningg wo ningg was. Wuti nati ye, beghi wuyi moyu kin pugri ye ni ningg wo segi. 24 Te pugri God ningg buk wuri,

> “Wute buagi ni nyungo kin pugri, ni ris nganye segi ye; di nyungo ni quari rimb di kis ir ri kin pugrine ni nyamb yumbui te anene pre ye. Nyungo quari rimb di kis groq ri, 25 pudi Yumbui ningg wand vise vise te kin vise.” *[Ais 40:6-8]*

Wand yuwon ye ven muq nungoqi nde bir mawo pre.

2

Wute buagi prist urupui kin pugri God nap mo kin

1 Pugri bu nei brequ buagi nungoqi nde umbo pe rise kin te meware ruso. Nei brequ te wute aye brequ wundiny kin nei, wute wandoqi wundiny kin, umbo pe nei brequ bre pu rise muq nange ving nungoqi yumbo ur oghi kin yembe wundiny, wute aye yumbo yuwon kin riteri muq nungoqi segi di te kin ningg umbo ker wuany, di wute aye wand peq wundiny. Nei brequ ren kin meware ruso. 2 Wo muq tene kumo rire rindi kin ni yumbo aye aye nei rimbiny segi, ni kumo miny irene nei rumbuw di riq yawo kureny ye te kin pugrine nungoqi God ningg miny ququ kin te ei waq yawo kureuq. Ququ kin miny te waq, tedi nungoqi yumbui wo, di God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was ye. 3 Te pugri Yumbui ni wuti yuwon ye te nungoqi non gri tuqui wap di nei wamb pre.

4 Wet urupui nas kin te wute mari ni brequ puq mand di kring maip no, pudi God ni naip no di nari ni quan nganye yumbui. Nungoqi ninde wandi, 5 tedi nungoqi mune ni nas kin pugri wati segi urupui was. Di God nungoqi wet kin pugri nitaqu wowi nikin Ququ nas kin baj yumbui yembe nindig. Te ei nungoqi God nikin prist yuwon ye ningg was. Di Ququ Yuwon Ye nungoqi nei neuq ei nungoqi Jisas Kraist ningg nyamb pe yumbo God chumbuai nindiny kin te weng. 6 Te pugri God ningg buk wuri,

> “Te wuqond, nge wet iri kaip no pre. Wet te ni quan nganye yuwon. Muq nge ni Saion rand pe kowi nas, di baj gudob kin pugri baj mingine nas di baj te nare ye. Wute tughe ni nde nei rundub kin wute te ni minyuw rire tuqui segi.” *[Ais 28:16]*

7 Pugri bu nungoqi wute ni nei wumbig kin wet nen nungoqi nde quan nganye yumbui. Pudi wute ni nei rimbig segi kin pe,

> “Wet te asi wute baj yembe mand ye mari brequ di kring maip no kin te muq wet te baj mingine nas di baj nare.” *[Sng 118:22]*

8 Di,

> “Wet te ningg wute nyinge rip yeru di pombri ruso ye.” *[Ais 8:14]*

Ni God ningg wand rutungu segi ye pugri bu ni wet tende nyinge rip yeru di pombri ruso righe. Yumbo ren kin asine God nikinne puq nindiny pu pugri bu muq pugri puq ren ye.
9 Pudi nungoqi God nupuqu wo pre ye, nungoqi king ningg prist, nungoqi God ningg wute, nungoqi wute tit ni ningg yembe wat rise ye. God ni nungoqi nupuqu wo di ni ningg wute ningg was, te ei nungoqi God nungoqi burpoq pe pu ngam nirauq nikin ningg ti yuwon ye pe weyi wandi ye te kin wand te bir wawo. 10 Asi nungoqi God ningg wute segi, pudi muq nungoqi God ningg wute. Asi God ni wute yawo nitony kin te nungoqi nei wamb segi. Pudi muq God nungoqi yawo nitoqu kin te nungoqi non gri wuqond di nei wamb pre.

Beghi God ningg yembe ye wute ningg ei pas

11 Nge mand nganye, nungoqi wute aye kin muq wandi kin pugri qi pe ven nde was, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi qi pe kin nei te ei nyinge wawo righe. Te pugri nei brequ te kin nungoqi nei reuq ei nungoqi yumbo ur brequ wand ningg. 12 Nungoqi yumbo ur quan nganye yuwon kin ei wute Juda segi kin nde bei wand. Muq ni riri, “Nungoqi yumbo ur brequ wand” puq rind ye te piyi, otiwo God qi pe nandi kin nginy tende di ni nungoqi yumbo ur yuwon ye te rundoqu kin te ningg ni God nyamb rindivi viyo ye.
13 Nungoqi Yumbui nde nyamb pe wute nyamb kin buagi nde si nambu was. Wute nyamb yumbui nganye, king kin pugri ye, ni mingg wand wutungu. 14 Di wute king map mo ei wute aye yumbo ur brequ rind kin yembe meny di wute yumbo ur yuwon ye rind ye nyamb mindiri riyo ye ni mingg wand wutungu. 15 Te pugri God ni nari nungoqi yumbo ur oghi kinne wand, ei te wute nei oghi kin rise segi ye ni wand brequ runduq kin tuqui segi. 16 Muqdi nungoqi wute mai segi yuwon pu ris kin pugri ei was. Pudi eti nungoqi wari muq yuwon pu was muqdi segine yumbo ur brequ wand puq wand di yumbo ur brequ isis wand pre di nei tuan wumbiq pu was. Te wayequ, nungoqi God ningg yembe ye wute ningg ei was. 17 Wute aye yumbo ur yuwon ye bei wundiny, di nungoqi non nimand aye Kraist nei rimbig kin te yawo wurany righe, God ne wune wumbig, di king yumbo ur yuwon ye bei wundig.

Beghi Kraist mai niraq kin te pugrine ei mai piraq

18 Nungoqi yembe ye wute nungoqi non yumbui nde si nambune ei yequ di ni yumbo ur yuwon ye bei wundim. Nge yumbui yuwon ye nungoqi yuwon muauq di sabi munduq kin te minggne kari segi, nge yumbui unje mupuqu kin te mingg anene bu kari. Nungoqi ninde si nambune ei was.
19 Nungoqi God ningg wand wutungu di ni nari kin pugrine puq wen, muq nungoqi yumbo ninge unje wap segi pu di ni brequ munduq te God te kin ningg yuwon nuauq ye. 20 Pudi nungoqi yumbo ur brequ wand muq pug munduq di nungoqi te ningg yivany ware segi, pudi God nungoqi oyi te kin ningg yuwon nuauq segi ye. Pudi nungoqi unje wap segi yumbo ur yuwon ye wand pu muq ni segi brequ munduq di mai wuraq, te God te kin ningg nungoqi yuwon nuauq ye. 21 Nungoqi mai wen kin wuraq ningg qa God ngam nirauq wandi. Te pugri Kraist ni mune nungoqi ningg mai niraq. Ni nungoqi yumbo ur bei nunduq ei nungoqi mune ni puq nen kin pugrine puq wen.

22 Ni yumbo ur brequ nand segi, di ni
wandoqi nand kin wuti iri nutungu
segi. *[Ais 53:9]*

23 Wute ni wand brequ mindig, pudi ni oyi ni oyi nindim segi. Ni yuqo niraq, pudi ni oyi ni mai nem puq nand segi. Pudi ni nei yumbui God nde nundub gre. Te God wute nikin yumbo ur mand kin te ane tuquine ir nawo kin wuti te. 24 Kraist oyi nikin ghimbi pe beghi yumbo ur brequ te nare kruse pe qungu mi nati. Ni puq nen ei beghi mune yumbo ur brequ bad segi nganye, di urupui pas di yumbo ur tuquine kin pene pas. Ni yuqo niraq di muanji ninde ghimbi pe rise ye te ningg muq nungoqi yuwon pu was.
25 Te pugri nungoqi sipsip ir ruso kin pugri ir wo pre, pudi muq nungoqi wuti sipsip yeng nuany kin nde mune wandi pre. Wuti te nungoqi ququ yeng nuauq ye.

3

Ngaim ngam kin wand

1 Te kin pugrine nungoqi nyumbueg ngam kin nungoqi nungaim nde si nambune was. Te ei nungoqi ninge nungaim God ningg wand mutungu di mari te nganye puq mand segi kin te ni nungoqi yumbo ur mundouq ye te ninggne ni God nei mimbig. Nungoqi ni wand simbe wundim segi, 2 pudi nungoqi God nde si nambune was di yumbo ur yuwon ye wand kin te mundouq ye te ningg ei. 3 Nungoqi ghimbi dabo gri sabi wundiny yuwon wany ei wute aye nde rar pe yuwon nganye yequ ningg wari muq nungoqi yu puq weny dobui rise di miet wand, di yumbo gol pe yembe mindiny kin gibe wamb, di chongo yuwon yuwon ware righe; nungoqi pugri puq wen wayequ. 4 Nungoqi ghimbi wabe gri ei yumbo yuwon kin pe yenji wupiny yuwon wany. Yumbo te kin brequ

rise tuqui segi di ni quan nganye yuwon. Yumbo te nungoqi umbo irene kuse di waghine was kin. Yumbo te kin God nde rar pe quan nganye yumbui. 5 Te pugri yabe kin nyumbueg yuwon ye, wute ni nei God nde vise kin ni yumbo ur te kin pe ni ghimbi yenji ripiny. Ni ngaim nde si nambune ris. 6 Yabe kin nyumbueg ire Sara, ni te kin pugrine ni ngaim Abraham yumbui puq wundig, di ni nari kin pugrine puq wen. Muq nungoqi yumbo ur yuwon kin yembe wundiny di wune wamb segi, tedi nungoqi Sara ningg wo ningg was.

7 Di nungoqi quayi ngam kin mune pugrine, nungoqi nungam ane was di yuwon wany. Nungoqi nei wamb nyumbueg quan nganye buid rip segi ye, di God quayi nyumbueg anene yuwon nuany di nate ruwi di ris ris te kin ris ye, pugri bu nungoqi ni sabi wundiny di nyamb yumbui weny. Pugri puq wen tedi nungoqi Yumbui pengu wundig kin te imb ruauq segi.

Yumbo ur yuwon ye bad kin te ningg mai pare

8 Nge wand muq pre yamb, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi buagi ane nei irene ei vise di umbo irene kuse. Wute aye yawo wutony, di nuse niqam kin pugrine yawo wurany righe, di wute aye yuwon wany di nungoqi non nyamb wundiri riyo wayequ. 9 Wute nungoqi brequ runduq nungoqi oyi ni brequ wundiny wayequ, di ni nungoqi wand brequ runduq nungoqi oyi ni wand brequ wundiny wayequ. Pudi nungoqi oyi God pengu wundig ei God ni yuwon nuany. Te pugri God nungoqi pugrine puq wen ningg qa ngam nirauq wandi te ei ni nungoqi yuwon nuauq. 10 God ningg buk wuri,

> “Wuti tughe yuwon pu nas di chumbuai ane nas nas te kin nas yawo gureg, di nginy yuwon ye te nuqond ningg nari, te ni musoqne wand brequ nand segi di wandoqi nand segi. 11 Ni yumbo ur brequ dob neny di yumbo ur yuwon yene ei nand. Ni wute aye ane umbo ire kuse ye te ningg ei buid nap di yumbo ur te kin nat rise gre. 12 Te pugri wute yumbo ur tuquine puq ren ye Yumbui ni rar ninde wuse, di ane wand ningg wand rind di ange ninde wuse. Pudi wute brequ kin pe Yumbui ni quenge nati.” *[Sng 34:12-16]*

13 Nungoqi yumbo ur tuquine puq wen di te kin ningg quan nganye buid wap, tedi wute ninge nungoqi unje rupuqu kin tuqui segi.
14 Pudi nungoqi yumbo ur tuquine puq wen muq te kin ningg nungoqi yuqo wuraq, te nungoqi chumbuai wand. “Ni nungoqi woingo ruauq righe, te nungoqi ni wune wumbiny wayequ di nei kumo wamb wayequ.” *[Ais 8:12]*
15 Kraist ei nungoqi nde nei pe yumbui ningg wowi nas. Di nungoqi oyi yeng wawo pune ei was, ni nungoqi yumbo yuwon kin te ghimbi wuany pu was ye te kin puate pengu runduq te nungoqi oyi ni oyi wundiny. Pudi nungoqi oyi ni wand te waghi waghine oyi wundiny di yumbo ur yuwon ye pene oyi wundiny. 16 Nungoqi God nde rar pe yuwon pu ei was was otiwo, te ei nungoqi umbo pe nei wamb nungoqi ninde rar pe yuwon nganye was. Te pu ei wute nungoqi Kraist ningg wute mingg yumbo ur yuwon ye yembe wundiny kin te ningg wand brequ runduq, te otiwo di nikin wand te ningg minyuw riti ye. 17 Beghi yumbo ur yuwon ye bad ye te ningg muq God ni nari di beghi mai piraq, te yuwon. Pudi beghi yumbo ur brequ bad ye te ningg mai piraq kin, te brequ.

18 Te pugri nungoqi nei wamb Kraist ni wuti yumbo ur tuquine puq nen ye. Ni unje nap segi pudi ni nati. Ni nati kin te nungoqi wute yumbo ur brequ wand ye nungoqi ningg sunyi nitaquvi di nati. Ni nati ire simbene nand, otiwo mune nati segi. Ni nati kin te nungoqi God nde nitaqu nandi ningg bu nati. Ni mi nati, pudi Ququ ni mune nindingi newo. 19 Ni ququ kin pugri nas di no ququ buagi taq pu yemu kin tende wand bir nawo. 20 Ququ men te wute asi Noa nas kin tende puayi ni God ningg wand mutungu segi, ni wand sange mindig kin te, ni mingg ququ. Noa at yembe nunduw nunduw kin tende puayi God ni mune nganye ghimbi nuam pu nas nas Noa at te yembe nunduw omo nuaq. At te omo di wute quan segi, 8-pela pune, at pe rir ruso, God wuye nime pe ghav nindiny di yuwon pu ris. 21 Muq nungoqi wuye mupuqu di God nungoqi nitaqu wowi kin pugri Noa ni yavi ire ane wuye wam yeru kin te God muq wute wuye map ye te kin yumbo ur bei nand. Nungoqi wuye mupuqu kin te nungoqi ghimbi pe kin puqum wuye map ruso ningg segi. Te pugri ni nungoqi wuye mupuqu di nungoqi wari muq nungoqi God nde rar pe yuwon pu was was otiwo. Te ei nungoqi umbo pe nei wamb nungoqi ninde rar pe yuwon nganye was. God Jisas Kraist ngamo pe pu nindingi newo ye te ningg muq nungoqi yuwon pu was. 22 Kraist muq nginy tu wam newo no pre, di God nde si tuan pe nas di angelo buagi, ququ ye mawo kin buagi, di yumbo yumbo gre kin buagi ninde si nambu rise.

4

Beghi yumbo ur asi kin si pare di yumbo ur urupui ye ei bad

1 Kraist ni ghimbi yuqo nare, pugri bu
muq nungoqi mune ni nei namb kin pu-
grine ei nei wamb di nei te kin wat vise
gre. Te pugri wuti iri ghimbi pe mai isis
nare te ni yumbo ur brequ kin gre si nare
pre. 2 Pugri bu muq ni ghimbi ane nasne
kin ven nde puayi ni God ningg nei pene
ei nas, asi kin nei brequ pe nas kin te pre.
3 Te pugri asi nungoqi non nei pene was,
di wute Juda segi kin ni yumbo puq ren
yawo kureny kin te puq wen tuqui pre.
Yumbo wute God nei rimbig segi kin puq
ren yawo kureny kin taq: nyumbueg segi
segi griny mindiny, nei brequ quan nganye
gre vind, wuye riq jebo rind, di wuye gre
ye quan kumo riq jebo rind di yumbo ur
brequ rind, di God ningg wand gure ruwo,
di god wandoqi kin yumbui nyamb riram.
4 Muq nungoqi wute God nei rimbig segi
kin ni yumbo ur nyombui kin pugri puq
ren yawo kureny kin te mune ane puq wen
segi. Ni te kin ruqond di puye rind, di
te kin ningg nungoqi wand brequ runduq.
5 Pudi wuti te nandi wute riti kin di risne
kin ane kot nutungu kin te nandi yamb
tumo. Tende puayi di ni ninde rar ngimi
yeru simbe rindig, pughe kin ningg ni puq
ren. 6 Te ningg bu ni wute riti kin wand
yuwon ye bir nuany. Te nganye ni ghimbi
riti, wute buagi yumbo ur brequ rind kin
riti ye te kin pugrine riti, pudi ni ququ God
ni nas kin pugrine ris ris te kin ris.

Beghi God beghi yumbo nengu kin te oghine ei puq pen

7 Yumbo yumbo buagi pre kin ngeri te
tumo rind. Pugri bu nungoqi nei isis wamb
wayequ di yumbo ur brequ buagi te ningg
ei yeng wawo yuwon, te ei nungoqi God
ane wand kin tuqui. 8 Nungoqi wute aye
oyi oyi yawo wurany righe, nei te kin quan
nganye yumbui. Yumbo ur oghi kin aye
te ninde dobune, wute aye yawo wurany
righe kin te quan nganye yumbui. Te pugri
wute aye quan nganye yawo wurany righe,
tedi piyi ni priprine nungoqi unje rupuqu
pudi nungoqi oyi ni wand puaq wundiny
ye. 9 Wute aye God nei rimbig kin nungoqi
nde rindi te ni sabi wundiny yuwon. Di te
ningg chumbuai ei wand, minyang wand
wawo yeru. 10 Nungoqi wutaqu manyi ire
ire God nungoqi yuwon nuauq di yembe
yuwon ye non non neuq pre. Pugri bu
nungoqi God ningg yembe ye wute yuwon
ye was ningg, tedi God yembe kin kin neuq
kin te oghine yembe wundiny. Te God nun-
goqi yembe neuq kin tende pe nungoqi God
ningg wute aye te ghav wundiny. 11 Wuti
tughe ni wand bir nawo kin yembe neng, te
muqdi ni God ningg nei nganye ei bir nawo.
Wuti tughe wute aye ghav nindiny kin te
ni gre God neng kin tende pe ei wute aye
ghav nindiny. Te ei wute buagi nungoqi
yumbo yumbo puq wen kin te ruqond di
Jisas Kraist nde gri God nyamb rindivi viyo.
Ni ningg ti di gre rise rise te kin rise ye. Te
nganye.

Kraist mai niraq kin pugri ei piraq

12 Nge mand nganye, mai di yuqo quan
nganye nungoqi ware ye te ningg puye
wand di wari, “mai ren brequ nganye beghi
nde rindi” puq wand wayequ. God ni
mai te rar nuqond nungoqi nde rindi ei
ni nuqond nungoqi gre pu yequ o segi.
13 Nungoqi yuqo ware kin te Kraist, wuti
God naip no wute nate ruwi ningg nandi
kin, ni yuqo niraq kin pugrine bu nungoqi
mune wuraq. Pugri bu nungoqi te ningg
chumbuai ei wand. Otiwo Kraist nikin ti
di gre yumbui ane raqene nandi kin tende
puayi di nungoqi oyi umbo yuwon gud di
quan nganye chumbuai wand. 14 Nungoqi
Kraist ningg wute te ningg bu ni nungoqi
wand brequ runduq te nungoqi chumbuai
wand. Te pugri nungoqi nei wamb God
ningg Ququ, te ti di gre yumbui kin Ququ,
nungoqi nde nas. 15 Nungoqi yeng wawo
yuwon, eti nungoqi yuqo wuraq kin te
nungoqi yumbo ur brequ ren ningg yuqo
wuraq: wute aye wi mati, o yumbo nyungu
wand, o yumbo ur brequ aye pughe wand,
o nungoqi wari nungoqi yumbui di wute
aye mingg yembe te ningg yeri wundim.
16 Pudi nungoqi Kristen di Kraist nde dobu
waru ye te ningg muq nungoqi yuqo wuraq
te nungoqi minyuw wati segi kin, nungoqi
quan nganye ei chumbuai wand. Nungoqi
wute Kraist nde dobu waru ye nyamb te
ningg ei chumbuai wand di God nyamb
wundivi viyo. 17 Te pugri God wute buagi
kot nutungu kin ngeri te rindi pre. Ni kot
nutungu kin beghi nikin wute nde ei ye
nawo kot nutungu. Beghi ni ningg wute
pudi ni beghi kot anene nutungu ye, pugri
bu wute God ningg wand yuwon ye ru-
tungu yambu riri kin te ninde quan nganye
ei brequ.

18 God ningg buk wuri,

“Wute tuquine ris kin ni mai rire pre dobu
di ni nate ruwi ye, pugri bu wute God
dob reng di yumbo ur brequ rind kin
ni oyi quan nganye brequ nindiny
ye?” *[Snd 11:31]*

19 Pugri bu God nde nei pe wute ninge
yuqo riraq ningg nari muq yuqo riraq, te
muqdi ni ghimbi di nei buagi te God wuti ni
yembe nindiny kin ninde si wam ruang. Ni
nei ninde rundub gre di yumbo ur yuwon
kinne rind. Ni yumbo puq nen puq nand
kin te nganyene puq nen ye.

5

Nungoqi wute ye wawo kin nungoqi wute oghine yeng wuany

1 Muq nge wand gre kin pe nungoqi quayi kiyi simbe gidim ningg. Nge mune quayi kiyine iri. Nge ning nde rar pe Kraist guqoid guqoidne yuqo niraq. Otiwo Kraist ningg ti di gre yumbui raqe ruso kin tende puayi di God nungoqi yumbo yuwon kin neuq ye te nge mune neghne ye, beghi buagi ane nengu ye. Pugri bu nge wand gre kin pe pugri simbe guduq, 2 God ni sipsip tit te nungoqi nde si pe si nirauq pu yeru. Nungoqi ni oghine ei yeng wuany. Pudi wute ninge pugri puq wen ningg buid mupuqu muq puq wen segi, nungoqi nonne ei te kin puq wen yawo kureuq. Yumbo ur te kin te God ni nari kin ane tuquine. Nungoqi God ningg wute sipsip kin pugri yeng wuany kin te wet bidi wateri ningg wari muq pugri yembe wand wayequ, nungoqi nde nei pe nungoqi quan nganye ei yembe te kin wand yawo kureuq. 3 Nungoqi yumbui ningg was di God ningg wute nungoqi si pe ni rundo kin te menge menge wawo wayequ. Di ninde rar pe nungoqi yumbo ur yuwon kinne ei yembe wundiny, ei ni mune nungoqi puq wen kin pugrine puq ren. 4 Nungoqi pugri puq wen, tedi otiwo sipsip yeng muany kin yumbui ni nandi di nungoqi yumbo yumbui ye yuwon nganye king hat kin pugri neuq. Yumbo te brequ rise tuqui segi, rise rise te kin rise ye.

Beghi bon ghimbi God nde si pe ei pi rundo

5 Te kin pugrine nungoqi quayi ambonye nungoqi quayi kiyi nde si nambune ei was. Nungoqi buagi ane nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ. Nungoqi non nyamb wi righe ruso di oyi oyi ghav wand. Te pugri God ningg buk wuri,

“Wute nikin nyamb mindivi viyo kin te God
oyi ni nyamb nyinge nuam vighe, di
wute mosing mamb di nikin nyamb
mi vighe viso kin te God nikin nde
nei pene yuwon nuam.” *[Snd 3:34]*

6 Pugri bu nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ di God ningg si gre ye pe nambune ei was. Te ei ngeri yuwon ye ni nap ruso kin tende puayi di ni nungoqi nunduqu wewo. 7 God nungoqi yawo ni-touq di yeng nuauq ye, pugri bu nungoqi yivany buagi te ninde si wam ei wang di te kin ningg nei kumo wamb wayequ.

8 Qi pe kin yumbo ur puaq wand yuwon di yeng wawo yuwon pu ei was. Nungoqi non veri Satan ni laion kin pugri wute nat ne ningg di quan kumo nari nari di naghe naghe yenu. 9 Nungoqi buid wap di God nei wumbig gre di Satan puaq waind no. Te pugri nungoqi nei wamb, nungoqi nimand aye God nei rimbig kin qi pe ven nde tiqe manyi ris kin ni yuqo nungoqi wuraq ye te kinne riraq.

10 God ni beghi quan nganye yuwon nuangu ye ni Kraist nde gre pe nungoqi ngam nirauq ninde wandi. Te ei nungoqi ni ane was, di ni ningg ti pre tuqui segi rise rise te kin rise ye pe tende was. Muq ngeri puayi ren ningg di nungoqi yuqo wuraq, pudi otiwo di ni nungoqi yuwon nuauq di yuwon pu was. Ni nungoqi gre neuq ei nungoqi God nei wumbig kin te si ware segi, di ghav nunduq ei nungoqi gre pu yequ kin tuqui. 11 Ni irine gre buagi rise. Gre te rise rise te kin rise ye. Te nganye.

Pita ni nyumo raqe cheq pe wand puch aye ven ur nand

12 Nge wand dobui segi, wand puayine. Sailas nge ghav nindigh nge wand nyumo raqe wen nde ur nand, di nungoqi nde pi vindo. Sailas ni Jisas nei nimbig kin iri, ni beghi mand, nge ninde nei gudub. Nyumo raqe wen nde pe nge God nungoqi yuwon nuauq kin yumbo ur buagi nungoqi nde bei nand ye te kin nei te gre keuq ningg. Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, wand te ei wat vise di gre pu yequ.

13 God ningg wute Babilon* ris kin ni God nungoqi nupuqu wo kin pugrine nap ruso pre kin. Ni nungoqi nde chumbuai kin wand ri vindo. Di Mak, wuti nge quan nganye yawo girag righe kin, ni mune pugrine nungoqi nde chumbuai kin wand ni vindo. 14 Nungoqi wute aye Jisas nei rimbig kin te song wureny te ei nungoqi bei wand nungoqi ni yawo wurany righe. Nungoqi Kraist ningg wute nungoqi umbo yuwon gud.

* **5:13:** Wute ninge mari Pita Babilon puq nand kin te ni Rom ningg nari. Ni Rom ningg Babilon puq nand kin puate taq pugri, wute Rom kin ni God ningg wute quan nganye unje map ye, asi Babilon puq men kin pugrine.

2 Pita

Pita ni nyumo raqe aye wen wute Jisas nei rimbig kin tiqe kin kin pe ris kin ninde ur nindiq. Pita ni wu wand neny te pugri wute wandoqi kin wand wute bei meny kin nganye buagi sios pe meyi mandi ye. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin mandi wute bei meny ye pugri bu Pita wute te simbe nindiny ei ni gre pu yeru di wand nganyene kin Jisas ningg simbe nindiny kin te nei rimbiny rimbinyne. Te ei wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni wandoqi mindiny segi. Di ni yeri nindiny anene, te pugri Jisas ni mune nandi ye, te ei ni nandi kin te ningg yeng ruwo di sir rip pu ris.

1 Nge Saimon Pita, nge Jisas Kraist ningg yembe ye wuti di ni ningg aposel iri.

Jisas Kraist ni beghi God di wuti beghi nitamu powi kin ni ningg yumbo ur tuquine kin te ningg nungoqi ni nei wumbig kin te beghi nei bibig kin te ane tuquine. Te quan nganye yuwon. Nge nyumo raqe wen nungoqi nde keq wundo.

2 Nge God pengu gidig ei ni nungoqi quan nganye yuwon nuauq di nungoqi umbo neuq kughe ei umbo yuwon gud. Te pugri nungoqi God nei wumbig di Jisas beghi Yumbui nei wumbig ye te ningg di God nungoqi puq neuq ye.

Wute Jisas nei rimbig kin pughe gri ei ris ye

3 Jisas ni God bu ni gre yumbui vise. Ni gre yumbui te ningg beghi ghav nundug, bu beghi God nari kin pugrine pas. Beghi Jisas nei bibig ye, pugri bu beghi ghav nundug. Jisas nikin ti yumbui di yumbo ur yuwon ye tende pe beghi ngam nirangu bodo. 4 Nikin ti yumbui di yumbo ur yuwon ye tende pe ni beghi yumbo yumbui nganye di yuwon ye nganye nengu puq nand kin te nengu. Yumbo tende pe qi wen kin nei brequ beghi nde umbo pe rise kin te nyinge pawo righe, di nei brequ te beghi unje rupumu segi. Pugri puq pen, di God nas kin pugrine pas.

5 Kraist ni yumbo buagi ren puq nen, pugri bu nungoqi ni dob weng wayequ, nine ei nei wumbig. Te kin ningg ei quan nganye buid wap. Di nungoqi yuwonne nganye ei was ye te ningg quan nganye buid wap. Yumbo ur te kin ni nei wumbig kin pugri wat rise gre. Di God nari kin te nei wumbiny, yumbo ur te kin yuwonne was kin pugri wat rise gre. 6 Di qi wen kin nei brequ nungoqi nde umbo pe rise kin te ningg ei yeng wawo yuwon, yumbo ur te kin te nei yuwon ye kin pugri wat rise gre. Di mai wuqond di ir waghe wayequ gre pu yequ, yumbo ur te kin te qi wen kin nei brequ dob weny kin pugri wat rise gre. Di God nari kin pugrine ei was, yumbo ur te kin te mai ware pudi ir waghe segi kin pugri wat rise gre. 7 Di wute Jisas nei rimbig kin aye te ane nuse niqam kin pugri sabi wand, yumbo ur te kin te God nari kin pugrine was kin pugri wat rise gre. Di wute aye yawo wurany righe, yumbo ur te kin te wute Jisas nei rimbig kin aye te ane sabi wand kin pugri wat rise gre. 8 Nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist nei wumbig pre ye. Pugri bu yumbo ur ren nungoqi nde rise muq yumbo ren nungoqi nde quan nganye gre rind di yumbui ruso, tedi yumbo ur te nungoqi nde segi rise tuqui segi. Ni nungoqi ghav runduq di nungoqi mir quan ware. 9 Pudi wuti iri ni yumbo ur ren kin segi te ni wute rar ghave rimbim kin rar mat pudi yumbo oghine muqond segi ye te kin pugri. Di wuti te kin ni asi kin yumbo ur brequ God puaq nindig pre ye te kin nei gheri nap.

10 Pugri bu, nge mand, nungoqi God ir nuaqu di nitaqu wowi pre kin te ningg quan nganye buid wap, ei ni nari kin yumbo buagi ren puq wen. Te ei wute aye rundoqu di nei rimb God nungoqi ir nuaqu pre kin. Nungoqi pugri puq wen, tedi ir waghe kin tuqui segi, 11 di ni nungoqi ngiq nunduq, di chumbuai ane ngim bi nuauq war wo yumbo yumbo buagi beghi Yumbui di wuti beghi nitamu powi kin Jisas Kraist nde si nambu rise ye tende was. Yumbo buagi ninde si nambu rise ye te pre kin tuqui segi ye tende war wo.

12 Pugri bu nge priprine ei yumbo ren ningg nei kitrauq ye. Piyi nungoqi wand nganye kin te wutungu pre di wand te wat vise gre ningg buid nganye wap, pudi nge priprine ei nungoqi nei kitrauq ye. 13 Nge nei gab muq nge qi pe ven nde kasne kin ven nde puayine nge nungoqi nei kitrauq, ei nungoqi yumbo te kin nei gheri wupiny segi nei wumbiny wumbinyne, te yuwon. 14 Nge nei gab nge qi wen si kiraq kin ngeri tumo rind. Beghi Yumbui Jisas Kraist nge pugri simbe nindigh. 15 Te ningg bu muq otinde simbe guduq ningg buid nganye kap kap. Te ei otiwo nge kati pre nungoqi yumbo ren nei pe wawo ris.

Kraist ningg gre yumbui muqond

16 Beghi Yumbui Jisas Kraist nikin gre yumbui ane nandi kin wand ven nungoqi simbe buduq kin ven wand omone wute nei pe wand mand kin wand nungoqi simbe buduq segi. Beghi bon nde rar pe nganye God ningg gre yumbui ninde vindi kin te buqod, pugri bu nungoqi simbe buduq. 17 Te pugri ni kiyi God ni nyamb yumbui di ti neng. God nikinne ti yumbui

tende nas, di Jisas ningg pugri wand nand nari, “Nen nge wo, nge ni quan nganye yawo girag righe. Nge ni ningg quan nganye chumbuai gad.” 18 Beghi bon gri ni ane God ningg rand pe tende yembu, di wand ven nginy tu wam pu vindi putungu.

19 Beghi nei bab propet ni mingg wand te nganyene, pugri bu nungoqi ni mingg wand te ei wat vise gre. Ni wand te sinde kin pugri burpoq pe ti riri. Sinde kin pugri ti riri ririne ei ruso ruso otiwo bur kring kuso pend ruso yamb tumo kin tende puayi di Jisas tomnji yamb guay kin pugri nungoqi nde umbo pe nas di nungoqi nei wamb Jisas nandi ningg tumo. 20 Propet iri ni wand God ningg buk pe vise kin ire nikin nei pene simbe nand segi. Te kin ei nei wamb yuwon. 21 Te pugri propet ni wand ire wute nikin nei pene simbe mand segi, pudi Ququ Yuwon Ye gri wute nei nem bu ni God ningg wand simbe mand.

2

Propet wandoqi kin mandi wandoqi munduq ye

1 Te nganye asi Israel pe propet wandoqi kin ninge mas. Propet te ni mari ni God nde pu nei matevi di simbe mand ye puq mand, pudi ni wute wandoqi kin. Te kin pugrine otiwo di nungoqi nde mune wute te kin mas ye. Ni mas di wandoqi mand, quayi nyumbueg God ningg wand bei meny ye. Ni suqo grine ei nungoqi nde wandoqi kin wand simbe mand ye. Wand te kin nungoqi unje rupuqu kin. Yumbui ni yumbo ur brequ wabe mas pu mune nate mowi kin te mune dobne meng ye. Ni pugri ei puq men, di brequne God nikinne brequ nindim ye. 2 Di wute Jisas nei rimbig kin nganye buagi ei ni mingg minyuw kin yumbo ur brequ isis puq men ye te sonyi rindim ye. Te ningg di wute Jisas nei rimbig segi kin ni wute Jisas nei rimbig ye ni pugri puq ren ye te ruqond, di Jisas nei bibig kin yumbo ur nganye kin te ningg wand brequ rind. 3 Wute men ni yumbo ningg quan nganye ir maghe ye. Pugri bu ni nungoqi wandoqi kin wand nikin nei pene simbe munduq kin te ningg di ni wet bidi materi ye. Pudi wute te yabe chuqone God mai nem ningg di brequ nindim ningg nei namb pre. Mai te kin ruqo rise segi, ni ghimbi ruam pu rise.

4 Nungoqi nei wamb yabe chuqo angelo ninge yumbo ur brequ mand, pudi God ni angelo te rar nuqond mas segi, ni yembe nem. Ni angelo te wase pe menare maghe, di ngamo quan nganye burpoq wup kin pe tende taq pu yemu. Muq ni taq pune ei yemu yemu ruso ruso otiwo God ni wute ir nawo kin nginy te nandi. 5 Nungoqi nei wamb wute yabe chuqo ris ye ni God nari kin pugrine ris segi, di God ni rar nuqond segi, God ni mune brequne nindiny. Ni nari wuye nime yumbui kur di wute buagi wuye nime pe ritine omo. Pudi Noa irine ni yumbo ur tuquine kin ningg wand bir nawo ye, di ni irine di wute aye 7-pela ni ane God ghav nindiny di yuwon pu ris. 6 Nungoqi nei wamb God wute buagi tiqe teri te Sodom di Gomora kin brequ nindiny. Ni nari wase ir kui tiqe teri te namb, di wute buagi anene namb. God Sodom di Gomora wase nande kin te wute God nari kin pugrine ris segi kin te yumbo ur bei nindiny otiwo ni mune puqne neny ye. 7 Beghi nei bab tende puayi Lot ni tende nas, ni wuti tuquine nas ye. Ni Sodom kin wute lo dob rew kin di wute yumbo ur brequ isis rind kin te nuqond, di te kin ningg ni quan nganye umbo brequ kuse ye. God ni neti nowi yuwon pu nas. 8 Te pugri wuti tuquine nas ye te wute brequ kin tende mingi nas, di nginy manyi manyi ni wute te yumbo ur brequ rind ye te nutungu di nuqond ye te ningg ni quan nganye umbo yuqo nati. 9 Muq beghi te buqod di nei bab, Yumbui ni wute ni nari kin pugrine ris kin mai pe yeru ye nate ruwi kin nei namb. Di wute ninde rar pe tuquine ris segi kin ni taq namb pu yeru yuqo rire rire ruso otiwo ni wute ir nawo kin nginy tende te kin ni nei namb. 10 Wute yuqo riraq kin te wute nei brequ isis ninde umbo pe rise ye te kin pugrine puq ren di God ningg gre dob reng kin wute te ei yuqo riraq ye.

Wute wandoqi kin men ni ngawu gre mand di nikin nei pene yumbo yumbo puq men ye. Ni ququ brequ nyamb kin wand brequ mindim ye te ningg wune mamb segi ye. 11 Wute men ni angelo ane tuqui segi, angelo ni yumbui gre yumbui nganye ninde rise ye, pudi ni Yumbui nde rar pe ququ te wand brequ mindim segi. 12 Pudi wute wandoqi kin men ni yumbo nei mimbiny segi ye te wand brequ mindiny. Ni umo dabo kin nei rimb segi yumbo puq ren ye te kin pugrine puq men. Umo dabo kin ni wute mambui ningg bu qi pe ven nde yeru. Wute men kin ni umo dabo ye te kin pugrine. Di otiwo ni ququ nyamb kin brequ nindim kin tende puayi wute wandoqi kin men anene ni ye.

13 Ni wute aye unje map pre pugri bu ni oyi mune unje nap ye. Ni nei mamb kin mari ni bogisumb mir quan me di wuye quan me di chumbuai mand. Ni nungoqi non non wikur di mir wand ye pe tende mondo di ane mir wand, pudi ni yumbo ur te wandoqi kin di minyuw kin nganye. Pudi ni nikinne ni yumbo ur wandoqi kin te puq men ye te ningg quan nganye chum-

buai mand ye. 14 Ni pripri nyumbueg ei
muqond mare mase, nyumbueg te muqond
di mat rise yawone kurem. Ni yumbo ur
brequ mand mand pudi pre mand tuqui
segi. Ni pripri wute God nei rimbig kin
yumbo ur te gre rind segine kin te wandoqi
mindiny di ni mune yumbo ur brequ rind.
Ni wute aye yumbo ningg buewo map kin
te quan nganye nei mamb. Pugri bu otiwo
God ni quan nganye brequ nindim ye. 15 Ni
ngim nganye dob mew di ir mo pre. Ni
propet Balam, Beor ningg wo, ni ningg
ngim te ningg bu maru. Propet Balam
yumbo ur brequ nand di te kin ningg wet
bidi nateri kin te ningg quan nganye yawo
nare righe. 16 Donki ni wute kin pugri
wand rind segi ye, pudi tende puayi Balam
nikin donki iri wuti kin pugri wand nand,
di Balam yumbo ur brequ nand ye te ningg
ker nuang. Ni ker nuang di propet Balam
ni nei brequ te si nare.

17 Wute te ni wuye ghar ir gud pre kin
pugri. Di wuye quari nyumurighi nare
no di mune rise segi kin pugri, God ni
sunyi ngamo quan nganye burpoq rip kin
tende nipim ruso pre. 18 Ni nikin wand
brequ te ningg bijeyi mase di te kin ningg
quan kumo mari bir bir. Ni nei brequ
isis ninde umbo pe rise kin tende pe wute
muq tene wute Jisas nei rimbig segi kin
yumbo ur brequ te si rire pre kin te puamb
muany ninde dobu ruru. 19 Wute brequ
men ni pripri wute ren wandoqi mindiny
mari, “Nungoqi beghi puq pen kin pugri
puq wen, tedi lo ninge imb ruauq segi.”
Ni pugri puq mindiny, pudi nikinne ir pu
mas segi. Ni yumbo ur buagi brequ rise
ye ni ni ningg yembe ye wute ningg mas.
Te pugri wuti iri ni yumbo ur ninge ninde
nei pe yeru muq ni te kin pugrine puq
nen, wuti te ni yumbo te ningg yembe ye
wuti. 20 Wute beghi Yumbui Jisas Kraist
wuti beghi nitamu powi kin te nei rimbig
ye te ningg ni qi wen kin nei brequ si rire
di yuwon pu ris pre. Pudi mune ruso asi kin
nei brequ te riteri nei pe ruwo ris di te kin
pugrine puq ren, tedi muq ni quan nganye
brequ rise, asi musoq yuwon. 21 Wute te
kin ni asine yumbo ur tuquine kin ngim
nganye te nei rumbuw segi tedi yuwon.
Pudi ni God ningg lo riteri pre muq wand
te mune dob reny te brequ. 22 Yumbo
pugri kin ninde puq ren kin ren buqod
di nei bab, wand yuwon yuwon ye beghi
ghav ndug ningg ur mand kin te nganyene,
“Nyombui minyar gud pre dobu mune kuso
nikin minyar te kuq.” Di wand nganye kin
aye mune pugri, “Pu wuye wughe pre pudi
mune wuso mari wughe.” *[Snd 26:11]*

3

Jisas mune nandi kin tumo rind

1 Nge mand nganye, nge nyumo raqe teri
ur gad, ire ur gidiq di keq wundo pre. Muq
aye wen mune ur gidiq. Nyumo raqe teri
ren nde pe nge nungoqi simbe guduq ei
nei kitrauq ei nungoqi yumbo ren mune
nei wumbiny te ei nungoqi nei yuwonne
nganye rise. 2 Nge nde nei pe nungoqi God
ningg propet ni mingg wand yabe chuqo
simbe mand kin te ei nei wumbiny. Di
beghi Yumbui di wuti beghi nitamu powi
kin ni ningg lo ni ningg aposel nungoqi
meuq kin te ei nei pe wawo ris.

3 Di nungoqi yumbo ren ei nganye nei
wumbiny, te pugri: Otiwo ngeri pre kin
tende puayi di wute nei brequ nikin nde
umbo pe rise ye te kin pugrine ei puq men
yawo kurem kin te nungoqi nde mandi
ye. Ni mandi di perei mand 4 di mari,
“Ni nari ni nandi ye puq nand pu muq
muai nandi? Beghi koku mem riti pre pudi
yumbo yumbo asi qi wuse urupui ne rise
kin pugrine nganye rise, musoq aye gib
rimb segi.” 5 Ni pugri ei perei mand, pudi
ni asi God yumbo yembe nindiny kin te
nei mimbiny yambu mari. Te pugri yabe
chuqo nganye God nari di qi nginy tu ane
rise. Ni wuye natekui qi yembe nunduw,
di wuye mingi yembe nunduw. 6 Di otiwo
wuyene mune kuyi nime kur di qi wen
brequ runduw. 7 Pudi muq God ningg
wand te ninggne qi nginy tu ane wase te
ni brequ rindiny ye te ghimbi ruany pu
rise. Qi nginy tu ane ni God wute ni nari
kin pugrine ris segi kin ir nawo di brequ
nindiny kin nginy te ghimbi ruang pu rise.

8 Pudi, nge mand nganye, nungoqi wand
ire ven ei nei gheri wupiny wayequ. Te
pugri Yumbui ni beghi kin pugri nari ngeri
ire dobui di ire puayi puq nand segi. Ninde
rar pe nginy iri te ber nganye buagi kin
pugri, di ber nganye buagi te nginy irine
kin pugri. Beghi nei bab kin pari nginy
irine te ngeri puayi di ber nganye buagi
te ngeri dobui nganye, pudi Yumbui nde
rar pe nginy irine di ber quan ni teri ane
tuquine. 9 Yumbui ni asi yumbo puq nen
puq nand kin te wute ninge nei mamb kin
pugri waghi waghi puq nen segi ye. Pudi
ni wuti iri wase pe no kin te yambu nari.
Ni nari kin te wute buagi ane ei nei rire
ritinde ningg nari. Te ningg ni nungoqi
waghi nunduq di ghimbi nuauq nuauq.

10 Pudi Yumbui nandi kin nginy te wute
nyungu kin mandi kin pugri ei nandi ye.
Wute nei tuan rimb pu ris kin tende ei
nginy te nandi. Nginy te ningg di nginy tu
wase namb quan nganye viri viri di opu
kring viso. Di yumbo buagi nginy tu wam
rise kin te wase namb ruso omone. Di qi di
yumbo yumbo buagi qi pe rise kin te buagi
ane wase nambne omo.

11 Yumbo yumbo buagi ren pugri ei
brequ nindiny ye, te muqdi nungoqi nei
wamb kin nungoqi pughe sin ei wen ye?
Nungoqi yumbo ur brequ kring wap ruso,
di nungoqi non ghimbi di nei God weng di
God nari kin pugrine ei puq wen wen was.
12 Yumbo ur pugri kin ei puq wen wen di
God nandi kin nginy te ghimbi wang, di
nginy te brequne nandi ningg quan nganye
ei buid wap te ei nginy te brequne nandi.
Nginy te ningg di nginy tu wase namb omo
viso di prene, di qi di yumbo yumbo buagi
qi pe rise kin anene wase namb di wuye
rind rusone omo. 13 Pudi God nari ni nginy
tu urupui di qi urupui nawo puq nand ye.
Nginy tu di qi urupui te wute tuquine mas
kin tiqe. Pugri bu muq beghi te ningg
ghimbi pawo pu pas.
14 Pugri bu nge mand nganye, nungoqi
nginy te ghimbi wang pu was kin ven
nde puayi nungoqi God nde rar pe yumbo
ur brequ wand segi yuwon pu nganye ei
was, di ni ane umbo irene kuse ye te
ningg ei quan nganye buid wap. Nginy
te ningg God nungoqi yumbo ur yuwon
ye te ei nundoq ye. 15 Beghi Yumbui ni
beghi ghimbi nuangu. Beghi te ei buqod di
nei bab ni beghi nitamu powi ningg nari
bu ghimbi nuangu nuangune. God beghi
mand nganye Pol nei yuwon ye neng, di
ni mune wand ven kinne nyumo raqe pe
ur nand nungoqi neuq. 16 Ni nyumo raqe
buagi ur nand kin pe ni wand ren kinne
simbe nand. Ni wand ninge oghine nei
bibiny tuqui segi. Wand te wute nei segi
nei oghine gre rind segi kin ni wand ren
mare mitinde. Te ni wand aye God ningg
buk pe rise kin te mare mitinde kin pugrine
puq men. Ni wand ren pugri puq meny ye
te ningg di otiwo Yumbui wute ir nawo ye
nginy te ningg di ni brequ nindim ye.
17 Pudi mand nganye, nungoqi asine
yumbo otiwo puq ren kin ren ningg wu-
tungu di nei wamb pre ye. Pugri bu nun-
goqi yeng wawo yuwon, eti wute God ningg
lo gure mawo kin mandi nungoqi wandoqi
munduq di nungoqi mune ni puq men kin
pugrine puq wen, tedi nungoqi gre pu yequ
ye tuqui segi, ir waghe. 18 Beghi yumbui
di wuti beghi nitamu powi kin Jisas Kraist
ni beghi yuwon nuangu di nei yuwon ye
nengu ye tende pe ei nungoqi buid wap ei
gre quan wateri. Ni ti yumbui nganye, muq
di otiwo beghi ni ningg nyamb ei bidivi
viyo viyo te kin rise. Te nganye.

1 Jon

Jon ni gang nase pre kin tende puayi ni wute Jisas nei rimbig kin Esia opu ris kin ninde nyumo raqe wen ur nindiq, di wen te ni nyumo raqe ye wuwo kin. Ni yumbo teri ningg simbe nindiny. Ni wute Jisas nei rimbig kin te simbe nindiny ei ni God di nikin wo Jisas Kraist ningg gre pu yeru. Ni God yawo rirang righe pre, pugri bu wute aye te oyi oyi yawo ei rirany righe.

Di yumbo aye simbe nindiny kin te ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin te ningg ei yeng ruwo. Wute men ni wandoqi mand di mari ghimbi muq rise kin ren yumbo ur brequ kin, pugri bu Kraist ni wuti nganye ghimbi ane kin nas tuqui segi. Ni mari ni wuti gibne namb, pudi ni ghimbi nganye beghi te kin pugri rise segi. Jon nari wute wandoqi kin wand wute bei meny kin men ni mingg wand te rutungu wayequ. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin men mune mari beghi nei yuwon kin pateri kin te yumbui di wute yawo pirany righe kin te yumbui segi. Jon nari wute men te Kraist ni veri.

Wand nde gri wute mas

1 Wand ni asi yumbo buagi qi pe rise segine ni nas. Beghi wand te putungu di beghi bon rar pe buqoid. Beghi ni buqoid, di beghi bon si pe pait nase. Wand ninde gri wute mas ye di beghi te ningg simbe bad. 2 Ninde gri wute mas ye te raqe ruso pre. Beghi buqoid pre, di muq te kin ningg nungoqi simbe buduq. Di beghi wute ris ris te kin ris ye te wuyi nde pu beghi nde raqe ruso buqod kin te ningg simbe bad. 3 Beghi yumbo buqod di putungu kin te nungoqi simbe buduq, ei te nungoqi beghi ane umbo irene kuse. Di nungoqi beghi ane wuyi di kuwonyimi Jisas Kraist ane umbo irene kuse. 4 Beghi wand ren ur bad ei nungoqi beghi ane quan nganye chumbuai bad.

Ti pe nyinge pare

5 Wand beghi Jisas nde pu putungu di nungoqi simbe buduq kin taq ven: God nikinne ni ti, ninde bur yengu segi nganye. 6 Beghi ni ane pas puq bad, muq burpoq pe nyinge pare, tedi beghi wandoqi bad di ni ningg wand nganyene kin pugrine nyinge pare segi. 7 Pudi beghi ni ti pe nas kin pugrine nyinge pare, tedi nikin wo Jisas ningg yavi pe beghi yumbo ur brequ buagi te wuye nupung di yuwon pu pas, di buagi ane umbo irene kuse.

8 Beghi pari beghi yumbo ur brequ bad segi ye puq bad, tedi beghi bon ghimbi wandoqi bidiny, di wand nganyene kin beghi nde umbo pe vis segi. 9 Ni yumbo puq nen puq nand kin te tuquine puq nen, nei nare nitinde segi ye. Pugri bu beghi yumbo ur brequ te simbe bidig, tedi ni beghi yumbo ur brequ bad kin te puaq nundug, di yumbo ur brequ buagi te wuye nupung ye. 10 Beghi pari beghi yumbo ur brequ bad segi ye puq bad, tedi beghi God ni wuti wandoqi nand ye puq bad kin pugri, di ni ningg wand beghi nde umbo pe vis kin sunyi segi.

2

Kraist beghi ghav nundug ye

1 Nge wo, nge nungoqi wand ren simbe guduq, ei nungoqi yumbo ur brequ wand segi. Pudi wuti iri yumbo ur brequ nand, te beghi wuti iri nas, te Jisas Kraist, ni God nde rar pe tuqui nganye nas ye. Ni beghi wand ghav nundug ningg wuyi temi wand ye. 2 Ninde gri God beghi yumbo ur brequ yembe bidiny kin te wong nundug, di beghi ningg yumbo ur brequne segi, pudi wute buagi qi pe kin ni yumbo ur brequ te anene.

3 Beghi ni nari kin pugrine puq pen, tedi beghi segine nei bab beghi nganyene ni nei bibig. 4 Wuti iri nari, “Nge ni nei gibig” pudi ni God nari kin pugrine puq nen segi, tedi ni wandoqi nand di God ningg wand nganyene kin ninde vise segi. 5 Pudi wuti God nari kin pugrine puq nen, tedi God ni wute yawo nirany righe kin yawo te ninde umbo pe bre pu rise. Beghi nei bab beghi ninde pas kin taq pugri: 6 Wuti iri nari ni God nde nas puq nand te ni Jisas nyinge nare kin pugrine ei nyinge nare.

7 Nge mand nganye, nge lo aye urupui ire ur gidiq segi, pudi lo nungoqi asine wutungu wutungu rindi rindi muq kin tene. Wand asi kin ven te nungoqi wutungu pre kin. 8 Pudi nge mune lo aye urupui ire ur gidiq, di lo wen te pugri: bur kring kuso, di ti nganye te ti nase pre. Ren kin te nungoqi yumbo ur di Kraist ningg yumbo ur ane te bei rind, te pugri nge simbe gad kin te nganyene.

9 Wuti iri nari ni ti pe nas puq nand, pudi ni wute aye God nei rimbig ye yambu nireny kin ni burpoq pene nas. 10 Wuti pughe ye wute aye God nei rimbig ye yawo nirany righe kin ni ti pe nas. Di ti pe tende nei brequ kin ninge wuti te nei brequ reng yumbo ur brequ nand kin ninge rise segi. 11 Pudi wuti pughe ye wuti aye God nei nimbig ye yambu nireng kin ni burpoq pe nas, di burpoq wabe nyinge nare, ni no kin sunyi te nei namb segi, te pugri bur ninde rar pe kughe di ni rar nat kin tuqui segi.

12 Nge nungoqi wokuandi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi yumbo ur

brequ wand kin te God ni Jisas nde gri nungoqi mai te puaq nand.
13 Nge nungoqi quayi kiyi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi ni asine yumbo buagi qi pe kin rise segine ni nas kin te nei wumbig pre.
Nge nungoqi ambonye nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi Satan nyinge wowi naghe pre.
Nge nungoqi wokuandi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi wuyi nei wumbig pre.
14 Nge nungoqi quayi kiyi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi ni asine yumbo buagi qi pe kin rise segine ni nas kin te nei wumbig pre.
Nge nungoqi ambonye nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi gre wand, di God ningg wand nungoqi nde vise, di nungoqi Satan nyinge wowi naghe pre.

Yumbo qi pe kin nei pe wawo ris wayequ

15 Qi wen di yumbo ur qi wen kin quan nganye nei pe wawo ris wayequ. Wuti iri yumbo qi pe kin nei pe nawo ris, tedi ni wuyi yawo nirang righe tuqui segi. 16 Te pugri yumbo buagi qi pe kin ni qi pe gri rindi. Yumbo ur ren kin te: Nei brequ isis wute nde umbo pe rise di ni te kin pugrine puq ren yawo kureny kin, yumbo ruqond di riteri yawo kureny kin, di ni yumbo yembe rindiny kin te ningg nikin nyamb rindiri riwo. Yumbo ur ren kin te ni wuyi nde pu rindi segi. 17 Qi di yumbo buagi qi pe kin wute riteri yawo kureny ye ni brequne di pre, pudi wute God nari kin pugrine puq ren ye ni ris ris te kin ris ye.

Kraist ningg veri kin wu wand

18 Wokuandi, ren kin te yumbo buagi prene kin ngeri, di nungoqi wute Yumbui ningg wand simbe mand wutungu kin mari Kraist ningg veri nandi ye. Di muqne wute pugri kin nganye buagi mandi pre. Yumbo pugri kin buqod di nei bab te ngeri muq pre ningg tumo. 19 Wute pugri kin ni beghi nde pu mo, pudi ni beghi te wute nganye segi. Te pugri ni beghi te wute nganye, tedi ni beghi anene pas. Pudi ni pugri mo kin te ni bei mand, ni beghi te wute segi.
20 Pudi Kraist, wuti yuwon nganye kin, ni nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq, di nungoqi quan buagine God ningg wand nganyene kin te nei wamb pre. 21 Nge nungoqi God ningg wand nganyene kin te nei wamb segi ye te ningg nyumo raqe ur gidiq segi. Pudi nungoqi wand nganyene kin te nei wamb, di wandoqi kin wand ni wand nganyene kin pe gri vindi segi, pugri bu nge nyumo raqe wen ur gidiq. 22 Wuti pughe ye wandoqi nand ye? Wuti nari Jisas ni Kraist, wuti God naip no wute nate ruwi, segi ye puq nand ye, ni wandoqi nand ye. Wuti pugri kin te ni Kraist ningg veri. Ni wuyi di kuwonyimi temi dob nem di ni ningg wand nutungu yambu nari ye. 23 Wuti kuwonyimi dob neng ye ni wuyi nde si nambu nas ye tuqui segi. Wuti nari kuwonyimi ni Kraist puq nand kinne ni wuyi nde si nambu nas ye tuqui.
24 Nungoqi rar wat yuwon, te pugri wand asi nganye wutungu kin te nungoqi nde visene. Wand te nungoqi nde visene, tedi nungoqi wuyi di kuwonyimi nde si nambu was. 25 Di yumbo beghi nengu puq nand kin te otiwo di beghi pas pas te kin pas ye.
26 Nge nungoqi nde nyumo raqe ur gidiq ei wute nungoqi wandoqi munduq wand nganye kin si ware di yumbo ur brequ wand segi. 27 Pudi nungoqi Ququ Yuwon Ye Kraist nde pu weti nowi ye te nungoqi nde nas, pugri bu wute aye nungoqi wand bei meuq ningg wari tuqui segi. Ququ Yuwon Ye nungoqi yumbo buagi te bei nunduq, di Ququ Yuwon Ye ni nungoqi bei neuq kin te nganyene, ni wandoqi nand segi. Ni simbe nunduq kin pugrine ninde si nambu ei was.

Beghi God ningg wo

28 Di muq wokuandi, nungoqi Kraist nde si nambune was, ei te otiwo ni nandi di ninde rar pe yembu kin tende puayi minyuw pati segi, gre pune yembu.
29 Nungoqi nei wamb Jisas ni yumbo ur tuquine puq nen ye, tedi nungoqi nei wamb te pugri wute buagi yumbo ur tuquine puq ren ye ni God ningg wo ningg ris ye.

3

1 Wuyi ni beghi quan nganye yawo nirangu righe kin te wuqond! Ni beghi quan nganye yawo nirangu righe, pugri bu ni beghi ni nikin wo puq nundug. Di nganyene beghi God ningg wo. Wute yumbo qi pe kinne nei rimbiny ye ni beghi yumbo ur te nei rimb segi ye puate taq pugri, ni God ningg yumbo ur te nei rimb segine. 2 Mand nganye, muq beghi God ningg wo, di beghi otiwo pughe gri pas kin te simbe nundug segine. Pudi beghi nei bab ni raqe no di beghi nikin pugrine pas, te pugri tende puayi di beghi ni nganyene nas kin te buqoid ye. 3 Wute buagi pugri nei rimb di ghimbi ruang pu ris kin ni Kraist yumbo ur brequ nand segi yuwon pu nas kin pugrine ei ris.
4 Wuti iri yumbo ur brequ nand te God ningg lo gure nuaq, te pugri wuti pughe ye yumbo ur brequ nand te ni lo kin wand te kin pugrine puq nen segi ye te ningg unje nap pre.
5 Pudi nungoqi nei wamb te pugri Kraist ni beghi yumbo ur brequ puaq nundug ningg bu nandi, di ni yumbo ur brequ ninge

ninde rise segi. 6 Wuti iri ninde si nambu
nas kin ni yumbo ur brequ nand nand nas
kin tuqui segi. Wuti iri ni priprine yumbo
ur brequ nand kin ni Kraist nuqoind segi di
nei nimbig segi.
7 Wokuandi, nungoqi wuti aye rar
wuqoind nungoqi nei brequ neuq di
yumbo ur brequ wand wayequ. Wuti
yumbo ur tuquine puq nen ye, ni Kraist
wuti tuquine nas ye ni kin pugri. 8 Ququ
brequ mingg yumbui ni asine qi di yumbo
buagi rise segine kin tende puayine yumbo
ur brequ nand nand rindi rindi muq, pugri
bu wuti yumbo ur brequ yembe nindiny
kin ni ququ brequ mingg yumbui ninde
si nambu nas. God ningg wo ni nandi
ye puate te ni ququ brequ mingg yumbui
ni ningg yembe te brequ nindiny ningg.
9 Wuti iri ni God ningg wo, tedi ni pripri
yumbo ur brequ nand tuqui segi, te pugri
God ningg nei ninde vise. Ni God ningg wo,
pugri bu ni priprine yumbo ur brequ nand
nand nas ye tuqui segi. 10 Beghi nei bab
wute pughe ye te God ningg wo, di wute
pughe ye te ququ brequ mingg yumbui ni
wo. Te kin taq pugri: Wuti iri ni yumbo
ur tuquine kin puq nen segi ye, o wute
Yumbui nei rimbig kin aye te yawo nirany
righe segi ye ni God ningg wo segi.

Wute aye te oyi oyi yawo wurany righe

11 Di nungoqi asi Yumbui ningg wand
wutungu urupuine kin tende puayi nun-
goqi wand wutungu kin taq pugri: Beghi
wute aye te ei oyi oyi yawo pirany righe.
12 Nungoqi Kein kin pugri wayequ. Kein ni
ququ brequ mingg yumbui nde si nambu
nas di ni nikin kiqam Abel ni nati. Di
yumbo pughe kin ningg bu ni nikin kiqam
ni nati? Te pugri ni nikin yumbo ur te
brequ, di ni kiqam ningg yumbo ur te ni
tuquine puq nen, pugri bu ni kiqam ni
nati. 13 Nge mand, wute qi pe kin nungoqi
yambu mireuq, tedi nungoqi te kin ningg
puye wand wayequ. 14 Beghi wute aye
God nei rimbig kin te yawo pirany righe,
pugri bu te kin ningg beghi nei bab beghi
muq wute mati kin pugri ye te si pare, po
wute mas kin pugri ye pe tende par po pre.
Wuti pughe ye ni wute aye yawo nirany
righe segi ye, ni wute mati kin pugri ye pe
tendene nas. 15 Wuti pughe ye ni wute aye
yambu nireny kin ni wute nambui riti kin
ane tuquine. Di nungoqi nei wamb te pugri
wuti iri wute nambui riti ye ni nas nas te
kin nas ye tuqui segi.
16 Jisas Kraist ni beghi ningg nati, di te
kin ningg beghi wute yawo pirany righe kin
yumbo ur te nei bab. Di beghi ei wute aye
God nei mimbig kin ni ningg pati. 17 Wuti
iri ni yumbo ninge rise, muq wuti aye iri ni
yumbo te kin ye rise segi ye iri nas nuqoind,
pudi ni wuti te yawo nitong segi, tedi pughe
gri ei God ni wute yawo nirany righe kin
yawo ninde vise? 18 Nge wo, beghi mim
pene wand bad kin te ninggne wute yuwon
puany di ni riri beghi ni yawo pirany righe;
beghi pugri puq pen wayequ. Pudi beghi
nganyene ei yawo pirany righe, di yumbo
ur yuwon ye ei puq pen. 19-20 Beghi puq
pen tedi beghi nei bab beghi God nganyene
kin ni ningg wo, di beghi nde umbo pe pari
beghi wutamu brequ puq bad kin tende
puayi ninde rar pe beghi umbo yuwon pu
kuse kin tuqui. Te pugri God ni nei quan
nganye rise di beghi umbo pe yumbo nei
bibiny kin te misoqne, ni yumbo buagi nei
nimbiny. Pugri bu beghi nei mai riwo kin
tende puayi ni beghi umbo nengu kughe.
21 Nge mand nganye, beghi umbo pe pari
beghi wutamu brequ puq bad segi, tedi
beghi God nde rar pe yembu kin te ningg
wune bab segi. 22 Di yumbo ningg pari
kin te ninde pu pateri, te pugri beghi ni
nari kin pugrine puq pen, di yumbo ni
nuqond chumbuai nand kin tene puq pen.
23 Yumbo beghi puq pen puq nand kin taq
ren: Nikin wo Jisas Kraist nei bibig, di ni
nari kin pugrine wute aye te oyi oyi yawo
pirany righe. 24 Wute ni nari kin pugrine
puq ren ye ni God nde ris di God ninde nas.
Ququ Yuwon Ye ni beghi nengu kin te ni
beghi nei nengu, pugri bu beghi ren kin te
nei bab.

4

Ququ wap wi mewo

1 Nge mand nganye, wute mari ququ
ninde yenu puq mand kin te buagi ane
nganyene puq wundim wayequ, pudi wap
wi mewo ei wuqond ququ te God nde pu
bri nandi. Te pugri propet wandoqi kin
nganye buagi qi pe ven nde mar ir mo
pre. 2 Nungoqi pughe gri wap wi mewo di
nei wamb Ququ God nde pu nandi kin taq
pugri: Wuti nari Jisas Kraist ni qi pe nandi
wuti nganye nas puq nand kin te Ququ God
nde pu nandi ye ninde nas. 3 Pudi wuti nari
Jisas ni qi pe nandi wuti nganye nas puq
nand segi ye te ququ ninde nas kin te God
nde pu nandi segi. Te kin ye te Kraist ningg
veri ni ququ. Nungoqi wutungu mari ququ
pugri kin nandi ye, di muq ni qi pe ven nde
nandi pre.
4 Nge wo, nungoqi God ningg wo, di
Ququ nungoqi nde nas kin ni quan nganye
yumbui, di ququ qi pe kin te segi, pugri bu
nungoqi ni nyinge wawo maghe pre. 5 Ni
qi pe kin, di yumbo qi pe kin te ningg wand
mand, di wute qi pe kin ni mingg wand
rutungu. 6 Beghi Ququ God nde pu nandi
kin beghi nde nas, di wute pughe ye God
ningg yumbo ur te nei rimb kin ni beghi
ningg wand rutungu. Pudi wute God ningg

yumbo ur te nei rimb segi kin ni beghi ningg wand rutungu segi. Te kin ningg di beghi ququ wandoqi kin di Ququ nganyene kin te pap pi ei mewo.

God ni beghi yawo nirangu righe di beghi wute aye yawo pirany righe

7 Nge mand nganye, beghi wute aye ei oyi oyi yawo pirany righe, te pugri wute yawo pirany righe kin yumbo ur te God nde pu vindi. Wute buagi wute aye yawo rirany righe ye ni God ningg wo, di ni God nei rimbig ye. 8 God nikinne wute yawo pirany righe kin yumbo ur te kin ye puate, pugri bu wuti pughe ye ni wute aye yawo nirany righe segi ye ni God nei nimbig segi. 9 God ni beghi yawo nirangu righe kin yumbo ur bei nand kin taq pugri: Ni kuwonyimi irine nganye nas kin te tiqi nundog qi pe ven nde nandi ei te ninde gri beghi pas. 10 Yumbo ur pugri kin te wute yawo pirany righe: Beghi God yawo birag righe segine, pudi ni oyi beghi yawo nirangu righe di nikin wo tiqi nundog nandi beghi mai puaq nundug ningg nati ei God ni beghi yumbo ur brequ bad ye te kin ningg mune ker nawo segi. 11 Nge mand nganye, te kin pugrine God ni beghi quan nganye yawo nirangu righe, pugri bu beghi oyi wute aye te ei oyi oyi yawo pirany righe. 12 Wuti iri God nuqoind segine, pudi beghi wute aye oyi oyi yawo pirany righe, te God beghi nde nas, di ni beghi yawo nirangu righe kin yawo te beghi nde umbo pe quan nganye rise.

13 Ni nikin Ququ te beghi nengu, pugri bu beghi nei bab beghi ninde pas di ni beghi nde nas. 14 Di wuyi ni kuwonyimi tiqi nundog nandi ei wute qi pe kin nate ruwi. Beghi buqod di te kin ningg wute simbe bidiny. 15 Wuti iri nari Jisas ni God ningg wo puq nand, tedi ni God nde nas di God ni nde nas. 16 Di te kin ningg God ni beghi yawo nirangu righe kin te nei bab di gre pu yembu.

God ni wute yawo pirany righe kin yumbo ur te kin ye puate

Wuti pughe ye wute aye yawo nirany righe righene nas kin ni God ninde nas di ni God nde nas. 17 Wute yawo pirany righe kin te beghi nde bre pu rise, ei te otiwo ngeri omo kin tende puayi di Yumbui wute ir nawo kin tende puayi beghi gre pu yembu, te pugri qi pe ven nde beghi Kraist nas kin pugrine pas. 18 God ni beghi yawo nirangu righe, tedi beghi wune bab kin tuqui segi. Pugri bu God ni wuti iri quan nganye yawo nirang righe tedi ni wune kin nei te puaq nand viso. Wune kin nei te God ni otiwo wute yembe neny kin ane tuquine. Wuti iri wune namb kin te ni God beghi yawo nirangu righe kin yumbo ur te oghine nei namb segi.

19 Ni asine beghi yawo nirangu righe pre, pugri bu beghi oyi wute aye te yawo pirany righe. 20 Wuti iri nari, “Nge God yawo girag righe,” pudi ni wute aye God nei rimbig kin te yambu nireny, tedi ni wuti wandoqi nand ye. Te pugri wuti iri ni wute aye nikin rar pe nuqond kin te yawo nirany righe segi, tedi pughe gri ei ni God nikin gri rar pe nuqoind segi kin te yawo nirang righe? Te tuqui segi. 21 Di ni beghi wand ven simbe nundug: Wuti pughe ye God yawo nirang righe, tedi ni wute aye Jisas nei rimbig kin te anene ei yawo nirany righe.

5

Wute God ningg wo nei rimbig kin ni ris ris te kin ris ye

1 Wute buagi riri Jisas ni nganyene Kraist wuti wute nate ruwi ningg God naip no ye puq rind kin ni God ningg wo. Di wute buagi wuyi yawo rirang righe kin ni kuwonyimi anene yawo rirang righe. 2 Beghi pughe gri nei bab beghi God ningg wo yawo pirany righe kin taq pugri: Beghi God oyi yawo birag righe di ni nari kin pugrine puq pen. 3 Beghi God yawo birag righe te beghi ni nari kin pugrine puq pen. Di ni nari kin pugrine puq pen kin te yembe yumbui nganye segi, 4 te pugri wute buagi God ningg wo ris ye ni qi pe kin yumbo ur te nyinge ruwo righe pre. Beghi God nei bibig gre kin te ningg beghi qi pe kin yumbo ur nyinge pawo righe. 5 Wuti pughe ye ni qi pe kin yumbo ur nyinge nawo righe? Wuti nari Jisas ni nganyene God ningg wo puq nand ye nine qi pe kin yumbo ur nyinge nawo righe ye tuqui.

6 Jisas Kraist nikinne ni qi pe nandi kin tende puayi ni wuye pe wuye maip di ni yavi ir wi di ni nati. Ni nandi kin tende puayi ni wuye pene wuye maip segi, pudi ni yavi anene ir wi. Di Ququ Yuwon Ye ni te kin ningg simbe nand, di Ququ Yuwon Ye ni wandoqi nand segi ye. 7 Yumbo teri ire pu ren ni simbe rind: 8 Ququ Yuwon Ye, wuye, di yavi, di teri ire pu ren ni wand irene simbe rind. 9 Beghi wute simbe mand kin wand te putungu yawo guregu, pudi God ni simbe nand kin wand te yumbui nganye, te pugri wand te God ningg wand, di ni nikin wo te ningg simbe nand. 10 Wute pughe ye God ningg wo nei rimbig ye ni wand te kin ninde umbo pe ris. Pudi wuti iri God ningg wand nutungu di nganyene puq nand segi ye ni God wuti wandoqi nand ye puq nindig kin ane tuquine. Te pugri ni God ni wo ningg wand simbe nand ye te ni nganyene puq nand segi. 11 God ni kuwonyimi ningg wand simbe nand ye taq pugri: God nari

beghi pas pas te kin pas, di yumbo ren kin
te ni kuwonyimi nde gri ni pugri puq nen.
12 Wuti pughe ye ni God ningg wo neti nowi
ye ni nas nas te kin nas, wuti pughe ye ni
God ningg wo neti nowi segi ye ni nas nas
te kin nas tuqui segi.

Beghi pas pas te kin pas ye te segine nei bab tuqui

13 Nge wand ren nungoqi God ningg wo
nei wumbig kin nungoqi nde ur gad, ei te
nungoqi nei wamb nungoqi was was te kin
was ye. 14 Beghi God ane wand bad kin
tende puayi beghi nei kumo bab segi. Te
pugri beghi nei bab beghi yumbo pughe
ningg pari kin te God ni nei namb te oghi, di
ni beghi pari kin te nutungu ye. 15 Di beghi
nei bab beghi pari kin nutungu ye, tedi
beghi yumbo pughe kin ningg pengu bad
pre beghi nei bab beghi yumbo te pateri ye.
16 Wuti iri wuti God nei nimbig ye aye iri
yumbo ur brequ nand nuqoind di yumbo
ur brequ nand kin te ningg ni nati tuqui
segi, tedi ni God ei pengu nindig ei ni
yumbo ur brequ nand kin te God puaq
nindig di mune neti nowi. Nge wand gad
kin te wute yumbo ur brequ rind pudi te
kin ningg ni riti segi ye te ningg bu kari.
Yumbo ur brequ wute te kin puq ren di riti
kin te risene. Nge ni yumbo ur brequ wute
riti ye te ningg God pengu wundig ningg
kari segi. 17 Yumbo ur buagi yuwon segi
kin te yumbo ur brequ, di yumbo ur brequ
ninge te kin ningg pati segi.
18 Beghi nei bab wuti pughe ye God ningg
wo te ni pripri yumbo ur brequ nand segi.
God ningg wo ni ghav nindig yuwon pu nas
di ququ brequ mingg yumbui ni unje naip
segi. 19 Beghi nei bab beghi God ningg wo,
di qi wen te quanene ququ brequ mingg
yumbui ninde si nambu wuse. 20 Beghi nei
bab God ningg wo ni nandi beghi nei bir
nuangu ei te beghi God nganyene nas kin
te nei bibig ye. Di beghi ni di nikin wo Jisas
Kraist nde pas. Jisas ni God nganyene kin
di wute ris ris te kin ris ye puate.
21 Nge wo rar wat yuwon, god wandoqi
kin ni nyamb wundiri riwo wayequ.

2 Jon

Wen te Jon nikin nyumo raqe aye ur nindiq kin. Nyumo raqe wen ningg Jon ni nikin ninggne “quayi kiyi” puq nand. Di nyumo raqe wen te “nyumbueg ire nikin wo ane” ninde ur nindiq. Ni puq nand kin te beghi nei bab segi te nyumbueg nganye nikin wo ane o ni wute Jisas nei rimbig kin tiqe ire pe ris kin ni ningg kopuqu wand nand. Nyumo raqe wen nde Jon ni simbe nindiny ei ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ninde mondo, te rite mowi wayequ, di wute aye oyi oyi yawo rirany righe.

1-2 Nge quayi kiyi iri nge nyumo raqe wen ur gidiq.

Nge nu nyumbueg God naip kuo ye di nu wo ane nungoqi nde nyumo raqe ur gidiq.* Wand nganyene kin ni beghi nde vis di ni vis vis te kin vis ye, pugri bu nge nganyene nungoqi quan nganye yawo kirauq righe. Pudi nge irine nungoqi yawo kirauq righe segi. Wute buagi wand nganyene kin nei rimb ye ni anene nungoqi yawo rirauq righe.

3 Wute yuwon puany, wute yawo putony di umbo yuwon kin te God beghi wuyi di kuwonyimi Jisas Kraist nde pu rindi ye. Yumbo ren kin te ni beghi wand nganyene kin nei bab di wute yawo pirany righe ye beghi nengu.

4 Nge guqod kin te nu wo ninge wand nganyene kin wuyi nari kin pugrine nyinge rire, di nge quan nganye chumbuai gad. 5 Di muq nyumbueg, nge lo aye urupui ur gidiq wundo segi, pudi lo asi Jisas ningg wand putungu urupuine kin tende puayi putungu kin tene. Nge simbe gad kin kari beghi wute aye oyi oyi yawo pirany righe righene. 6 Di wute yawo pirany righe kin taq pugri: Beghi God nari kin pugrine nyinge pare. Nungoqi wute God yawo rirang righe di wute aye yawo rirany righe kin ni nyinge rire ye pugrine nyinge ware. Wand ren kin nungoqi asine wutungu pre.

7 Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi ni mari Jisas Kraist ni qi pe nandi wuti nganye nas puq mand segi ye ni qi pe mar ir mo pre. Wute pugri kin ni wute wandoqi mand ye, di ni Kraist ningg veri. 8 Nungoqi rar wat yuwon, eti nungoqi yembe wand kin te ningg oyi nunduq ye yumbo te wateri segi. Pudi nungoqi gre pu yequ, tedi segine yumbo te quan buagine wateri. 9 Wuti iri ni Kraist ningg wand nat vise pudi ni wand te si nare wand aye pe prare no di beghi asi Kraist ningg simbe bidig kin wand te kin pugrine puq nen segi, tedi God ninde nas segi. Wuti wand te kin pugrine puq nen nen nas kin te wuyi wo temi ninde mas. 10 Wuti iri nungoqi nde nondo, muq ni wand ren kin nare nondo segi, nungoqi wutanyi baj pe wo o wari “God nu yuwon nuaw” puq wundig wayequ. 11 Wuti tughe ni wuti te pugri puq nindig ye ni wuti te ni ningg yembe brequ te ghav nindig.

12 Nge wand nungoqi nde ur gad ki rundo ye nganye buagi rise, pudi urne gad kin te nge yambu kari. Nge nei gab kin otiwo nge godo gudoqu di ane quenge quengene wand, ei te beghi quan nganye chumbuai bad.

13 Nu nyumbu God nipiq wuso ye ni wo ren kin nungoqi nde chumbuai kin wand ri rundo.†

* **1:1-2:** Wute ninge mari ven kopuqu wand: nyumbueg te sios ire di wo te wute sios pe ris kin. † **1:13:** Wute ninge mari ven kopuqu wand: nyumbu te sios ire Jon ni nas kin te.

3 Jon

Jon ni nyumo raqe aye wen te wuti iri Jisas nei nimbig kin, ni nyamb Gaius, ninde ur nindiq. Asi Jon ni wute ninge tiqi nundom mo wute bei meny ningg, di Gaius ni wute te natemi, di muq Jon ni te ningg Gaius chumbuai nindig. Di wuti aye iri Jisas nei nimbig kin ni tende nas, ni nyamb Diotrepes. Wuti nen ni unje nap di Jon ni te kin ningg anene simbe nand.

1 Nge quayi kiyi iri nge nyumo raqe wen ur gidiq.

Gaius nge mand nganye, nge nu nganyene yawo kiraw righe kin, nunde keq wundo.

2 Nge mand nganye, nge Yumbui pengu gidig ei nu ghimbi yuwon pu rise di nu num ghate kuwi segi. Di nge ni pengu gidig ei nu ququ God nde rar pe yuwon pu yequ kin pugrine nu yumbo buagi puq kuen kin te yuwonne ruso. 3 Wute ninge Yumbui nei mimbig kin mandi ven mi meyi di nge simbe mindigh mari nu wand nganyene kin kuat rise gre di te kin pugrine nyinge kuare. Di te kin ningg nge quan nganye chumbuai gad. 4 Te pugri nge yumbo aye ninge ningg chumbuai gad kin te yumbui nganye segi. Pudi nge wo wand nganyene kin pugrine nyinge rire kutungu kin te ningg nge quan nganye chumbuai gad.

5 Nge mand nganye, nu wute God nei mimbig ye ghav gudim ningg yembe guad. Nu wute te nei gubim segi, pudi nu quan buagine ghav gudim. Nu puq kuen kin te nu yumbo ur di yembe ane tuquine. 6 Di nu ni yawo kuram righe kin te wute Jisas nei rimbig kin ven nde simbe mand. Ghav ndim ei ni tiqe aye pe mo puq mand kin te mo mone ei God ni te kin ningg chumbuai nand. 7 Te pugri ni tiqe aye pe mo Kraist ningg yembe mand ye ni wute Juda segi kin ni ghav rindim segi ye. 8 Pugri bu beghi ei wute te kin pugri ye te ghav bidim ei te beghi ni ane yembe irene, wand nganyene kin te ningg yembe bad.

9 Nge wute Jisas nei rimbig kin nde ur gad rundo, pudi Diotrepes ni wute ni nyamb ei rindivi viwo ningg nari kin ni beghi wand te nutungu yambu nari ye. 10 Pugri bu otiwo nge godo tedi beghi ni beghi ningg dobu simbe nand kin te ningg wand bad ye. Ni tene puq nen segi, pudi ni wute mar ir mo wand bir mawo kin te ninde tiqe pe mar mo segi puq nindim. Di ni wute aye tiqe te kin wute wand bir mawo kin rite mowi kin te ningg segi puq nand. Di wute Diotrepes ningg wand rutungu segi, tedi ni wute aye Jisas nei rimbig kin ane rikur ningg segi puq nindiny.

11 Nge mand nganye, nu yumbo ur brequ kin te sonyi ghand wayequ, pudi yumbo ur yuwon kin tene ei sonyi ghand. Wuti iri yumbo ur yuwon ye puq nen ye ni God te wuti. Wuti iri yumbo ur brequ puq nen ye ni God nuqoind segi. 12 Demitrius ni wute buagi riri ni wuti oghi. Di wand nganyene kin mune pugrine bei rind ni wuti oghi. Beghi mune pugrine ni wuti yuwon puq bidig, di nu nei guab beghi simbe bad kin te nganyene.

13 Nge wand ur gad kin nganye buagi nganye rise, pudi nge urne gad kin te yambu kari. 14-15 Nge nei gab nge brequne godo di ane quenge quengene wand bad kin te yuwon.

Nu umbo yuwon pu kuse. Nu nimand ren kin ni chumbuai kin wand ri vindo. Beghi mand tende ris kin ire ire nyamb rany di chumbuai kin wand ren simbe ndiny.

Jud

Jems ni kiqam iri nas, ni nyamb Jud, di Jud ni nyumo raqe wen ur nindiq. Jud ningg nyumo raqe wen ni tughe nde ur nindiq kin te simbe nand segi. Ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin te ningg wu wand nand. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin men ni mari God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende pe beghi nitamu powi. Jud nari wand puch ven te nganye, pudi ni wand aye wandoqi kin te mari God ni beghi pugri nitamu powi, te ningg bu beghi segine yumbo ur brequ bad. Te ningg bu Jud wute simbe nindiny ei ni wute men kin ningg yeng ruwo yuwon di gre pu yeru di God nde rar pe yuwonne ei ris.

1 Nge Jud, nge Jems kiqam, di nge Jisas Kraist ningg yembe ye wuti. Nge nyumo raqe wen ur gidiq di nungoqi wute God ngam nirauq ninde wandi pre kin nungoqi keuq. Te nungoqi God beghi wuyi quan nganye yawo nirauq righe di Jisas Kraist nungoqi yeng nuauq kin nungoqi nde keq wundo.

2 Nge God pengu gidig ei ni nungoqi yuwon nuauq ei nungoqi wute aye yawo wutony kin yumbo ur, umbo yuwon pu kuse kin yumbo ur, di wute aye yawo wurany righe kin yumbo ur nungoqi nde quan nganye bre.

Wute wandoqi ye mingg yeng wawo yuwon

3 Nge mand nganye, nge nyumo raqe wen ur gidiq nungoqi keuq ei otiwo Jisas nungoqi beghi ane nitamu powi ye te kin wand simbe guduq yawo nganye kuregh. Pudi muq nge nei gab kin nge Jisas ningg wand yuwon ye te ningg yeri guduq ei nungoqi wand te wat rise gre di gre pu yequ. Jisas ningg wand yuwon ye te God nikin wute neny pre. Ni neny ire simbene nand di rise rise te kin rise ye. 4 Te pugri nungoqi nei wamb segine wute ninge nungoqi nde mar mo pre. Wute God nari kin pugrine mas segi kin men ni mai te yabe chuqone God ningg buk pe simbe mand pre. Wute men ni God beghi yawo nitong di yuwon nuangu kin wand te mare mitinde di mari, God beghi yawo nitong ye, pugri bu beghi segine minyuw kin yumbo ur brequ nganye kin te yembe bidiny. Di Jisas Kraist, ni irine beghi quayi kiyi di Yumbui te, wute men ni dob meng ye.

5 Te piyi nungoqi wand ren wutungu di nei wamb pre, nge mune nganye nei kitrauq ningg. Te pugri asi Yumbui nikin wute Isip pu ghav nindiny Isip si riraq rindi. Pudi dobu ni wute ni nei rimbig segi kin te brequ nindiny. 6 Di angelo ninge nikin yembe oghine mand segi di nikin yembe te si mare kin te nei wumbiny. God ni sen nase nase te kin nase ye pe taq namb pu burpoq pe maghe yemu. God ni tende nawo yemu di ni wute ir nawo ye nginy yumbui te ghimbi muang. Nginy te ningg di God ni wand nutungu. 7 Di Sodom Gomora teri di tiqe woju ninge ninde tumo yeru kin wase namb ye te nei wumbiny. Wute te kin ni angelo men puq men kin pugrine puq ren. Ni yumbo ur brequ isis rind di nyumbueg segi segi wand meny kin yumbo ur te kin pugri ye brequ nganye yembe rindiny. Di God ni wase awu kuso segi ye tende pe ni brequ nindiny. Mai te kin buqod di nei bab wute yumbo ur brequ rind kin otiwo ni mai te kinne riraq ye.

8 Wute brequ men ni yumbo ur ren kinne nganye qa puq men ye. Ni ruqo nyemb isis mamb di ruqo nyemb te puq rem di nikin ghimbi pe yumbo ur brequ mand. Ni God dob meng di wam kin angelo yumbui nyamb kin te wand brequ mindim ye. 9 Ni oyi angelo pugri puq mem pudi angelo nyamb kin Maikel ni oyi mune yumbo ur te kin puq nen segi. Ni Satan temi wuti tughe ei Moses ningg ghimbi nitaqwi ye te ningg oyi oyi wand pe mege, pudi angelo Maikel ni Satan wand brequ nindig segi. Pudi ni oyi Satan pugri puq nindig nari, “Te piyi Yumbui nikin grine ei nu yembe new ye.” 10 Pudi wute men oyi ni yumbo yumbo buagi nei mimbiny segi ye te wand brequ mindiny. Ni yumbo ninge nei mimbiny pudi oghine nei mamb segi. Ni umo dabo kin nei oghi ye vise segi ye te kin pugri. Nikin nei brequ umbo pe rise ye te kin pugrine puq men ye. Yumbo te di ni quan nganye brequ rindim ye.

11 Ni mai yumbui nganye ei mare ye. Ni Kein ningg ngim pe maru. Di ni wet bidi yawone kurem. Ni yumbo buagi puq men kin tende ni wet bidine ei materi yawo kurem. Ni pugri puq men kin te ni Balam ningg wandoqi kin ngim pe tende maru. Di Kora wand sange nand kin pugrine ni mune wand sange mand. Pugri bu Kora mai niraq kin pugrine ni mune miraq ye.

12 Pripri nungoqi non nimand ane oyi oyi chumbuai wand ningg wikur di mir wand, di wute men yumbo brequ kin pugri mandi nungoqi ane was. Ni mir yumbui pe mas ye te kin nei mimbiq di minyuw mati segi ye, ni pripri nikin ghimbine nei mimbiny ye. Ni wuye quari wumb pudi wuye nganye wundi segi nyumurighi niraq no ye te kin pugri. Di ni nyumo yi rise kin puayi pudi rise segi ye te kin pugri. Di ni nyumo quari gub pre di puate mune bi muaq ye te kin pugrine, ni mati pre di mune nganye mati.

13 Ni minyuw kin yumbo ur te gherim seme
ri kuyo kin pugri, di ni minyuw kin yumbo
ur brequ puq men kin te gherim seme bir
kus di napu ruwi ye te kin pugrine raqe
ruso. Ni tomnji dugri nikin sunyi pe pu bi
mo ye te kin pugri. Pugri bu God ni sunyi
quan nganye burpoq rip di quari rimb ye
te nipim ruso pre. Ni tende ei maghe yemu
yemu te kin yemu ye.
14 Enok Adam ningg kuqo. Adam nde
pu riti ri kuqo tit 6-pela pre muq Enok te
7. Enok ni God nde pu nei natevi di wute
men ningg wand ven simbe nand nari,
“Nge guqod Yumbui nikin angelo yuwon ye
tausen nganye buagi ane mandi ye. 15 Ni
nandi ei wute buagi qi pe kin ir nawo ye. Di
tende puayi ni wute God nari kin pugrine
ris segi di yumbo ur brequ rind kin te brequ
nindiny. Te pugri ni yumbo God segi puq
nand kin te puq ren, yumbo yembe rindiny
kin yumbo ur te God nari kin pugri segi
di ni God wand brequ rindig.” 16 Wute
wandoqi kin men ni pripri minyang mand
di yumbo pughe kin ninde puq ren kin te
ningg umbo yuqo mati. Ni pripri nei brequ
nikin umbo pe rise ye te kin pugrine ei puq
men yawo kurem. Ni pripri quan kumo
mari bijeyi mase di nikin nyambne mindiri
riwo. Di ni pripri wandoqi mand yumbo ur
yuwon ye bei mand ei wute oyi sabi rindim
ningg mari.

God nei wumbig kin yumbo ur te ei wat rise gre

17 Pudi nge mand nganye, nungoqi beghi
Yumbui Jisas Kraist nikin aposel asi wand
simbe munduq kin te ei nei wumbiny.
18 Ni nungoqi simbe munduq mari, “Ngeri
pre yamb tumo kin tende puayi di wute
nungoqi wand peq munduq kin mandi ye.
Wute te ni God nari kin pugrine puq men
segi kin nei brequ nikin nde umbo pe rise
ye te kin pugrine ei puq men ye.” 19 Ni
simbe munduq kin wute men qa mandi
nungoqi Jisas nei wumbig kin wute bir
muaqu ye. Ni qi wen kin nei brequ ninde
umbo pe rise ye te kin pugrine ei puq men
ye. Wute te God ningg Ququ ninde nas segi.
20 Pudi nge mand nganye, nungoqi Jisas
nei wumbig kin nei nungoqi nde rise ye
te quan nganye yuwon ye. Nungoqi nei
te ei puq weny yumbui ruso. Di Ququ
Yuwon Ye ningg gre pe ei God ane wand.
21 Muq nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist
ni nungoqi yawo nitouq di nitaqu wowi
was was te kin was ye te ghimbi wuany
pu was ye ven nde puayi, nungoqi God
nde tumo wandi te ei ni nungoqi yawo
nirauq righe righene. 22 Nungoqi nimand
aye God oghine nei rimbig segine kin te
yawo wutony di ghav wundiny. 23 Wute
ninge wase pe tumo rundo pu ris. Nungoqi
ni ghav wundiny di brequne mune wate
rindi. Wute ninge qi wen kin nei brequ isis
ninde umbo pe rise, di ni pripri yumbo ur
brequ mand. Nungoqi ni ghav wundim ei
ni Yumbui nde mandi. Pudi yeng wawo yu-
won eti nungoqi ni mingg yumbo ur brequ
te wutam ri. Nungoqi ni yawo wutom pudi
ni yumbo ur te puaq wand yuwon.

God nyamb bidivi viyo

24 God ni nungoqi ghav nunduq di ir
waghe segi kin tuqui. Ni yuwon nganye,
ni nungoqi nitaqu no ni ane was unje
wap segi yuwon pu was, di quan nganye
chumbuai wand. 25 God ni irine God di
beghi nitamu powi kin. Beghi Yumbui Jisas
Kraist nde gri ni nyamb bidivi viyo. Ni
yumbui nganye, ti yumbui, gre yumbui, di
yumbo buagi ninde gre pe rise. Ni yabe
chuqone pugri nas, muq pugrine nas, di
otiwo mune pugrine ei nas nas te kin nas
ye. Te nganye.

Revelesen

Jon Jisas ningg aposel iri ni nyumo raqe wen ur nindiq. Ni ailan iri Patmos puq mindig kin tende taq yenu kin tende puayi nyumo raqe wen ur nindiq. Ni nyumo raqe wen ur nindiq kin tende puayi Rom kin gavman ni wute Jisas nei rimbig kin te ni veri. Te pugri eti ni Jisas Kraist yumbui nyamb rirang di ni Rom mingg king yumbui nyamb rirang segi. Te ningg di ni wute Kraist nei rimbig kin unje map mai isis meny. Jon nyumo raqe wen ur nindiq ei Kraist ningg wute ni gre pune yeru Jisas nei rimbig. Piyi ni mambui riti, pudi gre pu yeru.

Di te kin te Jon ni ruqo nyemb kin pugri pe Jisas nandi nitanyi no yumbo buagi bei neng, di ni kopuqu wand pe rise. Ni yumbo otiwo ruwi kin te bei neng. Di ruqo nyemb pe Jisas ni Satan di veri aye te ane nyinge nawo maghe kin nuqond. Di ni bei nand te pugri wute Jisas nei rimbig kin te ni ane God nde tiqe pe ris ris te kin ris ye.

1 Jisas Kraist yumbo suqo pu rise ye raqe nand kin ren te God naip no ei ni ningg yembe ye wute te yumbo pughe ei brequne ruwi ye te ningg simbe nindiny. Jisas ni ren kin raqe nand kin te ni nikin angelo iri tiqi nundog ni te yembe ye wuti iri Jon nde nondo yumbo buagi raqe nand. 2 Jon ni yumbo buagi nuqond kin te ningg simbe nand. Ni simbe nand kin te God ningg wand di wand nganyene kin Jisas Kraist raqe nand kin te simbe nand. 3 Wuti propet kin wand buk wen ningg rise kin te wute buagi nde rar pe nuqond ye ni chumbuai nand ye, di wute wand ren nde rise kin rutungu di umbo pe ruwo ris ye ni chumbuai rind ye, te pugri ngeri tumo rind.

4-5 Nge Jon wand ren ur gad. Wand ren te wute Jisas nei rimbig kin ni tiqe 7-pela pu Esia opu yeru kin tende ris ye ni ningg ur gad.

God ni muq nas, asi nganye nas, di otiwo nasne ye. Ququ 7-pela pu ninde sia king pe rar ngimine yemu. Jisas Kraist, ni yumbo buk wen nde rise kin tuquine di nganyene raqe nand, di wute mati kin nde pu ye nawo nes newo ye, di qi pe kin king buagi ninde si nambu mas ye. Nge God pengu gidig ei ni di Ququ 7-pela pu di Jisas Kraist ni nikin nei pene wute yuwon muany di umbo yuwon kin te nungoqi nde rundo.

Jisas Kraist ni beghi yawo nirangu righe di ninde yavi pe beghi yumbo ur brequ pe pu puaq nundumu, 6 di ni king ningg nas, beghi ninde si nambu prist kin pugri pas ei ni God di kiyi ningg yembe bad. Ni ei nyamb yumbui di gre ane beg beg te kin rise. Te nganye.

7 Nungoqi wutungu, ni wuye quari pe gri nandi, di wute buagi ni ruqoind ye. Wute ni yir baq mindig kin ni anene muqoind ye. Di wute tit buagi qi pe kin ni ningg quanji rind ye. Yumbo ren kin te nganyene puq ren ye. Te nganye.

8 Yumbui God Gre Nganye Kin ni nari, “Nge yembe puate ki righe di yembe omo kawo. Nge muq kas, asi nganye kas di otiwo kasne ye.”

Wuti iri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni gib namb

9 Nge Jon nge nungoqi mand, buagi ane mai pare, God nde si nambu pas, di waghine Jisas nei bibig kin te ningg mai pare. Nge God ningg wand di wand nganyene kin Jisas raqe nand kin te simbe gad kin te ningg nge ailan woju iri Patmos puq mindig kin ven nde taq pu yengu. 10 Yumbui mune nes newo kin nginy te ningg Ququ Yuwon Ye gre ane nge puq negh di nge nde dobu gri wuti iri quan kumo nganye wand nand kin gibe ko te kutungu. Ni gibe ko te biugel kin pugri, 11 di ni nari, “Nu yumbo guqod kin te buk umo chongo pe kin tende ur ghand di wute Jisas nei rimbig kin tiqe 7-pela pu ren ningg ris ye ninde yi ruso: Te Epesus, Smerna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Piladelpia di Laodisia nde yi ruso.”

12 Nge tindi godo ei wuti nge wand simbe nindigh kin te guqoid ningg. Di nge tindi godo kin tende puayi nge lam mawo ris kin yumbo gol pe yembe mindiny kin te 7-pela pu yeru guqod. 13 Di wuti iri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni gib namb kin ni lam mawo ris kin yumbo tende mingi yenu guqoid. Ni chongo dobui iri naghe no nyinge gubuq pe tiq nase kin te neri naghe di yumbo ire gol pe yembe munduw kin te mand pe wureq nimbiq. 14 Ni ngawu di yu te sipsip iny kin pugri di mare kin pugri quem rimb, di ni rar te wase nyungu kin pugri ti wuri. 15 Ni nyinge te yumbo ire ain gib wumb ye brons puq munduw kin wase mindaq chongo pe nyang mamb ei yumbo te ti riri kin pugri, di ni gibe ko te wuye roru quan kumo mari kin pugri. 16 Ninde si tuan pe opu ni tomnji 7-pela pu nat mase pu yenu, di mame dobui opu opune sawo rise kin te ninde mim pe gri neyi ni. Ni quenge te nginy di nginy ti buagi quanne riyi ri kin pugri.

17 Nge ni guqoid kin tende puayi nge ninde nyinge tingi pombri ko kati pu pugri kase. Muq ni si tuan nge nde ni kuyo di nari, “Wune ghamb wayequ, nge ye kawo kas di nge dobu nganye kas. 18 Nge te kas kas te kin kas ye. Nge kati pre pudi nu tungu nge mune kes kewo di kas kas te kin

kas ye! Di wute mati kin yumbo ur di mati kin tiqe te kin ki nge kait nase. 19 Pugri bu nu yumbo guqod kin te ur ghand, te yumbo muq di otiwo ruwi kin te. 20 Nu tomnji 7-pela pu nge nde si tuan pe mase guqod di lam mawo ris kin yumbo gol pe yembe mindiny kin 7-pela pu guqod kin ni puate te pugri: Tomnji 7-pela pu te wute Jisas nei rimbig kin tiqe 7-pela pe ris ye ni te angelo 7-pela pu, di lam mawo ris kin yumbo 7-pela pu te wute Jisas nei rimbig kin tiqe 7-pela pe ris ye te.”

2

Wute Jisas nei rimbig kin Epesus ris ye ni ningg wand

1 Ni nge simbe nindigh nari, “Angelo wute nge nei rimbigh kin Epesus ris ye te yeng nuany kin ninde wand ren ei ur ghand: Wand ren te nge, wuti tomnji 7-pela pu si tuan pe opu kat mase di lam mawo ris kin yumbo 7-pela pu gol pe yembe mindiny kin tende mingi nyinge kare kin, nge ningg wand. 2 Nge nungoqi yumbo ur te nei gab. Te pugri nungoqi yembe kumo wand, di waghine mai ware kin te nei wamb. Nge nei gab nungoqi wute brequ rar wuqond mar mo ye tuqui segi. Nungoqi wute mari ni aposel puq mand pudi segi ye te wap wi mewo di nei wamb ni wandoqi mand. 3 Nungoqi waghine nge nde nyamb pe mai ware, di te kin ningg nge nei wumbigh kin te si ware segi.

4 “Pudi nge yumbo ninge nungoqi unje wap kin te ningg simbe guduq ye. Asi nungoqi nge nei wumbigh urupuine kin tende puayi nungoqi wute yawo wurany righe, muq nungoqi yumbo ur te si ware. 5 Nungoqi asi pughe gri was di muq ir waghe pre kin te nei wamb. Nei ware witinde di yumbo ur asi nge nei wumbigh urupuine puq wen kin tene mune puq wen. Nungoqi pugri puq wen segi, tedi nge godo nungoqi lam muaq yequ kin yumbo te puaq gidiq di tende mune yequ segi. Nungoqi nei ware witinde tedi nge puaq gidiq segi. 6 Pudi nungoqi yumbo yuwon taq ren yembe wundiny: Nungoqi Nikolas ningg wute ni mingg yumbo ur te yambu wureny, te nge mune yambune kireny.

7 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu. Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye nge ni ngiq gidig di ni nginy tu wam God ningg wuny tende nyumo wute me mas ye tende pu mir nateri.”

Wute Jisas nei rimbig kin Smerna ris ye ni ningg wand

8 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Smerna ris ye te yeng nuany kin ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti ye kawo kas di dobu nganye kas nge kati di mune kes kewo ye, nge ningg wand. 9 Nge nungoqi mai ware kin di nungoqi yumbo segi kin te nei gab, pudi ququ pe gri nungoqi yumbo quan kin pugri was. Wute mari ni Juda kin pudi ni nganyene Juda kin segi, pudi ni Satan ningg wute tit te kin ye ninge ni nungoqi wand brequ munduq kin te nge nei gab. 10 Nungoqi mai ware ye di te kin ningg wune wamb wayequ. Nge nungoqi simbe guduq, ququ brequ mingg yumbui ni nungoqi kin ninge taq numbuqu ei nungoqi tuqui nupuqu ye. Di wute nungoqi unje mupuqu ningg mai isis meuq ruso nginy 10-pela pu wawo ye. Nungoqi gre pu ei yequ, piyi nungoqi mumbuequ wati ningg pudi gre pu ei yequ. Nungoqi puq wen tedi nge nungoqi oyi guduq kin te nungoqi was was te kin was.

11 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh kin ni ningg wand simbe nand ye ren ei nutungu. Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye ni otiwo wute mai yumbui riraq riraq te kin ris kin tende puayi ni mai te niraq segi.”

Wute Jisas nei rimbig kin Pergamum ris ye ni ningg wand

12 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Pergamum ris ye te yeng nuany kin ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti mame dobui yeng kin sawo opu opune rise ye kait nase ye, nge ningg wand. 13 Nge nei gab nungoqi was kin tiqe yumbui pe tende te Satan ni nikin sia king pe tende nas. Pudi nungoqi nge nyamb wat rise gre di nge nei wumbigh kin te si ware segi. Te Antipas nas kin tende puayine nge nei wumbigh. Antipas ni nungoqi was kin pe tende nge ningg wand yuwonne nganye simbe nand ye ni Satan ni nas kin pe tende mi nati, pudi nungoqi nge nei wumbigh kin te si ware segi.

14 “Pudi nge yumbo ninge nungoqi unje wap kin te ningg simbe guduq ye: Nungoqi nde wute ninge ni Balam ningg wand wute bei neny kin te rit rise kin tende ris. Balam ni Balak wute Israel kin puamb nuany yumbo ur brequ rind ningg bei neng. Ni nari god wandoqi kin mir mem kin cham te riq, di nyumbueg quayi ane segi segi rise kin yumbo ur brequ rind. 15 Te kin pugrine nungoqi kin ninge ni Nikolas ningg wute ni wand brequ te rit rise. 16 Pugri bu muq nei ware witinde! Nungoqi yumbo ur te si ware segi, tedi nge brequne godo di nge mame dobui nge nde mim pe gri neyi ni kin tende pe ni ane bege.

17 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi
ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh
kin ni ningg wand simbe nand ye ren ei
nutungu. Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi
nyinge nawo righe ye te nge mana suqo
pu wuse kin te ninge geg ye. Di nge wet
quem kin iri nyamb urupui ur pu rise kin
te anene geg ye. Wuti wet te neti nowi kin
nine di nyamb te nei namb.”

Wute Jisas nei rimbig kin Taiataira ris ye ni ningg wand

18 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Ta-
iataira ris ye te yeng nuany kin ninde wand
ren ur ghand: Wand ren te nge, God ningg
wo, nge ningg wand. Nge rar te wase
nyungu kin pugri ti wuri, di nge nyinge
te yumbo ain gib wumb ye ire brons puq
munduw kin chongo pe nyang mimbiq pu
wuse ti wuri kin pugri ye. 19 Nge nungoqi
yumbo ur, nungoqi wute yawo wurany
righe kin di nge nei wumbigh kin, nungoqi
yembe wand kin di waghine mai ware kin
te nge nei gab, di yumbo ren kin te nungoqi
muq mune quan nganye puq wen, asi nge
nei wumbigh urupuine puq wen kin pugri
segi.

20 “Pudi nge yumbo ninge nungoqi unje
wap kin te ningg simbe guduq ye. Nungoqi
nyumbueg ire Jesebel ni wuri ni propet ire
puq wund nungoqi ni segi puq wunduw
segi. Ni wand wute bei weny kin te ningg
ni nge yembe ye wute ninge unje wup di
ni nyumbueg quayi ane segi segi rise kin
yumbo ur brequ rind di god wandoqi kin
mir mem kin cham te riq. 21 Nge ni ngimne
nyumbueg kin yumbo ur brequ te si wure
ningg ghimbi kuaw pu kas, pudi ni te kin
si wure ye nei rise segi. 22 Pugri bu nge
ni di wute ni ane yumbo ur brequ rind
kin te ane brequne num yumbui keny ye.
Ni yumbo ur brequ wund kin te si rire
segi, tedi nge muq ni mai yumbui keny ye.
23 Nge ni ningg wute buagi te gab riti ye.
Te ei wute nge nei rimbigh kin buagi nei
rimb te pugri nge wuti wute umbo di nei
gudony ye, di nge nungoqi ire ire nungoqi
yumbo yembe wundiny kin pugrine ei oyi
guduq ye. 24-25 Muq nge nungoqi Taiataira
kin aye ninge nungoqi Jesebel ningg wand
wute bei weny kin te wutungu segi ye di ni
ningg wute riri Satan ningg nei suqo pu rise
kin puq rind ye te wateri segi ye nungoqi
ningg mune simbe gad. Nungoqi nge wand
yuwon ye nungoqi wateri pre kin tene ei
wat rise pu was ruso nge mune godo. Nge
nungoqi yumbo aye mune puq wen ningg
kari segi.

26-27 “Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi
nyinge nawo righe di nge kari kin pugrine
puq nen nen nas nge godo ye te nge gre
wuyi nde pu kateri kin te ni geg di tiqe
buagi ninde si nambu yeru. Ni botu ain pe
yembe mindig kin te nait nase te pugri ni
gre quan nganye rise di tiqe buagi ninde
nambu yeru, di tiqe buagi te qi os kin pugri
nambri bir bir yeru. *[Sng 2:9]*
28 Di nge ni tomnji yamb guay te anene geg
ye.

29 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi
ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh
kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei
nutungu.”

3

Wute Jisas nei rimbig kin Sardis ris ye ni ningg wand

1 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Sardis
ris ye te yeng nuany kin ninde wand ren ur
ghand: Wand ren te nge, wuti God ningg
ququ 7-pela pu nge nde si nambu mase ye
di tomnji 7-pela pu kat mase ye, nge ningg
wand. Nge nungoqi yumbo ur te nei gab.
Nungoqi nge nei wumbigh gre kin nyamb
rise, pudi muq si ware pre. 2 Munene nge
nei wumbigh gre! Yumbo ur oghi kin ir
righe ningg tumo pu rise kin te wat rise gre
ei ni pre segi. Te pugri nungoqi yumbo ur
nge God nde rar pe yuwon kin puq wen ye
te omo wawo nge guqod segi. 3 Pugri bu
nungoqi yumbo wateri di wutungu pre kin
te ei nei wumbiny, nungoqi te kin pugrine
puq wen di nei ware witinde. Pudi nungoqi
yumbo ur yuwon kin te puq wen segi, tedi
nge wuti nyungu kin pugri godo di nungoqi
nge pughe puayi godo kin te nei wamb segi
ye.

4 “Pudi nungoqi Sardis nungoqi kin wute
ninge ni chongo te qi ritany segi. Ni chongo
quem kin rire righe di nge ane nyinge pare
ye, te pugri ni puq ren kin tuqui. 5 Wuti
iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo
righe ye ni wute ren kin pugrine chongo
quem kin nare righe ye. Nge ni nyamb
wute ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin
buk yumbui pe rise ye te puaq gad segi,
pudi nge wuyi di nikin angelo ane simbe
gidim kari ni nyamb te rise ye.

6 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi
ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh
kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei
nutungu.”

Wute Jisas nei rimbig kin Piladelpia ris ye ni ningg wand

7 “Angelo wute nge nei rimbigh kin
Piladelpia ris ye te yeng nuany kin ninde
wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti
yuwonne nganye di wand nganyene kin
nge nde rise ye, nge ningg wand, di nge
Devit ningg ki kait nase ye. Yumbo nge bi
kawo kin te wuti iri nare righe kin tuqui
segi, di yumbo nge kare righe kin te wuti
iri bi nawo kin tuqui segi. 8 Nge nungoqi

yumbo ur te nei gab pre. Nge nungoqi ngim ir kuauq pu wuse, di wuti iri imb nawo tiq segi. Nge nei gab nungoqi nyamb te yumbui segi, pudi nungoqi nge wand te wat rise gre di nge nyamb te suqo wuragh segi. 9 Wute ninge Satan ningg wute tit pe kin ni riri ni Juda kin pudi segi, ni wute wandoqi rind kin. Nge ni puq keny rindi nungoqi nde nyinge tingi pombri ruso di ruqond nge Jisas nge nungoqi yawo kirauq righe. 10 Nungoqi nge ningg wand irepene wutungu di waghine mai ware. Pugri bu muq nge oyi mune otiwo mai wute buagi qi pe kin tuqui rip ningg ruwi kin tende puayi ghav guduq gre pu yequ mai ware.

11 “Nge brequne mune gadi ye, pugri bu wand yuwon kin nungoqi wateri pre kin te wat rise gre. Te ei wute aye oyi nge nungoqi oyi guduq kin te mitaquri segi. 12 Wuti yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye nge ni yuwod kin pugri nge te God ningg baj pe kowi yenu. Ni aye pe no segi nganye. Di nge, nge te God ni nyamb te ninde ur gad, di nge God ni tiqe yumbui ni nyamb te ur gad. Te Jerusalem urupui nge te God nde pu nginy tu si wuraq wuti wi kin te. Di nge te nyamb urupui te anene ninde ur gad.

13 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu.”

Wute Jisas nei rimbig kin Laodisia ris ye ni ningg wand

14 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Laodisia ris ye yeng nuany kin ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti kari God ningg wand buagi te nganyene puq gad ye, wuti God ningg wand te tuquine di nganyene simbe gad ye di nge nde gri God yumbo buagi yembe nindiny ye, nge nde ningg wand. 15-16 Nge nungoqi yumbo ur te nei gab, te pugri nungoqi nge quan nganye nei wumbig gre segi di nge quan nganye dob wegh segi. Nge nde nei pe nungoqi nei irene vise ningg kari. Pudi nungoqi mingi mingine was kin te ningg nge nungoqi puaq guduqu wo ningg tumo. 17 Nungoqi wari, ‘Nge muq tuqui, nge muq yumbo quan rise, di nge yumbo aye pughe ningg ei kari.’ Pudi nungoqi nei wamb segi nungoqi quan nganye brequ wase, yivany gib wamb, yumbo segi, rar ghave kin, chongo segi, di umbo gawo omone yequ. 18 Pugri bu nge kari, nungoqi nge nde ei gol wase mande ir mawo pre kin te wong wand, ei nungoqi yumbo quan rise kin tuqui. Di yumbo ghimbi buag ware kin te chongo quem kin nge nde pu wong wand, ei nungoqi minyuw kin ghimbi omone rise kin te suqo ware. Di rar kin marasin te nge nde pu wong wand rar pe wawo righe ei yuwonne rar wat.

19 “Wute nge yawo kirany righe kin te nge ni ker kuany di bei keny. Pugri bu nungoqi mingi mingine was kin yumbo ur te si ware di nge quan nganye nei wumbigh gre. 20 Te qond. Nge ven yengu. Nge ngimrawu yengu di baq gad. Wuti nge gibe ko nutungu di ngim bi nuaq, te nge kar godo ni ane mir bad di ni nge ane mir bad. 21 Wuti yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye nge kari ni nge temu nge nde sia king pe pas. Ni nge yumbo buagi nyinge kawo righe di wuyi temu ni nde sia king pe pas kin pugrine ni nge temu pas ye.

22 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu.”

4

God ni nikin sia king pe nas

1 Tende dobu nge rar kat di God nas kin tiqe pe ngim ire bi pu yequ gudoq. Di wuti asi nge wand simbe nindigh di ni gibe ko biugel kin pugri ye te mune nari, “Ren ghowi ghandi nge nu yumbo ren nde dobu aye ei mune ruwi kin te bei kew.” 2 Di brequne Ququ gre ane nge puq negh di God nas kin tiqe pe sia king ire yequ di wuti iri sia king pe tende nas kin te guqod. 3 Wuti tende nas guqoid kin ni ghimbi te wet jaspa di konilian ni ti riri kin pugri ti riri. Di eirdab ni ti wet emeral ni quan nganye ti riri kin pugrine ti kuri di sia king pe te kuwi godo gudi. 4 Sia king pe tende sia king aye 24-pela pu yeru yeru rundo rindi di quayi kiyi 24-pela pu ni tende mas. Ni chongo quem kin mare righe di king hat gol pe yembe mindiny kin te ngawu pe mare righe. 5 Sia king pe tende pu pris naghe, riri di kimereg naghe. Sia king rar ngimi te lam 7-pela pu namb namb yeru. Ren te God ningg ququ 7-pela pu. 6 Di sia king rar ngimi wute nyinge mare mo mandi kin sunyi te glas kin pugri ti riri di guqod kin gherim gib gub.

Sia king yeru pe mingi tende nge yumbo urupui ris kin 4-pela pu yeru guqod. Ni sia king ire mingi yequ kin tende yeru yeru rundo rindi. Di ninde ghimbi pe rar nganye buagi rise, ninge rar ngimi di ninge dobu gri. 7 Yumbo ire laion gib wumb ye te ye wuwo gudoq. Tende dobu ire kau gib wumb ye gudoq, tende dobu aye ni quenge te wutamu quenge kin pugri ye gudoq, di dobu nganye te wapi wubquru gib wumb kin ni nimbraqe wutari wi ruso pu yequ gudoq. 8 Yumbo ren buagi ane ire ire nikin nimbraqe 6-pela pu rise. Di rar ane rise rise rundo rindi di nimbraqe nambu gri

te anene rar rise. Burpoq di bogisumb ni yuwo riri,

"Yumbui God Gre Nganye Kin, ni yuwon,
yuwon, yuwon nganye nas. Ni asi nas,
muq nas, di otiwo nasne ye."

Di ni riri kin te pre segi. 9 Yumbo 4-pela pu te ni wuti sia king pe nas kin, wuti nas nas te kin nas ye, te nyamb yumbui reng, ni nyamb rindivi viyo, di chumbuai rindig kin tende puayi 10 quayi kiyi 24-pela pu te ni wuti sia king pe nas kin te ninde rar ngimi pombri mo mase di ni God nas nas te kin nas ye te yumbui nyamb mirang. Ni te king hat te ninde sia king qunambe mawo rise di mari, 11 "Beghi Yumbui di God, nu irine wute buagi nu nyamb rindivi viyo, nu nyamb yumbui rew, di nu gre te ningg chumbuai runduw ye tuqui. Te pugri nu yumbo yumbo buagi te yembe gudiny, di nu non nde nei pene ni yembe gudiny di ni ris."

5

Sipsip Wo buk umo chongo pe kin te nitaqwi

1 Nge yumbo aye guqod kin te wuti sia king pe nas kin ni buk umo chongo pe yembe munduw kin ire nitiq wuse pu nas. Buk te ninde si tuan pe wuse, ni opu opune ur rise di kandel umbo 7-pela pu ritiq wuse. 2 Di nge guqod angelo gre kin iri quan kumone ngam nare nari, "Tughe bu God nari ni kandel umbo puaq nand di buk umo chongo kin wen bure nindiq kin tuqui?" 3 Pudi wuti iri God nas kin tiqe pe kin o qi pe o qi tamu kin iri buk umo chongo pe kin wen bure nindiq di nundoq tuqui segi. 4 Wuti iri buk te bure nindiq di nundoq tuqui segi bu nge quan kumo quanji gad. 5 Muq quayi kiyi iri nge ningg nari, "Quanji ghand wayequ. Wuti ye nawo kin iri wute mari ni Laion Juda mingg wute tit pe gri nandi ye puq mindig kin te qoind. Ni nyamb yumbui kin di ni Devit ningg kimem. Ni veri buagi nyinge nawo righe. Ni kandel umbo puaq nand di buk umo chongo pe kin bure nindiq tuqui."

6 Di nge Sipsip Wo iri guqoid, ni mi pre kin pugri di ni sia king pe mingine yenu. Ni kom 7-pela pu di rar 7-pela pu. Ni rar 7-pela pu te God ningg ququ 7-pela pu tiqi nundom tiqe buagi qi pe yeru kin ninde mo ye te. Di yumbo urupui ris kin 4-pela pu quayi kiyi ane ninde yeru yeru rundo rindi. 7 Ni no di buk wuti sia king pe nas ye ninde si tuan pe nitiq wuse pu wuse ye te nitaqwi. 8 Ni buk nitaqwi pre yumbo urupui ris kin 4-pela te di quayi kiyi 24-pela te ni Sipsip Wo nde pombri ruso. Ni kin kin yumbo gita gib rimb kin hap puq mindiny kin te mat rise di mueq gol pe yembe mindiny kin mat rise. Mueq tende yumbo tuqo yuwon riri kin mawo righe bre pu rise kin te mat rise. Yumbo tuqo yuwon kin ren te God ningg wute ni God pengu rindig kin te. 9 Di ni yuwo urupui ire mari, "Nu irine buk te taqwi di kandel umbo puaq ghand ye tuqui, te pugri nu mi kuati pre di nu yavi pe wute wong guad di ni God te. Te wute tit buagi, wand tuan buagi, ghimbi chongo isis, di kantri buagi kin. 10 Nu ni puq kueny king irine nde si nambu prist kin pugri ris ei ni beghi God ningg yembe rind di qi pe yumbui ningg ris."

11 Muq nge rar kat di angelo nganye buagi mari kin te kutungu. Ni nganye buagi nganye, tausen tausen, di 10 tausen 10 tausen kin pugri. Ni sia king, yumbo urupui ris kin 4-pela, di quayi kiyi 24-pela tende yemu yemu mondo mandi. 12 Di ni quan kumone yuwo mand mari, "Sipsip Wo nu irine nyamb yumbui kuateri tuqui ye, nu mi kuati ei wute buagi ni nu yumbui kuas kin gre, di yumbo buagi kuateri kin, di nu nei oghi kin, di gre te ningg nu nyamb rindivi viyo. Nu irine ei nyamb yumbui pew, di nyamb bidivi viyo, di chumbuai buduw."

13 Muq yumbo buagi God nas kin tiqe pe kin, qi pe kin, qi tamu kin, gherim wam kin di tamu kin ni yuwo riri kutungu. Ni riri, "Wuti sia king pe nas kin di Sipsip Wo ni ei chumbuai buagi, nyamb yumbui, ti, di gre ane materi. Di pugri rise rise te kin rise." 14 Di yumbo urupui ris kin 4-pela te riri, "Te nganye." Di quayi kiyi 24-pela pu te pombri mo ni temi yumbui nyamb miram.

6

Sipsip Wo kandel umbo buk ritiq wuse kin te puaq nand

1 Nge yengu guqod guqod di Sipsip Wo ni kandel umbo 7-pela te kin ire ye wuwo ye te puaq nindiq. Muq yumbo 4-pela te kin ye ire ni quan kumone wuri kutungu, di ni wuri kin te kimereg kin pugri. Ni wuri, "Ghandi!" 2 Nge rar kat di hos quem kin iri yenu guqoid. Wuti hos pe nandi kin ni umowor ire nitiq wuse di king hat ire meng. Di ni wute yeng kin yeng pe mo nikin veri nyinge mawo maghe mo kin pugri no.

3 Sipsip Wo kandel umbo namba tu puaq nindiq kin tende puayi nge yumbo 4-pela te kin ye namba 2 mune wuri kutungu. Ni wuri, "Ghandi!" 4 Muq nge hos aye neyi ni guqoid. Ni ambo kin, te wase namb ambo kin pugri. Wuti hos te ningg nandi kin ni qi pe umbo yuwon kuse kin yumbo ur te puaq nand di wute puq neny oyi oyi wute rumb riti kin gre meng. Di ni mame dobui yumbui kin iri meng.

5 Sipsip Wo ni kandel umbo namba 3
puaq nindiq kin tende puayi nge kutungu
yumbo 4-pela te kin ye namba 3 te wuri,
“Ghandi!” Nge rar kat di hos quari kin
iri yenu guqoid. Di wuti hos tende nandi
kin ni skel ire nitiq wuse. 6 Di nge gibe
ko ire yumbo 4-pela yeru pe mingi tende
pu kutungu di ni wuri, “Nu yo, wute puq
yeny mir segi pu ris. Ni nginy iri yembe
rind kin wet bidi pe ni wit kilogram ire o
bali kilogram teri irene wong rind di prene.
Pudi oliv wain ane rar qond pugrine rise.”
7 Sipsip Wo ni kandel umbo namba 4
puaq nindiq kin tende puayi nge yumbo 4-
pela te kin ye namba 4 te wuri kutungu. Ni
wuri, “Ghandi!” 8 Nge rar kat di hos wuge
sindiq ur nare kin iri yenu guqoid. Wuti
hos tende nandi kin ni nyamb “Wute Mati
Kin,” di “Mati Kin Tiqe” ninde dobu wuwi.
Ni wute buagi qi pe kin wute 4-pela kin ire
te mamb riti kin gre rise. Ni wute mame
dobui pe mamb riti, puq meny mir yumbui
kureny riti, num yumbui isis meny di riti,
di umo yumbui dabo kin pe wute mamb
riti.
9 Kandel umbo namba 5 puaq nindiq kin
tende puayi nge wute asi si yavi riti segi
God ningg wand simbe rind rind di mamb
riti ye ni ququ alta nambu ris guqod. 10 Ni
quan kumone riri, “Yumbui Gre Nganye
Kin, nu yuwon di nganyene guad ye. Nu
brequne wute qi pe kin ir ghawo di wute
beghi mumbuemu pati kin te oyi ghand.”
11 Muq ni ire ire chongo quem kin meny di
simbe mindiny ni musoq ghimbi ruwo ruso
ni kimand ni ane yembe ye wute ningg ris
kin ni mamb kin pugrine mamb di namba
God nei namb kin tuqui map pre, tedi ni oyi
nand.
12 Nge yengu guqod guqod di ni kan-
del umbo namba 6 te puaq nindiq. Muq
titwuye yumbui naghe. Nginy quan nganye
burpoq nap. Irew quanene yavi kin pugri
ambo wuyo, 13 tomnji nginy tu pe pu qi pe
ir mi maghe. Ni nyumurighi yumbui naghe
di nyumo yi ir righe kin pugri ir maghe.
14 Nginy tu buk umo chongo pe kin muet
mimbiq kin pugri kring viyo viso di rand
buagi di ailan buagi ni yemu kin sunyi te si
mare aye pe kring mo.
15 King buagi, quayi kiyi buagi, ami
mingg yumbui buagi, wute yumbo quan
rise kin, wute nyamb yumbui kin, di wute
buagi aye te wute taq pu yeru yembe rind
o segi ye ni qi gawo di wet yumbui sange
pe suqo pu ris. 16 Ni rand di wet ningg
riri, “Nungoqi wati wandi ei beghi wuti sia
king pe nas kin ni di Sipsip Wo beghi ker
muangu kin te ningg suqo wuramu. 17 Te
pugri ni wute ker muany kin ngeri yumbui
te rindi pre di tende puayi wuti iri gre nand
nas tuqui segi.”

7

Wute 144 tausen-pela pu God ningg ur ninde rise ye

1 Nge yumbo ren guqod pre tende dobu
angelo 4-pela pu qi cheq 4-pela pe tende
opu opu yemu guqod. Ni nyumurighi 4-
pela pu qi pe ven nde maghe kin te tuq
mamb. Ni puq men ei qi pe, gherim pe,
di nyumo pe tende nyumurighi naghe segi.
2 Muq nge angelo aye iri nginy nawi opu
gri nandi guqoid, ni God nas nas te kin
nas ye ni ningg ur nawo kin yumbo ire
niraq nandi. Di ni angelo 4-pela pu qi
gherim ane brequ mindiny kin gre mem ye
ninde quan kumone ngam nare rundo nari,
3 “Nungoqi qi, gherim di nyumo te brequ
wundiny segine beghi God ningg yembe ye
wute ni beghi God ningg ur ninde quenge
pe puany pre, muqdi yumbo buagi te brequ
wundiny.” 4 Muq nge wute pughe gri pu
God ningg ur riteri ye ni namba te kutungu,
te 144 tausen. Ni Israel mingg wute tit
buagi nde pu materi.

5 Juda nde wute tit pe wute 12 tausen pela
pu God ningg ur materi. Ruben nde
wute tit pe wute 12 tausen pela pu, Gad
nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu,
6 Aser nde wute tit pe wute 12 tausen
pela pu, Naptali nde wute tit pe wute
12 tausen pela pu, Manase nde wute
tit pe wute 12 tausen pela pu, 7 Simeon
nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu,
Livai nde wute tit pe wute 12 tausen
pela pu, Isakar nde wute tit pe wute
12 tausen pela pu, 8 Sebulun nde wute
tit pe wute 12 tausen pela pu, Josep
nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu,
di Benjamin nde wute tit pe wute 12
tausen pela pu.

Wute nganye buagi nganye chongo dobui quem kin rire maghe

9 Tende dobu nge rar kat di wute nganye
buagi nganye yeru guqod, ni manyi bad
kin tuqui segi. Ni kantri buagi, wute tit
buagi, ghimbi chongo isis, di wand tuan
buagi kin. Ni sia king pe di Sipsip Wo
nde rar ngimine yeru. Ni chongo dobui
quem kin rire maghe di chubair raqe rire
pu yeru. 10 Di ni quan kumone riri, “Beghi
God sia king pe nas ye di Sipsip Wo ni beghi
mitamu pi.” 11 Angelo buagi ni sia king,
quayi kiyi 24-pela te di yumbo urupui ris
kin 4-pela tende yemu yemu mondo mandi.
Ni sia king pe tende quenge qi pe mi maghe
mo di God yumbui nyamb mirang. 12 Ni
mari, “Nganyene nganye! Beghi, God beghi
te ni nyamb ei bidivi viyo di ni nyamb
yumbui beg. Ni nei yuwon kin buagi rise di
beghi ni chumbuai bidig di nyamb yumbui
beg! Ni quan nganye gre rise. Te nganye ni
gre quan nganye rise di yumbo buagi aye

te mune ni tene, di pugrine rise rise te kin rise ye. Te nganye!”

13 Muq quayi kiyi iri ni nge pengu nindigh, “Wute chongo quem kin rire maghe ye te wute tughe di ni muai pu rindi?”

14 Nge oyi gad kari, “Yumbui, nu nei guab, nge segi.” Di ni oyi nand nari, “Wute ren te ni wute mai yumbui rire kin pe te pu rindi ye. Ni chongo te Sipsip Wo ningg yavi pe wuye rip quem mamb. 15 Pugri bu ni God ningg sia king pe tende yeru, di ni ningg baj pe bur di bogisumb ni prist kin pugri God ningg yembe rind. Di wuti sia king pe nas ye ni ane ris di yeng nuany ye. 16 Ni mune mir kureny tuqui segi di yawo singar riti tuqui segi. Nginy ni munene nande namb tuqui segi o nyumurighi sungue kin ni nande namb tuqui segi. 17 Te pugri Sipsip Wo ni sia king mingine yenu kin ni wute ren ni te wuti sipsip yeng nuany kin ningg yenu, di ni yeng nuany ye. Di ni wuye pe pas pas te kin pas kin pe tende nitari no ye. Di God ninde rar pe ngam giji wuye buagi ku nimbiny ye.”

8

Sipsip wo kandel umbo namba 7 puaq nindiq

1 Sipsip Wo ni kandel umbo namba 7 puaq nindiq kin tende puayi God nas kin tiqe pe wand kuech pu rise ruso aua cham kin pugri. 2 Di nge angelo 7-pela pu God nde rar pe yemu kin te ni biugel ire ire mem mat mase pu yemu guqod.

3 Angelo aye iri wasebo yuwon tuqo wuri kin mindaq ye yumbo gol pe yembe munduw kin niraq ye ni nandi alta pe tiq yenu. Ni yumbo tuqo kin wase nande God neng ye te quan nganye meng. Di ni nare no alta gol pe yembe munduw ye sia king rar ngimi yequ kin tende ni riwo, di God ningg wute yuwon ye buagi ni God ane wand kin wand te ane God neng. 4 Yumbo tuqo kin wase nande kin wasebo te di God ningg wute ni God pengu rindig kin wand te ane angelo nde si pe pu God nde riwo ruso. 5 Muq angelo ni yumbo tuqo kin wase nindaq ye yumbo te nitaqwi alta pe kin wase te nawo righe di qi pe neq wuti. Di kimereg naghe, riri riri, pris naghe, di titwuye naghe.

Biugel

6 Muq angelo 7-pela pu ni biugel 7-pela pu mat mase ye te piq muqond ningg sir map.

7 Angelo namba wan ni biugel te piq nuqoind di ais wuye kin pugri wundi ye te di wase yavi ane ane qi pe memare riti ri. Di qi puch teri ire kin ire te wase nimbiq di nyumo di nyungo buagi tende yeru kin te wase namb.

8 Angelo namba tu mune ni biugel piq nuqoind, di yumbo ire rand yumbui kin pugri ye te nimbiq nimbiqne gherim pe memiraq wughe. Gherim puch teri ire kin ire te tindaq wuso yavi wuse. 9 Umo buagi gherim puch te ningg yeru kin te riti di sip anene brequ rise.

10 Angelo namba 3 ni te biugel mune piq nuqoind, di tomnji yumbui iri soi kin pugri naimb naimbne nginy tu pe pu bi ir ni, wuye ambri yumbui ni puch teri ire kin ire di wuye qi pe kuyi ye puch teri ire kin ire pe tende naghe no. 11 Tomnji te ni nyamb te “Abo.” Wuye puch te kin ni abo kueq di wute nganye buagi wuye abo kueq kin te riq ye ni riti.

12 Angelo namba 4 ni te biugel te piq nuqoind, di nginy, irew, di tomnji ane nambui di bur poq rip. Bogisumb kin aua 4-pela, burpoq kin aua 4-pela te ti nase segi.

13 Nge yengu guqod guqod di wapi wubquru ire nginy tu wam nyingraiq wuso di quan kumone wuri kutungu. Ni wuri, “Mai! Mai! Mai wute qi pe ris kin ninde ruwi ye. Te pugri biugel aye mari kin te angelo temi ire pu te ni te.”

9

1 Angelo namba 5 ni te biugel te piq nuqoind, di nge tomnji iri asi nginy tu pe pu qi pe ir ni kin te guqoid. Tomnji te ni ngamo pre segi ye ni ki te nait nase. 2 Ni ngamo te bi nuaq kin tende puayi nge wasebo ain wase mande kin baj pe wasebo quan nganye wuyo kin pugri wuwi wi gudoq. Wasebo te nginy di nginy tu ane but wure burpoq rip. 3 Di quanj ni wasebo pe te gri meyi mi di qi pe mati mi. Ni gre te tangegamyi kin pugri. 4 Ni qi pe nyumo, nyungo o yumbo aye te unje map segi puq mindim. Pudi ni wute God ningg ur ninde quenge pe rise segi ye tene di unje map. 5 Ni wute mamb riti kin gre materi segi, pudi yuqo meny ruso irew 5-pela pu. Ni yuqo meny kin te tangegamyi mutumu yuqo pati kin pugri. 6 Tende puayi di wute riti ningg ngim meri rit, pudi ngim ninge ruqond tuqui segi. Ni riti yawo kureny, pudi riti kin tuqui segi.

7 Quanj ni hos yeng pe mo ningg sir map pu yemu kin pugri gib mamb. Ninde ngawu pe yumbo ninge king hat gol pe yembe mindiny kin gib rimb ye mare righe, di ni rar kime te wute rar kime kin pugri. 8 Ni yu te nyumbueg yu kin pugri, di ni sawo te laion sawo kin pugri. 9 Ni yir imb mawo kin yumbo mand pe kin te ain pe yembe munduw kin gib wumb ye mand pe wuse. Di ni nimbraqe riri kin te hos buagi yeng pe mo ningg vig mamb di ni

nyinge wilkar ane riri kin pugri. 10 Ni
tumo di ni yeng te tangegamyi ni te kin
pugri. Di ninde tumo pe ni wute yuqo meny
ruso irew 5-pela kin gre rise. 11 Ni king te
angelo ngamo pre segi ye yeng nuaw ye
te. Ni nyamb Arameik wand pe Abadon
puq mindig. Di Grik wand pe Apolion puq
mindig. (Nyamb ren ni puate te “wuti
yumbo brequ nindiny ye.”)
12 Mai namba wan te wuso pre, di mai
aye teri mune dobu ruwi ye.
13 Angelo namba 6 ni te biugel piq
nuqoind kin tende puayi kom 4-pela pu alta
gol pe yembe munduw kin God nde rar
pe yequ ye tende yemu kin tende tiq nge
wuti iri wand nand kutungu. 14 Ni angelo
biugel namba 6 nait nase ye ni ningg puq
nand nari, “Angelo 4-pela pu Yupretis wuye
ambri yumbui taq pu yemu ye te si ghare
mo.” 15 Di angelo 4-pela te ni aua, nginy,
irew di ber te ningg sir map pu mas ye te
rar muqond mo wute buagi puch teri ire
kin ire te mamb riti. 16 Wute hos mare yeng
pe mo kin ni buagi ane te 2 handet milion
kin pugri. Nge namba ren simbe mindigh
kutungu. 17 Nge nei ri righe ruso di hos di
wute hos mare mo ye nge guqod kin taq
pugri: Ni yir imb mawo ye yumbo mand
pe kin te ambo, quari di nyes kin. Te wet
salpa nyes kin pugri. Hos ni ngawu te laion
ngawu kin pugri. Di wase, wase soqi di wet
salpa namb kin ninde mim pe gri riyi. 18 Di
mai teri ire pu ren wase, wase soqi di wet
salpa namb kin ninde mim pe gri riyi ri kin
te ningg wute puch teri ire kin ire te riti.
19 Hos ni gre te ninde mim pe di ninde tumo
pe rise, te pugri ni tumo te ghati kin pugri,
ngawu rise di tende pe ni wute mat.
20 Wute cham ninge ni mai ren ningg riti
segi risne kin te ni nikin nde si pe yumbo
yembe rindiny kin te si rire segine. Ni ququ
brequ yumbui nyamb riram kin te si rire
segi, di god wandoqi kin gol, silva, brons,
wet di nyumo puayi pe yembe mindiny
kin te yumbui nyamb riram ye te si rire
segi. Te god wandoqi kin ni rar mat, wand
mutungu o nyinge mare segi kin. 21 Di ni
wute mi mati kin yumbo ur, mu mand kin
yumbo ur, nyumbueg quayi ane rise kin
yumbo ur, di nyungu kin yumbo ur brequ
te si mare segi.

10

Angelo di umo chongo kin buk woju

1 Muq nge angelo gre kin aye iri God nas
kin tiqe pe pu nati ni guqoid. Ni wuye
quari mingi nandi di eirdab ninde ngawu
tiqe kuse kuse gudo gudi. Ni quenge te
nginy kin pugri, di ni nyinge pe ti quan
nganye wase kin pugri ti riyi. 2 Ni buk
woju umo chongo pe yembe munduw kin
ire nitiq wuse, di buk te bure pu ninde si pe
wuse. Ni nyinge nganye gherim pe nawo
di nyinge qaqi qi pe nawo. 3 Di ni quan
kumone nari, di ni nari kin te laion nari
kin pugri. Ni nari kin tende puayi kimereg
7-pela ni wony te riri wand simbe rind.
4 Ni wand simbe mand kin tende puayi nge
ur gad ninggne, pudi mim ire God nas kin
tiqe pe pu vindi kutungu, ni viri, “Kimereg
7-pela pu wand simbe mand kin te suqo
ghare di ur ghand wayequ.”
5 Muq angelo gherim pe di qi pe yenu
guqoid kin ni si tuan God nas kin tiqe pe tiq
neq wuyo. 6 Di ni wuti nas nas te kin nas ye,
wuti nginy tu di yumbo buagi nginy tu pe
kin yembe nindiny ye, qi di yumbo buagi
qi pe kin yembe nindiny ye, gherim di
yumbo buagi gherim pe kin yembe nindiny
ye ninde nyamb pe wand taq namb di ni
nari, “Muq munene ghimbi pawo segi ye.
7 Pudi angelo namba 7 ni te biugel piq
nuqoind ningg tumo kin tende puayi God
ningg wand yuwon ye suqo pu rise kin te
raqe ruso ye. Te ni nikin yembe ye wute
propet simbe nindim kin pugrine puq ren.”
8 Muq mim God nas kin tiqe pe pu ku-
tungu kin te mune simbe vindigh, “Yo,
buk woju puaq pu angelo gherim di qi pe
yenu kin ninde si pe wuse kin te taqwi.”
9 Muq nge angelo te ninde ko di pengu gidig
ei nge buk woju te negh. Ni nge simbe
nindigh nari, “Taqwi di yaq. Ni nu umbo
puq weny brequ kuse, pudi mim pe te ni
quan nganye nyong rimb, gimeti nyoq kin
pugri.” 10 Nge buk woju te angelo nde si pe
pu kitaqwi di kaq. Mim pe ni gimeti nyoq
kin pugri nyong wumb, pudi kaq wughe
pre nge nde umbo pe kin grine rise. 11 Muq
nge simbe nindigh, “Muq nu mune wute
ghimbi chongo isis, kantri, wand tuan di
king nganye buagi nde yumbo otiwo ruwi
kin te ningg simbe ghand.”

11

God te wute temi wand simbe mand ye

1 Muq nge nyumo kamo iri yumbo tuqui
pap kin gib namb ye te megh di simbe
mindigh, “Yo, God ningg baj di alta te
ane tuqui ghap. Di wute tende rikur God
yumbui nyamb rirang kin te manyi ghand.
2 Pudi imb dabo kin te si raq, te pugri imb
dabo kin te wute Juda segi kin ni te. Ni
irew 42-pela pu tiqe yumbui God te nyinge
muaq wughe ninde si nambu yequ. 3 Di
nge wute nge te temi wand mare mo simbe
mand ye te gre kem di ni propet kin wand
mare mo simbe mand ruso nginy 1,260-
pela pu mawo. Di ni yivany kin chongo
mare righe.”
4 Wute temi men ni Yumbui qi ninde si
nambu wuse kin ninde rar pe yemu. Te kin

te nyumo oliv temi te di lam mawo ris kin yumbo teri. 5 Wute ninge wute temi men unje map ningg, tedi wase ninde mim pe gri kuyi di ni veri te namb. Wute ni unje map ningg, tedi ni oyi pugri ei mati ye. 6 Wute men ni nginy tu imb mawo kin gre rise. Ni puq men ei ni propet kin wand simbe mand kin puayi wuye wundi segi. Di ni wuye mitinde kuso yavi kuse di qi pe mai isis nikin nde nei pe mi riyi kin gre rise.

7 Ni God nde pu wand matevi kin te simbe mand ye te pre kin tende puayi umo yumbui dabo kin ngamo pre segi ye pe tende gri wuwi wi kin te wundo, ni gre te nyinge wam righe di wi mati ye. 8 Ni mati di tiqe yumbui ire Sodom di Isip kin pugri puq munduw ye te tiqe asi nikin Yumbui kruse pe mi nati kin pe tende ngimne mase. 9 Nginy temi ire pu di aye cham ane pu ni pugrine mase. Ni mase wute ghimbi chongo isis, wute tit buagi, wand tuan buagi, di kantri buagi kin mandi muqond, di mare mo mawo yemu segi puq mand. 10 Wute qi pe kin ni wute temi men mati kin te ningg chumbuai rind. Ni mir rind, yuwo riri di oyi oyi kimand chumbuai rindiny ningg yumbo reny. Te pugri propet temi ni wute qi pe ris kin te yuqo quan kumo meny.

11 Pudi nginy temi ire di aye cham te mo pre, wute mas kin quipi te God nde pu nandi ninde nar no di ni mune mes mewo teti pu yemu. Di wute ni te ruqond kin ni quan nganye wune rimb. 12 Muq wuti iri God nas kin tiqe pe pu quan kumone nari rutungu, di ni nari, “Ren wowi wi.” Di ni veri yeru ruqond ruqondne ni temi wuye quari pe mar mo God nas kin tiqe pe mewo mo. 13 Tende puayine titwuye yumbui naghe di tiqe yumbui ni baj puch 10-pela kin ire te bir ir righe. Wute 7 tausen kin pugri ni titwuye te ningg riti. Di wute ris kin ni wune rimb di God wam nas kin nyamb yumbui reng.

14 Mai namba tu te pre, di mai namba 3 mune brequne wundi ye.

Biugel namba 7

15 Angelo namba 7 ni te biugel mune piq nuqoind di nge wute quan mari kin pugri God nas kin tiqe pe pu rindi kutungu di mari, “Qi wen ni muq beghi Yumbui di Kraist wuti ni naip no kin ninde si nambu wuse. Di ni ei king ningg nas nas te kin nas ye.” 16 Di quayi kiyi 24-pela pu God nde rar pe nikin sia king pe mas ye ni quenge qi pe mi maghe mo di God yumbui nyamb mirang. 17 Ni mari, “Yumbui God Gre Nganye Kin nu muq kuas di asi nganye kuas. Nu non gre yumbui nganye bei guad di yumbo buagi nunde si nambu rise, pugri bu beghi nu chumbuai buduw. 18 Wute nu yumbui nyamb miraw segi ye ni umbo ker mawo, pudi nu wute ker kuany kin te rindi. Nu wute mati kin te ir kuawo ye di nunon yembe ye wute, te propet, ni oyi gudim kin ngeri te rindi pre. Nu ningg wute yuwon ye, te wute nu nyamb wune mimbiny ye, te wute nyamb yumbui kin di nyamb segi kin, oyi gudiny kin ngeri, di wute qi unje mipiq kin unje kuap kin ngeri te muq wundi pre.”

19 Muq God ningg baj ni nas kin tiqe pe kin te bi, di God ningg baj mingi tende God Moses ane wand taq mamb kin wand rise ye bokis tende wus gudoq. Di tende pu pris naghe quan kumone riri, kimereg naghe, titwuye naghe, di ais wuye kin pugri quan ir wi.

12

Nyumbueg di umo yumbui ane

1 Yumbo yumbui nganye di yuwon nganye yumbo wute nei mamb segi kin te bei wund ye te nginy tu pe ruwi. Nyumbueg ire, ni nginy chongo kin pugri wuri naghe di irew ninde nyinge pe wuse. Di tomnji 12-pela pu king hat kin pugri ninde ngawu tiqe mase. 2 Ni wo ane wus, wo wure ningg tumo di yuqo wuti wuri wuri. 3 Muq yumbo ur aye wute muqond nei materi kin te mune nginy tu pe ruwi. Ghati yumbui ambo kin mune guqoid. Ni ngawu 7-pela pu, kom 10-pela pu, di king hat 7-pela pu ninde ngawu wam ris. 4 Ninde tumo pe ni tomnji puch teri ire kin ire te nambui nginy tu pe pu qi pe ir mi maghe. Ghati yumbui te ni wute wo wure ningg tumo pu wus kin ninde tumone yenu ei ni wo wure di ni wo te nat ne. 5 Ni wo te quayi wo wuri wundi, di ni ei botu ain pe yembe mindig kin te nait nase, te pugri ni gre quan nganye rise di tiqe buagi ninde si nambu yeru ye. Pudi ni wo te meti nowi God di ninde sia king pe newo no. 6 Nyumbueg te wu wuse qi nyumo segi ye pe sunyi God nupuw ruso kin tende wuso wus. Ni tende sabi munduw yuwon pu wus ruso nginy 1,260-pela pu wuwo.

7 Di nginy tu pe yeng ire wes wuyo. Maikel di nikin angelo ane ni ghati yumbui nde yeng mare mondo. Di ghati yumbui oyi mune nikin angelo ane yeng mare mandi. 8 Pudi ni gre segi di God nas kin tiqe pe ni sunyi rise segi. 9 Ghati yumbui te qi pe memeri nati ni. Ghati yumbui nen te ghati asi nganye nas di ni ququ brequ mingg yumbui o Satan puq mindig kin te. Ni wute buagi qi pe kin puamb nuany yumbo ur brequ rind. Ni di nikin ququ brequ ane God nas kin tiqe pe pu qi pe memare mati mi.

10 Muq nge mune mim ire quan kumone God nas kin tiqe pe pu vindi kutungu di viri, “Muq beghi God ni beghi mune nitamu pi pre. Ni gre te raqene bei nand di ni king ningg nas. Di Kraist, wuti ni naip

no kin, ni nyamb yumbui nganye nateri. Te pugri wuti beghi mand unje rip ye te bur di bogisumb beghi God nde rar pene simbe nand ye ni mi naghe no pre. 11 Beghi mand te Sipsip Wo nde yavi pe gre riteri di ni ningg wand simbe rind kin yumbo ur tende pe ni nyinge ruwi naghe. Ni qi pe yuwon pu ris kin te ningg quan nganye nei rimb segi, ni veri rar ruqond ni mamb riti. 12 Pugri bu God nas kin tiqe di nungoqi tende pe was kin nungoqi chumbuai wand! Pudi qi di gherim pe nungoqi mai wuqond ye. Te pugri ququ brequ mingg yumbui ni nungoqi nde naghe nondo. Ni umbo ker quan nganye bre pu rise, te pugri ni nei namb ni wute wandoqi nindiny kin ngeri te dobui segi.”

13 Ghati yumbui ni nei namb ni qi pe mi nati ni pre, pugri bu ni nyumbueg quayi wo wuri wundi kin te bub niraq. 14 Nyumbueg te ni nimbraqe wapi wubquru nimbraqe kin pugri ye te teri mew ei ni tende pe nyingraiq wuso. Ni wuso sunyi God nupuw ruso kin qi nyumo segi ye pe tende wuso wus. Ni tende yuwonne wus ruso ber teri ire pu di ire cham, di ghati ni brequ nunduw tuqui segi. 15 Muq ghati te ni wuye minyar nand wuye ambri kin pugri nime kuse kuso ei nyumbueg te niraq no. 16 Pudi qi nyumbueg te ghav wunduw. Qi ni bir wus di ghati yumbui wuye minyar nand ambri kin pugri gudo kin te qi pe kughe kuso. 17-18 Muq ghati yumbui ni nyumbueg te umbo ker nuaw di yeng nare ni wo aye tende no, te wute God ningg wand irepene rutungu di Jisas ningg wand te rit vise ye.

13

1 Di ghati yumbui ni gherim pe jiji dabo yenu.

Umo yumbui dabo kin gherim pe nowi ni

Di nge umo yumbui dabo kin iri gherim pe nowi ni guqoid. Umo yumbui dabo kin te ni kom 10-pela pu di ngawu 7-pela pu. King hat 10-pela pu kom pe tende rise, di ninde ngawu pe tende God wand brequ nindig kin nyamb ur pu rise. 2 Umo yumbui nge guqoid kin te ni pusi yumbui ire lepat puq munduw kin te gib namb. Pudi ni si di nyinge suramb te bea te kin pugri suq dobui, di ni mim te laion mim kin pugri. Ghati yumbui ni umo yumbui te nikin gre neng, sia king ni te te neng, di ni mune king ningg nas. 3 Umo yumbui ni ngawu iri te pend pu nase gib namb, pudi pend kin te mune quari rimb pre. Wute buagi qi pe kin ni nei kumo rimb di umo yumbui tende dobu ruru. 4 Wute ghati yumbui te yumbui nyamb mirang te pugri ghati yumbui ni umo yumbui te gre neng. Di ni umo yumbui te anene yumbui nyamb mirang di mari, “Wuti iri umo yumbui kin pugri segi. Wuti iri ni ane yeng mand tuqui segi.”

5 God ni umo yumbui te rar nuqoind bijeyi nase kin wand isis nand, God wand brequ nindig di ni nyamb yumbui vise ruso irew 42-pela pu nawo. 6 Ni wand isis nand di God wand brequ nindig. God nyamb di ni nas kin sunyi nyamb te unje niping di wute tende ris kin ni nyamb unje nipiny. 7 Ni God te wute ane yeng rind di ni nyinge nawo righe kin gre rise. Di God ni rar nuqoind wute tit buagi, wute ghimbi chongo isis kin buagi, wand tuan buagi, di kantri buagi ninde nambu yeru kin gre nateri. 8 Wute buagi qi pe kin ni umo yumbui te yumbui nyamb rirang ye. Te wute ni nyamb Sipsip Wo nati kin ni ningg buk yumbui wute ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk pe rise segi ye. Te asi nganye qi di yumbo buagi rise segine kin tende puayine ni nyamb tende rise segi.

9 Wute rutungu kin tuqui te ni ange ruaq ei wand ren rutungu. 10 Wuti iri ni no taq yenu, te ni no taq yenu ye. Wuti iri ni mame dobui pe mi nati, te mame dobui pe ei mi nati ye. Ren kin ruwi te God ningg wute ni waghine ei mai te rire di God nei rimbig kin te rit rise gre.

Umo yumbui qi pe nowi ni

11 Muq nge umo yumbui aye pugri kinne mune qi pe gri nowi ni guqoid. Ni kom teri rise, sipsip wo te kin pugri, pudi ni ghati yumbui kin pugri wand nand. 12 Ni umo yumbui dabo kin asi ye nawo nandi kin ni ningg gre nateri di ninde nyamb pe ni gre tende pe yembe nand. Ni buid nap ei qi di wute qi pe ris kin ni umo yumbui ye nawo nandi kin ni mame pe pend mowi kin mune quari rimb pre ye te yumbui nyamb rirang. 13 Di ni yumbo ur quan nganye gre kin bei nand. Ni wute nde rar pene nari wase nginy tu pe pu qi pe kuti kui. 14 Umo yumbui ye nawo nandi ye ni gre neng di ni nde nyamb pe yumbo ur gre ye ren yembe nindiny, pugri bu ni wute qi pe kin wandoqi nindiny. Ni wute simbe nindim ei umo yumbui ye nawo nandi ye ni mame bidi pe mi pudi nas ye ni te ququ ire yembe nunduw ei ni nyamb yumbui nateri. 15 Ni umo yumbui ye nawo nandi kin ni ningg ququ te quipi new ei ni wand wund di wute ni yumbui nyamb rirang yambu riri kin te puq neny riti kin gre rise. 16 Ni wute buagi, wute nyamb kin, wute nyamb segi kin, wute yumbo quan rise kin, wute yumbo quan rise segi kin, wute taq yemu di segi kin te buid nipiny ei ninde si tuan pe o quenge pe ni ur ire wuse. Ni yumbo ren kin anene puq nen. 17 Ni puq nen ei wuti iri ni ur te wuse segi tedi ni yumbo wong nand

o yumbo wute nem wong mand tuqui segi. Ur wen te umo yumbui te nikin nyamb o ni nyamb nikin namba.

18 Ren te wuti nei yuwon kin rise tedi nei namb tuqui. Wuti iri ni nei quan kumo rise te ni umo yumbui dabo kin ni namba nikin puate te nei namb ye tuqui. Te pugri namba ren te wuti iri ni kin nyamb kin namba. Namba ren te 666.

14

Sipsip Wo di wute 144 tausen pela

1 Muq nge rar kat di nge nde rar ngimine Sipsip Wo Saion rand pe newo yenu guqoid. Di ni yenu ye tende wute 144 tausen-pela pu ni Sipsip Wo di nikin kiyi nyamb ninde quenge pe ur pu rise kin ni anene yemu. 2 Di nge gibe ire God nas kin tiqe pe pu kutungu. Ni wuye roru quan kumo mari kin pugri di kimereg nari kin pugri. Gibe nge kutungu kin te wute hap griny mand kin pugri. 3 Di ni sia king nde rar pe yumbo urupui ris kin 4-pela te di quayi kiyi 24-pela nde rar pe yuwo urupui ire mari. Wuti iri ni yuwo te nei namb ye tuqui segi, pudi wute 144 tausen-pela God qi pe pu wong nand kin nine nei mamb. 4 Men te wute nyumbueg ane rise segi ye, te pugri ni yumbo ur brequ te puaq mand pu mas. Ni Sipsip Wo muainde no te ni dobu maru ye. Ni wute nde pu God wong nand di mir ye ruwo kin God meng kin pugri God di Sipsip Wo nde si pe mondo. 5 Ni wute wandoqi mand segi ye, ni unje map kin wand ninde rise segi.

Angelo temi ire pu

6 Muq nge angelo aye iri wam nyingraiq nandi no guqoid. Di ni God ningg wand yuwon ye vise vise te kin vise ye te wute qi pe ris kin ninde simbe nand. Ni kantri buagi, wute tit buagi, wand tuan buagi di wute ghimbi chongo isis kin buagi nde simbe nand. 7 Ni quan kumone nari, “God wune wumbig di ni nyamb yumbui weng, te pugri ni wute ir nawo kin ngeri te wundi pre. Nungoqi wuti nginy tu, qi, gherim di wuye qi pe kuyi kin yembe nindiny ye ni ei yumbui nyamb wurang.”

8 Angelo namba tu dobu nawi di nari, “Babilon tiqe yumbui ni brequ wuse pre! Ninde gri qi pe kin wute buagi ni ngimne yeru kin yumbo ur brequ rind kin te wain riq ngawu ghabe rind kin pugri di God ni ane yembe neny.”

9 Angelo namba 3 ninde dobu nawi di quan kumone nari, “Wuti umo yumbui di nikin ququ ane yumbui nyamb nirany di ni ningg ur ninde quenge pe o si pe rise ye, 10 te ni anene God wute umbo ker nuany kin te wain kin pugri ne. Wain nen te wuye ane puq neng segi di ni gre quan nganye. Wute buagi puq ren ye ni God puq neny ei ni ningg angelo di Sipsip Wo nde rar pene wase salpa ane pe tende rir ruso di namb. 11 Di ni namb wase soqi wuyo wuso kin te pugri wuse wuse te kin wuse ye. Wute umo yumbui di nikin ququ te ane yumbui nyamb mirany ye o wute ni nyamb te kin ur riteri ye ni bogisumb o burpoq musoq ris yawotuan segi ye.” 12 Yumbo ur pugri kin rise ye, pugri bu God ningg wute ni ningg lo irepene rutungu di Jisas nei rimbig rimbigne ris kin ni waghine ei mai rire.

13 Muq nge mim ire God nas kin tiqe pe pu kutungu, “Wand ren ur ghand: Muq pu di ruso kin ven nde puayi wuti nati kin ni Yumbui nde nyamb pe nati ye ni chumbuai nand ye.”

Ququ ni nari, “Te nganye. Ni chumbuai ane mo waghine mas ye, te pugri ni yembe yuwon kin mand ye te ni bei rind.”

God wute ir nawo

14 Nge rar kat di wuye minar quem kin ire gudoq, di wuye minar wam tende wuti iri nas, ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni gib namb. Ni king hat gol pe yembe munduw kin niraq wughe di wit pend mawo kin mame yeng nand kin iri nait nase. 15 Muq angelo aye mune God ningg baj pe pu neyi ni nandi di wuti wuye minar wam nas kin ni ningg quan kumone nari, “Nu mame te gheti nowi di mir pend ghawo, te pugri qi pe kin mir nguan pre di mir bi pawo kin ngeri te muq wundi pre.” 16 Di wuti wuye minar wam nas kin ni mame naimb ni di qi mir nguan pend mawo kin pugri pend nuaq.

17 Angelo aye mune God ningg baj nikin tiqe pe yequ kin tende pu neyi ni di ni mune pugrine wit pend mawo kin mame yeng nand kin iri nait nase. 18 Angelo aye nganye mune wase yeng nuany ye ni alta te si niraq neyi ni di angelo wit pend mawo kin mame yeng nand kin nait nase kin ni ningg quan kumone nari, “Nu mame yeng kin te gheti nowi di qi pe kin wain yi te pend ghawo di irepe yi mar, te pugri wain yi uri mand pre.” 19 Muq angelo te mame qi pe naimb ni wain yi pend nawo nimar di wain yembe mindig kin sunyi pe tende menare maghe. Wain yembe mindig kin sunyi te God wute umbo ker nuany di yembe neny kin te. 20 Di ni wain yembe mindig kin sunyi tiqe dabo sange wuse kin tende wain yi nyinge nawo. Di wute brequ kin yavi wain yembe mindig kin sunyi pe tende pu wuyi wi wuso. Yavi ni wuso kin wonji te 300 kilomita kin pugri di bre wuyo wuso kin te hos ni ain mim pe nase kin pugri pe tiq wuse.

15

Angelo 7-pela mai 7-pela ane

1 Nge yumbo aye yumbo wute nei mamb
segi kin te bei wund kin ire God nas kin tiqe
pe gudoq, te angelo 7-pela pu di mai 7-pela
pu. Mai ren ne ruso pre di prene, te pugri
mai ren ruso pre di God ni umbo ker nawo
wute yembe neny kin te prene. Yumbo ren
ni yumbui nganye di yuwon nganye. 2 Di
nge yumbo ninge guqod ni gherim glas kin
pugri ti wuri ye te gib rimb. Ni wase ane
irepene rise, di wute umo yumbui dabo kin
di nikin ququ te ane nyinge ruwo maghe,
di ni kin nyamb kin namba riteri segi ye ni
gherim tende qunambe yeru. God ni hap
neny rit rise, 3 di Moses God ningg yembe
ye wuti ni ningg yuwo te riri, di Sipsip Wo
ningg yuwo riri:

"Yumbui God Gre Nganye Kin, nu yumbo
yembe gudiny kin te quan nganye
yumbui di yuwon nganye. Nu
yumbo ur yembe gudiny kin te
nganyene di tuquine yembe gudiny,
nu king kuas kuas te kin kuas ye.
4 Yumbui, wute buagi nu wune rum-
buw di nu nyamb yumbui rew. Te
pugri nu irine nu yuwon nganye.
Tiqe buagi rindi nunde rar pene nu
yumbui nyamb riraw ye. Te pugri nu
yumbo ur tuquine kin yembe gudiny
ye te raqe ruso pre."

5 Wute yuwo riri kin te guqod pre, rar kat
di God nas kin tiqe pe God ningg baj sel pe
kin ni rum ire quan nganye uny kin te bi
wuso. 6 Di angelo 7-pela pu ni mai 7-pela
pu rise ye te God ningg baj pe pu mare meyi
mi. Ni chongo ti meri kin mare maghe di
mand pe kin yumbo gol pe yembe mindiny
kin mand pe mawo righe. 7 Muq yumbo 4-
pela God nde rar pe ris kin ire ni angelo
7-pela mueq 7-pela gol pe yembe mindiny
kin te wem. Mueq pe tende God nas nas te
kin nas ye ni wute umbo ker nuany di mai
neny ye te mueq pe bre pu rise. 8 Di God
ningg baj pe tende wase soqi bre, di wase
soqi wen te God ningg ti di gre tende pu
wundi. Di wute God ningg baj pe tende mar
mo tuqui segi. Te tene ruso ruso angelo 7-
pela ni mai 7-pela mare mandi kin te prene,
di ni mar mo kin tuqui.

16

*Wute mai reny kin yumbo 7-pela pu
dobu nganye ruwi kin*

1 Muq nge wuti iri God ningg baj pe pu
nari kutungu. Ni angelo 7-pela pu te ningg
nari, "Wo, God wute mai neny kin mueq 7-
pela pu te qi pe groq wand."

2 Angelo namba wan te no ni mueq te qi
pe groq naind. Di waserar yumbui yuqo
quan kumo pati kin te wute umo yumbui ni
ur ninde rise ye di ni ququ yumbui nyamb
riraw ye ni waserar te rire.

3 Angelo namba tu ni te mueq te gherim
pe groq naind. Di gherim tindaq wuso yavi
wuse. Yavi wute mati kin ni yavi kin pugri,
di yumbo buagi gherim pe kin riti.

4 Angelo namba tri ni te mueq te wuye
ambri di wuye gid pe groq naind, di wuye
buagi tinde ruso yavi rise. 5 Muq angelo
wuye yeng nuany kin ni nari kutungu. Ni
nari, "God, nu yumbo ren ir kuawo kin te
nu tuquine puq kuen, nu muq kuas di asi
nganye kuas. Nu God yuwon nganye kin,
te pugri nu yumbo ren pugri ir kuawo. 6 Te
pugri ni nu ningg wute di propet te mi yavi
ir wughe bu ni oyi yavi kuem me. Ni yumbo
nikin puq men kin tene mune materi."

7 Muq nge alta oyi wund kutungu, di ni
wuri, "Te nganye, Yumbui God Gre Nganye
Kin, nu wute ir kuawo kin te nganyene di
tuqui tuquine puq kuen."

8 Angelo namba 4 ni te mueq te nginy
pe groq naind, di nginy ni wase kin pugri
wute nande namb kin gre rise. 9 Nginy
ni quan nganye wute nande namb, di ni
God wute mai ren neny kin ni nyamb wand
brequ rindig. Pudi ni yumbo ur brequ si
rire yambu riri, di God nyamb rindiri riwo
yambu riri.

10 Angelo namba 5 ni te mueq te umo
yumbui nde sia king pe groq naind, di
yumbo buagi ninde si nambu yeru kin te
burpoq pe rise. Di wute yuqo quan nganye
riraq sawo rit ki. 11 Di ni yuqo riraq di
waserar rire kin te ningg God wam nas kin
ni wand brequ rindig, pudi ni yumbo ur
brequ rind kin te si rire yambu riri.

12 Angelo namba 6 ni te mueq Yupretis
wuye ambri yumbui pe groq naind, di
wuye tende kuse kin te ir gud omo kuso. Te
ei king nginy nowi opu kin mandi kin ngim
rise. 13 Muq nge ququ brequ temi ire pu oru
gib mamb kin te guqod. Ni ghati yumbui
nde mim pe, umo yumbui nde mim pe, di
propet wandoqi nand kin ni nde mim pe gri
meyi mi. 14 Ni Satan ningg ququ, ni yumbo
ur gre kin isis bei mand. Di ni tiqe buagi
te mo king buagi irepe mimar ei God Gre
Nganye Kin ni ningg ngeri yumbui tende
puayi yeng mand ningg.

15-16 Ni king buagi irepe mimar. Ni qi
puch ire Arameik wand pe Armagedon puq
munduw kin tende mimar. Di Yumbui
nari, "Nei wamb yuwon, nge wuti nyungu
kin pugri ei godo ye! Wuti nes pu nas
di chongo buagi nare righe pu nas ye ni
chumbuai nand. Te ei ni chongo omone no
raqene yenu minyuw nati segi."

17 Angelo namba 7 ni te mueq nginy tu pe
tende groq naind. Di God ningg baj pe wuti
iri sia king pe pu quan kumone nari, "Muq
prene." 18 Muq pris naghe, kimereg mari
bir mas ruso di titwuye yumbui nganye
naghe. Titwuye pugri kin qi pe ven nde

naghe segine, ni quan nganye yumbui.
19 Tiqe yumbui nyamb kin ni mingine bir
wus bid teri ire, di tiqe buagi aye bir ir
righe. God ni Babilon nyamb yumbui kin te
nei numbuw di kap ire new. Te wain God
ni wute umbo ker nuany di yembe neny
kin te new wuq. 20 Ailan buagi kring mo di
rand ni yemu kin sunyi pe mune yemu segi.
21 Nginy tu pe ais 50 kilogram kin pugri ye
wuye kin pugri wute nde ir ri. Mai wen
te quan nganye yumbui di wute God wand
brequ rindig.

17

Nyumbueg umo yumbui pe wus

1 Angelo mai rise kin mueq 7-pela pu
mat rise ye te kin iri nandi nge ningg
nari, “Ghandi ei nge nu ngimne nyumbueg
ngimne yequ kin yumbo ur quan nganye
puq wen ye wuye buagi pe wus kin ni te
mai bei kew. 2 Qi pe kin king nganye buagi
ni ane segi segi rise kin yumbo ur brequ
rind. Di qi pe kin wute nganye buagi ni
ane yumbo ur brequ rind kin te ni wain me
ngawu ghabe rind kin pugri.”

3 Muq Ququ gre ane nge puq negh di
angelo nge neti ki di temu qi nyumo segi
ye pe tende po. Tende nge nyumbueg ire ni
umo yumbui ambo kin pe wus gudoq. Umo
yumbui te ni God wand brequ nindig kin
nyamb isis ninde ghimbi pe bre. Ni ngawu
7-pela pu di kom 10-pela pu. 4 Nyumbueg te
ni chongo ambo tengi pe ur mand kin wure
righe. Ni gol, wet yuwon kin di juwanji wo
yuwon kin nganye ninde ghimbi pe bre. Ni
kap ire gol pe yembe munduw kin wuraq
pu wus, di kap pe tende ni quayi ane segi
segi rise kin yumbo ur di yumbo ur God nde
rar pe brequ nganye kin ni yembe wundiny
kin te bre pu rise. 5 Ninde quenge pe nyamb
ur pu rise, nyamb ren kin puate wute nei
mamb segi:

Babilon nyamb yumbui kin; Wute buagi
ngimne yeru kin ni puate; di Qi pe
kin yumbo ur brequ aye ni kin puate.

6 Nge guqod kin nyumbueg te ni God ningg
wute di wute Jisas ningg wand simbe mand
ye ni yavi te wuq di ngawu ghabe rind.

Nge ni gudoq kin tende puayi nge quan
nganye puye gad. 7 Muq angelo ni nge
ningg nari, “Nu pughe kin ningg puye
guad? Nge nyumbueg di umo yumbui
ngawu 7-pela di kom 10-pela kin tende
wundi kin puate kitari riti ye. 8 Umo
yumbui nu guqoid kin te ni asi nas pudi
muq segi. Di ni ngamo pre segi ye pe tende
gri ei nowi ni di no mai niraq ye. Wute qi pe
kin ni asi qi di yumbo buagi qi pe kin rise
kin tende puayine ni nyamb wute ris ris te
kin ris ye ni nyamb rise kin buk yumbui pe
rise segi ye ni umo yumbui te ruqoind di
puyene rind ye. Te pugri ni asi nas, muq
nas segi, pudi otiwo munene nandi ye.

9 “Wand ren te wute yuwonne nei mamb
tedi nei mimbiny kin tuqui. Ngawu 7-
pela te rand 7-pela nyumbueg ni tende wus
kin. 10 Ni mune king 7-pela te ningg anene
yemu. King te kin 5-pela ni ir maghe pre,
iri muq nas, di aye te nawi segine. Pudi ni
nandi kin tende puayi ni musoqne nas ye.
11 Umo yumbui asi nas pudi muq nas segi
ye ni king namba 8. Ni king 7-pela te ye iri
mune nandi di ni no mai niraq ye.

12 “Kom 10-pela pu guqod kin te king
10-pela pu ni king ningg mas segine, pudi
puayi ire ningg di ni umo yumbui te ane
king ningg mas ye. 13 Ni puate irene ningg
yembe mand te ni nikin gre di nyamb
yumbui te umo yumbui meng ye. 14 Ni
Sipsip Wo ane yeng mand ye, pudi Sipsip
Wo ni nyinge nawo maghe ye. Te pugri
Sipsip Wo ni yumbui buagi mingg yumbui
di king buagi mingg king. Di wute ni ngam
niram, nap mo di ni ningg yembe si mare
segi yuwonne yembe mand ye te ni ane
yemu.”

15 Muq angelo ni nge ningg nari, “Nu
wuye guqod kin te ngimne nyumbueg ni
tende wus, te wute ghimbi chongo isis,
kantri, di wand tuan buagi kin. 16 Umo
yumbui di kom 10-pela pu guqod pre ye te
ni ngimne nyumbueg wen yambu mirew
ye. Ni nyumbueg wen unje mipiq di umbo
gawo omone si miraq wus. Ni ghimbi som
te me di ninge wase pe mande. 17 Ren kin
te God ni nei nem di puq men ei ni nari
kin tuquine puq men. Te ningg bu ni rar
nuqond ni wand taq mamb di ni king ningg
mas kin gre te umo yumbui meng. Ni puq
men ruso God ningg wand te tuquine righe.
18 Nyumbueg nu gudoq kin te tiqe yumbui
king buagi qi pe kin ninde nambu mas kin
te.”

18

God Babilon tiqe yumbui unje nipiq

1 Ren nde dobu nge angelo aye iri God
nas kin tiqe pe pu nati ni guqoid. Ni gre
quan nganye rise di ni ningg ti te ningg qi ti
wuri. 2 Ni gre ane ngam nare nari, “Babilon
tiqe yumbui nyamb kin ni ir wughe pre! Di
muq ni ququ brequ ni tiqe kin pugri yequ
di ququ brequ isis ni suqo mo kin sunyi,
di wapi brequ kin pe segi ye ni suqo mo
kin sunyi kin pugri yequ. 3 Te pugri tiqe
buagi aye te ni ningg wain te riq pre, te
nyumbueg quayi ane segi segi rise kin wain
gre kin. King buagi qi pe kin ni ane rise,
di wute yumbo wong mand di yumbo mare
mo wute meny wong rind ye ni yumbo ur
brequ isis wund kin tende pe wet bidi quan
materi.”

4 Muq nge mim aye mune God nas kin
tiqe pe gri vindi kutungu di ni viri, “Nge
wute, nungoqi ninde pu weyi wi. Te ei
ni te yumbo ur brequ te nungoqi mune
ware segi, di ni ningg mai te nungoqi mune
ware segi. 5 Te pugri ni yumbo ur brequ
te irepe riwo riwo ruso nginy tu pe ritari
righe di God ni yumbo unje wup kin te
nei nimbiny nimbinyne. 6 Ni yumbo pughe
gri wute weny kin pugrine mune wew. Di
ni pughe gri wute unje wup te mune oyi
wand teri wand. Ni wute pughe gri wain
groq wundiny riq kin te oyi mune quan
nganye groq wunduw. 7 Ni nyamb yumbui
di yumbo yuwon kin quan nganye wuteri
kin pugrine ni mune mai di yivany quan
nganye wure. Ninde umbo pe ni nyamb
wundiri riwo di wuri, ‘Nge kwin ningg kas,
nge nyarimo nyumbueg segi, di nge quanji
gad segi ye.’ 8 Pugri bu nginy iri ningg ni
mai te rindi ye, te wute mati, yivany, di mir
segi. Ni wase pe wuso di wase nimbiq ye.
Te pugri Yumbui God ni yumbo ur brequ
wund kin te yuwonne ir nawo ye te ni gre
quan nganye rise.
9 “King buagi qi pe kin ni ane rise di
ni ningg yumbo yuwon kin materi ye ni
wase nimbiq kin wase soqi mundoq kin
tende puayi ni ningg quanji mand di yivany
mare. 10 Ni mai wuraq kin te ningg wune
mamb, ni wonjine mo yemu di quanji
mand mari, ‘Ware ju kuare! O tiqe yum-
bui nyamb kin, O Babilon, nu mai kuraq.
Tiqe yumbui nginy iri ningg ni nyamb rise.
Nginy aye ningg ni mai te wundi pre.’
11 “Wute yumbo wong mand di yumbo
wute meny wong rind ye ni ni ningg quanji
mand ye, te pugri ni muq yumbo aye
mune wong mand segi. 12 Yumbo yabene
materi kin te gol, silva, wet yuwon kin,
di juwanji wo yuwon nganye kin; chongo
quem kin yuwon nganye kin, chongo ambo
kin, chongo ti riri kin, di chongo aye quan
nganye ambo kin; nyumo tuqo yuwon
kin sitron puq munduw ye, yumbo buagi
elepan sawo pe yembe mindiny kin, yumbo
aye ninge brons, ain, di wet ire mabel
puq munduw kin pe yembe mindiny kin te
mune materi segi. 13 Mir nyong kin yumbo
isis, yumbo tuqo yuwon kin isis, wain di
wel, plaua di wit, kau di sipsip, hos di
wilkar, yembe ye wute di wute taq yeru kin
te anene mune wong mand segi.
14 “Di ni puq mand ye, ‘Mir nu te ningg
kuari kin te nunde pu mare mo pre. Nu
te yumbo buagi nu nyamb rew kin te muq
mune rise segi, ni prene di mune ghateri
segi ye.’ 15 Wute yumbo quan kin ni tiqe
tende yembe mand di yumbo quan materi
ye ni wonjine yemu di mai wure kin te
ningg wune mamb ye. Ni quanji mand
yivany mare, 16 di mari, ‘Ware ju kuare! O
tiqe yumbui nyamb kin nu mai kuraq. Ni
chongo quem kin yuwon nganye kin wure
righe, ambo di quan nganye ambo kin, di
gol, wet yuwon kin nganye, di juwanji wo
yuwon nganye pe yenji wup. 17 Ni yumbo
buagi te ris nganye segi, brequne brequ
rise!’
“Kapten buagi gherim pe kin, wute sip
pe ruso kin, wute sip mare mo ye, di wute
gherim pe yembe mand wet bidi materi
kin, ni wonjine yeru ye. 18 Ni tiqe yumbui te
nimbiq wase soqi wuyo rundoq kin tende
puayi di ni riri, ‘Tiqe ire tiqe yumbui wen
kin pugri ye yequ segi.’ 19 Di ni qusuqu
ngawu pe merire riwo, quanji rind di yi-
vany wand rind riri, ‘Ware ju kuare! O tiqe
yumbui nyamb kin nu mai kuraq! Wute
buagi ni sip gherim pe yeru kin ni yumbo
buagi nunde pu materi. Ni wus nganye
segi, brequne brequ wuse pre. 20 God nas
kin tiqe pe was kin nungoqi ni mai wuraq
kin te ningg chumbuai wand. Nungoqi
God ningg wute yuwon ye, aposel di propet
nungoqi chumbuai wand. God ni nungoqi
pughe gri puq weuq kin te ningg oyi mai
new’.”
21 Muq angelo gre quan rise kin ni wet
yumbui iri wit dang mindiq kin wet gib
namb ye neti nowi gherim pe meneri
naghe di nari, “Te kin pugrine God ni Ba-
bilon tiqe yumbui brequne mai new ye. Di
tiqe yumbui te mune yequ segi ye. 22 Wute
hap griny mand kin, wute yuwo mari kin,
pereru di biugel piq muqond kin nunde
mas ye ni mune griny mand segi ye. Wute
yembe isis mand kin nunde mas ye ni
mune buqod segi. Wute nunde mune wit
yi dang mand plaua yembe munduw segi
ye. 23 Lam mune nunde namb ti riri buqod
segi ye. Wuti ngam no kin ni ngam ane ni
gibe ko mune nunde putungu segi ye. Wute
nunde wet bidi yembe mand kin ni tiqe
buagi aye nde ni nyamb yumbui nganye
rise. Nu mu guad kin te ningg wute buagi
ir maghe. 24 Ni God ningg wute yuwon ye
di propet mi mati kin di wute buagi aye qi
pe mi mati kin te ningg nu mai kuraq.”

19

Wute quan Babilon ni pre kin te ningg ni chumbuai rind

1 Tende dobu nge kutungu God nas kin
tiqe pe wute nganye buagi nganye riri. Ni
pugri riri, “Beghi God nyamb bidiri ruwo
ye. Beghi God ni wute nateri, ni ti yumbui
di gre yumbui rise. 2 Te pugri ni wute ir
nawo kin te ni nganyene di tuqui tuquine
puq nen. Ni ngimne nyumbueg ngimne
yequ kin yumbo ur quan nganye puq wen
ye ni yumbo ur te ningg wute qi pe kin

nganye buagi unje wup kin te brequ nunduw. Ni nikin yembe ye wute ni yavi ir wi kin te ninde oyi nindiq pre."

3 Di ni munene riri, "Beghi God nyamb
bidiri riwo ye. Ni wase nimbiq di wase soqi
wuyo wuso kin te yequ yequ te kin yequ."

4 Quayi kiyi 24-pela pu te di yumbo
urupui ris kin 4-pela pu te ni pombri ruso
di God sia king pe nas ye te yumbui nyamb
rirang. Di ni riri, "Te nganye, God nyamb
bidiri riwo!"

5 Muq wuti iri sia king pe tende wand
nand di nari, "Nungoqi ni ningg yembe ye
wute buagi te wute nyamb kin di segi kin
anene, nungoqi beghi God wune wumbig
ye nungoqi ni nyamb wundivi viyo!"

6 Muq nge kutungu wute nganye buagi
riri kin pugri, di ni riri kin te wuye roru
mari kin pugri, di kimereg nari kin pugri,
ni riri, "Beghi God nyamb bidiri riwo ye. Te
pugri beghi Yumbui God Gre Nganye Kin
ni king ningg nas. 7 Beghi chumbuai bad,
nei tuan bab, di ni nyamb yumbui beg. Te
pugri Sipsip Wo ni ngam no kin ngeri te
muq wundi pre, di nyumbueg ni nitaqi kin
te sir wup pre. 8 God ni chongo bidi yuwon
nganye quan ti neri di puqum segi kin te
new wuri naghe kin te new pre." Chongo
bidi quem kin yuwon nganye kin te God te
wute yumbo ur tuquine puq men kin te.

9 Muq angelo ni nge ningg nari, "Wand
ren ur ghand, 'Wute Sipsip Wo ni ngam no
kin mir te ningg ngam nirany rindi ye ni
chumbuai rind rind ris ye'." Di wand aye
mune nari, "Wand ren te God ningg wand
nganyene kin."

10 Nge wand ren kutungu kin te ningg
nge pombri ko ei angelo te yumbui nyamb
girag ningg. Pudi ni nge ningg nari, "Nu
puq yen wayequ! Nge nu temu ane yembe
ye wutene, beghi nu nimand Jisas ningg
wand simbe mand ye ni kin pugrine. God
ei yumbui nyamb rang! Te pugri Jisas ni
wand te Ququ propet kin wand wute simbe
nindim ye ninde pu vindi."

Wuti hos quem kin pe nas

11 Nge God nas kin tiqe ngim bi pu yequ
gudoq di hos quem kin iri yenu guqoid.
Wuti hos tende nandi ye ni nyamb te, "Wuti
yembe yuwonne nand kin," di "Yumbo
nganyene puq nen ye." Ni tuquine wute
ir nawo di yeng nand ye. 12 Ni rar te
wase nyungu kin pugri ti wuri di king hat
nganye buagi ninde ngawu pe nare righe.
Ni nyamb ire ninde ur pu vise di wuti iri
nyamb te kin puate nei namb segi, nikinne
ni nyamb te kin puate nei namb. 13 Ni
chongo iri yavi pe mi naghe pre meti nowi
kin neri naghe di ni nyamb te God Ningg
Wand. 14 Ami God nas ye tiqe pe kin ni hos
quem kin pe ninde dobu maru di chongo
bidi yuwon nganye quem kin yuwon ye
puqum segi kin mare maghe. 15 Di wuti
hos quem kin pe nas ye ninde mim pe
gri mame dobui yeng nand kin neyi ni, di
mame tende pe tiqe buagi unje nap. Ni
king botu ain pe yembe mindig kin nait
nase te pugri ni gre quan nganye rise di
tiqe buagi ninde si nambu yeru ye. Ni God
Gre Nganye Kin ni wute umbo ker nuany
di yembe neny kin te wain kin pugri wain
yembe mindig kin sunyi pe nyinge nawo.
[Sng 2:9]

16 Ninde chongo dobui pe di ninde muqo-
dub pe wand ren ur pu rise,

"King buagi mingg king, di yumbui buagi
mingg yumbui."

17 Di nge guqod angelo iri nginy pe nar
yenu di ni wapi buagi wam nyingraiq ny-
ingraiq yeru kin te ningg quan kumone
nari, "Wandi, God ni mir yumbui yembe
nunduq kin pe ven nde wandi irepe wikur.
18 Te ei nungoqi king mingg som, ami mingg
yumbui ni som, wute nyamb kin ni som,
hos di wute hos pe mo ye ni som, di wute
aye te wute nyamb kin di segi kin wute taq
yemu di segi kin ni som te we."

19 Muq nge umo yumbui dabo kin di qi pe
kin king di nikin ami ane guqod. Ni irepene
mikur di wuti hos quem kin pe nas ye di ni
ami ane mege ningg. 20 Pudi umo yumbui
di propet wandoqi nand kin ninde nyamb
pe yumbo ur gre kin isis yembe nindiny
ye te mat mase. Ni asi yumbo ur gre kin
yembe nindiny ye te ningg ni wute umo
yumbui ningg ur riteri kin te ningg puamb
nuany di ni ningg ququ te yumbui nyamb
miraw. Ni temi urupuine memare wase
salpa ane pe tende memare maghe. 21 Di
nikin ami te mame dobui wuti hos quem
kin pe nandi ye ninde mim pe gri neyi ni
kin tende pe ni mati, di wapi buagi rindi ni
som te riq riq mir rimb.

20

Satan taq pu yenu ber 1,000-pela pu nawo

1 Di nge angelo iri God nas kin tiqe pe pu
nati ni guqoid. Ni ngamo pre segi kin ki te
ninde nase di ni sen yumbui iri nait nase
pu nase. 2-3 Ni ghati yumbui te asi nganye
ghati puq mindig, ni ququ brequ mingg
yumbui, te Satan, taq naimb di ngamo pre
segi ye pe tende meneri naghe no. Ni tende
taq pu nas ber 1,000-pela pu nawo. Angelo
ni ngamo pe kin ngim te niraq wughe di
ngimrawu pe wute ngim te bi muaq segi
puq nand kin ur te nawo. Ni puq nen ei
Satan ni nowi ni wute wandoqi nindiny
yumbo ur brequ rind segine ruso ber 1,000-
pela ruso. Tende dobu ei ni Satan rar
nuqoind nowi ni musoqne yenu.

4 Nge sia king ninge guqod di sia pe tende
wute ni wute ir ruwo kin te ningg ngiq
nindiny ye ni ris. Di nge wute Jisas di
God mingg wand simbe rind ye te ningg
gibe pend muany ye ni ququ te guqod. Ni
umo yumbui te yumbui nyamb rirang o ni
ququ te yumbui nyamb riraw segi. Di ni
umo yumbui ningg ur ninde quenge pe o
si pe riteri segi ye. Ni mune res riwo di
Kraist ane king ningg ris ruso ber 1,000-
pela. 5 Wute riti kin aye te res riwo segine
ruso ber 1,000-pela te prene. Ren te wute
riti kin res riwo ye namba wan. 6 Wuti
wute riti kin res riwo ye namba wan tende
puayi nes newo ye ni chumbuai nand di
yuwon pu nas ye. Wute ren ne ni otiwo
wute mai yumbui riraq riraq te kin rise kin
tende puayi ni mai te riraq segi. Pudi ni oyi
God di Kraist te prist ningg ris di ni ane king
ningg ris ruso ber 1,000-pela pu te prene.

Satan wase naimb

7 Ber 1,000-pela pu te prene kin tende
puayi Satan ni mune ngim bi muang neyi
ni. 8 Di ni no tiqe buagi qi pe kin tende
wute buagi puamb nuany ye. Tiqe te Gog
di Magog puq mindiny kin tende no ei wute
buagi irepene nimar ei yeng mand ningg.
Wute men quan buagine te gherim dabo jiji
kin pugri. 9 Ni tiqe buagi pe nyinge mare
mo di God ningg wute ris kin tiqe te mo
miraq meq wughe. Te tiqe yumbui God
ni yawo niraw righe kin. Pudi wase nginy
tu pe pu kuti kui di ni namb. 10 Di Satan,
ni wute te puamb nuany ye, te meti nowi
wase yumbui salpa pe mawo kughe namb
namb yengu ye pe tende memeri naghe.
Wase te ninggne umo yumbui di propet
wandoqi kin ane memare maghe pre. Ni
bur di bogisumb yuqo miraq ye, di pugri
rise rise te kin rise ye.

God wute mati kin ir nawo

11 Muq nge sia king yumbui quem kin di
wuti sia king pe tende nas kin te guqod. Di
qi nginy tu ane kring ruso di ninde rar pe
mune yeru segi, prene. 12 Di nge wute riti
kin, te wute nyamb kin di nyamb segi kin
anene sia king pe tumone yeru guqod, di
buk ninge puaq nand. Yumbui ni buk te
nuqond di wute ni yumbo ur puq ren kin
pugrine ir nawo. Di buk aye puaq pu wuse
kin te buk wute ris ris te kin ris ye ni nyamb
rise kin buk. 13 Gherim ni wute gherim pe
riti kin te wi riyi ri, di wute riti kin yumbo
ur di riti kin tiqe te wute riti kin si wure
rindi. Di wute ire ire ni yumbo ur yembe
rindiny kin pugrine ir nawo. 14 Muq ni
wute mati kin yumbo ur di mati kin tiqe te
memare wase yumbui pe righe ruso. Wase
yumbui wen te otiwo wute mai yumbui
riraq riraq te kin rise ye te. 15 Wute ni
nyamb wute ris ris te kin ris ye ni nyamb
rise kin buk yumbui pe tende rise segi ye ni
wase yumbui pe tende memare righe ye.

21

Jerusalem urupui

1 Muq nge nginy tu urupui di qi urupui
guqod. Te pugri nginy tu di qi asi kin te
prene di gherim mune wuse segi. 2 Nge
tiqe yuwon nganye, te Jerusalem urupui,
God nde pu nginy tu pe gri wuti wi gudoq.
Ni nyumbueg ngaim nde mitaqi mo ningg
yenji mupuw kin pugri pu wuti wi. 3 Di
wand ire quan kumone sia king pe gri vindi
kutungu, “Muq God ni nas kin sunyi te wute
nde rise, di ni wute ane ris ye. Ni God te
wute ningg ris, di God nikinne ni ane ris
di ni ni te God ningg nas. 4 Di ni ngam giji
wuye buagi ninde rar pe kin te ku nimbiny
ye. Di wute mune riti segi, yivany rire o
quanji rind o yuqo riraq segi ye. Te pugri
yumbo asi rise kin pugri te pre.”

5 Wuti sia king pe nas kin te nari, “Nge
yumbo puq keny urupui rise.” Di ni
nari, “Wand ren ur ghand, te pugri wand
ren wute materi ye tuqui di wand ren te
nganyene.”

6 Ni nge simbe nindigh nari, “Muq prene.
Nge yembe puate ki righe di yembe omo
kawo. Nge kari yumbo buagi rise; nge kari
yumbo buagi prene. Wuti yawo singar nati
te nge ni wuye wong nand segi kin geg.
Wuye kuen te wuye kuyi kin wute me di
mas ye tende pu kate kuwi geg. 7 Wuti
iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo
righe kin ni yumbo buagi ren nateri, di
nge ni God ningg kas, di ni nge wo ningg
nas. 8 Pudi wute wune rimb di Kraist nei
rimbig kin te si rire ye, yumbo ur brequ
nganye yembe rindiny ye, wute wute aye
mamb riti ye, wute nyumbueg ane segi
segi rise kin, wute mu isis mand ye, wute
god wandoqi kin yumbui nyamb miram ye,
di wute wandoqi mand ye buagi ni tiqe
te wase yumbui nganye salpa ane namb
nyungu nyungu yengu ye te. Ren te otiwo
wute mai yumbui riraq riraq te kin rise ye
te.”

9 Angelo mueq 7-pela God ni wute mai
neny kin rise ye mare pu yemu ye te kin
ye iri nandi nge ningg nari, “Ghandi, di nge
nu nyumbueg ngam wuso ningg wus kin te
bei kew, te Sipsip Wo ni ngam.” 10 Di Ququ
gre ane nge puq negh di angelo te nge neti
kowi rand yumbui di dobui kin pe nitanyi
no. Di tiqe yuwon nganye Jerusalem bei
negh. Ni God nde pu nginy tu pe gri wuti
wi. 11 Ni God ningg ti tende pe ti wuri, di
ni ti te wet yuwon nganye ni ti wuri kin
pugri. Ni wet jaspa kin pugri di ni glas
kin pugri ti wuri. 12 Ni imb te yumbui di
wam nganye kin, di ngimrawu 12-pela pu

yeru. Di angelo 12-pela pu ngimrawu pe tende yemu. Ngimrawu pe tende Israel mingg wute tit 12-pela ni nyamb tende ur pu rise. 13 Ngimrawu teri ire pu nginy nawi opu yeru, teri ire pu nginy naghe no opu yeru, di aye teri ire teri ire ni opu opu yeru. 14 Tiqe yumbui ni imb yembe munduw kin te wet yumbui 12-pela tende wam yembe munduw di tende pe Sipsip Wo ni aposel 12-pela pu ni nyamb tende ur pu rise.

15 Angelo nge wand simbe nindigh kin te ni tuqui iri gol pe yembe mindig kin te nait nase ei tiqe yumbui te tuqui nipiq. Ni tiqe yumbui nikin imb di ngimrawu te anene tuqui nap ningg. 16 Tiqe yumbui te ni tuqui tuquine wuse, ni dobui kin di direb wumb kin te ane tuquine. Ni tuqui tende pe tuqui nipiq di nuqond ni yumbui di dobui kin te 2,200 kilomita. Di ni direb wumb kin di wam kin te ni dobui kin pugrine. 17 Ni wute yumbo tuqui map kin tuqui angelo nait nase ye tende pe tiqe yumbui ni imb bub wund kin te tuqui nipiq kin te ni 65 mita. 18 Imb te ni wet jaspa pe yembe munduw, di tiqe nganye te gol pe yembe munduw. Gol wen te gol yuwon nganye di ni glas kin pugri ti wuri. 19 Tiqe yumbui ni imb yembe munduw kin wet yumbui te ni wet isis yuwon kin nganye pe yenji map. Wet yumbui ye nawo kin te wet jaspa pe yenji maip, namba 2 wet sapaia, namba 3 wet aget, namba 4 wet emeral, 20 namba 5 wet sadonikis, namba 6 wet konilian, namba 7 wet krisolait, namba 8 wet beril, namba 9 wet topas, namba 10 wet krisopres, namba 11 wet haiasin, di namba 12 wet ametis. 21 Ngimrawu 12-pela te wet yuwon nganye pel puq munduw, juwanji wo gib wumb kin, tende yembe mindiny. Ngimrawu ire te pel irene pe yembe munduw. Ngim yumbui wute nyinge mare mo mandi kin te gol yuwon nganye glas kin pugri rar pat opu burad ruso kin tende pe yembe munduw.

22 Nge God ningg baj tiqe yumbui tende yequ gudoq segi, te pugri Yumbui God Gre Nganye Kin di Sipsip Wo nikinne ni tiqe yumbui te kin ye God ningg baj. 23 Tiqe yumbui tende irew o nginy tende ti nase segi, te pugri God ningg ti ni tende ti nase, di Sipsip Wo ni tiqe yumbui te kin lam kin pugri nas. 24 Tiqe buagi ni tiqe yumbui te kin ti pe nyinge rire, di king buagi ni yumbo yuwon kin ni nyamb yumbui rem kin te ti pe tende mare mandi ye. 25 Tiqe yumbui te ni ngimrawu te mare righe segi ye, te pugri tende burpoq rip segi ye. 26 Tiqe buagi ni nyamb yumbui di yumbo yuwon kin tende mare mar mo ye. 27 Wute brequ di puqum kin ni tende rir ruso segi ye. Di wute wandoqi rind ye di minyuw kin yumbo ur yembe rindiny ye ni tiqe tende rir ruso segi ye. Pudi wute ni nyamb Sipsip Wo ningg buk yumbui wute otiwo ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk pe rise ye nine ei tiqe yumbui tende rir ruso.

22

Wuye wute riq di ris ris te kin ris kin wuye ambri

1 Muq angelo ni nge wuye ambri iri bei negh. Wuye nen te wuye wute me di mas mas te kin mas kin wuye ambri. Wuye te quan nganye pend kuti glas kin pugri, di ni God di Sipsip Wo nde sia king pe gri gudi, 2 tiqe yumbui ngim mingine kuso. Wuye tende sange pe nyumo wute ni yi te me di mas kin te yemu, ni wuye opu opu yemu. Nyumo te ni yi isis 12-pela kin nyumo te ningg rise, di ber manyi ni yi mamb 12-pela pu mand. Wute buagi qi pe kin ni nyumo te kin raqe pe num sabi rind. 3 Yumbo buagi God yambu nireny kin ni mune tiqe tende yeru segi ye. God di Sipsip Wo ningg sia king ni tende yequ, di ni kin yembe ye wute ni yumbui nyamb rirang ye. 4 Ni quenge rundog di ni ningg nyamb oyi ninde quenge pe ur pu rise ye. 5 Bur mune tende yengu segi ye. Ni lam o nginy ni ti mune riteri ningg riri segi ye, te pugri Yumbui God ni ti neny ye. Di ni king ningg ris ris te kin ris ye.

6 Angelo ni nge ningg nari, “Wand ren wute materi ye tuqui, di wand ren te nganyene. Yumbui God, te propet wand simbe nindim mo simbe mand ye, ni te angelo tiqi nundog nandi ei ni ningg yembe ye wute buagi yumbo brequne ruwi ye te bei neny.”

Jisas mune nandi ye

7 Jisas nari, “Nungoqi wutungu, nge brequne mune godo ye! Wute propet kin wand buk wen ningg rise kin rit rise gre ye ni chumbuai rind ye.”

8 Nge Jon nge yumbo ren kutungu di guqod. Nge kutungu kin tende puayi nge angelo yumbo ren bei negh kin ninde nyinge tingi pombri ko ei ni yumbui nyamb girag ningg. 9 Pudi ni nge ningg nari, “Nu puq yen wayequ! Nge nu kin pugri, di nimand propet, di wute buagi wand buk wen nde rise ye rit rise ye ni nikin pugrine, nge yembe ye wutine. Nu God ei yumbui nyamb rang!”

10 Muq ni nge simbe nindigh nari, “Nu propet kin wand buk wen nde rise ye te suqo ghare wayequ. Te pugri ngeri muq tumo rind. 11 Muq ven nde puayi wuti unje nap te piyi puq nen. Wuti yumbo ur brequ isis nand te piyi puq nen. Wuti yumbo ur tuquine puq nen te kin it puq nen nen ne, di wuti yumbo ur yuwon kin puq nen te kin it puq nen.”

12 Jisas nari, “Nungoqi wutungu, nge brequne mune godo ye! Nge wute oyi gidiny kin yumbo te karene godo. Di nge wute buagi ni yumbo puq ren kin pugrine oyi gidiny. 13 Nge yembe puate ki righe, di yembe omo kawo. Nge ye kawo kas di dobu nganye kas. Nge kari yumbo buagi rise; nge kari yumbo buagi prene.

14 “Wute ni chongo dobui wuye rip ei ni tiqe yumbui imb ngimrawu pe rir ruso di nyumo ni yi wute me di mas kin nyumo yi te riq tuqui ye ni chumbuai rind. 15 Tiqe yumbui dabo gri tende nyombui ni yeru. Te wute mu isis mand kin, wute nyumbueg di quayi ane segi segi rise kin, wute mamb riti kin, god wandoqi kin yumbui nyamb miram kin di wute wandoqi mand yawo kurem kin.

16 “Nge Jisas, nge angelo tiqi gudog nondo wute nge nei rimbigh kin nge ningg wand ren nungoqi simbe nunduq. Nge Devit ningg kuqo, di nge tomnji yamb guay quan ti neri kin te.”

17 God ningg Ququ di Sipsip Wo ni ngam ni Jisas ningg riri, “Ghandi!” Di wute buagi wand ren rutungu kin ni mune puq ei rind, “Ghandi!” Wuti yawo singar nati te kin it nge nde nandi, di wuti wuye ne yawo gureg te kin it nandi wuye wute me di mas ye te wong nand segine nate kuwi, ne.

18 Muq nge wute propet kin wand buk wen nde rise kin wutungu ye nungoqi simbe guduq: Wuti wand aye mune wand ren nde jiju nand ye te God oyi mune ni mai buk wen simbe wund kin te ni neng. 19 Di wuti propet kin wand buk wen nde rise kin puaq nand, te God oyi mune ni te yumbo tiqe yuwon nganye pe di nyumo yi wute me di mas ye tende pu puaq nand. Te yumbo yuwon kin buk wen simbe wund kin te.

20 Wuti yumbo ren kin ningg simbe nand ye ni nari, “Te nganye, nge brequne mune godo ye!”

Te nganye, Yumbui Jisas nu ghandi.

21 Yumbui Jisas ni kin nei pene wute yuwon nuany kin te God ningg wute buagi nde rise. Te nganye.

Wand ninge Baibel pe rise kin ni puate

Abel - Abel te Kein ni kiqam di ni temi Adam Ewa teri ningg wo.

Abraham - Abraham te Juda mingg kuqo ye nganye nawo kin. God ni simbe nindig di ni nikin qi te si niraq, sunyi ire God otiwo bei neng ye puq nand kin tende no. God nari qi urupui ei ni Abraham di nikin kuqo ane neny ye. Abraham ni God ningg wand irepene nutungu di ni wonji nganye no muq qi urupui te nundoq. Qi urupui te ninggne muq kantri Israel puq munduw kin ni yequ. Di God ni asi wute nde wand taq namb segine ni Abraham nde ye nawo wand taq namb. God ni Abraham simbe nindig nari ni Abraham di nikin kuqo ane nap ruso ei ni God nikin wute ningg ris. Di God ni Abraham simbe nindig nari ni kuqo quayi wo buagi rire rindi kin te nginy 8-pela mawo pre di ghimbi dugu chongo te pend ei muam. Ni puq men ei God Abraham nde wand taq namb kin te nei rimbiny. Abraham ni ngam Sara. Ni wo rire segine ris ruso ruso gang rise pre muq ni wo iri nas. God nari ni quayi wo iri riri ye. Abraham ni God simbe nand kin te nganyene puq nand, pugri bu Sara ni quayi wo iri wuri di ni Aisak puq rindig.

Adam - Asi wute mas segine God ni wute yembe nindiny ningg, di ni Adam nde puate ni righe. Adam di ni ngam Ewa teri ni ye ruwo God ningg wand rutungu segi di yumbo ur brequ rind. Buk 1 Korin sapta 15 ves 45 pe Pol ni Jisas ningg “Adam dobu nawi ye” puq nindig. Ni puq nand kin puate te ni nandi wute buagi nikin yumbo ur brequ rind kin tende pu nateri. Adam ni yumbo ur brequ nand kin te ningg ni kuqo buagi yumbo ur brequ rind. Pudi Jisas wute buagi nikin yumbo ur brequ nde si pe pu nateri.

Aisaia - Aisaia ni God ningg propet yumbui iri. Ni yabene nas di ber nganye buagi ruso pre dobu di Jisas nas. Wute otiwo Jisas pughe gri ei puq reng ye te kin yumbo God ninde nganye buagi bei nand.

Alabasta - Nginy iri ningg wute ire ni wel tuqo yuwon nganye kin iri wuri wuso Jisas nde nyinge pe guroq wuind. Wel te os ire wet pe yembe munduw kin tende mindighe pu nas. Di os yembe munduw kin wet te ni nyamb alabasta. Wand ven Matyu sapta 26 ves 7 pe vise.

Aleluya - Juda ni God chumbuai rindig kin tende puayi ni riri “Aleluya.” Wand ven ni puate te pugri, “Yawe chumbuai bidig.”

Alo - Alo te marasin ire ni yuwon tuqo wuri ye. Ni nyumo iri ni riq pe yembe munduw ye. Juda ni pripri marasin wen kin wute mati kin ni ghimbi pe nyang mamb. Ni puq men kin te ni wute mati kin mawo yemu ye tekin ningg sir map.

Alta - Juda ni pripri umo mamb God meng ye. Ni pripri sipsip, meme o kau te kin mamb ye. Ni umo te kin mamb pre di alta pe mi riwo pu rise.

Aposel - Jisas ni wute ninde dobu maru kin te 12-pela pu nap mo ei ni te aposel ningg mas. Ni Jisas ane mas di ni bei nem. Jisas nati pre mune nes newo kin tende puayi ni nikin nde rar pene muqoind. Jisas ni tiqi nundom mo yumbo ni muqond kin te ningg wute simbe mindiny. Ni wute Jisas nei rimbig kin ninde ye mawo kin ningg mas. Buk Aposel pe Pol Barnabas temi ni aposel puq mindim. Di wute aye ninge ni mune pugrine. Ni anene wute Jisas nap mo di tiqi nundom mo ei ni ningg yembe mand ye.

Areopagus - Areopagus te rand quyu woju iri Atens tiqe yumbui opu tende yenu ye ni nyamb. Wute nyamb kin tiqe yumbui tende ye ni pripri wand mand kin puayi rand quyu pe tende mikur. Wute nyamb kin ni mingg kaunsil ningg mas ye te ni mune Areopagus puq mindim.

Aron - Aron ni Livai ningg kuqo, di Livai ni Jekop ningg wo 12-pela tekin ye iri. Asi nganye prist mas segine kin tende puayi God ni Aron naip no di Aron ni ye nawo Israel mingg prist ningg nas. Di God nari Aron ningg kuqo buagi ni prist ningg mas ye. Aron ni Moses kise. Ni temi wute Israel kin mitari Isip si miraq wu mase mo. Puayi ire ningg Israel kin wute ni Moses Aron temi ningg wand rutungu yambu riri di nikin nei pe ruso ningg riri. God ni raqene bei nand te pugri God nikinne Aron Moses temi nap mo di ni ei ye mawo ye. God ni temi simbe nindim di ni wute wute tit 12-pela te nde ye mawo ye ni botu te mate mowi di God ningg lo rise kin bokis pe tumone mawo mase. God nari wuti pughe ye ni botu te mune yi ri te ni naip no di ni ei ye nawo. Yambgriq bur ane Aron ni botu te mune yiri. Ni yiri ne segi, pudi kis namb di yi riyi. God nari di Aron ningg botu te Moses ningg lo rise ye bokis pe tende mowi nase ei wute nei rimb te pugri God ni Aron naip no. Nu Hibru sapta 9 ves 4 te ndoq.

Artemis - Artemis te wandoqi kin god nyumbueg ire ni nyamb. Wute ninge ni god nyumbueg wen yumbui nyamb riraw. Nu buk Aposel sapta 19 te qond.

Babilon - Babilon te tiqe yumbui nganye ire ni nyamb. Asi nganye wute tiqe yumbui nganye wen ye ni Israel ane mege di nine nganye mand di Israel segi. Ni wute Israel kin nganye buagi ninde tiqe pe mitari mo

ei ni te yembe ye wute ningg ris. Buk Revelesen sapta 14 ves 8 pe ni tiqe yumbui ire Babilon puq munduw kin te ningg simbe wund. Wute ninge mari ven te kopuqu wand di ni Rom ningg puq wund. Pita ni 1 Pita sapta 5 ves 13 pe ni mune pugrine Rom ningg Babilon puq nand.

Bal - Bal te god wandoqi kin iri ni nyamb. Asi nganye wute Israel kin ni ruso qi muq kantri Israel yequ kin qi te ningg ris kin tende puayi wute asine tende ris ye ni Bal yumbui nyamb rirang ye. Di ninge puayi wute Israel kin ni anene Bal yumbui nyamb rirang. Tekin ningg di God ni quan nganye umbo ker nuany.

Balam - Balam ni God ningg propet iri. Puayi ire ningg Israel ni veri ninge Moap puq mindim kin ni king te Balak. Balak ni Balam ningg nari ei ni wute Israel kin brequ nindiny ei ni ane mege kin tende puayi nine nganye mand Israel nyinge mawo maghe. Balam ni yambu nari, pudi dobu ni nei nare nitinde nari ni puq nen ye. Balam ni King nde baj pe no no di angelo iri ngimine yenu ei ni segi puq nindig. Balam ni donki pe no di donki ni angelo te ngimine yenu nuqoind di ni no yambu yari. Balam ni donki te ni ei no ningg, pudi donki ni wand nand di Balam menge niping. Balam ni nei namb wute Israel kin te God ni yuwon nuany ye puq nand pugri bu ni brequ nindiny segi. Buk 1 Pita sapta 2 ves 15 di Jut ves 11 ni riri Balam ni wet bidi yawo niraw righe ye. Te pugri Balak ni wet bidi ninge neng pugri bu ni nei nare nitinde di Balak ghav nindig ye puq nand. Te piyi Balak ni God ningg wute ni veri pudi Balam ni ghav nindig ye.

Bali - Bali te mir yi ire wit kin pugri ye. Wute ni bali yi pe bret yembe runduw. Pudi bret wen kin te oghi nganye segi. Ni bret wit yi pe yembe runduw kin pugri segi.

Belsebul - Belsebul te ququ gre kin iri di wute nganye buagi Israel nde tumo ris kin ni yumbui nyamb rirang. Asi nganye ni nyamb te Balsebub. Di ni mune Satan puqne mindig, te ququ brequ buagi mingg yumbui.

Epikurian - Nu wute Epikurian nde dobu maru kin di wute aye Stoik puq mindim kin te buk Aposel sapta 17 ves 18 wuso 21 pe qond tuqui. Ni nei quan kumo rise di pripri nei di wand nganyene kin te ningg wute bei meny. Ni pripri nganye yumbo ren kin ningg wand mand.

Ewa - Ewa te Adam ni ngam. God ni qi di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin tende puayi Adam yembe nindig. Pre ni Adam ningg ut ngape iri neti nowi di Ewa yembe nunduw. Pudi Satan ni ghati kin pugri ninde nondo wandoqi nunduw di ni nyumo yi God ni riq segi puq nand kin te wuq. Ni Adam mune nyumo yi te weng naq. Ni teri ye ruwo God wand simbe nindiny kin te gure ruwo. Tende puayi pu rindi muq wute yumbo ur brequ yembe rindiny.

Frankinsens - Frankinsens ni wet bidi yumbui pe wong mindiq ye. Ni wonji pu miraq mandi di nyumo ire ni kinye dabo gri qui wure kin pe yembe munduw. Nyumo kinye qui wure kin te wase mindaq di yuwon tuqu wuri.

Ghimbi dugu chongo pend mawo - Ghimbi dugu chongo pend kin te Juda nikin yumbo ur ire. Ni quayi wo buagi kumo rire rindi nginy 8-pela pu mawo pre di ni ghimbi dugu chongo pend muam ye. God ni Abraham simbe nindig nari ni puq ei men. Ni puq men kin te ni bei mand ni Juda kin. Ni wute Juda kin ningg mari, “Wute ghimbi dugu chongo pend kin.”

Jisas ningg wute ni Jisas ningg wand simbe mand ye puate mi righe kin tende puayi wute ninge mari wute Juda segi kin ni Jisas nde dobu maru ningg te ni ghimbi dugu chongo pend ei muam. Te ei bei mand ni wute Juda kin pre muq ni Jisas nde dobu maru ye. Pol ni ren kin ningg chumbuai nand segi. Ni pas ire Galesia nde neq wuso kin tende ni ren kin ningg simbe nand. Ni nari wute yuwon pu mas ningg mari te ni yumbo irene ei puq men, ni Jisas ne ei nei mimbig.

God ningg baj - God ningg baj te irene. Ni Jerusalem yequ. Juda ni pripri tende mo mir uny yemu di umo wase mande God meng. Wute Juda segi kin ni dabone yeru, ni God ningg baj pe tende rir ruso segi. God ningg baj wabe tende rum ire te quan nganye uny kin. Rum wen te wute segi segi mar mo segi ye. Prist mingg yumbui mingg yumbuine ni tende nar no, di ber manyi ni nar no irene nand di pre. Rum tende ngimrawu pe chongo yumbui ire qungu muaw pu yequ. Jisas ni nati kin tende puayi chongo bidi te mingine bir, wam pu righe ruso tingi. Tekin te ni bei rind te pugri God ni wute Jisas nei rimbig di ninde rar pe rundo kin ngim te ir pu wuse.

God ningg sel baj - Asi nganye wute Israel kin ni qi nyumo di wuye segi ye pe tende righe righe yeru kin tende puayi God nari ni sel pe baj iri yembe mindig. Di ni God ningg lo rise kin bokis te baj pe tende muaq wus.

God ningg lo rise kin bokis - Bokis wen te nyumo pe yembe munduw di tende wam gol mune mawo. Bokis wabe tende wet puayi teri rise. Di Moses ni God nde pu lo 10-pela nateri kin te wet pe tende ur pu rise. Wute Israel kin ni bokis wen God ningg baj sel pe yembe mindig kin tende muaq wus. Bokis wen te ninde quan

nganye yumbui te pugri bokis di yumbo tende rir rise kin te ni ghav rindiny God ninde wand taq namb kin te nei rimbiny.

God ningg sipsip wo - Jon wute wuye nap kin ni Jisas ningg God ningg sipsip wo puq nindig. Juda nikin yumbo ur te ni sipsip wo ei mumbueq di God nde rar pe wase mindaq. Te ei God ni yumbo ur brequ mand kin wand te puaq nindim kin tuqui. Sipsip wo kin yavi ni puq wem God nde rar pe puqum segi. Jisas ni God ningg sipsip wo, te pugri ni nati ei God beghi yumbo ur brequ bad kin wand puaq nundug kin tuqui.

God yumbui nyamb mirang kin baj - Israel pe tiqe manyi Juda ni God yumbui nyamb mirang kin baj yembe mindiny. Te ni rikur kin baj di tende ni God ningg wand ruqond, God ningg lo ningg mawo righe, God ane wand, di yumbui nyamb rirang.

Gris - Gris te kantri ire nikin nyamb. Nikin tiqe yumbui te Atens. Ni wand tuan nyamb te Grik. Jisas ni qi pe vende nas kin puayi wute nei quan rise kin buagi ni Grik wand mand. Di Jisas ningg wute ni Nupela Testamen kin buk ur mand kin te ni Grik wand pe ur mand.

Hagar - Hagar ni Sara ningg yembe ye wute. Sara ni kimasi yequ kin tende puayi ni Hagar simbe wunduw Abraham teri rise. Hagar ni quayi wo iri wuri wundi di Ismael puq wundig. God nari ni Abraham wo iri neng ye puq nand di Ismael te wo te segi. Ismael ningg kuqo ni yumbo yuwon kin God nari ni Abraham ningg kuqo neny puq nand kin te riteri segi. Dobu muq Sara ni quayi wo iri wuri wundi di Aisak puq wundig. Wo nen te God ni Abraham Sara teri neny puq nand ye te.

> Sara ni Aisak wuri wundi pre dobu ni Hagar umbo ker waw di bub wuraq wuso. Hagar ni wuso di rand Sainai puq mindig kin tende tumo wuso wus. Ber nganye buagi ruso pre Moses ni rand tende God ni lo neng. Puate te ningg bu Pol ni Galesia sapta 4 pe nari Hagar ni wute lo nde si nambu mas kin pugri. Ni lo nde si nambu mas ye puate te pugri ni mari ni God ningg lo kin wand buagi te mat rise tedi God nari ni tuquine mas. Ni wuti Jisas Kraist nei nimbig tedi God nde rar pe tuquine nas kin te ni nganyene puq rind segi.

Hermes - Hermes te ququ gre kin iri wute Gris kin ni yumbui nyamb rirang ye. Wute Gris kin ni riri Hermes ni god aye te ni nde pu wand nare nandi ye.

Herot - Nupela Testamen pe wute temi aye temi pu Herot puq mindim.

King Herot - Ni nyamb aye Herot Yumbui Nganye. Ni Judia kin king ningg nas kin tende puayi Jisas kumo wuri wundi. Jisas wone nas kin tende ni Jisas ni nati ningg. Wand ren Matyu sapta 2 ves 1 wuso 18 pe rise.

Herot Antipas - Jisas ni wand bir nawo nawo kin tende puayi Herot Antipas ni Galili opu kin yumbui ningg nas. Ni kiqam Pilip ngam Herodias puaq nindiq nitaqi. Di Jon wute wuye nap kin ni simbe nindig nari ni kiqam ngam puaq nindiq kin te ningg ni unje nap pugri bu Herot soldia simbe nindim ei mo Jon gibe pend muang. Wand ren kin Mak sapta 6 ves 14 wuso 29 pe rise. Ni Jisas kotim maind kin tende puayi ni Herot Antipas nde mitanyi mo. Wand ren kin Luk sapta 23 ves 6 wuso 12 pe rise.

Herot Agripa 1 - Herot nen wute Jisas nei rimbig kin taq namb. Ni Jon kise Jems ni nati. Nu ni ningg wand ren kin Aposel sapta 12 ves 1 wuso 23 pe qond.

Herot Agripa 2 - Herot nen ni Pol ningg wand nutungu pre di tiqi nundog Rom no ei Sisar mune ni wand nutungu ningg. Wand ren kin Aposel sapta 25 ves 13 wuso sapta 26 ves 32 pe rise.

Hibru - Wand puch Hibru ven ni puate tevi. Puate ire te wand puch Juda kin pugrine. Wute mari Hibru ni Abraham ningg kuqo. Puate aye te nikin wand tuan nyamb. Ni nikin wand tuan nyamb te Hibru wand tuan puq munduw.

Hisop - Hisop te nyungo ire. Prist ni hisop yavi pe meq wughe mitaqwi wute di yumbo pe puraq mindiq. Ni wute di yumbo puq meny God nde rar pe yuwon ris ningg te ni hisop pe ei wute di yumbo yavi puraq mindiny.

Isip - Isip te kantri ire Israel nde tumo yequ kin. Wute Israel kin ni Isip taq pu yeru ber 400-pela pu ruwo.

Israel - Nyamb Israel ven God Jekop neng ye. Ni kuqo nyamb nganye buagi mirany. Ni “Israel kin wute” puq mindiny. Dobu ni “Juda” puq mindiny, di “Hibru” puqne mindiny. Israel mas kin tiqe te mune Israel ne puq munduw. Te pripri ni Kenan puq munduw kin te.

Jekop - Jekop ni nyamb aye Israel. Jekop ni wo 12-pela pu mas. Wo 12-pela pu te Israel kin wute tit 12-pela ye tekin kuqo.

Jeremaia - Jeremaia ni God ningg propet iri yabe chuqo nganye nas ye. God ni simbe nindig nari otiwo di ni wuti iri tiqi nundog no nikin wute nateruwi ye. God Jeremaia wuti te ningg simbe nindig di otiwo wute wuti te pughe sin ei reng ye te ningg simbe nindig.

Jesi - Jesi ni king Devit kiyi, di ni Jisas ningg kimem. Yabe chuqo nganye propet Aisaia ni wand ur nand nari Kraist ni Jesi ningg kuqo ei.

Jisas - Nyamb Jisas ven kin puate te "Wute nateruwi kin." Wute Jisas nyamb aye mune rirangne ye. Ni Jisas Kraist puq rindig, God ningg wo puq rindig, wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin puq rindig di Devit ningg wo puq rindig.

Jisas ningg wute - Jisas ningg wute te Tok Pisin pe mari, disaipel. Jisas ningg wute te wute Jisas nei rimbig kin ni ningg wand te rutungu di ni nari kin pugrine puq ren ye. Buk Aposel pe wand aye ninge te ni Jisas ningg wute ningg wand mand. Ninge puayi ni "wute Jisas nei rimbig ye" puq mindim. Di ninge puayi ni "chech" puq mindim. Buk ren Matyu, Mak, Luk di Jon ni Jisas ningg wute 12-pela te ningg simbe rind. Wute 12-pela men te Jisas nap mo ei ni ane mas. Ni mune wute 12-pela men ngam niram di tiqi nundom mo ei ni ningg yembe mand. Nu Matyu sapta 10 ves 1 wuso 4 te ndoq.

Josep - Nupela Testamen pe wute quan Josep nyamb puq mindim.

1. Josep Jekop ningg wo 12-pela ye te kin iri.
2. Josep aye te Maria ngaim.
3. Josep Jisas ningg kiqam iri.
4. Josep Jems kiqam.
5. Josep Arimatea kin, ni wuti yumbo quan kin di ni Juda God yumbui nyamb mirang kin kaunsil ye iri. Ni wuti yuwon ye ni Jisas nde dobu naru ye.
6. Josep Barsabas ni wute Jisas nde dobu maru ye te kin iri. Ni wuti iri maip no ei Judas ningg sunyi nitangri aposel ningg nas ningg, ni Josep Matias temi kin iri ei si mumbog. Di ni Matias si mumbog.

Juda - Juda buagi ni Abraham ningg kuqo. Yabe chuqo nyamb Juda ven kin puate te "Wute Juda ningg qi pe mas ye." Te ni wute tit ire Juda puq munduw ye te ningg bu wand mand. Wute tit wen te Israel mingg wute tit 12-pela pu ye te kin ire. Qi ni mas kin te Judia puq munduw. Tiqe Jerusalem ni tende opu yequ. Jisas ni Juda ningg kuqo iri. Dobu di Israel buagi mune Juda ne puq mindiny. Jon ni wand yuwon ye ur nand kin tende ni Juda kin wute nyamb ye te mingg wand nand ningg te ni Juda puq nindim.

Juda segi kin - Wute Juda segi kin te wute aye qi pe kin, ni Juda kin segi. Wute Juda kin ni God ni nikin te wute ningg nap ruso ye te ningg chumbuai rind di riri wute aye ni yuwon segi.

Kamel - Kamel te umo yumbui ire wute mewo mas wure wuso ye. Kamel ni segine yumbo mai kin quan ninde dob wam mawo ris wure wuso. Ninge puayi wute ni kamel iny te materi chongo yembe mindiny. Chongo te kin ni oghi nganye segi. Matyu sapta 3 ves 4 pe di Jon wute wuye nap kin ni chongo kamel iny pe yembe munduw kin niraq wughe ye wand te rise.

Kein - Kein te Adam Ewa teri ye ni wo kiseyu. Nginy iri ningg Kein ni kiqam Abel temi yumbo wase mande God meng ningg. God ni Abel ningg yumbo te nateri yawo gureg di Kein ningg te yambu nari. Te ningg di Kein umbo ker nawo Abel ni nati. Pugri di God nari Kein ni muq tiqe buagi ei naghe naghe yenu di wute buagi ni yambu rireng.

Kenan - Kenan te qi puch ire ni nyamb di qi wen te asi God nari ni wute Israel kin neny ye puq nand. Muq beghi qi te Israel puq buduw. Wute ninge ni Palestain puq rind.

Kora - Kora ni ye nawo di wute ninge nitami no ei Moses Aron temi puaq mand ei ninde si nambu mas segi. God ni te ningg umbo ker nawo di ni qi puq new mim puaq wund di Kora wute ni ane mo kin te qi ngamo pe tende ir maghe maghe mo. Muq qi mune wundi wughe ni buag wure di mati. Jud 11 Kora ningg simbe wund.

Kraist - Kraist ni mune Mesaia puqne mindig. Wand puch Kraist ven te Grik wand pe di Mesaia te Hibru wand pe, di Juda ni wand tevi ven rind ye. Wand tevi ane ni puate irene. Ni puate te "Wuti yembe ire ningg naip no di wel ngawu pe guroq mindig kin." God ni wuti iri naip no ei ni Juda mingg king ningg nas ningg tedi ni wel ngawu di mungame pe guroq mindiq ei bei rind God ni wuti te king ningg naip no. God asine wand taq namb nari ni wuti iri tiqi nindog nandi ei ni te wute nateri di God ningg wand quari yembe nindiny. Wuti te "Kraist" puq bidig, te pugri God ni naip no di tiqi nundog nandi.

Kristen, Wute Kraist nei rimbig ye - Wand puch Kristen nikin puate te pugri: "Wute Jisas Kraist nde dobu maru ye." Buk Aposel pe sapta 11 ves 26 pe buqod kin ni wuri Antiok tende wute Kristen puq mindiny pre muq tiqe aye pe mune.

Kruse - Wute Rom kin nikin yumbo ur te pugri: wuti iri ni quan nganye unje nap tedi ni mi nati ye. Ni wute mi mati kin te ni kruse pe qungu mi mati. Ni nyumo puayi teri materi di kruse yembe munduw. Pre di nil matemi wuti te kruse pe tende nilim maind, o segi tedi sare materi taq maimb. Te pre di ni kruse te wuti anene mindiqi wuyo teti pu yequ di wute te rar muqoind qungu pu yenu ruso di nati. Wuti kruse pe nilim maind pu yenu kin ni yuqo quan nganye niraq niraq di nati. Yumbo ren kin te wute ni quan nganye minyuw wem ye.

Kumin - Kumin te nyumo yi ire ni nyamb. Juda ni nyumo yi wen mir pe puq

rew ei mir nyong rimb. Di ni marasin kin pugri anene ritaqwi ye.

Leprosi - Num te Baibel pe leprosi puq mindiny kin te beghi num muq leprosi puq bidiny kin te ane tuqui segi. Ni num isis ghimbi chongo pe quan nganye brequ rise kin te leprosi ne puq mindiny. Wuti iri num kuen nare ni wute buagi aye ane tiqe ris tuqui segi, di wute buagi aye ni puaq rind ye. Juda ni mari wuti leprosi niraq kin ni God nde rar pe yuwon nas segi.

Livai - Livai ni Jekop ningg wo 12-pela ye tekin iri di ni Israel mingg wute tit 12-pela ye te kin kuqo iri. God Livai ningg kuqo ei God ningg baj pe yembe mand ningg si numbom. God Livai ningg kuqo ninge si numbom di prist ningg mas. Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri ni nyamb Matyu ni wute tit Livai kin.

Lo - God ningg lo Olpela Testamen kin buk 5-pela pu ye ruwo kin pe tende ur mand. God lo te Moses neng ei Moses wute neny ningg. Ninge puayi di lo te Moses ningg lo puq mindiny.

Mana - Yabe chuqo wute Israel kin ni Isip pu wu rise ruso di mong wute segi ye pe tende rir ir ir yeru yeru ber 40-pela pu ruwo. Tende puayi God ni mir neny. Mir te ni mana puq mindiny. Nginy manyi manyi mir te qi pe ir ri, Sabat kin nginy ne segi. Di wute mir te dong rind ririur di riq.

Maria - Nupela Testamen pe nyumbueg quan Maria puq mindiny.

1. Maria wute buagi quan nganye nei rumbuw kin te Maria Jisas kumo.
2. Maria aye te Maria Magdala kin. Jisas ququ brequ 7-pela pu ninde pu puaq nand mo di ni wute Jisas nde dobu ruru ye tekin ire ningg wus.
3. Maria aye te Maria Betani kin. Ni kise Marta di ni kinyimi Lasarus. Ni Jisas nde muange tingi wus di Jisas wand nand kin wutungu wutungu wus.
4. Maria aye te Jems di Josep ni kumo. Maria wen wute ire tene bri qa Maria Klopas ngam.
5. Maria aye te Jon Mak ni kumo. Ni baj iri Jerusalem nase di Jisas ningg wute ni pripri ni ningg baj pe tende rikur.

Mastet - Mastet te nyumo ire ni yi woju nganye kin. Ni yi woju nganye pudi ni yire di quan nganye yumbui kuso nyumo kin pugri.

Melkisedek - Beghi Melkisedek ningg oghine nei bab segi, pudi wand Jenesis sapta 14 ves 17 wuso 20 di Hibru sapta 5 wuso 7 pe ur mand kin tene nei bab. Ngeri ire ningg veri mo Abraham kuwo nindiq yo Lot mait nase mitanyi mo. Abraham no ni ane mege di Abraham ne veri te ni. Di ni Lot neti nowi di nikin yumbo nganye buagi ane mune nare nandi. Abraham tende pu mune nandi nandi Melkisedek nandi ni nuqoind. Di Melkisedek ni bret wain ane neng di ni God pengu nindig ei Abraham yuwon nuang. Di Abraham yumbo yumbo buagi tende pu mune nare nandi kin te bir nawo bid 10-pela pu di yumbo buagi kin 10 ire ire Melkisedek neng. Otiwo Abraham nikin yumbo buagi kin 10 ire Melkisedek neng ye tekin pugrine Juda nikin yumbo yumbo buagi bir mawo bid 10-pela pu di 10 ire ire prist mem.

Mir uny yemu - Juda nikin yumbo ur ire taq pugri. Ni mir si mare, mir ane yemu di God ane wand di ni yumbui nyamb mirang. Ni puq men ei bei mand ni God nde rar pe ni nyamb mi vighe viso di yumbo ur brequ si mare.

Mur - Mur te yumbo ire wet bidi quan nganye pe wong mand kin di ni tuqo te quan nganye yuwon tuqo wuri ye. Ni nyumo ire ni riq pe yembe munduw ye. Juda ni marasin kin pugri me. Ni wute puq wem ruqoi kurem ei ni yuqo quan nganye mutungu segi mase. Di ni wute mati kin ngamo pe mawo yemu ningg di ghimbi pe nyang mimbim.

Nad - Yumbo wen ni nyumo woju iri spaiknad puq mindig kin ni ningg riq pe yembe munduw ye. Jon sapta 12 ves 3 pe Maria nad ninge wure wundi Jisas nde nyinge pe guroq wundig.

Nei mare mitinde - Wand puch ven kin puate nganye taq pugri: Wuti nei namb ni yumbo ur brequ nand pre, di ni nari ni mune yumbo ur brequ nand segi, pudi God nari kin pugrine puq nen ye, di ni God pengu nindig ei ni asi yumbo ur brequ nand kin wand ninde rise kin te puaq nindig ningg nari.

Nginy yumbui - Pripri ber manyi Juda ni God ni yumbo yuwon kin ninge yembe nindiny kin te nei rimbiny ningg mir yembe rindiny ei ni ngeri te nei rimbiny. Mir tekin ye ninge ni nyamb taq ren.

God ningg baj God nde si pe meq wundo - Ngeri ven ningg te Juda ni asi wuti iri Judas Makabeus ni God ningg baj mune sabi nunduw yuwon pu wuse ei wute tende God yumbui nyamb rirang kin te nei rimbiny. Veri ni mar mo di God ningg baj te unje mipiq pre, pugri bu ni mune sabi nunduw. Juda ni ngeri wen kin ni nyamb aye miraw kin te “Ti kin mir.” Ni mir ren kin yembe mindiny kin puayi bu Jisas ni nari, “Nge wute buagi qi pe kin ni ti.” Ren kin Jon sapta 9 ves 5 pe rise.

God Israel mingg wo rar nuqond mas - Rende puayi Juda ni ber pughe gri pu Isip taq pu yeru di Yumbui ni ghav nindiny di wu rise ruso kin te nei rimbiny. Tende

puayi God ni angelo tiqi nindog nandi Isip nde baj buagi pe tende no di quayi wo kiseyu buagi te ni mati omo. God ni Juda simbe nindiny ni sipsip ire mumbueq di ni yavi te ngimrawu nyang mamb. Angelo nandi kin tende puayi ni yavi te nundoq di wo kiseyu baj te kin ni nati segi.

Bret yis segi kin - Juda ni nginy bret yis segi kin nei mimbig kin te God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri tende puayine. Asi nganye ni Isip si miraq kin tende puayi ni brequne ei mo. Ni otinde ris yis ghimbi ruaw ei bret yindiqi pre muqdi wase rindaq kin tuqui segi. Pugri bu ni bret yis segine wase rindaq. Te ningg bu ni nginy nen nei rimbig kin puayi ni bret yis segi kin riq.

Baj yirbu pe ris kin - Nginy nen ningg Juda ni chumbuai rind, te pugri tende puayi te ni mir bi ruwo kin yembe te omo pre. Ni baj yirbu yembe rindiny di wik ire ni tende ris chumbuai rind. Ni puq ren ei asi ni kuqo ni qi wuye di nyumo segi ye pe tende ni pugri rise di righe righe yeru ber 40-pela pu ruwo kin te nei rimbiny.

Pentikos - Wand puch Pentikos ven ni puate te 50 kin pugri. Juda ni nginy nen nei rimbig kin te Israel asi taq pu yeru God ghav nindiny kin nginy te pre di nginy aye 50-pela pu mo pre di Pentikos. Nginy nen ningg te Juda ni wit di ruaq kin te ningg chumbuai rind. Ni God ni pughe gri Moses lo neng kin te anene nei rimbiny. Muq vende puayi wute Jisas nei rimbig kin ni nei rimb te God ni Ququ Yuwon Ye wute Jisas nei rimbig kin ninde tiqi nindog nandi.

Nyumo fig - Fig te nyumo ire, ni kotu kin pugri pudi fig yi ni nyong wumb.

Oliv - Oliv te nyumo ire ni yi riyi kin. Juda ni nyumo oliv kin yi pe wel yembe mindiny. Wel tende pe mir wase ruwo di yumbo aye nganye buagi yembe rindiny. Nyumo kuen Juda nde quan nganye yumbui. Jerusalem tumo tende rand iri yenu, rand te oliv kin rand puq mindig. Rand tende nyumo oliv nganye buagi yemu.

Osana - Wand puch ven te Juda ni wute ninge nyamb mindiri riwo ningg di pugri mari. Wand ven kin puate te “God ni ghav ndig” o “Ni nyamb yumbui yeng.”

Parisi - Parisi te wute tit ire wute nyamb yumbui kin. Ni lo God Moses neng kin te quan nganye nei mimbiny. Ni mari wute lo ren riri kin pugrine nganye ei puq ren. Di ni yumbo ur aye lo tende pe jiju mand kin te ningg wute mawo righe. Ni nei mamb ni quan nganye yuwon di wute aye oyi segi, pugri bu ni bijeyi mase ye. Di pripri ni nei brequ mamb, pudi ni bei mand kin ni wute yuwon. Parisi ni Jisas yambu mireng di mi nati ningg.

Prist - Prist te wute Israel kin wute nde nyamb pe mir wase mande God meng ningg God si numbom ye. Ni Aron ningg kuqo nde kin wute prist ningg map mo. Prist te ninge ni prist mingg yumbui puq mindim. Prist men ni quan nganye yumbui. Di prist tende ni prist aye iri prist mingg yumbui ni yumbui puq mindig. Ni oyi prist aye nde quan nganye yumbui. Prist mingg yumbui ni yumbui ni irine God ningg baj pe kin rum ire uny kin nganye tende nar no kin tuqui.

Propet - Propet te wuti God ninde wand simbe nand di ni no wute simbe nindiny ye. Ni God ningg nyamb pe wute wand simbe nindiny ye. Di God yumbo otiwo puq ren ye te ningg mune propet simbe nindim. Propet mari Jisas ni nandi ye, di ni yumbo pughe kin ei puq nen ye di wute ni pughe sin ei meng ye te kin wand nganye buagi simbe mand. Wand ren kin yabe chuqo nganye simbe mand ber nganye buagi ruso pre dobu di Jisas qi pe nati ni. Ni otiwo Jisas munene nandi kin tende puayi di yumbo pughe kin ei puq ren ye te ningg mune simbene mand.

> Nupela Testamen pe wute Ququ Yuwon Ye ningg gre pe wand rind kin te mune propet ne puq mindiny. Ni mune pugrine wand God neny kin te bu God ningg wute ghav rindiny ningg simbe rind.

Quayi kiyi - Nupela Testamen pe wand puch quayi kiyi ven ni wute tit teri ire ningg mari. Matyu, Mak, Luk di Jon pe te ni wute Juda nde ye mawo kin ni ningg mari. Buk Aposel di pas pe te ni wute sios pe ye mawo kin tiqe buagi pe mas kin te ningg mari. Revelesen pe te quayi kiyi 24-pela pu heven pe mas God yumbui nyamb mirang. Wute men ni God te wute buagi kin pugri.

Ququ brequ - Ququ brequ ni Satan nde dobu maru ye. Ni wute unje map ningg bub muany, ni wute puq meny God ningg wand rutungu segi di Satan nde dobu ruru. Wuti iri ni yumbo ur brequ nand tedi ququ brequ ni mait nase gre di yumbo ur brequ aye yembe nindiny.

Ququ Yuwon Ye - Ququ Yuwon Ye ni nyamb aye God Ningg Ququ puq mindig di Jisas Ningg Ququ puq mindig. Ququ Yuwon Ye di God di Jisas ni temi ire ane wuti irine. Ququ Yuwon Ye ni wute Jisas nei rimbig kin ninde nas. Ququ Yuwon Ye ni yembe taq ren: Ni wute puq neny wand nganye kin nei rimbiny. Ni God pengu nindig ei God wute Jisas nei rimbig kin ghav nindiny. Ni wute God ningg ngim nei rumbuw ningg yeng nuany. Ni wute gre neny ei ni God ningg wand ningg wand rind kin tuqui di God ningg yembe rind kin tuqui. Di ni wute

gre neny ei ni sios puq reny gre pu yeru kin yumbo yembe rindiny.

Rabai - Rabai nyamb ven Juda ni tisa yumbui nyamb kin ni pugri nyamb riram ye. Wuti iri ni yumbo ur yuwon ye di nyamb yumbui kin ni Rabai puq rindig.

Rom - Rom te kantri Itali puq munduw ye ni ningg tiqe yumbui. Jisas qi pe nas kin tende puayi Rom ni kantri aye kin nganye buagi materi pre. Ni Israel mune mitaqwi pre, pugri bu wute Irael kin ni yambu mirem di bub mare mo ningg. Rom kin king ni nyamb Sisar. Ni kantri buagi tende opu yeru kin king yumbui nganye.

Sabat - Sabat kin nginy te nginy yumbui nganye. Jenesis pe beghi buqod nginy 6-pela pu God qi wen quanene yembe nunduw, di nginy 7 te ningg ni nas yawotuan. Di God nari wute nginy 6-pela pune ei yembe rind, di nginy 7 te ningg ni ris yawotuan di ni yumbui nyamb rirang. Juda kin wute ye mawo kin ni Sabat kin nginy te kin lo nganye buagi rise. Wute lo te gure ruwo di Sabat kin nginy tende yembe rind tedi ni ker mawo. Pugri bu Jisas ni Sabat kin nginy te wute sabi nindiny oghi, ni umbo ker mawo di mari ni lo gure nuaq.

Sadyusi - Sadyusi ni wute nyamb yumbui kin. Ni mari wute lo God Moses neng kin wuri ye te kin pugrine ei puq ren. Ni wute tit Parisi ane tuquine. Pudi ni Parisi ane ker mawo ye. Ni ker mawo kin te pugri, Parisi mari wute riti pre dobu otiwo di mune res riwo ye. Di Sadyusi ni mari te wandoqi.

Samaria - Samaria te opu ire kin nyamb. Wute Samaria kin ni Juda nganye segi, te pugri yabe chuqo ni nyumbueg Juda segi kin te mitari. Juda nganye ni brequ puq mindim.

Satan - Satan ni ququ brequ buagi mingg yumbui. Ni God ningg veri, ni wute wandoqi nindiny di puq neny ei ni yumbo ur brequ rind ningg. Ni wute God dob reng di ni nari kin pugrine puq ren ningg nari. Di ni wute asi yumbo ur brequ rind ye te ningg mune simbe nindiny di simbe nindiny nari God ni asi yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny segi. Satan ni nyamb aye mune “qi wen kin yumbui” puq mindig.

Saion - Saion te rand uyu iri ni nyamb, di tiqe yumbui Jerusalem rand uyu tende yequ. God ningg baj ni rand uyu tende yequ. Di tiqe yumbui tende puch ven te yumbui nganye. Ninge puayi Juda ni tiqe yumbui Jerusalem quanene ningg wand mand di ni Saion ne puq mand.

Sisar - Sisar te wute Rom kin ni king. Ni nas kin puayi wute Rom kin ni tiqe nganye buagi ane mege di nyinge mawo maghe. Sisar nyamb ven te wuti iri king ningg nas di king buagi aye tende ye nawo ye nikin nyamb. Rom mingg king aye te mune Sisar ne puq mindim ye.

Sus - Sus te god wandoqi kin iri ni nyamb. Wute Gris kin ni yumbui nyamb rirang ye. Wute Rom kin ni god iri tene ni mune yumbui nyamb rirang di ni Jupita puq mindig.

Umo wase mande God meng - Olpela Testamen pe God wute simbe nindiny ei mir wase rinde ni reng. Mir wase rinde God reng kin te puate isis. Puate ire te ni puq ren te ei God ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny. Wuti yumbo ur brequ nand kin te God ni bures ei naip no di nati. Pudi wute umo rire rindi te ei umo oyi wute ningg sunyi ritanyri riti. Pugri bu God wute yumbo ur brequ rind kin wand puaq nindiny ye. Wute umo rire God ningg baj pe ruso, prist umo te mambui riti di God meng. Umo God reng kin te quan nganye yuwon kin di wand ninde rise segi kin te ei reng. Nupela Testamen pe beghi simbe mundug beghi mir wase bade God beg ei God beghi wand puaq nundug kin yumbo te Jisas.

Wain yi - Wain yi te sare ire ni yi te me ye. Wain yi ni sare ire pe riyi ye. Wute ni wain yi materi di wain yembe mindig. Juda ni wain sare nganye buagi ninde qi pe mi maghe ei ni wain yi quan rise.

Wand taq mamb - Wand taq mamb kin te wute temi yumbo ninge puq men ningg oyi oyi ngiq mand. Wute ni wand taq mamb tedi wuti iri nari ni yumbo ninge puq nen ye, di tekin oyi te wuti aye te oyi yumbo ninge puq nen. God ni wute Israel kin ane wand taq rimb. Ni nari ni Juda mingg kiyi di yumbui ningg nas, tekin oyi te Juda ni God nari kin pugrine ei puq ren.

> God ni wand yumbui taq namb kin te teri. Ire ye wuwo kin te ni Moses temi wand taq mamb. God nari wute pughe ye ni lo te quan nganye ritiq rise gre ye te ni nikin te wute ningg pugri nateri ye. Pudi wuti iri ni God ningg lo Moses neng kin te quanene nat rise segi, pugri bu ni wand aye mune taq namb di nari, wuti iri Jisas Kraist nei nimbig tedi ni nari wuti te ni yumbo ur tuquine puq nen ye.

Wute Moses ningg lo wute bei meny ye - Men wute yumbui nyamb kin Juda nde mingi mas ye. Ni wute yumbo Moses ningg buk 5-pela pu tende ur mand pu rise ye te bei meny ye.

Wute takis materi kin - Wute takis materi ye ni Rom mingg gavman pe yembe mand. Rom ni Israel mitaqwi di ninde si nambu yequ. Wute men ni wute Israel kin ninde takis materi pre di Rom nde mi rundo. Di ninge puayi Rom ni wet bidi

pughe gri pu materi kin te rise di wute men ni mune wet bidi quan nganye materi ei cham ni materi. Te kin ningg di wute Israel kin ni wute men yambu mirem.

Wute wuye map - Jon wute wuye nap kin ni wute nganye buagi nganye Jordan wuye pe tende wuye nap. Ni simbe nindiny nari ni yumbo ur brequ rind kin te si rire pre muqdi ni wuye nap ei wute buagi nei rimb ni yumbo ur brequ si rire pre. Jisas ni nikin wute te simbe nindim mo wute simbe mindiny ei ni yumbo ur brequ te si rire di ghav mindiny ei ni Jisas ningg wute ningg ris. Ni yumbo ur brequ si rire pre te muqdi ni wuye map. Te ei ni bei rind te pugri ni yumbo ur brequ si rire pre di muq ni Jisas ningg wute ningg ris.

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye - Yabe chuqo propet iri Daniel puq mindig kin nyamb vende pe wuti God tiqi nundog nikin wute yumbo ur brequ pe pu nateruwi ningg nandi ye te ningg wand nand. Te ni Kraist ningg wand nand. Jisas nikine mune nyamb ven nare. Ni nikine nyamb ven nare te ni nari ni wuti wute nateruwi ye di ni wuti nganye nas, di ni nganyene nganye God.

Yis - Yis yumbo ire bret pe muaq wughe di bret yindiqi ye te. Yis musoqne bret yumbui ire yindiqi kin tuqui.

Yumbo buagi God nde si nambu ris - Wand puch ven yumbui. Wand ven kin puate te God ni king ningg nas di ni nikin wute imb nuany, yumbo neny, yeng nuany di pughe gri ei puq ren ye te ningg yeri nindiny. Ni wute ninde nei rundub di ni nari kin pugrine puq ren ye ni ningg king. Jisas Kraist qi pe vende nandi kin tende puayi ni wute ngim nuany ei ni God ningg wute nganye ris ningg. Otiwo Jisas Kraist mune nandi di ni yumbo buagi God nde si nambu rise kin yembe omo nawo di wute raqene ruqond ye.

Yumbo tuqo yuwon kin wase mande - Juda ni yumbo tuqo yuwon kin nyumo riq, nyumo raqe di nyumo yit pe yembe mindiny. Ni te kin wase mande di ni wasebo yuwon tuqo wuri kin te wuwi. God ningg baj pe wute yumbui pengu rindig rindig di prist ni yumbo tuqo yuwon kin te wase nande. Wasebo tuqo yuwon kin wuyo wuso kin te wute yumbui pengu rindig ye te kin yumbo ur bei wund. Wute Yumbui pengu rindig kin wand te wasebo yuwon tuqo wuri ye tekin pugri. Nu Luk sapta 1 ves 8 wuso 11 te ndoq.